

Verum, ut vere novo reduces nascentia vitas,
 Udoque passim quæ refrondent cespite,
 Imbribus et Phœbo debent : propria utque clientum
 Suis patronis dona sunt communia :
 Sic quoque partitus sua tecum præmia palmæ,
 Quidquid laborum quidquid et laudum tulit,
 P. odigus ille tuis vovet aris ; quasque futuris
 Majoris incrementi in annis spes feret
 Muneris esse tui cupit, ac anathema repostum
 Tholis dicatque consecratque fulgidis.
 Ergo tuo junctus Theodoro, dive per artus

A Splendente dispensans faces e pectore,
 Si germana patrem proles, si rite patronum
 Cuiens honorat, haud amantem differas.
 Si, veluti vitreis cum surgit Phosphorus undis,
 Majore luce jam coruscas redditus,
 Ulterius cœptis astes, gentique benignus,
 Nil ipse deperdens tuo de munere,
 Esse tui facias consortem, mente diserta .
 Gnomas, tuis si non pares, at proximas
 Germinet, et seros pia sensa propaget in annos
 Te patre dives, et potens te præside.

APPROBATIO CENSORIS:

Opera hæc S. Patris Brunonis, tribus distincta tomis, ac diligenti studio P. Theodori Petræi, Carthusiæ Coloniensis alumni, revisa recensitaque, digna plane judicio quæ typis recusa in lucem eant ; pristinam nimirum pietatem eruditionemque spirantia.
 In conventu nostro Coloniensi. Anno 1611, 10 Augusti.

F. GIBERTUS SPECTIUS,
 Conventus Prædicatorum prior, atque hæreticæ
 pravitatis inquisitor.

VOLUNTAS

R. P. generalis ordinis Carthusiensis pro revidendis recudendisque B. Brunonis Operibus.

Digna erit ingenii tui cogitatio in eam curam incumbere, ut opera D. Brunonis correctius limatiisque prodeant ad lucem famamque hominum ; in quo puto paucorum fore mensium opus labore, et potissimum tibi, valde jam in veteribus istis interpolandis detrito. Urgete igitur alacriter hanc de bono publico bene merendi occasionem. Non enim possum satis laudare vestram hoc sanctum otium, in multo occupatum, et ad communem totius Ecclesiæ utilitatem, magna cum ordinis laude consecraum.

Ex litteris datis in alma matre Carthusia. Anno 1608, die decimo Junii.

F. BRUNO D'AFFRINGUES,
 Prior Carthusiæ, ac generalis ordinis
 minister.

VITA SANCTI BRUNONIS.

(Exstat supra inter Acta S. Brunonis et est Vita tertia.)

DIVI BRUNONIS

PRIMI CARTHUSIANORUM INSTITUTORIS SANCTISSIMI ET THEOLOGI DOCTISSIMI

OPERUM TOMUS SEU PARS I.

EXPOSITIO IN PSALMOS

I PROLOGUS.

Psalterium est quoddam musicum instrumentum quod ex superiori cavitate resonat. Et quia instrumento tali psalmodum melos canebatur, ab instrumento suo nomen recte totum opus istud accepit. Sicut enim psalterium a superiori resonat, ita et opus hoc totum de superiori, id est de Dei laude, resonat. Intentio autem operis hujus multiplex esse per titularum singulorum diversitatem ostenditur. Tum enim de Incarnatione, Nativitate, Passione, Resurrectione et cæteris actibus Christi, tum de salvatione bonorum damnationeque malorum prophetare intendit ; in quibus omnibus Dei laudes attenduntur. In passione enim, et cæteris ejus acti-

bus, et in justorum salvatione, humilitatis ipsius et misericordiæ, in impiorum vero damnatione justitiæ laudes esse perpendicularunt. Ideoque merito liber iste apud Hebræos Liber hymnorum dicitur, id est Dei laudum. Hymni vero laudes Dei metricæ factæ proprie dicuntur, psalmi autem lyrici metro compositi fuerunt ; ut Arator ait :

Psalterium lyrici composuere pedes.

Tria vero in divinis sicut in sæcularibus libris considerantur. Quia sicut sæculares partim ad physicam, partim ad ethicam, partim vero ad logicam tendunt, sic et divini quidam ad physicam, ita tamen quod in ipsa physica denotetur figura, ut in Genesi de mundi origine, et in Ecclesiaste de multis

rerum naturis mystice tractatur. Quidam autem loco logicæ ad ethicam tendunt, ut liber Job, et *Beati immaculati*, et alii quidam psalmi. Quidam vero loco logicæ et ethicæ ad theoreticam, id est ad contemplationem tendunt, illi scilicet qui sublimia in se Dei mysteria et a communi cognitione remota continent; sicut Cantica canticorum. In quibus Deus Ecclesie, velut sponsus sponsæ, mirabili mysterio loqui introducit. Liber etiam iste etsi in quibusdam ad ethicam, principaliter tamen ad theoreticam tendere videtur, cum præcipue de Incarnationis, Nativitatis, cæterorumque Christi actuum mysteriis intendat.

Plurima quidem prophetiæ genera esse sciendum est. Prophetia namque alia per facta, sicut de transitu filiorum Israel, cæterisque eorum factis; quæ omnia (sicut dicit Apostolus) in figura contingebant illis (1 Cor. x, 11). Alia per dicta: sicut Deus Moysi cæterisque prophetis pluribus per angelos futura locutus fuisse legitur. Alia per revelationem, sicut Ezechieli et Danieli in portentis somniorum multa revelata fuisse dicuntur. Alia vero per occultam sancti Spiritus inspirationem, sicut David prophetæ mystica Dominicæ Passionis, cæterorumque actuum, non factis aut dictis qualibet revelatione intimata fuerunt, sed per occultam sancti Spiritus inspirationem.

Notandum vero est quod nimia sancti Spiritus agilitate, prophetæ de futuris quasi de præsentibus et præteritis loquuntur. Omne namque futurum Spiritui sancto præsens est, et quasi præteritum notum. Notandum etiam quod cum in psalmis aliquando orans et humiliter agens introducit Christus, secundum humanitatem; cum vero sublimiter, secundum divinitatem accipiendum est. Notandum quoque quare psalmus primus titulo careat, cum cæteri titulos habere videantur; ideo scilicet quia titulus omnium aliorum psalmorum esse consideratur. Nam cum de Christi laude in hoc psalmo sit intentio, in cæteris omnibus se de eo multipliciter tractaturum innuit. Intentio enim hujus psalmi est a Christo tres mortes illas quibus ad mortem primus homo devenit, remove. Et e contrario de trina obedientia qua primus homo caruit, eum laudare. Et est vox prophetæ damnationem generis humani per inobedientiam Adæ considerantis, futuramque ejus per Christum reparationem providentis. Et hoc ac si diceret:

IN PSALMUM I.

Beatus vir, etc. Virum autem dicit, non quantum ad sexus discretionem, sed ad sensuum maturitatem. Et hoc sic exponitur: Adam, per delectationem et consensum, et operationem et consuetudinem peccandi moriens, secum genus humanum omne traxit, et sic merito infelix fuit. Sed quidam futurus est, qui *vir* erit, acturus omnia, non debiliter ut Adam, sed viriliter et mature. Et quia *vir* erit, *beatus* erit, id est a Deo virtutum et operum, immortalitatisque postmodum beatitudine adeo ditandus quantum nulli est aperire facultas. Et inde *beatus* esse comproba-

bitur, quia scilicet erit talis: *qui non abibit*, id est non abibit, id est a Domino non recedet, ita ut sit positus *in consilio impiorum*, id est in delectatione et consensu peccandi, per quam Adam et Eva in mortem devenerunt. Et bene dicit *consilio*; nam prius quam scilicet peccatum agerent, peccandi consilium acceperunt, et in illo consilio delectationem habuerunt. Impios vero dicit, non secundum vocis hujus proprietatem ut Deum ignorarent, sed quoniam apostatantes exstiterunt, cum Dei notitiam retincent. Impii namque, Deum ignorantes proprie dicuntur. *Et non stetit in via peccatorum*, id est non stabit in mala operatione, in qua Adam et Eva steterunt, qui peccatores, id est male operantes, fuerunt, dum pomum contra Dei præceptum comederunt. *Et non sedit*, id est non sedebit, id est non morabitur *in cathedra pestilentie*, id est in consuetudine peccandi, in qua Adam et Eva cum se de peccato poni excusarent, sederunt, sicut aliquis docens in cathedra sedet. Et inde nobis peccandi documentum attribuentes, in pestilentiam, id est in communem mortem adduxerunt. Pestilentia namque dici solet mors, quæ communi er populo ab aeris corruptione qualibet inferitur. Notandum sane quod dicit in delectatione *abire*, in operatione *stare*, in consuetudine *sedere*. Nam cum aliquis alio tendit, primum, ut illuc perveniat, de loco in quo est abit, et illuc perveniens stat; postea vero immorari volens ibi assidet. Ita primi parentes, ad malam operationem tendentes, primum operationis malæ delectatione a Deo abierunt, id est recesserunt, et postea tandem in mala operatione steterunt, et ad ultimum, peccandi consuetudinem non abjicientes, *in cathedra pestilentie* sederunt, id est ibi assidentes, id est plenarie immorantes, exemplo eorum alios ad mortem peccando adduxerunt. Et bene sedisse *in cathedra* per similitudinem dicuntur; docentes enim *in cathedra* sedere consueverunt. Et bene operatio dicitur *via*; propalata enim est, ut *via trita*, et publica est, delectatio vero latet. Notandum quoque non esse superfluum, postquam negavit *abire*, negavisse **3** etiam *stare* et *sedere*, cum in prima negatione duæ sequentes intelligantur ex necessitate. Omnis enim abiens non stat, non sedet. Hoc autem ad hoc facit, ut, hoc ordine a Christo negando, in Adam omnia ordine fuisse innuat.

Denegatis his tribus, tria alia his contrariis, quibus Adam caruit, in eo fuisse sic insinuat: Non abibit, non stabit, non sedebit. *Sed in lege Domini complebitur voluntas ejus*, id est legem Dei voluntario complebit, non invite. Hic denotatur et quod delectabitur in complectione, sicut Adam delectatus est in prævaricatione, et legem Dei complebit bene operando, sicut Adam prævaricatus est male operando. Dico quod voluntate Dei legem complebit, et hoc non horarie, sed *in lege ejus complebitur meditabitur die ac nocte*, id est omni tempore. Et bene dicit *meditabitur*, id est non negligenter, sed cum meditatione complebit. Denotatur etiam per hoc quod dicit

meditabitur, quod sicut Adam male operari consuevit, ita et ipse bene consuescet operari. Et quia non abibit, non stabit, non sedebit, et in lege Dei meditabitur, erit tanquam lignum, id est revera lignum vitæ aliis, quod præfiguratum est in illo ligno vitæ, quod legitur in paradiso fuisse (Gen. 11, 9). Et ostendit per quid erit aliis lignum vitæ, cum subiungit. Quod plantatum est, id est qui conceptus in Virgine, secus decursus aquarum, id est per infusiones donorum sancti Spiritus, quæ reficiunt et purgant sicut aquæ, ut impleatur illud Gabrieliticum: « Spiritus sanctus superveniet in te (Luc. 1, 35), » etc. Quasi dicat: Vere erit lignum vitæ, cum sit tale lignum quod plantatum est, id est erit conceptum in utero Virginis per operationem sancti Spiritus. Non erit lignum mortis, ut Adam. Vel ita: Erit lignum vitæ, et quamvis lignum vitæ futurum sit, tamen erit tale lignum quod plantatum est, id est conceptum erit secus decursus aquarum, id est juxta decursus populorum, quasi dicat: Quamvis sit lignum vitæ, tamen erit sic conceptus ut naturam habeat in mortem decurrendi, ut populi (qui aquæ ideo dicuntur quia labiles et defluentes sunt in mortem, ut aquæ defluunt). Et per hoc commendat ejus obedientiam usque ad mortem, et confirmat fidem nostram, ne, propter divinitatis sublimitatem, ignorem mortalitatis humilitatem. Et quia dixerat eum lignum, ne putaret quilibet ex quo nasceretur, fructum pro quo veniret illico se daturum, determinat sic quid lignum dabit. Non statim ex quo erit, sed in tempore suo, id est in tempore mortalitatis suæ, fructum suum, reparationem scilicet generis humani, quæ erit fructus mortis ejus. Et cum sit lignum vitæ, folium ejus, id est verbum ejus non defluet, id est non annihilabitur, sicut ipse testatur: « Cælum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt (Math. xxiv, 35). » Vel ita continuatur, secundum aliam sententiam: Et quamvis ipsum plantatum sit secus decursus aquarum, id est populorum, id est quamvis decurrat in mortem ut populi, tamen folium, id est verbum ejus non defluet. Et bene verbum folium dicitur; sicut enim folia arborem ornant, et inter ea fructus latitat, sic et ipsa verba ornamentum Ecclesiæ sunt, et in eis est fructus adhuc latens, vita scilicet æterna. Vel potest hic esse similitudo sic. Et quia in lege

A faciet, ad utilitatem et ædificationem suorum cedet. Sequitur:

Non sic impii, etc. Cum dicit: *Non sic impii* erunt ut Christus dat intelligere, per aposiopesis, quia **L** pii sicut Christus erunt, sicut idem dicit: *Estote sancti, sicut, quia ego sanctus sum* (Lev. xi, 42; Matth. v, 48). Non quod tantum sanctitatis, quantum ipse habuit, sanctus aliquis habuisset, sed quod unusquisque alius quidem multum, alius vero minus mundus, Dei sanctitatem retinet, ut ait Apostolus: « Qualis terrenus Adam, scilicet tales et terreni (I Cor. xv, 48), » ei scilicet conformes. Qualis spiritualis, id est Christus, tales et spirituales, id est ejus obeditores. Versus autem iste sic continuatur et exponitur. *Vir beatus* non abibit, non stabit, non sedebit, sed in lege Domini meditabitur. Et ideo erit tanquam lignum, et ipsi similes, pii scilicet, similiter erunt. *Impii* vero non sic erunt, non sic. Repetitio hæc ad hoc fit ut confirmet pios, et exterreat impios; quæ repetitio non est apud Hebræos. *Sed ipsi erunt tanquam pulvis*, id est similes pulveri, id est aridi a doctrina, sicut pulvis ab humore, quem projicit ventus, id est separat diabolus a facie terræ, id est a præsentia Christi; cui fideles innuntur sicut nos huic terræ innuntur. Et ideo quia pulvis erunt impii non resurgunt, id est non resurgent in judicio, id est ad hoc ut judicentur, testante Apostolo: « Qui sine lege peccaverunt, sine lege peribunt (Rom. 11, 12). » Sciendum vero est, quod in judicii die alii resurgent in judicium, alii non in judicium, ut gentiles. In judicium autem alii ut judicent, sicut perfecti, alii, ut judicentur. Qui judicabuntur, alii salvabuntur, ut boni, alii damnabuntur, ut falsi Christiani, heretici et Judæi. Dubium quidem est, cum inde non habeatur auctoritas, an in judicio vox futura sit elementaris, an non. Si vero, secundum quosdam, dicatur non futura, sic exponetur in judicio: *impii non resurgent in judicio*, id est ut tunc tandem certum sit eos esse damnandos, jam enim certum est; de falsis vero fidelibus, tunc tandem fiet judicium, id est certitudo. Manifestum enim tandem tunc omnibus erit illos damnatione dignos esse. Nam si jam certum esset, non utique pro eis orationes et sacrificium Deo vivorum sedulitas offerret. Perfecti autem cum judicabunt, id est sanctitatis comparatione sibi similes ostendent esse salvandos, dissimiles vero damnandos.

Et quia dixerat impios non resurrecturos in judicio, et in hoc multum eos depresserat, ne falsi fideles in judicio resurrecturi pro sola fide sine operibus se salvandos esse putarent, removet hoc sic: *Impii non resurgent in judicio, neque peccatores*, id est a Deo apostatantes in concilio justorum, id est ad hoc ut sint in congregatione justorum, quamvis in judicio resurgant. In Hebraico vero habetur in Synagoga. Ideoque rectius est in Latino in concilio. Potest tamen legi in consilio. Concilium enim dicimus congregationem ad aliquid utilitatis sta-

tuendum eo adunatam. Synagoga vero interpretatur *congregatio*. Vel ita legi potest versus iste : Si *impii* superiores accipiantur generaliter et pro infidelibus et pro fidelibus peccatoribus, *impii non sic* erunt. Et ostendit per partes quare sic dicens. Et hoc ideo, quia *impii*, id est infideles non resurgunt in hoc mundo ab infidelitate sua *in iudicio*, id est per iudicium, id est ita ut per confessionem iudicent, id est damnent infidelitatem suam. « Nam si semetipsos (ut ait Apostolus) iudicarent, non utique a Domino iudicarentur (1 Cor. ii, 31). » Neque peccatores, id est falsi fideles, resurgunt ad hoc ut sint *in consilio justorum*, id est ut sicut iusti voluntates suas Dei voluntatibus postponent. Potest et hoc utrumque dici de infidelibus, ut *impii* sint, id est Deum ignorantes, et *in iudicio* non resurgentes, et *peccatores*, id est suas voluntates Dei voluntatibus præponentes, ideoque *in concilio vel consilio justorum* non existentes. Sequitur : *Quoniam novit*, etc. Idem sic continuatur : *Pii erunt tanquam lignum*, id est sicut Christus, et hoc ideo, *quoniam novit Dominus*, id est probavit, amavit *viam justorum*, id est bonam vitam in hoc mundo quæ via est ad vitam æternam. Et *impii non sic* erunt; et hoc ideo quia Dominus non novit *iter eorum*, id est vitam. Et cum debuit dicere, *non novit*, ponit æquipollenter effectum per causam, *perire* scilicet *pro non noscere*. *Iter impiorum peribit*, id est prava vita eorum, quæ est iter eis ad infernum, *peribit*, 5 id est eos perire faciet, cum a Deo ignoretur, id est non ametur, sicut idem in Evangelio testatur : *Amen, dico vobis : Nescio vos* (Matth. xxv, 12), id est non amo. Vel aliter hoc continuatur, ut expositio non mutetur : *Peccatores non resurgunt in concilio vel consilio justorum, et impii in iudicio*; et hoc ideo erit, quoniam *Dominus novit viam justorum, et iter impiorum peribit*, id est ideo non vult eos esse cum iustis, quia vita justorum ipsi placet, vita vero impiorum displicet.

IN PSALMUM II.

Psalmus autem qui hunc sequitur, a quibusdam cum superiori dicitur unus, et a quibusdam, alius. Dicitur enim in Actibus apostolorum secundus iste psalmus (Act. xiii, 33). Primus, quod facile solvitur; titularum enim psalmodum primus est, cum primus titulo careat. Quantum vero ad ordinem psalmodum, secundus, aliquando enim centum quinquaginta non essent. Si vero sit secundus, sive cum primo idem, semper cum superiori continuatur. Sciendum est autem titulos psalmodum, intentiones, vel per rei gestionem, vel per vocis interpretationem, vel etiam per utrumque designare. Per rei gestionem, cum aliquid gestum quod ad figuram pertinet denotatur, ut quando dicitur : *David psalmus; cum sugeret a facie Absalon*, quod ad Christi figuram factum est. Per vocis interpretationem, quando sola vocis interpretatione, sine rei gestione psalmi designatur intentio, ut in hoc secundo psalmo, cujus titulus talis est : *Psalmus David*. Quod sic exponitur : Psalmus, id est tractatus iste attri-

buendus est Christo, qui jure dicitur David. David enim interpretatur *desiderabilis*. Christus vero desiderabilis est juxta illud Jacob : « Ipse erit expectatio gentium (Gen. xlix, 10). » Interpretatur quoque David *manu fortis*. Christus etiam manu fortis est, quia diabolum debellavit, juxta illud : « Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras (Joan. xn, 31). » Psalmus autem aliquando pro ipso tractatu, aliquando pro bono opere ponitur. Psalmus enim symphonia est, quæ cum opere manuum musico instrumento sit, ideoque, pro opere aliquando ponitur. Psalmus autem iste vox Capitis est, de Passione sua Judæos et gentes tribulantes se increpantis. Quod ideo facit, ut consequenter ostendat nullum fructi eos inde habuisse, sed econtrario damnationem in futuro recepturos, se vero Resurrectionis gloriam et Ascensionis totumque mundum recepisse, secundum quod homo erat et ejus imperium. Nam secundum divinitatem ante sæcula cum Patre Dominus omnium existebat. Et hoc sic dicit :

Quare fremuerunt, id est fremunt gentes, id est Romani milites qui me crucifigent? *Quare*, id est qua utilitate fremunt, id est irrationabiliter agent in me? Nulla. Fremere vero leonum est, qui irrationabiles sunt. Ideoque *gentes*, id est gentiles dicit in se in sui crucifixione *fremuisse*, id est irrationabiliter sine causæ oppositione cum crucifixisse. Judæi enim, etsi non habent causam, se tamen causam dicebant habere, juxta illud : « Hic homo non est a Deo, qui Sabbatum non custodit (Joan. ix, 16). » Et alibi : « Secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit (Joan. xix, 7). » Ideoque bene subjungit : *Et populi*, id est Judæi qui mihi in populum esse debent, sicut scriptum est : « Ego ero tibi in Deum, et tu eris mihi in populum (Lev. xxvi, 12). » *Quare*, id est qua utilitate assequenda, *meditati sunt inania*, id est meditantur me detinere in morte, ne mundus post me abeat, quod inane erit. Cum dicit *meditari*, notat eos multum in causa mortis ejus inveniendâ laboraturos. Et non solum laboraverunt minores, sed etiam reges. Et non sui ipsius reges, sed et *reges terræ*, id est terreni : uterque; scilicet, Herodes unus in Nativitate, alter in Passione et Pilatus. *Quare astiterunt*, id est astabant. Et est positum pro institerunt, cum in Hebraico sic habeatur : *Et principes sacerdotum*, id est Caiphas et Annas, et cæteri convenerunt, id est convenient *in unum*, malitiose agentes *adversus Dominum Patrem, et adversus me Christum*, id est regem ejus, id est ab eo constitutum. Cum autem dicit non Patrem, sed Dominum, gravius ejus notat, quasi diceret : Cum ipsi servi, ille Dominus esset, indignum fuit eos illius adversari decreto, cum me regem ab eo constitutum respuerunt, 6 et in morte detinere voluerunt. Cum autem dicit : *Dirumpimus*, etc., apostropham facit ad suos, adhortans ne ab illis metu aut blanditiis incorporentur, ne ob id in futuro, sicut et ipsi, damnentur. Illi fremunt et meditantur, et convenient adversus Dominum.

Ego autem, et vos membra mea dirumpamus, id est destruemus vincula eorum, id est blanditias, quibus ad imitandum se volunt vos vincere. Et projiciamus a nobis, id est despiciate, vos, jugum ipsorum, comminationem scilicet tribulationum mortis, qua volunt vos cogere, quasi jugo. Quasi dicat: Neque blanditiis seducamini, neque metu terreamini. Quod vero dicit dirumpamus et projiciamus, non ideo dicit quod ipse jam non ruperit et projecit, sed, ut magis ad hoc impellat, utitur hoc modo locutionis, vel, ut innuat eos, non per se, nec sine suo auxilio posse dirumpere et projicere. Cum vero dicit: Qui habitat, etc., ostendit quid in illa adversatione assequentur, damnationem scilicet. Et sic continuat.

Dixi: *Quare fremuerunt, etc.* Ad hunc scilicet effectum deventuri, quod ille qui habitat, non in impiis, sed in caelis, id est in sanctis qui sunt in virtutibus excelsi, sicut caeli irridebit eos, id est in futuro dignos irrisione fuisse ostendet; cum suos, gloriosos, illos vero faciet apparere dejectos, juxta illud Salomonis: *Stabant justi in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt (Sap. v, 4).* Et non qualicumque modo irridebit, sed Dominus, id est ille qui Dominus est in rebus, potens malos damnare, justos salvare, subsannabit eos, id est subsannatione dignos ostendet, id est irrisione propter indignationem. Subsannare enim est naves propter indignationem contrahere. Et tunc cum irridebit, loquetur ad eos, scilicet ad Judæos, in ira sua, id est in comminatione mortis, quæ solet esse malus effectus iræ, sic dicens: *Discedite a me (Math. xxv, 41), etc.* Et postea conturbabit, id est damnabit eos in furore suo, id est in morte, quæ dicitur furor ejus, id est vindicta. Vindicta enim effectus iræ esse solet. Vel si dicatur: *Vox ibi elementaris non futura, erit una expositio; alterius, sic: Loquetur ad eos in ira sua.* Et hoc non verbaliter, sed conturbabit eos in furore, id est vindicta; et non in injusto, sed suo, id est justo. Ipse enim est judex justus. Quod est dicere: *Ipsa damnatio erit eis judicii locutio. Sequitur: Ego autem, etc.* Quod sic continuatur: *Ipsi qui putaverunt sibi utilem mortem meam, conturbabuntur. Ego autem quem annihilare putaverunt, propter obedientiam mortis constitutus sum, id est ero, rex ab eo super Sion, id est super Judæos, illos scilicet qui sunt Sion, id est speculantes æterna. Sion dico existentem montem, id est qui per hoc quod sunt mons, scilicet Sion. Et exponit in quo sunt mons. Non in nequitia, sed in sanctitate; et hoc per eum, non per se. Et hoc est quod dicit montem sanctum ejus. Et per hoc erunt mons quod ego ero eis prædicans præceptum ejus. Et non solum super Sion constituitur, sed etiam super gentes. Et ostendit per auctoritatem sic: *Nam Dominus, id est Pater, qui Dominus est in rebus, et potens est mihi cuncta subjugare, dixit, id est constituit in providentia, ad me, id est tale, quidquid ad me pertinet.**

Et exponit quid dixerit: *Postula a me, id est esto mihi obediens usque ad mortem. Et per illam obe-*

*diemiam, quasi verbis postula a me gentes. Et ego qui ut Dominus potens sum, dabo tibi gentes hæreditatem tuam, id est ut sint hæreditas tua, ut excolas eas sicut aliquis hæreditatem excolit. Et non paucas gentes dabo, sed terminos terræ dabo possessionem tuam. Per terminos terræ, omnes gentes designat. Non quod omnes, sed quia de omnibus erat daturus, testante Apostolo: « In nomine Jesu omne genu flectatur (Philip. ii, 10), » id est omnismodi genu. Vel determinatio sic esse potest: *Dabo gentes, et non omnes, sed terminos terræ, id est terminantes in se terrenitatem, id est finientes. Et bene prius hæreditatem, post vero dicit eis possessionem. In primis enim excolet eos ut hæreditatem, postea vero possidebit, id est dominabitur eis, dabo gentes, et Sion, et merito. Nam reges eos in virga ferrea, id est in inflexibili regimine, » ut neque morte neque vita separentur a charitate (Rom. viii, 38). Et ut bene regantur, confringes eos, tanquam vas figuli, id est in ea parte in qua sunt fragiles, ut vas figuli, secundum vitia scilicet. Et quia posset quæri quare, propter mortis obedientiam, gentes ei sit daturus; cum nulli prophetarum, propter eum morientium, istud dederit. Quare, hoc exponendo præmittit sic: *Dabo tibi soli gentes, nam tu es Filius meus, et non carnaliter genitus neque temporaliter, sed ego genui te hodie, id est perpetualiter. Et bene dicit hodie, nam in divinitate non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio (Juc. i, 17). Sed ibi hodie, id est immutabile præsens. Et bene dicit genui, quod perfectum tempus est, ne quia dixerat hodie, videretur nunc incipere. Perfecte enim genitus est. Quasi dicat: Tu es Filius meus consubstantialis.***

Demonstrato se regem esse ex paterna auctoritate, facit apostropham ad illos quorum rex est, adhortans illos et instruens sic: *Et quando quidem rex vester sum, vos prius servi peccati, nunc autem reges effecti; mihi enim servire regnare est, intelligite. Et vos qui intelligere non potestis, intelligere namque perfectorum est, erudimini a doctoribus. Et exponit quos vocet reges, sic: Vos reges dico qui judicatis, id est damnatis in vobis per confessionem, terram, id est terrenitatem, dico intelligite erudimini, et sic servite Domino, et non negligenter; « maledictus enim qui facit opus Domini fraudulenter (Jer. xlviii, 10), » sed in timore: « Initium enim sapientiæ timor Domini (Prov. i, 7). » Et non in servili timore, sed exsultate ei, id est exsultando et timendo servite ei. Quasi dicat: Casto timore servite ei, et sic exsultate, ne insolescat, sed semper sitis in tremore, ut « qui stat videat ne cadat (I Cor. x, 12). » Et si in serviendo Domino occurrerit vobis disciplina, id est tribulatio, quæ est disciplina, id est correctio ejus, apprehendite ipsam disciplinam, id est non inviti, sed libenter eam suscipite. Apprehendere enim libenter capere est. Et vos intelligentes, hoc facite duplici causa, ne, si non servieritis, et non apprehenderitis, quando, id est aliquando irascatur Dominus, quasi dicat: Non timore pœnæ,*

sicut servi dominis, sed ideo ne offendatur Deus, A sicut filius non timore pœnæ servit patri, sed ne ipsi displiceat. Et ideo *servite et apprehendite, ne pereatis de via justa*. Quod est dicere : Ne pereat in vobis justitia quæ est via per quam venit ad vitam. Quasi dicat : Ne perdatis justitiam, et vos, *erudimini*, qui non estis adeo perfecti ut his de causis serviatis et apprehendatis, *servite et apprehendite* hac causa; nam beati erunt qui bene servientes confidunt in eo. Nam in non servientibus non est confidentia, sed præsumptio. Et per hoc quod dicit : *Beati qui confidunt in eo*, datur intelligi e contrario, per aposiopesim, quod miseri omnes qui non confidunt. Et beatitudo illa et felicitas illa apparebunt, cum ira, id est vindicta *ejus exarserit*. Et hoc futurum est in brevi tempore. Bene dicit *exarserit*. Nunc enim ardet secundum animæ execrationem, tunc vero extra ardebit, id est plus ardebit, in corporis scilicet et animæ damnationem.

IN PSALMUM III.

Titulus tertii psalmi, *Psalmus David, cum fugeret a facie Absalon filii sui*. Hic titulus hujus psalmi tertii, et secundum historiæ denotationem et secundum vocis interpretationem, intentionem psalmi exprimit. Quod enim David a filio dicitur persecutus fuisse, significabat Christum a discipulo suo, qui filius ejus erat specialis, persequendum fore. Absalon autem David filius, *patris pax* interpretatur. Non quod erga patrem pacem haberet, sed quia cum eum persequeretur, pater erga eum pacem semper habebat. Ita et Christus cum a Juda filio suo traderetur, pacem erga eum habens, osculum etiam ei non denegavit. Sicut autem ille pro nequitia periit suspendio, sic et Judas periit pro venditionis flagitio. Et bene titulum hunc ante titulum *Miserere mei, Deus* (Psal. I), posuit, qui talis est : *Psalmus David cum intravit ad Bethsabet*. In hoc quippe innuitur non ad historiam psalmum istum intelligendum esse. Si enim ad historiam esset accipiendum, utique post *Miserere mei, Deus*, secundum historiæ seriem esset ponendus. Titulus vero sic exponitur : *Psalmus David cum fugeret a facie Absalon filii sui*. Quod est dicere : *Psalmus*, id est tractatus iste attribuentus est *David*, id est Christo, continens illud negotium quod contigit ipsi Christo *cum fugeret*, id est cum recederet, *a facie*, id est a præsentia Absalon, id est Jude filii sui, id est discipuli sui : « Tunc cum misisset diabolus in cor ut traderet eum Judas Simonis Iscariot (Joan. xiii, 2). » Et est vox Capituli, de multiplicatione persequentium se sine causa admirative agentis, non ut admiretur, cum Dei dispositione sciat esse futurum, sed quia posset inde quilibet admirari. Quod, ut ostendat quid ex illa persecutione sit assecutus, ne credentibus in se admiratio aliqua relinquatur. Et hoc sic dicit :

Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me? Quid, est dicere : Cum, tu Pater, sis Dominus omnium, in regno tuo nil debeat esse temerarium, ad quid futurum permisisti quod multiplicati sunt ini-

mici mei, tribulantes me operatione, consilio, voluntate? Multiplicati erunt adeo quod discipulus meus eis adjungatur. Sicut alibi dicit : « Tacri pingues obsederunt me (Psal. xxi, 13). » Sequitur, et ex ipsis tribulantibus : *Multi insurgunt*, id est insurgent *adversum me* accusatione, sicut in Evangelio legitur : « Et accusabant eum in multis (Marc. xv, 3). » Et ex ipsis tribulantibus etiam *multi animæ meæ*, quantum in se nocivi dicunt, id est dicent : « Venite, occidamus eum (Sap. ii, 40), quia non est salus ipsi in Deo ejus. » Quod est dicere : Creatorem facit Deum et patrem suum; sed ipse dereliquit eum, sicut alibi dicitur : « Filium Dei se nominat. Venite, opprimamus eum, quia non est qui liberet eum (ibid., 3). » Præmissa admiratione quam aliquis posset habere, ad ostendendum passionis suæ fructum accedit, cum dicit : Ipsi tribulant me morte, et multimoda anxietate : *Tu essem, Domine*, qui potens es ad succurrendum, cum sis Dominus omnium, *es*, id est eris, *susceptor meus*, id est medicus et patronus, resuscitabis me. Suscipere enim medicorum est, ut regros sanent, et patronorum, ut patrocinentur oppressis. Et ipsi dicunt : *Non est salus ipsi*. Tu vero non solum eris salus resurrectionis, sed *gloria mea*, id est faciens me gloriosum Ascensione, et totius mundi imperio. Et ipsi *insurgunt* accusantes et detrahentes et deprimentes, dicentes me seductorem. Tu vero *exaltans caput meum*, id est mentem meam virtutibus et immunitate peccati. Caput dicitur mens, quia dignior pars est hominis sicut caput corporis. Cum vero dicit : *Voce mea*, etc., apostropham facit ad auditores, instruens eos, ut, in tribulatione positi exemplo suo clamant ad Dominum et exaudiantur, et hoc sic dicit : O auditores, ut me suscipiat, et sit *gloria mea*, et exaltet *caput meum*, ego *clamavi*, id est clamore intenso agam, *voce mea*, non vana voce, sed *voce mea*, id est procedenti ex bona intentione mea : vel *mea*, id est mihi utili : *ad Dominum*, id est ad Deum, qui potens est succurrere. Nam Dominus omnium est. Et bono meo *clamavi*, id est clamabo. Nam *exaudivi*, id est exaudiet me, id est ita audiet me quod impetrabo. *Exaudivit*, inquam (ut sciant unde illa exauditio procedet), *de monte sancto suo*, id est de eminentia sancta: justitiæ suæ, quæ dicitur mons, eo quod alta et summa sit, sicut alibi dicit : « Justitia tua sicut montes (Psal. xxxv, 7), » vel exaudiet me de monte, id est pro me, qui sum mons sanctus ejus, id est in virtutibus excelsus, vel de monte exaudiet, id est propter hoc quod ego futurus sum mons sanctus ejus, sicut scriptum est : « Erit præparatus mons domus Domini super verticem montium (Mich. iv, 1), » id est munimentum totius Ecclesiæ, sicut mons muni nerum est confugientibus ad se juxta illud propheticum : « Venite ascendamus ad montem Domini : (Isa. ii, 3). »

Et necesse est ut exaudiat. Nam *ego dormivi*, id est dormiam, et *soporatus sum*, id est soporabor, et

post qui a me exaudiatur, *exsurrexi*, id est exurgam. Et bene dicit: Non surgam, sed exurgam; **9** id est extra aliorum surrectionem surgam. Gloriosior enim ero cunctis aliis resurgentibus. Per hoc quod dicit *dormiam*, innuit quia non longa erit mors illa, sed ad horam, unde possit cito excitari, sicut aliquis de dormitione. Per hoc quod dicit *soporatus*, innuit quod cum quiete erit, et cum securitate resurgendi. Soporatus namque dicitur qui secure dormit, vel quia dixerat *dormiam*, id est brevem mortem patiar. Ne putaremus quod mox resurgeret, addit: *Soporatus* ero, id est aliquantulum dormiam. Ostensa utilitate sua de morte sua, ostendit et jam utilitatem membrorum; sic dico, quia Dominus susceptor meus erit, id est meorum, vel, id est resuscitabit: Non timebo millia populi circumdantis me, id est meos. Per hoc quod dicit *millia populi circumdantis*, designat multam fore persecutorum turbam. Quasi dicat: Quia ego vici, et mei vincent; non timebo ne mei vincantur. Sicut alibi dicit: « Confidite, quia ego vici mundum (Joan. xvi, 33): » dico: Non timebo. Et ut ipsi vincant, tu, Deus, qui potens es, et videris persequentibus impotens, exsurge, id est potens appare. Et *salvum fac me*, id est meos, ne cedant hostibus. Et dignum est; nam es *Deus meus*, id est meorum, et non alius. Et hoc video, per contrariam sententiam, quia salvabis meos; nam destrues adversarios. Ostensio per contrariam. Et hoc sic dicit: Salvabis meos. Et hoc inde scio quia *percussisti*, id est percuties, scilicet destrues, et in corpore et in anima, *omnes adversantes mihi in passione sine causa*, vel *mihi*, id est meis, et non solum minores, sed etiam *dentes peccatorum*, id est illos qui sunt dentes inter peccatores, id est incorporantes minores in malum, sicut dentes atterunt cibum ut incorporent. *Contriviasti*, id est conteres, id est destrues ex toto, vel *dentes*, id est corrosos detrahentes mihi vel meis. Et quia pro suis oraverat, diceret aliquis: Ad quid pro eis oras? nam possent, si bene vivant, per se salvari. Et ideo adjungit: Necessario oro Deum ut exurgat; nam *Dominus est salus*, id est nullus poterit salvari ab incorporatione inimicorum, nisi per eum qui Dominus est, potens justos salvare et malos damnare. Modo facit ad eum apostropham ex nimia affectione, sic: Per te est salus ab inimicis in hoc mundo, et non solum hoc, sed *benedictio*, id est æterna remuneratio ventura *super populum tuum*, id est ventura de superioribus in illis qui, prius filii perditionis, sunt futuri populus tuus. Erit *tua*, id est per te data, sicut scriptum est: « Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit illum (Joan. vi, 44). »

IN PSALMUM IV.

Sequitur titulus quarti psalmi; qui talis est: *In fine psalmus cantici David*. Qui sic exponitur: *Psalmus*, canticum istud, id est tractatus est dictus psalmus cantici, eo quod principaliter tractat de psalmo, id est de bono opere, et secundario de can-

tico, id est de remuneratione boni operis. Attribuentus est *David*, id est perfectæ Ecclesiæ; quæ est manu fortis contra diabolum. *David*, dico, tendenti in finem, id est in Christum, finem prophetiæ et legis. *Psalmus* dicitur symphonia illa quæ manuum exercitio fit in aliquo instrumento musico, quæ vulgo *Luydas* dicitur. Et quia delectabile est, et opere fit manuum, pro bono opere ponitur; quod cum exercitio manuum factum Deum delectat. *Canticum* autem symphonia dicitur, qua viva voce expressa, magis quam psalmo animus delectatur, ideoque pro remuneratione futura quæ dulcior erit opere bono ponitur. Et est vox perfecta Ecclesiæ; imprimis minores exemplo sui informans, ut in tribulatione orare, sicut et ipsa, non cessent, et exaudiantur, sicut et ipsa; postea vero infideles ab infidelitate ad fidem revocantis et ad pœnitentiam, et malorum cessationem bonamque operationem vocantis, et sic ad spem remunerationis exemplo suo eos inducentis. Et hoc sic dicit.

10 *Cum invocarem, exaudivit me Deus justitiæ meæ*. Quod sic exponitur: O vos minores, invocate Deum in tribulatione vestra, et exaudiemini; nam *cum invocarem exaudivit me*, id est audivit, ut impetrarem, *Deus opifex justitiæ meæ*, id est qui fecit me justam, ut digna essem ad audiendum. Modo facit apostropham ad Deum ex nimia affectione, quasi gratias agens, et exponens in quo eam exaudivit, dico exaudisti. Et verum est; nam *in tribulatione positi dilatasti mihi*, id est dilatationem dedisti mihi. Quasi dicat: Cum tribulantes me, angustam vellent et parvam facere justitiam meam, fecisti econtrario magnam et dilatam; et tu, qui jam exaudisti, *exaudi iterum orationem meam*, id est mihi utilem, et ex mea intentione recta procedentem, et exponit unde exaudiet. Sic dico *exaudi*, id est *miserere mei*, ne cedam tribulantibus, vel *mei*, id est meorum ne cedant. Per hoc quod cum reiteratione orat, instruit minores incessanter orare, juxta illud Apostoli: « Sine intermissione orate (I Theas. v, 7); » et illud Evangelii: « Orate ne intretis in tentationem (Luc. xxi, 21). » Instructis minoribus paucis verbis, conversionem ad infideles facit, instruens eos pluribus verbis, cum majori egeant instructione quam qui aliquantulum sunt instructi, et prius ostendit vana esse quæ colunt, quantum ad gentiles, et mendacem excusationem, quantum ad Judæos: et sic dicit: *Filii hominum*, etc. Quod sic exponitur: Ego jam exaudita sum, et vos, si similiter clamaretis, similiter exaudiremini. Et, vos *filii hominum, usquequo eritis gravi corde?* Hoc dictum est communiter, et Judæis et gentibus. Et bene dicit *filii hominum*, quasi dicat: Vos qui non ex irrationalibus animalibus, sed ex rationalibus processistis, ex hominibus scilicet, non creaturam sed Creatorem colentibus. Nullus enim, etiam gentilis est qui, ex illis qui Dei notitiam habuerunt, longa licet sanguinis serie non processerit, ut ex Abraham multi, et Noe cæterisque fidelibus.

Et omnes ab Adami et Eva qui Dei notitiam habuerunt. Et bene dicit *usquequo gravi corde*, quasi diceret: Vos qui usque ad adventum Christi grave cor et in terrenis depressum habuistis, *usquequo* habebitis, id est quare tandem post ejus adventum non convertimini? Et exponit in quibus grave cor habeant, cum addit: Vos gentes, *ut quid*, id est propter quam utilitatem, *diligitis vanitatem*, id est adorare idola, quæ vana sunt et vacua a deitate quam in eis esse creditis? Et, vos Judæi, *ut quid quæritis mendacium*, id est excusationem de incrudelitate vestra, dicentes non advenisse Messiam? Quod mendacium est. Scitote illa esse vanitatem, o gentes, et excusationem vestram esse mendacem, o Judæi. Et cum hoc, *scitote quoniam Dominus*, id est Pater, qui cum sit Dominus, potens est ad eum mirificandum, *mirificavit*, id est mirum fecit miraculis, *sanctum suum*, id est Filium suum, qui antonomastice dicitur sanctus ejus. Et hoc effectu tali potest ostendi quod vere eum *mirificavit*; nam Dominus Pater *exaudiet me cum clamavero*, id est recta postulatione oravero *ad eum*, sicut scriptum est: Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, fiet vobis (Joan. xiv, 13). » Vel ita dico, quia *mirificavit*, id est Dominum omnium fecit, et ipse factus Dominus secundum quod homo, exaudivit me, etc. Post orationem conversionis instruit eos ad pœnitentiam, et ad cessationem a malis et bonam operationem; sic dico imprimis *scitote*, etc. Et sic *irascimini vobis*, id est pœnitentiam habete de perpetratis sceleribus, et post, *nolite peccare*, et quia indefinite dixerat *nolite peccare*, et hoc impossibile est; nullus est enim qui saltem in cogitationibus non peccet, ut Joannes ait: « Si dixerim quia peccatum non habemus, nosmetipsos seducimus, et veritas in nobis non est (I Joan. 1, 8), » determinat. Sic dico: *Nolite peccare*, et quia a cogitatione peccandi nequitia cessare, saltem *compungimini* ne perveniat ad consensum de his illicitis quæ dicitis, id est cogitatis *in cordibus vestris*, scilicet et in illis cordibus quæ tunc sunt cubilia ferarum, id est diabolorum. Cubilia enim proprie sunt ferarum. Post hoc instruit eos ad bonam operationem; **I** sic dico: *Irascimini et nolite peccare*, et sic *sacrificate sacrificium*, antea enim non possetis. Et non *sacrificium taurorum*, sed *sacrificium justitiæ*, id est tale sacrificium quod faciat vos justos, bonam scilicet devotionem et operationem.

Et ideo *sperate in Domino*, id est spem remunerationis habete in Domino. Et postea ne spem amittatis, ne sitis de illis multis qui multi dicunt: *Quis ostendit nobis bona?* Quod est dicere: Vos Christiani dicitis esse æterna bona, sed quis habens, demonstrans in se visibiliter illa bona, potest ostendere per hoc nobis revera esse illa bona? Nullus, ostenso hoc quod quidam infideles dicunt: et non esse scilicet æterna bona, dicit se non credere illa non esse, ut ad hæc speranda alios attrahat; sic ipsi dicunt. Nullus potest ostendere eis. Nobis au-

tem per rationem nostram ostensum est. Nam, o Domine, *super nos*, id est in superiori, id est digniori parte nostri, in anima scilicet *est signatum*, id est impressum *lumen*, id est claritas *vultus tui*, id est Filii tui; quasi dicat: Quia rationales sumus ad imaginem tuam, id est ad modum Filii tui, qui est vultus tuus et imago tua, id est similis et æqualis in divinitate, ita quod in nullo sit dissimilis, et bene dicit *signatum* per similitudinem. Nam sicut sigillum cum sit imago, ceræ impressum figuram sibi similem ibi ponit, quæ tamen in aliquo dissimilis est, ita rationalitas mentibus nostris est impressa ad similitudinem rationalitatis Filii Dei, qui vultus est Patris. Et quia rationalis sum, *dedisti lætitiæ mihi non terrenorum*, sed rerum existentium *in corde meo*, id est quæ ego spero *in corde meo*, æternorum scilicet honorum; illi autem qui dicunt: *Quis ostendit nobis bona?* e contrario letantur in terrenis. Nam *multiplicati sunt*, id est multiplicem habent lætitiæm proveniente a fructu *frumenti et vini et olei sui*, et bene dicit *sui*; nam illud non pro Deo erogantes sibi totum retinent. Et per has tres partes dat intelligendum esse omnia terrena, et quia dixerat *dedisti lætitiæm in corde meo*, exponit cujus rei sit illa lætitiæ sic, ipsi *multiplicati sunt a fructu*, etc. Mihi vero *dedisti lætitiæm* inde quod ego in futuro *dormiam*, et pro, id est *requiescam* a præsentibus tribulationibus, *positus in pace*, et non *in pace* commutabili, sed *tendate in ipsum*, id est in æternum: sicut scriptum est: « Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum, et jam non erit amplius neque luctus, neque clamor, sed nec ullus dolor, quoniam priora transierunt (Apoc. xxi, 4). » Sequitur: *quoniam tu, Domine*, etc. Quod sic continuat, dico quod *quiescam*, et hoc ideo quia hoc solum spero, et hoc sic dicit æquipollenter, *quoniam tu, Domine*, id est tu, qui potens es et Dominus omnium. *Constituiti*, id est firmum fecisti, *me in spe singulariter*, id est in hac spe singulari, ut nihil sperem, nihil optem præter te.

IN PSALMUM V.

¶ Sequitur titulus quinti Psal. qui talis est: *In finem pro ea quæ hæreditatem consequitur. Psalm. David.* hic mittit nos ad historiam duarum mulierum Abrahamæ, quarum una expulsa est ab hæreditate. Agar scilicet; altera vero hæreditatem consecuta est, Sara videlicet. Per Agar quippe ancillam Synagoga, quæ timore servili legi carnaliter obediens fuit, exprimitur. Per filium quippe Agar, falsi Christiani et hæretici, qui, sicut Synagoga, sapiant ea quæ carnis sunt, qui tamen Dei uxor fuerunt, ei scilicet in cognitione conjuncti. Et hi ab hæreditate gloriæ perennis depellentur, sicut scriptum est: « Ejice ancillam, et filium ejus (Gen. xxi, 10; Gal. iv, 30). » Per Saram vero et filium ejus Ecclesia cum filiis suis exprimitur, quæ in futuro æterna gloria hæreditabitur. Titulus vero sic exponitur: *Psalmus iste attribuendus est David; id est, perfecta*

Ecclesie tendenti in finem, id est in Christum, qui A
 finis, id est terminus est justorum; citra quem et
 ultra quem nemo justorum consistit, sed in eo, juxta
 Apostolum, « Multi unum corpus sumus in Chris-
 to (I Cor. xii, 20), » David dico, oranti pro ea quæ
 hæreditatem æternæ patriæ consequitur: nunc spe,
 quandoque consecutura re, id est per se. Sed per
 hoc quod ponit pro ea quæ **12** hæreditatem conde-
 quitur, quod innuit per contrarium aliam esse quæ
 non consequetur, id est Synagoram et falsos Chris-
 tianos et hæreticos, intendit vero in hoc psalmo
 Ecclesia orare Deum, ut tandem illam hæreditatem
 consequi possit. Postea vero enuntiat se hæreditandam,
 illos autem expellendos esse, et ideo sic orat
 ut se non sola operatione et cogitatione, sed etiam
 voce exercendo majorem erga Deum affectionem ha-
 beat. Ideoque se hæreditandam, illos autem exhæ-
 redandos esse denuntiat, ut sic eos ab injustitia sua
 retrahat, et hoc sic dicit.

Verba mea, id est quæ vana et phantasmatica non
 sunt, sed talia qualia ego proferre debeo, ex recta
 intentione procedentia, auribus percipe, id est audi,
 Domine. Quod dicit auribus percipe, ad humanum
 modum dicit, quasi dicit audi ut impetrem. Bene
 dicit, Domine, cum posset dicere, sponse, ut hu-
 milior sit, quasi dicat: Qui Dominus meus es, cujus
 voluntates meis voluntatibus præpono. Et quia ver-
 bis nequeo semper orare, si aliquando bona devo-
 tione oravero, intellige clamorem meum, id est gra-
 tiam habe illam devotionem quæ te orat sicut intensus
 clamor, et ut verba mea magis magisque digna sint
 tua exauditione, intende, id est intentionem da, id
 est perseverantiam voci orationis meæ, id est voci
 meæ oranti, et merito. Nam rex meus, id est me
 regis, habeo me non secundum regnum meum, sed
 secundum regnum tuum, et Deus meus. Non sum
 de illis « quorum Deus venter est (Philip. iii, 19), »
 non aufero locum deitati tuæ in me, quasi dicat:
 Debes mihi acquiescere, quia habeo me secundum
 velle tuum, non secundum meum. Oratione facta, se
 exaudiendam enuntiat, sic: Dico percipe, intellige,
 et vera mane exaudies vocem meam, id est in die
 judicii quod clarum erit ut mane, perficies petiti-
 onem meam, o Deus qui potens es, cui me servam
 feci, quoniam ego et oro et orabo perseveranter ad
 te promerendam, non ad aliquid terrenum, quasi
 dicat: Quia postulo quod postulare debeo, te scilicet.
 Cum dicit mane exaudies, innuit quia in ipso
 principio diei judicii petitionem ejus perficiet. Mane
 namque principium est diei, et exponit de quo exau-
 diet? Sic dico exaudies, et sic mane, id est die ju-
 dicii astabo, id est præsens ero tibi corporali præ-
 sentia, secundum illud: « Ubi ego sum, illic et mi-
 nister meus erit (Joan. xii, 26), » et illud: « Co-
 hæredes autem Christi (Rom. viii, 17), » et non
 solum astabo, sed videbo te facie ad faciem juxta
 Apostolum: « Videmus nunc per speculum, tunc
 autem facie ad faciem (I Cor. xiii, 12), » et inde
 scio quod astabo, quoniam cum sis Deus et tuæ na-

turæ, scilicet iniquitas repugnet, non es volens in-
 quitatem; iniquum enim esset si me te solum, sicut
 petere debeo, petentem non admitteres, et per con-
 trarium iterum certa sum, quia astabo et videbo;
 nam neque malignus, id est Judaicus populus qui
 malignus est, id est sterilis a bono, habitabit juxta
 te, id est non erit hæres hæreditatis æternæ tecum,
 sicut testatus es. « Auferetur a vobis regnum Dei, et
 dabitur genti facienti fructus ejus (Matth. xxi, 43): »
 neque injusti, id est falsi Christiani qui ab injustitia
 sua non desistunt, permanent ante oculos tuos,
 id est ante præsentiam tuam. Venient quidem ante
 te ad judicium, sed non permanent, id est diu
 manebunt ante præsentiam tuam, sicut scriptum
 est. « Tollatur impius ne videat gloriam Dei (Jsa.
 B xxvi, 10). »

Vere non permanent, nam tu odisti et semper
 oderis omnes qui operantur iniquitatem, non qui ope-
 rati sunt et cessaverunt, sed qui operantur quandiu
 vivunt, perseveranter; et tu perdes et in corpore et
 in anima omnes qui loquuntur mendacium, id est
 hæresim, quibus non sufficit cogitare, nisi proferant
 ore, non qui locuti sunt et respuerunt, sed qui cum
 perseverantia loquuntur, et quia indeterminate dix-
 rat mendacium, cum multa mendacia venialia sint,
 determinat de quibus mendacibus intendat, faciens
 apostropham ad **13** auditores ut illos a mendacio
 illo deterreat; sic dico, quia perdet et verum est;
 nam dominus, id est ille qui dominus est et potens
 et justus, abominabit, id est tam vehementer exse-
 crabit, quod nec hominem esse reputabit, virum
 effusorem sanguinum, id est illum mendacem qui
 est vir sanguinum effusor, id est qui est interfector
 hominum, et exponit qualiter interfector sit, cum
 addit: Et dolosum, id est et illum virum sanguinum,
 dico qui interficit proximos suos dolo verborum
 suorum, id est hæresi sua. Et non dicit sanguinum
 eo quod sanguinem effundat, sed quia interficit sic-
 ut ille qui sanguinem effundit, et bene ponit non
 hominem sed virum, cum ad hoc omnibus viribus
 nitatur ut mentiatur; et merito singulariter virum
 ponit, cum pluraliter omnes posuisset, ut ostendat
 in hoc quod mendaces sunt, unam massam esse;
 cum autem de his dicat perdes et abominabitur,
 et de aliis dixerat non habitabit, non permanent,
 innuit eos gravius esse puniendos.

Cum vero subjungit: Ego autem introibo, etc.,
 idem est quod superius posuit verbis aliis: mane
 astabo, et videbo. Sed quia dixerat se astaturam et
 visuram propter merita sua, quia scilicet et recte
 et quid orandum erat, orabat; repetit ut ostendat
 se non propter merita tantum, sed per Dei miseri-
 cordiam etiam intraturam: et hoc sic dicit dolosum
 abominabitur Dominus, ego autem introibo in do-
 mum tuam, id est in Jerusalem cælestem; confi-
 dens in multitudine misericordiæ tuæ, id est in
 multiplici misericordia tua, non in meis meritis
 tamen, et ut introire possim hic prius existens in
 timore, et non servili, sed tuo, id est in casto ti-

more : qui tuus est, id est tibi valde gratus; *adorabo* te, faciens te Deum, et me creaturam; *veniens ad templum sanctum tuum* recipiendum, id est ad corpus tuum, quod est sanctum templum Deitatis : vel ita veniens ad hoc quod sim sanctum templum tuum juxta Apostolum : « Nescitis quia templum Dei estis (1 Cor. vi, 19). » Et ut hic recte adorem et sic introeam, o Domine, me positum hic : *in justitia tua deduc*, id est duc de virtute in virtutem, et ut deduci possim dirige, id est directam fac in conspectu meo, id est in consideratione meam viam tuam, id est divinam Scripturam tuam quæ per te data nobis est via fidei; quasi dicat. Non permittas me in illa deviare, sed rectum intellectum in ea da mihi : et hoc oro *propter inimicos meos*, qui mihi insidiantur, ut deviare faciant, et propter inimicos ideo oro; *quoniam in ore eorum non est veritas*, id est falsa loquuntur, et hoc ideo, quia *cor eorum vanum*, id est vanis cogitationibus plenum : propter arrogantiam enim, ut subtiles videantur, falsa de Deo loquuntur, et cum non sit in eis veritas, non solum se interficiunt, sed *guttur eorum est patens sepulcrum*, id est per vocem quæ procedit de gutture eorum sunt comparabiles sepulcro patenti. Sicut enim sepulcrum patet ut corpus receptum putre et fetidum faciat; ita et eorum mala doctrina patet ut insontes in exemplum sui recipient, et sædos reddant : et ut *sepulcrum patens* essent prius *agebant dolose linguis suis*, id est verbis suis immiscentes prius veritatem falsitati, ut facilius deciperent. Et quia tales sunt, o Deus, qui justus judex es : *judica*, id est damna illos; et hoc non est imprecatio, sed divinæ justitiæ concessio; quia ad hoc facit ut eos exterreat, et exponit per partes quomodo judicet : hic scilicet decidant de malo in malum secundum quod alibi dicitur : « Qui in sordibus est, sordescat adhuc (Apoc. xxii, 11) : » et iste casus non erit a duritia tua, sed a cogitationibus eorum pessimis, et in futuro expelle eos a regno tuo : quod sibi præsumptione sua attribuant, et hoc non secundum tuam inclementiam, sed secundum *multitudinem impietatum eorum*, id est ideo quia multas impietates habuerunt, et vere multas habuerunt; quia *irritaverunt te*, id est cum dulcis esses naturaliter amaricaverunt te Deum, cum tu Dominus, ipsi vero servi essent.

Facta concessione, orat per fidelibus suis hæreditandis **14** sic, ipsi expellantur, et econtrario *latentur* in futuro *omnes qui sperant*, non in se sed in te. Facta oratione enuntiat futurum esse quod orat, ut fideles suos magis ad exspectandum hortetur, et infideles intuitu hujus lætitiæ ad conversionem attrahat : dico *latentur*, quod vere erit, vere *exultabunt* et non horarie; sed in æternum, et merito; quia tu *inhabitabis in eis*, id est deitatis tuæ claritatem effundes in eos, sicut alibi dicitur : Quando erit Deus omnia in omnibus (1 Cor. xv, 28) et non parum exultabunt, sed *gloriabuntur*, id est pro maxima gloria gaudebunt : et hoc in te non se, at-

A tribuentes eam gloriam non sibi sed tibi. *Omnes qui diligunt nomen tuum*, id est qui non timent pro mala conscientia sua hoc quod Dominus est. *Sed diligunt nomen tuum*, id est hoc quod Dominus es, et digne gloriabuntur; *quoniam tu qui justus es, potens et misericors : benedices justo*, id est æternam benedictionem eis impendes : et bene dicit *justo*, non justis : ut ostendat unum quid in se futurum sicut Apostolus dicit : « Occurremus in virum perfectum (Ephes. iv, 13) : » dico quia *benedices*, et ut digni simus tibi benedictionem recipere : Deus qui potens es *coronasti nos*, id est circumcixisti nos hic *ut scuto bonæ voluntatis tuæ*, id est bona voluntate tua, misericordia scilicet *ut scuto*, id est ut sit nobis munimentum, sicut scutato scutum munimentum est. Quod dicit, *coronasti nos*, per similitudinem dicit patronorum, qui oppressum ut eripiant scutatis militibus coronant, id est circumdant; ita et Christus ut ab hostibus visibilibus et invisibilibus eruat, misericordiæ suæ nos virtutibus circumdat et munit.

IN PSALMUM VI.

Sequitur titulus sexti, sic : *In finem in carminibus pro octava psalmus David* : Quod sic exponitur, psalmus iste attribuendus David, id est penitentii, qui prius a diabolo per peccatum superatus, tandem iterum effectus est David, id est *manu fortis*, pugnare rursus intendens contra diabolum : et in desiderabilis Deo per penitentiam : David dico *tendenti in finem*, id est in Christum in carminibus, id est per laudes, per hoc scilicet quod laudat eum penitentia et bona operatione sua, id est laudabilem eum ostendit. Carminibus dico *actis pro octava*, id est contuitu æternæ quietis, quæ futura est in octava die, id est in die judicii : et videtur illud idem negotium in hoc psalmo esse quod in superiori. Pro æterna namque quiete tractat psalmus uterque : in hoc tamen differunt : quod in superiori fideles jam certi pro illa orant : in hoc vero penitens de peccatis dolens perpetratis, suspirans ad ipsam quietem quam se malis meritis videt amisisse, orat humiliter pro suorum delictorum remissione sic.

Domine, cui me servum per penitentiam facio, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me; quasi dicat : Non reformido quidem licet tribulationibus argui, et corripi : nam secundum Salomonem : « Quem diligit Dominus corripit (Prov. iii, 12). » Siquidem « flagellat Deus omnem filium quem recipit (Heb. xii, 6); » et alibi : « Qui parci virgæ odit filium (Prov. xiii, 24) : » sed hoc oro ut *non arguas*, id est convincas et ostendas me mala fecisse per furorem tuum mihi illatum, id est per æternam vindictam, et quia multi non *in furore sed in ira*, id est in diuturna pœna purgatoria usque in diem judicii punientur, tunc tandem evasuri. Addit : *Neque in ira tua*, id est, in illa diuturna pœna *corripas me*, idem est hic corripas et hic arguas; sed *miserere mei*, Deus, id est cum misericordia in hoc

mundo me flagellis transitoriis argue et corripe. Et necesse est ut hoc orem; quoniam infirmus sum, id est debilis, non potens per me sanari; vel infirmus, id est æger in peccatis, et quia conturbata sunt ossa mea, id est quia adeo sum infirmus quod etiam ossa mea, id est virtutes quæ sunt fortitudo animæ, sicut ossa corporis fortitudo: **15 sunt conturbata**, id est penitus perdita et annihilata propter peccata; sana me, Domine, quia bonus medicus es et potens; vel sic continuatur: infirmus sum, id est per me non potens sanari. Et ideo sana me, Domine, qui potens es; et necesse est ut hoc orem. Quoniam conturbata sunt ossa mea, id est virtutes; debes mihi misereri, quia Dominus meus es, et ego infirmus sum. Et ideo adhuc: Quia anima mea turbata est valde, id est compuncta peccatis suis, et tu, Domine, cui me servum feci, usquequo differes consolari remittendo peccata? Quasi dicat: Noli diu differre, sed (ex nimio desiderio suspensive dicit) noli differre sed convertere per gratiam ad me, conversum ad te per penitentiam, et eripe, id est vi extrahe animam meam a peccatis, et post salvum me fac, restituens me in justitiam in qua eram antequam tam graviter peccarem, et hoc non propter merita mea, sed propter misericordiam tuam, quia naturaliter misericors es, et ego non sum adhuc in morte, bene potest mihi medicina impendi, id est non sum in desperatione misericordiam tuam, et hoc probat a toto sic.

Quoniam non est in morte, id est in desperatione dicendus, qui memor sit, id est tui, id est qui memor est misericordiam tuam; et ego memor sum: ideoque non sum in morte, et quod nullus memor est in morte, ostendit per oppositam sententiam sic: nam quis positus in inferno, id est in desperatione, qua pervenit ad infernum, confitebitur tibi, et laudabit te de misericordia tua? Nullus. Sequitur: Laboravi, etc. Sed sic continuatur: Dico quod debes misereri, ideo quia anima mea est conturbata, id est compuncta: et non solum hoc habeo, sed ego jam in genuitu positus laboravi in jejuniis, vigiliis, et aliis satisfactionibus, et in hoc ostendit se jam magis dignum exauditione: magis enim est jam laborasse, quam solummodo gemuisse, et adhuc lavabo, id est purgabo lectum meum, id est conscientiam meam, flendo, incedens per singulas noctes, id est per omnes noctes; non per partes noctium, id est recordans singularum noctium, id est peccatorum, quæ ad noctem ducunt, ad mortem scilicet æternam, et pro unoquoque peccato deflebo et satisfaciam, et sic purgabo conscientiam meam, quæ hucusque foeda fuit, et post rigabo, id est irriguam faciam et fertilem bonarum cogitationum Deo; stratum meum, id est conscientiam meam, quæ hucusque arida fuit et sterilis dum male cogitarem. Stratus vero et lectus idem sunt hic. Conscientia vero per similitudinem dicitur lectus et stratus. Sicut enim lecto sanus requiescit, æger vero minime quiescere potest; ita et conscientia bonis et requies, malis vero tormentum et anxietas, et ideo

laboravi; quia oculus meus, id est consideratio mentis meæ, turbatus est, id est compunctus, et hoc superius dixit aliter, sic. Et anima mea turbata est valde, sed ob hoc repetit, ut addat quare turbatus est, dico turbatus est, quæ turbatio processit a furore tuo, id est a cogitatione furoris, id est vindictæ perpetuæ, quia timebam furorem illum, et hoc ideo quia inveteravi, id est de novitate Christi in qua prius eram, in vetustatem Adæ cecidi, existens inter omnes inimicos meos, non inter quosdam, sed inter omnes visibiles scilicet et invisibiles: inter vitia quæ me peccare fecerunt, et peccatores qui me iniis vel blanditiis vel malo exemplo suo a via justitiæ revocaverunt. Perfecta satisfactione et de remissione securus, ex nimia lætitia apostropham ad hostes visibiles facit, dicens ne laborent eum amplius revocare, quia non poterunt, et hoc sic dicit: Ego prius inveteravi inter vos, et ideo satisfaciens oravi Deum ut me sanaret, et sanavit; et ideo vos omnes qui operamini iniquitatem, non qui operati estis et quievistis, sed qui adhuc operamini, et exemplo vestro me revocare vultis, discedite a me, id est cessate me revocare omnimodo, quia nequibitis; nam Dominus, cui me servum feci, exaudivit, id est audivit ut impetrarem, vocem fletus mei, id est orationem quam feci cum fletu meo, scilicet procedenti **16** ex culpa mea.

Exaudivit Dominus deprecationem meam, Dominus orationem meam suscepit. Et hoc ter repetit, quia præ nimia lætitia non sufficit ei semel dicere. Vel possunt hæc tria diversa esse sic: Exaudivit Dominus vocem fletus mei, dans peccatorum remissionem; exaudivit Dominus deprecationem meam, ut iterum non caderem; Dominus orationem meam suscepit, justitiam meam mihi restituens, quia pro se oravit et exauditus est: orat Deum ut eos converti ad exemplum sui faciat, quia per se converti nequeunt, et hoc sic dicit: Quia me exaudisti erubescens et convertentem, ut similiter eos exaudias, o Deus, per te erubescant, id est verecundentur de peccato suo, omnes inimici mei, et conturbentur vehementer, id est compungantur, et post convertantur ad te penitentia et satisfactione, dico erubescant, et sic dico erubescant valde, non parum; et velociter, non tarde. Qui enim promisit indulgentiam penitenti, non spondit diem crastinum dissimulanti (Grægor. homil. 12 in Evang.), et notandum quod ideo introducit propheta hic penitentem orantem, ut nos instruat penitere, et pro peccatis ut impetremus, orare.

IN PSALMUM VII.

Titulus septimi. In finem psalmus David, quem cantavit Domino pro verbis Chusi filii Jemini. Et ubi habemus hic in finem, Hebræi habent victori. Titulus iste ab auctoribus diverse accipitur, secundum enim Augustinum figuratier introduciatur historia de Chusi, qui quondam cum Absalon in persecutione David manens, ipsi David omnia consilia Absalon ei nocitura mandabat. Dicitur autem idem Chusi con-

silium Achitophel quod Absaloni dederat dissipasse (II Reg. xvii, 7), persequendi scilicet patrem suum per deserta, et secundum Augustinum, Chusi silentium interpretatur, sed quod subjungitur, *filius Jemini*, non bene videtur ad historiam accedere, scribit enim beatus Hieronymus illum Chusi Arachitem fuisse, non filium Jemini: Augustinum dicens non bene in historia prospexisse, scribit etiam idem Hieronymus in hoc nomine quod in hoc titulo est, unam litteram apud Hebræos esse, quæ in nomine illius qui in historia legitur non scribitur, secundum quod Chusi Æthiops interpretatur, et est hic Chusi appellativum non proprium. Sicut in historia etsi sic Chusi accipiatur, nulla historia fortassis introducitur, cum nullus Chusi filius Jemini in historia legatur, nisi forte per hoc appellativum nomen in Chusi Saul accipiatur, qui injuste persecutus est David. Qui Saul vere fuit Chusi, id est Æthiops, niger scilicet in peccatis; sicut Æthiops in corpore niger est. Qui etiam legitur esse *filius Jemini*, id est Benjamin de tribu ejus natus: Benjamin autem prius dictus est « Benoni (Gen. xxxv, 18), » id est filius doloris, eo quod in partu ejus præ dolore mater ejus Rachel mortua est: mutavit autem pater ejus nomen, vocans eum Benjamin propter affinitatem vocis, id est filium dexteræ, eo quod eum præ cæteris diligebat, et ad ejus dexteram semper eum sedere faciebat. Legitur vero in historia quod aliquando filii Benjamin dicuntur Jeminei, aliquando et filii Jemini. Per Saul quippe qui David inique persequatur, Judaicus populus, qui Christi persecutor injuste fuit, designatur.

Secundum Hieronymum quidem titulus sic exponitur: *Psalmus iste*, id est verba, quæ in hoc tractatu intelliguntur, attribuuntur Christo, qui revera est David, *perseveranti in finem*, id est in victoriam ne cedat persecutoribus timore mortis: victoria enim finis est belli. *Quem Psalmum*, id est quæ verba hujus psalmi cantavit Dominus Patri in passione, id est cum maxima delectatione protulit, sicut cantans cum delectatione profert voces; dico *cantavit*, et hoc pro verbis Chusi id est pro contuitu verborum Chusi filii Jemini. Pro passione scilicet: quæ ei contigit per verba Judaici populi qui dictus est Chusi, id est Æthiops, niger videlicet in peccatis, dictus tamen filius Jemini, id est, dextræ, secundum quosdam conversos; qui salvandi **17** in die iudicii filii Dei, et ad dexteram ejus erunt. Et est vox in hoc Psalmo Dominici hominis, pro membris orantis et pro persecutoribus; non imprecative, sed concessive agentis. Non ut de se vel de membris ambigat, sed ut nos in tribulatione orare instruat, et hoc sic dicit.

Domine, Verbum mihi personaliter unitum, qui cum sis aliis Deus, tamen Deus meus es, id est mihi magis Deus, in te non in alio speravi semper. Prætenso meriti, et quia in te speravi, *salvum me fac*, restituens immortalitatem et impassibilitatem. *Me dico*; exemptum ex omnibus persequentibus me, et prius libera me, et hoc præposteratum est, ut addat unde liberet

eum: sic libera me, *ne ut leo*, id est Judaicus populus frendens in me ut leo quærens quem devoret (I Petr. v, 8), *quando*, id est aliquando, *rapias animam meam* de bono proposito suo ut sibi incorporet: vult enim ad hoc me cogere, ut me denegem tibi personaliter unitum; sicut in Evangelio: « Secundum legem debet mori quia filium Dei se fecit (Joan. xix, 7). » Dico, *salvum me fac et libera*, sed merito meo: ideo scilicet quia in te speravi, et dum hoc est quod ego adhuc spero quod *non est alius qui me redimat*, id est liberat, *neque qui salvum faciat*: et tali conditione oro te, *Domine Deus meus: si feci istud*, id est causam istius persecutionis, et quia ipse vere fecerat tale quid quod quidem erat hujus persecutionis causa licet non idonea, dicens se Dei filium, et quod Judæos de templo expulerat dicens: « Domus mea domus orationis vocabitur (Math. xxi, 13), » sicut alibi dicitur: « Zelus domus tuæ comedit me (Psal. lxxviii, 10), » addit, dico *si feci istud*, id est *si iniquitas est in manibus*, id est in operibus meis; manibus enim operamur; quasi dicat: Si aliquam iniquitatem feci pro qua sim dignus persequi, et ut etiam illud removeam, quod liberius inter homines videtur, hoc scilicet: *si reddidi mala retribuentibus mihi*, id est Judæis quibus ego multa bona opera feci: qui mihi mala retribuerunt, tunc ego *inanis*, id est inanem habens spem, si hoc est merito meo, non culpa tua, *decidam ab inimicis meis*, id est a spe inimicorum meorum. Spero enim post mortem meam quosdam de Judæis et gentilibus mihi per prædicationem apostolorum incorporandos esse, et de illa spe decidam, et non solum hoc malum sit mihi; sed etiam illud quod multo pejus est contingat, scilicet: *persequatur inimicus*, id est Judaicus populus, *animam meam*, et ita quod ut *comprehendat*, id est incorporet eam sibi, quod hucusque facere non potuit, *et vitam meam*, id est animam meam, quæ cælum est, dignitate virtutis *conculcet*, id est sibi subjiciat, et se inferiorem faciat: *Conculcet dico in terram deductam*, id est in terrena, ut solummodo terrena sapiat et cupiat sicut mens eorum, *et gloriam meam*, id est gloriam resurrectionis meam quam exspecto, *deducat in pulverem*, id est, me qui gloriosus esse exspecto in resurrectione, detineat in morte, et sic faciat reduci in pulverem, et hoc totum est ac si diceret: Debes me liberare et salvum facere, quia in te speravi semper et non in alio, et adhuc spero, neque feci iniquitatem pro qua dignus essem persecutione.

Neque reddidi retribuentibus mihi mala, et ideo non sum dignus ut me persequatur, sic ut comprehendat et conculcet, et gloriam meam in pulverem deducat, dico libera, salvum fac ex persequentibus et quia me persequuntur, o Deus qui impotens videris eis Judæis, *exsurge*, id est potens appare in ira tua, id est in vindicta tua in eos exercenda, in excacatione cordis scilicet, et non solum in ira tua, sed etiam *exaltare*, id est potens appare in finibus inimicorum meorum auferendis. Quod est dicere:

Excusa eos in mente, et fac eis auferri fines patriæ eorum, et sic potens in vindicta appare, et hoc non **18** est imprecatio, sed divini iudicii (ut justum esse, illud nobis innuat) concessio. Post concessionem divinæ justitiæ in inimicos, orat pro membris sic: In inimicos *exsurge in ira*, et e contrario ad opus eorum qui non sunt inimici sed discipuli, *exsurge in auxilium, in præcepto*, id est in obedientia præcepti, *quod mandasti eis per me*, ut se scilicet invicem diligant, et tollant crucem suam, et sequantur me (*Math. xvi, 24*). Ac si dicat: Adjuva eos mittendo sanctum Spiritum ut possint obedire præcepto tuo per me mandato: ut te diligant et me sequantur, et aliis verba vitæ prædicent, et cæteris obediant, quæ eis præcepi, et si exsurrexeris per prædicationem eorum, *Synagoga*, id est congregatio, *populorum circumdabit te*, id est erit in familiaritate fidei tuæ, et bene dicit *populorum*, etiam si ad solos Judæos referatur: multi enim populi, id est multæ tribus Judeorum conversæ sunt; sicut una die tria millia; alia vero quinque millia leguntur conversa fuisse (*Act. ii, 4*). Sequitur.

Et propter hanc in altum, etc., quod sic continuat: dixi quod *Synagoga circumdabit te*, et propter hanc Synagogam non solum propter discipulos *regredere in altum*, o Verbum, id est in altissimam æqualitatem Patris. Non quod ibi semper non fuerit, sed idem est ac si diceret: Tu qui ante sæcula Patri æqualis exististi et exstas, illis (quia me tribulari permitis: quia inæqualis videris,) ostende te esse æqualem, me in cælos ascendere faciendo; ut eis, *Synagoga scilicet et discipulis*, Paracletum mittas, et sic per ascensionem meam revertere in altum gloriæ tuæ, id est qui creditus es a prophetis multisque aliis fidelibus æqualis, et modo non crederis æqualis, ostende te æqualem esse, et sic revertere in altum, ut Paracletum eis mittas. Quod autem sequitur: *Dominus judicat populos*, conversio est ad auditores, ut ostendat quasi a toto se liberandum esse et salvandum, et sic continuat: Oro liberari et salvari; quod vere erit. Nam *Dominus*, Verbum, *judicat populos omnes sicut judicandi sunt*: in æquitate scilicet, et me in æquitate judicabit liberando et salvando, secundum quod alibi dicitur: « Non enim Pater judicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio (*Joan. v, 22*). » Cum vero dicit, *Judica me*, etc., apostropham facit ad Verbum sibi personaliter unitum: sic quandoquidem populos omnes judicas, ut judicandi sunt, et me judica, Domine, secundum quod innocentia mea promeruit et justitia mea, faciens scilicet resurgere, et in cælum ascendere, et mundum post me abire: et hoc sic est in libro: *Judica me, Domine, secundum justitiam meam, et innocentiam meam*. Et bene dicit *meam*, specialiter enim erat ipsius, cum nullus a Deo justus et innocens, et quamvis dicam justitiam et innocentiam meam, tamen *super me*, id est de superiori datæ sunt, id est de Dei dispositione; juxta illud: « Omne datum optimum, et omne donum perfectum desur-

sum est (*Jacob i, 17*). » Sequitur: Consummetur, etc.; quod sic continuat: Dixi superius: Libera me et salvum fac, et postea interposui, sed non sic oro salvari et liberari ut mori fugiam, sed ut consummetur, id est perfeiatur in me *nequitia peccatorum*, dando me in mortem. Et sic diriges justum, me scilicet, id est directum ostendes, gloriose resuscitando et super cælos exaltando, mundumque subjungendo, qui modo dicor injustus et legis distortor. Et vere diriges. Nam tu es *scrutans*, id est sciens, corda, id est cogitationes, et *renes*, id est operationes vel delectationes, et cum omnes cogitationes et operationes vel delectationes scias, et meas scis justas esse; et ideo dirigis, et vere scrutaris corda et renes, Deus enim es. Non ideo ponit *scrutans*, quod aliquid enim oporteat scrutari, omnia enim scit, sed quia scrutantium est scire, ponitur *scrutans pro sciens*. Renes ponit pro operationibus vel delectationibus: quia renibus generationem operamur, et ibi delectamur.

Quia superius dixerat: *Judica me secundum justitiam 19 meam*, ne putaretur arroganter esse dictum, ostendit justitiam suam bene promeruisse, ut eum adjuvet, et hoc dicit: Bene dico, o auditores: *Judica me secundum justitiam meam*, nam *adjutorium meum est justum a Domino*, id est justum est ut me adjuvet, qui Dominus salvos facit *rectos corde*. Ostensio a minori. Quasi dicat: Quandoquidem omnes rectos corde salvos facit, qui indigniores me sunt, multo magis justum est ut me adjuvet, salvum faciendo. Sequitur *Deus judex*, etc. Et non *conversi*, etc. Et est secundus versus prius legendus, qui sic continuatur. Quia dixerat: Consummetur nequitia, facit apostropham ad ipsos peccatores, hortans ut pœnitentiam agant de nequitia illa, ne Deus vibret in eos gladium. Hanc vero exhortationem facit pro quibusdam salvandis: et ut nos instruat orare pro inimicis, sicut idem in Evangelio dicit: « Orate pro persequentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in cælis est (*Math. v, 44*). » Et sic continuat: dixi: *Consummetur nequitia*, et vere consummabitur. Et ne propter nequitiam illam pereatis, convertimini pœnitendo; nam *nisi conversi fueritis, gladium suum*, id est vindictam suam, *vibrabit*, id est parabit super vos, et merito. Nam ipse *judex justus* non poterit vobis non retribuere quod dignum erit. Et *fortis* est ad hoc faciendum, sicut per Moysen dicit: « Non est qui de manu mea possit eruere (*Deut. xxxii, 39*). » Et vere fortis est et justus, nam Deus est. Et quamvis justus et fortis, tamen *patiens* est, id est patienter vos exspectans ne pereatis, sicut idem dicit: « Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (*Ezech. xxxiii, 11*). » Et vere patiens. *Nunquid enim irascitur*, id est punit nos: in ira, id est in vindicta, *per dies singulos* cum hoc promereamur: Quasi dicat: Nisi patiens esset, nobis per singulos dies irasceretur. Et ut non habeatis occasionem gladium evadendi, nisi convertamini, *totendit* hic, id

est aptavit *arcum suum*, id est Scripturam novæ legis et Veteris, quæ comminaretur mortem æternam non pœnitentibus, sicut arcus intensus mortem minatur persequentibus. Et non tetendit in occulto, sed paravit illum, id est, posuit in aperto, sicut alibi dicitur : « In omnem terram exivit sonus eorum (Psal. xviii, 5). » Et bene ponit *tetendit*, per similitudinem. Sicut enim cornua arcus prius longinqua a se, intendente chorda appropinquare videntur : ita duæ leges, quæ longe distantes a se videbantur, per Christum sibi appropinquantes et concordæ factæ sunt. Dico *arcum tetendit et paravit* : et ut bene arcus ille manifestaretur, *paravit in eo*, id est instruxit et docuit, *vasa mortis*, id est illos qui sunt vasa mortis, scilicet prædicatores : qui sunt vasa prædicationis : quæ mors est non recipientibus, testante Apostolo : « Alii sumus odor vitæ in vitam : aliis odor mortis in mortem (II Cor. ii, 49). »

Et ipsa vasa *effecit sagittas*, id est fecit efficaces sagittas. Et non ad malum, sed *suas*, id est ad utilitatem sui efficaces in *ardentibus fide et charitate*. Quod est dicere : Faciet eos sagittantes, id est percutientes in bono doctrina sua, futuros ardentes in fide et charitate. Quia superius oraverat liberari et salvari posset, quærit unde se orasset liberari, et hoc exponit : Oro liberari, et ecce in præsens est unde me oporteat liberari. Nam Judaicus populus *parturit injustitiam*, id est laborat perficere mortem meam; quod injustum est : ad similitudinem mulieris parturientis, id est, ut pariat laborantis. Et hanc injustitiam non vel a merito meo, vel ab alieno consilio, sed ipse per se *concepit* in corde suo, id est cogitavit, *dolorem*, id est mortem meam, unde continget eis dolor. Et quia jam concepit et non parturit, *peperit*, id est pariet, *iniquitatem*, id est mortem meam inique perficiet. Et per hoc quia concepit, et parturit, et pariet : *lacum aperuit et effodit*, id est effodiendo aperuit, id est apertum et amplum fecit : *et incidit*, id est postea incidet, *in foveam*, id est in lacum, *quam fecit*, id est quem paravit mihi. Quod est dicere : Quia me detinere vult in morte, similis **20** erit effodienti lacum et apertum facienti, in quem aliquem præcipitare intendit, et ipsemet in eundem lacum cadit. Nam illa mors, quam mihi parat, erit ei causa ruinæ; et exponit apertioribus similitudinibus hunc casum ejus sic : Vere incidet in foveam. Nam *dolor ejus*, id est mortis supplicium quod mihi parat, *convertet in caput ejus*, id est in mentem ejus : quæ ideo excæcabitur : et non solum *in caput*, id est in mentem, *sed iniquitas ejus*, id est pœna iniquitatis ejus, id est mortis meæ, *descendet in verticem ejus*. Et bene dicit *in verticem* : in vertice namque jugum poni solet. Et pro iniquitate eorum eis Romanorum jugum imponetur; quasi dicat : Non solum ob hoc excæcabitur, sed etiam servituti subjicietur. Sequitur : *Confitebor*, et cæter. Loquitur ad auditores, ut eos confiteri et psallere Domino instruat : et sic continuat : *Dixi, Libera. Salvum fac, Exsurge, Ju-*

dica, et : *convertetur dolor in caput ejus*. Et ut hæc omnia fiant, o auditores, *Confitebor Domino*, Verbo, id est laudes ei dicam, *secundum justitiam ejus* mihi datam, id est, secundum mensuram justitiæ confitebor ei : sicut me cæteris justiore fecit omnibus, ita laudes agam ei præ omnibus. Et non solum confitebor, sed etiam *psallam*, id est bene operabor, *nomini Domini*, id est ad honorem nominis Domini : exhibens me servum et ipsum Deum et merito ad honorem nominis Domini *altissimi*. Nam altissimus est, scilicet Dominus dominorum. Psallere proprie dicitur manuum operatione in psalteria modulari, ideoque pro operari ponitur.

IN PSALMUM VIII.

Sequitur titulus octavi. *In finem pro torcularibus, psalmus David*. Quod sic exponitur : Psalmus iste attribuendus est David, id est ipsi prophætæ : tendenti in finem, id est in Christum : vel in finem, id est in perfectionem honorum, David dico agenti pro torcularibus, id est pro Ecclesia. Torcularibus vero dicit pluraliter : pro duabus Ecclesiis de Judæis et gentibus : vel pro multis singularibus Ecclesiis, quæ dicuntur torcularia per similitudinem. Quia sicut in torculari vinum et acinum, sic in Ecclesia boni malique continentur : qui tandem in judicii die separabuntur sicut vinum ab acino; juxta illud Dominicum : « Exhant angeli et separabunt malos de medio justorum (Matth. xxiii, 49). » Et est in hoc psalmo vox proprie pro contuitu Ecclesiæ futuræ in Dei laude : ut alios eum laudare instruat, sic eam admiratione prorumpentis.

Dominus Dominus noster existens, id est quem nos soli Judæi cognoscimus esse Dominum nostrum, gentes enim nondum te cognoscunt : *Quam admirabile est futurum*, id est cum quanta admiratione gloriosum, *nomen tuum*. Hoc scilicet quod tu Dominus omnium es, *in universa terra*, id est in gentibus universæ terræ? Ac si dicat : Qui modo solummodo in Judæa notus es, ab omni modi gentibus cognosceris; juxta illud : « Omnes gentes ad te current (Isa. lv, 5); » et alibi : Omnes gentes quascunque fecisti venient et adorabunt coram te, Domine (Psal. lxxv, 9); » et exponit quomodo fiet admirabile, sic : Dico quod **D** admirabile, et hoc ideo, *quoniam magnificentia tua*, id est Filius tuus, qui emphatice dicitur magnificentia, faciens suos magnificos, *elevata est*, id est exaltabitur *super cælos* materiales : vel *super cælos*, id est divinas Scripturas, quæ sunt altæ respectu sæcularium : sicut cæli alti sunt, id est altior erit in sanctitate quam divinx Scripturæ testatæ sint. Vel *super cælos*, id est super rationales creaturas, id est dignior erit angelis et hominibus, qui digni sunt præ aliis animalibus : sicut cæli terra digniores sunt, ideoque cæli dicuntur : et ut appareat magnificentiam tuam elevandam esse, *perfecisti laudam*, id est perfectam facies laudem, *ex ore infantium*, et non magnorum, sed ut mirabile sit *et lactentium*, id est parvorum

rum **21** qui hoc non habuerunt a se, sed a sancti Spiritus operatione. Quod est dicere : Ut convincantur Judæi Christum magnificentiam tuam esse, et super cælos elevandum : puerorum infantia sancti Spiritus operante gratia, tibi testimonium perhibebit, dicens : « Hosanna filio David (Matth. xxi, 15). » Et hoc quod tu *perficies laudem* : facies propter inimicos tuos Judæos : qui te Dei Filium esse denegabant : ut eorum infantium mirabili testimonio destruas inimicum et ultorem vel defensorem, id est convincas : mendacem esse probans Judaicum populum qui inimicus tuus erit, et dicet se ultorem et defensorem legis suæ, juxta illud : (Joan. ix, 16). « Hic homo non est a Deo : qui Sabbatum non custodit (Joan. xix, 7). » Et alibi dicitur : « Secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit. »

Et ideo elevabitur magnificentia, *quoniam per ipsam magnificentiam videbo ego cælos tuos*, id est prædicatores tuos qui erunt in virtutibus excelsi : hoc est ego modo video spe, quandoque videbo re : visu animæ non corporis per magnificentiam tuam elevatam super cælos tuos, id est prædicatores. Cælos dico : qui erunt *opera digitorum tuorum*, id est constituentur per digitos tuos, id est per dona sancti Spiritus, qui dicitur digitus eo quod per eum Pater operatur, sicut aliquis per digitos : secundum quod in Evangelio dicitur : « Si in digito Dei ejicio dæmonia (Luc. 11, 20) » : et per cælos videbo constitui lunam, id est universalem Ecclesiam : quæ dicitur luna, eo quod sicut luna aliquando videtur decrecere in tempore scilicet persecutionis, aliquando vero crescere in tempore pacis. Et stellas, id est particulares Ecclesias, quæ parvæ sunt ad comparationem universalis : sicut stellæ ad comparationem lunæ. Quæ, id est *lunam et stellas tu Deus fundasti*, id est fundabis, id est quæ non poterunt constitui per ipsos cælos (nisi te fundamentum ponente, ut ait Apostolus : « Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est : quod est Christus (I Cor. iii, 11). ») Et iterum : « Neque qui plantat est aliquid : neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus (Ibid.) » Videns vero propheta cælos esse constituendos, et Dei magnificentiam elevandam : et hoc totum propter hominem futurum : quod vile et abjectum secundum corporis debilitatem videretur ; ut eum erga Deum benivolentiam reddat, sic in ejus laudem prorumpit. Quando quidem magnificentia elevabitur et cæli constituentur : et hoc totum erit propter hominem.

Quid est homo, id est quam magnum quid homo : et inde hoc potest videri quod tu *memor es*, id est eris, *ejus*, id est qui visus es eum oblivioni tradidisse, per culpam Adæ : memor eris ejus per obedientiam Christi, eum immortalem faciens. Post laudes hominis, filium hominis magis laudat, ut ei omnia subjecta esse ostendat sic dicens. Dico *quid est homo*. Aut ita dignus possum dicere. *Quid*, id est quam magnum, quid est *filius hominis*, id est Christus : et inde probari hoc potest magnum quid

A esse : *quoniam visitas*, id est visitabis eum in hoc quod *minuisti eum*, id est minorem fecisti eum : *pauperem ab angelis*. Ac si dicat : Quia hominem redimendum eum angelis minorem facies, redimendum eum angelis minorem facies, mortalem scilicet et passibilem, visitabis eum educens de ipsa mortalitate et passibilitate. Et exponit quomodo visitabis eum sic. Vere visitabis. Nam coronasti, id est coronabis eum *gloria* resurrectionis : et *honore* ascensionis. Vel *gloria*, id est illustratione infernorum : ex hoc scilicet quod cum majestatis gloria descendet ad inferos. Et *honore*, id est victoria mortis, et postea *constituisti*, id est constitues eum super *opera manuum tuarum*, id est super rationales creaturas, quæ dicuntur Dei manu operatæ, id est præ cæteris dignas, cum Dei manu dicantur factæ.

Et non pauca opera : sed *omnia* opera *subjecisti*, id est subicies : *sub pedibus ejus*, id est sub humanitate ejus : quod est dicere : Non solum secundum Deitatem Dominum omnium eum constituisti, sed etiam secundum humanitatem. Et bene humanitas dicitur **22** pes : cum inferior fuerit deitate, sicut pes aliis membris inferior est. Et hoc probat a partibus sic. Scilicet *oves* ei subicies, id est illos qui sunt summæ simplicitatis et innocentæ, velut oves : et *boves universas*, id est prædicatores qui bene dicuntur boves, id est excolentes minores, et pascentes eos doctrina sua : sicut boves agros excolunt, et vitulos suos lacte pascunt : insuper, id est etiam *pecora campi* subicies ei, id est voluptuosos qui ita sunt intenti voluptati, ut desideria sua expleant : sicut pecora in camporum pascuis demorantur ut ventri serviant. Et merito voluptas campo comparatur, cum ampla sit ad carnis desideria complenda : sicut campus amplius est. Et *volucres cæli* subicies, id est illos qui per vanitates irrationabiliter vagantur : sicut volucres per cælum. Et *pisces maris*, id est curiosos hujus mundi : qui mundus mare dicitur, eo quod crebris tribulationibus admodum maris inquietetur. Curiosi vero, id est hujus mundi scilicet avari, dicuntur pisces eo quod, sicut pisces in fluctibus, ita in sæcularibus sunt depressi sollicitudinibus. Qui pisces perambulant, id est circum natant, *semitas*, id est vias maris, id est negotia hujus sæculi : quæ viæ sunt per quas venit ad iterum sæculare. Vel pisces dicuntur philosophi hujus sæculi, eo quod sicut pisces in mari, ita in sæculari scientia involvuntur. Et bene dicuntur perambulare *semitas maris*, id est subtiles sententias illius scientiæ sæcularis. Ostensis omnibus Ecclesiæ membris Christo subjiciendis ; sicut a laude inceptum : ita in laudem finire intendit sic inferens : Ergo quia oves, etc. ; quæ dixi Dominico homini per te subjicientur : *Domine dominus noster*, et cæt. Et hoc ut superius exponitur.

IN PSALMUM IX.

Sequitur titulus psal. noni : *In finem pro oculis filii, psalmus David*, quod sic exponitur. Psalmus iste

attribuendus est David, id est perfectæ Ecclesiæ tendent in finem, id est in Christam, ut ei sit conformis. David dico : agenti laudes *pro occultis filii*, id est pro iudiciis Christi : *qui autonomastice filius dicitur sicut idem testatur*. « Si filius vos liberaverit, vere liberi eritis (Joan. viii, 36). » Quæ judicia multis occulta sunt. Et bene ponit *occultis*. Non enim de uno solo, sed de pluribus agit. Qualiter scilicet Deus occulte quosdam impiorum iudicat ut convertantur, quosdam vero ut magis excæcati juste puniantur : qualiterque suos in hoc mundo iudicet puniri, sicque postea beatificari. Ad ultimum vero agit de persecutione futura in tempore Antichristi, quæ Dei occulto iudicio continget. Et est in hoc psalmo vox perfectæ Ecclesiæ, ut minores instruat ad Dei laudem : se Deum pro occultis iudiciis suis ex quibus multi scandalizantur laudare promittentis, sic.

Confitebor tibi, Domine. Ac si dicat : Multi de occultis iudiciis tuis quæ eis injusta videntur scandalizantur. Ego autem *confitebor tibi*, id est laudabo te : *in toto corde meo*, id est in tota affectione cordis mei : nulla phantasmatica cogitatione intercurrente. Dominus enim es ideoque laude dignus. *Narrabo* aliis ore *omnia mirabilia*, id est omnia occulta iudicia : quæ pro dignitate et iustitiæ admiratione digna sunt esse tua, id est non temeraria ut quidam putant et injusta : sed talia qualia te decet : iusta scilicet. Vel *tua*, id est a Deo Patre tibi data. Juxta illud. « Omne iudicium Pater dedit Filio (Joan. v, 22). » Sequitur *Lætabor*, quod sic continuat. Dico quod *confitebor* : et hoc non invitus, sed in hoc *lætabor* : et non modicum sed *exultabo*, id est vehementer lætabor. Exultare namque dicitur tantam lætitiâ habere : quæ etiam cum saltatione corporis ostendatur. Dico *lætabor et exultabo* : et hoc in te, non in terrenis. Et non solum confitebor intentione : et narrabo aliis ore : sed *psallam*, id est bene operabor, **23** *nomini tuo*, id est ad honorem nominis tui, ut tu inde lauderis : non ut ego superbiam, o *Altissime*, id est dignum est ut *nomini tuo psallam* cum sis Altissimus. Vel *altissime* ponitur adverbialiter, id est altissima et recta intentione, quod est ac si diceret : Laudabo te affectione, ore, et opere, pro occultis iudiciis tuis. Et exponit ipsa iudicia sic : *confitebor, Narrabo, Psallam*.

In *Convertendo inimicum meum retrorsum*, id est in consideratione conversionis, id est in hoc quod considero inimicum meum convertendum retrorsum, id est devincendum per constantiam meam, quod me non poterit a bono proposito meo revocare : et dicit per similitudinem converti inimicum retrorsum. Victorum enim et fugientium esse solet, retrorsum converti. Et ostendit quomodo convertentur : *infirmabuntur* scilicet, id est infirmi et impotentes inveniuntur ad me vincendum. Et in futuro *peribunt a facie tua*, id est a præsentia tua recedendo, sicut in Evangelio legitur : « bunt hi in supplicium æternum (Matth. xv, 26). » Vel infir-

mabuntur, id est qui fortes et firmi hic videntur, in futuro infirmi apparebunt : quando dicitur : « Discedite a me, » etc. (*Ibid.*) Vel sic : *Confitebor, Narrabo, Psallam*. In *convertendo inimicum meum retrorsum*, id est in hoc quod considero me conversurum prædicatione : et exemplo inimicum meum, id est quosdam de inimicis meis retrorsum, id est faciam converti de malo ad bonum. Et exponit qualiter, scilicet *infirmabuntur*, id est qui fortes et firmi in infidelitate sua sunt, infirmi paulatim in ea fiunt. Et sic peribunt, id est ex toto secundum quod infideles sunt destruentur : et hoc continget *a facie*, id est a cognitione tua. *Inimicum* vero dicit singulariter, et *peribunt* pluraliter : quia et una massa et multi sunt : inimicum vero dicit et hæreticos, et externos hostes. Et ideo adhuc *confitebor, narrabo et psallam, quoniam fecisti iudicium esse meum*, id est mihi utile. Et *causam esse meam*, id est mihi utilem. Vel ita. *Quoniam iudicium meum et causam meam fecisti*, id est hoc quod iudicatus in causam ductus sum, fecisti, id est disposuisti : non fuit ex temeritate, ut quidam putant. Iudicium dicit quod Dei. occulto iudicij tribulationibus affecta est. Causam vero, quod cum hæreticis vel infidelibus de Deo disputavit, et eos devicit : quæ omnia ad ipsius utilitatem cessere sicut Apostolus ait : « Scimus quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum (Rom. viii, 28). » Et hoc iudicium et causam ideo fecisti, quia *sedisti super thronum qui iudicas iustitiam*, id est hoc quod justum est. Non modo incipis sedere, sed semper sedisti et sedebis, id est quia tu iudex es omnium, et non injustus, sed iudicans iuste. Et cum debuit dicere iudicem esse, ponit descriptionem pro descripto, scilicet sedere super thronum. Iudicium enim est super thronum sedere. Thronus vero iudiciaria sedes dicitur.

Quia vero superius dixerat : *Confitebor in convertendo inimicum meum* : posset quæri quare pro inimici conversione confiteretur. Unde causam subdit sic : Digne confitebor pro conversione inimicorum : nam per me non potero eos convertere : sed tu *increpasti* interiore increpatione, id est increpabis metu iudicii gentes, id est inimicos gentiliter viventes : et *perit*, id est peribit impius de impietate sua, id est cessabit esse impius. Et quia peribit, *nomen eorum delesti*, id est delebis eorum nomen quod est impius : quod nunquam eos impios reputabis, neque amplius eos inde punies, testante Scriptura : « Si averterit se impius ab impietate sua, omnium iniquitatum ejus non recordabor (Ezech. xviii, 22). » Dico quod delebis. Et hoc in æternum, id est quod nunquam quoad hoc sæculum durabit, reputabis eos impios esse. Et non solum in æternum : sed usque in sæculum sæculi hujus subsequativum, et in hoc sæculo et in futuro delebis. In æternum ponit, non pro omni tempore, sicut sæpe ponitur; sed pro omni spatio hujus sæculi sicut alibi : **24** « Dominus regnabit in æternum et ultra

(Exod. xv, 18). » Dico quod peribit impius et sic *de-* fecerunt, id est cessabunt. In *finem* cessationis quantum cessari potest, id est ex toto *frameas inimici*, id est tribulationes et tormenta quæ solebant inferre mihi. Per *frameas* tribulationes martyri denotantur: quia *frameis* multi contribulantur. *Et destruxisti*, id est destrues *civitates*, id est conspirationes eorum: ut ultra non conspirarent adversus me. Civitatem vero dicere solemus collectionem aliquam virorum, ut uno jure se habeant conspirantium: ideo quod eorum multitudines adversus Ecclesiam in unum conspirantes, *civitates* dicuntur.

Cum vero dicit, *periiit memoria*, etc., facit apostropham ad auditores: quia posset quæri an esset periturus impius, sicut dixerat. Et sic continuatur: *Dixi quod increpabis gentes et peribit impius*: et verum dico. Nam vere *periiit memoria eorum inimicorum cum sonitu*, id est peribit memoria nominis eorum, id est, nunquam amplius impii dicentur. Et *cum sonitu* peribit, id est cum magno rumore: quia multum divulgabitur: non erit clam. Et post *Dominus in æternum*, id est semper manet, id est permanebit in eis sicut idem dicit: «Ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus (Joan. xiv, 23). » Et ipse qui in eis permanebit *judicabit*, id est remunerabit in futuro, *in æquitate orbem terræ*, id est illos qui futuri sunt ex terra: qui prius, scilicet terra erant orbis ejus, id est corona ejus in circuitu ejus. Orbem vero ponit pro corona: quia rotundus est. *Et populos*, id est infideles *judicabit*, id est remunerabit in justitia, id est juste damnabit: et si impius videatur non justum. Dico quod *judicabit orbem terræ*: et *populos*: et merito. Nam *ipse paravit thronum suum*, id est iudicium suum: *in iudicio* mortis per Patris obedientiam constitutus, id est iudicio mortis quod sponte subiit: totius mundi iudicium sibi acquisivit, Apostolo testante: «Christus factus est obediens Patri usque ad mortem: propter quod et Deus exaltavit illum (Philip. ii, 9). » *Populos* dicit malos, quia multi erunt ad comparationem bonorum, juxta illud, «Multi vocati, pauci vero electi (Math. xx, 22). » Dico quod in futuro *judicabit*. Et hic interim factus est, id est sicut *Dominus refugium*, id est securitas, *pauperi*, id est illi qui tanta subjectionis humilitate se erga eum habebit, quanta pauper ut aliquid acquirat erga divitem. Vel *pauperi*, id est illi qui in hoc mundo propter eum esse pauper elegerit. Et non solum *refugium*, id est constantes et intrepidus faciens (multi namque hæretici in tribulationibus inutiliter inveniuntur intrepidi), sed etiam *adjutor in tribulatione*, id est agens occulto iudicio quod ipsa tribulatio adjuvet eos ad augmentum meriti, sicut scriptum est: *Fiant clariores per exercitia laborum*. In tribulatione dico disposita a Deo in opportunitatibus, id est secundum quod opportunum est, ut pati possint ne deficient si ultra modum fuerit: secundum quod alibi

A dicitur: «Potum dabit nobis in lacrymis in mensura (Psal. lxxix, 6). »

Cum vero dicit *et sperent*, etc., apostropham facit ad Deum orans pro minoribus: sic: Deo, Deus, quia *judicabis orbem et populos*: et factus es *refugium*, et ut in futuro *judicentur*, ad misericordiam *sperent* in te non in terrenis: et ita quod non deficient omnes *qui noverunt nomen tuum*: te scilicet esse dominum omnium: et potentem justos salvare et impios perdere. Vel *nomen tuum*, id est te æternum esse: ut per te fiant æterni: et repetit causam aliis verbis pro qua oret eos *sperare*. Ideoque scilicet *sperent*: quia *non dereliquisti* neque derelinques querentes te, non mundana: in adjutos Deus: Quasi diceret: Nam Dominus omnium es: nihilque injustum facere potes: et hoc illud idem est quod superius dixit: factus es *refugium pauperi* *adjutor* in tribulatione. Post orationem, apostropham facit ad minores, hortans ut sicut ipsa laudat, ita et ipsi faciant. Quando quidem *judicabit*, et *refugium* et *adjutor* est: vos minores *psallite Domino*, id est bene operamini **25** ad honorem ejus, et præ-tendit qua utilitate, sic: *Qui habitat in Sion*, quod est ac si dicat: Qui in omnibus qui Sion sunt, habitat, et in vobis habitabit si Sion fueritis, id est speculatores patriæ cœlestis, et non solum *psallatis*, sed *inter gentes*, id est gentiliter *viventes incedentes*. *Annuntiate eis studia ejus*, id est affectiones caritatis ejus, quanta scilicet affectione nos redemit, quantoque in futuro bonos remunerabit, et bene ponit *studia*. Non enim redemit neque remunerabit temerarie, sed magno studio atque potentissima ratione. Et bono vestro *psalletis* et *annuntiatis*; *quoniam recordatus est*, id est recordabitur in futuro ut remuneret, clamoris pauperum et si modo videatur oblitus esse, id est recordabitur intensæ orationis pauperum; propter eum factæ, quæ procedit ex recta affectione et operatione.

Et quia dixerat *recordatus est*, videretur alicui non bene notanti eum oblitum fuisse, ideo sequitur correctio sic: Dico *recordatus est*, non tamen est *oblitus* unquam *clamorem pauperum*; sed ideo dixi, quia videtur quibusdam. Et quod recordabitur, remunerando monstrat ab opposito cum interponit: *Requirens sanguinem*, id est mortem eorum de manu impiorum ut puniat, sicut alibi dicitur: «Mihî vindictam, et ego retribuam (Deut. xxxii, 35), » quod est ac si diceret: Cum impios propter justorum persecutionem sit damnaturus, pauperes utique pro se patientes est remuneraturus. Et apponit ipsum clamorem pauperum sic dicens: *Non est oblitus clamorem pauperum*, qui talis est. *Miserere mei, Domine*, id est misericorditer mihi retribue; cum sis Dominus in rebus, et omnia possis. Et ne desit causa retributionis: *Vide*, ad hoc ut tibi placeat, *humilitatem*, id est dejectionem, *meam de inimicis meis* illatam, tribulationem scilicet quam pro te patior. Dico *miserere tu*, qui tam *exaltas* me dignitate vitæ; me dico *exemptum de portis mortis*, id

est de vitis, quæ sunt portæ per quas intratur ad mortem. Et ad hoc exaltas ut annuntiem aliis omnes laudationes tuas, id est occulta iudicia tua unde laudari debes. Ego dico existens in portis filia Sion. Intransitive dictum est : *Filia Sion*.

Quod est dicere : Ego existens in virtutibus, vel in sententiis apostolorum, quæ sunt portæ per quas Ecclesia, quæ Dei filia est et apostolorum, ingreditur ad vitam. Et ne intelligeret filia Babylonis, determinat cum addit : *Sion*, quod est dicere, quæ est speculans futura. Et hoc totum ac si diceret : Scio quod mei miseraberis, cum jam me facias exaltatum. Dico *miserere mei*, et sic *exultabo in salutari tuo*, id est in salutatione tua mihi data, id est in hoc quod reduces me in immortalitatem. Ostenso clamore pauperum, revertitur ad negotium quod inceperat : sic diceas. *Infixæ sunt*, etc. ; quod sic continuatur. Dixi superius, o minores : *Psallite Domino qui habitat in Sion*, ideo quoniam recordatus est ; non est oblitus clamorem pauperum ; et non hoc solo contuitu psallatis, sed etiam laudate intentione, et verbis, et operatione hoc contuitu, quia *gentes*, id est gentiliter viventes ; *sunt infixæ in interitu, quem fecerunt*, id est intus in anima sunt fixæ, id est firmiter sitæ in interitu, id est in excæcatione mentis, quem fecerunt sibi, non Deus, id est qui interitus eis contigit pro meritis suis malis, non culpa Dei. Ac si diceret : Non solummodo pro remuneratione iustorum, sed etiam eum laudate pro excæcatione malorum ; quod etsi sit occulto iudicio factum, non tamen dubium est esse justum.

Et exponit quomodo in interitu infixæ sint sic : Merito in interitu. Nam *pes eorum comprehensus est in laqueo isto quem absconderunt*, id est occulte aliis paraverunt. Qui vero dicit *comprehensus est pes eorum*, a similitudine dicit hominis in abscondito ut aliquem capiat laqueum ponentis. In quo ipsemet illaqueatur. Quasi diceret : Merito interierunt, quia laqueum deceptionis aliis injuste paraverunt, et iste laqueus **26** causa fuit quare in interitum pervenerent, id est in cordis excæcationem. Et hoc quod ita eos iudicat Deus, non cognoscunt ipsi modo ; sed tandem in futuro, cum iuste perdet eos. *Cognosceat Dominus iudicia faciens*, id est cognosceatur quia Dominus in hoc mundo facit de impiis occultum iudicium. Et exponit quod iudicium sic. In hoc scilicet est faciens iudicium quod *peccator est comprehensus*, id est deceptus, et excæcatus in operibus manuum suarum, id est per pravas actiones suas, quia hic omnibus modis agit ut justos a via Dei retrahat. *Actiones* autem dicit opera manuum, quia manibus operamur. Illud vero quod sequitur. *Convertantur*, etc., non est imprecatio, sed divini iudicii concessio de hoc quod Spiritus agilitate videt esse futurum, ut inveniat illud iustum esse, et sic continuatur : Dico quod *gentes* in interitu hic infixæ sunt, in futuro vero convertentur peccatores in infernum, id est, ab hoc iudicio excæcationis venient in iudicium infernæ damnationis, et quandoquidem

est futurum est, *convertantur peccatores in infernum*, et exponit quos vocet *peccatores* sic : *Omnes gentes scilicet quæ obliviscuntur Deum*, id est quæ cum audiant prædicationem ejus, tradunt oblivioni, nec est eis cura obediendi, et quod convertentur probat ab opposito, cum dicit : *Inde scio quod convertentur*, quoniam *non erit oblivio pauperis tendentis in finem*, id est in perseverationem bonorum operum, id est non peribit patientia pauperum, id est remuneratio patientiæ pauperum tendentium in finem. Quod est dicere : *Inde scio quod damnabit peccatores* : quoniam remunerabit pauperes, id est justos, vel non erit oblivio pauperis in fine mundi, et si modo videatur esse eorum oblivio. Vel sic : Si non invenitur paupertas oblivionis a principio usque in finem, non invenietur aliqua oblivio pauperis.

Cum autem dicit : *Exsurge, Domine, non confortetur* : Prævidens spiritu prophetico tribulationem, quanta nunquam fuit in tempore Antichristi, futuram, orat pro perseverantibus in tribulatione illa ne deficiant, et hoc non superiori litteræ, sed sententiæ sic continuatur. Dixi superius quod impii persequuntur hic justos, et laqueis blanditiarum et humiliatione tribulationum, et non solum in hoc tempore erit istud, sed etiam quidam surget in diebus novissimis, Antichristus scilicet qui se Deum faciet, et homo simpliciter erit diabolo plenus, qui tuis multas inferet tribulationes. **27**, o Domine, *exurge* in auxilium tuis, ne confortetur homo ille super tuos, id est ne Antichristus qui simpliciter erit homo, et non Deus, fortis inveniat ad hoc ut convincat tuos, et quamvis dicam *non confortetur super tuos*, tamen concedo quod *gentes*, id est gentiliter viventes, *judicentur in conspectu tuo*, id est excæcentur seductione ipsius : et cum hoc non appareat illis : hoc erit certum in conspectu tuo. Vel *judicentur*, id est excæcentur in conspectu tuo, id est in anima quam tu solus conspicias. Quasi dicat. *Quamvis orem* ne confortetur super justos, concedo tamen : quod excæcandi ab eo per justum iudicium tuum excæcentur, et exponit qualiter concedit ut *judicentur*. Concedo quod *judicentur*, id est *constitue, Domine*, qui potens es, *legislatorem super eos*, id est quia legi veritatis tuæ noluerunt obedire, pro malis meritis eorum *constitue super eos*, id est permittite dominari super eos Antichristum qui sit eis lator legis mendacii et excæcet eos. Et tandem in die iudicii, *gentes*, id est obeditores ejus gentiliter viventes, *sciunt quoniam homines sunt*, id est cognoscant, cum justo damnabuntur, quoniam simpliciter homines sunt non deificati per Antichristum, sicut ipsi putabant. Cum autem addit : *Ut quid Domine, etc.*, facit quæstionem quam aliquis facere posset, et, ut ipse solvat ; et sic continuatur. *Oravi ne confortetur*, cum sciam quod multum eos persequetur. Et cum permiseris persequi, o Domine, *ut quid recessisti ? id est videberis recedere longe a tuis ? 27* Et exponit quomodo. Id est *ut quid despicias* : id est videberis despiciere tuos inauditos : in tribulatione inferenda

ab Antichristo. *In opportunitatibus*, id est in qua a tribulatione opportunum erit ut eis auxiliis? Facta quaestione, sequitur solutio sic: Ideo scilicet videberis despiciere, ut permittas in eos Antichristum superbire: quia *dum superbit*, id est superbiat impius, id est Antichristus: antonomastice impius: *incenditur pauper*, id est purgabitur a residuis sordibus per incendia tribulationum: sicut aurum incendendo purgatur: pauper propter Deum, id est fidelis. Quod est dicere: Ideo permittes superbire, ut tui per ejus tribulationem probentur: et adhuc alia de causa, hac scilicet: *dum superbit*: complices ejus qui cum eo superbiunt, *comprehenduntur*, id est comprehenduntur, id est decipientur: sicut aves quæ in laqueo comprehenduntur: *in consiliis quibus cogitant*, tuos comprehendere; quasi dicat: Non solum ille damnabitur, sed et ejus fautores, quia alios interficere et in anima et in corpore meditantur, pro talibus consiliis *interficiuntur*, id est magis excæcabantur. Et addit causam qua ipse superbiat: Sic. Dico quod impius superbiat: et hoc ideo quia ipse *peccator antonomastice laudatur*, id est laudabitur a complicitibus suis *in desideriis animæ suæ completis*, id est ideo superbiat, quia laudabunt eum de completionem desideriorum ejus in tribulatione fidelium: sicut alibi dicitur: «Linguae adulantium alligant animas in peccatis.» Et non solum laudabitur: sed ipse *iniquus antonomastice benedicitur*, id est benedicetur, id est adorabitur ab eis.

Et quia superbiat peccator (antonomastice) *exacerbabit*, id est exacerbabit *Dominum peccator*, id est quia dicendo se Deum blasphemabit Deum, sic ex dulci reddet sibi acerbum. Et ideo *Dominus non quæret eum*, id est non faciet converti secundum multitudinem iræ suæ, id est vindictæ suæ. Quasi dicat: Quia multum iram ejus promeruit, *non quæret eum Deus*. Quod dicit *quæret*: a similitudine dicit pastoris, qui errantem ovem donec ad ovile reducat, quærit. Et ideo adhuc non quæret, quia *non est Deus in conspectu ejus*, id est in consideratione mentis ejus, id est non considerat eum misericordem ut pœniteat. Et ideo adhuc quia *via illius*, id est operationes ejus ad mortem *inquinatæ sunt*, id est a vitis sordidatæ erunt; et hoc *in omni tempore vitæ ejus*. Et ideo adhuc non quæret eum, *Domine*, quia *auferuntur*, id est auferentur *judicia tua a facie ejus*, id est a cognitione ejus. Adeo scilicet excæcabit eum vanitas sua, quod non cognoscet te in futuro justo judicio malos remuneraturum. Et ideo quia auferuntur *judicia tua a facie ejus*, et non putabit se damnandum, *omnium inimicorum suorum*, id est illorum qui noluerunt ei obedire, *dominabitur*: non in anima, sed in corpore tormentando. Et vere dominabitur; *Dixit enim in corde suo*, id est cogitabit hoc in corde suo: Oportet me dominari. Nam *sine malo*, id est sine tribulatione justorum: *non movebor a generatione hac*, quæ me jam colit: *in generationem illam quæ me adhuc non colit*. Quod est dicere: Nisi mihi resistentes tribulavero, non

extenditur dominium meum a cognoscentibus in non cognoscentes. Vel aliter, dixit in corde suo: Secure possum dominari. Nam *non movebor unquam a domino meo*, id est non inquietabor ab aliquo, sed ero sine malo, a generatione hæc usque in generationem futuram tendendo, id est semper: hoc dicit in corde suo ille, *os cujus maledictione plenum est*, id est erit, *amaritudine*, id est blasphemia in Deum, cum se solum dicat Deum. *Et dolo in sanctos*, id est blanditiis quibus eos devocare cupiet. Et *sub lingua ejus*, id est in corde est *labor et dolor*, id est erit cogitatio quomodo faciat eos laborare et dolere. Sub lingua dicitur cogitatio cordis, per similitudinem; sicut ea quæ in area sunt, dicuntur **28** esse sub clavi. Lingua enim clavis est secretorum cordis. Et hoc totum est ac si diceret: Multum temere dicit in corde suo: Non movebor: cum os ejus sit futurum plenum amaritudine et dolo, et ideo dignus sit futurus pœna. Dico quia os ejus plenum erit dolo: et hoc non horarie. Neque solum erit plenus dolo, sed ipse *sedet*, id est sedebit, non stabit, id est multum morabitur *in insidiis blandiliarum*, *cum divitiis in oculis*, id est cum fautoribus suis, qui sicut ipse erunt divites: multum abundantes in vitiis quæ sunt omnibus occulta. Et ad hoc *sedet*, id est sedebit, *ut interficiat innocentem*. Ita scilicet, *oculi ejus respiciunt*, id est respicient. *In pauperem*, id est finget se misereri ipsi pollicendo multa, ut eum seducat. Quod vero dicit, *Oculi ejus in pauperem respiciunt*, per similitudinem dicit. Cui enim aliquis miseretur, eum oculis benigne respicit: Dico quia oculi ejus respicient. Et sic *insidiatur*, id est insidiabitur, *in abscondito*, id est abscondendo perfidiam suam, et fingendo se misericordem. *Quasi leo in spelunca sua latens insidiabitur dico*: ad hoc *ut rapiat pauperem* ad conformitatem sui. Et quia rapere non solet dici, nisi quando aliquid vi capitur et insidiis, addit: *Rapere pauperem dico*, *dum attrahit eum blanditiis*. Quod est dicere: Merito dico rapere, cum ad hoc idem intendat blanditias ad quod intenderet per vim ad eum sanctum sibi incorporandum. Et si blanditiis trahere nequiverit, *humiliabit*, id est dejiciet et affliget eum *in laqueo suo*, id est in tribulatione quæ ipsi erit laqueus, id est illaqueatio excæcationis. Dico, humiliabit.

Et cum *dominatus fuerit pauperem affligendo*, *inclinabit se*, id est dejiciet in mortem æternam. Et quia obscure dixerat *Inclinabit*, exponit sic. *Inclinabit se*. Et post, idem *cadet* per hoc in mortem. Et subdit duas causas quare dominabitur sic. *Vere dominatus fuerit*. Dixit enim, id est cogitabit in corde suo: Secure valeo dominari. Nam *Deus oblitus est eorum*: nunquam eis auxiliabitur. Et ideo adhuc, quia *avertit*, id est avertet *faciem*, id est cogitationem *suam in finem aversionis*, id est quantum potest avertere, ne videat persecutionem quam eis infero, ut ulciscatur. Quasi dicat: Secure dominari possum: quia Deus non adjuvabit eos, neque me ideo puniet.

Cum vero dicit : *Exsurge, Domine Deus, etc.*, red-
dit singula singulis : sic. Antichristus dicet, Oblitus
est Deus, et avertit faciem : sed tu, Domine, qui
potens es. Et tu, Deus, qui justus es, exsurge, id
est potens appare, qui impotens videris. Et exponit
ad quod exsurgat : contra hoc scilicet quod ipse
dicit : avertit faciem : exsurge adhuc ut *exaltetur*
manus tua super eum, id est magna appareat vind-
dicta tua, damnatio ejus scilicet. Quod dicit, *exalte-*
tur, a similitudine illius dictum est, qui manus ex-
altat ut vehementer aliquem feriat. Ac si dicat :
Valde eum damna. Et hoc non est imprecatio, sed
concessio. Et contra hoc quod ipse dicit : *Oblitus*
est Deus. Exsurge in auxilium *ne obliviscaris paupe-*
rum, id est fidelium tuorum. Et si visus fueris oblitus
fuisse dum tormentabuntur, ne obliviscaris tamen
in perpetuum : Quasi diceret : Eripe eos quandoque.

Dum dicit : *Propter quid, etc.*, increpat Antichristum,
quia promittet Deum se non remuneratum :
cum in hoc injustus esset si non remuneraret eum.
Et hoc sic dicit. Ipse dicit : *Deus avertit faciem*
suam, id est non ulciscetur. Propter quid rationis,
irritavit, id est irritabit *impium*, antonomastice,
Deum, id est blasphemando irritabit, dicens eum
injustum et non remuneratum. Et verè irritabit.
Dixit enim, id est dicit in corde suo : Deus *non re-*
quiret a me ultionem : secure possum dominari. Et
hoc est ac si diceret : Propter quam rationem irri-
tabit blasphemis suis impius ille Deum, dicens in
corde suo : Non requiret. Nullam rationem habe-
bit. Inde scilicet facit apostropham ad **29** Deum
annuntians Antichristi sectarumque ejus damnationem,
ut deterreat auditores a conformitate ejus,
sic dicens : O Deus ipse et qui ejus erunt dicent :
Deus non requiret : sed tu jam *vides*, in dispositione
tua, *ut tradas eos* in futuro, *in manus*, id est vin-
dictas *tuas*, in mortem scilicet æternam. Et vere
scio, quia *vides* : *Quoniam tu* qui omnia conspicias,
consideras laborem et dolorem quem facient fidelibus
tuis ; quod est dicere : Cum justus iudex sis : et
videas laborem et dolorem quem injuste tuis infer-
runt, non poteris non ulcisci. Et ipse dicit : Oblitus
est Deus ; et e contrario, *tu eris adjutor*, id est remun-
erator, *orphano*, id est fideli pro te assidue patienti,
cujus pater diabolus quantum ad eum mortuus erit :
et infidelitas quæ fuerit mater ejus. Et merito eris
ei adjutor. Nam *tibi derelictus est*, id est commissus
erit a Deo pater *pauper* ille. Orphanus et pauper
hic pro eodem accipiuntur. Vel derelictus est tibi
pauper, id est ipsemet pauper derelinquet se tibi, id
est committet se auxilio tuo nil in se confidens. Hoc
vero quod dicit, *contere*, et cæt., concessio est ex
prophetica providentia sic facta. Dixi : quia *vides*
ut tradas in manus tuas in futuro. Et non solum in
futuro damnes : sed hic ad præsens *contere*, id est
ex toto destrue *brachium peccatoris et maligni*, id
est potentiam ejus quæ extenditur et fortis est ut
brachium. *Ejus dico* : qui peccator erit quantum ad
illos quos male tractabit. *Et malignus*, id est steri-

lis : quantum ad se qui nullam virtutem habebit. Et
necesse erit ut cito conteras : Nam *quæretur* a malis
peccatum illius, et non invenietur, id est ideo valde
decipiet quia bonus videbitur : et multi quærent an
forte possint in eo invenire peccatum ; et cum non
poterunt invenire, adquiescent ei. Ideoque necesse
est ut cito conteras ne omnes decipiat.

Cum vero dicit : *Dominus regnabit, etc.*, apostro-
pha est ad fideles ne timeant : nam post mortem
corporum, regnabit in eis Dominus in æternum. Et
hoc sic continuatur. Ego dixi Contere : et vere con-
teretur. Dominus autem regnabit in vobis, o fideles,
id est, regnum suum faciet vos, et hoc in æternum
solet poni pro spatio quod est usque in finem mundi,
determinat sic. Dico in æternum. Et (pro scilicet)
B *in sæculum sæculi*, hujus subsequitivum id est semper.
Postea facit apostropham ad impios, ut ter-
rendo devocet eos ab impietate sua : sic. In bonis
regnabit Dominus ; vos vero gentes, id est impii
gentiliter viventes, *peribitis* de terra illius, id est
de consortio terræ *illius* separati, id est de consortio
sanctorum, quos ipso excolit sicut aliquis terram
suam. Juxta Evangelium : « Separabit oves ab hæ-
dis (Matth. xxv, 32) : » Dico, quia vos gentes peri-
bitis. Et hoc patet ex opposito. Nam *desiderium*
pauperum suorum *exaudivit Dominus*, id est exaudi-
dicit, id est ostendet se exaudivisse cum remunera-
bit. Et exponit quod desiderium : faciens apostro-
pham ex nimia affectione, scilicet *præparationem*
cordis eorum, id est desiderium quod non habebunt
a se, sed tu præparabis in cordibus eorum. *Audiet*,
id est audiet *auris tua*, id est potentia misericordiæ
tuæ, quæ merito auris dicitur. Sicut enim aliquis
per aurem, ita Deus audit per misericordiæ poten-
tiam. Et hoc est ac si diceret : Inde poteris videre
quod peribitis, o gentes, quia justî salvabuntur. Vel
aliter continuatur. Dixit : quia Dominus regnabit
in suis, et verum est, quia exaudivit, id est exaudi-
dicit Dominus desiderium pauperum, qui cum magno
desiderio regnum ejus petunt, quod desiderium
non habebunt a se : sed *præparationem cordis eorum*
audiet, id est audiet *auris tua*, id est illud deside-
rium audiens quod in eis præparasti : et in hoc com-
mendat ejus misericordiam : quia non solum bene
desiderantes audit, sed etiam bene desiderare facit.
Et exponit illud desiderium sic. Dico desiderium
pauperum exaudiet, scilicet quod desiderant judicare
pupillo et humili. Et bene ponit. Non pupillum et
humilem, sed *pupillo et humili*, id est desiderant ut
tale iudicium facias quod sit utile pupillo **30** et
humili, id est fideli : qui pupillus est mortuo patre
suo diabolo : et humilis est erga te. Et exponit iudi-
cium quod desiderant : scilicet quod homo perdi-
tionis qui non erit Deus, id est antichristus, non
apponat *utra magnificare se*, tormentando super ter-
ram Dei, id super corpora sanctorum quæ sunt terra
Dei. Bene ponit *apponat*, id est ille qui hic *super*
terram, id est super corpora sanctorum, non super
animas magnificus in tormentis fuerit ; huic magui-

scientiæ non apponat, id est non adjungat aliam magnificentiæ, ut iterum dominetur eis.

IN PSALMUM X.

Sequitur titulus decimi. *In finem Psalmus David.* Titulus iste intentionem psalmi specialiter non designat. Omnibus enim psalmis convenire potest. Qui sic exponitur : Psalmus iste attribuendus est David, id est perfectæ Ecclesiæ : tendenti in finem, id est in perseverationem honorum operum. Vel in finem, id est in Christum. Et est vox perfectæ Ecclesiæ increpative loquentis ad hæreticos, qui eam decipere volunt. Ostendentis qualiter ad decipiendum bonos Scripturam sacram pervertunt, ut minores ab eis cavere doceat. Ostendit etiam, ad exhortationem bonorum, ipsos a Deo inadjudtos non relinquere : eorum vero insidiatos justo et occulto Dei judicio excæcari. Et hoc sic dicit.

In Domino confido : quomodo dicitis animæ meæ : Transmigra in montem sicut passer. Quod sic exponitur. Vos, hæretici, *animæ meæ*, id est salutis animæ meæ nocere volentes, *quomodo*, id est qua ratione *dicitis mihi : Transmigra*, id est de humilitate sententiæ tuæ *in montem*, id est altam subtilitatem sententiæ nostræ. Tu, dico, qui nunc es *sicut passer*, id est inconstans et trepidans ad argumentationes nostras, sicut passer ad sonitum trepidus est. Vel, *sicut passer*, id est transmigra ut sis sicut passer qui in altis habitat. Quomodo ergo dicitis ut transmigram in montem : cum ego confidam in Domino, qui mons firmus est, et me decipi a vobis non permittet? Quod est dicere : Frustra et sine ratione hoc dicitis. Et quia posset quæri cur hoc dicat, exponit sic. Ecce disseram cur hoc dixerim. *Quoniam peccatores* (antonomastice) hæretici scilicet *intenderunt*, id est intensum et bene subtiliter expositum fecerunt *arcum*, id est divinam Scripturam. Non ubique sed alicubi : quæ Dei arcus est, sicut in septimo psalmo dictum est. Et sicut *paraverunt sagittas suas*, id est sententias pravæ quæ interficiant ut sagittæ, quæ sunt eorum, id est ab eis inventæ, non a Spiritu sancto datæ : dico *paraverunt*. Et hoc *in pharetra*, id est in mala conceptione sua, quæ sicut pharetra sagittas, ita ipsa continet sententias. Quasi dicat : Ideo intenderunt, id est bene alicubi exposuerunt, ut sic sententias suas latenter admiserent. Vel : *Intenderunt arcum*, id est pro modo suo distorserunt ex exposuerunt : et sic *paraverunt*, id est protulerunt *sagittas suas aptatas in pharetra*, id est in mala conceptione sua. Et ad hoc *paraverunt* ut in occulto, id est in occulta calliditate, mentiendo scilicet eas bonas esse, *sagittas*, id est in fide interficiant, *rectos corde*. Et quod ipsi intendendo arcum sagittas parant, non est culpa ipsius arcus, sed illorum. *Quoniam quæ perfecisti, Scripturas scilicet divinas, quas tu perfectas fecisti, destruxerunt* quantum ad se, non quantum ad ipsas, id est male exponendo perverterunt. *Justus autem quid fecit Dominus?* id est cum justum sit ut suis auxilietur, et ipse justus sit, quid fecit de suis? Per-

misit eos inadjudtos? Hanc quæstionem ex benevolentia facit, ut postmodum solvat. Quæro quid fecit : quod sic solvitur. Ipse fuit et est *in templo sancto suo*, id est in fidelibus qui sunt templum ejus, ut ait Apostolus : « Templum Dei sanctum est, quod estis vos (1 Cor. III) » Et sicut Dominus, id est, ita est in eis ut dominetur, ut regat ne decipiantur, dico : est in templo. Et hoc non horarie : sed *sedes ejus*, id est **31** diuturna, et æterna habitatio ejus, est *in cælo*, id est in ipsis fidelibus, qui non solum templum sed etiam cælum dicendi sunt, id est in virtutibus excelsi, et compluentes minores doctrina sua, sicut cælum terram compluit. Et adhuc dicit illud idem aliis verbis, ut interponat causam, dico : Est *in cælo*, et *oculi ejus*, id est misericordia per quam eum videt, *respiciunt in pauperem*. Quod est dicere : Ideo quia cælum est pauper propter eum, et tali defectione se habens erga eum, quali pauper se habet erga divitem. Respicit in eum oculis misericordiæ, id est misericorditer adjuvat eum. Quia vero supra posuerat : *Destruxerunt quæ tu perfecisti*, posset quæri cur Deus voluerit Scripturas adeo esse obscuras, ut sic valeant perverti : huicque satisfacit ita petitioni. Dico : *Destruxerunt*, et ideo taliter obscuras esse voluit ut possint perverti : quia *palpebræ ejus*, id est Scripturæ, dictæ palpebræ, eo quod ad modum palpebrarum modo clauduntur ut malos excæcent, modo aperiuntur, ut bonos illuminent, *interrogant*, id est probant, filios hominum. Interrogare ponit pro probare, ex quadam affinitate : quia probatio interrogationem sequi solet. Et quia dixerat, *Interrogant filios hominum*, ostendit per partes, sic : Vere per palpebras interrogat Dominus filios hominum. Nam *Dominus interrogat*, id est probat, *justum et impium* per palpebras, id est manifestos facit aliis : hunc excæcando sic ut alios ad errorem trahere cupiat : illum illuminando sic ut alios illuminare satagat. Dico, quia probat justum et impium. Ille autem qui diligit iniquitatem, id est impius, *odit animam suam*, id est salutem animæ suæ, scilicet sanas sententias. Et bene dicit, *Diligit*, id est, qui quamvis non semper queat operari, semper tamen male operari diligit. Et hoc ideo ponit, ut descriptione ostendat quem dicat impium : illum scilicet qui diligit iniquitatem. Et ideo adhuc ut consequenter sic addat : ergo quia odit animam suam, sanas scilicet sententias, merito *pluit Deus super peccatores* (antonomastice), id est super hæreticos, laqueos, id est, merito dat eis tales pluvias, id est Scripturas quæ sint eis laquei, id est decipientes et excæcantes. Scripturæ vero dicuntur pluvie per similitudinem : quia sicut pluvie, cum in bonam terram cadunt, fructum optimum generant ; cum vero in malam, tribulos et spinas procreant : sic et Scripturæ in bonis, virtutum lumen : in malis vero cæcitatem operantur. Et non solummodo pluit laqueos, sed *ignis et sulphur et spiritus procellarum est pars calicis eorum*, id est inebriationis eorum, id est inebriabit et replebit eos igne, id est

nimio ardore pervertenti Scripturas. Et *sulphure*, A id est fetore depravationis ipsarum Scripturarum. Et *spiritu procellarum*, id est nimia garrulitate quæ generat procellas, id est perturbationes in Ecclesia: sicut *spiritus*, id est ventus in mari procellas procreat; vel ignis potest poni pro ardore avaritiæ; sulphur vero pro fetore pravæ actionis qua corrumpitur proximus: et spiritus procellarum, pro illa æterna damnatione quæ fiet per administrationem malorum spirituum: qui ministri sunt procellarum, id est tribulationum. Quasi dicat: Non solum pluit laqueos pro malis meritis eorum, sed etiam hic replet eos igne et sulphure; in futuro vero spiritu procellarum inebriabit. Sequitur: *Quoniam justus*, etc.; quod sic continuatur: Dixi quod Dominus in templo: et in celo sedes ejus: et oculi ejus in pau- B perem respiciunt. Et merito. *Quoniam justus Dominus: et ideo justitias dilexit*, id est, cum sit justus iudex, non potest non diligere justitias, id est auxilia suorum. Et bene ponit *dilexit*. Cum summa enim dilectione suis auxiliatus est et semper auxiliabitur. Ergo, ut dixi, pluit super peccatores laqueos. Et merito, quoniam justus est. Et ideo *vultus ejus*, id est vultus omnis vindictæ ejus, *vidit æquitatem*, id est impiorum æquam excæcationem. Ac si dicat: Non potest non pluere laqueos; quod æquum est, cum ipse justus sit.

32 IN PSALMUM XI.

Titulus undecimi. *In finem pro octava, Psalmus David*: quod sic exponitur: Psalmus iste attribuentis est David, id est, collectioni fidelium quæ fuit ante adventum Christi: David dico tendenti in finem, id est in conformitatem finis, Christi scilicet, qui finis fuit prophetiæ et legis. Vel in finem, id est perseverantiam. David dico agenti pro octava, id est pro desiderio quietis æternæ: in octava die future. Introducit h'c propheta fidelium collectionem, qui ante Christi adventum fuerunt: orantem Deum ut mittat quem missurus est: per quem homines qui per Adæ peccatum et defectum æternam requiem amiserunt, salvabuntur. Orat etiam ne conformetur exemplo malorum, vanitates consecrantium. Ostendit quoque qua fiducia oret, hac scilicet, quia Deus Pater per Spiritum sanctum Filium suum jam eis promisit; et horum verba ideo introducit propheta, ut nos instruat vehementem erga eum D habere amorem, cum tantam nobis proferat illorum affectionem. Et hoc sic dicit:

Salvum me fac, Domine, id est, Domine, qui potens es, me non repugnantem præcepto tuo sicut Adam, sed obedientem salvum fac, id est, mittendo quem missurus es, salva me: reducendo ad octavam diem quam amisi. Et necesse est ut hoc orem, *quoniam sanctus*, id est Adam, quem tu sanctum fecisti, ad imaginem scilicet et similitudinem tuam, defecit in præcepto tuo: ideoque se, omnesque nos pessumdedit. Et ideo adhuc tantopere oro, *quoniam a filiis hominum*, id est a Judæis, qui filii prophetarum fuerunt aliorumque fidelium, qui homines, id est rationales fuerunt, *diminutæ sunt veritates*, id

est minorati sunt appetus æternorum bonorum quæ vera sunt et certa. Quod est dicere: Ipsi qui exemplo patrum suorum æterna bona expetere deberent, de die in diem minus et minus expetunt, et exemplo suo me revocare volunt; ideoque necesse est ut sic orem. *Diminutæ sunt veritates a filiis hominum*. Et non eis sufficit minuere veritates in se et vanos esse, sed etiam *vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum*, id est locuti sunt ad proximos suos illa quæ vana sunt, et sibi conformes facerent, scilicet, dixerunt hæc terrena summa bona esse: quæ vana sunt. Quia vero generaliter dixerat *unusquisque*, ostendit hoc per partes, sic: Dico *unusquisque locuti sunt vanitatem*; et verum est: nam quidam existentes *labia dolosa locuti sunt in corde et corde*, id est in duplici corde. Non quod duplex cor habeant: sed quia aliud habent in corde, dum vere intelligunt hæc præsentia, summa bona non esse; et aliud ore mentiuntur se habere in corde: hæc scilicet summa bona. Et ob hoc dicuntur duplex cor habere et dolosi, cum aliud cogitent, et aliud fingant. Quod autem ponit *labia dolosa*, emphatice dicit. Aliam vero partem illorum qui vanis inhærent hujus mundi bonis, utpote qui hæc vera bona falsis rationibus probant, et sicut probant credunt, innuit, ubi subsequenter ponit: *Qui dixerunt: linguam nostram magnificabimus*: sed interponit orationem sic: Dico quia labia dolosa locuti sunt vana. Et ne amplius loquantur vana, disperdat Dominus *inversa abia dolosa*, et linguam magniloquam etiam. C Non erat ut habentes labia dolosa et linguam magniloquam disperdat, sed doloositatem et magniloquentiam eorum ne sibi et aliis noceant. Et exponit quæ dicit habere linguam magniloquam sic: Linguam magniloquam dico illorum *qui dixerunt*, id est, *iræ se statuerunt: Magnificabimus*, id est magnam et gloriosam faciemus *linguam nostram*, id est facundiam nostram. Et hoc bene facere possumus. Nam *labia nostra a nobis sunt*, id est, facundia nostra ex nostra parte est, id est nobis ut illis valde est. Non est parva nec ullis: sed ampla est et insignis. Ideoque multum possumus eam magnificare et extollere. Et cum labia nostra a nobis sint, *Quis noster Dominus est*, id est, *Quis dominabitur* 33 et prævalebit facundiæ nostræ? Nullus. Sed magniloquos dicit illos, qui cum hæc scilicet præsentia credant, non etiam futura, ad hoc omnimodo laborant ut beati et facundi hic appareant. Et quia superius oraverat: *Salvum me fac; posses queri*, qua fiducia oret illud quod digne per Adam amisit. Et ad hoc respondet sic: *Oravi: Salvum me fac*. Et hoc bona fiducia dixi. Nam Dominus pater dixit mihi per Spiritum sanctum iaterius in mente: *Nunc*, id est ad præsens post parvum tempus, *exurgam in auxilium*. Et hoc faciam *propter miseriam inopum et gemitum pauperum*, id est propter miseriam passibilitatis et corruptibilitatis in quam mei fideles devenerunt per Adam. *Qui sunt inopes*, id est sine ope, id est nullius sunt ope, nisi mea

liberandi. Et pauperes sunt, id est humiles erga me, sicut pauper erga divitem. Et ideo exsurgam: quia non excusant se de miseria sua ut Adam, sed humiliter pro ea gemunt. Et exponit quomodo exsurgat. Dico: Exsurgam et illud exsurgere, id est illud auxilium, *ponam in salutari*, id est in Christo Filio meo, qui erit salutaris, id est salus pauperum, sicut Isaias ait: « Ipse salvum faciet populum suum a peccatis eorum (Matth. 1, 21). » Dico: *Ponam in salutari*: et cum posuero, *fiducialiter agam in eo*, id est per eum secure voluntatem meam operabor. Non enim deficiet sicut Adam defecit. Et non in eo solo, sed et in prædicatoribus ejus fiducialiter agam. Nam *eloquia Domini*, id est prædicantes eloquia Filii mei, quem ego Dominum in rebus constituam, sunt *eloquia casta*, id est nulla falsitate corrupta: a similitudine virginis, quæ dicitur casta, cum nondum sit virili labe corrupta. Et sunt *argentum*, id est nitentes in prædicatione sicut argentum nitidum est. Vel *argentum*, id est bene resonantes in doctrina sua, sicut argentum præ cæteris metallis omnibus clare resonat. *Argentum dico examinatum igne*, id est probatum sancto Spiritu, qui jure dicitur ignis, eo quod pectora fidelium inflammando, fide et charitate ardentia facit; juxta illud Dominicum: « Ignem veni mittere in terram, et quid volo aliud nisi ut ardeat? (Luc. xii, 49). » Et exponit unde sit examinatum, sic: Dico *examinatum igne*, scilicet *probatum terræ*, id est probatum et purgatum a terra, id est ab omni terrena sorde. Et exponit quomodo per ignem sit probatum, scilicet *purgatum septuplum*, id est per septem dona illius ignis: interposito hoc quod ipsi a Domino specialiter dicitur; et ex nimia lætitia facit sic apostropham ad eum. Quandoquidem hoc promisisti, vere securam: quia *tu, Domine, servabis nos*, etc., quod in sequentibus exponetur. Ubi vero dicitur: *eloquia Domini*, etc., possunt esse verba fidelium collectionis quæ superius locuta est; si sic dicatur Dominus dicit: *Ponam in salutari*, etc. Et ista *eloquia Domini sunt eloquia casta*, id est nulla falsitate corrupta. Et ut magis commendet, alia similitudine sic laudat: Et sunt *argentum igne*, etc., id est similia argento igne examinato, *terræ*, id est ab omni terrena sorde probato et purgato in fornace, *septuplum*, id est sæpius. Quod est dicere: Sicut argentum hujusmodi nitidum est, et omni sorde vacuum: sic et equa eloquia nitida sunt et omni falsitatis labe carentia. Et quia sic nitida sunt et vera, et per ea nobis hæc promittis: *Tu, Domine*, qui per omnia verus es, *servabis nos*, id est salvabis nos in futuro, reducens in impassibilitatem per obedientiam illius salutaris. Et ut ad hanc salvationem pervenire possimus, hic interim *custodies nos a generatione hac* dolorum et magniloquorum, ne ab eis incorporeremur. Dico: *Custodies*, ducturus postea in æternum. Dico, quia nos *custodies*, ne simus dolosi, id est promittentes beatitudinem in temporalibus. *Impii autem*, id est dolosi et magniloqui, de quibus egi

A superius, *ambulant in circuitu*, id est similes sunt ambulanti in circuitu. Nam sicut ille nunquam perveniet ad finem, sic et illi dum in temporalibus beatitudinem quærent, nunquam ad finem pervenient. Et hoc ideo ponit, ut ostendat eos occulto Dei judicio, ut in hoc juste pereant sic dicitari. Et hoc sic addit: Dico: *Ambulant in circuitu*, id est in voluptate præsentium bonorum; et sic excæcantur. Et hoc non sit injusto judicio: sed tu, Deus, *secundum altitudinem tuam*, id est secundum altum et inscrutabile judicium tuum, *multiplicasti præsentibus bonis filios hominum*, id est prophetarum, aliorumque fidelium qui rationabiliter agere debuissent, et rationabiliter egerunt.

IN PSALMUM XII.

B Titulus duodecimi: *In finem psalmus David*: quod sic exponitur: psalmus iste attribuendus est David, id est fidelium collectioni tendenti in finem, id est in Christum, vel in perseverantiam. Et introducit eadem collectio quæ in superiori psalmo locuta est: suspirans præ nimio desiderio adventus Christi, et orans Deum ut cito illum mittendo per eum genus humanum respiciat. Non ideo tamen orat sic, quod certa non sit se nunquam eum visuram, sed quia hoc jam a Spiritu sancto concepit: quia mittetur sicut in superiori psalmo ostensum est: cum cupienti animo in hoc satis festinetur: orat ut in tempore suo veniat, ut eum corporis oculis videre possit; sicut et Moyses legimus orasse Deum affectione nimia, quod contingere non poterat, cum dixit: « Ostende mihi faciem tuam et sufficit mihi (Exod. xxxiii, 18). » Orat etiam in hoc psalmo eadem collectio, ut a morte peccatorum criminalium ipsam liberet, ut in adventu ejus exultare valeat. Et hic ad hoc introducit Propheta, ut nos ad ipsius dilectionem exemplo horum instruat. Et hoc sic dicit:

Usquequo, Domine, cui me servum feci, *oblivisceris me*, id est videberis oblivisci, non restaurando quod per Adam commisisti? Postea ipsamet respondet, ut minus perfectos doceat, quando oblivio ista sit duratura: hoc facies tu *usque in finem*, id est in Christum, qui venturus est finis prophetiæ et legis. Vel *usque in finem* temporum miseriæ nostræ, quando scilicet tempus plenitudinis veniet. Vel sic potest legi, quod non sit responsio, sed suspiratio. *Oblivisceris me in finem* oblivionis, id est quantum potest oblivio fieri, id est omni tempore. *Usquequo avertes faciem tuam a me*, id est ab oculis meis: quem mittere tardabis: et sic auferetur ne videam. Et hoc non ponit interrogando, sed gemendo. Facies dicitur Filius, eo quod per ejus visibilitatem Patris invisibilitas cognita est; quemadmodum per faciem totus homo cognoscitur; sicut idem in Evangelio dicit: « Philippe, qui videt me, videt et Patrem. » (Joan. xiv, 9.) *Quantum ponam consilia in anima mea*, id est quandiu ego existens in hac dilatione, ero similis homini posito in angustia; qui diversa consilia in anima ponit qualiter evadere possit: et quemadmodum ponam per diem unumquemque, id

est quotidie *dolorem in corde meo*, quem habeo de hac dilatione? Per hoc quod dicit: Ponam per diem, inuit quod non semel ponebat, sed quotidie magis et magis. *Usquequo exaltabitur inimicus meus*, idem diabolus, *super me*, id est usquequo gaudebit de hoc quod per Adam, eo decipiente, amisi: et sic *exaltabitur super me*, id est reputabit se victorem, et me per Adam prostratum. Noli avertere diu faciem tuam: sed *respice me per ipsam faciem tuam*, mitvando eam. Et bene dicit: *Respice*, id est revisita: qui vidisti nos benigne in Adam quando impassibiles fecisti, postea vero visus es per ipsius peccatum oblitus fuisse. Et missa facie illa: *exaudi me per eam* reducendo ad vitam, quam ut reddas saepius oro. *Domine qui potens es, Deus meus*, cui non aufero locum divinitatis in me, sed tibi prout possum obedio. Videns hoc se nimio desiderio orasse, quod impossibile est, orat etiam quod contingere potest, sic: Quandoquidem certa sum quia non respicies sic, ut faciem tuam oculis corporeis videam, saltem *illumina* luce spirituali *oculos meos*, **35** id est oculos cordis mei, *ne unquam obdormiam peccando*: ita quod deveniam in mortem, id est in peccatum criminale, per quod venit ad mortem *nequando*, id est in iudicii die *dicit inimicus meus diabolus*: *Prævalui adversus eum*, id est devici eum. Non quod tunc loquatur cum incorporeus ipse sit, sed quia tribulatione quam malis inferet, eos se vicisse quasi verbis ostendet. Et ideo adhuc *illumina*, ne inimici, id est spiritus maligni exsultent, me criminaliter peccante, cum non deceat eos de me tibi subdito exsultare. Qui enim tribulant me prava suggestione, exsultabunt si motus fuero, a devotione tua in peccatum deveniens. Ego autem, id est sed ego ut immobilis sim. In misericordia tua speravi, et spero, et sperabo, non in me. Et quia hic, *In misericordia tua speravi*, et spero: *exsultabit cor meum*, id est anima mea *in salutari tuo*, id est in adventu Salvatoris Filii tui, qui me liberabit. Et ut tunc exsultare valeam, hic interim *cantabo Domino*, id est laudabo eum bona affectione quæ ipsi canticum erit, id est delectatio magna. Qui Dominus *tribuit mihi bona* ista, ut in sua misericordia sperem. Et non solum cantabo, sed etiam *psallam*, id est bene operabor. Et hoc non ad superbiam, sed etiam *nomini Domini altissimi*, id est ad honorem nominis ejus ut inde laudetur. Et merito. Altissimus enim est, id est Dominus dominorum: ideoque dignus est ut ejus nomini psallam.

IN PSALMUM XIII.

Titulus tertii decimi: In finem psalmus David, quod sic exponitur: psalmus iste est attribuendus David, id est Christo, respicienti in finem, id est in salvationem justorum, et in perditionem malorum, quod in fine mundi erit. Introducitur hic ipsum caput exprobrans in Judæos: qui eum cum viderent, non ut Deum gloriæ susceperunt; eum ostensum sit in superiori psalmo quanta affectione sancti patres eorum eum videre desideraverint. Ostendit etiam

A damnationem inde eis maximam perventuram, cuius vero salutem perpetuam, ut sui ab eorum infidelitate prorsus deterreantur et ad ejus obedientiam intentius nitantur. Et hoc sic dicit.

Dixit insipiens, id est Judaicus populus, antonomastice, insipiens, cum prophetarum dictis de me non credat: *in corde suo hoc inveniens*, non a Scripturis hoc habens. *Non est Deus* iste homo. Juxta iHud evangelicum: « Hic homo non est a Deo qui Sabbatum non custodit (Joan. ix, 16). » Et alibi: « Tu homo cum sis, facis teipsum Deum (Joan. x, 33). » Et ideo dixerunt: Non est Deus: quia *corrupti sunt in mente sua*, id est excæcati. Et ideo *corrupti*, quia *abominabiles*, id est execrabiles *facti sunt* Deo *in studiis suis persistentes*, id est in cogitationibus et operibus malis in quibus valde studuerunt. Quasi dicat: Quia in malis studuerunt, Deus eos execratus est et sic excæcavit. Quia vero dixerunt, Non est Deus: sed merito excæcati sunt, quod *non est aliquis qui faciat bonum*. Et repetit, ut plus exprobet. *Non est aliquis qui faciat bonum*, id est *usque ad unum*, perveniat, id est ad fidem mei qui unus sum, id est, singularis, incomparabilis. Nullus enim alius Deus est et homo. Et bene ponit: non est qui faciat bonum. Non est qui usque ad unum perveniat: eodem in Evangelio testante. « Sine me nihil potestis facere (Joan. xv, 5). » Ipsi dicunt: Non est Deus: cum tamen *Dominus*, id est Deus mihi unitus: *de cælo*, id est de re cælo cælorum, antonomastice, *prospexit super filios hominum*, id est Judæos. Et bene dicit, *prospexit super*. Nam qui aliquem de superiori domo per fenestram prospicit, superior est: non ex toto se abscondens, nec ex toto manifestans: ita et divinitatis clementia per Dominicum hominem se ex parte manifestavit inferioribus, cum tamen nulli cognita esset penitus. Et ad hoc prospexit: *ut videat*, id est videre faciat suos. *Si est in Judaico populo aliquis intelligens Deum fide: aut requirens bona operatione*. Vel sic **36** videat, id est qui prius providentia videbat, videat ipsa rei experientia: si est intelligens, etc., id est ad hoc venit ut inexcusabiles sint, sicut in Evangelio idem dicit: « Si non venissem et locutus eis non fuissim, peccatum non haberent. Nunc autem inexcusabiles sunt de peccato suo (Joan. xv, 22). » Dico, quia Dominus prospexit: ipsi autem omnes *declinaverunt* ab intellectu fidei. Simul, id est una cum hoc quod *declinaverunt inutiles facti sunt*, id est infructuosi et perniciosi sibi et aliis. Et vere inutiles sibi. Nam non est qui faciat bonum, non est qui usque ad unum perveniat, id est ad Christum ad me scilicet. Et vere inutilis aliis. Nam *guttur eorum*, id est vox procedens de gutture eorum: *est patens sepulcrum*, id est comparabilis sepulcro præenti. Sicut enim sepulcrum ad hoc patet ut corpus suscipiat et putrefaciat, ita et ipsa vox ad hoc patet, ut insontes incorporando, putridos in cogitatione et operatione reddat. Et non solummodo patet ad alios putrefacere: sed prius in me *linguis suis*,

id est mendacibus et adulatricibus quibus digni A erant *dolose agebant*, dicentes: « Magister, scimus quia veraces, etc. (Matth. xxii, 16). » Et cum dolose agerent, *venenum aspidum*, id est insanabile odium quod habebant, in me erat *sub labiis eorum*, id est in corde eorum, sicut dicitur per prophetam. « Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me (Isai. xxix, 13; Marc. vii, 6). » Et bene odium eorum dicit venenum aspidum: sicut enim qui venenum aspidum bibit, nunquam evadit; sic et ipsi odio quo pleni sunt non evacuabuntur donec moriantur. Dico: *declinaverunt omnes: quorum omnium os maledictione et amaritudine*, id est amara maledictione plenum est: sicut scriptum est: « *Dæmonium habes (Joan. vii et viii).* » *Veloces sunt pedes*, id est affectiones eorum ad effundendum sanguinem meum, sicut scriptum est: « Et quærebant quomodo eum interficerent (Ibid.). » Affectiones dicuntur pedes, quod affectionibus graditur animus sicut pedibus corpus. Et bene dicuntur veloces: cum eum improvide interfecissent, nec etiam diem festum ex toto præterire expectantes. Et hoc totum est ac si diceret: In hoc potest videri quia *declinaverunt*, quod os eorum plenum est maledictione, et veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem meum, ut ait Apostolus: « Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (I. Cor. ii, 8). » Et quia *declinaverunt*, et tales et tales sunt *contritio et infelicitas*, id est infelix contritio in viis eorum erit, id est pro pravis operibus et cogitationibus eorum, quæ sunt eis viæ ad damnationem: veniet eis infelix contritio a Romanis scilicet, Domino eodem in Evangelio testante: « Circumdabunt te, et coangustabunt te undique, et ad terram prosternent te: et non relinquent in te lapidem super lapidem (Luc. xix, 44). » Et quantvis propter declinationem veniat eis contritio: tamen cum tandem cognoscere deberent *non cognoverunt*, id est non cognoscent *viam pacis*, id est me qui sum via qua venit ad pacem æternam, qui etiam sum pax æterna, sicut idem in Evangelio dicit: « Ego sum via, veritas et vita (Joan. xiv, 6). » Et Apostolus: « Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum (Ephes. ii, 14). » Et ideo non cognoscent, quia *non est timor Dei ante oculos mentis eorum*, id est quia non timent Deum. « Initium enim sapientiæ timor Domini (Eccl. i, 16). »

Prædicta eorum contritione, ostendit etiam eorum damnationem cum increpatione suorumque remuneratione, sic: cum ipsi sint sepulcrum et dolosi, et veloces ad effundendum sanguinem. Nonne *cognoscent omnes qui operantur iniquitatem*, id est, mortem meam, quæ inique inferitur ab eis? Et *qui devorant*, id est incorporando devorare et interficere volunt, *plebem meam*, id est fideles meos, *sicut escam panis*? id est quotidie, sicut esca panis quotidie devoratur. Et ideo operantur iniquitatem, quoniam *Dominum non invocaverunt*, id est ideo permisit eos Deus incidere in iniquitatem: quia non invocaverunt

eum, id est non posuerunt eum Dominum et se servos. Et ideo adhuc operantur iniquitatem: quia *illie trepidaverunt timore ubi non erat*, id est non debet esse timor: scilicet in amissione terræ, sicut in Evangelio legitur: « Quid facimus, quia hic homo multa signa fecit? Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, et venient Romani et tollent locum nostrum et gentem. » (Joan. ii, 48). Nonne cognoscent, cum modo cognoscere nolint, omnes isti qui tales et tales sunt, quoniam *Dominus est in generatione ista*, id est gratia ejus semper: in generatione ista ut remuneret eos quandoque. Quasi dicat: Vere cognoscent ipi quandoque: quod Dominus est nunc in justis, ut quandoque eos remuneret qui nunc eis apparent viles. Et ex opposito datur intelligi quod cognoscent, cum damnabuntur, quod Dominus in se non fuit. Modo facit apostropham ad eos, increpando sic: Vere devorare vultis plebem meam. Nam *confudistis*, id est confusibile judicastis, et adhuc judicatis *consilium inopis*, id est consilium plebis meæ quæ est inops, id est, egens propter me. Hoc consilium scilicet quod habent: *quoniam spes ejus inopis*, id est ille in quo ipse spem habet est Dominus omnium, id est in me quem Dominum rerum esse credit. Et quia posset quæri quis sit ille Dominus, quærit ipsemet ut solvat. Dico: *Dominus spes ejus est. Quis?* id est quis est ille Dominus? Postea describit eum sic: Ille Dominus natus *ex Sion*, id est ex Judaico populo secundum carnem: *dabit salutem*, id est salutem *Israel*, id est unicuique videnti Deum fide et contemplatione, id est hic salvabit Israel ab originali crimine: et in futuro *cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ*, id est corruptibilitatem et mortalitatem corporis, *exultabit Jacob*, id est minus perfectus. Et *lætabitur Israel*, id est perfectissimus. Et bene per Jacob minus perfectus, per Israel vero perfectissimus designatur. Jacob enim *supplantator*: Israel autem *videns Deum* interpretatur. Minus perfecti vero solummodo supplantatores vitiorum sunt, nondum Deum in contemplatione videntes. Perfecti vero et vitia supplantant, et Deum jam in contemplatione vident. Quasi dicat: Ego sum ille Dominus qui hic Israel salvabo, et in futuro, avertendo captivitatem, Jacob et Israel lætari faciam.

IN PSALMUM XIV.

Titulus *quarti decimi*: Psalmus David, id est Christo attribuendus. Et introducit Dominicus homo loquens, quia dixerat: *Dabit salutare Israel, et exultabit Jacob et lætabitur Israel*, ne præsumeret quilibet qui solummodo Christiano nomine vocaretur se salvandum et lætaturum: intendit ostendere quis sit ille qui hæc habiturus sit. Et quoniam nullus sic lætaturus est, qui prius non sit hic in militia Christi: ex benevolentia quærit quis hic sit in militia ejus esse dicendus, et in futuro æterna requie lætaturus, ut postea solvat. Et ponit tabernaculum pro militia, quoniam tabernacula militantes facere solent. Et hoc sic dicit:

Domine, quis habitabit, id est hic assidue manebit

intabernaculo tuo, id est in militia tua? Aut ita possum quærerere: *Quis requiescet in futuro in monte tuo*, id est sublimi Hierusalem. Monte dico sancto, id est in quo nullus erit nisi sanctus? Sequitur solutio sic. Ille habitabit et requiescet qui ingreditur, id est graditur in vita ista sine macula, id est criminali peccato, id est qui est innocens: et qui operatur justitiam, id est qui est justus in opere. Non enim sufficit abstinere a malo, nisi fiat quod bonum est. Et ostendit quid sit esse sine macula, id est innocentem esse: et quid sit operari justitiam, ponendo mistim aliquot partes innocentiae et justitiae. Dico quod ille habitabit et requiescet qui ingreditur sine macula, et operatur justitiam. Et illum intellige esse sine macula, id est innocentem, et operari justitiam, qui loquitur veritatem in corde suo, id est qui habet in conscientia cordis sui locutionem veritatis, id est cogitationem veræ fidei. Fides enim est fundamentum omnium virtutum, id est qui nec etiam errat **38** cogitatione in fide, sed veram fidem in corde loquitur, id est cogitat. Locutio enim cordis cogitatio est: et hoc pertinet ad justitiam. Juxta illud: *Justus ex fide vivit* (Rom. 1, 17). Et ille qui non egit dolum in lingua sua. «Dolosi et fraudantes, ut ait Apostolus, regnum Dei non possidebunt (I Cor. vi, 9).» Non qui dolosi sunt ut laudent, sed ut aliquem lædant. Non agere vero dolum, pertinet ad innocentiam. *Nec fecit proximo suo malum* voluntate vel ab actu quod est innocentia. Et etiam *non accepit opprobrium adversus proximos suos*, id est non consensit, neque delectatus est de opprobrio illato proximis suis: quod etiam pertinet ad innocentiam. Et non solummodo non accepit opprobrium, sed etiam *malignus*, id est maligne agens in proximum in conspectu ejus, id est in consideratione mentis ejus deductus est ad nihilum. Non ad hoc ut nihil fiat, sed hoc considerat in mente sua quod ille qui a Christo vero esse maligne agendo secernitur: *ad nihilum*, id est ad non esse cum Christo deducitur. Juxta illud Apostoli: «Si charitatem (id est dilectionem) Dei et proximi non habeo, nihil sum (I Cor. xiii, 2).» Et hoc ad justitiam pertinet. Dico quod malignos deduci considerat ad nihilum. *Timentes autem Dominum*, id est cum casto timore servientes Domino glorificat, id est gloriosos reputat. Et hoc quidem justorum est. *Qui jurat proximo suo et non decipit*. Non est autem intelligendum quod quilibet jurare debeat, Domino in Evangelio dicente: *Non jurabis per cælum, neque per terram, neque per caput tuum* (Matth. v, 36): sed idem est ac si diceret: Qui similis est juranti proximo et non decipienti, id est sic veridicus est erga proximum, ut ille qui jurat et non mentitur: quod etiam justum est. *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram*, quod ad innocentiam pertinet. Et non de sola terrena pecunia accipiendum est, sed etiam qui orationes, et si quod est aliud beneficium, pro Deo gratis proximis suis impendit. Juxta illud Dominicum: «*Gratis accepistis, gratis date* (Matth. x, 8).» Et qui non accipit munera ideo ut sit super innocentem, id est ut opprimat

eum. Et hoc quoque innocentium est, ne accipiant. *Qui facit hæc quæ superius ostendi. et his similia, non movebitur* in hoc mundo a tabernaculo Dei: in æternum in futuro deducendus. Vel per supradicta possunt intelligi quatuor principales virtutes. Per hoc quod dicit *qui ingreditur sine macula, et non egit dolum in lingua sua, nec fecit proximo suo malum, et opprobrium non accepit adversus proximos suos, et pecuniam suam non dedit ad usuram, et munera super innocentem non accepit*, denotatur temperantia, cum hæc omnia partes ejus sint. Per hoc vero quod dicit *operatur justitiam*, intelligitur justitia, cujus partes interniscet cum subjungit: *Timentes autem Dominum glorificat, et qui jurat proximo suo et non decipit*. Per hoc autem quod dicit: *Qui loquitur veritatem in corde suo*, prudentia intelligitur. Et per hoc quod ponit, *ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus, fortitudo designatur*.

IN PSALMUM XV.

Psalmi quinti decimi titulus: Inscriptio ipsi David, quod sic exponitur. Inscriptio tituli, id est victoria quæ in hoc psalmo continetur, attribuenda est David. Et non significanti David, id est prophete: sed ipsi David, id est revera significatio David scilicet Christo. *Ipsi* ponitur ad determinationem, sicut in Ezechiele. «*Ecce ego ipse requiram oves meas* (Ezech. xxxiv, 11).» Et bene in hoc loco titulus pro victoria ponitur, cum aliquando victoria titulo solet designari, ut hoc titulo Christi victoria de Judæis designata est: «*Jesus Nazareus rex Judæorum*.» Cum enim dicit *rex Judæorum*, notat Judæorum quosdam ab ipso convincendos, de malo scilicet in bonum reducendos, quorum rex futurus erat: de qua victoria in hoc psalmo agit. Orat enim hic Dominicus homo Deum Patrem, vel Trinitatem, ut conservet eum in passione ne cedat, ut inde victoria sequetur. **39** Et ob hoc orat, ut in tribulatione orare nos instruat. Agit etiam in sequentibus de conversione Judæorum, qui hæreditas sua futuri sunt, determinando quos hæreditatem suam esse dicat. Promittit quoque se Deum de passione et hæreditate sua benedicendum: ut et nos Deo tam in prosperis quam in adversis benedicere doceat. Agit insuper in fine de resurrectione et ascensione: ut in se sperantibus spem resurrectionis et immortalitatis exemplo sui tribuat. Et hoc sic dicit:

Conserva me in passione ne cedam, Domine, cui me servum feci. Et dignus sum conservatione, quoniam in te speravi, non in me. Et ideo, quoniam dixi *Domino*, id est statui in corde meo ad honorem tui, qui Dominus es, Deus meus es tu, non alius. Quasi dicat: Ideo dignus sum conservari, quia spem speravi in te habui, et te Deum meum constitui. Non ideo tamen oro conservari, ut dicam te bonis illis egere, quæ humano generi per me exhibenda sunt: peccatorum videlicet remissione et immortalitate, et impassibilitate; *quoniam tu non eges illorum bonorum meorum*; sicut alibi dicitur. Ideo est verus Dominus qui non indiget servo et quo indiget ser-

us. Et in hoc nobis exemplum præbet humilitatis, A quem inebriat, lætitia replet. Nullam partem elegerunt nisi Dominum, id est nolunt esse in parte diaboli, sed in parte Domini; sicut de Maria in Evangelio dictum est: « Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea (Luc. x, 42). » Cum autem addit: *Tu es*, etc., apostropham facit ad Deum ex affectione nimia: sic quasi gratias agens. Dico: *Dominus pars hæreditatis meæ*, quam per me secundum quod homo sum non obtinebo, sed *tu es*, id est revera manes immutabiliter; juxta illud: « Esse Deo verum est et proprium. » Dico: *Tu es qui restitues* in beatitudine, de qua decedit per Adam, *hæreditatem meam*. Et hoc, *mih*i, id est ad honorem mei. Vel sic: Tu qui potens es et Dominus, es ille qui restitues mihi hæreditatem meam, quam habebam secundum quod Deus, et amisi per Adam; sicut idem in Evangelio dicit: « Tui erant: et tu eos mihi dedisti (Joan. xvii, 6). » Et ne qualiscunque pro sola fide sine operibus in hæreditate illa se futurum esse præsumeret, determinat hæreditatem suam. Dico: Tu restitues hæreditatem meam. Et non qualescunque erunt hæreditas mea: sed *funes*, id est electiones, dispones. Sortes *ceciderunt*, id est cadent, *mih*i, id est contingent mihi, *in præclaris*, id est non eligam nisi illos qui erunt in virtutibus præclari. Funes vocat dispositiones suas per similitudinem, quia sicut funibus agri mensurantur et eliguntur, ita et Deus dispositionibus suis salvandos a periculis eligit. Et bene dicit: *Ceciderunt*: dispositiones enim Dei incognitæ sunt, sicut illæ quæ casu contingunt. Et quia dixerat *in præclaris*, cum quidam pannosi fuerint, posset quis dicere eos non esse præclaros; ideoque sic addit: Bene dixi *præclari*: etenim hæreditas mea præclara est mihi consideranti non secundum exteriorem, sed secundum hominem interiorem. Et quia præclaram hæreditatem mihi restituit, *benedicam Dominum*, id est, magnificabo, *qui mihi tribuit intellectum*, id est consilium redimendi illam hæreditatem. Et insuper benedicam de hoc quod *renes mei*, id est Judæi parentes mei, de quorum renibus mater mea processit, *increperunt me* dicentes: « Vah! qui destruis templum Dei (Matth. xv, 12): » cæterasque blasphemias, id est, increpando persequentur me *usque ad noctem*, id est, usque ad mortis obscuritatem me deducentes. Dico quod me increperunt: ego autem *videbam Dominum semper in conspectu meo*, id est in consideratione mentis meæ providebo. Et bene et secure possum providere: *quoniam* hic ad præsens in tribulatione *a dextris est mihi*, id est, in auxilium, *ne commovear* a bono proposito meo. Et bene dicit *a dextris*; per dextram namque prosperitas: per sinistram autem adversitas designatur. Quasi dicat: Quia est mihi a dextris, id est prosper, secure providere possum quod in futuro resuscitabit: dico a dextris est. Et *propter hoc lætatum est cor meum*, id est anima mea. *Et exsultavit lingua mea*, id est exultando proferet lingua mea: « In manibus tuas commendando spiritum meum (Luc. xxiii, 46). »

Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus (Luc. xvii). » Id est nihil utilitatis Deo afferentes. Vel sic: Vere es tu Deus: et inde hoc videri potest, quoniam non egess bonorum meorum. Et exprimit ipsa bona, faciens apostropham ad auditores, ut instruat eos, sic: Vere non eget ipse bonorum meorum, o auditores, his scilicet quod ego mirificavi, id est mirificabo, id est miras videri faciam omnes voluntates meas sanctis qui sunt in terra ejus, id est spe in Jerusalem cœlesti quæ est terra viventium, de qua alibi dicitur: « Placebo Domino in regione vivorum (Psal. cxiv, 9). » Voluntas meas dico in eis complendas, id est, non solummodo voluntates meas eis miras videri faciam, sed etiam complere instruem. Et antea quam mirificem voluntates meas sanctis qui sunt in terra ejus, *multiplicatæ sunt*, id est multiplicari faciam infirmitates eorum, id est hoc cognoscere faciam, et confiteri quod multiplicatæ sunt infirmitates eorum; ut ait Apostolus, in quo lex infirmabatur: « Misit Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati, ut destrueret peccatum de peccato (Rom. iii, 2); » et alibi: « Lex subintravit ut abundaret delictum (Rom. v, 20): » Quasi dicat: In primis eis compunctionem dabo, ut cognoscant et confiteantur multas esse infirmitates suas; sicut Jacobus ait: « Confitemini alterutrum peccata vestra (Jacob. v, 16). » Et postea quam cognoscent esse multiplicatas infirmitates suas, *acceleraverunt*, id est accelerabunt ad Deum fide et operatione. Et sic accelerabunt quod amplius *non congregabo*, id est congregari non faciam *conventicula*, id est pro congregationes, *coram de sanguinibus*, id est pro sanguinibus fundendis. De causativum est, id est: ita ad fidem accelerabunt, quod amplius non faciam congregari ad eos carnales observantias complendas. Et postquam accelerabunt, *non memor ero nominum eorum*, id est ut impropere eis nomina quæ pro suis sceleribus habuerunt, scilicet non eos infideles et impios et cæteris aliis nominibus vocabo. Dico: Nec memor ero *per labia mea*, id est quando videbor agere labiis, dicens: « Discedite a me (Matth. xv, 41), » etc. Vel si dicamus eum non acturum labiis, sic exponemus: Nec memor ero nominum eorum. Et hoc manifestum *per labia mea*, id est per prophetas dictos labia mea, et quod meas voluntates aperuerunt: sicut labia cordis voluntatem aperiunt, id est hoc jam manifestavi per prophetas meos. Juxta illud: « Si averterit se impius ab impietate sua, omnium iniquitatum ejus non recordabor (Ezech. xviii, 22). » Dico quod postea accelerabunt. Et adeo accelerabunt, **40** quod *Dominus erit pars hæreditatis meæ et calicis mei*, id est illi sancti, de quibus dixi: Mirificavi eos qui sunt hæreditas mea quos excolo. Et calix meus, id est inebriantes me bona vita sua, id est lætitia replentes: sicut optimus calix vini

*Insuper et caro mea requiescet in sepulcro in spe resurrectionis, id est, ita quod anima spem habeat carnem esse resuscitandam. Vel caro mea, id est, Ecclesia, quæ est corpus unum, cujus caput ego sum: requiescet in spe resurgendi: ut sicut ego surrexi, ita et ipsa resurgat. Et in hac spe requiescet, id est, multum delectabitur; juxta illud Apostoli: « Si credimus quod Jesus mortuus est et resurrexerit, ita Deus eos qui dormierunt per Jesum adducet cum eo (1 Thess. iv, 14). » Et bene dicit Ecclesiam carnem suam; sicut ait Apostolus: « Erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est: dico autem in Christo et in Ecclesia (1 Cor. vi, 16; Ephes. v, 32). » Dico quod latatum est cor meum: et exultavit lingua mea. **41** Et merito, quoniam non derelinques animam meam in inferno, ut ibi detineatur sicut animæ peccatorum; sed, eo exspoliato, cum sanctorum pompa revertetur: nec dabis sanctum tuum, id est sanctum corpus meum Filii tui, videre corruptionem, id est non permittes sacrosanctum corpus meum putrescere. Et ideo non derelinques animam meam in inferno: quia notas mihi fecisti vias vitæ, id est præcepta tua, quæ obedientibus sunt viæ ad vitam. Quasi dicat: Quia præceptis tuis a te mihi notificatis obedire sategi, non derelinques animam meam in inferno. Et non solum non derelinques, sed etiam adimplebis me letitia cum vultu tuo, id est cum præsentia tua. Quod est dicere: Cum in cælo præsentia tua usus fuero, vehementer letabor. Et postea delectationes erunt mihi in dextera tua, id est in potioribus tuis. Quod est dicere: Multum delectabor in fidelibus constituendis ad dexteram tuam quos mihi dabis. Et non parvæ delectationes erunt mihi, sed delectationes tendentes usque in finem, id est, usque in perfectionem, id est, perfectæ et magnæ.*

IN PSALMUM XVI.

Titulus sexti decimi. *Oratio ipsius David*, id est Christi: revera David. Et ideo sic iste psalmus intitulatur, cum etiam in multis aliis oratio invenitur: quia principaliter et fere per omnia ad orationem spectat. Orat enim hic caput pro membris: et prius pro se, ut nos orare instruat. Agit etiam concessive de inimicis, prætendens merita: quia ipse sui que digni sint remuneratione. Et quia etiam inimici digni sint perditione. Et hoc sic dicit:

Exaudi, Domine, justitiam meam, id est, exaudi me secundum quod promeretur justitia mea. Et ostendit unde exaudiat; inde scilicet: *Intende*, id est, rectam et intensam fac deprecationem meam, id est fac me intense te deprecari. Et sic postea *auribus percipere*, id est audi. Ad humanum modum dicit. Vel per aures designatur ejus potentia: cum potentiam audiendi habeant aures. *Orationem dico meam, non in labiis dolosis factam*: orare vero labiis dicimus, cum orantibus labiis, cordis cogitatio vagatur. Vel diversa esse possunt deprecatio et oratio: Deprecatio scilicet est pro membris, id est precatio de remotione vitiorum, cum dicit: *Mirifica miseri-*

A cordias, etc.; oratio vero pro se et membris: pro perfectione et perseverantia. Et si hoc modo diverse accipiamus, erit positum *intende* pro intellige. Dico: *percipere orationem meam*; hanc scilicet: *De vultu tuo judicium meum prodeat*, id est, judicium quo nunc a Judæis judicor: quod ab eorum consiliis solummodo prodire videtur: de voluntate tua proderat, id est prodixisse videatur; sicut ab eodem Pilato dictum est: « Non haberes potestatem in me ullam, nisi tibi esset datum desuper (Joan. xix, 11). » Voluntas autem idcirco vultus dicitur, quia in vultu voluntas hominis sæpe consideratur. Dico *judicium meum prodeat de vultu tuo*, per hoc scilicet quod *oculi tui videant æquitates*. Ad humanum modum dicit, id est tu videas æquitates, id est vide ut compleas ea quæ æqua sunt: me resurgere faciendo, et mihi mundum subjugando, meosque salvando et perfectos faciendo, inimicos quoque meos juste remunerando. Et sic appareat te judicium meæ mortis voluisse, ut tales effectus sequerentur. Oculi vero poni possunt pro potentia Providentiæ, et prætendit meritum: quia hoc Deus pro eo facere debeat, sic: Vere debes orationem percipere, et æquitates videre: ideo scilicet quia *probasti cor meum*. Non quod probatione egeat quem res nulla latet; sed idem est ac si diceret: Voluntatem cordis mei sanctam, quæ omnibus fere erat incognita, probatam ostendisti. Et exponit quomodo probavit, sic: Dico: *Probasti*; et hoc taliter: *Visitasti me nocte*, id est occulta tentatione, quæ illata fuit a diabolo; sicut legitur in Evangelio: « Et accedens tentator, etc. (Matth. iv, 3). » Et bene ponit visitasti. Tentatio enim visitationis magna fuit, et exaltatio; cum nullatenus ei cesserit: *igne*, id est, aperta et gravissima tribulatione passionis me examinasti, id est examinatum et probatum ostendisti. *Et sic non est inventa in me iniquitas*, id est et hac duplici tentatione patere facias, quod nulla in me inveniri possit iniquitas; quod totum est ac si dicat: Dignus sum ut oratio mea percipiatur, cum nulla in me sit iniquitas: quod per hoc patuit, quia a diabolo tentatus non cessi: et per hoc magis apparebit quod in igne tribulationis non deficiam. Et hoc, quod non est in me iniquitas, sic manifestum erit: *ut non loquatur os meum*, id est ut non necesse sit hoc dicere os meum. Apertissimum enim erit. Et vere non est inventa in me iniquitas: nam *ego custodivi*, non rejeci, *vias duras*, id est opera hominum, scilicet illa quæ solent exerceri in homines, id est in illos qui non faciunt ea quæ Dei sunt, sed hominum: mala scilicet, id est libenter sufferam tribulationes, et crucis tormenta, quæ exerceri solent in male operantes: quæ sunt viæ tuæ, id est a te data: ut me deducant ad gloriam. Et bene ponit *custodivi* a similitudine itinerantium, cui cum rectam viam teneant, licet multum aspera sit, bene tamen custodiunt ne ab ea deflectant. Et has custodivi propter verba labiorum tuorum complenda quæ hæc prædixerunt. Labia dicuntur prophetæ, quia Dei voluntates aperuerunt,

sicut labia corollis voluntate... aperiunt. Vel sic potest A distinguui : Dico : *Non est in me iniquitas*; et hoc sic dico : *Ut non loquatur os meum opera hominum*, id est ut non hæc loquar jactanter et superbe, quæ locutiones sunt opera hominum. Quod est dicere : Ita hæc loquor quod inde non superbiam, sicut homines de meritis suis superbire solent, vel sic : Dico : *Non est in me iniquitas* : et usque adeo non est in me iniquitas, ut etiam, quod maximum est, non loquatur os meum opera hominum, id est vanitates. Vanæ enim locutiones opera hominum sunt, id est ut nec in lingua peccem. Dico : *Ignem me examinasti*. Ego autem Filius tuus et innocens propter verba labiorum tuorum custodivi vias duras tribulationum. Et qui custodivi vias duras ut per has mei gressus perlicerentur. *Perfice*, id est perfectos fac, *gressus meos*, id est discipulos per quos veniam in solitiam hominum. Et ideo dicuntur gressus mei *in semitis tuis*, quæ sunt semitæ ad vitam. Arduæ, scilicet carni et strictæ : sicut semitæ strictæ sunt; juxta illud : « Angusta est via quæ ducit ad vitam (Matth. vii, 14). » Et sic perfice ut non moveantur ab eis *vestigia mea*, id est exempla bonorum operum eorum, eorum cordibus impressa, id est perfectos et perseverantes effice. Hucusque pro perfectis : postea vero pro infidelibus omnibus convertendis, sic orare intendit : *Ego clamavi ad te, dicendo Perfice*, etc. Et scio quia jam exaudisti me. Non quod re, sed quia jam dispositione complexisti. Et quoniam me sic orantem exaudisti, iterum oro : *inclina aurem tuam*, id est condescendere fac misericordiæ tuæ potentiam mihi, id est in illis qui mei sunt futuri, adhuc tamen infideles : et exaudi verba mea pro eis fusa. Et bene dicit *inclina*, a similitudine medici inclinantis se ægris : qui præ nimia ægritudine illi nequeunt assurgere. Ita quippe et Dei clementia inclinatur, id est condescendit ægris in peccatis, qui per merita sua nequeant illi assurgere. Dico *exaudi verba mea*; hæc scilicet : *Mirifica*, id est miras in virtutibus et operibus fac, *miserecordias tuas*, id est, illos qui, cum infideles sint, sola misericordia, non meritis suis, salvabuntur : emphatice dicti misericordiæ, eo quod largissima sit in eis misericordia tua. Dico, *Mirifica, qui salvos facis* in anima a vitiis, *sperantes in te*, non in se, id est, discipulos meos; de quibus legitur : « Nos sperabamus quod hic redempturus esset Israel (Luc. xxiv, 21). » Et ut hi mirificentur et aliis præficiantur, **43** *a resistentibus dexteræ tuæ*, id est a Judæis qui me persequendo resistent Verbo tuo mihi personaliter unito, quod me regem constituit. Et quod est dextera tua : per quod a te juxta Joannem. « Omnia facta sunt; et sine ipso factum est nihil (Joan. 1, 2). » *Custodit me*, ne cedam. Medico, ut *pupillam oculi*, existentem, id est similem pupillæ oculi. Sicut enim a pupilla, cum minima pars sit corporis, totum corpus illuminatur : ita a Christo, qui minutus visus est et exiguus, totum corpus ejus, id est Ecclesia, illuminatur; sicut idem dicit : « Ego sum lux mundi (Joan. viii, 12). » Dico

custodi : ita scilicet *protege me*, ne lædatur in anima : et si lædatur in corpore : *me* dico positum *sub umbra* alarum tuarum, id est sub defensione charitatis et dilectionis : a similitudine volucris pullos aliiis protegētis, ne ab æstu lædantur. Dico *protege a facie*, id est ab instantia Judæorum impiorum : *qui me affixerunt*, id est affligent. Faciem pro instantia ponit, eo quod hostes dum instant, faciem ostendunt. Et ostendit quomodo affligent, ut ex malis meritis eorum concedat eis penam futuram : quod æquum erit cum superius dixisset : *Oculi tui videant æquitates*. Vere me affligent, quia *inimici mei*, Judæi, *circumdede runt me*, id est circumvallabant consiliis suis *animam meam*, ut in morte detineant, dicentes : « Venite, opprimamus pauperem justum (Sap. 11, 10). » Et hoc ideo facient, id est ideo tam stulti erunt, quia *adipem suum*, id est pinguem, id est carnalem sensum suum, *concluserunt*, id est firmiter in se retinuerunt : non projecerunt quod facere debuissent, putantes me hominem tantum esse, non hominem et Deum. Et ideo *os eorum locutum est*, id est loquetur, *superbiam*, scilicet « Crucifige; » et « Non habemus regem nisi Cæsarem (Joan. xix 15). » Et non solum contra me loquentur *superbiam*, sed ipsi *projicientes me* de civitate, *nunc*, id est in hora eis a Deo concessa; sicut in Evangelio legitur : « Hæc est hora vestra, et potestas tenebrarum (Luc. xxii, 53) : » quandoque quidem de eadem civitate expellendi, *circumdede runt*, id est circumdabunt me fixum cruci, conspuentes et deridentes. Et hoc ideo facient : quia *statuerunt declinare*, id est stabiliter declinaverunt, *oculos suos*, id est considerationes mentis suæ, *in terram*, id est in desideria terræ suæ retinendæ, id est ideo hoc facient, quia per hoc putabunt se retinere locum et gentem, per quod potius admittent. Vel sic : Dico : *Circumdede runt me*. Et propter hoc statuerunt oculos suos declinare in terram. Similes scilicet erunt propter tantam crudelitatem suam crudeli cuilibet, qui aliquem punire faciens ut eum non videat, oculos in terram declinare studet : ne illius miseria commotus, indulgeat. Dico : Projicientes me circumdede runt, et multis modis affixerunt; et hoc tamen potentia sua facere nequiverunt : sed *susceperunt me* traditum a Deo Patre; sicut alibi dicitur : « Proprio Filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum (Rom. viii, 32). » Dico *susceperunt* : existentes *sicut leo paratus ad prædam*, et *sicut catulus leonis*. Leo et catulus dico, *habitans in abditis*, id est similes leoni quantum ad majores et principes; et *catulo leonis*, quantum ad plebem, quæ generata erat a majoribus in hac nequitia, sicut *catulus a leone generatur*. Bene vero ponit, *paratus a.l. prædam*, et *habitans in abditis*. Ipsi enim quamvis hoc non qualicumque hora vellent facere possent, ad hoc tamen semper parati erant, occulte inde cogitantes. Ostensis malis meritis eorum, concessive de eorum ultione sic est : Quandoquidem hoc et hoc facient, tu, Domine, qui impotens in afflictione mea videris,

exsurge, id est potens appare. Et ostendit in quo scilicet: *Præveni eum et supplantam eum*, id est vince eum: sicut ille vincit qui prævenit, et ille qui supplantat aliquem. Et hoc duplici similitudine dicit, ad exaggerationem sceleris eorum. In hoc, scilicet, vince. *Eripe animam meam*, quæ innocens est, ab *impio*, id est a voluntate impii Judaici populi, ne delineatur in morte. Animam meam dico existentem *frameam tuam*, per cujus descensum ad inferos debellabis diabolum. Quasi dicat: Eripe eam cum sit framea tua, ab inimicis manus tuæ, id est a Judæis, qui inimici **44** sunt Verbi tui mihi personaliter uniti: quod est manus tua, per quam omnia fecisti; sicut alibi Psalmista: « Verbo Domini cæli firmati sunt (*Psal.* xxxii, 6). » Et non solum me ab eis eripias, sed *divide eos*. Et, ne intelligeretur de divisione illa quæ futura est in die iudicii, quando separabuntur oves ab hædis (*Math.* xxv, 32), addit: *In vita eorum*, id est, in hac vita divide eos per totum mundum, separatos a paucis fidelibus, qui de eorum progenie sunt in Jerusalem: quibus dictum est a Spiritu, ut transferret se in regnum Agrippæ, ne affligerentur afflictione obsidionis Jerosolymitanæ. Et merito divides: nam *venter eorum*, id est carnalis voluntas eorum, *adimpletus est*, id est eorum voluntati satisfactum est; *de absconditis tuis*, id est multum gaudebunt de tribulationibus et morte mea, quæ procedunt de absconditis iudiciis tuis, non de eorum potentia. Et non solum adimpleti sunt, sed etiam *saturati sunt filii*, id est ad malum exemplum filiorum: ut inde filii qui nondum nati sunt saturentur, id est delectentur malo exemplo eorum. Et non soli patres damnabuntur: sed etiam *diviserunt reliquias suas*, id est ultionem quæ eis pro saturatione illa relinquebatur a Deo, *parvulis suis*, dicentes: « Sanguis ejus super nos et super filios nostros (*Math.* xxvii, 25). » Postea ex affectione nimia facit apostrophen ad Deum: sic ipsi pro meritis dividuntur. *Ego autem*, qui modo vilis conspectui Judæorum appareo, *apparebo gloriosus conspectui tuo præsens*, cum in cælum ascendero. Et in fine sæculi satiaber, id est ex toto lætitia repletor, *cum apparuerit gloria tua* in meis qui modo viles sunt, id est æterna beatitudo a te danda; juxta illud Apostoli: « Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria (*Coloss.* iii, 4). »

IN PSALMUM XVII.

Titulus sexti decimi: In finem puero Domini David qui locutus est Domino verba cantici hujus, in die qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum suorum, et de manu Saul. Dicitur a quibusdam titulus iste mittere eos ad historiam illam in qua narratur David a persecutione Saulis, omniumque aliorum inimicorum suorum post mortem Saulis fuisse liberatum, quod ad Dominum figuram factum esse certum est. Per Saulem enim, qui *appetitus* interpretari dicitur, mors rectissime designatur. Quoniam sicut Saul contra Dei voluntatem a Judæis est *appetitus*: ita et mors ab Adam et Eva per præ-

varicationem Dei voluntatis est appetita. Et quotidie etiam ab impiis per opera mala appetitur. Sicut vero David a Saule in ipsis nece liberatus est: sic et Christus a morte in resurrectione ipsa morte destructa ereptus est. Per alios vero inimicos David Judæus et Romanos milites Christum persequentes intelligimus a quibus omnibus in resurrectione liberatus est. Potest et hoc totum ad Ecclesiam referri: ut per David Ecclesiam quæ manu fortis est: per Saulem vero David persecutorum ducem diabolum, qui omnium Ecclesie persecutorum caput est. Per cæteros quidem inimicos David, visibiles Ecclesie persecutores, qui diaboli membra sunt, intelligamus: a quibus omnibus Ecclesia secundum animam jam liberata est, ne ab eis scilicet incorporetur. In futuro autem etiam ab eorum persecutionibus eripietur. Titulus autem sic exponitur. *Verba cantici hujus*, id est delectationis spiritualis: *hujus* non est positum ad designationem presentis, sed dignitatis: ut superius dictum est in alio psalmo. *Ipsi David Psalmus*: quasi dicat: Verba ista cum spirituali delectatione prolata, attribuenda sunt David. Et determinat cui David, scilicet *David puero*, id est servo Domini, *tendenti in finem*, id est in perfectionem et consummationem. Quod est dicere: Qui perfecte fuit obediens Domino; quod nullus alius post eum fuit. Quæ verba locutus est Domino, id est ad honorem Domini: partim loquens ad eum ut ad secundam personam: partim etiam ad membra sua instruenda ad ipsius honorem. David pro iudicio posito *in die*, id est in spe diei, **45** in qua die eripuit eum Dominus, id est in spe diei resurrectionis, in qua eripiet Dominus et ipsum, et membra ipsius de manu, id est de potestate omnium inimicorum suorum, id est Judæorum et militum Romanorum, quantum ad ipsum: et omnium persecutorum Ecclesie, quantum ad membra ejus. Et de manu Saul, id est mortis quantum ad ipsum. Juxta illud apostolicum: « Christus resurgens ex mortuis jam non moritur (*Rom.* vi, 9). » Et de manu Saul quantum ad membra, id est de manu diaboli, ne amplius potestatem habeat eos damnandi pro peccatum originale. Juxta illud Evangelii: « Princeps hujus mundi ejicietur foras (*Joan.* xii, 31). » Et est hæc vox capitis in primis pro liberatione sui Deo gratias agentis, postea vero se a Deo liberandum esse referentis, ut et membris per se liberandis spem salvationis ingerat. Ostendit etiam ad fidei membrorum instructionem, et ad reddendam gratiarum actionem, quæ commoda de ipsius morte et liberatione contingere debeant. Et hoc sic dicit:

Diligam te, Domine, id est cum modo ante mortem te diligam, et diligendo tibi usque ad mortem obedientiam: post resurrectionem cum nulla mihi obedientia restabit, saltem diligam te. Et in hoc innuit: quoniam et sanctis in futuro immortalitate suscepta nil restabit nisi dilectio sola. Juxta illud Apostoli: « Sive prophetiæ evacuabuntur, sive linguæ cessabunt, charitas nunquam excidit (*I Cor.* xiii, 8). » Et præterea sit e usam dilectionis, sic: Adco diligam te quia

es fortitudo mea : et in me et in membris, id est per quem ego et mei fortes sumus. Et exponit quomodo sit fortitudo sua quantum in se : faciens apostrophe ad membra ut eis fidem et spem salvationis addat, sic : Verum dico, auditores, eum esse fortitudinem meam : ipse enim est *firmamentum meum*, id est fulcimentum ne excidam a sanctitate mea : a similitudine domus quæ columnis fulcitur ne corruat. *Et refugium meum*, id est securitas, ne metuum hostium incursum : a similitudine munitæ turris, ad quam persecuti confugiunt ut securi sint. *Et liberator meus*, ne ab inimicis incorporer. Et ipse existens Deus, id est creator meus secundum carnem, est *adjutor meus*, id est cooperator boni. Quasi dicat : Sicut potens fuit ad creandum, ita quoque ad adiuvandum. Et quia firmamentum et refugium meum et liberator et adjutor meus est, *sperabo resurrectionem in eum* transiturus, id est in passibilitatem et gloriam ejus secundum quod homo sum. Quod est dicere : Hæc quæ prædixi, quasi arrha mihi sunt, et dignus resurgendi, et in eum transeundi. Vel sic : *Sperabo resurrectionem in eum* respiciens : ut sicut firmamentum est et refugium, et liberator et adjutor, ita sit etiam mihi resurrectio. Et quia interposuerat, *sperabo in eum*, æquipollenti voce repetit, quod superius posuit adjutor meus, ut addat sic : Ipse est *protector meus*, ne inimici animam meam vulnerent incorporando : a similitudine defensoris clypeum opponentis ne jacula transeuntia saucient. Et non solum protector, sed ipse opifex *salutis meæ* incorporer : est *cornu meum*, id est expugnatio mea, sicut cornua sunt cornutorum expugnatio. Per quem scilicet Judæorum insidiatrices sententias et oppositiones expugno : sicut in Evangelio legitur : « Erubescabant omnes adversarii ejus (Luc. xiii. 47). » Et alibi : « Non est ausus quisquam eum amplius interrogare (Matth. xii. 46). » Et *susceptor meus* futurus est, resuscitando me : ut qui nunc mortalis existo, faciat immortalem : a similitudine boni medici, qui infirmum suscipit ut eum sanum faciat, et exponit quomodo ad hoc ut suscipiatur perveniet. Et ideo erit *susceptor* : quia *invocabo Dominum* auxiliatorem, *laudans eum* affectione bona et operatione. Et sic *salvus ero* ab inimicis exemptus, id est suscipiat. Quæreret aliquis : Quare hoc dicis ? Quid tibi inferunt inimici ? Respondit : Per ipsos inimicos *circumdederunt*, id est circumvallabunt **46** *me dolores mortis*, id est ad mortem me deducentes. Et ipsi dolores existentes *torrentes iniquitatis*, id est cito transitorii et immodici sicut torrentes, ab iniquitate eorum non a meritis meis procedentes : *conturbaverunt*, id est conturbabunt me secundum carnem : ut in Evangelio : « Cœpit pavere et cadere (Mar. xiv. 33). » Et bene ponit *torrentes*. Cum impetu namque dolores illi ad modum torrentium affluerunt : ut citissime vitam extorquerent.

Et quia dixerat *dolores mortis*, ne putarentur secundum utramque naturam contigisse : repetit ut interponendo determinet sic. *Dolores inferni*, id est se-

condum inferiorem naturam, secundum carnem scilicet contingentes : *circumdederunt*, id est circumdabunt me : et noc ideo quia *præoccupaverunt me*, id est præcesserunt in *me laquei mortis* : mortalitas, scilicet et passibilitas, quæ sunt *laquei*, id est causæ quibus in mortem trahar. Vel sic : Et ita *præoccupaverunt me*, id est prævalere se putabunt in *me laquei mortis*, id est Judæi, qui causa meæ mortis erunt : dico quia dolores circumdabunt. Ego autem *in tribulatione mea*, id est in tribulatione non invite, sed sponte mea suscepta, *invocavi*, id est invocabo *Dominum* adiutorem. Et hoc illud idem est quod superius dixit : *Laudans invocabo Dominum*. Sed ideo repetit, ut sic determinet qualiter invocabit, et adjungat se exaudiendum esse : dico *invocabo* : et non fallaci invocatione, sed *ad Deum meum clamavi*, id est clamore intenso agam. Et bono meo clamabo : nam *exaudivit*, id est exaudiet *vocem meam*. Et hoc procedet de *templo sancto* ejus : de me scilicet qui sum templum divinitatis ejus : de causative ponitur. Quod est dicere : Ego, qui sum sanctum templum ejus, causa sum quare exaudiar. Et quia superius dixerat : *ad Deum meum clamavi* : ut singula singulis reddat, addit : *Et clamor meus in conspectu ejus factus*, id est in beneplacencia ejus, *introivit in aures ejus*, id est auditus erit ab eo. Ad humanum modum dictum est. Vel introivit in aures ejus, id est susceptus erit ab auribus ejus, scilicet a potentia misericordie ejus. Vel superius exponatu. ad Deum meum clamavi sic, clamore cordis agam, ita exponetur : Et clamor meus in conspectu ejus habitus, id est in corde quod ipse solus conspiciat, introivit in aures ejus. Tribulationibus suis, et tribulationum evasione ostensa, prædicit etiam comoda inde secutura, sic : Quia circumdabunt me dolores et invocabo Dominum, et exauditus eripiar. Per hoc *commota est*, id est commovebitur *terra* ad fidem, id est illi qui nunc solis terrenis intenti sunt ; et prius *contremuit*, id est contremet de male actis suis. Et non solummodo ignobiles terreni, sed etiam *fundamenta montium*, id est sustentacula minorum, scilicet principum, ducum et comitum ; conturbati sunt bona conturbatione de peccatis suis, id est conturbabuntur. Et sic *commota sunt*, id est commovebuntur ad fidem. Et hoc ideo *quoniam iratus est eis*, id est cognoscent Dominum eis in futuro irasciturum nisi resipuerint : et postquam commovebuntur, *ascendet fumus in ira ejus*. Vel ita continuatur. Dico quod terra contremet, quia *ascendit*, id est ascendet in ipsis terrenis fumus, id est lacrymosa deprecatio, quæ oculos ad modum fumum provocabit ad fletum et hoc in ira ejus, id est in cognitione iræ ejus futuræ. Et bene ponit *ascendit* : quasi diceret : In eis erit fumus qui ascendet ad Deum, id est ipsi placebit. Et post fumum, *ignis exarsit*, id est ardor divinæ dilectionis vehementer in eis crescet : et hoc *a facie ejus*, id est a cognitione ejus. Ascendendo enim ad Dominum et illuminatur ignorantia, et corroboratur infirmitas : data

ipsi intelligentia qua videat, et charitate qua ferveat. Et ab eo igne carbones succensi sunt, id est illi qui prius in Adam vivi facti, postmodum per peccatum ejus fuerunt extincti: et ideo merito dicuntur carbones, id est mortui in dilectione Dei. Succensi sunt, id est succendentur et vivificabuntur.

Et quia posset quæri quibus ministris **47** hæc fient ostendit sic: dico quod terra commovebitur, et etiam fundamenta montium, et hoc fiet per cœlos. Nam Deus inclinavit, id est inclinabit cœlos, id est prædicatores: qui alti sunt in scientia, quemadmodum cœli alti sunt ad comparisonem terræ: humiles faciet in prædicatione juxta modum capientium. Juxta illud Augustini: « Sive sint parvi sive magni, habent unde alantur. » Et in Apostolo: « Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrarer (I Cor. ix, 22) » Et in Canticis: « Mel et lac sub lingua ejus (Cant. iv, 2). » Et per ipsos cœlos inclinatos descendit in notitiam hominum, id est ille qui præ altitudine sua cognosci non poterat, descendit, id est contemperabit se capacitati eorum: et sic, id est per descensionem illam caligo erit sub pedibus ejus, id est illi qui non ex toto sunt ignorantes, sed aliquantulum lucidi, subjicientur ei ut illi obediant: ad modum illorum qui sub pedibus principum gratia humilitatis prosternuntur: de quibus in Evangelio dicitur: « Adhuc modicum lumen in vobis est: ambulate dum lucem habetis, ne tenebræ vos comprehendant (Joan. xii, 35). » Et quosdam de caliginosis faciet Cherubim, id est plenos scientia. Et postea ascendit, id est ascendere faciet ad sui notitiam, ipsos factos Cherubim: *super Cherubim* tamen existens, non ex toto cognoscibilis ab eis: ut Joannes apostolus ait: « Deum nemo vidit unquam (Joan. i, 18). » Et sic incomprehensibilis quod impossibile sit cum aliquando comprehendi. Sed *volavit*, id est volabit *super pennas ventorum*, id est super agiles intellectus spiritualium virorum: qui venti propter intellectus sui velocitatem sunt dicendi. Et bene repetendo ponit *volavit*: quasi diceret: Cum de eo incipiunt meditari, ipse ab eis avolat. Et si ipsi paulatim appropinquerint, ipse magis et magis avolat: sicut in Canticis canticorum ait sponsus sponsæ: « Averte oculos tuos a me, quia ipsi me avolare fecerunt (Cant. vi, 4). »

Et non solum per tribulationes meas hoc continget quod caligo erit sub pedibus ejus, quod ascendit super Cherubim. Sed etiam per hoc circumdederunt me dolores mortis. *Posuit*, id est ponet ipse Deus, id est faciet *tenebras latibulum* suum: de quibus per Joannem evangelistam dicitur: « Tenebræ cum non comprehenderunt (Joann. i, 5). » Quod est dicere: Impius qui tenebrosi erunt in infidelitate sua, luce penitus veritatis carentes, faciet tales in quibus lateat, id est latenter per eorum tribulationes piorum salutem operabitur. Juxta illud: « Impius pio vivit. » Et propheta: « Virga furoris mei Assur (Isai. x, 5). » Ipse vero non cognovit: dico quod tenebræ erunt latibulum, id est latebit eos quod Deus

A per ipsos operabitur. *Tabernaculum* autem ejus erit *in circuitu ejus*, id est, fideles qui militabunt ei ad modum militum tabernaculantium erunt in notitia ejus ad similitudinem eorum qui illum in cujus circuitu sunt cognoscunt ut Apostolus: « Nos autem revelata facie gloriam Dei speculantes, transformamur a claritate in claritatem (II Cor. iii, 18). » Quod est dicere, militantes ei manifeste scient quid in eis Deus operetur: et in hoc multum extollit eos, impios vero deprimit: cum eos ignorare quæ per eos operantur asserit: quoniam autem dixerat: inclinavit cœlos: et per eos descendit et ascendit, posset quæri quare per istos descendit et ascendit, et per prophetas non: et inde reddit singulas causas sic, per apostolos descensus, per prophetas non descendit: quia *tenebrosa aqua*, id est obscura doctrina erat *in nubibus aeris*, in prophetis scilicet qui complutores aliorum in doctrina sua juxta modum nubium exstiterunt: in alia vero translatione habetur: *in nubibus ætheris*: et bene nubes ætheris dicuntur: quia tempore prioris apostolis fuerunt, sicut nubes ætheris, localiter inferioribus nubibus priores sunt, et ideo per cœlos descendet et ascendet quia ipsi erunt *præ fulgore nubes*, id est, præfulgidi complutores, *in conspectu ejus*, id est in consideratione ejus, id est de eo manifeste considerantes: et manifestam doctrinam prædicantes **48** sicut Apostolus: « Non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israel in faciem ejus quod evacuat, » etc. (II Cor. iii, 13.)

Quod autem prophetas tenebrosos dicit, non ad eorum depressionem pertinet: sed ut hoc ostenso in sequentibus dicat per cœlorum doctrinam lucidam eorum obscuritatem esse manifestandam: et ipsi præ fulgore nubes non solis Judæis prædicabunt, sed *transierunt*, id est transibunt ad gentes prædicando eis, sicut eis præcipietur: « Ite in orbem universum, prædicate Evangelium omni creaturæ (Mar. xvi, 15), » et hoc ideo dicit: ut gentibus convertendis eorum doctrinam commendet, cum eos earum doctores futuros esse prædicat: dico quod nubes transibunt, nubes dico existentes *grando et carbones ignis*, id est in primis infidelibus vitia contundentes, et diei judicii ultionem comminantes: sicut *grando* innesses contundit, et cum strepitu cadendo, læsionem comminatur. Postea vero eis fidelibus factis: sunt carbones igniti, id est accendentes eos in ardore fidei et dilectionis, sicut igniti carbones extinctos accendunt. Grando fuit Paulus, cum dixit: « Horrendum est incidere in manus Dei viventis (Hebr. x, 31). » Carbo vero ignitus, cum dixit: « Fratres, obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, » etc. (Rom. xii, 1.) Dico quod nubes grando sunt et carbones: et hoc non a se: sed *Dominus* existens in eis grando et carbones ignis *intenuit* per eos, id est comminabitur ad modum tonitruum ut Paulus dicit: « An exprimentum quæritis ejus qui in me loquitur Christus? »

(II Cor. xii, 3). » Et post ipse *Altissimus* qui potens *A* sua recedentes accepit : et, ut ex imis altos faceret est dedit, id est dabit per eos *vocem suam*, id est doctrinam suam, sicut Dominus in Evangelio dicit : « Non enim vos est is qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis (Mat. x, 20). » Dico, quod nubes transibunt, et non a se hoc habebunt, sed ipse Deus *misit*, id est mittet eos existentes *sagittas suas*, id est percussores infidelium, ut sagittæ percutiunt : et sic *dissipavit*, id est dissipabit eos ad quos mittentur, id est dividet partem eorum prædicatione assumendo, partemque relinquendo : et ad ædificationem eorum qui assumuntur : *fulgura multiplicavit*, id est multa miracula per eos operabitur : quæ merito fulgura dicuntur, eo quod ad modum fulgurum videntes stupidos reddunt : et per fulgura, *conturbavit*, id est conturbabit eos, id est compunget ad fidem : et eis conturbatis *apparuerunt*, id est apparebunt *fontes aquarum*, id est vasa puræ prædicationis. Quasi dicat, illi qui prius ab eis judicabantur seductores, tandem ab illis judicabuntur purissimæ doctrinæ. Et per fontes revelata sunt fundamenta orbis terrarum, id est revelabuntur prophetæ obscuro, qui fuerunt fundamenta Ecclesiæ, quæ est orbis ex omnibus terris electus, id est corona Dei. Orbem ponit pro corona, cum rotunda sit. Dico quod fontes eis apparebunt, et hæc apparitio non procedet ab ipsis fontibus, o Domine, sed ab *inreparatione tua* : increpabis enim eos latenter interior : et exprimit increpationem sic. Et pro scilicet ab *inspirationse Spiritus iræ tuæ*, id est quia inspirabis eos per Spiritum sanctum iram tuam venturam in incredulos : sicut scriptum est : « Si quis ignorat ignorabitur (I Cor. xiv, 38), » quem Spiritum *misit*, id est mittet Deus, o auditores, *de summo*, id est de summitate divinitatis suæ : et hoc dicit ad instructionem fidei nostræ, sicut et per Joelem dicitur : « Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, » etc. (Joel. ii, 28.) Et per ipsum Spiritum *accepit*, id est accipiet me, id est Ecclesiam meam, et *assumpsit*, id est assumet me, id est Ecclesiam meam *de aquis multis* electam, id est de populis meis multis, qui aquæ dicuntur eo quod decurrunt de generatione in generationem, ad modum aquarum currentium : ut in Apocalypsi dicitur : « Aquæ multæ populi multi : » *D* vel sic : Quia dixerat commovebitur terra et conturbabitur, posset quæri per quid, et hoc sic ostendit : dico quod commovebitur et conturbabitur, et hoc per me ; nam Deus *misit* **49** Verbum suum de summo, id est de æqualitate sua. Et ipsum Verbum *accepit me* : Dominicum hominem, id est personaliter sibi conjunxit : et per me *assumpsit me*, id est Ecclesiam meam de aquis multis. Secundum autem primam sententiam accepit et assumpsit idem est, sed duplici similitudine dicitur : Accipere quidem a similitudine fugientium qui capiuntur. Assumere vero, a similitudine illorum qui, cum infirmi sint, a quolibet sumuntur ut ad altæ ducantur. Deus autem et nos a lege et fide

assumpsit. Et *eripuit me*, id est eripiet Ecclesiam meam *de inimicis meis*, id est suis *fortissimis*, de vitiis scilicet et spiritibus malignis, et etiam *ab his qui oderunt me*, id est a visibilibus hostibus, qui me, id est meos, sibi volunt incorporare : et necesse est ut eripias ab his qui oderunt me : quia confortati sunt, id est fortes fient *super me*, id est meos : et exponit quomodo scilicet *prævenereunt me in die afflictionis meæ*, id est prævalebunt meis ad modum cursoris prævenientis in tempore illo quo Deus me permittet affligi : et in illa afflictione *Dominus factus est*, id est fiet *protector meus*, id est meorum ne cedant, et non sic protector ut non affligantur, sed sic quod *eduxit*, id est educet me, id est meos ex afflictione ipsa *in latitudinem fidei et charitatis*, ut non ex afflictione in fide et dilectione fiant angusti, sed magis magisque dilatati juxta Apostolum : « Cum infirmor tunc fortior sum et potens (II Cor. xii, 10), » et hoc dicit ad confortationem fidelium affligendorum. Quia superius dixerat, *accipiet et assumet me*, et non declaraverat, repetit æquipolenter ut determinet sic : dixi : Accipiet et assumet, et vere *salvum me fecit*, id est salvos faciet meos ab infidelitate et originali crimine, et hoc non ex eorum meritis, sed quoniam voluit me, id est sola gratuita voluntate, ut Apostolus : « Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit (Tit. iii, 5) : » et quia gratuito salvabit : post *retribuet mihi*, id est mei *Dominus secundum justitiam meam*, id est meorum, id est secundum quod juxta opera sua promerebuntur, ut qui justus est justificetur adhuc : illatio a majori : ut ait Apostolus : « Si enim cum inimici essemus, reconciliati simus Deo per mortem Filii ejus, multo magis reconciliati salvi erimus in vita ipsius (Rom. v, 10). » Et etiam *retribuet mihi secundum puritatem*, id est innocentiam *manuum mearum*, id est affectionum mearum : quæ bene dicuntur manus, eo quod causæ sunt operum bonorum : sicut et manus operum causæ sunt. Quod est dicere, Retribuet meis secundum quod eorum innocentia promerebuntur, scilicet qui erunt innocentes, id est a multis vitiis abstinentes, fiant innocentiores, id est a pluribus abstinentes : iterum illatio a majori. Et exponit secundum quam justitiam et secundum quam innocentiam. Secundum justitiam scilicet, quia *custodivi*, id est mei custodient *vias Domini*, id est præcepta Domini, per quæ completores eorum ad vitam venient : ideoque viæ dicuntur : cum summa diligentia et custodia complebunt. Et secundum innocentiam retribuet, quia non *impie gessi a Deo meo*, id est non impie agent a Deo suo recedendo. Et his causis custodient vias Domini, et impie non gerent : quia *omnia judicia ejus sunt in conspectu meo*, id est omnia ejus judicia conspiciunt : hoc scilicet quod occultis judiciis suis permittit hic malos exaltari, bonos deprimi : et in futuro hos salvabit, illos vero damnabit, et quia hæc causa non sufficeret, ad illi,

et illa considerabunt justa. Et hoc cum sit extra librum, ex libri verbis sequentibus concipitur, sed quoniam adhuc hæc secunda causa non sufficit, addit et tertiam: *Et justitias ejus*, id est judicia ejus justa considerata *non repuli a me*, id est non repellent a se, quod est dicere: non displicebunt eis, a similitudine illorum qui quod odio habent, a se repellunt: dico quod custodient et impie non gerent: et hoc non horarie: sed cum eo, id est cum auxilio ejus bene operans ero perseveranter immaculatus, id est mei erunt immaculati. Et pro, id est *observabo me ab iniquitate mea*, id est mei continebunt se ab iniquitate sua sibi a Deo indulta et remissa: et quia observabunt se, *retribuet mihi*, id est Dominus in futuro beatitudinem *secundum justitiam meam*, id est secundum meritum justitiæ meorum, et *secundum puritatem*, id est innocentiam *manuum mearum*, id est affectionum mearum, existentium *in conspectu oculorum ejus*, id est in beneplacencia ejus. Quasi dicat: Secundum meritum innocentiam meorum qui ipsi placent, ut idem in Evangelio testatur: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Matth. xxiv, 13); et Apostolus de se dicit: *De cætero reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus justus judex* (II Tim. iv, 8). Et in Canticis canticorum sponsæ: *Veni, coronaberis de capite Amanæ, de vertice Sanri et Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum* (Cant. iv, 8). Quod vero ponit, *in conspectu oculorum ejus*, a similitudine dicit: quod enim nobis placet, sæpe oculis corporis conspicimus. Quia superius his ponendo retribuet mihi Dominus, ipsas retributiones non exposuerat: intendit has exponere faciens sic apostrophen ad Deum cum gratiarum actione. Dixi quod Dominus retribuet hic Ecclesiæ meæ secundum justitiam: et verum est. Nam Deus Pater tu *sanctus* antonomasice *eris* cum S. Spiritu cooperans, ut sanctior fiat. Et dixi quod retribuet hic secundum innocentiam: et verum est: nam tu antonomasice *innocens eris cum viro innocente* cooperans ut fiat innocentior, id est a pluribus vitiis abstinens. Quasi diceret: Sanctitate et innocenti ejus promerentibus ei cooperaberis, et adhuc aliud facies: tu *electus* quem mei eligent ut obediant tibi: *eris cum electo*, id est, cum vocato ad salutem cooperans ut innocens fiat, id est nec hoc quidem habebit a libero arbitrio quod post vocationem, innocens fiet, sed tu hoc cooperaberis, fide tamen ejus promerente. Et quod tu sanctus eris cum sancto, et innocens cum innocente, et electus cum electo, ex opposito videri potest: nam *perverteris cum perverso*, cooperans perversionem suam, id est perverteris ab auxilio in perversionem cum illo qui se a te pervertit. Quod est dicere, nisi perversus esset a te, auxiliareris ei: sed quia se a te pervertit ab auxilio quod ei impenderes, perverteris, id est converteris ad hoc ut eum pervertas plus extracando. Exponit quoque futuram retributionem, sic: Dixi quod Dominus retribuet meis in futuro secundum justitiam et puritatem eorum; et verum est, Domine.

A Quoniam in futuro tu qui potens es, salvum facies reducendo ad æternitatem *populum meum humilem*, id est qui erga te humilis erit, juxta illud: *Justi ibunt in vitam æternam* (Matth. xxv, 46): et hoc videri potest ex opposito: Quoniam scilicet *oculos superbiorum*, id est superbiam eorum quæ per habitum oculorum intelligitur, *humiliabis*, id est annihilabis.

Ostensis commodis de passione sua proventuris, salute scilicet infidelium, orat pro ipsis ut et nos pro inimicis orare instruat sic: Dixi quod mittet, et accipiet, et assumet meos de aquis multis: et sic fiat, o Deus meus, cui non aufero locum divinitatis in me ut Adam: *illumina* luce fidei *tenebras meas*, id est illos tenebrosos qui mei sunt futuri, et necesse est ut hoc orem cum per alium non possint illuminari, *quoniam tu solus es ille qui jam illuminas fide et charitate lucernam meam*, id est apostolos, qui sunt lucerna mea, id est vasa lucis meæ. Juxta illud: *Luceat lux vestra coram hominibus*, etc. (Matth. v, 16). Et de Joanne Baptista dictum est: *Erat lucerna ardens et lucens ante Dominum* (Joan. v, 35). Ostensio a simili, dico illumina *tenebras*, et utile est eis ut hoc orem, *quoniam sic in te eripiar a tentatione*, id est mei illuminati in te confidendo eripientur a tentatione, et non sic ut quod nullo modo tententur, sed *in Deo meo transgrediar murum*, id est quamvis tententur non peccabunt: sed per te quem Deum suum reputabant transgredientur *massam peccatorum*, qui murus est oppositus inter peccantes **51** et Deum: de quo muro dicitur per prophetam: *Opposuisi nubem tibi ne transeat oratio* (Thren. iii, 44). De ereptione vero muri dicit Apostolus: *Faciet cum tentatione proventum, ut possitis sustinere* (I Cor. x, 13). Post facit apostrophen ad auditores, instruens quod debent eum habere Deum, ostendens unde hoc possit cognosci. Dico in Deo meo, id est meorum, transgredientur, et bene pono in eo spem meam, o auditores: nam *Deus meus* est, id est mei debent eum habere Deum, et inde hoc possunt videre: quia *impolluta est via ejus*, id est munda innocentia scilicet per quam ad eum pervenitur: et inde etiam quia *eloquia*, id est præcepta illius *Dominum* sunt *examinate*, id est comprobata et perfecta *igne* per Spiritum sanctum: et ideo adhuc debent eum facere Deum suum: quia si hoc fecerint proteges eos. Nam *protector est omnium sperantium in se*. Non in terrenis. Et juxta illud: *Eum qui venit ad me non ejiciam foras* (Joan. vi, 37): et ideo adhuc debent eum facere Deum. *Quoniam quis Deus præter Deum*. Aut ita possum dicere: quis Deus est præter Deum nostrum: qui Deus meus est et meorum? Nullus subaudi scilicet: Quasi dicat, ideo debent habere Deum, quia nullus alius Deus dicendus est: et etiam per beneficia mihi ab eo collata potest videri quia Deus est: inde scilicet: quia Deus ille est *qui præcinxit me virtute* ne cederem in passione, id est munivit a similitudine militis, qui præcingitur gladio ut eo muniatur. *Et posuit immaculatam viam meam*,

Id est firmam dedit mihi innocentiam : quæ via munda est per quam ad ipsius gloriam perveniam, secundum quod homo sum, ut ait Apostolus, « sanxus, innocens, segregatus a peccatoribus (Hebr. ii, 26), » et vere Deus est. Qui *perfectis*, id est perfectos fecit pedes meos, id est affectiones meas, quibus graditur animus sicut pedibus corpus. *Tantum cervorum*, id est ad modum pedum cervorum : ut sicut prompti sunt ad transilienda dumeta, sic et affectiones meæ promptæ sunt ad omnia vitia transilienda : et est, *statuens me spe super excelsa*, id est in excelsis, cœlestibus scilicet : et vere Deus est qui docet manus meas ad prælium, id est doctas facit affectiones meas ad præliandum contra diabolum : affectiones dicit manus, quia per eas debellamus diabolum, sicut aliquis hostem manibus debellat. Postea facit apostropham ad Deum : ex affectione nimia gratias agendo : dico quia docuisti manus : et tu *posuisti brachia mea*, id est fortitudinem meam ut arcum æreum, id est irremissibilem, ut arcus æreus irremissibilis esset, si inveniretur. Similitudo a re quæ non est : brachia pro fortitudine ponit eo quod brachiis inesse fortitudo solet. Et per me factum æreum : *dedisti mihi*, id est dabis meis protectionem salutis, id est salvationis tuæ, id est proteges : ne cedant ; quæ protectio erit eis causa salvationis. *Et dextera tua suscepit me*, in futuro, id est gratia tua collocans eos ad dexteram tuam : suscipiet meos. Juxta illud, « Venite, benedicti, etc. (Matth. xxv, 34). » Et hic interim *disciplina tua*, id est adversitas temporalis a te permissa ut per eam clariiores fiant. *Correxit me in finem*, id est corriget meos omnino : de qua per Salomonem dicitur : « Fili mi, noli negligere disciplinam Domini : neque fatigeris cum ab eo argueris (Prov. iii, 11; Hebr. xii, 5). » Et exponit per partes quomodo corriget sic. Et pro scilicet ipsa *disciplina tua*, de qua hic egi, *docebit me*, id est ut quosdam de meis, qui aliquantulum purgandi sunt ne rursus cadant : juxta Apostolum : « Flagellat Deus omnem filium quem recipit (Hebr. xii, 9, 6) » : et per disciplinam *dilatasti gressus meos*, id est dilatatos in dilectione tua facies perfectos, qui dicendi sunt gressus mei deferentes me in notitiam aliorum ; *subtus me*, redigens eos per disciplinam, id est faciens humiliores erga me, ut in actibus Apostolorum : « Ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam magni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati (Act. v, 41). » Et Apostolus : « Ipsi in nobis responsum mortis habuimus ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo qui suscitavit mortuos (II Cor. i, 9). » Et cum dilatentur per disciplinam : non sunt **52** *infirmata vestigia mea*, id est non infirmabuntur in eis notæ virtutum mearum eorum cordibus impressæ. Nam juxta Apostolum : « Virtus in infirmitate perficitur (II Cor. xii, 9). » Et per gressus *persequar doctrina inimicos meos*, id est fideles, qui inimicantur mihi mala vita sua. *Et comprehendam* : convineam scilicet rationabiliter ab errore, ut de Stephano legitur :

A « Non poterant resistere sapientiæ et Spiritui qui loquebatur (Act. vi, 10). » Et non convertar, id est non cessabo a persequendo et comprehendendo donec deficiant ab infidelitate : et per hoc deficient, quod *confringam illos*, id est destruam terrilitatem illorum, ut alibi Psalmista : « Tanquam vas signi confringes eos (Psal. ii, 9). » Et contracti non poterunt stare amplius, id est perseverare in infidelitate sua : sed *cadent subtus pedes meos*, id est humiliabuntur sub me ad modum eorum qui pedibus divitum humiliter prosternuntur. Et ut gressus valeant ad persequendum et comprehendendum. *Præcinxisti me*, scilicet muniens meos virtute ad bellum, id est ad illorum inimicos debellandos, et per eos præcinctos *supplantasti*, id est vinces *insurgentes in me, subtus me* redigendos, id est Judæos mihi subjicies : de quibus alibi per Psalmistam dicitur : « Insurrexerunt in me testes iniqui (Psal. xxvi, 12), » et *inimicos meos*, id est gentiles per eos gressus dedisti, id est dabis mihi dorsum, id est sequaces et imitatores : ad modum sequentium qui post dorsum pergunt. Et hoc dixit universaliter, ubi posuit cadent subtus pedes meos : sed hic per partes ostendit. *Et odientes me*, id est nolentes converti *disperdidisti*, id est disperdes : locum et gentem auferendo, et sic quod postea non repatriabunt : sed *clamaverunt, nec erat qui salvos faceret*, id est clamabunt in synagogis orando ut reducantur. Nec erit qui salvet eos reducendo de exilio. *Ad Dominum* dico clamabunt non ad Deum alienum. *Nec exaudivit*, id est exaudiet eos ut reducat. Et non solum exules fient : sed ego *comminuam eos* in virtutibus ut *pulverem ante faciem venti* existentes. Sicut pulvis comminutus et a nullo imbre solidatus, ab impetu venti cito rapitur et dispergitur, ita ipsi in virtutibus comminuti, et ab imbre doctrinæ nolentes solidari, cito a spiritu maligno rapiuntur et perduntur. Et non solum hoc, sed etiam *delebo eos* de gloria in qua modo sunt : faciens eos ut *lutum platearum*, id est viles et ab omni prætereunte calcandos : ut lutum vile est et calcatur. Et bene ait *platearum*. Lutum enim platearum frequentius calcatur : ipsi ita delebuntur, quod minime putant.

Me vero quem superare putant *eripies* resurgere *faciendo de contradictionibus populi*, dicentis : « Hic homo non est a Deo qui non custodit sabbatum (Joan. ix, 16) », id est ulterius non poterunt mihi contradicere. Et me erectum *constitues in caput gentium*, id est facies ut sim caput gentium ; ut alibi per Psalmistam dicitur. « Dabo tibi gentes (Psal. ii, 8). » Et in Osee : « Dicam non populo meo, Populus meus es tu (Osee. ii, 25). » Et quia posset quæri an sit habiturus gentes, respondet faciens apostrophem ad auditores, ut ipsas gentes magnificando sibi obnoxias reddat. Vere caput gentium fiam, nam *populus, quem non cognovi*, id est visus sum non cognovisse, non dando legem eis vel prophetas, *servivit*, id est serviet mihi : et ad hoc non erit tardus, sed *in auditu auris obedivit mihi*, id est

quam cito auro corporis prædicationem meam concipiet, mihi mox obediet. Et bene ponitur *auris* ad exprobrationem Judæorum, quia cum illi et aure audissent, et testimonio Scripturarum, intellectu credere noluerunt. Gentes vero scriptis carentes, auditu solo acquieverunt: dico quia gentes obedient: *fili* vero mei, id est Judæi qui filii mei esse debent, *alieni* a me facti culpa sua: juxta illud propheticum: « Filios enutrivit et exaltavi: ipsi autem spreverunt me (Isai. 1, 2). » *Mentiti sunt*, id est mentientur: et hoc mihi, id est hoc continget ad honorem meum: dicentes illi filii: « Discipuli furati sunt eum, et dixerunt plebi: Surrexit (Ex *Matth. ult.*). » Et hoc ad honorem Domini fuit.

53 Cum enim dicerent quod dormientibus custodibus discipuli furati sunt, plane mendacium esse patuit. Qui enim tunc dormierunt, quomodo discipulos furantes corpus Christi cognoverunt? Et per hoc quod mentientur filii alieni *inveterati sunt*, id est in vetustate Adæ remanebunt: nolentes per Christi resurrectionem renovari. Et ipsi *inveterati claudicaverunt*, id est errabunt a *semitis suis* recedendo, id est a subtilibus intellectibus Scripturarum suarum. Claudus autem dicitur qui uno pede recte, altero vero inæqualiter pergit. Ita et ipsi claudicaverunt, intellectum unum rectum in Scripturis habentes, id est ad litteram; alterum vero tortum, id est allegoricum. Et vere mentientur: nam *Dominus vivit*, id est, ego qui a Patre sum constitutus Dominus, in rebus vivam quem dixerunt non resurrecturum, juxta illud, « tertia die resurget » (Marc. viii, 31). Et quia vivam: *benedictus*, id est laudatus sit *Deus meus* et a me et a meis. *Et exaltetur*, id est glorificetur per resurrectionem meam: *Deus auctor salutis*, id est resurrectionis mee: *Deus dico magnificans*, id est magnificaturus in virtutibus: *salutes regis ejus*. Juxta Apostolum: « Quos justificavit, hos et magnificavit (Rom. viii, 30). » Magnos, inquam, faciet salvandos a me qui sum rex ejus juxta illud: « Constitutus sum rex ab eo (Psal. ii, 6). » *Salutes vero* ponit emphatice: dico magnificans: et hoc non ex meritis eorum, sed in primis faciens, id est facturus *miseri cordiam Christo*, id est regi suo *David*, mihi scilicet in resuscitando: et post *semini ejus*, id est spiritualibus illius ejus eundo *usque in sæculum* futurum, *miseri cordiam* faciendo de generatione in generationem. Hoc autem quod interponit, *Deus, qui das*, etc., apostrophe est ad Deum cum gratiarum actione de hoc quod superius ostendit Patrem daturum: et hoc sic dicit: Dico *benedictus Deus* et ita sit: *benedictus sis Deus qui das*, id est dabis *mihi vindictas* de Judæis ut superius ostendit sic: *Odientes me disperdidisti et comminam eos et delebo eos*, et *benedictus sis qui subdis*, id est subdes *populos sub me*, ut supra dixi: *cadent subtus pedes meos*, et *populus quem non cognovi*; etc. Et ideo adhuc *benedictus sis*, quia *eris liberator meus* ne cedam de *inimicis meis iracundis*, de Judæis scilicet qui propter

A iram solam flagellis cadent me et occident. *Iracundus* dicitur qui facile et absque ratione irascitur. Et non solum liberabis. — *sed exaltabis me* faciendo ne cedam; ne dico, exemptum *ab insurgentibus in me*, id est a potestate eorum. Et antea quam exaltetes, *eripies me*, resuscitando, a viro *iniquo*, id est a potestate Judæorum, qui singulariter vir dicuntur, eo quod in iniquitate unum sint, et *propterea*, quia exaltabis et eripies, *confitebor tibi in nationibus*, Domine, id est veros confessores pariam: et in *gentibus* ut idem in Evangelio: « *Alias oves habeo quæ non sunt ex hoc ovili*. Et illas oportet me adducere, et *voce meam* laudient (Joan. x, 16), » et non solum *confitebor ore*, *sed nomini tuo*, id est ad honorem nominis tui *psallam* dicam, id est B eas gentes bona operatione laudare faciam. Per has vero gratiarum actiones, nos reddere Deo gratiarum actiones instruit.

IN PSALMUM XVIII.

Titulus octavi decimi: Psalmus, attribuendus David propheta: in finem, id est in Christum respicienti: vel in finem temporum, id est in tempore plenitudinis, unde Apostolus: *Nos sumus in quos fines sæculorum devenerunt* (I Cor. x, 11). Propheta prævidens prædicatores ad instructionem Ecclesiæ a Deo mittendos: et eorum officio mirabili, legem per sanctum Spiritum exhibendam, quæ immaculata erit et sancta: ad successorum suorum instructionem, sancti Spiritus agilitate, quod futurum est quasi præsens, sic gaudento prædicere intendit.

54 *Cæli enarrant gloriam Dei*, id est apostoli, qui sublimitate virtutum dicendi sunt *cæli*. Extra narabunt, id est in propatulo, gloriosam essentiam Dei Filii, ut Joannes evangelista: « *In principio erat Verbum*, » etc. (Joan. i, 1.) Et idem *cæli* alia consideratione dicendi *firmamentum* annuntiant, id est annuntiabunt *opera ejus*, id est sancta opera quæ processerunt ex manibus, id est affectionibus ejus, id est opera quæ humanus existens corporaliter egit, ut Apostolus: « *Non judicavi me scire inter vos nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum* (I Cor. ii, 2). » Et bene in hoc dicit eos *firmamentum*, cum enim in hoc annuntiando firmi forent, fidei *firmamentum* infirmioribus erant. Quamvis enim Christum Deum et hominem licet mortuum et afflictum humanis quoque necessitatibus circumventum; Dominum tamen omnium et regem Patrique consubstantialem annuntiando stulti ab incredulis esse judicarentur, in hoc tamen firmi et immobiles nullatenus erubescendo persistebant, ut Apostolus: *Non erubesco Evangelium: virtus enim Dei est* (Rom. i, 16): et alibi: « *Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus* (I Cor. i, 15). » Quia dixerat eos annuntiaturos gloriam et opera, ne putarem quod indiscrete omnia omnibus annuntiarent, prædicat eos cum discretionem hoc acturos sic: dico quod et gloriam

et opera annuntiavit, et hoc cum discretione. Nam *dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam*, id est ipsi dicendi dies, id est clari et fulgidi in doctrina illis qui sunt dies, id est splendidi in intellectu, ut Paulus Dionysio, eructant verbum: Filium Dei scilicet, id est ex profunda et interiori sapientia ipsis a Deo data profertur essentia verbi Dei ad modum ructantium ex interioribus productum. Unde Apostolus: « Spiritualibus spiritualia comparantes (I Cor. II, 13). » Et ipsi etiam existentes nox, id est parvi et non fulgidi multum in doctrina, quantum ad illos qui sunt nox in intellectu, id est parvi et non fulgidi, indicant scientiam eis, id est illa quæ eorum scientia, id est sæcularis intellectus capere non potest; unde Apostolus: « Lac vobis potum dedi, non escam (I Cor. III, 2): » B et alibi: « Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus (Ibid.): » et hoc faciunt mirifice. Nam *non sunt loquelæ neque sermones*, etc., id est, non sunt linguæ adeo diversæ, neque sermones adeo ornati, neque in dialectica neque in rhetorica, quorum *non audiantur*, id est in quibus non audiantur *vores eorum*. Quorum ponit pro ablativo more Græcorum, id est nulla est lingua neque ornatus sermonum quos ignorent: et quibus nequeant adaptare voces suas, ut in actibus Apostolorum: « Loquebantur variis linguis apostoli (Act. II, 4). » Et hæc non annuntiabant in occulto vel paucis, sed dilatate. Nam *in omnem terram exivit*, id est exiit, *sonus*, id est fama eorum, et *in fines orbis terræ verba*, id est prædicatio eorum. Unde Propheta: « In insulis quæ procul sunt dicite: Qui dispersit Israel congregabit eum, etc., (Jerem. xxxi, 10). » Eorum dico dicentium Deus pater *posuit tabernaculum suum in sole*, id est Domini, cum hominem in quo verbum suum militavit, ad modum equitum in tabernaculis militantium, posuit in æstu tribulationum, et ipse positus non invite sustinuit: sed qui per prophetas militaverat, ipse in persona sua *exultavit ad currendam viam*, id est ad cito complendam Patris obedientiam, quæ fuit ei via ad gloriam ex eo tempore quo fuit *procedens de thalamo*, id est de virginis utero: suo, id est sibi congruo: *ipse dico existens tanquam sponsus*, id est in illo revera factus sponsus carnis humanæ, quam sibi tunc conjunxit. Secundum divinitatem dico carnis suæ sponsus: De qua desponsatione in canticis sponsa Ecclesia Synagogæ dicit: « Egredimini, filie Sion, et videte regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua in die desponsationis illius (Cant. III, 11). » Est et Ecclesiæ sponsus: et si non adeo, ut idem in canticis: « Quam pulchræ sunt mammæ tuæ, 55 soror mea sponsa (Cant. IV, 10): » sed Ecclesiæ sponsus secundum adoptionem gratiæ tantum. Carnis vero suæ secundum unionem personæ. Thalamum dicit uterum virginis eo quod in eo carni sponsæ, Dei verbum conjunctum est, ut in thalamo sponsus sponsæ conjungitur. Dico quod exultavit ad currendam viam, et in ea currenda non

fuit debilis: sed ut *gigas* fuit, id est fortis ad comparisonem gigantis quem nullus impedire potest: dico quod fuit procedens, et quamvis ex thalamo virginis processit: tamen *egressio ejus*, id est genitura ejus est a *summo cælo*, id est a Patre, qui cælum est, dignitate Deitatis et sublimitate. *Summum* vero dicitur: non quod major sit Filio, sed quod ab eo ineffabiliter Filius genitus est juxta illud: « Generationem ejus quis enarrabit (Isai. IV, 8)? » Et quamvis secundum egressionem alius sit in persona, tamen *occursus ejus est usque ad summum ejus*, id est occurrit usque ad summitatem divinitatis ejus scilicet patris. Quod est dicere: Licet alius in persona, æqualis tamen est in essentia. Et bene ponit *occursus*, a similitudine eorum qui sibi occurrunt, ut in unani massam convenient: ita et Filius Patri in summitate occurrit, id est cum eo in divinitate convenit: secundum vero translationem Hebraicam, in qua habetur: « In sole posuit tabernaculum suum in eis, » sic dicetur, dixi quia cæli enarrant gloriam et opera; et in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum, et verum est: quia in eis, id est per eos posuit Deus tabernaculum suum, id est humanitatem Filii sui, in sole, id est in manifesto: quam prophetæ obscure prædixerunt: et hoc etiam per eos posuit in sole, quod ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo, exultavit ut *gigas* ad currendam viam. Expositio non mutatur: ecce ostensio operum et scientiæ: unde supra dixit, opera manuum ejus annuntiat *armamentum*, et nox nocti indicat scientiam: et gloriam Domini posuit per eos in sole: hanc scilicet quod a summo cælo egressio ejus, et *occursus ejus usque ad summum ejus*: et hujus expositio non mutatur. Solem quia apertus omnibus est pro aperto ponit; et cum ipse tantus sit quod a summo cælo egressio ejus: et *occursus ejus usque ad summum*, non est aliquis audientium *qui se abscondat a calore ejus*, id est qui rationibus infidelitatem suam possit protegere ab expugnatione spiritus ejus, qui per prædicatores ejus loquitur. *Abscondere* dicit a similitudine pugnantium, qui protegendo se sub clypeis abscondunt: ipsi vero infideles quærentes se abscondendo humanis rationibus protegere, et excusabiles facere non possunt juxta Salomonem: « Non est fortitudo neque sapientia contra Deum » (Prov. XXI, 30): Calorem vero dicit Spiritum sanctum eo quod sicut calor aquam in glaciem induratum resolvit, ita Spiritus sanctus in peccatis et in infidelitate induratos: in fide et virtutibus resolutos facit; de quo Dominus in Evangelio dicit: « Cum venerit, » id est cum apostolis datus per eos loquetur, « ille arguet mundum, » id est inexcusabiles reddet mundanos: « de peccato quidem: quia non crediderunt in me, » id est convincet eos inexcusabiles esse de hoc quod non crediderunt in me, id est *de infidelitate sua*: quæ peccatum antonomastice est, cum fidei virtus omnium virtutum fundamentum sit: « De justitia autem: quia ad Patrem vado,

et jam non videbitis me (*Joan. xv, 26*), id est ipsi prius dicebant se non posse justificari, cum nullum haberent omnino justum, ad cujus comparisonem justii fierent : sed de justitia quam habere nolunt non ulterius erunt excusabiles. Nam ego penitus justus sum et sine macula, ad cujus exemplum justitiam habere possunt, et per hoc convincetur a Spiritu sancto me justum penitus esse et sine macula : « quia ad Patrem vado, » et ita quod jam non videbitis me corporaliter affligi et angustiari et crucifigi sicut vidistis : sed amodo gloriosus ero et immortalis. Nisi enim justus et sine macula penitus essem, non utique sic gloriose ad Patrem ascendendo immortalis fierem. « De judicio vero, quia princeps **56** hujus mundi jam judicatus est (*Ibid.*) : » Ac si dicat illi prius per judicium, id est per damnationem originalis peccati, sic se de infidelitate et justitia excusabant, ad quid fidem et justitiam haberemus? Nunquam adeo fideles et justii erimus, quod judicium, id est damnationem originalis peccati non subeamus, sed de hoc judicio, id est per hoc judicium non ulterius excusare se poterunt : quia princeps hujus mundi, id est diabolus, qui hucusque mundi judicium habuit, jam judicatus est a me, id est, ablatum est potentiae ejus imperium, ne in fidelibus et justis ius originale ulterius habeat.

Hoc incidenti exposito, ad psalmum redeamus : dico quod non est qui se abscondat a calore ejus : per quem calorem dabitur lex. Et lex Domini scilicet Filii per calorem ejus data est immaculata, et hoc exponit, id est convertens animas a peccatis, non solum corpora ut vetus lex, quae timore poenae membra, non voluntates a peccatis retrahat : quod est ac si dicat : immaculata est, id est immaculatos faciens, adjuvante gratia cooperante. Et testimonium, id est lex Domini, est fidele, id est fideles faciens. Lex autem ideo testimonium dicitur : quia sicut testimonium a Patre, Filio Jimissum, haereditatis pignus est et retentio : sic et lex a Deo nobis dimissa, aeterna haereditatis nobis pignus est et arrha : et ipsum testimonium est praestans parvulis, id est, humilibus sapientiam, id est intellectum spiritualem, juxta illud Evangelii : « Abscondisti haec a sapientibus, et revelasti ea parvulis (*Luc. x, 21*) : » et justitiae Domini rectae sunt, id est praeccepta illius Domini justitiae dicenda recta sunt : et inde hoc probatur, quia ipsemet auctor praecceptorum prius ea complevit : ut in Actibus apostolorum : « Quae coepit Jesus facere et docere (*Act. 1, 1*) : » et sunt laetificantes corda fidelium : non contristantes ut vetus lex timore poenae, ut Dominus in Evangelio : « Jugum meum suave est, et onus meum leve (*Matth. xi, 50*) : » et praecceptum Domini illuminans oculos cordis in intellectu : hoc vero idem est aequipollentior quod supra posuit : Sapientiam praestans parvulis, sed ad hoc repetit ut causam interponat : quare oculos illuminet : ideo scilicet, quia laucidum est, id est manifestum : ad intelligendum, non

obscurum ut vetus lex : et per illud praecceptum accipitur timor Domini sanctus, id est sanetos faciens juxta illud Sapientis : « Qui timet Deum faciet bona (*Eccle. xv, 1*). » Et quia sunt duo timores, servilis scilicet et castus, et uterque sanctus : uterque enim a peccatis cessare facit : determinat de quo hic intendat sic : timor dico permanens in saeculum saeculi, id est semper postquam habetur duraturus, castus scilicet timor, de quo Apostolus : « Charitas nunquam excidit (*I Cor. xiii, 8*) : » servilis vero timor, adveniente casto, expellitur, Joanne Apostolo testante : « Perfecta charitas foras mittit timorem (*I Joan. iv, 18*) : » has vero laudes de lege Dei posuit : ut successoribus eam suscepturis commendaret. Repetit vero duas de superioribus laudibus, addens aliam quam non dixerat, ut ex his aliud addat. Et quia judicia Domini, id est praeccepta quae judicantur complenda in lege Domini : sunt vera, et hoc est quod superius dixit : justitiae rectae : et quia sunt justificata, id est justos facientia : et hoc est quod superius posuit. Timor Domini sanctus : sed hoc tertium quod sequitur non fuit superius positum hoc scilicet, et quia sunt in semetipsa euntia, id est se concordia, non discordantia ut judicia saecularia : desiderabilia sunt, id est desiderari debent super aurum et lapidem pretiosum multum, et per has summas divitias innot quia omnibus divitiis desiderabiliora sunt, et dulciora sunt animabus fidelium super mel et favam intransitivum est, id est super mel favi, quod delectabilius est melle jam expresso. Vel potest legi non intransitive, quoniam utrumque mel satis delectabile est : et per has duas delicias, quae dulcissimae sunt, denotantur omnibus deliciis esse dulciora, ut alibi Psalmo : « Quam dulcia faucibus meis eloquia tua (*Psal. cxviii, 105*). » Et hoc ab auctoritate sic ostendit : vere desiderabilia **57** et dulciora. Etenim servus tuus scilicet non faciens se liberum suum, sed servum, et per omnia tibi obedientem. Custodit ea : qui aliter non custodiret, id est non invitus sed diligenter, et cum summa custodia complet ea, et bono suo custodit. Nam in custodiendis illis est retributio multa, et bene ponit custodiendis : haec enim retributio est solummodo quae pro illis custoditis in futuro retribuatur, sed hoc est quod a Deo custodiri permittuntur summa retributione.

Dico, quia servus tuus custodit judicia tua : delicta vero quis intelligit esse custodienda? Nullus scilicet, nec ille qui facit. Ergo, Domine, munda me ab occultis meis delictis, quae ab occulto fomite mei peccati oriuntur. Ideoque occulta dicuntur. Et ab alienis (me auferendo), parce servo tuo, id est parce mihi ne maculer ab his quae a suggestionibus aliorum, vel ab instinctu diaboli nascuntur. Ideoque aliena dicuntur : de quibus Sapiens dicit : « Filii mei si telactaverint peccatores, non acquiescas eis (*Prov. 1, 10*). » Dico : munda et parce. Et bono meo hoc facies. Nam si delicta non fuerint delevata n. q. id est, non

habuerat me in dominio suo ut serviam eis : « Omnis enim qui facit peccatum, servus est peccati (Joan. viii, 34). » *Tunc immaculatus ero*, id est innocens. Et *tunc emundabor*, id est mundus ero a delicto maximo, id est a superbia, quæ delictum maximum recte dicitur eo quod per illam primum a Deo recedimus. Cum enim inobedientes sumus, contra Deum superbumus. Et per eandem multi ad ultimum expugnantur, cum calcatis vitiis de sanctitate sua in se gloriantur. Unde Prosper : « Sola superbia cavenda est in rectis factis. » Vel sic : Si mei inimici, id est delicta quæ prædixi non fuerint dominati mei. Et non mutantur. Tunc vero dicuntur non dominari peccata, cum, solum fomite instigante, actus non sequitur vel consensus. Unde Apostolus : « Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediat concupiscentiis ejus (Rom. vi, 12). » Quasi dicat : Est peccatum in mortali corpore nostro, sed non regnet. Et me enundato, erunt eloquia oris mei, talia ut complaceant tibi, id est laudes, prophetiæ meæ et orationes meæ tibi placebunt, quæ aliter non placerent. « Non est enim speciosa laus in ore peccatoris (Eccli. xv, 9). » Et non sola eloquia placebunt, sed et meditatio cordis mei, id est quidquid meditabor erit in conspectu tuo, id est in beneplacencia tua semper, id est tibi placebit semper, o Domine adjutor meus, id est cooperatur ut bene operer, et redemptor meus a vitiis, ne peccem.

IN PSALMUM XIX.

Titulus decimi noni. *Psalmus David prophetæ. In finem*, id est in Christum respicientis. Vel in finem, id est in consummationem temporum, ut in superiori psalmo. Propheta prævidens Christum regem nostrum cum pro nobis bellaturus sit contra diabolum, et sacerdotem etiam nostrum esse futurum, cum pro nobis corpus et animam Deo sit in cruce oblaturus, orat Deum Patrem pro eo, ut eum in passione pro se orantem exaudiat. Et scilicet ut non cedat et resurgat. Et pro humano genere ut salvetur, eum orantem exaudiat, et desideria ejus compleat et consilia confirmet. Et non ideo orat, ut pro eo necesse sit orare, sed ut hoc futurum ostendat. Et ad exemplum contemporaneorum suorum, quantum hujusce rei desiderium habuerit innuat. Nobis etiam in tempore plenitudinis exemplum bonæ dilectionis erga eum habendæ dimittat.

Exaudiat te, o Christe, id est sic ut impetres audiat te Dominus, Pater vel Trinitas orantem pro te et membris. *In die tribulationis*, id est in tempore passionis, oraturum scilicet et affectione et verbis et obedientia, ut in sequentibus exponetur. Dico, *exaudiat*, in hoc scilicet. *Protegat te* pro nobis in passione pugnaturum, ne cedas. Et nomen Dei Jacob sit inde causa, id est hoc quod quæris magnificare nomen Patris, quem Jacob Deum reputat, id est fortes luctatores 58 contra vitia. Vel qui erit non solum Deus Judæorum, sed etiam gentium, quæ sunt Jacob, id est supplantantes benedictionem, et juniores, ut Jacob junior fuit, qui et Esau supplan-

tavit (Gen. xxvii, 36). Dico, nomen Dei Jacob magnificandum, ut idem in Evangelio : « Non quære gloriam meam, sed ejus qui misit me (Joan. vii et viii). » Cum autem orat ut pugnans pro nobis protegatur, eum regem inducit : regum enim est pro sui regni salute pugnare. Et non solum protegat : sed et mittat, id est det tibi auxilium. Quod est dicere : Sit auxiliator ut mortem et diabolum vincas. Et hoc de sancto procedat, id est propter sanctitatem tuam, quæ tanta est ut te adjuvet. *Et tueatur te* ; idem est quod supra posuit, *protegat*, quod repetit ut causam addat. *De Sion* scilicet tueatur te, id est propter speculationem tuam, quia specularis æterna et reparationem hominum futuram. *De*, causativa particula est. *Et memor sit* ut ad effectum perducat. *Omnis sacrificii tui*, id est singularum injuriarum et obedientiarum quas pro hominibus patieris, quæ erunt Deo dulcia sacrificia. *Et holocaustum tuum*, id est illud supremum sacrificium, quod te totum in cruce Deo pro nobis offeres, *pingue fiat*, id est delectabile Deo : a similitudine pinguium, quæ delectabilia erant ad sacrificandum. Et bene ponit holocaustum : *Holon* enim totum, *causis* autem incensio sonat : ipse vero fuit holocaustum, id est totus et in corpore et in anima igne passionis incensus. Hic autem eum sacerdotem inducit. Sacerdotem enim est pro populo sacrificare. Cum vero Christus sic Deo sacrificavit, pro sui resurrectione, membrorumque salute, ipsa obedientia Patrem oravit. *Tribuat tibi secundum cor tuum*, id est quidquid cor tuum desiderabit, id est resurgere et homines salvare. Et hoc idem est in sententia, quod et superius posuit : scilicet memor sit omnis sacrificii tui ; sed ideo sic ponit, ut ex nimia affectione ostendat non solummodo sua obedientia, sed etiam pro nobis bona cordis affectione oraturum. Et cum non solum sis inde habiturus qualemcunque cordis affectionem, sed affectionem cum summis et ineffabilibus consiliis disponendam, *omne consilium tuum confirmet*, id est omnia consilia tua firma faciat et efficacia, scilicet ut contingat cæcitas in Israel, juxta Apostolum : « Ut plenitudo gentium intret (Rom. xi, 25), » et ut vetus chirographum Adæ morte tua solvatur : et contra multa quæ ineffabilia sunt. Et cum hoc continget, *letabimur ego et mei similes in saluari tuo*, id est in salvatione tua. Et non solum letabimur, sed nos hic bene operantes in nomine tuo, id est in honore nominis tui : non ad honorem nostrum : *magnificabimur*, id est magni et gloriosi per te erimus in participatione immortalitatis et benedictionis tuæ, ut in Evangelio Dominus : « Justi fulgebunt sicut sol (Math. xiii). » Et Apostolus : « Quos vocavit, illos magnificavit [al., glorificavit] (Rom. viii, 30), » hoc interposito, revertitur ad orationem sic : Dico, memor sit. Et tribuat tibi secundum cor tuum : et impleat Dominus omnes petitiones tuas, has scilicet : « Pater, clarifica Filium tuum (Joan. xvii). » Et alibi : « Volo, Pater, ut ubi ego sum, illic sit et minister meus (Joan. xii). » Et hoc potuit intelligi superius

ubi posuit : *Tribuat tibi*, etc. Sed ad hoc ponit ut innuat non solum desiderio, sed hoc etiam se verbis oraturum. Et ne putaretur ex dubietate orare, sed se hoc quod orat certissime scire futurum, sic confirmat : *Quamvis sic orem, tribuat tibi*, etc. Tamen *nunc* cognovi, id est jam certus sum ; non solummodo cum fiet, cognoscam quia *salvum fecit*, id est faciet Dominus pater *Christum suum*, Jesum scilicet, id est resuscitabit. Et *exaudiet illum* orantem pro membris. Et hoc *de cælo sancto suo*, id est pro hoc quia est cælum sanctum ejus in sublimitate virtutum ; et hic *de causativum* est. Vel hoc scilicet exaudiet ; quod *salus*, id est salvati per eum dicendi salus emphatice, erunt *in potentatibus*, id est in potentiis *dexteræ ejus*, id est erunt potentes in virtutibus quæ dicuntur dextera Dei, eo quod digniora sunt præsentibus bonis ut dextera læva dignior est. Præsentia **59** vero bona dicuntur læva, eo quod sint minus digna, ut in Cant. sponsa de sponso : « Læva ejus sub capite meo : et dexteram ejus amplexabitur me (Cant. II, 6). » Dico quod salvati erunt potentes in dextera. Non salvati autem *hi*, id est alii eorum *potentes in curribus*. Et *hi*, id est alii *in equis*. Quod est dicere : Erunt potentes in sæculari pompa : alii plus, alii minus. Per currus major pompa ; per equos vero minor designatur : major enim triumphus erat qui in curribus, quam qui fiebat in equis : Dico quod illi potentes erunt in curribus et in equis. Nos autem, talia contemntes, *in nomine Domini Dei nostri* bene operantes *invocabimus*, id est orabimus eum voce, operibus et bona affectione. Dixi quod illi potentes in curribus et in equis erunt. Et per hoc putant se felices et stantes firmiter et expeditos ad omnia facienda. *Ipsi* autem per hoc *obligati sunt*, id est impediti ne salutem suam operentur. Et qui bene se stare credunt, *ceciderunt* in mortem vitiorum. *Nos* autem quos depressos putant, *surreximus* per bona opera a peccatis, et non per nos, sed *erecti sumus* a te. Dixi quod lætabimur in salutari Christi et magnificabimur ; et ut hoc sit, Domine pater, salvum fac resuscitando regem Filium tuum : et tu rex exaudiet, *exaudi nos*, a damnatione originali educendo nos, id est me et mei conformes, *in die qua invocaverimus te*, id est quam cito te orabimus : illi qui vivi erunt opere et devotione ; illi vero qui mortui affectione spirituali.

IN PSALMUM XX

Titulus vigesimi. *In finem Psalmus David*. Et hic ut superior exponitur. Hic intendit propheta quod in superiori psalmo oravit, ad fidem nostram et contemporaneorum suorum enuntiare, Christum scilicet viriliter acturum, et orbem salvaturum. et inimicos juste, et in hoc sæculo et in futuro damnaturum. Et hoc sic dicit :

Domine pater, rex, id est Jesus Filius tuus, *lætabitur* in virtute tua, id est tu dabis ei virtutem constantiæ in passione : et in ea sic viriliter aget quod ad lætitiâ victoriæ resurgendo perveniet. Et non solum pro virtute tua lætabitur, sed *exultabit* vehem-

per se. Vel exultabit vehementer super salutarem tuum respiciens, id est considerans illos quos per eum salvabis. Et vere lætabitur, et exultabit. Nam *desiderium cordis ejus tribuisti*, id est tribues ei, id est resurgere et mundum salvare : *Et non fraudasti eum*, id est non diminues eum *voluntate laborum* ejus, id est bona voluntate, quam ut compleas, labiis orabit, id est resurgere et mundum salvare. Et hoc est illud idem quod dixit : *Desiderium cordis ejus tribuisti ei* ; sed ad hoc iterum sic ponit, ut eum non solum desideraturum, sed etiam oraturum ostendat. Vel non fraudasti eum, denegando voluntatem laborum ejus. Et ecce causam quare tribues et non fraudabis. *Quoniam prævenisti eum*, id est prævenire facies eum omnes alios : *in benedictionibus*, id est in exaltationibus *dulcedinis* virtutum, id est exaltabis eum præ omnibus sanctis in dulcedine virtutum, adeo scilicet ut nihil peccati sit in eo, quod nulli alii continget. Juxta illud : « Nemo mundus a sordibus, nec infans cujus est unius diei vita super terram (Job. XIV). » Vel prævenisti, id est in principio incarnationis suæ pones eum in benedictionibus dulcedinis, id est immunitatis a peccato, et in virtutibus, cum cæteri prius soleant poni in maledictionibus originalis peccati, quod in baptismo deletur. Et per hoc dignus erit ut non fraudetur. Et exponit ipsam voluntatem sic : et quia adeo dignus a te fiet, quod sic prævenies eum, *posuisti* ei, id est dabis ei *in capite*, id est in initio prædicationis suæ, *coronam*, id est collectionem fidelium, qua circumdabitur et ornabitur ut caput corona. Coronam dico sanctam *de lapide pretioso*, id est de lapidibus pretiosis : de apostolis scilicet qui fulgidi sunt in virtutibus et Deo chari : sicut lapis pretiosus fulgidus et omnibus charus est. Et postea *vitam petiit*, id est petet a te **60** et affectione et bona operatione. *Et tribuisti*, id est tribues ei, post completam obedientiam, *longitudinem dierum*, id est longissimam vitam, duraturam in *sæculum* istud præstens, et in *sæculum sæculi* hujus subsecutivum, id est semper, ut ait Paulus apostolus : « Christus resurgens ex mortuis jam non moritur, etc. » (Rom. XI, 9.) Et ipse volet habere magnam gloriam in resurrectione : Et *magna erit gloria ejus in salutari tuo*, id est in salvatione tua, quando suscitabis eum a mortuis. Et ipse volet habere gloriosa et decora membra. Et tu impones, id est fundabis super eum ut sit firmamentum et caput eorum, *gloriam*, id est gloriosos scilicet, et *magnum decorem*, id est magnifice decoros in virtute et sanctitate. Unde Apostolus : « Superædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum, etc. » (Ephes. II, 20.) Et dignum erit ut super eum imponantur. Quoniam dabis eum *in benedictionibus* membrorum suorum, id est in exaltationibus, ut exaltet in virtutibus suos, de generatione in generationem usque *in sæculum sæculi*. Interposita causa, revertitur ad bona quæ daturus est ei Pater, quæ enumerare cæpit : Dixi quia volet : et impones super eum ma-

gnum decorem. Et volet etiam lætari de gaudio beatitudinis suorum in futuro. Et tu lætificabis eum in gaudio suorum quod habebunt cum vultu tuo, id est quando erunt in præsentia tua in cælis. Unde Apostolus: « Rapiemur obviam Domino in æra, et sic semper cum Domino erimus (II Thess. iv, 17). » Et merito habebit per te hæc omnia quæ dixi: *Quoniam ipse rex sperat*, id est spem habebit in te Domino: non in terrenis, et ideo non commovebitur a bono proposito suo. In misericordia sui Altissimi confidendo, ut idem in Evangelio: « Non mea voluntas, sed tua fiat (Luc. xxi, 42). » Facit apostropham ad ipsum regem satagendo de salvandis, et eandem de damnandis sic: Dixi quod sic gloriosus eris: sicut ostenditur continget. Et cum sic gloriosus eris, *inveniat manus*, id est potentia virtutis tuæ omnibus inimicis tuis, tam Judæis quam gentibus, id est cognoscant te potentem et ad te convertantur. Manum ponit pro potentia, quia in manibus operamur et virtutem habemus. Et si per se non possunt invenire cum debiles sint, *dextera tua*, id est potentia misericordiæ tuæ *inveniat* per prædicatores omnes qui te oderunt, tam Judæos quam gentes, tibi credere et obedire nolentes. Non dicit omnes, ideo quod omnes inveniendi sint: sed tamen ex affectione nimia pro omnibus orat. Oro ut invenias omnes qui te oderunt. Et vere multos invenies, etsi non omnes. *Eos vero quos non invenies, pones ut clibanum ignis*, id est similes clibano ignito. Quia sicut interius clibanus ardet, ita ipsi interius mala conscientia ardebunt; *in tempore vultus tui*, id est iræ tuæ: in die iudicii scilicet. Unde Paulus: « Testimonium reddente conscientia eorum, et cogitationum inter se invicem accusantium (Rom. ii, 15). » Quia vero in vultu ira solet apparere, vultum pro ira ponit: ut alibi Psalmista: « Vultus Domini super facientes mala (Psal. xx, 17), » et non solum ponitur ut clibanus: sed et Dominus conturbabit eos tristitia et metu: *in ira sua*, id est quando videbitur eis iratus dicendo: « Discedite a me, maledicti, » etc. (Matth. xxv, 41.) Et eos conturbatos *devorabit*, id est submerget ignis æternus: ut in Evangelio: « Ibunt hi in supplicium æternum (Matth. xxv, 46). » Et non tantummodo eos conturbabis: sed *fructum*, id est filios, imitatores scilicet, *eorum perdes, de terra viventium delendo*, ut alibi Psalmista: « Deleantur de libro viventium, et cum iustis non scribantur (Psal. lxxviii, 29), » et non solum de terra viventium, sed hic etiam perdes *semen*, id est eosdem filios eorum, a filiis hominum segregando hic, id est a fidelibus Ecclesiæ, qui sunt imitatores prophetarum et apostolorum, qui fuerunt homines, id est rationabiles: Dixi quod pones eos et conturbabis; et merito. *Quoniam declinaverunt in te mala*, quæ timerant semper se ventura, si te regem suum facerent, scilicet amissionem loci et gentis. Voluerunt enim te mala passionis passurum, ne locum et gentem amitterent. **61** Unde Caiphas: « Expediit ut unus crearetur homo, et non tota gens pereat (Joan.

xi, 50). » Et cogitaverunt consilia, quæ non potuerunt stabilire, id est me in morte detinere, sicut ipsi ad Pilatum dixerunt: « Jube custodiri sepulcrum (Matth. xxvii, 64), » etc. Et inde hæc cæcitas eis continget ut hæc consilia cogitent. *Quoniam pones eos dorsum*, id est spretos a te, ut res quæ post tergum abjicitur, dorsum, eos emphatice dicit. Et ne putaremus quod nullius esset postea miserturus, sic addendo determinat: Dico quia pones eos dorsum, et non omnes. Nam *præparabis* adhuc, id est resitues; *vultum eorum*, id est visus eorum mentis qui extinctus est per infidelitatem. Et hoc non in omnibus, sed in reliquiis, id est in illis quos relinques salvandos, unde Apostolus: « Reliquiæ salvæ fient (Rom. ix, 27). » Vel *præparabis vultum eorum in reliquiis tuis*, id est per Eliam et Enoch, quos ad hoc opus vivos reliquisti; et ut hæc omnia fiant, o Domine, *exaltare*, id est potens appare; *in virtute tua*, id est exercendo virtutem tuam quam prædixi, scilicet resurgendo, et tuos glorificando, et inimicos perdendo. Nos autem *cantabimus et psallemus virtutes tuas*, id est celebrabimus has virtutes tuas, cantico bonæ affectionis, et psalmo, id est bona operatione; quod est dicere: Ad honorem virtutum tuarum bene cogitabimus et operabimur.

IN PSALMUM XXI.

Titulus vigesimi primi. *In finem pro assumptione matutina psalmus David*. Quod sic exponitur: Psalmus iste attribuendus est David, id est Christo tendenti in finem, id est in victoriam quæ finis est cursus obedientiæ ejus. Ubi vero nos hic habemus *in finem*: Hebræi habent, *victori*. Vel in finem, id est in perseverantiam; David dico agenti pro assumptione matutina, id est pro resurrectione quæ contigit mane, in qua Deus eum assumpsit de humilitate ad gloriam; de mortalitate ad immortalitatem. In Hebraica vero translatione habetur *pro cervæ matutina*, quod idem est in sententia. Quasi dicat: Agenti pro cervæ matutina, id est pro lætitia cervæ, id est humanitatis suæ in mane gavisuræ. Quod est dicere: Pro lætitia resurrectionis. Cervæ vero Christi humanitas per similitudinem dicitur. Cervarum enim et etiam cervorum est mane pro diei adventu nimis gaudere; ita et Christi humanitas in matutina sua resurrectione pro æternitatis adventu gavisæ est. Bene vero feminine *cervam* ponit, cum ejus humanitas incarnati Verbi sponsa dicatur. Et est hic vox capituli, quiddam unde posset dubitari, ut solvat postea proponens: quare scilicet eum Deus, cum adeo justus esset, in passione dereliquisse visus est cum sic permisit eum affligi. Orat etiam de constantia in passione, et de resurrectione ostendendo potissime ad instructionem fidei nostræ, etiam genus passionis suæ, et quis fructus inde sit futurus. Et hoc sic dicit:

Deus qui omnium communiter es. Et *Deus meus* specialiter, id est mihi personaliter unitus: Vel, *Deus meus*, cui specialiter præ omnibus obediō; *respice me*, auxiliando ne cedam; et ut resurgam, quem Ju-

dæi reputando vilem dedignantur respicere ut miscerantur. Et hoc quod brevitè ponit, *respice*, in sequentibus late exponit. Dico *Deus meus*; et cum sis Deus meus, specialiter quærendum esse videtur: *quare me dereliquisti?* id est quare visus es me dereliquisse? Sequitur solutio. *Verba delictorum meorum*, membrorum futurorum, id est postulationes quas mei futuri faciunt, pro delictis suis purgandis: petunt ut sis *longe a salute mea* corporali, id est ut non salves me a morte corporis. Non ponit *verba* eo quod verbis agant, sed quia sicut aliquis verbis postulat; ita et miseriis delictorum suorum ad eum clamabant, sicut de sanguine Abel ad Cain a Domino dictum est: « Ecce vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me **62** de terra (*Gen. iv, 10*). » Quasi dicat: Postulationes meorum pro ablutione delictorum suorum, sunt causa quare a te sic derelinquar. Vel potest esse remotio sub interrogatione, sic: Dico, *quare me dereliquisti?* An *verba delictorum meorum*, id est petitiones peccatorum quæ fecerim agunt hoc ut sis *longe a salute mea* corporali. Quod est dicere: Expetunt hoc delicta mea ne me salves? Non scilicet. Et exponit in quo videatur esse derelictus, sic: Dico, *dereliquisti*. Et vere visus es dereliquisse, o Deus meus, specialiter. Nam ego *clamabo*, id est videbor a Judæis clamare mentis affectione, per diem totum passionis meæ ut evadam. *Et non exaudies*, id est videberis me non exaudire; vel revera clamabo et voce et affectione, ut liberer, nolens tamen exaudiri; sed ad confortationem debilitatis meorum qui timentes in tormentis futuri sunt, ne postea de præmio desperent clamabo: *et non exaudies* ut liberer, ut in Evangelio: « Pater, si possibile est, transfer calicem hunc a me: verumtamen non quod ego volo, sed quod tu (*Matth. xxvi, 39*). » *Et nocte*, id est in mane resurrectionis cum adhuc tenebræ noctis erunt; *clamabo* ad te, non verbis, sed ipsa obedientia mortis, id est clamor ille non cedet *ad insipientiam mihi*, id est non inde a te reputabor insipiens et indignus impetratione, sed tunc *exaudies* me resuscitando. In alia translatione habetur: *Et non silebis*, id est respondebis meæ petitioni, non loquendo sed resuscitando. Vel sic: Et non silentium mihi a te erit, sed responsio. Et hic eadem sententia est: Dico, visus es dereliquisse, et esse longe a salute mea; *et non exaudies*. Tu autem, id est tu; quamvis hoc sit, *habitas*, id est indesinenter manes, licet videaris elongatus. In me Sancto sanctorum, antonomastice, vel quia dixerat se derelictum esse in morte propter verba, id est propter petitiones delictorum suorum membrorum ut compleantur, ne putaretur quod similiter per omnia exaudirentur; hoc totum remotio sic esse potest: Dico quod verba delictorum illorum postulant ut sis longe a salute mea; et in hoc exauliuntur, et tamen non putent se per omnia exaudirendos esse, o *Deus meus*. Nam ego *clamabo*, id est mei clamabunt ad te *per diem*, id est per prosperitatem, ne deficiat, *et non exaudies*. *Et nocte*, id est per adversitatem, ut deficiat. *Et non*

exaudies; et hoc quod non exaudientur, non erit *ad insipientiam mihi*, sed ad utilitatem et doctrinam. Nam, juxta Apostolum: « Virtus in infirmitate perficitur. (*II Cor. xii, 9*). » Et alibi Psalmista: « Disciplina tua correxit me, » etc. (*Psal. xxvii, 37*). Dico quia non *exaudies*, et ideo videberis elongatus. Tu autem *habitas*, id est, tamen non exaudiendo, *in sancto*, id est in sancta collectione membrorum meorum. Unde propheta: « Inhabitabo in illis, et ero illorum Deus (*II Cor. vi, 16; Lev. xxvi, 12*). »

Ostensa quadam causa, quare videatur derelictus, adjungit aliam vehementiorem, sic. Dico: *Dereliquisti*. Et vere videris dereliquisse, o tu, *laus Israel*, que in laudaverunt bona devotione et operatione patres antiqui de genere Israel. Vel qui futurus es per me laus meorum Israel futurorum, id est, te in contemplatione visurorum. Nam *in te speraverunt patres nostri*, qui minus digni quam ego fuerunt. Dico, *speraverunt*; et ideo *liberasti eos* a tribulationibus. Et non solummodo *speraverunt*, sed ex ore *ad te clamaverunt et salvi facti sunt*. Et hoc illud idem est quod superius posuit: *Liberasti eos*; sed ob aliam causam repetit, scilicet quia dixerat: *Ad te clamaverunt*. Et non solummodo *salvi facti sunt*, sed *in te speraverunt, et non sunt confusi*, id est superati ab hostibus, sed victores fuerunt ut filii Israel sub Moyse. Hic per litteram minus dicitur, et magis intelligitur. Nam cum dicit, *non sunt confusi*, intelligitur quod victores fuerunt. Dico quod illi *salvi facti sunt*. Ego autem adeo justus, *sum vermis et non homo*, id est, videor adeo vilis ad interficiendum ut vermis, qui sine quolibet respectu damni perimitur. Et nec etiam homo ab **63** eis esse reputor, id est ita me interficiunt, quasi non essem homo. Vel ita: *Ego sum vermis*, id est vermi similis. Nam sicut vermis de nucle vel de aliquo fructu sine semine nascitur, sic et ego de Virgine sine semine natus sum: *et non homo* simpliciter, sed etiam Deus, et cum in tantum dignus sim ut vermis sim et non homo, tamen sum *opprobrium hominum*, id est tantum videor eis vilis, quod omnibus hominibus, quorum sum particeps nature, opprobrium esse videar. Et, ut vehementius dicam: sum *abjectio plebis*, id est purgamentum omnis plebis cum interficior, sicut sordes cum a domibus abjiciuntur **D** eas purgant. Et quia sum opprobrium et abjectio, *omnes videntes me*, id est, considerantes me talem, id est opprobrium et abjectionem, non Deum et hominem, *deriserunt me*, conspuendo et colaphizando. Et non solum sic me deriserunt, sed etiam *locuti sunt labiis*, non corde solo; et loquendo *moverunt caput* derisorie. Dico, *locuti sunt*, dicentes: *Speravit in Domino*, id est dicit se sperasse in Domino; *eripiat eum* de potestate nostra. *Salvum faciat eum* a morte, *quoniam vult eum*, id est diligit eum sicut ipse asserit, ut in Evangelio: « Confidit in Deo, liberet nunc eum si vult, » etc. (*Matth. xxix, 43*). Et hoc totum est ac si dicat: Hæc est causa quare derelictus videor. Nam patres nostros qui minus me digni fuerunt, exauditos de tribulationibus liberasti. Me vero

qui usque adeo dignus sum, ut tibi sim consubstantialis, ita vilem ut vermem, et opprobrium, et abjectionem, et derisum esse permisisti. Soluto quod proposuit, et incidentibus causis expositis, orat ne se Deus inadjutum relinquat ex toto, præmittendo quoque meritum per quod dignus sit exaudiri. Et hoc sic dicit: Ipsi sic omnes deriserunt me, putantes a te derelictum esse. Tu vero ne discesseris a me, ne cedam, et ut resurgam. Et vere scio quod non discedes, quoniam tu es qui extraxisti me de ventre, id est, tu solus causa fuisti quare nascerer. Aliorum vero quodammodo patres generantes causa sunt quare ipsi de ventre extrahantur et nascantur. Et tu es spes mea ab uberibus matris meæ, id est, in te semper speravi, ex quo matris ubera sugere cœpi. Et ex utero projectus sum in te, id est, ut tibi personaliter uniret, cum omnes alii in prima natiuitate in Adam projiciantur, ut sint ei in peccato originali conformes. Dixi quia est spes mea ab uberibus; et ut expressius dicam: Deus meus es tu de ventre matris meæ, id est habeo te Deum ex quo fui in ventre, ideoque ne discesseris a me, id est non me dimittas inadjutum. Et necesse est ut hoc orem.

Quoniam tribulatio proxima est, id est, in carne mea non in membris, neque in amissione rerum. Et non est qui adiuuet, nisi tu. Et exponit tribulationem sic: Circumdederunt me, ut caperent, vituli multi, id est, multi de plebe lascivi ut vituli, nulla causa, sed sola lascivia sua me capientes. Et me captum obsederunt, id est, accusationibus suis circumvallauerunt ne evaderem. Tauri pingues, id est, Judæorum principes cervicosi et superbi ut tauri pingues. Et non ex meritis meis malis, sed sola pinguedine, id est, superbia sua. Et ipsi, et vituli et tauri, aperuerunt os suum super me existentes, id est se superiores me reputantes, dicentes: « Crucifige (Luc. xxiii, 21). » Existentes sicut leo, id est, crudeles ut leo rapiens quantum ad vitulos, qui me ruderunt, id est, irrationabiliter ceperunt. Et rugiens, id est, irrationabiliter in me frementes, ad modum leonis. Et hoc quantum ad omnes et vitulos et tauros. Et non solum hoc fecerunt, sed et effusus sum, id est anima effusa est de corpore. Dico effusus sum ego, dico existens sicut aqua, id est, similis aquæ, quæ effusa ruinam parare solet; sic et ego effusus hostibus meis ruinam parabo, id est destructionem. Unde in Evangelio: « Ecce positus est hic in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel (Luc. ii, 34). » Vel sic: Effusus sum in mortem sicut aqua, id est cum tanta vilipensione, quanta aqua effunditur. Neque dispersa sunt in fugam omnia ossa mea, id est populi qui sunt robustiores in Ecclesia, sicut ossa robustiores partes corporis sunt. Unde scriptum est: « Tunc discipuli omnes, relicto eo, fugerunt (Matth. xxvi, 56). » Et propheta: « Percutiam pastorem, et dispergentur oves (Zach. xiii, 7). » Et non solum dispersa sunt; sed etiam cor meum, id est doctrina quæ processerat de corde meo quam eos docueram, id est, me resurrecturum, est factum tanquam ceru-

liquescens in medio, id est in communitate ventris mei, id est apostolorum, qui, cum prius ossa essent, id est, fortes in fide, facti sunt debiles ut venter. Quod est dicere: Sicut cera ad aspectum ignis liquescit, ita et fidei doctrina ad aspectum passionis meæ in ipsis deficit, et non in paucis, sed in omnibus communiter. Et ideo cor meum factum est tanquam cera liquescens; quia in eis aruit virtus mea, quæ prius floruit in miraculis, id est, defecisse visa est potentia mea, fragilis reputata ab eis tanquam testa, quæ cito frangi potest. Unde et ipsi dixerunt: « Nos sperabamus quod hic redempturus esset Israel (Luc. xxiv, 21). » Et ideo aruit in eis virtus mea; quia lingua mea adhæsit faucibus meis ut non loqueretur, id est, quia viderunt me tacentem ut reum. Et ideo adhuc quia deduxisti me in pulverem mortis, id est, quia putaverunt ut sic me permisisses duci in mortem, ut pulvis efficeret sicut alii mortui. Et ideo visus sum deductus in pulverem mortis; quoniam turpissima morte condemnatus sum. Et exponit quæ morte.

Quoniam circumdederunt me ut caperent canes, id est ministri multi, irrationabiliter in me oblatrantes: qui ad eorum salutem veneram, sicut canes sæpe sibi auxiliantibus oblatrant. Et me captum concilium malignantium, id est, principum maligne in me agentium, obsedit, id est circumvallavit accusationibus ne evaderem. Et postea: Foderunt manus meas et pedes meos in cruce. Et adeo extenderunt, quod dinumeraverunt omnia ossa mea, id est, dinumerare potuerunt. Et hoc scelere patrato, non doluerunt; sed ipsi quos salvare veneram, quibus miracula feceram, consideraverunt, et (pro scilicet) inspexerunt, id est in delectatione aspexerunt me in cruce positum. Et postea dividerunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam, quæ inconsutilis erat, miserunt sortem cui cederet, et volentes eam scindere (Joan. xxi, 24), quia pretiosa erat. In divisione vero vestimentorum, eorum avaritiam ostendit, prædicans etiam hoc propheticè ad instructionem fidei successorum. Potest etiam in hoc figura denotari. Vestimenta enim discissa, Scripturas designant, quæ vestimenta, id est, munimenta Ecclesiæ sunt, quæ Dei corpus est, quæ ab hæreticis male exponendo scinduntur, ut alibi Psalmista: « Quæ tu perfecisti, destruxerunt (Psalm. x, 3). » Vestis autem quæ indivisa, sorte data fuit, fidem incorruptam significat; quæ vestis est fidelium, quæ scindi ab hæreticis non potest; quæ etiam sorte, id est, Dei electione fidelibus futuris datur, non eorum meritis. Vel ita potest legi ab illo loco ubi dixit: Sicut aqua effusus sum, etc. Dico quia aperuerunt super me os suum. Et etiam effusus sum ab eis in mortem sicut aqua existens, id est comparabilis aquæ. Nam, sicut aqua lavat corpora, sic et ego morte mea animas originali lababui. Dico quia effusus sum ad hoc ut essem aqua, id est purgatio. Et sic scilicet fui purgatio: dispersa sunt scilicet ad prædicandum per totum mundum post mortem meam, omnia ossa mea, id est discipuli

mei, juxta illud Evangelii : « Illi autem profecti, prædicaverunt ubique, etc. (Marc. xvi, 20). » Et per illa ossa, *cor meum*, id est, doctrina prophetarum meorum, quæ processerat de corde meo, id est, de voluntate mea, quod cor prius erat durum intellectus, *factum est tanquam cera liquescens*, id est, molle et perceptibile intellectu, sicut cera prius dura admoto igne fit liquida. *Cor meum* dico existens in medio, id est, in communitate ventris mei, id est, existens communiter in discipulis, qui dicuntur **65** venter meus, eo quod mei retineant memoriam, sicut in ventre memoria est hominis, cum in ventre sit cor. Et per ipsa ossa *virtus mea*, quæ in morte visa est impotens et fragilis; *aruit tanquam testa*, id est ostensa est potens et fortis, ad modum testæ : quæ cum prius mollis sit, fragilis est. Quanto vero magis aruerit, tanto robustior erit. Et per hoc arguit *virtus mea*, quia *lingua mea*, id est, prædicatio meorum, *adhæsit faucibus meis*, id est præceptis, quæ de faucibus meis processerunt. Quod est dicere : Non secundum ad inventiones suas, sed secundum quod eos docui, prædicaverunt. Et per ipsa ossa *deduxisti me*, id est, mei notitiam; *in pulverem mortis*, id est, in infideles qui, cum in peccatis mortui essent, pulvis erant, id est, aridi doctrina et leves ad impulsione diaboli, sicut pulvis aridus est et a vento facile mobilis.

Postquam ostendit qualiter aqua sit, vult ostendere qualiter effusus fuit in mortem, sic dicens : Dixi quia effusus sum. Et hoc modo scilicet : *Quoniam circumdederunt me canes multi*, etc., usque ad *tu autem, Domine*, non mutantur. Et hoc totum quod agilitate prophetiæ præteritum dicit, futurum intelligendum est. Ostensa passione sua revertitur ad orationem suam; quia breviter oraverat ut prolixius oret, et nos orare instruat, et postmodum fructum passionis et suæ resurrectionis ostendat. Et hoc sic dicit : *Ipsi me ita circumdabunt et fodient et putabunt me derelictum, tu autem, Domine, ne elongaveris auxilium tuum a me*, id est non prolongaveris auxilium resurrectionis usque in communem resurrectionem, sed post tres dies resuscita me. Et prius *ad defensionem meam conspice*, ne cedam in passione. Et hæc duo sic exponit singula singulis reddendo. Dixi : *Ne elongaveris auxilium tuum a me*, id est : *Erue a framea, Deus, animam meam*, ne detineatur in morte. Et istud idem dicit aliis verbis ex nimia affectione, addens etiam causam sic : *Et de manu canis*, id est de potestate Judaici populi, irrationabiliter oblatrantis, ne me possint detinere in morte ut cupiunt; *erue unicum meam*, id est animam meam, quia unica est, id est singularis bonitatis præ omnibus aliis. Et dixi, *ad defensionem meam conspice*, id est *salva me ex ore leonis*, id est Judaici populi, meam sanctitatem devorare cupientis, ut solet leo, ne eis cedam. Et illud idem ex nimia affectione aliis verbis repetit, addendo causam sic : *Et salva humilitatem meam*, id est me; quia humilis sum; *a cornibus unicor-*

nium, id est a superbis persuasionibus Judæorum, ne eis consentiam; qui dicuntur unicornes, id est unicam superbiam habentes, et excellentem præ cæteris omnibus : sicut unicornis unicum habet cornu, et bene eorum superbiæ persuasiones cornua dicuntur, per quas eum expugnare intendebant, sicut animalia cornuta cornibus expugnant. Facta oratione, ostendit resurrectionis suæ fructum, sic : *Oravi ut eruas me et salves*. Quod si feceris, *narrabo nomen tuum fratribus meis*, ut idem in Evangelio : « Pater, manifestavi nomen tuum hominibus quos dedisti mihi (Joan. xvii, 6), » id est, dabo notitiam nominis tui apostolis, docendo eos te Deum esse et Dominum; qui sunt fratres mei, id est cohæredes æternæ benedictionis mecum. Unde Apostolus : « Hæredes quidem **B** Dei, cohæredes autem Christi (Rom. viii, 17). » Et per illos fratres, *in medio Ecclesiæ* per eos credituræ, *laudabo te*, id est faciam te laudari et opere et devotione ab illis qui per eos sunt credituri. Unde idem Dominus in Evangelio : « Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est (Matt. v, 10). »

Facit autem apostropham ad illos qui credituri sunt; hortans ut laudent eum et opere et affectione, sic : Quando quidem quia circumdabor et fodiar pro vobis; per hoc pariam vos veros laudatores : vos *qui timetis Dominum*, id est qui futuri estis timentes Deum, *laudate eum* verbis et operibus. Et hoc etiam dicit per partes, sic : Dico omnes **66** *qui timetis*, scilicet *universum semen Jacob glorificate eum*, id est vos omnes qui credituri estis de semine Jacob, id est de Judaico populo, qui luctatores eritis contra vitia; sicut ipse luctatus est (Gen. xxii, 24), gloriosum ostendite eum bonis operibus et affectionibus et verbis. Et *timeat eum* casto timore *omne semen Israel*, id est illi qui, cum sint de semine ejus Jacob, visuri sunt Deum in contemplatione, ideoque dicendi *Israel*. Et bono suo laudabunt et timebunt, sicut ego bono meo eum laudavi et timui. Et vere bono meo. *Quoniam ideo non sprevit neque despezit deprecationem meam pauperis* facti propter vos, ut ait Apostolus : « Cum dives esset, pauper pro nobis factus est, ut in illo divites essemus (II Cor. iii, 9). » Quod est dicere : Quia me orantem in passione non despezit, neque vos imitatores mei factos despiciet. Quod dicit, *sprevit, despezit*, ex nimia affectione facit, bis idem dicendo æquipollenter. *Nec avertit faciem suam a me*, id est non fuit iratus mihi a similitudine iratorum, qui faciem ab iis quos odio habent avertunt, quasi dicat : Dilexit me. Et ideo *cum clamarem ad eum*, et opere et verbis et devotione, *exaudivit me* ut impetrarem, faciendo me constantem et resurgere; quia superius ostenderat se passurum, ne idcirco Patre minor ex toto crederetur, ostendit se sic æqualem esse : dixi quod *laudabo te*, id est faciam laudari in Ecclesia. Et non solum tu laudaberis personaliter, sed *apud te*, id est tecum erit *laus mea magna in Ecclesia*, id est Ecclesia laudando te laudabit et me. « Ego enim et tu, Pater, unum sumus (Joan. i, 30). » Et alibi in Evange-

lio : « Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum (Joan. III, 23). » Et sic scilicet perveniet ad laudem meam, quia ergo reddam vota mea. Quod est dicere : Ego, qui ab initio devovi eis ad salutem eorum me corpus et sanguinem meum daturum, reddam et hic in conspectu timentium eum, id est ita quod timentes eum Patrem, o auditores, pura filie conspicient illa vota, credentes scilicet sacramenta veraciter in corpus et sanguinem meum translata. Non imaginaria tantum, ut quidam hæretici falso asserunt, illud Evangelii exponendo perverse : « Hoc facite in meam commemorationem (Luc xxii, 19). » Solam enim corporis Dominici atque sanguinis memoria in sacramentis illis absque realitate esse intelligunt, Domino eis inclamante : « Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur (Ibid.). » Et paulo post : « Hic est sanguis meus, qui pro vobis fundetur (Ibid.). » Non igitur hæc corporis sui et sanguinis esse commemorationem vel signum asseruit. Sed « hoc est corpus meum; » et « hic est sanguis meus, » apertissime testatus est. Hujus vero sententia quæ subjungitur : « Hoc facite in meam commemorationem, » dubitatio nulla relinquitur, si Apostoli sententia catholice consideratur. Ait enim : « Quotiescunque manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis (I Cor. x, 26). »

Est igitur Dominicæ passionis sacramentum hoc, non sui ipsius memoria. Nihil enim sui ipsius esse memoria potest. Panis autem et vinum non quantum ad naturam, sed quantum ad speciem et odorem, a Christiana veritate dicuntur. Illi namque qui carnem in utero Virginis assumptam, Verbo suo personaliter et ineffabiliter unire potuit, qui etiam mortalia corpora nostra imperii sui potentia faciet immortalia; panis et vini materiam in sui corporis et sanguinis naturam transferre possibile est. Signa etiam sacramenta hæc et mystica rectissime vocantur : non sui videlicet signa, sed nostri. Magna enim in eis signa et mystica continentur. Nam materia illa, panis scilicet ex qua corpus Dominicum spiritali benedictione conficitur, ex granis plurimis mola attritis, conspersione aquæ conjungitur. Vinum etiam, quod in sanguinem transfertur, ex acinis multis, torcularis aut alicujus ponderis impressione conficitur. Grana vero et acina cultorum labore cooperante procreantur; ita et nos prædicatorum cultura in fide recreati; postea vero jeuniis et vigiliis 67 attriti unum conficimur corpus, videlicet Christi, conspersione baptismi cooperante; unde Apostolus : « Ita multi unum corpus sumus in Christo (Rom. xii, 5). » Signa etiam nobis et arrha hæc sacramenta sunt beatitudinis æternæ, per ea si digne acceperimus adipiscendæ; unde quoque viaticum dicuntur. Aqua vero ad hoc sacramentum conficiendum ad figuram nostri vino conjungitur. Ita et enim nos ad modum aquæ fluxus in mortem defluentes, passionis Dominicæ mysterio efficiente, Christo gratiæ adoptione copulamur. Cum vero corpus

A hoc a fidelibus accipitur, signum est corpora nostra mortalia, per Christi passionem esse reparanda. Per sanguinis autem acceptionem, animarum intelligimus reparationem. Circa sanguinem namque potius anima commoratur. Siquidem quamvis sacramentum hoc sit in partes divisum, totum ubique tamen est integrum, Andrea apostolo testante : « Cujus carnes cum comestæ siat a populo, et sanguis ejus sit bibitus : agnus tamen qui sacrificatus est integer perseverat et vivit. » Sequitur :

Edent pauperes, etc. Quod sic continuatur : Dico quia reddam vota mea in conspectu timentium. Ipsi vero timentes eo conspecto, *edent illud pauperes* effecti spiritu, id est se in anima humiliantes, non superbiētes. De quibus in Evangelio Dominus ait : « Beati pauperes spiritu (Matt. III, 3). » Et quia non sufficit comedere, addit : *Et saturabuntur*, id est replebuntur, re, id est significato sacramentorum scilicet unitate fidei, spei et dilectionis, quæ per sacramenta designantur, cum ex multis granis et acinis, ut diximus, unumquodque, unum quid efficiatur. Et sic, id est edendo et saturando, *laudabunt Dominum illi qui requirunt eum* tali laude, non terrena. Quod est dicere : Comestio illa et saturatio, laus Dei erit. Dico quod *requirunt eum*, et bono suo. Nam *vivent corda*, id est animæ eorum in sæculum sæculi, id est in æternum, ut Dominus in Evangelio : « Qui manducat me, vivit propter me (Joan. vi, 57). » Non quod corpora in futuro in æternum non vivant, sed a parte totum designat. Quia vero anima potius in corde dominatur, corda ponit pro animabus. Ostensa conversione Judæorum ubi dixit : *Timeat eum omne semen Israel*, etc., ostendit et gentium conversionem sic, non solummodo *semen Israel*, et Jacob timebunt eum, sed *universi fines terræ*, id est multæ gentes de universis finibus terræ reminiscuntur Domini, quem in Adam cognoverunt, et postea per originalem culpam et infidelitatem oblivioni tradiderunt. Et sic *convertentur ad Dominum* fide et pœnitentia. Et post *universæ familiæ gentium*, id est multi de universis familiis gentium; de nobilibus scilicet et innobilibus, *adorabunt Dominum*, id est venerabuntur laude et opere, recognoscendo creaturam, illum autem esse Creatorem. Dico *adorabunt* existendo in conspectu ejus, id est semper de eo conspectum habentes, et nunquam postponentes. Vel *adorabunt eum in conspectu ejus*, id est in anima quam ipse solus conspiciat : et si semper in operibus adorare nequeunt. Et merito *adorabunt, quoniam Domini est regnum : gentium*, scilicet quod prius erat diaboli. Et post idem ipse, id est Dominus, *dominabitur gentium*, non diabolus, qui prius dominabatur. Dico quod *convertentur et adorabunt*. Et sic *manducaverunt*, id est manducabunt, vota mea scilicet, et post *adoraverunt*, id est adorabunt.

Hoc vero idem est cum hoc quod superius dixit, *saturabuntur*. Quod est dicere, adorabunt, id est venerabuntur : repleti re sacramenti, id est unitate fidei, et spei, et dilectionis, quæ per sacramentum

ut diximus, designatur. Dico manducabunt et adorabunt omnes pingues terræ, id est omnes omnis modi divites in terrenis, non solummodo pauperes. Si enim soli pauperes adoraturi et salvandi essent, non utique Paulus apostolus ad instruendum eos, discipulum suum sic admoneret: « Præcipe divitibus hujus sæculi, non superbe sapere (I Tim. vi, 17). » Et benedixit pingues terræ, non spiritu. Pingues et divites spiritu sunt, qui de terrenis superbiunt, et in eis ut in vero bono **68** spem ponunt. Pauperes autem spiritu, qui etsi terrenis abundant non inde superbiunt, neque spem ponunt: sed indigentibus ea large distribuunt. Dico quod pingues adorabunt. *Omnes autem qui descendunt in terram*, id est in terrena desideria tantum, cadent in mortem scilicet. Et hic est constans in conspectu ejus; cuicumque non sit constans. Dico quod illi cadent; et anima mea, id est meorum, illi adhærendo vivet. Quia Judæorum et gentium conversionem ostenderat, ne putaremus quod in uno statu tantum essent: hoc ostendit sic per multas generationes hanc conversionem futuram usque in finem mundi de generatione in generationem. Dico quod anima meorum vivet illi. Et per illorum meorum prædicationem, semen meum serviet ipsi, id est filii eorum imitatores bonitatis eorum, per ipsorum prædicationem servient ipsi, ut vivant. Et iterum per illud semen annuntiabitur Domino generatio ventura. Quæ compendiosa oratio sic resolvitur: Per annuntiationem prædicationis illius seminis convertetur ad Dominum alia generatio ventura post illud semen. Et quidam de illa generatione facti cæli, id est complutores et prædicatores aliorum, annuntiabunt justitiam ejus, id est justa præcepta ejus: alii populo qui post eos nascetur, quem fecit Dominus, id est quem disposuit jam esse salvandum.

IN PSALMUM XXII.

Titulus vigesimi secundi. *Psalmus David*, id est fidelium, de quibus enuntiatum est in superiori psalmo quod credituri essent et adoraturi. Et ad instructionem successorum ostendit beneficia sibi a Deo collata, ut et ipsi ad hæc bene vivendo nitanter. Postea vero apostropham faciunt ad Deum, gratiarum actionem agentes de beneficiis impensis, unde dicunt:

Dominus regit me in loco pascuæ, id est ipse est rector meus, ne oberrem in Scripturis divinis, quæ sunt locus in quibus pascuntur animæ fidelium dulcedine doctrinæ: Et quia talem habeo rectorem, nihil mihi deerit in loco pascuæ, id est nullus intellectus mihi deerit in illis Scripturis, qui me instruere debeat. Et vere nihil mihi deerit in loco pascuæ. Nam *ibi me collocavit*, id est frequenter studere fecit. Et non solum hoc beneficium mihi contulit; sed etiam prius super aquam refectionis, id est super aquam baptismatis fundatum educavit me, id est enutrivit lacte doctrinæ, et prius animam meam convertit de infidelitate ad fidem. Merito autem aqua baptismatis aqua refectionis dicitur; quia per eam justitia et innocentia nostra, quæ defecit in Adam,

A reflectitur. Baptisma quoque cæterorum honorum fundamentum est et initium. Et non solum collocavit, educavit, et convertit; sed etiam deduxit de virtute in virtutem, de bona operatione ad bonam operationem. Vel deduxit ne deficiam me constitutum super semitam justitiæ, id est super virtutes et opera bona quæ sunt arcæ viæ ad vitam. Et bene ponit super. Nam cum in primis eis difficiles nimis erant, tunc subtile esse dici poterant, id est ab exercitio eorum corporaliter affligi et deprimi. Cum vero jam in usum habentur, et non adeo difficiles sunt; tunc fideles super eas esse dicuntur, id est in suo jure promptas habere, adiutrice tamen gratia cooperante. Dico quod me deduxit. Et hoc non propter merita mea, sed propter nomen suum magnificandum. Et non solum deduxit, sed adhuc deducit. Et hoc inde: *Nam ego non timebo mala*, id est exempla et persuasiones inimicorum, vel tribulationes ab eis illatas. *Et si ambulavero viam vitæ hujus*, id est quamvis converser in medio umbra mortis, id est inter iniquos, qui sunt umbra mortis, id est frigidi a calore sancti Spiritus, et obscuri in intellectu, sicut umbra frigida est et obscura; et alios ad mortem æternam, exemplis et persuasionibus suis **69** deducentes, sicut umbra herbas quæ sub se diu sunt interimit. Et ideo non timebo malis eorum flecti, quoniam tu qui omnipotens es, mecum es ut corroboret. Quasi dicat: Non ex me sed ex te contingit securitas ista. Diceret aliquis: Cur dicis te non timere mala? Saltem tribulationes times, quæ mala sunt; respondet: Non.

Nam *virga tua*, id est minor tribulatio, quæ disciplina tua est per quam corrigis et doces; et *baculus tuus*, id est major tribulatio, per quam iterum me flagellando castigas; ipsa quæ viderentur me perturbare, potius me consolata sunt, cum per ea intelligam me a delictis meis purgari, et coronam meam virtutesque magnificari, et a superbia caveri, juxta Apostolum: « Ne magnitudo revelationum extollat me: datus est mihi stimulus carnis meæ (II Cor. xii, 7). » Et ideo me consolata sunt; quia tu parasti, id est statuisti mihi, adversus eos qui tribulant me, ne per tribulationes deficiam; mensam, id est corporis et sanguinis tui refectionem, quæ in altaris mensa suscipitur. Mensam dico positam in conspectu meo, quam conspicio esse signum mortis tuæ: ut et ego pro te tribulari et mori non timeam. Et quia solus conspectus non sufficeret, impingui in oleo caput meum, id est initem fecisti mentem meam, non rebellem in gratia sancti Spiritus, quæ oleum dicitur, eo quod mentem initem faciat ad patiendum, sicut oleum caput quod impinguit mitigat. Et ideo calix meus, id est oleum illud inebrians me, ne tribulationes graviter nimis sentiam, quam præclarus est! id est multum præclarus mihi apparet. Dicitur autem oleum, id est gratia calix, eo quod, ut dictum est, fideles inebriat, a similitudine calicis vini, qui bibentes inebriat. Et me jam impingui, misericordia, id est gratia tua, subsequere-

tar, id est me comitabitur omnibus diebus vite mee, A ut de bono provehar in melius. Et adeo subsequetur, ut per eam in futuro inhabitem in domo Domini. in paradiso scilicet, eundo in longitudinem dierum, id est in æternitatem.

IN PSALMUM XXIII.

Titulus vicesimi tertii, *Psalmus David*, id est Propheta, in prima Sabbati, id est agentis in consideratione victoriae Christi, quæ contigit in prima Sabbati, scilicet in die Dominica, quæ nuncupatur prima Sabbati, id est prima post Sabbatum. Judæi enim dies ita computabant prima Sabbati, secunda Sabbati, etc. Septimam vero diem dicunt Sabbatum. Adhortiatur hic Propheta fideles, post adventum Christi existentes, ut ad Christum regem suum cum triumpho recipiendum se bene præparent; in virtutibus et bonis operibus magis magisque crescendo et vitia removendo, a similitudine illorum qui ad regem suum cum triumpho recipiendum se præparant, cum alicunde victor redeat. Portasque civitatis elevat et dilatant, ut facile præda et triumphantium chorus introeat. Christus enim victor ab inferis reliens, regnum quod diaboli usurpaverat, Ecclesiam scilicet, obtinuit. Ostendit etiam Propheta quæ sint Ecclesie membra, ne quilibet indignus istud sibi attribueret. Et hoc sic dicit :

Domini Christi est terra, id est Ecclesia, cui prius diabolus dominabatur; quæ dicitur terra, eo quod stabilis sit et bonorum operum ferax, et a prædicatoribus excolta, sicut terra stabile elementum est et ferax, et a cultoribus colitur. Et illa terra non est parva, sed plenaria. *Et plenitudo ejus terræ est illius Domini*, non quod ante ipsius non esset. Sed sic modo dicitur ipsius ut ejus voluntati obediat, quod prius non faciebat. *Et orbis terrarum*, id est Ecclesia ex omnibus terris electa, est Domini. Et hoc idem est quod superius dixit, *Domini est terra*; sed ex nimia lætitia repetit, ut ostendat perfectam esse, nec vitiiis sordidam, a similitudine rei rotundæ, quæ et orbis dicitur, quæ perfectior est re quadrata vel triangulata, nullum scilicet habens principium et finem, sed semper in se retorquetur. **70** Neque possunt ei sordes facile a hærrere. *Et universi qui habitant in eo*, scilicet orbe, id est in unitate fidei et dilectionis ejus orbis sunt Domini. Et hoc idem est quod hic dixit *orbis terrarum est Domini*. Sed ad hoc aliis verbis repetit, ut, quia indefinite dixerat *orbis*, universaliter dicat. Dico quod orbis est Domini. Et inde hoc videri potest, *quia ipse fundavit eum super maria*, id est firmum adeo fecit ut non timeret, sed contenneret maria, scilicet populos amarus sibi in tribulationibus, sicut maria amara sunt. *Et etiam super flumina præparavi eum*, id est firmum et excelsum in virtutibus statuit super principes, ut eorum tribulationes sperneret. Principes vero flumina dicuntur, eo quod eorum cura defluat in plebem subditam, sicut in mare flumina decurrunt. Quoniam autem dixerat *universi qui habitant in eo*, ne quilibet falsus se habitare

putaret, querit quis dicendus sit habitans, ut, postmodum solvendo, nos ut effici habitantes nitamur, exhortetur sic : Dico quia habitantes in eo sunt Domini.

Et quis ascendet in montem Domini, id est in Ecclesiam, quæ est sublimis virtutibus a Domino facta? Aut potius *quis*, postquam ascenderit, *stabit*, id est *habitabit in loco sancto ejus*, id est in Ecclesia, quæ est locus sanctus in quo ipse Deus habitat? Multi namque sunt ascendentes, qui postea deficiendo non sunt habitantes. Respondetur : *Innocens manibus habitabit*, id est *innocens operibus quantum ad proximum*. Et quia hoc non sufficeret, addit : *Et mundo corde existens*, id est nullam habens immundam cogitationem adversus proximum. *Et qui non accipit in vano animam suam*, quantum ad se, id est qui non habuit acceptabilem animam suam in vanitate. Quod est dicere : Si anima ejus aliquid vanitatis ex fragilitate carnis, vel per suggestionem impulsæ cogitavit, in hoc non fuit ei acceptabilis ut consentiret, sed omnino illud respuit. Et non solum fuit *innocens manibus et mundo corde*, quantum ad proximum, sed *nec juravit in dolo proximo suo*, id est non firmiter promisit, sic ut eum deciperet. Et per hoc genus locutionis, scilicet per dosam locutionem, removet omnia genera malæ locutionis in proximum. Et ne putaremus quod hic per se staret *in loco sancto Domini*, addit : *Hic qui talis est, accipiet hanc benedictionem a Domino*, id est hanc exaltationem, ut stet *in sancto loco ejus*. Et hoc non solum *accipiet* propter merita sua, sed hanc *miserericordiam accipiet a Deo salutari*, id est Salvatore suo. Et merito *accipiet hanc misericordiam a Deo*. Nam hæc generatio est *generatio quærentium Dominum*, et (pro scilicet) *quærentium faciem*, id est notitiam in futuro, *Dei Jacob*, id est fortium luctatorum. Quasi dicat : Non ad hoc innocentes sunt : et tales quales dixerim ut aliud acquirant, nisi gloriosam in futuro notitiam tuam, quam hic plenarie non possunt habere. Unde Apostolus : « Videmus nunc per speculum, tunc autem facie ad faciem (I Cor. xiii, 12). » Et bene ponit, *generatio*, ne putaremus unum solum esse, quia singulariter posuerat *innocens manibus*.

Hoc exposito ad instructionem nostram, revertitur ad hoc quod inceperat sic : Dixit : *Domini est terra et orbis*. Ergo, o principes, id est fideles, prius peccati servi, modo vero per Dominum principes et liberi facti, *attollite*, id est elevate, *portas vestras*. Et post, id est vos emphatice dicti, *portæ æternales*, id est habentes in vobis virtutes, quæ sunt portæ ad æterna, *elevamini* de bono in melius. Vel sic : *Attollite*, id est auferite *portas vestras*, non Dei, scilicet vitia quæ sunt portæ clausæ, non admittentes introitum Dei. Unde Sapiens ait : « In malevolam animam non introibit sapientia (Sap. i, 4). » Et illis ablatis, *elevamini*, id est crescite in fidelibus, *portæ æternales*, id est virtutes, et sic *introibit rex, gloriæ dator*, id est Christus, ut idem in Evangelio : « Et

ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus (Joan. xiv, 23). » Vel, vos *principes* tenebrarum, id est dæmones, *attollite*, etc. Alia non mutantur, quia dixerat **71** *Rex gloriæ*, ne putaretur qualiscunque rex, sic eum magnificare intendit : Dico *Rex gloriæ*. Et quis, id est quantus, est iste *Rex gloriæ*? Vere magnus est. Nam ipse est *Dominus* in rebus, *fortis* in resuscitando carnem suam, qui in passione videbatur infirmus, et potens qui videbatur impotens. Et vere *Dominus* est *potens*, et hoc in *prælio*, id est propter prælium quod obediens fecit cum diabolo, et prævaluit ei, fecit eum Deus Pater videri potentem in ipsius ascensione. Unde Apostolus : « Propter quod et Deus exaltavit illum, etc. (Philip. ii, 9). » Ergo quia *fortis* et *potens* est, *attollite portas*, etc. Et hoc ut superius exprimit. Et quis est iste *Rex gloriæ*? eodem modo ut superius conjungitur et exponitur. Sed aliud hic quiddam, ut vehementius eum magnificet, sic dicit : *Dominus virtutum* supernarum, id est spirituum cælestium, non hominum tantum, *ipse* scilicet quem hic accepi, non alius, id est Christus est *Rex gloriæ*. Et vere *Dominus* est virtutum supernarum. Unde Apostolus : « In nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium et infernorum (Ibid.). » Quam vero dicit his, *attollite*, et quis est iste *Rex gloriæ*, ad nostri facit exhortationem et Christi magnificationem, sive bis dicit hoc propter duplicem Ecclesiæ parietem, Judæos scilicet et gentes.

IN PSALMUM XXIV.

Titulus vicesimi quarti. *Psalms David*, id est minus perfectorum fidelium orantium post relicta peccata, ut Deus faciat eos perseverare ne cedant, et ne sic erubescant. Prætendit etiam meritum quare debeat exaudiri. Orat quoque ne Deus eis gratiam subtrahat pro delictis et ignorantibus eorum. Ostendit insuper ad instructionem nostram Deum, cum dulcis sit miserando, rectum etiam esse malos juste puniendo. Et in *finem* orat, et pro inimicis et pro bonis. Unde dicit :

Ad te, Domine, amplexandum, *levavi animam meam*, a terrenis desideriiis exemptam. Levavique bene operando, o *Deus meus* Creator meus, cui non aufero locum divinitatis in me. *In te confido*, non in me, quia adhuc magis, et magis levabo. Et quia *levavi* et *confido*, *non erubescam*, id est non deficiam, et sic *non erubescam*. Erubescerem enim, si deficerem. Oro ne erubescam. *Neque irrideant me* deficiente *inimici mei*, et visibiles et invisibiles, id est non gaudeant de defectu meo, quoniam gauderent si me deficientem viderent, rogo *non erubescam* *neque irrideant*. Et hoc bona fiducia oro. *Et enim universi qui sustinent te*, id est qui patienter expectant te auxiliaturum et remuneraturum, vel, *qui sustinent te*, id est qui patienter ferunt præcepta tua, complendo ea, *non confundentur*, id est non erubescant. Et ideo quia te sustineo, non confundar, sed *iniqua agentes supervacue*, id est sine utilitate, qui in illis iniquis quæ agunt se obtant utilita-

tem habere, confundentur, quia te non sustinent. Et quia hoc video futurum, concedo non imprecando. *Confundantur*, id est erubescant, in conscientia sua et in hoc mundo et in futuro, *omnes iniqua agentes supervacue*, quia nullus adeo iniquus, qui in conscientia sua de iniquitate sua non erubescat. Et hanc concessionem ideo facit ut iniquos de iniquitatibus suis deterreat. Postea revertitur ad orationem sic : Dico non erubescam : et ut hoc sit : *Demonstra mihi vias tuas*, id est illa præcepta tua quæ sunt viæ communes omnibus salvandis ad vitam, sine quorum completionem nemo salvabitur. Non dicit *demonstra* quod ignoret, cum superius dixerit : *ad te levavi*, etc. Sed *demonstra*, id est fac habere in memoria, ut compleam. *Et semitas tuas doce me*, similiter ut compleam ; *semitas* vocat, præcepta illa majora quæ pauci complent, sicut per *semitam* **72** pauciores quam per viam gradiuntur, scilicet vendere omnia et dare pauperibus, et cætera similia quæ perfectissimis solis convenient. Et per illas vias et *semitas dirige me*, bene operando. Et hoc *in veritate tua*, id est in conformitate Christi positam, qui est veritas a te egressus, ut idem in Evangelio : « Ego sum via, veritas et vita (Joan. xiv, 6). » Christus dicitur veritas emphatice, cum ab eo omnis veritas procedat. Et ut per vias et *semitas* dirigat, *doce me*, id est instrue in illis intellectum meum, ne in eis oberem. Et tu potens es ut hoc facias, *quia tu es Deus*, id est Creator, et Salvator, id est reparator meus.

C Et dignum est ut hoc facias. Nam *te sustinui*, id est patienter expectavi ; vel patienter præcepta tua complevi, *tota die*, id est toto tempore ex quo incepi. Cum ponit *die*, a parte totum tempus designat. Oro, *dirige*, et ut dirigas, tu qui visus es me oblivioni dedisse, cum ante baptismum te ignorando peccavi, *rememiscere miserationum tuarum, Domine*, et *miseri cordiarum tuarum quæ a sæculo sunt* in te, id est ab æterno. Quod est dicere : Rememiscere quantas miserationes hominibus impendisti a mundi principio, et quantum in natura sis misericors, et sic mei miserere sicut aliorum misertus es. Misericordia dicitur, quæ in Deo est naturaliter. Miserationes vero, beneficia quæ per misericordiam impenduntur. Quamvis autem pluraliter ponat *miseri cordiarum*, in Deo tamen simplex intelligenda est misericordia ; sed secundum multos effectus, pluraliter ponit *miseri cordiarum*. Dico *rememiscere miserationum et misericordiarum*. Et ne sim immunis a misericordia, Domine, ne *memineris* ut *punias delicta juventutis meæ*, id est peccata venialia, quæ commisi postquam in baptismo veterem hominem exuendo, juvenis in fide factus sum. *Et ignorantias meas*, id est peccata quæ ignoranter ante baptismum commisi. Vel sic : *Delicta juventutis*, id est temeritatis meæ. Juvenes enim magis temere peccant quam senes, ideoque *juventutem* pro *temeritate* ponit. Quasi dicat : Magna delicta quæ temere ago, non necessario, *ne memineris*. *Et ignorantias meas*, id est venialia quæ ignoranter ago. Et non meminscendo delicta, *memento mei* ut misere-

rearis, qui visus es oblitus esse, dum infidelis essem, *A* tu, o Domine, qui solus potes sic misereri. Et hoc propter bonitatem tuam, id est misericordiam quam naturaliter habes non propter merita mea tantum. Et non parum miserearis, sed secundum misericordiam tuam, id est ad modum misericordiæ tuæ sicut multum es misericors, sic et multum miserearis.

Quoniam vero Dei bonitatis mentionem fecerat, ne quilibet nimis in bonitate illa confidens in peccatis perseveraret. Dicit etiam eum rectum esse ad ulciscendum peccata perseverantium, sic. Dico propter bonitatem, et vere dulcis est Dominus, id est bonus, et tamen rectus, id est justus ad ulciscendum; et inde hoc potest videri quod dulcis est et rectus. Nam propter hoc dabit legem, id est doctrinam delinquentibus positam in via morum, id est delinquentibus venialiter. Nam qui criminaliter peccant, extra viam morum sunt. Quod est dicere: Dabit eis doctrinam, ne criminaliter peccando pereant, et in hoc dulcis et rectus esse comprobatur. Nam si tantum dulcis esset, superfluo legem daret, cum omnia peccantibus omnibus dimissurus esset. Si vero tantum justus, nunquam misericordiæ legem daret, sed omnes juste damnaret. Vel legem vocat disciplinam tribulationum, quam ad suos corrigendos et docendos infert. Unde alibi Psalmista: « Disciplina tua correxit me (Psal. xvii, 37), » id est edocebit. Et in iudicio, id est in lege illa per quam scient iudicare quid tenendum sit et quid fugiendum, ideoque iudicium dicitur: Diriget mansuetos de bono in melius, non rebelles. Et ut bene dirigantur, docebit specialiter ipsos vias suas, per quas ad eum perveniunt. Et quia posset quæri: quæ sunt illæ viæ? exprimit: Universæ viæ Domini sunt hæc: Misericordia et veritas. Misericordia scilicet, 73 ut sui unusquisque misereatur, ne peccet et peccando pereat, et ut pro malis bona retribuat. Veritas, id est iustitia scilicet, ut quod justum est, Deum super omnia diligat, et pro bonis bona retribuat. Misericordia et veritas dico inventa a requirentibus testamentum ejus, et testimonia ejus. Quod est dicere: Si quis requirendo perscrutetur novam legem et veterem, non inveniet plures vias istis. Et bene veterem legem testimonia dicit pluraliter, cum a multis testibus adventus Christi, a prophetis scilicet ministrata fuerit. Nova autem lex singulariter testamentum nuncupatur, eo quod ab uno solo teste vitæ æternæ data sit, id est a Christo. Apostoli quidem et cæteri doctores non fuerunt legis datores, sed expositores. Ostenso hoc quod Dominus dulcis est et rectus ad instructionem nostram; quia oraverat superius ex bona confidentia se impetraturum annuntiat, ut et alios ad petendum, gratia impetrandi instiget, sic. Oravi; secundum misericordiam tuam, memento mei: quod vere facies. Vere propitiaberis peccato meo, propter nomen tuum augmentandum. Et dignum est ut propitius. Multum est enim, id est multum esse a me reputatur. Quod est dicere: Non excuso me parvipendendo

illud, sed potius accuso multipendendo; ideoque veniam mercor. Et quia dixerat sibi multum esse peccatum suum, ut et hoc nobis insinuet, scilicet multipendere peccatum, et sic veniam promereri, subjungit: Dixi multum est: et bonum est multum esse. Nam cui multum est, ille Deum timet.

Et quis est homo, id est quam magnus et quam felix est homo qui timet Dominum, et inde hoc apparet. Nam statuit ei qui eum timet legem, id est firmitatem, ne deficiat in via bonorum morum quam elegit. Legem ponit pro firmitate; quia illud præceptum quod firmum et stabile est, lex dici solet. Et per illam legem anima ejus de corpore exiens, demorabitur, id est habitabit in bonis cælestibus. Et in futuro semen ejus hæreditabit terram, id est bona opera quæ hic seminantur, erunt causa quare in futuro corpus et anima simul hæreditabunt terram viventium. Semina dicuntur opera bona, eo quod causæ sunt præmiorum, sicut semina causæ sunt messium. Quia vero dixerat, statui legem, exprimit ipsam legem sic: Dico Dominus statuit legem, id est Dominus est firmamentum timentibus eum, ne cedant. Et ipsis firmatis testamentum, id est promissio illius datur: hoc scilicet ut manifestetur illis, in futuro ut idem in Evangelio: « Manifestabo et meisum (Joan. xiv, 21). Nulli enim in præsentem hoc tempore Deus sic manifestatur, ut in futuro manifestandus est. Testamentum ponit pro promissione, eo quod testamentum hæreditatem promittit. Et quia Dominus firmamentum est timentibus, oculi mei, id est affectiones quibus eum aspicio ad modum oculorum, sunt semper ad Dominum. Quod est dicere: Et ut meum firmamentum sit, nunquam ab eo diverto oculos a similitudine boni servi, cujus oculi semper ad Dominum suum sunt, ut etiam ad nutum ipsi protinus obediat. Unde alibi Psalmista: « Sicut oculi servorum in manibus dominorum (Psal. cxxii, 2). » Et merito oculi mei sunt ad Dominum, quoniam ipse evellet quandoque de laqueo pedes meos, id est eruet de laqueo mortalitatis et passibilitatis, quibus modo vehementer impediior. Quod autem ponit pedes meos, a similitudine dicit eorum qui per pedes illaqueantur. Et quia oculi mei ad te semper sunt, respice in me, id est esto mihi benevolus. A similitudine Domini dictum est, qui servum quem diligit sæpe respicit. Et bene ponit in me. Quasi dicat: Non horarie me respicias, sed respice in me figendo aspectum non cito auferendo, et respiciens miserere mei indulgendo. Et dignum est, quia ego qui hoc oro, unicus sum et pauper. Præposterus ordo. Quod est dicere: Quia sum pauper spiritu, non superbus, id est humilians me erga te in omnibus. Quid vero sit pauperem spiritu esse in psalmum xxi 74 dictum est. Et usque adeo sum pauper, quod etiam sum unicus, id est in numero filiorum Ecclesiæ, quæ unica tua est, scilicet ita chara sicut unicus filius patri charissimus est. Unde in Canticis canticorum sponsus Christus Eccle-

sic sponsæ: « Unica mea, columba mea (*Cant. vi, 8*). » A fidelium collectionis usquequaque perfectorum concedentium ex securitate innocentiae et iustitiae suae, ut Deus iudicet eos in futuro, secundum quod eorum innocentia et iustitia promeretur. Ostendent etiam per partes innocentiam et iustitiam suam, et promittunt se magis in his esse intendendos, ut minus perfectos ad hanc exemplo suo vehementer invitent. Vel potest hic oratio esse, ut Deus scilicet eos iudicet, id est discernat in futuro a massa perditorum, ne cum ipsis misti sint, sicut in hoc mundo sunt. Cætera de intentione non mutantur: istud vero sic incipit:

Exponendo quoque per partes in quibus ei miseretur: Vere sum pauper, in hoc scilicet, *tribulationes cordis mei multiplicatae sunt*, id est multas habeo tribulationes et dolores in corde de peccatis. Et ideo *erue me de necessitatibus meis*, id est de venialibus, quæ ex carnis fragilitate necessario contingunt: « Sacrificium enim Deo, spiritus contribulatus (*Psal. l, 19*). » Et non solummodo de necessitatibus meis eruas me, sed etiam *vide*, id est misericorditer aspice, *humilitatem meam*, id est in quantum me humiliem erga te; et *laborem meum* quem habeo jejuando, omni modo me pro delictis meis affligendo. Et propter has causas, *dimitte universa delicta mea*, non solum venialia, sed et criminalia. Postquam vero dimiseris peccata, ne recidam, *respice inimicos meos* qui volunt me devocare, ut inefficaces facias. Et necesse mihi est ut respicias, *quoniam multiplicati sunt*, id est multi sunt, ideoque insufficientes sum resistere sine te: et non est illis ratio qua mihi inimicentur, sed *oderunt me iniquo odio*, non bono, id est odiunt in me bonitatem, quod odium iniquum est. Non malitiam, quod reatum odium esset. Unde Augustinus: « Recte in malis odimus malitiam. » Dico *respice inimicos, quoniam multiplicati sunt*, et sic non erubescam. Neque justum est, *quoniam speravi in te*, non in me, id est speravi, et adhuc spero per te erui et custodiri. Erubescerem enim, si non erueres et custodires. Et quamvis istud idem superius dixerit, scilicet *non erubescam*, non tamen superfluum iudicatur, quia non sufficit ei quod nimis desiderat semel orare, vel quod dicit *respice*, potest esse oratio pro inimicis. Jubemur enim pro inimicis a Domino sic orare: « Ora e pro persequentibus et calumniantibus vos (*Luc. vi, 28*). » Et hoc sic continuat: Oravi, *erue me*, dimitte. Et non solum pro me oro, sed et pro inimicis; *respice misericorditer inimicos meos*, ut convertas eos. Et dignum est ut hoc orem. *Quoniam multiplicati sunt, et odio iniquo oderunt me*, id est quia multi sunt, et magnum damnum esset, si tanta massa periret. Et multum perniciosi sibi sunt cum *iniquo odio oderunt me*. Ergo pro inimicis sic oravi; et quidquid de illis sit, saltem *custodi animam meam*, etc. Hæc non mutantur. Dixi *non erubescam*, ideo quia *speravi in te*: et ideo adhuc quia *innocentes et recti*, id est justi in operibus per me facti multi *adhæserunt mihi*, ideo quia *sustinui te*, id est speravi in te, ut et exemplo meo sperarent. Quod est dicere: Quia multos ad te sustinendum exemplo meo provocavi, non deficiendo, non erubescam. Ne et ipsi forte exemplo meo malo deficientes, erubescant. Orat quoque pro ipsis innocentibus et rectis sic: Dico quod *innocentes et recti adhæserunt mihi*, id est exemplo meo. Ergo *Deus libera ipsos jam factos Israel ex omnibus tribulationibus suis*, ne cedant.

IN PSALMUM XXV.

Titulus vigesimi quinti. *Psalmus David*, id est

A fidelium collectionis usquequaque perfectorum concedentium ex securitate innocentiae et iustitiae suae, ut Deus iudicet eos in futuro, secundum quod eorum innocentia et iustitia promeretur. Ostendent etiam per partes innocentiam et iustitiam suam, et promittunt se magis in his esse intendendos, ut minus perfectos ad hanc exemplo suo vehementer invitent. Vel potest hic oratio esse, ut Deus scilicet eos iudicet, id est discernat in futuro a massa perditorum, ne cum ipsis misti sint, sicut in hoc mundo sunt. Cætera de intentione non mutantur: istud vero sic incipit:

75 *Judica me, Domine*, in futuro secundum quod justum est. *Quoniam ego*, qui hoc concedo, *in innocentia mea positus ingressus sum*, id est inaccessam viam mandatorum tuorum. Quod est dicere: Quoniam in innocentia mea perseveravi. Vel sic ut sit oratio: *Judica me*, justo iudicio tuo discerne me, Domine, in futuro, a perditis cum quibus hic conversor. Hoc autem quod sequitur (ut Augustinus dicit) non est superbia elati, sed confessio non ingrati. Dico *judica me*. Et merito, *quoniam ego sic orans in innocentia mea ingressus sum*, id est perseveravi, et adhuc faciam, scilicet *non infirmabor in perseverantia, in Domino sperans* non per me solum perseverandi spem habens. Oro, *judica*, et ut hoc iudicium bona spe exspectem, hic prius proba me. Præposteratio. *Tenta*, id est tentatum per tribulationes et inefficaces suggestiones, *me*, mihi et aliis adhæsuris ostende. Et post *proba me* id est nil agente in me tribulatione vel suggestionem qualibet criminali probatum ostende. Dico *tenta*. Sic scilicet: *Ure*, id est igne spirituali omnimodo consume *renes meos*. Et exponit in qua significatione ponat hic *renes*, et (*pro* scilicet) *cor meum*, id est illicitos motus cordis mei, qui *renes* dicuntur, eo quod in illis delectamur sicut in illicito renum exercitio. Quia vero pro sola innocentia nemo salvabitur, in conspectu namque Dei non justificabitur omnis vivens (*Psal. cxlii, 2*): orat etiam se per misericordiam salvari. Dixi *judica me, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum*. Et non pro sola innocentia salvari oro, sed et ideo *quoniam misericordia tua ante oculos meos est*, scilicet ante cordis considerationes. Quasi dicat: Quia in misericordia tua confido, et ideo adhuc, quia *complacui in veritate*, id est in conformitate veritatis tuæ, Filii tui scilicet, prout valeo positus et in opere et in virtutibus. Exponit autem innocentiam suam per partes sic: Vere *ingressus sum in innocentia*, quia *non sedi cum consilio vanitatis*, id est quamvis cum eis corporali presentia converser, tamen in anima *non sedi*, id est consentiendo non immoratus sum cum illis qui sunt consilium vanitatis, id est concordantes simul in appetitu terrenorum, quæ vana sunt. Dico *non sedi*, et adhuc promitto, quia *non introibo per consensum cum iniqua gerentibus*, falsis scilicet Christianis. Et bene ponit *introibo*, introire namque dicimus in aliquod occultum intrare. Omnis autem iniqua gerens introit, id est in rem occultandam

intrat, in peccata scilicet, quæ occultanda sunt, ut Dominus in Evangelio : « Omnis qui male agit, odit lucem (Joan. iii, 20). » Et non tantum non sedi, sed etiam odivi ecclesiam malignantium, id est odio habui mala opera eorum, non creaturam.

Et non solum non introibo cum iniqua gerentibus, falsis scilicet Christianis; sed et non sedebo, id est in consensu non immorabor cum impiis, id est cum hæreticis et idololatris. Quod est dicere : Non consentiam infidelitati et sententiis eorum. Sed inter innocentes consistens, *lavabo manus meas*, id est mandabo quod mundandum est in affectionibus meis, quæ manus ideo dicuntur, quia per eas sententias attingimus, sicut manibus corporeis corporea tractamus. Innocentia sua per partes ostensa, videns hoc non sufficere, promittit quoque se bene operari, sic : Dico *lavabo munus meas*, et manibus lotis *circumdabo*, id est bonis operibus et virtutibus adornabo, Domine, *al:are tuam*, fidem scilicet, super quam omnes virtutes fundantur et opera bona Deo sacrificantur, ideoque altare dicitur, cum super altare sacrificari soleat. Unde Apostolus : « Sine fide nemo placebit Deo (Hebr. xi, 6). » *Circumdabo* positum est pro *adornabo*, a similitudine altaris, quod cum adornatur palliis sive auro vel argento, sæpe circumdatur. Dico *circumdabo*, et hoc ideo *ut audiam vocem laudis tuæ*, id est ut intelligam qua voce velis laudari, voce scilicet justi. « Non est enim speciosa laus in ore peccatoris (Eccli. xv, 9). » Bene quidem **76** ponit *audiam*, pro *intelligam*. Auditus enim animæ intellectus est, et etiam *ut enarrem* aliis *mirabilia tua*, id est præcepta et opera tua quæ sunt mirabilia, præ nimia sui excellentia. Alioquin autem idoneus enarrare non essem. Unde alibi Psalmista : « Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas? (Psal. xlix, 16) » etc. Dico *circumdabo*, quod revera faciam, o Domine; nam ego *dilexi decorem domus tuæ*, id est me facere domum tuam decoram virtutibus, et *dilexi locum habitationis gloriæ tuæ*, id est desideravi me bene operando facere talem, in quo tu dignanter habitando per bona opera mea ab aliis glorificeris, juxta illud Evangelii : « Videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum (Matth. v, 16). »

Quia vero *dilexi, et circumdabo, et lavabo, et non sedebo*, et *non introibo*. *Ne perdas cum impiis* in futuro, id est cum hæreticis, et idololatris, *Deus, animam meam, et cum viris effusoribus sanguinum, falsis scilicet Christianis, ne perdas vitam meam*, id est animam quæ ideo vita dicitur, quia per eam vivimus. *Viri sanguinum* dicuntur qui malo exemplo et persuasionem animas interimunt, sicut illi qui eorum quorum totum effundunt sanguinem corpora perire faciunt. Qui viri sanguinum et qui impii digne perdentur, et ecce causæ : *In quorum manibus iniquitates sunt*, id est in affectionibus. Quod est dicere : Etsi non semper male operari queunt, semper tamen male operari cupiunt. Et si aliquando bene operentur, non intentione bona agunt, sed

A ideo quia *dextera*, id est illa bona operatio, *eorum repleta est muneribus*. Per dexteram, quidem bona per sinistram vero, mala designari usitatissimum est. Quod est dicere : Ideo bene operantur ut favori populi, terrenisque commodis repleantur. De quibus in Evangelio Dominus ait : « Amen dico vobis, receperunt mercedem suam (Matth. vi, 16). » Viri sanguinum et impii tales sunt, ideoque digne perdentur. *Ego autem* hic agens in *innocentia mea ingressus sum*. Istud vero ex affectione nimia repetitum, ut superius exponitur. Ergo quia *ingressus sum, redime me a peccatis*, per mortem scilicet quam pro me passus es, et mei redempti *miserere æterna gloria beatificando me*, et non pro sola innocentia redimas et miserearis, sed ideo adhuc, quia *pes meus*, id est affectio mea *stetit*, id est perseveravit in *directo*, id est in operatione bona quæ directa est, non distorta. Affectiones pedes dicuntur, eo quod per eas cogitando graditur animus sicut pedibus movendo graditur corpus. Dico quod *pes meus stetit in directo*, et adhuc, o Domine, *benedicam*, id est glorificabo et magnificabo te, bene operando, in *ecclesiis*, id est in conspectu conventuum fidelium, ut et ipsi te exemplo meo glorificent, et magnificent bene operando.

IN PSALMUM XXVI.

Titulus vicesimi sexti. *Psalmus David priusquam liniretur*. Hic mittitur ad historiam de David, qui ter fuit in regnum inunctus. Primo, in Bethleem in domo patris sui, quod signum fuit a Deo eum regem electum esse. Secundo, post mortem Saulis in Hebron, ut regnaret super tribum Juda. Tertio quidem, ut super omnem Israel regnaret. Hæc autem omnia ad Ecclesiæ figuram præcesserunt. Inunguntur enim Ecclesiæ filii in baptismate, in oleo sacrosancto, ut per hoc eos a Domino electos esse designetur, ut, qui servi diaboli fuerant, sui ipsius reges gratia spiritali fiant. Secundo vero, in confirmatione ab episcopis inunguntur, ut copiosius Spiritus sancti gratiam accipiendo, sui qui jam Juda, id est Deo confitentes effecti sunt, magis inagisque reges sint. Tertio quoque a Deo in futuro æterna beatitudine inunguntur, ut omnimodo sui, qui Israel tunc erunt, sic Deo auxiliante reges sint, ut neque visibiles, neque invisibiles hostes aliquatenus eis dominentur. Videtur autem hic agere collectio fidelium, quæ in præcedenti psalmo locuta est de beneficiis sibi jam a Deo datis, antequam ad æternam unctionem pervenerit, et hoc ad instructionem aliorum, **77** ut qui eadem bona habent, a Deo se habere sciant; et qui nondum habent, ad habendum omnimodo festinent. Ostendit etiam se unctionem illam omnimodo exspectare, pro qua adipiscenda orat, ut et nos et eam exspectare, et pro ea instruat orare. Quod sic in titulo breviter denotatur. *Psalmus* iste attribuendus est David, id est Ecclesiæ perfectissime agenti de beneficiis a Deo acceptis. *Priusquam liniretur*, id est illa perfectissima unctione a Deo in regem ungeretur. Æterna vero beatitudo, unctio recte dicitur, per quam ab omni corruptibilitate sanabitur,

sicut unctione ægri sanari solent. Hic autem psalmus sic habet principium :

Dominus illuminatio mea, emphatice dictum est. Quod est dicere : Dominus illuminavit me fide in baptismo, et *salus mea*, et hoc quoque emphatice, id est ipse salvavit me a peccatis. Et cum hæc jam impenderit, quem invisibilem hostem timebo ut me superet ? Nullum scilicet, et *Dominus protector vitæ meæ*, quod est dicere : Mihi qui mortuus eram in Adam originaliter in anima, restituit vitam, et ipse est protector illius vitæ, ne peccando criminaliter eam perdam. Ergo a quo visibili hoste expugnatus trepidabo, dum illi qui nocentes mihi voluntate (cisi actu nequeant) super me existentes, id est superiores et digniores me quantum ad corpus, appropiant, id est se præparant, ut edant, id est tribulationibus consumant *carnes meas* ? A nullo trepidabo, subaudi. Vel, *edant carnes meas*, sic exponitur : *Appropiant*, inquam, ad hunc effectum, licet non intenderint, deventuri ut, tribulationibus mihi illatis, *edant carnes meas*, id est consumant et ad nihilum redigant carnales voluntates meas, ne, dum tribulatus fuero, liceat eis in me quidlibet efficere. Unde et in superiori psalmo sic oravit : *Ure renes meos (Psal. xxv, 2)*. Et jure non trepidabo, hoc considerans, de inimicis scilicet qui tribulant me. Ipsi qui per hoc videntur aliis potentes et excelsi, et in dominio firmi, potius per hoc infirmati sunt, id est visi sunt mihi jam infirmi et miseri. Et, ut plus dicam, jam *ceciderunt* mihi, id est jam casum eorum futurum prævidi. Exponit autem quomodo appropiant. Dico non trepidabo, dum appropiant. Et verum est. Nam si consistant *adversum me castra*, id est si apparent multitudines hostium, ut *adversum me* tribulationibus pugnent, non timebit cor meum, sic ut timore cedam. A similitudine hostium dictum est, qui, cum aliquo prælium inire velint, prius in terram ejus intrantes, ibi castra metantur. Dico non timebo castra consistentia. Et etiam, ut plus dicam : Si *exurgat adversum me prælium* tribulationum, non solum dico non timebo, sed etiam in hoc ego, qui forsitan hostibus timens videbor, sperabo, id est per hoc prælium in quo viriliter agam, sperabo me adepturum unum qui, quod a Domino exspecto. Et vere unum quid exspecto, quoniam unam rem petii a Domino et opere et voce et affectione, scilicet æternam beatitudinem, et hanc merito vitæ meæ requiram. Et exprimit ipsam beatitudinem per partes, scilicet hæc requiram ut in habitem in domo Domini, id est in Hierusalem cœlesti, et hoc non horarie, sed omnibus diebus vitæ meæ, id est in æternitate qua utitur vita mea, Christus scilicet. Unde Apostolus : *Cum apparuerit Christus vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria (Col. iii, 4)*. Et hoc quoque requiram, ut in domo Domini constitutus, videam perfecte voluntatem Domini : quam hic perfecte videre nequeo. Unde Apostolus : *Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et*

A cognitus sum (I Cor. xiii, 12). Et videndo voluntatem visitem, id est videam templum ejus, scilicet Dominici corpus hominis, quod fuit templum divinitatis. Unde idem in Evangelio : *Solvite templum hoc, et post tres dies excitabo illud (Joan. ii, 19)*. Dico quod hæc requiram. Et hæc est fiducia talium beneficiorum, quæ mihi jam impendit :

Quoniam abscondit me in tabernaculo suo, id est posuit 78 me jam in abscondito tabernaculi sui, scilicet in fide et spe beatitudinis, quam per Christum habiturus sum, qui fuit tabernaculum Dei. Quæ beatitudo a nobis est abscondita nunc : quandoque quidem apparitura. Unde Apostolus : *Fides est sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium (Hebr. ii, 1)*. Et alibi de beatitudine sic dicit : *Vita nostra abscondita est cum Christo in Deo (Col. iii, 3)*. Et non solum abscondit ; sed etiam me positum in abscondito tabernaculi sui, protexit in die malorum, id est in hoc tempore in quo omnia mala abundant, defendit sui gratia ne cederem. Unde Apostolus : *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt (Ephes. v, 16)*. Et non solum abscondit et protexit, sed etiam me positum in petra, id est in Christo qui firmus est ut petra ; vel, in petra, id est in constantia et fortitudine, exaltatum in virtutibus. Et exprimit quando exaltatum. Dico exaltavit. Et (pro scilicet) nunc in tempore persecutionis, cum omnino depressus videor ; exaltavit caput meum, id est mentem meam, etsi corpus deprimi permisit, super inimicos meos. Quod est dicere : Magis exaltatus sum in virtutibus contra eos, quam ipsi in tribulationibus adversum me. Ostensis beneficiis gratia Dei concessis sibi, per quæ fiduciam habet beatitudinem adipiscendi, ostendit quoque merita liberi arbitrii sic : Non solum hac fiducia spero me habere beatitudinem quam requiram, ideo quia me abscondit, protexit et exaltavit, sed ideo quia circumiri, id est ne tenerarius aut remissus essem diligenter investigavi, qualiter ipsi sacrificare deberem. Et positus in tabernaculo ejus, id est in fide Christi tabernaculi ejus, immolavi ipsi hostiam vociferationis, scilicet virtutes et operationem bonam, quæ sunt hostiæ multam clamantes ad Dominum, juxta illud Pro-

D sperari :
*Nec Christi exemplo suavior exit odor
 Quam cum homo castorum profert libamina mortui,
 Et de virtutum munere sacra litat.*

Cum dicit hostiam vociferationis, idem est ac si diceret : Hostiam multam dignam impetratione, a similitudine illorum qui, cum multum vociferent, citius impetrare solent quam qui remisse agunt. Circumiri dicit, a similitudine illorum qui, quando aliquid diligenter investigant, multum circuire solent. Non solum vero circumiri et immolavi, sed adhuc cantabo Domino, id est bene de eo cogitabo ; quod illi dulce crit ut canticum. Et non solum cantabo, sed et jam psalmum dicam, id est bonum opus meum in evidenti ponam, ut alios attraham exemplo

meo. Bene quidem ponit, *dicam*, dicta namque in A evidenti sunt, cogitationes autem in occulto.

Beneficiis atque meritis quibus se beatitudinem adepturum confidit ostensis, orat ut consequatur sic: Dixi unam petii, et requiram et tu, Domine, exaudi vocem meam qua clamavi, id est clamore egi non remisse ad te promerendum. Et non pro solis meritis exaudias, sed miserere mei et exaudi me, id est misericorditer exaudi. Dico clamavi. Et vere vox mea clamor fuit. Nam dum voce agerem, non aliud in corde habui; sed tibi dixit cor meum illud idem quod et os. Alioquin enim vox mea clamor non esset, sed remissa. Vel sic: Dico clamavi, et non ore, sed tibi dixit cor meum istud. Et exprimit quid dixerit: O Domine, exquisivit te facies mea. Quod est dicere: Diligenter et opere et affectione quæsivi ut quem nunc in ænigmate video, facie ad faciem videam. Et adhuc, Domine, faciem tuam requiram, bene cogitando et operando. Ergo ne avertas in futuro faciem tuam a me, etsi modo avertis. Quod autem addit ne declines, idem est quod ne avertas faciem. Sed ideo repetit ut addat sic: Ne declines faciem, scilicet in ira, id est propter iram, quam in me de peccatis meis habeas, quoniam a nullo declinabis, nisi cui iratus apparebis. Unde Psalmista alibi: « Tunc loquetur ad eos in ira sua (Psal. II, 5). » Dico ne declines a me, servo tuo scilicet, quasi dicat: Non est dignum ut declines, cum servus tuus sim, in omnibus tibi prout possim obediens. Oro ne declines, imo adjutor 79 meus esto ad bene operandum, et sic adjutor ne derelinquas me in solo libero arbitrio, quia per me insufficientes essem; etsi aliquando me reliqueris, ut, cum cecidero, me insufficientem esse non dubitem, sicut Petrum te negantem reliquisti, ne postea in se confideret. Dixerat enim in se confidendo: « Etsi oportuerit me mori tecum, non te negabo (Matth. XXVI, 35). » Saltem ne despicias me, id est non sic derelinquas, ut post non auxiliaris, sicut Judam despexisti. Et non debes despiciere, quia Deus es, id est Creator, salutaris meus, id est Salvator. Quasi dicat: Quia te solum habeo Deum et Creatorem, et necesse est ut non derelinquas et despicias, quoniam pater meus et mater mea, Adam scilicet et Eva, dereliquerunt me, id est dejecerunt in mortem. A similitudine patris et matris; qui cum infantem parvulum derelinquendo exponunt, quantum in se est, interimunt. Fame namque periret, nisi ipsi alius succurreret. Sic et Adam et Eva qui, exemplo suo bono, nos debuissent ad Deo obediendum instruere, et sic secum ad vitam trahere, deficiendo in se nos instruere dereliquerunt, et sic ad mortem pertraxerunt. Dico quod ipsi me dereliquerunt; Dominus autem assumpsit me, ut infirmum sanctificaret, id est ad immortalitatem reduceret; et hanc apostropham ad auditores facit, ut qui assumpti sunt, non hoc sibi, sed Domino sui exemplo attribuant, et non assumpti ut assumantur omnimodo susineant.

Post apostropham revertitur ad orationem sic: Dico, Domine, quia me assumpsisti, et ne assumptus rursus debiliter, Domine, mihi posito in via tua, id est in via mandatorum tuorum, in completionem scilicet, quæ via est ad vitam, pone legem viandi, id est moderamen, ne retro eam, nec dextrorsum nec sinistrorsum; retro quidem dicitur ire, qui ex toto deficit. Dextrorsum autem, qui dum nimis in sanctitate intendit modum excellendo, ad id quod disposuit attingere nequit, ut eremita Joannes parvus, qui angelice vivere tentando defecit. Et bene istud dicitur dextrorsum ire. Per dextram namque bona solent designari; virtutes vero bona sunt. Illud autem ire, virtuti videtur accedere. Nullus enim ignavus in virtute qualibet ultra modum intenditur. Sinistrorsum quidem ire dicitur qui etsi non ex toto, nimis tamen in virtute remittitur. Quoniam per sinistram vitia designantur; mala enim sunt. Mala vero per sinistram sæpe denotantur. Remitti quidem in virtute nimis, vitiosorum est. Namque nemo sanctus in virtute remittitur. Nimis igitur remitti, recte sinistrorsum ire dicitur. Ante autem ire in via Dei dicitur, qui neque remittendo nimis, neque modum excellendo deflectitur, sed æquo modo Dei viam incedit. Via quidem Dei dicuntur communia præcepta, sine quibus nemo salvabitur, ut in psalmum XXI exposuimus. Dico legem pone in via, et non solum hoc, sed etiam dirige me, id est directum me fac in semita recta. Recta vero semita, singularia præcepta dicuntur, quæ paucis competunt, ut in eundem psalmum dictum est.

Et hoc quod oro pone legem et dirige, propter inimicos meos facio, qui me volunt deflectere, a quibus eripe me, ne mihi prævalcant. Et sic, id est, eripiendo, ne tradideris me in animas, id est in voluntates, tribulantium me. Quod est dicere: Et si tribulari me permitas ab his, non tamen hoc quod volunt sinas eos in me penitus efficere, scilicet ut me deflectant. Oro ne tradideris, et hoc mihi orandum est. Quoniam insurrexerunt in me, tribulando, suggerendo, testes iniqui, id est illi qui iniqua testantur, et opere scilicet et verbis, id est mundanis adhærere summum bonum esse. Et iniquitas, id est, ipsi dicti per emphasim iniquitas, mentita est, ut me deflecteret, affirmando bona esse quæ mala sunt, id est, vitia; mala etiam esse quæ bona sunt, id est, virtutes. Dico mentita est, et hoc non ad incommodum meum; sed sibi, id est ad damnationem 80 suam. « Os enim quod mentitur, occidit animam (Sap. I, 11). » Facta oratione ne videretur ex diffidentia orasse; enuntiat se firmiter credere, quod oravit adepturum, sic: Oravi, o auditores, ne Deus avertat faciem, et hoc non ex diffidentia oravi. Nam credo me videre, id est visurum, bona Domini, id est faciem ejus et voluntatem, quæ sunt revera bona. Et hoc non in præsentis vita, sed in terra viventium, id est in paradiso, ubi nemo nisi perpetuo vivens habitat.

Ergo, auditor, mei exemplo *expecta Dominum*, a credeundo illum tibi eadem bona daturum. Unde Apostolus: « Nolite amittere confidentiam, quæ magnam habet remunerationem (Hebr. x, 35). » Dico *expecta*; et in expectando non sis remissus in operibus; sed *viriliter age* operando, orando, bene cogitando. Et, cum viriliter egeris, non cesses præcædio, sed *confortetur* in hoc *cor tuum*. « Nam qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x, 22). » Et si Dominus moram fecerit, *sustine*, id est patienter *expecta, Dominum*, ne murmures.

IN PSALMUM XXVII.

Titulus vicesimi septimi. *Psalmus ipsi David* attribuendus, id est Christo. Et bene ponit *ipsi David*. Quasi dicat: Non David loquenti per membra sua, sed ipsi, id est David in propria persona agenti, et orat hic prætendendo meritum, id est bonam intentionem suam, ut Deus exaudiat eum orantem de resurrectione. Agiturque etiam concessive de retributione inimicorum, annuntiatque salutem suorum, et in fine pro eis orat.

Ad te, Domine, Trinitas, obtinendum clamavi et clamabo, id est bona intentione quæ tibi est clamor intensus, agam. Non dicit ad te obtinendum, quod in eo plenarie semper Deus non existeret, sed idem est ac si dicat: Ad hoc *clamabo* ut qui secundum mortalitatem tibi sum non conformis, tuæ conformer immortalitati et impassibilitati; obtineam scilicet immortalitatem et impassibilitatem secundum quod homo sum. Vel, *clamabo ad te* misericordem respiciens, quasi diceret: In misericordia tua confidens. Ergo *Deus meus, ne sileas a me* elongatus. Quod est dicere: Responde petitioni meæ. Respondere Dei est petitionem perficere. Et habetur in alia translatione *ne obsurdescas mihi*, id est ne fias mihi surdus. Et hoc idem est quod *ne sileas a me*. Et quia dixerat *ne sileas*, ne putaremus quod mox vellet petitionem suam compleri, determinat: *Ne taceas a me* elongatus dico, *quando*, id est aliquando. Quod est dicere: Et si modo taces, non perficiendo, non tamen taceas, dum non tacendum erit. Quasi dicat: Perfice in me aliquando quod perficiendum est, ut me immortalem et impassibilem facias. *Ne taceas et ne sileas* idem est pro determinatione repetitum. Vel sic: *Ne taceas quando*, id est aliquo modo, quin hoc idem facias immortales. Oro *ne taceas*. Nam si tacueris, non solum non immortalis ero, sed *assimilabor*, id est similis fiam, *descendentibus in lacum*, id est in profunditatem mortis, non resurrecturis usque in communem resurrectionem. Lacum dicimus foveam profundissimam, ideoque hic pro profunditate ponitur. in alia translatione habetur: *ne forte tacente te, comparer descendentibus in lacum*. Dixi *clamabo*, intentione scilicet. Et etiam *clamabo*, voce deprecationis, id est voce elementari a deprecatione mea procedenti, scilicet ab intentione cordis, quæ te deprecatur intense. Et, tu, *exaudi vocem deprecationis meæ*, id est audi, ut impetrem, vocem quæ procedit

a bona intentione mea, qua te deprecor. Et dignum est ut exaudias: *dum* hoc est quod oro ad te obtinendum, non aliquid terrenum, et, dum hoc est quod non deprimio, sed *extollo*, id est, intensas facio *manus*, id est, affectiones, *meas, ad templum sanctum tuum* constituendum. Quod est dicere: Dum ad hoc **SI** affectiones meæ intendunt, ut constituam Ecclesiam, quæ erit *sanctum templum tuum*, in quo habitas. Unde Apostolus: « Templum Dei sanctum est, quod estis vos (II Cor. iii, 17), » vel sic: *Dum extollo*, id est elevo *manus meas* in cruce *ad templum sanctum tuum* constituendum. Cætera non mutantur.

Quia vero dixerat, *exaudi*, ostendit unde exaudiat, sic. De hoc scilicet exaudi, *Ne tradas me in mortem simul cum peccatoribus*; antonomastice, quasi diceret: Non oro quidem ut non tradas in mortem, sed oro *ne tradas simul cum peccatoribus*, id est consentiendo desiderio peccatorum, qui me volunt detinere in morte, ne resurgam. Et quia obscure dixerat, exponit: Dico *ne simul tradas me cum peccatoribus*, quod est ac si dicerem: *Et*, id est scilicet, *ne perdas me*, id est destruas ex toto, quin resurgam. Cum operantibus iniquitatem, id est consentiendo Judæis, operantibus mortem meam, quæ emphatice dicitur iniquitas, quantum ad eos. Qui operantes iniquitatem, *loquuntur pacem*, id est, verba pacifica *cum me proximo suo*, de eorum genere juxta carnem nato, dicentes: « Magister, scimus quia verax es, » etc. (Matth. xxii, 16.) Dico quod *loquuntur pacem*. *Mala autem*, id est, malæ cogitationes de me sunt *in cordibus eorum*. Hoc autem dicit ad exaggerationem scilicet eorum, ut postea concessive agat de eorum damnatione, sic: Dico *loquuntur pacem*, et *mala sunt in cordibus*. Ergo *da illis secundum opera ipsorum*, id est, retribue damnationem, quam promerentur *opera eorum*; mors mea scilicet, quam etsi non actu, consilio tamen et verbis operantur. Ne vero putarentur opera justa vel ex temeritate, sic determinat. Et, id est scilicet, *da illis secundum nequitiam ad inventionem ipsorum*, id est, secundum quod promeruerunt nequam consilia, quæ adinvenerunt de morte mea. Et non solum des *secundum opera* non manibus facta, sed *tribue illis secundum opera manuum ipsorum*, id est, secundum hoc quod in manibus exercuerunt, flagellando, et quasi latronem me tractando. Et quia dixerat *da et tribue*, exponit quid orat dari, sic: Dico *da et tribue*: scilicet redde *retributionem* illorum, id est, præmium retributionis *eorum ipsis*. Retribuerunt enim mihi mala pro bonis. Versus autem qui supra est, scilicet *quoniam non intellexerunt*, sic præposterate legitur: Dico *redde retributionem*, quod verè facies; *destrues illos*, et hic de terra sua, et in futuro de terra viventium, quam se habere præsumunt. *Et post non edificabis eos* nec in hac, nec in illa; et de his causis: *Quoniam non intellexerunt opera Domini*, id est, noluerunt intelligere per opera sua eum Dominum esse in rebus, scilicet per gloriosa miracula, quæ

coram eis operatus est. Nullus enim alius cæcum A
natum illuminavit, quadriduanum resuscitavit. Et
non intellexerunt in opera manuum ejus, id est, per
excellentiſſima opera eum Dominum esse, ſcilicet
per hoc quod innocentiam per Adam ablatam re-
stituit. Peccatum originale destruxit, immortalita-
tem mundo reparavit, et cætera quæ mirabiliter
operatus est, quæ dicuntur opera manuum ejus,
eo quod præ cæteris egregia sunt. Magis enim egre-
gia sunt opera quæ manibus exercentur, quam quæ
instrumentis aliis aguntur.

Quoniam autem dixerat, exaudi *vocem orationis*
meæ, etc., ne crederetur ex diffidentia orasse, in-
nuendo se exaudiendum, laudat Deum quasi jam
exaudierit, sic : Oro, exaudi : et jam mihi videor
exauditus : et benedictus, id est, exaltatus sit Do-
minus, et a me et a membris meis. Quoniam *exau-*
divit, id est, præ nimia certitudine quam habeo,
jam videtur exaudisse *vocem deprecationis meæ*, id
est, procedentem a bona intentione mea. Et ostendit
unde exaudivit : sic de hoc scilicet *exaudivit*, quia
Dominus erit *adjutor meus* ut resuscitet, et *protec-*
tor meus, ne cedam in tribulationibus ; 82 et me-
rito. Nam *in ipso*, non in alio *speravit cor meum* : et
ideo *adjutus sum* ab eo. Et bene ponit *speravit cor*
meum. Sperare namque corde et mente dicimur,
cum rationabiliter et quæ ad salutem pertinent,
speramus. Sperare vero sensualitate, cum sola quæ
corpori dulcia sunt et utilia speramus. Quia vero
dixerat *adjutus sum*, exponit in quo sit *adjutus*, sic :
Dico *adjutus sum* ; et quia me *adjuvit*, *refloruit caro*
mea, id est, reflorabit caro mea ; gloria resurrec-
tionis, quæ florida fuit gloria Nativitatis, cum sine
concupiscentia de Virgine nata est. Unde per Isaiam
dicitur : « Egredietur virga de radice Jesse, et flos
de radice ejus ascendet (Isa. xi, 1). » Et in Canticis
idem sponsus et Ecclesiæ sponsæ dicit : « Ego flos
campi (Cant. ii, 1). » Et quia *reflorabit caro* quæ
marcida in passione videtur, *confitebor ei*, id est
laudabo eum in meis futuris. *Ex voluntate mea*, id
est secundum voluntatem meorum. Scilicet pariam
ei confessores, qui non servili timore, ut Judæi, sed
voluntarie laudabunt eum affectione bona et opera-
tione. Dico quod *confitebor ei* in meis : Dominus au-
tem erit *fortitudo plebis suæ*, id est, Dominus faciet
fortes in virtutibus illos confessores quos ei pariam,
qui erunt plebs ejus. Et erit *protector*, ne deficiant,
salvationum Christi sui, id est, salvandorum a me
Christo suo, qui per emphasim salvationes dicuntur.
Enuntiata salute suorum, orat pro eis sic : Dico
quod eris *fortitudo et protector* ; et ita sit. *Salvum*
fac Domine, a vitiis *populum tuum futurum*. Et *ben-*
edic hereditati tuæ, id est exalta virtutibus illum
populum quem excoles per prædicatores ut aliquis
hæreditatem excolit, ideoque hæreditas tua dicen-
tur. Et *rege eos* ne deficiant. Et *exolite illos*, id est,
exalta de bono in melius : *usque in æternum*, id est,
in æternitatem deducturus eos.

IN PSALMUM XXVIII.

Titulus vigesimi octavi. *Psalmus David*, id est,
prophetæ in consummatione tabernaculi agentis, id est,
in consideratione consummationis tabernaculi, id
est Ecclesiæ : quæ tabernaculum dicitur, eo quod
in ea fideles existentes, Deo militant contra vitia
pugnando, ad modum militum in tabernaculis mi-
litantium. Titulus iste juxta similitudinem historiae
positus esse videtur. Legitur enim cum David Do-
mini tabernaculum consummasset, populum Israel
ibi plurima sacrificia obtulisse. Tabernaculum autem
istud præfigurabat Ecclesiam, a Christo, vero David,
ex utroque populo consummandam in virtutibus et
operibus bonis : quam consummationem propheta
prævidens, adhortatur eos qui in tabernaculo, ſci-
licet in Ecclesia sunt futuri, ut cum a Christo fue-
rit consummatum, semetipsos ad sacrificandum affe-
rant : exemplo apostolorum, qui arietes dicuntur,
eo quod omnium fidelium duces sunt, sicut arietes
duces sunt ovium : vel quia duo fortia cornua ha-
bent, id est, duo Testamenta, auxilio quorum erro-
res omnium repellunt. sicut arietes duobus cornibus
obstantia depellunt. Ostendit quoque qualiter hoc
sit tabernaculum consummandum.

Afferte Domino, o adoptivi filii Dei futuri ; *afferte vos*
ipſos ad sacrificandum *filios arietum*, id est, imita-
tores apostolorum. Quod est dicere : *Offerte vos*
ipſos Domino, ut apostoli fecerunt. Vere filii Dei
fideles dicuntur, id est, ab eo specialiter regenerati.
Unde Joannes evangelista : « Dedit eis potestatem
filios Dei fieri (Joan, i, 12) : » filii etiam dicuntur
apostolorum, eo quod eorum doctrina Deo regene-
rentur, et eorum imitatores pro posse suo existant.
Unde Apostolus. « Filioli mei, quos iterum parturio
(Gal. iv, 19), » etc. Quia vero bis dicit, *afferte*, sic
dicit : Dico, *afferte vos filios arietum* : et in hoc se licet
sitis filii arietum. *Afferte Domino*, sicut ipsi fece-
runt gloriam, ut bene 83 cogitatis de gloriosa es-
sentia deitatis. Et *afferte honorem*, in alia transla-
tione habetur *imperium* ; quod est dicere : Intelligite
eum secundum humanitatem ab omnibus esse hono-
randum, et super omnia potestatem habere et im-
perium. Unde idem in Evangelio : « Data est mihi
omnis potestas in cælo et in terra (Math. xxviii, 18). »
Et Apostolus : « Donavit illi nomen quod est super
omne nomen (Phil. ii, 9). » Dico *afferte Domino*
gloriam et honorem ; et hoc quantum in vobis est
bene de eo intelligendo, et etiam quantum ad illos ;
afferte Domino gloriam nomini ejus, id est, facite
eum in aliis gloriosum magnificando nomen ejus, et
adorate Dominum, id est, veneramini bonis operi-
bus ; in *atrio sancto ejus*, id est, in vobis effectis
atrium sanctum ejus, id est, non angustis in chari-
tate, sed dilatatis sicut atrium amplum est. In alia
translatione habetur *in aula sancta ejus*. Quod idem
est in sententia, scilicet ut sitis habitatio ejus in
charitate amplissimi, ad modum aulæ, quæ habi-
tatio amplissima est. Dico *afferte filios arietum*, et

afferendum est; nam jam est tabernaculum consummatum, ideoque sacrificandum est in eo.

Et ostendit quomodo sit consummatum, et quid sit illud tabernaculum: hoc quod futurum est ex nimia certitudine annuntiando præterite, sic: Vere afferendum est. Nam *vox Domini*, id est prædicatio ejus, per prædicatores intonuit *super aquas*, id est, ad modum tonitruum, quod aperte sonat omnibus et comminatur; aperte gentibus sonuit, et damnationem non respicientibus comminata est: et bene ponit *super*. Nam *vox illa* de superiori dispositione Patris processit. Gentes quidem aquæ dicuntur, eo quod ad modum aquarum defluentium, per illicita defluunt; et quia dixerat *vox Domini*, ne qualiscumque Dominus videretur, commendat eum sic: Et iste Dominus existens *Deus majestatis*, id est, omnipotentis, intonuit *super aquas multas*: et ideo repetit *super aquas*, ut quia indeterminate posuerat, addat *multas*. *Vox Domini* dico operantis in virtute, id est, in constantia quam dedit prædicatoribus, ut neque mors neque vita separaret eos a charitate Christi (Rom. viii, 35). Et *vox Domini* dico operantis in magnificentia miraculorum prædicatorum. Unde in Evangelio: « Dominus cooperante et sermonem confirmante, sequentibus signis (Marc. xvi, 20); » et exponit quid operatus sit in virtute et magnificentia, sic: Et *vox Domini* dico *confringentis*, de malo in bonum *cedros*, id est, sublimes in superbia, ad modum cedri quæ sublimis arbor est.

Cum dicit *cedros*, simpliciter intelligit omnes superbientes contra Deum inobedientia, et non solum parvas cedros confringet, sed et *cedros Libani* confringet Dominus, id est, superbientes de nitore nobilitatis et divitiarum. Qui ideo cedri Libani dicuntur. Libanus enim *nitore* interpretatur. Dico quod *cedros confringet*, et adhuc aliud faciet quod mirabilis erit, hoc scilicet: *cedros confringet*, et *eas* contractas *comminuet*, id est valde humiliabit in tribulationibus. *Eas* dico existentes *tanquam vitulum Libani*, id est, acceptabiles Deo per ipsas tribulationes, sicut vitulus Libani acceptabilis est ad sacrificandum, cum pinguis sit propter bona pascula Libani, in quibus pastus est. Pingues namque vituli sacrificio habiles erant. Dico *comminuet eas*, et ne comminui videatur eis ignominiosum, *dilectus*, antonomastice, id est Christus, de quo *vox paterna* ait: « Hic est Filius meus dilectus (Matth. iii, 17); » *comminuetur*, id est, in tribulationibus humiliabitur. Et ne crederetur secundum divinam naturam comminui, determinat sic: *Quemadmodum filius est unicornium*, id est ad eum modum, ad quem modum est filius Judæorum, qui dicuntur unicornes, propter unicam et singularem superbiam quam præ cæteris habuerunt. Vel propter unicam legem. Nullæ namque gentes legem tunc habuerunt. Quia autem dicit eum filium Judæorum, id est, de eorum sanguine ratum; ad ipsius humilitatem commendandam dicit. Qui nec etiam de eorum sanguine, quos se crucifixuros 84 cognoverat, nasci dedignatus est. Ne

A vero putaretur illas solas cedros confringere et comminueri, quæ quamvis Libani sint, non tamen adversariæ sunt Ecclesiæ, ostendit quoque se illas intercideri quæ sunt adversantes fidelibus, sic: *Et vox Domini* dico *intercidentis*, id est, dividens *flammam ignis*, id est persecutores, alios assumendo, et alios relinquendo. Qui bene dicuntur *flamma*, eo quod fideles tribulationibus devorantur ad modum flammæ ligna devorantis. Et bene post *flammam* subjungit *ignis*. Nam sicut *flamma* ex igne, sic et eorum persecutio procedit ex nimio ira et odii fervore.

Postquam ostendit vocem Domini intonuisse super gentes, quæ aquæ dicuntur, et hoc in virtute et magnificentia, et confregisse cedros Libani, et eas comminuisse *tanquam vitulum*, et intercideri *flammam ignis*, enuntiat eadem voce concutiendum et commovendum *desertum Cades*, per quod Judæi figurantur. Cades, juxta Augustinum, *sanctum legis* interpretatur. Ipsi vero *desertum* sunt a *sanctitate legis*, scilicet sanctitate legis carentes, et carnalia præcepta solummodo retinentes. Vel *desertum sanctitatis legis* sunt, id est, deserentes legis sanctitatem quam eis Dominus proposuit: et hoc idem est in sententia diverse explicatum. Unde Dominus in Evangelio: « Irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram (Matth. xv, 6). » Et Apostolus: « Voluntatem suam quærentes statuere, lege Dei non sunt subjecti (Rom. x, 3). » Cades quoque, juxta Hieronymum, *comestio tineæ* dicitur. Judæi vero *desertum* existentes, ad modum tineæ per pseudoapostolos innocentes comedere, id est, sibi confirmare studuerunt. Et de eorum commotione ad fidem sic dicit: Dixi quod *vox Domini* intonuit *super aquas*, *vox Domini* dico *concutientis* per *causam desertum*, et exprimit quod *desertum*. Et, id est scilicet, *commovebit* Dominus per penitentiam *desertum Cades*, id est Judæos. A similitudine cultoris, qui terram concutit et commovet aratris, ut fertilis fiat. Et *vox Domini* præparantis *cervos* ex ipso deserto, id est, facientis quosdam cervos, id est, devorantes venenum serpentium, et per hoc præparabit cervos, quia *revelabit* eis *condensa*, id est obscuritates Scripturarum prophetiarum. Dixi quod *vox Domini* intonuit *super aquas*, et *confringet* et *comminuet cedros*: B et *commovebit desertum Cades*, et omnes in *ibi*, scilicet aquæ, cedri, et *desertum in templo ejus* exitentes, id est membra Ecclesiæ, quæ est templum eius, *dicent gloriam* ei, id est, glorificabunt eum bonis affectionibus et verbis et operibus, et per hoc dicent gloriam, quia *Dominus facit*, id est faciet eos *inhabitare diluvium*, id est immobiliter statuere eos in spe beatitudinis, quæ per baptismum fidelibus a Deo datur. Quod diluvium dicitur, eo quod in eo omnia peccata diluuntur, sicut in diluvio omnis caro deleta est. Et per diluvium *sedebit*, id est habitabit in eis *Dominus rex*, id est, ut regat de bono in melius, in æternum, id est hic et in futuro, et exprimit quomodo reget: Hic, scilicet *Dominus virtutum* po-

puo suo dabit, id est constantiam, ne deficiant, et *in futuro benedicet populo*, id est, exaltabit populum suum : *in pace* constituendo, ne amplius in aliquo sollicitetur.

IN PSALMUM XXIX.

Titulus vicesimi noni. *Psalmus cantici in dedicatione domus David*. Titulus iste juxta similitudinem historiae positus est. Propheta namque praevidens Salomonem filium suum domum Deo aedificaturum, et postea dedicaturum, et in illa dedicatione praefigurandam esse dedicationem corporis Christi et Ecclesiae; quod utrumque Dei domus, id est habitatio est, introducit Christum promittentem se bene operaturum, ut a Deo in resurrectione dedicetur, id est, ad immortalitatem et gloriam et Dei laudem destinetur, sicut domus Salomonis fuit dedicata, id est ad hoc ut Deus in ea laudaretur destinata. Enuntiat quoque ipsam dedicationem resurrectionis suae, adhortando membra ad bene operandum, **85** et Deum laudandum, ut ipsi in futuro dedicentur, id est, remota mortalitate, ad immortalitatem et laetitiam et Dei laudem destinentur. Ostendit quoque constantiam suam orandi pro illa dedicatione, ut et nos constantes in oratione faciat. Quia autem ponit in titulo scilicet *Psalmus cantici*, quidam unam partem; quidam vero duas esse dicunt. Cum una pars est, sic titulus exponitur: Tractatus iste dictus Psalmus cantici, eo quod in se contineat psalmum, id est bonam operationem; et canticum, id est de bono opere retributionem: factus est in consideratione dedicationis domus David, id est, corporis Christi vel Ecclesiae: quod utrumque est domus David, id est Christi, veri David. Si autem Psalmus cantici duae partes sint, quamvis idem sit in sententia, diverse sic exponitur: Iste psalmus, id est bona operatio, quae continetur in hoc tractatu, est causa cantici, id est, laetitiae. Cantici dico in dedicatione domus David futuri in ipsa domo. Vel ita ut in sententia sit diversitas: Psalmus iste, id est tractatus, est psalmus, id est tractatus cantici in dedicatione domus David futuri.

Exaltabo te, Domine, id est, te altum et magnum reputabo, bene de te cogitando ad honorem tuum et bene operando: et merito; *quoniam* propter exaltationem *suscepisti*, id est suscipies, *me* de mortali faciendo immortalem, a similitudine medici, qui aegrum suscipit ut sanificet. *Nec delectasti*, id est, permittes delectari *inimicos meos* Judaeos *super me* se extollentes: delectarentur enim si detinerer in morte. Dico suscipies; ut autem suscipiar, Domine omnium, Deus meus specialiter: *ad te misericordem respiciens clamavi*, id est, voce intensa oravi; et ideo *sanasti*, id est sanabis, *me*. *Sanasti* idem est quod et *suscepisti*. Et exponit quomodo sanabit; ita scilicet sanabis: *Domine, eduxisti*, id est, educes *ab inferno animam meam*, videlicet a locali inferno, reducendo eam ad corpus die tertia, et ut dignus essem ad deducendum de inferno. *Salvastis me* ab omni peccato. *Me* dico separatum a *descendentibus*

in lacum, id est, a consortio descendantium in profunditatem vitiorum. Ostensa sanatione sua, adhortatur membra ad psallendum et Domino confitendum, ut et ipsa sanata latentur: Dico quod sanavit me. Ergo ut sanemini, o mei sancti filii ejus existentes, *psallite Domino*, id est, bene operamini ad honorem Domini. *Et confitemini memoriae sanctitatis ejus*, id est, laudate eum voce et affectione de memoria sanctitatis ejus. Quod est dicere de hoc quod memor erit promissionis suae, ut vos scilicet per me sanctificet, qui per Adam peccatores effecti estis. Dico *confitemini*, et hoc duplici intuitu. *Quoniam ira*, id est, vindicta eis quam hominibus intulit propter Adam, erit *in indignatione*, id est in brevi furore. In alia translatione habetur *ira ejus* ad momentum, quod idem est in sententia: Indignatio enim est momentaneus furor. *Et vita erit in voluntate ejus*, quod est dicere: Deo ipsi debetis confiteri, quia cum juste vos damnare posset, brevem vobis vindictam intulit, scilicet mortalitatem et passibilitatem non diu duraturam. Et quia vita dabitur in futuro *in voluntate ejus*, id est, per gratuitam voluntatem ejus, et ideo adhuc *confitemini*. Quoniam *ad vesperum*, id est, ad Adam respicientibus ut ei conformentur, *demorabitur fletus*, id est, aeternus in futuro erit fletus; et *ad matutinum*, id est me Christum, respicientibus *demorabitur laetitia* beatitudinis. Quod est dicere: *Confitemini*; nam qui non confitentur, sed ad Adam respiciendo, ipsi conformantur, fletunt. Qui vero ad me Christum respiciendo psallunt et mihi conformantur, laetabunt. Vesper bene dicitur Adam, qui a peccando obscurus factus est, et ex eo mors nostra secuta est, sicut vesperum sequitur nox, quod mane obscurius est. Matutinum autem Christus est, **86** quod in eo fidei nostrae lux principium habuit: et clarus in sanctitate fuit ad modum mane, quod clarum est, in quo lux diei incipit. Dixi: Quia *ad vesperum* scilicet respicientibus *demorabitur fletus*.

Ego autem non respexi *ad vesperum*, sed *in abundantia mea*, id est, plenitudine sanctitatis meae positus. *Dixi*, id est, mecum statui: *non movebor* ab hac *abundantia in aeternum*. Et hoc ideo dicit ut nos instruat exemplo sui; ne a sanctitate moveamur. *Dixi, non movebor*: et hoc tamen non per me, sed tu, *Domine, praestitisti virtutem*, id est, constantiam *decori meo*, id est, abundantiae sanctitatis meae; *in voluntate*, id est in gratia tua. Et ostendit quam virtutem, hanc scilicet ut nec in tribulatione desistam clamare ad te, quamvis me tribulari sinas. Dico quod *praestitisti virtutem*, et usque adeo quod *avertisti faciem tuam a me*, id est videberis avertere aspectum misericordiae tuae a me in passione, permittendo me affligi; et *factus sum conturbatus*, id est, spontanea conturbabor in anima timore passionis, et tamen non ero remissus. Sed *ad te, Domine* misericordiae, respiciens *clamabo*, id est, clamosa affectione agam; et ad te *Deum*, id est, Creatorem *meum* respiciens *deprecabor* voce sic dicens: Quae

utilitas erit in sanguine meo effundendo, dum descendendo, id est, si hoc est quod descendam in corruptionem, id est, in putredinem? Quod est dicere: Ne permittas me in corruptionem descendere. Cum enim magna utilitas de morte mea, si resurrexero, sit futura; si hoc est quod non resurgendo in corruptionem descendero, quæ utilitas erit in effusione sanguinis mei? Nulla scilicet. Et exponit ipsam utilitatem sic: Vere, nulla erit utilitas tunc in sanguine meo; *Nunquid enim confitebitur*, id est, veros confessores parietis tibi pulvis? *Aut annuntiabit ille pulvis veritatem tuam*, scilicet te veracem esse, qui promissisti per prophetas te me resuscitaturum? Quod est dicere: Si non resurgens, pulvis effectus fuero; non pariam tibi confessores, nec annuntiabo in membris meis te veracem esse, quia me resuscitando promissionem tuam compleveris. Hoc autem sub interrogatione dicit ex affectione nimia, ut magis eum ad perficiendum quod possit commoveat.

Facta oratione, ne videatur ex diffidentia orasse, præ certitudine quam habet jam se exauditum, dicit: Cum nondum sit in re. Et hoc sic dicit: *Quæ utilitas*, etc. Et quamvis hæc ita dico, non tamen quod oro, futurum esse dubito: certus enim sum quia *audivit*, id est audiet, me Dominus. Ostendit autem quia et propter misericordiam, et propter merita: *audivit eum*, sic: Dico, *audivit*. Et hoc ideo, quia *et misertus est mei*; et quia *factus est adjutor meus*. Quod est dicere: Et ideo audiet, quia miserebitur mei. Et quia meritis meis feci eum mihi adiutorem. Demonstrat vero in quo erit adjutor, apostropham ad eum cum gratiarum actione faciendo, sic: Vere adjutor fies. Nam *convertisti*, id est convertes, *placitum meum*, id est, tristitiam passionis meæ, in gaudium resurrectionis. Quod est dicere: Destrues placitum meum, dando mihi gaudium. Et *conscidisti saccum meum*, id est, omnino destrues mortalitatem meam. Et *circumdedisti me*, id est, ex toto ditabis me lætitia immortalitatis. Bene autem mortalitas Christi saccus dicitur; quia cum peccatum non haberet, mortalitas ejus pœna peccati nostri fuit, sicut sacrus quo pœnitentes induuntur, pœna suorum peccatorum est. Dico quod circumdabis me lætitia; et hoc ideo, ut resurrectio mea dicat tibi laudem non verbis, sed ipsa sui evidentia. Et dixi quod *conscidisti saccum meum*, et ideo non compungar ultra timore mortis. Unde Apostolus: « Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur (Rom. vi, 9). » Et quia *non compungar*, Domine Deus meus, *confitebor tibi in æternum*, id est, laudabo te in meis omnimoda laude. Vel ita: Dico quod *conscidisti saccum meum*, et hoc ideo, ut *cantet tibi gloria mea*, id est, **87** ut laudent te omnino gloriosa membra mea, et sic ut *non compungar*, id est, non pœniteant cantasse tibi vel metu, vel alicujus principis favore. Sed o Domine Deus meus, usque in æternum, cundo de generatione in generationem, *confitebor tibi*, id est, laudabunt te.

IN PSALMUM XXX.

Titulus tricesimi. In finem Psalmus David. Solus autem Augustinus habet: *In finem psalmus David pro exstasi*. Quod sic exponitur: Psalmus iste attribuentus est David Christo, tendenti in finem, id est, perseverantiam et victoriam; Psalmus dico habitus pro exstasi, id est, subtili consideratione sua. Exstasis vero duobus modis accipitur: Exstasin enim dicimus, nimium mentis præ timore vel admiratione stuporem. Unde in Actibus apostolorum legitur: *Repleti sunt stupore et exstasi in eo quod contigerat illi (Act. iii, 10)*. Hujusmodi vero exstasis in Christo fuisse, nunquam dicenda est. Exstasim etiam dicimus arcanum mentis excessum, quotiescumque perfectorum contemplatio in secreta Dei consilia speculando, sæcularibus omnino cogitationibus postpositis, immoratur. Pro hujusmodi autem exstasi hic in psalmo agitur. Considerans namque Dominicus homo, se immensam et excellentissimam dispositione divinitatis in mortem esse tradendum, et ex morte illa salutem generis humani securam, orat, merita præferendo, ut Deus in passione constantem eum faciat, ne cedat et ut resuscitetur. Prædicat quoque passionem suam futuram præterite de ea agendo. Ostendit quoque suorum salutem, et pro eis orat. Adhortaturque eos ut viriliter agant in præceptis Dei. Agit quoque concessive de iniciatorum damnatione et erubescencia. Et hæc sic incipit:

In te, Domine, fundatus et firmus, *speravi*, id est, spem constantiæ et resurrectionis meæ posui. Ecce præsentio meriti. Ergo quia *in te speravi*, *non confundar in æternum*, id est nonnuquam erubescam. Vel sic: Et si videbor ad horam in passione erubescere, non tamen hoc sit in æternum. Quia vero dixerat generaliter *non confundar*, particulariter ostendit unde non confundatur, sic: Inde scilicet confunderer, si a morte non liberarer, vel si in passione cederem. Et ideo *libera me a morte*, et hoc *in justitia tua*. Quod est dicere: Quia justus es, et hoc ego in te sperando promerui. Et ut liberer, *inclina ad me aurem tuam*. Superius ostendit meritum, ponendo *in te speravi* et *in justitia libera me*. Hic autem orat ex misericordia liberari, cum dicit: *Inclina ad me mortalem, aurem tuam*, id est, descendere fac humilitati mortalitatis meæ benignitatem tuam, a similitudine medici, qui ex benignitate infirmo aurem inclinat, quando non potest præ infirmitate loqui, ut eum, infirmitate sua cognita, curet. Auris bene Dei benignitas dicitur, per quam preces humilitatis nostræ suscipit. Oro *libera*, et hoc non differas usque in communem resurrectionem, sed *accelera ut eruas me*, id est, accelere crue me, post très dies scilicet. Non solum autem oro a morte liberari, sed hoc etiam oro: *Esto mihi in Deum protectorem*. Quod est dicere: Te reputo Deum, et ex Deo cedas mihi in protectorem, ne deficiam. Et *in domum refugii*, id est, in securitatem sicut domus munita ad se fugientibus, est causa securitatis. Multi vero protegentur, qui securi non

sunt, ideoque bene addit. *Et in domum refugii.* A Dico esto mihi protector et domus refugii, ut sic saluum me facias a morte. Aliter enim non salvarer. Vere debes esse protector et refugium, quoniam fortitudo mea et refugium meum es tu, id est, quia te reputo fortitudinem, id est, protectorem meum, et refugium, id est, securitatem. Et sic in hac tentatione mortis debes esse protector et refugium, quoniam in aliis tentationibus inimicorum visibilium, et in tentatione diaboli, es tu mihi semper fortitudo et refugium. Et ideo deduces me de bono in bonum, perseverare **88** faciendo, et per deductionem enutries me, id est, confortabis me, faciens immortalam, a similitudine nutrimenti quæ parvum nutrit, ut fortis fiat ex debili. Exponit autem quomodo enutriet, sic: Scilicet enutries; Educes me de laqueo hoc quem absconderunt mihi, id est, de præsentis mortis quam abscondite putant se præparasse mihi, a similitudine illius qui in abscondito laqueum ponit, ut avem vel bestiam ignorantem decipiat. Et merito educes. Nam in manus tuas, id est in potentiam tuam, commendabo spiritum meum, id est, committam animam meam, ut per te qui potens es eam recipiam, ita quod non sint amplius inimici potentes eam auferre a corpore, sicut nunc sunt: a similitudine illius qui aliquid commendat, ut quando vulnerit illud recipiat; et bona fiducia commendabo; quoniam tu es, id est tu eris, protector meus in passione, ne deficiam.

Ostendit vero quod commodum inde sequatur, sic: Dico educes, et me educto redemisti me, id est, redimes me a morte, o Domine existens Deus veritatis, id est, dator veritatis faciens eos expetere vera bona. Vel, Deus veritatis, id est Deus verus, qui hoc promisisti, et non potes non complere. Non enim mei morte mea redimerentur, nisi de laqueo hoc educerent. Dixi quod meos redimes, quibus eris dator veritatis. Observantes autem vanitatem, id est, cum summa diligentia complectentes bona sæcularia, quæ vana sunt; et hoc supervacue, id est sine quolibet utilitate, odisti, id est odio habebis, et ideo non redimes illos, quos odio habebis. Ego autem non ero tibi odio, id est, mei non erunt tibi odio. Ego enim in Domino sperabo, id est, mei in te Domino non in vanis spem ponent. Et ideo exsultabo et lætabor, id est, exsultabunt in futuro de corporis beatitudine. Exsultare namque proprie corporis est; componitur enim a saltare. Et lætabuntur de animæ beatitudine, et hoc in misericordia tua, non in solis meritis suis. Et vere exsultabunt in corpore, quoniam respexisti humilitatem meam, id est, misericorditer considerabis, ut inde eos eruas per dejectionem corporis meorum. Subjacent enim angustiis omnibus. Quod dicit respexisti, a similitudine illorum dicit, qui oppressum benigne respiciunt ut ejus misereantur. Et vere lætabuntur in anima. Nam salvasti, id est, salvabis animam meam, id est, meorum, de necessitatibus, id est, de fragilitatibus quæ

contingunt per peccati originalis necessitatem. Fragilis enim est, cum plena illa, quam haberet (nisi Adam peccasset), Dei cognitione careat. Fragilis etiam est, cum timeat et tristetur, et cuncta talia patiat: et non solum hoc habebunt ut exsultent et lætentur in futuro; sed etiam in hac vita non conclusisti me in manibus inimici, id est, non permittes meos concludi in potestate diaboli, ut possit eos irretire per suggestiones impiorum, et in conformitatem suam traducere, a similitudine capti qui comprehenditur prius, et in carcerem postea concluditur. Vere non permittes concludi: Sed potius statuisti pedes meos in loco spatioso, id est, statues affectiones meorum in spatiositate fidei et dilectionis, a similitudine illius qui, de angusto carceris eductus, in loco spatioso statuitur. Enuntiata suorum salute, apostrophatice Deum orat ut in eis compleat quod enuntiaverat, sic dicens:

Enuntiavi quod mei exsultabunt et lætabuntur, et ut hoc sit, Miserere mei, id est, meorum, Domine. Et necesse est eis, quoniam tribulor, id est, mei tribulantur. Et exponit ipsam tribulationem per patres. Vere tribulantur; nam conturbatus est in ira oculus meus, anima mea et venter meus, id est, debilitatus est in vindicta quam accepisti de peccato Adæ intuitu rationis meorum. Conturbatus ponitur a similitudine oculi, caligine vel aliquo morbo conturbati, qui debilis est ad videndum. Et conturbata est anima meorum, id est, debilitata est vitalitas et sensualitas meorum, et debilitatus est venter, id est, corpus **89** eorum, a molliori parte totum corpus designat, ut illud rem debilissimam esse innuat. Exponit autem quomodo sit anima conturbata, sic: Vere anima, id est vitalitas, debilitata est, quoniam ipsa vita mea, id est vitalitas meorum, defecit in dolore, id est, defectibilis facta est per dolorem, quod non fieret nisi Adam peccasset. Quod est dicere: Talis naturæ facta est quod per aliquem dolorem potest deficere. Et anni mei sunt defectibiles in gemitibus; anni et vita hic idem est. Quod est ac si dicat: Non tantum defectibilis dicenda est eo quod per dolorem cito finire potest, sed ideo etiam quia, dum durat in crebris gemitibus adversitatum constituta, deficit a beatitudine lætitiæ, quam haberet continue, si perseverasset obedientia Adæ; per ostensionem autem defectionis vitalitatis innuit et corpus defecisse, quod a vitalitate vegetatur. Innuit quoque sensualitatem defecisse. Quæ vere defecit. Minus enim etiam corporaliter videmus et sentimus. Sciendum est animam et sensualitatem et vitalitatem idem esse; sed secundum diversa officia diversis nominibus nuncupatur. Anima autem ejus principale vocabulum est. Sensualitas vero dicitur eo quod per corporea instrumenta diversis sensus exerceat, ut per oculos videt, per aures audit. Vitalitas quidem dicitur eo quod corpus vegetando illud vivere faciat. Cum autem dicitur vitalitas et anima deficere, et anima perpetua esse videatur; idem est

ac si dicat : Deficit in officii sui exercitio, non autem in sui essentia. Nam si ejus ex toto perimeretur essentia, non esset utique perpetua.

Exponit etiam quomodo sit oculus conturbatus, sic : Vere conturbatus est oculus, qui et virtus meorum dicitur, propter sui dignitatem. Nam virtus mea, id est ratio meorum, infirmata est in paupertate, id est, laborat ad modum infirmantium, propter indigentiam plenæ cognitionis Dei. Et quia virtus infirmata est, ossa mea conturbata sunt, id est, virtutes meorum debilitatæ sunt; dicuntur autem ossa, propter fortitudinem quam habent, ad modum ossium quæ fortiora sunt carne. Ostensa una causa quare debeat misereri, scilicet propter eorum tribulationem : aliam subjungit, passionem videlicet eorum et injuriam pro eis patiendam, quam etiam ostendit. Et hoc sic dicit : Dico miserere meorum, quoniam tribulantur. Et ideo adhuc, quia ut tu eis misereris, super omnes inimicos meos factus sum opprobrium, id est, sicut inimicis meis opprobrium et derisio, plus quam ipsi futuri sunt opprobrium et derisio gentibus, cum ab eis captivi ducentur et dispergentur. In alia translatione habetur : Apud omnes inimicos meos, id est, omnibus inimicis meis sicut factus sum opprobrium. Et etiam vicinis meis, id est, illis qui aliquantulum appropinquerunt ut me cognoscerent, nondum tantum noscentes, sicut multi fuerunt ex Judæis; factus sum opprobrium, id est, verecundabuntur se vicinos meos fuisse; et timor, id est, causa timoris sicut notis meis, id est, apostolis, ne me confiteri audeant timore mortis. Unde legitur : « Noti mei quasi alieni recesserunt a me (Job x, 13) : » Dixi quod vicinis sicut factus sum opprobrium. Et ideo ipsi vicini, qui videbant me foras, id est, qui videbant me secundum forinsecam naturam, scilicet secundum humanitatem, qua patiar; et nunc considerantes secundum divinitatem, suggerunt, id est, ex toto recedent a me, id est, a spe quam in me habebant. Vel sic : Qui videbant, id est, cognoscent aliquantulum me, fugient a me, foras euntes, id est, eis cedentes qui foris sunt a cognitione mea, Judæis scilicet. Et non ita fugient ut revertantur post, sed oblivioni datus sum, id est, dabor, tanquam mortuus sum a corde, id est, secundum animam in peccato; sicut me mortuum in corpore videbunt. Quod est dicere : Putabunt me per peccata in anima mortuum, ideoque non resurrectorum.

Et factus sum, id est sicut, eis tanquam vas perditum 90; quod est dicere : Ponentes in me prius spem salvationis, reputabunt me ad salvandum eos inutilem, sicut vas perditum, id est fractum, quod inutile est aliquid in se capere, cum illud quod in eo ponitur, inde citissime diffuat. Et ideo reputabunt me vas perditum, quoniam audivi, id est patienter (non respondendo) audiam, vituperationem multorum commorantium in circuitu, id est, non in mei dilectione et notitia, sed in elongatione, ad modum circuitus, qui longe est a puncto quod in medio est. Vel commorantium in circuitu, id est, in appetitu

A terrenorum, quæ bene dicuntur circuitus, eo quod nunquam firma sunt, sed eunt in circuitum, id est, semper voluntur aliquando in prospera, aliquando in adversa. Quod est dicere : Ideo reputabunt me tanquam vas perditum; quia cum vituperatus ero, me videbunt tacere quasi reum. Et ideo adhuc factus sum tanquam vas perditum; quia Judæi existentes in eo circuitu quem dixi; dum convenirent, id est dum convenient, congregati corporaliter adversum me, id est, ut mihi detrahant, ipsi simul manentes, id est, in eadem voluntate mortis meæ concordantes consiliati sunt, id est consiliabuntur, accipere animam meam, id est, auferre vitam meam, a similitudine illius qui ab hostibus accipitur ut perdat. Quod est ac si diceret : Quia videbunt eos de morte mea consiliari, et hoc ad effectum deducere me non resistente, reputabunt me quasi vas perditum. Dixi, quod consiliabuntur accipere animam meam. Ego autem in te speravi, id est, in te spem ponam, Domine. Et dixi, id est dicam, et verbis, et opere, et affectione, o Domine, eripe me de manu, id est de potestate, inimicorum meorum Judæorum, ne eis conformer. Et eripe me a persequentibus me Judæis. Quod est dicere : Eripe me a potestate Judæorum, ne mihi prævaleant, qui sunt inimici mei et persequentes. Multi namque inimici sunt, qui non sunt persequentes. Ideoque bene addit, a persequentibus me.

Et præmittit causas de quibus eripatur, sic : Dico, eripe; et dignum est. Nam Deus meus est; C reputo te Creatorem meum. Et quia sortes meæ sunt in manibus tuis, id est, electiones meæ sunt in voluntatibus tuis. Quod est dicere : Quia solas voluntates tuas eligo; sortes pro electionibus ponit, quia per sortes electiones fieri solent; quia vero ex voluntatibus opera procedunt, manus dicuntur. Manibus enim opera exercentur. Oro, eripe. Et non solum hoc, sed etiam illustra faciem tuam, id est, illustrem ostende et claram fac benignitatem tuam. Respicendo super me servum tuum, id est, omnino tibi obedientem. Faciem ponit pro benignitate, eo quod in facie sæpe benignitas denotatur. Bene etiam ponit, super servum tuum, quasi dicat : Cum tu superior sis me humano servo tuo, condescende mihi; et per hoc benignitatem tuam illustrem ostende. Oro, illustra; sic scilicet : Salvum me fac a morte. Et hoc in misericordia tua, Domine, ne confundar; quod esset, si salvus non fierem; neque dignum est, quoniam invocavi, id est, oravi te. Vel ita : Quoniam invocavi te, id est, bona affectione et verbis et operatione vocavi te in habitorem meum. Dico, ne confundar; impii vero, id est, Judæi inimici mei erubescant in resurrectione mea, et post deducantur in infernum, localem infernum videlicet. Dico : Erubescant, et etiam muta fiant labia dolosa eorum. Non dicit sic muta, quod nihil omnino dicant; sed muta, id est, nihil mali de me, quod verum videatur, dicentia. Labia dolosa dicuntur habere, qui aliud cogitant, aliud dicunt; quæ Judæi habuerunt.

Cum enim ratione sua et miraculis Christi coacti, vere Deum esse cognoscerent, ore tantum denegabant. Potest etiam hoc oratio esse, si sic exponatur: Oro, *salvum me fac*. Et me salvato, *erubescant impii* Judæi de morte mea, in bonum scilicet erubescant, Et ut vehementius erubescant, *deducantur* cogitatione sua *in infernum*, in profunditatem **91** peccatorum suorum. Quod est dicere: Considerent profunditatem peccatorum suorum: et sic *muta fiant labia dolosa* eorum a vituperatione mei. Ostendit autem in quo sint *dolosa* cum subjungit: *Quæ labia loquuntur adversus me justum*, id est, detrahendo mihi justo: et hoc *in superbia et abusione*, id est, superbe et abusive. Superbe quidem loquebantur, cum dicebant: « Ave, rex Judæorum (*Matth. xxvii, 29; Marc. xv, 18; Joan. x, 3*). » Abusive autem, cum ad ejus detractionem falsis vocabulis abutebantur, dicentes eum, qui justus erat et innocens, peccatorem et seductorem (*Matth. xxvii, 63*). Vel ita: *Loquuntur in abusione*, id est, abutuntur libero arbitrio suo loquendo adversum me.

Cum enim ad hoc datum sit eis liberum arbitrium, ut cessando a malo, et bonum operando vel dicendo, meliores fiant quam si solummodo potentiam bene operandi haberent; abutuntur ipso libero arbitrio male de me loquendo. Ostendit autem quis fructus sequatur de salvatione sui, sic: Oro, *salva me*. Et per me salvatum apparebit *quam magna*, id est valde *magna multitudo dulcedinis*, id est misericordiæ tuæ, *quam multitudinem abscondisti*, a perditionis, et hoc *timentibus te*, id est, ad opus timentium te. Quod est dicere: A te non *timentibus abscondisti* ne cognoscant eam; *timentibus* autem revelasti, juxta illud Evangelii: « Abscondisti hæc a sapientibus, et revelasti ea parvulis (*Luc. x, 21*). » Et non revelasti sic ut non sint habituri; sed *perfectisti*, id est, perficies, illam multitudinem meis timentibus: *qui sperant in te in conspectu filiorum hominum*, id est qui confitentur se sperare in te in conspectu imitatorum malignorum, non denegantes te timore mortis. Unde Dominus in Evangelio: « Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram patre meo (*Luc. xii, 8*). » Malignos hic homines vocat, eo quod solummodo homines sunt, id est, solummodo humana considerantes, nec etiam spiritualia. Ostendit vero multitudinem *dulcedinis*, quam superius posuit, sic per partes. Dixi quod perficies in eis multitudinem *dulcedinis*; hanc scilicet: *Abscondes eos* separatos a conturbatione hominum, id est, malignorum. Et hoc *in abscondito faciei tuæ*, id est, abscondes eos a malignis, ne eorum gloriam videant, et eos conturbent sicut modo faciunt. Et tates eos in præsentia tua, quæ a malignis abscondita erit. Unde scriptum est: « Tollatur impius, ne videat gloriam Dei (*Isa. xxvi, 10*). » Dico quod in futuro *abscondes*; et hic *proteges eos* existentes in *tabernaculo tuo*, id est, in militia tua; a *contradictione linguarum*, id est, a contradicentibus linguis hære-

ticorum et aliorum vana suggerentium, ne prævaleant eis. Hanc autem apostropham ad membra: *Benedictus Dominus* de hoc, quia meis videt futurum quod prædixit. Dixi quod Deus abscondet et proteget vos, o sperantes; et ita erit. Et ideo *benedictus*, id est, laudatus sit Dominus, et a me et a vobis. Repetit autem quare sit laudatus aliis verbis, sic: *Quoniam mirificavit misericordiam suam mihi*, id est, mirabilem misericordiam suam faciet Deus meis, vobis scilicet. Et hoc *in civitate munita*, id est, in Hierusalem cœlesti, quæ dicitur civitas munita, eo quod nullus assultus hostium in eam fieri potest. Unde scriptum est: « Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se (*Isa. lxiv, 4; I Cor. ii, 9*). » Facit autem apostropham ad Deum repetens causam salvationis suorum, ut eos sibi magis obnoxios faciat. Dixi quod mei protegentur, abscondentur. *Ego autem ut ipsi protegantur projectus sum*, id est *ero a facie oculorum tuorum*, id est, a præsentia misericordiæ tuæ. Quod est dicere: Videbor in passione esse projectus a misericordia tua, et hanc projectionem *dixi*, id est, intellexi ego, qui projiciendus sum, quam alta et rationabili dispositione fiat, dico, *dixi*; et hoc *in excessu*, id est, in sublimi subtilitate *mentis meæ*. Quæ bene dicitur excessus, eo quod omnes omnium hominum et angelorum subtilitates excedit.

Per hoc autem quod dicit se hoc intellexisse, innuit se hoc libenter passurum, et non hoc ignorare. Dico quia *projectus* ero. Et ideo *exaudisti vocem orationis 92* meæ *dum clamarem ad te*, id est, audies sic ut impetrem orationem meam voce proferebam, dum clamabo ad te pro meis. Apostrophatice quidem suos adhortatur ut Deum diligant, et viriliter agant, ut sic oratio sua et projectio eis proficiant, quæ aliter non proficerent. Dico quod *projectus* ero pro vobis, et exaudiar dum clamabo. Ergo *diligite Dominum omnes sancti ejus filii* per me futuri; *quoniam hanc veritatem*, id est hanc justitiam, dilectionem scilicet, *requirit Dominus* a vobis per beneficia, quæ vobis per me dabit, et quæ jam dedit. *Æquum enim est et justum ut creature Creatorem, et reparati diligant vitæ reparatorem*. Unde scriptum est: « Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo (*Deut. vi, 5; Matth. xxii, 37; Marc. xii, 31; Luc. x, 41*). » Et ideo adhuc: *Diligite*, quia *retribuet abundanter*, id est, magnam et abundantissimam retributionem dabit *facientibus superbiam* in se. Quod est dicere: Qui se facient superbos contra eum, dedignando ejus dilectionem. Quod est ac si dicat: Ideo *diligite*. Nam si non diligentes superbi fueritis, cum omnibus superbientibus retribuere, retribuere et vobis: Dico, *diligite*. Et quia dilectio nihil est sine bono opere; *viriliter agite* in bonis operibus. Unde beatus Gregorius (*Homil. 30, in Evangel.*): « Probatio dilectionis, exhibitio est operis. » Et Apostolus: « Non coronabitur nisi qui legitime certaverit (*I Tim. ii, 5*). » Et viriliter agen-

do ne deficiatis, sed *confortetur* in hoc *cor vestrum*, id est, sicut in hoc perseverantes, o vos qui speratis in Domino salvationem. Aliter enim non spes, sed presumptio esset.

IN PSALMUM XXXI.

Psalmi trigesimi primi. Titulus. *Intellectus huius David* : Quod sic exponitur : Huius David, id est, huius fideli qui in hoc psalmo agit, est intellectus. Quod est dicere : Hic fidelis qui hic loquitur, vere sapiens est, et bene intelligens. Cum autem ponitur intellectus indefinite, magis eum esse intelligentem innuit, quam si determinaret. Illos enim qui sapientissimi sunt, sapientes indeterminate dicere consuevimus. Ut Salomon sapiens dicitur indeterminate. In hoc vero psalmo, fidelis quilibet agit, qui prius intelligebat se beatificari posse per liberum arbitrium sine remissione peccatorum; nunc autem errore tali postposito, ad aliorum instructionem ostendit nullum nisi per peccatorum remissionem posse beatificari, seipsum inde proponens exemplum; dum enim hunc errorem habuit, omnino debilitatus est in virtutibus. Tandem ergo cognito errore, et inde confessionem agens, et veniam postulans impetravit : et sic beatitudinem iustitiæ adeptus est, et in futuro magis beatificatur. Adhortatur etiam alios ne in hoc errore decepti intellectum remissionis a se repellant. Et quia ad hoc per se sunt insufficientes : pro eis postmodum orat. Bene vero psalmo præcedenti supponitur. Nam in superiori de remissione actum est, et de beatitudine fidelium. In hoc autem qualiter ad beatitudinem perveniatur, instructio datur, ne quilibet ad hanc se per liberum arbitrium attingere præsumat.

Beati quorum, etc. Iste versus sic præposterate legitur. Quasi dicat : Multi per liberum arbitrium solum ad beatitudinem pervenire nituntur, sed illi soli sunt *beati quorum peccata sunt tecta*, id est sic abscondita, vel per baptismum solum, vel etiam per confessionem, quod ea Dominus non videat, sic ut ulciatur. Et *quorum iniquitates sunt remissæ*, id est, postquam eorum *peccata tecta sunt* : sic eorum malæ concupiscentiæ, id est, cogitationes sunt *remissæ*, id est, ineffaces, ut eis non prævaleant, a similitudine ærius remissi, qui invalidus est ad trahendum. Ne vero aliquis, post peccatorum refectionem, sic iniquitates remitti putaret ut nullo modo peccaretur : vel, si peccaretur, ut non amplius ad beatitudinem attingere posset, addit : Et *beatus vir ille cui non imputavit Dominus peccatum*, quasi dicat : Concedo quidem nullum a peccato post peccatorum refectionem immunem posse existere : sed ille tantum vir est *beatus*, id est justus, vel erit *beatus* in futuro, *cui non imputabit Dominus peccatum suum ad vindictam æternam*, id est qui non peccabit criminaliter, vel nimis consuete, id est usualiter, sicut postea non satisfaciat Deo confitendo et corpus affligendo, et elemosynas dando. Illi namque peccatum ad penam imputabitur, qui post peccatorum refectionem criminaliter, vel nimis consuete peccat, sic ut

postea Deo non satisfaciat. Unde propheta : « Si averterit se iustus a iustitia, nunquid vivet ? » (*Ezech. xviii, 27.*) *Nec est in spiritu ejus*, id est in anima beati viri solus. Quod est dicere : Et ille vir beatus est qui non deficit, sed in bono proposito suo perstat, quoniam ille dolosum spiritum dicitur habere, qui cum Deo fidem promiserit, et obedientiam opere complere perseveranter abnuat. Per hoc autem datur intelligi non esse beatum illum qui, quamvis ejus *peccata tecta et iniquitates remissæ* sint, tamen in spiritu dolosus est. Unde scriptum est : « Melius est non vovère, quam post vota non perficere (*Ecl. v, 5.*) » Sequitur. *Quoniam tacui*, etc. Quod sic exponitur : Nunc intelligo quod *beati sunt quorum remissæ sunt iniquitates*, etc. Aliis vero minime, hoc autem *tacui*, id est non intellexi, dum per liberum arbitrium me beatificari posse putavi. Bene *tacere* ponitur pro *non intelligere* ! Sicut enim loqui mentem dicimus dum intelligit, ita quoque tacere dum non intelligit. Dico quia quod nunc dico prius *tacui*. Et *quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea*, id est debilitata sunt ratio, liberum arbitrium, virtutesque meæ, quæ ossa, pro sui similitudine, dicuntur. *Inveteraverunt* ponit, a similitudine vestis, quæ quanto veterior tanto debilior est. Quasi diceret : Quia per me sufficere præsumpsi, ossa mea in quibus confidebam debilitata sunt ! Dico quia *tacui, dum tamen clamarem tot die*, id est jugiter. Illud idem quod tacebam. Quod est dicere : Dum ipsa mea miseria, quasi clamore, comprobarem illud quod in intellectu tacebam, scilicet illos solos beatos esse, *quorum remissæ sunt iniquitates*, etc.

Exponit vero quomodo clamabat, sic : Vere clamabam, *quoniam manus tua*, id est vindicta tua, o Deus, quam de me accepisti, ideo quia sic tacebam, *die ac nocte*, id est assidue *gravata est super me*, id est gravis et ponderosa facta fuit super me. Quasi dicat : Ipsa miseria quam vindicta tua mihi gravissimam inferebat, illud quod tacebam clamabat, osium scilicet eorum debilitatio. Dico quod *manus tua gravata est*, et cum gravaretur, tandem *conversus sum* ad te intelligendo quod prius tacebam. Et hoc *in ærumna mea*, id est in consideratione ærumnæ meæ. Quasi dicat : Considerando ærumnam meam, ab eadem admonitus sum ut ad te converterer, et sic conversus sum. Dico *in ærumna* quæ vere fuit ærumna, *dum configitur spina*, id est dum configeretur in me peccatum, quod dicitur spina eo quod pungat in conscientia ad modum spinæ, quæ corpus pungit. Dum ponitur *configitur*, innuit quia multa peccata in eo simul figebantur. In alia translatione habetur, *dum exardesceret messis mea*. Quod est dicere : Dum destruerentur virtutes meæ, quæ *messis* dicuntur, eo quod eis anima sustentatur ne pereat, sicut messe corpus sustentatur dum comeditur. Dico quod *conversus sum*. Et *conversus delictum meum cognovit tibi feci*. Potest et hoc quod hic expositum est alio modo exponi et distingui, scilicet sic : Dixi quod *conversus sum*. Et sic con-

fracta est in me spina, id est superbia. Spina dicitur a ossium collectio illa, quæ a collo usque ad renes attingens, corpus erectum esse facit. Quæ si frangatur, illico corpus incurvatur et humiliatur. Ideoque pro superbia ponitur. Superbia namque cor hominis adversus Deum erigit. Si vero confringatur cor, protinus erga Deum humiliatur. Dico quia contracta est in me spina, et dum confringitur, id est dum contracta est in me spina, id est superbia, *cognitum feci*, id est manifestavi tibi dilectum suum : Non quod prius ignorares, sed quia prius excusando me, quantum ad me, non quantum ad te **94** abscondebam, confitendo et me accusando manifestum tibi esse intellexi illud delictum, et *injustitiam meam non abscondi*, sicut prius, sed confitendo manifestavi sicut et delictum : delictum quidem dicitur, quando quod faciendum esset derelinquimus, sicut bene facere, Deum colere; et cætera talia; injustitia vero cum quod faciendum non est, facimus, ut hominem occidere, aliena rapere, et cætera talia. Dico quia *cognitum feci*.

Et exponit quomodo, sic : Et hoc prius dixi, id est mente statui, sic aïens : *Confitebor injustitiam meam Domino* et hoc faciam *adversum me* agens, id est accusabo me de iniquitate mea, confitendo eam Domino, qui prius superbe me excusabam, hoc dixi ego : *Et non abscondi*, et ideo tu misericors remisisti *impietatem peccati mei*. Non solum peccatum, sed et *impietatem* ipsius peccati, id est superbiam peccati non confessi. Ostenso hoc, quia per confessionem venit ad remissionem, ne putaretur ipse solus qui prius peccator fuerat remissione eguisse, sancti vero minime, subdit : Dico quia tu remisisti, remissione qua non solus ego, sed *pro hac orabit omnis sanctus ad te*, ad obtinendum scilicet, *in tempore opportuno*, id est in hoc sæculo, quod aptum est ad peccatum. Futurum enim ad hoc inopportunum est. Unde Apostolus : *Ecce nunc tempus acceptabile* (II Cor. vi, 2). Dico quod *orabit*. Et hæc oratio non erit infructuosa, *verumtamen*, quamvis futurus sit in diluvio *aquarum multarum*, id est in die iudicii, quæ continebit multas tribulationes et subitas, *ad eum non approximabunt* illæ aquæ, id est tribulationes; dies iudicii diluvium dicitur, quod ex improvise venit sicut diluvium ex improvise advenit. Unde in Evangelio; *« Dies Domini, sicut fur veniet (I Thes. v, 2). »* Quod est ac si dicat : Bono suo *orabit*, ideo namque in die iudicii nullis tribulationibus attingetur. Facit autem ad Deum apostropham, orans ut qui se a superiori tribulatione, ab impietate eripuit, eripiat quoque ab exteriorum inimicorum tribulatione, qui multis modis volunt eum devocare. Et hoc sic dicit : Dico quod *remisisti impietatem*. Ergo similiter, tu qui es *refugium meum*, id est ad quem fugi a tribulatione intimiori, quæ *circumdedit*, id est multum occupavit me, scilicet ab impietate peccati. Et qui etiam es *exsultatio mea*, id est causa exsultationis eruens me ab ea, *erue quoque me a circumdantibus me*, id est valde persequentibus me tribulatio-

nibus et suggestionibus, ne eis cedam. Quod est dicere : Fac me perseverare, ne deficiam; et hoc facere debes, nam promisisti mihi hoc in interiori, sic dicens : *Ego dabo tibi intellectum, et instruam te in via hac qua gradieris*. Præposterate legendum est hoc : *Ego instruam*, id est docebo te in via hac qua gradieris, id est docebo qualiter incedere debeas per viam mandatorum meorum. Et postea non relinquam, sed *firmabo super te*, id est firmiter ponam super te, ne deficias, *oculos meos*, id est benignitatem meam. Quod est dicere : Te perseverare faciam. Et sic *dabo tibi intellectum* ut intelligas arcana consilia mea; aliter enim non haberes intellectum.

Facta oratione pro se, adhortatur auditores ne repellant a se intellectum remissionis, sic : Dico quia Deus mihi remisit impietatem, et ut vobis similiter remittat, *nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus*, id est qui sunt irracionabiles. Quod est dicere : Nolite fieri comparabiles equo et mulo, ut sitis stupidi et pigri ad hunc intellectum remissionis, ad modum muli, qui stupidum animal est et pigrum. Et nolite superbi esse, ut putetis vos per liberum arbitrium posse beatificari, ad modum equi, quod animal superbum est. Orat etiam pro eis, quia videt eos ad hoc per se insufficientes, sic : Dico ne stant *sicut equus et mulus*; sed quoniam hoc per se cavere non possunt, tu Deus in campo et freno *maxillas eorum constringe, qui non approximant*, id est qui per se insufficientes sunt *approximare ad te*, id est ad tui obedientiam et cognitionem. Quod dicit *maxillas eorum constringe*, idem est ac si dicat *eos constringe*. Similiter quia posuerat equus et mulus, qui per maxillas stringuntur, **95** ab eorum similitudine ponuntur. Per canum quidem intelligimus gravius gubernaculum; per frenum autem levius. Camus quippe qui vulgo canifrenum dicitur, non capistrum, ut plures asserunt, gravius freno coercet equum. Sic et piissimus gubernator, illos qui graviori egent gubernaculo, gravius constringit tribulationes inferendo, ut castigati non pereant. Quibus autem leviori opus est gubernaculo, levius constringuntur. Unde Prosper : *« Misericorditer adhibet temporalem severitatem, ne juste inferat æternam damnationem. »* Et Salomon : *« Castigat Deus omnem filium quem recipit. »* (Prov. iii, 12; Hebr. xii, 6.) Dico, *nolite fieri sicut equus et mulus*. Quod si flatas, malo vestro fietis. Nam in futuro multa erunt *flagella peccatoris* : illius, scilicet qui hic nolet remissionem adipisci. *Sperantem autem hic in Domino remissionem, misericordia circumdabit*, id est amplectetur penitus in futuro, et in anima et in corpore. Per hoc autem multum invitatur non sperantes, ut sperent in Domino, nam sic misericordia circumdabuntur. Facit etiam apostropham ad sperantes, adhortans eos ut de spe bona non in se, sed in Domino lætentur, sic dicens : Ergo quia *sperantem in Domino circumdabit misericordia, lætamini pro spe vestra, in Domino*, id est in laude Domini, q

justi, non in vobis, attribuendo vobis spem istam. **A** Et non parum *lætamini*, sed *exsultate*, id est valde lætamini: quæ lætitia corporis etiam saltatione demonstratur. Et etiam *gloriamini* in Domino, id est gloriam vestram attribuite Domino: non meritis vestris, o vos *omnes recti corde*, id est *justi* rectum habentes cor in cogitando bona, non distortum in cogitando perversa, ut Apostolus ait: « Qui gloriatur in Domino gloriatur (I Cor. 1, 31). »

IN PSALMUM XXXII.

Titulus trigesimi secundi. *Psalmus David*, id est fidelium quibus dictum est in præcedenti psalmo: *Lætamini in Domino, exsultate justi*: exhortantium se ut exsultent in laude Domini, scilicet ut laudent eum et in cithara et in psalterio. Et etiam cantent ei novum canticum in vociferatione. Præterdit autem honestissimas causas cur hoc faciendum sit. Ostendit etiam in *finem*, nullum nisi Dei gratia adjuvanti salvari. Dicit ergo:

Exsultate justi in Domino, id est in laude Domini. Quod est dicere: Exsultantes laudate Dominum. Et exsultandum vobis est in hoc: Nam vos *rectos corde*, id est *justos decet* laudatio Domini. « Non est enim speciosa laus in ore peccatoris: » (Eccl. xv, 9), illius scilicet qui respicere non vult et rectus fieri. Exponit vero per partes in quo laudent eum, sic: Dico, *exsultate*, in hoc scilicet. *Confitemini Domino in cithara*, id est laudate Dominum in laude mortificationis carnis vestræ. Quod est dicere: Mortificate membra vestra, etc. Bene vero mortificatio hæc cithara dicitur: Nam ab inferiori parte, id est a sensualitate mortificata resonat Deo, id est eum laudat. Non voce, sed ipsa sui evidentia ad modum citharæ, quæ ab inferiore concavitate resonat. Sensualitas namque per carnis mortificationem mortificatur, ne tantum ut prius vanitati sit intenta. Et in *psalterio decem chordarum*, id est in psalterio habente decem chordas, *psallite illi*. Quod est dicere: Laudate eum in vivificatione mentis vestræ, quæ vivificatur per decem chordas quas habet, id est per completionem decem legis præceptorum, quæ dicuntur chordæ, eo quod suavem Deo cantum non in voce vel sono, sed in ipsa rei evidentia reddant, ad modum chordarum dulcem cantum resonando reddentium. Merito quippe laus vivificatæ mentis psalterium dicitur, eo quod a superiori, id est digniori parte nostri resonat, scilicet a mente ad modum psalterii ex superiori concavitate resonantis. Et *cantate ei canticum 96 novum*, id est laudate eum novo cantico, scilicet completionem præceptorum quæ novus Adam construxit: in qua Deus delectatur sicut in cantico. Unde Apostolus: « Exuentes veterem hominem cum actibus suis, induite novum hominem qui secundum Deum creatus est (Ephes. iv, 24); » scilicet « Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos (Luc. vi, 27). » Et: « Vendite omnia quæ habetis, et date pauperibus, et sequimini me, dicit Dominus (Matth. v, 44; Luc. ix, 12). » Et etiam talia præcepta complete,

quæ noviter a Christo data sunt, non etiam in lege veteri habita, quæ sic dicebat: « Diliges amicum, et odio habebis inimicum. » Dico, *cantate ei novum canticum*, et non remisit. Sed *bene psallite ei in vociferatione*, id est in nimia mentis intentione laudate eum, quæ ideo vociferatio dicitur, quia nimis ad modum elementariæ vociferationis impetrationem expetit. Unde scriptum est: « Maledictus homo, qui fecerit opus Dei negligenter (Jer. xliii, 10), » id est sine intentione. Subdit autem causas quare confitendum sit et psallendum. Sic dico *Confitemini, psallite*. Et sic faciendum est *quia rectum est verbum Domini*. Quod est dicere quia hoc *verbum*, id est præceptum cantandi est *Domini*; et ideo *rectum*. Est enim *rectum* ut servo Dominus et creaturæ creator imperet. Et ideo *cautate et confitemini ei*, sicut dicimus, operando: quia *omnia opera* eis quæ ipse præcepit operari, sunt *recta in fide* positus, quamvis incredulitas videantur injusta. Unde scriptum est: « Nisi credideritis, non intelligetis (Isai vii, 9). » Et ideo adhuc *cantate et confitemini*; quia *diligit naturaliter misericordiam et iudicium*. Quasi dicat: Cum ipse naturaliter misericors sit, miserebitur vestri, si ei cantaveritis, juxta illud Joëlis: « Misericors est, et præstabilis super malitia. » (Joel. ii, 13). Et cum ipse naturaliter justus, justum iudicium diligit, justo iudicio vos damnabit nisi ei cantaveritis et confessi fueritis. Unde scriptum est: « Mihi vindictam, et ego retribuam, dicit Dominus. » (Deut. xxxii, 35; Rom. xii, 19). Dico quod *diligit misericordiam*. Et inde hoc videri potest, quia *miseri cordia Domini plena est terra*, id est Ecclesia, quæ Dei terra est, quam prædicatoribus excolit. Exponit autem quomodo *miseri cordia sit plena*, sic: Vere plena est misericordia; hæc scilicet, *Verbo Domini*, id est per Filium Domini cæli, id est prædicatores firmati sunt in fide et sanctitate. Et postea *omnis virtus eorum* quam habent in innocentia et sanctitate, confirmata) est *spiritu oris ejus*, id est per Spiritum sanctum, qui non solum a Patre, sed etiam a Filio procedit. Qui Filius os Dei dicitur, eo quod nobis per eum Dei secreta revelata sunt, sic ore cordis secreta revelantur.

Nam cum ipsi prius per Christi doctrinam et fidei et sanctitatis essent virtute firmati, per sanctum postea spiritum in eadem virtute sunt omnino confirmati. Qui nimirum per Isaiam « spiritus consilii et fortitudinis dicitur (Isa. xi, 2), » eo quod fortes faciat et firmos. Dico quod virtus eorum est confirmata *Spiritu oris ejus*. Quæ ad hoc est confirmata ut sit *congregans*, id est conjungens *aquas maris*, id est iniquos, qui defluendo per illicita sicut aquæ defluunt; amari Deo sunt ut mare, sicut aquæ congregantur in utre. Quod est dicere: Virtus eorum conjungit et constringit per legem impositam in unitate fidei et dilectionis et operationis, eos qui prius ad modum voluntatis eorum per quælibet illicita defluant; sicut aquæ quæ prius defluentes erant in utre conjunctæ a defluendi facultate coercentur.

Vel sic : *Congregans sicut in utre*, id est utpote in ure. Quod est dicere : Coniungens eos in unitate Ecclesiae, quæ uter bene nuncupatur, cum ex eis solummodo constituatur. Qui mortificati sunt in carne, sicut uter fit ex mortuorum animalium pelibus, iuxta illud Apostoli : « Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt (Gal. v, 24). » Dico *congregans aquas*; et non solum pravæ aquas, sed etiam (quod mirabilius est) *ponens etiam abyssos*, id est illos qui profundissimi sunt in peccatis, ut abyssus est profundissima in thesauris. Quod est dicere : Illos qui abyssi sunt ex abyssis thesauris facis, id est adeo doctrina et sanctitate **97** refertos, ut et alios inde locupletent, ad modum thesauri divitiis sæcularibus sæculares locupletantis. Unde Apostolus : « Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus (Cor. iv, 7). » Causis ostensis, ad exhortationem revertitur, sic : Ergo *quia rectum et verbum Domini, et opera ejus in fide, et diligit misericordiam et iudicium, timeat eum casto timore omnis terra*, id est Ecclesia : « Initium enim sapientiæ timor Domini (Psal. cx, 10). » Et Apostolus : « Cum metu et tremore vestram salutem operamini (Phil. ii, 12). » Orat etiam pro eis, sic : Dico : *Timeat*; quoniam autem per se insufficientes sunt, *ab eo*, id est ab ejus gratia *commoveantur* ad timorem *omnes inhabitantes*, non deserentes, *orbem*, id est Ecclesiam. Quæ *Dei orbis* est, ut in psalmum xxiii diximus.

Conjungit quoque causas alias quare timendus sit, sic : Dico *timeat*, et timendus est, *quoniam ipse, adeo potens, dixit*, non verbaliter, sed in sua dispositione constituit, *et facta*, id est formata, *sunt omnia*, ut in Genesi historialiter legitur. *Ipsæ mandavit*, id est præcepit in sui dispositione, *et creata sunt*, rudi et informi creatione. Quod est dicere : *Materia eorum unde ipsa postea formata sunt*, id est elementa informia, cælum scilicet et aer et terra, *creata sunt*, ut in Genesi legitur : « In principio creavit Deus cælum et terram (Gen. i, 2). » Terra autem erat inanis et vacua, etc. Dico quod *facta sunt*; *mandavit, et creata sunt*. Et per hoc, imo quia omnia quæ ipse dicet et mandabit fient similiter. Ea vero quæ gentes stultæ et supervacue adversus Deum et Ecclesiam verborum consilio disponunt, et quæ etiam cogitant, non fient. Nam *Dominus dissipat*, id est destruit illa *consilia gentium*; *reprobat autem cogitationes populorum*, id est gentium, quæ supervacue putant Ecclesiam minis, aut tribulationibus, aut suggestionibus devorare. Et non solum consilia plebis, sed etiam *reprobat consilia principum*, id est reprobando ea, deducit ad nihilum, ut non prævaleant suis. Unde Salomon : « Non est prudentia, neque consilium, neque fortitudo contra Dominum (Prov. 21, 30). » Et notandum quod non omnes cogitationes sive consilia eorum dissipat; quædam enim ad utilitatem Ecclesie sive ad impiorum justam damnationem fieri permittit, videlicet suos persequi, affligi, occidi;

A malos etiam florere in terrenis. Sed quæ ad suorum incommodum complerentur, omnino reprobatur et destruit, videlicet ne eorum exemplo sive suggestioni cedant; et si qua præter hæc sunt, quæ suis completa noceant. Dico quod cogitationes et consilia populorum et principum reprobantur et dissipantur. *Consilium autem Domini*, id est consilium quod verbaliter disponunt fideles ad Ecclesie utilitatem, cooperante gratia Domini, *manet in æternum*. Id est non dissipatur. Et non solum *consilium*, sed et *cogitationes cordis ejus*, id est illa quæ cogitant ad utilitatem suam et aliorum corda fidelium suorum, manent eundo in *generationem* hanc præsentem, et *generationem* futuram, id est inant in æternum. Et hoc totum est ac si dicat : Vere Deus timendus est a vobis, quia potens est dissipare consilia quæ contra vos sunt. Potens quoque est in æternum statuere quæ a vobis, operante eo consilio, fiunt et cogitantur. Gentes autem timendæ non sunt, cum earum consilia cito dissipentur. Unde Dominus in Evangelio : « Nolite timere eos qui occidunt corpus; animam autem non possunt occidere. Sed potius eum timete qui corpus et animam potestatem habet mittere in gehennam ignis (Matth. x, 28). »

Dixi quod Dominus adeo potens est quod *ipse dixit et facta sunt*, et *dissipat consilia gentium et consilium ejus manet in æternum*. Ergo quia tantus est, *beata est gens cujus est Dominus Deus ejus*, id est quæ Deum suum reputat Dominum, ut ei obediat in omnibus, nec serviat ventri neque vitiiis. Et hoc, quod Deum reputant Dominum, non habent ex se. Sed *populus* ille beatus est, *quem elegit* Dominus, id est separavit a massa perditorum, *in hæreditatem sibi*, id est ad hoc ut sint hæreditas sua. Quasi dicat : ad hoc elegit eos Dominus ut cum sint possessio ejus, colant eum ut Dominum, **98** et per hoc sint beati. Unde Apostolus : « Nemo potest dicere Dominum Jesus, nisi in Spiritu sancto. (I Cor. xii, 3). » Exponit vero quomodo *elegit*. Sic scilicet *elegit* : *Dominus respexit de cælo*, id est cum summus esset et invisibilis, visitavit genus humanum de humana natura Christi. Unde Apostolus : « Ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum natum de muliere, » etc. (Gal. iv, 4.) Dico quod *respexit de cælo cælorum Christo*, et per illud cælum *vidit* (ut miseretur) *omnis modi filios hominum*, Judæos scilicet et gentes, pauperes et divites, servos et liberos.

Quod est dicere : Misertus est omnis modi filiorum hominum. Ubi nos hic habemus filios hominum, Hebræi habent filios Adæ. Sed bene ponitur *filios hominum*, priorum scilicet hominum Adæ et Evæ. Qui non solum filii sunt in genere, sed et filii in crimine. Dico quod *de cælo respexit*, et non solum *de cælo*, sed etiam *respexit super omnes*, id est omnis modi *qui habitant terram*, id est qui manent in hac terra, *de præparato habitaculo suo*, id est per doctrinam apostolorum, qui sunt habitaculum ejus præparatum, id est ab eo gratuita voluntate electum.

Unde ipse in Evangelio : « Non vos me elegistis, sed ego elegi vos (Joan. xv, 16). » Vel sic : *Respexit* qui superior erat *super omnes qui habitant terram suam*, id est qui possident et dominantur terræ suæ, id est carni. Dico ipse *respexit*. Ipse dico qui post *fixit sigillatim* vel *angulatim corda eorum*. Quod est dicere : Quoniam eis non sufficeret, si solummodo respiceret, remittendo peccata, et postea eos desereret, constituit eis singularia corda, id est varias bonas voluntates, juxta Apostolum, dicentem : « Unusquisque proprium donum habet a Deo ; unus quidem sic, alius vero sic (I. Cor. vii, 7). » Bene vero ponit *fixit*, id est facile composuit. Fingere namque dicimus, facile componere aliquid de cera vel luto, sive aliqua molli materia. Quia vero adhuc non sufficeret fingere corda, addit : *Qui intelligit omnia opera eorum*. Compendiose positum est. Quod est dicere : Qui facit eos facere opera ad intellectum pertinentia. Quasi dicat : Non vana opera et irrationalia ; sed talia quæ sunt secundum hoc quod ipsi intelligunt.

Hujusmodi vero grammatica invenitur in Apostolo, cum dicit : « Spiritus postulat pro nobis, id est nos postulare facit, genitibus inenarrabilibus (Rom. viii, 26). » Dico quod *respexit*, et *fixit*, et *intelligit*. Et sic salvatur unusquisque fidelis dicitur rex, eo quod sese regat, à malis coercendo, et gigas, eo quod sit fortis in bene operando. Sed non *salvatur rex* ille *per multam virtutem*, suam scilicet : *Et ipsemet gigas existens non salvabitur in multitudine*, id est per multitudinem virtutis suæ reputatæ. Quod est dicere : Concedo quidem quod *per multam virtutem* Dei gratia datam salvabitur, sic tamen ut eam suam esse non reputet. Nam si eam suam, id est ex se esse reputaret, non salvaretur. Dico quod ille qui *rex* est et *gigas*, non *salvatur per multam virtutem* suam reputatam. Si quis vero non existens rex et gigas ascenderit equum, id est superham cogitationem, putando per se salutem attingere ; quæ cogitatio bene per equum designatur, quod superbissimum animal est, equus, id est, cogitatio illa fallax est ad salutem adipiscendam. Quod est dicere : Decipiet eum cogitatio sua. Non enim salutem attinget, ut cogitat. Unde legitur : « Si quis putat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit. (Gal. vi, 3). » Et non solum *fallax erit equus* illius qui rex non erit et gigas in virtute, sed et si rex et gigas abundans prius in virtute, equum ascenderit in *abundantia virtutis suæ*, id est etiam per virtutem qua prius abundabat, non *salvabitur*. Ad nihilum enim redigitur, juxta illud Ezechielis : « Justitiæ ejus quas fecerat, non recordabuntur (Ezech. xviii, 22). » Hoc autem quod dicit : *Non salvatur rex et fallax equus*, etc., ad hoc ponit ne quilibet per se salvari præsumat, sed Dei gratiæ sui salutem attribuat. Diceret aliquis : Cum per se non salvetur, quomodo ergo salvatur ? Respondetur. ¶ Ecce in evidenti pono per quod salvabitur. *Oculi Domini*, id est benignitas, sunt *super timentes eum*, respicientes

ut in bono perseverent ; et in eis, id est super eos timentes. Dico esse oculos Domini qui *sperant super*, id est de misericordia ejus. Quod est dicere : Qui non timent eum metu pœnæ, sed spe misericordiæ. Unde per Salomonem dicitur : « Qui timet Deum, faciet bona (Ecch. 15, 1). » Dico, quod *oculi Domini sunt super timentes eum*, ad hoc scilicet ut in futuro *eruat a morte*, id est a damnatione animas eorum, et hic interim *alat eos*, id est corroboret pane vitæ, id est bona operatione et intellectu bono. Eos dico positos in fame justitiæ, id est in nimio desiderio. Nisi vero justitiam esurirent, non eos ita aleret. De quibus idem in Evangelio : « Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam (Math. v, 6). » Ergo quia *oculi Domini sunt super timentes eum, ut eruet et alat* ; anima nostra *sustinet*, id est patienter expectat Dominum. Et hoc bona fiducia, cum inde jam arrham habeat ; hanc scilicet : *Quoniam adjutor ad bene operandum, et protector noster est, ne cadamus in tribulationibus*. Dico quod *sustinet Dominum*, et bono suo. Quia tandem in eo, id est in adeptione ejus, *latuitur cor nostrum*, id est anima nostra. Et ut tunc lætari possimus, *speravimus*, id est spem lætitiæ habuimus : et adhuc etiam habemus in nomine sancto ejus degentes, id est in magnificatione sancti nominis ejus. Quod est dicere : Ad hoc intendentes, ut nomen sanctum ejus magnificemus. Hoc autem est expositio, quomodo *anima nostra sustinet Dominum*, quod superius dixi ; scilicet *sustinet eum sperando in nomine ejus*. Vel sic : *Speravimus in nomine sancto ejus*, id est in eo quod designatur nobis per nomen sanctum ejus ; quod est misericors ; quod sibi antonomastice attribuitur. Quod est dicere : In misericordia ejus *speravimus*. Ergo quia in nomine tuo et *speravimus* et *speramus*, oramus : *Domine, fiat in futuro misericordia tua super nos*, id est, descendat beatitudo misericordiæ tuæ super nos debiles et infirmos ; *quemadmodum speravimus*, id est spem posuimus in te. Quod est dicere : Non fiat super nos remissa, sed tam ample quemadmodum ample *speravimus* in te.

IN PSALMUM XXXIII.

¶ Titulus trigesimi tertii. *Psalmus David cum immutavit vultum suum coram Abimelech, et dimisit eum, et abiit*. Historia nobis in hoc titulo innuitur, quæ talis est. David, invidia Saulis a regno Judæorum expulsus, eo quod de eo canebatur : « Saul percussit mille, et David decem millia (I Reg. xviii, 7 ; I Reg. xxi, 11), » David ad Achis Philistæorum regem confugit, ibique aliquandiu latuit. Qui etiam Achis communi nomine principum terræ Philistæorum Abimelech dicebatur. Omnes enim Philistæi reges, quoquo nomine prius vocarentur, communiter Abimelech dicebantur ; sicut Aegypti reges Pharaones. Quoniam autem David in Judæa prius manens Goliath, qui Philistæus fuerat, multos quoque Philistæorum interfecerat : unde etiam de

eo ut superius diximus, caneatur: «David percussit decem millia,» Philistæi contra eum partim odio et invidia, partim vero metu commoti. Timebant enim eum, cum esset et in bello strenuus, regnum eorum esse occupaturum; apud Achis illum frequenter accusando, ut ad eum interficiendus David adduceretur effecerunt. Qui cum ad occidendum quærebatur, in porta civitatis manentibus tympanisabat. Ast ubi, mortis suæ consilio sancti Spiritus indicio revelato, se vi nullatenus evadere posse cognovit, insaniam sibi affore simulando epilepticorum more, spumas in barbam emittendo, et sese manibus deferendo, vultu quoque penitus immutato, proavis cœpit volutari. Quæsitores tamen ejus, qui ab Achis misi fuerant, quamvis eum insanire crederent, eum arripientes, ad regem attulerunt. Quo viso, et insano existimato: «Ut quid mihi, inquit, arreptitium hunc adduxistis?» (1 Reg. xxi, 41.) Protinus igitur dimissus abiit David et evasit. In hac autem historia diligenter inspecta talis juxta Augustinum continetur Christi figura. Per David enim **100** apud Abimelech latitantem, Christi humanitas intelligitur, quæ vehementem a diaboli membris, quæ per Saulem figuratur, persecutionem sustinens, apud Judæos qui per Abimelech denotantur, aliquandiu humiliter latuit. Bene vero Saul qui appetitus interpretatur, diabolus exprimit: quem iniquorum operatio mala et devotio frequenter appetit. Convenienter quoque per Abimelech, qui regnum patris interpretatur, Judæi designantur: qui sæculariter per patres suos, David scilicet regis contemporaneos, ejusdem David regis regnum fuerunt: qui Christi pater secundum carnem dictus est, eo quod de ipsius semine Christus natus est. Unde in Evangelio cæcum dixisse legimus: «Fili David, miserere mei (Marc. x, 47.)» Qui David, id est Christus cum apud Abimelech, id est Judæos a Pharisæis et summis sacerdotibus et Scribis accusatus, ad perniciem quæreretur, in porta civitatis manentibus tympanisavit, id est apostolis in fide jam positis, quæ introitus est Hierusalem civitatis æternæ, sonum dulcem de tympano protulit: doctrinam scilicet carnis mortificandæ, et sic dulcem cantum Domino prolaturæ, quæ per tympanum figuratur; quod ex pellibus mortuorum animalium compositum, dulciter sonat. Qui etiam Christus salivam in barbam emisit, sese manibus detulit: et etiam vultu immutato coram Abimelech insanus visus est, et dimissus ab Abimelech abiit. Salivam in barbam emissit cum apostolis carnem suam comedere, et bibere sanguinem præcepit. Quod præceptum ideo saliva dicitur, quia multis non intelligentibus, stulte et præcriter prolatum esse visum est: ad similitudinem salivæ de puerorum ore manantis. Unde quidam etiam de discipulis dixisse leguntur: «Quomodo hic nobis carnem suam dabit ad manducandum?» (Joan. vi, 52.) Saliva quidem ista in barbam cecidit, id est in apostolos, qui, viriles ejus milites existentes, eam non abjecerunt, sed diligenter intelligendo

susceperunt. Unde Petrus dixisse perhibetur: «Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes (Joan. vi, 68).» Barba vero, quæ signum virilitatis est, viriles significat. Sese autem mirabiliter manibus detulit, cum corpus suum et sanguinem in manibus ferens, in cœna discipulis tradidit, dicens: «Accipite, hoc est corpus meum (Matth. xxvi, 26)» Et paulo post: «Bibite ex hoc omnes, hic est enim sanguis meus (Ibid.).» Vultum, id est voluntatem sacrificandi, coram Abimelech, id est Judæis immutavit, cum ipse, qui antea figuraliter sacrificia legalia voluerat, quinque millibus Judæorum, quos de quinque panibus et duobus piscibus saturaverat, corporis sui et sanguinis hostiam offerendam esse, ut scribitur a Joanne, monstravit. Quare quoque insanus eis visus est non intelligentibus: ideoque ab eisdem Abimelech dictis dimissus. Sic igitur ab eis abiens ad gentes se transtulit: de quibus idem antea dixerat: «Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili; et illas oportet me adducere, et vocem meam audient (Joan. x, 16).» Vultus autem pro voluntate ponitur; quia in vultu voluntas sæpissime denotatur. Historiæ figura et serie prout fuit possibile pertractata, ad tituli verba exponenda accedamus. *Psalmus*, id est tractatus iste est David, id est Christi; intellectus a fidelibus vel insistentibus a fidelibus, id est complendus, cum ipse David, id est postquam ipse Christus immutavit vultum suum, id est voluntatem suam sacrificandi, coram Abimelech, id est Judæis: et postquam Abimelech dimisit eum Christum, et ipse Christus abiit ad gentes, et ab eis Judæis recessit. Antea namque quam immutasset vultum, neque psalmus iste intelligebatur, neque a multis complebatur. Et est hic vox primitivorum fidelium, apostolorum videlicet et cæterorum discipulorum promittentium quod, quandoquidem David vultum, id est voluntatem sacrificii immutabit, eum benedicent, id est laudabunt eum bene vivendo, et aliis exemplum bonæ vitæ tribuendo, secundum quod sacrificium ejus expostulat; et etiam ore. Adhortatur etiam alios ad Deum magnificandum, ostendendo sui exemplo quæ utilitas inde sequitur. Docet quoque eos corpus Dominicum et sanguinem non temere, sed cum timore gustare: quid sit etiam timor Domini exponendo. In fine quæque agitur, de eum timore gustantium salute, ut ad gustandum alliciantur; et de malorum non bene gustantium damnatione, ut eos terrendo retrahat, et ad bene gustandum attrahat. Dicit ergo:

101 *Benedicam*, id est quando quidem David immutavit vultum, laudabo illum existentem *Dominum*; bene operando, secundum quod vultus, id est voluntas sacrificii ejus, quæ eum immutavit, expostulat. Et hoc *in omni tempore*, id est in prosperis et in adversis. Et non solum benedicam opere, sed *semper laus ejus erit in ore meo*, id est semper laudabo eum et ore corporis et ore cordis. Et sic benedicam et laudabo, quod *anima*, id est vita bona mea in Domino posita, id est in laude et obedientia ejus, laudabitur

ab aliis pro bono exemplo suo. Hoc autem quod David immutavit vultum, et ego ideo *benedicam Dominum*. *Audiant* aure cordis *mansueti*, id est fideles, qui non sunt contumaces, sicut illi qui dixerunt. « Quomodo carnem suam nobis dabit ad comedendum? (Joan. vi, 12.) » Et audiendo *lætentur*, nec contristentur sicut illi contristati sunt. Facit autem fidelium collectio, quæ in hoc psalmo loquitur, apostropham ad mansuetos, adhortando eos ad Dominum magnificandum, sic: Ergo quia promitto quod *benedicam*, et sic opere complebo vos *mansueti* exemplo mei *magnificate Dominum mecum*, etc. Potest hoc aliter continuari: Dixi *benedicam* et laudabo; et ut alii istud idem exemplo mei faciant, audiant aure cordis adhortationem meam quam eis faciam. Et hanc *mansueti audiant*, id est assentientes, non rebelles, et *lætentur* de ea, nec contristentur. Quæ exhortatio talis est: *Magnificate Dominum mecum*, id est laudate, sicut ego, et opere et ore. Et hoc non faciam ego et vos horarie, sed *exaltemus nomen ejus*, id est magnificemus eum qui Dominus vocatur, exaltatione tendente in idipsum, id est in perseverantiam. Quod est dicere: Exaltemus eum perseveranter. Et in hoc non ideo magnificetis ut aliquid præter eum inde quærat. Sed mei exemplo exquirite Dominum magnificando eum, et ipse vos audiet. Nam ego *exquisivi Dominum*, id est extra omnia quæsi Dominum magnificando eum: et ipse *exaudivit me*, id est audivit ut impetrem. Et sic *ex omnibus tribulationibus meis eripuit me* ne cederem eis; non ut eas non paterer; vel *eripuit*, id est eripiet in futuro. Dico, *magnificate*. Et ut bene magnificare possitis, *accedite ad eum* passibus fidei, et *accedentes illuminamini* intellectu spirituali. Accedendo enim ad Dominum, illuminatur ignorantia. Et postquam illuminati eritis, *facies vestra non confundentur*, id est cogitationes quas habebitis de Deo bene intelligendo non conturbabuntur; sicut eorum facies, qui, cum audissent a Domino: « Nisi comederitis carnem filii hominis, non habebitis vitam in vobis (Joan. vi, 60), » abierunt retro. *Facies pro cognitione* ponitur; quia oculis, qui in facie sunt, cognoscimus; vel quia in facie quilibet citius cognoscitur. Dico: *Quia exquisivi Dominum, et exaudivit me*. Et hoc non solus feci. Sed ut libentius hoc vos faciatis, scitote quod *iste pauper*, quem Dominum dixi superius, dicendo: *benedicam Dominum*, etc., id est Christus, *clamavit*, id est intenso clamore operis et oris exquisivit Dominum. Et *Dominus exaudivit eum*, etc. Et hoc, ut superius exponitur: Christus enim cum Dominus omnium esset, *pauper* factus est, id est Patri obediens per omnia, ut pauper diviti obediens est. Vel potest esse repetitio, quia interposuerat *accedite*, etc., ut addat: Et loquitur de se fidelium collectio, quæ in hoc psalmo agit, ut de tertia persona, sic: Dixi quia *exquisivi*; et verum est; *iste enim pauper* qui loquitur, id est ego, *clamavit*, id est clamore intenso exquisivit Dominum, etc. Sequentia hujus

versus non mutantur. Et quia *pauper* est, clamantem *exaudivit*, et salvavit.

Immitet angelus Domini in circuitu timentium eum, id est Christus qui est *angelus*, id est nuntius Domini Patris; qui *angelus* dicitur magni 102 consilii: immissione[m] faciet angelorum honorum in *circuitu timentium eum*. Quod est dicere: Muniet eos circumquaque angelis suis. Et sic eripiet eos a tribulationibus ne deficiant, vel eripiet in futuro. Unde idem in Evangelio: « Angeli eorum semper vident faciem Patris mei (Matth. xviii, 10). » Dixi: *Accedite et illuminamini*; et sic *gustate corpus Domini et sanguinem*. Dominus enim dicit: « Qui manducat me, vivit propter me (Joan. vi, 57). » Et gustando *videle*, id est cognoscite ipsa rei experientia in futuro cum beatificabimini, quoniam Dominus quem gustabitis *suavis* cibus est, id est, delectabilis, dans vitam fidelibus. Unde in Cantico sponsa de sponso: « Fructus ejus, id est corpus et sanguis, dulcis gutturi meo (Cant. ii, 3). » Dico *videle* in futuro: et hic interim sperate quia videbitis. *Beatus enim vir erit qui sperat in eo*. Dixi: *Magnificate, et accedite et gustate*: et sic timete, id est, cum timore veneramini Dominum omnes sancti ejus. Et bono vestro timebitis; quoniam non est *inopia* veri boni timentibus eum. Uade alibi dicitur: « Timentibus Deum nihil deest (Ecl. i, 28). » Dixi quod *timentibus non est inopia; divites autem egerunt et esurierunt*. Præposteratum est. Quod est dicere: *Divites spiritu*, id est superbi, *esurierunt*, et esurient semper, id est desiderabunt illud bonum. Nullas enim adeo impius qui summum bonum non desideret, quamvis ad ipsum recte non tendat. Et *equerunt* illo bono et egebunt semper, id est carebunt. Unde Dominus in Evangelico. « Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem in regnum cælorum intrare (Matth. xxix, 24), » divitem spiritu scilicet. Quia vero posuerat *non est inopia timentibus eum*, exponit *non est inopia*, sic. Dico quia *divites equerunt et esurierunt; inquirentes autem Dominum*, id est pauperes et timentes, valde quærentes Dominum, *non minuentur omni bono*, id est nunquam habebunt minus, quod ipsi quærent Dominum qui est omne bonum, id est, cum sit summum bonum, ab ipso est omne bonum. Quia vero dixerat, *timete*, ut postea doceat eos *timorem Domini*, sic adhortatur ad audiendum: Dixi, *timete*. Et ut sciatis timere, o vos, *filii*, non secundum carnem sed secundum doctrinam, *venite* passibus affectionis, et *audite me* auditu cordis, et sic *timorem Domini docebo vos*. Ut autem magis instiget ad hoc quod dicturus est, sic quasi interrogative præhortatur eos: Dico quod *docebo vos*. Et ne frustra doceam, *quis est homo qui vult vitam?* Et exponit quam *vitam*, cum adiungit scilicet: *quis est homo qui diligit videre ipsa rei experientia dies bonos*, id est dies vitæ æternæ, in quibus nulla tribulatio erit, ideoque boni dicuntur. Isti vero dies mali dicuntur, non quod in essentia sua

mali sint, sed quia in eis mala diversarum tribulationum immineant. Hoc autem est ac si dicat : Tu homo, qui vis vitam, audi quidquid alii faciant; et sic docebo te timorem Domini, scilicet prohibe linguam tuam a malo, id est ab amaribus verbis. Et quia quidam non amari in verbis dolosa loquuntur, et sic timentes non sunt, addit : *Et labia tua ne loquantur dolum*, id est dolosa verba; et etiam *diverte a malo* acta; et quia non sufficeret, *fac bonum*, et hoc non pro humano favore, sed per hæc *inquire pacem æternam*; et non tepide, sed *persequare eam*, id est perseveranter sic inquire eam. Quod est dicere : Cum diverteris a malo, et feceris bonum, fac hoc intuitu pacis æternæ, id est Christi, qui est pax vera. Juxta illud Apostoli : « Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum (Ephes. II, 14). » Dico, *diverte a malo*, etc. Et ad hoc te Deus adjuvabit.

Oculi namque Domini sunt super justos respicientes, id est gratia ejus respicit super eos ut confirmet, ne deficient a similitudine illius, qui quem diligit respicit. *Et aures*, id est ipsa gratiæ, sunt in precibus eorum, id est prope precibus eorum, ut exaudiat eos, et sit eis cooperator in bonum. Gratia vero bene dicitur et auris et oculus, eo quod per eam a Domino et exaudiamur et videamur. Vel quod dicit *prohibe linguam 103 tuam a malo*, specialiter legi potest sic : Dixi : *Gustate et timete*, id est cum timore gustate. Et ut cum timore gustes, tu qui vitam diligis, *prohibe linguam tuam a malo*, id est a blasphemia sacramenti; et etiam *labia tua ne loquantur dolum*, id est verba dolosa de ipso sacramento, ut dicas bene de eo, et male intelligas. Cætera vero non mutantur. Hoc autem quod dicit *prohibe linguam* etc., non est timor Domini, sed effectus timoris. Et per effectum causam designat. Sequitur : *Vultus auiem*, etc. Quia dixerat oculos Domini super justos esse, ex opposito ostendere intendit quid malis continget, ne sese putent impunitos, sic : Dico quod oculi Domini sunt super justos. Ex opposito autem vultus, id est vultuositas Domini est super facientes mala, id est ira ejus super eos, ut perdat de terra viventium etiam memoriam eorum, ut nec de eis ibi mentio fiat nec oratio. Vultum pro ira ponit, quia ira solet in vultu apparere. Ira vero Dei nihil aliud est quam vindicta. Dixi quod *auris* Domini sunt in precibus eorum. Et hoc potest videri per simile. Nam *clamaverunt justi*, id est clamore intenso egerunt justum in veteri lege, Abraham scilicet et Isaac, et cæteri hujusmodi. *Et Dominus exaudivit eos* : et sic ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos. Ideoque per exemplum eorum potest comprobari quod *justa*, id est prope est Dominus his qui sunt contribulato corde, id est illos exaudivit qui scindunt corda, gemendo de peccatis, et non vestimenta. Et ipsos justos *humiles spiritu*, non superbos, *salvabit*. Causæ insertio. Quod est dicere : Ideo *salvabit* quia sunt *humiles in spiritu*. Et necesse est ut salvet. *Multæ* namque sunt *tribulationes justorum*, et quæ per se contingunt, ut febricitari, et cætera hujus-

A modi; et quæ ab aliis inferuntur, ut flagellari, occidi. *Et ex omnibus his liberabit eos Dominus*. Hoc autem est expositio hujus quod superius posuit : *humiles spiritu salvabit*. Dico quod *salvabit* in futuro. Et interim *custodit Dominus omnia ossa*, id est omnes virtutes eorum, sic quod *unum ex eis non cœnervetur* id est non destruetur. Dixi quod justos *salvabit*, postquam scilicet morientur morte corporali, quæ erit eis porta vitæ. *Mors* autem *peccatorum* non erit porta vitæ, sed *peissima* erit, id est porta mortis perpetuæ. Et dixi : *Dominus custodit ossa eorum* justorum ne peccent. Et ex opposito *qui cederunt justum*, id est peccatores, *delinquent* eundo de malo in pejus. Exponit autem quomodo liberabit justos, et quomodo custodit hic justos, sic : Dico quod liberabit justos, scilicet *redimet*, id est eruet Dominus per pretium mortis suæ ab ipsis tribulationibus *animas servorum suorum*. Et dico quod *custodit ossa eorum*; et sic non *delinquent* criminaliter omnes qui *speserant in eo*, id est, nulli delinquent qui spem ponunt in eo.

IN PSALMUM XXXIV.

Titulus tricesimi quarti. *Psalmus ipsi David*, id est significato David, Christo scilicet attribuentus. Ubiunque ponitur in psalmis ipsi David, intelligitur. Christus, verus David. Introducitur hic caput agens concessive de Judæorum judicio, ut excæcati pro malis meritis suis in mortem eum tradant. Orat etiam de superatione inimicorum, et de constantia, ne cedat in passione, et de resurrectione. Orat postmodum pro quibusdam inimicorum salvandis. Et concessive agit de quibusdam perlegendis. Ostendit quoque causam damnationis eorum; mortem videlicet et opprobria, quæ ei gratis intulerunt : quæ postea ample satis exponit, ostendendo quoque quantam erga eos habuerit humilitatem et benevolentiam. Hoc autem ea intentione videtur agere, ut et inimicos de impietate ipsorum extirpat, et eos (pro quorum salute orat) sibi magis obnoxios reddat.

Judica, Domine, nocentes me. Quasi dicat : Scio quod exigentibus malis meritis suis judicandi sunt Judæi a te, id est, excæcandi; ut mihi noceant **104** in voluntate, non in actu, volendo scilicet in morte me detinere. Et quia scio, concedo. *Judica, Domine*, eos excæcando ut sint *nocentes me*, non in actu, sed mente. Et etiam *expugna*, id est expugnari sine eos a prima concupiscentia sua, ut illi, qui aliquantulum resistunt in amore mei, sed, secundum quod ratione sua coguntur acquiescere prævæ voluntati suæ de morte mea, expugnati ab ipsa voluntate, sic ut cedant ei, sint *impugnantes me* secundum carnem ut me interficiant. Facta concessio, orat de superatione inimicorum, et de constantia, sic : De illis concessi ut iudices, ut autem mihi auxiliariis, oro *apprehende arma et scutum*, id est fac me apprehendere arma, id est rationes firmas, et miracula, et alia opera quibus aperte eos convincam ut armis. Et fac me apprehendere scutum, id est spem protectionis tuæ quæ me protegat, ad similitudinem

scuti, ne convincar. Vel sic sola similitudine legi potest : *Apprehende arma et scutum*, id est similis esto apprehendenti arma in hoc ut me facias superare sicut ille qui apprehendit arma ut adjuvet amicum ad superandum. Et similis esto apprehendenti scutum protegendo me ne convincar, sicut ille qui scutum apprehendit et opponit jaculis inimicorum, protegendo amicum ne convincatur. Et sic, id est apprehendendo arma et scutum, *exsurge in adiutorium mihi*, ut convincam et non vincar. Dico *judica et expugna*. Et post mortem meam *effunde frameam*, id est multiplica vindictam tuam super eos. *Ei conclude*, id est conclusionem in eos fac, id est *adversus eos*, id est conclusionem quæ sit adversus eos, qua convincantur non potentes resistere. Quod est dicere : Aperte convince rationibus et miraculis discipulorum; et resurrectione et assumptione mei illos qui persequuntur me ad modum qui conclusionem convincitur. Framea vero pro *vindicta* ponitur, quia framea vindicta solet exerceri. Dico *conclude*, sic scilicet, *dic animæ meæ* : *Salus tua ego sum*. Quod est dicere : Per hoc *conclude* quod dicas *animæ meæ*, non verbis, sed ipsa rei experientia, scilicet resuscitando me, salus ipsi in Deo ejus. Vel sic *exsurge in adiutorium mihi*, in passione scilicet, et post in resuscitando me *dic animæ meæ* : *Salus tua ego sum*.

Vel sic versus iste legi potest : *Exsurge in adiutorium*, et post *effunde*, id est notifica, gentilibus *frameam tuam*, me scilicet qui sum gladius tuus, per quem diabolus convincens, et per mei effusionem *conclude adversus eos qui persequuntur me*, id est conclusionem fac adversus eos. Quod est dicere : Ipsi nimis superbe de me loquendo quasi vagi videntur, sed tu fac in eos conclusionem quæ valde sit eis contraria, id est coarcta eos per mei exaltationem et notificationem, ne possint ita in verbis adversum me vagari, a similitudine illius qui in carcere concluditur, ne vagandi habeat libertatem. Dico *effunde*, et sic scilicet *effunde* : *Dic animæ meæ*, resuscitando : *Salus tua ego sum*. Quod est dicere : Resuscita me et sic notifica, quia paucis cognitus sum. Sequitur oratio pro inimicis salvandis, sic : Dixi *effunde* me, et sic eos *conclude*, et cum conclusi fuerint per mei effusionem, quidam eorum salvandi *confundantur*, id est erubescant, et *confusi reverentur*, id est timeant pœnam, eo quod fuerint *quærentes animam meam* auferre, et reverendo *avertuntur* ab impietate sua, retrorsum, id est post me incedentes. Quod est dicere : Qui modo voluntates suas meis voluntatibus præponunt, et sic me antecedunt, suas e converso postponent meis, et sic post me eant, id est sequaces mei sint, et, postquam *avertentur* retrorsum post me eundo, *confundantur*, id est erubescant semper magis et magis de hoc quod fuerunt *cogitantes malum mihi*, id est adversum me : Quasi dicat : Non solum antea quam *avertantur, confundantur*; sed post aversionem in confusione magis et magis perseverent, ut tanto magis veniam mereantur. **105** Facta oratione pro salvandis, con-

cessio sequitur de periculis, ut fiant tanquam pulvis ante faciem, id est præsentiam ventis. Quod est dicere : In initio execrationis suæ fiant comparabiles pulveri ; qui cum aridus existens nullo humore terræ conglutinetur, a facie ipsius venti leviter huc et illuc impellitur : ita et ipsi nullo humore virtutum, Ecclesiæ, quæ firma terra est, adherentes, a mala concupiscentia sua facillime per illicita impellantur. Quæ concupiscentia ideo ventus dicitur, quia ad male agendum impellit ad modum venti pulverem impellentis. Dico : *fiant tanquam pulvis ante faciem venti*, et, ut pejus adhuc eis sit, *Angelus Domini*, id est angelus malignus, qui vindex est Domini in malos, sit *coarctans eos* suggestionibus ad illicita.

Et notandum quod priusquam aliquis ab angelo malo coarctetur, a mala voluntate ex se orta impellitur. Postquam vero fient *tanquam pulvis*, et ab angelo coarctabuntur : *fat via illorum* per quam venient ad mortem *tenebræ*, id est ignorantia, et *lubricum*, id est lubricatio de vitio in vitium, de malo opere in pejus. Quod est dicere : Postquam a vento concupiscentiæ impulsus, ab angelo coarctabuntur, in tenebras cadant ignorantiæ, ne quandoque respiscant ; et sic labantur de malo in pejus, et hoc sit eis via ad mortem : et ut magis eant lubricando, angelus Domini, malignus scilicet, sit *persequens eos*, ut per omnia illicita deducat. Et bene ponit *tenebræ* et *lubricum*, per similitudinem, quasi diceret : Tam male contingat eis, sicut illi qui, cum eum inimicus suus persequitur, per tenebrosam et lubricam viam incidit : ipse enim facillime cadit. Supponit autem causam quare hoc eis debeat contingere, sic : Concedo quod fiant tanquam pulvis, etc. Et merito ; *quoniam gratis*, id est sine causa, *absconderunt mihi interitum laquei*, id est absconse parare mihi putaverunt interitum qui esset causa laquei, id est causa quare illaquearer et detinerer ne resurgerem : a similitudine illius qui, cum laqueo detentus sit, non habet libertatem eundi quo velit. *Laquei* dico ipsis futuri, id est per quem in mortem ipsi illaqueabuntur, et *exprobraverunt animam meam*, id est probra intulerunt animæ meæ, dicendo eam seductricem peccatricemque ; unde eos dixisse in Evangelio legitur : « Nos scimus quia hic homo peccator est (Joan. ix, 24) ; » et alibi : « Seducit turbas (Joan. vii, 12) ; » et hoc *supervacue*, id est falso, vacui valde omni rationabili causa. Et ideo bene ponitur *supervacue*, quasi multum vacue. Dico qui absconderunt mihi interitum laquei, et ideo *veniat illi ex improvise laqueus*, id est mors a Tito et Vespasiano. *Quem ignorat nunc* ; unde Dominus in Evangelio : « Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis (Luc. xix, 42) ; » vel quem ignorat, id est ignorabit sibi contingere pro meritis suis. Adeo namque induratus erit, ut nec in vindicta peccati positus, ipsam vindictam cognoscat, et veniat illi *captio quam abscondit*, id est in abscondito mihi parare putavit. Quod est dicere : Captio mei qua me cepit, sit causa quare et ipsi captio veniat. Dixi : Veniat illi laqueus,

et sic sit, cadat scilicet in laqueum, in ipsum quem a mihi parare voluit: ut detineatur in morte, sicut me detinere voluit. Quod ponit: *cadat in laqueum*, idem est quod superius dixit, veniat illi laqueus: sed ideo repetit ut determinet, addendo *in ipsum*. Notandum autem quod captio ponitur et laqueus secundum diversos. Quidam ex eis capti sunt: quidam illaqueati morte: dico quod illi veniat *laqueus et captio*, et ita erit. *Anima autem mea ex opposito* quæ putabitur illaqueata *exsultabit in Domino* de resurrectione mea. *Et etiam delectabitur super salutari tuo*, id est de salvatione sui, quæ continget humano generi per me. Et etiam *omnia ossa mea*, id est discipuli qui sunt fortiores mei, dicent et verbis et cogitatione: *O Domine, quis est similis tui in potentia?* Nullus. Tu, dico, Domine, qui es *eripiens inopem* populum tuum, *de manu fortiorum ejus* **106** id est de potestate malignorum spirituum: qui hucusque fortiores fuerunt, deducendo in mortis tenebras per culpam Adæ. Quod autem ponit fortiorum ejus more Græcorum facit: qui pro ablativo quo carent, genitivum ponunt.

Et tu etiam es eripiens *egenum et pauperem* populum tuum *a diripientibus eum*, ne amplius diripiant, id est a malignis spiritibus, qui sibi virtutes suas antea diripiebant: inops dicitur, qui sine ope alterius est: pauper autem, qui sine sua; egenus vero, qui idem est quod et mendicus: ille dicitur cum utraque ope careat; mendicat, id est cum gemitu et confusione quærit eam. Quod totum in humano populofuit. Nunquam enim neque sua neque legis ope potuit liberari, ideoque sua ipsius miseria liberari mendicavit. Quoniam autem posuerat *eripiens*, etc. Quia posset quæri quomodo est *eripiens*: hoc exponere intendit sic, ipsa ossa dicent, quod ego sum *eripiens*, et sic est. Et per hoc sum *eripiens*, quod hæc omnia quæ dicam patienter passus sum. Notandum autem quod illa quæ hic ex nimia certitudine præterite denuntiat, future accipienda sunt: scilicet *surgentes in me testes iniqui, quæ ignorabam*, non sapientia, sed rei experientia *interrogabant me*, id est imponebant mihi a similitudine illorum qui tale quid aliquem interrogant, quod ignorat, ut in Evangelio dixisse leguntur. « Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, et dæmonium habes? (Joan. viii, 48.) » *Et retribuere mihi mala pro bonis*, quæ eis feceram prædicando, mortuos suscitando, et alia miracula faciendo, et exponit in sequentibus quæ mala retribuerebant. Et etiam *retribuerebant* quantum ad impietatem suam, *sterilitatem animæ meæ*, ut cum per prædicationem vellet eos quantum ad gratiam et benevolentiam parere, sterilem eam quantum ad sese facerent, juxta quod in Evangelio legitur: « Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos sub alas, et noluiti (Luc. xiii, 34.) » Dixi quod animam meam sterilem faciebant. *Ego autem cum mihi molesti essent pro illa sterilitate, induerem illis cilicio futuris*, non re scilicet, sed spe. Quod est dicere: jam provide-

bam quod eos induerem, id est mihi conjungerem, a similitudine vestis, quæ, dum induitur, corpori conjungitur: et bene dicit cilicium futuros, id est pœnitentes: cilicio namque pœnitentes induuntur; et cum hoc providebam quod eos induturus eram, *humiliabam in jejunio animam meam*. Quod est dicere: Cum possem liberè super eos vindictam meam exaltare, quia me jejunium a sui incorporatione facerent, illud jejunium humiliter in secreto animæ patiebar, et hoc ideo quia *oratio mea in sinum meum convertetur*. Emphatice dictum est, id est illi pro quibus oravero, ideoque *oratio mea* dicuntur, ad protectionem meam convertentur, a qua male vivendo discesserunt. Mittit hic nos ad similitudinem historię de Moyse, cui Dominus præcepit ut manum in sinum missam inde extraheret (Exod. iv). Quæ cum extracta leprosa apparuisset, præcipiente Domino, rursus immissa, sanata est: hoc autem ad Judæorum factum est figuram. Qui Domini protectioni subditi, sani in virtutibus exstiterunt: inde vero suis malis meritis extracti, variis peccatorum maculis, ad modum lepræ, corrupti sunt. Cum vero pars eorum ad ipsius protectionem per apostolorum prædicationem reversa est, resanata est. Et hoc est quod hic dicit. *Oratio mea in sinum meum convertetur*, dico quod *humiliabam animam meam in jejunio*. Et etiam *sic complacebam* mihi, admonendo eos, id est sic delectabar ibi quasi in admonendo proximum. Et exponit quem proximum, cum addit: *Quasi in admonendo fratrem nostrum*. Cum dicit *nostrum*, innuit trinitatem personarum. Quod est ac si dicat: Ita delectabar in admonitione eorum, ceu quilibet in admonitione fratris: et sic humiliabar, id est affligebam mœrore, meorum induratione; quasi pater vel amicus lugens et contristatus de morte filii vel amici. Sequitur expositio malorum, de quibus superius **107** dixit: *Retribuebant mala*. Dico quod *humiliabar pro eis, et ipsi econtrario lætati sunt et convenerunt*.

Præposteratum est. *Convenerunt aduersum me capiendum et lætati sunt* de me capto, et ab eis *congregata sunt super me*, id est ad opprimendum me, *flagella*; et ignorabam causam qua flagellabar. Non quantum ad sapientiam, sed quantum ad rei experientiam. Quod est dicere: Non eram reus. Per hoc quod ponit, *congregata sunt flagella*, diversitatem et multipliciter flagellorum innuit. Multimode namque (ut in Evangelio legitur) flagellatus est (Matth. xxvii, 26). Et quia hæc fecerunt, *dissipati sunt*, id est destructi, in virtutibus, *nec compuncti* sunt postea ad pœnitentiam; a Deo fuerunt dissipati. Vel sic: Cum congregarent super me *flagella dissipati sunt*, id est divisi a quibusdam de eodem populo, qui condoluerunt morti meæ, qui etiam leguntur flevisse, quibus et ipse dixit: « Nolite flere super me (Luc. xxiii, 28.) » *Nec sunt compuncti* erga me pietate exemplo eorum. Per hoc autem eorum duritiam nimiam innuit fuisse; vel sic. *Quia lætati sunt et convenerunt, dissipati sunt*, id est dissipantur per totum orbem. *Nec ideo compun-*

cti erunt ad pœnitentiam cum tunc compungi deberent. Et sic quoque eorum duritiam innuit : Dixi quod *convenerunt*, etc. Et etiam *tentaverunt me*, dicentes : « Prophetiza quis est qui te percussit? » (*Luc. xii, 64.*) Et *subsannaverunt*, id est deriserunt, *me subsannatione*, id est nimia derisione : « Vah qui destruis, » etc. (*Marc. xv, 29.*) Subsannare est ad nimiam derisionem nares corrugare, ideoque hic pro nimia derisione ponitur. Quod autem addit *subsannatione*, ad nimiam subsannationem, expressionem facit. Et etiam *frenduerunt dentibus suis super me* existentes, id est ad opprimendum me parati, a similitudine illius qui super aliquem stat ut eum opprimat. Cum dicit *frenduerunt dentibus*, idem est ac si dicat : Tanta contra me ira exarserunt ut nec loqui possent, sed dentibus frendebant : Ostensa passione futura per tempus præteritum. Sequitur oratio de resurrectione sic : Dixi quod ita ut narravi mihi fecerunt, et cum humiliter paterer, visus sum oblivioni traditus. Et tu, Domine, quando respicies, qui videris me oblivioni dedisse? Noli amplius oblivioni me tradere, sed *restituë corpori animam meam*, a *malignitate eorum* extortam. Quod est dicere : quam ipsi maligni de corpore auferent. Et apponit causam qua debeat restitui, sic : Et *restituë unicam meam a leonibus* extortam. Quod est dicere : Et ideo *restituë*, quia unica est, id est singularis in sanctitate, et ipsi leones sunt, id est crudeliter, crudelitate eam auferentes, non merito. Quam si restituëris, *confitebor tibi in Ecclesia magna*, id est laudem tibi agam, per magnam congregationem membrorum meorum, quæ non erit parva, sicut Synagoga fuit. Et illa Ecclesia non erit levis ad deflectendum in vitia, ut Synagoga, sed *laudabo te in populo gravi*. Quod est dicere : Populus meus gravis, id est ponderosus in virtutibus non cito nobilis, laudabit te omnimoda laude. Dixi ideo *restituë animam*, quia unica est, et quia *confitebor*. Et ideo adhuc, *ne supergaudeant mihi qui adversantur*, id est sunt contrarii mihi inique, non ex merito : Quod est dicere : Ne gaudeant de retentione mei in morte, qui tunc essent super me, id est superiores me, convincentes me. Quoniam autem dixerat indefinite, *adversantur* ne quidam sicut *pacifice* loquentes viderentur non adversantes, et sic inexcusabiles addit. Et quamvis omnes adversentur, quidam *annuunt*, id est favent oculis meis. Quod est dicere : Faventes sunt ante oculos meos, id est in presentia mea, sed cum non sunt ante me, multum *adversantur*, vel *annuunt oculis*, id est secundum gestum oculorum suorum, non secundum carnis assensum, ut illi qui dixerunt : « Magister, scimus quia verax es, etc. » (*Marc. xii, 14*)

Exponit autem per præteritum, quomodo annuunt sic : Verum est quod dico illos mihi annuere, quoniam mihi quidem *pacifice* loquebantur, et loquentes cogitabant *dolos* adversum me ut me perderent **108** et hoc in *iracundia terræ* suæ amittendæ. Metuebant enim per me terram amittere, vel sic, non in bona ira, sed in *iracundia terræ*, id est terrenis pertinente, non spiri-

tualibus ; iracundia vero bonorum, est contra vitia irasci. Unde alibi Psalmista : « Irascimini et nolite peccare (*Psalm. iv, 5*) » Dico quod *pacifice* locuti sunt, et non solum hoc, sed etiam *super me* existentes, id est superiores me pro reputatione sua, *dilataverunt os suum*, id est dilatate et superbe locuti sunt dicentes : « Crucifige (*Marc. xv, 13*). » Et gaudendo *dixerunt* : *Euge, euge*, id est bene nobis est ; *viderunt enim oculi nostri*, quod desiderabamus, eum videlicet turpiter morientem. Dico quod *dilataverunt os suum* et cætera quæ ostensa sunt, fecerunt, et ego omnia humiliter sustinebam, et tu *vidisti, Domine*, et mei dejectionem et iustitiam meam et eorum iniquitatem et arrogantiam. Ergo *ne sileas* in eos scilicet a redargutione vindictæ, etsi modo videris silere. Quod est dicere : Comproba eos male egisse per vindictam quam inferes juste, ac si verbis ostenderes. Et respiciendo humilitatem meam, *ne discedas a me*, etsi videaris discessisse ; quasi dicat : Noli auxilium tuum elongare a me. Sed *exsurge, Domine*, id est potens appare, auxiliando mihi, qui eis impotens videris. Et *intende iudicio meo*, id est intense diligenter considera, non secundum considerationem, cum semper omnia videas, sed secundum remunerationem : iudicium meum quidem injustum est, cum in mortem ab eis iudicatus sim, et hoc pro tui obedientia humiliter sustinui. Quod est dicere : Remunera mihi, quod pro te iudicatus sum injuste, tu qui es *Deus meus*, id est creator, et tu qui es *Dominus meus*, cui per omnia servio, *intende in causam meam*, pro qua passus sum, quam honesta sit. Et ideo remunera. Non enim causa cujuslibet delicti passus sum, sed causa salutis hominum. Et etiam *judica me*, non solum supra dictum iudicium et causam, sed *secundum iustitiam tuam*, id est resuscita, glorifica, et quia iudicatus sum pro te et propter hanc causam et quia justus es. Et iustum est ut hoc facias cum promeruerim ; et ideo adhuc *judica me* secundum quod iudicandus sum, *ut non supergaudeant mihi*. Et hoc, ut superius exponitur, quod ex affectione nimia repetitum est. Non enim semel orare sufficit, quod valde desiderat. Et ostendit unde non gaudeant, cum addit, scilicet : *Non dicant in cordibus suis : Euge, euge animæ nostræ*. Quod est dicere : Illi qui verbis, ut superius ostendi, dixerunt, *Euge euge, non dicant hoc in cordibus*, id est ut intelligant sic esse, ut vocibus dicunt, sed me resurgente appareant sibi mendaces in conscientia sua, etsi verbis illud negent. Ostendit autem unde *non dicant euge* cum addit scilicet, *non dicant in cordibus devorabimus eum*, id est ex toto destruximus ne resurgat ad modum escæ quæ devoratur. Nam si revera possent dicere *devorabimus*, utique dicerent *euge*, et sic supergauderent mihi ; dico *non supergaudeant, sed erubescant* in bonum et *revereantur*, id est timeant damnationem de hoc quod male egerunt in me, illi qui *gratulantur* solummodo *de malis meis* simul cum illis qui et *gratulantur* et *occrantur*. Multi enim

fuere gratulantes, qui nihil operati sunt. Quod est dicere, et illi *erubescant* qui operati sunt, et qui solummodo gratulati.

Notandum autem, quod non pro omnibus, sed pro salvandis orat, alioquin infructuose oraret. Superius vero istud idem oravit, sed ex affectione nimia repetitum est, dico *erubescant et revereantur*, et non parum, sed *induantur confusione*, id est ad modum corporis induti quod vestibus circumdatur, erubescant et reverentia circumdantur, et in anima et in corpore. *Qui maligna loquuntur super me*, id est de me, et sic poenitent. Et ex opposito *exsultent et lætentur, qui volunt justitiam meam*, id est resurrectionem quæ mihi juste contingit, discipuli scilicet. Quod dicit *exsultent et lætentur* præposteratum est **109**: Quod est ac si dicat: *Lætentur*, et non parum, sed *exsultent*, id est multum lætentur, vel *qui volunt justitiam meam*, in quantum possunt imitari. Et ipsi *qui volunt pacem servi ejus*, id est pacem æternam adipisci, quam ego jam habeo, qui sum servus ejus, scilicet Domini Patris secundum carnem, id est per omnia ipsi obediens, dicant et ore et affectione et opere; *Dominus magnificetur semper*, id est laudetur de generatione in generationem, in conversione fidelium, et in bona operatione eorum. Et si *exsultaverint lingua mea*, id est meorum *meditabitur*, id est cum diligentia proferet et prædicabit aliis *justitiam tuam*, id est quam justus fueris in hoc, quod me bene promeritum resuscitasti, et *tota die*, id est jugiter *meditabitur laudem tuam*, id est cum diligentia prædicabit aliis et ore et exemplo ut laudent te omnimode. Quod dicit *meditabitur*, idem est ac si ponat diligenter enuntiabit, a similitudine bene meditantium, qui nihil temere dicunt. Non autem ponitur *meditabitur*, ut discipulos meditari oporteret, de ipsis discipulis enim legitur: « Nolite cogitare quid loquamini; » etc. (*Math. x*, 19.) Vel si ad alios fideles referatur, potest dici *meditabitur*, id est meditare proferet, non temere.

IN PSALMUM XXXV.

Titulus trigesimi quinti. *In finem servo Domini David Psalmus*. Quod sic exponitur: Psalmus iste attribuendus est servo Domini, id est cuilibet fidei, qui prout potest servum se fecit Domini; servo dico, existenti David in finem, id est, qui manu fortis est in perseverantia, viriliter agendo contra diabolum et vitia. Intendit hic fidelis quilibet injustos se de peccatis excusantes, et culpam suam necessitati divinæ providentiæ attribuentes convincere: non ponendo ipsa verba injustorum, sed contra eos agendo: ostendens quod peccatum omne non a Deo, sed a libero arbitrii abusione procedit. Commendat etiam Dei misericordiam, sine qua nemo perfectus effici potest, quæ etiam hic et bonos et malos corporali salute, salvat. Agit quoque de bonorum beatitudine, pro qua adipiscenda orat.

Dixit injustus, ut delinquat in semetipso; quasi dicat: Quidam se excusantes, dicunt se ex necessitate peccare, sed nemo rationabiliter inde se excusare

potest. Nam iniquus dixit *ut delinquat*, id est statuit prius in corde suo *ut delinquat*, et non ex necessitate providentiæ divinæ, vel ex necessitate naturæ suæ, sed hoc est *in semetipso*, id est, sui juris est: potest hoc ex libero arbitrio facere et dimittere. Nihil ergo inde culpandum est, nisi ipse.

Quæreret aliquis: Cur ergo delinquit? Respondetur: Quia *non est timor Dei* in illo, secundum effectum scilicet *Timor* dico *ante oculos ejus* propositus, ante oculos cordis scilicet, et in hoc apparet quod *non est timor Dei* in eo, sic ut eum cessare faciat, *quoniam dolose egit*, et hoc *in conspectu ejus*. Quod est dicere: Quod ipse consp'cit, licet homines lateat, et sic dolose egit, *ut inveniat*, id est ita ut intelligatur ab eodem ipso *iniquitas ejus esse ad odium* apud Deum; quod est ac si dicat: Vere *non est timor Dei* in ipso. Nam sic *dolose egit*, quod intellexit iniquitatem suam odio esse Deo; exponit autem iniquitatem ejus per partes sic: Diceret aliquis, quid dicis iniquitatem? Respondetur: *Verba oris ejus iniquitas et dolus*, intransitive dictum est; quod est dicere: *Dolosa verba oris ejus sunt iniquitas*; et hoc est *iniquitas*, quia *noluit intelligere ut bene ageret*, id est noluit intellectum quem habebat benefaciendi ad hoc deducere, *ut bene ageret*. Nullus adeo brutus est et stupidus, qui bene agendum esse non intelligat. *Et iniquitatem meditatus est in cubili suo*, id est in corde suo, quod cubile dicitur eo quod in eo diabolus cubet: et hoc est *iniquitas*, quod *astitit omni viæ non bonæ*, id est libenter stetit operando in omni prava actione, quæ est via non bona, sed mala, ad mortem ducens: vel **110** astitit, id est perseveranter stetit. Bene quidem per similitudinem operari, stare dicitur. Sicut namque quilibet incedens, postquam quo tendebat pervenit ibi stat; sic et aliquis per malam cogitationem prius incedens, postquam ad actum pervenit, ibi subsistit; dixi quod invenitur, id est intelligitur *iniquitas ejus ad odium*: *Malitiam autem non odivit*, id est scilicet *ideo non odivit ipsam malitiam*, id est iniquitatem. Postquam ostendit quod injustus non ex necessitate, sed per se ipsum peccat, ostendit quod hoc quod fideles cælum sunt ex misericordia Dei est, sicut dixi quod injustus cum delinquit, in semetipso delinquit, o *Domine*; sed *in cælo est misericordia tua: et veritas*, id est *justitia tua*. Quod est dicere, hoc quod aliquis delinquit, ex se est, sed hoc quod aliquis est cælum, efficit misericordia et justitia tua; quasi dicat: Non hoc ex eo est: *Misericordia et veritas* dico, potentes *usque ad nubes* constituendas, id est quæ ipsum cælum possunt facere nubes, id est prædicatores qui alios compluant, ad modum nubium terram compluentium, et *justitia tua*, id est *justi tui sunt per eandem misericordiam et veritatem sicut montes Dei*, id est a te Deo constituti. Quod est dicere, sunt firmi in virtutibus, et stabiles ad modum montium immobilium; vel sunt refugium minorum, propter sanctitatem suam, sicut montes refugium sunt timentibus propter hoc quia loca munita sunt.

Quæreret aliquis : Cum justos Deus faciat montes, quare injustos non justificat, ut etiam faciat montes? Respondetur : O Deus, hæc *judiciatua* quod injustos judicas esse repudiandos, sunt *abyssus multa*, id est multum profunda. Quod est dicere, inscrutabilia sunt ad modum abyssi profundissimæ, cuius nequit meta attingi; dixi, quod in *cælo* est *miseriçordia tua*, et etiam *homines et jumenta*, id est et illos qui rationabiliter se habent ut *homines*, id est justos, et illos qui irrationabiliter ut *jumenta*, scilicet *injustos salvabis, Domine*, misericorditer corporali salvatione, dando eis secularia necessaria. Ergo, o Deus, *quemadmodum*, id est qualiter, *multiplicasti misericordiam tuam*? Quod est dicere inde apparet, quam multiplicem habeas misericordiam; hoc autem admirative dicit ad laudem misericordiæ Dei. Dixi quod *salvabis* tali salvatione *homines et jumenta*, et *jumenta* nullam aliam quærent salvationem; *filiis autem hominum*, id est illi qui rationabiles sunt ut homines, id est justis, *sperabunt* aliam salvationem, futuram scilicet, *positi in tegmine alarum tuarum*, id est in protectione duarum legum, quæ solatio sententiarum suarum protegunt eos, ne deficiant in prosperis aut in adversis, ad modum alarum volucris, quæ protegunt pullos ab æstu et pluvia; vel sic : *Domine, in cælo misericordia tua* erit : scilicet et ipsum cælum constituetur ex hominibus et jumentis, id est ex sapientibus, et bene rationabilibus, qui ideo homines hæc vocantur, et jumentis, ex rudibus scilicet et simplicibus nec multum rationabilibus, qui ideo jumenta vocantur. Ergo *quemadmodum*, etc. Hæc non mutantur. Et non solum hoc habebunt, ut sunt cælum *filiis autem hominum*, id est scilicet ipsi jam cælum *filiis hominum* existentes, id est rationabiles, *in tegmine alarum tuarum* positi *sperabunt* aliam salvationem. Et hæc non mutantur, dico *sperabunt* aliam salvationem, scilicet sperabunt inebriari *ab ubertate domus tuæ*; et revera *inebriabuntur*, id est copiose replebuntur *ab ubertate*, id est a copia *domus tuæ*, scilicet beatitudine quam habent illi qui jam sunt in domo tua, Hierusalem cælesti. Bene vero ponit *inebriabuntur* per similitudinem, id est, sic replebuntur ut omnis terrena sensualitas ab eis expellatur, ad modum ebriorum, qui omnibus curis expediti sunt. Exponit autem istam ubertatem sic: dico, *inebriabuntur* et hoc per te. Tu enim *potabis eos*, id est satiabis, *torrente voluptatis tuæ*, id est delectabili gloria tua, quæ bene torrens dicitur, id est abundantissime ut torrens, vel depellens omnia adversa a fidelibus, ad modum torrentis, qui cum impetu fluens omnia obstantia depellit. ¶¶¶ Et vere potare eos inde potes. Quoniam apud te est fons vitæ Christus, a quo torrens ille procedit; unde Joannes : « In principio erat verbum (Joan. 1, 1). »

Cum autem ponit *apud te*, diversitatem personarum innuit, et quia *fons vitæ* est *apud te*, in lumine tuo, id est in Filio tuo, qui est lumen tuum, ut Joannes testatur : « Erat lux vera, » etc. (Joan. 1, 9.)

A Videbimus te lumen verum, contemplatione spiritali. Unde idem in Evangelio : « Qui videt me, videt et Patrem (Joan. xiv, 9). » Orat autem pro ipsa inebriatione, sic dico *inebriabuntur filii hominum*, et ut inebrientur, *prætende, Domine*, hic *miseriçordiam tuam scientibus te*, id est misericordiæ tuæ innocentes fac fidem erga te jam habentes, nondum tamen innocentes. *Et his qui recto sunt corde*, jam innocentes *prætende justitiam tuam*, id est ante inebriationem illam, ut ad illam pervenire possint, da eis justitiam tuam, id est eos justifica. Quod est ac si dicat : Illos ex nobis, qui innocentes non sunt, innocentes fac, ut postificentur, et sic salventur. Innocentes quoque justifica, et sic salvabuntur. Postquam autem recti corde erimus, *non veniat mihi*, nec illis *pes*, id est affectio *superbiæ*, ut in nobis ex rectitudine gloriando corruamus. Pes vero pro affectione ponitur, eo quod animus affectionibus gradiatur. *Et manus*, id est impulsio suggestionis *peccatoris*, id est diaboli, autonomastice peccatoris, vel peccatoris cujuslibet, *non moveat me* nec illos, a bono proposito, quoniam autem manibus impellimus : manus pro impulsione ponitur, *ibi enim*, id est in superbia, *cecidertur* in damnationem, *qui operantur iniquitatem* incessanter, id est diaboli : et ideo expulsi sunt de cælo, *nec potuerunt postea stare* et ipso cælo, vel sic, *ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem*, Adam et Eva, et ejus conformes, qui adhuc in successoribus operantur iniquitatem, et ideo *expulsi sunt* ab innocentia et vita, *nec potuerunt postea stare* in ea per se, nisi Dei gratia succurrente.

IN PSALMUM XXXVI.

Titulus tricesimi sexti. *Psalmus ipsi Davia* attribuentur, id est Christo : vel si dicamus *Psalmus David* solummodo juxta quosdam expositores, erit vox perfectæ Ecclesiæ. Adhortatur hic Christus, vel Ecclesia, simpliciora membra, ne cum viderint impios in hoc mundo florere, et bonos opprimi, irascantur inde, putando vel Deum injustum esse, vel res mundanas non curare, neque velint eos, quia florent, in malignando imitari, sed potius hæc occulta Dei judicia patienter sustineant. Oserdit quoque ad quid impiorum prosperitas, bonorum vero deventura sit adversitas, admonet eos ut non in se, sed in Domino sperent et delectentur, et si peccaverint ei humiliter confiteantur, sic veniam impetrandò, justitiam adipiscantur.

Noli æmulari, id est irasci in *malignantibus*, id est in consideratione prosperitatis malignantium, dicendo Deum injuste eis hoc concedere : *Neque zelaveris*, id est dilexeris, ut imiteris *facientes iniquitatem*. Hoc autem in sequentibus lucidius dicit, dico : *Noli æmulari*. Quoniam *arescent velociter a flore prosperitatis suæ cum morientur, tanquam fennum* existentes, quod cito crescit a flore viroris, et cito decident ab illa prosperitate, existentes *tanquam olera herbarum*, id est olera viridia, quæ secta cito marcent. Notandum quod per fennum denotantur mi-

nus divites. Per olera vero ditiores. Pretiosiora A namque feno olera sunt, dum utrumque in virore subsistit, dico *noli æmulari*, sed *spera in Domino*, id est *spera æterna bona*, quæ sunt in Domino, quia spes sine opere præsumptio est, *fac bonitatem*, id est bona opera, *et inhabita terram tuam*, id est posside, et rege, et bene excole sensualitatem terrenæ carnis tuæ, resecano vitia et mala opera, ad modum boni habitatoris, qui bene excolit terram, resecano spinas et cætera inutilia : *et si inhabitaveris, pascaris*, id est reficieris in anima, *in divitiis* **112** *ejus terræ*; scilicet in operibus bonis, quæ procedunt ab exercitio illius terræ. Bene quidem positum est *pascaris*; sicut enim cibo corporeo corpus pascitur, ita bonis operibus anima saginatur, et faciendo bonitatem, et inhabitando terram, non delecteris in te attribuendo tibi hoc : Sed *delectare de hoc in Domino*, id est gaudium et delectationem habe de hoc in Domino, hoc ipsi attribuendo, *et si feceris, dabit tibi quandoque petitiones cordis tui*, id est, hoc quod sperando petit cor tuum bona affectione, scilicet æterna bona. Et si peccaveris, quod humanum est, *revela quantum ad te, Domino*, humili confessione, *viam tuam*, quam jam novit provida consideratione, id est peccatum quod via tua esset ad mortem, si excusando te, illud occultares ut Adam. *Et revelando spera in eo veniam*, *et ipse faciet*, id est complebit quod sperabis, et, postquam indulserit, justificabit te. Et hoc est extra librum, sed ex sequentibus innuitur cum dicit : *Et educet* C *id est notificabit aliis justitiam tuam tanquam lumen existentem*, id est ita apertam faciet sicut lumen in tenebris, ut et alii exemplo tuo justitiam operentur, juxta illud Isaïæ : « Orietur in tenebris lux tua (Isai. LVIII, 10). » *Et judicium tuum*, quo tu judicas te ut servum Deo et Domino in omnibus obedire, *educet tanquam meridiem*, id est apertum faciet aliis ad modum meridiei, ut et alii exemplo tuo illud idem judicium habeant. Et cum sic educet, noli inde superbi-
re, sed *subditus esto Domino* magis et magis, *et ora eum* ut non deficias, sed magis justificeris, repetit autem quod in principio posuit, ut lucidius dicat sic : Ergo quia educet justitiam sicut lumen, si subditus ei fueris, *noli æmulari in eo*, id est noli irasci in consideratione ejus, *qui prosperatur in via* D *sua*, scilicet noli irasci in homine faciente injustitias, id est noli irasci in prosperitate hominis facientis injustitias, quæ erunt ei via ad mortem : sed potius *desine ab ira parva*, *et derelinque furorem*, id est magnam iram. Quod est dicere : Non habeas inde neque parvam neque magnam iram. Repetit etiam aliam partem quam in priori versu posuit, dicendo *ne zelaveris*, etc. Ut causas supponat, dixi *noli æmulari*, id est irasci in homine faciente injustitias; et etiam *noli æmulari*, id est imitari eum hominem, *ut maligneris* exemplo ejus, ut et similiter prospereris. Nam si malignatus fueris, malo tuo facies.

Quoniam qui malignatus fueris, exterminabuntur, id est extra terminos supernæ patriæ expellentur. Quod

est dicere : Exhæredabuntur a terra viventium, quam se possessuros nequidquam præsumunt : *Sustinentes autem Dominum* ex opposito, id est sine murmure patientes judicia Domini, qui judicat hic malos florere, et bonos opprimi, *ipsi* qui viles hic videntur et abjecti, *hæreditabunt terram viventium*. Quia vero posuerat, *sustinentes Dominum hæreditabunt terram*, ne cuilibet sustinere illud esset tædio, dicit quod parum sustinendum erit, sic dixi quia *sustinentes hæreditabunt*. Et ipsi *adhuc pusillum* sustinebunt, *et post hoc pusillum*, non erit peccator in hoc statu in quo nunc est, scilicet ita florens et justos opprimens ut modo, *et tu aliquis quæres* ratione et cognitione tua *locum ejus*, *et non invenies*. Quod est dicere : Si tu ratione et meditatione quæsieris, an habiturus sit ibi locum superbiendi, et bonos opprimendi, non invenies locum, id est opportunitatem ejus. Postquam enim aurum bene probatum est, ignem in fornace ardere non est opportunum. Vel *quæres locum ejus*, id est statim an ibi sit mansurus cum justis, et non invenies. Unde Dominus in Evangelio dicit : « Exibunt angeli et separabunt malos de medio justorum (Matth. XIII, 49). » Dico quia peccator non habebit locum : *Mansueti autem hæreditabunt terram viventium*. Juxta illud Evangelii : « Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram (Matth. V, 5). » hoc autem superius posuit cum dixit *sustinentes* **113** *hæreditabunt terram*, sed repetit ut addat, *et cum hæreditabunt non in sollicitudine hæreditabunt* : sed *delectabuntur in illa terra in multitudine pacis*, id est in multa pace. Quod est hæreditabunt terram illam cum delectatione et pace. Non vero ponit multitudinem pacis; quod multæ paces ibi futuræ sint, sed quia una pax æterna de tribulationibus multis, imo de omnibus eis adfutura, et per hoc venit ad illam pacem, quia hic *observabit peccator justum*, id est insidiabitur justo, ut decipiat eum. *Et stridebit dentibus super eum* existendo, id est habebit iram immoderatam et irrationabilem ad eum opprimendum, more animalium irrationalium, quæ irata dentibus strident : et post, *gladium evaginaverunt*, etc. *Ut decipiant pauperem*, etc. Et hoc totum est ac si dicat : Per hoc devenient ad illam pacem, quod hic insidiabuntur eis peccatores, et stridentur dentibus; et evaginabunt gladium, et trucidabunt eos, et intendent arcum ut decipiant, et non poterunt : dico quod peccator observabit et stridebit; *Dominus autem deridebit eum*, cum hoc fecerit, id est dignum derisione judicabit eum in providentia sua : *quoniam prospicit*, id est provide videt, *quod veniat dies ejus*, id est dies judicii, qui erit dies retributionis ejus.

Sequitur : *Gladium evaginaverunt*, etc. Istud sic præposterate legitur. Non solummodo *super eum dentibus* stridebunt, sed *peccatores intenderunt arcum suum*, id est intensam facient deceptionem suggestionum suarum, ut decipiant blanditiis *pauperem et inopem*, id est justum quem crederent *pauperem*

esse, id est insufficientem ope sua liberari : et inopem, id est carentem alterius ope ad liberandum. Cum autem non poterunt decipere arcu, *gladium evaginaverunt*, id est apertam tormentorum et mortis persecutionem proferent, *ut trucident*, id est interficiant corporaliter *rectos corde*, id est justos. Arcus autem, quia per eum in abscondito et ignoranter percuitur, pro deceptione ponitur. Plures enim impii, servos Dei blanditiis sibi conformare nituntur : quoniam vero in gladio aperte percuitur, pro aperta fidelium persecutione ponitur. Quia cum justos impii blanditiis nequeunt attrahere, aperta saltem minarum et tribulationum persecutione, nituntur revocare : ergo quia evaginabunt gladium concedo quod *gladius eorum intret in corda ipsorum*, id est pro gladio illo contingat mors in animabus eorum : a similitudine illius, cujus gladius in cor suum convertitur, cum alium eo cogitat sauciare ; et *arcus*, id est deceptio blanditiarum *eorum conteratur*, id est ex toto destruat, ne justis prævaleat. Notandum sane quod gladium non orat confringi : ad augmentum enim est coronæ fidelium spontanee patientium, juxta illud Dominicum : « Beati qui persecutionem patiuntur, propter justitiam. » etc. (*Matth. v, 10.*) Arcum vero, quia justis inutilis est, orat confringi Dixi quod mansueti hæreditabunt terram, et quod gladius peccatorum intret in corda ipsorum : ideoque *melius est justo modicum esse*, id est pauperem et inopem, *super divitias peccatorum multas* id est quam quod ipse multas habeat divitias et peccator sit. Et subjungit causam sic, ideo scilicet est *justo melius, quoniam brachia peccatorum conterentur*, id est destruentur ex toto divitiarum et potentia eorum, quæ brachia dicuntur, eo quod in eis confidunt ceu quilibet in fortitudine brachiorum ; *justos autem confirmat Dominus* per ipsas tribulationes, ut clariores fiant et fortiores in virtutibus. Et ideo adhuc *melius est modicum justo*, quia *novit Dominus*, id est jam in providentia providit *dies immaculatorum*, scilicet dies quos immaculatis, id est justis est daturus. Exponit autem quales dies illi futuri sint, cum addit : *Et hæreditas eorum in æternum erit duratura*, scilicet illi dies beatitudinis quos Deus dabit immaculatis ; et ideo **114** *adhuc melius est modicum justo*, quia *non confundentur*, id est non conturbabuntur timore poenæ *in tempore malo*, id est in die judicii. Et non solum non confundentur, sed etiam *saturabuntur æterna gloria in diebus famis*, id est in diebus vitæ futuræ, in qua impii esurient præ inopia veri boni. Dies pluraliter ponit, quia dies illa quæ unica et æterna erit, dierum istorum multitudinem, diuturnitate superabit.

Quæreret aliquis quare vocatur tempus illud malum, et dies mali? Ad hoc autem respondet, reddendo causam sic : *Quia peccatores peribunt tunc*, et non solum tunc peribunt, sed *inimici Domini*, id est etiam ipsi peccatores qui sunt inimici Domini mala vita sua. Ponatur quod *mox*, id est ab infantia *honorificati fuerint*, honore scilicet, et exaltati in

A potestate ut sint reges vel alterius modi principes, tamen interius *deficient* : *deficientes quemadmodum fumus* in divitiis, id est ad modum fumi, qui quanto alius ascendit, tanto citius deficit. Dico quod peccatores peribunt, et merito, quia *peccator mutabitur a Domino*, intellectum scilicet et divitias et sanitatem, et cætera beneficia, *et non solvet* Deo in usuram. Et bene ponit non mutatur, sed *mutabitur*, scilicet perseveranter : dat enim Deus uni intellectum ut bene prædicando usuram, id est lucrum filiorum convertendorum Deo solvat ; dat etiam alii sanitatem et divitias, ut usuram operum bonorum Deo reddat. Ipse vero cum hæc beneficia mutuo suscipiat a Deo, nihil solvit. *Justus autem ex opposito miseretur* sui ipsius, benevivendo. Unde scriptum est :

B « Miserere animæ tuæ, placens Deo (*Eccli. xxx, 24.*) » ille vero sibi crudelis est qui male vivendo sese trahit ad damnationem. *Et etiam tribuet* aliis exemplum bene vivendi, et sic miseretur aliorum. Et quia hoc non sufficeret, tribuet illis quæ necessaria erunt, quibus doctrina necessaria erit, doctrinam ; quibus autem sæcularia beneficia, sæcularia beneficia. Notandum tamen quod nullis tantum bona voluntas sufficit, qui voluntatem ad actum nequeunt perducere. Et hoc totum est ac si diceret : Peccatores non omnes peribunt, sed illi qui mutuabuntur et non solvent, et ideo quia non solvent. Justus autem ideo in æternum hæreditabitur, quia *miseretur et tribuet*. Et hoc non faciet gratia favoris humani, sed hoc tali contuitu, *quia benedicentes ei*, id est laudantes eum bona vita sua, *hæreditabunt terram viventium*. *Maledicentes autem ei*, id est vituperantes cum mala vita sua, *disperibunt*, id est ex toto peribunt, et in anima et in corpore. Quod est dicere, ideo miseretur et tribuet : et sic Deum benedicit ut terram hæreditet, et non pereat cessando a Dei benedictione, et sic eum vituperando. Certus est enim, quia omnes benedicentes hæreditabunt, et maledicentes disperibunt. Sciendum est autem, quod sicut bene vivendo, Deum quilibet benedicit, id est laudat, ita male vivendo ipsi maledicit, id est eum vituperat, Apostolo testante : « Nomen Dei per vos blasphematur inter gentes (*Rom. ii, 24.*) » Et hoc modo non habebit a se justus quod sic miserendo retribuet, et per hoc hæreditabitur : sed *apud Dominum*, id est in dispositione Dei. *Gressus hominis*, id est bonæ affectiones et operationes justi, rationabiliter se habentis, ad modum hominis, quibus ad vitam graditur, *dirigentur* perseveranter de bono in melius. In alia translatione habetur a Domino. Bene tamen ponitur, *apud Dominum*, per similitudinem : quia sicut apud aliquem principem, id est in secreta ejus dispositione totius regni ejus moderamina pertractantur, sic apud divinam dispositionem quidquid a bonis agitur, ordinatur. Et per hoc quod Deus dirigit gressus hominis, *volet magis et magis ipse homo viam ejus Dei* : *viam* scilicet mandatorum *ejus*, per quam ad vitam veniet, vel sic : Non solum dirigit gressus ejus postquam justus erit, sed et

viam ejus, id est bonam vitam ejus, quæ erit ei via ad vitam, volet et ipse Deus eum habere, id est gratuita **115** voluntate ei dabit. Exponit autem quomodo diriget sic. Et sic diriget quod cum ei dederit tribulationes exteriores, *non collidetur* in anima ut deficiat, ideoque non collidetur. *Quoniam Dominus supponit ei manum suam*, id est sustentat eum a similitudine illius, qui cuilibet nutanti manum supponit, ne cadat; vel sic. Ne putaret aliquis quod sic dirigeretur, ut nullo modo caderet, addit: Sic dirigentur gressus ejus, quod *cum ceciderit* in parvo peccato, *non collidetur*, id est gravissime non lædatur, deveniendo in criminalia: vel *cum ceciderit* in suggestiones *non collidetur*, criminaliter peccando. Sequentia versus hujus non mutantur.

Quæreret aliquis unde scis quod justus *non collidetur*? Sequitur responsio sic dicenda, si Christus in hoc psalmo agat. Ego *junior sui* in membris meis, id est in tempore primorum justorum. Quod est dicere: Habui membra juniora, vel sic, si Ecclesia agat. *Junior sui* in primis justis meis, id est in tempore Abel et cæterorum primorum, qui juniores dicuntur, vel quia primi fuerunt, vel quia non adeo in virtutibus maturi, ut illi qui post Christi adventum exstiterunt. *Et in illa juventute non vidi justum derelictum*, id est a Deo non adjutum. Diceret aliquis: Quid si in juventute non vidisti? Tamen postea fortasse contigit justum esse derelictum. Ad hoc autem sic interponit: Non contigit scilicet. *Etenim senui* postea, id est senes fideles habui, apostolos scilicet et martyres, et confessores, qui senes dicuntur: vel quia tempore posteriores, vel quia in virtutibus exstiterunt maturiores, *nec in senio vidi semen ejus*, justus qui junior fuit, *quærens panem*, id est carens pane vitæ et intellectus, ad modum illorum qui panem non habentes, mendicando quærent, nec inveniunt, sicut de quinque fatuis virginibus per similitudinem in Evangelio legitur (*Matth. xxv, 5*) quæ non habendo oleum, mendicaverunt, nec invenerunt. Panis quidem vitæ et intellectus Dei doctrina dicitur, qua fidelium animæ satiantur et confortantur, et ad vitam æternam perducentur. Panis quoque vitæ et intellectus, beatitudo illa dicitur, in qua fidelium animæ post mortem perpetue vivendo, et de Deo profundius intelligendo, jocundantur. Apostoli vero et cæteri Novi Testamenti fideles, semen primorum justorum, patriarcharum scilicet et prophetarum bene dicuntur, eo quod Dei cooperante gratia, eorum doctrina in fide generati sunt. Unde Dominus ad apostolos dixit: « Alii laboraverunt (*Joan. iv, 38*), » patriarchæ videlicet et prophetæ: « et vos in labores eorum introistis » (*ibid.*), vel sic: *Junior sui* in primis fidelibus.

Quæreret aliquis quare dicis *sui* et non dicis *eum*? Respondet: *Etenim senui* in apostolis et eorum successoribus, *et non vidi* nec in juventute, nec in senio *justum* a Deo *derelictum*, id est in tribulationibus non adjutum, nec *semen ejus*, id est bona opera, quæ sunt causa vitæ æternæ, sicut semina causa

sunt messium; vidi *quærens panem*, id est irremuneratum carendo pane vitæ et intellectus, ab eadem similitudine, quæ in superiori sententia posita est. Et inde apparet, quod a Deo non derelinquitur. Nam *tota die*, id est jugiter, *miseretur* et ejus et aliorum, *et commodat* aliis bonam prædicationem et cætera beneficia. Et bene ponit, *commodat*, id est mutuo dat, ut et ipsi aliis indigentibus tribuant, et sic Dei dona multiplicentur: hoc autem superius posuit, sed quia indeterminate dixerat, repetit, apponendo *tota die*. *Et quia miseretur et commodat, semen illius*, id est bona operatio, *erit in benedictione*, id est erit ei causa benedictionis, id est exaltationis in futuro. Ergo *quia peccatores peribunt*, tu qui salvari vis, *declina a malo* universaliter. *Et quia benedicientes Dominum bona vita sua hæreditabunt terram, fac bonum*, et non horarie. Sed *inhabita* illud bonum usque in *sæculum sæculi*, id est persevera in eo bono semper. Et ecce causæ quibus declinandum sit a malo, et faciendum bonum. *Quia Dominus amat judicium* istud, ut hoc scilicet nobiscum judicemus et compleamus. *Et ideo adhuc, quia non derelinquet inadjutos sanctos suos*, qui hoc secum judicabunt, sed **116** *in æternum conservabuntur* a Deo. Et ideo quoque declinandum est a malo, quia *injusti punientur* in futuro. Ne vero putaret aliquis eos esse salvandos, pro aliquot operibus bonis, quæ pro favore faciunt, addit: *Et semen impiorum peribit*, id est bona operatio quæ contuitu favoris agitur non remunerabitur. Unde Dominus in Evangelio: « Amen dico vobis, receperunt mercedem suam (*Matth. vi, 5*). » *Justi autem ex opposito hæreditabunt terram* viventium, *et inhabitabunt in sæculum sæculi*, id est in æternum *super eam*, innitentes et fundati, ne amplius ab ea dimoveantur. Hoc autem superius positum ideo repetit, ut sit causa illius sententiæ, *declina a malo*, etc. Quasi dicat: *Ideo declina et fac*, ut cum aliis justis hæredites terram, id est Christum, qui firma terra est, cui fideles innitentur.

Quæreret aliquis qui sunt illi justus qui hæreditaturi sunt? Hoc autem determinat sic, ne quis temere se hujusmodi justum esse diceret. *Os justus* illius qui hæreditaturus est, *meditabitur sapientiam*, id est sapienter vivere, quantum ad se. *Et etiam lingua ejus loquetur* aliis, id est prædicabit *judicium* istud, quod se complere judicabit, ut et ipsi compleant, scilicet sapientiam loquetur ipsis. Et non meditabitur et loquetur sic, ut postea desloiat, *sed lex ejus semper in corde*, id est in voluntate *ejus*, id est semper diligit eam et vult eam complere. *Et sic est in corde*, quod *non supplantabuntur gressus*, id est affectiones ejus ab illa lege. Quæreret aliquis estne quisquam qui eum velit supplantare? Respondetur ita: *Considerat enim peccator justum in lege* illa perseverare; *et quærit blanditiis* vel tribulationibus *eum mortificare*, id est ab eadem lege retrahere, et sic male operari faciendo in mortem animæ deducere. *Dominus autem non derelinquet inadjutum* ne cedat. *Eum, in manibus ejus positum*, id est faciet

eum constantem, cum erit in potestate peccatoris non secundum animam, sed secundum corpus; nec damnabit eum Dominus, cum judicabitur, id est cum hoc sit quod ipse justus damnabitur a peccatore per corporalia tormenta. Et hoc ipsi, id est ad sui ipsius utilitatem; quasi dicat: Judicium illud non erit ipsi ad damnationem, sed ad utilitatem; vel sic: Nec damnabit eum peccator sicut putat, cum judicabitur illi, id est cum hoc sit quod judicium illud quod peccator faciet adversus justum tribulando illum, potius fiat ad damnationem illius peccatoris. Dixi: *Declina a malo et fac bonum*. Et si mox non acceperis inde præmium, noli murmurare sicut filii Israel fecerunt, qui cum cito non possent ad terram promissionis pervenire in Ægyptum, ad ollas carniū reverti voluerunt (Num. xiv, 4). Sed *exspecta Dominum sine murmuratione in brevi remuneraturum*. Et exspectando *custodi viam ejus*, id est legem ne deflectas ab ea, quæ erit tibi via ad vitam: alioquin enim inanis esset expectatio tua. Ideoque *custodi ut hæreditate capias terram viventium*, id est ut sit tibi hæreditas. Hanc autem terram *videbis, cum perierint peccatores in futuro*, vel sic. Cum cœperis terram hæreditate, videbis cum perierint peccatores, id est videbis perditionem peccatorum. Per hoc autem eum a peccato revocare intendit, ne cum peccatoribus pereat. Quæreret aliquis unde scis peccatorem periturum? Hoc autem confirmat sic auctoritate sua. Vere scio quod peribunt. Nam ego *vidi*, id est consideravi in mente mea, *impium in hoc mundo super pios exaltatum et elevatum in divitiis sicut cedros Libani*, quæ arboribus aliis magis elevatæ sunt. Et postea consideratione *transivi ad novissima ejus*. Et *ecce non erat*, id est fuit in præsentia considerationis meæ, quod ipse non erat sic exaltandus; quod est dicere: Consideravi illum cariturum exaltatione tali. Et *quæsi vi eum*, id est diligenti ratione investigavi locum ejus, scilicet an in futuro habiturus esset locum superbiendi, et bonos opprimendi. Et *non est inventus a me considerante, locus ejus*. Sciendum autem quod hanc sententiam superius in secunda persona posuerat sic: Quæres locum ejus **117** et non invenies. Hic vero auctoritate sua confirmat, ideoque diversum est. Ergo quia si exspectaveris, exaltabit te, et quia amplius sicut ostendi non erit. *Custodi innocentiam*, quantum ad ipsam impium, ne, quia te tribulat, velis ei nocere dictis sive factis. Et *vide æquitatem esse*, id est hoc esse æquum, ut erga eum sis innocens. Et bono tuo *custodies, quoniam homini pacifico*, id est innocenti *sunt reliquiæ*, id est æterna bona quæ sibi ipse reliquit, sæcularibus contemptis: *injusti autem disperdunt*, id est omnino peribunt et in anima et in corpore. Simul cum ipsis *reliquiæ impiorum*, id est sæcularia bona quæ sibi reliquerunt, contemptis æternis, *interibunt*, juxta illud: « Cælum et terra transibunt (Luc. xxi, 33), » vel sic: *Reliquiæ impiorum*, id est æterna bona, quæ sibi post mortem præsumptuose relinquunt, peribunt quan-

tum ad eos, id est non aderunt eis; vel sic: Opera bona pro favore facta, quæ post mortem relinquunt, *interibunt*, id est annihilabuntur. Has vero causas superius posuit. Sed hic ad aliud repetit. Et ideo adhuc inculcat, ut bonos ad melius attrahat, et impios perterrefaciat. Ne vero justī de salute sua aliquatenus in se glorientur, omnem eorum salutem a Domino esse sic dicit: *Dixi quod justī hæreditabunt terram, et cum ceciderit justus, non collidetur; et Dominus non derelinquet eum in manibus peccatoris, et hæc salus non est ab ipsis justis: Salus autem, scilicet salus justorum, a Domino est*. Exponit autem salutem per partes sic: *Et protector eorum est in tempore tribulationis, ne cedant. Et adjunabit eos ad bene operandum, et liberabit eos a peccatis, et eruet eos a peccatoribus*, id est a potestate peccatorum ne corporibus occisis in animas habeant potestatem. Et postea *salvabit eos a mortalitate et passibilitate, reducendo ad beatitudinem æternam*. Et hoc ideo, quia *speraverunt in eo, non in se*.

IN PSALMUM XXXVII.

Psalmi tricesimi septimi Titulus. *Psalm. David in rememoratione sabbati*; quod sic exponitur: Psalmus iste attribuendus est David, id est Christo agenti in rememoratione Sabbati æternæ quietis. Per Sabbatum enim quod quies interpretatur, quies æterna designatur. Est autem in hoc psalmo vox capitis, orantis pro membris futuris: ne in futuro damnentur. Quæ membra per Adam, æternam quietem oblivioni tradiderant, tandem vero per Christum illius quietis rememoratura erant, et de peccatis ante baptisma, et post baptisma pœnitentiam actura. Ut autem affectionem nimiam erga eos se habere ostendat, pro eis, quasi pro se orat: ut etiam facilius impetret, ostendendo causas quare pro eis orandum sit. Addendo quoque causas plures quare debeat pro eis exaudiri: scilicet quia pœnitebunt et de peccatis dolebunt, et solum Deum desiderabunt: et quia pro eis passurus est et resurrecturus. Quam passionem etiam partim ostendit. Et quia parata erunt ipsa membra ad subeunda pro Christo flagella, sicut pro eis ipse flagellatus fuit: et quia peccata confitebuntur, et pro eis satisfacere cogitabunt.

Domine ne in furore tuo arguas me, et cætera.

Quasi dicat: *Domine, ne arguas meos*, id est ne convincas meos male egisse, arguendos eos in furore judicii tui, cum damnandis dices: « Discedite a me maledicti, » etc. (Matth. xxv, 41.) *Neque in ira*, id est vindicta tua æterna, *corripas me*, id est punias meos a similitudine illius, qui, cum corripitur, punitur; et hoc est ac si diceret: Volo quidem hic eos per transitoria flagella argui et corripi, non autem in futuro, quando in furore fiet relargutio. Quæreret aliquis: Estne eis necesse, ut pro eis orandum sit? Respondetur ita: *Quoniam sagittæ tuæ*, id est mortalitas et passibilitas, quas comminatus es Adæ, antequam peccaret, dicendo: « Quacunque die comederis, morte morieris (Gen. ii, 17), » *infixæ sunt mihi*, id est meis: et plus dicam, *confirmasti super*

me manum tuam, id est valde firmam et ponderosam **118** fecisti super meos vindictam tuam. Bere vero ponit *super*, a similitudine illius qui, cum aliquem dure percutit, graviter et firmiter super eum manum premit; exponens autem in quo confirmavit manum, addit: in hoc scilicet *confirmasti manum tuam super meos, quod non est sanitas in carne mea* id est meorum. Quod est dicere: Caro meorum quæ a fomite peccati sana erat, infirma facta est, in se semper habens malam concupiscentiam, quæ fomes peccati dicitur, eo quod ab ea delectatio et occupatio mala oriatur. Unde Apostolus: « Est peccatum in corpore vestro, sed non regnet (*Rom. vi, 12*). » Et hoc quod non sana est, contingit a *facie iræ tuæ*, id est a præsentia vindictæ tuæ, quam in eam propter Adæ peccatum exerces; quoniam autem caro non sana est, *non est pax ossibus meis*, id est rationi et virtutibus meorum. Semper enim sollicitantur, et hoc contingit a *facie*, id est ab instantia *peccatorum meorum*. Quod est dicere: Ideo non est eis pax, quoniam peccata, id est malæ concupiscentiæ quæ etiam fomites peccati dicuntur, instant, quæ ipsam rationem et virtutes subvertere nituntur, juxta illud Apostoli: « Caro concupiscit adversus spiritum (*Galat. v, 17*). » Vel quod dicit *sagittæ tuæ infixæ sunt*, etc., sic legitur ut per sagittas plusquam in superiori sententia intelligatur. Superius enim per sagittam solummodo mortalitas et passibilitas intelligebantur, quæ bene sagittæ dicuntur, eo quod de longe per eas Deus Adæ comminatus est antequam peccaret, sicut sagittæ de longe trahendæ comminantur: vel quia per eas genus humanum afficitur, ad modum illius, qui sagittarum vulneribus affligitur. Aliter autem *sagittæ* latius accipiuntur sic: *Sagittæ tuæ infixæ sunt* meis, id est mortalitas et passibilitas et fomes peccati. Et non horarie, sed tu *confirmasti*, id est firmam et perseverantem fecisti super meos *manum tuam*, id est vindictam tuam, scilicet supradictas sagittas. Et exponit quomodo confirmavit sic: Ita *confirmasti* et infixisti, quod *non est sanitas in carne* meorum a *faciæ iræ tuæ*, id est propter præsentiam vindictæ tuæ, id est infirma est, mortalis, passibilis, fomiti peccati subjacens. Non quod caro patiatur vel concupiscat, sed quia per ejus fragilitatem in anima sit passibilitas et concupiscentia, quæ fomes est peccati, et ipsa non existente sana, *non est pax ossibus meis*, quod contingit a *facie*, id est ab instantia peccatorum meorum membrorum, malarum scilicet concupiscentiarum eorum. Et ideo adhuc orandum est ne arguantur in *furere*, et corripantur in *ira*, quoniam *iniquitates meæ*, id est pravæ concupiscentiæ meorum, *supergressæ sunt caput meum*, id est prævaluerunt menti meorum, deducendo eam in delectationes peccati. Et etiam *gravatæ sunt super me, sicut onus grave*, id est graves factæ sunt super meos, quos opprimunt, ad modum oneris gravissimi. Quia sicut aliquod onus grave illum quem supprimit, erigere non permittit;

A sic et concupiscentiæ mentem eorum aggravant, ne ad cœlestia contemplannda sinant eam eniti. Et hoc totum est ostensio a minori, quasi dicat: Quandoquidem pro peccato Adæ sic eos, ut ostendi, multasti, scilicet sagittas infixisti, manum confirmasti; multo magis est timendum ne pro iniquitatibus quibus aggravantur, in futuro gravius multentur. Dixi quod *iniquitates supergressæ sunt caput meum, et gravatæ sunt sicut onus grave*. Et hoc intelligendum est ante baptismum: et cum ex ipsis iniquitatibus expeditur in baptismo; iterum *putruerunt*, id est putrebunt, et *corruptæ sunt*, id est corrumpentur post baptismum, *cicatrices meæ*. Præposteratum est sic. Mei cicatricosi, id est sanati a peccatis, quæ ante baptismum egerunt, a similitudine carnis cicatricosæ quæ a vulnere sanata est, corrumpentur post baptismum a malis concupiscentiis, ducti in consensum et delectationem, a similitudine carnis cicatricosæ, quæ si sibi gladius impingatur, corrumpitur. Et populus prave agendo et consuescendo, et aliis malum exemplum dando, putrebunt a similitudine cadaveris, et hoc quod putrebunt et corrumpentur continget a *facie insipientiæ meæ*, id est ab instantia fomitis peccati meorum, qui dicitur insipientia, eo quod insipientiæ causa sit. Vel sic: A *facie*, id est a præsentia, *insipientiæ meæ*, id est meorum; quasi dicat: **119** Nihil inde culpandum erit, nisi eorum *insipientia*, et quia corrumpentur et putrebunt? *Miser factus sum*, id est miseri fient cum prius in baptismo purificati felices exstiterint. Et *curvatus sum*, id est deprimentur a peccatis suis, *usque in finem* curvationis, id est quantum poterunt curvari, ne possint oculos mentis ad æterna bona erigere, et eorum intuitu bene agere: a similitudine curvati, qui sursum aspicere nequit. Vel hoc totum quod dicit, *iniquitates supergressæ sunt*, etc., potest dici post baptismum, sic: Vere orandum est pro eis, ne sic arguantur et corripantur.

Quoniam *iniquitates meæ supergressæ sunt*, id est supergredientur *caput meum* post baptismum: et *sicut onus grave gravatæ sunt*, id est gravabuntur, diceret aliquis: Nonne eruentur ab istis in baptismo? Respondetur: Eruentur, sed postea corrumpentur, et putrebunt cicatricosi mei a *faciæ insipientiæ suæ*: et sic miseri fient, et curvabuntur usque in finem. Expositio horum omnium non mutatur. Ostensis causis quibus pro eis orandum sit, alias supponit causas quare non debeant argui et corripri, sic: *Oro ne arguas, ne corripias*, neque si corripienti sunt aut arguendi.

Quoniam *tota die*, id est jugiter, *contristatus congregiebar*, id est mei contristati de peccatis ingredientur de magno mœrore in majorem, id est jugiter magis et magis contristabuntur de peccatis suis, ideoque non debent in futuro argui et corripri pro eis. Vel sic: *Tota die*, id est jugiter ingredientur, id est incedent viam vitæ hujus contristati de peccatis. Et non solum contristabuntur; sed etiam *afflictus*

sum et humiliatus sum nimis, id est valde affligentur in corpore jejuniis et aliis anxietatibus, et humiliabunt se in anima, suas voluntates suis voluntatibus postponendo, qui prius superbiebant inobedientes existendo. Et etiam ut vehementius quid dicam, *rugiebam*, id est rugient, dolebunt scilicet v. h. menter, ut leo qui, cum contristatus sit, vehementer rugitum emittere consuevit: vel rugient, id est valde sibi de peccatis irascentur; a similitudine quoque leonis, qui rugit etiam cum iratus sit. Et non rugient voce exterius: sed rugitus ille procedet a *gemitu cordis mei*, id est meorum. Quasi dicat: Prius in corde gement, et post eorum gemitus excrescent in rugitum; quod est dicere, *in corde rugient*, sic ut prius gement. Ideo vero contristabuntur, et affligentur, et humiliabuntur, et rugient: *quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus*, id est corda meorum, quæ idèo dicuntur lumbi, quia ab eis procedit cogitatio mala, quæ hominem coinquinat, sicut a lumbis luxuria, plena sunt malis delectationibus, quæ sunt illusiones malorum spirituum. Et ideo sunt pleni, quia *non est sanitas in carne mea*, ut superius ostensum est; quod est dicere: Et hoc contingit ex fragilitate carnis eorum quæ infirma est. Hoc autem partim verbis aliis superius positum est, cum dixit: *Sicut onus grave*, etc. Sed ad aliud repetitur. Et hoc totum est ac si diceret: debes ideo eis misereri, ne arguas, aut corripas, quia de peccatis omnimodo poenitebunt.

Et ideo adhuc debes misereri, quia *omne aestedium meum*, id est meorum, est ut sint *ante te*, id est in præsentia tua, quandoque beati illa gloria quam per Adam amiserunt, quod est dicere: Nihil præter te desiderant, et desiderando ad hoc gemunt et suspirant. Et ille *gemitus meorum non est a te absconditus*, sed tibi cognitus est et gratus; i. loque minime decet ut sit irremuneratus. Vel sic: *Et gemitus meorum*, quem de peccatis agunt, ad beatitudinem suspirando, *non est a te absconditus, sed cognitus et gratus*. Quæreret aliquis: Gement ne? Respondetur sic: Vere *cor meum*, id est meorum, *conturbatum est* gemendo. Et hoc ideo, *quia dereliquit me virtus mea*, id est meos dereliquit per Adam omnis virtus eorum: humilitas scilicet, castitas et cæteræ virtutes. Non quod omnes ex toto dereliquerunt: sed quia quædam ex toto, illæ vero quæ restant valde minoratæ sunt, vel *virtus mea*, id est liberum arbitrium, ut non possint eo ad salutem uti. Et ideo *conturbatum est cor*, quia **120** *lumen oculorum meorum*, id est intellectus cordium meorum, vel *lumen*, id est sol iustitiæ Christus, qui oculos cordium meorum illuminabit; et *ipsum lumen dico*, sine quo nihil esse dicendus sum, *non est mecum*, ut meos illuminet. Supponit quoque causam aliam: passionem videlicet suam, pro qua debeat eis misereri, sic: Et ideo debes eis misereri, quia ideo passus sum quod *amici mei*, etc. Potest quoque superior versus quantum ad passionem legi sic: Dico ne arguas eos neque corripas. Nam ut eis misereris,

cor meum conturbatum est, id est anima mea conturbabitur spontanee in passione. Unde scriptum est: « Cœpit pavere et tædere (Marc. xiv, 33), » et *dereliquit me virtus mea*, id est videbitur quibusdam dereliquisse me potentia mea. Unde alibi dicitur: « Aruit tanquam testa virtus mea (Psal. xxi, 16). » Et *lumen oculorum meorum*, et *ipsum lumen dico*, sine quo nihil essem, *non est mecum*, id est videbitur a quibusdam non esse mecum: divinitas scilicet, quæ mei cordis oculos illuminat. Unde quidam dixisse legitur: « Deus dereliquit me (Isa. xlix, 14). » Per hoc autem videbitur *virtus mea*, et *lumen meum* non esse mecum.

Quoniam *amici mei simulati*, et *proximi mei*, id est consanguinei, *appropinquarunt*, id est appropinquabunt, *adversum me*, ut capiant. *Et steterunt*, id est stabunt perseveranter in accusatione mei dicendo: « Si hanc dimittis, non es amicus Cæsaris (Joan. xix, 12). » Et *quia juxta me*, id est in familiaritatem mei erant, *discipuli scilicet de longe steterunt*, id est stabunt me relicto præ timore Judæorum. *Et qui quærebant*, id est quærent omnimodo animam meam auferre, Judæi scilicet, *vim faciebant*, id est mihi violentiam inferent, flagellando et crucifigendo (Joan. xix). *Et qui inquirebant*, id est inquirent, *mala mihi consilii suis videlicet*, qualiter occidant et vi detineant, *locuti sunt*, id est loquentur *vanitates*, dicendo: Illic dixit: « Possum destruere, » etc. (Math. xxvi, 61.) Et has *vanitates* non loquentur immediate, sed ad cumulum nequitæ eorum *tota die dolos meditabantur*, id est jugiter meditabantur vana et dolosa verba contra me.

Ego autem non econtrario eis respondebo: sed *non audiam tanquam surdus*, id est non loquens ero quasi non audiam ut *surdus*, et *sicut* existens *mutus non aperiens os suum*. Quod est dicere: neque faciam aliquod signum indignationis gemendo vel plangendo, comparabilis mutus, qui non solum non loqui, sed nec etiam os aperire potest ut vocem quamlibet emittat. Multi namque muti sunt, qui saltem clamant et gemunt. Repetit quod dixit, *Ego tanquam surdus non audiebam*, ut addat sic: *Et factus sum*, id est factus ero, *sicut homo non audiens, et non habens in ore suo redargutiones*. Quod est dicere: Videbor ideo sic tacere *ut surdus*, quod non habeam unde eos redarguam, cum in multis possim eos redarguere. Et hoc totum est ac si diceret: Ideo debes eis misereri, quia talia et talia pro eis patiar. Quia vero mors sine resurrectione, valens causa non esset, addit:

Et ideo debes misereri, ut per meam resurrectionem, eorum misereris: *speravi in te, Domine*, id est spem resurrectionis posui. *Et tu exaudies me orantem, Domine Deus meus*, ut me resuscites. Et non solum *exaudies* quia *speravi*, sed etiam *quia dixi*, id est verbo orabo dicens: O Domine, resuscita me, *ne quando*, id est aliquando *supergaudeant mihi inimici mei*. Quod est dicere: qui supergaudent in morte, non supergaudeant aliquo modo in quo su-

pergaudendum non est. Exponit autem in quo non A
 supergaudeant, cum addit: *Et dum commoveantur*
pedes mei, id est si commoverentur a proposito suo
 affectiones meæ, scilicet si eis cederem, supergau-
 derent. Et inde hoc scio, quia super me existentes
 in passione, *magna*, id est superba, *locuti sunt* di-
 cendo: dixit enim: Filius Dei sum (*Matth. xxvi, 64*).
 Vel sic: Non supergaudeant mihi quando non est
 supergaudendum, scilicet in retentione in morte. Et
 inde scio quia supergauderent, quoniam super me
magna, id est superba, locuti sunt, id est loquentur,
dum commoveantur, id est dum commovebuntur a me
gressus mei, id est discipuli mei, relinquendo me in
 passione, **121** qui dicuntur gressus, eo quod porta-
 bunt nomen meum inter gentes; vel sic: Ne *super-*
gaudeant mihi quando supergaudendum non est, id B
 est in retentione in morte. *Et dum commoveantur*
pedes mei, super me magna locuti sunt, id est et non
 loquantur, *magna*, id est superba *super me* exis-
 tendo, dicendo se superasse me, dum hoc sit quod
 commoveantur a proposito *pedes mei*, id est affe-
 ctiones meæ, id est dum hoc sit quod eis cedam.
 Quod est ac si dicat: Non permittas commoveri
 pedes meos, ne super me existentes magna loquan-
 tur. Multum enim superbe loquerentur, si sic mihi
 prævalerent. Ad hanc autem tertiam sententiam
 mittit nos Hebraica translatio, quæ sic habet: *Ne*
dum vacillaverint pedes mei, super me magnificentur,
 id est magni fiant in superbia. Et ideo adhuc debes
 misereri

Quoniam ego in flagella per me suscipienda paratus
 sum, id est mei parati erunt pro me pati flagella, sic-
 ut et ego pro eis patiar, alioquin enim passio mea
 nihil eis proficeret. Et ideo adhuc quia *dolor meus*,
 id est meorum, erit in *conspectu meo*, id est meorum,
semper, id est semper habebunt in consideratione
 sua dolorem de peccatis suis. Et ideo adhuc: *Quo-*
niam annuntiabo iniquitatem meam, id est mei an-
 nuntiantur aliis humiliter per confessionem iniqui-
 tatem suam juxta illud Jacobi apostoli: « Confitemini
 alterutrum peccata vestra (*Jac. v, 16*); » et quia
 hoc non sufficeret, *cogitabo pro peccato meo*, id est
 cogitabunt satisfacere Deo pro omni peccato suo,
 jejunando et aliis anxietatibus corpus affligendo.
 Dixi quod ipsi cogitabunt *pro peccato* carnem mor-
 tificando; *inimici autem mei*, id est meorum, scilicet
 D impii qui persequentur eos multinode, *vivunt*, id
 est vivent prospere in hoc mundo in divitiis flo-
 rendo. *Et confirmati sunt*, id est confirmati erunt
 in perseverantia *super me*, id est super meos extol-
 lendo se. *Et multiplicati sunt*, id est multi erunt,
 qui *oderunt me*, id est odio habebunt meos. et hoc
 inique. Exponit autem quomodo *inique* sic, scilicet
 qui *retribuunt*, id est retribuunt meis, *mala pro bonis*,
 quod iniquorum est. Et hoc etiam exponit in parte
 cum addit: Scilicet *detrahebant mihi*, id est detra-
 hent meis, *quoniam sequebar bonitatem*, id est quia
 perseverabunt in bonitate, quod est dicere, quia eis
 bonum exemplum dabunt, ipsi illis inique detrahent.

Ergo quia multiplicabuntur inimici super meos, ne
 derelinquas me, Domine Deus meus, id est meos in-
 adjutos in tribulationibus, sed constantes fac ne
 cedant. Et si videberis derelinquere, permittendo
 alligi, et interdum in peccatis cadere, ut post hu-
 miliores sint *ne discesseris a me*, id est ne elonga-
 veris penitus ab eis, quin postea eis auxiliaris; sed
 potius *intende in adjutorium meum*, id est meorum,
 Domine Deus meus. Quod est dicere: Quem mei re-
 putabunt Dominum et Deum suum.

IN PSALMUM XXXVIII.

Psalmi tricesimi octavi Titulus. *In finem pro Idi-*
thum, Canticum David. Idithum interpretatur *transi-*
liens. Titulus sic exponitur: *Canticum* istud, id est
 tractatus iste, in quo continetur canticum, id est
 jucunditas futura, scilicet æterna beatitudo, vel ju-
 cunditas, id est lætitia nimia pro spe beatitudinis
 æternæ, est *David*, id est Ecclesiæ perfectæ, factum
 istud canticum, id est iste tractatus pro *Idithum in*
finem, id est pro hoc quod est ipse David transiliens
 usque in finem, scilicet transiliens de vitiis ad vir-
 tutes, de terrenis bonis ad æterna bona; quæ sunt
 finis expectationis justorum. Vel sic: Canticum
 istud, id est jucunditas futura, vel jucunditas, id est
 lætitia jucunditatis futuræ, est *David*, id est Ecclesiæ
 perfectæ. Canticum dico habendum .si de futura ju-
 cunditate dicatur, vel habitum si de lætitia futuræ
 jucunditatis dicatur, per hoc quod David qui hic lo-
 quitur est Idithum, id est transiliens usque in finem.
 In hoc autem psalmo perfecta Ecclesia jucundando,
 ostendit se de vitiis ad virtutes transilisse, sic ut
 nec in lingua peccare disponat, quod magnum est.
 Dicit etiam se orasse cum insufficientem per se esset,
 ut sibi Deus, finem, id est modum tacendi modum-
 que loquendi, notificaret; et contuitum bonorum
 æternorum sibi notum faceret, ut sic, sæcularibus
 contemptis, ad **122** illa bona spe transiliret. Osten-
 dit quoque se impetrasse, et se solummodo bona illa
 expectare, et hoc non ad arrogantiam, sed ad alio-
 rum narrat instructionem, ut sui exemplo ad hoc
 idem intendant. Redarguit quoque eos qui vanitati
 intenti sunt, ut eos a vanitate ad ea bona quæ vera
 sunt transilire faciat. Grat quoque ut exemplum
 orandi aliis tribuat; quatenus Deus eum ab omnibus
 iniquitatibus eruat, ut ad hoc ad quod suspirat sic
 pervenire queat. Alioquin enim non ad hoc attin-
 geret. Orat insuper ut Deus tribulationes suas alle-
 viet, ne sub nimio pondere deficiat, et sic quod
 expectat, amittat. Dicit quoque jam sibi debere
 parci cum purgata sit diutissime patiendo.

Dixi: Custodiam vias meas, ut non delinquam in
lingua mea. Quasi dicat: Ego bene jam custodivi
 affectiones et operationes meas, ne in eis peccarem,
 quæ mihi viæ erunt ad vitam; sed quia possem ha-
 rum utilitatem viarum amittere, nisi peccare in
 lingua desisterem: unde apostolus Jacobus dicit:
 « Si quis autem putat se religiosum esse, non re-
 frenans linguam suam, seducens cor suum, hujus
 vana est religio (*Jac. 1, 26*); » *Cum peccato const-*

steret adversum me, non paratus rationabiliter contradicere : sed inverecunde et improbe veritati semper resistere, ne in litigium et garrulitatem ; et sic fortassis in blasphemiam devenire, sicut multoties ante deveni. *Dixi*, id est in corde disposui : *custodiam perfecte vias meas*, sic ut non delinquam in lingua mea, contra eum peccatorem ne quidquam agendo, sanctum videlicet canibus dando, et margaritas ante porcos ponendo (*Matth. vii, 6*). Non enim fructuose vias custodirem, si in lingua delinquerem, garrule agendo. Unde Salomon : « In multiloquio non dicit peccatum (*Prov. x, 19*). » Et non hoc solummodo dixi ; sed et opere complevi, scilicet *posui ori meo custodiam*, id est custodivi os meum, ne loquendo peccarem, id est *obmutui*. Et non ex indignatione, sed *humiliatus sum* in hoc, id est ex humilitate hoc feci ; vel sic : *Et humiliatus sum*, id est cum obmutescerem humilis ab eis reputatus sum, et victus, neque valens resistere. Per hoc autem innuit quod non ex indignatione, sed ex humilitate debemus adversus peccatorem obmutescere : etsi in hoc vili videamur et viles, non est curandum, sed cum gaudio sustinendum. Et adeo *obmutui*, quod et *silui a bonis*. Quod est dicere : Non solum ab amaris, sed et a bonis verbis silui, timeus ne bene loquendo, et ei improbe resistendo in litigium iterum devenire ; vel sic : Non solum adversus peccatorem *obmutui*, sed et *silui a bonis*, id est ab instructione bonorum, ne peccator cum eis corporali presentia manens audiendo resisteret, et verba mea in iritum duceret. Et quia vidi malum esse a bonis silere, *dolor meus renovatus est*. Quod est dicere : Qui prius de nimia loquacitate dolueram, de taciturnitate nimia rursus dolui, et inde contigit doloris renovatio, quia *concaluit cor meum*, nil est inferbuit amare erga eos, quibus sileram. Qui calor erat *intra me absconditus*, cum verbis propalare non auderem, tunc coepi meditari quod mihi facerem, videlicet an loquerer an tacerem. Et in illa *meditatione mea exardescet ignis*, id est coepit magis et magis exrescere amor quem haberem, a similitudine ignis exardescens.

Quoniam autem insufficientis sui disponere, quid mihi agendum esset, *locutus sum* orando Deum. In *lingua mea*, id est in tali lingua, quali solco orando loqui, rati nobili scilicet, et competenter orante, in lingua cordis scilicet, vel in lingua corporis. Sic videlicet locutus sum : *Notum fac mihi, Domine*, divinitus inspirando, *finem meum*, id est modum quem habere debeo in tacendo, et in loquendo. Et postquam illum notificaveris, etiam notum fac *numerum dierum meorum*, id est numerositatem dierum meorum aeternorum, quos in futuro sum habiturus. Numerum ponit hic pro multiplicitate. Multiplices **123** enim res, numerosas dicere consuevimus. Non quod ibi dies multiplices sint futuri, sed quia dies illa sola et unica et aeterna, multipliciter dierum nostrorum exsuperabit. Numerum dico *qui est*, id est revera existit, nunquam defecturus ; vel sic :

Notum fac mihi numerum, qui revera est. Numerum dico, auctorem dierum meorum futurorum, Christum scilicet, per quem dies aeternos habiturus sum. Qui bene numerus dicitur, eo quod ab eo, cum sit Patris sapientia, numerabilia cuncta consistunt : sicut etiam veritas dicitur, eo quod ab eo omnis veritas est : sive etiam quia incommutabilis est : ad modum numeri, qui, licet in mutabilibus rebus consideretur, in se tamen incommutabilis est : ut tria et septem simul juncta, incommutabiliter decem faciunt, quod est ac si diceret : Da mihi subtilem intellectum illius numeri, ut considerem quantus sit, licet non perfecte : ut hoc considerando, *sciam*, id est intelligam, *quid*, id est quam magnum quid *desit mihi*, cum tanto bono caream, et sic magis et magis saecularibus spretis, ad illum numerum intendam et suspirem.

Facta oratione, et certus de impetratione, se jam impetrasse enuntiat : ut si oraverimus ejus exemplo spera impetrationis nobis tribuat. Ego sic locutus sum orando. Et *ecce*, id est in presentia mentis meae *mensurabiles posuisti dies meos*, id est fecisti mihi divinitus inspirando cognoscere dies, quos hic habeo, non aeternos esse, sed mensurabiles et transitorios. Et per hoc etiam innuit, quod et dies futuros ostendit ei aeternos et immensurabiles. Unde namque videret hos esse mensurabiles, nisi comparatione illorum qui sunt immensurabiles ? Et etiam posuisti hic in consideratione mea quod *substantia*, id est essentia mea, quam modo habeo, *tanquam nihilum est ante te comparata*, id est ad respectum illius substantiae quae futura est ante te, id est cum ero in presentia tui in futuro ; vel sic : Tanquam nihilum est ante te comparata, id est ad tui comparisonem, ad cujus conformitatem attingendam suspiro ; vel sic : Tanquam nihilum est ante, id est reputatur in mente mea, quae est ante te quam solus vides. Bene vero ponit, non nihilum, sed *tanquam nihilum*. Nihil enim non est : sed tanquam nihilum, id est defectibilis, adeo ut videatur fere redigi in nihilum moriendo, quatenus in hoc appareat quod ex nihilo a Deo facta sit. Omnia namque fecit Deus ex nihilo. Dico quod dies nostri mensurabiles sunt, et substantia nostra tanquam nihilum. Verumtamen licet hoc sit, *omnis vivens homo non Deus*, id est male vivendo conformans se homini Adae scilicet, qui humane se habuit et debilitat ; non autem suspirans et entens, ut conformetur Deo bene se habendo, est *universa vanitas*, id est universae vanitati subditus. Quod autem ponit *universa vanitas*, ad nimiam eorum redargutionem per emphasim facit : verumtamen quamvis *vanitas* sit, inexcusabilis est. Nam *pertransiit* in vanitatem a certitudine veri boni, cui deberet inherere. Ipse dico in imagine Dei degens, id est cum sit factus ad imaginem Dei : rationalis scilicet, ut sciat videtur quid expectandum sit, et quid non. Unde in *Genesi* legitur : « Fecit Deus hominem ad imaginem suam (*Gen. i, 26*) ; » vel sic : Verumtamen quamvis vani

tati subjectus sit, id est appetitui terrenorum quæ vana sunt, pertransit de vita ad mortem in imagine, vel pertransiit in ipsam vanitatem, degens in imagine, id est in similitudine imaginis vultus alicujus, quæ in speculo considerata, cito transit juxta illud beati Jacobi apostoli: «Consideravit se et abiit, et statim oblitus est qualis fuerit (Jacob. 1, 24).» Per hoc autem multum eos a vanitate revocat, ac si diceret: Non ita deberet adhærere mundanis quæ vana sunt, cum sit transitorius sicut imago. Dico quod vanitas est, id est vanitati subjectus: et non solummodo pro se, sed et, id est etiam frustra conturbatur, id est sollicitatur in appetitu vanorum pro aliis. Et exponit quomodo, cum addit: *Thesaurizat enim, et cum putet se filio vel amico thesaurizare, sed ignorat cui, id est ad opus cuius congregabit ea.* Contingere namque potest quod vel hostis, vel servus unde non sperat, hæres ejus sit futurus; et nunc, id est quando quidem homo pertransiit in imagine, et mensurabiles sunt dies mei, et substantia mea tanquam nihilum, quæ est expectatio mea? Nonne Dominus? Notandum quod nunc non est signum temporis, sed causæ; quasi dicat: Dixi quod homo pertransiit in imagine. Et mensurabiles sunt dies mei, et substantia tanquam nihilum. Et nunc, id est et ideo, Dominus solus est expectatio mea, id est illum solum, mundanis postpositis, exspecto.

Notandum vero, quoniam hoc ex lætitia nimia et ad nostram etiam exhortationem interrogative ponit. Et quia te exspecto, substantia mea, quantum ad hunc statum, tanquam nihilum reputatur, apud te, id est in conformitate tui a me considerata est jam, id est videtur jam mihi verum esse habere. Quod est dicere: Cum considero quod futura sit in vero esse, cum erit apud te, id est in tui præsentia et conformitate, jam spe video quod in vero illo esse sit, et ut substantia mea apud te verum esse habere queat, ab omnibus iniquitatibus venialibus erue me indulgendo, quasi dicat: Ego bene custodivi, ut in principio psalmi ostendi vias meas a criminalibus, sed tu indulge venialia. Et sic ab omnibus iniquitatibus ero liberatus. Aliter enim ad illud esse non attingerem, cum nihil sordidum in regno tuo futurum sit (Apoc. 21, 27), et eruere debes. Nam opprobrium insipienti dedisti me, quod est dicere: cum sæcularibus contemptis, ad te solum spectem, ut expressius dicam, derisio sim et opprobrium insipienti populo, et hoc pro te. Unde Prosper: «Qui volunt pie vivere, necesse est ut patienter opprobria ab impiis et dissimilibus.» Et cum eis opprobrium sim nihil amare respondi, sed obmutus: et sic quod nullo modo aperui os meum, ut gemendo vel modo aliquo murmurando signum mœroris, aut indignationis ostenderem. Orat etiam ut Deus plagas suas alleviet, ne si plus nimio graves fuerint, sub eorum pondere deficiat, et sic quod expectat non attingat. Et hoc sic dicit: Non solum oro ut me ab iniquitatibus eruas, sed etiam oro, amove a

me plagas tuas. Non ex toto amove, sed partim, quod est dicere: Allevia tribulationes quas ad purgandum me mihi intulisti. Et amovere debes, quoniam tu fecisti jam me perfectum, et purga um per ipsas plagas. Exponit autem hoc, cum subjungit: Vere tu fecisti me. Ego namque defeci jam a sordibus meis in increpationibus, id est per tribulationes quibus increpasti, et corripuisti me: increpationibus dico illatis a fortitudine manus tuæ, intransitive dictum, quod est dicere: Illatis a forti manu tua, id est a forti potentia tua, vel vindicta tua. Et increpationes istæ injustæ non fuerunt; nam propter iniquitatem perpetrata, corripuisti his increpationibus hominem me scilicet, qui hominem vixeram non Deum. Quoniam vero dixerat, ego defeci, exponit in quo defecit sic: dico quia corripuisti, et corripiendo fecisti tabescere, id est deficere per ipsas increpationes, animam meam a sordibus delectationum suarum sicut araneam, id est ad modum araneæ, quæ per opera sua paulatim deficit. Verumtamen quamvis adeo perfectus sim, et mei exemplo possent alii deficere, et sic fieri perfecti. Omnis homo, id est hominem vivens adhuc conturbatur vane, id est sollicitatur in appetitu terrenorum, quæ vana sunt.

Ostensa defectione sua, sic ad orationem revertitur: Ergo quia sic fecisti me tabescere, Exaudi, Domine, orationem meam voce prolata: et depreionem meam, ex intensione cordis procedentem, et percipe auribus pietatis tuæ lacrymas meas. Vel sic: ne sileas, id est perfice quod postulo, quoniam ego existens jam spe apud te, id est in præsentia et conformitate tui sum advena et peregrinus, sicut omnes patres mei fuerunt, antecessores videlicet, quorum sanctitatis filius 125 existo, quasi dicat: Non filius hujus mundi, sed de alia regione sum, ad quam tendo, ad Hierusalem scilicet æternam. Peregrinus et advena idem est, sed ex affectione nimia sic inculcatur: ideo autem Patres advenas et peregrinos fuisse dicit, ut eorum saltem pietate nos ab hujusmodi peregrinatione abstrahat. Oro, exaudi, et in hoc exaudi: Remitte mihi peccata, priusquam habeam de hac vita, ut, illis remissis, refrigerer in futuro, id est in refrigerio quietis sim, qui hic jugiter tribulationibus propter te affligor. Et si non remiseris antequam abeam, amplius non ero in vero esse quod exspecto.

IN PSALMUM XXXIX.

Titulus tricesimi noni. Psalmus attribuendus David in finem, id est Christo existenti David, id est in perfectionem viriliter agendo contra diabolum, et devincendo eum, et bene complendo obedientiam sibi a patre injunctam. Inendit autem in hoc psalmo caput ostendere ad instructionem et conformitatem membrorum, quanta constantia Deum exspectaverit, et intense suscepturum se quod exspectaverit, ut et membra sui exemplo exspectent, ne denarium ante vesperum exigant, sed in fine, quod bene expectabunt, intense recipiant. Ostendit quoque se non so-

lum expectasse, sed et hoc orasse, et in hoc exauditum fuisse, subjungendo causam qua dignus sit exaudiri; demonstrat quoque se multos imitatores habiturum in expectatione: ut etiam nobis innuat quod si expectaverimus, multos in hoc imitatores habebimus. Indicat insuper quo ordine alii ejus imitatores efficiuntur; per mortem scilicet suam, et suorum prædicationem. Orat postea de resurrectione, ostendens ad quid necessaria sua sit resurrectio. Orat etiam pro inimicis et pro membris.

Expectans exspectavi Dominum. Cum dicit expectans, perseverantiam innuit expectationis, quasi dicat: Non fastidivi, non murmuravi, sed expectavi remunerationem. Expectans, id est non deficiens, sed perseverans in expectatione: et quia expectavi, et adhuc expectabo, *intendit mihi*, id est intense mihi dabit quod expectavi, resuscitando me et glorificando. Hoc autem cum futurum esset ex certitudine nimia, quasi præteritum posuit. Non solum autem expectavi, sed pro hoc quod expectavi oravi: hoc extra librum cum sit, ex sequentibus habetur. *Et quia oravi, exaudivit preces meas*, et hoc accipiendum est future, quasi diceret: Orabo, et exaudiet me, et ut dignus essem exauditione, prius *eduxit me de lacu miseriæ*, id est de profunditate vitiorum, in quem alii miseri descendunt, non dicit eduxit, quod in eo fuissent iniqua, sed quia quantum ad debilitatem humanitatis, nisi gratia divinitatis obstitisset, posset contingere: quasi dicat, imminem me fecit a peccato. Bene vero peccatorum profunditas *lacus* dicitur, eo quod instabiles et fluxos faciat et insolidos, quemadmodum lacus instabilis fluxus et insolidus est. *Et eduxit me de luto facis.* Hoc autem idem est, quod et de lacu facis: sed aliud denotat, scilicet nimiam sorditatem et fetorem mali exempli, sicut lutum de facie sordidius est et putridius alio luto. Nam qui in lacu miseriæ sunt, et feuidissimi existunt, et alios exempli mali fetore corrumpunt. Et non solum eduxit, sed *et statuit*, id est stabilivit *pedes meos*, id est affectiones meas *super petram*, id est super firmitatem virtutum. *Et direxit gressus meos*, id est ipsas affectiones meas perseveranter de bono opere in bonum opus. *Et immisit in os meum*, in os cordis scilicet, *canticum novum*, scilicet *carmen*, id est laudem *Deo nostro* competens. In Hebræo habetur *hymnum*. Novum canticum dicit, suis voluntatibus Dei voluntatem præponere, quo vetus homo Adam et ejus membra caruerunt: qui suis voluntatibus obedire maluerunt. Istud autem novus homo Christus, et ejus conformes habuerunt. Notandum, prophetas aliosque fideles qui Christi adventum prævenerunt, **126** Christi membra fuisse, jam in fide et spe, licet nondum esset natus de Virgine: quod præfiguratum est per quemdam in Veteri Testamento, cujus manus in nativitate caput præcessit. Dico: Expectavi, et ipse intendit. Et oravi, et exaudivi!, et hæc *videbunt*, id est intelligant *multi*, sicut intelligendum est. *Et videndo, exemplo mei timebunt Dominum,*

A timore casto, id est diligenter *et timendo sperabunt in Domino* remunerationem. Et quia timebunt et sperabunt, *beatus vir* erit in futuro, *cujus viri Domini nomen est spes ejus*, id est qui spem salutis ponit in nomine Domini, quod diligit et magnificat. Quod autem ponit singulariter *vir*, cum pluraliter posuisset timebunt et sperabunt, ideo facit ut eos unum quid esse in spe et timore ostendat.

Quoniam autem hoc non sufficeret, addit: *Et ille beatus vir non respexit*, id est non retro aspiciet, in *vanitates et in insanias*, declinando. « Nemo enim mittens manum suam ad aratrum, et aspiciens retrorsum, aptus est regno Dei (Luc. ix, 62). » Vanitates dicit appetitus terrenorum, quæ vana sunt. Insanias autem *falsas* dicit ipsa bona, quoniam homines insanire faciunt, dum eos a lege Dei deviant. Falsa vero quod ipsa appetentibus beatitudinem promittendo fallunt; vel insanix falsæ, idolorum cultus dicuntur. Quid enim fallacius quam creaturam dicere creatorem, aut quæ major insania quam cultum Deo debitum creaturæ impendere? Vel insanix falsæ vitia dicuntur, eo quod homines a Deo retrahendo insanire faciunt, et cum desiderabilia videantur esse, fallunt. Dico quod non respiciet in vanitates, id est in terrena. Et quamvis ea vana dixerim esse, non quantum ad sui naturam, sed quantum ad hominum reputationem, qui dicunt ea summa bona esse, cum non sint. Tamen, ne ipsa vituperare videar, dico *quod tu, Domine Deus meus, fecisti multa mirabilia*, scilicet illa terrena, mirabilia existentia, dico tua esse; quod est dicere: Quæ creaturæ tuæ sunt, non creator, vel sic. Non respiciet in insanias, id est in idololatriam, nec est illic respiciendum, sed in te, Domine, ut colaris. Nam tu, Domine, fecisti multa mirabilia tua; quod est dicere: Multas fecisti mirabilia creaturas, per quas tu cum sis invisibilis, cognosceris esse Dominus et Creator, ideoque in tui cultum respiciendum est. Unde Apostolus: « Invisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur (Rom. i, 20). » *Et ea mirabilia fecisti cogitationibus tuis*, non alterius dispositionibus. Unde idem Apostolus: « Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? » (Rom. xi, 34.) Nullus scilicet: ergo quia fecisti multa mirabilia cogitationibus tuis, apparet quod nullus est qui *similis sit tibi* usquequaque, ut sit scilicet rerum creator, ideoque sicut tu debeat adorari. Quereret aliquis: Dicis quod multi videbunt, etc. Per quid ergo videbunt? hoc autem ostendit, cum addit. Per hoc videbunt, quod ego *annuntiavi et locutus sum, multiplicati sunt super numerum*, quod est dicere: Mei annuntiabunt eis et loquentur, et per hoc ipsi multiplicantur super numerum definitum, id est plures erunt quam numerari possint. Annuntiare et loqui diversa sunt, annuntiabunt scilicet testimonio prophetarum, qui futura locuti sunt.

Annuntiare namque proprie est de futuris, et lo-

quentur auctoritate et rationibus suis : loqui vero de A præteritis et præsentibus. Exponit autem quid annuntiabunt et loquentur, cum adiungit, hoc scilicet: annuntiabunt, quod tu noluisti sacrificium legale et hostiam legalem. Multa namque in lege offerebantur, quæ sacrificia non dicebantur, ut panes, et cætera hujusmodi. Et dico quod *sacrificium et oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi*, id est scilicet intellectum perfectum dedisti mihi, quod est dicere: Et hoc annuntiabunt, quod tu perfectum intellectum dedisti mihi. Aures quidem ponuntur pro intellectu, quoniam auribus **127** audiendo intelligimus. Et hoc etiam quod tu non postulasti, et, id est etiam holocaustum pro peccato, quod magnum esse reputabatur. Cum dicit, non postulasti, intelligendum est per lyptoten *sprevisti*. Lyptote quippe est, cum minus dicitur, et plus intelligitur. *Holo vero totum, causis autem combustio sonat*. Inde holocaustum sacrificium dicebatur, quod pro peccato aliquo factum, totum comburebatur. In aliis autem sacrificiis non totum, sed pars comburebatur. Dico quod hoc annuntiabunt, quia tu *perfecisti mihi aures*, et hoc etiam quod tunc dixi non voce sed corde, quod est dicere: Quandoquidem *perfecisti*, stabilivi mecum hoc. *Ecce venio*, id est paratus accedo passibus voluntatis, *ut faciam, Deus voluntatem tuam*, illam scilicet singularem voluntatem, quæ antonomastice voluntas tua dicitur, et etiam *faciam legem tuam*, id est compleam legem a te datam, quæ adhuc est imperfecta, ut idem in Evangelio testatur: « Non veni solvere legem, sed adimplere (*Matth. v, 17*). » Hoc autem scilicet *ut faciam voluntatem tuam et legem* extra librum suppletur, ut melius continuatio procedat. Et dignum est, *ut faciam voluntatem et legem tuam*. Nam scriptum est, id est ratum et firmum est jam diu, ad modum Scripturæ: *ut facerem voluntatem tuam et legem tuam*, existentem, *in medio cordis mei*, quod est dicere: Quam ego habeo non circa cor, ut parum de ea curem, sed *in medio cordis* memoriter teneo. Dico quod scriptum est, et ostendit ubi sit scriptum, scilicet *in capite libr. 1* Psalterii ubi dicitur: « Sed in lege Domini voluntas ejus, et in lege ejus meditabitur die ac nocte (*Psaln. 1, 2*). » Vel *in capite libri 1*, in Verbi dispositione, mihi personaliter uniti, quod est caput meum secundum humanitatem qui sum liber.

Unde Paulus: « Caput mulieris vir, caput autem viri Christus, Christi vero Deus (*I Cor. xi, 3*). » Liber autem dicitur Christus, eo quod ad correctionem morum nostrorum in ejus vitæ exemplo studere debeamus, ceu quilibet in libro causa instructionis studet, unde alibi Psalmista; « In libro tuo omnes scribentur (*Psal. cxxxviii, 16*). » Quoniam autem dixerat: *In capite libri scriptum est*, ne videretur ex necessitate, et non ex voluntate complere, interponit *Deus meus hoc rolu*, ego ut faciam, non ex necessitate cogor. Alioquin enim non magnum meritum acum esset

Non autem annuntiabo tantummodo, quod *sacrificium noluisti*, etc. Sed etiam *annuntiavi*, id est annuntiabo per membra mea in *Ecclesia magna*, constituta ex utroque populo, non parva, sicut Synagoga significatum fuit, *justitiam omnem esse tuam*, id est ex te, non ex operibus legis, ut quidam male asserunt; vel *justitiam tuam* id est a te fidelibus dandam, quam per Adam amiserunt. Dico, annuntiabunt. *Ecce hoc est mihi quasi præseus, præ nimia certitudine, quod non prohibebo labia mea*, id est mei non prohibebunt ab annuntiatione labia sua timore pænæ. Et ideo non prohibebunt, o Domine, quia tu *scisti*, id est tu voluisti hoc, quod dicere: Quia scient te hoc velle. Unde in Evangelio: « Cum audieritis prælia et seditiones, nolite terreri (*Luc. xxi, 9*). » Et etiam *justitiam tuam non abscondi in corde meo*, id est justitiam a te fidelibus dandam, non abscondent, id est non celabunt mei negligenter in corde suo, nolendo eam aliis propagare. Sed *dixi*, id est dicent aliis *veritatem et salutare tuum*, id est prædicabunt me Filium tuum, qui sum dictus Veritas, eo quod a me veritas omnis procedat, et qui sum Salvator tuus, per quem mundum salvabis. Notandum autem quod cum dixisset *annuntiavi*, non superflue suppositus, *non prohibebo labia*, et *non abscondi misericordiam*, cum idem sit. Cum enim ponit *non prohibebo*, innuit quod timore mortis non tacebunt. Cum vero dicit *non abscondent in corde*, innuit quod negligentia non cessabunt. Imputaretur enim eis, si negligentia cessarent, juxta illud prophetæ: « Si non annuntiaveris impio impietatem suam, sanguinem ejus de manu tua requiram (*Ezech. iii, 18*). » et *non abscondi*, id est mei non abscondent *misericordiam et veritatem tuam*, id est me filium tuum, emphatice dictum *misericordiam*, eo quod per me Deus humano **128** generi miserebitur, et veritatem, eo quod a me veritas omnis procedat. Notandum quoque, nec hoc superflue repetitum esse. Repetitum enim est ut sic addat: non abscondent, non dico a paucis, sed *nec a concilio multo*. Unde superius psalmus: « Non timebo in meis millia populi, circumdantis me (*Psal. iii, 7*). » id est meos. Potest hoc etiam esse diversum, sic: Dixi quod mei non abscondent *veritatem et salutare tuum*, me scilicet. Et etiam *non abscondent a concilio multo misericordiam tuam*, id est remissionem peccatorum, quam misericorditer hominibus per me impendes. *Et veritatem*, id est justitiam tuam, per quam justos in futuro remunerabis. Cum autem ponit *non abscondent a concilio*, intelligendum est per lyptoten, prædicabunt concilio multo misericordiam et veritatem tuam. Summa vero sententiæ litteraturæ: hujus ab illo loco, ubi positum est, *annuntiavi et locutus sum*, usque ad *tu autem, Domine*, hæc est: Per hoc videbunt multi et timebunt et sperabunt in Domino, quod mei annuntiabunt, et loquentur eis sacrificia et hostias legales, quæ Novi Testamenti umbræ præcesserunt, per mortem meam evacuata esse, ipsum.

que Novum Testamentum per eandem mortem completum, cui amodo adhærendum est. Et etiam annuntiabunt me, existentem veritatem et salutare tuum. Annuntiabunt quoque misericordiam tuam, per me hominibus inquam, et veritatem, qua justos in futuro remunerabis; quod est dicere: Per hanc prædicationem meorum, quæ dixi videbunt, et timebunt, et sperabunt.

Tu autem, Domine, ut mei annuntient, et illi videant, ne longe facias miserationes tuas, id est beneficia misericordiæ tuæ, a me. Nam si longe faceres, mei non annuntiarent. nec multi viderent et timerent, quod est dicere: Beneficia quæ mihi misericorditer concessisti, scilicet quod me immunem a peccato fecisti, et me circumcinxisti, ne auferas a me, ducendo ea in irritum, non resuscitando me, id est ne permittas illa tanta beneficia inutilia esse; quia si in morte detinerer, inutilia essent; et hoc est ac si diceret: Resuscita me, ut mei postea multis, quod superius ostendi, annuntient, et illi quibus annuntiabunt videant, timeant et sperent. Diceret aliquis: Fecit ne tecum miserationes? Ad hoc autem sic respondet ita: Nam misericordia tua et veritas tua semper susceperunt me, id est custodierunt, quod est dicere: Semper fuisti susceptor meus, id est patronus et defensor, ne in aliquo deficerem, et in omni bono abundarem. Et hoc propter misericordiam fecisti, ut per me mundum misericorditer salvares. Et propter veritatem, ut verus esses in hoc quod promiseras, vel propter veritatem, id est justitiam. Justum enim erat, ut me justum semper susciperes. Suscipere dicit, a similitudine patroni, qui aliquem suscipit ut sibi patrocinetur. Subjungit autem causas ut facilius impetret, quare non debeat longe facere miserationes, sic: dico ne longe facias, et necesse est ne hoc facias, quoniam me, id est meos, circumdederunt, id est circumvallaverunt, propter peccatum Adæ mala tribulationum diversarum, quorum non est numerus definitus, id est quæ non possunt numerari, a quibus malis nunquam liberarentur, si longe faceres, et ideo adhuc ne longe facias, quia comprehenderunt me iniquitates meæ, id est prævaluerunt meis iniquitates suæ, et devicerunt, et eos captos subjugaverunt, a similitudine illius, qui aliquem adeo persequitur, quod etiam devincit et comprehendit. Unde Apostolus: «Videam aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in legem peccati, quæ est in membris meis (Rom. vii, 23);» et adeo comprehenderunt meos, quod non potui ut viderem, id est non fuerunt potentes ut bene viderent, interiori scilicet visione cognoscerent, quid faciendum esset, et quid non, quæ iniquitates non sunt paucæ. Sed multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, id est meorum, quod est dicere: Excesserunt numerositate sua multiplicatam capillorum meorum. Quoniam vero dixerat comprehenderunt meos iniquitates suæ, ne quilibet eos excusare volens, diceret eos sic debiles a Deo creatos esse,

A addit: Et hoc quod comprehenderunt eos, inde contingit quia cor meum dereliquit me, id est ratio cordis meorum, quæ perfecta creata est a Deo, dereliquit meos ex maxima parte, id est imperfecta est.

Notandum vero, quod sicut ratio in Adam perfecta creata, per ejus peccatum debilitata est, sic et in unoquoque anima perfecte rationalis creatur, quæ postea per ipsius carnis vitiosæ cui conjungitur oppressionem, debilitatur. Dixi quod meos circumdederunt mala, et comprehenderunt iniquitates, ut autem et a malis, et ab iniquitatibus eruantur. Complaceat tibi, Domine, ut eruas me, a morte resuscitando. Alioquin enim ipsi non eruerentur; et ut ego dignus sim erui. Respice misericorditer ad adjuvandum me, ad bene operandum, et ne deficiam. Respice dicit, a similitudine illius, qui illum quem adjuvare vult, sæpe respicit, quod dicitur: Adjura me ad bene operandum. Cum dicit complaceat, denotat Trinitatem. Cum autem dicit tibi, denotat essentialitatem unitatem; et postquam me erueris, confundantur bona confusione, et reveantur, id est timeant qui quærunt animam meam, ut auferant eam, non ut imitentur: et non solum qui quærunt, sed et simul cum quærentibus qui volunt mihi mala, convertantur de nequitia sua, retrorsum post me incedentes, id est ut sint mei sequaces et reveantur, id est timeant, vel sic: Simul cum lætitia, quam de morte mea habuerunt, reveantur in resurrectione, et sic convertantur retrorsum, præposterate hoc in loco ponitur. Multi vero fuerunt voluntatis malæ, qui non quæsierunt. Et illi quoque qui simulatorie dicunt mihi: Euge, euge, simulando se amicos meos ferant confestim, id est indilate post resurrectionem meam, confusionem suam, id est ad sui utilitatem credentes. Bene vero ponit ferant, a similitudine illius, qui grave onus fert, a quo valde comprimitur, quod dicitur: Comprimentur a confusione sua, et sic convertantur. Et hoc est ac si diceret: Non solum oro pro aliis volentibus et quærentibus mala, qui non sunt amici mei simulatori; sed pro simulatoriis, de quibus minus videretur.

Notandum autem quod non pro omnibus, sed pro salvandis tantum orat, inutiliter enim pro perendis oraret. Dico quod inimici confundantur et reveantur. Ex opposito autem, omnes quærentes te bona vita sua, scilicet discipuli mei, exsultentur et lætentur. Præposteratio. Lætentur et non parum, sed exsultent, id est valde lætentur, super te fundati ne moveantur. Et ipsi quærentes te qui diligunt salvare tuum, id est me diligunt per quem mundam salvabis, non odio habent, ut impii Judæi, dicant vel interius vel exterius: magnificetur semper Dominus, id est glorificetur magis et magis in conversione impiorum, qui jam in resurrectione glorificatus est. Dico me esse salvare. Ego autem, id est etiam mendicus sum et pauper, o auditores, secundum humanitatem scilicet; quod est dicere: Non solum salvator sum, sed etiam ut sic vos salvem, pauper sum.

id est, insufficiens ope me salvari; *et mendicus*, id est querens opem alterius, Patris, scilicet, aliter enim non salvaremini. Et quia me humiliter mendicum et pauperem reputo, *Dominus sollicitus est mei*, id est, providit mihi ut remuneret, a similitudine patroni, qui illius quem remunerare intendit *sollicitus est*. Cum autem se, qui omnipotens est, mendicum et pauperem dicit, suæ nos exemplo humilitatis instruit, ne in nobis confidamus, sed nos mendicos et pauperes reputemus, et sic tandem remuneremur, sicut ipse remuneratus est. Orat quoque de remuneratione resurrectionis, ut et nos orare instruat, sic: *O Deus meus*, quandoquidem *sollicitus es mei*, tu qui es *adjutor*, id est cooperator meus, ut *resurgam*; et *protector*, ne in tribulationibus deficiam; ne tardaveris resurrectionem meam usque in communem resurrectionem, sed post tres dies resuscita. Cum ponit *adjutor*, innuit se meritis suis operari resurrectionem, ostendendo quod et eam gratia divina cooperabitur, ut et nos bene agendo salutem nostram operari instruamur.

IN PSALMUM XL.

Titulus quadragesimi. *Psalm. David*, id est Christi respicientis in *finem*, id est in futuram beatitudinem, quæ finis erit expectationis justorum, vel in se finem prophetiæ et legis, qui etiam finis est totius **130** sanctitatis. Est quoque finis ad quem attingendum omnes boni nituntur. Quoniam autem se mendicum et pauperem dixerat, ne simpliciter secundum humanitatem consideratus solummodo mendicus et pauper intelligeretur, membra instruit ut aliud in se supra mendicum et pauperem intelligant, Deum scilicet: quod illi non intellexerunt qui cum morti dederunt. Ostendit etiam duplicem utilitatem eos inde adepturos, hic scilicet et in futuro. Orat quoque pro eis, dicens se passione sua hæc promereri, ut pro eis exaudiatur, quam passionem partim ostendit. Orat insuper de resurrectione, ut sic inimicis quod merentur retribuatur, et per hoc suos ab eorum conformitate deterret. Dicitque se exaudiendum, cum innocens sit, ut et nos si innocentes exaudierimus, exaudiendos esse innuat.

Beatus qui intelligit super egenum et pauperem, quasi dicat: In psalmo superiori me mendicum et pauperem dixi. Quidam vero sunt qui me simpliciter hominem considerando, solummodo mendicum et pauperem intelligunt, Judæi scilicet, sed beatus erit ille qui intelligit aliud in me, quod est *super egenum et pauperem*, Deitatem videlicet, quæ dominatur humanitati, quæ mendica et pauper est. Ostendit autem partem beatitudinis, cum subjungit: *In die mala liberabit eum Dominus* a morte perpetua in die iudicii, scilicet quæ dies dicitur mala, eo quod in malis damnatio tribuetur. Unde scriptum est: *«Dies illa dies iræ (Soph. 1, 15),»* calamitatis et miseriæ. Ostendit quoque aliam partem beatitudinis, sic: in futuro *liberabit*; hic autem conservabit et vivificabit, et *beatum faciet in terra*, et non tradet eum in animam, id est in manus inimicorum ejus, hoc

A autem extra librum est, sed ex sequenti oratione percipitur. Dico: liberabit et conservabit, etc., et ita sit. *Dominus conservet eum et vivificet eum*: Præposterus ordo. *Dominus vivificet eum* interius in anima, restituendo virtutes quas per Adam amisit. *Et beatum faciet eum in terra*, quod est dicere: Faciat eum bene dominari et excolere terram, sensualitatem suam, scilicet ut bene exculta germinet fructum bonum, id est opera bona, non tribulos et spinas, id est peccata, sicut prius, quod præsignatum est per Adam, cui dictum est a Domino: *«Terra tua tibi germinabit tribulos et spinas (Gen. III, 15).»* Et sic postquam erit bene culta terra, *beatum faciet eum*, etiam in hoc mundo: *in terra*, id est in bonis fructibus terræ suæ. Et post *conservet eum* perseveranter, in vivificatione animæ, et in beatitudine terræ. Et in hoc modo scilicet *conservet*. *Non tradat eum in animam*, id est in voluntatem inimicorum ejus, quod est dicere: Et si tradat in manus, ut possint eum affligere, non tradat saltem in desiderium, ut eum possint aliquo modo a vivificatione animæ, et beatitudine terræ retrahere, quod est ac si dicat: Sic conservet, ut non possint eum inimici revocare, et etiam *Dominus opem ferat illi* in futuro, eruendo eum a mortalitate et passibilitate. Illi dico existenti *super lectum doloris ejus*, id est dominanti corpori suo, quod est lectus animæ, et lectus *doloris*, in quo hujusmodi dolores regnant. Bene vero ponitur lectus *doloris*, per similitudinem. Sicut cui lectus *doloris* dicitur, in quo aliquis infirmus cubat, nec in eo requiescere potest, sic et corpus in quo anima infirmata manet, nec in eo requiescere potest, sed multimode cruciatur, lectus *doloris* ejus dicitur. Exponit autem quomodo factum sit corpus lectus *doloris*.

C Sic diceret aliquis: Quomodo factum est corpus lectus *doloris*? Respondet: O Domine, tu *versasti universum stratum ejus*, id est, tu commutasti totum stratum ejus, id est, commutasti lectum illum per omnes partes suas, faciens eum *lectum doloris*, cum esset lectus quietis, in quo anima quiesceret, nisi Adam peccaret; a similitudine lecti, qui, cum sit bene compositus, sic ut in eo possit aliquis bene quiescere, versatur, et fit incompositus, ut jam in eo nequeat quies haberi. *Stratum* dico positum in *infirmate ejus*, quod est dicere, non injuste *versasti*, sed malo merito ejus; quia prius se posuit in *infirmate*, transgrediendo præceptum tuum in Adam: hanc autem apostropham facit ex **131** nimia affectione, quasi dicat: Tu, Domine, qui juste *stratum versasti*, et potens es reficere, clementer refice, ex strato doloris faciendo lectum quietis. Ego oravi: *Dominus conservet*, etc., et sic erit, nam hoc promeruit oratio mea. Ego enim, qui idoneus eram, et ad hoc veneram, ut pro eis orarem, dixi vel interius vel exterius: *Domine, miserere mei*, id est meorum, sic scilicet miserere: *Sana animam meam*, id est meorum, et inde sananda est, *quia peccavit*, id est peccaverit tibi, id est a te solo per remissionem sanandi, dico sana, quod facere debes.

Nam ut sanes, hoc totum patiar, scilicet inimici **A**tem resurgendi. Unde idem in Evangelio : « Ego ponam animam meam, et iterum sumo eam (Joan. 1, 17). » Dixi quod inimici mei sic cogitabant et loquentur adversum me, et hoc bene credibile est, quia majus quid et mirabilius mihi continget.

Etenim homo pacis meæ, id est Judas homo simpliciter non specialis, compos *pacis meæ*, id est erga quem pacem habeo, ferendo eum patienter, cum ipse mihi nimis adversetur, vel simulator *pacis meæ*, id est qui simulabit se mecum habere pacem, ut me osculo tradat, *qui edebat panes meos*, id est qui convictor meus est, **132** vel panes meos speciales, id est doctrinam qua pascuntur animæ fidelium, et sacramentum corporis et sanguinis mei, *super me* existens, id est superior pro reputatione sua, *magnificavit supplantationem*, id est magnam parabit mihi deceptionem, ut osculo scilicet me tradat. Non tamen deceptionem quantum ad me, sed quantum ad estimationem suam. Hoc autem non ponit ad suorum inimicorum excusationem, sed idem est ac si diceret : Ideo dignum est ut beatus sit qui intelligit, quoniam non removebuntur a bono intellectu suo malo, exemplo illius qui me tradet.

Dico quia *inimici* sic cogitabant et loquentur adversum me, et *homo pacis meæ magnificabit super me supplantationem*. Tu autem, Domine, miserere me. Et sic quidem miserere. Resuscita me scilicet, et resuscitatus retribuam eis quod promeruerunt, scilicet duplicem damnationem in corpore et in anima. Oravi : miserere, quod vere facies ; et in hoc quoniam voluisti, id est dilexisti me faciendo immunem a peccato, cognovi quoniam non gaudebit inimicus meus populus Judaicus super me, id est de me non resuscitato. Quod est dicere : Tua erga me dilectio est inde pi- gnus et arrha, inimicus non gaudebit.

Me autem propter innocentiam suscepisti, id est scilicet me, quia innocens sum, suscipies, more medici ducendo de mortalitate ad immortalitatem : et post me existentem in conspectu tuo, id est in beneplacencia tua, vel in conspectu dixit ad similitudinem servi fidelis, qui semper in conspectu Domini existens, paratus est etiam ad nutum ei obedire, quod est dicere : Me semper paratum tibi obedire confirmasti, id est confirmabis in æternum, id est in æterna gloria, ne ultra moriar, juxta illud : « Christus resurgens ex mortuis jam non moritur (Rom. vi, 9), » etc. Facit autem apostropham ad auditores, adhortando eos ad Deum inde benedicendum, sic : Ergo, quia me suscipiet et confirmabimini, Benedictus, id est laudatus, sit Dominus Deus ab Israel, id est a videntibus Deum, a sæculo, hic incipiendo, et usque in futurum sæculum eundo : fiat, fiat. Hoc autem geminat, vel ad nimiam exhortationem, vel propter geminum Ecclesiæ parietem, ac si dicat : fiat hoc in Ecclesia de Judæis, et fiat in Ecclesia de gentibus.

Et cum nihil videbit, vana tamen, id est falsa loquebatur, id est, loquetur de me, ut quidam dixisse leguntur : « In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia (Luc. xi, 15); » et non solum vana loquetur, sed etiam cor ejus congregavit iniquitatem, id est congregabit iniquas cogitationes de me, et hoc sibi, id est ad damnationem sui. Et post egrediebatur, id est egredietur foras de familiaritate et cohabitatione mea ; et loquebatur, id est loquetur, mala de me locutione tendente in idipsum, id est in perseverantia ; quod est dicere : loquetur de me mala perseveranter, vel loquetur de me in idipsum vanitatis tendendo, quod loquetur dum mecum erit ; quod est dicere : Et mecum existens, et a me egressus, vana loqui non cessabit.

Et non solum iste vana de me loquetur, sed et omnes inimici mei Judæi, adversum me existentes, susurrabant, id est susurrando de me loquentur male, juxta illud : « Murmurabant Pharisæi, » etc. (Luc. xv, 2.) Et alibi : « Murmur multus erat de eo in plebe (Joan. vii, 12). » Et non solum susurrabant, sed et cogitabant, id est cogitabant mala adversum me. Et hoc mihi, id est ad exaltationem mei, juxta illud : « Oportebat pati Christum et resurgere, et ita intrare in gloriam suam (Luc. xxiv, 7). » Et non solum cogitabant, sed verbum iniquum constituerunt, id est constituent adversum me, dicendo : « Reus est mortis (Matth. xxvi, 6). » Dico quod ipsi cogitabant sic, et loquentur. Et cum hoc fecerint, numquid qui dormit, id est dormiet in morte, non adjiciet ut resurgat ? Hoc autem ad eorum increpationem sic interrogative ponit, quasi diceret : Putat me non resurrectorum, sed illi qui voluntatem habet dormiendi (ego scilicet) huic voluntati, adjiciet quoque volunta-

IN PSALMUM XLI.

Psalmi Titulus XLI. In finem intellectus filii Chore. Hic non ponitur Chore ad historiæ figuram, sed ad

eniam nominis interpretationem. Chore namque Calvaria interpretatur : quoniam autem in Calvaria loco Dominus noster passus est, hic pro ejus passione Chore ponitur. Notandum vero melius eum Chore (quod Calvariam sonat) propter similitudinem posuisse, quam si Golgotha posuisset, quod etiam unomen est loci in quo Christus passus est : quia sicut Chore contemporaneus David filios habuit carnales, sic et Christus, cujus passio per nomen Chore accidit, filios habet spirituales, qui passionis et bonitatis ejus, in quantum eis possibile est, existunt imitatores. Exponitur autem sic titulus suprapositus. *Filii Chore*, id est imitatoribus passionis Christi tendentibus in finem, id est in summum bonum. Per hoc quod sunt filii Chore, intellectus attribuendus est, id est dicendi sunt bene intelligentes cum se per Christi passionis imitationem intelligant in finem ad quem tendunt perventuros. Introducitur in hoc psalmo vox Ecclesiae martyrum, in tribulationibus depressæ, et intelligentis se per tribulationes illas ad finem perventuram, ad quem in hoc psalmo valde suspirat, cujus quoque finis contuitu se de tribulationibus suis consolatur, unde etiam oraturam se dicit.

Quomadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum pervenire, post consumptionem serpentis; ita desiderat anima mea ad te, Deus, pervenire, postquam jam vitia in me consumpsi et destruxi. Ecce hic suspirat ad summum bonum tendendo; bene vero ponit non aquas simpliciter, sed *fontes aquarum*, quod est dicere : Ad aquas indefectibiles, quæ semper fluunt, **133** et nunquam exsiccantur. Cervus enim serpente devorato, ad fontem vivum, cui aqua nullo tempore deficit, nimio ardore exæstuans properat, ejusque refrigeratione et potatione juvenis efficitur; sic et fidelis quisque veneno vitiorum in se absorpto, ad fontem vitæ indeficientis Christum bonorum operum cursu, et patientia tribulationum assidue tendit; ad quem cum carnis vetustate deposita pervenerit, ineffabili juventute per ipsius fontis refrigerium et inebriationem renovabitur. Unde in Apocalypsi : « Ecce nova facio omnia (Apoc. xxi, 5) : » Osteadit autem propter quid ad Deum pervenire desideret, apostropham ad auditores faciendo, ut et eos hoc idem desiderare instruat, cum subdit : Dico, o auditores, quod *anima mea desiderat*, et non parvo desiderio : sed *sitit anima mea*, et adhuc sitit, id est, tanto desiderio desideravit, quanto ille qui sitiens est, pervenire ad Deum fortem [fontem], id est impassibilem, cui nullus hostis prævalere potest, vivum indeficienter, juxta illud : « Vivo ego in æternum (Isa. xlix, 18) ; » quasi diceret : Ideo *sitit* ut per eum vivum et fortem vivus efficiat et fortis. Et ego qui sic sitivi et sitio, quando veniam, onere carnis deposito, *ante faciem*, id est præsentiam Dei, qui dum in hac sum peregrinatione, elongatus videor. Et postquam venero, apparebo inimicis vivus et fortis, qui hic existens debilis in carne, et assidue mortis periculo subjacens, nec etiam ali-

quid esse videor? Hoc autem ex nimio desiderio interrogative ponit.

Quæret aliquis : Quare adeo venire suspiras? Ad hoc ergo sic respondet : Ideo suspiro dicendo, quando veniam et apparebo, quia in tribulationibus posita sum, a quibus erui vellem. *Fuerunt enim mihi et sunt lacrymæ*, id est miseræ, quæ sunt causæ lacrymarum, *panes*, id est assidue ad modum panis, qui cibus assiduus et quotidianus est. Exponit autem in qua significatione ponat panes, cum addit, *die ac nocte*, scilicet fuerunt, id est assidue : dum, id est quandoquidem dicitur mihi ab inimicis quotidie, id est jugiter, et verbis et ipsis tribulationibus quas inferunt : *Ubi est Deus tuus*, qui te non liberat a manibus nostris? Nusquam. Vel sic : *Ubi est Deus tuus*, quem digito nequis ostendere, sicut nos solem et lunam, et cæteros deos quos colimus? Nusquam. Dico quod fuerunt mihi lacrymæ. Et quia dicunt : *Ubi est Deus tuus?* Hæc tamen, id est lacrymas, et hoc quod dicitur *Ubi est Deus tuus?* *Recordatus sum*, id est sæpe consideravi. *Et ideo effudi animam* : et non extra me; sed in me diffudi, id est dilatavi animam meam in lætitia. Unde Augustinus : « Lætitia, animi diffusio. Tristitia, animi contractio. Cupiditas, animi progressio. Timor, animi fuga. » Et ideo effudi animam, quoniam per hæc quæ patienter fero, transibo de hac convalle lacrymarum, usque ad domum Dei, scilicet Hierusalem cælestem, quæ non est transitoria ut tabernaculum : sed permanens ad modum domus : de qua apostolus Paulus ad Corinthios : « Ædificationem ex Deo habemus domum Dei, non manufactam, æternam in cælis (II Cor. v, 1). » Dico quod transibo usque ad domum Dei : Ego dico qui transivi in locum, id est in opportunitatem tabernaculi admirabilis, Ecclesie scilicet, quæ est Dei tabernaculum admirabile, in quo Deo a fidelibus militatur. Quod est dicere : Transivi ab idololatria et appetitu mundanorum ad hoc ut sim filius Ecclesie, per quam deveniam ad domum Dei. Bene quidem ponit, in locum tabernaculi, id est in opportunitatem. Quod est dicere : in opportunum tabernaculum : Hic enim tabernaculum opportunum est, ut per illud perveniat ad domum. Cum autem tabernaculum, quod transitorium est, admirabile dicit : propter excellentiam fidelium qui in eo militant, innuit domum quæ æterna futura est, multo magis admirabilem. Dico quod transibo usque ad domum Dei existendo tunc in voce, id est in manifestatione exultationis et confessionis id est laudis. Vocem vero ponit pro manifestatione, quia per eam cogitationes manifestantur. Quod est dicere : **134** Cum transibo, manifeste exultabo in eo, et constebor ei, id est laudabo eum. « Nunc enim videmus quasi per speculum, tunc autem facie ad faciem (I Cor. xiii, 12), » Subjungit vero causam vocis exultationis et confessionis, sic : Dico in voce exultationis et confessionis. Et sonus iste, id est vox est sonus, id est manifestatio exultationis et confessionis meæ evulantis. Quod est dicere : Ideo

exultabo manifeste et confitebor, quia epulabor, non in terrenis epulis, sed in æterna beatitudine, quæ mihi erit epulum. Unde alibi Psalmista : « Justi epulentur in lætitia (Psal. lxxvi, 4). » Sonus etiam quia sicut et vox res manifesta est, pro manifestatione similiter ponitur. Vel sic : Fuerunt mihi continue.

Et exponit : Dico quando veniam ante faciem Dei. Et certa sum quia veniam. Fuerunt enim mihi lacrymæ meæ die ac nocte, id est jugiter. Quod est dicere : Miseras pro eo jugiter sustinui : dum dicitur mihi quotidie. Ubi est Deus tuus? Lacrymæ dico existentes panes animæ meæ. Ac si dicat : A quibus anima reficitur et confortatur, dum a sordibus per eas expiatur : etsi caro inde crucietur. Et quamvis mihi lacrymæ essent die ac nocte, tantum hæc quæ ego dicam, recordatus sum qui aliquando per tribulationes oblitus fueram, scilicet quoniam per lacrymas transibo usque ad domum Dei, existens in voce exultationis, quæ vox erit sonus meus epulantis. Ego dico qui jam transivi in locum tabernaculi admirabilis. Et quia transibo ad domum, et jam transivi in locum tabernaculi, effudi in me animam meam. Ergo quia per tribulationes transibo : *Quare tristis es, anima mea, in tribulationibus? Et quare conturbas me*, id est reddis me turbatam pro tristitia tua? Hoc autem ex affectione nimia ponit sub interrogatione : Quasi diceret : Desine tristis esse, et conturbare me. *Et spera*, id est spem pone in Deo : *quoniam adhuc futurum est quod confitebor illi*, id est laudabo illum perfecta laude, in beatitudine constituta. Vel sic. Quoniam adhuc sperando usque in finem vitæ, confitebor illi. Ac si dicat : Quoniam si perseveranter speravero, laudabo eum perfecte, aliter vero non confiterer. Et sperandum est in eo : Quoniam *salutare*, id est salvator, est *mei vultus* existens, id est meæ similitudinis, scilicet homo sicut ego. Ideoque mei miserabitur qui ejusdem naturæ sum. *Et Deus meus* est, id est Creator meus. Vultus pro similitudine ponitur, quoniam in vultu præcipue solet hominum similitudo denotari. Dico, o auditores, quare tristis est anima? Et quia tristis est, *conturbata est indignatione anima mea ad meipsum*, id est indignata est anima mea adversum semetipsam : quia unde non oportuit tristari, de tribulationibus scilicet, tristis facta est. In hoc autem inuit, quia similiter adversum nos indignari debemus : si contigerit aliquando pro tribulatione tristitia, et sic a tristitia recedere. Dixi quod transibo usque ad domum Dei. Et *propterea* quia de hoc certa sum, *memor ero tui* ad te semper tendens. Non amodo oblivioni te tradens. Quæ memoria continget *de terra Jordanis* : de me scilicet, quia facta sum a te terra Jordanis, id est terra irrigua et fertilis per Jordanem, id est, per baptisma, quæ prius eram terra sterilis ab opere bono per peccatorum ariditatem. Jordanis, quia in eo Dominus baptizatus est, pro baptismo ponitur : *Et illa memoria procedet de Hermoniim*, id est, de me, quia facta sum per con-

fessionem Hermon, id est anathematizans peccata mea. Et procedet *a monte modico*, id est de me : quia fecisti me montem, id est in virtutibus excelsum, ad modum montis. Et modicum tamen, id est humilem, non de virtutibus superbientem, *de* et a causative hic ponuntur. Quod est ac si dicat : Ideo tui memor ero, quia me fecisti terram Jordanis et Hermoniim, et montem modicum. Et adhuc memor ero tui, propter abyssum, id est profunditatem meam, id est propter multitudinem tribulationum mearum. Et hoc extra librum suppletur.

Diceret aliquis : Quare propter abyssum memor eris? Respondet. *Abyssus* enim hæc, id est profunditas tribulationum *invocat*, **135** id est in mente mea vocat per considerationem *abyssum*, id est profunditatem damnationis futuræ, quæ æterna erit. Quod est dicere : Cum video me hic a te permitti tribulationibus affligi, quia per peccata te oblivioni tradidi, considero quod gravius in futuro damnabor, si perseveranter oblivioni te tradidero, et sic per ipsas tribulationes tui memor ero : *Invocat* dicit a similitudine alicujus, qui aliquem separatim ab aliquo vocat, ut illi præsens per vocationem suam fiat : *Invocat*, id est in mente vocat. Et *invocat in voce cataractarum tuarum*, id est in aperta attestatione prophetarum tuorum, qui iestati sunt abyssum illam futuram. Ac si dicat : Per hoc *invocat*, quia videt prophetas hæc testatos esse. Vox vero, sicut superius, pro manifestatione ponitur. Cataractæ dicuntur prophetæ, eo quod per eos in humanum genus aqua doctrinæ descendit; sicut per cataractas aquæ pluviarum in terram defluunt. Cataractæ namque dicuntur proprie viæ per quas aquæ pluviarum in terram defluunt. Unde in Genesi legitur : « Cataractæ cæli apertæ sunt (Gen. vii, 11). »

Diceret aliquis : Estne abyssus in te? Respondetur a Patribus, ita : *Omnia enim excelsa tua*, id est, magnæ tribulationes, a dispositione tua illatæ; *et fluctus tui*, id est minores tribulationes, *transierunt*, id est venerunt sicut transirent, *super me*, ut opprimerent me. Cum dicit *transierunt*, innuit quod sic venerunt ut transirent, ut instruat eas non esse timendas, cum sint transitorie. *Fluctus* dicuntur tribulationes, eo quod opprimunt carnem, sicut fluctus opprimunt navem. Quæ excelsa et quos fluctus nobis *in die*, id est in prosperitate, constituit *mandavit Dominus*, per scripturas doctorum, esse *miseri cordiam suam*, id est per misericordiam Dei nobis inferri, ut, per eas purgati, non in futuro damnemur, juxta illud Augustini : « Misericorditer adhibet temporalem severitatem, ne juste inferat æternam ultionem. » Bene dicit quidem *in die*, id est in prosperitate, *mandavit*, quia tunc fidelibus studio Scripturarum vacare licet, cum a tribulationibus quiescunt. *Et mandavit per easdem Scripturas, in nocte*, id est in adversitate habendum esse *canticum ejus*, id est jucunditatem in eo, juxta illud Evangelii : « Gaudete et exultate cum vos oderint homines, et exprobraverint vos, et ejecerint nomen vestrum

tanquam malum propter Filium hominis : Merces enim vestra multa est in cœlo (Luc. vi, 22). » Diem, quia clarus est, pro prosperitate ponit; noctem autem, quia obscura, pro adversitate. Quoniam autem mandavit tribulationes esse misericordiam, et in nocte habendum esse canticum, *apud me*, id est in corde meo erit oratio facienda Deo, *opifici vitæ meæ*, id est orabo intra me Deum auctorem vitæ meæ, scilicet *dicam* interiori Deo : O Deus, tu *susceptor*, id est medicus et patronus meus es.

Quare ergo oblitus es mei, id est videris esse oblitus mei? Exponit autem in quo videtur oblitus, sic scilicet : *quare contristatus incedo*, id est quare permittis me contristatum incedere viam vitæ hujus, dum, hoc est quod, *affligit me inimicus* tribulando? Et dum, hoc est quod, *confringuntur ossa mea*, id est debilitantur fortitudines patientiæ meæ, cum ægre feram tribulationes, de quibus non esset tristandum. Ossa pluraliter ponit quantum ad plures fideles Ecclesiæ. Et quare contristatus incedo, dum inimici mei, qui me tribulant, *exprobraverunt mihi*, id est probra mihi intulerunt, dicentes me stultam et insanam esse, quæ amitto bona præsentia, et promitto mihi invisibilia ac futura? Et dum dicunt mihi per singulos dies : *Ubi est Deus tuus*, qui te non liberat et quem ostendere nequis? Hanc autem orationem ex ingenti desiderio sic interrogative ponit. Et est hoc totum ac si poneret : Noli sic mei oblitus esse, ut de afflictionibus quas pro te patior contrister, et ut confringantur ossa mea, et ut tristis sim de probra ab inimicis pro te illatis. Facit autem apostropham ad se consolando animam suam de tristitia sua, sic : Dico quod Deus est susceptor meus. Ergo quare tristis es **136** anima mea? et quare conturbas me? Noli contristari et conturbare me. Sed spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei et Deus meus. Hoc autem hic, ut superius exponitur.

Notandum autem, hoc quamvis superius positum sit, hic etiam non superflue poni, cum ad aliud pernatur, hoc etiam ex affectione nimia sic ingeminat. Quod enim multum desiderat, semel dixisse non sufficit.

IN PSALMUM XLII

Titulus quadragesimi secundi. *Psalmus David*, id est Ecclesiæ martyrum. Superius videtur egisse Ecclesia martyrum, suspirans in tribulationibus, illatis ab inimicis qui extra Ecclesiam sunt : qui etiam dixerunt bis : « Ubi est Deus tuus? » (Psal. xli, 11.) Hic autem Ecclesia martyrum agit in tribulationibus falsorum fidelium posita, orans ut Dei iudicio causa sua a causa ipsorum discernatur, scilicet ut tunc manifestetur, quæ potior sit, quod nunc a multis ignoratur. Orat etiam ut ab eorum consortio eruat post corporis dissolutionem, quæ modo multa patitur per eorundem infidelium, cui præsentia corporum conjuncta est, iniquitatem et dolositatem. Consolatur quoque se de tribulationibus suis, nullam inde habendam esse tristitiam ostendens.

Judica me, Deus, quasi dicat : Non reformido iudicium tuum, ut impii, sed oro, *judica me* sicut judicare debes. Et hoc modo *judica*, scilicet *discerne* in futuro *causam meam*, id est negotium meum de gente non sancta, id est de causa falsorum Christianorum, qui se sanctos esse simulant et non sunt; ut cum nunc multis incertum sit, qui melius negotium habent et meritum in futuro, reveletur per tui, iusti iudicis, iudicium, cum nos propter meritum nostrum salvabimur, ipsi vero propter suum damnabuntur. Prius autem quam ad iudicium illud perveniatur, *erue me* per corporis dissolutionem, ab homine iniquo, id est ab iniquorum hominum consortio, falsorum videlicet Christianorum, qui apertam mihi inferunt verbis vel factis persecutionem, ut Arius, et cæteri falsi fideles et hæretici, qui fideles veros omnimode persecuti sunt. Et *erue me a doloso* homine, id est a dolosorum consortio. falsorum videlicet Christianorum et hæreticorum, qui dolosam mihi et latentem inferunt persecutionem. *Hominem* dicit singulariter, quia unum quid in malitia sunt; dignum est autem ut iudices et eruas, quoniam tu es fortitudo mea, id est fortis sum per te ne deficiam in tribulationibus, etsi, quia de eis contristor, minus videar esse perfectus. Præsentio meriti. *Quare ergo cum me sic jam fortem fecisti, me repulisti*, id est visus es a gratia repulisse? scilicet *quare tristis incedo*, id est diu maneo incedendo de tristitia in tristitiam? dum, hoc est quod, *affligit me inimicus* omnimoda afflictione. Quod est dicere : Cum jam per fortitudinem, quam a te habeo non repelli promeruerim, noli repellere sic ut de tribulationibus quibus ab inimicis pro te affligor, dimittas me tristem incedere. Dico : *judica me*. Et etiam iudicando *emitte* in me, id est manifeste mitte in me, ut plenius cognoscam, *lucem tuam*, id est sapientiam tuam, quæ dicitur lux tua, eo quod humanam naturam sibi personaliter unitam illuminet, et postea omnia ejus membra, juxta illud : « Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. i, 9). » Et *emitte veritatem tuam*, id est manifeste mitte in me veritatem tuam, id est humanam naturam, ut siam ei conformis in impassibilitate et in immortalitate. Dicitur autem ideo humana natura veritas, quod cum impassibilis sit et immortalis, penitus incommutabilis est. Unde scriptum est : « Apud quem non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio (Jac. i, 17). » Bene vero ponit *emitte*, quasi diceret : Jam in me misisti lucem tuam, id est cognitionem et perspicacitatem lucis tuæ; sed obscura est et quasi per speculum. Et veritatem in me misisti, ut aliquantulum ei sim conformis in virtutibus. **137** Sed in futuro *emitte*, id est ex te in me mitte : ut, quæ in te abscondita est, in me plenarie fiat, in quantum possibile est, scilicet ut lucem illam plenarie cognoscam : in quantum mihi possibile est cognoscere, qui nunc cognosco ex parte. Et qui conformis plenarie non sum veritati tuæ, plenarie, in quantum possibile est,

habeam in me conformitatem veritatis, ut impassibilis existens et immortalis penitus incommutabilis existam.

Et dignum est ut emittas lucem et veritatem in futuro. *Ipsa enim lux et veritas me deduxerunt et adduxerunt.* Præposteratum est : ipsa me adduxerunt, id est Christus, qui lux est secundum divinitatem, et veritas secundum humanitatem, me adduxit de convalle erroris in *montem sanctum tuum.* Exponit autem in quem montem, cum subjungit *et in tabernacula tua* : Dico in illum montem in quo sunt perfecti militantes tibi, scilicet in altitudinem virtutum, per quam dimicant contra vitia. Et postquam lux et veritas adduxerunt me : deduxerunt quoque de bono in melius, et perseverare fecerunt in ipso monte. Hoc vero quod oravit, *emitte*, etc., ex certitudine quam habet promittit se adepturum, ut et nos ad orandum invitet exemplo sui, ut similiter adipiscamur. Dico quod *me adduxerunt et deduxerunt.* Et per hoc quod jam adductus sum : *introibo in futuro*, id est admittar ad altare Dei, id est ad intuitum et conformitatem Domini hominis : quod altare Dei dicitur, eo quod in eo, id est in ejus fide sacrificia omnia Deo a fidelibus offeruntur. Alioquin autem inutilia essent. Et per ipsum altare, id est per conformitatem et contuitum ejus introibo ad Deum, id est ad cognitionem et subilem contemplationem divinitatis. Deum dico, *qui lætificat*, id est lætificabit tunc *juventutem meam*, id est qui me juvenem facit et novum, carnis sordida vetustate deposita, vel *lætificat* jam spe *juventutem meam*, id est me juvenem futurum.

Cum dicit *introibo*, innuit rem secretam, et adhuc nobis incognitam esse : introire enim in secreta dicimur. Dico quod tunc *introibo* : Et ut introire merear, hic interim, o Deus, qui es communiter omnium Deus et creator, et Deus meus præ infidelibus, cui obedio scilicet, *confitebor tibi*, id est laudabo te in *cithara*, id est in mortificatione carnis, quando pro te a tribulationibus illatis mortificabitur. Tu vero, *anima mea*, quandoquidem per tribulationes introiturus sum, *quare tristis es in tribulationibus? Et quare per tristitiam conturbas me?* Noli contristari et conturbare me : sed *spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi salutarem vultus mei et Deus meus.* Hoc autem ut in superiori Psalmo exponitur.

IN PSALMUS XLIII.

Psalmi hujus quadragesimi tertii titulus idem est qui Psalmi quadragesimi primi. *In finem intellectus*, aut *ad intellectum filii Chore.* Et exponetur ut illic. Est enim vox Ecclesiæ præcipue martyrum imitantium Christi passionem quæ per Chore significatur; et precantium per Christum liberari ab inimicis, præsertim in die judicii. Unde dicunt :

Deus, auribus nostris audivimus. Bene ponit *auribus nostris.* Quasi dicat : Non per somnia audivimus, neque per cogitationes, sed *auribus nostris*, id est certissime audivimus : Et non audivimus a qualibuscunque recitatoribus : Sed *patres nostri*, viri aucto-

ritate præstantes, per scripta sua *narraverunt nobis.* Et non tale quid narraverunt, quod ignorarent; sed *opus quod operatus es in diebus eorum*, quod ipsi oculis viderunt. Ne vero putaretur *opus illud operatus fuisse in diebus non antiquorum Patrum*, addit. *Et, id est scilicet, in diebus antiquis operatus es opus istud.* Bene vero apponit *opus*, ut innuat hoc magnum quid fuisse quod cum eis fecit Deus. Illud enim quod magnum est, *opus* et negotium vocare consuevimus. Exponit autem quod *opus*, cum adjungit : hoc scilicet quod *manus tua*, id est potentia tua, *gentes disperdidit* : Gebuseos scilicet et Amorreos, et Phereoseos, 138 et cæteras gentes de terra promissionis : et illis gentibus dispersis, in loco illarum *plantasti eos* patres. Cum dicit, *plantasti*, innuit, sic ibi eos posuit, ut multiplicarentur et crescerent, non ut statim inde discederent : a similitudine herbæ vel arboris, quæ alicubi plantatur ut ibi crescat.

Quoniam autem dixerat : *disperdidit*, ne crederentur ignavia, metus, aut negligentia terræ dispersæ, ad augmentationem potentiæ Dei, et ut major sit quæstio, ipsas *gentes afflictione* dicit expulsas, sic; dico : *Manus tua gentes disperdidit.* Sic scilicet : *Afflixisti populos bellis* et aliis multis cladibus : *et sic expulisti eos* de terra promissionis : Gens et populus, hic idem significant. Quod est dicere : Multimoda afflictione *expulisti populos illos.* Diceret aliquis : Quare dicis quod Dei manus *gentes disperdidit et afflixit?* Nonne ipsi patres bellis eas afflixerunt, et sic terram sibi acquisierunt? Ad hoc autem sequitur remotia sic : Vere *manus tua disperdidit.* Non enim ipsi patres possederunt terram promissionis in *gladio suo*, id est per gladium suum : *et brachium suum*, id est fortitudo sua, non *salvavit eos* ab ipsarum gentium bellis et insidiis : sed *dextera tua*, id est prosperitas victoriæ per te data; *et brachium tuum*, id est fortitudo tua; *et illuminatio vultus tui*, id est lucidum consilium sapientiæ tuæ vel gratiæ tuæ, salvaverunt eos. Vultus hic pro gratia ponitur, quia in vultu sæpe gratia cujuslibet potest denotari : Sive Dei sapientia, id est Dei filius, *vultus* Dei *illuminatio* dicitur, eo quod per ejus visibilem humanitatem mundo Patris invisibilis Deitas innuit, sicut in vultu sæpe cordis secreta dignoscuntur.

Et propter eorum merita non eos salvasti : sed *quoniam complacuit tibi in eis*, id est, complacuit tibi in eis salvandis. Quod est dicere : Solo placito misericordiæ eos salvasti. Vel sic : Vere *dextera tua et brachium et illuminatio* in eorum salute operata sunt. Et adeo manifeste, quod per hoc *complacuit* aliis gentibus in eis salvatis, id est, in eorum patrum salvatione. Quod est dicere : Aliis quoque gentibus videntibus te eorum salutem operari placuit, ut te verum Deum esse cognoscerent, ut quidam dixisse leguntur : « Non est alius Deus, præter Dominum Deum Israel (Dan. iii, 17). » Dixi quod patres sic salvasti. Tu es ipse qui eos salvasti, *rex meus et Deus*

mens, id est te reputo regem meum et Deum meum, A et non alium. Qui non solum mandasti salutes patri- bus per prophetas, sed etiam mandas per Scripturas salutes Jacob, id est nobis, qui sumus luctatores et vitiorum supplantatores. Has scilicet salutes mandas, quod in te cornu, id est per te expulsorem ventilabi- mus, id est separabimus a nobis inimicos nostros, infideles scilicet, cum sedebimus super sedes duo- decim, iudicantes duodecim tribus Israel (Matth. xix, 28). Vel ventilabimus, id est causa erimus me- ritis nostris, quare a nobis ventilentur, id est sepa- rentur, a similitudine palearum, quæ a granis cor- nibus faræ separatæ ventilantur, id est a vento rapiuntur. Sic et infideles in futuro a nobis sepa- rati, ab impetu malignorum spirituum rapiuntur.

Et hoc mandas, quod non confidentes in nomine B tuo, id est in honore nominis quod glorificamus. Vel confidentes in nomine tuo, in hoc nomine scilicet quod est misericors, spernemus, nullo modo timendo, insurgentes in nobis, id est diabolos insurgentes ad- versum nos. Et non exterius, sed in nobis, id est in interiori nostro : in anima scilicet malas cogita- tiones suggerendo. In alia translatione habetur in- surgentes in nos. Et secundum hoc possunt intelligi vel exteriores inimici, vel interiores. Diceret ali- quis : Dicitis quod per Deum ventilabitis inimicos et spernetis : Nonne per vos poteritis spernere, con- fido in fortitudine vestra? hoc autem removet sic. Vere per eum spernemus. Non enim sperabo in arcu meo, et non salvabit me gladius meus. Quod est dicere : Non putabimus nos posse salvari per arcum C et gladium nostrum. Per arcum denotatur occulta defensio, quæ consilio fit et astutia, ad modum 139 arcus, qui in occulto percutiendo hostem, percusso- rem ab hoste defendit. Per gladium vero, quo pu- gnatur cominus et aperte, defensio aperta designa- tur. Vel, per arcum, minores virtutes quæ occultæ sunt; per gladium autem, majores quæ abscondi nequeant, præ sui magnitudine, intelliguntur, per quas adversum hostes et exteriores et interiores, fideles præliantur. Quod est dicere : Nunquam vel per arcum vel per gladium meum putabo me libe- rari posse, nisi misericordia tua cooperante. Et merito non sperabo in arcu et gladio, sed in te : salvasti enim, id est salvabis, nos sicut mandas de affligentibus nos, et exterius et interius. Et odientes D nos confudisti, id est confundes, exteriores scilicet destruendo, interioresque invictoriosos reddendo. Et hoc mandas quod tota die, id est jugiter, laudabimur ab ipsis inimicis exterioribus : in Deo existentes, id est in participatione beatitudinis Dei. Qui etiam inimici dicent : Nos insensati eorum vitam æsti- mabamus insaniam, et finem illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei? (Sap. iii, 4.) Et hoc mandas, quod confitebimur tibi in sæculum, id est laudabimus te in æter- num.

Has vero salutes sic proponit Deum mandasse, quasi in præsentem sæculo compleri deberent. Que

non complebuntur, ut magis eos attrahat; sed ideo non determinat quando complebuntur, ut magis eos ad hoc investigandum instiget : Dixi quod patres nostros plantasti et salvasti, et eorum inimicos afflixisti et expulisti, et nobis has salutes mandas. Nunc autem, id est in tempore plenitudinis repulisti et confudisti nos, et adeo quod non egredieris, Deus, in virtutibus nostris, id est in exercitiis nostris. Quod est dicere : Adeo confudisti et repulisti, quod non ultra poterimus contra hostes congregare exer- citus, in quibus egrediaris ad auxilium per ministe- rium angelorum, sicut apud patres antiquos fuit. Legitur enim sæpe quando cum hostibus dimicare pararentur, auxiliatores angelos cum eis ad prælium processisse. Et hoc modo per ministros suos diceba- tur Deus egredi in exercitiis eorum ad auxilium. Exercitus autem, bene virtutes dicuntur, eo quod in eis constet virtus principum præliandi. Exponit vero per partes sic : Quomodo Deus eos repulit : Dico repulisti nos sic : scilicet, repulisti. Avertisti nos retrorsum, id est permisisti quosdam averti a sanc- titate nostra impetu tribulationum, et retrorsum ire, scilicet post inimicos nostros, ut cedendo timore pœnæ sequamur inimicorum exemplam, et eis con- formemur. Et ne putaret aliquis quod omnes essent averti retrorsum, determinat, cum subjungit : Et sic dico avertisti, quod illi qui oderunt nos, inimici scilicet; diripiebant sibi, id est ad suam conformi- tatem quosdam ex nobis, quasi dicat : Non omnes avertiebant, sed partem; a similitudine illius qui, cum non potest rem aliquam totam accipere, diripit inde sibi partem. Dico quod permisisti nos averti, secundum partem deficientem. Et secundum partem non deficientem, sed in bono perseverantem, dedisti nos in potestate inimicorum, tanquam oves escarum, id est ut nos sine respectu misericordiæ occiderent, sicut oves, quæ ad hoc natæ sunt ut ex eis escæ fiant, sine respectu misericordiæ occiduntur. Et in gentibus, id est inter gentes dispersisti nos, id est permisisti dispergi et exsules fieri.

Unde Dominus in Evangelio : « Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam (Matth. xx, 23). » Dixi quod dedisti nos tanquam oves escarum, ut sine respectu aliquo pietatis interimeretur, et inde non contigit aliquis fructus Ecclesiæ, ut ex- emplo constantiæ nostræ alii converterentur : sed vendidisti populum tuum, nos scilicet, sine pretio, id est, ita permisisti nos interfici ut similes, essemus vendenti, et pretium inde non accipienti. Quod est dicere : Idcirco videris populum suum permittere debere interfici ut filios Ecclesiæ per eorum constan- tiam parias, et hoc sit pretium mortis eorum. Sed cum quibusdam interemptis, nulla conversio infide- lium sequatur, videris vendidisse, et pretium nul- lum accipere. Et si in morte quorundam fuit 140 aliqua conversio infidelium, non tamen fuit multi- tudo in commutationibus eorum, id est non sic com- mutasti eos ut multos filios pro eorum morte sus- ciperes. Notandum vero quod quidam dati sunt in

mortem sine pretio aliquo. Quidam autem parvo pretio, quidam etiam magno. Sed de illis qui pro magno pretio dati sunt non proponit, cum de eis nihil quærendum sit.

Et *posuisti nos opprobrium vicinis nostris*, ut cum nos permitteres affligi vel interfici, illis qui jam vicini nostri erant exemplo nostro volentes converti opprobrium essemus, ut in se verecundarentur se voluisse unquam imitatores nostri fieri. *Et his qui sunt non in vicinitate, sed in circuitu nostro*, id est in elongatione a nobis. Vel, *in circuitu nostro*, id est qui circumierunt nos, et circumvallaverunt minis et tribulationibus, a similitudine illorum qui aliquem circumveniunt ne evadat. *Posuisti nos subsannationem et derisum*, id est causam subsannationis et derisionis. Subsannare dicimus quando quilibet ex indignatione nimia nares corrugat. Ideoque subsannatio pro indignatione ponitur. Quod est dicere: *Posuisti nos tales, contra quos ipsi indignarentur, et quos deriderent. Et posuisti nos in similitudinem*, id est in parabolam *gentibus*, ut, quando reum aliquem videbant, dicerent: Tali morte dignus es quali periit ille aut ille. *Et posuisti nos in populis*, id est intra populos *commotionem capitis*, id est causam commotionis capitis. Quod est dicere: Adeo permisisti affligi ut infideles populi inde caput derisorie moverent, nos esse stultos et insanos asserentes.

Postquam exposuit quomodo Deus eos repulit, exponit quomodo confundi permisit, sic: Quoniam autem *posuisti nos opprobrium, subsannationem et derisum, et similitudinem, et capitis commotionem, tota die*, id est jugiter, *est contra me*; id est ante me, in conspectu meo scilicet, *verecundia mea*, nunquam a me discedens. Et hæc parva non est. Sed *confusio faciei meæ*, id est verecundia non existens interius a conscientia criminis, sed exterius in facie ex debilitate carnis, *cooperuit me*, id est tanta fuit quod me minis exterius occupavit, a similitudine amplæ vestis, quæ corpus totum cooperit.

Confusio dico, quæ contigit a voce *exprobrantis*, id est inimici, mihi probra multimoda inferentis. *Et obloquentis*, id est contra me loquentis, et veritatem a me prolatam rationibus humanis improbare conantis. *Et a facie*, id est ab instantia, *inimici*. *Et, id est etiam, persequentis me tribulationibus*, non solum *exprobrantis et obloquentis hæc omnia* quæ diximus, *venerunt super nos*, id est ad oppressionem nostri, *nec obliti sumus te*. Et hoc modo *non sumus obliti*, scilicet *iniquè non egimus in testamento tuo relicto*, id est, non male operati fuimus recedendo a testamento tuo, id est a promissione quam in baptismo tibi promisimus, sub patrinorum testimonio, scilicet quod tibi soli, pompis diaboli postpositis, obediremus. Et hoc etiam modo *non sumus obliti*, scilicet *non recessit cor nostrum*, id est voluntas cordis nostri a te, retroeundo, id est ad infidelitatem deflectendo. Quod est dicere: Non solum *iniquè non egimus*, sed nec etiam recedere a te voluimus, quod

levius est. Et hoc non per nos, sed per te habemus. Nam non *declinasti*, id est declinari non permisisti *semitas nostras*, id est operationes nostras, quæ sunt semitæ nobis ad vitam, *a via tua*, id est a via mandatorum tuorum. Quod est dicere: Non permisisti nos multum operari tale quid, quod extraneum esset a mandatis tuis. Ideoque magis mirum est, cum adeo perseverantes in bono fecisti, quare sic *repulisti et confudisti*, quasi hoc male vivende promeruissemus. Quæret aliquis: Quare dicitis quod non fuistis obliti, cum non fuisset vobis causa oblivionis? Respondetur: Vere nobis fuit, *quoniam humiliasti nos*, id est tribulationibus affixisti, id est affligi permisisti. *In loco afflictionis*, id est in hoc mundo, in quo est locus 141 afflictionis; in futuro enim locus afflictionis non erit.

Et adeo humiliasti quod *cooperuit nos umbra*, existens causa *mortis*, id est omnino occupaverunt nos tribulationibus illi qui emphatice dicuntur umbra, id est umbrosi et obscuro in errore, et qui sunt aliis causa mortis, quos sibi incorporant malo exemplo, suggestionibus, minis et tribulationibus: Diceret aliquis: Quare jactastis vos non fuisse oblitos, cum obliti fueritis? Respondetur: Vere non fuimus obliti. Nam *si obliti sumus nomen Dei nostri*, non reputando eum Deum et Dominum, nos autem servos et creaturam; *et si obliviscendo nomen Dei nostri expandimus manus nostras corporales ad Deum alienum*, adorando eum. Vel si expandimus manus nostras, id est intendimus affectiones nostras ad Deum alienum, ut etiam ipsi supplicare vellemus, *Nonne Deus requireret ista in futuro, ut ulciscatur?* Requirit vere. Ac si dicat: Verum dicimus, nos non oblitos esse perhibentes. Nam si obliti essemus, ad quid hoc mentiremur, cum sciamus hoc in futuro Deum requisiturum? Quasi dicerent: Non diceremus hoc, nisi verum esset. Diceret aliquis: Non requireret, quoniam hoc ignorat. Ad hoc respondet sic: Non ignorat hoc, *Ipsæ enim novit universaliter abscondita cordis*. Sequitur autem oratio pro positus in afflictione, sic: Dixi quia humiliasti nos, et tamen non sumus obliti. Ergo *quoniam propter te tota die*, id est assidue, *mortificamur in carne*; et dum mortificamur, *æstimati sumus a persecutoribus sicut oves occisionis*, id est æstimati sumus occidendi sine respectu misericordiæ, sicut oves quæ ad hoc nati sunt ut occidantur et comedantur; *exsurge, Domine*, id est potens appare, qui videris impotens. *Quare obdormis nobis*, id est negligis nos? Obdormire namque Dei est ipsum aliquem negligere. Ac si dicat: Noli obdormire nobis, sed exsurge. Et hoc modo exsurge: scilicet *ne repellas nos ab auxilio tuo in finem repulsionis*, id est in æternum. Et si modo videaris repellere, ne repellas universaliter. Dictum est et de tristantibus, quod sequitur: *Et quare avertis faciem tuam*, id est benignitatem gratiæ tuæ? hoc modo scilicet avertis: *Oblivisceris inopia nostræ*, id est inopum nostrum. *Et tribulationis nostræ*, id est videris oblivisci quorundam ex nobis,

qui sunt inopes, id est tristes in tribulatione sua : cum sic permittas eos trisari unde gaudendum esset. Inopes autem dicuntur fideles illi qui in tribulatione sua tristantur, ac si se Dei ope dubitarent posse liberari. Inopes enim dicuntur, qui sine alicujus ope sunt. Abundantes autem dicuntur, qui, etsi tribulentur, abundantissimam tamen spem habent liberandi. Ac si diceret : Noli avertere faciem, et noli oblivisci inopum. Orat quoque pro deficientibus, sic : non solum oro pro inopibus, sed *quoniam anima nostra*, id est anima quorundam ex nobis humiliata est, id est *dejecta* et defectibilis est a sanctitate sua : et hoc *in pulvere*, id est in tribulatione pulveris sui, carnis scilicet suæ, quæ nihil aliud est quam pulvis et terra. Et quoniam *venter noster*, id est debilissima pars nostra, *conglutinator est in terra*, id est conjunctus est terrenis et conformis in desiderio terrenorum. Quod est dicere : Quia quidam ex nobis sunt ex toto deficientes, sic ut non sint in terra conglutinati, quidam vero sic ut sint conglutinati, *exsurge, Domine*, id est potens appare. Et hoc modo scilicet *exsurge : Adjuva nos* secundum illos qui sunt inopes, non tamen deficientes, ut, auxiliante te, non deficiamus. *Et redime nos* a defectu, secundum partem eorum qui deficiunt. Quod est dicere : Mors tua sit pretium quo eruamur a defectu per quem ex toto periremus. Oro, *adjuva, redime*. Et hoc fac non propter merita nostra, sed *propter nomen tuum* magnificandum, et a nobis, si non defecerimus, et ab aliis, exemplo nostro ad hoc commovendis.

142 IN PSALMUM XLIV.

Titulus quadragesimi quarti. *In finem pro his qui commutabuntur, filiis Chore ad intellectum, canticum pro dilecto* : Filios Chore non hic solummodo dicit imitatores passionis Christi : sed et omnes qui filii sunt adoptivi Ecclesiæ per passionem, titulus autem sic exponitur : *Canticum*, id est tractatus iste in quo continetur jucunda laus, propositum est *filiis Chore ad intellectum*, id est ad hoc ut diligenter scrutentur hoc canticum quod gravissimum est, et sic ad intellectum perveniant. Canticum dico habitum et compositum a propheta *pro his qui commutabuntur in finem*, id est in perfectam consummationem, scilicet de mortalitate in immortalitatem : de passibilitate in impassibilitatem, id est pro salvandis. « Omnes enim resurgemus : sed non omnes immutabimur (1 Cor. xv, 15). » Et habitum pro dilecto, anonomastice Christo scilicet, qui dilectus est a Deo Patre et Ecclesia. De quo vox paterna sic intonuisse in Evangelio perhibetur : « Hic est Filius meus dilectus, » etc. (Matth. iii, 17.) Et in Canticis, de eo sponsa Ecclesia testatur : « Dilectus meus candidus, » etc. (Cant. v, 10.) Bene quidem ponit pro his qui commutabuntur ; et pro dilecto : pro, enim causative ponitur. Quasi poneret causam eorum qui commutabuntur, et pro dilecto, id est, ad honorem eorum facit hoc canticum : ut cum hoc tractatu

A eorum laus habeatur, alios ad eum laudandum et honorandum invitet. Introducitur enim Deus Pater, agens ad laudem ejus et nostræ fidei instructionem de genitura ineffabili et æterna Filii sui. Laudans insuper eum secundum humanitatem de innocentia et justitia ejus, et adhortans eum ad prædicandum. Laudat quoque eos qui in finem commutabuntur, id est Ecclesiam primitivam, quæ Dei sponsa est, de perfectione virtutum : et adhortatur ipsam primitivam ad audiendum et videndum, ut, sic decora facta, diligatur. Et ipsius exemplo et prædicatione dicit Ecclesiam de gentibus successuram, quæ etiam in finem commutabitur.

Eructavit cor meum verbum bonum. Cor hic ponitur pro essentia paterna : eo quod ipsa arcana sit et incognita, ad similitudinem cordis, quod secretum est et incognitum, nisi soli Deo, et illi cujus cor est. Verbum autem Dei Filius, id est Dei sapientia per similitudinem dicitur, eo quod per ipsum incarnatum divina nobis voluntas innouit, sicut cordis secreta per verba revelantur. Verbum etiam dicitur eo quod per ipsum Deus Pater omnia disposuit, et ad esse perducit : sicut aliquis princeps quæ complere intendit, verbo suo disponit, et ejusdem verbi imperio ad hoc quod dispositum est complendum sibi subditos cogit. Cum autem ponit, *Eructavit*, innuit quod illum ex secreta essentia protulit et genuit, ante mundi principium ineffabiliter, a similitudine ructatus, qui ex interioribus et secretis corporis partibus profertur. Unde alibi : « Ante Luciferum genui te (Psal. cix, 9). » Qualiter vero Pater generet, qualiterve Filius generetur, qualiter etiam Spiritus sanctus procedat, investigabile nobis est et incognitum, firmissima tamen est fide credendum. Unde legitur : « Generationem ejus quis enarrabit ? » (Isa. lxi, 8.) Nullus. Bonum autem, non hic adjective, sed substantive ponitur : hoc autem quod supra positum est, *eructavit*, etc., sic exponitur : *cor meum*, id est secreta essentia mea, *eructavit*, id est protulit, genuit *verbum*. Et non qualecunque verbum ; sed tale verbum quod est *bonum* consummatum et summum, ex quo bona omnia bona sunt. Quia vero præterite dixerat *eructavit*, id est genuit, ne videretur nunc etiam non generare, et sic in essentia divina mutabilitas esse videretur, et non perfecta æternitas (nihil enim æternum quod commutabile factum), addit : Non sic eructavi, ut nunc non eructem : Sed nunc etiam ego qui idem sum in essentia cum eo, *dico opera mea regi*, id est dico non verbis, sed ineffabili dicere scilicet dispono, et concipio opera mea per ipsum Verbum, quod rex omnium est, cum idem mecum sit in essentia, et ego rex sim. Unde legitur :

Corde Patris genitum creat et regit omnia Verbum.

Non quod Pater et Spiritus non creent et regant, **143** cum unum sint, sed quia per Verbum ineffabiliter omnia disponant, creent, et regant. Equi pollenter autem est secundum Augustinum *Patrem dicere opera regi, et Patrem Filium qignere*. Filii

namque dicit esse generationem paternam, per eum **A** dispositionem et conceptionem.

Non solum autem dico, id est dispono opera mea per eum : Sed etiam *lingua mea*, id est verbum meum, est *calamus meus scribæ, velociter scribentis*, per ipsam linguam. Quod est dicere : Per ipsum omnia *velociter* compono. Hoc autem per similitudinem ponitur. Sicut enim scriba per calamum figuras ponit, sic et ipse Pater per Filium rebus formas impressit. Bene vero ponit *velociter*, cum sine mora suæ voluntatis imperio quidquid sibi placitum est creet. Juxta illud : « Omnia quæcunque voluit fecit (Psal. cxiii). » Et alibi : « Ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit, et creata sunt (Psal. cxlviii). » *Lingua* quidem bene pro verbo posita est, cum linguæ auxilio verbum formetur.

Ostensa Verbi sui ineffabili genitura, de eo secundum humanitatem agit, laudans et adhortans ad prædicandum, sic : *Speciosus forma*, etc. Versus qui hunc sequitur, scilicet *accingere* etc., sic ante legitur : Dico *eructavi verbum*, et tu *potentissime*, id est, tu Verbum, æqualem mecum habens divinitatis potentiam, *accingere gladio tuo super femur tuum* : secundum humanitatem, id est simile sis optimo duci, præparanti se ad bellum, qui accingitur *gladio suo super femur*, quo destruat inimicum; ut similiter præpares te ad prædicandum, qua prædicatione vitia aliorum destruas, more gladii quo corpus destruitur. Unde Paulus : « Gladium spiritus quod est verbum Dei (Ephes. vi, 17). » Vel sic : Accingere gladio tuo, scilicet verbo prædicationis, id est præpara gladium tuum, a similitudine illius qui gladium præparat ad bellum, dum eo accingitur. *Gladio* dico posito *super femur*, id est super humanitatem. Quod est dicere : Quem gladium non habebit a se humanitas, sed jabitur ipsi desuper, id est a divinitate. Juxta illud Jacobi apostoli : « Omne donum perfectum desursum est (Jacob. i, 17). » *Femur* pro humanitate ponitur, eo quod ex femoribus humana generatio procedat. Unde Abraham legimus servum suum dextram sub femore ponere, et per Deum cæli jurare fecisse, ne alieni sanguinis uxorem filio suo adduceret (Gen. xxiv, 2) : præsignantem ex femore suo quemdam esse nasciturum, qui homo et Deus cæli perfecte existeret. Dico *accingere*, id est præpara te ad prædicandum : et idoneus es ad hoc.

Nam *speciosus es forma*, id est pulchritudine interiori, innocentia scilicet : *præ filiis hominum*, id est ante fideles, qui rationabiliter se habent ut homines. Quod est dicere : Cum perfecte præ omnibus innocentibus sis innocens, idoneus es ad prædicandum, quoniam in te reprehensibile nihil invenitur. Et necesse est ut accingar, quoniam *in labiis tuis*, id est per prædicationem quæ procedet a labiis tuis, *diffusa est gratia*, id est diffundetur gratia sancti Spiritus in genus humanum scilicet, remissio peccatorum. Et *propterea* quia *speciosus es*, et diffundetur *gratia in labiis tuis, benedixit*, id est magnificabit te

Deus in æternum, ex mortali et passibili immortalem faciens et impassibilem. In hoc autem innuit, quod qui, prout possibile fuerit, similiter *speciosus* erit, in futuro quoque benedicetur. Vel sic : Dignum est ut accingar. *Propterea* enim ut accingar, *benedixit te*, id est magnificavit te in innocentia, faciendo immunem a peccato : Deus ego scilicet qui Deus tuus sum, secundum humanitatem, quæ benedictio erit in æternum. Quoniam autem speciosus es, *intende specie tua*, id est intensum te fac in *specie tua*, id est in innocentia tua : non secundum augmentum, sed secundum perseverantiam. In Dominico enim homine, perfecta semper fuit a principio innocentia. Et intensum te fac in pulchritudine tua, id est in perfectione virtutum perseverando, **B** et in perfectione bonorum operum eundo de bono opere in bonum opus. Non enim simul omnia opera sua bona fecit.

Et intendendo *procede* **144** *prosperare* ad debellandum vitia, prædicatione tua, et ad debellandum diabolum. Et sic *prosperare* : scilicet *regna* in fidelibus : debellatis vitiis et diabolo, dico *regna*. Et hoc *propter veritatem*, id est propter prædicationem quam eis facies. Et *propter mansuetudinem*, id est quia non rebellis, sed mansuetus eris in passione. Juxta illud Isaïæ : « Noli timere, filia Sion, ecce rex tuus venit tibi mansuetus (Isa. lxxii, 11). » Et propter justitiam tuam quam habes, ad cujus similitudinem et ipsi justi fient. Vel propter justitiam quam eis dabis. Quod est dicere : Veritas tua et mansuetudo et justitia causa erunt quare in eis regnabis. Dixi *regna propter veritatem*, et in illud regnum *deducet* te, id est dilatabit *te dextera*, id est potentia tua. Et hoc *mirabiliter*, id est per mirabilia quæ operaberis. Quod est dicere : Per miracula quæ potentia tua operabitur, deducet in regnum. Et etiam *sagittæ tuæ* deducunt te, id est sententiæ prædicationis, quæ dicuntur *sagittæ*, eo quod per eas ad modum sagittarum corda percutes. Nam *sagittæ tuæ acutæ* sunt, id est penetrantes usque ad cor et efficaces. Et per ipsas *sagittas populi infideles* ab eis percussi *cadent*, id est morientur in *corde inimicorum regis*, id est secundum illam voluntatem cordis cadent, secundum quam erunt inimici tui regis. Quod est dicere : Secundum quod mali sunt, destruentur. *Populi* dico sub te redigendi, id est qui tuæ ditioni subjiciuntur : Et hoc est ac si sic poneret : Per sententias prædicationis tuæ, quæ efficaces erunt, *populi* tibi subjiciuntur, et sic regnum tuum dilatabitur. Hoc autem *æquipollenter supra* posuit, cum dixit, *regna propter veritatem*. Idem enim est veritas, quod et *sagittæ*. Sed quia non posuerat, antequam illa prædicationis veritas efficax esset futura, repetit *æquipollenter* cum dicit : *Sagittæ tuæ* te deducunt in regnum, et addat *acutæ*. Quod est dicere : Quæ non erunt retusæ, sed efficaces. Dico quod *populi* sub te *cadent*. Et post ipsi *populi* erunt *sedes tua*, o Deus. Quod est dicere : O Fili, qui non simpliciter es homo. sed

etiam Deus, *populi ipsi erunt habitatio tua*. Et non solum in hoc sæculo, sed et in sæculum sæculi hujus subsequitivum. Juxta illud: *Anima justī, sedes est Dei*.

Et postquam in eis sedebis, si aliquando distorte ierint, recedendo a subjectione tua, male operando et cogitando, *reges eos virga*, id est correctione tribulationum: a similitudine equi, qui cum distorte est, *virga percuitur*, et in viam reducit. Hoc autem extra librum suppletur, sed ex sequentibus habetur, cum addit: *Et illa virga regni tui*, id est correctio per quam reges tuos fideles, id est qui subjicientur regimini tuo, erit *virga directionis*, id est virga dirigens eos, et in viam reducens. Unde Psalmista alibi: « Visitabo in virga iniquitates eorum, » (*Psal. lxxxviii, 35.*) etc. Exponit autem quomodo diriget, sic: Dico quod *virga regni tui* erit *virga* per quam diriges eos. Et hoc modo scilicet *dilexisti justitiam et odisti iniquitatem*, id est facies eos per ipsam virgam diligere *justitiam*, et odio habere *iniquitatem*. Vel sic: Dixi quod *populi erunt sedes tua*, et eos diriges, et ad hoc es idoneus. Nam *dilexisti justitiam*. Quod est dicere: *Justus es*, ideoque potens eris eos dirigere. Et hoc patet ex opposito quod *dilexisti justitiam*, nam *odisti iniquitatem*. Dixi quod *dextera tua deducet te*, et *populi sub te cadent*: et erunt *sedes tua*, et diriges eos *virga*, et hoc ideo quia *dilexisti justitiam et odisti iniquitatem*. Et ut hæc omnia fiant, o Deus, tu scilicet Fili, qui non solum es homo, sed et *Deus tuus*, ego scilicet *unxi te oleo lætitiæ*, id est, replevi te gratia speciali et immunitate peccati, per quam te lætificarem *præ consortibus*, id est ante alios fideles qui sunt *consortes tui*, id est cohæredes et participes sanctitatis tuæ. Juxta illud Apostoli: « Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi (*Rom. viii, 17.*) » Unctum esse *oleo* dicit, a similitudine illius qui *oleo* sacramento ungitur ut rex efficiatur. Sic et Christus ut rex esset *oleo* gratiæ specialis et immunitatis unctus est a Patre. Et inde videri potest quod unctus est *oleo lætitiæ*. Quia **145** *myrrha*, id est incorruptibilitas post passionem; et *casia*, id est exaltatio ascensionis in cœlum; et *gutta*, id est humilitas in passione, spirabunt a *vestimentis tuis*. Pluralem ponit pro singulari, *vestimentis* scilicet pro vestimento. Quod est dicere: Ab humanitate tua, quæ dicitur vestimentum divinitatis, eo quod in ea lateat et ei conjungatur, ut intra vestimentum corpus latet et ei conjungitur, redolebunt fidelibus tuis incorruptibilitas et exaltatio post passionem, et humilitas habenda in passione: et exemplo tui *myrrha* et *gutta* et *casia* spirabunt a *domibus eburneis*, id est bene redolebunt tibi in fidelibus tuis, qui dicuntur domus tuæ, eo quod in eis habitas. Et *eburnæ*, id est perfectione virtutum nitentes et candidæ: quod contigit eis per multas anxietates atque labores, scilicet ut nitidi sint in perfectione virtutum. sicut ebur: quod cum prius ni-

to careat, assiduo exercitio limarum candidum fit et nitidum.

Notandum autem quod *myrrha*, id est, incorruptibilitas; et *casia*, id est, exaltatio in Dei presentia, in futuro a domibus eburneis spirabunt. In hac autem vita, *gutta*, id est, humilitas spirabit. Si vero ad solam animam referatur, spirabit etiam in hac vita incorruptibilitas fidei et exaltatio in virtutibus. Ex quibus scilicet *myrrha* et *gutta* et *casia*, ex eis spirantibus, in *honore tuo*, id est, ad hoc ut inde honorificeris, non ut inde superbiant, sibi hæc attribuendo; *delectaverunt*, id est delectabunt, te *filii regum*, id est ipsi fideles, qui superius dicti sunt domus eburnæ. Quod est dicere: Ex his valde delectaberis. Vel sic: Ex quibus ex se spirantibus delectabunt te fideles, qui erunt secundum doctrinam *filii regum*, id est apostolorum, qui reges erunt Ecclesiæ. Unde Apostolus: « Filioli mei, quos iterum parturio (*Gal. iii, 19.*) » et in Psalmo: « Et nunc, reges, intelligite (*Psal. ii, 10.*) » *filii regum* dico: et hoc in *honore tuo*, id est, sic sunt *filii regum*, ut in hoc honorificeris ab ipsis filiabus, quod gratia tua sunt *filii*. Sciendum quod ideo *myrrha* pro incorruptibilitate ponitur, quia corpora ea inuncta sunt incorruptibilia. *Gutta* vero species est medicorum, quæ ad tumorem depellendum idonea est: ideo pro humilitate ponitur, quæ ad superbiæ tumorem deprimendum est valida. *Casia* quidem, quia juxta Hieronymum arbor est in altum excrescens, pro exaltatione hic posita est. Vel sic potest legi versus iste: Quia dixerat, *Unxi te Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis*, videtur eos consortes esse minus inunctos. Aliter enim male positum esset, *præ consortibus*. Ob hoc vero quæreret aliquis: Suntne consortes aliquatenus uncti *oleo lætitiæ*, id est gratia speciali? Ad hoc autem sic respondet: Vere uncti sunt oleo; et inde hoc apparet, quoniam a *vestimentis tuis*, id est, a consortibus, qui vestimenta dicuntur, eo quod te fide ambiunt, sicut vestimenta corpus ambiunt, spirant *myrrha*, id est, virginitas; et *gutta*, id est humilitas vel castitas; et *casia*, id est fides. Dico quod a *vestimentis* spirant hæc, scilicet a domibus eburneis, id est a consortibus, qui et vestimenta dicuntur et domus eburnæ, per similitudinem ut jam dictum est. Ex quibus, id est, *myrrha* et *gutta* et *casia*, *delectabunt te filii regum in honore tuo*: hæc non mutantur.

Myrrha quidem, quia carnem a se unctam incorruptibilem facit, pro virginitate ponitur, per quam caro incorrupta a luxuria existit. Per *guttam* vero, qua venena omnia deprimuntur, charitas intelligitur, per quam omnia venena vitiorum exstinguuntur. Per *casiam* autem, quæ in aquosis locis nascitur, baptisma denotatur. Per baptisma vero fides, per quam ad baptisma pervenitur, ideoque *casia* pro fide ponitur. Notandum autem quod fideles non filios, sed filias dicit, ut eos humiliet ne in se confidant, cum debiles sint et fragiles. et ad cadendum

faciles : ad modum feminini sexus, qui debilior est masculino; seu etiam ut ostendat maximo cultu prædicationis eos egere : ad modum filiarum, quæ majori cultu egent quam filii; et per hoc eos multum subditos faciat prædicationibus **146**, qui in eorum cultu valde laborant. Juxta illud Apostoli : « Obedite præpositis vestris, et subjacete eis. Ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris redduri, ut cum gaudio hoc faciant et non gementes (Hebr. xiii, 17). » Peracta admonitione, et laude sponsi, ad laudandum et admonendum sponsam intendit, ut eam attentioem ad obediendum sponso reddat. Et hoc sic facit : *Astitit regina*, etc. Quod sic continuat : Dico, Fili, quod adeo *speciosus eris forma*. *Regina* autem, id est, Ecclesia primitiva sponsata tibi, id est, sub matrimonio conformitatis et fidei conjuncta : quam de ancilla reginam, de serva liberam morte tua facies : *astitit*, id est, astabit tibi : parata ad obediendum; more boni servi, qui ante Dominum semper astat, ad nutum etiam obedire paratus. Et hoc ipsum quod *astabit*, procedet a *dextris tuis*, id est, a propitiatione tua, non a meritis ejus : dexteram pro propitiatione ponit, quia ad Dei dexteram dicuntur concessuri, qui divina propitiatione sunt in futuro salvandi. Dico astabit : et hoc *in vestitu*, et non *in fædo*, sed *deaurato*, id est, in perfectione virtutum qua ornabitur, sicut vestimento pretioso corpus ornatur. Per aurum autem quod metallum pretiosum est et solidum, perfectio virtutum accipitur. Et non in simplici vestitu, id est, in una sola virtute, sed *circumdata*, id est, adornata *varietate* virtutum : a similitudine sponsæ, quæ variis gemmis adornatur.

Notandum autem quod ideo eam per similitudinem visibilium ornamentorum laudat, ut magis ad virtutum perfectionem attrahat. Magis enim quam invisibilia, visibilia solent exempla provocare. Sequitur autem laudem exhortatio, cum dicit : *Audi, filia*, etc. Filiam ex affectione nimia vocat, quia eam per fidem regenerabit. Et bene filiam feminine, quia de ea ut de regina ut de sponsa agere inceperat, quod sic continuat : Dico quod astabit regina in vestitu deaurato. Ne vero vestitum hunc amittas, *o filia*, Filii mei sponsa, *audi* vocem Sponsi : et non solum auditu exteriori; sed *et vide*, id est, intellige quæ audies, ut perficias. Vel sic : *Audi*, vide, et sic intellige. Nisi enim crederes, non intelligeres : Et ecce vox Sponsi quam audies : *Obliviscere populum tuum*, id est, carnales observantias populi tui Judaici, quæ umbræ erant Novi Testamenti. *Et etiam obliviscere domum patris tui*, id est, conversationem diaboli, qui lucusque pater tuus exstitit. Juxta illud Evangelii : « Vos ex patre diabolo estis (Joan. viii, 44). » *Domum* pro conversatione ponit, eo quod in domo conversatio hominum est. Vel sic : *Audi, filia*, prophetata a prophetis de Sponso tuo. Et audiendo vide, id est intellige. Et intelligendo *obliviscere populum tuum*, id est, vitia in te existentia quæ dicuntur populus. propterea quia multa sunt, a similitu-

A dine populi. *Et obliviscere domum patris tui* diaboli, ne ultra velis esse domus ejus et mansio. Et hoc ponit a similitudine sponsæ, quæ sponso quem diligit valde conjuncta, ejus amoris causa *populum suum* et *domum patris* obliviscitur. Ostendit autem quæ illi inde utilitas continget, si obliviscatur, ut magis eam ad hoc attrahat, sic : Et si audieris et videris et oblita fueris : *rex*, id est Sponsus tuus Filius meus, qui te reget, *concupiscet decorem tuum*, id est, adamabit te propter decorem virtutum tuarum, ad similitudinem sponsæ, quæ pro decore suo a sponso adamatur. Et vere audire debes eum, et oblivisci propter eum *populum tuum*, et *domum patris tui*, quoniam ipse est Dominus Deus tuus. *Æquum* enim est ut Domino ancilla, et Deo creatura sua obedi-

B diat. Annuntiat quoque conversionem gentilitatis, cum dicit : *Et adorabunt eum et filia Tyri*, etc. Quod sic continuatur : Dixi quod Filio meo astabit regina, id est Ecclesia primitiva, et non solummodo hæc illi astabit, sed *adorabunt eum et*, id est etiam, *filia Tyri*, id est animæ gentilitatis, factæ *filia* per fidem. Per Tyrum vero, quia locus est gentium, gentilitas intelligitur. In Hebræa translatione habetur : *adorabunt eum fortissimi Tyri*, id est, venerabunt eum martyres de gentibus, qui fortissimi erunt in angustia tribulationum. **147** Tyrus enim *angustio* interpretatur : et non adorabunt vacuæ a muneribus; sed *in muneribus*, id est, in offerendo seipsas munera. Juxta illud : Quisquis cogitat quod voceat

C Domino, seipsum præparet et voceat. Hoc enim exigitur, hoc debetur. Non solum autem pauperes de Tyro adorabunt te : sed *et omnes*, id est, omnimodi *divites plebis*, id est, divites in plebeiis, id est in terrenis *deprecabuntur vultum tuum*, *o regina*, id est, deprecabuntur Deum ut det eis vultum similem vultui tuo, scilicet pulchritudinem virtutum, ut et ipsi adorare possint. Quoniam enim pulchritudo in vultu potius apparere solet, vultus pro pulchritudine ponitur. Vel *vultum* dicit visum interiorum, id est intellectum, per quem intelligitur quomodo sit adorandus Deus. Et bene vultus pro visu ponitur, cum in vultu sit visus corporeus. Quoniam autem laudaverat reginam de vestitu aureo, ne putaretur gloria decoris ejus exterius esse in corpore, determinat hoc sic : Dixi quod *regina* astabit *in vestitu deaurato* : et gloriosus vestitus iste non intelligendus est exterius esse in corpore, sed *omnis gloria ejus filia regis*, id est filia Filii mei, quam superius reginam dixi, erit *ab intus*, id est, ab anima, coruscans *in fimbriis aureis*, id est in perfectione charitatis, quæ per opera bona apparet. Per fimbrias quidem perfectio denotatur, eo quod in fine vestium supponantur. Per aurum quidem charitas, quæ omni alia virtute pretiosior est, sicut aurum cæteris metallis pretiosius est. Et non solum gloriam habebit *in fimbriis aureis*, sed etiam erit *circumamicta*, id est, ornata *varietatibus* virtutum. Et hoc etiam superius positum fuit, cum dixit *circum-*

data varietate; sed quia causa determinationis dixerat *omnis gloria*, etc., ne in solis *fimbriis* crederetur gloriosa, hoc repetit. Vel potest hoc diversum esse, sic: Dixi quod *gloria filiae regis* erit *ab intus*, et etiam ipsa filia erit *circumamicta*, id est *circumdata, varietatibus*; id est variis gentibus: quæ ejus exemplo credent, et eam adornabunt ad modum vestium, quæ circumdando corpus, adornant illud. Quereret aliquis: Quomodo erit *circumamicta varietatibus* gentium? Ah hoc respondet sic: Ita *circumamicta* erit: *Adducentur* scilicet per doctrinam Patrum, id est apostolorum, *regi*, id est Christo Filio meo, *post eam* reginam, aliarum *virgines* de gentibus, id est, fideles animæ quæ erunt incorruptæ in fide, ad modum virginum quæ incorruptæ sunt in corpore: et ipsæ *virgines* non erunt alienæ a conformitate, etsi sint alienæ in genere. Sed ipsæ *proximæ* ejus existentes in conformitate, *afferentur* tibi, id est, ad cultum honoris tui, o Fili, per doctrinam Patrum. Bene vero dicit *afferentur*, ut eas humiliores faciat, innuendo eas non posse accedere per se, cum debiles sint in intellectu; sed per Patrum doctrinam *afferentur*, more infirmi, qui ab alio fertur, cum per se non possit ire. Et hæc *virgines* non *afferentur* invitæ ad te; sed *afferentur in lætitia*; et non in parva lætitia, sed et, id est scilicet, in *exultatione*, id est in maxima lætitia. Et notandum est quod in hac vita sic *afferentur*. In futuro autem *adducentur* a te in *templum* tui regis, in Hierusalem scilicet cælestem, quæ est templum et habitatio tua. Notandum autem æquipollenter esse idem, *circumamicta varietatibus*, et *adducentur regi virgines post eam*; sed ideo repetit, ut, quoniam magis eas ad hoc attrahit, ostendat quod ob hoc *adducentur* in templum regis in futurum.

Diceret aliquis: Dicis quod *afferentur regi virgines* per doctrinam Patrum. Quod verum esse confiteor, sed mortuis Patribus, qui vere moriuntur, cum homines sint, non *adducentur* aliquæ *virgines*? non enim erit qui adducat. Ad hoc autem sic respondet: *Adducentur* utique per filios, id est, per episcopos et sacerdotes, cæterosque Ecclesiæ pastores, apostolorum successores. *Pro patribus* enim id est in loco Patrum, apostolorum scilicet, *nati sunt*, id est, nascentur in fide et officio prædicandi, *filii*, id est episcopi et cæteri pastores: et hoc tibi, id est, ad opus tuum; et *eos filios constitues principes super omnem terram*, id est, omnem Ecclesiam, quæ stabilis est et solida ut terra: 148 et quæ tibi generabit fructus, opera bona scilicet ad modum terræ, quæ fructus messium profert. Ita scilicet *constitues principes*, ut quæcunque ligaverint vel solverint super terram, sint ligata vel soluta et in cælis (Math. xvi, 19). Ipsi vero principes constituti, non erunt otiosi; sed *memor ero nominis tui*, id est ipsos memores esse faciam nominis tui, ut prædicent illud in *omni generatione Judæorum, et generatione gentium, per successionem generationum*. Nulla enim usque ad finem mundi generatio erit Judæorum

A sive gentium, in qua nomen Dei non prædicetur. Propterea vero quia filii erunt memores prædicando, *populi Judæorum et gentium confitebuntur tibi*, id est, laudabunt te credendo, *in æternum*, id est, quandiu mundus iste durabit, *usque in sæculum sæculi* hujus subsecutivum. Potest etiam psalmus iste legi in persona Prophetæ, ut planior sit lectio, si solummodo duorum versuum primorum expositio mutetur. Si autem in Prophetæ persona accipiatur, non agit de ineffabili genitura verbi, quemadmodum in persona Patris agitur; sed in primis duobus versibus quasi procemium facit, ut auditores attentiores reddat: proponens unde in hoc opere agat; de rege scilicet, id est Christo antonomastice rege. Cui postea non adhortative neque imperative, sed concessive et deprecative dicit ut gladio prædicationis accingat. Non enim creatura adhortari debet Creatorem, ignarus scientem, neque Domino servus imperare.

Laudat vero post ipsum regem, Ecclesiæ sponsum, ad instructionem nostram et conformitatem, ut etiam nos ad ipsius laudem invitet, dignumque laude eum ostendat. Laudat quoque sponsam ejus Ecclesiam primitivam, de ancilla reginam effectam, ut laude sua commoveat eam ad obediendum Sponso, per quem sponsa speciosa est. Quam etiam adhortatur ad audiendum vocem Sponsi et ei obediendum; filiam eam ex affectione nimia dicendo; vel sui Prophetæ secundum doctrinam, vel ipsius Christi secundum regenerationem. Enuntiat quoque prophetice gentium ad fidem adductionem, per apostolorum et eorum filiorum prædicationem. *Eructavit cor meum verbum bonum*: quod est dicere: Cor meum disposuit loquendo proferre verbum bonum. Per hoc vero quod dicit *bonum*, invitat nos ad ipsum verbum diligenter attendendum, quia bonum est. Ostendit autem quomodo bonum sit, cum addit: Vere bonum erit. Nam *opera mea*, scilicet verbum meum, *dico ego*, id est, devoeo et consecro *regi*, id est, Christo antonomastice regi. Quasi dicat: De rege hic agam, cui hoc opus meum *dico*. Et declinatur *dico*, non *dico dicis*, sed *dico dicas*, quod est devoeo et consecro. Hoc autem quod verbum istud eruclabo non a me erit, sed *lingua mea erit calamus scribæ*, id est, sancti Spiritus *velociter scribentis* per ipsum calamum. Hoc autem per similitudinem dicit. Sicut enim calamus non per se, sed scriba movente litteras format; sic et *lingua mea* non per se, sed Spiritu sancto movente, verba formabit. Et bene ponit *velociter scribentis*. *Velociter* nanque sine præmeditatione per eum Spiritus sanctus loquitur, ut in hoc ostendatur verba ipsa non a seipso Propheta, sed a Spiritu sancto esse: et ecce *verbum* quod eruclare cor meum disposuit. O *potentissime rex*, Christe, *accingere gladio tuo super femur tuum*. *Speciosus* enim eris *forma præ filiis hominum*, etc. Quæ amodo non mutantur, sed ut superius ita nunc quoque leguntur.

IN PSALMUM XLV.

Titulus quadragesimi quinti. *In finem filiis Core, pro arcanis Psalmus David.* Psalmus iste est David, id est Ecclesiae primitivae, quae manu fortis est, viriliter agens in tribulationibus, propositus filiis Core, id est filiis Crucifixi fide et conformitate. Filiis dico tendentibus *in finem*, id est, consummationem veri boni et summi. Habitus iste psalmus *pro arcanis*, id est contuitu et occasione arcanorum scilicet secretorum consiliorum Dei, quod videlicet « caecitas contigit in 149 Israel, ut plenitudo gentium intraret. » (Rom. xi, 25); et quod in futuro reliquiae Israel salvae fient, et quod suos permisit affligi in primitiva Ecclesia a Judaeis. Qui sui postea conversi sunt ad praedicandum gentibus, ubi quoque vehementer sunt tribulationibus attriti. Quae omnia arcana sunt, et a paucis vel a nullis cognita, quare sint a Deo sic dispensata. Et notandum quod hic introducuntur fideles primitivi, non praeterite agentes, dicendo se constantes fuisse; sed promittentes se constantes futuros in tribulationibus, quae a Judaeis inferentur et a gentibus, in praedicatione apostolorum, et hoc ad instructionem aliorum filiorum Core. Et melius future introducuntur quam praeterite, ut, cum se prophético Spiritu jam praescios constantes et intrepidus ostendunt, successores filios Core ad constantiam exemplo sui invitent. Ostendunt etiam praedicatores in tribulationibus a Domino esse laetificandos et confirmandos et adjuvandos, ut filiis Core quibus agunt istud idem innuant esse futurum si non defecerint. Dicunt quoque non esse mirandum si contra praedicatores in praedicatione terra commoveatur, cum et contra Domini vocem sit commota. Qui etiam vocem et utilitatem quae per vocem illam contigit, ad instructionem et exhortationem eorundem filiorum Core exponunt.

Deus noster, refugium et virtus. Quod est dicere: Non in aliquo terreno refugium habemus, sed *Deus noster*, id est ille quem nos Deum reputamus, est *refugium nostrum* in omni necessitate. Et non quaecunque *refugium*, sed *virtus*, id est firmum et inexpugnabile. *Virtus* autem per emphasim ponitur; et non solum *refugium* ne cedamus, sed etiam *in tribulationibus* est *adjutor*, id est cooperator, ut inimicos vincamus, incorporando eos nobis. *In tribulationibus* dico, *quae invenerunt nos*. Quasi dicat: Nos non quaesivimus eas, nec invenimus malis meritis nostris, sed ipsae tribulantes Ecclesiam, volendo eam ex toto destruere, *invenerunt nos*: et hoc *nimis*, id est non solum in ereptione rerum nostrarum, sed et in afflictione nimia carnis, et usque ad sanguinis effusionem. Et propterea quod *Deus noster* est nostrum *refugium et virtus et adjutor*, non timebimus, dum turbabitur terra contra praedicatores. Terra, id est Judaea, quae prius fuit terra Dei, quam excoluit per doctrinam prophetarum; vel quae est terra, id est terrenis adhærens, non spiritualibus. Quod est dicere: Non erimus timentes, sed constantes in tribulationibus, quas incret conturbata; et dum hoc

A erit quod *montes*, id est apostoli sublimes altitudine sanctitatis et innocentiae *transferentur* a Judaeis in *cor maris*, id est in profunditatem gentium, quae diffusae erant in omnia vitia quasi mare, et amaricantes Deum, idolis serviendo. Cor autem pro profunditate ponitur, quia in interioribus est. Quasi dicat: Non in quamdam particulam solummodo transferentur, sed usque in plenitudinem gentium. Vel sic: *Transferentur montes*, id est doctrinae montium in *cor maris*, id est gentium, ut non solum corporis aure, sed etiam eas percipiant corde. Ne vero putarentur *montes* ideo transferendi esse in gentes, ut ibi timide laterent, non ut eis praedicarent, addit. Dico quod *transferentur in cor maris*, et ibi non latebunt, sed *sonuerunt*, id est aperte eis praedicabunt, ad modum soni quae res aperta est; et eorum sono, id est praedicatione, *turbatae sunt*, id est turbabuntur; ita adversus *montes*, *aquae eorum*, id est populi ejus maris. *Eorum* ponit pluraliter, quia mare collectivum nomen est, et multa significat. Cur autem populi aquae dicantur, in psalmum primum dictum est. Vel turbabuntur, id est turbidae et lutescae esse ostendantur *aquae eorum*, id est doctrinae eorum quas agunt de superstitiosa cultura idolorum. Quae ideo dicantur aquae, quia ex eis stultos sibi acquiescentes potant. Quod est dicere: *Aquae eorum*, id est doctrinae, quae videbantur bonae et lucidae et utiles, ad modum aquae clarae, quae ad bibendi usus utilis est; ostenduntur per sonitum eorum esse turbidae et 150 inutiles et foedae, ad similitudinem aquae turbidae, quae lutosae, foedae et inutilis est. Et *montes*, id est ipsi praedicatores *conturbati* sunt, id est conturbabuntur carnali timore. Homines enim sunt *in fortitudine ejus maris*, id est in forti ebullitione tribulationum ipsius maris. Sed tamen non deficient in conturbatione. Nam *fluminis impetus*, id est abundantia sancti Spiritus, *laetificat*, id est laetificabit interius *civitatem Dei*. Montes scilicet, qui civitas sunt bene virtutibus munita, flumen dicitur Spiritus sanctus, eo quod suos sapientia et consilio rigat et potat, ad similitudinem fluminis quod copiose rigat. Unde Dominus in Evangelio: « Qui credit in me (sicut dicit propheta) » flumina de ventre ejus fluent aquae vivae. Hoc autem dicebat de Spiritu (Joan. vii, 38). Et laetificando in ipsis tribulationibus, *sanctificavit*, id est confirmabit in constantia, ille qui est *Altissimus* et Potens, *tabernaculum suum*, id est civitatem praedicatorum sibi militantem.

Hoc autem dicit ad exhortationem filiorum Chore successorum, quibus agunt, ne ideo deficient, si in tribulationibus timeant ex carnis fragilitate, sed confidant se similiter esse laetificandos et confirmandos. Dico *Altissimus sanctificavit*, qui *Altissimus* est *Deus in medio ejus* civitatis semper existens, id est in ratione ejus non localiter sed specialiter adhærens, ut constans sit. Quae ratio per similitudinem medium dicitur, quia sicut per mensuram puncti, quod medium est, totus circulus aequaliter fit, qui vix aut nunquam alio modo recte procederet: sic et

per rationis mensuram totus homo dirigitur, alioquin vero distorqueretur. Quoniam autem Deus est in medio ejus, *non commovebitur* in tribulationibus a proposito constantiæ. Et non solum sanctificabit ne cedat, sed ut vincat inimicos *adjuvabit eam Deus mane*, id est *diluculo*: scilicet illuminatione consilii et sapientiæ suæ. *Mane* vero hic idem significat quod et diluculum, illuminationem scilicet; sed, ne videretur esse positum ad matutinum tempus designandum, quod etiam alibi significat, apponit diluculum, ad determinandum istud. Affinis enim est vox ista quæ est diluculum, secundum compositionem, huic voci, quæ est lux. Domino autem adjuvante, *conturbatae sunt*, id est conturbabuntur *gentes* bona conturbatione ad fidem. Et non paucae gentes, sed *regna inclinata sunt*, id est multae gentes ad fidem accedendo humiliabuntur, infidelitatis suæ superbia postposita, regna vero bene pro multitudine ponit. Cum enim in uno solo regno multae gentes habeantur, multo magis in multis multae habentur. Vel sic: *Inclinata sunt regna*, id est ad hoc humiliatae sunt, ut efficiantur regna Dei, quæ prius erant servientes diabolo. Supra autem dixerat, *turbabitur terra* contra prædicatores, ne hoc mirum esse videretur, quare Deus hoc pateretur, dicit contra ipsius Dei prædicationem etiam terram esse commotam, ideoque non esse dignum admiratione, si contra discipulos commoveatur. Unde ipse in Evangelio: « Si me persecuti sunt, et vos persequentur (Joan. xv, 30.) » Hoc autem quod contra Deum mota est terra sic dicit, quod *terra turbabitur* contra montes, nec hoc mirandum est. Nam etiam *Dominus virtutum caelestium* id est ille qui Dominus est angelorum, non hominum solummodo, *dedit vocem suam* id est prædicationem; et contra eum *motam est terra*, id est Judæa, mala commotione, dicens eum seductorem et peccatorem. Ubi vero nos habemus *Dominus virtutum*, Hebraei habent: *Adonai Sabaoth*, quod est, *Domini exercituum*, supernorum scilicet. Et exponit quomodo dedit, sic: Dico quod *Dominus virtutum dedit vocem nobiscum*, scilicet existens, id est in nostra humanitate. Quod est dicere: Non secundum divinitatem dedit vocem, sed secundum naturam humanam, in Hebræo habetur *Emmanuel*, id est *nobiscum Deus*.

Diceret aliquis: Non est multum culpanda terra, si contra eum est commota, cum nobiscum existeret, id est homo esset sicut et nos. Ad hoc autem addit: Vere culpanda est. Nam *nobiscum* **151** existens *susceptor noster est*, id est medicus et patronus. Quod est dicere: Ideo homo factus est, ut medicus noster sit et patronus morte sua. Et ideo adhuc culpanda est, quia recens Deus non est: sed *Deus Jacob*: ille Deus quem coluit Jacob, æternus scilicet Deus. Quæ ergo major insania quam contra Deum et medicum et patronum suum aliquem insurgere? Diceret aliquis: Quid mirum si contra ejus vocem est terra commota? Fuitne ad aliquid utilis vox illa? Ad hoc ergo respondendo, ad videndum

A quæ utilitas per vocem illam contigit, adhortatur exponendo ipsam utilitatem sic: Dixi quod Dominus dedit vocem, quæ tamen valde utilis fuit: et si quaeratis ad quid utilis fuit; *venite fide, et videte intellectu opera Domini*, quæ per illam vocem *posuit prodigia*, id est mirabilia, *super terram*, id est super Ecclesiam, quæ est terra ejus. Bene vero dicit super terram. Nam ad similitudinem civium supernoram, posuit illa opera in terra. Exponit autem opera, sic: Scilicet est *auferens bella*, id est inimicitias quas habebant erga Deum et proximum, male vivendo. Et non in paucis gentibus: sed auferens bella, *usque ad finem terræ*, id est ubique terrarum. Vel sic: Et non in parte tantum auferens bella, sed usque ad finem terræ, id est usque adeo ut finiatur in eis omnis terrenitas. Et hoc est ac si dicat: Pacem dedit terræ suæ, et erga Deum et erga proximum, quam pacem habent cives superni. Unde angeli in ejus nativitate cecinisse leguntur: « Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus, » etc. (Luc. ii, 14.) Et ipse in Evangelio: « Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis (Joan. xiv, 27.) » Ut autem ex toto auferantur bella, *conteret*, id est destruet in terra sua, *arcum, et confringet arma et scuta*, id est ex toto destruet. Et exponit quomodo destruet, sic: Scilicet *comburet hæc omnia igni*, id est consumet Spiritu sancto. Per arcum quidem designatur dolositas et contra Deum et contra proximum. Per arma vero, manifesta impugnatio (et contra Deum vituperando, et in proximum male tractando). Per scutum, falsis rationibus errorum defensio. Quæ omnia destruit in suis Deus, quoniam aliter pax eis plena non adesset.

Ostensa utilitate vocis, adjungit etiam ipsam vocem ad ipsorum quibus agit instructionem, ut ejus verbo credant. Dixi quod Dominus dedit vocem hanc scilicet: Vos membra mea futuri, vacate a terrenorum sollicitudinibus, et idolorum cultibus, et sic videte intellectu, quia aliter non intelligeretis quoniam ego, qui vobis loquens sum homo, Deus vestrum sum, secundum quod in Evangelio ipse ait: « Ego principium, qui et loquor vobis (Joan. viii, 25): » et ego, qui Deus sum, *exaltabor in gentibus* ad præsens. Unde Apostolus: « Cæcitas contigit in Israel ex parte, ut plenitudo gentium intraret (Rom. xi, 25.) » **D** *Et in terra exaltabor* in fine mundi, id est in Judæa. Unde propheta: « Reliquiæ salvæ sient (Isa. x, 21; Rom. ix, 27.) » Et in Psal. xx: « In reliquiis tuis præparabis vultum eorum. » Quod est ac si dicat: Cultus meus exaltabitur ad præsens ubique gentium; in futuro vero apud Judæos. Repetit autem hoc quod superius dixerat: *Dominus virtutum*, etc. Inculcando ut ipsum verbum hic positum commendet, sic: Hanc vocem quam posui vacate, etc., bene credere debetis. Non est enim vox cujuscumque, sed ille hanc protulit, qui est Dominus virtutum, et *susceptor noster* et *Deus Jacob*. Hoc vero ut superius exponitur.

IN PSALMUM XLVI.

Titulus quadragesimi sexti. *In finem pro filiis Chore psalmus.* Quod sic exponitur : Psalmus iste compositus est pro filiis Chore, id est pro utilitate filiorum Crucifixi, tendentium in finem, id est in consummationem veri boni : introducuntur hic apostoli, adhortantes omnes filios Chore, ad laudandum Deum opere et affectione, et etiam voce exultationis. Adjungunt vero plures causas quare debeant laudare, quia scilicet excelsus est et terribilis, et quia cælum ascendit, et omnem mundum sibi subjugavit. In fine autem ostendunt quomodo subjugavit.

152 *Omnes gentes, plaudite manibus.* Ac si dicat : Non solum Judæi, ut in lege veteri ; sed vos omnes gentes, et Judæi et gentiles, *plaudite* Deo Christo *manibus*, id est gaudete in Dei laude bonis operibus : a similitudine illorum qui præ nimia lætitia manibus plaudunt. Quoniam autem manibus operamur, pro operibus manus ponuntur. Et non solum manibus plaudatis, sed et *jubilate Deo*, id est laudate Deum júbilo, id est lætitia interiori, quæ nec litteris nec syllabis exprimi potest. Et sic jubilate ut perseveretis in *voce exultationis*, id est in voce exultandi eum laudando et eum prædicando. Dicit enim idem in Evangelio : « Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo (Luc. xii, 8) : » Et ecce causæ quare debetis ei plaudere, jubulare et exultare, *quoniam* ipse Christus qui in passione vilis visus est, quasi servus : *Dominus excelsus* est omnium. Juxta quod alibi Psalmista : « Elevata est magnificentia tua super cælos (Psal. viii, 2). » Et qui visus est perterritus, *terribilis* erit injustis in futuro. Unde beatus Gregorius : « Et placidus justis, et terribilis apparebit injustis. » Et Apostolus : « Horrèndum est incidere in manus Dei viventis (Hebr. x, 31) : » et qui visus est et impotens, *rex magnus est.* Et vere magnus. Nam rex est *super omnem terram.* Unde alibi : « Ego constitutus sum rex ab eo (Psal. ii, 6). » Et in hoc apparet eum magnum regem et Deum esse, *qui nobis* quoque servis suis *subjecit populos* Judæorum ; fideles scilicet *et gentes* misit *sub pedibus nostris*, id est multum nobis subjecit ; a similitudine illius qui subjicitur pedibus alicujus. Quod est dicere : Crediturus ex Judæis et gentibus, regimini nostro subdidit ; et in hoc apparet quod multo magis ipsi subditi sunt. Hoc autem quod gentes nobis subjecit, non contigit ex earum meritis, sed ipse *elegit nobis hæreditatem suam*, id est ex electione misericordiæ suæ subjecit nobis gentes, quæ sunt hæreditas ejus quam per nos excolit. Quoniam autem non omnes sunt hæreditas ejus, exponit quam hæreditatem elegit. Sic scilicet elegit *speciem Jacob*, id est speciositatem gentium, figuratam per Jacob. Per Jacob enim, præ benedictionem majori fratri subripuit, gentes præfiguratae sunt, quæ in locum Judæorum erant successuræ. *Quem Jacob dilexit* Dominus, Esau neglecto, de quo scriptum est :

A « Jacob dilexi, Esau autem odio habui (Malac. i, 3; Rom. ix, 13). » Vel aliter : Elegit speciem Jacob, id est speciosum Jacob, id est illos de gentibus qui speciosi sunt minoribus, luctatores et supplantatores vitiorum. Quem Jacob dilexit, id est quos speciosos dilexit ante mundi constitutionem, in providentiâ sua. Et ideo adhuc plaudite, jubilate et exsultate, quia ipse *Deus ascendit cælos*, qui simplex homo videbatur. Et hoc *in júbilo* apostolorum, id est gaudentibus nobis apostolis interiori lætitiâ, quæ júbiliu dicitur. Et ipse *Dominus* existens omnium ascendit in *voce tubæ*, id est in attestatiõne angelorum voce elementari facta ; quæ fuit ad modum soni tubæ manifesta ; ideoque vox tubæ dicitur, quia angeli dixisse leguntur : « Viri Galilæi, » etc. **B** (Act. i, 11.) Ergo quia sic ascendit, et quia excelsus, et terribilis et rex magnus : *psallite Deo nostro*, id est, bene operamini ad laudem ejus, quia Deus noster est. Dico *psallite*. Et *regi nostro psallite*, id est psallite ei quia rex noster est. Psallite vero toties repetit, ut magis exhortetur. Et non solum quia rex noster est, id est nostrum apostolorum. Sed *quoniam* Deus est *rex omnis terræ*, id est omnis modi terræ, psallite ipsi. Et hoc *sapienter*, id est sicut psallendum est, non cum arrogantia et negligentia. Diceret aliquis : Quare dicis quod rex est omnis terræ, cum non sit Deus nisi Judæorum ? Ad hoc vero sic addit : Bene posui *omnis terræ*. Non enim super Judæos tantum, sed etiam *regnabit Deus super gentes*. Exponit vero super quas gentes, sic : **C** Non autem sic regnabit, ut modo non regnet, sed et nunc *sedet* in æternum, *sessurus super sedem sanctam suam*, **153** id est super eos de gentibus sedet, qui sunt sedes sancta sua, ut eos dirigat de bono in melius. Unde Propheta : « Regni ejus non erit finis (Mich. iv, 7; Luc. i, 33). » Quæreret aliquis : Quomodo sibi regnum in gentibus paravit ? Ad quod sic respondet, quod *principes populorum*, id est reges, duces, et cæteri *congregati sunt* ad fidem ; non cum recenti Deo, *sed cum Deo Abraham*, id est cum Deo æterno, quem coluit Abraham, vivendo bene, non dissentiendo ab eo, vivendo perverse. Et per principes sunt congregati minores. Posset etiam quæri : Suntne per liberum arbitrium congregati ? Respondetur : Nequaquam. Sed per nos qui sumus **D** *dii terræ*, id est Ecclesiæ, quæ Dei terra est ; vel dii terræ, id est edificati ex terrenis, quod prius eramus. Quoniam dii terræ, nos scilicet, *fortes* in constantia prædicationis, vehementer *elevati sunt* in potentia miraculorum, « Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis (Marc. xvi, 20). » Et per prædicationem et miracula illorum deorum *congregati sunt principes populorum*. Dii quidem apostoli bene dicuntur, eo quod dii filii sunt spirituales : et in sanctitate vitæ prout possibile fuit, Christo, qui Deus est, exsistere conformes : et in cælis quoque post carnis absolutiõnem, ejus sunt gloriæ participes. Unde per Psalmistam dicitur : Ego dixi : Dii estis (Psal. lxxxvi, 6).

IN PSALMUM XLVII.

Titulus quadragesimi septimi: *Psalmus cantici, filiorum Core secunda Sabbati*. Quod sic exponitur: *Psalmus*, id est tractatus iste est psalmus *cantici*, id est tractatus lætitiæ, continens foundationem Ecclesiæ. Unde debet haberi lætitiæ ab omnibus fidelibus. Vel psalmus lætitiæ, id est ostendens in quanta lætitiâ fuerit Ecclesia in ipsius foundatione. In hoc psalmo introducuntur filii Core: apostoli scilicet agentes de hoc quod significatum est, per hoc quod contigit in secunda Sabbati, id est de re præsignata per firmamentum quod creatum est a Deo in secunda Sabbati, quem Latini dicunt diem Lunæ, Hebræi vero, dies a Sabbato computantes, secunda Sabbati dicunt. Per firmamentum namque quod a Deo factum est secunda Sabbati, post lucis creationem, præfiguratum est Ecclesiæ fundamentum; quod contigit post luculentam Christi resurrectionem, quæ resurrectio est nostri intellectus illuminatio. Unde etiam totum tempus a resurrectione Christi usque ad finem mundi ab Augustino secunda Sabbati vocatur: eo quod per totum tempus illud a Deo Ecclesia fundatur de generatione in generationem: sicut in secunda Sabbati accipimus firmamenti fuisse constitutionem. Quæ jure Ecclesiæ firmamentum appellatur, eo quod in virtutum perfectione firmatur. De qua Dominus Petro in Evangelio dixisse legitur: « Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalent adversus eam (Matth. xvi, 18). » De hac autem Ecclesiæ foundatione in hoc psalmo apostoli agunt, dicendo quanta exultatione omnium gentium sit facta ex Judæis et gentibus: et quam constans sit ne aliquo modo metu terrenorum principum deficiat, sed exemplo constantiæ et admiratione suæ gloriosæ foundationis eos ad sui conformitatem attrahat. Et quia talis ab eo fundata est, ostendit Dominum Christum magnum in hoc videri et laudabilem, ut auditores in laudem sui alliciat. De cujus foundatione cives qui in ea sunt ex Judæis et gentibus jubet lætari: gentesque quæ imperfectiores sunt, fideles de Judæis perfectiores imitari: et, ut tantummodo bonos æmulentur, a falsis prædicatoribus cavere hortatur. Agit autem ideo de hac Ecclesiæ gloriosa foundatione, ut eos qui nondum cives ejus sunt, ad eam invitet accedere; factosque jam cives sic admoneat in ea perseverare:

Magnus Dominus Jesus. Non dico quantum ad corporis magnitudinem, sed quantum ad potentiam sublimitatem. *Et laudabilis*, id est, dignus laude. Et hoc *nimis*, id est, super humanam facultatem in civitate Dei nostri: ejus Christi scilicet in monte sancto ejus. Quod est dicere: Dominus Jesus qui **154** magnus et laudabilis apparet in foundatione civitatis suæ, id est ecclesiæ, quæ est mons sanctus ejus, id est in virtutibus excelsa facta ad modum montis: ipse Jesus non solum videbitur esse Dominus, sed et Deus esse cognoscetur in domibus ejus civitatis, id est in consideratione fidelium qui sunt domus ejus civitatis: quos ipse inhabitat, et in

PAROL. CLIII.

A omni virtute confirmat. Quod est dicere: Non solum per gloriosam civitatis suæ foundationem, Dominus esse magnus et laudabilis apparebit; sed etiam per admirabilem domorum civitatis ejusdem firmitatem eum Dominum esse constabit. Vel sic: A quocunque non cognoscetur Deus; in domibus ejus civitatis cognoscetur esse Deus, in fidelibus scilicet. Et cognoscetur cum suscipiet eam civitatem ad conservandum, in tribulationibus ne deficiat: a similitudine patroni, qui oppressum ab aliquo suscipit ut protegat. Quoniam vero dixerat magnum esse Dominum et laudabilem in civitate, posset quæri: Quare laudabilis est in civitate? Ad hoc autem respondet, interponendo causam quare magnus et laudabilis videre debeat in civitate, sic: Vere magnus et laudabilis est in civitate: nam illa civitas Regis magni, Domini Jesu scilicet, fundatur ab ipso Rege, id est firma constituitur: et hoc cum exultatione universæ terræ, id est sic fundatur quod omnes populi et gentiles et Judæi exsultant in ejus foundatione. Et quia possent intelligi exsultare sicut non essent in illa civitate, ostendit ex eis urisque eam constitui, cum addit: Et ipsa civitas est mons Sion: et latera aquilonis, id est constituitur ex monte Sion, et ex lateribus aquilonis, id est ex Judæis et gentibus. Mons vero Sion Judæorum plebs dicitur: non quod in virtutibus esset sublimis, sed quantum ad Dei cultum quem exercebat, et eum exercendo Deum contemplantur, quo cultu gentium infidelitas carebat. Latera quidem aquilonis, id est diaboli gens dicitur: eo quod ejus diaboli satellites existentes, eum semper duces habebant: a similitudine clientum, cui cum Domini sui latus includant eum sequendo, ejus latera dicuntur, id est, constipatores laterum ejus. Aquilo vero diabolus dicitur, eo quod cum a fervore charitatis divinæ frigidus sit, alios sibi consentientes in hoc frigidus facit, et sic ab opere bono steriles: ad modum aquilonis, qui, cum frigidus ventus sit, terram frigidam faciendo stringit, et a generatione florum detinet.

Unde in Canticis sponsus: « Surge, aquilo, et veni, auster, etc. (Cant. iv, 16). » Quoniam autem dixerat: Cum suscipiet eam civitatem in tribulationibus ut conservet, posset quæri: Quare ergo est civitati necessarium ut eam suscipiat? Ad quam interrogationem sic respondet: Ideo necessarium est ut suscipiat, quoniam ecce ad præsens reges terreni congregati sunt, id est congregabuntur. Et exponit quomodo congregabuntur, cum addit scilicet: Concenerunt, id est convenient in unum malitiæ affectum, ut ipsam civitatem persequantur; et ipsi qui ad hoc convenient videntes eam sic esse fundatam, scilicet ex monte Sion, et lateribus aquilonis, et cum exultatione universæ terræ; et Dominum ejus esse magnum et laudabilem admirati sunt, id est admirabuntur ejus firmitatem et constantiam; et admirando conturbati sunt, id est conturbabuntur bona conturbatione, dolendo quia eam persecuti fuerint, et conturbati commoti sunt, id est commo-

27

vebuntur de infidelitate ad fidem, de pravitate ad justitiam : et non parum conturbabuntur, sed usque adeo quod *tremor apprehendit*, id est apprehendet eos : tantus videlicet timor, qui etiam tremore corporis ostendatur. Bene quidem ponit, *apprehendet*, ipsi nitentur, instigante diabolo evadere mortem frustra : nam adeo persequetur eos, quod etiam comprehendet ; a similitudine illius qui, cum nititur evadere, comprehenditur. Ostendit autem ad quid commovebuntur per conturbationem, sic : Dixi quod tremor apprehendet eos : et *ibi*, id est in illo tremore non infructuosi dolores, **155** sed *ut parturientia*, id est similes doloribus parturientis, quæ ad hoc dolorem patitur ut post pariat. Quod est dicere : Ex doloribus hujus tremoris sequetur partus sanctitatis et bonæ operationis.

Ne vero putarentur per liberum arbitrium esse conturbandi et commovendi, addit : Et hoc quod conturbabuntur non erit ex eis ; sed tu, Deus Christe, in Spiritu sancto *vehementi* ad hoc, id est forti et efficaci, *conteres*, id est ex toto in eis destrues, *naves Tharsis*, id est discursus et sollicitudines explorationis, gaudii mundani scilicet. Quod est dicere : destrues hoc in eis, ne sint discurrentes et solliciti in explorando, quo modo in mundanis gaudere queant. Quod est æquipollens ac si poneret : Destrues in eis sollicitudinem terrenorum, ne in eis gaudere quærant, et sic suis faciet esse conformes. Sollicitudines vero naves dicuntur, eo quod per eas cogitando discurremus, sicut navibus per mare discurritur. Tharsis quidem interpretatur *exploratio gaudii*. Secundum Remigium vero apud Hebræos interpretatur *mare*, secundum quod sic exponitur. *Conteres naves Tharsis*, scilicet destrues in malo, ædificaturus in bono : ipsos reges qui dicuntur naves maris, id est hujus mundi, eo quod ad similitudinem navium, quæ deferunt homines per mare, deferant ipsi quoque subditos imperii sui regimine. Mundus autem mare dicitur, eo quod ad modum maris turbine tribulationum uberrimo conturbatur. Cum vero dicit, *sicut audivimus*, etc., ostendit verum fuisse prophetarum de Ecclesiæ foundatione testimonium, cum in ea penitus quæ ab eis prædicta sunt videantur esse completa : ut per hoc innuat Ecclesiæ fundamentum haudquaquam esse vile quilibet et abjectum, cum tantorum virorum antiquissima fuerit auctoritate confirmatum. Quod sic continuatur : Ergo quia sic est fundata Ecclesia ex utroque populo, ut supra diximus ; et adeo constans, ut non solum non cedat, sed etiam superet, sicut a prophetis fuerat prædictum ; revera affirmare possumus quod, *sicut audivimus* auditu intelligentiæ in libris prophetarum, *sic vidimus* completum in civitate Domini virtutum, id est exercituum supernorum scilicet in civitate Dei nostri, id est Christi, non in civitate alterius Domini virtutum : dico cum nullus alius sit præter eum Dominus in Ecclesia videlicet. Exponit autem quid sit in ea completum, sic : Hoc scilicet *vidimus* completum in civitate Domini virtutum, quod Deus fundavit

A *eam* foundatione mansura in æternum. Posset quæri : Quibus ministris ? Respondetur : per nos videlicet fundavit, sic : Quia in primis *suscepimus misericordiam tuam*, o Deus Christe, id est Spiritum paracletum, per cujus donum hominis misertus es, ideoque misericordia dicitur : et hoc in medio templi tui, id est in manifestatione templi tui.

Quoniam autem ea quæ in medio ponuntur manifesta sunt, medium pro manifestatione ponitur. Quod est dicere : Adeo suscepimus Spiritum sanctum, quod ejus per nos in miraculis gratia cooperante manifestetur per hoc nos esse templum tuum. Et per nos justos factos, o Deus Christe, *secundum nomen tuum*, id est secundum mensuram nominis tui : sic et, id est etiam, *laus tua* est magna, scilicet usque B *in fines terræ* dilatata est. Quod est dicere : Adeo dilatavimus laudem tuam, ut ubique terrarum divulgetur, sicut hoc nomen quod est Deus, vel aliud æquipollens huic nomini, divulgatur in omni loco terrarum. Sicut apud Hebræos hoc nomen quod est *Hel* ; apud Græcos vero *Θεός*, et apud cæteras gentes alias nomina hujusmodi. Quoniam autem posset in omni regione divulgari laus Dei, et in unaquaque in paucis, ne pauci viderentur esse, addit : Et non apud paucos laus tua divulgatur, sed *dextera tua*, id est potentia tua, vel pietas tua *plena est justitia*, id est justis. Quod est ac si diceret : Non sunt pauci iusti quos pietas et **156** potentia tua per nos acquisivit, sed multi. Omninoque plenus eis es, et circumdatus, a similitudine manus, quæ cum multa teneat plena est ipsis et referta. Dextera vero ponitur pro potentia, eo quod in dextera potior virtus sit et potentia quam in sinistra. Ponitur quoque pro pietate, eo quod per eam labenti subvenit, sicut dextera cujuslibet labenti sæpius auxilium porrigit. Hoc autem quod dicit per se Dei laudem divulgatam esse, non dicit ex superbiam tumore, sed ex gratiarum actione. Adhortatur autem hujus civitatis cives, ut Dei iudiciis lætentur : cognoscendo ea esse justa, non de eis murmurantes, sic : Ergo quoniam a Deo firmiter Dei civitas est fundata, tali- que regi subjecta, vos cives ejus lætamini ad ejus laudem, scilicet *lætetur mons Sion*, id est collectio fidelium de Judæis : *et exultent filia Judæ*, id est fideles de gentibus, quos peperit in fide Juda, id est confessio prædicatorum primitivæ Ecclesiæ de Judæis. Quod est dicere : quos acquisierunt Deo prædicationis suæ confessione, ideoque dicuntur eorum filia ; et bene *filia* dicuntur, non filii, eo quod in virtutibus speciosissimi sunt. Species enim major inesse solet filiabus quam filiis. Juda vero *confessio* interpretatur. Vel *filia* tuæ, id est primitivæ Ecclesiæ, quæ fuit de tribu Juda. Dico *lætentur et exultent* : et hoc *propter judicia tua*, Domine : quia tu judicasti Ecclesiam ex Judæis et gentibus constituere. Exhortatur quoque filias Judæ ut imitari studeant omnimode fideles perfectos de Judæis, id est prædicatorum qui perfectiores sunt, cum longius unius Dei notitiam habuerint.

Dixi vobis, o filiae Judæ, exsultetis; hoc etiam admonco: *circumdate Sion*, id est imitamini perfectos de Judæis, investigando eorum sanctitatem; a similitudine alicujus, qui aliquem circumdat, et circa eum versatur, ut ejus actus inspiciat: et ut perfecte imitemini, *complectimini*, id est diligite eam. Quoniam diligentium est complecti, ponit complecti pro diligere. Exponit per partes quomodo imitentur, cum addit: Dico *circumdate Sion*, id est imitamini: hoc modo scilicet: *Narrate aliis in turribus ejus*, id est in conformitate prædicatorum ejus primitivæ Ecclesiæ; qui dicuntur turres, eo quod inexpugnabiles sunt a vitiiis, Ecclesiamque sanctitatis a fortitudine ad modum turrium munientes. Et non solum in narratione imitamini, sed, ut in virtute eam Sion imitemini, *ponite corda vestra*, id est considerationem cordium vestrorum *in virtute ejus*, id est considerate quantam habeat virtutem, ut et vos in virtute ipsi conformemini. Virtutem dicit, vel vim constantiæ ejus, vel charitatem quam habet erga Deum et proximum; quæ antonomastice dicitur virtus, eo quod aliis virtutibus excellentior sit. Dixi: *narrate in conformitate turrium*; ne vero seducamini a falsis apostolis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces (*Matth. vii, 15*), *et distribuite*, id est sequestrate domos ejus Sion, id est turres, ab illis pseudoapostolis. Quod est dicere: Discretionem habete inter pseudoapostolos et turres, ut sic enarretis in conformitate turrium *in progenie altera* successura, non solum in hac præsentī. Vel sic: *Enarretis* non solum in persona vestra, sed etiam in, id est per, progeniem alteram successuram. Quod est ac si dicat: Si conformaremini pseudoapostolis, non essent auctorizabiles enarrationes vestræ, neque recitarentur de generatione in generationem; sed conformamini turribus, et hoc quod enarrabitis auctorizabile erit. Enarrabit etiam aliis altera generatio successura, et hoc enarretis per progeniem alteram, id est, hoc enarratum a vobis enarret progenies altera. *Quoniam hic*, id est in Ecclesia, *est Deus*; et non alienus, sed *Deus noster* Christus; usque *in æternum*, id est quoad mundus iste durabit; *et usque in sæculum sæculi* hujus subsecutivum, nunquam dimissurus eam. Et non sic est in ea, ut nihil ibi operetur; sed ipse idem Deus noster reget nos, ne a via sua distorqueamur **157** usque in sæcula sempiterna: hoc autem dicit ut infideles esse filios Ecclesiæ plus invitet.

IN PSALMUM XLVIII.

Titulus *quadragesimi octavi. In finem filiis Core. Psalmus David*, quod sic exponitur: Psalmus iste est David prophete vel apostolorum. *David* dico loquentis *filiis Core*, ut nitantur esse filii usque in finem uliationis, id est in quantum esse queunt filii. Quod est dicere ut sint filii in perseverantiam et perfectionem. Intendant autem in hoc psalmo apostoli vel prophete revocare omnes filios Core, et in Judæis et in gentibus, et perfectos et imperfectos, et

divites et pauperes ab iniquitate: ab hac scilicet ne confidant in virtute sua, et ne gloriantur in multitudine divitiarum suarum; ostendendo solam iniquitatem causam esse quare in futuro timeant et damnentur, sic ut nunquam redimantur; et ut magis eos ab iniquitate revocent, justos non esse redimendos affirmant. Ut autem ad hanc instructionem eos quibus loquuntur reddant attentos, adhortantur eos ad audiendum, sic ut percipiant, promittendo se sapientiam locuturos, et non impræmeditate; quam etiam non a se habebunt, sed a magistra Veritate interiori ipsis præsentente.

Audite auribus cordis hæc quæ vobis dicturus sum, o *omnes gentes*, id est omnes fideles de gentibus: et vos fideles de Judæis *qui habitatis orbem*, id est qui non mobiles et horarii estis in orbe, id est in perfectione virtutum; sed habitantes et immobiles *percipite hæc auribus*, id est, sic audite hæc exteriori auditu, ut etiam corde percipiat. *Orbem*, quod idem est quod et rotunditas, pro perfectione ponit. Quia sicut corporibus rotundis sordes adhærere nequeunt, sic nec vitia adhærere possunt in virtute perfectis. Non autem solummodo Judæos ideo orbem inhabitare dicit, id est perfectionem, quod etiam multi de gentibus non inhabitassent, et adhuc inhabitent; sed quia quidam ex Judæis in primitiva Ecclesia perfectiores aliis exstiterunt, dixit universaliter: *audite, omnes gentes*, et omnes *qui habitatis orbem*. Hoc autem exponit per partes, sic: scilicet *audite hæc*, non solum perfecti, sed et *quique terrigenæ, et quique filii hominum*, id est et omnes terrenis adhuc inhærentes, qui imperfecti estis: et *fili hominum*, id est ratione utentes ut homines, qui perfecti estis; et non solummodo divites aut pauperes, sed et hoc audiat *dives*, et hoc audiat *pauper*: in unam concordiam eundo, id non remitte unus, et intende alius, sed ambo intende. *Dives* quidem audiat, ut discat in divitiis non gloriari, cum ostendero eas damnationem operari, plus quam salutem. *Pauper* autem, ut hæc eadem intendendo, de paupertate consoletur, divitias spernendo. Reddit autem eos ad audiendum intentos, sic: Dixi, *audite*, et audiendus sum. Non enim vanâ loquar et inutilia, sed *os meum loquetur sapientiam*, id est tale quid quod ad sapientem vitam pertinebit: *et hoc non impræmeditate loquar, sed meditatio cordis mei* proferet *prudentiam*, id est sapientiam. Bene quidem ponit, humiliando se, non *ego loquar*, sed *os meum loquetur*: nam si poneret *ego loquar*, posset videri quod de se illud haberet. Cum autem ponit, *os meum loquetur*, innuit quod non a se erit, sed os suum solummodo hujusce locutionis erit instrumentum; quod plane in sequentibus ostendit, scilicet quod non erit a se, sic: Dico quod *os meum loquetur sapientiam*: quam sciatis a me non esse, ut eam auctorizabiliorem habeatis; sed a magistra Veritate interiori mihi præsentente, et a sancto Spiritu. Ego namque *inclinabo aurem meam in parabolam*, a similitudine boni servi, qui ad audienda diligenter

verba Domini, aurem inclinat. *Inclinabo* ego, id est affectabo aurem cordis in parabolam, id est ad opus parabolæ audiendæ interiorius, ab illa magistra Veritate : et postquam inclinata aure didicero, *aperiam*, id est manifeste ostendam *propositionem meam*, **158** id est parabolam, non solum ore, sed in *psalterio*, id est bona operatione. Quod est dicere : Non tantum ostendam voce, sed et bona operatione; quæ ostensio per operationem multo efficacior est, quam per vocem solam.

Quoniam vero psalterium est quoddam instrumentum musicum, per quod cantilena exprimitur operatione manuum, psalterium pro bona operatione ponitur. Parabolam vero dicit hanc quam facturum est instructionem, eo quod non fiat apertis verbis, sed quasi per quasdam similitudines : cum ponit calcaneum pro statu, et cum dicit, « comparatus est jumentis (*Psal.* XLVIII, 13), » etc., hujusmodi : quæ etiam parabola propositio dicitur, eo quod ad correctionem aliorum proponatur : et quoniam ex hujusmodi locutionibus, cum obscuræ sint, quæstiones soleant generari, facta exhortatione incipit hoc quod promisit, sic : Dixi, *audite*, hoc scilicet : *Cur timebo in die mala?* Quod est ac si dicat : Beatus ille qui non timebit in die mala, id est in die iudicii; quæ erit dies mala, quantum ad impios : dies scilicet calamitatis et miserix. Quia, si fuerit in die mala ut timeam damnationem, *cur timebo?* id est quæ causa erit hujus timoris? Hanc autem quæstionem non in se assumit, eo quod se timere dubitet, cum timoris hujus causa careat; sed ut in sui transfiguratione hanc quæstionem propositam ad utilitatem audientium solvat, et doceat eos ab iniquitate cavere, sic : Dixi, *cur timebo* : quod sic solvo : Ideo timebo in die mala, si timero quod *iniquitas circumdabit me*, id est multum occupabit me. Quod est dicere : Quia conscius ero, si timero, mihi multam iniquitatem inesse. *Iniquitas dico calcanei mei*, id est procedens ex affectione mea, quam scilicet in affectione gesserim. Affectionem vero calcaneum dicit; quod per eam animus cogitando graditur, sicut a corpore calcaneo itur. Vel sic : *Iniquitas*, dico, prostratrix *calcanei mei*, id est destructrix status sanctitatis meæ; quæ scilicet nunquam alio modo me tunc *circumdabit*, nisi hic sanctitatis meæ statum obruerit. Quia per calcaneum statur, pro statu calcaneum ponit. Status autem sanctitatis nihil aliud videtur esse quam in sanctitate perseverantia. Vel sic : *Iniquitas dico calcanei mei*, id est perseverantiæ meæ. Ac si diceret : Non me circumdabit iniquitas, nisi fuerit iniquitas calcanei, id est talis in qua perseverem usque in finem. Calcaneus vero, quia finalis pars est hominis, pro perseverantia ponitur, quæ usque in finem procedit. Per hoc autem instruit ab iniquitatis esse perseverantia valde cavendum. Exponit autem qui sicut illi qui habeant iniquitatem, ut consequenter ostendat eos hac de causa damnandos esse, ut sic auditores ab ea penitus absterreat. Dixi quod *iniquitas circumda-*

bit me si timero, tamen hac ego careo; sed hanc illi habent qui *confidunt in virtute sua* interiori, id est qui sine Dei gratia sanctitatem suam, quæ nec etiam sanctitas est dicenda, ad salutem suam sufficere credunt. De quibus alibi Psalmista : « Gigas non salvabitur in multitudine virtutis suæ (*Psal.* XXXII, 16). » Et illi habent iniquitatem qui *gloriantur non in Deo, sed in multitudine divitarum suarum*, ponendo in eis spem quasi vera bona et summa essent. Quos confidentes et gloriantes quod hujusmodi sunt, *frater non redimit*, id est Christus, qui frater est omnium bonorum, quia participes erunt beatitudinis ejus. Unde post resurrectionem de apostolis dixit : « Ite, nuntiate fratribus meis, etc. (*Matth.* XXVIII, 40); » Et alibi : « Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, ipse meus frater, » etc. (*Matth.* XII, 50). Quod est dicere : Cum frater pro omnibus passus sit, ut omnes redimat passione sua, quantum ad suam pietatem : tamen non redimit eos quos supra dixi, quantum ad eorum iniquitatem; quia nolentes ei conformari repellunt a se redemptionem. Et cum non redimantur a fratre, *redimet eos homo*, id est Adam vetus homo, cui sunt conformes? Nequaquam. Vel sic : Frater homo non redimit eos hic, id est Christus qui frater noster est, secundum quod homo, non redimit eos hic morte sua ab injustitia eorum. Redimet ergo eos in futuro? **159** Minime. Et hoc est quod dicit : vere *non redimet*; nam *non dabit* ille frater Deo *placationem suam*, id est placationem eorum in futuro. Quod est dicere : Non faciet pro eis orationem Deo Patri, per quam ejus iram placet quam habet contra eos. Et hic non dabit eis *pretium redemptionis animæ suæ*, id est eorum. Quod est dicere : Mors ejus quæ pretium est redemptionis animæ justorum, non erit pretium redemptionis animæ injustorum; quia confidunt et gloriantur, ut supra diximus. Et quia ille confidens et glorians non redimetur a fratre, *laborabit ille miser, in æternum* cruciandus in futuro.

Et prius hic adhuc, id est aliquantulum non diu vivet prospere, vita ducente eum in finem, id est in vitam illam æternam. Juxta illud Salomonis : « Prosperitas stultorum des ructio est illorum (*Prov.* I, 32). » Dixi quod in futuro *laborabit*. Et hic prospere degens, *non videbit interitum* consideratione interiori, interitum, inquam, suum, quo in futuro *laborabit*. Obtræcabitur enim ne videre queat, cum viderit in hoc mundo *sapientes* juste viventes, *morientes*. Quod est dicere : Cum non viderit hic sapientes propter justitiam suam æternos fieri, sed etiam sicut injustos morte corporea mori; non putabit se propter iniquitatem suam in futuro damnatum iri. Sicut enim in vivificatione justorum Deum opinatur impotentem aut neglectorem, sic etiam in sui damnatione eum arbitratur invalidum aut non ulcisci curantem : et quamvis non videat *interitum*, in futuro tamen *simul*, id est interitu perpetuo *peribunt stultus et insipiens* : Stultus dicitur ille qui

cum aliquid non ignorat, illud tamen ex negligentia dissimulat. Et sic potest dici non videns, ad utilitatem scilicet suam non videns. *Inspiciens* vero dicitur, qui penitus ignorat, cuius damnatio iusta est, quatenus ad hoc ne ignoraret laborare ex pigritia dimiserit. Unde Apostolus : « Ignorans ignorabitur (1 Cor. xiv, 38). » Vel sic : Dico quod *laborabit* : et cum hoc sibi continget, non videbit in futuro *interitum* sapientum : cum tamen hic *viderit sapientes* morte corpora *morientes*. Dico quod *sapientes* videbit *morientes* ; et non solum ipsi morientur, sed simul cum ipsis sapientibus, morte carnis *insipiens et stultus peribunt*. Quasi diceret : Si mortem sapientum possent effugere, tunc saltem qualicumque modo esset eis tolerabile. Sed cum nequeant istam etiam evadere, constantissimum est eis maximum miseriarum cumulum imminere.

Notandum sane de iustorum hic impunitate, de iniquorumque pariter idcirco agi damnatione, ut et impios iustorum impunitatis ostensione ad eorundem iustorum conformitatem attrahat, et ipsos impios futuri interitus comminatione a sua perseverantia iniquitatis extorreat. Notandum quoque de iniquis et singulariter et pluraliter, idcirco quia, cum in eis sit personarum multiplicitas, est etiam in eisdem iniquitatis unitas. Sequitur : *Et relinquent*, etc. Quod sic continuatur : Dixi quod *peribunt*, et pereundo non secum deferent *divitias* ad eorum solatium, quarum congregandarum fuerit eis usque adeo studium, sed *relinquent divitias suas alienis* : nam etsi filiis relinquant, ipsi tamen filii erunt ab auxilio eorundem patrum alieni. Non enim eis beneficio aliquo poterunt auxiliari, cum meritis suis exigentibus fuerint in perpetuo damnati ; et cum ipsi tot hic domus amplissimas ædificaverint, nulla post mortem domorum illarum eis supererit, sed *sepulcra illorum erunt domus illorum in æternum*, id est quandiu mundus iste durabit. In domibus autem amplis nullam utilitatem habebunt, nisi vanam famam ; nam *tabernacula eorum*, id est domus illorum, quæ nec etiam domus dicendæ sunt, sed *tabernacula*, cum ad modum tabernaculorum sint transitoria, *vocaverunt nomina sua in terris suis*, id est causa erunt quare solummodo vocentur eorum nomina ; et non in longinquis terris, sed tantum in terris suis. Dicitur **160** enim : *Hæc domus fuit Octaviani, hæc autem Pompeii, et de cæteris similiter* : et hoc in *progenie præsentis et progenie futura*, id est in multis progeniebus. Quod vero sequitur : *et homo*, etc., causa est quare *laborabit iniquus*, sic : Dixi quod iniquus *laborabit*, et merito ; quia ipse *homo*, id est qui erat humanæ naturæ et deberet habere se ut homo, rationabiliter scilicet, non ut jumentum irrationabiliter : *cum in honore positus esset*, id est factus rationalis ad similitudinem Dei, quod honorabile nimis est : *non intellexit*, id est intelligere non curavit ; cum ex ratione posset intelligere *interitum suum*, eumque bene vivendo effugere : *sed comparatus est jumentis*, id est compara-

bilis factus est *jumentis*, secundum insipientiam, ut irrationabiliter se haberet. Ne vero putaretur falso comparatus, addit : Et hoc modo comparatus, quod *similis factus est illis*, in insipientia ; dixi quod insipientes sunt ut jumenta : et *hæc via ipsorum*, id est hæc insipientia per quam incedunt augmentando de die in diem : ideoque *via dicitur*, erit *ipsis scandalum*, id est causa scandali, scilicet æternæ mortis. Vel sic : Dixi, positi sunt in honore, id est in rationalitate. Et hæc rationalitas, quæ *via ipsorum* esset ad vitam, nisi se ab ea distorquerent, quoniam eam postponunt, erit *scandalum ipsis*, id est causa scandali. Dixi quod iniqui *comparati sunt jumentis* in insipientia. Non autem eis sufficiet quod insipientes effecti sunt, sed et *postea* quam insipientes sunt, *complacebunt* aliis insipientibus per se factis *in ore suo*, id est in suggestionem oris sui. Quod est dicere : Suggesterent aliis ore, non solum exemplo, confidere in virtute, et in divitiis gloriari, quod summa insipientia est. Et hæc eorum suggestio eis quibus fiet *complacebit*, et conformabuntur.

Quoniam igitur insipientes ut jumenta facti sunt, et aliis in ore suo *complacebunt*, *positi sunt*, id est ponentur *in inferno* ut sint *sicut oves*, id est devorentur a morte perpetua ad similitudinem ovium, quæ ad hoc natæ sunt ut devorentur. Ne vero putarentur sic devorari, ut ex toto perirent sicut oves, et sic postea mortis tormenta non sentirent, addit : *mors depascet eos*, id est ita consumet ut tamen in tormentis vivant ; ad modum herbæ, quæ cum depascatur, tamen restat : hoc autem dicit ad exaggerationem calamitatis eorum. Melius enim esset ex toto mori, quam depasci. Dico quod depascetur a morte. Et ut magis doleant, *justi*, quibus hic dominantur, et quos affligunt, *dominabuntur eorum*, id est iudicabunt eos : *in matutino*, id est in matutina resurrectione. Juxta illud : « Iudicabunt sancti nationes, et dominabuntur populis (Sap. iii, 8). » *Et auxilium eorum iniquorum in inferno positurum veterascet*, id est deficiet, ad similitudinem vestis veteris quæ deficit. Quod est dicere : Non ibi amicorum suorum obtinebunt *auxilium* : hoc autem quod *auxilium veterascet*, procedet a *gloria eorum*, id est gloria superbæ quam hic habent erit inde causa. Vel aliter : *Auxilium*, quod nunc expectant a gloria eorum, in inferno eis positis deficiet. Dico quod *mors* sic *depascet eos*, et non redimentur a fratre. *Verumtamen*, quamvis videar similiter perire et non redimi, cum hic omnibus miseriis subjaceam, *Deus redimet animam meam de manu*, id est de postestate *inferi*. Quod est dicere : Quamvis carnis mortem subeam, tamen mors Domini redemptio mea erit, ne infernum introeam, cum hoc sit quod acceperit me, id est humanitatem meam ut me redimeret. Per hoc autem innuit quod similiter alios sibi conformes *redimet*. Et ideo quia impii depascuntur, et anima mea et mihi conformium redimetur, tu, juste quilibet, ne timeris illum qui simpliciter est *homo*, nec etiam deificatus, iniquum scilicet, cum dives factus fuerit

ipse homo, et potens ad affligendum te. *Et cum multiplicata fuerit hic gloria, id est excellentia domus ejus, quoniam non omni tempore durabant hæc.*

Sed cum homo interierit morte corporis, non sumet omnia, id est non habebit aliquid **161** divitiarum, unde contra te in futuro superbiat. *Neque descendet cum eo in infernum gloria domus ejus, in qua gloriatur et superbit. Et vere non sumet aliquid, neque exaltabitur gloria domus ejus: quia anima ejus, id est sensualitas ejus benedicetur, id est exaltabitur tantum in vita ipsius.* Quod est dicere: Vere in futuro non exaltabitur, quia tantum in hæc vita sensualitas ejus exaltabitur in omnimoda voluntate. Ostensio quasi a repetitione. *Anima ejus, dico, dicentis sibi: Benefac animæ tuæ in omni voluntate. Nam cum benefeceris ei, confitebitur tibi, id est laudabit te aliquis dicendo te probum et dapsilem. Sequitur: Introibit, etc. Quod sic continuatur: Ita dicit iniquus secum, scilicet confitebitur, etc., et benefaciet animæ suæ. Et tamen quamvis hic sibi benefaciat, introibit usque in progenies patrum suorum, id est usque in infernum: quo introierunt progenies aliorum iniquorum, quorum filius est in malitia. Vel sic: Usque in infernum quo introierunt diaboli patres eorum per superbiam suam: qui dicuntur progenies, id est gignentes cum iniquum in infidelitate. Et postquam introierit, usque in æternum non videbit lumen, id est Dei cognitionem. Et ideo introibit, et non videbit, quia homo cum in honore esset, etc. Hoc autem ut superius exponitur: quod ideo repetit, ut eum a jumentorum similitudine retrahat.*

IN PSALMUM XLIX.

Titulus quadragesimi noni: *Psalmus Asaph.* Asaph, Eman, Ethan, Ydithun, quatuor modulatores fuerunt: qui modulatoribus aliis præerant, qui David Psalmos modulabantur. Hic autem non videtur Asaph vox hæc apposita ad quamlibet historię figuram, sed propter sui interpretationem. Asaph enim illud idem quod et Synagoga interpretatur; *Congregatio* videlicet: ideoque hic ponitur *psalmus*, id est tractatus iste est Asaph, id est congregationis fidelium ante adventum Christi. Sciendum autem collectionem illam ante adventum Christi, non ideo dictam esse Synagoga, id est congregationem, quod ad irrationabiles et coactos pertinet; quia multi eorum, cum perfectissimi essent, dicti sunt Ecclesia, id est convocatio: quod ad rationabiles pertinet, et non coactos, qui sola convocacione accedunt; sed secundum maximam partem, qui non ratione sua eos ducente ad hoc legi deservebant, sed timore pœnæ, more irrationabilium animalium, quæ non ratione ea ducente, sed vi in unum congregantur. Introducuntur autem in hoc psalmo fideles ante adventum Christi existentes, dicentes Deum qui per prophetas ante locutus fuerat, per Filium suum incarnatum mundo locuturum. Et sacrificiis legalibus quæ tantummodo signum novæ legis existerant exinanitis, sacrificium laudis instituturum; quod in

A peccatoribus non esse ostendit, ut ipsi sic a peccato, etsi non amore, saltem timore retrahantur. Ideo vero istos introducit Propheta, ut hoc quod hic prophetatur tantorum virorum testimonio magis sit confirmatum.

Deus deorum Dominus locutus est, et vocavit terram. Quasi dicat: Ille qui Dominus est in rebus, et, cum Dominus sit, potestatem habet sua pro modo suo immutandi et disponendi; et qui Deus est, id est creator omnium, ideoque in omnibus credendus, et non talis Deus qui ab alio dedicatus sit, quemadmodum multi fideles perfecti; sed *Deus deorum*, id est spirituum cœlestium, et perfectissimorum hominum; qui ideo dii dicuntur quia ejus sunt divinitatis participes: Iste *Deus locutus est*, id est tempore plenitudinis per Filium populo suo loquetur; qui jam sæpius antea per oracula prophetarum est locutus. Unde Apostolus: « Multifarie multisque modis olim Deus loquens Patribus in prophetis, novissime locutus est nobis in Filio (Hebr. 1, 1). » Et postquam fuerit per Filium locutus, *vocavit terram a solis ortu usque ad occasum*, id est vocabit ad fidem per prædicatores de omnibus habitatoribus terræ, a solis ortu usque ad occasum. Cum autem **162** subsequenter ponere deberet quid loquetur, interponit quod ex Judæis nascetur, vel a Judæis incipiet vocationem suam: ut Judæos infideles, qui eum negaturi erant esse Deum, auctoritate sua convictos, ad audiendum quæ locuturus est, et obsequendum invitet. Interponit etiam ignem *in conspectu ejus* exarsurum, et tempestatem *in circuitu ejus* esse futuram. Et eum cœlum, id est apostolos, et terram, id est mediocres fideles, a perdendis separaturum. Qui etiam apostoli annuntiabunt aliis, qui terra erunt, justitiam ejus Dei: ut cum hoc tanto ante tempore prophetizet, Judæos incredulos ad audiendum et obediendum Christo et discipulis ejus incitet. Adhortatur quoque ipsos cœlos ad Dei fideles futuros prædicatione sua congregandam, ut innuat quantam jam, tanto ante tempore existens, hujusce rei habeat affectionem, et eandem affectionem doceat aliis habendam esse. Hoc notato, ad verba libri redeamus. Sequitur. *Ex Sion species, etc.* Quod sic continuatur: Dico quod loquetur per Filium incarnatum. Et *species decoris ejus filii procedet ex Sion*, id est ipse speciosus in innocentia, et decorus in omnibus virtutibus, nascetur ex plebe Judaica: quæ designatur per Sion, quæ turris est in Judæa. Vel sic: Dico quod vocabit omnem terram; et species decoris ejus Dei, id est prædicatores ejus, speciosi in innocentia et decori in virtutibus, procedent ex populo Judaico. Vel sic: Advocabit terram. *Et species decoris ejus terræ incipiet ex Sion*, id est primi speciosi et decori terræ quos ipse vocabit, erunt de Sion: Ecclesia scilicet primitivorum. In hoc autem Judæos benevolos reddit ad eum audiendum, cum ex eis nasci dignaturus sit, et ex eis vocationem suam incepturus.

Dixi quod Deus loquetur per Filium, et ipse Filius

Deus existens cum Patre. Et secundum hoc invisibilis veniet, non localiter, sed in notitiam hominum *veniet manifeste*, id est manifestus et visibilis secundum quod homo. Dico *Deus* et non recens : sed *Deus noster*, quem nos et patres nostri colimus. Et ipse *Deus non silebit* se esse Deum. Quod est dicere : Et voce et opere se ostendet esse Deum, secundum quod in Evangelio legitur : « Ego in Patre et Pater in me est (Joan. xiv, 10). » Dixi quia veniet, et postquam venerit, *ignis in conspectu ejus exardescat*, id est fervor dilectionis augmentabitur, ad modum ignis exardescentis; in conspicientibus eum speciali aspectu, in fidelibus scilicet. Et *tempestas valida*, id est excecatio vehementissima: quæ ideo dicitur tempestas, quia eos ad modum tempestatis dejiciet, et per illicita rapiet. Erit *in circuitu ejus*, id est, in infidelibus, qui neglexerint ei appropinquare. Et erunt *in circuitu ejus*, id est, in elongatione ejus. Vel sic : valida tempestas, id est excecatio, erit in conspicientibus : non in divinitate, sed *in circuitu ejus*, id est in humanitate solummodo. Quod est dicere : In illis *tempestas erit*, qui eum simplicem hominem esse opinabuntur. Humanitas autem per similitudinem circuitus dicitur. Non quod in se divinitatem localiter comprehendat, sed quod in ea occulte et spiritualiter ipsa divinitas habitet. Cum enim intra rem aliquam habitamus, eadem re circumdamur. Quoniam autem dixerat, *vocabit terram*, et non exposuerat, ne hoc ignoraretur ostendit. Dico quod *vocabit terram* : et hoc modo, scilicet : prius *advocabit*, id est ad fidem *vocabit cælum*, id est apostolos, qui sublimitate virtutum dicuntur cælum.

Nevero putaretur amittere divinitatem, propter assumptam humanitatem, addit *desursum* existens. In sublimi scilicet æqualitate divinitatis cum Patre: ac si sic diceret : Quamvis homo sit manifestus et visibilis, et humana voce vocans et loquens; tamen *desursum* erit. Per hoc autem Judæorum perfidiam expugnat, qui eum hominem simpliciter esse mentiantur. **163** Unde ipse testatur : « Vos de deorsum estis, ego de supernis sum (Joan. viii, 25). » Dixi quod prius *cælum* *advocabit*. Et per *cælum* *advocabit terram*, id est alios fideles qui erunt terra ejus, compluendi doctrina ipsorum apostolorum; sicut terra a pluvia cæli compluitur, ut per hoc sit fertilis. Volens per ipsum cælum discernere a massa perditorum populum suum, id est terram suam. Quod est dicere : Per cælum jam vocatum, *vocabit et terram ad fidem*, ut separet eam a perditis; et si non a conversatione perditorum in præsentia, saltem a conformitate eorum et in futuro a præsentia quoque.

Sequitur exhortatio ad ipsum cælum, quæ talis est : Dico quod per vos, o cælum, *advocabit terram*; et quoniam hoc tale vobis injungetur officium, diligens hunc officio adhibete studium. Scilicet prædicatione vestra congregate in unitatem fidei : et hoc illi, id est ad honorem ejus, non ad vestri extol-

lentiam *sanctos ejus*, id est illos quos accedentes ad se fide sanctificabit. Determinat vero qui sint illi sic : *Sanctos* dico illos scilicet *qui ordinant*, id est qui ordinabunt *testamentum*, id est legem novam ejus, *super sacrificia* legis veteris. Quod est dicere : *sacrificia* reputabunt inferiora, id est indigniora; et *testamentum* superius, id est dignius : a similitudine illius qui ordinat lapidem super lapidem, et cætera talia. Exhortatione interposita, redit ad hoc quod incæperat, sic : Dico quod *advocabit cælum*, et per cælum *terram*; et ipsi *cæli annuntiabunt* ipsis quos *vocabunt* *justitiam ejus*, quod ipse justus est. Et quoniam ipse qui *Deus* est, *Judex* est : quod est dicere, ut illos a peccatis exterreat, annuntiabunt eum justum esse Judicem, qui in futuro peccata ulciscetur. Vel hoc totum ab illo loco ubi dicit : *Deus manifeste veniet*, usque ad *audi populus*, de secundo adventu legi potest, de quo ideo interponit ut, cum ipsum Filium, quem loquentem vult introducere, terribilem Judicem in secundo adventu adventurum ostenderit, incredulos ad audiendum, et illi obediendum, timore saltem instiget. *Deus manifeste*, etc. Quod sic continuatur : Dixi quod *Deus* per Filium loquetur et vocabit terram, et quod *ex Sion erit species* *deoris ejus*. Et ipse Filius qui, cum humilis erit, non apparebit incredulis esse *Deus, manifeste veniet* ad iudicium in futuro, id est cum potestate et majestate. Et sic apparebit esse *Deus*, secundum quod in Evangelio legitur : « Tunc videbunt Filium hominis venientem in nube cum potestate magna et majestate (Luc. xxi, 27). » Dico quod *Deus* *Filius veniet*, qui non est recens *Deus* sed *Deus noster*, quem colimus. Et ipse veniens non *silebit* a vindicta, sicut in priori adventu. Quod est dicere : ulciscetur in eos apparens in majestate, qui negligit eum venientem prius in humilitate. Exponitur autem quomodo ulciscetur, sic : vere *non silebit*; *ignis* enim *elementariis exardescet in conspectu ejus*, id est in præsentia ejus. Notandum autem quod ignis iste non erit ille ignis æternus quo postea impii sine fine torquebuntur? Sed ut beatus Petrus affirmat, erit « In resurrectione mortuorum iste ignis, tantum altitudinis aeris attingens, quantum diluvii inundatio descendit (II Petr. iii, 10-12); » quo igne omnis aeris fœditas expiabitur; per quem ignem fidelium corpora et animæ simul conjunctæ, sicut modo sunt, velocitate summa sine læsione qualibet, Domino obviam in aera occurrent ad iudicium. Unde Paulus (I Thes. iv, 17) : « Rapiemur obviam Domino in aera, » impii vero peccatorum mole gravati, multum læsionis in se ferentes, transibunt ad iudicium, in æterni protinus ignis mittendi cruciatum. Sequitur : Et cum ignis ibi futurus sit, *et in circuitu ejus*, id est circa eum localiter, vel *in circuitu*, id est in elongatis ab eo in impiis scilicet, erit *tempestas valida*, ventus vehementissimus, scilicet multitudo angelorum **164** malignorum. Qui dicuntur tempestas per similitudinem, quia sicut tempestas, id est ventus, si grana et paleas mista

invenerit, grana quidem non movet, paleas vero rapit et desert; sic et ipsi fideles non tangentes, infideles vero rapientes, in ignem detrudent perpetuum.

Sequitur: *Advocabit*, quod sic continuatur: Dico quod *Deus manifeste veniet*. Qui veniens localiter *desursum*, id est de sublimi sede ejus, quæ est ad dexteram Patris, *advocabit cælum*, id est perfectissimos, et *terram*, minus perfectos, volens per iudicium cæli discernere populum suum, id est minus perfectos a damnandis. Juxta quod idem in Evangelio dicit: « Sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel (*Matth. xix, 28; Luc. xxii, 30*). » Cum dicit *congregate*, etc., adhortatur angelos bonos ex affectione nimia ad congregandum bonos, sic: quandoquidem tempestas rapiet impios, vos angeli boni, quorum ministerio sancti ducentur ad gloriam, *congregate illi*, id est ad honorem illius Filii sanctos ejus, id est cælum et terram. Et determinat qui sint illi sancti, cum addit: *Qui sancti in hoc mundo ordinant*, id est, recto ordine reputant *testamentum ejus*, id est æternam beatitudinem, quam ipse promittit in Novo Testamento esse super sacrificia, id est præcellere dignitate sua bonas operationes et virtutes quas ipsi Deo sacrificant, quod est dicere, qui pluris esse reputant æternam gloriam quam merita sua, juxta illud Apostoli: « Existimo quod non sunt condignæ passionibus hujus temporis, ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis (*Rom. viii, 48*). » Dixi, *congregate sanctos in gloriam, et ipsi cæli*, id est sancti congregati, *annuntiabunt justitiam ejus*, scilicet Dei. Et exponit quam justitiam, cum addit: scilicet *annuntiabunt quoniam Deus iudex est*. Quod est dicere: Non voce; sed gloriæ suæ beatitudine, infidelibus ostendent, quasi si annuntiando ostenderent, quoniam Deus iudex justus est, qui eos digne remunerabit. Post interpositionem utilem, incipit enarrare Dei locutionem quam superius promisit, sic: Dixi quod *Deus deorum loquetur per Filium*, quæ locutio est hæc: *Audi, populus meus Israel*. Quod est ac si diceret. Tu collectio Judæorum, quæ populus meus peculiaris es, cui tot impendi beneficia, qui debes esse *Israel*, id est contemplans cælestia, non cor habens depressum in terrena: *audi* auditu interiori quæ dicam, et ego qui homo existens, humane loquor, *testificabor tibi*, id est testimonio Scripturarum tuarum et bonorum operum meorum comprobabo tibi quia *Deus sum*, et non alienus, sed *Deus tuus*. Ac si dicat: Debes audire me, et audiendo obedire, quia *Deus tuus sum*, quod Scripturarum et operum testimonio comprobatur. Dico *audi*; et hoc scilicet *audi*: Noli ulterius offerre mihi sacrificia legalia, quæ hucusque signa fuerunt, modo vero postquam eorum signatum advenit, signa non sunt, ideoque inutilia.

Non enim amodo *arguam te in sacrificiis tuis* legalibus, non datis; quasi diceret: si dum signa erant legis novæ nondum existentis, ea non obtulisses, te utique per prophetas et Scripturas, et per

A tribulationes temporales arguissem. Nunc autem quia signa non sunt novæ legis jam existentis, non *arguam te* si non obtuleris, quia amodo non caro ea; *holocausta autem tua* significata non significantia sunt *semper in conspectu meo*, id est in beneplacencia mea; quod est dicere: holocausta non de bobus et cæteris animalibus, sed holocausta tua, id est de te facta mihi placent, id est si tua vitia penitus in te sancti Spiritus igne combusseris, et si te mihi totum obtuleris, quod designabatur per holocaustum pro peccato factum quod totum comburebatur, illud mihi placebit. Quia vero dixerat indefinite, non in *sacrificiis arguam te*, per partes hoc removet, sic: *vere non arguam te in sacrificiis*; non enim accipiam *ultra vitulos*, id est sacrificia **165** vitulorum, *de domo*, id est de familia tua. *Neque accipiam hircos*, id est sacrificium hircorum, *de gregibus tuis* sumptum. Per has autem duas partes, dat etiam intelligere de aliis partibus. Quod est dicere: Nulla sacrificia tua mihi erunt acceptabilia. Posset dici: etiam si non sunt signa, cum tibi ista dare velimus, accipe. Contra hoc vero sic addit: Cum vobis non essent utilia, sicut prius dum signa erant, non oportet ut accipiam. Non enim his ego, *quoniam mea sunt omnes feræ silvarum*, quarum vos potestatem non habetis. *Et mea sunt jumenta* pascentia in montibus, et *boves*, id est non solum domestica animalia mea sunt, sed et silvestria, scilicet feræ, boves et jumenta in montibus pascentia, quibus dominari non potestis. Ac si diceret: Dum vobis profuit ut ea acciperem, accepi, scilicet cum signa erant. Constat autem quod nusquam mihi profecerunt, neque proficient. Sed cum amodo vobis non proficerent, quia jam eorum significatum advenit, ad quid ea acciperem, quasi his egerem? Non ego quidem, cum omnia animalia quadrupedia, et domestica et silvestria sint mea. Non solum autem mea sunt quadrupedia, sed etiam *cognovi omnia volatilia cæli*, id est cum Creator eorum sim, cognosco eorum omnium naturam. Et non solum volatilia mea sunt, sed et *pulchritudo agri mecum est*, id est pulchræ messes, et fructus agrorum, in dispositione mea sunt. Ego enim Creator eorum. Ac si diceret: Non ego, ut des mihi volatilia et messes in sacrificium tibi inutile. Hæc enim omnia mea sunt. Cum dicit *cognovi volatilia*, innuit quod suæ creaturæ sunt. Cum autem et quadrupedia et volatilia mea sint, et pulchritudo agrorum, si hoc sit quod *esuriero*, quod nunquam tamen continget, *non dicam tibi* ut mihi ista offeras. Et repetit causam quare non dicat, ut confirmet, sic: vere non dicam, nec oportet. *Meus est enim orbis terræ*, id est omnis terra, et *plenitudo ejus*, id est omnia quæ in eis sunt. Ac si dicat: Cum non sint signa, videris offerre ad hoc, ut hæc esuriam. Sic ideo non oportet; nam si esurirem, non quærerem ista a te. possem enim egomet accipere, cum omnis terra sit mea, et quidquid est in ea. Quia vero dixerat, *si esuriero*, putaret aliquis quod aliquomodo esuriret. Quod removet sic: quamvis di-

erim : Si esuriero, nunquid manducabo carnes taurorum aut sanguinem hircorum potabo ? nequaquam. Quod est dicere : Non est necesse ut te moneam ad hæc offerenda mihi. Ego namque non manduco carnes taurorum, neque poto sanguinem hircorum.

Postquam ostendit hæc sacrificia se nolle, ad illud quod sibi placet sacrificium invitat, cum dicit, *Immola Deo*, etc. Quod sic continuatur : Dixi quod sacrificia Je vitulis et hircis non curo ut immoles, sed potius immola mihi Deo *sacrificium laudis*, id est hoc sacrificium, ut me laudes et affectione et bona operatione, et etiam voce; et hoc quoque quod me laudabis, non putes a te habere, sed *et redde mihi Altissimo vota tua*, id est sacrificia laudis; quod est dicere : Reputa quod ego tibi hoc dabo, ut si mihi sacrifices, et mihi ista vota reddas ex debito, non donare te credas ex dono. *Vota* dicuntur hujusmodi sacrificia, quod a fidelibus in baptismo Deo voventur. Et si *sacrificium laudis* immolaveris, *invoca me Liberatorem in die tribulationis*, id est in extrema die tui obitus, quando occurrunt tibi spiritus maligni, volentes te in tribulationes deducere; *et erant te ab omni tribulatione*; *et inde erutus, honorificabis me*, id est laudabis in æternum, in gloria perpetua constitutus. *Honorificabis* scilicet non voce, sed affectione. Quoniam autem dixerat immolandum esse Deo *sacrificium laudis*, ne putarentur hoc sacrificium posse peccatores immolare, qui laudare videntur eum voce exteriori : quod non est dicendum esse **166** laus, cum discordent in affectione et opere, ostendit fidelis Asaph ex ipso auctoritate divina, peccatorem nulla utilitate sua Dei laudem voce solum annuntiare, sic : Dixi Deum præcepisse immolandum esse *sacrificium laudis*, et voce, et opere, et affectione. Sacrificium hoc offert justus, maxima utilitate sua; *peccatori autem non poenitenti dixit Deus per Scripturas, et dicit etiam per Filium suum : Quare tu enarras justitias meas*, id est qua utilitate enarras aliis præcepta mea, quæ justa sunt? *et qua utilitate tua assumis testamentum meum*, id est legem meam *per os tuum* loquendo tecum, et me sola voce laudando? nulla utilitate tua hoc agis. Quod est dicere : Justus maxima utilitate sua Deum voce laudat, cum in vita non discrepet, peccator autem ut ipsa Dominica auctoritate convincitur, nulla utilitate sua Deum voce laudat, cum vel secum vel aliis Dei laudem annuntiat. Ostendit autem in persona ipsius Dei; quare sit eas laudare inutile, sic : Dico quod *enarras justitias meas* aliis voce, *et assumis per os tuum*, quas justitias justus enarrant opere et patienter, ferendo disciplinam meam, et ideo ipsis utiles sunt. *Tu vero eas enarras et assumens odisti*, et adhuc odio habes *disciplinam*. Quod est dicere : Si aliquando te pietate paterna, propter peccata tua corrigenda, disciplina tribulationum affligo, non eam patienter et cum dilectione fers; sed odio eam habendo, cum tædio et murmure inutiliter sustines. Et non solum odisti disciplinam, sed et projecisti

A trorsum sermones meos, id est neglexisti præcepta mea male vivendo.

Ostendit autem per partes quomodo projecit : sic : Vere *projecisti sermones meos*; ego enim præcepi non furari, et tu si videbas furem, *currebas cum eo*, id est celeriter consentiebas ei vel actu vel assensu. Et ego dixi non esse adulterandum, et tu si videbas adulteria exercentes, *cum ipsis adulteris ponebas portionem tuam*, id est participationem tuam. Quod est dicere : Particeps fiebas adulterii cum ipsis, vel actu vel consensu; præcepi etiam non esse blasphemandum, et *os tuum abundavit malitia* blasphemiarum in proximum. Statui quoque non esse decipiendum proximum in dolo, *et lingua tua concinnabat dolos*, id est concordando et commiscendo veritatem, ut magis falleret, proferebat dolos adversum proximum. Dico quod *os tuum abundavit malitia* blasphemiarum in proximum, et hoc non semel tantum, sed *sedens*, id est immobilis et perseverans *loquebaris adversus fratrem tuum malitiam* blasphemiarum. Et quia frater potest intelligi æquivoce, scilicet vel frater secundum genus tantum, vel etiam secundum fidem, vel insuper secundum impietatem, determinat de quo fratre hic agat, cum addit : Dico, *sedens adversus fratrem loquebaris*, et, id est scilicet, *adversus filium matris tuæ Ecclesiæ ponebas scandalum*. Quod est dicere : Si peccasses contra fratrem illum qui solum frater est in genere, vel adversus eum qui frater est in impietate, licet malum esset, non tamen adeo esset intolerabile. Sed quod multo gravius est, scandalizabas malitia blasphemiarum cum qui frater tuus erat secundum unitatem Ecclesiæ. Ideoque, quia sic *sermones meos projecisti* et multis aliis modis, nulla utilitate tua laudas me, enarrando ipsos justos sermones. Dico quod si videbas furem, *currebas cum eo*, et cætera similia faciebas, et verum est : *hæc omnia fecisti revera, et ego tacui*, id est non redargui te, damnando protinus pro his commissis. Et quia *tacui*, o inique, existimasti quod ero tui similis consentiendo iniquitati tuæ, non puniendo. Vel inique potest legi adverbialiter, sic : quia *tacui, existimasti quod ero tui similis*, non ulciscendo iniquitatem tuam, et hoc *inique existimasti*, id est non fuit vera existimatio tua : nam ego *arguam te* in futuro, damnatione tua, et sic *arguam* quod *statuam te contra faciem tuam*, **167** hoc autem per similitudinem dicitur, quasi poneret : Adeo manifeste *arguam*, quod, velis, nolis, faciam te cognoscere iniquitatem tuam, quam modo cognoscere negligis; a similitudine alicujus, qui, si *contra faciem* cuilibet statuitur, cognoscit eum. Notandum quod hoc de peccatore ideo interponit, ut terrendo eum a peccato retrahat, et ad poenitentiam adducat.

Postquam vero peccatores exterrunt, ad intelligendum quod sacrificium facturi sint, invitat, ut in ultimo instruat, sic : Dixi quod nulla utilitate sola voce peccator me honorificat. Ergo vos, peccatores, qui modo *obliviscimini Deum*, me scilicet, non obe-

dicado præceptis meis, *intelligite*, id est diligenter percipite hæc quæ dixi, ut non sola voce enarretis justitias meas, neque projiciatis sermones meos retrorsum: *ne*, si non intellexeritis, *quando*, id est aliquando, *rapiat* vos Deus ad vindictam, ego scilicet, *et tunc non sit qui eripiat* vos de damnatione. Ac si poneret: Cum diabolus aliquando ad malum rapere vos intendat, eripio ego vos: sed si ego rapero, nemo poterit vos eripere. Quoniam autem eos de peccatis exterruerat, possent quærere: Quando quidem enarrare justitias tuas, sic ut sermones tuos projiciamus, tibi non placet, quid agamus, nos instrue, Cui petitioni sic respondet: Dixi quid non valet sic enarrare justitias meas, cum hoc non sit ad honorem meum; sed *sacrificium laudis honorificabit me*, id est hoc erit ad honorem meum, quod laudet et voce, et opere, et affectione: *et illic*, id est in illo sacrificio erit *iter*, quo itinere ostendam illi qui hoc egerit, *salutare Dei*, id est salvationem quam Deus dabit suis in futuro. Ac si dicat: Insistere debet unusquisque ad *sacrificium laudis*; quod erit *iter*, id est via per quam ille qui institerit, videbit salvationem quam Deus dabit suis in futuro, ego scilicet. Vel sic potest versus iste continuari, at expositio 1.0.1 mutetur: Ergo qui inutiliter enarratis sola voce justitias meas, *intelligite* hæc quæ vobis dicam: *sacrificium laudis honorificabit me*, etc.

IN PSALMUM L.

Psalmi titulus quinquagesimi: *In finem psalmus David, cum venit ad eum Nathan propheta, quando intravit ad Bersabee*, quod sic exponitur. *Psalmus* iste attribuendus est David prophetæ, respicienti in finem, id est in Christum, finem prophetiæ et legis, per cujus misericordiæ et passionis fidem purat se de homicidio et adulterio, quod commisit, esse salvandum: factus iste psalmus cum hoc sit quod *venit ad eum Nathan propheta*. Cum in hoc loco causative ponitur; ac si diceret: Causa quare nunc psalmum componeret, exstitit Nathan propheta veniens ad eum. Quia vero ad eum multoties venerat, ne ignoraretur in quo adventu ipse causa fuit nujus psalmi, determinat hoc cum addit: *quando intravit ad Bersabee*. Quando hic causativum est; quasi poneret: *Cum venit ad eum Nathan propheta* ad corrigendum eum jussu Domini: quandoquidem ipse David *intravit ad Bersabee*, et commisit adulterium. Cum dicit *intravit ad Bersabee*, rem turpem occulte indicat, nec oportuit apertius dici, cum historia nota sit. Quæ historia breviter attingenda est, propter ipsius figuram. Legitur quidem David de solariorio suo Bersabee Uriæ uxorem de lavacro prodeuntem aspexisse, ejusque pulchritudinem concupivisse (*II Reg. xi*). Qua in adulterio cognita, quoniam eam propter infamiam, marito superstiti, in conjugio retinere non poterat, eundem maritum ejus U. i. m. fraudulenter fecit interfici, et sic eam sibi conjugio conjunxit. Cæterum quia, se de peccato tanto secure habens, Deo per pœnitentiam et afflictionem satisfacere negligebat, jus a Dominico per propheta-

tam Nathan correptus, et, de peccato pœnitens, hunc psalmum condidit. In quo Deum vehementi affectione de peccati sui remissione orat, et ejus benevolentiam in 168 ultimo captat. Orat etiam de omnium iniquitatum suarum remissione. Promittit quoque sibi ex confidentia divinæ clementiæ et potentiæ, se per fidem Dominicæ passionis et baptismi futuri mundandum esse, rogans ut, cum mundatus fuerit, non permittat eum Deus ad peccata reverti. Ostendit quoque, ut magis Dei clementiam ad condonandum moveat, quod, si Deus ei indulserit, multi peccatores ejus exemplo pœnitentes ad eum convertentur. Excusatque se ideo sacrificia legalia non offerre, quia scit Deum eis peccata non condonare. Ostendit insuper quod per sacrificium spiritus contribulati, quod Deo gratissimum est, peccata condonantur. Quod sacrificium quia prævideret in Ecclesia futurum, orat ex affectione nimia pro ea, ut eam Deus benigne constituat, quæ constituta seipsam super altare fidei Deo sacrificabit.

Notandum autem quod, ad utilitatem nostram, David offensio et pœnitentia et remissio de peccato suo nobis proponitur, ut cum tantum vixum, usque adeo in sanctitate provectum, sic graviter cecidisse viderimus, nos usquequaque debiles, nullatenus in nobis fiduciam habentes, casum semper timeamus, et omnimodo caveamus. Si autem ad modum ejus, vel multo etiam gravius ceciderimus, ejus exemplo ad pœnitentiam reducti, pro peccato nostro flendo, et omnibus modis Deo satisfacere satagendo, de remissione, cum affectione immodica oremus, et sic veniam consequemur. In hac historia figura continetur, quæ, tametsi ad hujus intentionem psalmi non videtur attinere, non tamen dicenda est audientium utilitate carere; quæ figura hæc esse dicitur: Per David qui *manu fortis* et *desiderabilis* interpretatur, Dominus Jesus qui contra diabolum agendo viriliter manu fortis exstitit, et ante tempus plenitudinis a fidelibus veris desideratus fuit, intelligitur, qui de solio, scilicet de misericordiæ suæ sublimitate, considerans Ecclesiæ de baptismi lavacro prodeuntis pulchritudinem sanctitatis et innocentie, concupivit eam. Quæ Ecclesia per Bersabee figurabatur; quæ *puteus satietatis* interpretatur. Ecclesia namque est puteus doctrinæ Dominicæ dogmate satiatas, Juxta quod in Evangelio legitur: « Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ (*Joan. vii, 38*). » Ut igitur Ecclesiam Christus sponsam sibi conjungeret, diabolum, cujus sponsa fuerat, in infidelitate posita, morte sua non secundum essentiam, sed secundum potentiam peremit, ut in eo videlicet propter Adæ peccatum nullum ulterius usurparet imperium. Quod peccatum per ipsius Christi fuit obedientiam deletum, qui diabolus per Uriam Bersabee sponsum, a David interfectum, præsignabatur; qui *lux mea Dei* interpretatur, diabolus namque recte *lux mea Dei* dicitur. Qui de naturæ suæ lucidissima specie superbens, non se humiliter erga Deum ut creatura ejus

habuit, sed non voce, imo arrogantiae suae cognitione, secum ait : Lux mea est lux Dei. Quod est dicere : Quoniam a Deo lucidissimae naturae existo, non ut creaturam, sed ut Deum me habebō, hac enim mea tanta luce, me Deum esse comprobatur, quia diabolus, non voce sed affectione dixisse prohibetur : « Ponam sedem meam ad aquilonem (Isa. xiv, 14), » id est in frigore dilectionis Altissimi, et sic « similis ero Altissimo (Ibid.). » Ac si diceret : Si dilectionis ejus igne fervens, me ut creaturam ipsi subdidero, licet lucidissimus existens, tamen ei dissimilis, cum ipse Deus, ego vero ejus creatura reputabor; sed sedebo in aquilone, id est in frigore dilectionis ejus immorabor, nec ei subditus ero, et *similis ei ero*, id est cum tantae lucis sim, Deus sicut ipse existimabor. Notandum sane, non ignominiosum esse, si per Bersabee adulteram Ecclesia quae sponsa Christi virgo est et casta; per David vero peccatorem Christum a peccato immunis; per Uriam quoque innocentem et injuste peremptum diabolus nocens et juste Dei morte interemptus, fuerit figuratus : non enim magis ignominiosum est quam quod saepe diaboli nomen litteris aureis, Dei autem nomen atramento, id est colore nigro describitur, quoniam nec atramenti vilitas aliquid Deo offert dedecoris, nec auri pretiositas diabolo quilibet honoris attribuit.

169 *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam.* Quod est dicere : Cum tu Deus sis, et tui sit misereri, *miserere mei*. Et non parum, sed ad modum magnae misericordiae tuae; ut, cum scilicet magna sit misericordia tua, et peccatum meum magnum, secundum quod magna est misericordia tua *miserere mei*, cujus peccatum magnum est. *Et miserere mei secundum multitudinem miserationum tuarum*, id est secundum beneficia misericordiae tuae, quae multa sunt, quae beneficia miserationes dicuntur. Quod est dicere : Non solum ad mensuram magnitudinis misericordiae tuae oro, ut peccati mei magnitudini misereris, sed ad mensuram multitudinis *miserationum tuarum*, ut, cum scilicet multae sint miserationes tuae, misereris mihi per ipsas, qui multa delicta per Bersabee commisi. Peccavi namque in adulterio, peccavi in homicidio, peccavi et in negligentia tui, et in hoc quod Bersabee nocentem feci. Per hoc quod Dei magnam esse misericordiam dicit, et multas esse miserationes ejus, innuitque magnum esse peccatum suum et multiplex, benevolentiam Dei capiat, se accusando et Deum magnificando. Ostendit autem in quo sui misereatur, cum addit, sic scilicet : *Miserere : Dele iniquitatem meam*, id est dele a memoria tua iniquitatem meam, ut non punias; vel sic : *dele* ab anima mea maculam iniquitatis meae. Et sic *dele*, scilicet *lava me ab iniquitate mea, amplius quam de aliis iniquitatibus laveris*. Ac si dicat, de aliis iniquitatibus me jam lavisti, quae non tam amplae fuerunt, sed cum ista sit amplior quam illae essent, ampliori ergo lavatione. Ideoque *amplius me lava*.

A Vel sic amplius *lava me* quam sciam te rogare, non enim te tantum rogare scio nec possum, quantum oportet. Et non parum *lava*, sed *munda me ex toto*, per magnam misericordiam tuam. *A peccato meo*, peccatum idem est quod iniquitatis, vel peccatum potest intelligi concupiscentia mala, iniquitas vero actus ipse. Gravius enim videtur notare iniquitas, quam peccatum.

Quia se mundari oraverat, supponit causam quam mundari debeat, sic : oro, *munda me*, et mundare debes. *Quoniam ego*, qui te oro, et qui peccavi, *cognosco iniquitatem meam*, id est non me latet iniquitas mea. Et non ad horam cognosco, sed *et peccatum meum*, id est iniquitas mea, *est semper contra me*, id est in conspectu meo interiori, quod est dicere : Semper aspicio oculis interioribus peccatum meum ut de illo gemam, a similitudine rei contra aspectum alicujus positae, quam semper conspiciat. Et hoc est ac si sic poneret : Mundare me debes ex misericordia; nam, cum sciam peccata omnia criminalia vel a Deo, vel ab eo qui committit esse punianda, non dedignor iniquitatem meam cognoscere, sed in interiori meo semper eam conspiciendo, punio eam gemitu et lacrymis, et assidua poenitentia et oratione. Hoc autem totum est ac si breviter diceret : Mundare me debes, nec ulterius punire, cum justus sis. Nam ego jam in me frequenter iniquitatem meam punio. Hoc ostenso, quod ex magna misericordia debet ejus Deus misereri, et ex justitia, quia jam in se iniquitatem suam puniat, subjungit quoque quod ex potentia debet eum mundare, cum ipse solus immunis a peccato et justus possit peccata condonare : oro, miserere, ut iniquitatem meam deleas, et hac fiducia oro, quia *peccavi tibi soli*. Quod est dicere : Quia cum tibi peccaverim, tu talis es qui condonare potes, nam solus es, id est singularis potentiae, qui peccata potes indulgere. Nemo namque mundus a sorde, nisi tu : ideoque solus es potens ad indulgendum : ideo quoque, oro, *miserere*, quia *malum feci coram te*, id est sic ut te non lateat, sed sit coram te, id est in conspectu tuo ut videas. Ac si poneret : Si iniquitatem meam scirem te latere, **170** excusarem utique me; non ut misertus esses orarem. Sed quia te, omnia videntem, scio peccatum meum non latere, nolo me inutiliter excusare, sed humiliter, oro, *miserere*. In hoc autem quod Deum singularis esse potentiae dicit, et omnia videre, multum eum benevoluntiam reddit : Quoniam autem dixerat : *Tibi soli peccavi*, ne male notando *soli*, intelligeremus sic eum velle dicere ut solum contra Deum peccasset, et non contra Uriam, quem injuste occiderat, et sic mendax videretur, determinat qualiter intelligat soli, sic : *Dixi tibi soli*, et sic dico *soli*, quod es solus ut *justificeris in sermonibus tuis*, id est verax inveniaris in omnibus quae per prophetas locutus es, et quae etiam per Filium loqueris. Unde Apostolus : « Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax (Rom. iii, 4). » Et sic etiam solus es, ut *vincas cum*

judicaris, id est ut bonitas tua vincat et superexcellat bonitatem omnium, quotiescunque sit a consideratione justorum iudicium inter bonitatem tuam, et inter bonitatem aliorum bonorum. Quod est dicere: Quotiescunque fideles tui compensant bonitatem tuam et aliorum, tua semper excellit. Unde in Evangelio: « Nemo bonus nisi solus Deus (Marc. xviii, 19). » Ostendit autem unde possit videri quod ipse vincat, cum addit: *Ecce enim in iniquitatibus*, etc. Quod sic continuatur: Dico vincis cum *judicaris* a fidelibus, et verum est.

Ecce enim in præsenti est, unde possit hoc percipi, quod vincis et me et omnes in humano genere. Nam cum tu sis immunis a peccatis, ego in *iniquitatibus* originalibus *conceptus sum*; quod est dicere: Ego existens prius in *iniquitatibus* originalibus, *conceptus sum* a matre mea. Ac si dicat: Antequam a matre conciperer, cum adhuc in lumbis patris essem, jam in *iniquitatibus* originalibus eram. Unde Apostolus: « Mors in omnes pertransiit (Rom. v, 12) » id est peccatum originale, per quod ad mortem venit, nisi baptisate purgetur. Non solum ante conceptionem fui in *iniquitatibus* originalibus, sed et me *concepit mater mea in peccatis*, id est in *iniquitatibus* originalibus, id est sed et in ipsa conceptione fui in ipsis *iniquitatibus* originalibus. Et hoc totum est ac si breviter poneret: In hoc et me et omnes humanos vincis, quia tu semper immunis es a peccato, ego vero et omnes humani, et ante conceptionem, et in ipsa conceptione *iniquitatibus* originalibus aggravamur. Bene quidem ponit iniquitates pluraliter. Multipl. ceter enim Adam peccavit, scilicet delectatione, et actu, et exemplum peccandi aliis derelinquendo. Et vere vincis omnes bonitate. *Ecce enim in præsenti est* unde hoc possit videri, quod bonitate, et me et omnes vincis.

Nam tu *dilexisti veritatem*, id est veram poenitentiam et cognitionem meam de peccato. Quod est dicere: Cum ego negligenter me habens, de peccato meo poenitentiam odio haberem, tu piissimus *dilexisti veritatem*, id est ut veram poenitentiam agerem, et ad hanc me per prophetam Nathan commovisti. Per quod apparet quod me bonitate vincis. Nam cum ego contra memetipsum impius essem, in iniquitatis meae obstinatione, tu pius exstitisti in poenitentiae admonitione.

Et in hoc etiam comprobatur quod vincis bonitate, quod mihi, qui non promerueram, et adeo graviter casurus eram, *manifestasti spiritum prophetico incerta et occulta mysteria sapientiae tuae*, id est Filii tui; quod est dicere: Revelasti mihi Spiritu sancto mysteria incarnationis et passionis Filii tui, et quod mundum morte sua reparaturus esset, quæ incerta multis sunt, qui, tamen a prophetis audierunt, non tamen horum plenarie per Spiritum sanctum habent, et occulta sunt multis qui nihil penitus inde audierunt; ac si diceret: Ut per fidem horum mysteriorum salvarer a peccato originali, gratuita pietate ista mihi manifestasti. Unde constat

A quia vincis, cum sine merito hæc ad salutem meam mihi revelasti; 171 et inde adhuc apparet quod vincis bonitate, quoniam *asperges me hyssopo*, id est facies me similem illi qui aspergitur hyssopo; et sic facies me similem quod *mundabor*. Quod est dicere: mundabis me per aspersionem sanguinis Christi, qui erit sparsus hyssopo, id est in humilitate. Quod in veteri lege præfigurabatur. Cum enim leprosus cum fasciculo hyssopi sanguine sacrificii aspergebatur, a lepra mundabatur (Levit. xiv, 6). Per hyssopum autem quæ humilis est herba, et in petrosis locis existens, et ad pulmonis tumores depressivos valens, humilitas Christi, qui petra firma est præsignabatur; qui diabolicæ potentie tumorem, per sui sacri sanguinis effusionem depressit, et peccatorum generis humani lepram exinanivit.

B Per cujus humilitatis fidem, promittit se David a peccato suo mundari, cum dicit: *Asperges me hyssopo*, id est me similem facies leproso, qui sanguine aspergitur per hyssopum. Et exponit quomodo faciet similem, cum addit *et*, id est scilicet, *mundabor*, id est in hoc facies similem: quod sicut leprosus ille in corpore mundatur, sic et ego per fidem aspersionis sanguinis Christi in humilitate a peccato meo in anima mundabor, et non solum per fidem passionis Christi mundabor, sed etiam *lavabis me*, id est mundabis me ab ipso peccato, in fide baptismatis Christo dedicandum. Et ego lotus in fide baptismatis, *dealabor* in anima *super nivem*. Quod est dicere: Majorem candorem virtutum in anima habeo, quam sit candor nivis suo modo. Quia majorem candorem in corporibus invenire non potuit, de nivis candore comparisonem fecit. Et inde etiam apparet, quod bonitate vincis, quia *auditi mei* interiori, id est intellectui meo *dabis gaudium* remissionis peccati mei. Quod est dicere: nunc quidem contritor de peccati mei oppressionem, erit autem quando intelligentiam misericordia tua deletum esse, id est per poenitentiam quam ago, et sic gaudium mihi dabis de ejusdem peccati remissione, vel dabis gaudium interiori auditui, de hoc quod ego, qui modo propter peccata arcana tua concipere nequeo, quandoque remissione percepta, id est plenarie, arcana illa concipiam. Et in futuro dabis *letitiam* præmii, cum mihi, per gratiam justificato, vitæ æternæ reddes contributionem. Et per hoc etiam vincis bonitate, quod *exsultabunt ossa mea humiliata*, id est facies me exsultare de ossibus meis, de ratione scilicet, et libero arbitrio, et virtutibus; quæ cum modo sint per peccatum humiliatæ, quandoque rursus erunt per peccati remissionem et justitiæ meæ restitutionem exaltatæ.

C Benevolentia Dei captata per bonitatis ejus commendationem, ad orationem suam congrue redit, sic: Ostendi multimode quod bonitate vincis. Quoniam igitur adeo bonus es, *averte faciem*, id est considerationem tuam, a *peccatis meis*, quæ per Bersabee commisi. Non sic dico *averte*, ut non videas, quod impossibile est; sed sic *averte*, ne punias. *Avertere faciem a peccatis dimissis*, id est non sic videre ut

paniantur : advertere vero *faciem peccatis*, sic considerare ut puniantur. Quoniam autem in facie visus est, facies pro consideratione ponitur. Non solummodo vero a peccatis per Bersabee commissis, oro, faciem avertas, sed *et omnes iniquitates meas*, quascunque commisi, *dele*, sic ut non punias. Quibus deletis, *cor mundum crea in me, Deus*, id est tale cor quod omni errore mundum sit, per quod tua mysteria valeam intra me contemplari. *Et spiritum rectum*, id est Filium tuum, per quem omne quod rectum est efficitur, *innova*, id est, noviter inhabitare fac in *visceribus meis*. Quod est dicere : Sapientia tua, id est Filius tuus antea quam sic graviter peccarem, secundum gratiæ operationem in anima mea inhabitavit, quam a me peccando **172** repuli. Quam oro ut rursus in me facias habitare. Innui propter quid orat, ut innovetur, id est reddatur sibi spiritus, id est Filius, cum interponit *rectum*. Quasi diceret, propter hoc scilicet ut cum ipse spiritus rectus sit, me quoque rectum in operatione faciat, qui me a rectitudine peccando distorsi. Innovare dicit, non quantum ad essentiali spiritus renovationem, cum immutabilis sit : sed quantum ad bonorum operum reparationem, quæ in eo defecerant : quasi diceret : *Redde mihi spiritum rectum*, per cuius inhabitantem gratiam renoventur in anima affectiones bonæ, quæ defecerunt, quibus affectionibus opera bona exerceam, viscera pro anima ponit : quia circa viscera potissimum anima regnat.

Et postquam spiritum rectum mihi reddideris, *ne projicias me a facie tua*, id est ne permittas ut ego per peccatum iterum me projiciam a rectitudine faciei tuæ, id est Filii, qui facies Patris dicitur, eo quod per ejus obedientiam nos Patris misericordia ut salvemur aspexit ; sicut per visum qui est in facie, aliquis aspicit. *Et ne auferas a me*, id est ne permittas amplius auferri a me per peccatum, *Spiritum sanctum tuum*, id est inhabitantem per gratiam Spiritus tui, et illius scilicet personæ, quæ vulgo Spiritus dicitur, quæ etiam a Patre et Filio procedit ; Quod est ac si dicat : *Fac in me constanter inhabitare gratiam Spiritus paraclæti*. Et sic : *Redde mihi lætitiæ salutari tui*, id est Filii tui qui mundi Salvator erit ; ac si diceret : Propter peccati mei gravitatem, Salvatoris Filii tui amisi lætitiæ. Scio namque quia in ejus adventum nihil utilitatis habeo, nisi hic peccati remissionem per poenitentiam adeptus fuero ; unde, precor, indulge, et sic lætitiæ Salvatoris venturi mihi redde : *Et in illa lætitiæ confirma me*, id est perseverare me fac, ne peccando criminaliter rursus ea caream. Dico : In ea me *confirma*, et hoc *Spiritu principali*, id est per te Patrem in me specialiter habitantem. Pater autem Spiritus principalis dicitur, non quod Filio et Spiritui sancto principetur, et eis major existat ; sed quoniam ab eo ineffabiliter gignitur Filius, proceditque Spiritus. Bene quidem in primis agit de Filio, ubi dicit : *Spiritum rectum innova*, etc. Postea vero de Spiritu sancto, cum ponit : *Spiritum sanctum tuum*, etc. In

ultimo quoque de Patre cum subjungit : *Spiritu principali*, etc. Si enim de Patre prius ageretur, ab aliquo forsitan erroneo Pater excellere Filium et Spiritum dignitate crederetur, cum Pater principalis dicitur. Nunc autem quia de eodem ad ultimum agitur, cum minorem non esse constet, paritatem obtinere nequaquam ambigitur. Notandum sane, non inconvenienter Patrem et Filium, Spiritum nuncupari. Omnis namque substantia incorporea, recte Spiritus appellatur. Pater autem et Filii, substantia incorporea sunt.

Postquam ostendit quod, per misericordiam et potentiam et bonitatem Dei, debent ejus peccata remitti ut veniam citius impetret, quod commodum ex sui venia secuturum sit, ostendit sic : *Oravi miserere et iniquitates dele*, et *cor mundum crea in me*, et alia etiam multa rogavi, quæ si in me compleveris, exemplo meo *docebo iniquos*, id est alios criminaliter peccantes *vias tuas*, id est misericordiam per quam peccata mihi indulseris : et justitiam per quam me jam justificatum magis justificaveris, quæ misericordia et justitia dicuntur *viæ tuæ*, eo quod per ipsas ad te ventur, quod est dicere : Si per misericordiam mihi indulseris, et justificaveris, et post me justificatum ad majorem justitiam per justitiam tuam provexeris, exemplo innocentis et justitiæ meæ a te datæ, misericordiam esse te et justum ostendam aliis similiter peccantibus. *Et impii*, id est similiter sicut ego peccantes, *ad te convertentur*, per poenitentiam, exemplo meo adducti. Ut autem hoc sit quod impii exemplo meo ad te convertantur, o **173** *Deus salutis meæ*, id est Creator salutis meæ, quæ mihi salutem restitues, quam peccando amisi : *Libera me de sanguinibus*, id est de peccatis meis, adulterio scilicet et homicidio, per Bersabee commisso, quæ sanguines dicuntur, eo quod ex nimio sanguinis humore processerunt *vel de sanguinibus*, id est de multis mortibus quas operatus sum. Interfeci namque in corpore Uriam innocentem. Interfeci etiam me in anima, adulterium exercendo. Interfeci quoque Bersabee, eam ad adulterii consensum impellendo. De quibus omnibus mortibus *me libera*, indulgendo elementer, ne per eas ad mortem trahar, cruciandus perenniter. Sanguis quidem pro morte ponitur, eo quod in interfectione solet sæpe sanguis effundi. Unde propheta : « Si non annuntiaveris iniquitatem suam, sanguinem ejus, » id est mortem, « de manu tua requiram (Ezech. III, 15). » Et si me *de sanguinibus liberaveris*, non solum exemplo meo *iniquos docebo*, sed *et lingua mea exsultabit justitiam tuam*, id est exsultanter annuntiabit te esse justum : qui me justificaveris ; vel sic, *annuntiabit aliis iniquis justitiam tuam*, quam mihi dederis, ut et ipsi ad te conversiificentur. Promittit vero hoc quod oravit, se adipisci ex divinæ misericordiæ confidentia, et in hoc quoque ventam meretur : quod non de Dei clementia diffidit, sed confidentiæ sibi spem attribuit. Dixi quod si liberaveris, quod lingua meæ

justitiam tuam annuntiabit, et sicut ex misericordia tua esse confido, quod me liberabis, et per mei liberationem, *Domine, labia mea aperies*, id est idonea facies ad laudandum justitiam tuam; ac si diceret: Dum non mundatus a peccatis exstitero, idoneus ad te laudandum nullatenus ero, et sic jure labia clausa habebo. « Non enim est speciosa laus in ore peccatoris (*Eccli. xv, 9*). » Ast ubi me a peccatis munda-veris, mox idoneus ad laudandum te, me constituies, et sic *labia mea aperies*, id est jus te laudandi mihi concedens. Et postquam aperueris *labia, os meum annuntiabit laudem tuam*, id est laudabit misericordiam et justitiam tuam. Quoniam adeo ingemuerat de peccato et oraverat pro eo, posset aliquis dicere: Quare in tantum gemis? Noli gemere, sed sacrificia legalia Deo offer pro peccatis, et sic liberaberis. Ad quod excludendum sic addit: Necessè est ut gemam et orem: nec utile quidem est ut sacrificia legalia offeram, quæ ego non offeram. Quoniam si voluisses sacrificium, si intellexissem te velle me offerre legale sacrificium, dedissem jam utique, id est certe; tu non delectaberis holocaustis, id est sacrificiis legalibus. Notandum autem, Deum holocaustis quodammodo delectatum fuisse in Veteri Testamento. Alioquin enim irritè fieri per Moysen præcepisset. Delectabatur vero holocaustis, ut sacrificiorum in nova lege futurorum signa essent: et quod spiritualiter intellectuum debilius intelligentia capere non poterat, per legalium sacrificiorum imaginem utcumque notaret, ne a fide gratiæ futuræ aliena penitus existeret. Non delectabatur autem holocaustis, ut per ea peccata condonaret, si sacrificiorum ab eis significatorum fides abesset. Ideoque dicit *non delectaberis holocaustis*, sic scilicet ut per ea peccata condones. Notandum sane, David cum sub lege veteri esset, in qua holocausta præcipiebantur offerri, ea non obtulisse, et hoc non ex negligentia, sed ad instructionem fidelium sub Novi Testamenti gratia futurorum dimisisse: ut cum jam fide vir Novi Testamenti esset, fidelibus in Novi Testamenti tempore futuris innueret, ab illis hujusmodi sacrificia esse nullatenus offerenda; quæ advenientibus eorum signatis, erant penitus evacuanda. Post hoc ostendere intendit, quod sacrificium ad peccata remittenda idoneum existat. Sic dixi, quod *holocaustis non delectaberis*, o Deus, sed sacrificium tibi Deo acceptum pro peccatis est *spiritus contribulatus*, id est anima doloribus et gemitibus afflicta, **174** et non parum contribulata, o Deus. Sed *non despicias*, id est acceptabile habebis *cor contritum et humiliatum*, id est animam valde contritam, et ex toto afflicta, in omnimoda satisfactione. Providens autem Propheta hujusmodi sacrificium in Ecclesia primitiva, et in Ecclesia ex Judæis, et gentibus constituenda, penitus esse futurum, pro utraque orat. Sic: Dixi quod sacrificium acceptabile Deo est, *spiritus contribulatus*, quod sacrificium scio et in Sion, id est in Ecclesia primitiva futurum, quæ, terrenis neglectis, cœlestia contemplantur: et in Hierusa-

A lem, id est in Ecclesia ex utroque populo constituenda, quæ Hierusalem erit, id est *videns pacem æternam spe*, vel videns pacem in se, non inimicans Deo male agendo, sed cum eo pacem habens, bene vivendo. Ergo, Domine, quia hoc sacrificium futurum est in Sion et in Hierusalem, *benigne fac Sion*, id est large beneficia ei impende, sublimando eam in innocentia et sanctitate, et non propter merita sua, quæ nulla sunt: sed in *bona voluntate tua*, id est per gratuitam voluntatem tuam, quæ ex bonitate misericordiæ tuæ procedet: *ut adificentur ab ipsa voluntate tua muri Hierusalem*, qui destructi fuerunt in Adam, virtutes videlicet et innocentia, quibus ad modum murorum Hierusalem muniatur. Muros Hierusalem dicit per similitudinem, quasi diceret Hierusalem quæ constituta fuit ex angelis et hominibus, et postea per Adam quantum ad homines destructa, quantum ad angelos autem semper inviolata, restituetur, quando homines ejus restituentur cives. A similitudine civitatis, cujus muri in parte destructi reedificantur. *Tunc*, id est postquam edificaveris Sion et Hierusalem, *acceptabis*, id est acceptabile habebis, *sacrificium justitiæ* significatum scilicet non significans, quod tibi offeretur a Sion et Hierusalem. *Sacrificium* dico existens revera, non significative *oblaciones et holocausta*, id est quod sacrificium significatum per *oblaciones et holocausta* legalia. Revera dicendum est oblatio et holocaustum. Oblaciones vero et holocausta legalia, ideo sic vocabantur, quia hæc signa erant verarum oblationum, et holocaustorum futurorum. Exponit autem ipsum *sacrificium justitiæ*, sic: Dico quod *acceptabis sacrificium justitiæ*, quod offeretur tibi a Sion et Hierusalem. Et vere *sacrificium justitiæ* tibi offerent, id est tale sacrificium, quod justum sit pro indulgentia peccatorum offerri. Nam *tunc imponent*, id est offerent se *vitulos*, id est se sacrificia nova per baptismum: sicut vituli juvenes et novi sunt: et hoc facient *super altare tuum*, id est super fidem fundati, quæ altare dicitur, eo quod super eam omnia sacrificia Deo acceptabilia offeruntur.

IN PSALMUM LI.

Titulus quinquagesimi primi: *In finem intellectus David, cum venisset Doeck Idumæus, et annuntiavit Saul, et dixit ei: Venit David in domum Abimelech.* In hoc titulo ad figuram designandam introducitur historia, quæ talis est: David Saulis persecutionem fugiens quadam die in Abimelech sacerdotis domum venit, ibique panes propositionum comedit (*I Reg. xxi*). Videns autem hoc quidam Doeck Idumæus, qui custos erat mulorum Saulis, eidem Sauli nuntiavit dicens: *Venit David in domum Abimelech.* Qui Saul in Abimelech ira commotus, eum cum omni familia peremit. Figura quidem hujus historiæ talis est: per Doeck Idumæum, qui *motus terrenus vel motus sanguineus* interpretatur, Antichristus signatur, qui bene motus terrenus vel sanguineus per *emphasim* dicitur, eo quod omnem terram a Dei cultu ad sui

cultum movere intendet per tribulationem, et sanguinis sibi credere nolentium effusionem. Per Abimelech autem, qui *regnum patris mei* sonat, collectio signatur fidelium in tempore Antichristi futurorum, qui David, id est Christum in domum suam recipient, id est in se qui domus ejus erunt, non abnegantes eum timore pœnæ. **175** Quos cum viderit Antichristus recepit David, nec velle dimittere, dicit Sauli ut ipsos interficiat, id est præcipiet, non voce sed affectione, morti, ut interficiat Abimelech, id est illam collectionem fidelium, quæ David receperit, quod est dicere: Interficiet omnes illos qui erunt Abimelech, id est regnum patris ipsius David, scilicet in quibus regnabit Deus Pater Christi. Per Saulem vero, qui interpretatur *appetitio*, bene mors designatur, quæ frequenter ab infidelibus per mala opera appetitur.

Cum autem non de historia, sed de significato historiæ Prophetæ sit in hoc psalmo acturus: titulus tamen juxta historiæ similitudinem, non ut de futuro, sed quasi de præterito ponitur, cum de futuro intelligatur; qui sic exponitur: *Intellectus* hujus psalmi, id est intellectus qui concipitur in hoc tractatu, attribuendus est David prophetæ, respicienti in *finem mundi*: habitus iste intellectus, cum venisset Doech Idumæus, id est cum considerasset quod veniet Antichristus, id est regnabit, et annuntiavit Saul, et dixit ei: *Venit David in domum Abimelech*. Non dicit annuntiavit et dixit quod aliquid sit cum morte locuturus: cum ipsa mors aut res incorporata sit aut potius nihil; sed ad similitudinem historiæ dicit; ita suscitabit mortem adversus fideles; quia suscipient David, id est Christum in se domum ejus existentes, sicut Doech Idumæus commovit Saulem adversus Abimelech, ut eum interficeret, cum venisset ad ipsum Saul, et annuntiavit, et dixit ei quia venit David in domum Abimelech, et receptus est ab eo. Dico annuntiavit Saul et dixit ei, id est secum in cogitatione sua annuntiabit et dicet morti ut interficiat fideles, ideo quod David, id est Christus veniet in domum Abimelech, id est recipietur ab Abimelech, qui erit domus ejus, id est a collectione fidelium, vel sic, Doech Idumæus, id est Antichristus veniet, id est regnabit et annuntiabit Sauli, id est interfectoribus ministris suis: et scilicet dicit eis: *Venit David in domum Abimelech*, id est receptus est Christus a fidelibus suis, qui domus ejus facti sunt. Ideoque interficite ipsos fideles. Bene quidem ministri ipsius dicuntur Saul, vel juxta similitudinem, vel juxta ipsius vocis interpretationem. Juxta similitudinem quidem eo quod sicut Saul Abimelech innocentem interfecit, quia David Christum Domini juste receperat; sic et ipsi ministri in fine mundi fideles innocentes interficient, eo quod juste Christum Domini Patris Jesum, in fide recipient. Secundum vero vocis interpretationem, quia Saul *appetitus* dicitur, ipsi vero ministri ab Antichristo omnibus modis appetentur, ad fidelium perniciem. Est autem in hoc psalmo vox Prophetæ intelligentis Antichristum in

fine mundi futurum, et fideles persecutorum. quem de malitia sua increpat, ostendens quod eadem ipsi erit causa omnimodæ destructionis, ut ipsos fideles in tempore ejus futuros, quos ipse persequetur corroboret in constantia, et eos ab illius conformitate retrahat. Quos etiam fideles, ad ipsorum solatium, prædicat erga Deum timorem habituros, et cum laudaturos, prævidendo mortem ipsius Antichristi, ne, si defecerint a timore et laude Dei, sic et ipsi sicut Antichristus pereant, et in judicii die promittit ipsis fidelibus, ad eorum consolationem quod ipsum Antichristum deridebunt.

Quid gloriaris in malitia, id est, propter quam utilitatem gloriaris, id est, lætaris in malitia verborum, et cogitationum et actuum, contra fideles, tu Antichriste, *qui potens es in iniquitate*, id est, cui permittitur a Deo potestas iniquitatis exercendæ in ipsos fideles, propter nullam utilitatem scilicet? Quasi diceret: Ita gloriaris in malitia, quasi esset res honesta, vel quasi quælibet utilitas inde esset secutura, sed neque malitia res honesta est, neque inde continget utilitas, sed damnatio. Exponit autem ipsam malitiam per partes, ut appareat esse res inhonesta. Dixi: *Quid gloriaris in malitia*, et vere gloriaris in ea. Nam *tota die*, id est, jugiter, *lingua tua interior*, id est, meditatio cordis tui *cogitavit*, *injustitiam*, id est, injustas cogitationes, quomodo scilicet fideles a lege Dei revocares. Quoniam autem cordis loqui, nihil aliud est quam meditari, meditatio pro lingua dicitur, et **176** non solum cogitasti, sed etiam *fecisti dolum*, id est dolosa verba, dicens te Deum esse, cum solummodo te esse hominem intelligeres. Tu dico existens *sicut novacula acuta*, id est comparabilis novaculæ acutæ, sic scilicet promptus ad malitiam peragendam, *sicut novacula acuta* ad officium summi exsequendum. Vel sic: comparabilis novaculæ, ut sic sub specie rectitudinis quosdam latenter in fide corumpas et lædas, sicut aliquando novacula, cum pilos radere debeat, cutem vulnerat. Vel sic: similis novaculæ, ut, sicut novacula superflua pilorum auferendo cutem purgat, et nitidiorem efficit, sic et tu, licet non ad hoc intendas, persecutionibus tuis fideles a peccatorum superfluis sordibus mundabis, et nitidos in sanctitate facies: quod est dicere: Causa eris quare ipsi mundi fiant et nitidi. Dico quod *fecisti* et *cogitasti dolum*, et hoc non invitus, quod tolerabilius esset; sed *dilexisti malitiam*, malas et asperas cogitationes *super benignitatem*, et bonas cogitationes non; ac si diceret: Si ratio tua te moneret aliquando ut bene cogitares, cum nullus adeo sit iniquus quem aliquando ratio sua ad cogitandum bene non adhortetur, contempta bona cogitatione, cogitasti malitiam. In hoc autem eum damnatione dignissimum ostendit, cum malum bono scilicet præferat, et *dilexisti iniquitatem*, id est iniqua et lasphæna verba et aspera loqui contra fideles, ut eos tibi conformares, *magis quam loqui æquitatem*, id est æqua verba et bona, quod est dicere: Aspera et iniqua verba dilexisti loqui, non autem æquæ: cum dicit *magis quam æquæ*.

latem, innuit quod interdum a ratione monitus, ut A bene loqueretur, bene loqui spreuit, et male locutus est. Non solum vero *dilexisti* iniqua verba et aspera, sed etiam *dilexisti verba præcipitationis*, id est omnia verba per quæ posses fideles in errorem cultus tui præcipitare, scilicet et minantia verba et blanda. Tu, dico, existens *lingua dolosa*, emphatice dictum est; quod est dicere: Existens dolosus in lingua, ut dicas te Deum, cum hominem te esse intelligas. Hoc autem totum, quod more prophetico præterite ponitur, future intelligendum est. Dixi quod *dilexisti malitiam*, etc.

Et propterea *Deus destruet te in finem* destructionis, id est omnino, vel *destruet te* promotum in finem, id est in perfectionem malitiæ; quod est dicere: postquam venies ad finem, id est ad cumulum malitiæ, destrueris a Deo: et hoc modo, scilicet *evellet te Deus de tabernaculo tuo*, id est de hac vita, et de potentia tua, quæ transitoria erit ut tabernaculum, et in qua diabolo militabis, *et emigrabit te*, id est emigrare faciet de hoc tabernaculo in pejus. Ostendit vero per remotionem unde faciet te migrare, cum addit, dico: *Evellet te de tabernaculo tuo*, et etiam *radicem tuam evellet de terra viventium*, id est propter vanam superbiam potentiæ tuæ *evellet te de terra viventium*, ac si dicat: Tu per potentiam tuam, qua te Deum facis, putas te in terra viventium radicaturum, sed Deus propter tuam superbiam, *te inde evellet*: vel *radicem tuam evellet*, per solam similitudinem dicit, id est ex toto destruet, a similitudine arboris et herbæ, quæ radicitus evellitur. C Per hoc quod dicit quod *evellet eum de tabernaculo*, id est de hoc mundo, *et de terra viventium*, innuit quod migrare faciet in infernum, cum nullus alius status restet post hos duos, a quibus evelletur. Hoc autem quod Deus sit destructurus te, *videbunt*, id est prævidebunt *justi* quos persequeris, et *timebunt* sibi exemplo tuo, ne, si tibi conformentur, tecum perdantur, et ideo cavebunt sibi: et in die perditionis ejus, id est in die iudicii, supra te existentes, qui in hoc mundo a te deprimuntur per tribulationes, *ridebunt*, id est te dignum irrisione iudicabunt, et *dicent*: *Ecce nunc apparet quia hic est homo solummodo, non Deus, ut dicebat: Qui homo non posuit Deum esse adiutorem suum*, id est non reputando se creaturam sed Deum, noluit orare Deum ut eum adjuvaret. *Sed speravit*, id est confidentiam habuit efficiendi quod vellet: *in multitudine divitiarum suarum*, id est per multas divitias suas, et interiores et exteriores. 177 Divitias interiores dicit, facultatem et sapientiam mundanam, quam habebit. Divitias autem exteriores, aurum et cætera terrena, *et in vanitate sua*, id est in vana superbia prævaluit, id est ante omnes valuit, ut majorem haberet potentiam præ cunctis, vel sic *in vanitate* potentiæ suæ positus, prævaluit nobis, non in animarum, sed in corporum læsione. Vel sic: *In vanitate* spei suæ positus prævaluit, id est se nobis prævalere putavit, ut ei conformaremur. Dico quod ipse *speravit* in

divitiis multis. *Ego autem speravi in misericordia Dei in æternum*, id est quandiu sæculum transitorium duravit, et enndo usque in sæculum æternum, sæculi prioris subsecutivum.

Ego dico existens tunc in domo Dei, id est in Ecclesia; non sterilis ab opere bono, sed *sicut oliva fructifera*, id est fructum ferendo honorum operum ad modum olivæ fructiferæ, et semper viridis in fide, et in prosperis et in adversis, ad similitudinem olivæ, quæ nec æstate nec hieme caret viro e. Vel sic: Existens *sicut oliva fructifera in domo Dei*, id est secundum hoc quod eram domus Dei; ac si diceret: Non per me fructifera, sed per Deum, cuius domus eram. Dico quod tunc *speravi in misericordia*, cum ipse speraret in divitiis. Ego dico sic: Mœcum dicens: O Deus *confitebor tibi in sæculum*, ac si dicat: Non denegabo te timore Antichristi, sed *confitebor*, id est laudabo te respiciens *in sæculum* æternum, in quo mihi reddes spei meæ præmium. Et ideo *confitebor*, quia *fecisti me olivam fructiferam*, et non faciam me in hoc sæculo Deum. Sed *expectabo*, id est patienter expectabo, *nomen tuum*, quod mihi dabis in futuro, hoc scilicet nomen quod est Deus, quod mihi dabis in futuro, cum me participem facies divinitatis tuæ; et merito illud *nomen expectabo*, quoniam *bonum est*, existens jam in conspectu, id est in interiori consideratione sanctorum tuorum; quod est dicere: Jam considerant illud nomen spe; vel sic: *expectabo*, id est diligenter considerabo nomen tuum, quod est Deus, id est non attribuam mihi hoc nomen quod est Deus, vel Antichristo, sed hoc nomen tuum esse considerabo, quoniam hoc nomen bonum summum significat, id est te et non aliud, et hoc est constans in conspectu interiori sanctorum tuorum, cuiusque non constet. Vel sic *expectabo*, id est diligenter considerabo *nomen tuum*, id est magnificationem honoris nominis tui, id est, hoc considerabo, quod nomen tuum honorandum est magnifice, non nomen Antichristi, quoniam *bonum est nomen tuum*, id est honor nominis tui *in conspectu sanctorum tuorum*; quod est dicere: Ideo considerabo, quia video quod sancti tui reputant esse bonum hoc considerare.

IN PSALMUM LII.

D Psalmi quinquagesimi secundi. Titulus: *In finem pro Amalech intellectus David*. Quoniam notissima est hæc historia, quæ in hoc titulo ad figuram inducitur, breviter eam innuit, cum dicit *pro Amalech*. Quæ historia talis est: Amalecitas Siceleg civitatem parvulam, in qua illi David et uxor ejus habitabant, vi capientes, eosdem filios et uxorem captivos duxerunt. Quo audito David, manu maxima collecta, insecutus est eos, et devicit, et uxorem suam, et filios eripuit (*I Reg. xxx*). Figura quidem hujus historiæ talis est. Per David Christus, per Amalech, qui *dolens* vel *parturiens* interpretatur, infideles ex utroque populo intelliguntur, qui fideles in hoc mundo persequuntur, et per tribulationes captivos ducunt, in eorum corporibus dominando: qui inf-

deles digne dicuntur parturientes et dolentes, eo quod hic semper mala opera ad pœnas æternas parturiant de quibus in futuro sine fine dolebunt. Per uxorem David et filios ejus ab Amalech ereptos, denotatur Ecclesia primitiva specialis Christi sponsa, et alii fideles per ipsius Ecclesiæ prædicationem et exemplum filii Christi facti, qui in futuro ab infidelium potestate penitus eripientur, cum æterna gloria diabuntur. Ipsi vero infideles in perpetuum damnabuntur. Tituli vero **178** verba sic exponuntur: *Intellectus David in finem respicientis, habitus est pro Amalech*; quod est dicere: *Intellectus* quem habuit David in componendo psalmum istum, habitus est *pro Amalech*, id est occasione Amalech. *David dico respicientis in finem*, id est in Christum, ac si diceret: Amalech devictus a David significans infidelium collectionem, a quibus Deus suos eruet in futuro, causa fuit quare David intellectum haberet finis, id est Christi, respiciendo in ipsum suum, id est Christum, et propter hunc intellectum istum psalmum componeret ad honorem ipsius finis, considerando quod ipse finis, suos etiam erepturus, et infideles damnaturus. Introducit autem in hoc psalmo Propheta ipsum caput Christum, de infideli et insipienti populo suos persequente agentem, qui in persecutione fidelium Deum ultorem esse non reputant, quos corruptos in moribus, et Deo abominabiles esse dicit, propter iniquitates suas: quos etiam inexcusabiles esse ostendit, cum salutem sibi a Deo propositam contemnant, sese videlicet Christum a Patre pro mundi redemptionem missum, a quo omnimodo declinant.

Demonstrat quoque ipsorum infidelium, et hic et in futuro damnationem, et fidelium et hic et in futuro salvationem.

Notandum sane quod cum psalmus iste superius in tredecimo loco sit positus, non absque ratione, eisdem fere verbis hic est repetitus. Cum autem in superiori loco titulus iste in quo inducitur historia de Amalech non præponatur, sed solummodo psalmus David, nobis innuitur nondum victoriam Amalecitarum accidisse, cum a Propheta psalmus compositus fuerit. Si enim accidisset, titulus ibi præpositus esset. Postea vero Amalech devicto, et uxore David et filiis ereptis, videns ipse Propheta, negotium victoriæ hujus illud quod in psalmo de Christo prædixerat figurare, psalmum eundem repetiit occasione hujus historiæ, ut innueret hanc filiorum et uxoris ereptionem, ereptionis Christi filiorum futuræ fuisse figuram. Sicut autem instruit hanc ereptionem negotium quoddam legis novæ portendisse, inquit quoque cuncta legis veteris acta, ad legis novæ negotia designanda præcessisse, Paulo apostolo sic attestante: *Omnia in figura contingebant illis (I Cor. x, 11)*. Illos autem tres versus qui superius in hoc psalmo leguntur: in repetitione vero nec ipsi nec aliqua verba illis æquipollentia inveniantur, asserunt quidam Prophetam non posuisse. Cæterum quia Paulus hos tres in Epistola

PATROL. CLII.

ad Romanos posuerat, uno versu modico hujus psalmi istis addito, propter Apostoli auctoritatem, in hunc psalmum perhibentur fuisse recepti. Poni enim sic Apostolus. « Sicut scriptum est: Quia non est justus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum, omnes declinaverunt (Rom. iii, 10-12), » etc. Illi vero tres versus hi sunt. *Sepulcrum*, etc. *Quorum os*, etc., *contritio*, etc. Quoniam vero psalmus iste superius ample, et prout nobis possibile fuit, diligenter expositus est. Cum etiam hic fere eadem littera sit et sententia, de eodem iterum agere prolixè superfluum esse judicantes, breviter eum attingere videmus esse idoneum, ut si quilibet incognitum, cujus nondum tunc scientiam attigeramus, in superiori tractatu non posuimus, in hoc saltem suppleamus. Sive etiam si hic pars aliqua diversa posita sit litteraturæ, ipsam quoque nitamur pro posse nostro utcumque exponere. In primis autem dicendum est, quod cum superius dixissemus ipsum caput in hoc psalmo Judæos exprobrare, sciendum esse non solum de Judæis, sed generaliter de omnibus sui membrorumque persecutoribus in hoc psalmo agi posse.

Dixit insipiens Judaicus populus et gentilis, meorumque persecutor, in corde suo: Non est Deus iste Christus, ut possit se ulcisci et suos. Vere uterque populus *insipiens* cum me saltem per opera et miracula mea meorumque, Deum esse non cognoscat. Quoniam vero dixerunt: *Non est Deus, corrupti sunt*, id est magis et magis corrumpentur interior per excæcationem, et corrupti *abominabiles facti sunt*, id est execrabiles sicut Deo, *in iniquitatibus suis* perdurando; ac si dicat: Non solum corrumpentur et abominabiles Deo erunt, ideo quod dixerunt: *Non est Deus*, sed etiam propter iniqua opera sua, et adeo corrumpentur: quod *non est*, id est non erit **179** inter eos qui *faciat bonum opus*. Potest quoque versus iste legi præterite, sic: Hoc quod dixerunt: *Non est Deus*, inde contigit quia *corrupti sunt*, id est, excæcati et adeo corrupti, quod *abominabiles facti sunt* Deo. Et in hoc apparet eos esse corruptos et abominabiles, quod *non est* eorum aliquis qui *faciat bonum opus*. *Bonum* quidem multis modis dicitur. Deum enim dicimus *bonum*, verum et summum; *bonum* etiam dicuntur virtutes et opera quæ per eas exercentur; *bonum* quoque dicuntur omnes creaturæ, secundum quod a Deo creatæ sunt, unde legitur: Quæcunque auctore bono condita sunt, bona sunt. *Bonum* insuper diximus, beneficia, a qualicumque impensa, et si non sint virtutis alicujus exercitio facta. Quamvis autem insipientes *corrupti* sint et *abominabiles*, et dicant: *Non est Deus*, inexcusabiles tamen sunt de hac insipientia. *Deus* enim Trinitas *prospexit misericorditer de cælo*, id est de humana natura *super filios hominum* universaliter, id est super omnes homines, ut *videat*, id est videre faciat, *si est aliquis intelligens, aut requirens Deum*, quod est dicere: Ut in aperto ponat qui sunt intelligentes et requirentes, et qui non. Ipsi vero *omnes*

insipientes *declinaverunt* se ab illo prospectu, id est, A et minores, cum Deus Trinitas *averterit captivitatem plebis suæ Jacob et Israel*, id est mortalitatem et passibilitatem.

IN PSALMUM LIII.

Titulus quinquagesimi tertii. *In finem in carminibus intellectus David, cum venissent Ziphæi et dixissent ad Saul: Nonne David absconditus est apud nos?* Hic etiam titulus juxta historiam positus esse videtur quæ talis est: Cum a Saule David fugaretur, ad vicum Ziph nomine, ubi sui contribules habitabant, confugium faciens, ibi se abscondit. Ziphæi vero qui cum ejus essent consanguinei, eum occultare debuissent, Saulem adeantes dixerunt ei: Quare non interficis David, cum eum nunc habeas interficiendi potentiam? Nonne enim absconditus est apud nos, ubi eum potes invenire? Hoc dicto eum Sauli prodiderunt (1 Reg. xxiii). Figura vero historię hujus hæc est: Per Ziphæos David Sauli prodentes, qui *florantes* interpretantur, Judæi signabantur, qui cum in terrenis florent, sui floris arrogantia commoti, Christum qui revera est David, Sauli prodiderunt, id est morti, metuentes amittere locum et gentem. Qui Christus secundum deitatem apud eos latebat, id est in carne quam de eorum sanguine in Virgine sumpserat, absconditus erat. Quare vero per Saulem mors figeretur, sæpe jam dictum est. Verba quidem tituli, sic explananda sunt. *Intellectus David Prophetæ quem habuit in componendo hunc psalmum: David dico respicientis in finem*, id est in Christum; in carminibus, id est in laudibus, quod est dicere: Respicientis sic in finem, ut laudet eum componendo carmina, hæc, id est hunc psalmum ad laudem ejus. Habitus est iste *intellectus* ab ipso Propheta, cum hoc fuerit quod *venissent Ziphæi et dixissent ad Saul: Nonne David absconditus est apud nos*, ubi potes eum interficere? Et post eum Sauli prodiderunt, quod est dicere: Propheta considerans Ziphæos contribules suos, qui eum occultare debuissent, ad Saul venisse et ei dixisse: *Nonne David absconditus est apud nos?* et postea eum Sauli prodidisse, et per hoc negotium in se completum, intelligens sancto Spiritu Christi proditionem ad mortem a Judæis faciendam præfigurari respiciendo in ipsum Christum, hunc psalmum in ejus laudem composuit.

Dixi, quod dicunt quod ego non sum Deus, sed *nonne cognoscent in futuro omnes qui operantur iniquitatem*, id est faciunt iniqua opera, *qui devorant tribulationibus plebem meam, ut cibum panis*, id est assidue: quod ego sum Deus quem modo negant, vere cognoscent? Hoc autem interrogative ponit, ut sic eos increpando a tali errore retrahat. Et ideo sic excæcati sunt, ut operentur iniquitatem, quia me *Deum non invocaverunt* adiutorem, et quia *illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor* habendus. Judæi scilicet tinuerunt carnales observantias dimittere; gentiles vero idola sua non colere, quæ utraque timenda non essent. Cum autem posuerit, *trepidaverunt*, non superfluo addit *timore*; multi namque trepidant non causa timoris, sed pro febre, vel aliqua re tali. Ideo autem sic excæcati sunt, quod *Deum non invocaverunt, quoniam Deus Trinitas dissipavit ossa eorum, qui hominibus placent*. Quod est dicere: Deus debilitavit ad modum rei dissipatæ, quæ debilis efficitur, liberum arbitrium et rationem eorum, ne eum invocare vellent, et non injuste *dissipavit*, sed ideo quia placent hominibus in persecutione fidelium, id est ideo persequuntur eos ut placeant sibi invicem qui simpliciter homines sunt, non etiam Dei in eorum persecutione: Quod est dicere: Ut gloriantur ad invicem. Et ipsi jam dissipati *confusi sunt*, id est confundentur omnino, hic scilicet ut plus excæcentur in futuro ut sine fine perdantur, ideoque confundentur, *quoniam Deus sprevit eos* pro malis meritis eorum. Facit autem questionem ut ipsemet solvat, sic: Dico quod Deus sprevit eos. Et quis Deus? Sequitur solutio. Ille qui *ex Sion nascens dabit in hoc mundo salutare Israel*, id est dabit salvationem fidelibus ne excæcentur contra **180** hoc quod dissipavit hic ossa insipientium, et contra hoc quod in futuro confundet ipsos. In futuro *exsultabit Jacob et lætabitur Israel*, id est gaudebunt fideles et majores

In quo eum introducit secundum humanitatem, divinam Trinitatem orantem, ut eum in passione constantem faciat, ne timore cedat cum Ziphæi prodent eum Sauli. Orat quoque de resurrectione et pro inimicis, et ostendit passionem suam, pro qua eum oporteat orare, et promittit semetipsum esse voluntarie in cruce offerendum, contuitu resurrectionis, quod sacrificium causa est, quare Deus eam orantem debeat exaudire. Hoc vero quod positum est in titulo: *Nonne David*, nihil ad figuram videtur operari in psalmi intensionem, sed ad historię ostensionem.

Deus Pater, salvum me fac, ne cedam. Me dico in nomine tuo, id est in honorem nominis tui perseverantem, juxta illud: « Non quero gloriam meam.

sed ejus qui misit me Patris (Joan. viii, 50); et *judica me* sicut judicandus sum, faciendo scilicet resurgere in virtute tua, id est in potentia tua. Quod est dicere: Quia potens es ad me resuscitandum. Ostendit autem se dignum exauditione, cum non solum verbis, sed et affectione oret, cum addit: Oro *salvum me fac et judica me*, et hoc oro et affectione et verbis. Ergo, Deus, exaudi orationem meam affectione factam, et auribus percipe, id est, audi verba oris mei, id est, orationem quam verbis profero. Auribus percipe, dicit ad humanum modum. Necesse est autem ut orem te, ut me salvum facias ne cedam; quoniam alieni, id est Judæi qui debent esse amici, cum sint contrituli mei, ipsi vero sunt alieni a me facti, per superbiam et invidiam suam; *insurrexerunt adversum me*, capiendi, verberando et blasphemando. **181** et ipsi fortes esse volentes, ad hoc ut me delineant in morte, *quæsierunt animam meam*, id est, quærent ut auferant vitam meam. Et cum deberent considerare me Deum esse, et sic non persequi, *non proposuerunt*, id est non proponunt ante conspectum suum interiorem, Deum verbum, mihi personaliter unitum, esse mihi auxiliatorem, quod est dicere: Non considerabunt me esse hominem et Deum. Diceret aliquis: Habesne Deum tibi personaliter unitum adiutorem. Respondit: Ita. Vere Deum proponere deberent. *Ecce enim in præsentem est, quod Deus adjuvat me*, faciens constantem, et ideo deberent constantiam meam contuitu, eum ante conspectum suum proponere: et Dominus mihi personaliter unitus, *suscceptor est animæ meæ*, id est suscipiet animam meam, ut ad corpus post tres dies reducat. Sequitur oratio pro inimicis sic: Quamvis insurgant *adversum me*, et quærant animam meam, tantum oro, Domine, *averte mala*, quæ merentur ab inimicis meis. Et *disperde illos* secundum quod mali sunt, in veritate tua, faciendo existere, id est in conformitate mei, qui sum veritas tua, juxta illud: « Ego sum, via, veritas et vita (Joan. xiv, 6), » vel potest esse concessio divinæ justitiæ, sic: Dico quod fortes quærent animam meam delinere in morte, et ideo concedo, *averte mala hæc a me* ut delinear et cedam, et da inimicis meis hæc mala, scilicet ut ab hostibus Romanis vincantur, et in æternum damnentur. Exponit autem partem malorum, cum addit: *In veritate tua*, id est in vero judicio tuo et justo *disperde illos*, id est destrue per Titum et Vespasianum, vel *disperde* destructione mortis æternæ. Adjungit vero causam, quare debeat eum Deus exaudire sic: Oravi te, Deus, ut me salvum facias et judices, et dignum est. Nam *voluntarie*, id est libenter non invite, *sacrificabo tibi* memetipsum in cruce. Et post *confitebor*, id est veros confessores pariam nomini tuo, id est ad honorem nominis tui, Domine, quoniam bonum est confiteri, id est bonum est ut confessores pariam. Et ideo *sacrificabo*, quoniam certus sum quod ex omni tribulatione ista eripuisti, id est eripies me, faciendo immortalem, et *oculus meus*, id est consideratio mea, *despexit super inimicos meos*, qui modo inferiorem se reputant.

Quod est dicere: Despiciam, id est deorsum aspici faciam ipsos inimicos, super eos apparens, partem mihi subjungendo, salvando scilicet, partem per mundum dispergendo. Et hoc est ac si diceret: Debes me orantem exaudire, ut a tribulatione eripias. Nam ideo *sacrificabo tibi*, quia fiduciam habeo, quod *me ex omni tribulatione* eripies, et post despiciam *super inimicos meos* qui me modo in humilitate positum despiciunt, id est inferiorem se reputant.

IN PSALMUM LIV.

Psalmi quinquagesimi quarti titulus. *In finem, in carminibus, intellectus ipsi David*, quod sic exponitur. *Intellectus* hujus psalmi ascribendus est ipsi David, id est Christo perseveranti, in carminibus, id est in laudibus, ut laudet Deum intentione, voce et opere, non desistens etiam in ipsa passione, ubi potius Deus laudandus est. *In carminibus* dico perseveranti usque in finem, scilicet vitæ, id est donec vita ejus per mortem crucis finiretur, vel sic perseveranti in carminibus usque in finem, id est usque in consummationem æternitatis. Quod est dicere, perseveranti in carminibus, id est in Dei laudibus, et in prosperis et in adversis, donec Deus reduceret eum in perfectam et consummatam immortalitatem. Ubi vero ponitur in carminibus, solet sæpius psalmus de Passione agere: et innuit nobis quod sicut Christus in passione sua in laude Dei perseveravit, ita et nos in tribulationibus minime debemus a Dei laude cessare. In hoc autem psalmo introducit caput orans, ne in passione cedat, et ut resurgat, ostendens passionem suam, pro qua eum necesse est orare. Agit etiam de repulsione Judæorum, et conversione gentium, de quorum Judæorum damnatione et in corpore et in anima concessive agit; prædicat quoque se constantem futurum, et resurrecturum et ad cælos ascensurum, et hoc totum ad instructionem **182** convertendorum ponit, ut de salute sua Deum diligant, et in perditione infidelium sibi caveant, ne si a Deo discesserint, similiter damnentur. Unde dicit:

Exaudi, Deus, orationem meam, ut me resuscites, et immortalem facias et exaltes, et ne *despexeris deprecationem meam*, qua oro ne permittas me in passione deficere. Orare proprie dicimus, quando ad hoc precamur, ut aliquid consequamur, deprecari vero quando ad hoc, ut aliquid incommodi prece nostra a nobis depellamus. *Intende mihi*, id est, da mihi intentionem perseverantiæ in virtutibus, et in bono proposito meo, ut te scilicet assidue laudem. Et hoc modo, inquam, *exaudi me*, dando mihi intentionem. Hoc autem addit ex ingenti affectione, vel quia in passione labor maximus est, seu in qualibet exercitatione, ponitur exercitatio pro passione, dico *exaudi*. Et dignum est: nam si in *exercitatione mea*, id est in passione *contristatus sum*, id est contristabor pro Judæis, quia doctrinæ meæ nolunt acquiescere ac si dicat: Ideo dignus sum ut exaudiat quia pro te ero in exercitatione passionis, et adeo prius ero, quod de inimicorum obstinatione incre-

dulitatis contristabor. Passio quidem exercitatio dicitur per similitudinem, eo quod sicut per exercitationem artium sæcularium pervenitur ad divinæ paginæ notitiam, ita et per passionem pervenit Christus ad immortalitatis sublimitatem, vel sic. *In exercitatione doctrinæ meæ, id est in perseveratione doctrinæ meæ, contristatus sum* de Judæorum obstinatione. Ostenso merito quo debeat exaudiri, præterdit necessitatem, sic : Oro, *exaudi*, et necesse est. Nam *conturbatus sum a voce inimici*, id est Judaici populi, *et a tribulatione peccatoris* ejusdem populi, scilicet antonomastice peccatoris ; quod est dicere : Contristabor timore spontaneo secundum carnem. Qui timor continget *a voce minantis* Judaici populi, id est quia minabitur mihi mortem, dicendo : Crucifige, *et a tribulatione peccatoris*, quia scilicet mihi tribulationem inferet, capiendo, ut latronem ducendo, conspuendo et verberibus affligendo.

Exponit autem cur a voce illorum conturbabitur sic : *A voce eorum ideo conturbabor. Quoniam iniquitates quas habent declinaverunt*, id est declinabunt a se in me, ut sic me possint interficere, ut cum ipsi seductores sint et blasphemi, me seductorem et blasphemum esse mentiantur. Unde legitur : « Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum (Joan. xviii; Marc. ii). » Et alibi : « Hic blasphemat (Matth. xxvi; Joan. x). » Et a tribulatione timebo, ideo quia *molesti erant mihi*, id est prævidens quod molestam tribulationem mihi inferent. Et non propter merita mea, sed *in ira*, id est propter impletatem irrationabilis iræ suæ. Quia dixerat se conturbandum esse, ne putaretur non sponte, sed invite conturbandus esse, repetit se conturbandum esse, ut determinet sic : Dixi : Conturbabor *a voce et a tribulatione*, et sic erit : quia *cor meum conturbatum est*, id est anima mea conturbabitur timore vocis et tribulationis. Et hæc conturbatio erit *in me*, id est in meo jure. Quod est dicere : Potestatem habeo conturbandi et non conturbandi. Ac si dicat : Sponte mea conturbabor. Non solum vero timebo propter vocem et tribulationem, sed *et formido mortis cecidit super me*, id est continget mihi. Cum dicit cadet *super me*, innuit quod gravissima erit illa formido, adeo ut illum vehementer opprimat ; a similitudine rei ponderosæ, quæ si super aliquem ceciderit, nimis eum opprimat.

Ostendit autem istam formidinem per partes sic : Vere formido cadet *super me*, et non simplex formido, sed *super me venerunt*, id est ad mei oppressionem venient in me, *timor* in anima, *et tremor* in corpore, *et non erit inanis timor iste*, nam *contexerunt me tenebræ*, id est ex toto occupabit mors corpus meum, contegere ponit a similitudine rei, quæ cum contegitur, penitus a re qua contegitur occupatur.

183 Mors dicitur tenebræ, eo quod oculos corporales tenebrosos faciat. Dico quia declinabunt *in me iniquitates et molesti erunt in ira* : et contristabunt me nolendo doctrinæ meæ acquiescere. *Et tunc dixi*, id est : Dicam et voce et affectione : *Quis dabit*

A mihi pennas, sicut columbæ, et volabo et requiescam ? Istud sub interrogatione positum, oratio est, sed ex affectione nimia interrogative ponit. Majus enim pondus affectionis tales interrogationes habere solent. Ac si diceret : O Deus, mihi existenti sicut columbæ, id est revera columbæ. Ita scilicet simplici ut est columba, et sine felle iræ et odii, et amore charitatis pleno ad similitudinem columbarum, quæ ex dilectione sibi invicem oscula præbent, da pennas, id est agilitatem resurgendi, ut non differatur resurrectio mea usque in resurrectionem communem. Sed cito fac me resurgere, post tres dies scilicet. *Pennas* pro agilitate ponit, quia pennatæ volucres agiles sunt. Et postquam dederis pennas, id est, citissime ibo ad gentes per prædicatores meos, non localiter : sed fide quia in me scilicet credent, *et requiescam* in eis, id est delectabor in eorum fide. Quandoquidem Judæi me repellunt, dico : Da *mihi pennas*. Nam mihi sicut columbæ existenti, scilicet mihi carente felle amaritudinis, ad modum columbæ ; *quis alius dabit pennas et volabo et requiescam* ? Nullus, nisi tu scilicet. Quia dixerat *Quis dabit*, etc., ne videretur hoc ex incertitudine sic posuisse, apostropham ad auditores faciens, se inde certum esse ostendit, prædicens quod volabit sic. Dixi : *Quis dabit*, etc. Cujus rei tamen minime sum incertus. Nam scio quod *ecce*, id est in præsentem, *elongavi*, id est elongabo a Judæis *fugiens*, id est coactus ab eis, quia me respiciunt, a similitudine fugientis, qui coactus de loco aliquo discedit. *Et post mansi in solitudine*, id est in æternum manebo in gentibus, quæ solitudo dicebantur, eo quod desertæ erant et ab omni opere bono et virtute, carentes doctrinæ rore, a similitudine solitudinis, id est desertæ terræ, quæ omnium bonorum fertilitate caret ; vel sic : *Quis dabit mihi pennas*, id est agilitatem resurgendi, *et volabo*, id est citissime tendam in immortalitatem et impassibilitatem ; *et requiescam*, id est delectabor, qui hic multis anxietatibus affligor. Ac si dicat : *Da mihi pennas, et volabo et requiescam*. Nam *quis alius dabit nisi tu* ? Nullus scilicet. Hujus etiam rei ostendit se certum esse, sicut et in sententia superiori, sic. Quamvis dixerim, *Quis dabit et volabo*, tamen non sum hujusce rei incertus. Nam securus sum quia *ecce* in præsentem elongabo a morte *fugiens*, id est citus ad modum fugientis : et manebo perenniter *in solitudine*, id est in solitaria beatitudine. Et vere solitudo est beatitudo ejus. Cum ad tantum beatitudinis nemo præter eum solum pervenerit, neque perventurus sit. Licet ad hanc omnes fideles perventuri sint. Quoniam autem dixerat : *Quis dabit*, ne putaretur ignorare ipsum datorem, addit : Dixi : *Quis dabit*, o auditores, et tamen non ignoro ipsum datorem pennarum : sed *expectabam eum*, id est ego bene cognoscens, et expecto et expectabo eum patienter, sine murmure vel tædio, *qui salvum me fecit*, id est faciet, *a pusillanimitate spiritus*, id est ne habeam pusillanimitatem spiritum, deficienti in pas-

sione. Illi namque pusillanimum spiritum habere dicuntur, qui timore cedunt; et *salvum me faciet a tempestate*, id est a commotione mentis, ne commovear in passione ira et odio contra Judæos. Bene quidem hujusmodi commotio tempestas dicitur, eo quod mentem turbat, virtutesque pessumdat, a similitudine aeris, quæ vulgo tempestas dicitur, a qua aer perturbatur et segetes pessumdamur. At autem concessive de inimicis sic: Inimici declinabunt in me iniquitates et molesti erunt, et idcirco ab eis ad gentes volabo. Qui inimici, ut prævideo, postea præcipitabuntur ab honore, unde modo superbiunt. Et ita concedo, *præcipita*, Deus, eos ab honore, et quia possent **184** ab honore præcipitari sic, ut in patria remanerent, addit: et præcipitando *divide linguas eorum*, id est divisas fac et diversas. Ac si diceret: Dum in patria sua sunt, una tantum eis lingua necessaria est. Sed tu eos ubique terrarum disperge, et sic eis erit necesse diversas linguas habere. Et hoc quod dico *præcipita*, non dico causa malevolentia: sed pro malis meritis eorum: *quoniam vidi in civitate*, id est, in congregatione eorum, *iniquitatem*, id est iniquas cogitationes et opera iniqua, et *contradictionem*. Quod est dicere: *Vidi eos iniquos in cogitationibus et operibus esse, et contradicentes veritati*. Ideoque concedo, *præcipita*. Civitas per metonimiam pro congregatione ponitur, eo quod hominum congregationem contineat. Et hanc *iniquitatem* nunquam postponent; sed *die ac nocte*, id est, assidue: *vel die ac nocte*, id est et in prosperis et in adversis *circumdabit eam iniquitas*, id est ex toto occupabit. A similitudine civitatis, quæ ab hostibus circumdatur. Ostendit autem per partes ipsius civitatis iniquitatem eam circumdare, id est ex toto occupare, sic. Dico quod *iniquitas circumdabit eam*. *Iniquitas* dico existens *super muros ejus*, id est subjugans sibi principes ejus civitatis. Summos videlicet sacerdotes et scribas, et Phariseos, qui muri dicuntur, eo quod ad modum murorum munire doctrina sua minores deberent, cum alti sint in scientia. Et *in medio ejus*, id est in plebe, *est labor et injustitia*, id est laboratio ad habendam injustitiam. Quod est dicere: Laborant omnino ad hoc, ut injusti sint. Medium dicitur plebs, eo quod a majoribus muniri debet. Sicut civitatis medium a muris munitur, vel sic: *Die ac nocte circumdabit eam iniquitas*, existens super muros ejus, id est prævalens custodiæ murorum; ne muri possint eam munire, angeli scilicet, qui illis a Deo dati erant ad custodiendum, quorum ipsi custodiam per iniquitatem a se repellunt. Quod est dicere: Tanta est ejus iniquitas, quod muri eam custodire non possunt. Et ideo *in medio ejus civitatis*, id est in plenitudine ejus civitatis est *labor et injustitia*, id est laboratio ad injustitiam. Quod est dicere: Non pauci laborant ad injustitiam, sed tota plenitudo civitatis illius.

Quod dicit injustitiam esse *in medio ejus*, a similitudine hostium positum est, qui postquam me-

diu civitatis occupaverunt, circumquaque in ea dominari possunt. Ac si dicat: Injustitia totam illam civitatem occupavit. Vel sic ad litteram: legi potest: *Die ac nocte circumdabit eam iniquitas*, existens super muros ejus lapideos, id est excellens altitudinem murorum ejus. Quod est dicere: Cum ipsius muri pro modo suo sublimes satis sint, altior tamen est eorum iniquitas pro modo suo. Et ideo *in medio ejus*, id est in aperto est *labor et injustitia*. Quod est dicere: Aperte et inverecunde laborant ad injustitiam. Quia illud quod *in medio est*, apertum est, medium pro aperto ponitur. Et exponit per partes injustitiam, sic. Et *de plateis ejus*, id est de publico, *non defecit usura et dolus* ad litteram. Ac si diceret: In plateis etiam aperte usuram et dolositatem exercent, vel sic. *De plateis ejus*, id est de principibus, *non defecit usura*, id est nimia vindicta et dolus. Quod est dicere. Si aliquis in eos peccat, plus exigunt vindictæ, quam sit offensio; a similitudine usurarii, qui plus pecuniæ a debitore exigunt quam commodaverit. Si autem aliquando nequeunt de peccantibus in se usuram accipere, id est manifestam vindictam, dolose contra eos agunt. Plateæ principes recte dicuntur, eo quod per eorum regimen et doctrinam minores incedere debent, sicut per plateas itur. Quoniam vero de eis egerat concessive, posset aliquis dicere: Quare potius concedis hos præcipitandos esse, cum multi etiam sint gentiles qui tibi non obediunt, de quibus non dicitur ut præcipitentur. Ad hoc autem sic respondet, ostendendo causam quare potius isti sint non sustinendi quam gentiles, si ei maledixissent, et super **185** eum magna locuti fuissent: et respondendo facit ad eos apostropham increpative, et eos cum multi sint personaliter, singulariter hominem vocat, quia unum sunt in malitia. Dixi concessive, *præcipita*, et digne concessi. Indignum enim est ut te sustineam, id est, patienter differam penitus pœnam tuam usque in futurum. *Quoniam si inimicus meus*, gentilis populus, qui nunquam mentitus est esse se amicum meum, sicut tu plebs Judaica mentiris, dicendo: « Magister, scimus quia verax es, etc., (*Matth. xii, 14*), » qui gentilis populus aperte mihi inimicatur, non habens mei fidem, *maledixisset mihi*, non voce, sed re, id est, depressisset me in tribulatione, sicut tu maledices, id est, deprimes: *utique sustinuissem*, id est, patienter ejus pœnam omnino distulisset usque in futurum, non concederem ut hic præcipitaretur sicut de te concedo. *Et si is qui oderat me*, aperte male vivendo, non fingendo se amicum sicut tu fingis: gentilis populus scilicet *super me* se extollens per arrogantiam, ad modum tui locutus fuisset ore magna, id est, superba sicut tu dicendo: « Omnis qui se regem facit, contradicit Cæsari (*Joan. xix, 12*), » et cætera talia, *forsitam*, id est, revera *abscondissem me ab eo*, id est, *abscondissem* potentiam meam ab eo, differendo vindictam usque in futurum. Non hic eum præcipitando, sicut te præcipitabo. Hoc autem quod præterite posuit, sic le-

gendum est : *Si inimicus meus malediceret mihi, sicut tu maledices, utique sustinerem. Et si is qui odit me super me magna loqueretur, revera absconderem potentiam meam ab eo. Tu vero populus Judaicus, existens homo, id est, animalis non spiritualis, unanims, id est, amicissimus mihi simulatione, non re, non secundum omnes : sed secundum quosdam qui dolose mei familiaritatem appetunt, ut me redarguere possint : dux meus secundum illos quos constitui duces populi, licet bene illos non ducant, scilicet secundum summos sacerdotes et ceteros principes, qui claves scientiæ habent, neque intrant, neque alios intrare permittunt (Matth. xxiii, 13); dicti tamen duces, quamvis non ducant, eo quod ducendi habeant officium : et notus meus, id est, consanguineus, secundum quosdam, qui eadem tribu sunt : vel notus secundum quosdam, eo quod cum sim corporaliter nutritus, et cum eis ab ætate puerili conversatus : qui simul mecum capiebas dulces cibos, id est, dulcia præcepta legis, quæ sibi sunt animæ, et simul capiebas, id est, in eodem loco. In Synagogis scilicet et in templo. Quod est dicere : Omnes capiebamus, et in eodem loco, et in domo Dei, id est, in templo ambulavimus cum consensu, id est, cum concordia, ut ibi pariter sacrificia et alia instituta legalia compleremus. Tu, inquam, populus Judaicus, qui talis et talis es, ut dixi, es a me sustinendus? Minime. Quod est ac si diceret : Vere debeo concedere ut præcipiteris, neque debeo te sustinere usque in futurum ultionem tuam protelando, quoniam tu es homo unanims, dux meus et notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos, et cum quo in domo Dei ambulavi cum consensu; et quamvis hæc omnia sint, tamen contristabis et conturbabis me et repelles, cum deberes non repellere : sed mihi utpote regi et Salvatori tuo subjici, quem prophetarum testimonio cognoscere potuisti, et sic me lætificare. Ideoque dignus es omnino ut præcipiteris. Dico quod te non sustinebo, cum hoc et hoc sis, et tamen me et contristes et conturbes. Inimicum quidem gentilem populum, qui me aperte odit, sustinerem si mihi malediceret, et ab eo potentiam meam absconderem si super me magna loqueretur, cum non sit notus, et unanims, et dux meus. Non enim adeo dignus est gentilis populus damnatione, qui nunquam me per legem qua carebat cognoscere potuit, quantum tu, qui me per legis testimonium cognoscere potuisti. Et qui nunquam fraudulentè se mihi fecit unanims; **186** nec est a me dux constitutus sicut tu, neque mihi exstitit consanguineus. Cum ponit tu vero homo. Illud vero non quantum ad sententiam, sed quantum ad ordinem litteræ videtur operari.*

Cum autem dixit maledixisset, ponitur maledicere pro deprimere, sicut benedicere sæpe ponitur pro exaltare. Facta concessione de damnatione Judæorum in hoc mundo futura, et ostensis causis quibus debeant hanc damnationem subire; agit consequen-

ter de damnatione in die Judicii futura, sic : *Dixi, præcipita et divide. Et non solum præcipitentur et dividantur : sed etiam quandoque, veniat mors perpetua super illos, qui ignorant me Deum esse, super plebem rudem scilicet, quæ adhortatione principum in me peccat, et descendant in infernum viventes, id est, illi qui prudentes et scientes se interficiunt in me peccando, cum me Deum esse non ignorant. Mittit autem ad similitudinem historiæ de Dathan et Abiron et eorum consentaneis (Num. xvi). Nam Dathan et Abiron, cum sacerdotio Aaronico contradicerent, et se contra Deum illius sacrificii dispositiorem agere non ignorarent, multos quoque sibi consentientes, ignorantes tamen ipsos contra Deum agere haberent, a terra vivi absorpti, in infernum descenderunt. Reliqui vero ignoranter eis consentientes, igne cremati sunt. Per Dathan igitur et Abiron, qui viventes perierunt Judæorum pars illa portendebatur, qui cum Christum Deum esse non ignorarent, tamen erant illi contradicendi, et in ipsius Christi cognitione viventes et prudentes, in inferni damnationem erant descensuri. Per consentaneos autem eorum igne consumptos, qui ignoranter peccabant, Judæorum pars illa figurabatur, quæ cum Christum Deum esse ignoraret, eique contradiceret, infernali igne superveniente, et eos demergente, perituri erant, non quia vivi et prudentes, sed quia ex ignorantie negligentia perverse agerent. Hujus autem historiæ similitudini alludit, cum ponit. *Veniat mors super illos, qui ignorantes me Deum esse, mihi contradicunt, sicut super consentaneos Dathan et Abiron ignis venit, qui eos consumpsit. Et bene positum est super eos per similitudinem, ac si poneret : Sic eos perpetua mors opprimat, ne possint surgere inde et evadere, ad modum illorum, qui ab aliquo pondere supercadente adeo deprimuntur, ne surgere sit eis licitum. Et illi qui sunt viventes, id est, non ignoranter peccantes, descendant in infernum, id est, veniant in profundissimum interitum quod denotatur, cum dicit descendant. Descendere namque dicimus ad profunda venire, dico descendant in infernum, et veniat mors super illos, Quoniam nequitie, id est, nequam opera sunt in habitaculis eorum, id est, in corporibus quæ habitacula sunt animarum. Et nequitie, id est, nequam cogitationes sunt in medio eorum, id est, in corde quod dicitur medium, eo quod in medio corporis sit situm. Vel medium dicitur per simile eo quod per ejus mensuram corporum actus fiunt, sicut ad mensuram puncti, quod medium est, circulus constituitur. Cum vero addit : *Ego autem, etc. Salutem suam annuntiat, ne videretur ex insalutitudine orasse. Et hoc sic continuatur. Dixi quia illi sic destruentur, et hic et in futuro. Ego autem ad Dominum clamavi, intentione devotionis, et Dominus salvabit me. In perficiendo constantem, in vespere, id est in passione : quæ contingit circa vesperum; circa novam videlicet, quæ præfigurabatur per agnum, qui***

immolabatur in lege veteri ad vesperum. *Et salvabit me in mane*, id est in resurrectione quæ contineat in mane faciens immortalem et impassibilem. *Et salvabit me in meridie*, id est in ascensione quæ circa meridiem erit, exaltando me super cælos, et mihi mundum totum subjiciens. *Et ego narrabo per prædicatores meos omni mundo has salvationes postquam acciderint*. Et cum adhuc futuræ sint, *annuntiabo* eas discipulis meis, ut ipsi omnibus narrent, postquam factæ fuerint. **187** Narrare quidem dicitur de præterito: Annuntiare verode futuro; vel sic: Dominus *salvabit me vespere et mane*, et *meridie*, id est et in prosperis et in adversis, ne me scilicet prospera elevent, nec adversa depriment. Per vesperum et mane, quia tunc aer caret fervore, prosperitas denotatur. In qua tribulationum fervor minime dominatur. Per meridiem autem, qui solis fervoribus exæstuat, adversitas intelligitur: in qua tribulationum fervoribus quilibet opprimitur. Et quia *salvabit me* per prædicatores, *narrabo* beneficia quæ mihi dederit; et *annuntiabo* beneficia quæ fidelibus meis in futuro retribuentur; vel sic: *Narrabo* per prædicatores minora beneficia, ab eo mihi jam data, scilicet immunitatem a peccato, et virtutem miraculorum, et exercitium operum bonorum, et *annuntiabo* majora beneficia quæ dabit, scilicet immortalitatem et impassibilitatem, et totius mundi subjugationem. *Dixi* quod clamavi interius affectione, et non solum hoc, sed et voce orabo. Et hoc non est in libro, sed ex hoc intelligitur quod addit et *exaudiet vocem meam*. Et hoc modo *exaudiet*, quod *redimet*, id est eruet animam meam in pace perpetua constituendam et hoc superius obscure positum est, cum dixit: *Salvabit me vespere*: sed ideo repetit æquipollenter, cum dicit *redimet*, ut lucidius post enarret et ostendat a quibus redimet, cum addit, *ab his redimet qui appropinquant mihi*. Et quia appropinquare est et ad bonum et ad malum, determinat hoc sic. Dico quod *redimet* a Judæis, *qui appropinquant mihi*. Et necesse est ut *ab his me redimat, quoniam erant mecum*, id est sunt in familiaritate mea, *inter multos* existendo, id est ita ut sint in numero infidelium qui multi sunt, non in numero fidelium qui pauci. Quod est dicere: Sic mihi appropinquant, ut infidelitatem suam non deserentes, insidientur mihi; ut redarguere queant, et occasionem meæ mortis inveniant.

Annuntiata salute sua, annuntiat quoque duplicem inimicorum damnationem, de qua superius egerat concessive ubi dicit: *Præcipita*, etc. *Et veniat mors*, etc. Ut igitur hanc annuntiet consequenter damnationem, repetit quod superius posuit, ut confirmet sic. *Exaudiet*, inquam, *Deus* verbum me, ut redimat, et ex opposito *humiliabit illos* inimicos meos ab honore mundano, et terra sua præcipitando, *Deus Verbum* mihi personaliter unitum dico *ante sæcula* existens, id est ab æterno, quod ipsi dicunt mihi non unitum. Quod est dicere: Ego, qui *Deus* et homo sum secundum quod *Deus æternus*, secun-

dum quod homo in tempore natus, humiliabo illos, quia ipsi solum me hominem considerantes negant ab æterno existere. Diceret aliquis: Peritne adeo misericordia ut cum ipsi forsitan aliquando commutandi sint de impietate sua eis non misereatur Deus ne humilientur? Ad hoc autem sic respondet, dicendo eos nunquam esse commutandos. Dico quod *humiliabit* eos *Deus Verbum*, et merito. *Non enim est illis commutatio*, id est nolunt unquam de malitia sua commutari, ut boni fiant. Ac si dicat: Si commutarentur, non humiliarentur, sed quia nolunt commutari, *humiliabit* eos *Deus*, et ideo *non est illis commutatio*, quia *non timuerunt Deum Verbum*, id est non proposuerunt ante considerationem suam *Deum verbum* metuere. Quod profecto si timerent, et commutationem expeterent.

Agit autem de damnatione in die iudicii futura sic: Dixi quod *Deus illos humiliabit*, et non solum hanc vindictam de ipsis accipiet, sed adhuc *extendit manum suam*, id est adhuc amplificabit vindictam suam in retribuendo damnationem majorem pro malis meritis eorum. A similitudine percipientis, qui cum aliquem graviter vult percutere, valde manum extendit. Manus vero bene pro vindicta ponitur, eo quod manuum percussione, **188** de hostibus sæpe vindicamus. Et merito *extendet manum*, quia *contaminaverunt testamentum ejus*, id est corruperunt legem ejus, male exponendo. Juxta quod in psalmo decimo legitur: « Quæ tu perfecisti, destruxerunt (Psal. x, 5). » Contaminaverunt quidem legem, non quantum ad ipsam legem, quæ sancta est et munda, sed quantum ad suam sinistram interpretationem. Quod est dicere: Corruptam de lege dederunt expositionem. Apposita causa qua extendet vindictam, exponit ipsam vindictam sic: *Dico extendet manum* hoc modo, scilicet quod *divisi sunt ab ira vultus ejus*, id est dividuntur in die iudicii a regno Dei, quod temere habitare præsumunt. Et hæc divisio continget *ab ira Dei*, id est propter hoc quod eis erit iratus. Quod autem dicit *ira vultus ejus*, humano more dicit, eo quod ira soleat in vultu notificari, nihil est plus *ab ira vultus* quam ab ira simpliciter, vel *ab ira vultus ejus*, id est ab ira mea quando in iudicii die apparebo in majestate iratus. His a quibus neglectus sum, veniens in humilitate pacificus, qui Dei vultus dicor et facies, eo quod per me *Deus* genus humanum misericorditer respiciat, sicut vultu quilibet respicit; vel sic legi potest, *extendit manum suam in retribuendo*. Dico quod non est illis commutatio de malo ad bonum, et hoc ideo quia *non timuerunt Deum* ut obedirent præceptis ejus. Et licet eum non timerent, tamen *extendit manum suam*, id est amplam fecit largitatem misericordiae suæ in retribuendo bona pro malis. Ut cum scilicet nequam essent, et legis præceptis non obedientes, mitteret eis misericordiam, id est Filium suum, me scilicet qui eos ad viam vitæ reducerem. Et ipsi non cognoverunt misericordiam Dei, sed *contaminaverunt testamentum ejus*, male exponendo, et detorquendo ad aliud,

quidquid ibi scriptum est de me, ideoque dividetur in futuro *ab ira vultus ejus*. Quod dicit *manum extendit*, a similitudine ponit, quia cum alicui beneficia impendere volumus, ipsi manum extendere solemus. Dico quod illi dividetur a regno Dei, et ex opposito: cor illius Dei appropinquavit (*Matth. xxv, 34*), id est appropinquabit regno Dei, ut illud possideat. Unde legitur: « Venite, benedicti Patris mei, possidete regnum quod vobis paratum est ab origine mundi (*Matth. xxv, 34*). » Cor Dei boni dicuntur eo quod ejus secreta sciunt, vel usualiter cor Dei dicuntur. Amicissimos enim nostros, cor nostrum vocare consuevimus. *Et merito appropinquabit cor illius*. Quia non contaminavit Testamentum, sed sermones ejus molliti sunt illi super oleum, id est præcepta ejus quæ austera aliis videbantur, mollia ad intelligendum et levia facta sunt, suo modo plusquam oleum molle sit et leve suo modo.

Quia dixerat *molliti*, etc., eo quod molle solet aliquando poni pro fragili et invalido, ne hic similiter poni videatur pro fragili et invalido, addit, *et ipsi sermones sunt jacula ipsi cordi*. Quod est dicere: Quamvis dixerim sermones esse molles quodam respectu, tamen *jacula* sunt alio respectu dicenda, eo quod cum eis catholicæ fidei adversarios fideles repercutiunt, sicut jaculis hostes percutiuntur. Quoniam vero sermones dixerat esse *jacula*, unde datur intelligi, quod fideles aliquando tribulationes et rixas ab infidelibus patiuntur. Adhortatur ne timeant, si aliquando persecutionem passi fuerint, sed omne onus curarum suarum *super Deum* rejiciant, et ipse bene inde eos expedit. Dixi quia *sermones Dei sunt jacula cordis Dei*, id est fidelibus contra infideles. Qui infideles si contra te tribulationes et rixas moverint, o cor, ne timeas, ne sis sollicitum, sed *facta super Dominum curam tuam*, id est pone super eum omne onus sollicitudinis tuæ, a similitudine ponderis, quod super aliquem ponitur. Quod est dicere: Noli sollicitus esse quomodo possis evadere, sed securus esto, et omnem curam salvationis tuæ Domino attribue, et ipse Dominus **189** te enutriet in sermonibus suis, id est pascet et confortabit ut fortis sis et prudens hujusmodi jaculis hostes referre. Et si corporea tribulatio tibi ab hostibus illata non fuerit, *non dabit Deus tibi justo fluctuationem*, id est non permittet te fluctuare, id est laborare, cum hoc sit quod es justus; quod est dicere: Propter justitiam tuam sic te constantem faciet, quod nullo modo fluctues. Facit apostropham ad Deum agens, annuntiando de impiorum morte perpetua sic: Dixi quod cor non fluctuabit.

Eos vero qui cor tuum persequuntur, *deduces tu Deus Verbum qui potens es*, id est, deduci permittes a malignis spiritibus. *In puteum interitus*, id est, in profundissimum interitum. Unde non poterunt emergere, a similitudine putei profundissimi. In quem si quis ceciderit, non poterit inde exsurgere, de quo puteo interitus legitur: « Os ejus claudetur, vermis ejus non morietur, nec ignis exstinguetur

(*Isai. lxxvi, 24*). » Et hoc est ac si poneret: Non solum *ab ira vultus ejus* dividetur, quod valde miserum est, sed etiam post divisionem *in puteum interitus* deducuntur. Et merito: nam ipsi *viri sanguinum* existentes *et dolosi non dimidiabunt dies suos*; præposteratio, ipsi dolosi cum per blanditias bonos sibi conformare nituntur, et post quia blanditiis non prævalent; existentes *viri effusores sanguinum*, id est, aperte et per effusionem sanguinis eos a sanctitate retrahere cupientes, *non dimidiabunt dies vitæ suæ*, id est, non discernent, ut cum partem præteritam nequam operibus, et cogitationibus impenderint, futuram bonæ operationis et cogitationi attribuant. Quod est dicere: Nunquam saltem partem aliquam vitæ suæ sancte et innocenter deducant; sed omnibus diebus suis nequiter vivent.

Ideoque juste deducuntur *in puteum interitus*; vel sic: Diceret aliquis: Dicis quo deducuntur, nome prodest eis ut non deducantur, quod aliquando bene operantur ad horam, et post deficiunt? Contra hoc sequitur remotio sic: Vere deducuntur, et si bene operentur ad horam, et post deficiunt.

Nam *viri sanguinum et dolosi, non dimidiabunt dies suos*. Quod est dicere: Non licet eos dimidiare dies suos; ut alternatim partim Deo, partim vero serviant diabolo, juxta quod Dominus in Evangelio dicit: « Non potestis Deo servire, et mammonæ (*Matth. vi, 34*); » vel sic potest legi: Ut spectet ad hoc quod superius positum est, ubi dicitur: *Humiliabit illos Deus a regno*. Dico quod *humiliabit eos Deus*, et hæc humiliatio non diu morabitur. Nam *viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt in terra sua dies suos*, ac si poneret: Putant se fore ibi de generatione in generationem, omnibus diebus, quibus mundus iste durabit, sed nec per medietatem dierum illorum, quos sibi et filiis suis attribuunt, ibi erunt cum in quadragesimo secundo anno inde sint expellendi. Dixi quod ipsi deducuntur *in puteum interitus, ego autem sperabo in te, Domine*. Quod est dicere: Mei autem non sperabunt in terrenis sicut infideles faciunt, sed *in te* sperabunt, id est, spem salvationis ponent. Ideoque non deducuntur *in puteum interitus*.

IN PSALMUM LV.

Psalmi quinquagesimi quinti titulus. *In finem pro populo qui longe factus est a sanctis ipsi David*: in tituli inscriptione, cum tenuerunt eum Allophyli in Geth. In hoc autem titulo, etsi quædam verba videantur esse posita juxta historiam, videlicet ista, cum tenuerunt eum Allophyli in Geth. Sunt tamen ibi quædam apposita, quæ nos plane revocant ab historię intellectu, ubi dicitur *in finem pro populo, qui longe factus est a sanctis*. Hæc enim verba nusquam in historia leguntur. Unde supradicta verba: hæc scilicet cum tenuerunt eum Allophyli in Geth, secundum interpretationem solummodo accipiendæ sunt. Per hanc quidem vocem quæ est Allophyli, qui alienigenæ interpretantur, Judæi intelliguntur, qui prius existentes filii, modo vero facti sunt alie-

nigenæ, id est, alieni, juxta quod in psalmo decimo septimo legitur : **190** « Filii alieni mentiti sunt mihi (Psal. xvii, 48). » Per Geth quidem qui *torcular* interpretatur, passionis pressura notatur, eo quod torcularis esse solet premere. Illoc notato, ad tituli verba exponenda accedamus.

Psalmus iste est agens pro populo Judaico commutando per fidem, in *finem*, id est, in conformitatem et subjectionem Christi, qui finis est prophetiæ et legis, pro populo dico, qui *longe factus est a sanctis*, id est, valde dissimilis factus est ab apostolis, et aliis fidelibus veteris legis, qui Christum regem Judæorum esse crediderunt, sicut fuit Joseph ab Arimathia et Nicodemus, et Gamaliel aliique multi et eorum contemporanei, et ante tempus eorum existentes. Dico quod *longe factus est a sanctis*, in hoc scilicet longe factus est in inscriptione tituli facta ipsi David, id est, Christo a Pilato : quæ inscriptio hæc est : « Jesus Nazarenus rex Judæorum (Joan. xix, 19). » In tituli inscriptione dico commutata ab eodem populo, cum Allophyli, id est, ipse populus existens Allophyli, id est, alieni. Prius autem filii tenuerunt eum in Geth, id est, putaverunt eum tenere in pressura mortis, ne resurgeret. Commutavit enim iste populus titulum, quantum ad credulitatem suam dicens ad Pilatum : « Noli scribere rex Judæorum, sed quia ipse dicit : Rex sum Judæorum (Ibid., 21). » Et hoc totum est, ac si dicat : Psalmus iste agit pro utilitate populi Judaici, qui prius longe factus est a sanctis, per hoc quod commutavit inscriptionem tituli et voce et affectione, cum ipse alienus voluit Christum in morte detinere : volens videlicet Christum regem suum esse. Qui populus commutandus est ab incredulitate et duritia sua, in fidem Christi. Et bene dicitur psalmus iste agere pro utilitate populi commutandi. Cum enim in superiori psalmo de passione, et de parte populi damnanda agens, Christus introductus sit. Introducitur in hoc orans ante passionem ne cedat, et ut resurgat. Ostendens passionem suam, et populi salvandi commutationem. Quod ad ejus utilitatem dicit, ut per hoc quod ejus commutatio prædicatur, ad ipsam commutationem incitetur.

Miserere mei, Deus, ut me constantem facias et resuscites, et necesse est ut hoc orem, et dignum etiam est ut miserearis ; *quoniam Deum me* et Creatorem *conculcavit homo*, id est, conculcabit Judaicus populus, qui homo est, id est, creatura : quod indignum est ut creatura Creatorem conculcet. Cum dicit *conculcavit*, alludit similitudini de torculari, quia posuerat in titulo *Geth*, quod interpretatur torcular : torcularis enim est uvæ conculcare, vel sic : *Conculcabit me homo*, id est, Judaicus populus, qui simpliciter est homo, id est, animalis non utique spiritualis. Exponit vero quomodo conculcabit, cum adjungit : Dico conculcabit : ita scilicet *tribulavit me*, id est, cruciabit tribulationibus *tota die* passionis meæ, *impugnans* me verbis dicendo : « Hic dicit : Possum destruere templum Dei (Matth. xxvi, 61), »

A etc. Bene quidem ponit *tota die*. Nunquam enim illa die ab ejus tribulatione et impugnatione cessaverunt, vel sic tribulavit me in die passionis, impugnans me prius ante passionem verbis maledicis, *tota die*, id est, assidue, dicens : « Dæmonium habes (Joan. x, 20), » et cætera similia. Notandum autem, hic Christum introduci agentem ante tempus passionis suæ. Quoniam autem se conculcandum esse prædixerat, ne videretur pro meritis suis esse conculcandus, repetit addendo causam conculcationis sic : Dico quod conculcabit *me homo*, et non in Deo quod promeruerim ; sed *conculcaverunt me inimici mei tota die*, id est, conculcabant me *tota die* passionis, ideo quia sunt *inimici mei*. Quod est dicere : Inimicitia sola erit causa, non aliquid meritum meum.

B Ne videretur autem quod timorem habiturus esset in ipsa conculcatione, removet hoc sub interrogatione sic : Dixi quod me conculcabant, *et quoniam multi bellantes* et verbis et tribulationibus erunt *adversum me*, qui alti erant, id est, superbi in dominatione, quæ permittitur eis in me, *timebo* **191** *ego ab altitudine diei*, id est, habeo timorem propter superbiam dominationis temporalis et brevis. Quod est dicere : Timebo quod eorum altitudo, id est, dominatio ducens me ad mortem, sit causa quare detinear in morte. Nequaquam. Cum ponit *dixi*, innuit quia brevi tempore duratura est dominatio illa, quoniam dies unus breve tempus est. Ac si poneret, non generabitur mihi timor, non resurgendi *ab altitudine*, quæ per diem solum duratura est. *Ego vero in te sperabo*. Ac si diceret : Non *timebo*, sed ego qui sum innocens, justus, tibi obediens, *sperabo* resurrectionem, *in te*, id est, in consideratione potentiæ et misericordiæ tuæ. Notandum autem quod ante passionem, cum ipse passioni proximus esset, ad instructionem suorum sponte Christus timuisse perhibetur. In passione vero jam positus, timuisse non legitur. Quia vero sperare sine bona vita, non spes, sed præsumptio dicenda est, addit : Dico *sperabo*, quæ spes præsumptuosa non erit, nam ego ante passionem *in Deo* existens, id est, in operatione et laude Dei, *laudabo sermones*, id est, laudabiles ostendam bona vita mea prædicationes meas. Quod est dicere : Bene vivendo prædicationem meam laudabilem ostendam. Unde in Actibus apostolorum legitur : « Coepit Jesus facere et docere (Act. 1, 1). » Nam si ea quæ prædicabat opere non complexisset, non utique ejus prædicatio laudabilis exstitisset.

Quoniam vero dixerat *in te sperabo* (in passione scilicet) ne videretur innui ante passionem non sperare, addit non solum in passione sperabo, sed et *in Deo speravi* semper *ideoque non timebo quid faciat mihi caro*. Quod est dicere : Neque timebo propter eorum altitudinem, ut in morte detinear, neque timebo tribulationes et blasphemias et insidias quas facient mihi illi qui solummodo carnales sunt, non etiam spirituales. Exponit autem quid facient per partes, sic : Hoc scilicet *mihi faciet caro tota die*, id est, jugiter *exsecrabantur*, id est exsecrabilia judica-

hinc *verba mea*, dicendo : « Abraham mortuus est propheta, et tu dicis : Si quis sermonem meum servaverit, mortem non gustabit in æternum (Joan. viii, 52), » et cætera similia. Et ideo *exsecrabuntur verba mea*, quia *omnes cogitationes eorum erunt adversum me*, et quia multi cogitant adversum aliquem, non ut ei noceant, sed ut eum secundum quod perversus est, destruant. Addit : *In malum erant cogitationes eorum*, non in bonum. Quod est dicere : A malis cogitationibus quas adversum me cogitabant, procedet execratio verborum meorum. Unde in Evangelio legitur : « Ex abundantia cordis os loquitur (Luc. vi, 45), » et ipsi execrantes *inhabitabunt familiaritatem meam, et abscondent causam inhabitationis* : non quantum ad me, qui omnia video; sed quantum ad existimationem suam. Quod est dicere : Cum ipsi mala intentione inhabitent, bona intentione se inhabitare fingent. Ostendit vero quare *inhabitabunt*, addendo sic : Dico *inhabitabunt*, et ipsi *inhabitantes observabunt calcaneum meum*, id est expectabunt finem meum, ut cum in principio nihil in me habeant quod noleat, saltem quod possint redarguere in fine invenient. Bene quidem calcaneus pro fine ponitur, eo quod sit finalis corporis pars. Vel sic *observabunt*, id est expectabunt *calcaneum meum* lapsurum. Quod est dicere : Expectabunt an forte me viderint in aliquo crimine labi. Quia per calcaneum aliquis labitur, calcaneus pro lapsu ponitur. Sententia quidem eam in his verbis concipitur, quæ etiam in superioribus. Dixi quod *observabunt calcaneum meum*. *Sicut sustinuerunt animam meam*, id est utpote illi qui sustinebant vitam meam, id est quibus erit vita mea oneri et tædio, et ad modum alicujus, pondus aliquod grave sustinentis, cui pondus illud maximo tædio est. Quod est dicere : Hoc quod vita mea erit eis tædio, causa erit quare me observabunt. Agit autem de inimicorum commutatione et salute sic.

192 Dixi quod me conculcabunt, et execrabuntur, et *calcaneum meum observabunt*. Et quamvis hæc omnia perverse faciant, tamen *pro nihilo*, id est sine aliquo merito eorum, *salvos facies eos*; hic ab originali crimine, et ab actualibus, vel sic : Dico quod in me *calcaneum observabunt*. Et tamen *salvos facies illos pro nihilo*, sicut *pro nihilo*, id est, sine causa sustinebunt *animam meam*. Sententia fere eadem est quæ et superius, sed distinctio mutatur, et in superiori lectione *sicut*, pro *utpote* legitur. Hic autem comparative accipitur. Et priusquam *salvos facias, confringes populos*, id est multitudines inimicorum secundum quod mali sunt, in *ira*, id est in cognitione iræ tuæ futuræ. Quod est dicere : Per cognitionem iræ tuæ, quam eis dabis, confringetur eorum impietas. Cum ponit *populos pluraliter*, innuit quod non pauci erunt, sed multi; sicut una die tria milia, alia vero quinque leguntur conversa fuisse (Act. ii, 41; iv, 4). Et ipsi priusquam confringantur. *O Deus, vitam meam annuntiavi tibi*, id est ipsi mei futuri, annuntiabant tibi per confessionem fe-

ditatem vitæ suæ. Et hoc totum est ac si sic poneret : Mei annuntiabant peccata sua per confessionem, et tu illos confringes secundum quod peccatores sunt, et sic *salvos facies illos* hic, et per hoc quod hic illos salvabis, in futuro *posuisti in conspectu*, id est pones in præsentia et beneplacencia tua *lacrymas meas*, id est ipsos eosdem pro quibus sæpe lacrymas proces fudi. Vel *lacrymas meas* per *emphasim*, id est, pro quorum morte lacrymatus sum in morte Lazari (Joan. xi, 35). Notandum enim eum tunc non pro Lazaro flevisse, qui mox resuscitandus erat, sed pro illis quorum mors in morte Lazari figurabatur, qui adeo scilicet in peccatis mortui erant quod jam aliis malo exemplo suo ferebant, ad modum Lazari quatruiduani (*Ibid.*, 39). Dico quod salvabis, et quod pones eos in conspectu tuo, *sicut et*, id est etiam in *promissione tua* est hæc constans, id est promisisti per prophetas, quorum promissionem et ipsum confirmat Evangelium, ubi angelus Joseph viro Mariæ salvatorem nasciturum enuntians, ait : « Salvum faciet populum suum a peccatis eorum (Matth. i, 21). » Et hoc est ac si diceret : Et hoc ego annuntio, et tu hoc promisisti. Dixi quod annuntiabant et *confringes*, etc., et tunc ipsi *inimici mei convertentur ad me retrorsum incidentes*, id est mei sequaces, a similitudine illius qui aliquem sequitur. Quod est dicere : Bene vivent ad mei conformitatem, mei prout poterunt sequaces effecti. Dico quod *convertentur*, et non solum in prima ætate suscipies eos, vel in secunda; sed in *quacunque die invocavero te*, id est in quocunque tempore ætatis invocabunt te per veram compunctionem, sic ut in post non revertantur. Juxta illud propheticum : « In quacunque hora peccator ingemuerit (sicut ingemendum est) salvus erit (Isai. xli, 15, secundum LXX). » Quia vero dixerat, mei annuntiabant vitam suam, quoniam annuntiatio nequit esse, nisi prius habeatur Dei cognitio, subdit : Dico quod annuntiabant, et prius *ecce*, id est in præsentia, *cognovi quod Deus meus es*, id est fide cognoscent mei, quod tu es Deus eorum. Et quia fides sine operibus mortua est, ipsi existentes in Domino, id est in operatione Domini, *laudabunt verbum*, id est laudabile ostendent verbum suum, bona vita sua, in *Deo et in Domino* idem est. Sed verbum et sermo differunt. Sermonem namque proprie et usualiter dicimus quando aliquis non compositio scripto, vel composita et ornata locutione, sed vulgari loquitur ad aliquem, aut ad plures. Verbum autem quando compositione Latinitatis seu vulgaris locutionis ad quemlibet agit. Et hoc totum est ac si poneret : Postquam fide Deum cognoverint, bene operabuntur, et sic et sermonem et verbum suum laudabile esse ostendent. Si enim male viverent, contemptibilia esse facerent. Juxta illud beati Gregorii, « Cujus vita despicitur, restat ut prædicatio despiciatur » (hom. 21 in *Evang.*), vel sic legi potest, ut tota Trinitas hic denotetur. Dixi quod annuntiabant, et ut annuntiare valeant, ecce in præsentia *cognovi*,

193 Id est, cognoscent quia *Deus meus* est, id est Deus Pater, est Deus meorum. Quod est dicere : Cognoscent Deum Patrem, et in *Deo* Patre, id est in æqualitate Dei Patris, *laudabo*, id est laudabunt Verbum; id est Filium scilicet : et in *Domino laudabo sermonem*, id est in æqualitate Domini Spiritus laudabunt me Filium, qui sermo sum Patris, per quem dixit, id est disposuit, et facta sunt omnia (*I Joan. 1, 5*). Et hoc totum est ac si diceret : Cognoscent Patrem esse Deum, et me quem prius æqualem Patri esse negaverunt et contempserunt, cognoscent Deum æqualem Patri et Spiritui; et sic me laudabunt fide, opere, et devotione. Et cognoscendo et laudando Deum Trinitatem, in ipso *Deo sperari*, id est spem salvationis æternæ habebunt, ideoque *non timebo*, id est non timebunt, *quid faciat mihi homo*, id est sibi homo, id est persecutor, qui solummodo homo est, id est animalis non spiritualis. Quod est dicere : Non timebunt tribulationes, mortem, damna terreni census, quæ sibi inferentur a persecutoribus; diceret aliquis : Vere timendus est persecutor, quia auferet terrena bona, et postea non habebunt unde legalia vota solvant, contra quod subjungit. Dico quod non timebunt *quid faciat sibi homo*, neque timendum esse; nam licet auferat terrena, non tamen auferre potest quin tibi sacrificent : *in me* enim, id est in meis sunt vota, id est sacrificia tua, quæ reddam, id est reddant tibi, *laudationes* scilicet. Quod est dicere : In se habent quod tibi sacrificabunt, scilicet ut te laudent voce, opere, et devotione, quod nullus persecutor potest eis auferre, et dignum erit ut reddant. *Quoniam eripuisisti animam meam de morte*, id est eripies animam meorum de multitudine peccatorum per quæ venirent ad mortem, nisi eis indulgeres; et postquam eripies a morte per peccatorum indulgentiam, eripies *pedes meos*, id est affectiones meorum a lapsu, ne corruant a sanctitate per malam concupiscentiam aliquam, *ut placeam*, id est placeant *Deo in lumine viventium*, id est in conformitate mei positi, qui sum lumen omnium in perfectione virtutum viventium, non in peccatorum mole mortuorum. Quod est dicere : Ideo eripies ut tibi placeant conformes mei facti, qui sum illuminator omnium bene viventium. Ipsi dico placeant coram Deo existentes, id est in manifesta cognitione Dei, ut eum revelata facie specialiter videant a similitudine illius qui manifeste videt eum coram quo est.

IN PSALMUM LVI.

Titulus quinquagesimi sexti. *In finem ne corrumpas [disperdas], ipsi David. In tituli inscriptione, cum fugeret a facie Saul in speluncam.* In hoc titulo sicut in superiori quædam verba secundum historiam videntur apposita, quæ sunt hæc; *cum fugeret a facie Saul.* Sed quod adjungitur non in spelunca, sed in spelunca non procedit, si ad historiam referatur. Est etenim ibi positum *in spelunca*, cum expositores habeant in spelunca. Legitur

A quippe David, Saute persequente in speluncam *rugisse (II Reg. xxii)*: illud quoque quod apponitur in titulo, scilicet *in tituli inscriptione*, nullatenus ad historiam videtur attinere, cum David prophetæ nusquam legatur inscriptio tituli facta fuisse. Idoneum ergo videtur, non juxta historiam, sed juxta vocis interpretationem, titulum hunc accipere; qui sic exponitur. Psalmus iste spectans *in finem*, id est in Christum, adhortatur *ne tu quicumque lector corrumpas David*, id est Christum, quantum ad te. Et ostendit in quo non corrumpas, addendo sic : *Ne corrumpas* dico, *in tituli inscriptione facta ipsi David*, id est Christo a Pilato. Quam in superiori psalmo ostendimus. Quod est dicere : *Ne corrumpas* inscriptionem tituli, id est illud quod in inscriptione tituli notatur, scilicet Christum regem esse. Quod tu corrumperes, quantum ad te; non quantum ad eum si eum regem esse denegares, vel affectione, vel voce, vel negligentia præceptorum ejus, sicut Judæi corrumpere voluerunt, quando eam commutaverunt : Dico *ne corrumpas, David, in tituli inscriptione 194* commutata, *facta ipsi David, cum fugeret a facie Saul in spelunca.* Quod est dicere : *Ne corrumpas*, cum hoc sit, quod ipse latens in spelunca, id est in humanitate, secundum divinitatem fugit, id est ad modum fugientis omnino discessit : *a facie Saul*, id est a præsentia cognitionis Judaici populi. Ac si poneret : Judaicus populus ideo corrupit inscriptionem tituli commutando eam, quia ipse Christus latens in humanitate, discessit ab ejus cognitione, id est non cognovit eum esse Deum. Sed tu, lector, *ne corrumpas* ideo, quod in spelunca latens, id est in humanitate, fugit *a facie Saul*, id est a præsentia cognitionis Judaici populi, qui bene dicitur Saul, id est appetens mortem per mala opera sua; vel ideo dicitur Saul, quia persecutus est Christum, sicut Saul persecutus est David. Spelunca quidem humanitas recte dicitur, eo quod humilis fuit, et in ea divinitas latuit, sicut spelunca humilis res est, et in ea latere aliquis potest. Notandum quod, cum dicamus hunc psalmum adhortari lectorem ne corrumpat, non tamen aperte hoc admonet. Sed si bene ejus verba notentur, innuit non esse corrumpendum. Introducitur enim in hoc psalmo Dominicus homo, orans ante passionem, ut in passione Deus se constantem faciat et resuscitet, et ostendit passionem suam. Agit vero postea de resurrectione et exaltatione, et totius mundi subjugatione, per quod datur intelligi eum Dominum esse et regem, cum resurrecturus sit et exaltandus, et sic ei sit totus mundus subjiciendus ad regendum, et per hoc innuit lectori inscriptionem non esse commutandam nec corrumpendam, cum ipse Christus rex sit omnium.

Miserere mei, Deus Pater, ut constantem facias, *miserere mei*, ut resuscites et exaltes, vel sic : *Miserere mei* ut constantem facias et resuscites et exaltes; et *miserere mei*, id est meorum ut morte mea salventur. Et dignum est ut hoc facias : Quo-

niam anima mea confidit in te, id est in tua misericordia, et potentia, et justitia. Dico quod *in te confidit anima mea*, et adhuc *sperabo in umbra alarum tuarum*, id est in refrigerio protectionis tuæ, donec transeat iniquitas, id est donec consummelur in me mors, quam Judæi inique operabuntur. Quod est dicere: Sperabo in protectione tua indesinenter, donec a morte liberer, quæ protectio est mihi refrigerium a tribulationis æstu, sicut umbra refrigerium est a calore solis æstuantibus. Alas ponit pro protectione, eo quod alis protegit avis pullos suos a pluvia et æstu, et rapacium volucrum impetu. Notandum sane certius esse confidere quam sperare; sed hic tamen pro eodem accipitur, nisi quod unum præsens est, scilicet *confidit*, alterum autem futurum, scilicet *sperabo*. Dixi quod *sperabo*, et non solum hoc, sed etiam *clamabo*, et devotione, et voce, et opere, *ad Deum altissimum*. Ac si dicat: Cum altissimus sit, et altitudo dignitatis ejus expostulet ut intense clamem, *clamabo* ego intense, *Deum*, inquam, *qui benefecit mihi*. Benefecit, et præterite intelligendum est, et future, quasi diceret: Ideo *clamabo*, quia jam mihi beneficia contulit, et adhuc alia conferet. Exponit autem quod beneficium contulit, cum addit, *misit de cælo*. Ac si dicat: Hoc beneficium mihi humanæ naturæ contulit, quod de cælo misit Verbum, quod mihi personaliter uniretur, et immunem me faceret a peccato. Notandum autem, quod Verbum non est de cælo missum localiter. Absit enim, Deum localem esse confiteri! Sed quod dicitur, *de cælo misit* Deus Pater Verbum, sic exponitur. Verbum cujus solummodo notitiam habebant cives cælici, de cælo, id est de cognitione civium cælestium, misit, specialiter ad cognitionem hominum, cum fecit ipsum humanæ naturæ personaliter uniri. Quod est dicere: Cognitionem ejus quam habebant cives cælici, ab ipsis usque ad homines dilatavit per humanam naturam cui unitum est. Exponit etiam beneficia quæ humanæ naturæ conferet, cum addit: Dico quod *misit de cælo* Verbum, sed et per ipsum Verbum *liberavit*, id est liberabit me, humanam **195** naturam innocentem et sanctam a potestate Judæorum, et *dedit*, id est dabit in opprobrium, dispergendo eos ubique *conculcantes me*, id est Judæos affligentes me morte et vilipendentes, a similitudine rei vilissimæ, quæ conculcatur.

Quia vero dixerat, *misit de cælo*, et non exposuerat quid *misit*, et etiam dixerat *liberabit me*; et non ostenderat a quibus liberabit, exponit utrumque cum repetitione, sic. *Misit*, inquam, *Deus misericordiam suam et veritatem suam*, ut mihi uniretur idem Verbum, et per ipsum Verbum *animam meam eripuit*, id est eripiet *de medio catulorum leonum*, id est de communi desiderio plebis Judaicæ, desiderantis me in morte detinere: Quæ plebs per similitudinem dicitur catuli leonum, id est principum ut leones ferocium, eo quod ipsa plebs a principibus in malitia gene. auda sit, sicut a leonibus catuli generantur.

A Ostendit autem quomodo *de medio catulorum liberabit*, sic: Dico quod *me liberabit de medio catulorum*, et necesse erit. Nam ego *conturbatus* timore spontaneo, *dormivi*, id est dormiam in morte per ipsos catulos. Cum ponit *dormiam*, innuit brevem futuram esse mortem, ad modum dormitionis. Verbum quidem per emphasim misericordiam et veritatem dicitur, eo quod per ipsum Deum humano generi miseratus est, et in eo completum est quidquid Deus per prophetas promiserat. Exponit autem qui sint illi catuli, qui ipsum in morte dormire facient, et quibus armis interficiant, ne quis vellet eos excusare, quoniam ipsum sagittis et gladio non peremerunt. Et hoc sic dicit: *Filii hominum*, etc. Usque ad *exsurge*, et non sunt legenda verba hæc ita seriatiim ut ponuntur, sed construenda sic. Dixi quod *dormiam conturbatus*, et verum est. Nam *filii hominum*, id est Judæi qui rationabiliter se habere deberent ut homines, cum sint *filii hominum*, id est prophetarum, qui rationabiliter se habuerunt ut homines, *laqueum paraverunt pedibus meis*, id est mortem parabant affectionibus meis, per quam eas ab affectu detineant: a similitudine volucris, quæ pedibus illaqueata, ne possit evadere, detinetur: ut cum scilicet affectionem habeam resurgendi, et exaltandi, et mundum mihi subjugandi, ipsas affectiones ab effectu detineant et in irritum ducant. Dico quod parabant laqueum, id est mortem, et in ipsa morte *incurvaverunt*, id est humiliare putabant *animam meam*, sic ut non resurgat. Repetit autem alia similitudine hoc quod dixit, parabant laqueum, id est mortem, et innuat non parari illam mortem sibi ignoranti, sed scienti. Et per hoc datur intelligi eum Deum esse, cum futura prævideat. Dixi quod parabant laqueum, et hoc non inscienti, sed *foderunt foveam ante faciem meam*. Quod est dicere: Sed parabant profundissimam mortem mihi de qua non evadam, a similitudine illius qui fodit foveam, id est profundissimam foveam facit, in quam aliquem detrudat, qui inde exire nequeat. Et illam foveam fodient *ante faciem meam*, id est, sicut cognoscam et prævideam, ad modum illius qui illud videt, quod ante faciem suam est. Et hoc totum est, ac si diceret: Hanc mortem non sic mihi parabant, ut ignorem, sed, sicut sit *ante faciem*, id est cognitionem meam. *Et inciderunt*, id est incident in eam foveam. Quod est dicere: Cum mihi parent mortem æternam, me liberato, inde cadent ipsi in eam, sic ut nunquam inde emergant: a similitudine illius qui cum foveam foderit, ut quemlibet in eam dejiciat, ipse in eam cadit, nec postea exsurgit. Ostendit vero quomodo ipsam mortem sibi parabant, cum interponit: *dentes eorum*, etc. usque ad *exaltare*. Quod sic continuatur. Diceret aliquis: Quare dicit quod filii hominum parabant tibi mortem, cum neque sagittas, neque gladium, neque aliquid unde te interficiant contra te sint accepturi. Ad quod sic dicit: Vere mihi parabant laqueum, id est mortem. Nam *dentes eorum*, id est, ira et odium eorum, quæ

dicuntur dentes, eo quod sæpius cum fremitu dentium ostendantur, **196** erunt *arma*, id est instrumenta mortis meæ. Ostendit vero quæ arma, cum addit: *Et*, id est scilicet *sagittæ*. Quod est dicere. Odium et ira eorum erunt longinqua apparatus mortis meæ, sicut sagittæ longinqua arma sunt, id est de longe mortem minantia: *et lingua eorum erit gladius acutus*, id est vox eorum erit aperta causa mortis meæ. Cum dicent: « Crucifige (*Luc. xxiii, 31*), et: « Si hunc dimittis, non est amicus Cæsaris (*Joan. xix, 12*); » A similitudine gladii, quo manifeste quilibet interficitur. Et hoc totum est ac si poneret: Non sunt excusabiles, et si me armis et gladio non interficiant, nam propter odium et iram, non propter hoc quod meruerim, mihi fraudulenter mortem parabunt, et voce sua manifeste postea eam expent. Illud vero quod sequitur *exaltare*, etc., oratio est ex affectione nimia interposita antea quam illud quod incoeperat finiret, quod sic continuatur.

Dixi quod filii hominum parabunt mihi laqueum, sed tu Deus Pater *exaltare super cælos* me exaltando. Quod est dicere: Exalta me, secundum quod homo sum super cælos, id est super cœlestes rationabiles creaturas, super angelos scilicet, ut qui modo vilis videor, et abjectus, videar super eos magnus et exaltatus in potentia, cum gloriose cœlos ascendam. Et super me exaltatum, exaltare et tu, id est videare tu magnus et altus in potentia super ipsos angelos, cum apparebis potens exaltando me, *et gloria tua dilatetur in omnem terram*. Quod est ac si dicat: Non solum apud paucos exalteris per exaltationem mei sed in omnem terram dilatetur gloria tua, id est, ubique terrarum glorificeris de exaltatione mei. Cum dicit, *paratum cor meum*, etc., ostendit se libenter passurum, ut nos reddat magis obnoxios, pro quibus libenter passus est. Et hoc sic continuatur. Ipsi fodient mihi foveam, ad quam subeundam, o Deus Pater, est *paratum cor meum*; *paratum cor meum*, id est parata voluntas cordis mei. Quod est dicere: Jam voluntatem habeo illam subeundi. Repetit autem *paratum cor meum*, ut ostendat quantam pro humani generis salute moriendi habeat affectionem; et quia *paratum cor meum*: *cantabo*, id est prædicabo doctrinam vitæ, quæ erit canticum et delectatio et mihi et Deo. Et etiam *psalmum dicam*, id est bona opera mea in manifesto ponam: a similitudine dicti, quæ res manifesta est. Psalmus autem pro bono opere ideo ponitur, quia sit exercitio manuum, et hoc totum est, ac si diceret: Quandoquidem mortem subire paratus sum, cum certus sim quia canticum, id est prædicatio mea et psalmus, id est bona operatio causæ erunt, quibus me interficient, tamen non cessabo a cantico, non cessabo a psalmo. Cum dicit, *exsurge*, etc., gratulando de resurrectione sua, exhortatur corpus suum ad resurgendum. Quod sic continuatur. Dico quod paratus sum ad subeundam mortem, de qua tu *psalterium et cithara* dicitur *exsurge, exsurge*, id est tu humanitas mea *exsurge* de

A morte illa. Psalterium dicitur Christi humanitas, eo quod a superiori, id est a divinitate sonuit, ad modum psalterii, quod a superiori sonat. Quod est dicere. Ex ipsa divinitate fama miraculorum prodiit, per operationem humanitatis: operabatur enim in miraculis humanitas, eundo ad mortuos resuscitando, super ægros manus imponendo, loquendo et multis aliis modis. Cithara vero dicitur eadem humanitas, eo quod ad modum citharæ ab inferiori sonuit, id est ab inferiori dulcem sonum Deo protulit, id est dulcem obedientiæ laudem: cum corpus suum quod erat inferius divinitate, in ara crucis Deo obtulit: et quia etiam in obedientia positum esuriit et sitiit. Dico *exsurge* a morte humanitas, quæ es *psalterium et cithara*, tu dico futura *gloria mea*, emphatica dictio. Quod est dicere: Quæ humanitas futura es immortalis et impassibilis, in qua gloriabor et gloriosus ero. Dico *exsurge*, et ita erit: *exurgam diluculo*, id est in matutina resurrectione. Ostendit autem, quod commodum sequetur **197** de resurrectione sua sic. Dico quod *exurgam*, et *exurgens confitebor tibi in populis*, id est veros confessores acquiram in populis Judæorum. Quod est dicere: Multos ex Judæis efficiam laudatores tui, *et psalmum dicam tibi in gentibus*, id est pariam tibi inter gentes multos, dicentes *psalmum tibi*, id est ponentes opera sua bona in manifesto ad honorem tuum. Quod est dicere: Multos efficiam ex gentibus bone operantes ad honorem tuum, per gloriosam resurrectionem meam. Ostendit autem quomodo constituit et confessores et *psalmum* dicentes, sic. Dixi quod pariam tibi confessores in populis, et *psalmum* dicentes in gentibus, et hoc faciam per cælos et per nubes, id est per prædicationem apostolorum, qui dicuntur cœli propter sublimitatem sanctitatis suæ, et nubes eo quod alios compluant doctrina, ad modum nubium terram compluentium. *Quoniam magnificata est usque ad cælos* constituendum *miserericordia tua*, id est ego Filius tuus, et *miserericordia tua* magnificabor usque adeo, id est in tantum potens ero, quod discipulos meos faciam cælos. *Et veritas tua magnificabitur usque ad nubes* constituendas, id est ego qui sum veritas tua, ero adeo magnus et potens quod ipsos cælos faciam nubes. Notandum, non ideo dici magnificandum eum esse *usque ad cælos et nubes*, quod jam non esset magnus et potens ad hoc faciendum, sed quia magnitudo illa et potentia nondum apparebat. Ac si diceret: Qui modo vilis videor et impotens, magnus *usque ad cælos et usque ad nubes* apparebo. Et ut ego confitear tibi in populis, et *psalmum dicam tibi in gentibus*, *exaltare super cælos Deus Pater*, exaltando me. Hoc autem ut superius exponitur, præ nimio desiderio repetitum, et per exaltationem mei *super omnem terram* dilatetur *gloria tua*, id est gloriatio tua superne ad homines perveniens, dilatetur ubique terrarum, vel potest esse exhortatio ad verbum sibi personaliter unitum, cum dicit: Exaltare, Deus, verbum, id est appareat

altitudo tua per exaltationem mei humanæ naturæ, quæ altitudo tua modo non apparet, et super omnem terram gloria tua, hoc non mutatur.

IN PSALMUM LVII.

Titulus quinquagesimi sexti. *In finem ne disperdas ipsi David in tituli inscriptione.* Quod sic exponitur. Psalmus iste respiciens in finem, id est in Christum admonet, ne tu quicumque disperdas David, id est destruas regnum Christi veri David, denegando eum esse regem, incommutata tituli inscriptione facta ipsi David, id est Christo. Loquitur in hoc psalmo Propheta adhortans Judæos, ut eum legant in veteri lege de Christo et intelligant; recte legent de eo, attribuendo ipsi quod de eo libri prophetarum loquuntur, scilicet eum esse regem. Juxta quod Micheas testatur: « Exiet dux qui reget populum meum Israel (*Mich. v, 2*). » Et alii: « Rex tuus venit tibi mansuetus (*Zach. ix, 9; Isa. LII, 14*). » Notandum autem quod cum in superiori psalmo possit denotari exhortatio, ne corruptio fiat, diverso tamen modo est ibi. Superius enim agendo de resurrectione et exaltatione sui et totius mundi subjugatione innuit non esse corrumpendam tituli inscriptionem. Hic autem plane adhortatur Propheta, ut cum Christum in libris prophetarum loquantur esse regem justum, non corrumpant denegando regnum ipsius. Et ostendit quorundam male in corde operando titulum corrumpentium damnationem, ut inexcusabiles sint, et cuncti timore damnationis eorum revocentur.

Si vere loquimini in libris prophetarum justitiam, id est Christum antonomastice justitiam a quo omnis justitia est, qui propositus est nobis a Patre redemptio et justitia, sicut ait Apostolus (*I Cor. i, 30*). Quod utique facitis, id est justitiam loquimini, o filii hominum, id est vos Judæi filii prophetarum, **198** qui eorum exemplo debetis homines esse, non irrationales: recte judicate de ipsa justitia, id est de Christo, attribuendo ipsi regnum. — Injuste enim judicabitis, si cum in prophetis dicatis Messiam regem esse Jesum, quem per opera et prophetarum signa Messiam esse constat, Messiam et regem esse negatis, et alium venturum, qui Messias et rex futurus sit, affirmetis. Notandum autem quod more prophetico ita loquitur Propheta de futuris, quasi præsentibus. In posterioribus autem aliquando ut præteritis. Cum dicat alienati sunt, etc. Aliquando vero ut futuris, cum dicit Deus conteret, etc. Semper tamen future intelligendum est. Sequitur etenim, etc. Quod sic continuatur, quia eos adhortatus erat ad recte judicandum, posset dici: Ad quid nos sic adhortaris? Nonne recte judicamus? Ad quod sic respondet: Necessaria vobis est exhortatio mea, cum injuste judicetis, etenim in corde operamini iniquitates, id est in corde molimini operari iniquitates, id est capere Christum et interficere, et regnum ei auferre, quod reputabitur vobis pro opere. Cum enim in vobis cogitando jam ipsi regnum auferatis, idem est ac si jam abstulissetis. Dico quod operami-

ni iniquitates in corde. Etenim in terra, id est in consideratione terrenæ carnis Christi, quia consideratis eum solummodo hominem terrenum, non etiam Deum, vel in terra, id est in timore terræ amittendæ quia scilicet metritis terram amittere, si eum regem suscipiatis: vel in terra operari molimini iniquitates, id est in terrena carne Christi, scilicet ut verberetis, conspuatis, interficiatis. Vel operari molimini iniquitates in terra, id est in terrena et impia affectione vestra. Quod est dicere: Iniquitates quas adversus Christum molimini, non molimini bono zelo, ut putetis contra eum agere, quasi contra legis destructorem, sed hoc facitis affectione terrena, id est ira et odio: cum per opera et prophetarum signa, de eo prædicta, eum Deum et regem esse et cognoscere possitis. Non solum autem operamini iniquitates in corde cogitando, sed etiam manus vestre concinnant injustitias, id est operationes vestræ concordanter exercent inquantum possunt injustitias, id est ad actum perducunt cogitationes injustas. Quod est dicere: Concordatis in injustis operibus, et injustis cogitationibus, ut sicut cogitationes vestre injustæ, sic et opera vestra injusta sint. A similitudine concinentium, id est concorditer cantantium quia sicut illi in cantu concordant, sic cogitationes et opera vestra in injustitia. Ostendit autem quæ sit causa quare operentur iniquitatem, faciendo apostropham ad auditores, ut eos instruat, ne propter eandem causam operentur injustitiam.

Dico quod operantur iniquitates, et hæc ideo faciunt, quia ipsi peccatores antonomastice, cum deberent per fidem generari, u' essent filii Ecclesiæ, alienati sunt per incredulitatem a vulva, id est a spirituali Ecclesiæ genitura. Vulva per similitudinem pro genitura ponitur, eo quod in vulva sit generatio. Exponit autem per partes illorum alienationem, cum addit: Scilicet erraverunt in cogitatione ab utero Ecclesiæ remoti, id est ab ejus spirituali conceptione. Quod est dicere: Nolentes ejus filii spirituales effici, uterus quidem quia in eo concipitur, pro conceptione ponitur. Hic autem idem videtur esse uterus et vulva, errare vero et alienari non sunt idem ex toto, quia errare pars alienationis est. Sequitur autem alia pars alienationis, cum addit, locuti sunt falsa. Quod est dicere. Non sufficit in cogitatione errare, sed etiam de Christo falsa loquuntur, dicendo: « Hic homo non est a Deo, qui Sabbatum non custodit (*Joan. ix, 16*). » Et alibi: « Commovit populum, docens a Galilæa usque huc (*Luc. xxiii, 5*). » Et iterum. « Hunc invenimus subvertentem gentem nostram (*Luc. xxiii, 2*). » Et rursum: « Non habemus regem nisi Cæsarem (*Joan. xix, 15*). » Vel sic oportet legi, ut continuatio non mutetur. Peccatores antonomastice **199** qui filii Christi esse deberent, alienati sunt a filiatione ejus et hæc alienatio contingit a vulva, id est a carnali Christi conceptione. Et exponit ipsam alienationem per partes, cum addit: Scilicet erraverunt in fide. Quæ erratio contingit ab utero, id est a conceptione Christi: et ideo

locuti sunt falsa, negando eum Deum esse et regem. Quod est dicere: Ideo ab ipso sunt alienati et erraverunt et falsa locuti sunt, quia viderunt eum in vulva, et utero Virginis concipi secundum carnem, quod minime quidem ignominiosum est. Vel potest versus iste non generaliter de Judæis legi, sed specialiter de perdendis sic: Dico quod operantur iniquitates in corde; et quidam ipsorum operantium alienati sunt, id est repudiati sunt a Deo, a vulva, id est a tempore conceptionis sui, et erraverunt, id est erronei provisi sunt a divina providentia; ab utero, id est a conceptione sui, et locuti sunt falsa, id est prævisi sunt locuturi falsa. Quod est dicere: Ideo Deus eos alienavit a vulva, id est repudiavit, quia prævidit eos erraturos in fide, et falsa locuturos. Cum vero sint alienati, et errantes et falsa loquentes, furor, id est dementia est illis secundum similitudinem serpentis, id est secundum hoc quod sunt similes serpenti. Et hic ostendit cui serpenti, cum addit: Sicut aspidis, id est utpote aspidis.

Notandum quod non dicit eos habere furorem ad comparationem aspidis, cum illa non habeat furorem, sed calliditatem. Cum non audit vocem incantantium, qui eam interficerent si eos audiret; sed dicit eos habere furorem secundum hoc, quod aspidi similes sunt. Ostendit autem in quo sunt similes aspidi, cum subjungit: Surda, quod est dicere: Et in hoc sunt similes, quia obsurdescunt sicut aspis, ne vero putaretur aspis naturaliter esse surda, ad cujus similitudinem et ipsi naturaliter surdi essent, ideoque excusabiles; addit, et obturantibus aures suas. Quod est dicere: Quæ sponte sua surda est obturando aures, unam quidem terræ fortiter applicando, alteram vero cauda obturando: demonstrat autem qua causa aures obturet, subjungendo: quæ postquam aures obturaverit, non exaudiet vocem incantantium, et ostendit pro quo incantante obturat aures cum addit: Et, id est scilicet non exaudiet venefici, incantantis sapienter. Quasi diceret: Non obturat propter vocem insipientis incantatoris, quæ nihil ei noceret, sed ad hoc ut non exaudiat vocem venefici incantantis sapienter, qui eam obdormire faceret et interficeret, et inde venenum eliceret. Et hoc totum est, ac si sic poneret: Adeo sunt furentes, quod sponte aures rationis obturant, partim cauda, id est consuetudine præteritorum malorum, quæ per caudam designantur, quæ posterior pars corporis est, eo quod ipsa mala jam præterita posteriora sunt; partim vero aures rationis obturant, applicatione terræ, id est per hoc quod applicant se terrenis et impiis affectionibus ad modum aspidis, quæ unam aurem obturat, terræ eam applicando, alteram vero cauda. Et idcirco obturant ut non audiant vocem: id est prædicationem incantantium, et non insipientium incantatorum, sed veneficorum incantantium sapienter, apostolorum scilicet, et aliorum prædicatorum, quæ dicuntur ideo incantatores et venefici, eo quod ipsos peccatores prædicatione sua obdormire in pec-

catis faciunt, id est cessare, et sic eos secundum quod mali sunt interficiunt, et venenum præve concupiscentiæ auferunt: sicut venefici incantatores aspidem obdormire voce sua faciunt et interficiunt, et venenum eliciunt. Quod est æquipollens, cum alienati sint, tantum furorem habent quod per malas affectiones præteritas et præsentibus obturant rationis aures, ne vocem prædicatorum audiant: et a peccatis cessantes veneno malæ concupiscentiæ careant, et sic boni fiant.

Ostendit autem quorundam ipsorum alienatorum et salvandorum scilicet destructionem in malo ut boni fiant, sic: 200 Dixi quod peccatores alienati sunt; et cum tales sint, quoniam aliter salvari non possent, Deus conteret per impugnationem prædicatorum suorum dentes eorum, id est parvas corrosiones et detractiones eorum, quorundam scilicet qui salvandi sunt. Et Dominus confringet per eosdem prædicatorum molas leonum, id est maximas corrosiones ipsorum, qui sunt leones, id est sanctos verbis suis et tribulationibus devorantes, ad modum leonum devorantium. Et hoc in ore ipsorum, id est in responsione oris ipsorum. Quod est dicere: Adeo faciet suos sanctos facundos, quod facundia sua destruent, quidquid impii male de Deo et de ipsis loquentur: et hoc etiam per attestationem oris eorum, id est sic rationaliter cum eis disputabunt: quod ipsa voce eorum per inconvenientia eos deducente destruent, et minores blasphemias et majores: dentes pro corrosionibus verborum ponit, pro minoribus scilicet, et molas pro majoribus, quia dentium est corrodere, et quia molares dentes majores sunt, quam dentes qui non sunt molæ: anteriores scilicet dentes; vel dentes eorum qui sunt in ore, id est illas corrosiones quæ jam sunt in aperto, in ore scilicet, id est mala verba eorum, et molas, id est occultas corrosiones, cogitationes scilicet, quibus secum devorant Deum et sanctos, quæ occultæ sunt ut molæ; conteret Dominus, id est destruet ex toto per prædicationem fidelium, ne amplius eos corrodant, vel cogitando, vel loquendo; postquam vero dentes et molæ conterentur, ad nihilum devenient de malitia sua tanquam aqua, id est ad modum aquæ decurrentis. Quod est dicere: Sicut aqua quæ collecta pluvia crescit, cito decurrit, et ad nihilum deducitur, id est de loco per quem currit cito defluit; sic ipsi de malitia sua cito annihilabuntur, et per hoc devenient ad nihilum; quia Dominus intendit arcum suum, id est intensam faciet comminationem Scripturæ suæ per prædicatorum, donec infirmetur in malitia sua, id est donec malitia eorum deficiat.

Ostendo hoc quod Deus conteret dentes et molas quorundam, et sic annihilabuntur de malitia sua, ne pereant, damnationem aliorum ostendit, sic: Dixi quod Deus dentes quorundam alienatorum et molas conteret, et sic annihilabuntur ne pereant. Cæteri vero qui damnandi sunt, auferentur de terra sicut cera quæ fluit, id est ad modum ceræ, quæ

fuit a facie ignis. Quod est dicere : Sicut cera inconstans est ante præsentiam ignis, sic et ipsi inconstantes erunt et infirmi ante instantiam inimicorum, Romanorum scilicet. Ab eis enim devincentur, et captivi ducentur. Notandum autem quod illi ex Judæis qui conversi fuerant, non sunt ablati et captivi ducti. Prius enim quam Hierusalem obsideretur, a Spiritu sancto commoniti fuerunt, ut transferrent se in regnum Agrippæ, ubi quieti essent (EUSEB. lib. III *Hist.* cap. 5). Vel sic auferentur in futuro a facie judicantis Dei : in infernum fluxuri, sicut cera quæ fluit a præsentia ignis. Et hic interim in hoc mundo, *super cecidit ignis*, id est super eos cadet ignis, id est fervor malarum concupiscentiarum : cum dicit *super*, innuit quod tantus erit ignis concupiscentiarum, quod eos omnino deprimet, ad modum oneris desuper cadentis. Quod est ac si diceret : Cum ipsi per malas concupiscentias suas cæci sint, multiplicabit in eis fervorem malarum concupiscentiarum, ut magis excæcentur. Et hoc ideo erit, quia non viderunt per fidem, solem justitiæ, Christum, qui totum mundum fide et virtutibus illuminat, ad modum solis mundum splendore illuminantis. Et iste ignis absorbet eos sicut viventes, id est devorabit excæcando rationem eorum, qui sunt non revera viventes, sed sicut viventes. In corpore tantum secundum sensualitatem viventes. In anima vero per peccatum mortui. Dico quod absorbebit, et hoc sicut in ira, id est, non in illa Dei, id est vindicta, quæ revera est dicenda ira, id est in 201 ira perpetua, sed quasi in ira, id est in tali ira quæ erit quasi ira, id est umbra iræ perpetuæ. Quod est dicere : Hæc vindicta, per quam Deus eos igne concupiscentiarum hic absorberi permittet, non erit perpetua ira qua damnandi sunt, sed umbra illius iræ. Et hoc ideo dicit, ne quilibet existimaret, quod nulla alia ira damnandi essent, nisi hac excæcatione temporalis. Facit autem apostropham ad ipsos impios, innuendo eis æternam damnationem adfuturam, ut et si illi non exterrerentur, alii saltem ab impietate exterreantur, sic : Dico quod absorbebit vos ignis et hæc absorptio erat priusquam spinæ vestra intelligerent rhamnum, id est quam peccata vestra, quæ quandoque intelligent, ipsa rei experientia intelligant rhamnum, id est damnationem æternam. Non ideo dicit peccata intelligere, quod aliquid intelligere queant : sed per metonomiam, ac si diceret : Priusquam vos propter spinas, id est propter peccata vestra intelligatis in futuro sentiendo æternam damnationem, qui hic eam intelligere negligitis, ut ab ea caveatis. Rhamnus est virgultum, quod in juventute non habet spinas, neque asperum est : postquam vero excrescit et indurescit, spinis multis circumdatur et asperrimum est. Ponitur ergo pro damnatione perpetua, non ea similitudine, qua dum est tenerum leve tactu non asperum est ; sed ea potius qua postquam induruit spinis horrescit, et asperrimum est. Perpetua namque damnatio, præ omnibus asperrima futura est. Et hoc

totum est, ac si dicat : Hic antequam ad damnationem æternam veniatis, igne excæcationis absorbe mini, in futuro vero damnatione perpetua consumemini.

Notandum autem quod secundum hoc quod ex posuimus, ab illo loco ubi dicitur ; *Deus conteret*, usque ad *letabitur*, cum sint quatuor versus, duo sunt expositi de contritione alienatorum salvandorum in bono : hi duo scilicet *Deus conteret*, et *ad nihilum* : alii vero duo de damnatione perdendorum, et hic et in futuro. Hi duo scilicet, *sicut cera et priusquam* : possunt autem omnes quatuor de perdendis legi, ut in parte sententiæ diversitas habeatur. In parte vero identitas, si sic exponantur, ut illi sententiæ continuentur, secundum quam illi tres versus, scilicet *alienati sunt*, et *furor illis* ; et *qua non exaudiet*, de perdendis specialiter exponuntur, et sic continuatur. Dixi quod illi a vulva, id est, a conceptione sui *alienati sunt*, id est repudiati sunt. Et hoc ideo, quia erraturi et falsa locuturi a Deo prævisi sunt : et quod illis est *furor secundum similitudinem aspidis surdæ*, et cum tales et tales sint, et hic et in futuro damnabuntur. Hic enim *Deus conteret* per facundiam prædicatorum *dentes eorum*, id est minores corrosiones et blasphemias, quas faciunt in Deum et in sanctos, et *molæ leonum*, id est majores blasphemias *confringet* Dominus ; et hoc more ipsorum, id est in propria voce ipsorum, quod propria responsione a sanctis devincentur, non ut erubescendo peniteant, sicut superius in alia scientia, quæ fuit de salvandis, sed ut solummodo erubescant non habentes quid proferant, et aliis mendaces appareant. Vel sic : *Dentes eorum*, id est apertas blasphemias et molas, id est occultas *confringet* Dominus in ore ipsorum, id est in propria voce ipsorum. Juxta quod de beato Stephano legitur : « Non poterant resistere sapientiæ et spiritui qui loquebatur (*Act.* VI, 10). » Et non solum hoc erit, quod dentibus et molis eorum contritis, mendaces appareant ; sed de hac potentia et prosperitate quam habeant *ad nihilum devenient*, tanquam aqua decurrens, cum a Romanis obsidebuntur. Quod est dicere : Transitoria erit hæc eorum prosperitas, ad modum torrentis citissime defluentis, et vere *ad nihilum devenient*. Deus enim *intendit arcum suum*, id est intensam in eis faciet impugnationem suam, *donec infirmentur* ex toto : 202 Legitur enim ex Josepho, quod cum ab inimicis exterius expugnarentur, ipsi adinvicem adeo excæcati iram et odium exercentes semet impugnabant, ut sæpius in civitate inter se pugnarent, donec penitus infirmati, et a se et ab inimicis deficerent (*Joseph.* lib. V *Bell. Jud.* cap. 20). Arcum pro expugnatione ponit, eo quod arcu inimicum expugnamus. Et ipsi infirmati, auferentur de terra sua, et captivi ducentur sicut cera quæ fluit. Vel auferentur in futuro a facie judicantis Dei, sicut cera quæ fluit. Hoc autem quod sequitur : *Supercecidit*, etc., usque ad *letabitur* nullo modo mutatur

Dico quod impij sic damnabuntur. Justus autem A quicumque lætabitur, cum viderit vindictam impiorum hic. Non de vindicta quidem impiorum lætabitur, sed de innocentia sua, cum de ipsa hujusmodi vindicta non capiatur, ut supercidat in eum ignis excæcationis, et cæteræ damnationes quæ in impijs contingunt : et lavabit manus suas in sanguine peccatoris, id est, affectiones suas mundabit in consideratione sanguinis, id est mortis peccatorum. Quod est dicere : Cum consideraverit mortem peccatoris, et hic secundum excæcationem, et in futuro secundum damnationem, ne et ipse similiter moriatur, mundabit affectiones suas, ut nihil peccati criminalis operetur. Et dicit secum homo, si est fructus, id est utilitas, justo de justitia sua, ut magis a Deo justificetur, quod utique est : Deus utique est judicans, id est damnans eos impios, excæcando in terra hac præsentem, ac si diceret : Cavendum est mihi a malitia ne excæcer, nam vere excæcaver a Deo. Quod potest per simile videri. Nam cum justus pro justitia sua magis a Deo justificetur, utique impius pro impietate sua excæcatur, ut in futuro sine fine damnetur. Hoc autem dicit ad instructionem nostram, ut cum cognoverimus justum pro justitia sua justificari, impium autem pro impietate excæcari, impietatem fugiamus, et justitiæ adhæreamus. Vel hoc ideo dicit ut removeat illud quod quidam opinantur, scilicet quod asserunt nullum in hoc mundo quidquam detrimenti pati judicio et dispositione Dei, sed omnia casu contingere.

IN PSALMUM LVIII.

Titulus quinquagesimi octavi. In finem ne corrumpas, ipsi David in tituli inscriptione, quando misit Saul ad custodiendam domum ejus, ut interficeret eum. Quod sic exponitur : Psalmus iste est respiciens in finem, id est in Christum, adhortans sui evidentia ne tu quicumque corrumpas David, id est Christum, auferendo ipsi regnum quantum ad te. In tituli inscriptione facta ipsi David commutata. Quod est dicere : Ne corrumpas eum commutando inscriptionem tituli, quæ affirmat ipsum regem esse, quod verum est : Dico ne corrumpas eum in commutando ejus inscriptionem, quando misit Saul, id est quandoquidem, hoc est quod Judaicus populus misit custodes milites ad custodiendam domum ejus, id est sepulcrum ut eum interficeret, secundum famam et honorem, quem jam interfecerat secundum carnem, et tamen nequivit eum sic interficere. Hoc quod nequivit eum interficere, non habetur in titulo : sed intelligitur ex psalmo, ubi dicit in fine psalmi, factus es susceptor meus, id est resuscitator. Ideoque ad corroborandum causam suppletur hoc extra librum, et est æquipollens ac si diceret : Non debes eum corrumpere denegando esse regem, quandoquidem apparet eum regem omnium esse. Cum hoc sit quod Judaicus populus volens eum interficere, id est, famam et honorem nominis ejus extinguere, misit custodes milites ad custodiendum sepulcrum, dicens quod, nisi custodiretur, discipuli furarentur

et dicerent plebi quia surrexit, et sic in eum credere facerent non potuit tamen eum interficere, id est famam nominis ejus extinguere. Ipse namque non a discipulis furatus, sed die tertia palam custodibus perterritis resurgendo, ab omni gente cognitus per glorificationem resurrectionis suæ, totum mundum regimini suo 203 subjugavit. Et multum quidem custodes ad sepulcrum positi, ad resurrectionis ejus testimonium valuerunt, quam pecunia corrupti, eum a discipulis furatum esse, sese dormientibus mentiti sunt. Namque per eorumdem custodum fallaciam, Judæorum manifeste falsitas patuit, Christum scilicet ubi ipsi falso perhibebant in morte detentum non fuisse, sed procul dubio surrexisse. Cum enim custodes præsentibus B essent, ad hoc deputati ut custodirent, utique se videntibus corpus ejus furto subtrahi non permitterent. Si vero eis dormientibus discipuli ad illud furandum accessissent, cum lapis suprapositus sine tumultu auferri a discipulis non posset, utique tumultu excitati fuissent.

Concedatur vero, licet omnino falsum sit, discipulos sine tumultu lapidem potuisse revolvere, nec tamen minus custodum falsitas apparebit. Unde namque sciunt corpus ejus subtractum fuisse furto, eum se perhibeant tunc temporis fuisse sopore gravatos? Sic igitur eorumdem falsissimo sermone deprehendi potest, eum de sepulcro surrexisse. Quod sepulcrum domus ejus dicitur, non quod in eo longo tempore, sed quod parvo spatio corpus ejus in pace C quievit. Notandum autem quod hoc de futuro propheta intelligi voluit, licet titulum more prophætico præterite posuerit. N. bis autem jam præteritum est. Notari etiam potest quod in tribus titulis posuit, ne disperdas, vel corrumpas in tituli inscriptione, propter tria genera linguarum, quibus omnibus titulus scriptus est, posuisse. Scriptus namque fuisse legitur, Hebraice, Græce et Latine (Joan. xix, 29). Cum igitur ter ponit, ne corrumpas, innuit in nulla harum trium linguarum titulum corrumpendum esse. Notandum quoque psalmum istum non apertis verbis adhortari lectorem ne corrumpat, sed ipsa sui evidentia et devotione. Cum enim hic Dominicus homo de conversione gentium et dispersione Judæorum, et in fine de salvatione reliquiarum Israel agat, et etiam de sua resurrectione, per quam hæc omnia contingunt, pro certo datur intelligi Rex et Salvator Judæorum et gentium esse. Et cum eum regem esse intelligatur, non esse corrumpendam inscriptionem tituli, quæ eum regem asserit, certissime probabitur. Orat autem in principio psalmi de resurrectione, ne in morte juxta velle Judæorum detineatur, quos postea dicit eum interfectorum, et in morte detinere putaturos. Orat etiam de salute gentium convertendarum, et concessive agit de dispersione Judæorum, et orat de salute reliquiarum in fine mundi convertendarum.

Eripe me de inimicis meis, Deus meus. Quod est dicere : Cum omnium Deus es, meus specialiter es,

vel quia personaliter es unitus mihi, vel quia prae omnibus obedio tibi. Ergo *eripe me* de desiderio inimicorum meorum Judæorum, qui mihi inimicantur Invidia et ira, ne me in morte detineant, et gloriam nominis mei extinguant, et sic regnum mihi auferant. *Et ab insurgentibus in me libera me*, id est, a Judæis, ne in morte detineant, *eripe me*, faciendo resurgere; *de operantibus iniquitatem*, id est de Judæis operantibus mortem meam, quæ antonomastice est iniquitas quantum ad eos. *Et a viris sanguinum*, id est, a potestate Judæorum qui sunt viri sanguinum exemptum *salva me*, resuscitando. Sciendum idem esse, *eripe* et *libera*, et *salva*, et eosdem esse inimicos et insurgentes, et operantes iniquitatem, et viros sanguinum. Sed ideo toties repetit, ut ostendat gradatim eos in primis inimicos futuros, in corde male de eo cogitando; postea quidem in eum insurrecturos, blasphemias et accusationibus et verberibus; postea vero iniquitatem operaturos interficiendo eum: ad ultimum autem viros sanguinum futuros, id est viros interfectores, et sui ipsius et filiorum suorum, per peccatum et malum exemplum suum, sicut ipsimet concesserunt. « Sanguis ejus, id est peccatum mortis ejus, super nos et super filios nostros (Matth. xxvii, 25) » Vel viri sanguinum effusores fuerunt, qui autem non solummodo Christum, sed multos etiam sanctorum **204** interfecerunt, sicut Stephanum et Jacobum, multos quoque etsi non occiderunt, usque ad sanguinis effusionem affligerunt. Neceesse quidem est ut orem: *Eripe, quia ecce in præsentem ceperunt animam meam*, id est, se capere putabunt animam meam, id est in morte detinere, ne resurgere possit: a similitudine capti, qui inclusus in carcere nequit inde exire. Et prius *irruerunt*, id est irruent, *in me fortes*, id est desiderii sui efficaces, ut me dent in mortem, seu desiderant. Hoc autem præposteratum est, ac si diceret: Interficiet me: et interfectum et in sepulcro positum, non resurrectorum putabunt.

Notandum quod dicit eos inimicos et cætera quæ postea ponit. Ideo facit ut ipsorum impietatem ostendat, et comprobet non eorum desiderium esse complendum, ut eum possint in morte detinere. Se quoque, ut facilius impetret quod orat, innocentem esse sic ostendit: Oro, *eripe*, quod facere debes: *nam neque iniquitas mea ulla est, neque peccatum meum ullum est, Domine. Iniquitas* scilicet in cogitatione, *peccatum* in operatione. Vel *iniquitas* quantum ad proximum, quod proprie ponitur *peccatum*, quantum ad se. Quod est dicere: Neque nocens sum in cogitatione, neque in opere. Vel sic: *neque peccator in me, neque peccator contra proximum*. Non solum autem non iniquus, sed ego existens *sine iniquitate*, id est non iniquus, *cucurri*, id est cito peregi opera bona, et non solum hoc, sed *et direxi* alios, qui distorte ibant, ad viam bene operandi, discipulos meos scilicet. Et ideo quia *neque iniquitas, neque peccatum meum*: et quia *cucurri et direxi, exsurge*, id est potens appare, in occur-

A *sum meum* eundo, id est resuscitando et exaltando me. Quod est dicere: Cum tibi occurram non localiter, sed bene agendo, pro te patiendo, et tu mihi occurrere remunerando, resuscitando scilicet et exaltando, a similitudine patroni qui ad se fugienti occurrit, ut eum in securitatem deducat. *Et vide*, id est videri fac per totum mundum occursum tuum, hoc scilicet quod me resuscitabis et exaltabis. Quod est dicere: *Manifestum* fac ubique gentium per prædicatores meos resurrectionem et exaltationem meam. Notandum idem esse: *Exsurge in occursum* et *eripe, libera, salva*, quod superius dicit.

Sed ideo repetit, ut adderet, et *vide*. Dico *exsurge et vide*. Et sic tu, *Deus*, qui potens es, tu, dico, *Deus virtutum* cælestium, et *Deus Israel*, id est Judæorum.

B Quod est dicere: Tu quem jam cognoverunt esse Deum et cælestes spiritus, et populus Israeliticus. *Intende*, id est intantum te fac, *ad visitandum omnes gentes*, id est omnimodi gentes. Quod est dicere: Tu qui jam tui notitiam cælestibus spiritibus revelasti, et Israel, id est populo Judaico, manifesta etiam gentibus et sic visita eas ut ad fidem venire facias, et sic salves: et hoc intense, hic scilicet ab originali crimine, et in futuro æterna salvatione. Virtutes dicit omnes cælestes spiritus, ponens partem pro toto. Cum pars eorum virtutes dicantur. Et bene virtutes, cum eis sit virtus maxima divinæ contuionis. Dico: *Gentes visita*. Et ex opposito concedo, quod justum est, hoc scilicet quod non *miserearis* visitando per fidem *omnibus qui operantur*

C *iniquitatem*, id est mortem meam, sic ut non peccitent. Facta oratione de conversione gentium, earum conversionem ostendit, sic: Dixi: *Intende ad visitandas omnes gentes*, et sic erit, vere visitabuntur. Nam *convertentur* ab errore ad fidem: et hoc *ad vesperum*, id est in sexta ætate, ac si poneret: Illæ quæ a mundi principio otiosæ fuerunt a bona vita, tandem modo in fine sæculorum, in sexta ætate scilicet, convertentur. Dicitur autem sexta ætas vesperum, eo quod sit in fine mundi, sicut vesperum est finalis pars diei. Dicitur autem vesperum illa ætas, quæ est a tempore Christi, usque ad finem mundi. Quæ etiam a Domino in Evangelio per similitudinem undecima hora vocatur (Matth. xx, 6). Et non solum convertentur, sed et quidam ut canes

D **205** existentes, id est prædicatores custodientes Ecclesiam fideliter, et oblatrantes inimicis hæreticis, scilicet per sententias. ne impetum in Ecclesiam faciant more canum, domum domini fideliter custodientium, et hostibus et furibus oblatrantium, *patientur famem*, id est desiderium sibi incorporandi alios per prædicationem. *Et ipsi* qui erunt ut canes *circuibunt civitatem*, id est, bene munient et custodient Ecclesiam, quæ est civitas Dei, a visibilibus hostibus, id est hæreticis, et invisibilibus, id est malignis spiritibus, prædicatione et exemplo bonæ vitæ suæ et oratione, ne ipsi hostes in Ecclesia prævaleant: a similitudine bonorum custodum, qui diligenter custodiunt civitatem sibi commissam, circum-

ando eam, ne hostes impetum faciant et fures la-
tenter subeant. Non solum autem *patientur famem* ;
sed *ecce*, id est palam, *loquentur*, non in corde, vel
in scripto, sed *in ore suo* loquentur verbum prædica-
tionis : *et gladius erit in labiis eorum*, ac si dice-
ret : Prædicatio eorum non erit inefficax, sed *in la-
biis eorum erit gladius*, id est, talis prædicatio quæ com-
parabilis erit gladio : interficiens in anima vitia et
in corpore mala opera, ad modum gladii interficien-
tis. Notandum quod *ecce* ideo ponit pro palam, quia
de re quæ in præsentis est et palam consuetum est
dici *ecce*.

Diceret aliquis : Dicis quod palam loquentur ac si
hoc mirum esset et magnum. Nonne cæteri homines
palam loquentur? Ad quod sic addit : Vere mirum est,
quoniam quis audivit ea, quæ ipsi loquentur? Nemo ;
ac si dicat : Incognita loquentur et inaudita, homi-
nem scilicet de Virgine natum, fuisse mortuum et
tertia die resurrexisse, et cælos ascendisse, et, quod
mirabilius est, Deum et hominem esse. Agit etiam
annuntiative de damnatione inimicorum, sic : Dixi
quod *non miserearis omnibus operantibus iniquitatem*.
Et non solum non misereberis, sed *et tu, Deus*, qui po-
tens es et justus, *deridebis eos*, id est dignos derisione
ostendes eos, cum dejicies ab honore et loco suo. Et
dixi quia gentes convertentur, *et omnes gentes con-
versas deduces ad nihilum* de impietate et malitia
sua. Quia vero de inimicis dixerat : *Non miserearis
et deridebis eos*, posset aliquis dicere : Quandoqui-
dem, o Christe, qui operantes sunt iniquitatem, mi-
sericordiam non sunt consecuturi, ad quid eos ad
præsentis ex toto non destruis? quod sic solvit :
Quamvis concedo quod misericordiam non conse-
quantur, non tamen eos hic ex toto destruum in cor-
pore et in anima, sed *custodiam fortitudinem meam*,
id est potentiam meam reservabo usque in futurum,
ne eos damnem ex toto, ad te, Pater, respiciens, id
est ad dispositionem tuam, qua disposuisti ut custo-
diam. Facit autem apostropham ad auditores, ostende-
deus quare fortitudinem suam custodiet, sic : Dixi
quod *custodiam fortitudinem meam* ; et hoc ideo faci-
am, *quia Deus Pater, susceptor meus*, ut resuscitet
Deus meus creator, et *miseriordia ejus præveniet me*,
id est præ aliis veniet in me. Quod est dicere : Ma-
jor erit in me, quam in aliis ; ut me scilicet exaltet,
et totum mundum mihi subiciat : *Deus*, inquam,
ostendit mihi in interiori meo, mihi dico, conside-
rantis *super inimicos meos*, rationabiliter perscrutanti
quid de eis esset agendum. Hoc scilicet *ostendit* ne
destruerem, sed pro eis ipsum Patrem sic orarem.
O Deus Pater, *ne occidas eos* ad præsentis usque in
futurum et in corpore et in anima, *ne quando*, id est
aliquando, populi Christiani *obliviscantur me*, id est
beneficii a me impensi, scilicet quod pro eis mor-
tuorum *sunt ut salvarentur, vel, ne obliviscantur populi
mei Christiani prophetarum, qui me prædicaverunt*.
Et hoc est ac si diceret : Cum hoc sit quod Deus
Pater sit *susceptor meus* et creator et quod *miseri-
ordia ejus præveniet me*, obedire ei debeo, qui mihi

A ostendit in ratione mea, ut pro eis orem, ne occi-
dantur corporali occisione, ut sint testes mortis
meæ ; et reservent libros prophetarum ad testimo-
nium 206 mei, qui in illis prædictus sum, et ad
instructionem fidei meorum. Nam si ipsi destrue-
rentur, neque mei haberent libros prophetarum in
quibus testimonium resurrectionis et mortis meæ
continetur, et quandoque oblivioni traderent : sed
cum Judæos ubique dispersos propter mei mortem
videbunt, ejusdem mortis memoriam sine fine reti-
nebunt. Dico : *Ne occidas, sed disperge illos* ubique
terrarum *in virtute tua*, id est in potentia tua : cum
sis potens ad dispergendum eos. Quia vero sic dis-
pergi possent, ut alicubi honorem retinerent, addit :
Et tu, Domine, qui es *protector meus*, ne cedam, *depo-
ne eos* ab omni honore. Orat autem de salute in fine
mundi convertendorum, sic : Dico : *Ne occidas eos*
hic in corpore, sed in salvandis occide *delictum oris
eorum*, id est, destrue delictum quod habebunt, quia me
ore blasphemabunt exemplo patrum suorum. Et post-
quam *delictum* occideris, occide et blasphemum sermo-
nem *labiorum ipsorum*, id est, ne amplius in me loquan-
tur blasphemiam. Et sic *comprehendantur* a ratione sua
in superbia sua errasse, id est, ratione comprehendant
se errasse, cum superbe locuti fuerint in me blasphemiam
et mihi cultum denegaverint.

Ostensa causa una quare fortitudinem suam cu-
stodiat, usque in futurum scilicet, quia Deus ostendit
ei ut pro ipsis oraret, adjungit aliam, sic : Et
ideo adhuc custodiam fortitudinem, *quia annuntia-
buntur*, id est annuntiatione prædicatorum, id est, do-
ctrina convertentur de execratione et mendacio in
quo prius erant, *in consummationem*, id est in per-
fectionem virtutum. Quod est dicere : De hoc quod
prius erant exemplo patrum suorum, execrantes me,
et mendaces dicendo me non esse Deum et Re-
gem, efficiuntur in virtutibus consummati, per præ-
dicationem prædicatorum Helix, scilicet et Henoch,
et cæterorum. Dico quod convertentur, et hoc *in ira
consummationis*, id est in consideratione iræ futuræ,
quæ erit ira consummata, id est perfecta : non talis
scilicet quæ sit transitoria, sed quæ sit æterna.
Quod est dicere : Quod considerabunt iram perpetuam
super eos futuram, timore illius iræ converten-
tentur, et post non erunt iniqui quod prius. Et ipsi
qui prius non cognoscent me dominari et Judæis et
gentibus, scient, id est *cognoscent, quia Deus domi-
nabitur Jacob et finem terræ*. Quod est dicere : Co-
gnoscent quod ego qui non simplex homo, sed et
Deus sum, dominabor et Jacob, id est Judaico po-
pulo, et omnibus gentibus usque ad fines terræ. Fi-
nes terræ pro ipsis gentibus ponit per metoniam.
Ostendit autem in quo tempore, sic : Dico quod an-
nuntiatione, id est doctrina prædicatorum, converten-
tur, et hæc conversio non erit ad præsentis, sed *ad
vesperum convertentur*, id est in fine sæculi ætatis. In fine
mundi scilicet, *et ut canes quidam* existentes eorum
famem patientur, incorporandi sibi alios, *et circui-
bunt civitatem*, id est bene custodient Ecclesiam. Hic

autem versus, hic ut superius exponitur, nisi quod vesperum superius accepit pro principio sextæ ætatis, quæ tota vesperum dicitur; hic vero vesperum dicit finem sextæ ætatis, et hoc proprie, quia vesperum accipimus finalem partem diei. Non solum autem *famem patientur, sed et ipsi dispergentur* per multa loca *ad manducandum*, id est ad incorporandum sibi alios Judæos infideles, more cibi, qui dum manducatur incorporatur. *Si vero non fuerint saturati*, incorporatione aliorum, id est, si multos sibi incorporare nequiverint, non solum dolebunt corde, *sed et murmurabunt ore*, id est conquerentur ad Deum orando ut satientur. In hoc autem innuit eos valde perfectos futuros, cum etiam pro aliorum conversione oraturi sint.

Ostensa conversione Judæorum et gentium, agit etiam Deo gratias de fortitudine et misericordia ejus, promittens quod laudabit Deum, et bene operabitur contuitu fortitudinis et misericordiæ illius.

207 Dixi quod gentes et Judæi convertentur per mortem et resurrectionem meam; *ego autem*, ut hæc omnia fiant, *cantabo ore et devotione fortitudinem* mihi dandam, *et exultabo*, id est exultanter laudabo *misericordiam tuam mane* mihi adfuturam. Quod est dicere: Laudabo te ore et affectione; et de fortitudinis constantia, quam mihi dabis in passione, et de misericordia resurrectionis matutinæ. Exponit autem quod in hoc versu dixit, cum subdit: Dixi quod laudabo te de misericordia matutina, scilicet laudabo te *quia factus es*, id est fies, *susceptor meus*, id est medicus, resuscitando et ad immortalitatem deducendo; et dixi quod laudabo te de fortitudine tua, scilicet de hoc quod fies *refugium meum*, id est securitas, ne cedam *in die tribulationis*, id est passionis meæ. Dixi quod *cantabo tibi* et de fortitudine et de misericordia. Non solum autem *cantabo ore et devotione, sed psallam tibi*, id est bene operabor ad honorem tui, et quia eris *adjutor meus* ne ceclam, et *quia tu, Deus Pater, eris susceptor meus*, ut me resuscites, et quia es *Deus meus*, id est creator secundum quod homo sum, et quia es *misericordia mea*, emphatica dictio. Quod est dicere: Misericors es erga me, non in hoc solum quod resuscitabis, sed quia immunem a peccato fecisti, et multa alia beneficia conferes.

IN PSALMUM LIX.

Titulus quinquagesimi noni. *In finem pro his qui commutabuntur, ipsi David in tituli inscriptione. In doctrinam cum succendit Mesopotamiam Syriæ et Syriam Sobal, et convertit Joab et percussit Edom in valle Salinarum duodecim millia.* In hoc titulo etsi videatur historia innui, non tamen juxta similitudinem historiæ psalmus videtur esse compositus. Cum enim in historia habeatur, David vicisse inimicos et occidisse, hic non de victoria agitur, sed de repulsione et destructione; unde convenienter videtur titulus iste non juxta historiæ accipi similitudinem, sed juxta vocum interpretationem. Per David igitur Christus accipitur: per Mesopotamiam Syriæ, et per Syriam Sobal, Ecclesia intelligitur de

A Judæis: quæ succensa est a Christo vero David igne Spiritus sancti: Mesopotamia namque *elevata vocatio* interpretatur; Syria vero, *sublimitas*. Ecclesia autem de Judæis congrue dicitur elevata vocata sublimis. Igne namque spiritus per mortem Christi succendenda vocata est ad fidem per apostolos. et per pœnitentiam a vitis elevata, et sic in virtutibus sublimis facta. Per Syriam vero rursus positam, quæ sicut dicimus, *sublimitas* interpretatur, et per Sobal quæ *vana vetustas* sonat, denotatur sublimitas, id est superbia veteris legis; quæ lex vana erat, non quod bona non esset, sed quia non sufficiebat ad mundi salutem sicut multi opinabantur. Quam superbiam igne Spiritus sancti David, id est Christus, vel Ecclesia de Judæis succendit, id est penitus destruxit. Per Joab autem qui *inimicus* interpretatur, et Edom qui *terrenus vel sanguineus*, gentium populus ad fidem conversus intelligitur, qui conversus est de inimicitia, quam contra Deum male vivendo habebat, ad pacem bene vivendo; et, cum terrenus esset, id est terrenis intentus, et sanguineus, id est effusor sanguinis fidelium, persequendo, vel sanguineus, id est effusor sanguinis victimarum, quas idolis immolabat, percussus est a Christo per prædicatores, mortem perpetuam non convertendis pollicentes, vitamque perpetuam convertendis pollicentes. Quod est dicere: Destructa est in eis terrenitas, et fidelium persecutio, et idolorum cultura; per vallem vero quæ res humilis est humilitas; per salinas metonymicos e contiguo sal accipitur, quoniam sal in salinis conficitur. Per salem quippe, qui cibos omnes condit et sapes facit, sa por humilitatis intelligitur. Humilitas namque virtutes alias condit, et acceptabiles Deo efficit, cum sine ea aliæ virtutes habitæ inutiles essent et Deo inacceptabiles, nec etiam virtutes in te vocarentur, sed virtutum simulationes. Unde etiam nuncupatur regina virtutum, sicut superbia regina vitiorum.

C In qua **208** humilitate Christus Mesopotamiam Syriæ succensam, et Joab et Edom conversam et percussam posuit. Judaicum scilicet populum et gentilem, ut in ea perseverando ad exaltationem pervenirent. Per duodecim millia illud idem accipitur, quod et per Mesopotamiam Syriæ, et per Joab et Edom: Judaicum scilicet populum et gentilem; sed aliud quiddam denotatur. Cum superius namque indefinite per Mesopotamiam Syriæ Judaicum populus intelligeretur, per Joab autem et Edom gentilis, similiter indefinite per millenarium numerum qui adeo perfectus est, ultra quem numerum nulla procedit varietas, perfecta plenitudo utriusque populi accipitur, ad fidem conversæ, et adhuc per sextam ætatem totam usque ad finem mundi convertenda: de qua in superiori psalmo actum est, quæ tanta est, quanta ante sextam ætatem nunquam fuit. Quia vero si solummodo millenarium numerum posuisset, posset intelligi maxima plenitudo non tamen ex omnibus mundi partibus, apposuit duodecim; per duodenarium quippe numerum, qui per

ternarium et quaternarium multiplicatur, omnis A mundi populus ex omnibus quatuor mundi partibus ad fidem Trinitatis in sexta ætate conversus accipitur: ter namque quatuor, vel quater tria, duodecim faciunt. Per ternarium etiam et quaternarium qui partes sunt septenarii, quibus duodenarius multiplicatur, septem dona sancti Spiritus accipiuntur, quibus populus ad fidem conversus uberrime repletur. Singularum vocum interpretatione denotata, ad tituli verba adaptanda accedendum est. Agitur in hoc psalmo pro his qui commutabuntur in finem, id est in perfectionem beatitudinis, in futuro de mortalitate scilicet ad immortalitatem, de passibilitate ad impossibilitatem, de imperfecta cognitione ad perfectam Dei cognitionem. Dico quod commutabuntur, et hoc in tituli inscriptione ipsi David, id est B Christo facta quam susceperunt. Quod est dicere: Ideo perfecte in futuro commutabuntur, quia Christum Jesum regem susceperunt, quod in tituli inscriptione designatum est.

Quia vero non sufficeret eum regem esse cognoscere et suscipere, nisi etiam ejus præceptis obediretur, juxta quod idem in Evangelio testatur: « Non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum; sed qui facit voluntatem Patris mei, ipse intrabit in regnum cælorum (Matth. vii, 21). » additur, in doctrinam; quasi diceret: Dico quod commutabuntur; ideo quia susceperunt tituli inscriptionem, unde tamen in doctrinam, id est, quia intendunt in doctrinam ejus ut ei obediant, bene operando, et a vitiis cessando sicut præcepit. Ne vero putaret aliquis quod per liberum arbitrium illi qui commutabuntur, sine auxilio gratiæ Dei tituli inscriptionem suscepissent, et in doctrinam complendam ejus intenderent, ostendit per gratiam Spiritus sancti eos ad hoc attigisse cum addit, cum succendit, etc. Quod sic adaptatur: Dico quod pro his qui commutabuntur per susceptionem inscriptionis et completionem doctrinæ in psalmo agitur, et non per liberum arbitrium suffecerunt ad susceptionem tituli et obedientiæ completionem: sed susceperunt titulum et obedierunt doctrinæ; cum hoc fuit quod ipse David, id est Christus, succendit Mesopotamiam Syriæ, id est accendit fervore gratiæ spiritualis plebem Judæam factam Mesopotamiam Syriæ, id est vocatam ad fidem et elevatam a vitiis et sublimem in virtutibus; et in ipsa Mesopotamia succendit, id est destruxit; et totam ad modum rei quæ succenditur, Syriam Sobal, id est sublimitatem vanæ vetustatis, superbiam scilicet veteris legis, ne in ea amplius confidendo superbiret: et cum hoc fuit quod ipse David convertit Joab, id est inimicum gentilem populum scilicet ab errore ad fidem: et percussit Edom, id est, percussit per prædicationem fidelium ipsum Joab secundum quod erat Edom, id est terrenus vel sanguineus, ut in eo terrenitatem destrueret et spiritualem faceret: et hoc quod sanguineus erat, id est persecutor et idololatra in eo consumeret, et pacificum et mitem et Dei cultorem faceret.

Dico quod succendit Mesopotamiam, et convertit Joab, et hoc totum fecit in valle Salinarum, id est in sapida humilitate, 209 ut ex superbis humiles faceret: et non parum succendit de Mesopotamia et convertit de Joab, sed duodecim millia succendit et percussit, id est maximam plenitudinem de Judæis et gentibus ex omnibus mundi partibus congregatam. Ubi dicit cum succendit, illud cum est causativum; et hoc totum est ac si diceret: In hoc psalmo agunt fideles ex Judæis et gentibus, orantes pro his qui commutabuntur in finem, id est pro se ut Deus commutet eos in perfectam beatitudinem, qui jam eos commutavit per mortem suam de peccato originali ad vitæ innocentiam: et ideo commutet, quia susceperunt tituli inscriptionem, et obediunt doctrinæ ejus, per hoc quod Christus succendit gratia spirituali Mesopotamiam Syriæ, et Syriam Sobal, id est destruxit in Judæis superbiam vanæ veteris legis: et per hoc fecit eos elevatos a vitiis et sublimes in virtutibus, vocando eos ad fidem per doctrinam apostolorum; et convertit ipse Christus Joab ab errore ad fidem, et percussit eum secundum quod erat Edom: et hoc totum fecit in sapida humilitate, et non paucos succendit et convertit et percussit de Mesopotamia et Joab, sed duodecim millia. In principio vero hujus psalmi ostendunt ipsi fideles, qui hic agunt, in quantum miseriam devenerunt per Adam: de qua partim erepti sunt, partim vero adhuc eripiendi; quod ideo ostendunt ut conquerendo de ea penitus eripi mereantur: et postea orant ut ex toto eripiantur, cum hoc sit quod pro Deo dura patientur, et ad fidem jam pervenerunt; et dicunt eos ex toto in futuro debere eripi, cum istud per Filium suum Deus promiserit, quem terram loquentem introducunt: promittunt quoque se in nullo confidere, nisi in ipso Deo.

Deus, repulisti nos, per Adam, a cognitione tui manifesta, quam haberemus, nisi Adam peccasset; et destruxisti nos a beatitudine quam haberemus, faciens omnibus miseris subjacere, frigori scilicet et calori, et infirmitatibus, et mœroribus, et cæteris hujusmodi passionibus; et hoc non fecisti ex injustitia, sed iratus es nobis, id est, hoc fecisti propter iram tuam, id est propter justam vindictam, quam exercuisti in humanum genus propter culpam Adæ. Ira vero Dei nihil aliud est quam vindicta ejus, et post misertus es nostri per mortem tuam, ut redimeres de originali peccato. Exponit autem quomodo misertus est, cum addit: Commovisti terram, et conturbasti eam. Præpostoratum est. Dico misertus es, et sic scilicet conturbasti terram, id est, nos qui terreni eramus, bona conturbatione, comminando per prædicatores, quod « qui non crediderit condemnabitur (Marc. xvi, 16) »: et sic commovisti eam ad fidem, eripiens de ignorantia in qua prius delinebatur propter originalia et actualia peccata sua. Et tu, qui jam eam in parte sanasti, ut ex ignorantia eam eriperes, et per baptismum ejus peccata redimeres, sana contritiones ejus, id est, sana eam in futuro de

contritionibus ejus, ut cum hic omnibus doloribus et passionibus conteratur, quæ pœna sunt peccati originalis, in impassibilitatem reducta non ulterius conteratur. Quod est dicere: Qui jam eam de peccato sanasti, sana quoque in futuro de pœna peccati. Et sanare debes contritiones ejus in futuro, quia jam commota est de errore ad fidem, ut te Deum et creatorem et regem suscipiat, cui prius cultum denegabat. Ostendit etiam aliam causam, quare debet terram sanare, sic: Dixi ut sanes terram, ideo quia commota est, et ideo etiam quia ostendisti populo tuo dura. Quod est dicere: Ostendisti nobis, qui populus sumus tuus et terra tua, exemplum patendi duras tribulationes, cum pro nobis dura et aspera passus sis: et hoc ostenso, potasti nos vino compunctionis, id est replevisti **210** nos compungenti vino, id est poculo tribulationum, ut per eas in fine commutemur, qui ante conversionem dulci vino potati fuimus, id est poculo voluptatis. Et hoc totum est ac si diceret: Ideo nos sanare debes, quia pro te potione tribulationum potamur. Unde nobis exemplum in morte Domini hominis dedisti. Vinum vero compungens, tribulatio dicitur, eo quod corpori amara sit et austera, ad modum vini compungentis, quod amarum est et ansterum. Dicitur quoque voluptas vinum dulce, eo quod dulcis est, et homines dementat, dum eos a Deo retrahit ad modum vini, dementantis eos quos inebriat. Dicuntur etiam tribulationes potiones per similitudinem, quia sicut amaris potionibus medicorum morbus depellitur, sanitasque restituitur; sic etiam tribulationum amaritudine vitiorum fœditas expiatur, et vita perpetua reparatur. Unde Dominus in Evangelio dicit: « Potestis calicem bibere, quem ego bibiturus sum (Matth. xx, 22). »

Demonstrat vero qua utilitate ostendit suis dura esse patienda, sic: Dico quod ostendisti populo tuo dura patienda esse, et per illa dura dedisti metuentibus te significationem; id est, ad hoc dedisti eis dura, ut sint eis significatio, id est, signum futuri iudicii, scilicet ut cum viderent Deum hic ultionem accipere de peccatis fidelium per tribulationes, per hoc iudicent multo magis ultionem accepturum de peccatis non consentientium. Juxta quod Apostolus dicit: « Quas sustinetis in exemplum justii iudicii Dei (II Thess. 1, 4). » Dixi quod per dura dedisti fidelibus metuentibus te significationem, ad hoc scilicet, ut contuendo hæc signa tribulationum, per correctionem vitæ suæ fugiant a facie arcus, id est a præsentia comminationis ejus, id est a damnatione perpetua, quam tribulatio mundana comminatur, cum sit signum ejus. Bene quippe tribulatio temporalis arcus licitur: quia sicut arcus de longe minatur, ita et ipsa mundana tribulatio mortem æternam non convertendis comminatur, cujus signum est.

Facies quoque bene pro præsentia ponitur, eo quod coram facie positos, præsentem esse dicimus. Et ideo fugiant hic metuentes te a facie arcus, per vitæ suæ correctionem, ut dilecti tui, id est metuentes te, liberentur a facie arcus, id est a damnatione

perpetua in futuro. Et ita sit Deus ut liberemur. *Salvum fac*, scilicet salvatione perpetua, me populum tuum: in dextera tua constituendo, id est in favore gratiæ tue, non in sinistra constituendo cum perdidis. Et de hoc quod oro *salvum me fac: exaudi me*, id est, sic audi ut impetrem. Ostendunt vero se salvationem adepturos, et in fine mundi a malis esse disgregandos ex ipsa promissione Dei, quem hic loquentem introducunt: et per Dominicum hominem bonos ad perdendum separatum et suscepturum: et ideo eum loquentem inducunt, ut auctorizabilis sit, quod eum promittere dicunt. Dixi ut Deus me populum suum salvum faciat, et vere faciet: Deus enim locutus est in sancto suo, id est in Dominico homine, antonemastice sancto.

Lætabor et partibor Sichimam, id est, lætante partibor a perdidis Sichimam, id est humeros illos scilicet, qui in humeris suis patienter jugum meum ferunt, id est in humeris cordis legem meam, quæ jugum suavissimum est, memoriter gerunt, a similitudine illorum qui jugum super humeros portant. Sichima quippe *humerus* interpretatur, et dicitur esse locus in Judæa: unde per Sichimam fideles de Judæis intelliguntur; quia indeterminate posuerat *Sichimam*, non datur plane intelligi quos humerosos partietur, cum sint quidam etiam qui jugum diaboli deferunt, et quidam qui etsi jugum Domini ferre videantur, non tamen in humilitate patiuntur, sed inviti sustinent. Ideoque determinat quos humerosos partietur, sic: **211** Dico quod *partibor Sichimam, et*, id est scilicet, *metibor convallem tabernaculorum*, id est tabernaentes in convalle, scilicet militantes Deo in humilitate patientiæ. Quod est dicere: Colligam eos a conventu malignantium, a similitudine metentis, qui colligit spicas a culmis. Unde legitur: « Separabit eas gentes ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hædis (Matth. xxv, 32). » Convalis congrue eo quod sit humilis, pro humilitate ponitur: tabernaculum vero pro militia, eo quod in tabernaculis habitare militantium est: et non *metibor* illos militantes in convalle, qui deficiunt a militia, timore tribulationis et martyrii. Sed *meus est Galaad*, id est, illi mei sunt ad metiendum qui sunt Galaad, martyres scilicet militantes, perseveranter non denegantes nomen Dei etiam in tribulatione, ubi videretur locus timoris et denegationis, Galaad nempe *acervus testimonii* interpretatur. Unde congrue per Galaad martyres intelligantur, qui testes Dominicæ fidei etiam in tribulationibus existere non metuunt. Quod etiam per hoc nomen intelligitur, quod est martyr. *Martyr* enim Græce, *testis* sonat Latine. Ille vero non juste dicitur testis, qui timore mortis a veritatis testimonio desistit. Acervus vero dicitur martyres, quia multi sunt. Acervum enim dicimus, multarum rerum collectionem. Potest etiam *meus* alia similitudine acervus dici, eo quod in altitudinem perfectionis per tribulationes excrescit ad modum acervi, qui in altum excrescit.

Quoniam vero quidam fuerunt, qui usque ad mortem testes Dominicæ fidei exstiterunt; et non charitate commoti, sed favore hominum instigati; Unde dicit Apostolus: « Si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest (I Cor. xiii, 3), » determinat quem Galaad dicat esse suum, cum addit: *Et*, id est scilicet, *meus est Manasses*, id est oblitio. Quod est dicere: Illi martyres mei sunt, qui sunt Manasses, id est obliviscentes omnem terrenum favorem, et pro sola charitate in tribulatione militantes. Manasses quippe *oblitio* dicitur: *et iste Galaad qui est Manasses*, existens etiam *Ephraim*, id est fructificans alios in fide per prædicationem et constantiam suam, est *fortitudo mei capitis*, id est, computat se fortem esse in constantia tribulationum per me, qui sum caput suum, id est gubernator suus. Ephraim autem *fructificatio* interpretatur. Et hoc totum est ac si diceret: Illos humeros partibor ego a malis: metibor et mihi qui mei erunt testes, etiam in tribulationibus, et omnem favorem humanum obliviscentes, et alios, prout possunt, in fide fructificantes, et omnem fortitudinem constantiæ suæ, non sibi sed mihi capiti suo attribuentes. Galaad locus est in Judæa. Ephraim autem et Manasses, homines Judæi fuerunt. Unde per hæc vocabula, martyres ex Judæis intelliguntur. Ne vero viderentur confessores ex Judæis non esse sui, ipsos etiam addit, sic: *Et Juda rex est meus*, id est confessores ex Judæis mei sunt, qui se regunt ne per illicita defluant. Parum enim aut nihil alicui confiteri Deo voce proderit, nisi etiam se bene regendo ab illicitis abstinuerit, et bene operari studuerit. Unde Prosper: « Bene loqui et male vivere, nihil est aliud quam sua se voce damnare. » Et Joannes apostolus: « Si quis dicit se nosse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est (I Joan. ii, 4). » Juda quidem *confessio* interpretatur. Convenienter ergo per Judam, qui vir Judæus fuit, Jacob scilicet filius, confessores ex Judæis designantur.

Postquam martyres et confessores ex Judæis suos esse ostendit, et in futuro partiendos esse, ne fideles ex gentibus exclusi putarentur, quorum multi martyres, multi autem exstiterunt confessores, ipsos quoque sic adjungit universaliter: *et Moab est olla*, id est refectio, *spei 212 meæ*. Quod est dicere: Gentilis populus ad fidem conversus est meus, pro quo spero me gaudii refecti, cum in futuro eum a malis partiar. Moab filius fuit Loth, quem ex filia sua genuit: de cujus sanguine gentilium generatio maxima processit, qui etiam Moabitæ dicti sunt (*Gen. xix, 7*). Moab igitur *exlex* interpretatur, eo quod contra legem de filia sit generatus. Per Moab ergo gentilis populus accipitur, qui semper contra legem sine lege fuit, dum Deo cultum debitum denegavit. Per ollam refectio non inconvenienter accipitur, eo quod ex cibus in olla coctis, corpus reficitur. Vel sic potest legi, ut et sententia et distinctio mutetur. *Moab olla est spei meæ*, id est, ille gentilis populus,

A qui excoctus est ab omni terrenitate per ignem tribulationis, ad modum ollæ quæ excoquitur igne ut robustior sit, attinet spei meæ, id est, illum spero in futuro a malis partiri. Vel sic: *Moab olla attinet spei meæ*, id est gentilis populus qui fidelium meorum olla fuit, id est, excoquens eos per ignes tribulationum ab omni sorde, ad modum ollæ in qua tibi excoquantur a nocuo humore. Et quia posset quæri: Quomodo acquies tibi Moab, id est gentilem populum? modo ostendit quomodo acquireret, sic: Dico quod Moab attinet ad spem meam, quem Moab mihi acquiram, sic per hoc scilicet, quod in *Idumæam*, id est in gentilem populum, *extendam calceamentum meum*, id est prædicatores qui doctrina eum sua mihi acquirant.

B Idumæa *terrena* dicitur; unde per Idumæam plebs gentilium denotatur, quæ ante conversionem soli terrenitati vacabat. Calceamentum autem dicitur congrue prædicatores, eo quod Ecclesiam prædicatione et exemplo et oratione sua muniunt, sicut pes a calceamento munitur. Vel per calceamentum e contiguo pedes accipiuntur, eo quod calceamentis utuntur; per pedes vero prædicatores: quia sicut pedes corpus deferunt, sic et prædicatores nomen Domini in gentes detulerunt. Vel sic: Per hoc acquiram mihi gentilem populum, quia in *Idumæam extendam calceamentum meum*, id est, in notitiam Idumææ, gentilis populi scilicet, extendam notitiam calceamenti mei, id est humanitatis meæ, ut me qui Deus eram, hominem esse factum pro totius mundi salute cognoscens, mihi spontanea subijciatur. Calceamentum autem ex pellibus mortuorum animalium efficitur, ideoque pro humanitate Christi ponitur, quæ per multas tribulationes ad ultimam passionem crucis mortificata est. Unde Joannes Baptista: Post me temporalitater venit vir, Christus scilicet, qui ante me factus est (*Joan. i, 27*), secundum humanitatem, non temporaliter sed dignitate. Quod est dicere: Qui factus est dignior me, cum sit posterior tempore secundum quod homo. Corrigan calceamenti cujus non sum dignus solvere (*Ibid.*), id est, minimam particulam mysteriorum ejus humanitatis non sum dignus explicare. Quod est dicere: Nec etiam dignus sum et sufficiens ad explicandum aliquod minimum secretum ejus humanitatis, nedum aperire non sufficiam mysteria ineffabilia ejus Divinitatis. Corrigan vero quia minima pars est calceamenti, pro minima parte mysteriorum humanitatis Christi jure ponitur. Vel sic: Non sum dignus solvere corrigan calceamenti ejus, id est quæstionem humanitatis ejus, hoc scilicet quod a quibusdam quæritur qualiter ille, qui Deus erat, homo sit effectus. Quæstio quoque convenienter corrigan dicitur, quia sicut corrigan necit calceamentum, sic et quæstio ligat illud unde sit. Dixi quod in *Idumæam extendam calceamentum meum*: et sic *alienigenæ mihi subditi sunt*, id est Idumæi mihi subdentur, qui hucusquæ fuerunt alienigenæ, id est de alia generatione, id est generati a diabolo, et alieni a cognitione

mei. Notandum **213** quod etsi non inveniuntur hæc in Evangelio, quæ hic dicuntur a Domino dicta fuisse, his tamen æquipollentia Deus locutus fuisse in Evangelio legitur, quæ alicui investiganti facillime apparebunt.

Postquam verba Dominicæ passionis introduxit de hac promissione fidelium collectio gratulans, quasi sub interrogatione orat deduci in civitatem munitam, id est in Jerusalem cœlestem, in qua non fiet assultus hostium : et hoc sic dicit et orat, ut hic magis ac magis dilatetur de die in diem. O Deus, promisti quod partieris Sichimam et Moab ollam a perdendis me, scilicet Ecclesiam de Judæis et gentibus : et ita fiat ut me partiaris, et partitam in civitatem munitam deducas. Nam quis deducet me in civitatem munitam? et quia promisti quod extends calcamentum in Idumæam, dilata hic me usque in Idumæam, id est usque in illos qui adhuc sunt terreni, ut ipsi scilicet mihi adjungantur : nam quis deducet, id est dilatabit, me usque in Idumæam, id est adeo ut Idumæi mihi adjungantur? Nonne tu, Deus, qui repulisti nos, id est qui videris nos hic repellere in tribulationibus positos, et qui hic non egredieris in virtutibus nostris, id est in exercitiis nostris, ut nos scilicet facias exercitus contra hostes congregare; et cum ipsis exercitiis egrediaris ad pugnam adversus inimicos nostros, sicut egressus es cum exercitiis patrum nostrorum, per ministerium angelorum. Et hoc totum est, ac si diceret : Cum hoc promiseris, quod nos in futuro a malis partitos in civitatem munitam deduces, et hic in Idumæam calcamentum extends, etsi videar a te repulsa, tamen in futuro deduc me in civitatem munitam; et hic dilata me usque in Idumæam : nam quis potest hoc facere nisi tu? nullus. Hoc autem ex ingenti desiderio ponit interrogative. Dixi quod repulisti nos, id est, videris hic repellere in tribulatione positos; et ideo quia hic nos permittis in tribulatione, da nobis auxilium de tribulatione, id est per hanc tribulationem, quam patimur. Quod est dicere : Fac ut hæc tribulatio sit nobis auxilium, id est causa salutis, dum per eam excoquimur a sordibus nostris; et ideo oramus per tribulationes adjuvari, quia vana est salus hominis. Ac si diceret : Oramus adjuvari per tribulationem, non per humanum auxilium, quia salus humana vana est, id est humanum auxilium vanum a salute. Dixi, o auditores, quod Deus non egredietur in virtutibus nostris; nos enim non congregabimus amodo virtutes, sed in Deo faciemus virtutem nostram, id est, Deum habebimus pro virtute, et in eo confidemus magis quam in aliqua virtute, ut ipse faciat nos inimicos nostros superare; et ipse deducet tribulantes nos ad nihilum, id est de malitia sua per prædicationem nostram faciet eos bonos. Vel deducet in futuro ad nihilum tribulantes nos, id est potestatem tribulantium nos, ne nobis in futuro prævaleant sicut modo in corpore prævalent. Hanc autem apostropham ad auditores facit, ut sui exemplo

A instruat eos solo Deo confidere, non in terrena virtute.

IN PSALMUM LX.

Psalmi sexagesimi titulus. In finem in hymnis, Psalmus David. Quod sic exponitur : Psalmus David, id est Ecclesiæ perfectorum perseverantis in hymnis usque ad finem vitæ, id est perseverantis in Dei laudibus, opere, voce et devotione : vel sic tendentis in finem, id est in beatitudinam perfectam, in hymnis perseverando, id est in Dei laudibus. Orat autem perfectorum collectio ut Deus exaudiat orationem suam quam facit, ut in hoc sæculo habitet in tabernaculo Dei, et in futuro hæreditatem æternam possideat : et orat ut exaudiat deprecationem quam facit **214** ut Deus proteget eam a vitiis, ea removendo a se : et protegat de pœna perpetua. Ubi notandum quod oratio dicitur, quod sit de adeptione rei cuiuslibet; deprecatio vero de remotione. Ostendit autem se adepturam quod orat et quod deprecatur : et confidentia meriti et exemplo beneficiorum, quæ jam adepta est, et hac confidentia qua adipiscetur se psalmum dicturam pollicetur.

Exaudi, Deus, deprecationem meam, ut me protegas a vitiis et pœna perpetua, removendo ea a me. Intende orationi meæ, id est diligenter audi orationem meam : vel intende, id est intensus te fac orationi meæ; scilicet sicut intense oro, ita et tu intense quod oro largire, scilicet ut qui jam habitare coepi in tabernaculo tuo, id est in militia tua, hic magis ac magis inhabitem, et in futuro hæreditatem meam possideam. Et dignum est ut exaudias : nam clamavi et ore, et opere, et mente, ad te promerendum, non aliquid terrenum; et iste clamor processit a finibus terræ, id est terrenitatis. Quod est dicere : Per hoc deveni ad hunc clamorem, quod in me finivi omnem terrenitatem, ut non terrenis, sed spiritalibus inhiarem, prætentione meriti. Ostendit autem beneficia jam adepta, quorum exemplo se credit adepturam quod orat. Dico exaudi, et quod oro et quod deprecor : et exaudire debes cum hæc beneficia jam impenderis, scilicet quod exaltasti in petra, id est in conformitate Christi, qui firma petra est, me, quæ ante depressa eram in vitiis. Quod est dicere : Exaltasti me in virtutibus, ut conformis essem Christo. Petra vero Christus dicitur, eo quod ad similitudinem petræ firmum fundamentum sit omnium fidelium, ne in illo fundati aliquo modo moveantur. Unde Apostolus : « Petra autem erat Christus (1 Cor. x, 4); » et propheta : « Erit in lapidem offensionis, et petram scandali duabus domibus Israel (Isa. viii, 14). » Ostendit quoque unde exaltavit, apponendo sic : Dico : Exaltasti, dum, hoc est quod, anxietetur ex conscientia criminum cor meum, id est, cor dum meum erat, non tuum. Tunc cor dicitur esse peccatoris, cum male cogitat : tunc vero Dei, cum bene. Unde Prosper : « Non nostri est numeris, cum recte cogitamus. » Et hoc totum est ac si diceret : Exaltasti me ab anxietate criminum

exemptum. Vel sic : *Exaltasti me*, et necesse erat, dum hoc esset, ut anxietur cor meum, prius enim contristabatur, quia per me non poteram exaltari. Ac si diceret : Necesse erat ut me exaltares, cum per me insufficientes essem ad exaltandum, unde nimis anxietur. Nihi enim aliquid anxietur, cum id ad quod valde nititur, attingere non potest. Et me exaltatum deduxisti, id est perseverare in illa exaltatione fecisti, ne caderem ; vel, deduxisti de magno ad majus, ut me exaltatum magis de die in diem exaltares. Promittit vero sibi ex certitudine spei, quam habet, se adepturum quod orat, cum addit : *Quia factus es spes mea, turris fortitudinis a facie inimici.*

Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula, protegar in velamento alarum tuarum. Quod sic continuatur et constructur, ut singulis singula reddantur. Dixi : *Exaudi deprecationem meam*, ut me protegas a vitis et pœna perpetua, et *intende orationi meæ*, ut magis magisque facias inhabitare in tabernaculo tuo : et hujus rei quam deprecor et oro adipiscendæ certa sum, scilicet quia *factus es spes mea*, id est, quia per hoc quod me *exaltasti et deduxisti, factus es talis*, in quo sit *spes mea*, certa sum quia *inhabitabo in tabernaculo tuo*, id est in militia tua magis eundo in sæcula mundana, id est, quandiu sæcula mundana durabunt, perseverabo in militia tua, qui incæpi deduci in ea. **215** Hoc quod dicit : *Factus es spes mea*, emphatice ponit. Et quia factus es *turris fortitudinis a facie inimici*, id est, quia factus es mihi forte munimentum ab instantia inimici visibilis et invisibilis me eripiens, certa sum quia existens in *velamento alarum tuarum*, id est in defensione tua *protegar* : et hic indesinenter a vitis, et in futuro a pœna. Quod dicit in *velamento alarum*, non dicitur quod alas habeat, sed a similitudine volucris ponit, quæ pullos ab æstu et pluvia et volucrum rapacium impetu alarum velamento protegit. Et est æquippollens ac si diceret : *Proteges me in defensione tua.* Vel per alas possunt accipi duæ leges, vetus et nova, seu etiam gemina dilectio, Dei scilicet et proximi. Quarum exercitio Ecclesiæ fideles assidue refrigerati, et hic proteguntur, ne a tribulationibus superentur, et in futuro, ne pœna perpetua puniantur, sicut aliis volucris pulli ab omni læsione proteguntur.

Non solum autem spero quod *inhabitabo in tabernaculo tuo*, ideo quod *factus es spes mea*, sed ideo quoque quoniam tu, Deus, qui potens es ad complendum quod oro, *exaudisti orationem meam*, id est disposuisti complere orationem meam, scilicet ut inhabitem in tabernaculo tuo in sæcula : et non solum dabis ut hic inhabitem in tabernaculo, sed in futuro *dedisti*, id est dabis, *hæreditatem* æternæ beatitudinis *timentibus nomen tuum*, scilicet cum timore casto venerantibus hoc nomen tuum, quod est Dominus, non dolentibus et blasphemantibus hoc, quod Dominus es. Hæreditatem vero, æternam beatitudinem per similitudinem dicit, eo quod eam

A fideles per mortem Christi filii adoptivi facti, perenniter habebunt, sicut filii patris hæreditatem, post ipsius patris mortem, quandiu vivunt obtinent. Exponit autem ipsam hæreditatem, cum subjungit : *Dico quod dabis hæreditatem* ; scilicet, *adjicies dies regis super dies regis*. Quod est dicere : Cum hic habemus dies conformes diebus Christi, antonomastice regis, ut hic pro posse nostro militemus, sicut ipse tibi Deo in hac vita militavit, *adjicies* nobis post mortem carnis alios dies conformes aliis diebus Christi regis, qui erunt *super nos dies regis* præsertes digniores. Dies scilicet æternos, id est, vitam perpetuam, quæ conformis erit vitæ Christi, quam post mortem carnis adeptus est : sicut ipse testatur : *« Ego vivo et vos vivetis (Joan. xiv, 19). »* Quia vero dixerat *dies*, ne viderentur parum quid esse, digniori eos vocabulo vocat, cum addit : scilicet *adjicies annos regis super annos ejus*, scilicet regis. Anni et dies hic pro eodem habentur. Notandum non dici vitam perpetuam dies vel annos pluraliter, quod in ea sit dierum multiplicitas futura, sed quia dies illa sola dierum istorum multipliciter excedet : dico quod *adjicies dies super dies regis* : et hoc facies in diversis justis usque in diem generationis et generationis, id est, dabis illos dies secundum animam diversis justis in diverso tempore. Hodie quidem uni de hac vita migranti, cras alii, et post cras alii : et sic semper per successionem usque in diem judicii, qui erit dies *generationis et generationis*, id est duplicis generationis, in quo fideles dupliciter in æternitate generabuntur, et secundum corpus scilicet, et secundum animam : qui mox post carnis obitum secundum animam generantur. Hæc autem dies, a Domino dies regenerationis nuncupatur, cum dicit : *« In regeneratione cum sederit filius hominis (Matth. xix, 28), »* etc. Vel dicitur dies *generationis et generationis*, eo quod omnes in eo spiritualiter generati in fide, æterna beatitudine simul generabuntur : quæ generatio et generatio *permanet in conspectu Dei in æternum*, id est, qui spiritualiter generati, vel in corpore et in anima generati, permanebunt in æternum, in **216** præsentia et benevolentia Dei, juxta illud Apostoli : *« Sic semper cum Domino erimus (I Thess. iv, 16). »* Diceret aliquis : Dicis quod permanebunt in conspectu Dei, ac si magnum esset. Ad quod sic addit : Vere magnum est illud permanere. Nam *quis requirit postea misericordiam*, id est peccata remitti, et de tribulationibus eripi ; et *veritatem*, id est æternum et verum esse, et incommutabile ? Nemo. Ac si dicat : Felices erunt, qui permanebunt, nam cum fuerint misericordiam et veritatem penitus adepti, Deum de misericordia et veritate amplius orare necesse non erit. Ergo ut permaneam in conspectu tuo, o Deus, *psalmum dicam nomini tuo*, id est bona opera mea in evidenti ponam ad honorem nominis tui, non ad favorem hominum ; et hoc non faciam horarie neque invitatus, sed *faciam de die in diem opera mea*, quæ dicuntur *vota*, eo quod voto et de iderio cordis sunt, non invite : et

hoc faciam usque in sæculum, scilicet sæculi hujus subsequitivum. Quod est dicere, quādiu mundus iste durabit.

IN PSALMUM LXI.

Titulus Sexagesimi primi. *In finem pro Idithun. Psalmus David.* Quod sic exponitur : Psalmus iste per David, id est Ecclesia perfectorum, compositus per Idithun in finem, id est pro ea consideratione quod est Idithun : in finem, id est ea occasione quod ipsa Ecclesia est transiliens eos, contra quos hic disputat : in finem testens, id est in conformitatem Christi finis prophetiæ et legis. Disputat enim in hoc psalmo Ecclesia perfectorum contra hæreticos et gentiles et Judæos qui volunt eam a lege Dei devocare et a subjectione ejus, ostendens quod nullatenus eam devocabunt : et ostendit causas plures quare non poterunt eam devocare. Exprobrat autem eorum impietatem, ut sic revocet eos vel alios, qui adhuc sunt insonantes, bonos videlicet ab eorum conformitate retrahat. Adhortatur etiam animam suam, ne eorum exemplo a Dei subjectione discedat : bonos quoque ut in Deo sperent admonet, non in rapinis et divitiis : dicens in fine psalmi, quod Deus unicuique juxta opera sua reddet : sperantes in se salvando, et in divitiis sperantes juste condemnando.

Nonne Deo subjecta erit anima mea ? Ac si diceret : Vultis eam, o fidei catholicæ adversarii, a Dei subjectione remove, si poteritis hoc efficere, ne sit subjecta : nequaquam, vere subjecta erit, non poterit a vobis moveri. Et merito subjecta erit : *ab ipso enim est salutare meum*, id est salvatio mei. Quod est dicere : Ipse me salvabit. Diceret aliquis : Estne potens ad te salvandum ? Ad quod sic respondet : Ita vere ab ipso potest esse salvatio mei. *Nam et ipse est Deus meus*, id est recreator mei, per mortem suam, qui perieram in Adam, *et susceptor meus* erit in futuro, id est medicus meus qui me faciet ex mortali et passibili immortalē et impassibilem. Vel sic continetur, ut sententia non mutetur : *Ideo subjecta erit ei anima mea*, quia *ab ipso est salutare meum* : et ideo adhuc, *nam et ipse est Deus meus et salutaris et susceptor*. Ac si diceret : Non solum est salutaris, sed *et Deus, et salutaris, et susceptor* : et cum tantæ causæ sint ei subjiendi, *non movebor amplius* ab ejus subjectione : cum dicit *amplius*, non ex necessitate datur intelligi, quod aliquando mota esset, sed æquipollens est ac si diceret : Nunquam movebor. Vel sic : *Non movebor amplius*, postquam tibi subji incepti, quæ antequam subjicerer, a te per infidelitatem remota fui. Postquam autem contra omnes adversarios egit, specialiter contra a. i. feste impugnantes per tribulationes, Judæos scilicet et gentiles, agit ; ostendens nequidquam eos ipsam velle devocare, et per hoc semetipsos potius in anima interficere, ut hoc modo eos devocet. Vel si devocari noluerint, inexcusabiles reddantur : et hoc sic dicit, dico : *Non movebor* : et cum sim immobilis, *quousque*, id est usque ad quod tempus, *irruitis* per

tribulationes in me **217** *hominem*, id est in me, qui adhuc homo sum, id est mortalis et passibilis, in quo facultatem irruendi habetis. Hoc autem increpative positum æquipollens est, ac si diceret : Cum immobilis sim, desistite ut propter hoc in me irrutis, ut me revocetis : nam irruendo *interficiis vos, universi*. Quod est dicere : Hoc quod in me irrutis, causa est quare in anima interficiamini et vobis loquor existentibus, *tanquam parieti inclinato*, id est comparabilibus parieti jam inclinato, quæ presto est ad ruendum : et est hoc ac si diceret : Cum Deus vos fecerit rationabiles, et liberum arbitrium habentes, et sic vos habiles effecerit, ut Ecclesiæ paries essetis, vos prave vivendo inclinastis vos, id est fecistis aptos ad cadendum in mortem, sicut **B** *paries inclinat* aptus est ad cadendum.

Demonstrat autem adhuc eos esse debiliores, cum addit : *Et vobis loquor existentibus tanquam maceriæ depulsæ*, id est maceriæ comparabilibus et non maceriæ rectæ sed maceriæ *depulsæ*, id est quæ jam impulsa est, et ad cadendum prona. Maceria proprie dicitur congeries lapidum sine cæmento vel ligatura quælibet subalternatim positorum, quæ cito dirui potest : paries vero, lapidum congeries subalternatim positorum cæmento vel junctura aliqua ligatorum, quæ non est adeo facilis ad cadendum, ut maceria. Unde congrue maceriæ comparantur, qui sine junctura fidei et concordie existentes, et a vitii impulsu, ad ruendum in mortem faciles existunt : et hoc totum est ac si poneret : **C** Cum jam propter malam vitam vestram sitis ruituri, sicut maceria depulsa, deberetis utique fidei et subjectionis Dei cæmento ligari, ne rueretis. Facit autem apostropham ad auditores, ostendens adversariorum desiderium ut ipsam Ecclesiam a subjectione Dei retrahant, et sic etiam Deum, cui inhiat, sibi auferant. Agit quoque de hæreticis, qui exterius ore bene loquendo allicere eam nituntur, ut veris locutionibus falsas admiscendo eam decipiant, et sic sibi conformitatem : ostendit quoque suam in bono perseverantiam, ut hoc de se dicendo instruat ipsos auditores ab eisdem adversariis cavere, et in bono perseverare ; et sic dicit : Dixi quod *non movebor*, o auditores, propter supradictas causas. Dixi etiam quod interficiunt se adversarii mei, dum in me irruunt. **D** *Verumtamen* quamvis his duabus causis deberent dimittere, *cogitaverunt a me repellere pretium meum*, id est, *cogitaverunt* quomodo me a Dei subjectione repellerent, et sic pretium laboris mei mihi auferrent, Deum scilicet, cui penitus inhiat, ad quem omni labore operum honorum tendo. Non solummodo vero illi qui in me tribulationibus irruunt, Judæi scilicet et gentiles, *cogitaverunt me repellere*, sed etiam hæretici ; nam cum ego *cucurri* per viam honorum operum, et hoc *in siti*, id est in desiderio eos mihi incorporandi, per exemplum eorumdem operum honorum, ipsi *ore suo benedicebant*, id est quædam bona verba simulatorie proferebant : et idem, ipsi *corde suo maledicebant*, id est, eadem

verba, quæ bona videbantur in oris prolatione, reputabant mala et deceptoría in cordis conceptione. Quod est dicere : Quædam deceptoría verba, quæ bona videbantur, ore proferebant, ut his falsa latentem admiscendo, me deciperent, et sic mihi a Dei subjectione remotæ laboris mei pretium auferrent; facit autem ad animam suam exhortationem, cum addit : *Verumtamen Deo subjecta esto, anima mea.* Quod est dicere : *Verumtamen* quanquam ipsi nitantur omni modo te a subjectione remove, et sic pretium tuum a te *repellere*, noli malo exemplo et exhortationi cedere, sed magis ac magis Deo *subjecta esto, anima mea.* Diceret aliquis : Si subjecta existens eorum exhortationi, cedere nolueris, multas tribulationes patieris, ad quod sic addit : *Non emigrabo* ab ipsius subjectione, timore tribulationum, sed tribulationes pro eo patienter feram, **218** *quoniam ab ipso est patientia mea*, id est, exemplum patientiæ meæ, dedit enim mihi exemplum patiendi, cum pro me passus sit. Vel *ab ipso est patientia mea*, id est, ipse dedit mihi patientiam, ne pro eo pati timeam, et ideo adhuc *non emigrabo*, quia *ipse* cui subjecta sum, *est Deus meus*, id est, Creator et *Salvator meus*, remittendo peccata, et *adjutor meus*, ut bene operer. Notandum has causas quas hic ponit, dicendo quia *ipse Deus meus*, etc., non superfluo repetitas, cum superius easdem posuisset, quoniam superius eas posuit contra adversarius agendo, hic vero ad aliud sese, videlicet exhortando.

Innuvit vero salvationem suam a solo Deo fuisse, non ab aliquo merito suo præcedenti, ne quis putaret quod in ejus salvatione aliquid cooperatum esset, liberum arbitrium aut ullum meritum ejus, sicut in bona operatione liberum arbitrium cooperatur, sic : Dixi, quod *Deus est salvator meus et salutare meum*, id est, ipsa salvatio mihi data in Deo solo, id est, in sola Dei gratia data fuit : quod *gloria mea*, id est hoc quod fecit me gloriosum et vita laudabilem propter salvationem mei, in solo Deo est, non in merito quolibet, aut in libero arbitrio meo. Ne vero bona operatio ex libero arbitrio penitus esse videretur, et non etiam ex Deo, addit, et *Deus est auxiliator meus*. Quod est dicere : Cum gratuita voluntate me salvaverit, et gloriosum fecerit, auxiliator quoque mihi est ad bene operandum, libero arbitrio meo cooperante. Ideo ergo quia gratuito me salvavit, et gloriosum fecit, et etiam auxiliator est ad bene operandum, *spes mea est in Deo* : id est, cum tot jam impenderit mihi beneficia, spem habeo adipiscendi ea quæ in Deo sunt, scilicet immortalitatem et impassibilitatem. Exhortatur vero bonos ad operandum in Deo, sui exemplo, cum subjungit sic : Dico quod *spes mea in Deo est.* Unde exemplo mei *sperate in eo, omnia congregatio populi*, id est, vos qui non estis disseperti a Christo mala vita vestra et hæresibus, sed quicumque in populo mundano congregati estis in fide, et conformitate Christi, et in hoc unum estis, ut ait Apostolus : « Multi unum corpus unum in Christo (Rom. xii, 5). » Et ut spes

A vestra recta sit et firma, *effundite corda vestra*, id est, evacuate corda secundum hoc quod vestra sunt et non Dei : quod est dicere : Evacuate corda vestra a cogitationibus malis, quæ ex vestra parte sunt et non Dei : ut effundendo corda sitis *coram Deo*, id est in beneplacencia Dei; nisi enim effunderetis, non coram Deo essetis, et effundere debetis; nam sic *Deus adjutor noster* erit, id est, adjuvabit et me et vos ad bene operandum, in æternum nos deducturus, per illud auxilium gratiæ suæ. Exprobrat vero adversariorum duritiam ad utilitatem fidelium, quos proxime adhortatus est, ne ipsi eis conformentur, cum subdit : Dixi, o *congregatio populi*, ut in Deo speretis, et corda effundatis, et sic coram eositis, et adjutor vester sit. *Verumtamen* quam sperantium corda coram Deo sint, et eum habeant adiutorem, *fili* tamen *hominum veterum* conformitate, id est adversari mei gentiles conformes vetustatis Adæ et Evæ *vani* sunt, id est nolunt in Deo sperare, quæ spes certissima esset, sed *vani* sunt, id est vanis adhærentes, terrenis scilicet. Ubi nos hic habemus, *fili hominum*, Hebraica translatio habet, *fili* Adam. Et *fili hominum*, Judæi et hæretici, *mendaces sunt in stateris*, id est, in divinis Scripturis quas sinistre exponunt.

Dictum est a similitudine mercatorum, qui cum deberent in statera ponderare æqualiter, mentiuntur ponderando inæqualiter. Dicuntur vero stateræ, divinæ Scripturæ, eo quod examen totius sint justitiæ, sicut stateræ justis ponderis examen sunt. Quod est dicere : Cum utrisque ex Judæis et hæreticis Scripturæ propositæ sint ad examen rectitudinis, ipsi motu illarum Scripturarum nolunt effundere corda, sed mentiuntur exponendo perverse ipsas Scripturas, **219** ad hoc, *ut decipiant bonos, ipsi*, qui boni quibusdam videntur, cundo *de vanitate in idipsum*, id est in vanitatem, quod est dicere, ut decipiant fideles, tendendo de vana et falsa locutione in magis vanam et falsam. Facta exprobratione inimicorum, revertitur ad exhortationem bonorum, sic : Dico *sperate in Deo, nolite sperare in iniquitate* generaliter, ut videlicet speretis ex iniquitate qualibet adipisci aliquid utilitatis, vel sic *nolite sperare in iniquitate*, id est in divitiis quæ iniquitas dicuntur, eo quod iniquum sit eas congregare, et non pauperibus erogare. Unde Dominus dicit : « Facite vobis amicos de mammona iniquitatis (Luc xvi, 9). » Quod est dicere : *Nolite sperare* utile esse divitiis retentare : et vos, carentes divitiis, *nolite concupiscere rapinas*, id est divitiis quæ dicuntur rapinæ, vel quia vi seu fraude alicui rapiuntur, seu etiam quia nulli tribuuntur; juxta illud Prosperi : « Quæ nulli tribuit, pauperibus rapuit; » et *si divitiæ affluant*, id est abundant vobis, *nolite illis cor apponere*, id est desiderium cordis applicare, ut eas plus nimio diligentes, Deum obliviscamini. Unde Apostolus : « Avarus, quod est idolorum servitus, non habet partem in regno Christi et Dei (Eph. v, 5). » Vel, *nolite apponere cor cordi*, id est, adju-

gere superbiam superbiæ cordis vestri, scilicet cum magis et magis divitiæ vobis affluerint, non ideo magis magisque superbi efficiamini; unde Paulus ad Timotheum: « Precipe divitibus hujus sæculi, non superbe sapere, nec sperare in incerto divitiarum (II Tim. vii, 17). » Quia vero dixerat esse sperandum in Deo, et non in divitiis, ut ad hoc attrahat auditores, dicit Deum potentem esse ad puniendum in divitiis sperantes, et misericordem ad bene remunerandum in se sperantes, et *miseri- congregatio populi, sperate in Deo, et non in divitiis, et nolite cor apponere, et hoc obedienter complere debetis. Nam Deus locutus est et per Scripturas, et per humanam naturam, et hoc semel, id est incommutabiliter. Quod est dicere: Tale quid locutus est, quod incommutabile erit, et necesse est ut compleatur. Illud quippe unum recte dicimus, quod nullius mutabilitatis obtinet diversitatem, sicut Deus cum in personis sit trinus, unus dicitur, eo quod in sententia sit incommutabilis et indiversus. Unde semel pro incommutabiliter hic ponitur. Dico quod Deus locutus est, et inter ea quæ in locutione ejus percepi, audi vi duo, propter quæ est in eo sperandum, et non in divitiis, et sunt corda effundenda: Hæc scilicet duo, quia potestas est Dei, id est, tua, o Deus, quia tu Deus potens es, et tibi, Domine, est misericordia, id est, et tu, Domine, misericors es: hæc autem breviter exponit subdendo, sic: Dico quod tibi est potestas et misericordia, quod est ac si dicerem, quia tu reddes unicuique juxta opera sua in futuro; hoc autem totum est, ac si breviter diceret: Effundenda sunt corda et sperandum in Deo, et non in divitiis; quoniam tu, Deus, loquens nobis verissima et incommutabili locutione hæc ostendisti: qui cum sis potens ad damnandum negligentes te, reddes in futuro unicuique juxta opera sua, scilicet negligentibus te pœnam; sperantibus autem in te et effudentibus corda sua, salutem perpetuam; vel sic: Semel locutus est Deus, id est, æterne et incommutabiliter disposuit omnia, et adhuc disponit. Quod est dicere: Incommutabiliter et æterne genuit Filium, et adhuc gignit investigabiliter. Gigni quippe Filium a Patre, non est aliud quam per eum cuncta dispo- nere: dispositionem autem Dei vocamus ineffabilitatis locutionem, et in illa locutione duo hæc auditu audi vi interiori, etc.; hæc non mutantur.*

220 IN PSALMUM LXII.

Psalmi sexagesimi secundi titulus. *Psalmus David, cum esset in deserto Idumææ.* Quod sic exponitur: Psalmus iste attribuitur David, id est Christo: habitus iste psalmus ab ipso David, cum ipse David esset, id est conversaretur corporaliter in deserto Idumææ, id est in populo Judaico, qui desertum erat propter Idumæam, id est propter terrenitatem suam. Quod est dicere: Quia terrenis intenti erant, et legem Dei propter traditiones suas irritam fecerant, deserti erant a gratia Dei, et infertiles bonorum operum, ad modum terræ desertæ, quæ infertilis est. Ostendit autem in hoc psalmo Dominicus homo

A ante passionem desiderium suum perveniendi ad Deum. Unde se vigilare in bono opere asserit, ut ad eum pervenire possit, et promittit perseveranter se Deum laudaturum et voce, et bona vita sua, et orat gratia spiritali perseveranter repleti, ut a laude non desistat; hoc autem facit ad instructionem suorum, ut et ipsi exemplo suo vigilant, et ad Deum pervenire desiderent, et eum omnimode laudent, et orant spiritali gratia repleti, ut sic in ejus laude perseverent: aliter enim non possent. In fine vero psalmi agit de hoc quod quærent eum inimici frustra in morte detinere. Agit etiam de eorumdem inimicorum multiplicitate damnatione, et de lætitia resurrectionis, et de laudatione suorum in futuro.

B *Deus, qui omnium communiter es Deus, meus specialiter, cui præ omnibus obedi, qui me penitus immunem fecisti a peccato, vigilo, bene vivendo, ad te obtinendum. Quod est dicere: Non me negliger habeo in voluntate tua, sed vigilo, id est curiosus et sedulus nititur ad te adipiscendum, id est ad hoc ut tui conformitatem obtineam, secundum hoc quod homo sum, ut videlicet nam immortalis et impassibilis sicut tu, a similitudine boni servi, qui expectando dominum suum non dormit sed vigilat, de quo in Evangelio legitur: « Beatus ille servus, quem, cum venerit Dominus, invenerit vigilantem (Luc. xii, 37). » Dico vigilo, et hæc vigilatio contingit de luce virtutum et cognitionis tuæ, qua interiorius repleor. Quod est dicere: Maxima lux virtutum, et tuæ cognitionis mihi ingesta, causa est quare vigilem perseveranter. Vel, vigilia mea contingit de luce, id est de sapientia tua, mihi personaliter unita, quæ animam meam incessanter illuminat, et inde quoque contingit bene vigilatio mea: quia sicut anima mea in te, id est, anima mea vehementer desideravit et adhuc desiderat illud quod in te est, impassibilitatem scilicet; quod est dicere: Tantum habet desiderium in te, id est, in impassibilitate conformari, quantum ille qui valde sitit desiderium habet bibendi, et caro mea sitivit tibi adhærere quam multipliciter! Quod est dicere: In carne mea multe plures causæ sunt quam in anima, quibus sitio tibi conformari. In anima sola illa causa est, quare te sitiât, quia passibilis est; in carne vero, et quia multo passibilior anima, et quia mortalis, quod anima non est. Dico quod anima et caro sitiit tibi: anima et caro dico posita in terra deserta, etc. Vel sic continuatur, ut expositio non mutetur. Dico quod vigilo ad te, ego dico, positus in terra deserta et iniqua et inaquosa; ac si diceret: Etsi converser inter Judæos, qui terra sunt, id est omnino terreni et invii, id est sine via, nolentes me recipere, qui sum via, veritas, et vita (Joan. xiv, 6); et ideo quia terreni sent et invii, sunt etiam inaquosi, id est non aquati gratia spiritali, sed steriles ab omni bono et sicci; tamen a vigilatione mea non revocor per eos, et si posset esse locus desistendi: cum autem dicit in terra deserta, talia verba juxta titulum ponit, in quo dictum fuit: psalmus David, cum es et in deserto*

Idumææ. Quia vero dixerat *vigilo*, ne videretur hoc ex jactantia **221** dixisse, et non ex vero, confirmat se vigilare ex ipsa auctoritate Patris, cum subjungit: Dixi quod *vigilo et siti* et in sancto apparui tibi, id est, in hac sancta vigilatione et siti notus sum tibi. Quod est dicere: Quod me dico vigilare et sitire, non est vanum, nam in hoc sancto apparui ego tibi, id est, notus sum, sic ut viderem virtutem tuam, id est notus sum tibi in hac vigilatione sancta et siti perseverare, ut hanc virtutem et gloriam revelationis videam, id est reputem esse tuam, non meam. Per hoc autem nos instruit, quod quidquid boni habemus, Deo, non nobis imputemus. Dixi quod *vigilo*, et hoc ideo, quia *misericordia tua*, id est, vigilando vivere, quod contingit ex misericordia tua, *melior est super vitas*, id est melior est omnibus vitis secularium virorum, quantumcumque sint felices, et longe vel *melior est super vitas*, id est utilior et dignior omnibus Institutis vivendi, quæ a philosophis inventa sunt. Quod est dicere: Ideo vigilare disposui, quia vita hæc omnibus vitis longe melior est.

Cum dicit, *super vitas*, et non oporteat ponere nisi omnibus vitis, ad inculationem ponit, ac si diceret, multo melior est omnibus vitis: promittit vero se de cætero laudaturum, cum addit: Dico *vigilo* laudando te voce et vita: et non sic ut quandoque dormitans a laude tua desistam, sed *labia mea exteriora laudabunt te* incessanter, et sic quod *benedicam* etiam ideo exaltabo et in bona vita mea, id est, bene vivendo, et in nomine tuo, id est, in honorem nominis bene operando, *levabo manus meas*, id est sublimabo opera mea. Quod est dicere: Bene operabor in honorem nominis tui, et sic sublimia et digna erunt opera mea; si vero in nomine meo operarer, potius deprimerem, quam exaltarem opera. Orat autem interiori sapientia et robore gratiæ spiritualis repleti incessanter, ne aliquatenus a laude deficiat, cum subjungit: Dixi quod laudabo te labiis et benedicam vita, et hoc sic: *repleatur anima mea sicut adipe et pinguedine*, id est, sapientia interiori, quæ est sicut adeps, id est, comparabilis adipi, interius scilicet latens in anima, sicut adeps in visceribus latet, et robore gratiæ spiritualis, quod est sicut pinguedo, id est comparabilis pinguedini, exterius scilicet apparet per opera, sicut pinguedo apparet exterius per membra. Adeps quippe proprie dicitur, qui vitalia cooperit interius latens, pinguedo vero quæ exterius apparet membra corroborans; non dicit *repleatur*, quod non sit semper repleta sapientia interiori et robore gratiæ spiritualis exterius, per opera apparentis, sed idem est ac si diceret: anima mea, quæ jam repleta est, non deficiat aliquo modo, sed perseveret in repletionem sicut adipis et pinguedinis, et etiam *labia exsultationis*, id est, mea exsultantia labia repleantur *sicut adipe et pinguedine*, id est verbis precedentibus a sapientia interiori et gratia spiritali, et taliter *laudabit te os meum*. Vel ita, ut etiam littera diversa sit: Dico *repleatur anima mea*, et sic *laudabit te os meum labiis exsultationis*, id est

A exsultantibus labiis. Comprobat autem exemplo recordationis, se deinceps Deum laudaturum, cum addit: Dico quod laudabo te exsultantibus labiis, quod revera faciam si, hoc est quod, *memor fui tui assidue super stratum meum*, id est in strato meo existens. Quod est dicere: Inde potest comprobari quod laudabo te incessanter, quia ego hucusque semper memor fui tui, id est tuæ laudis, in strato meo, id est in puritate conscientiæ meæ, quæ *stratum* dicitur, eo quod in ea omnimode sancta quiesco et delector, sicut aliquis in strato optimo quiescit et delectatur. Cum dicit, *super stratum*, idem est quod et in strato; sed quia super stratum aliquis jacet, ea similitudine ponitur hic super.

B Non solum autem laudabo te *labiis exsultationis*, sed ego in te respiciens, id est, contuitu adipiscenciæ immortalitatem et impassibilitatem, quæ **222** in te sunt, in matutinis meditabor. Vel sic, in te, id est per te, adiutorem meditabor in matutinis, id est, in operibus bonis complendis, scilicet per auxilium tuum curiosus ero, ut in bonis operibus complendis te laudem: quæ ideo matutina dicuntur, quia splendida sunt et clara sicut mane; et inde comprobari potest quod meditabor in bonis operibus incessanter, quia fuisti adiutor meus ad bene operandum hucusque. Quod est dicere: Sicut hucusque me adjuvisti, ita deinceps adjuvabis. Dixi *repleatur anima mea sicut adipe et pinguedine*, ut per hoc te laudem et ore et in matutinis; et ego sic te laudans, non timebo ne deficiam in tribulationibus, ut videretur locus timendi et deficiendi: sed *exsultabo* positus in velamento alarum tuarum, id est exsultanter bene operabor, consistens in refrigerio protectionis tuæ. Quod est dicere: Protectio clementiæ tuæ mihi refrigerium erit in tribulationibus, ne desistam ab opere bono. *Velamento alarum*, pro refrigerio protectionis, a similitudine ponitur, eo quod volucris velamento alarum pullos refrigerat ab æstu et a læsione protegit: et ideo exsultabo, quia *adhæsit tibi glutine dilectionis anima mea*, post te existens, id est te sibi præponens, et te præ se diligens. Quod est dicere: Idcirco *exsultabo* in protectione tua, quia tibi anima mea nimia dilectione conjuncta est, et inde certus sum quod *exsultabo*, quia *suscepit me dextera tua*, id est patrociniatus est semper mihi favor gratiæ tuæ, ut in nullo permetteret me crimine offendere. Dextera pro favore ponitur, eo quod illos quibus favere solemus, ad dexteram ponere consuevimus.

Dixi quod *meditabor in matutinis*, et *exsultabo in velamento alarum*; ipsi vero, quod minime deceret, ad quos docendum et salvandum adveni, Judæi scilicet, de quorum sanguine natus sum, *quæsierunt*, id est quærent, *animam meam* detinere in morte, ne amittant locum et gentem: et hoc facient in vanum, id est, vana erit hæc spes eorum, nam a patria expulsi, *introibunt in inferiora terræ*, id est, cum a sua terra quæ fertilis est, expulsi fuerint, *introibunt in pejores et in inferiores partes terræ*: vix dum enim

aliqua pars terrarum adeo infertilis est in qua pars A eorum non possit inveniri; et hoc dicit ad aggerationem calamitatis eorum, quia si a patria expulsi in aliquam regionem fertilem dispergerentur, minus utique grave videretur quam quod in asperissima mundi loca maxima pars eorum dispersa est; vel sic, quærent animam meam, et malo suo, nam ideo *introibunt in inferiora terræ*, id est in infernum, qui est in inferioribus terræ partibus. Unde quoque infernus dicitur, quasi infimus: et quidam *tradentur in manus*, id est in potestatem gladii, ut interficiantur: et postquam interfecti fuerint, *erunt partes vulpium*, et cæterarum ferarum, ut ab ipsis eorum corpora non sepulta comedantur; vel sic, secundum illam sententiam in qua diximus, *introibunt in inferiora terræ*, id est in infernum; non solum introibunt in infernum, et *tradentur in manus gladii*, sed et quidam eorum *partes vulpium erunt*, id est partiti erunt, et captivi ducentur a vulpibus, a principibus scilicet, qui vulpes ducuntur, eo quod callidi fuerunt ad expugnandum eos, sicut vulpes callidissimum animal est. In hoc autem multum exaggerat eorum nequitiam, cum illos ostendit ab extraneis dispergendos. Dico quod ipsi *introibunt in inferiora terræ*, et *tradentur in manus gladii*, et *erunt partes vulpium*. *Rex vero lætabitur in Deo*, id est, ego antonomastice rex, lætabor in misericordia Dei, dum me resuscitabit et glorificabit: et non solum *rex lætabitur*, sed *et omnes qui jurant in eo*, id est qui in baptismo firmiter promittunt se perseverare in eo, id est, in voluntate ejus laudabuntur, id est, in futuro laudabiles etiam inimicis apparebunt, cum æterna gloria ditabuntur, qui hic abominabiles videntur, dum assidua tribulatione macerantur, qui etiam dicturi esse leguntur: **223** « Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam: ecce quomodo computati sunt inter filios Dei (*Sap. v, 4, 5*). » Dico quod *lætabitur rex*, et merito, *quia obstructum est*, id est obstructetur, *os loquentium iniqua*, Judæorum scilicet, qui me negant esse Deum, imo seductorem et blasphemum asservunt. Quod est dicere: Ita testimonio resurrectionis et exaltationis meæ convertentur, quod nihil quod de me dicant, habentes, velint, nolint, tacebunt, qui mihi modo multis verbis maledicis insurgunt.

IN PSALMUM LXIII.

Titulus sexagesimi tertii: *In finem Psalmus David*. Quod sic exponitur: Psalmus David, id est Christi respicientis in finem, id est in perfectam sui consummationem, post mortem futuram; vel in finem, id est in perfectam suorum consummationem in die judicii futuram, « quando erit Deus omnia in omnibus (*I Cor. xv, 28*). » Orat in hoc psalmo Dominicus homo de resurrectione, et deprecatur ut Deus eripiat se a timore inimici. Agit quoque de occulta et de manifesta inimicorum persecutione; de resurrectionis exaltatione, et inimicorum inefficacitate, et postea de operum Dei quæ per prædicatores fiet annuntiatione, et de justorum in futuro lætitia ac

laudatione, quando ditabuntur æterna remuneratione.

Exaudi, Deus, orationem meam, ut me resuscites, et eripe a timore inimici, Judæici populi, animam meam, ne cadat in eorum conformitatem, cum ego deprecor te. Quod est dicere: Tunc eripe, cum ego deprecor assidue, scilicet, sicut hoc ego assidue deprecor; enuntiat autem illud futurum esse quod oravit, cum addit: Dico eripe, et ita facies. *Proteixisti me*, id est proteges me, a conventu malignantium Judæorum, id est ut non cedam eis timore, cum in me insurgent malignis verbis, et non solum me proteges a timore eorum, cum malignis verbis insurgent in me, acusando et detrahendo, sed etiam proteges me a *multitudine operantium iniquitatem*, id est proteges me faciendo constantem, ne pro timore cedam multitudini, id est conventui Judæorum operantium mortem meam antonomastice iniquitatem. Quod est dicere: Neque cum malignantes erunt, timebo eos, neque cum erunt iniquitatem operantes. Ne vero excusentur ab iniquitatis operatione, cum eum neque manibus neque armis occiderint, adjungit: Vere operabuntur mortem meam, et si non armis et manibus, quia *exacuerunt*, id est exacuent, *linguas suas et gladium*. Quod est dicere: Adaptabunt verba linguarum suarum, ut efficacia sint ad me in mortem trahendum, dicendo: « Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris (*Joan. xix, 12*), » et cætera talia, per quæ cogent Pilatum qui me quæret dimittere, ut crucifigat, a similitudine gladii, qui exacuitur ut efficacior sit ad interficiendum. Et priusquam exacuant linguam, *intenderunt arcum*, id est intentam faciant deceptionem suam, ut blande loquendo capiant me in sermone, improvidum et incautum, et sic tradant ministris Cæsaris ad damnandum, vel accusent de legis prævaricatione. Interrogabunt enim me quasi magistrum: « Licet censuram dare Cæsari, an non? » (*Matth. xxii, 17*) et si dixerō non esse dandum, ministris Romanis tradant me, utpote tributū Cæsarei prohibitoem; si vero esse dandum, asseruero, legis mihi prævaricationem imponant, injustum judicem me vocando, qui eos Dei cultui subditos, regi Romano deservire judicaverō. Et hoc est quod obscure ponit æquipollenter: intendent *arcum*, *amaram rem* scilicet, et si dulcis videatur, id est deceptoriam verba parabant, quæ et si videantur dulcia, erunt tamen amarissima, ut *sagittent immaculatum*, id est, lædant me insonsem, sicut ille læditur, qui sagittatur. Et hoc in oculis faciant, id est, sic sagittent, ut occultum mihi sit, ne cavere valeam. Notandum quod *gladium*, id est apertam eorum persecutionem, non dicit esse *rem amaram*, quia constat; *arcum* vero qui res **224** dulcis videtur, *rem amaram* vocat: postquam autem intenderint *arcum*, *subito sagittabunt eum immaculatum*, quantum ad opinionem eorum, id est, esse esse putabunt quod revera me *sagittabunt*, et hoc subito, id est ex improvise, quod nesciam cavere: et non timebunt me sagittare, cum hoc valde timere deberent pro doctrina saneta mea, quam audient, et

pro miraculis et operibus meis bonis, quæ frequenter aspiciunt. Et cum me sagittare nequiverint, firmaverunt, id est firme et constanter proferent, sermonem nequam, dicendo: «Crucifige (Luc xxiii, 21),» et hoc sibi, id est ad incommodum et destructionem sui, quia huiusce rei gratia destruentur. Vel sic: Postquam exaceruerint linguas, firme et constanter proferent ad incommodum suum sermonem nequam dicendo: «Sanguis ejus super nos et super filios nostros (Matth. xxvii, 25).» Dico quod intendent arcum ut sagittent, et me sagittare putabunt, et postquam sagittatio eorum inefficax erit, narraverunt, etc. Vel sic continuatur, ut expositio non mutetur: Dico quod firmabunt sibi sermonem nequam, scilicet, «Sanguis ejus,» etc.; prius vero quam firmant narraverunt, id est narrabant in dispositione sua, ut absconderent laqueos, id est, ut absconditam mortem mihi parent, qua me detineant, ne mundus mihi subijciatur, et ne refugiam a similitudine volucris, quæ laqueis detinetur ne evadat, et dixerunt, id est dicent, secum cogitando: Quis videbit eos, id est laqueos, id est, quis cognoscet nos, operatos esse mortem ejus? nullus; ac si diceret: Disponent in cogitationibus suis ut latenter parent mihi mortem, tradendo me per discipulum, et interficiendo me per Romanos milites, et putabunt quod nullus existimet eos huiusce rei culpam habere, cum nihil manibus agent. Unde eos dixisse legitur (Aug. in hunc Psal.): «Omnia faciamus sic, ut nihil fecisse videamur,» et has iniquitates, id est ut laqueos absconderent, scilicet ut me per discipulum meum tradant, per milites Romanos interficiant, scrutati sunt, id est investigabunt quomodo possint efficere, et frustra, nam scrutantes hæc scrutinio, id est cum summa et diligenti scrutatione, defecerunt, id est hæc efficere nequibunt, ut huiusce rei non appareant esse rei. Dico quod disponent parare mihi laqueos, id est absconditam mortem, quasi præsciendo vellem eam effugere, sed non oporteret ad hoc eos laborare. Nam ad mortem sponte accedet homo, id est, ego, quem simplicem hominem opinantur, accedam sponte ad inortem in hoc quod homo sum, et hanc accessionem faciet cor altum, id est alta et investigabilis dispositio sapientiæ meæ. Summum enim mysterium hoc est, quare potius homines morte sua redimere voluit, cum eosdem potentiæ suæ imperio salvare poterit, quod equidem conveniens fuit, ut eo scilicet mortali facto, cum a diabolo in morte sua instigante injuste invaderetur, idem diabolus humani generis potestate, quam jure obtinebat, juste privaretur.

Dico quod homo accedet ad mortem, et sic exaltabitur Deus, id est, exaltabor resurgendo et cælos ascendendo, et tunc apparebo etiam Deus, qui non videor homo purus: Oportet enim pati Christum, et ita intrare in gloriam (Luc. xxiv, 26); et vere exaltabitur resurgendo, nam plagæ eorum, quibus me ducent ad mortem, factæ sunt sagittæ parvulorum, id est fient comparabiles sagittis parvulorum, quia sicut illæ cum fragiles sint, de ligno vel de aliqua fra-

gili materia factæ, parum lædunt, et earum læsio si aliqua est, citissime sanatur; ita et eorum plagæ parvo tempore lædentes, brevi tempore sanabuntur: quoniam post tres dies resurgam (Matth. xxvii, 63), et postquam exaltabor, linguæ eorum infirmatæ sunt, et hoc contra eos, quod est dicere: Hæc verba quæ de me mentientur, fingendo non resurrexisse, sed corpus meum a discipulis furatum fuisse, infirma apparebunt et falsa: et quæ etiam contra eos erunt, id est idonea ad eos 225 mendaces esse comprobandum. Si enim, ut asserunt, custodes, cum furatum corpus fuerit, dormierunt, unde furatum esse cognoverunt? Dico quod infirmabuntur linguæ eorum, et omnes qui videbant, id est qui videbant eos infirmatos, non solum exteriori sed et interiori visione, sua ratione conturbati sunt, id est conturbabuntur bona conturbatione, timendo pœnam, quia in morte ejus consenserunt: et post conturbationem, id est post timorem servilem, timuit omnis homo, id est timebunt eum timore casto omnes illi conturbati, qui erunt homines, id est ratione non carentes, sicut multi qui irrationabiles existentes, neque conturbabuntur neque timebunt: et timent: facti, annuntiaverunt opera Dei, et facta ejus intellexerunt; hoc sic præposterate legitur: Postquam timentes erunt, id est diligentes, intelligent facta Dei, id est, intelligent mortem, et resurrectionem, et ascensionem, et cætera opera mea esse facta dispositione pietatis Dei, non casu; et intelligendo, annuntiabunt ipsa opera Dei.

Dico quod ipsi conturbabuntur; justus autem quisque lætabitur in Domino, id est, discipuli mei qui justus sunt, lætabuntur in exaltatione Domini mei, et sperabit in eo, id est spem firmam ponet in eo qui potens erit eum in futuro beatificare, et qui potens erit se post diem tertium suscitare, quod prius ad ipsis justis discipulis quibusdam dubitabitur, an sit videlicet potens resuscitandi se, ideoque in ipso Domino, in me scilicet, non audebunt firmiter sperare. Unde dubitando dixisse leguntur: «Nos putabamus quod hic redempturus esset Israel (Luc xxiv, 21).» Dico, juste lætabuntur in exaltatione scilicet Domini mei, et in futuro laudabuntur omnes recti corde, id est laudabiles apparebunt iusti, recti corde, cum gloriosi et impassibiles efficiuntur. Possunt autem hi tres versus de apostolis sic legi, ut sic continentur: Dixi quod absconderent laqueos et intendent arcum ad sagittandum me, et omnes discipuli mei ratione utentes, ut homines timebunt pœnam ipsorum Judæorum, quam excæcati timere nescient, et timendo annuntiabunt eis opera Dei, ut convertantur, id est annuntiabunt opera mortis et resurrectionis, et miraculorum meorum facta fuisse dispositione Dei, et facta ejus intellexerunt, id est intelligere facient ipsos Judæos quosdam salvandos, qui nunc intelligere negligunt; Justus autem lætabitur in Domino, et sperabit in eo: hoc autem pluraliter legendum est et exponendum, ut in supradicta sententia, et sic continuatur: Dico quod justus qui vide-

bunt eos excæcatis, discipuli mei scilicet, conturbabunt, id est contristabuntur de excæcatione eorum, qui tamen justi lætabuntur in Domino, id est in exaltatione Domini, scilicet mei, et sperabunt in eo, id est firmam spem in me habebunt, quia potero eos in futuro remunerare, cum potens sim me resuscitare. Unde prius dubitaverunt, ut jam supra diximus, et in futuro laudabuntur omnes recti corde: hoc non mutatur.

IN PSALMUM LXIV.

Titulus sexagesimi quarti: *In finem, Psalmus David, canticum Jeremiæ et Aggei, de verbo peregrinationis, quando incipiebant proficisci.* In hoc titulo videtur innui psalmum istum juxta similitudinem historię, de reditu peregrinationis Judæorum de Babylonia compositum esse: quam peregrinationem Jeremias et Aggeus spiritu prophetico, et ipsius peregrinationis reditum prædixerunt; Aggeus quoque in ipsa peregrinatione et reditu fuit. Cæterum, an ex hujus historię consideratione Psalmista psalmum istum ediderit, dubitatur: manifestum enim est longe post ipsius tempus historiam istam contigisse; possibile tamen fuit ut qui multa Spiritu sancto præviderat, istum quoque peregrinationis **226** reditum prævidisset, per quem peregrinationis totius generis humani reditus ad Jerusalem cœlestem præsignabatur: et hac tali consideratione de hoc totius generis humani reditu in hoc psalmo egisset. Esdras autem scriba, qui Psalmis titulos asserit adaptasse, qui post Babylonicę peregrinationis reditum fuit, videns in Spiritu sancto hujus historię similitudinem ad præsentis psalmi negotium posse attingere, juxta historiam titulum adaptavit. Qui sic exponitur: *Psalmus iste est David prophete respicientis in finem mundi, quando ad cœlestem patriam omnium fidelium reditus erit, vel respicientis in finem, id est in perfectam et consummatam beatitudinem, in qua fideles ad patriam cœlestem de hac miseria- rum convalle reversi restituentur; vel in finem, id est in finem sæculorum, in sextam ætatem scilicet quę ab Apostolo finis sæculorum dicitur (I Cor. x, 11): in qua gentium plenitudo de infidelitate sua ad Dei notitiam et cultum reversura est, vel in finem, id est in Christum per quem ad patriam redeundi facultas nobis conceditur: et est ipse psalmus, canticum Jeremiæ et Aggei, id est delectatio et jucunditas maxima omnium fidelium bene vivendo, expectantium æternę vitę reditum, quem futurum esse prævident, quem etiam quandoque assequuntur. Qui nimirum fideles per Jeremiam et Aggeum convenienter accipiuntur. Jeremias quippe *excelsus Domini* interpretatur: Aggeus vero *festivus sive sollemnis*; fideles autem jam in Domini contemplatione excelsi, quorum « conversatio, ut ait Apostolus, in cœlis est (Philipp. III, 20), » merito excelsi Domini dicuntur, in perfectione virtutum jam a Domino sublimati. Bene etiam sollemnes nuncupantur et festivi, cum, omni temporalium bonorum sollici-*

tudine postposita, solummodo solemnibus et festivis cœlestibus gaudiis intuitu suę contemplationis immerentur.

Dico quod iste psalmus est *canticum Jeremię, et Aggei, agens de verbo peregrinationis: de verbo scilicet, id est de cogitatione Adę et Evę, qui cogitando in corde dixerunt: « Erimus sicut dii (Gen. III, 5), » si pomum a Deo vetitum comederimus; quod verbum fuit causa peregrinationis totius generis humani, et duplicis quidem peregrinationis. Peregrinabamur enim a Domino propter verbum istud, quod ab ejus fide et contemplatione et virtutum perfectione, ante Christi mortem, qua redempti sumus, alienabamur. Peregrinemur etiam nunc post redemptionem, dum mortales et passibiles illius verbi gratia existentes a divina præsentia angelorum consortio dividimur. De hoc autem verbo breviter in hoc psalmo agitur: ubi dicit, *verba iniquorum prævaluerunt super nos*, et etiam agit iste psalmus de hoc, *quando incipiebant proficisci*, id est, quando et per quem incipiebant redire de peregrinatione, et in patriam proficisci, cum dicit: *Beatus quem elegisti*, et cætera usque in finem psalmi. Quod est dicere: De duplici reditu hujus peregrinationis duplicis agit, et quando et per quem uterque reditus incipiet. Et sciendum quod reditus uterque per Christum: unus quidem usque in finem mundi duraturus, in tempore incipiet; quando genus humanum, quod antea peccatorum suorum et originalium et actualium mole maxima gravatum erat, eorundem peccatorum per Christi mortem indulgentia percepta, ad fidem Dei, et contemplationem et virtutum perfectionem quam per supradictum verbum amiserat, redire cœpit usque in finem mundi de generatione in generationem semper rediturum. Secundus autem in die judicii incipiet et perficitur per ejusdem mortis Christi redemptionem, quando omnis peccati pœna, id est, mortalitate et passibilitate et omni imperfectione in nobis assumpta, immortales et impassibiles effecti, et perfectam Dei naturam habentes, ad æternam patriam redibimus, ibi feliciter sine fine mansuri. De primo vero reditu agit Propheta, qui in hoc psalmo loquitur, ab eo loco ubi dicitur: *Beatus quem elegisti*, usque ad illum locum ubi habetur: *Benedices*; et ostendit per quem et quibus ministris et quomodo fiet. De secundo autem egit ubi dicit: *Benedices*, et cætera usque in finem psalmi. **227** Orat etiam ut Ecclesia ex omni populo constitutur, quę sic reditura est. Orat autem et pro reditu, ut fiat, cum dicit: *Exaudi nos, Deus*, et se etiam Ecclesię fidelibus adjungit cum dicit: *Exaudi nos*, licet adhuc illis futuris: et merito, cum ipse jam et si ante temporaliter existens, Ecclesię tamen membrum fide esset: hunc itaque tractatum ad utilitatem omnium et jam conversorum, et adhuc convertendorum facit, ut conversos scilicet, qui jam primum reditum attingerunt, ad secundum reditum magis et magis invitet; convertendos autem ad utrumque reditum eliciat,*

cum autem orat de hoc reditu, dat nobis orandi exemplum.

Te decet hymnus, Deus, in Sion, id est in Ecclesia quæ Sion erit specula terrena, erit hymnus, id est laus talis, quæ te, Deus Verbum, decet, id est decebit. Quod est dicere: Ecclesia a te constituenda laudabit te decenti laude, scilicet fide, voce, opere et devotione. Quod Synagoga non facit, dum carnalibus observationibus plus nimio immoratur et confidit, et in Jerusalem cœlesti, reddetur tibi votum, id est persolvetur tibi perfecta laus omni voto et omni desiderio ab eadem Sion, quando ipsa ad Jerusalem reversa, de qua per Adam cecidit, sine fine beatificabitur. Reddere votum a similitudine ponitur; sicut enim reddere votum perfectius bonum est quam votare, cum utrumque sit bonum; ita laus illa quæ in Jerusalem cœlesti persolvetur a fidelibus, perfectior erit laude hac, quæ in præsentis sæculo fit, fide, voce, opere et devotione. Licet hæc laus sancta sit et Deo grata, hic enim etsi a fidelibus ita laudetur, in aliquo tamen ab eisdem offenditur, dum saltem aliquod peccatum veniale committitur. In futuro vero adeo perfecte intensa devotione laudabitur, ut nullatenus offendatur. Nullus enim tunc peccandi erit affectus, et quandoquidem Sion te decenter laudatura est: exaudi, Deus Verbum, orationem meam, pro ea factam, ut eam Sion constituas. Quia vera posuerat Sion, et per hanc vocem solet sæpe plebs Judaica designari; ne ex Judæis solummodo crederetur Ecclesia esse constituenda, addit: Dico quod te decet hymnus in Sion et hæc Sion non ex solis Judæis constituetur, sed ad te veniet per fidem omnis caro, id est omnimodi homines et Judæi, et gentiles, et pauperes, et divites, qui nunc caro sunt, id est carnales, carni scilicet pœnitentibus obedientes. Ex quibus constitues Sion. Quia vero dicendo: Ad te omnis caro veniet, dabatur intelligi quod a Deo caro recessisset, ostendit quomodo a Deo recesserit addendo, sic: Vere ad te veniet, a quo per verba iniquorum, Adæ scilicet et Evæ, recessit; nam verba, id est pravæ cogitationes, quæ fuerunt verba cordis iniquorum, a Deo apostatantibus, cum cogitaverunt: « Erimus sicut dii (Gen. III, 5), » prævaluerunt super nos, id est prævaluerunt nobis. Quod est dicere: Adeo fuerunt efficacia ut non solum Adam et Evam, sed etiam nos omnes et Judæos et gentes in mortem detruderent. Omnes enim iniquitatis eorum, quam in pomi comestione commiserunt, participes effecti sumus. Unde apostolus: « Per unum hominem peccatum introivit in mundum, et per peccatum mors, et sic in omnes pertransiit (Rom. III, 12). » Ne vero putaretur quod per se caro ad Deum pervenire sufficeret, additur: Dico quod verba prævaluerunt super nos, et tu Deus Verbum, propitiaberis impietatibus nostris, id est non ex meritis nostris, sed ex propitiatione tua nostras et actuales et veniales impietates delebis, et sic ad te qui vera vita es (Joan. XIV, 6), veniemus. Cum dicit: Verba iniquorum prævaluerunt super nos, æqui-

PATROL. CLII.

pollens est ac si diceret: Ad hoc prævaluerunt ut essent super nos, id est opprimerent nos, a similitudine rei, quæ ab aliquo gravi pondere supercendenti vehementer opprimitur. Ostendit autem per quem propitiabitur, sic: Et hoc facies per quemdam omnino beatum, Dominum Jesum scilicet, qui immunis a peccato futurus est, quem tu eliges **228** ex omnibus hominibus præ cæteris fidelibus dignum et egregium. Juxta quod in Canticis de consponsa Ecclesia dicit: « Dilectus meus candidus et rubicundus ex millibus electus. (Cant. v, 10). » Et assumes eum, id est tibi personaliter unies, juxta quod et Athanasius testatur; « Deus et homo unus est Christus (Athanas. in Symbolo). » Et ille beatus inhabitabit in atriis tuis, id est in amplitudine dilectionis tuæ, et bonæ operationis. Quod est dicere: Perfectissimus erit in omni charitate et bona operatione. Atrium dicitur aula amplissima, quæ intra domos nobilium est, ideoque pro amplitudine ponitur, vel, inhabitabit post resurrectionem suam in atriis tuis cœlestibus, id est in cœlis quos ascendet, ut nos ad se trahat. Juxta quod idem in Evangelio asserit: « Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum (Joan. XII, 32); » et iterum: « Ubi ego sum, illic et minister meus erit (Ibid. 26). » Et hoc extra librum adaptatur, sed ex sequentibus notatur, cum sic additur: Vere per beatum propitiaberis.

Beatus enim quidem futurus est quem elegisti, id est quem eliges, et assumpsisti, id est assumes, et ipse inhabitabit in atriis tuis, et postquam propitiatus fueris impietatibus nostris, delendo eas, replebimur bonis domus tuæ, existendo in bonis ipsis, id est in corpore et in anima, replebimur bonis Dominici hominis, qui erit domus tua in qua habitabis. Et per ipsum beatum replebimur illis bonis. Cum dicit replebimur bonis, per emphasim ostendit quod valde replebimur illis bonis, a similitudine illius qui, cum sit in aqua vel in aliqua tali re, repletur interius ipsa aqua. Quod est dicere: Valde replebimur ipsis bonis et exterius in corpore, et interius in anima per ipsum beatum. Et exponit partem ipsorum bonorum, sic: Vere bona habebit domus tua, nam sanctum est, id est erit, templum tuum, id est ille beatus, qui domus et templum tuum erit, omni sanctitate plenus erit, et non parum sanctum erit; sed mirabile erit in æquitate sanctitatis suæ, id est adeo æquus erit et sanctus Dominicus homo, quod mirabilis omnibus erit: qua sanctitate et æquitate per eum replebimur; scilicet ut sancti et in cogitatione et in operatione efficiamur, licet non adeo ut ipse. Orat autem ipsum Deum Verbum, ut propitietur impietatibus ipsius, qui tanto ante tempore existit per fidem Domini Jesu, quam jam habet; et impietatibus eorum propitiatur, qui in tempore plenitudinis fideles erunt, et eos sanctificet, et ipsum ab actualibus peccatis exemptum, in opere et devotione augmentet, et in tempore plenitudinis eum licet jam mortuum in corpore, tamen emundatum ad

30

æternam patriam reducat; fideles autem vel in tempore plenitudinis futuros, et ab actualibus et originali expiet, et in opere et devotione sanctificados, ad æternam patriam reducat, et hoc sic dicit: Dico quod propitiaberis nobis, et replebis bonis per beatum illum, et ut hoc sit, exaudi nos, Deus Verbum, salutaris noster, id est salvator noster futurus per ipsum me, scilicet, exaudi nunc de propitiatione et repletionem orantem, et fideles futuros te de hac eadem re quandoque oraturos. Tu, dico, qui eris spes salutis omnium finium terræ, id est omnimodi hominum et Judæorum et gentilium, existentium in omnibus finibus terræ; et ut plus dicam, spes eris omnium in mari longe positorum, id est in insulis marinis, quæ longe in mari positæ sunt. Quod est dicere: Spes eris salutis omnium et in terra, et in mari habitantium.

Undelegitur: Veniens evangelizavit pacem his qui longe sunt, et his qui prope (Ephes. 11, 17); vel sic: Spes eris salutis omnium finium terræ, id est jam omnium finientium in se terrenitatem fidelium, scilicet ex Judæis, qui jam ejus notitiam et fidem ante ejus adventum adepti sunt, et in futuro spes eris in mari longe positorum, id est infidelium, qui adhuc longe, id est valde sunt in amaricatione infidelitatis suæ, qui ad te convertentur tempore Dominici hominis. Mare congrue pro amaricatione ponitur, quia res amarissima 229 est. Ostendit autem ipsorum positorum in mari conversionem et salvationem per apostolos, quos Deus præparabit, faciens eos montes, id est in vita sublimes, et hoc sic dicit: Dico quod spes eris omnium finium terræ, et in mari longe, et tu eris præparans montes, id est apostolos, in virtute tua, id est in constantia prædicationis, et in omnibus virtutibus, quas eis dabis: et eris accinctus potentia, id est ipsis apostolis potentibus in miraculis, qui erunt emphatice potentia tua, circumvallatus, a similitudine strenui ducis, qui militibus suis accingitur, id est circumvallatur, ut per eos inimicos suos expugnet. Quod est dicere: Præparabis eos, ut sint in beneplacencia et obedientia tua, qui conturbas profundum maris, id est conturbabis per prædicationem et eorum bona conturbatione illos qui profundi sunt in mari, id est in infidelitatis amaricatione, gentiles scilicet: et postquam conturbaveris secundum hoc quod sunt mare, conturbabis etiam sonitum fluctuum ejus maris, id est contradictionem et persecutionem illorum, qui propter amaricationem infidelitatis erunt fluctus, id est exundantes contra tuos in tribulationibus, ad modum fluctuum exundantium. Quod est dicere: Postquam eorum infidelitatem destruxeris, destrues etiam eos in hoc ne tuis ulterius contradicant, et eos persequantur. Digne quippe eorum contradictiones sonus dicuntur, eo quod cum magno sono factæ sunt. Repetit autem quod posuit, conturbas profundum maris, ut addat turbabuntur, inquam, gentes, quæ sunt profundum maris: ut timeant de peccatis suis servili timore scilicet, et

A post timebunt te timore casto, id est diligenter te, et hoc quod turbabuntur, continget a signis tuis, id est a miraculis prædicatorum.

Postquam autem conturbabuntur et timebunt, delectabis, id est delectabiles facies in eis, exitus matutini in vespere, id est exitus prosperitatis in adversitatem, et exitus vespere in matutinum, id est exitus adversitatis in prosperitatem. Quod est dicere: Sic facies eos exire de adversitate in prosperitatem, et de prosperitate in adversitatem, ut nec adversitate frangantur, nec prosperitate extollantur, et in talibus exitibus delectaberis. Mane quidem quia vespera clarius est, pro prosperitate ponitur. Vespera vero, quia mane obscurior, pro adversitate. Per hoc autem ostendit eos perfectissimos futuros, cum tales exitus solummodo perfectissimorum sint, et per hoc delectabis in gentibus exitus matutini et vespere: Quod visitasti terram omnem scilicet, id est visitabis et gentes et Judæos qui terreni sunt, et hoc modo, scilicet quod inebriasti eam, id est replebis eam Spiritu sancto qui non permittet post eam sentire, vel prospera ut elevetur; vel adversa, ut frangatur; ad modum vini, quod ex magna parte sensum aufert illi quem inebriat. Quod est dicere: Terram visitabis, sic ut eam repleas gratia spiritali, et non simplici gratia: sed multiplicasti, id est multiplicabis, locupletare eam, terram, id est multipliciter locupletabis eam a diversis donis sancti Spiritus. Juxta illud Joelis prophetæ: « Effundam de Spiritu meo super omnem terram (Joel. 11, 28). » Diceret aliquis: Suntne multiplices locupletationes gratiæ spiritalis? Ad hoc sequitur responsio, sic: Vere multipliciter locupletare poteris eam gratia Spiritus sancti; nam fumen Dei repletum est aquis, id est Spiritus sanctus qui dicitur flumen, eo quod fideles refrigeret et satiet ad modum fluminis, repletus est aquis, id est multis donis diversis, quibus fideles potantur sicut aqua, ex ipso flumine parasti, id est parabis, cibum illorum, quo in anima satientur. Quod est dicere: Ipsum flumen facies esse cibum illorum, qui cibus est panis vitæ et intellectus: quoniam ita est præparatio ejus, cibi, id est præparatur ita, per te scilicet. Quod est dicere: Necessè est ut tuis cibum præpares, quoniam aliter non posset præparari. Orat vero ut quod nuntiavit, futurum sic contingat. Cum addit, dixi quod inebriabis terram, et sic fiat, Deus, rivus ejus, terræ, 230 inebria. In alia translatione habetur, sulcos ejus, etc., et bene, quod in hac translatione rivus pro sulcis ponit, eo quod rivorum sulci obtineant similitudinem, cum ad modum rivorum ripas habere videantur. Dico rivus ejus terræ inebria, id est reple gratia spiritali corda illius terræ, scissa et sulcata vomere prædicationis, id est aperta ad prædicationem recipiendam, quæ prius clausa erat per infidelitatem, ad modum terræ quæ ad hoc scinditur, sulcatur, vomere aperitur, ut semen suscipiat, et inebriando sulcos ejus, multiplica gemina ejus, id est multa da illi genimina: multo

scilicet successores filios spirituales, de doctrina et A
ejus fide germinantes: et si hoc feceris, *germinans*
quisque *lætabitur in stillicidiis ejus*, fluminis, sus-
cipiendis, id est lætanter suscipient genimina ejus
terræ, stillicidia ejus fluminis, id est doctrinas quæ
ab eo stillabunt: vel sic possent hi tres versus legi:
Exiit matutini et vespere delectabis in gentibus;
et per hoc *delectabis*, quia *visitasti terram*, id est
gentes solummodo, et sic visitasti quod *inebriasti*
eam, multiplicasti locupletare eam hæc mutantur.

Osteudit autem quo ordine visitabit terram, sic:
Dico quod visitabis terram, et hoc facies per flum-
men, id est per primitivam Ecclesiam de Judæis,
quæ dicitur flumen, eo quod ex ea prædicatores
procedent, sicut de flumine rivi procedunt. Nam
illud *flumen Dei repletum est*, id est replebitur, B
aquis, id est multos habebit prædicatores, qui di-
cantur aquæ, eo quod alios ad modum aquarum
doctrina sua potent. Et tu, Deus, *parasti cibum illo-
rum*, id est parabis cibum illi flumini, dabis scilicet ei
Spiritu sanctum, qui erit ei cibus, id est panis
vitæ et intellectus. Non incongrue vero *illorum* re-
fertur ad flumen, quoniam et si in litteratura sin-
gulare, in sensu tamen est plurale. Dico quod
parabis cibum illorum, *quoniam ita est*, id est erit,
preparatio ejus, cibi, id est aliter præparari non
posset. Orat autem pro ipsis prædicatoribus, cum
addit: Dico quod *flumen Dei replebitur aquis*, id est
prædicatoribus, et tu, Deus, *rivos ejus inebria* gratia
spirituali, prædicatores scilicet qui ex flumine pro-
deunt ut rivi, et per rivos inebriatos *multiplica genimi-
na ejus* fluminis, id est multos fac germinare filios de
rivi ejus fluminis. Quod est dicere: Multos de incre-
dulis in Judæa fac germinare in fide de generatione
in generationem, per prædicationem rivorum; et si
rivos inebriaveris, *in stillicidiis ejus* fluminis, id est
in doctrinis quæ stillabunt a rivi fluminis, *lætabi-
tur germinans*, id est gentilis populus in fide ger-
minans. Quod est dicere: Non solum Judæorum
populum germinare facient, sed etiam gentilem. Et
hoc totum est, ac si breviter diceret: Hæc ordine
visitabis terram, gentes scilicet, quod prius Eccle-
siam primitivam de Judæis constitues, quæ multos
habitura est prædicatores, per quos terra, id est
populus gentilis, germinabit in fide et inebriabitur.

Osteendo primo peregrinationis reditu, secundum
ostendere intendit, sic: Dixi quod terram visitabis
et inebriabis per rivos fluminis, et hoc, scilicet,
facies in hoc mundo: in sexta videlicet ætate; in
futuro autem *benedices coronæ anni benignitatis tuæ*,
id est, exaltabis in cœlesti gloria universalem
Ecclesiam tuam, et ex Judæis et ex gentibus, quæ
erit corona *anni benignitatis tuæ*, id est multitudo
redempta in anno benignitatis, id est in tempore
passionis tuæ. In quo benigne ages cum humano
genere. Coronam enim, multitudinem circum astan-
tium dicere consuevimus. Ideoque digne pro multi-
tudine ponitur fidelium, qui in æterna gloria præ-
sentis Domini Jesu circum astabunt: vel corona

pro victoribus ponitur, cum victores coronis sæpius
honorentur; et sic exponitur: *benedices coronæ*
anni benignitatis tuæ, id est gloria sublimabis victo-
res salvandos in anno benignitatis tuæ, omnes scilicet
fideles, qui hunc mundum bene vivendo devincent.
Cum dicit: *Benedices coronæ*, de universa Ecclesia agit.

231 Quod etiam per partes exponitur, sic: Dico
quod *benedices coronæ*, ita scilicet, quod *et campi*
tui, qui erunt pars illius coronæ, scilicet fideles
Judæi qui dicuntur campi, eo quod jam habentes
Dei notitiam habiliores fuerunt quam gentes ad do-
ctrinæ semen recipiendum: sicut campi habiliores
sunt quam montuosa terra ad semen suscipiendum,
replebuntur, in futuro, *ubertate* beatitudinis æternæ
et in anima et in corpore. Et *speciosa deserti*, quæ
sunt alia pars coronæ, id est gentes, quæ ex hoc
quod prius desertum erant, scilicet, lege et Dei
notitia carentes, speciosæ factæ sunt in fide et in
omni virtutum et bonorum operam perfectione,
pinguescent, id est replebuntur eadem et gaudent
ubertate qua et campi. Pinguescere dicit a simili-
tudine divitis, qui omnibus divitiis repletus, pin-
guescit, et gaudet in eis. Quæ vero et *deserti spe-
ciosa* et *campi* habent etiam suas partes: prælatos
scilicet, qui colles dicuntur, eo quod aliis præsent
ut colles vallibus, et subjectos dictos valles, quia
prælati subjiciuntur sicut valles collibus, et insuper
majores et altiores prælatos, qui omnium et collium
et vallium duces sunt, sicut arietes et ovium et
agnorum duces existunt. Osteudit autem per partes
quam ubertatem habebunt et *campi et speciosa de-
serti*, cum sic subjungit: Dico quod *campi replebun-
tur ubertate, et speciosa deserti pinguescent*; et sic
erit. Nam *et colles*, id est minores prælati et cam-
porum et deserti, *accingentur*, id est replebuntur et
circumvallabuntur et in corpore et in anima, *exsul-
tatione* beatitudinis æternæ, a similitudine illius qui
re aliqua accingitur, id est totus circumdatur, et
arietes, id est majores prælati, ovium duces, id
est minorum, *induti sunt*, id est induentur eadem
exultatione, qua et colles, id est et in anima et in
corpore replebuntur. Hoc autem dictum est per em-
phasim, a similitudine alienius corporis, quod
vestibus quibus indutum est cooperitur et circumda-
tur: *et valles*, id est subditi et collibus et arietibus,
abundabunt frumento, id est beatitudine præsentis
Christi qua pascentur spiritualiter et in anima et in
corpore, ad modum frumenti quod magis egregium
est cæteris messibus ad pasendum. Dicitur etiam
frumentum Dominus Jesus, qui nos pane doctrinæ
sue satiat. De quo legitur: « Nisi granum frumenti
(Joan. xii, 24), » etc.; et ipsæ *valles* quæ *abundabunt*,
frumento clamabunt, et ostendit hoc a parte clamoris;
sic vere *clamabunt, etenim hymnum dicent* Deo, id est
laudem non ore, sed interioris devotionis intensione.

IN PSALMUM LXV.

Titulus sexagesimi quinti. *In finem canticum*
psalmi resurrectionis. Quod sic exponitur: In hoc
tractatu continetur *canticum* id est jucunda remu-

neratio, *psalmi*, id est bonæ operationis, quod A canticum est resurrectionis, tendentis *in finem*, id est in perfectam et incommutabilem consummationem. Quod est dicere : Hic agitur de jucunda remuneratione, quæ dabitur fidelibus pro bona devotione et operatione, in illa perfecta et consummata resurrectione, in die iudicii futura, de qua remuneratione agit breviter : ubi dicit : *Eduxisti nos in refrigerium*, et cætera usque ad, *venite et narrabo*. Agit etiam secundum unam sententiam de ea, ubi ponit, *in flumine pertransibunt*, et cætera usque ad, *qui dominatur*. Introducuntur autem apostoli in hoc psalmo, invitantes omnes gentes jam conversas, ad Dei laudem, contuitu æternæ remunerationis ; ut autem Deum in humilitate laudent, considerare hortantur ejus opera terribilia, quod electos repudiat, B Judæos scilicet, et repudiatos gentiles eligit, in quo utroque opere terribilis esse perpenditur. Cum enim electos repudiet, timendum est, ut et gentes si superbierint, abiciat. Cum autem ipsas gentes sola gratia elegerit, ab eisdem valde, ne graviter offendantur, metuendum est ; ne offensus eas quibus clementer indulsit, gravius damnet. Agitur vero de repulsione Judæorum breviter ubi dicitur : *Mentientur tibi inimici tui* : de electione gentium, ubi ponitur, *qui convertit*, etc., usque ad *benedicite* : 232 pro quibus orant sui, ubi habetur *omnis terra*, etc., usque ad *venite*. Adhortantur quoque ad benedicendam Deum, corde, opere et voce, et ne timeant timore poenarum eum coram infidelibus benedicere ; et præferunt etiam constantiam suam, quam habent C in multimodis tribulationibus : ut ipsæ gentes exemplo eorum efficiantur in tribulatione constantes : et hoc est in illo loco ubi dicit. *Benedicite*, usque ad illum ubi habetur, *transivimus* : ubi incipit agere de remuneratione quam in futuro pro constantia sui accipient : ut eas gentes spe ejusdem remunerationis ad constantiam invitent. Ubi vero habetur : *Venite et narrabo*, etc., usque in finem psalmi, ostendunt beneficia jam sibi a Deo collata merito bonæ vitæ suæ : ut et gentibus quibus loquuntur innuant ista eadem sibi danda esse, si bene vivere perseveraverint, et sic ad bonam vitam invitent.

Jubilare Deo, *omnis terra*. Quod est dicere : Vos omnes gentes conversæ, quæ adhuc estis *terra* et cinis, id est mortales et terreni, nondum scilicet spiritales et immortales facti, etiam cum adhuc *terra* sitis, laudate Deum interiori jubilo mentis, quod nec voce nec scripto plane potest explicari, scilicet laudate eum intensa devotione, quia vero non sufficit solo jubilo laudare, *psalmum dicite nomini ejus*, id est bonum opus manifeste. Insistit non ad favorem hominum, sed ad laudem nominis ejus, « ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est (*Matth. v, 16*) : » et sic dicendo *psalmum* scilicet *nomini ejus*, *date gloriam laudi ejus*, id est facite gloriosam laudem ejus, quam ei opere exhibebitis. Quod est dicere : Ideo *psalmum dicite nomini ejus*, ut hæc laus quam Deo

reddetis, per psalmum sit gloriosa et Deo grata. Si enim ad humanum favorem psalmum diceretis, non esset utique gloriosa laus vestra. Unde Apostolus : « Bonum est mihi magis mori, quam ut gloriam meam quis evacuet ; nam si evangelizavero non est mihi gloria (*I Cor. ix, 15, 16*). » Vel sic : Dico *jubilare et psalmum dicite*, et sic *date gloriam laudi ejus*. id est facite gloriosam laudem ejus. Quod est dicere : Tunc gloriosa erit laus Dei, si eum et jubilo et psalmo laudaveritis. Solummodo vero jubilaré, vel psalmum dicere non sufficeret ; et ut in humilitate jubiletis, et psalmum dicatis ; *dicite Deo*, interiori dictu, id est ne de jubilo et de psalmo superbiatis, cogitate hoc vobiscum ad honorem Dei : O Deus, *quam terribilia sunt opera tua*, id est quantum possumus exterreri contuitu operum tuorum ! Et exponit partem ipsorum operum sic : Dico quod *terribilia sunt opera tua*. Et ecce hoc opus tibi est terribile quod disponis, scilicet, quod in *multitudine virtutis tuæ mentientur tibi inimici tui*. Quod est dicere : Judæos qui prius fuerunt amici, nunc autem mala vita sua facti sunt inimici, adeo permittis excæcari et obdurari, quod et mentiti sunt et mentiuntur, et perseveranter *mentientur*. In consideratione multitudinis *virtutis tuæ*, scilicet cum considerant multipliciter potentiam tuam in resurrectione tua, et totius mundi subjugatione, et in miraculis quæ operatus es, et adhuc per tuos operaris, et contuitu illius deberent te laudare, et Deum esse confiteri. E contrario mentiuntur denegando te surrexisse, et Deum esse, et *mentientur* perseveranter. Si vero a mendacio cessarent, tolerabile esset. Bene vero ponit, non mentiuntur, sed *mentientur*, ut perseverantiam eorum in mendacio ostendat. Dico quod *mentientur*, et hoc tibi, id est ad tuum honorem continget. Nam propter tantam excæcationem eorum, continget quod *omnis terra*, id est omnis modi populus gentilis, *adorabit te*, qui adhuc *terra* est, id est terrenis intentus. Quod est dicere : Illis expulsis, gentilis populus venerabitur te fide et devotione, cognoscens te Creatorem et se reputans creaturam. Et sic sit Deus, *omnis terra adoret te*, et qui ad hoc non sufficeret, *psallat tibi*, et exponit istud tibi addendo, sic : scilicet *psalmum dicat nomini tuo*, id est 233 ad bonum opus manifeste insistat, ad honorem nominis tui, non ad extollentiam.

Adhortatur autem ipsas ad videndum non solum illud terribile opus, quo Judæos repellit, sed alia *terribilia* opera, scilicet quod easdem gentes gratuita pietate sibi acquirit, ut inde magis eum timeant, et hoc sic dicit : Ostendimus unum opus Dei terribile, hoc scilicet quod *inimici mentientur*. Et adhuc sunt alia *terribilia* contuitu quorum operum ut Deum timeatis, vos *venite*, gentes, et devotione et fide, id est præparate vos, et sic *videte* interiori visu rationis illa *opera* Domini existentis *terribilis in consiliis* habitis *super filios hominum*, id est in consiliis quæ exercet in gentibus, quæ filii dicuntur Adam et Evæ

primorum hominum, secundum malæ vitæ conformitatem. Quod est dicere : Hoc quod valde *terribilis* est, apparet in *consiliis* ejus existentibus *super* homines, id est quibus dominatur hominibus, complendo in eis quicquid sibi placet : et hoc denotatur cum dicit *super*. Ostendit autem ipsa *opera* *terribilia* subdendo sic : Dico *videte* *opera* Domini, quod Dominus *convertit mare in aridam*, id est gentes quæ amare fuerunt et diffluentes in vitia, ut *mare* amarum est et diffluum, *convertit in aridam* terram, id est ad hoc ut sint terra sua, quam excolat vomere prædicationis : et ut sint aridi, id est sitientes doctrinam, quam prius neglexerunt, ad modum terræ aridæ quæ aquam sitiit. Non solum autem hoc beneficium impendet, ut convertat gentes in *aridam* : sed istud etiam quod ipse in *flumine* existentes *transibunt* illud flumen *pede*, id est per humilitatem in qua perseverabunt. Quod est dicere : Faciet eas transire flumen, in quo sunt *pede*, id est merito humilitatis suæ : vel *pede*, id est cum securitate : vel *pede*, id est velociter : flumen dicitur hoc mortale sæculum, eo quod ad modum fluminis cito fluat. Quod faciet eas transire reducendo ad immortalitatem, et hoc pro humilitate sua, et velociter post parvum tempus et secure, ut in discessu hujus vitæ non timeant pœnas ex conscientia delictorum, quibus prius emundabuntur. Pes pro humilitate ponitur, eo quod sit inferior pars corporis. Ponitur etiam pro velocitate, eo quod velocitas in pedibus hominis fundetur : ponitur quoque pro securitate, eo quod pedibus secure ultimur. Vel, *pertransibunt* flumen, id est contemnent affluentiam sæcularium bonorum, quæ dicitur flumen, eo quod cito fluat, et hoc facient *pede*, id est velociter, et in humilitate, ut non inde superbiant : et *ibi*, id est in illo transitu *lætabimur*, et nos apostoli et gentes pertranseunt in ipso Deo, non contristabimur de amissione temporalium ; vel secundum sententiam priorem : In ipso *lætabimur*, id est in adeptione ipsius cum de hoc mundo pertransibimus.

In ipso dico qui dominatur in æternum in virtute sua, id est in potentia sibi congrua, non in virtute aliena : vel in virtute sua, id est in potentia resurrectionis. Quod est dicere : Per hoc Dominus effectus est, quia passus est et resurrexit. Juxta illud Apostoli : « Dedit illi nomen quod est super omne nomen (Phil. II, 10). » Quod est dicere : Non frustra lætandum est in eo, cum ipse dominetur in virtute sua in æternum. Quia vero dixerat : *convertit mare in aridam*, ne gentes putarent se salvari meritis suis, addit sic : Dico *convertit mare*, id est gentes in *aridam*, et hoc non merito gentium, sed *oculi ejus* misericordiæ *respiciunt*, id est misericorditer gentes respicit ut salvet, a similitudine pii patroni, qui de s. bl. mi solio imperii sui aliquem oppressum oculis pietatis suæ respicit, ut cum salvet. Faciunt autem apostropham ad conversos de Judæis, qui affirmabant nullus præter Judæos in fide recipiendos esse, dicentes Dominum Jesum pro Judæorum solummodo

A salute advenisse, et adhortantur ne insultent gentibus, quandoquidem *oculi* Domini *respiciunt super gentes*, et sic dicitur quandoquidem *oculi* Domini *respiciunt super gentes*, non *super* Judæos 234 tantum : non *exaltentur*, id est non superbiant amplius in *semetipsis*, id est in genere et in notitia sua : et hoc secundum quod sunt de genere Abrahæ, et Dei notitiam prius habuerunt. Illi qui *exasperant* pietatem Dei, quantum ad reputationem suam, non quantum ad Deum, qui in sua natura semper mitis est. Quod est dicere : In hoc eam reddunt asperam, quod solummodo judicant ipsam pietatem debere misereri Judæis, non etiam gentibus. Adhortantur autem gentes ad benedicendum Deum, sic : Ergo quia *oculi ejus respiciunt super vos*, *benedicite, gentes, Deum nostrum*, id est laudate omnimoda laude devotionis et operis. Cujus *oculi super vos respiciunt*, qui Deus est, et noster, id est homo nostræ naturæ existens, et non solum opere et devotione laudatis ; sed *auditam facite vocem laudis ejus*, id est laudate eum manifeste, ut audiant alii et exemplo vestro laudem ejus. Sequitur :

Qui *posuit animam meam ad vitam*, ac si dicat : Si in laude persecutiones vobis ingruerint, nolite metu desistere a laude, sed patienter sustinete, ut per hoc ad vitam perveniat, sicut et nos patienter sustinemus ut ad vitam perveniamus. Deus enim *posuit animam meam*, dicit Ecclesia apostolorum, id est humiliavit sensualitatem meam in tribulationibus, id est affligi permisit, et hoc *ad vitam* adipiscendam, id est ut per hoc vitam adipiscamur æternam. Ponere proprie dicimus, quando res de superiori loco sumpta, inferius mittitur. Ideoque convenienter pro humiliare ponere accipitur, et quamvis *me posuit*, non tamen *dedit in commotionem pedes meos*, id est non permisit in commotionem dari affectiones meas, ut præ timore pœnarum a bono proposito commoverentur. Posset objici : fuitne aliquid unde possetis commoveri ? Ad quod sic additur, faciendo apostropham ad Deum cum gratiarum actione, de constantia sua : Vere fuit unde commoveri possemus. *Quoniam tu, Deus probasti nos*. Exponit vero quomodo probavit, cum addit, scilicet *examinasti nos igne* tribulationum, et non ad incommodum nostrum, ut ex toto consumamur *igne* tribulationum : sed ita *examinasti, sicut examinatur argentum*. Quod est dicere : Sicut argentum in igne positum *examinatur*, id est omni sorde expiatur ; ita nos *igne* tribulationum expiasti. Notandum quod non ideo dicit *probasti* quod prius eorum constantiam ignoraret, sed idem est ac si diceret : Nos probatos ostendisti, qui prius non videbamur constantes. Demonstrat autem ipsas tribulationes per partes, sic : Dico quod *probasti nos igne*, et ecce ignem scilicet *induxisti nos*, id est permisisti nos in *laqueum*, id est in diversas captiones carcerum, cipporum, compedum, catenarum, vinculorum, et cæterorum hujusmodi ; *posuisti*, id est permisisti *tribulationes in dorso nostro*, ut diversis verberibus

allegremur; *imposuisti homines*, id est imponi per-
 uisisti impios, qui jure dicuntur *homines* non spi-
 rituales, *super capita nostra*, id est dominandi capi-
 tibus nostris eis potentiam concessisti, ut possent
 occidere nos, vel *imposuisti super capita nostra*, id
 est subjecisti nos potentiae eorum. Et quid tibi irem
 per singula?

Transivimus per ignem et aquam, id est per pros-
 pera et per adversa, sic ut nec asperitate fracti,
 nec prosperitate simus elevati. Ignis recte dicitur
 adversitas, eo quod torquet et cruciet, et suo modo
 urat sicut ignis. Aqua quidem prosperitas, eo quod
 suo modo sicut aqua refrigerat; vel sic: *transivimus
 per ignem et aquam*, id est per omnimodi tormenta
 quae sunt in igne et in aqua: et per haec duo dat
 intelligere caetera tormenta. Et quia per haec omnia
 transivimus, non deficientes, *eduxisti*, id est edu-
 ces nos ab his omnibus, ducendo in refrigerium
 aeternae quietis. Exponit autem in quod refrigerium
 deducet, sic addendo: Vere in refrigerium me de-
 duces. Nam ego *introibo in domum tuam*, scilicet in
 Hierusalem caelestem. Ego dico existens in *holocau-
 stis*, id est in consummata et perfecta combustione:
 235 ut in me prius quidquid, id est terrenum est et
 mortale et passibile consummat, et perfecte spirita-
 lis flammam et immortalis, juxta illud Apostoli: « Opor-
 tet corruptibile hoc induere incorruptionem (I Cor.
 xv, 53). » Holocaustum sacrificium illud dicebatur,
 quod ex toto comburebatur. Ideoque pro perfecta
 combustionem ponitur, et postquam introiero domum,
reddam tibi vota mea, id est persolvam tibi in aeternum
 laudes meas, ex omni voto et desiderio: *quae
 vota labia mea interiora*, labia scilicet cordis, id est
 cogitationes meae *distinxerunt*, id est distincta et di-
 visa, et excellentia intellexerunt praeter omni laude
 quae in hoc mundo fit. In hoc enim mundo imper-
 fecte et aliquando cum taedio Deus laudatur; in fu-
 turo quidem, et perfecte et absque taedio laudabitur.
Reddam vota, eadem similitudine dicit, qua in alio
 psalmo proximo dictum est: Tibi reddetur votum
 in Hierusalem (Psal. lxxiv, 2); et haec vota esse red-
 denda, *locutum est os meum etiam in tribulatione
 mea*. Quod est dicere: Nec etiam in tribulatione
 tacui reddenda esse haec vota, ubi videretur locus
 tacendi. Dico *introibo in domum*, et ut introeam
 quandoque hic interim *holocausta medullata offeram
 tibi*, id est sacrificia cum medulla, scilicet cum
 interiori dilectione, quae medulla dicitur, eo quod
 interior est in anima ut medulla. Exponit autem
 ipsa holocausta, cum addit scilicet: *offeram tibi
 boves incensos*, id est incensionem bouum cum *incenso
 arietum*, id est et incensionem arietum, et cum *hir-
 cis*, id est et incensionem hircorum. Quod est dicere:
 Incendam in me bovem, id est omnem recalcitra-
 tionem, ne recalcitrem jugo praceptorum tuorum,
 et castigationibus tuis per tribulationes, ut bos saepe
 jugo recalcitrat et stimulo; sed patienter jugum
 portem, et verbera, et incendam in me arietem, id
 est rebellionem et superbiam: ne tibi rebellis sim

vel superbus, sicut aries rebelle animal est et super-
 bum, et incendam hircum, id est luxuriam quae
 fetet tibi ut hircus qui fetidum animal est: et istae
 incensiones erunt tibi dulcissima holocausta, quae
 praefigurabantur per holocausta quae in lege veteri
 ex bobus et hircis et arietibus offerri praecipiebantur.
 Adhortantur vero ad videndum beneficia, sibi
 jam a Deo collata: ut et ipsi bene vivendo ad hoc
 nitantur, sic: Dixi *venite et videte opera et terribilia
 Dei*, et enarravi vobis ea, ut eorum contuitu Deum
 cum timore laudetis.

Ut autem ad hanc laudem magis magisque nita-
 mini, *venite*, id est praeparate vos ad audiendum,
 aure cordis more venientium, qui ad aliquid audien-
 dum currunt. Et *audite*, et *narrabo*, vobis omnes qui
 timetis Deum, timore casto, *quanta beneficia fecit
 animae meae*: quae beneficia vobis faciet, si bene vo-
 bis conformemini. Non timentibus enim haec bene-
 ficia narrare infructuosum esset. Et ecce beneficia
 haec scilicet in me effecit, quod *clamavi*, id est cla-
 more intenso egi: Ore, et non vano ore, sed meo,
 id est tali ore quali clamare soleo, devoto scilicet
 et attento. Et hoc iterum in me effecit, quod *exsul-
 tavi sub lingua mea*, id est in corde meo de puritate
 innocentiae meae. Quod est dicere: Dedit mihi inno-
 centiam, unde nimis exsultarem. Duo vero versus qui
 sequuntur, praeposterate leguntur sic: Dico *sub lin-
 gua exsultavi*, de innocentia mea quam diligo. Et
 propterea quia innocentiam diligo, et de ea exsulto,
exaudivit, id est exaudiet me orantem Deus de per-
 fectione virtutum. Et attendit voci deprecationis meae,
 id est diligenter et attente exaudiet me deprecam-
 tem de remotione vitiorum. Et hoc probat ex oppo-
 sito, cum praeposit sic: Vere exaudiet me propter
 innocentiam quam dilexi, et de qua *exsultavi*. Nam
 si *aspeti iniquitatem in corde meo*, id est si dilexi
 iniquitatem, et de ea *exsultavi in corde meo*, non
 exaudiet me Dominus. Aspicere quidem pro diligere et
 exsultare ponitur, eo quod rem quam diligimus, et
 de qua exsultamus, saepius aspiciamus. Et etiam hoc
 effecit in me, quod *non amovit*, id est amoveri non
 permisit orationem meam a me, id est frequenter se-
 cit me orare se, quod est summum beneficium. Et
 non amovit misericordiam suam a me sed multipli-
 236 cavit, id est multum beneficium per miseri-
 cordiam datum amovit a me, sed omnia augmenta-
 vit. Ideoque *benedictus*, id est laudatus sit Dominus
 omnimoda laude, qui non amovit orationem meam,
 et misericordiam suam a me. In hoc autem datur
 auditoribus exemplum benedicendi Deum de collatis
 bonis, ut augmententur.

IN PSALMUM LXVI.

Titulus sexagesimi sexti. In finem, psalmus David.
 Quidam autem expositores habere dicuntur, In finem
 in hymnis psalmus cantici David. Hieronymus autem
 Hebraice veritatis investigator diligentissimus
 habet: in finem psalmus David, quod est dicere,
 psalmus iste est David, id est apostolorum respi-
 cientium in finem, id est in perfectam consummatio-

nem, quam Deus daturus est gentibus conversis, et in hoc sæculo secundum fidem et omnes virtutes, et in futuro secundum æternam beatitudinem, quæ longe perfectior erit hac præsentis consummatione. Vel, *in finem*, id est in Christum, quem pro se et pro gentibus orant, cum per eum ista perfectio fiat. Et in hoc dant ipsis gentibus exemplum orandi, quæ imperfectiores existunt, cum ipsi longe perfectiores pro se orent, quibus non adeo oratio videatur esse necessaria.

Deus Pater misereatur nostri, ut carnales motus nostros comprimat, ne prævaleant motibus spiritalibus, et *benedicat nobis*, id est exaltet motus nostros spirituales, ut prævaleant motibus carnalibus. *Illuminet vultum suum super nos*, id est det illuminationem Filii sui in animam nostram, quæ est super nos existens, quantum ad corpus, id est superior et dignior pars est nostri, regens corpus et dominans illi; scilicet det nobis claram et manifestam cognitionem Filii sui ut per hoc ad ipsius Patris notitiam attingamus, qui idem est in essentia cum Filio. Vultus bene Filius dicitur, eo quod per eum Patris invisibilitas cognita est, sicut per vultum, totus homo cognoscitur. Ut vero innuatur carnales motus nunquam in hoc sæculo penitus esse comprimendos, ideoque de eorum compressione frequenter orandum esse, etiam post benedictionem et illuminationem, ne prævaleant, repetunt sic: Et postquam benedixerit et illuminaverit *misereatur nobis*, semper comprimendo motus carnales in nobis. Et nimio quidem impetrandi desiderio, apostropham sic ad Deum faciunt: Diximus, miserere, benedicas, illumines, ut hic modo *cognoscamus viam tuam in terra*. Alioquin vero minime cognosceremus, quod est dicere: Videamus cognitionem Filii tui esse in nobis, et *in gentibus*, qui adhuc sumus terra, id est animale corpus habentes, non spirituale, juxta quod in Oratione Dominica oratur: « Fiat voluntas tua sicut in cælo et in terra (Matth. vi, 10); » quod est dicere: Sicut vis notitiam Filii tui esse in cælestibus spiritibus, in angelis scilicet, ita quoque velis in hominibus esse. Filius via dicitur, eo quod per eum ad Patris notitiam venit, juxta quod ipse testatur: « Ego sum via, veritas, et vita (Joan. xiv, 6). » Et non in paucis *cognoscamus esse viam tuam*, sed in omnibus, id est in omnimodi gentibus *cognoscamus esse salutare tuum*, id est, videamus esse notitiam Filii tui, qui est salutaris tuus, per quem mundum salvas. De quo prædictum est per prophetam: « Mittet eis salvatorem et propugnatorem, qui liberet eos (Psal. xxix, 20). » Notandum vero apostolos de hac cognitione pro se orare, non ideo quod careant, sed ut in eis augmentetur, ut exemplum orandi, sicut supra diximus, aliis tribuant. Postquam autem miseris fueris et benedixeris, et illuminaveris gentes: *Confiteantur tibi, Deus, populi*, id est laudent te gentes omnimoda laude, et non pauci populi, sed *confiteantur tibi populi omnes*, id est omnimodi, qui antea gratam laudem tibi non redderent.

« Non est enim speciosa laus in ore peccatoris (Eccli. xv, 9). »

Versus autem qui sequitur, sic præposterate legitur, singula singulis reddendo: Diximus ut miserere, et benedicas, et illumines, et sic laudent te, et te hoc faciente, *Latentur gentes*, quoniam **237** dirigis de bono in melius. Vel dirigis de malo in bonum ipsas gentes, in hac terra, id est hoc sæculo. *Et exsultent*, id est tantam lætitiā habeant, quæ etiam cum saltatione corporis ostendatur, de hoc quoniam *judicas*, id est judicabis in futuro, populos *in æquitate*, reddendo unicuique secundum opera sua, justos salvando, et injustos damnando. Si vero non misereris eis, et cætera, non esset eis gaudendum de justo judicio tuo, per quod juste propter injustitiam suam damnandi essent. Vel sic hi duo versus aptantur ut diversa sit sententia prioris, et eadem sententia secundi. Diximus: *Deus misereatur, et nostri et gentium*. Et quia ad hoc *populi*, id est gentes non possent attingere: *Confiteantur tibi populi, Deus*, peccata sua, pœnitendo de eis; et non pauci *populi*, sed *confiteantur tibi populi omnes*. Et sic *latentur et exsultent gentes*, quoniam *judicas*, in futuro, *populos in æquitate, et gentes in terra dirigis*, quæ aliter non gauderent et exsultarent, sed potius tristarentur. Repetit autem quod dixit *confiteantur*, ut addat causam quare confitendum est, sic: *Confiteantur, inquam, tibi populi, Deus, confiteantur tibi populi omnes*. Et amodo confitendum est quoniam *dedit terra fructum suum*, id est Deus Verbum terra factus pro nobis et homo. *Dedit* in parte *fructum suum*, innocentiam scilicet per peccatorum remissionem, et virtutum perfectionem, et Dei cognitionem, et partem fructus daturum se promisit in futuro, cooperante gratia totius Trinitatis, scilicet benedictionem æternam. Et quia eam dandam esse promisit: *Benedicat nos in futuro Deus Pater, benedicat Deus noster*, id est *Filius*, qui nostræ humanæ naturæ est particeps, *Benedicat nos Deus Spiritus sanctus*; et quia aliter non possent ad illam benedictionem pertingere; hic interim *metuant eum*, timore casto *omnes fines terræ*, id est omnes justifinientes in se terrenitatem, vel *omnes fines terræ*, id est omnimodi gentes habitantes in omnibus finibus D terra.

IN PSALMUM LXVII.

Psalmi sexagesimi septimi titulus. *In finem psalmus David cantici*; quod sic exponitur: Psalmus iste est David propheta respicientis in finem, id est in consummationem Ecclesiæ futuram per Christum, et hic secundum perfectionem virtutum, et in futuro secundum perfectam beatitudinem: vel respicientis in finem sæculorum, id est in sextam ætatem, in qua Deus constructurus erat Ecclesiam, et in finem mundi, quando illam remunerabit æterna beatitudine; *psalmus David*, dico existens *psalmus cantici*, id est nimis jucunditatis. Jucundatur enim in hoc psalmo propheta agens de gloriosa Christi resurrectione futura, quam optat; et de beatitudiue justo-

rum primitivorum et hic, et in futuro, quos adhortatur ad cantandum Deo, et psallendum, et prædicandum aliis. Agit quoque de universali Ecclesiæ constitutione, quomodo fiet, et per quos, et de ascensione Christi. Dicit etiam multos perfectos qui videntur esse Christus, nequaquam esse. Agit etiam de futura Ecclesiæ remuneratione, et in hoc sæculo de hæreticorum in Ecclesiæ superatione, et increpatione. Et in his omnibus quæ futura prævidet jucundando, dat exemplum nobis, in his eisdem in Dei laude jucundari. Jam pars completa est. De alia vero parte complenda certi existimus. Agit quoque non optando, sed concedendo de inimicorum, et hic, et in futuro damnatione: ut nos perterrendo retrahat ab eorum conformitate, et ut magnam esse Christi potentiam innuat.

Exsurgat Deus Christus, ac si diceret: Prævideo Christum, secundum hoc quod homo erit, moriturum, et resurrecturum, et in hoc esse Deum appariturum. Et quia hoc prævideo futurum, concedo et exopto ut *exsurgat*, Deus per hoc appariturus: et prævideo quod inimici ejus Judæi, qui in eum insurgunt blasphemis et tribulationibus, dissipabuntur, ideo ubique terrarum, et *fugient a facie ejus*, in hoc sæculo: et in futuro *deficient sicut fumus, et peribunt a facie Dei*. Et hoc concedo, ut *dissipentur* hic inimici ejus ubique **238** terrarum: et *fugiant a facie ejus qui oderunt eum*, id est sponte recedant a cognitione ejus more fugientis: ut excæcati nolint eum cognoscere. Et hoc ideo contingat, quia *oderunt eum*, id est odio eum prosequuntur, non ex merito ejus. Et in futuro *deficiant* ob omni quiete, et ab omni comodo quod se putant habituros, qui erunt exaltati flamma odii et pravæ concupiscentiæ suæ, *sicut deficit*, id est evanescit *fumus* a flamma exaltatus. Vel *deficiant*, in pœnis, id est consumantur et erucientur, non sic ut ex toto destruantur: *sicut fumus exaltatus deficit*, non ut nihil efficiatur, sed dispergitur ut non appareat. Juxta quod alibi dicitur: « Mors depascit eos (Psal. XLVIII, 15), » et ut magis miseri sint, *sicut fluit cera a facie ignis*, id est sicut inconstans est cera ante præsentiam ignis, *sic vereant peccatores*, antonomastice Judæi scilicet *a facie Dei*, id est a præsentia et a contemplatione Dei remoti, juxta illud quod legitur: « Tollatur impius ne videat gloriam Dei (Isa. XXVI, 10). » Esset enim aliqua eis refrigeratio, si in pœnis constituti, Dei contemplatione perfrui possent, quod esse non poterit. Consequenter agit de justorum duplici beatitudine, cum dicit:

Et justii epulexur, ac si diceret: Sicut prævideo quod inimici et hic et in futuro damnabuntur; ita prævideo ex opposito, quia justii in hoc sæculo exalabuntur et exsultabunt, et in futuro delectabuntur: et ita concedo et exopto. *Justii epulentur, et exsultent in conspectu Dei*, id est reficiantur diversis donis sancti Spiritus, ad modum epulantis, qui variis ferculis reficitur. Et epulando *exsultent in conspectu Dei*, id est in anima quam solus Deus conspiciat. Vel

A exsultent in conspectu Dei, id est in hoc quod spem habebunt se Deum in futuro conspecturos. Et in futuro *delectentur in lætitiis beatitudinis æternæ*, ubi nullum fastidium erit, sed æterna delectatio est. In hoc enim sæculo aliquando Deo fastidiose serviunt. Hoc autem dictum est de primitivis justis. Facit autem apostropham ad ipsos justos, hortans ad cantandum Deo et psallendum, ut ad lætitiis illam attingere mercantur, sic: Dico, o justii, quod delectabimini in lætitiis. Et ut hoc sit: *Cantate Deo*, id est laudate Deum in contemplatione, theoricæ vitæ studendo: et *psalmum dicite nomini ejus*, in practica vita, id est bene operamini ad honorem nominis ejus. Hoc autem dictum est, quantum ad diversos, ut minus perfecti scilicet practica vita Deum laudent, et perfectiores theoricæ. Practica vita est quæ

activa dicitur, bene operari, nudos vestire, et cætera similia; sic tamen ut non ex toto terrena sollicitudo ambiatur: theoricæ vero, quæ contemplativa dicitur, omnibus terrenis omissis, solis orationibus, et contemplandis secretis Dei vacare. Et non solum cantetis et psalmum dicatis, sed *iter facite ei qui ascendit super occasum*. Hoc dicit quantum ad prædicatores, quod est dicere: Prædicatione vestra facite ejus notitiæ iter in cordibus infidelium, quæ per infidelitatem clausa sunt: et *iter* facere debetis, cum adeo potens futurus sit quod ascendet super occasum, id est conteret morte et in se et in suis, ad modum illius qui rem conterit quam calcat et super quam ascendit. Mors autem occasus recte dicitur, eo quod ad defectum corpus deducit. Et tamen alia causa est quare debetis iter facere ei, quia scilicet illi est nomen *Dominus*. Magis autem dicit, subjungendo: *Dominus nomen illi*, quam si simpliciter poneret *Dominus est*. Innuit enim per hoc, quod nomen hoc proprie et præ cæteris competit ei, et *iter* ei faciendo, *exsultate in conspectu ejus*, ac si diceret: Si in faciendo iter persecutio ingruerit, nolite deficere, sed *exsultate in conspectu ejus*, id est in spe conspectus ejus; vel *in conspectu ejus*, id est in anima, quam ipse solus conspiciat. Et si exterioris in carne tristes appareatis, et exsultatum est, cum sitis eos prædicatione vestra superaturi. Nam vobis prædicantibus, *turbabuntur* infideles bona conturbatione, et hoc continget, *a facie ejus*, id est a cognitione ejus Dei, quam nunc ignorant. Ejus dico, *existentis patris orphanorum* in hoc sæculo, et futuri *judicis duarum*, post hoc sæculum, quod est dicere: Qui Pater est hic vestrum, id est pie patrocinans vobis more piissimi patris ne in tribulationibus deficiatis, qui orphanis **239** estis mortuo patre vestro diabolo. Orphanus proprie dicitur, cujus pater mortuus est; et in futuro judex erit vestri, ut vos secundum merita vestra juste remuneret, qui viduæ per similitudinem dicimini, eo quod a solatio terrenorum destituti estis, quæ in vobis mortua sunt, soli Deo adhærentes, sicut vidua a marito sui jam mortui solatio destituitur. Et per hoc eos attrahit ad obediendum ei. in faciendo *iter*, cum et hic pater eorum sit, et in fu-

turo iudex futurus sit. Non solum autem turbabuntur, A sed post turbationem, *Deus in loco suo* apparens *Deus inhabitare facit*, id est faciet eos existentes *unius moris in domo*, quod est dicere: Cum ipse Deus sit, potens est, qui inhabitare faciat eos in domo, id est perseveranter faciat habitare in Ecclesia, quæ est domus sua, eos factos *unius moris*, id est ejusdem consuetudinis, et ejusdem voluntatis, et ejusdem concordix: quod est ac si diceret: Faciet eos postquam turbati fuerint eundem habere morem credendi, et bene agendi, et sic in Ecclesia perseverare faciet, nec unquam ab ejus participatione aberrando discedere.

Hoc autem quod dicit in loco suo sancto Deus, ad hoc interpositum est, ut ostendat in quo comprobari possit eum esse Deum. Dico Deus Christus faciet eos B *inhabitare in domo*. Deus dico in loco sancto suo, Deus apparens, id est qui comprobatur esse Deus per fideles suos, qui erunt locus ejus in quo inhabitabit, quos adeo gloriosos faciet in miraculis, et in virtutibus et operibus bonis perfectos. Nisi enim Deus esset, non utique tales eos efficere posset. Et quia posset quæri: quomodo faciet inhabitare? ostendit hoc cum addit, sic: *Educat a peccatis vinctos* ipsi peccatis in fortitudine ponendos, id est quos ab infirmitate peccatorum expeditos fortes faciet et constantes. Notandum, quod de illis vinctis dicit, qui, licet peccatis graviter onerati, nondum tamen in profunditatem peccatorum devenerunt. Et similiter sicut vinctos, educet eos etiam qui exasperant C Deum, id est qui Deum, cum in natura sit dulcis et mitis, asperum faciunt, nunquam respiscere volentes. Qui vero sint illi exprimit, cum addit: Scilicet eos educet, qui jam habitant in sepulcris, id est in morte excitati, qui jam desperant salutem, propter peccatorum suorum profunditatem, quod est dicere: Et illos educet a peccatis, qui solummodo vincti erunt, nondum tamen mortui, et illos qui jam per desperationem erunt mortui educet, et eos inhabitare in domo faciet. Sepulera hic pro morte ponuntur, eo quod in sepulcris mortuorum corpora ponantur. Et priusquam eos educaas, O Deus, terra mota, id est ipsi terreni, et in Judæis, et in gentibus movebantur de infidelitate ad fidem. Et hoc tunc erit, cum egrederis, id est egredieris apparens in conspectu populi tui, Judaici, qui tui notitiam jam aliquantulum attigit; quod est dicere: Tu qui ei nunc es obscurus, et in magna parte ignotus, apparebis manifeste in conspectu, id est in consideratione fidei populi tui: Et tunc terra mota erit ad fidem: cum pertransieris in desertum, id est cum a Judæis transiens in notitiam gentium, qui desertum modo sunt, et sine doctrina et lege, et fructu bonorum operum sunt sicut desertum; et ostendit per quos ministros ad fidem movebuntur, addendosic: Vere terra movebitur.

Etenim cæli, id est prædicatores distillantur pluviam voluntariam, id est diverso modo stillabunt doctrinam voluntariam gratis, et sine pretio datam, vel voluntariam, id est gratuita Dei voluntate datam,

sine quolibet merito illius terræ. Et vere diverso modo stillabunt doctrinam, ut capacioribus magna, minus vero capacibus parva loquantur. Pluviam dico procedente a facie Dei, id est a cognitione et illustratione et præsentia Dei, et non recentis Dei, sed Dei Sinai, id est Dei datoris veteris legis, et Dei Israel, id est Jacob; ac si dicas: Qui etiam ante legem in Sinai datam, existens fuit Deus, vel Deus Israel, id est novi populi videntis Deum in contemplatione; quod est dicere: Deus est et veteris legis et novæ. Sinai vero interpretatur tentatio. Unde bene pro lege veteri ponitur, quæ causa erat per prævaricationem sui peccandi, sicut tentatio 240 peccare facit. Peccata namque prohibebat, non ad cessandum adjuvabat. Unde Apostolus: Peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me (Rom. VII, 11). Vel quia in Sinai fuit data, Sinai pro lege ponitur. In hoc enim damnat impiorum Judæorum errorem, qui cum Deum esse denegant, cum dicat non recentem Deum esse, sed Deum Sinai, et Deum Israel. Dico quod pluviam distillantur cæli, et illam segregabis Deus a perdendis, et hoc hæreditati tuæ, id est ad opus fidelium, qui participes erunt hæreditatis tuæ, scilicet beatitudinis æternæ; vel qui erunt hæreditas tua, quos tu per prædicatores excoles, et in eo multum eos attentos reddis, et subditos, cum eis dicit solummodo dandam esse rem adeo sanctam et pretiosam. Et infirmata est, id est infirmabitur ipsa terra in nequitia sua, propter pluviam voluntariam. Tu vero, qui ad hoc potens es, perfecisti eam, id est perfectam facies in omni bono postquam fuerit infirmata. Vel sic: Dico quod segregatim dabis pluviam hæreditati tuæ, et hæreditas infirmata est, id est infirmabitur, in tribulatione carnis propter susceptionem; quod est dicere: Qui doctrinam suscipiens, ei obedire sataget, multis tribulationibus infirmabitur ab impiis. Tu vero qui potens es, perfecisti eam, id est: sed quia propter te infirmabitur, tu perfectam facies eam in futuro, et omnino beatam, ac si dicat: Non est curandum si infirmetur pro pluvia; infirmitas enim illa, causa erit, quia eam in futuro perficies. Et hoc totum ab illo loco, ubi dicitur Deus in loco, æquipollens est, ac si sic ordo poneretur: Per hoc turbabuntur gentes, quod cæli distillantur pluviam, per quam terra movebitur, id est turbabitur bona turbatione, cum egrederis in conspectu populi tui, et pertransieris in desertum. Et tunc educes vinctos, et eos qui habitant in sepulcris, et sic inhabitare facies in domo, et post dimittes tribulationibus infirmari, et in futuro perficies. Notandum quod cum idem sit turbabuntur, et terra mota est, ideo repetitum esse ut ostendat quando movebitur, et per quos. Quia vero dixerat, segregabis hæreditati tuæ, dedit intelligere quosdam esse qui non sunt in hæreditate; ideoque determinat qui sunt dicendi esse in hæreditate, ut sic appareat, qui in ea non sint, et ita esse in ea satagunt, et hoc sic dicit: Dico quod pluviam segregabis hæreditati tuæ. In ea autem hæreditate habitabunt, id est perse-

veranter manebunt *animalia*, id est illi qui sunt mansueti et simplices, sicut illa quæ vulgariter dicuntur animalia, boves scilicet, et non cujusque modi animalia, sed *tua*, id est tui fidelem et dilectionem habentia, et jugo tuæ subjectionis subdita sicut animalia jugo subijci idonea sunt. Multi nanque sunt qui tametsi mansueti videantur, jugo tamen Dei non subijciuntur. Per hoc autem innuitur quia illi qui non sunt *animalia* Dei, non sunt in ejus hæreditate. Ostendit autem doctrinam Dei non esse bonis austeram, ut nolentes recipere ad eam attrahat, sic: Dico quod *pluviam segregabis hæreditati tuæ*, quæ non erit ei austera, sed tu Deus *parasti*, id est parabis illam *pluviam pauperi*, id est ad opus pauperis hæreditatis, scilicet quæ pauper erit spiritu. Et *in dulcedine parabis*, id est ita ut sit ei dulcis. In dulcedine dico *tua*, id est a te data, ac si dicat: Illam etiam dulcedinem a se non habebunt, sed a te. Et per hoc eam humiliat, ne a se boni aliquid esse existim. Ostendit quoque prædicatores doctrinam per liberum arbitrium a facie Dei non suscipere, sed a Dei dono habere, ut per hoc eos humiliet, et ut addat sic: Dixi quod *cæli stillabunt pluviam a facie Dei*, quam tamen a se non habebunt, sed *Dominus dabit verbum* prædicationis, quam superius *pluviam* vocavi, *evangelizantibus*, id est prædicatoribus, quos cælos vocavi. Et illud *verbum dabit cum virtute multa*, id est cum multiplici miraculorum virtute, ut non solum in prædicatione potentes sint sed etiam in miraculis: et per hoc etiam exponit quid vocaverit *pluviam*, et quos cælos. Dominus dico, *rex virtutum* **241** *dilecti dilecti* existens, id est rector ipsorum evangelizantium, qui per emphasis dicuntur virtutes Christi, *dilecti* a Deo Patre, secundum quod Deus, cum ei sit consubstantialis, et *dilecti*, quod homo cum futurus a peccatis omnibus sit immunis. Virtutes dicuntur, eo quod omni virtute pleni erunt, et hoc est ac si diceret, *dabit evangelizantibus* et potentiam prædicandi, et miracula faciendi, et plenitudinem virtutum: quia hæc tria ad Ecclesiæ instructionem erunt utilia. Non enim eorum prædicationi crederetur, nisi miracula operarentur. Si vero et bene prædicarent, et miracula operarentur, et, virtutibus carentes, male viverent, magi viderentur, et sic eis minime crederetur.

Dabit igitur et prædicare, et miracula agere, et bene vivere. Et non tantum *dabit verbum evangelizantibus*, et non tantum *Rex* erit *virtutum* ne deficient, sed et *dabit dividere spolia*, id est dabit potestatem distribuere alios fideles, qui erunt spolia ablata diabolo per ipsos evangelizantes, ut alios faciant diverso modo in Ecclesia prælatos, alios vero subjectos. Dico *dabit dividere spolia*, et hæc divisio erit *speciei domus*, id est ad opus speciei Ecclesiæ, scilicet ut Ecclesia quæ domus Dei est speciosior sit, propter diversitatem filiorum suorum. Juxta quod Apostolus dicit: « Quosdam posuit Deus in Ecclesia, primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, deinde virtutes (I Cor. xii, 28). »

Facit autem apostropham ad ipsa spolia, adhorvans ut dormiant *inter medios clericos*, ostendens quam utilitatem inde habebunt, sic: Dixi quod *dabit eis dividere spolia*. Et, o vos *spolia*, ut sitis species *domus* Dei Ecclesiæ, *dormite inter medios clericos*, id est, quiescite ad modum dormientis *inter mediatos clericos*, quod est dicere: Sic quieti estote, ut sitis in medio duorum clericorum. Mediata namque dicimus, quæ media habent. Clerus *electio* interpretatur. Ponitur ergo clerus, et pro multitudine filiorum hujus mundi, qui terrena magis quam cælestia eligunt, et pro multitudine civium supernorum, qui a Deo electi sunt. Sive clericus pro bonis temporalibus ponitur, quæ a terrenis eliguntur, et pro bonis cælestibus, quæ a viris sanctis eliguntur. Fideles autem illi dicuntur *dormire inter medios clericos*, id est quiescere in medio harum duarum electionum, scilicet temporalium honorum et cælestium, vel in medio sæcularium virorum et civium cælicorum, qui jam egressi electionem terrenorum honorum et jam sprete conformitate sæcularium virorum, cum bene vivendo ad cælestia bona tendant, et ad consortium civium supernorum, non tamen prope rant murmurando de dilatione electionis, quam expectant: neque revertuntur ad sæcularem electionem, quam jam egressi sunt et spreverunt, sed in medio harum duarum dormiunt, id est quiescant bene vivendo, sic ut ad spretam non redeant, et ad eam quam expectant patienter non præproperent. Tunc autem præproperarent, si ante tempus a Deo dispositum, ad eam se non attingere dolerent vel sic adaptatur littera, ut sententia sit eadem.

Dormite id est quieti estote, non præproperantes existendo *inter medios clericos*, id est, inter collectiones fidelium, quæ sunt cleri, id est electæ a Deo, et sunt medii cleri, inter terrenum clerum et cælestem clerum quiescentes; ut jam terrenum reliquerint, et ad cælestem nondum pervenerint. Et hoc totum est, ac si diceret: *Dormite* existendo inter collectiones justorum, qui sunt cleri medii, inter duos clericos terrenum et cælestem.

Nam si dormiatis *inter medios clericos*, id est, si non murmurantes, non præproperantes, sed dormientes, id est patienter expectando, quiescentes maneatis in medio duarum electionum, temporalis scilicet et cælestis: eritis *deargentatæ pennæ columbæ*, id est eritis sublimantes Ecclesiam bona vita et oratione, et etiam prædicatione vestra ad similitudinem pennarum, volucrum sublimantium, dum eam per aerem debebunt. Columba quidem Ecclesia dicitur, eo quod simplex sit et sine felle blasphemiarum **242** in Deum et in proximum, ad similitudinem columbæ, quæ avis simplex est et sine felle. Juxta quod de ea Sponsus in Cantibus testatur: « Una est columba mea (Cant. vi, 8) » et. Et tales *pennæ* quæ erunt *deargentatæ*, id est argenteæ, scilicet in constantia perfectissimi eritis, ut per ictus tribulationum, ne deficiatis: sicut merum argentum ad ictus non crepat mallei. Et non solum per-

næ eritis sed etiam *posteriora dorsa ejus*, scilicet A Ecclesie. Intransitive dictum est, ac si diceret : Eritis tales posteriores in Ecclesia, qui eritis dorsum, id est digni quibus imponatur onus regiminis Ecclesie : quasi posteriores partes corporis, quas nos dorsum dicimus, et habiles sunt ad onus deferendum, quod est ac si diceret : Eritis dorsum Ecclesie, id est digni prælatione Ecclesie, scilicet digni ut episcopi sitis vel presbyteri, et cæteri in Ecclesia prælati, qui subjecta Ecclesie membra prædicatione et exemplo bonæ vitæ, et oratione vestra portetis. Vos dico in *pallore auri* abundantes, id est in pallido auro, scilicet in perfectione virtutum, quæ designatur per pallidum aurum, quod perfectius est illo auro, quod album nimis est, vel rubrum sicut cuprum ; quod est dicere : Merito eritis prælati Ecclesie, quia eritis perfecti in omni virtute.

Vel sic versus iste exponitur : O spolia dormite *inter medios clericos*, id est, usque ad dormitionem mortis, studendo moramini inter clericos, id est inter multos libros veteris et novæ legis, et non inter omnes libros, cum multi eorum sint apocryphi, sed *inter medios*, id est inter illos qui sunt communes catholicis viris et auctorizabiles, qui a papa Gelasio bene numerantur. Medium pro communi ponit, quia res quæ in medio circumstantium ponitur solet eis esse omnis. Clerum quidem dicimus usualiter clericorum multitudinem. Ideoque clericos hic ponit pro multitudine librorum utriusque legis. Et non hic denotatur interpretatio vocis hujus, quæ est clericus. Et bene ponit *inter*, ac si diceret : Usque ad dormitionem studeate in auctorizabilibus libris, sic ut sitis inter eos, id est in medio eorum confirmantes alteros per alteros : novos scilicet per veteres, et veteres per novos. Dico dormite ; nam *si dormiatis inter medios clericos*, id est si usque ad dormitionem studeatis in medio auctorizabilium librorum, eritis *pennæ columbæ*, id est sublimatores Ecclesie, hoc non mutatur, et tales *pennæ* quæ eritis *deargentatæ*, id est habentes argentum, scilicet intellectum ad litteram qui nitidus est ut argentum, et non solum *pennæ deargentatæ*, sed etiam *posteriora dorsa ejus*, scilicet Ecclesie, eritis, id est digni ad onus regiminis Ecclesie deferendum ; hoc quoque non mutatur. Vos dico in *pallore auri* abundantes, id est in pallido auro, scilicet in mystico intellectu, quem Græci anagogen dicunt, qui per pallidum aurum, quod reliquo omni auro perfectius est, designatur eo quod longe sit perfectior intellectu illo qui ad litteram est ; quod est ac si diceret : Digni eritis ut *pennæ sitis* Ecclesie, et dorsum, cum et intellectu ad litteram, et mystico abundaveritis. Habent autem quidam expositores, in *virore auri*, juxta quos sic exponitur : *Si dormiatis inter medios clericos*, id est in medio auctorizabilium librorum, eritis *pennæ columbæ*, id est sublimatores Ecclesie. Hoc non mutatur. Et *deargentatæ pennæ* : in hac sententia proprie ponitur *deargentatæ*. Deargentatum enim dicitur quod, cum exterius habeat argentum, interius aliud habet.

Sic ergo exponitur : Exterius in ore claram et resonantem facundiam habebitis quæ per argentum designatur, quod clarum est et nitidum, et melius omni alio metallo resonans, et non solum *pennæ*, eritis, sed et *posteriora dorsa ejus* Ecclesie, id est latores regiminis ejus. Hoc etiam non mutatur. Vos dico abundantes in *virore auri*, id est in virore procedente ex auro, scilicet in charitate, quæ semper in unoquoque fidei viridis est, et nunquam marcida, quæ procedit ex interiori sapientia, quæ perfecta est ut aurum et pretiosa. Dicitur quidem a multis quia aurum optimum aliquando colorem habet virori vicinum. Velsic : Eritis *pennæ deargentatæ*, id est sublimatores nitidi in omni virtutum et operum perfectione, sicut argentum, et hoc in hac vita, et in futura B **243** eritis *posteriora dorsa ejus*, id est portiores ejus Ecclesie in *pallore auri*, id est in pallido auro scilicet in perfecta beatitudine, quæ per pallidum aurum quod perfectum est accipitur, id est eritis tales filii ejus Ecclesie, qui in futuro magnum et gravidum pondus æternæ beatitudinis in vobis deferetis, ad modum dorsa quod onus deferit ; quod est dicere : Et hic nitore virtutum, et operum, et prædicationis Ecclesiam sublimabitis, et in futuro præmium beatitudinis æternæ deferetis. Notandum, quod in superioribus omnibus sententiis postquam eos *pennas* dixit, non superfluo dixerit eos dorsum. Multi namque sunt *pennæ*, id est bona vita sua sublimatores Ecclesie, qui non sunt dorsum, id est prælati. In hac autem ultima sententia *pennas* et dorsum esse diversa perpatens est, cum unum in præsentia accipiatur, *pennæ* scilicet, aliud vero in futuro, hoc est dorsum. Versus autem qui sequitur, scilicet *dum discernit*, etc., duobus modis continuatur, sic tamen ut expositio non mutetur. Nam si accipiamus clericos pro duabus electionibus, terrena scilicet et cælesti, sic continuatur : Dixi dormite *inter medios clericos*, id est quieti estote in medio duarum electionum, et *si dormiatis*, ostendi quod inde sitis assecuturi. Non est autem horarie dormiendum, sed tandiu *dum*, id est tandiu *rex cælestis*, id est Deus Pater, *discernit reges super eam* columbam, id est ordinat multos prælatos super Ecclesiam, ut dominantur ei bona dominatione regendo eam ; quod est dicere : Tandiu est dormiendum, tandiu hæc præsens vita durat, in qua Deus *discernit reges super eam*. Per hoc autem ipsos prælatos subjectis commendat, cum a Deo dicit eos super subjectos ordinari.

Notandum, quod nulli dormient *inter clericos* per totam hanc vitam, cum non sint semper in hoc mundo victuri, sed quantum ad omnes dictum est. Inter omnes enim hanc dormitionem complebunt, non unusquisque totam, sed unusquisque partem in statu suo. Unus quidem viginti annos, alii vero triginta ; alii autem magis, alii minus, et sic de generatione in generationem succedendo ; et unusquisque in statu suo dormiendo per totam vitam istam dormient *inter medios clericos*. Si vero clericos accipiamus

pro librorum multitudine veteris et novæ legis, sic A continuatur : Dico eritis *pennæ*, et hoc tandiu, dum rex cœlestis *discernit reges super eam*, id est per totam hanc vitam eritis *pennæ*, unusquisque scilicet in suo statu de generatione in generationem. Qui *reges dealbabitur nive*, id est puritate et candore fidei, quæ per nivem bene denotatur, eo quod res candidissima est ; in *Selmon*, id est per Christum, qui congrue per *Selmon* accipitur. *Selmon* enim interpretatur *umbra*. Per umbram quippe refrigerium intelligitur, cum umbra laborantes æstu refrigerare soleat. Unde per *Selmon* Christus denotatur qui umbra est perfectæ refrigerationis. In hoc autem prælatos humiliat, ostendens non per se dignos esse ut reges super Ecclesiam discernantur ; sed per Christum, a quo prius fidei candore dealbantur. B Diceret aliquis : Eritne Christus potens eos dealbare? ad quod sic addit : erit utique. Christus enim erit *mons Dei* Patris, id est sublimatus a Deo Patre in omni potentia. Juxta quod in Evangelio dicitur : « Dedit ei omnia Pater in manu (Joan. III, 35) : » Et talis mons qui erit *mons pinguis*, id est redundans pingui et perfecta sapientia, qua suos nutriet et confortabit ad modum pinguis montis, qui inhabitantia in se animalia pinguis pascuis suis impingat et confortat. Et cum sit pinguis in sapientia et doctrina, quantum ad perfectos, erit *mons coagulatus*, id est lacteus, quantum ad minus perfectos, scilicet nutriens eos parva doctrina, ad modum pueri, qui lacte nutritur. Coagulum quidem C proprie lactis est. unde per coagulatum, lacteus convenienter accipitur.

Et cum sit *mons pinguis*, quantum ad perfectos, et *mons coagulatus*, quantum ad imperfectos, erit etiam *mons pinguis*, quantum in se, id est abundans omni perfectione sapientiæ et virtutum. Et cum iste solus sit futurus *mons pinguis* : ut *quid* vos Judæi *suspici-mini*, id est suspicaturi estis, *montes coagulatos* esse hunc montem 244 pinguem. Injuste utique estis suspicaturi. Hoc autem correctivè ponit, ac si diceret : Multi erunt sancti, qui præ nimia sanctitate sua putabuntur esse ille *pinguis mons* Christus, sicut Joannes, Jeremias, et cæteri tales, sed tamen erunt coagulati montes, non pingues, ad comparationem ejus, id est erunt lactei, parvi scilicet in doctrina et sapientia ad comparationem ejus. Quos igitur, cum sint coagulati, nolite suspicari esse illum pinguem montem. Dico quod *Selmon* *mons pinguis* erit, et adeo *pinguis* quod *mons* erit in quo *beneplacitum est Deo*, id est bene placebit Deo ex toto, ut in nullo displiceat, ac si dicat : Quamvis in montibus aliis placeat Deo, in eorum sanctitate tamen erit aliquid in quo ei displiceat. Nemo enim mundus a sorde, nec *insans* cujus unius diei vita super terram. Sed cum iste *pinguis mons* a peccato futurus sit immunis, in eo bene placebit per omnia Deo Patri. Juxta quod item in Evangelio testatur : « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui (Matth. III, 17). » Hoc est ac si diceret : In perfectione cujus montis

pene placebit Deo, et etiam bene placebit Deo Patri habitare in eo monte pingui, et vere placebit ei habitare in eo monte, scilicet in Domiuico homine. *Etenim habitabit in eo in finem* habitationis, id est in perfecta habitatione, scilicet ut ei personaliter unia-tur, et sic in eo habitet in perpetuum. Hoc autem quod dicit, *etenim habitabit in finem*, determinatio est qualiter inhabitabit. Facta adhortatione ad spolia, et facta commendatione montis pinguis, revertitur ad hoc quod agere incepit de prædicatoribus, et Ecclesiæ constitutione. Et in primis ipsos apostolos commendat, ut subjectos eis, magis subjectos et obediens faciat, et hoc sic dicit : Dixi quod *Dominus dabit verbum evangelizantibus*, qui accepto verbo cum multa virtute, erunt *currus Dei*, deferentes Deum in notitiam hominum cum concordia prædicationis, sicut currus ab equis concorditer tractus fert aliquem. Tametsi namque prædicator a prædicatore in littera diversa sonare videatur, in eorum tamen sententia, concordia est intellectus. *Currus* dico existens *multiplex decem millibus*, quod est dicere : Collectio illa prædicatorum, multos habebit prædicatores, decem millia scilicet, id est tales qui juste denotantur per hunc numerum, qui est decem millia, scilicet qui perfecti erunt in sanctitate et in fide solidi ad similitudinem hujus numeri, qui est decem millia, qui ab arithmetiis dicitur perfectus et solidus, eo quod in solidum corpus videatur ex-crescere, in corpus scilicet quantitatem, non in corpus substantiam, quod videlicet corpus ex super-ficiebus componi dicitur, quæ iterum superficies ex lineis constituuntur. Ponatur centum iste numerus, ut linea, et multiplicetur centum per denarium numerum, et dicatur : decies centum fiet mille, qui quasi superficies ab arithmetiis dicitur ex decem lineis composita, scilicet ex decies centum. Multiplicetur quoque superficies hæc, quæ est mille, per denarium et centenarium numerum, et dicatur centum decies decies, quod est dicere : Decies mille, fiet decem millia, quod solidum corpus est, ex decem superficiebus compositum, scilicet ex decem millibus. Perfectus autem est, cum ultra millenarium numerum altior numerus nequaquam inveniat. Cum sic igitur perfectus sit iste numerus, et soli D dus, rectissime per decem millia, prædicatores accipiuntur, qui in virtute et opere, et in fide erunt solidi.

Et illa *millia* erunt *lætantium*, id est illi multi prædicatores, perfecti et solidi erunt lætantes in tribulationibus, non deficientes timore ipsarum tribulationum. Et ideo lætantia erunt illa millia : quia *Dominus* erit in eis spiritualiter in *Sina*, id est in tentatione tribulationum, ne deficient. *Sina* quippe *tentatio* dicitur, scilicet in *sancto* erit in eis, id est in sanctitate, ut eos sanctos faciat, et constantes in ipsa tentatione, juxta quod idem in Evangelio testatur « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. VIII, 20). » Ostendit autem quomodo fient currus, laciendo apostrophar

245 ad Deum cum gratiarum actione, sic : Dixi **A** quod sicut currus, et per hoc sicut currus : et habitabis in eis in Sina in sancto, quod ascendisti in altum; id est ascendens in cœlum secundum quod homo. Nam secundum quod Deus, non es localis, et per ascensum tuum, mittendo Spiritum sanctum in eis, sicut currus tuus. Nisi enim abires, Paracletus, ad eos non veniret (Joan. xvi, 7). Et tu ascendens cepisti captivitatem, id est capies tecum et duces sanctos patriarchas et prophetas, qui ante adventum tuum morientes, captivi in inferno detinebantur, quos resurgendo inde educes, et ascendendo tecum deduces. Per hoc autem vivos allicit ad obediendum sibi, ut et ipsi deducantur. Non solum autem captivitatem capies, sed etiam in hominibus, id est inter illos qui erunt homines adhuc in carne viventes accepisti, id est accipies dona, quod est dicere : Ex hominibus quosdam accipies per doctrinam currus tui, qui erunt dona tua, a tuo tibi scilicet Patre donandi. Hoc autem ostendit a parte, sic : Vere accipies quosdam ex hominibus, qui erunt dona tua.

Et enim accipies, o Domini homo, non credentes inhabitare Dominum Deum, scilicet quosdam ex Judæis, qui erunt non credentes inhabitare in te Dominum Deum, qui hoc dicturi sunt verbum : « Hic homo non est a Deo, qui Sabbatum non custodit (Joan. ix, 16). » Per hanc autem partem de Judæis innuit, quod etiam de gentibus partem accipiet. Facit autem apostropham ad auditores, enuntians salutem per Dominum futuram. Sic dixi, quod Dominus Jesus ascendit in altum, et accipiet dona in hominibus, et ipse benedictus Dominus, id est exaltatus Dominus existens, die, id est per illuminationem gloriæ suæ, quæ per diem accipitur, eo quod illuminat fideles, ad similitudinem diei mundum illuminantis : Quotidie, id est assidue de die in diem, faciet nobis prosperum iter salutarium nostrorum, id est salvationem nostrarum; quod est dicere : Illuminatio ejus nobis erit iter ad salvationes, id est ad peccatorum remissiones, et ad vitam perpetuam obtinendam, id est illuminatio gloriæ ejus salvabit nos a peccatis, et ad vitam reducet. Cum dicit nobis, adjungit se fidelibus novæ legis, ostendens se jam fide Ecclesiæ membrum esse, ac si dicat : Et me ante tempus plenitudinis existentem, et fidem ejus habentem et illos quos in tempore plenitudinis assumet, salvos faciet a peccatis, illuminando nos gratia sua spiritali, et ad vitam quam amisimus reducet. Nullus enim adeo sanctus exstitit, qui ante tempus plenitudinis a peccatis originalibus salvaretur. Et bene ponit quotidie prosperum iter faciet; quotidie namque fideles per gratiam Dei veniunt ad salvationem, unusquisque in suo statu. Dominus dico existens Deus noster, cui facimus locum deitatis in nobis obediendo, et nos ipsi subdendo, et existens Deus salvos faciendi, potens, id est qui potens erit ad salvandum nos. Et hoc idem est quod superius posuit, prosperum nobis

iter faciet salutarium nostrorum; sed ad Dei laudem magnificandam repetitum est, et quamvis potens erit ad salvos suos faciendum, tamen exitus Domini illius, revera et antonomastice Domini existentis, erit exitus mortis. Quod est dicere : Exiet ad gloriam resurrectionis et immortalitatis per mortem. Juxta illud : « Oportebat pati Christum et resurgere, et ita intrare in gloriam suam (Luc. xxiv, 28); » ac si dicat : Ne existimetis eum impotentem, quia morietur; nam per mortem exibat ad gloriam. Et per hoc innuit quia et fideles exhibunt per mortem similiter ad gloriam. Et in hoc innuit non debere eos (o: tristari de hoc quod sunt morituri

Cum vero bis dicit Domini Domini, ad laudem ejus hoc facit : ac si dicat : Illius Domini dicit, qui antonomastice Dominus est, cui omnis creatura subdita est. Quia vero dixerat eum moriturum, ne aliquo modo videretur eum depressisse, commendat eum sic : Dico quod exitus Domini erit mortis exitus. Verumtamen Deus existens, ipse qui Dominus simpliciter credetur, confringet capita inimicorum suorum, id est confringet potestatem spirituum malignorum, qui sunt capita infidelium, qui inimici Dei sunt. Et digne quidem capita infidelium dicuntur, quia eis dominantur, **246** sicut caput membris omnibus dominatur. Quod est dicere : Auferet malignis spiritibus potestatem, ne illis qui modo ei male vivendo inimicantur, dominari possint. Et confringet verticem capilli per ambulantium in delictis suis, id est superbiam levitatis eorum qui perambulant in delictis suis, id est perseverant eundo de delicto in delictum. Quod est dicere : Per hoc confringet in eis capita, id est potestatem capitum, quod confringet in eis superbiam, quæ procedit ex eorum vanitate, per quam eis capita dominantur. Vertex quidem quia alta pars est in homine, recte superbiam designat, quæ plus nimio mentem exaltat. Capillus vero quia levissima res est, et omni vento facillime cedens, pro vanitate competenter accipitur. Hoc autem ab auctoritate ostendit, sic : Vere Dominus confringet inimicos, convertendo eos ad se.

Nam Dominus dixit hoc mihi interius, spiritali revelatione, Ex Basan, id est ex confusione convertam quosdam, id est convertam quosdam ad me de inimicis meis : propter Basan, id est propter confusionem quam in se habebunt, de peccatis suis verecundando et gemendo. Basan quippe confusio dicitur. Cum dicit ex Basan, illud ex causative ponitur. Ostendit autem per partes quos convertet, addendo sic, scilicet convertam in profundum maris existentes, id est illos qui profundi erunt in amaricatione vitiorum. Per hanc vero partem innuit quia multo magis convertet quosdam, nondum existentes in profundo maris. Facit autem apostropham ad Deum, cum gratiarum actione, sic : Dixi o Deus, quod convertes et confringes inimicos, et usque adeo confringes, ut pes tuus iningatur in sanguine, id est inimici facti oes tuus, id est discur-

sores tui qui te per mundum discurrerent confitebuntur, intingantur in sanguine martyrii. Exprimit autem ad quod efficiuntur *pes* cum subdit: *Pes* dico ex inimicis factus, *lingua canum tuorum*. Intransitive dictum est, ac si diceret: Qui discursores ex inimicis efficiuntur linguosi tui canes: et hoc a teipso, non a libero arbitrio suo. Quod est dicere: Facies eos similes linguosis canibus, qui fidelia animalia sunt dominis suis, et inimicis oblatrantes, ut ipsi similiter tibi fideles, hæreticis et omnibus infidelibus oblatrent, ubique gentium discurrerent, et doctrinæ semina spargentes, pro qua etiam non dubitabant intingi in sanguine martyrii. Quia vero pede curritur, *pes* pro discursoribus haud incongrue sumitur. Per hoc autem intingentur in sanguine quia viderunt ingressus tuos, id est videbunt gressus tuos, *Deus*, id est quod tu per mortem gradieris. Ideoque tui exemplo intingentur. In alia translatione habetur: *Viderunt itinera tua*. Qua de re et ingressus pro gressus positum esse colligimus. Ne vero inconveniens videretur eum Deum esse, et per mortem gradi confirmat hoc, ad instructionem auditorum, apostropham ad eos faciendo, sic: Dico quod videbunt gressus tuos. Et vere, o auditores, gressus tales erunt *Dei mei, regis mei, qui est*, id est habitabit in sancto Dominico homine; ac si dicat: Verbum Dei Deus meus existens cuicumque Deus non videatur et rex meus, secundum quod in sancto erit, gradietur per mortem, id est sanctus ille ipsi personaliter unius morietur. Quod est ac si dicat: *Deus verbum dabit eis exemplum moriendi gradiendo per mortem*. Et ideo adhuc intingentur in sanguine, quia prævenerunt principes, id est apostoli, qui principes erunt Ecclesiæ, prævenient eos in intinctione sanguinis. Quod est dicere: Non solum Deus dabit eis exemplum intingendi, sed et apostoli qui prius intingentur.

Quoniam autem dixerat eos *principes*, ne viderentur de principatu suo superbire, addit: *principes dico conjuncti psallentibus*, id est qui conjungentur minoribus fidelibus bene operantibus, ut cum eis sint unum corpus Ecclesiæ, sic. Quod est dicere: Non dedignabuntur conjungi subditis, ut unum sint cum eis, sed una collectio cum eis erunt. Exprimit autem quibus psallentibus conjungentur, cum jungit, scilicet erunt in medio juvenularum tympanistriarum, id est erunt existentes inter illos fideles, at sint una collectio cum eis, qui juvenulæ dicuntur, eo quod in tympano Deum laudabunt, id est carnis mortificationem est tympanum intelligitur: quod musicum instrumentum est mortuorum animalium pellibus involutum. In hoc autem dant exemplum humilitatis, ne aliquis in Ecclesia prælatus contra subditos extollatur. Tympanistrias quidem subditos fideles feminine dicit, eo quod imperfectiores sunt apostolis in sanctitate, sicut femininus sexus imperfectior et debilior est masculino.

Faciendo vero apostropham ad eos quos superius vocavit Dei pedes et linguosos canes, adhortatur ad benedicendum Deum, habitando in communitate Ecclesiæ, non superbe dividendo se ab ea, quod Deo esset ingratum, quandoquidem principes conjuncti erunt juvenulis. O vos convertendi ex Basan futuri pedes Dei, nolite superbire de hoc quod pedes eritis, sed in Ecclesiis, id est in communitate Ecclesiarum de Judæis existentes, quas juvenulas vocavi, *benedicite Domino Deo*, id est laudate illum Dominum, qui Deus est potens remunerare laudem vestram, laudate scilicet voce, vita, et pro eo moriendo. Dico *benedicite Deo*, quod benedicere procedat de fontibus Israel, id est de exemplo fontium, id est Ecclesiæ, scilicet laudate eum in communitate Ecclesiæ de Judæis persistendo, sicut apostoli, qui dicuntur fontes Ecclesiæ, eo quod eam doctrina sua potant. Nihil enim proficeret bene facere, si superbiendo discederetis ab Ecclesiæ collectione. Juxta quod Apostolus testatur: « Si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest (I Cor. xiii, 3). » Tunc quidem discederetis ab Ecclesia, si vos solos sanctos esse judicantes, illos de Ecclesia judicaretis esse solummodo peccatores et indignos conversatione vestra, et sic charitatem erga eos non haberetis.

Diceret aliquis: Qui erunt fontes illi? Ad hoc autem sic respondet, *ibi*, id est inter illos fontes erit Benjamin adolescentulus, id est Paulus qui erit de tribu Benjamin, sicut idem testatur ad Philippenses. « Ego circumcisus octava die ex genere Israel de tribu Benjamin (Phil. iii, 5), » etc. Dicitur autem Paulus adolescentulus, eo quod ultimus apostolorum ad fidem venerit: non quod in fide et sanctitate imperfectior exstiterit, qui ideo abortivum se testatur sic: « Novissime omnium tanquam abortivo visus est, et mihi (I Cor. xv, 8). » Dico quod Benjamin, id est Paulus est futurus inter apostolos: et hoc in mentis extasi, id est per excessum mentis, scilicet extasim mentis in qua erit pergens Damascum, quando circumfulgebit eum lux de cælo, sicut in Actibus apostol. legitur (Act. ix, 3). Vel sic: Benjamin erit ibi existens in excessu mentis, id est qui erit in contemplatione secretorum cælestium scilicet cum rapietur usque ad tertium cælum, et audiret arcana verba quæ non licet homini loqui (II Cor. xii, 4). Vel sic: Benjamin erit ibi, et hoc in excessu mentis hominum, id est in stupore. Stupent enim multi ejus conversionem audituri, cum prius Ecclesiæ persecutor futurus sit. Et ibi e iam, id est in collectione fontium Israel erunt principes Juda, et principes Zabulon, et principes Nephtalim, id est ceteri apostoli, quorum quidam erunt de tribu Juda, quidam de Zabulon, quidam vero de Nephtalim. De his enim tribubus volunt quidam expositores apostolos fuisse, et si forsitan scriptum altubi non habeatur. Quod hic denotat Propheta ad evidentiam prophetiæ suæ. Vel per Ju. am qui con-

fessio dicitur, fides accipitur; ex qua confessio Dei generatur. Per Zabulon autem qui *fortitudo* sonat, spes intelligitur, quæ fortes in passione fideles facit. Per Nephtalim vero quæ dicitur *dilatatio*, charitas denotatur, quæ usque ad inimici etiam dilectionem dilatatur. Apostoli quippe principes fidei, spei et charitatis Ecclesiæ existere, cum ista tria habenda esse prædicaverit. *Principes* dico futuri *duces* illorum scilicet Israel, id est Ecclesiæ totius. Illorum autem etsi casus pluralis sit, ad Israel, qui singularis casus est congrue refertur. Est enim in sensu pluralis, in litteratura singularis.

Enuntiata **248** Ecclesiæ constitutione, orat Deum Patrem ut officio Filii istud quod prophetizavit compleatur, sic : Dixi quod gentes turbabuntur, et terra movebitur, et Deus confringet capita inimicorum, et convertet eos ex Basan : et cætera talia quæ prædixi sient. Et ut hæc omnia compleantur, *Manda Deus Pater hoc virtuti tuæ*, id est impone hoc officium Filio tuo, qui per emphasim erit virtus tua, per quem diabolus mirabiliter expugnabis. Et postquam hæc per Filium compleveris, *confirma hoc* quod operatus es, id est *quod operatus es in nobis*. Quod est dicere : Constitue Ecclesiam ex utroque populo, et perfectam fac in omni sanctitate, et post eam confirma, ne deficiat. Cum dicit *nobis*, confert se in Ecclesiam futuram, quia fide jam Ecclesiæ membrum erat. Dico, *manda*, id est impone negotium constitutionis Ecclesiæ Filio tuo : Incipiens a templo sancto tuo, quod est in Hierusalem, id est incipiens constituere ipsam Ecclesiam ab illis convertendis, qui existentes in Hierusalem, id est in Judaico populo, erunt templum sanctum tuum, in quibus fidelibus factis spiritaliter habitabis. Quod est dicere : A Judæis sit principium Ecclesiæ. Hierusalem vero quia civitas est in Judæa, pro Judaico populo congrue sumitur. Et si hoc Filio mandaveris, *tibi offerent reges munera*, id est multi ex gentibus et Judæis reges sui ipsius facti, offerent sese tibi munera, ut suas voluntates postponendo, se tibi subiciant, et tibi soli obediant. Prævidens autem Propheta in Ecclesia multas hæreticorum seditiones esse futuras, orat Deum ut eas compescat sic : Non solum oro ut mandes hoc negotium virtuti tuæ, sed cum videam hæreticos multos in Ecclesia futuros, qui recte feræ dicentur, eo quod feroces erunt et irrationabiles, et fidelium devoratores ut feræ, oro, *increpa*, id est increpatione prædicatorum tñorum convince, *feras arundinis* devoratrices, id est divinæ Scripturæ, quam corrumpunt interpretando sinistre : quæ Scriptura recte per arundinem accipitur, quia arundine antiquorum erat scribere. Quasdam, scilicet *increpa*, ut convertantur : quasdam vero non convertendas, sic ut manifestentur, ne ultra decipiant. Vel *feras devoratrices arundinis*, id est illorum fidelium, qui leves et instabiles erunt ut arundo, et qui omni vento doctrinæ circumferantur.

Necesse quidem erit ut increpes. Nam *congregatio*

A taurorum, id est hæreticorum qui dicentur tauri eo quod superbi erunt ut tauri qui cervicosi sunt, erit in *vaccis populorum* fidelium, id est in jam dictis fidelibus, qui debiles erunt ad modum vaccarum, quæ debiliores sunt tauris. Quod est dicere : Multi erunt hæretici, qui sibi multos idiotarum conformabunt. Ne vero videretur Deus eos permittere dominari, sine omni suorum utilitate, quod inconvenientis existimaretur, addit : Ad hoc scilicet *in vaccis populorum, ut excludant a massa idiotarum eos qui probati sunt*, id est perfecti in *argento*, id est in Scriptura, quæ nitida est ut argentum; vel in argento, id est in facundia bene resonanti, ad modum argenti. Quod est dicere : Ut per eorum separationem a fidelibus sapientibus, appareant et manifestentur ipsi fideles, in Scripturarum scientia et in eloquentia probati. Qui aliter non manifesti fierent, juxta quod Apostolus asserit : « Oportet hæreses esse, ut qui probati sunt, manifesti fiant in vobis (I Cor. xi, 19). » *Excludant*, pro manifestent, per similitudinem ponit a similitudine scilicet illius, qui, cum alicubi s' t inclusus, non apparet; si vero excluditur, apparet statim et fit manifestus. Notandum quidem quod majores hæreticos *feras* dicit, illos scilicet qui magistri sunt errorum, eo quod immites sunt ad modum ferarum. Non solum autem oro increpari *feras*, sed etiam oro : *dissipa gentes quæ bella volunt*, id est convince minores hæreticos, discipulos majorum. Quos gentes ideo dico, quod multi erunt. Dico, *dissipa*, id est divide scilicet ut quosdam sic convincas ut convertantur; quosdam autem perdendos, solummodo ut manifestentur. Et merito dissipabis, quia non volunt pacem, sed seditiones in Ecclesia et bella. Et ita erit. Vere *feras* increpabis et gentes **249** dissipabis prædicatores, qui legati tui erunt. Nam *venient legati ex Ægypto*, id est ex massa peccatorum in peccatis tenebrosorum, qui per Ægyptum competenter accipiuntur; Ægyptus quippe dicitur *tenebræ*. Quod est dicere : Multi ex peccatoribus legati tui facti, venient ad hoc ut prædicent. Et priusquam Ægyptus legatos habeat, *Æthiopia*, id est Ægyptus *præveniet*, id est ante festinabit dare *manus ejus*, id est manus suas *Deo*, id est massa tenebrosorum salvanda festinabit se Deo subdere per fidem, a similitudine illius, qui cum subditus cujuslibet efficitur, manus suas dat illi. Æthiopia quidem illud hic significat quod Ægyptus, non quod ei eadem sit interpretatio, sed quia Æthiopiæ coloni nigerrimi sunt. Adhortatur vero omnes fideles psallere Deo et cantare, intuitu omnium horum supradictorum, sic. Ergo quia hæc omnia quæ prædixi complebuntur, *regna terræ*, id est vos omnes efficiendi regna Dei, ex terra, id est ex terrenis, *cantate Deo Christo*, id est laudate Deum cum cantico, id est jucunditate contemplativæ vitæ. Et qui non potestis cantare, *psallite Domino*, id est laudate Dominum, psalmo, id est bona operatione activæ vitæ. Hoc autem superius in hoc eodem psalmo dictum est, ubi dixit :

Cantate Deo, psalmum dicite nomini ejus. Sed superius ad primitivos dictum est, hic autem dicitur ad omnes fideles. *Psallite, inquam, Deo, qui ascendit super cælum cæli*, id est Deo qui secundum humanitatem ascendet *super cælum*, id est super firmamentum cæli aerii complexivum, id est complectens in se totum aerem, terram mare et omnia quæ in eis sunt. Determinat quoque locum unde ascendit, ad fidei nostræ confirmationem, sic: Dico ascendet cælum et hoc *ad orientem*, id est versus orientem, scilicet a monte Oliveti, qui Hierusalem oppositus est ab orientali plaga. Vel ascendet, id est dignitate sua sublimabitur, usque ad orientem, id est usque ad hoc dignus erit ut personaliter uniatur Verbo Dei, quod in æternum et ineffabiliter oritur, id est generatur a Patre. Dico, ascendet, ipse dico existens sublimis *super cælum* superius cæli inferioris complexivum, id est dignior sublimioribus cæli civibus, qui in potestate principatus sui minores spiritus complectuntur. Dico, *psallite et cantate*, et hoc faciendo *date gloriam Deo*, id est date gloriosam laudem Deo; non reputantes vos a vobis hoc habere, quod eum laudare potestis, sed ab eodem Deo. Alioquin gloriosa laus non esset. Et dignum est ut hoc totum faciatis. *Ecce enim in præsentem non diu tardabit, scilicet post præsentem sæculum quod brevissimum est, ad comparisonem Dei, dabit voci suæ, vocem virtutis esse*, id est faciet vocem suam esse vocem virtuosam et potentem, dicendo: «*Discedite a me, maledicti (Matth. xxv, 41), »* etc., qui in passione humilem vocem habebit, dicendo: «*Tristis est anima mea (Matth. xxvi, 38), »* et cætera hujusmodi. Ac si dicat: *Laudate eum qui potens apparebit in judicio, nolentibus eum audire in humilis doctrinæ alloquio, ne vos tunc juste damnet, si in ejus laude fueritis neglectores.* Et ideo adhuc *date gloriam*, quia tunc *magnificentia ejus* erit super Israel, id est ex superiori dispositione sua magnificabit in gloria electos ex Israelitico populo, et *virtus ejus* erit in nubibus; id est beatitudo et potentia judicandi mundum ab eo data in apostolis, qui sunt nubes, id est erunt Ecclesiæ complutores in hac vita. Juxta quod dicit: «*Sedebitis super sedes duodecim judicantes duodecim tribus Israel (Matth. xix, 28).* » Non solum autem nubes et Israel beatificando *mirabilis* apparebit, sed *mirabilis Deus* apparebit in omnibus sanctis suis, eos beatificando ex quocunque populo. *Deus Israel dico*, id est Deus Jacob patriarchæ, non recens Deus. Vel Deus Israel, id est totius Ecclesiæ, quæ tunc erit videns Deum. Exponit autem, in qua re *mirabilis* erit in sanctis suis, cum addit: Dico *mirabilis*, et in hoc quia *ipse dabit virtutem plebi suæ*, id est immortalitatem et impassibilitatem, quæ hic infirma est, eo quod sit passibilis et mortalis, et *dabit fortitudinem plebi suæ*, ut ulterius non possit decipi et peccare. Ipse dico *benedictus Deus* existens, id est **250** exaltatus Deus; ac si dicat: Cum ipse exaltatus sit, In sublimitate divinitatis suæ potest utique plebem

suam in futuro exaltare, dando ei fortitudinem et virtutem.

IN PSALMUM LXVIII.

Psalmi sexagesimi octavi titulus. *In finem Psalmus pro his qui commutabuntur David.* Quod sic exponitur: Psalmus iste agit pro his, id est pro utilitate eorum qui *commutabuntur David* Christo, id est commutati de vetustate Adæ, conformabuntur novitati Christi. Dico *commutabuntur*, et hoc in *finem*, id est in perfectam commutationem. Hic scilicet *commutabuntur* et conformabuntur ei secundum sanctitatem et innocentiam, prout eis erit possibile, in futuro vero secundum immortalitatem et impassibilitatem. Et bene quidem intituatur *psalmus*: Agere pro utilitate eorum qui commutabuntur. Cum et Christi resurrectio, futura sit causa hujus commutationis; et cum Christus hic introducatur orans de constantia et de resurrectione. Orare etiam haud dubium est eum, pro suorum commutandorum utilitate. Ostendit quoque in hoc psalmo passionem suam, ut passione eadem redemptos obnoxios sibi reddat, et pro se patiendi exemplum tribuat. Agit insuper de inimicorum damnatione multimoda, ut suos ab eorum conformitate retrahat. In fine vero psalmi suos ad Dei laudem exhortatur, de quorum breviter agit salvatione.

Salvum me fac, Deus Pater, faciendo constantem, et resuscitando. Et necesse est ut hoc orem, *quoniam aquæ*, id est Judæi *intraverunt*, id est intrabunt *usque ad animam meam*, auferendam. Quod est dicere: Ipsi qui diu voluntatem, habuerunt mortem meam operandi, et non potuerunt, cum nondum esset tempus meæ passionis a Deo dispositum, tandem intrabunt ad operationem passionis meæ, *usque*, adeo ut etiam animam meam auferant, permissione hac a Dei dispositione accepta, a similitudine illius qui diu aliquo intrare desiderans, et non valens, tandem intrare permittitur. *Intraverunt aquæ*, a similitudine dicit: sicut enim aquæ navem intrantes, navem submergunt, ita et ipsi inimici passionis ejus operationem ingressi, eum in mortem demerserunt. Unde etiam, scilicet quæ a eum in mortem demerserunt, aquæ dicuntur. Aquarum enim est mergere. Sive aquæ dicuntur eo quod diffusi sunt, et moventes se ad omne nefas, more aquæ, quæ res mobilis est et diffusa. Per hoc autem potestatem habebunt intrandi *usque ad animam meam*, quod *infixus sum in limo profundi*, id est, ego Verbum tuum, Pater existens, fixe et incommutabiliter unitus sum humanæ naturæ, quæ limus dicitur, eo quod terrena est, et secundum mortalitatem fragilis, et profundus limus, id est infimus, inferioris scilicet naturæ quam divinitas. Profundus a quippe res, infima est aliquando. Ideoque profundus sumitur pro infimo. Cum autem dicit *infixus*, quia immutabiliter unitus est, et firmiter humanæ naturæ intelligere datur. Hæc namque quod immobile est et firmum, fixum vocari solitum est.

Bene vero non fixum, sed infixum ponit, quasi diceret interius fixum, ut innuat et se firmiter unitum esse, et humana natura latere, non visibilem apparere. Et in hoc fidem nostram instruit, cum se Deum esse et hominem asserit. *Et* quoniam infixus sum, *non est substantia*, id est non erit mihi subsistentia. Quod est dicere: Non subsistam, id est non vivam; quin moriar, cum sic a Patre meo dispositum sit. In alia translatione habetur. *Non possum consistere*. Vel sic: *Et ideo salvum fac, quia infixus sum in limo profundi*. Hoc autem per solam similitudinem ponitur, ac si dicat: Ideo necesse est ut me salves, quia similis ero infixus in limo profunditatis, qui, non valens evadere, demergitur. Nam et ego in tribulationibus infingendus, non evadam, et quia similis ero infixus, non erit substantia; hoc non mutatur. Vel sic: *Ideo intrabunt aquæ usque ad animam meam, quia infixus sum in limo profunditatis, id est quia ego existens conversando inter Judæos, qui sunt limus profundissimus, sum infixus, id est interius firmus* **251** *et constans in anima, ne eis conformer timore, etsi videar exterius infirmus in carne. Limus quidem jure dicuntur, eo quod sordidi sunt in iniquitatibus, et cænosi, ad modum lutu, quod cænosa res est et sordida*. Et bene quoque profunditatis limus dicuntur, eo quod in sorditate sua profundissimi sunt.

Quia vero dixerat eos esse limosos, videretur alicui quod Deus eos naturaliter limum fecisset, et sic omnis culpa in eum transferretur, ipsis excusabilibus existentibus. Quod intendit removere, addendo sic: *Et hoc quod sunt limus, non est substantia, id est non est aliqua natura a Deo in eis creata. Quod est dicere: Non creavit eos Deus limosos et sordidos, sed ipsi per iniquitates suas limosi et sordidi facti sunt. Dixi quod aquæ intrabunt usque ad animam meam. Et hoc injuste sine aliquo merito meo malo. Ego namque veni in altitudinem maris. Id est gratuita voluntate accessi ad ipsos Judæos, qui alti sunt et profundi in amaricatione peccatorum suorum. Et veniendo laboravi ad hoc ut eos instruerem, clamans ad eos et prædicatione et opere. Quod est dicere: Gratuita clementia ad eos veni, et laboravi intento clamore prædicationis et operum, ut eos ad salutis viam reducerem. Et ex opposito tempestas demersit me, id est ipsi facti tempestuosi. Scilicet in insurgentibus in me tribulationibus et blasphemis, more tempestatis demergent me, id est de vita in mortem mergent. Mittit autem nos ad figuram historię de Jona, qui a maris tempestate demersus, et a ceto absorptus, post dies tres, ceto eum supra litus evomente, evasit (Jon. ii, 11). Sic et Dominus Jesus per tres dies in potestate Judæorum existens, a quibus est in mortem demersus, post tres dies surrexit. Dico quod laboravi clamans. Et dum clamarem, *raucæ factæ sunt fauces meæ*, id est fauces meæ comparabiles erunt raucis faucibus, scilicet sicut ille cujus fauces raucæ sunt non auditur, ita nec mea prædicatione ab illis audita est. Et hoc totum*

A est, ac si diceret: Dignus sum salvari. Nam injuste me occident, qui ad eorum salutis instructionem veni, quem audire neglexerunt. Deprimendo quippe inimicorum partem, suam magis exaltare videtur. Ut autem salvationis suæ meritum augmeuet, nimiam futuram esse tempestatem eum demersuram ostendit, cum sic addit: Dico quod demergent me tempestas, pro qua tempestate *defecerunt oculi mei*, id est deficient apostoli, qui dicuntur oculi, quia totum corpus meum, Ecclesiam scilicet, illuminent prædicatione et vita. Sic videlicet deficient, ut me solum relinquentes aufugiant. Dum hoc sit tamen quod ego *spero in Deo meo*; ac si dicat: Quamvis deficient a me, tamen exemplum deficiendi non habebunt. Ego enim non deficiam, sed in Deo meo cui præ cæteris obediō, spem resuscitandi habens, immobilis existam.

Et ideo necesse est ut me salvum facias, *quia Judæi qui oderunt me gratis*, id est Judæi qui odio me persequuntur gratuito, *multiplicati sunt super capillos capitis mei*, id est multi erunt super numerum eorum, qui capilli erunt mei capitis, eorum existentis, id est plures erunt quam discipuli mei, qui sunt ornantes me bona vita sua, sicut capilli caput ornant. Et non solum multi erunt, sed *confortati sunt*, id est fortes erunt et efficaces divina permissione, *inimici mei Judæi, qui persequuntur me innocentem. Hoc quod dicit confortati sunt, illud idem videtur dicere quod superius, ubi dicitur intraverunt aquæ, sed hic manifestius ponitur. Ideoque repetitum est. Et tunc quando me persequuntur, exsolvebam quæ non rapui*, id est exsolvam pœnam rapinarum Adæ et Evæ, *quæ non rapui*, id est quas rapinas non feci. Rapere dicitur qui quod suum non est sibi assumere præsumit. Rapinas itaque Adam et Eva fecerunt, quando per pomi comestionem se deificare putaverunt. Dico quod exsolvam pœnas alienarum rapinarum. Et hoc insipientia maxima esse videbitur infidelibus ut, cum Deus sim, et innocens, mori velim pro peccatis alienis. Sed tu, Pater, qui omnia conspicias, *scis insipientiam meam*, id est disponis hoc quod insipientia videtur, quod potius **252** *summa sapientia est. Unde Apostolus: Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus (I Cor. i, 25).* Dico quod *non rapui*. Judæi vero putant me rapinam facere, et peccatorem esse, eo quod me Dei Filium dicam, et regem Israel. Et *delicta mea a te non sunt abscondita*, id est hæc talia quæ ipsi reputant esse delicta mea. Et potius summa justitia sunt et veritas *a te non sunt abscondita*, id est tibi placent.

Quo dicit *a te non sunt abscondita*, per similitudinem ponit. Illa namque quæ nobis placent, non nobis abscondi volumus, sed sæpe aspiciamus. Et ideo adhuc *salvum me fac, ut non erubescam in me non resuscitato*, id est de hoc quod ponunt spem salvationis in me, illi qui *expectant te me resuscitaturum Domine, Domine*, inquam, non solum terrestrium, sed etiam *virtutum cœlestium*. Quod est

dicere : Non solum propter merita mea me resuscites, sed cum tu Dominus virtutum existens potens sis ad me resuscitandum, resuscita me, ne apostoli, qui in me spem salvationis suæ ponunt et mei resurrectionem expectant, erubescant. In me namque se sperasse erubescerent, si in morte remanerem. Non solum vero non erubescant, sed etiam non confundantur super me. Id est de me non resuscitato apostoli mei, qui quærunt te bona vita sua Deus Israel, id est Deus qui facis Israel omnes te quærentes ; ac si dicat : Apostoli mei qui bene vivendo te quærent, ut eos facias Israel, illi est spiritualiter videntes te, confunderentur a Judæis si non resurgerem. Id est verberarentur, et seductores et mendaces dicerentur, et etiam interficerentur. Et ideo quia per me te quærunt saluum me fac, ne ipsi confundantur. Et ideo adhuc saluum me fac, quoniam propter te sustinui opprobrium, id est ut hanc obedientiam a te mihi injectam compleam ; obedientiam scilicet patiendi, sustinebo, id est patienter teram opprobrium, a Judæis illatum, cum dicent me mendacem et seductorem. Et operuit confusio faciem meam. Id est videbitur verecundia penitus occupare faciem meam. Quod est dicere : Illud patiar, unde solet operiri facies multorum confusione, sputa scilicet et blasphemias, et verbera. Et adeo sustinebo opprobrium, quod extraneus factus sum, id est fiam, patribus meis apostolis, qui filii adoptivi sunt Patris mei, scilicet dimittent et denegabunt me ut extraneum, sicut Petrus qui dicit : « Mulier, non novi cum (Luc. xxii, 37). » Et filiis matris meæ, id est Judæis omnibus filiis stirpis Judaicæ unde natus sum, fiam peregrinus, ut nullum misericordiæ respectum in me habeant, ac si peregrinus essem, id est alienigena. Vt filiis matris meæ, id est progeniei meæ scilicet contribulibus meis fiam peregrinus, ut partem meam nunquam adjuvent, ac si alienigena essem.

Et ideo adhuc saluum me fac, quoniam zelus, id est indignatio domus tuæ, id est templi tui male tractati, comedisti me, id est causa erit comestionis mei, scilicet causa erit cur me morte devorabunt, more cibi qui comeditur. Ac si poneret : Illud quod ego juste indignatus de templo tuo, quod faciunt speluncam latronum, emendo et vendendo in eo, ipsos inde expellam (Math. xxi, 12, 13), causa erit quare me interficient injuste. Ideoque dignus sum salvatione. Et ideo adhuc, quia opprobria, id est pœnæ opprobriorum exprobrantium tibi ceciderunt super me, id est cadent super me, scilicet retorquebuntur in me, ut me opprimant, more ponderis, quod super aliquem cadens, eum opprimit. Ac si dicat : Tibi exprobrant Judæi, dum præceptis tuis omissis, traditiones suas observare nituntur. Opprobria namque tibi inferunt, dum, præcepta tua postponendo, traditiones suas prevalere inuunt. Quoniam autem eos de his opprobriis redarguenti, pœnas mihi inferent crucis, a quibus in mortem cadam, dignus sum salvatione. Et ideo

A adhuc quia ego in jejunijs incorporationis eorum existens operui animam meam, id est celabo animam meam esse potentem ad eos damnandum, quæ solo velle posset eos interficere. Et hoc quod celabo factum est, id est fiet mihi in opprobrium. Ac 253 si dicat : Cum ego de eorum incorporatione satiari voluero, me jejunijs facient, nolendo converti. Et cum eos ad hoc jejunijs statim damnare solo velle animæ meæ potero, patienter sufferam, ut eis exemplum patiendi relinquam. Et sic celabo animam meam esse ad damnandum potentem. Unde mihi opprobrium inferent, mendacem esse asserentes, quia me Dominum et regem asseruerim. Et quia adeo patiens ero in jejunijs, salvatione dignus existo. Operire quidem pro celare bene ponitur, quia rem quam celare volumus, aliquando operire solemus. Et ideo adhuc saluum me fac, quia possi vestimentum cilicium, id est ita contristatus sum de eorum perditione, sicut ille qui in morte amici sui ponit vestimentum suum cilicium, id est utitur illo vestimento, quod cilicium dicitur. Ut enim illo signum esset mœroris, in amicorum morte, antiqui cilicio utebantur. Et ideo adhuc quia factus sum illis in parabolam, id est de me eis parabolice locutus sum, ut eos mihi incorporarem. Verbi gratia, ubi locutus est de patre familias, qui misit filium ad vineam, quem agricolæ interfecerunt (Math. 21; Marc. xii), et in multis aliis locis parabolice de se locutus est, ut eos sibi alliceret. Citius enim parabolica verba mentes audientium allicere solent quam si aperta locutio eis fieret. Et hoc est ac si dicat : Dignus sum salute, cum adeo pius sim quod de inimicorum perditione contrister, et de me, ut eos alliciam, parabolice eis agam.

Cum autem de eorum salute sollicitus ero, e contrario illi qui sedebant, et adhuc sedent in porta scientiæ, non introeuntes, neque alios malo exemplo suo introire permittentes (Luc. ii, 52), Scribæ et Pharisæi scilicet, adversum me loquebantur, id est adversum me loquentur, agendo de morte meâ. Et qui bibebant vinum, plebs scilicet quæ repletur et inebriatur carnali voluptate, quæ eos a vera voluntate et sensu revocat, more vini inebrians, psallebant in me, agendo ; id est psalmodia dulcissima eis erit, mihi detrahendo agere de morte meâ ; ac si diceret : Ut principes qui aliquantulum austeram dicunt vitam, ut scientes æstimentur, ipsi tamen in porta scientiæ, non in ipsa scientia sunt, id est scientes apparent et stulti sunt. Et petulans plebs omnimoda voluptate inebriata, contra me loquendo, in hoc valde delectantur. Vel sic : li qui sedent in porta civitatis ad judicia faciendâ (judicum enim erat in porta sedere, ut parati essent et intrantibus et exeuntibus iudicium facere), et illi qui bibunt vinum in convivijs, psallunt in me agendo, ac si dicat : Et ubi congregantur ad justitiam exercendam, et ubi ad voluptatem suam complendam, contra me semper agunt, et hoc est eis

psalmus dulcissimus. *Ego vero, quamvis sic contra A* me loquantur, orationem meam puram et sanctam, et ex recta devotione procedentem, ad te. Deum Patrem dirigam pro eorum parte salvanda. Ideoque dignus sum ut salver, cum pro inimicis oraturus sum clementer. Quæ oratio mea talis est : O Deus Pater, tempus est beneplaciti tui, id est beneplacitis tibi gratiæ tuæ exercendæ in me, existente multitudinē misericordiæ tuæ, id est exercendæ in humano genere, per me, qui sum multa misericordiæ tua, per quem multa beneficia misericordiæ generi humano impendes. Ac si dicat : Miserere inimicorum meorum salvandorum ; nam jam est tempus gratiæ, tempus plenitudinis, in quo debes et Judæorum et gentilium convertendorum, per me qui sum multa misericordiæ tua, peccata B remittere. Et quia tempus plenitudinis advenit, ut per me generi humano misereris, prius exaudi me orantem in veritate, id est in consideratione veritatis salutis tuæ, id est qui hac fiducia te oro, quia considero te veracem futurum in hoc quod promisisti te salvaturum me, vel orantem in veritate salutis tuæ, id est in postulatione veræ et æternæ salutis a te dandæ ; ac si dicat : Vere debes exaudire, cum te considerem veracem in hoc quod me salvandum esse a te promisisti. Et cum non quæram salutem hominum, quæ vana est, 254 sed salutem immortalitatis et impassibilitatis æternæ a te solo dandam, in hoc scilicet me exaudi.

Eripe me de luto, id est de carnis putredine. Quid enim caroputrida humore commisto aliud melius dici potest, quam lutum. Et non sic eripias de luto ut prius in lutum perveniam, sed ut non infigar in lutum, id est sic eripe ut nullatenus in putredinem veniam, sicut alibi dicitur : « Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem (Psal. xv, 10). » Et in hoc quoque exaudi me, scilicet libera me ab his qui oderunt me, id est a Judæis, qui odio iniquo persequuntur me. Exponit autem quomodo se orat ab eis liberari, addendo sic : Et, id est scilicet, libera me de profundis aquarum, ut non me demergat tempestas aquæ, id est plebs Judaica existens aqua tempestuosa, quæ vult me in conformitatem suam trahere, more aquæ tempestuosæ, quæ existentem in se demergit, non habeat potestatem ut me timore D mortis in conformitatem suam demergat. Neque absorbeat me profundum inferni. Absorbere dicimus, cum aliquis invitus ab aqua vel abysso profundissima suscipitur ; ac si dicat : Volo quidem in infernum ire, ut eum exspolium, non sic tamen ut ab eo pro aliqua actuali vel originali macula invitus absorbeatur, sicut cæteri omnes absorbentur. Neque puteus, id est profunditas inferni, super me absorptum, urgeat, id est coarctet, vel claudat os suum. Quod est dicere : Neque me absorbeat, neque super me absorptum os suum claudat, ne egredi valeam, a similitudine putei, quem si aliquis ingrederetur, et os putei clauderetur, ingressus non haberet egrediendi potestatem, sed interius retentus periret. Et

hoc est ac si dicat : Neque me infernus absorbeat, neque me retinendi facultatem habeat. Et ne aliquid horum sit, Exaudi me, Deus. Hoc autem ex initio impetrandi desiderio repetit.

Et ideo exaudi, quoniam benigna, id est larga est misericordia tua, id est quia naturaliter large misericors es, exaudi me misericorditer. Et respice in me misericorditer, id est miserere ut resuscites, a similitudine illius qui benigne respicit eum cui vult misereri. Dico respice in me. Et hoc secundum multitudinem miserationum tuarum, id est secundum multas miserationes tuas, scilicet secundum multa beneficia misericordiæ tuæ ; ac si dicat : Cum multa beneficia omnibus creaturis tuis misericorditer impendas, multo magis dignum est ut mihi, qui tibi præ omnibus obedio, beneficia hæc quæ postulo tribuas. Oro, respice in me. Et oro etiam ne avertas faciem, id est gratiam, tuam a puero tuo, id est a me servo tuo, secundum quod homo sum. Gratia per faciem designatur, eo quod in facie signum gratiæ solet apparere. Puer autem pro servo usitative ponitur. Quod est dicere : Cum gratia tua magna sit erga me, non permittas me in aliquo labi, ut per hoc gratiam a me avertas. Notandum eum non ideo orare quod labi timeat in aliquo, sed ideo ut exemplum orandi ne labamur nobis relinquat. Et quoniam tribulor, id est in tui obedientia sum tribulandus, exaudi me ut resuscites : et hoc velociter, post tres dies scilicet. Ideo repetit exaudi me, ut apponeret velociter. Et intende animæ meæ, id est intentionem famæ da vitæ meæ, ut ubique populorum palam sit me resurrexisse. Et ut intentionem ei des, prius libera eam a morte. Hoc autem illud idem est in sententia, quod et exaudi me velociter ; sed ideo repetit, quia determinat quomodo liberet, cum subjungit scilicet eripe me, id est libera me manifeste, non occulte. Et hoc oro propter inimicos meos custodes, qui me custodient ne refugiam ut ipsi confusi recedant ; vel propter inimicos meos et Judæos et gentiles, qui mihi male vivendo inimicantur, ut propalata gloriosa resurrectione, in ea convertantur. Eripe me per similitudinem ponitur. Qui enim eripitur, non clam, sed manifeste liberatur ; ac si dicat : Libera me manifeste, velint nolint, et sic inimici mei convertantur. Et me eripere debes, nam tu qui omnia nosti scis improprium meum, a Judæis 255 inferendum, esse falsum ; hoc scilicet quod impropere dicent me seductorem, fabri filium, et cætera talia.

Et scis confusionem meam, ab eis imponendam, esse falsam, hoc scilicet quod injuste reputabunt me in anima confundi de conscientia peccatorum, qui peccatum non feci, nec inventus est dolus in ore meo (I. Petr. ii, 22). Et tu scis esse falsam verecundiam, quam meam facient, scilicet quod dicent me habere verecundiam, id est erubescuntiam de objectione falsorum criminum, cum me mentitur esse peccatorem, de hoc quod me Deum assero et regem, unde nullam habebam verecundiam. Imper-

fectorum enim est de impositione falsorum criminum erubescere. Et *in conspectu tuo*, qui omnium iudex es, *sunt omnes qui tribulant*, id est tribulantur *me* insontem. Quod est dicere: Cum scias improprium meum esse falsum, consideras etiam tu qui nil dignum ultione dimittis impunitum, quam injuste me tribulant. Quod improprium et tribulationem non invitus patiar. Nam *cor meum*, id est anima mea expectavit, id est diu desideravit pati improprium istud et *miseriam istam* tribulationum, quod ipsi miseriam repulant, cum non sit miseria, sed summa felicitas. Et cum ad hanc miseriam pervenero, *sustinui qui simul contristaretur et non fuit*, id est patienter considerabo an sit aliquis qui mecum contristetur de perditione sua, et non erit qui contristetur. *Et qui consolaretur me, et non invenit*, id est et sustinebo an sit aliquis qui consolaretur illam tristitiam meam, per conversionem istam, et non inveniam. Tunc enim tristitia mea aliquantulum consolaretur, si unusquisque de ignorantia sua converteretur. Et cum negligant contristari mecum, et tristitiam meam consolari, *dederunt*, id est dabunt *in escam meam fel*, id est amaritudinem. Quod est dicere: Cum volam eos dulces esse, id est obediens ut sint esca mea, id est ut eos mihi conformando incorporem, dabunt se amara mihi, id est inobediens, nolentes fieri esca mea dulcis. Quod est dicere: Dabunt amaritudinem in escam meam, id est facient se amara, quos esse vellem escam meam dulcem. Et cum sitiam, id est valde desiderabo eos ut dulce vinum potare, id est in mei conformitatem trajicere, *potaverunt* id est potabunt *me aceto*, id est vetusto et acri vino *in siti mea*, id est in desiderio meo incorporationis eorum. Ac si dicat: Cum sitiam eos dulce poculum quo reficiar, et novum, id est mihi novo homini conformatum, ipsi facient se acetum, id est acre vinum et vetus, scilicet conformabunt se acerbitati veteris hominis. Et illo aceto potabunt meam sitim, id est amaris tribulationibus, ad similitudinem veteris hominis, replebunt me, salutem eorum sitientem.

Notandum quod illud idem fere est, *potaverunt me in siti mea aceto*, et *dederunt in escam meam fel*; nisi quia alia similitudine ad aggerationem impietatis eorum istud idem dicit, et per acetum tamen vetustatem eorum denotat, quæ per fel non denotatur. Acetum enim dicimus vetus vinum et acre. Quoniam autem dabunt *in escam meam fel*, et *in siti mea* potabunt *me aceto*, video quod fiet *mensa eorum coram ipsis in laqueum*, etc. Et quia hoc prævideo, concedo: *Mensa eorum*, id est divina Scriptura, qua refici consueverunt spiritaliter, seu quilibet in mensa reficitur corporaliter, *fiat eis in laqueum*, id est in deceptionem; scilicet, male exposita, causat si quare illaqueentur, id est decipiantur, a similitudine volucris, qui occulto laqueo decipitur. Ne vero ipsa Scriptura adeo videretur gravis, quod ipsi nullatenus eam intelligere possent, et sic inexcusabiles essent, addit: *Mensa dico eorum iosis*

A existens, id est in evidenti eorum existens, quantum ad ipsius Scripturæ evidentiam, non quantum ad ipsorum cæcitatæ pertinaciam. Quod est dicere: Scriptura, quæ quantum in se manifesta esset illis, si crederent, obscura et decipiens et excæcans fiat illis, cum in incredulitate perseverent: et *fiat ipsis in retributionem*. Exponit autem in quam retributionem, cum adjungit. *Et id est scilicet in scandalum*, id est in casum de vitio in vitium. Quod est dicere: Ipsa Scriptura faciens eos **256** cadere de vitio in vitium, hoc modo sit eis retributio incredulitatis eorum. Exprimit autem singulis singula reddendo, quomodo Scriptura sit eis *in laqueum et in scandalum*, sic: Dico: *fiat mensa eorum in laqueum*, hoc modo scilicet *obscurantur oculi eorum, ne videant*, id est excæcentur oculi rationis eorum, ne recte videant, id est recte intelligant Scripturam. *Et dorsum eorum semper incurva*. Hoc autem est expositivum de hoc quod dixit, *fiat mensa eorum in scandalum*; et est dictum per similitudinem, ac sic dicat: Permitte eos adeo cadere in peccata ut nimia mole peccatorum graventur, ne possint inde exsurgere, a similitudine illius cujus dorsum pondere gravissimo incurvat, qui se nequit erigere. Non solum autem iram, id est vindictam tuam eis sis infundas, id est interius in animam fundas, ut excæcari et de peccato in peccatum cadere permittas, sed etiam *effunde iram tuam super eos*, id est exterius in corpore funde iram tuam, ut opprimat eos in hoc sæculo. **C** *Et in futuro furor iræ tuæ subsequens comprehendat eos*, id est sic damnet ut nullatenus evadere queant. Furor dicitur vindicta illa æterna qua Deus eos in futuro puniet, quæ tanta erit ad comparisonem præsentis vindictæ, quanta res est furor ad comparisonem iræ. Cum dicit *comprehendat*, a similitudine ponit, ac si diceret: In hoc sæculo non ex toto comprehendentur; licet enim propter mala merita sua puniantur, se tamen hujusce rei gratia puniri falsis rationibus occultabunt. Sed in futuro gravius punientur, sic ut omnibus et eisdem ipsis causa poenæ eorum appareat; a similitudine illius qui, diu fugiens, tandem comprehenditur, sicut ulterius effugere non possit. Exponit autem quomodo ira effundatur super eos, addendo sic: Dico *effunde iram*. Hoc modo scilicet *effunde: Fiat habitatio eorum*, id est in qua habitant terra deserta. Et ne aliquis putaret sic concedere deserendam, ut nullus homo in ea habitaret, addit sic, ut determinet: Et sic concedo fieri desertam, ut *in tabernaculis eorum*, id est in domibus quæ tabernacula jure dicuntur, eo quod eas cito mutabunt ad similitudinem tabernaculorum, *non sit eorum qui inhabitat*, id est dominetur sicut modo. Ac sic dicat: Concedo quidem ut extræ nationes ibi inhabitent, ipsi vero minime. Et bene quidem ponit *non maneat, sed inhabitent*. Multi namque eorum ibi ut servi remanserunt, nullus autem ulterius inhabitavit, id est dominatus est. Inhabitare quidem pro dominari usitate ponitur. Unde quoque eum qui se bene vivebulo

regit, sui ipsius inhabitatorem dicimus. Hoc autem A iure eis continget.

Quoniam quem tu, qui potens es, percussisti mortalitate et passibilitate, persecuti sunt, id est persequerentur me scilicet, ac sic dicat: Adam peccando se et totum genus humanum percussit, id est, mortale et passibile fecit. Ego vero, a peccato immunis, me non percussi, sed tua dispositio me percussit, mortalem faciens et passibilem, ut mundus per me salvetur. Et ipsi me insontem a te percussum persequerentur, ideoque dignum est ut a patria expellantur. Et ideo adhuc, quia *super dolorem vulnerum meorum addiderunt*, id est addent custodiam sepulcro, ut intra mortem æternam detineant. Quod est dicere: Post dolorem vulnerum quem mihi inferent, addent etiam sepulcro custodes, ut omnino nomen meum delcant, ideoque *appone*, id est apponi permittite *iniquitatem filiorum super iniquitatem eorum* patrum, ut major sit cumulus miseræ eorum; scilicet cum iniqui sint ipsi et obstinati, filios iniquos habeant et obstinatos usque in finem mundi, cum reliquiæ salvæ erunt. Et utrique iniqui existentes, *non intrent*, id est non ingrediantur viam vitæ huius *injustitiarum*, id est in justificatione permanendo. Quod est dicere: Non justificentur a te, per remissionem peccatorum. Exponit autem quod superius concessit, scilicet furor iræ tuæ comprehendat eos, sic: **257** Dixi quod hoc totum in hoc sæculo contingat ut *fiat habitatio eorum deserta*, etc. Et in futuro *deleantur*, id est se deletos manifeste sciant *de libro viventium*, de dispositione tua scilicet, in qua omnes æterne victuri ordinati sunt, sicut in libro aliquo multorum nomina scribuntur; ideoque liber dicitur. Non autem sic *deleantur* quod in illo libro scripti sint vel scribendi. Nullus enim in eo scriptus inde delebitur, sed ideo dicit *deleantur*, quia ipsi se reputant esse scriptos, ac si dicat: Qui modo sibi ipsis videntur scripti, appareant sibi in futuro deleti. Et ut ista deletio contingat eis in futuro, hic interim *non scribantur*, id est a Dei dispositione non ordinentur esse *cum iustis*, id est non disponat eos Deus hic esse in consortio justorum, id est bene operantium. Non enim in futuro delerentur, et dignum est ut *deleantur*.

Nam per eos *ego sum*, id est ego ero, *pauper et dolens*, id est ipsi facient me dolentem, id est dolorem pati, et pauperem vitam, id est carentem vitam scilicet, interficient me. Sed inde potius gaudeo, non contristor. Nam *salvus tua, Deus Pater, suscepit*, id est suscipiet me, id est his de causis quia dolens ero et pauper, tu, Salvator, suscipies me, id est patrocineris mihi more pii patroni resuscitando me, scilicet, et quia me suscipiet, *laudabo*, o auditores, id est mea membra laudare faciam *nomen Dei cum cantico*, voce scilicet, cum jocunda affectione, et *magnificabo eum in laude*, id est mei magnificam laudem agent ei bona operatione. Quod est dicere: Faciam ut mei eum laudent, voce, affectione et opere, et hæc laus *placebit Deo*, fundata

A super vitulum novellum, id est super fidem vituli novelli, mei videlicet, qui ero sacrificium pro salute mundi oblatum. Quod designatum fuit per vitulum; quem in Evangelio legitur obtulisse paterfamilias pro filii reditu de peregrinatione, qui perierat et inventus est, mortuus fuerat et revixit (*Luc. xv, 32*). Vitulum se vocat, quia per hunc vitulum de quo diximus præsignatus est, et quia pro mundi salute sacrificandus erat, more vituli qui in lege veteri sacrificabatur. Novellum vero se dicit, quia cum novus homo esset, qui secundum Deum creatus est in iustitia et sanctitate veritatis (*Ephes., iv, 24*), venerat nos de vetustate primi patris ertere, et ad sui conformitatem revocare. Vitulum dico *producentem ungulas et cornua*, id est habentem producta cornua, et productas ungulas, scilicet magnam potentiam expellendi inimicos Judæos, qui impotens reputatur, et magnam discretionem, qui stultus et insipiens videtur. Per producta cornua, recte magna expulsionis potentia notatur, quia potentior est bos qui producta cornua habet ad hostem expellendum, quam qui breviter. Per productas quidem ungulas, maxima discretio accipitur, quia ungulæ fissæ et discretæ sunt. Et hoc est ac si dicat: Illa laus placebit Deo fundata in fide mei, qui sum vitulus novellus, habens producta cornua, et productas ungulas. Hoc autem ideo ponit, ut, in quantum possibile est, attrahat nos ad conformitatem sui, scilicet quatenus omnimode studeamus inimicos omnes visibiles et invisibiles expellere, et discretionem in omnibus habere. Seu etiam per cornua producta denotatur potentia maxima defendendi suos, etsi in passione sua se defendere noluit. Cornibus enim animalia cornuta se defendunt.

Ahortatur vero suos ad videndum et lætandum et quærendum Dominum, sic: Dixi me pauperem esse, et dolentem, et esse salvandum, et vitulum novellum, et hoc totum *videant*, id est intelligant. *pauperes* spiritu, fideles mei scilicet, qui humiles sunt in spiritu, non superbi. Et *lætentur* de salute mea, per quam salvabuntur. Et quia hoc non sufficeret, o vos pauperes, *quærite Dominum beneoperando*, et per hoc *videat anima vestra* in æterna gloria. Per vitam autem animæ, dat etiam intelligere vitam corporis, quæ in futuro donabitur. Et quærendo Dominum, **258** orate eum ut det vobis vitam, *quoniam exaudivit*, id est exaudiet *Dominus pauperes orantes*, id est acquiescet precibus pauperum; et *non desperxit*, id est non despiciet *vinctos suos*. Hic per litoteta minus dicitur, et magis intelligitur. Ac si dicat: Illos videlicet vinctos vinculis mortalitatis et passibilitatis, qui sui sunt, id est qui sibi subditi, non despiciet, exaltabit quos hic despiciere videtur; vel *vinctos suos*, id est vinctos et conjunctos vinculo dilectionis et subjectionis. Ostendit autem quos vocet *pauperes*, cum addit: *Laudent illum cæli et terra*. Sola pars ista quæ est, *laudent*, tantum continet, quantum istæ tres, *videant*, et *lætentur* et quærant Dominum. Deum enim laudat

qui de eo recte intelligit, et lætatur, et eum quærit. **A** Dico *videant pauperes*, etc.; scilicet laudent illum videndo, et lætando et quærendo, *cæli*, id est apostoli, et *terra*, id est Ecclesia de Judæis, et *mare*, id est Ecclesia de gentibus. Bene quidem per terram Judæi, per mare gentes accipiuntur. Quia sicut terra undique a mari circumdatur, sic et terra Juda, quæ terrarum pars est exigua, undique a gentibus clauditur. Ne vero viderentur *cæli*, et *terra*, et *mare* per se ad hoc devenisse. ut Ecclesia fierent, humiliat eos, cum addit: *Et*, id est scilicet, *laudent illum reptilia in eis*, id est illi qui in eis scilicet inter illos sunt reptilia prius existentia, Intransitiva positio; Ac si diceret: *Cæli et terra et mare* dico, qui prius fuerunt *reptilia*, id est terrenis adhærentes, non ad superna spectantes, more reptilium, quæ terræ serpunt. Quasi dicat: Laudare eum debent, cum ex reptilibus eos fecerit ad cœlestia tendentes. Dico *laudent*, et hoc ideo, *quoniam Deus salvam faciet Sion*, id est salvabit suos in futuro perfecta salvatione, reducendo in immortalitatem et impassibilitatem; suos dico factos Sion, cernentes scilicet Deum non per speculum, sed facie ad faciem, id est manifeste. Vel sic: *Salvavam faciet Sion*, id est restituet super cœlestem Sion, quæ civitas sua erit ex angelis et hominibus, quæ, quantum ad homines, destructa erit per Adam, quantum ad angelos autem, minime. Et hic interim *œdificabuntur* in virtutibus, *civitates Judæ*, id est Ecclesie fidelium confitentium Deum pura fide. Juda quippe *confessio* interpretatur. Unde, per civitates Judæ Ecclesie fidelium denotantur, qui Dei confessores existunt, qui in virtutibus sunt munitissimi, ad similitudinem civitatum. *Civitates* bene pluraliter ponit.

Quamquam enim omnes fideles secundum fidem Ecclesia una catholica sunt, secundum tamen locorum diversitatem, Ecclesie multe sunt. Dico quod hic *œdificabuntur civitates Judæ*. In futuro autem *inhabitabunt ibi*, id est in Sion scilicet, in illa beata Dei contuione et civitate Dei. Et hoc per se non habebunt, sed *acquirent eam Sion hæreditate*, id est per hoc quod sunt Dei hæreditas, id est per mortem meam mei cohæredes efficiuntur. Vel sic: *Acquirent eam* bona vita sua, et operibus, hæreditate, id est ad hæreditatem, ut sit eis hæreditas æterna. *Et in futuro semen servorum ejus possidebit eam*, id est, semen procedens a servis ejus, causa erit quod ipsi servi sint eam possessuri, bona opera scilicet quæ hic in lacrymis seminant, ut in futuro beatitudinem æternam cum gaudio metant (*Psal.* cxxv, 6). Quia vero bene operari nihil est sine charitate, determinat sic: Dico quod fideles *inhabitabunt Sion* per bona opera sua, et, id est scilicet illi *habitabunt in ea*, qui diligunt nomen ejus, scilicet Dei hoc nomen quod est Dominus, id est diligunt casto amore quod est Dominus. Unde Apostolus: « Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, charitatem autem non habeam, nihil sum (*1 Cor.* xiii, 3) »

Per hoc autem invitat nos ad bonam operationem, et Dei dilectionem, per quam venit ad patriæ cœlestis inhabitationem. Vel sic isti tres verus legi possunt: Adhortor cœlos et terram et mare, ut Deum laudent. Cœlos autem et terram, id est apostolos et Ecclesiam primitivam ideo ad Dei laudem adhortor, **259** quia prævideo *quoniam Deus salvam faciet Sion*, id est per mortem meam salvabit remittendo peccata, et justificando Ecclesiam primitivam de Judæis, quam *faciet Sion*, id est sublimem in speculatione cœlestium secretorum, et mare, id est Ecclesiam de gentibus, ideo ad Dei laudem invito, quia prævideo quod per mortem meam *œdificabuntur* a Deo Patre in virtutibus, *civitates Judæ*, id est Ecclesie gentium Deo consentientium quæ destructæ fuerunt per Adam, et illæ civitates *œdificatæ inhabitabunt ibi* in Sion, id est, assidue habitabunt in conformitate illius Sion, Ecclesie primitivæ, quæ longe perfectior erit; et sic *inhabitabunt* quod *acquirent eam hæreditate*. *Acquirent et inhabitabunt* idem est, sed repetit ut determinet, addendo *hæreditate*. Quod est dicere: *Acquirent* fide et opere bono conformitatem ejus Sion *hæreditate*, id est hæreditario jure, id est, sic ut jure sint una hæditas Dei cum ipsa Sion. Cum enim filiis Abrahæ sit facta hæreditatis promissio, etsi illi non sint filii Abrahæ secundum carnem, cum tamen mei filii spirituales futuri sint, qui filius unus Abrahæ secundum carnem, per me veri filii Abrahæ futuri, jure cum Judæis Dei hæditas erunt. Hoc autem dictum est de gentium Ecclesiis primitivis. De successuris autem Ecclesiis agit, cum subjungit: *Et semen servorum ejus possidebit eam*. Ac si dicat: Non solum autem *civitates Judæ* primitivæ *inhabitabunt* in ea, sed et *semen servorum ejus possidebit eam*, id est illi qui erunt semen, id est filii spirituales servorum ejus, Dei apostolorum scilicet, et ipsarum civitatum primitivarum possidebunt eam Sion secundum conformitatem, sicut etiam civitates Juda. Determinat autem quos vocat *semen servorum*, cum addit: *Et qui diligunt nomen ejus habitabunt in ea*. Quod est dicere: Illos scilicet dico *semen*, et dico quod *inhabitabunt* in ea, qui *diligunt nomen ejus* quod est Dominus, non reformidant, scilicet quibus gratum est et jucundum cum Dominum esse, et diligunt eum dilectione pura.

IN PSALMUM LXIX.

Titulus sexagesimi noni: *In finem, Psalmus David in rememoratione, eo quod salvum fecit eum Dominus*. Quod sic exponitur: *Psalmus* iste est David, id est verba ista sunt Christi, in rememoratione, id est in frequenti memoria habita, *eo quod salvum fecit*, id est faciet, *eum Dominus* salvatione in fine tendenti, id est in perfectionem et consummationem sui ipsius et suorum, sui ipsius, scilicet secundum immortalitatem et impassibilitatem et ineffabilem glorificationem, et suorum secundum peccatorum remissionem, et justificationem in præsentem et in futuro, secundum perfectam corporis et animæ beatitudinem. Ac si

dicat : Christus ante passionem suam prævidens sui suorumque salvationem, frequenter hanc orationem fecit, in qua orat de resurrectione, et de constantia in passione, et de inimicorum salvandorum conversione, et de suorum lætitia et exultatione. Quos ad Dei invitat magnificationem et ipsorum humiliationem, et sui exemplo hortatur ad orationem.

Deus Pater, in adjutorium meum intende, id est fac te intentum in adjutorium meum, ut, sicut intensam promereor salvationem, et ita et tu intense des, me resuscitando immortalē et impassibilem faciendo. Et hoc adjutorium non differas usque in communem resurrectionem, sed *festina ad me adjvandum*, ut post tres dies resuscitando me, in perfectam beatitudinem reducas. Et per hoc quod me adjuvabis, confundantur bona confusione, et reverentur, id est de peccatis suis timeant illi qui quærunt animam meam auferre, Judæi scilicet, et non solum qui quærunt animam meam, sed etiam qui solummodo volunt mihi mala. Avertantur retrorsum et erubescant. Præposteratio erubescant, id est veredundentur de malitia sua, et sic avertantur ab ea retrorsum 260 post me euntes, id est mei sequaces effecti. Multi namque sunt mihi mala volentes, qui non sunt animam meam quærentes. Dico avertantur, et hæc aversio non differatur usque in sæculum futurum, sed erubescant statim, id est in brevi post resurrectionem meam, avertantur de malitia sua illi qui, volentes mala, dicunt mihi! *Euge, euge*: « Magister, scimus quod verax es, (Matth. xxii, 16) » etc. Quod est dicere: Illi avertantur, qui blanditiis suis me decipere nituntur. Dico confundantur qui quærunt animam meam. Illi vero qui jam quærunt te, bene operando mei exemplo, discipuli mei scilicet exsultent in futuro, in te, id est in adeptione beatitudinis quæ in te est: et hic interim lætentur de spe adeptionis. Et ipsi idem qui diligunt salutare tuum, id est salvationem, quam eis in futuro dabis, per quam et ipsi et hic et in futuro salvabuntur. Vel salutare tuum, id est salvationem quam eis in futuro dabis, dicant in bono desiderio suo post resurrectionem meam magnificetur Deus Christus et hoc semper, ut qui jam magnificatus est per resurrectionem, et sui ipsius glorificationem, magnificetur hic semper remittendo suis peccata, et justificando eos de generatione in generationem, usque in finem mundi, et in futuro magnificetur per suorum perfectam glorificationem. Dico ut de me Deo dicant magnificetur Deus. De se vero dicant, o Deus, adjuva me, bene, cooperando et me a peccatis eripiendo. Nam ego egenus sum, id est nullius alterius ope potens salvari, nisi tua. Et pauper, id est ope mea salvari impotens. Dico adjuva me, et tu, Domine, ne moreris, id est non sis tardus ad adjutorium et liberationem meam. Nam tu solus es adjutor meus ad bene operandum, et liberator a vitiis. Quod est dicere: Tu solus adjuvare me potes et liberare.

IN PSALMUM LXX.

Titulus septuagesimi: Psalmus David filiorum

A *Jonadab, et priorum captivorum*. Innuitur hic figura historiæ de Jonadab qui in lege veteri sacerdos Dei sanctissimus fuit, et filiis suis præcepit vinum non bibere, nec in domibus, sed in tabernaculis habitare (Jer. xxxv, 6, 7) cujus præceptis non defuit filiorum obedientia. Per Jonadab autem qui spontaneus Domini dicitur, Christus congrue figuratur, qui sacerdos in æternum juxta ordinem Melchisedech, non ex timore servili, sed amore spontaneo et casto, Domino Patri serviens obedientiæ suæ cursum peregit.

Qui Christus filiis suis, spiritualibus fidelibus scilicet, præcepit vinum non bibere, id est carnalem voluptatem non amare, quæ homines sibi subditos a Deo retrahendo dementat, more vini inebriantis. Juxta quod in Evangelio idem asserit: « Qui vult post me venire, tollat crucem suam quotidie et sequatur me (Luc. ix, 23). » Præcepit quoque non in domibus, sed in tabernaculis habitare, id est, cum in terranis habitent, non sic habitent ut in domibus, sed quasi in tabernaculis, id est non putent ea esse manentia ad similitudinem domus, sed transitoria ad similitudinem tabernaculorum. Juxta quod Apostolus dicit: « Tanquam nihil habentes, et omnia possidentes (II Cor, vi, 10). » Et alibi: « Non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus (Hebr. xiii, 14). » Tituli vero litteræ sic adaptatur: Psalmus iste est David Christi orantis pro se, ut resuscitetur, et in passione constans efficiatur, et est psalmus iste filiorum Jonadab, id est Christi, et determinat quorum filiorum, cum dicit, et priorum captivorum. Quod est dicere: Qui prius captivi et a patria exsultantes fuerunt per Adam, postea vero per Christum ad patriam reducti. Et hoc dicitur ad differentiam spirituum cœlestium, qui, cum filii sint adoptivi a Verbo Dei creati, non tamen prius existere captivi. Et bene quidem dicitur Psalmus iste filiorum Jonadab. In hoc enim psalmo agit Christus de suorum filiorum salute, et laude, et constantia prædicationis. Agit quoque concessive de inimicorum confusione et pudore.

In te, Domine, speravi. Præsentio meriti. Quod est dicere: Domine Pater, speravi ea quæ sunt in te, immortalitatem et impassibilitatem. Ergo 261 non confundar in æternum, etsi ad tempus videar Judæis confusus. Tunc autem confunderer, si quod speravi non adipiscerer. Dico non confundi me permittas, sed libera me in justitia tua, id est secundum quod justitia tua exigit. Justum enim est ut in te sperantem liberet, et non libera me in abscondito, sed eripe, id est libera manifeste, vi me eripiendo, et inclina cum sis sublimis ad me infirmum et humilem secundum humanitatem, aurem tuam, id est potentiam misericordiæ tuæ qua clamantes ad te exaudis, ideoque auris dicitur. Quod est dicere: Condescendere fac sublimem potentiam tuam precibus meis infirmi et humilis, et sic salva me, et liberando, ut superius dixi, et gloriosum et immortalem et impassibilem faciendo, qui hic infirmus secundum

mortalitatem et passibilitatem. Et est dictum a similitudine medici, qui infirmo, assurgere nequeunt, aurem clementer inclinat, et eum sanificat. Dico *salva*, et *ut me postea salvum facias*, prius *esto mihi in Deum protectorem*, id est cum sis mihi Deus creator, scilicet ex Deo sis mihi tendens in Deum protectorem, qui me in passione protegas, ne timore pœnæ deficiam. *Et esto mihi in locum munitum*, id est in securitatem, ut nec etiam timeam sicut locus munitus securitas est ad se fugientibus. Multi quippe proteguntur, qui securi non sunt, ideoque superflue non additur in locum munitum. Et amodo esse debes protector et locus munitus, quoniam hucusque *es tu firmamentum meum*, id est firmus protector meus *et refugium meum*, id est securitas.

Ac si dicat: Cum hucusque firmamentum et refugium meum exsiteris, ne in aliquo defecerim, deinceps refugium et firmamentum meum esse debes, ne in futuro deficiam. Vel sic: Ideo oro *ut me salvum facias*, quoniam *tu solus es firmamentum meum, et refugium meum*, id est quia tu solus potes me protegere et securum facere. Exponit autem quod superius dixit *eripe*, a quibus se oret eripi, sic: Dixi *esto mihi in Deum protectorem*, etc.

Et tu etiam *Deus meus* speciali quadam obedientia mea, *eripe* resuscitando *de manu*, id est de potestate peccatoris, ne ulterius me affligendi licitum habeat. Exponit vero per partes *de manu* cuius peccatoris oret se eripi, cum dicit scilicet: *eripe me de manu contra legem agentis*, Judaici populi, in hoc quod mihi negligit obedire, cum ipsi sit a lege præceptum. Juxta quod Moyses dicit: « Prophetam ex fratribus vestris suscitabit vobis Dominus Deus vester tanquam me, ipsum audietis, et omnis qui non exaudierit prophetam illum, exterminabitur de populo meo (Deut. xviii, 13; Act iii, 22, 23). » Et *eripe me de manu iniqui gentilis populi*, qui me crucifiget, et in sepulcro custodiet. Qui, cum non sit contra legem quam non habet, saltem iniquus est, id est infidelis et male operans. Repetit autem quod oravit, *esto mihi in Deum*, etc. Cum dicit *ne projicias*, etc., usque ad *quid dixerunt*, ut præponat causas quas superius non posuit, quæ causæ continentur ab illo versu.

Quoniam *tu es patientia mea*, etc., usque ad *ne projicias*. Quæ sic leguntur et construuntur: Oravi ut eripias *me de manu peccatoris*. Oro etiam *ne projicias*, id est ne despicias *me* quin protegas *in tempore senectutis* positum, ante resurrectionem scilicet, quandiu temporalis sum. Post resurrectionem namque æternus ero et sine tempore. In tempore dico senectutis, id est vetustatis, in quo scilicet vetustatem Adæ retineo, non secundum peccatum, sed secundum pœnam peccati, id est in quo mortalis et passibilis existo, quod est pœna peccati veteris Adæ. Et ideo non projicias. Quoniam *tu, Domine, es patientia mea*, id est, tu causa es patientiæ meæ; ut enim tui contormitatem obtineam, tribulationes pa-

tienter sufferam. Et ideo adhuc *ne projicias*, quoniam tu *Domine, es spes mea*, id est in te spes habeo remunerationis, quæ spes procedit a *juventute mea*, id est a provido consilio et strenuitate mea. Quod est dicere: Ideo spem habeo in te, qui providus sum in consilio, et strenuus in actu obedientiæ 262 tuæ. Alioquin enim spes mea esset irrita. Juventutem quippe pro provido consilio et strenuitate ponit, quia juvenum est 'provido uti consilio, et in actu esse strenuos. Et ideo adhuc *ne projicias me*, quia *in te existens confirmatus sum*, id est, firmus factus sum, *ex utero*, id est ex tempore conceptionis meæ, non sum infirmatus in Adam per originale peccatum, sicut cæteri homines, qui, dum concipiuntur secundum legem concupiscentiæ, quæ pœna est

originalis peccati, sunt et ipsi originalis peccati rei. Quod est dicere: Me conceptum absque lege concupiscentiæ, confirmasti a tempore meæ conceptionis in tui conformitatem, scilicet ut a peccato immunis essem, sicut tu. Vel sic: *in te*, id est in tui conformitate *confirmatus sum ex utero*, id est secundum humanitatem quam accepi in utero. Secundum deitatem enim in qua tibi par existo confirmatione non egui: et ideo adhuc *ne projicias me*, quia *tu es protector meus*, ne in aliquo caderem: *de ventre matris meæ*, id est semper me protexisti ex illo tempore ex quo processi de ventre matris meæ. Vel sic: *Protector meus es tu*, secundum illam naturam qua processi *de ventre*, scilicet secundum humanitatem. Quasi dicat: Quia hucusque protector meus fuisti, oro deinceps ne me projicias, et ideo adhuc *ne projicias*, quia *in te est semper cantatio mea* fundata, id est iucunda laus mea, id est quia te semper iucunde laudo, et affectione et operatione.

Vel *cantatio mea est in te*, id est omnis delectatio mea, et quia terrenis omnibus neglectis, in tui solummodo laude nitor, in te delector, *tanquam prodigium factus sum multis*, id est impiis qui multi sunt ad comparisonem bouorum, quorum numerus parvus est: factus sum tanquam monstrum, ut me omnino respuant et abhorreant, quasi monstrum essem; et ideo adhuc *ne projicias*, quia *tu es adjutor fortis* ad bene operandum. Vel sic: Dico quod *factus sum prodigium multis, et tu tamen es adjutor fortis*, ne cedam ipsis multis. Orat autem ut Deus faciat cum in laude ejus perseverare, sic: Quia *tu es spes mea*, et per te *confirmatus sum: Repleatur os meum laude*, id est cum te jam laudaverim de his beneficiis collatis, fac omnino repleti *os meum laude*, id est fac me in laude tua perseverare, *ut scilicet ego tota die*, id est jugiter *gloriam cantem tuam, et magnitudinem tuam*, id est, ut ego lætanter ascribam tibi gloriam meam et magnitudinem meam. Quod est dicere: Ut reputem, quod sum gloriosus et magnus, hoc esse ex te. Vel sic: *Ut cantem gloriam tuam et magnitudinem tuam*, id est ut lætanter tibi ascribam supradicta beneficia mea, quæ erunt gloria tua et magnificentia, id est causa erunt quod gloriosus videaris hominibus et magnificus, id est

potens. Et hoc totum est ac si dicat : Fac me in A laude tui perseverare, hoc modo scilicet, ut omnia hæc beneficia supradicta tibi ascribam, non mihi.

Ostensis causis pluribus, et incidenter oratione interposita, ad ultimum illud ponit, cujus rei gratia causas apponit, sic : Quia tot et tanta mihi contulisti beneficia, scilicet ut esses patientia, spes, confirmatio, et cantatio mea, *ne projicias me in tempore senectutis*, et repetit illud idem æquipollenti voce apponendo aliam causam, cum dicit : *Ne derelinquas*, inquam, *me*, id est *ne projicias in tempore senectutis*, cum hoc sit quod *defecerit virtus mea*. Defecerit, hic præteritum est, ac si dicat : Non debes relinquere, quia virtus omnis quæ in me est, sic defecit, ut non sit mea reputata, id est non reputo virtutem quam habeo, ex me habere, sed ex te. Vel potest esse determinatio, sic : Ne derelinquas, inquam, cum deficiet virtus mea, id est cum reputabitur potentia mea defecisse, in morte scilicet.

Vel potest in hac sententia legi *defecerit*, si non præterite accipiatur. Repetit autem quod superius dixit *eripe me de manu peccatoris*, æquipollentibus verbis, cum dicit : *Deus, ne elongeris a me*, etc., præponendo causas alias quas non posuerat, quæ continentur ab illo loco ubi habetur : *Quia dixerunt*, etc., usque ad *Deus, ne 263 elongeris*. Quod sic legitur : Non solum oro *ne me projicias* in passione, sed oro etiam, o *Deus, ne elongeris a me*, ut differas resurrectionem meam usque in futurum. Sed tu qui *Deus meus* es, cui specialiter obedio, *respice in auxilium meum*, ut scilicet post tres dies me resuscites. Et hoc ideo oro, quia *inimici mei Judæi dixerunt*, id est dicent ad invicem, et hoc *mihi* id est ad damnum meum. Determinat vero quos vocet inimicos, cum addit : *Et illi inimici, inquam, qui custodiebant animam meam*, id est qui insidiabuntur animæ meæ, si forte aliquid dignum reprehensionis viderent in ea, *fecerunt*, id est facient *consilium in unum* malitiæ eundo. In hoc autem quid gravius notat, cum dicit *consilium fecerunt*. Pejus enim est de malo agere per consilium quam temerarie. Dico quod *consilium fecerunt*, *dicentes unus ad alium* : *Persequimini eum* tribulationibus ; nam *Deus*, cujus Filium se asserit, *dereliquit eum*, id est contempsit. Et non solum persequimini, sed et *comprehendite eum*, ne evadat, id est interficite, *quia non est qui eripiat*. Ac si dicat : Ipse dicit quia *Deus eripiet eum a morte post tres dies*, sed ille non eripiet. Idcirco *comprehendite eum* morte. Agit autem concessive de inimicorum confusione, sic :

Dixi ut respicias in auxilium meum, et ex opposito *confundantur* in malo, id est erubescant et *deficiant* ab omni prosperitate mundana, *detrahentes animæ meæ* virtutes suas, id est Judæi qui mihi auferant virtutes meas, quantum ad suam reputationem, dicendo nie esse seductorem et legis destructorem, et non parum *confundantur et deficiant*, sed *operiantur confusione et pudore*, id est circumvallentur erubescencia et corporali destructione. A similitudine corporis, quod omni parte vestimentis

operitur. Quod est dicere : Plenariam habeant confusionem et pudorem illi qui *quærent mala mihi*, scilicet ut interficiant et in morte detineant. Ac si dicat : Non solum habeant confusionem et erubescenciam, quia mihi detrahunt, sed quia etiam *mala mihi quærent*. Confusionem superius accepit pro erubescencia. Et defectum pro destructione ubi dixit, *confundantur et deficiant*. Hic autem confusionem pro destructione ponit, et pudorem pro erubescencia. De spe vero suorum, et laude quam Deo faciunt, agit sic : Dico quod inimici confundantur. *Ego autem semper sperabo*, id est mei semper sperabunt in te perfectam in futuro salvationem exemplo salvationis meæ, et *adjiciam super omnem laudem tuam*, id est adjicient laudem tibi existentem *super omnem laudem tuam*, a priori populo datam. Quod est dicere : Laudabunt te omnimoda laude quæ perfectior erit laude populi prioris, cum et ipsi perfectiores sint futuri. Et notandum non dei perfectiorem laudem apostolorum, et cæterorum in nova lege existentium, laude quorumdam, qui, etsi sub lege veteri essent, viri tamen erant Novi Testamenti per fidem, ut fuit Elias et cæteri perfectissimi, qui mundum omnino spreverunt. Sed laudem novorum dicit perfectiorem laude illorum veterum, qui non adeo perfecti exstiterunt, quorum multus numerus fuit. Vel adjicient *laudem super omnem laudem tuam*, de rerum creatione tibi collatam, scilicet ut cum lauderis de mundi creatione, multo magis te laudabunt de generis humani reparatione. Dico quod *adjicient laudem*, id est laudabunt te innocentia et justitia sua, quam non reputabunt suam esse : Sed *os meum*, id est meorum *annuntiabit justitiam tuam*, id est omnem justitiam suam a te esse, et *tota die*, id est jugiter *annuntiabit salutare tuum*, id est salvationem futuram a te fore, non a meritis suis. Vel sic : Dico quod mei sperabunt in te semper, et hoc dico generaliter. *Os autem meum*, id est prædicatores, qui dicendi sunt os in corpore meo, id est Ecclesia, *annuntiabunt justitiam omnem tuam* esse, id est a te, et *tota die salutare tuum*. Hæc non mutantur. Et ideo annuntiabunt mei justitiam omnem a te esse.

Quoniam non cognovi litteram esse justificantem, id est, mei cognoscent litteram legis veteris non posse **264** aliquem justificare. « Littera enim occidit (II Cor. III, VI). » Quod est dicere : Cognoscent illud esse falsum, quod Judæi affirmabant aliquem ex lege justificari posse. Lex enim solummodo peccatum indicat. Non etiam ad abstinendum adjuvat. Et cognoscendo per litteram non posse justificari, *Introibo*, id est mei introibunt in *potentias Domini*. Quod est dicere : Qui prius se potentes existimabant ad bene operandum per liberum arbitrium et per legem, se per hoc insufficientibus cognitis ad bene operandum, introibunt in *potentias Domini*, id est ad hoc divina gratia inspirante ingredientur, ut se reputent potentias bene operandi et a vitiis abstinendi non a lege, sed a Domino hæ-

dere. Unde in Evangelio legitur : « Sine me nihil potestis facere (Joan. xv, 5). » Non solum annuntiabunt justitiam suam esse tuam, id est a te ; sed, o Deus, *memorabor justitiæ tuæ solius*, id est mei memorabuntur justitiæ tuæ, quæ sola est, id est singularis, id est incomparabilis, perfectissima. Unde legitur : « Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens (Psal. cxlii, 2). » Quod est dicere : Dicent te unicam et singularem et perfectissimam habere justitiam, et hoc memoriter dicent, non negligenter ; Hoc autem quod justitiam suam tuam esse annuntiabunt, et solam et perfectissimam justitiam tuam memoriter prædicabunt, non ex se habebunt solummodo, sed te cooperante. Quia tu, *Deus, docuisti me*, id est docebis meos spiritali sapientia tua eis interius impendente, et ideo *pronuntiabo mirabilia tua*, id est mei pronuntiabunt aliis *mirabilia tua*, justitiam scilicet, quam generi humano per me restitues, *et salutare tuum*, quod in futuro daturus es. Hoc autem superius dictum est, ubi dixit : *Os meum*, etc. Sed ideo repetit ut ostendat pronuntiationis eorum perseverantiam, sic : Dico quod mei annuntiabunt mirabilia tua, et hoc *ex juvenute mea*, id est ex tempore martyrum, qui juvenes erunt, id est in fide calentes et strenue agentes, more juvenum qui ferventes sunt ætate et strenui actione, *et nunc*, id est in ipsa juventute *usque* pronuntiabunt, id est assidue et constanter, mortis metu non deficientes, *et ea usque in senectam* pronuntiabunt mei, id est usque tempus confessorum, qui senes erunt, id est aliquantulum frigidiores martyribus, non mortem corporis pro Deo subeuntes, sicut senectus frigidior ætas est juventute.

Et pronuntiabunt *usque in senium*, id est usque in tempus Antichristi, in quo multi a fervore fidei frigescent, ideoque senium dicitur, eo quod senium ætas frigidissima sit et defectibilis. De quo tempore Dominus in Evangelio dicit : « Ex abundantia iniquitatis refrigescet charitas multorum (Math. xxiv, 12), » Quod est dicere : Mei constanter te laudabunt, et illi qui erunt in juventute, et qui in senectute, et qui in senio. Vel martyrum tempus juventutem dicit ; tempus autem confessorum senectutem, et tempus Antichristi senium, eo quod prius fuere martyres, post eos autem sunt temporaliter confessores, ad ultimum autem, tempus Antichristi erit. Ergo quod mei pronuntiabunt et in juventute, et senectute, et senio. *Ne derelinquas me*, id est meos. *inadjutos, donec omni generationi*, id est donec annuntient omnimodis generationi, *quæ ventura est usque ad finem mundi, brachium tuum, et potentiam tuam, et justitiam tuam*, me scilicet qui brachium tuum sum, per quem diabolus fortiter expugnabis, sicut aliquis brachii fortitudine debilem hostem superat ; et qui sum potentia tua, per quem facies fideles potentes ad resistendum vitiiis, et qui sum justitia tua, per quem fideles justificabis. *Me dico potentiam et justitiam tuam usque in altissima* pertingentem, id est qui non tantum in ho-

minibus potentiam habeo, sed in altissimis etiam cœlestibus spiritibus. Vel sic aliter legi potest, ut brachium non mutetur. Dico *donec* annuntient me *brachium tuum, et potentiam tuam, et justitiam tuam*, ab infimis rationabilibus creaturis usque in altissima eundo ; id est usque in supercœlestes rationabiles creaturas. Quod est dicere : Donec annuntient **265** omnem potentiam et justitiam esse ex te ; incipiendo ex potentia et justitia hominum, qui infimi sunt ad comparationem angelorum, et eundo usque in potentiam ipsorum angelorum, ac si dica. : Hoc reputabunt esse ex te, quod ibi erunt potentes in futuro justis in operibus, et hoc quod angeli justis sunt in affectione dilectionis Dei, et potentes, id est alti in beatitudine.

B Commendat autem ipsos angelos ad Dei laudem, quasi admirative de eis agendo sic : Dico *usque in altissima*, et illa *magndia*, id est altissima tua, quæ magnalia dicuntur, eo quod in excellentia dignitatis magna sunt, *quæ*, id est quanta, *fecisti*, id est quam digna ; et ideo *quis similis est tibi in sublimitate potentiæ?* Nullus. Ac si dicat : Inde comprobari potest nullum tibi esse similem. Et quia nullus tibi similis est, cum adeo potens sis, quoniam Adam et Eva voluerunt se facere similes tibi per comestionem pomi, dicentes : « Erimus sicut dii (Gen. iii, 5) ; » *Quantas*, id est quam magnas *tribulationes ostendisti mihi*, id est meis, ne ulterius superbirent ! et quam *multas et quam malas*, id est quam nocivas ! mortem scilicet et omnimodis passiones, quæ animæ et corpori asperrimæ sunt et nocivæ. Et tu *conversus* ab ira, id est a vindicta quam in eis per tribulationes exerces, *vivificasti me*, id est per mortem meam vivificabis meos, interiori vivificatione eos innocentes et justos faciens, et in futuro *reduxisti me*, id est retroduces meos, ad patriam, scilicet de qua per Adam sunt expulsi. *Meos dico iterum de abyssis terræ* educendos, id est de imo terrenitatis. Prius enim eos in Adam de humilitate et utilitate terrenitatis eduxisti, ut ex limo terræ faceres animatos et non morituros ; qui per peccatum Adæ ad eandem imitatem præcipitati sunt, ut moriendo efficiantur cinis et pulvis, unde eos in futuro eripies. Abyssum dicimus nimiam profunditatem, ideoque pro imitate ponitur.

D Dico quod reduces eos de abyssis terræ ; et tunc *multiplicasti magnificentiam tuam*, Deus, id est multiplicem in eis facies magnificam gloriam tuam, immortales faciens et impassibiles, et omni beatitudine felices. Et prius hic *conversus consolatus es me*, id est, vivificabis meos, et per hoc consolaberis, ut superius dixi, ubi postui *virificabis me*. Hoc autem ideo repetit, ut per effectus ostendat qualiter de iniis eis assumat. Per hos autem effectus comprobabitur te eos vivificasse.

Nam et ego confitebor, etc. *Nam* signum est positionis, et vero bene positum est quantum ad ordinem. Ac si diceret : Tu vivificabis, et mei confitebuntur tibi, id est ad honorem tui, *veritatem tuam*, id est te veracem in promissione tua de mundi repa-

ratione per me completa et de futura salvatione complenda. Dico quod mei constabuntur tibi. Mei, dico, quidam existentes in vasis psalmi, id est in psalterio, quod dicitur vas psalmi, eo quod fiat in eo psalmus, scilicet in contemplatione bonorum supernorum, per quam in Dei laude resonabunt ad modum psalterii quod ex superiori resonat. Vasis pluraliter ponit quantum ad plures fideles. *Et psallam tibi*, id est quidam meorum bono opere te laudabunt, existendo in cithara, id est in activa vita. Quæ per citharam ex inferiori resonantem congrue desatur, eo quod inferior sit contemplatione. Dico quod tibi psallent et constabuntur. Tibi dico qui sanctus es Israel, id est adeo sanctus ut potens sis saturificare omnes fideles quos facis Israel. Cujus rei desiderio tibi psallunt et constentur. Et hoc est ac si dicat: In hoc poterit videri te eos vivificasse, quia tibi psallent et constabuntur: quod aliter non esset. Et cum cantavero tibi, id est cum mei laudabunt te, exsultabunt labia mea, id est meorum in ipsa laude. Et, ne acciperemus labia exteriora, addit: *Et hoc modo scilicet anima mea*, id est meorum, quam redemisti, id est mei exsultabunt laudando te affectionibus animæ suæ; ideo quia eam redimes per me. Affectiones autem labia dicuntur, eo quod per eas anima sibi interiorius loquatur. Non solum autem anima meorum in tui laude exsultabit, sed et lingua mea, id est meorum, meditabitur justitiam tuam, id est in tui laude cum meditatione non temere annuntiabunt omnem justitiam esse tuam, id est a te. Hoc autem superius positum, ubi posuit os meum, etc. Ideo repetit ut addat: Hoc contuitu annuntiabunt. Cum hoc erit quod illi qui quærun mala mihi, Judæi scilicet, confusi in malo et reveriti fuerint, id est erubescerent de resurrectione mea; et timentes in persecutione Vespasiani et Titi. Quod est dicere: Cum viderint justo judicio tuo illos esse factos erubescerent et timidos, hanc justitiam tuam aliis annuntiabunt, ut ab eorum conformitate retrahantur. Vel sic: Lingua meorum meditanter profertur justitiam tuam, id est dicet te esse justum judicem, cum confusi et reveriti fuerint qui quærun mala mihi, id est cum præviderint quod timebunt et confundentur in futuro omnimoda confusione. Illi qui quærun mala meis, qui hic non videntur reverentes, sed securi; nec confusi, sed beati. Quod est dicere: In hoc te justum judicem esse annuntiabant, quod prævidebunt inimicos suos justo judicio tuo futuros esse confusos et reverentes.

IN PSALMUM LXXI.

Titulus septuagesimi primi: *Psalmus David in Salomonem*. Quod sic exponitur: *Psalmus* ista est David propheta in Salomonem respicientis, id est in verum Christum Salomonem, id est verum pacificum, qui fecit utraque unum, et qui est pax nostra (Ephes. ii, 14). Illic autem psalmus etsi videatur quædam habere quæ Salomoni filio David contigissent, scilicet cum dicit: *Deus judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis*. Et judicabit pauperes

populi, et si qua cætera talia sunt, cum tamen quædam habeat quæ nullatenus eidem Salomoni contigerint: ubi scilicet dicit: *Permanebit cum sole et ante lunam, et adorabunt eum omnes reges*, et cætera similia, totus competenter in Christum verum et significatum Salomonem est referendus. Contuens namque Esdras, psalterii titulorum impositor, qui longe post Salomonem regem Israel temporaliter exstitit, ab eodem Salomone Christum significatum fuisse, et secundum nominis interpretationem, et secundum rei gestionem, Psalmum istum, qui de Christo legendus est, Salomonis nomine titulavit. In Salomonis namque tempore justitia et pax maxima fuit in Israel. Unde etiam idem *pacificus* dicitur. Et dilatatum fuit regnum ejus valde. Et ipse sapientissimus exstitit, sic etiam ut regina austri venisse legatur a finibus terræ audire sapientiam ejus (III Reg. x, 1). Sic et Christus qui verus pacificus fuit, mundum justificavit et Deo pacificavit. Et sapientissimus existens reginam a finibus terræ, Ecclesiam scilicet, quam ex captiva reginam et sponsam suam fecit, per prædicatores ad se vocavit; et sapientiam præceptorum ejus eam audire fecit. De dilatatione regni ejus Christi, et de justitia et pace in ejus tempore futura, et de ejus æternitate, et quomodo sibi regnum acquireret, et qui in regno ejus erunt, et de ejus regni benedictione et salvatione Propheta agit, in ipsius laude satis ample immorando. Pro quo in principio psalmi orat ut ei Deus Pater judicium et hinc et in futuro ad utilitatem populi sui tribuat. Orat quoque ut montes et colles pacem a Deo suscipiant, quam susceptam populo suggerant. In fine vero psalmi eidem regi benedicendo, nobis ei benedicendi dat exemplum.

Deus, judicium tuum regi da, id est judicium quod tu cum sancto Spiritu de mundo exerces, et in futuro facturus es, da Christo regi, secundum quod homo est, quod jam habet, secundum quod Deus. Et ostendit quod judicium, et cui regi, cum addit: *Et justitiam tuam filio regis*. Hic autem per hendiadyin idem est justitia quod et judicium. Ac si dicat, scilicet Filio tui regis, Christo, da justum judicium tuum. Et bene dicit tuum, cum hoc judicium Patris sit, et Filii et Spiritus sancti. Licet hoc a quibusdam astruatur: « Non enim **267** Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio (Joan. v, 22). » Quod nihil impedit, cum, sic intelligendum sit: « Pater non judicat quemquam » visibiliter, quia ipse invisibilis est; « sed omne judicium dedit Filio, » secundum quod homo est, cum, secundum quod Deus est, æqualis ei sit, et nihil ipsi ab eo conferatur. Sic scilicet dedit Filio omne judicium, ut ipse, visibilis apparens, totum in futuro judicet, cooperante tamen invisibiliter totius potentia Trinitatis. Et exponit ipsum judicium per partes, sic: Dico, da filio tui regis Christo justum judicium tuum, scilicet da ei *judicare populum tuum in justitia, et pauperes tuos in judicio*. Justitia et judicium idem est. Populum vocat minores, pauperes autem sen-

ctiores, qui, mundum omnino spernentes, Christum nudi et inopes sequuntur. Et est ac si dicat : Da ei potentiam in futuro iudicandi populum tuum, id est minores fideles, qui populus dicuntur, eo quod maxima multitudo erit eorum, ad comparationem maiorum. Vel sic hi duo versus leguntur : *Deus, iudicium tuum regi da*, et hic et in futuro; et ut iudicium illud prosit populo salvandorum, da *justitiam tuam*, id est justitiam quæ ex te est, *filius illius regis*, scilicet populo Christiano, qui filius erit spiritalis regis illius. Quod est dicere : Justifica illum regis filium, et secundum peccatorum remissionem, et secundum virtutum et bonorum operum perfectionem. Si enim injustus relinqueretur, justo iudicio regis damnaretur. Et exponit iudicium per partes, sic : Dico, da *iudicium*, scilicet da ei *judicare hic populum tuum*, quem dixi filium regis; *in justitia*, id est secundum quod justitia ipsius populi promerebitur a te data, scilicet ut, cum idem populus in hoc mundo justus sit, plus ab eodem rege justificetur.

Et da ei regi *judicare* in futuro in iudicio justo *pauperes tuos*, fideles scilicet qui non extra velle sunt pauperes; sed tui pauperes, id est, pro te. Per majores autem fideles, quos pauperes dicit, dat etiam intelligere minores; qui, si non sint mundum omnino relinquentes, in futuro tamen salvandi sunt. Ut autem istud iudicium fiat et hic et in futuro, *suscipiant montes pacem populo* exhibendam, id est apostoli, qui alti sunt ut montes ad comparationem collium, *suscipiant* ab ipso rege pacem, id est dilectionem Dei et proximi, per quam pax erga Deum habetur et erga proximum. Ideoque pax jure dicitur, quam populo, id est minoribus annuntient. *Et quoniam montes non sufficerent, colles*, id est, minores prædicatores, qui dicuntur colles eo quod inferiores erunt in sanctitate, ad comparationem collium qui montibus sunt inferiores, *suscipiant* ab ipsis montibus *justitiam populo* annuntiandam. Justitia idem est quod pax. Et bene dilectio Dei et proximi justitia dicitur, eo quod omnis eam perfecte habens, perfecte justificatur. Enuntiat autem quod orando et optando dixit, ubi posuit *judicare populum*, etc., sic : Dico, *suscipiant montes pacem, et colles justitiam*, populo exhibendam. Et postquam montes et colles pacem populo susceperint, *judicabit* ille rex in futuro *pauperes populi*, scilicet remunerabit justo iudicio suo illos quos dixit montes et colles, qui pauperes erunt hic in populo suo, mundum relinquentes; *et salvos faciet* æterna salvatione *filios pauperum*, subjectos scilicet qui filii erunt spiritalis apostolorum et prædicatorum, *et humiliabit calumniatorem*, diabolum scilicet deprimet, ne ulterius locum habeat suos tentandi vel accusandi. Qui quandiu mundus iste durat, calumniator est, id est accusator, non voce, sed mala sua conceptione. Est etiam calumniator, id est in quantum potest totius boni disturbator. Illum enim usualiter calumniatorem dicimus qui bonum disturbare intendit. Vel *calumniatorem humiliabit*, id est quemcunque impium, qui hic suis

calumnias, id est scandala infert, ne ulterius locum habeat eis calumniandi.

Vel sic potest legi, secundum sententiam quam in duobus primis versibus exposuimus, ut continuatio non mutetur : **268** Postquam pacem susceperint montes, et colles, et populi, *judicabit* hic, id est remunerabit hic *pauperes populi*, majores scilicet, ut, cum justus sint, faciat eos justiores. Et per hanc partem innuit quod et minores, licet non adeo perfecte, juxta hoc tamen quod justitia eorum exiget, remunerabit, *et salvos faciet* in futuro salvatione æterna *filios pauperum*, id est minores. Et per hoc datur intelligi quod multo magis ipsos pauperes, quorum filii erunt, salvabit; *et humiliabit calumniatorem* in futuro. Hoc non mutatur. Laudat autem eum de æternitate sua, sic : Dico quod *humiliabit calumniatorem, et idem rex* qui eum humiliabit, *permanebit in futuro cum sole*, id est cum majestate Patris, secundum deitatem ei consubstantialis. Pater autem jure sol dicitur, cujus naturæ claritas a nullo potest perfecte contemplari, sicut solis claritas ab humano visu perfecte conspici nequit; *et sic permanebit quod erit ante lunam*, id est, in præsentia lunæ secundum humanitatem. Secundum deitatem namque non est localis, scilicet in præsentia Ecclesiæ suæ erit, ut ad cumulum beatitudinis ejusdem Ecclesiæ ab eadem jugiter conspiciatur. Ostendit vero quod vocet lunam, cum addit : *In generatione* scilicet *et generatione* erit, id est in præsentia generationis et generationis, id est omnis generationis justorum. Cum bis ponat *generationem*, de omnibus justorum generationibus dat intelligere. Generatio et generatio idem est quod luna. Lunam Ecclesiam dicit, eo quod in tempore persecutionis deerescat per imperfectionem filiorum, ut luna, et in tempore pacis crescat per filiorum regenerationis augmentum. Vel sic : *Permanebit cum sole*, id est quandiu sol durabit. Et hoc exponit cum in sequentibus addit : Scilicet usque in generationem hujus generationis subsecutivam, et generationem ultimam. Cum bis generationem ponit, omnes generationes dat intelligere. Ac si dicat : Tandiu permanebit, quandiu mundi omnes generationes duraturæ sunt. Et ne putaretur post solem et generationes non esse permansurus, addit : *Et ante lunam* est ipse, id est dignior et durabilior erit luna, scilicet omni re commutabili, quæ per lunam ideo designatur, quia luna sæpe commutatur. Vel sic : Ne videretur non fuisse ante mundum, addit : *Et ante lunam* permansit, secundum quod Deus. Per lunam quippe, quæ pars est omnis creaturæ, omnem creaturam vult intelligere.

Quoniam autem eum regem dixerat, et iudicaturam pauperes, et filios pauperum, posset queri, quomodo eos acquireret in regnum? Quod sic ostendit : Dixi quod rex erit, et pauperes et filios pauperum iudicabit. Quos pauperes et filios sic in regnum sibi acquireret, quod prius *descendet*, id est, veniet de sublimi invisibilitate sua in notitiam primitivæ Ecclesiæ de Judæis, *sicut pluvia descendit in vellus, arca*

existente sicca in tempore Gedeonis. Et post descendit in notitiam gentium, sicut *stillantia stillicidia*, id est, sicut stillantes pluviae *super terram* descendunt, id est super aream, vellere manente sicco. Et bene ponit *stillantia*, ut valeat ad similitudinem. Sicut enim stillicidium pluviae stillat, id est paulatim fluit; ita et ejus notitia paulatim per prædicatores in mentes hominum fluxit. Mittit autem nos ad figuram historiae de Gedeone. Quem cum Dominus dixisset, Israellem a gentibus, quæ nimirum illum oppræsserant, liberaturum, signum hujusce salvationis a Domino petit quod est ei a Domino concessum, scilicet, ut vellus quoddam in area positum humidum inveniret, area sicca existente; altera vero die aream humidam sicco vellere (*Jud. vi, 37-40*). Per vellus ergo prius a pluvia infusum, Judaicus populus præsignabatur, qui se a Deo sine Dei detrimento aliquo abrupterat sicut vellus ab ove, sine damno ovis abruptur. Qui populus tamen secundum partem imbre gratiæ spiritualis erat infundendus, gentibus inde siccis existentibus. Per aream autem **269** quæ postea vellere sicco humida fuit, gentium populus præsignabatur, qui postea, Judæis siccis secundum maximam partem ab ipsa gratia, ea gratia erat replendus; juxta illud Apostoli: « Cæcitas contigit ex parte in Israel, ut plenitudo gentium intraret (*Rom. xi, 25*). » Et bene per aream gentilis plebs portendebatur. Quia sicut area vellus circumquaque ambiebat, sic et infinitus gentium populus Judæos, quorum non tantus erat numerus, omni parte localiter circumdabat. Bene etiam area dicebantur qui terreni erant in affectionibus, nihil eorum quæ Dei sunt sapientes. Area namque nihil aliud est quam terra. Vel sic versus iste legi potest: Dico quod *judicabit pauperes et filios pauperum*, et prius descendet in uterum Virginis, non localiter, sed spiritualiter, sicut *pluvia descendit in vellus*. Quod est dicere: Sicut pluvia descendit in vellus illud, sine velleris corruptione; et inde exprimitur sine ejusdem velleris læsione, sic et Dei verbum descendet in Virginem, id est incarnabitur in Virgine, et nascetur sine Virginis corruptione, et post descendet in notitiam hominum, ut eos spiritali gratia imbutos, Deo bona opera fructificare faciat, sicut *stillicidia stillantia super terram* imbuunt eam, et germinare faciunt.

Laudat autem eum de justitia sua, sic: Dico quod *descendet*, et *in diebus ejus*, id est in tempore regni ejus, *oriatur justitia*, id est genus humanum, quod per Adam in injustitiam decidit, per eum justificabitur, quod per legem et per liberum arbitrium adipisci non potuit. Et non parva justitia, sed *abundantia pacis*, id est abundantissima pax, scilicet dilectio Dei et proximi, quæ et justitia et pax dicitur, ut superius est ostensum. *Abundantia pacis* dico, duratura *donec auferatur luna*, id est Ecclesia de hoc statu in perfectum statum. Vel luna quæ in cœlo est, auferatur de hoc statu: in perfectum statum. Luna namque, et sol et cætera elementa immutabuntur.

A Juxta quod legitur: Ecce nova facio omnia (*Apoc. xii, 5*). Quod est dicere: Tandiu pax ejus durabit, donec mundus iste transeat, non quod post non duret in æternum, sed talia genera locationis sæpius habemus, velut cum dicimus: Exspecta me donec veniam; non quod postea velinus eum discedere. Laudat eum etiam de regni ejus amplitudine, sic. Dico quod *in diebus ejus oriatur justitia*, et ipse *dominabitur a mari orientali*, usque ad mare occidentale, et a mari australi usque ad mare septentrionale. Quod est dicere, dominium ejus durabit ab oriente usque in occidentem, et ab austro usque ad septentrionem, et a flumine incipiet dominari, id est a Jordane qui flumen antonomastice dicitur, eo quod dignissimus fluvius sit in Judæa. Per Jordanem autem dat intelligere baptismum, quia in Jordane Dominus est baptizatus. Ac si dicat: A tempore baptismi incipiet apparere dominium ejus, per prædicationem suam. Ante baptismum enim non prædicavit, non ut ignoraret, qui a tempore natiuitatis suæ secundum quod homo erat, omnia scivit. Non enim, ut Augustinus asserit, locum habere poterat ignorantia, ubi personaliter erat indesinenter Patris æterni sapientia: sed usque post annum tricesimum et post baptismum prædicationem differre voluit, ut exemplum daret ante baptismum, et anni tricesimi ætatem, a nullo esse prædicandum.

Quia vero posuerat *a mari usque ad mare*, et cum maria multa sint, posset intelligi mediterraneum mare, vel aliquod proximum, et sic totus mundus ejus dominio non intelligeretur esse subditus, additur *a flumine*, id est a baptismate, *usque ad terminos orbis terrarum* damnabitur, id est usque ad terrarum. Vel *a flumine* incipiet damnari, id est a Judaico populo, de quo primitivam Ecclesiam constituit, qui metonymice per Jordanem, qui flumen antonomastice dicitur, accipitur, **270** eo quod in Judæa sit *usque ad terminos orbis terrarum*, id est usque in omnes nationes. Ne vero solummodo illi qui non erunt valde peccatores intelligerentur in regno ejus esse, ostendit illos etiam qui in peccatis erunt telerimi in ejus regno futuros, ut per hoc magis ejus justitiam commendat, sic: Dico quod *dominabitur*, et ecce illi super quos dominabitur: *Æthiopes*, id est illi qui in moribus sunt nigerrimi, sicut *Æthiops* in corpore, *procident*, id est se humiliabunt de superbia sua, et *coram illo*, id est in beneplacencia ejus. Vel, *procident coram illo*, id est adorabunt eum. Adorantium autem est coram illo quem adorant prociere.

Et inimici ejus qui nolent coram illo prociere, *terram lingent*, id est terrenis nimio desiderio adhærebunt; a similitudine illius qui, cum ei cibus comestus non sufficiat, vas etiam lingit in quo positus fuit, vel a similitudine quorundam animalium, quorum natura est terram lingere. Ac si dicat: Irrationabiliter se habentes nimio desiderio terrena complectentur, quæ eis causa perditionis erunt. Hoc autem dicit ad cumulum miseræ eorum. Ostendit

vero ad Dei laudem ipsos Æthiopes varias virtutes habituros, addendos: Dico quod procedent Æthiopes, et ipsi effecti reges Tharsis, id est sui ipsius, et hoc sic ut sint reges contemplationis, contemplantes cœlestia, non terrena. Tharsis enim *contemplatio* interpretatur. *Offerent munera* illi regi, scilicet contemplationem suam, et cæteras virtutes non sibi imputabunt, sed illius regis munera esse testabuntur: et sic ea munera ei offerent; et Æthiopes adhuc facti *insulæ*, id est innocentes et rejicientes procul a se omne circumstans peccatum, ad modum insularum, quæ maris circumstantis æstum a se repellunt, et siccæ persistent; *offerunt munera* illi regi, innocentiam scilicet, et cæteras virtutes suas, quas non sibi sed regi attribuent; et ipsi Æthiopes facti *reges Arabum*, id est humiles et alios fructificantes: et effecti *reges Saba*, id est incensi igne charitatis, et ad fidem conversi, *adducent dona* regi, id est alios per prædicationem suam Deo adducent, quos se Deo donare facient per subjectionem. Per Arabes quidem congrue humiles et fructificantes accipiuntur. Arabia namque *humilis* dicitur, vel *campestris*. Per campestris quippe fructificantes intelliguntur, eo quod campi ad fructificandum habiles sunt. Per Saba vero quæ interpretatur *incensa* vel *conversa*, charitatis igne incensi, conversique ad fidem merito designantur. Et notandum, non omnes has virtutes omnibus convenire, scilicet ut sint contemplantes, et innocentes, et humiles, et fructificantes, et conversi, et charitate incensi; sed quibusdam perfectis scilicet omnes conveniunt, aliæ vero aliis, et aliæ aliis. Vel ad litteram intelligi potest, scilicet quod reges Tharsis illius regionis, et cultores insularum marinarum offerent se munera illi regi, per conversionem; et reges Arabum, illorum populorum, et reges Saba, illius terræ, adducent se dona Deo per fidem. Ne vero, si ad litteram acciperetur, soli Æthiopes illi populi, et reges Tharsis, et insularum cultores et reges Arabum et Saba essent adoraturi, addit:

Et adorabunt, id est venerabuntur eum per fidem et bonam operationem, *omnes reges*, id est omnis modi principes: Per reges, omnes terrarum principes designat, *omnes gentes*, id est omnis modi gentes, *servient* ei casto amore. Et merito, quia morte sua *liberabit pauperem* mundum, qui ope sua liberari nequit a potente diabolo, qui in eum potentiam per peccatum Adæ exercet. « Princeps enim mundi hujus ejicietur foras (Joan. xii, 31). » *Et pauperem*, inquam, *cui non erat adjutor* aliquis, id est qui nec per se nec per aliquem adiutorem poterat liberari. Cum vero dixerat pauperem, id est per se insufficientem, videretur per aliquem posse liberari, nisi adderet: *Cui non erat adjutor*. Et non solum *liberabit a potente*, 271 sed hic *parcet* pauperi et inopi; mundo scilicet, qui, quantum ad auxilium suum pauper, quantum ad alterius auxilium, inops est; *parcet*, id est peccata indulgebit. Posset enim a potente eum liberare, et peccata non remittere, et sic tamen mun-

us damnaretur. Dico quod hic *parcet*; et in futuro *salvas faciet* æterna salvatione *animas pauperum*, fidelium scilicet suorum, qui sunt pauperes, id est in spiritu humiles. Cum dicit animas esse salvandas, de salvatione quoque corporum datur intelligi. Exponit autem versum hunc singulis singula reddendo, cum addit: *Ex usu*, etc.

Quod sic legitur præposterate. Dico: *parcet* hic *pauperi et inopi*, scilicet morte sua *redimet animas* suorum *ex iniquitate*, id est omni ex crimine pretio suæ mortis eruet. Et dico quod *salvas faciet* in futuro *animas pauperum*, scilicet *redimet*. id est redemptione suæ mortis *redimet ex usu*, id est ex poenis æternis, quæ ideo dicuntur usuæ, quia majores et durabiles erunt quam peccata, quæ hic sunt, sicut usura major est fenore. *Et nomen eorum* existentium *coram illo*, id est in beneplacencia ejus erit honorabile. Quod est dicere: Quia in beneplacencia ejus erunt, honorabile nomen eis dabit, ut prius vocati servi peccati rei et injusti, et cætera talia nomina habentes, filii dicantur, et reges sui ipsius, et justi, et cæteris hujusmodi vocabulis nuncupentur. Vel sic: *Nomen eorum* erit *honorabile*, et hoc erit *coram illo*, id est in conspectu illius.

Quod est dicere: Ipse reputabit nomen honorabile, cuiusque non videatur, et vivet in eis. Ac si dicat: Ideo nomen eorum erit honorabile, quia ipse *vivet in eis*, id est perenniter erit cum eis. Juxta quod idem dicit: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii, 20). » Vel sic, et *vivet* legitur: Quia superius dicendo, *redimet animas eorum*, dabatur intelligi eum morte sua redempturum, addit: Dixi quod *redimet* moriendo, et tamen postea *vivet in æternum* resurgendo, non in morte detinebitur, sicut Judæorum infelicitas mentietur. Juxta quod legitur: « Mors illi ultra non dominabatur (Rom. vi, 9). » Quia vero de conversione Æthiopum et regum et gentium agendo, desipientium conversione nihil dixerat, de hac etiam agit sic: Dixi quod *adorabunt eum omnes reges et gentes*; et etiam *dabitur ei* a Deo Patre *de auro Arabiæ*, id est quidam de sapientissimis philosophis hujus sæculi. Qui per aurum Arabiæ, quod omni alio auro pretiosum est, designatur, eo quod sapientia pretiosissima sit ad modum auri Arabiæ. Et ipsi qui erunt aurum, orabunt semper eum, id est jegerit; de hoc ipso hoc accipientes, id est de doctrina ejus ut orent. Quod est dicere: Ipse dabit præcepta orandi, sicut in Evangelio legitur dedisse discipulis, sic: « Pater noster, qui es in cœlis (Matth. viii, 9), » etc. Vel orabunt, de ipso hoc habentes, non a seipsis. Ac si dicat: Hoc etiam quod eum orare poterunt, ab ipso habebunt, non a viribus suis. Vel sic: *Adorabunt eum*, id est venerabuntur fide et devotione; de ipso hoc habentes, non per seipsos ad hoc sufficientes; et *benedicent ei*, id est laudabunt eum, *totâ die*, id est de tota illuminatione sua quæ tanta erit ut dies, scilicet hoc quod illuminati erunt fide et sapientia non sibi ascribent, sed illi; inde laudabunt

eum. Vel *tota die*, id est jugiter *benedicent ei*, id est laudabunt eum voce et opere, de beneficiis sibi ab eo collatis.

Et merito *benedicent*; nam ipse erit *firmamentum in summis montium*, existentibus in terra hac præsentibus. Quod est dicere: Ipse firmos faciet in omni virtutum perfectione philosophos summos; qui præ nimia scientia dicendi sunt summi montes montium, id est inter alios montes, scilicet alios philosophos. Vel intransitive dictum est *in summis montium*, id est in summis montibus. Dico quod eos firmos faciet, et in hac terra præsentibus ubi locus est defectio- nis. Vel faciet firmos existentes in terra, id est, in terrenitate sua, in carne, scilicet. **272** Quod est dicere: Dum in hac terrena carne erunt, eos confirmabit ne deficiant. Non solum in futuro, ubi multo magis confirmabuntur. Et quia ipse erit eorum *firmamentum*, *superextolletur super Libanum fructus ejus*, id est ipsi montes quos firmabit, quos in fide fructificabit, *superextolletur super Libanum*, id est exaltabuntur in dignitate meorum candentes, id est prosperantes in terrenis, qui per Libanum designantur, eo quod Libanus *candor* interpretetur, et per candorem solet prosperitas sæpissime denotari. Quod est dicere: Digniores erunt in terrenis florentibus. Et illi *de civitate*, id est de Libano scilicet, de Babyloniam, quæ est candens in terrenis, et est civitas diaboli, *florebunt in præsentibus bonis sicut fenum terræ*, id est utpote terrenum fenum, « quod hodie est, et eras in cibum mittitur (*Matth.* vi, 30). » Quod est dicere: Flos prosperitatis illorum qui cives sunt Babyloniam, id est civitatis impiorum, quæ est civitas confusionis, transitorius est sicut flos feni. Unde Isaias: « Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus quasi flos feni (*Isa.* xl, 7). » Vel sic: Dico quod *fructus ejus superextolletur super Libanum*, et illi qui sunt fructus *de civitate* hac præsentibus, id est de Ecclesia, quæ est civitas Dei munitissima, iuri in aliam civitatem, scilicet in Hierusalem cælestem, *florebunt* in bonis operibus ad generandum messem, id est æternam beatitudinem in futuro suscipiendam, sicut fenum terræ floret ad hoc ut semen ex flore procreetur. *Fenum terræ* dicit, ad differentiam feni tectorum, cujus flos inutilis est ad seminis procreationem, quod fenum « priusquam evellatur exarescit (*Psal.* cxxviii, 6). » Et bene ponit *de civitate*; Ac si dicat: *De civitate* hac, id est de Ecclesia, quæ Dei civitas est, procedent flores justorum, id est opera bona, et in futuro colligentur messes operum bonorum, scilicet beatitudinis æternæ præmium, quoniam autem montes firmabuntur, et superextol- lentur, et florebut.

Sit nomen ejus regis *benedictum*, id est exaltatum usque in sæcula futura. Nomen usualiter pro gloria ponit. Illum enim qui gloriosus est, magni nominis esse dicere consuevimus. Dico ut a montibus benedicatur nomen ejus. *Ante solem* tamen *permanet nomen ejus*, id est gloria ejus. Per solem accipit mundi creationem, eo quod tunc sol creatus est. Et

est ac si dicat: *Non adhibitor* et gloriam ejus exal- tetis, nisi ad *utilitatem* vestram. Nihil enim ei exal- tatio *vestra conferet*, cujus gloria manet ante mundi constitutionem. Quoniam vero dixerat: *Erit firmamentum in summis montium*, ne putaretur solos ma- jores, non etiam minores firmaturus, addit: Dico quod *erit firmamentum in summis montibus*, et non solum hoc; sed *in ipso*, id est in fide ipsius, *benedi- centur*, id est exaltabuntur in omni morum et vir- tutum perfectione *omnes tribus terræ*, id est omnis- modi tribus terræ, tam Judæorum quam gentium. Juxta quod ad Abraham promissio facta est sic: « In semine tuo benedicentur omnes gentes (*Gen.* xxvi, 4). » Et quia in ipso benedicentes, *omnes gentes magnificabunt eum*, gentes et tribus idem est, quod est dicere: Sublimabunt eum laude omnes gentes, dicentes: *Benedictus Dominus Deus Israel*, id est exaltatus sit, quia Dominus est in rebus, et Deus fidelium, quos facit Israel, id est videntes se Deum in contemplatione; vel qui Deus apparet Israel, id est fidelibus cuicumque non appareat Deus. Qui facit, etc., ac si dicat: Ideo benedictus sit, *quia fecit mirabilia*: et non qualiacunque, sed *magna*, et non alieno auxilio, sed *solutus*. Mirabile namque est eum de virgine natum fuisse, et mundum morte sua rede- misse, desperatos ad vitam reducere, et multa alia innumerabilia egisse. Et non ad horam sit benedi- ctus, sed in æternum *benedictum* sit *nomen majestatis ejus*, id est gloria magnitudinis ejus, id est exal- tata sit gloria magna ejus. Dico quod *omnes tribus terræ benedicentur in ipso*: et hoc modo scilicet quod *omnis terra replebitur majestate ejus*, id est omnimodi terreni replebuntur magnitudine spi- ritus ejus. Juxta quod dictum est per Joëlem: « Effundam de spiritu meo super omnem **273** carnem (*Joel.* ii, 20). » Hoc autem ut repleatur; fiat in Ecclesia de Judæis, fiat in Ecclesia de gentibus.

IN PSALMUM LXXII.

Titulus septuagesimi secundi: *Defecerunt laudes David filii Jesse, Psalmus Asaph.* Quod juxta Au- gustinum exponitur: *Psalmus* iste est *Asaph*, id est fidelis synagogæ, habitus pro eo quod defecerunt laudes David filii Jesse, id est pro eâ considera- tione quod defecerunt laudes Judaici populi qui consuevit Deum laudare contuitu temporalium bo- norum, non contuitu æternorum. Adveniente nam- que Christo, laudes hujusmodi defecerunt, cum præceptum a Christo datum sit, non de tempora- libus, sed de spiritualibus bonis debere sollicitari. Juxta quod ipse perhibet in Evangelio. « Nolite solliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur. Scit enim Pater vester quod his omnibus indigetis (*Matth.* vi, 31-32). Et addit: « Querite ergo primum regnum Dei et justitiam ejus: et hæc omnia adjicientur vobis (*Ibid.*, 33). » Congruè quidem additum est: *filii Jesse*, ad differentiam Ecclesiæ et Christi, qui solent ac- cipi per hanc vocem, quæ est David: ut intelligatur

ad litteram David rex Israel, qui fuit filius Jesse. A Per David nimirum Jesse filium metonomice populus Israel accipitur, eo quod ejus idem David rex exstitit. Et bene etiam ea occasione quod *defecerunt laudes* Israelitici populi, psalmus iste dicitur compositus fuisse. Ecclesia namque, quæ et synagoga fidelis dicitur, quæ prius Deum de contuitu terrenorum laudaverat, videns post adventum Christi bonos affligi, malos vero prosperari, in indignationem deveniens, pene defecit. Et pene ex toto malignorum parti conformata est, ut et ipsa posset prosperari. Ab hujusmodi vero errore Dei gratia opitulante tandem exempta, malorum prosperitatem cognovit tendere ad eorum destructionem: bonorum vero adversitatem ad ipsorum salvationem. Et sic amodo non displicet, imo placet ipsi adversitas. B Ut igitur bonos ab errore et indignatione retrahat, et Deum non in terrenis sed in bonis æternis esse laudandum ostendat, in Dei laudem erupit, ostendens eum esse bonum etiam in afflictione bonorum. Redarguendo quoque se ostendit errasse: et quæ de causa erraverit, scilicet contuitu impietatis et malitiæ eorum, scilicet impiorum, quam multipliciter demonstrant; de quorum etiam agit consolatione futura. Tractat insuper ad exemplum aliorum de sui erroris commutatione, et sui erga Deum subjectione: dicendo se Deo amodo adhærere, in eo spem habere. De titulo quidem juxta Augustinum sic agitur. Si vero ad Hieronymi sententiam recurramus, titulus hujus psalmi solummodo esse videtur *psalmus Asaph*. Istud igitur quod præponitur, scilicet defecerunt laudes David filii Jesse, affirmat beatus Hieronimus apud Hebræos hujusce tituli nequaquam esse partem, sed sententiam ad præcedentem psalmum spectantem ab Esdra competenter appositam. Considerans enim Esdras, titulorum compositor, in præcedenti psalmo negotium adventus et regni Christi contineri, in cujus tempore laudes Judaici populi deficient, quas pro contuitu agebant terrenorum, ad instructionem in tempore Christi futurorum hanc sententiam adjunxit; quam sic ponit ac si jam rex advenisset, quæ sic ad psalmum refertur: Quandoquidem rex ille, de quo in hoc psalmo superiori actum est, adveniet, qui talis est ut in hoc psalmo est ostensum, deficient laudes David filii Jesse, scilicet laudes actæ Deo a populo Israel contuitu temporalium. Quod est dicere: Ille rex instruet suos Deum non esse laudandum pro temporalibus, sed pro æternis. Has autem laudes defecisse innuit *psalmus Asaph* qui sequitur; cujus intentio cum superioris tituli expositione ostensa est.

Quam bonus Israel Deus his qui recto sunt corde. In Hebræica translatione habetur: *attamen quam bonus Israel Deus*, etc. Ac si dicat: Cum suos Deus affligi permittat, malosque prosperari, a quibusdam non recte considerantibus, non bonus in hoc 274 esse decernitur. Attamen ipse, qui Deus apparet omnibus qui sunt Israel, quibuscunque non

apparet quam bonus, id est valde et ineffabiliter bonus, apparet in hoc iis qui recto sunt corde, illis scilicet qui corde recto perpendunt ad quid impiorum exaltatio, bonorumque deventura sit afflictio. *Mei autem pene moti sunt pedes*. Quod sic ad superiora conjungitur. Rectis corde quam bonus Deus apparet! Sed *mei pedes pene moti sunt* ab eo, id est ratio mea qua animus incedit, sicut pedibus corpus, pene separata ab eo, id est pene distorta ab eo rationis meæ contuitum. Et sic pene effusi sunt gressus mei, id est bona opera mea, quibus ad Deum incedo, quasi quibusdam gressibus pene effusa sunt, id est exinanita et in irritum deducta; ad similitudinem alicujus liquoris, qui, de vase effusus, in irritum deducitur. Si enim ab eo ratio mea mota esset, omnia bona opera mea ad nihilum redacta viderentur. Juxta quod Ezechiel dicit: « Si averterit se justus a justitia sua, omnium justitiarum ejus non recordabor (*Ezech. iii, 18*). » Adjungit autem causam quare pene moti sunt pedes ejus et gressus, sic: Ideo scilicet pene moti sunt pedes, quia zelavi, id est indignatus sum, considerando rationis intuitu super iniquos. Et exponit unde zelavit super iniquos, addendo sic scilicet: zelavi videns pacem peccatorum, id est de hoc incingatus sum, quia, considerando ipsos iniquos, videbam eos habere vitam pacificam et imperturbatam, cum peccatores essent et digni perturbatione. Super iniquos dicit, a similitudine illius qui, in alto loco consistens, super inferiores aspicit. Accedit vero ad hoc ut solvat quæ de causa pax sit peccatoribus data, sic: Dico zelavi, pacem peccatorum videns. Pacem dico ideo datam a Deo, quia non est respectus Dei morti eorum, id est ideo concedit eis Deus pacem in futuro valde nocituram; quia non respicit ad mortem eorum, quæ pro hac pace eis continget, ut eos inde clementer eripiat. Si enim eos inde eripere vellet, non eis utique pacem, imo adversitatem concederet. Et non est firmamentum Dei in plaga eorum, id est in eis plagatis vulnere peccatorum. Quod est dicere: Et ideo pacem eis concedit, quia non curat confirmare in sanitate eos plagatos; nam si eos adversitate castigaret, ipsos utique plagatos, per hoc in sanitate firmaret.

D Et merito non est firmamentum in plaga eorum. Nam in labore hominum non sunt, id est non sunt participes laboris hominum, fidelium scilicet, rationabiliter se habentium, ad modum hominum. Quod est dicere: Negligunt ad æterna bona adipiscenda laborare ad quæ fideles laborant. Et ideo cum hominibus non flagellabuntur, id est cum fidelibus non castigabuntur flagellis tribulationum. Vel aliter melius hi versus leguntur, ut adhuc addat causas quare zelavit, sic: Et ideo zelavi quia non est respectus Dei morti eorum, id est peccatis eorum, quæ dicuntur mors, eo quod causa sint mortis. Quod est dicere: Ideo zelavi quia Deus non respicit peccata eorum ut in præsentem vitiscatur, et quia non est firmamentum in plaga eorum. Quod est dicere:

cere: Si aliquando eis plaga contingit, id est adversitas. In illa plaga *non est firmamentum*, id est illam plagam Deus non confirmat, ut diu duret, prout eorum mala merita videntur exigere, sed cito transitoria est. Et ideo adhuc *zelavi*, quia *non sunt in labore hominum*, fidelium scilicet, id est non sunt participes laboris fidelium, ut eodem modo laborent in adversitatibus sicut ipsi. Et hoc exponit cura addit, *et*, id est scilicet, *non flagellabuntur in hoc mundo*, neque flagellantur flagellis tribulationum a Deo *cum hominibus*, id est cum fidelibus, quod est dicere: Ideo indignor, quia video fideles laborare et flagellari a Deo, malos vero minime; si enim saltem boni non laborarent neque flagellarentur, non adeo indignarer. Vel ita potest legi, ut superius expositum: **275** fuit. Dico quod Deus non respicit mortem, id est peccata eorum, et ipsi tamen *non sunt in labore hominum*, id est fidelium, ut ad æterna laborent, sicut fideles, et cum ideo viderentur digni flagellatione, non flagellantur a Deo cum hominibus. Ac si dicat: Tanto magis indignatus sum cum videam bonos laborantes ad æterna flagellari; ipsos vero ad æterna laborare negligentes, minime flagellari. *Ideoque* quia non flagellantur neque flagellabuntur, *superbia eos tenuit*, id est vinxit et alligavit nunquam eos dimisura, et tanto magis magisque superbiunt.

Et ideo adhuc *operis sunt*, id est circumvallati *iniquitate*, id est iniqua cogitatione quantum ad proximum; et *impietate* quantum ad Deum sua, id est ab eis procedenti non a meritis Dei et proximorum. *Operis sunt* per emphasim dicit, a similitudine corporis, quod undique vestibus operitur. Ac si dicat: Valde repleti sunt iniquitate et impietate sua, quam sponte habent, nullo eis occasionem dante, et *iniquitas eorum*, id est iniqua eorum cogitatio, *prodiit quasi ex adipe*, id est ex terrena prosperitate, quæ dicitur quasi adeps, id est similis adipi, quia sicut adeps pinguium animalium causa est, quare ipsa superbiant, sic eorum prosperitas terrena quare superbiant est causa. Et ex *iniquitate*, id est ex iniqua cogitatione, *transierunt usque in affectum cordis*, id est usque in nimium desiderium cordis. Quod est dicere: Non solum cogitaverunt inique, sed etiam ad hoc transierunt, ut affectum haberent in corde, *suxæ voluntatis pravæ complendæ*. Vel sic: Si dicamus in affectu cordis. Dico quod iniqua cogitatio eorum *prodiit ex adipe*. Et non fuit parva hæc iniqua cogitatio. Sed *transierunt* alios malos qui ita non prosperantur, sicut ipsi in pravo affectu cordis. Quod est dicere: Superaverunt omnes alios nequam, in pravo cordis desiderio ut pejora desiderent quam ipsi. Repetit autem, cum dicit, *cogitaverunt*, ut addat sic: Non sufficit eis transire alios in pravo affectu et prava cogitatione, sed *cogitaverunt nequitiam iniqui*. Et post *locuti sunt nequitiam*, et non in secreto quod utique tolerabilius esset, sed *iniquitatem locuti sunt in excelso*, id est in manifesto, ut alios ad eam attrahant, a similitudine illius qui in altum

locum ascendit ut vox ejus omnibus in circuitu existentibus manifesta sit. Et non qualemcunque iniquitatem *locuti sunt*, sed *posuerunt os suum in caelo*, id est constans fecerunt os suum in blasphemia Dei cæli, vel *posuerunt in caelum*, id est contra caelum, scilicet ut Deum cæli blasphemarent. Et sic tamen quod *lingua eorum prius transiit in terram*, id est in ea quæ sunt in terra, quod est dicere: Prius blasphemaverunt homines et ea quæ in terra sunt, et ab eorum blasphemia ad Dei cælestis blasphemiam transierunt, ut eam postea blasphemarent, vel sic: Dixi quod *tenuit eos superbia*, et adeo *tenuit* quod *posuerunt os suum in caelo*, id est in conformitate cælestis Dei, ut sicut ille res disponit et dispositione perficit, sic et ipsi subditis imperando res futuras pro velle suo disponerent, et ad effectum pertrahere sui verbi imperio molirentur, et lingua eorum in terra existentium transiit terrenas cogitationes, scilicet ut cum terreni essent, non quasi terreni cogitarent, sed quasi dii reputantes se nimis sublimes, ac si dii essent. Ac si dicat: Cum ipsi terreni sint et sublimia nimis loquantur *inimice*, causa sunt quare *zelavi*.

Quia vero dixerat se zelasse, et causas zeli ostenderat, posset ab aliquo quæri, Quare hoc dicis? Ad quod sic respondet: Ideo hoc dico, quare *convertetur* ab hoc eodem errore *populus meus*, id est populus fidelium mei conformis, *hic*, id est in consideratione horum verborum. Ac si diceret: Ideo me talibus de causis zelasse demonstravi de quo tandem respici: quia occasione horum verborum *convertetur* populus fidelium mihi conformis **276** ab hac eadem indignatione si in ea fuerit et sic in eis fidelibus populi *invenientur dies pleni*, id est plenitudinis. Quod est dicere: Talem habebunt vitam, qualls debet esse vita eorum qui sunt in diebus plenitudinis, id est sic vivent ut Deum in adversis laudent contuitu cælestium utpote existentes in diebus plenitudinis, id est in tempore gratiæ. Vel sic: Et quia *convertentur* a zelo, in futuro *invenientur in eis dies pleni*, id est dies æterni et indeficientes, quod est dicere: conversio causa erit, quare vitam æternam tandem sint adepturi, ut vero magis et magis retrahat, ostendit unde *convertentur*, sic; Dico quare populus fidelium *convertetur*. Et *dixerunt* ipsi fideles et voce et cogitatione: *Quomodo scit Deus*, id est qua ratione potest comprobari quod Deus sit sciens omnia, *et si est scientia in excelso*, id est si cum excelsus sit, omnia esse, injustus est. Hoc autem subintelligitur per aposiopesin; sed quia ignominiosum est, ponere noluit, ostendit quoque unde in hunc errorem deciderunt, sic: Dicimus quod Deus videtur non scire omnia, aut si scit, injustus videtur esse, et *ecce* quare alterutrum horum videtur, quia *ipsi*, id est iidem homines *peccatores* existentes, *et abundantes in sæculo*, id est in bonis sæcularibus, *obtinerunt divitias*, id est diu habuerunt, quod utrumque injustissimum videtur. Ac si dicat: Si omnia sciret, illos utique qui peccatores sunt, non

permitteret abundare divitiis sæcularibus. Quia si abundare permitteret, saltem eas obtinere non sine-
ret, sed eos eis cito privaret. Si vero omnia scit, tunc injustus videtur. Cum ipsos qui sunt peccato-
res dimittit divitiis abundare. Et quod multo pejus videtur, eas divitiis obtinere, qui potius digni essent
omnimoda afflictione. Dico quod fideles dixerunt hoc quod superius posui, et ego dixi istud idem mecum,
et istud quoque quod sequitur. Ergo, si Dominus non scit, vel, si scit, et injustus est, sine causa, id est sine utilitate, *justificavi cor meum*, benecogitando, et sine utilitate *lavi manus meas*, id est munda feci opera mea, *inter nocentes* existens, quorum exemplo devocari possem et non sum devocatus, quod est dicere : Inutiliter bene cogitavi, et opera bona et munda feci, vel si Deus non omnia sciat, vel si sciens injustus sit. Et inde apparet quod sine utilitate feci, quia et *sui flagellatus* a Deo *tota die*, id est jugiter tribulationibus. Et *castigatio mei fuit in matutina*, id est in celeritate. Quod est dicere : Si aliquid committo, inde me celeriter castigavi. Et tamen ipse me flagellavit, et ideo videor inutiliter cogitasse, et opera mundasse, cum propter hoc diceret me immunem a flagellis esse. In *matutinis* ponit, pro in celeritate, a similitudine illorum qui mane surgunt celeriter, ad opera sua complenda.

Ostendo errore suo, ostendit quoque quomodo sit inde conversus, sic, illa dixi ego quæ superius ostendi, et contra hoc dicebam. Si ego narrabo sic, id est affirmavero vel Deum inscientem esse vel injustum. Ecce tali modo in præsentia est hoc inconveniens, scilicet *reprobavi*, id est reprobata ostendi, non quantum ad rei veritatem, sed quantum ad meam reputationem *nationem filiorum tuorum*, id est multitudinem fidelium qui sunt filii tui spiritales, quod est dicere : Ostendi, quantum ad me, te reprobare omnem multitudinem fidelium, quos non remunerabis, si inscius aut injustus sis. Quod est inconveniens et incredibile ut non remunerentur, vel sic : Si hoc narravero, scilicet Deum esse inscium et injustum, et filios suos non remuneraturum, ecce in præsentia est hoc inconveniens scilicet *reprobavi*, id est contempsi *nationem filiorum tuorum*, id est auctoritatem multitudinis fidelium, qui affirmant Deum omnia scire, justum esse, et fideles remuneraturum quandoque. Et quoniam inde tale mihi inconveniens occurbat, *existimabam ut cognoscerem*, hoc existimabam, non multum proprie appositum esse videtur, sed cum in Hebraica translatione habeatur **277** cogitavi, videtur etiam existimabam, positum esse pro cogitabam. Ac si diceret : Cogitabam ut cognoscerem hoc, quare Deus cum omnia sciat et justus sit bonos deprimi, malos autem in præsentia permittit exaltari. Et *labor iste ut hoc cognoscam est ante me*, id est ultra me, scilicet major me, ut ad fidem nequeam illum deducere :

Donec intrem in sanctuarium Dei, id est donec a divina gratia admittar, in dispositionem Dei videntam, quæ sanctuarium dicitur, eo quod in ea sancta

Dei mysteria continentur, quod est dicere : Labor hoc cognoscendi tantus est quod nunquam illum ad effectum perducam, donec gratia divina concedente admittar, ut aliquantulum mihi justa et occulta dispositio Dei manifestetur, per quam ista decernentur. Quod autem ponit *intrem*, a similitudine illius dicit qui in aliquam domum diu habens intrandi desiderium, tandem admissus intrat. Et est iste labor ultra me, donec positus in *novissimis eorum* consideratione, *intelligam*, id est intellectum rectum habeam, quare hic Deus malos prosperari patiatur. Ac si dicat : Nunquam cognoscam, quare hic prosperari permittantur, nisi ad *novissima eorum* respexero tormenta, quæ pro prosperitate sunt eis adfutura. Vel sic potest legi : Hoc *labor est ante me*, dico, quia cogitabam ut cognoscerem, et hoc cognoscere *labor est ante me*, id est labor est cognoscere, considerando ea quæ sunt ante me, scilicet præsentia eorum prosperitates, et bonorum afflictiones, quæ sunt in conspectu meo. Quod est dicere : Si eorum aspiciam prosperitates, et bonorum adversitates; quæ ante me sunt, id est in mei præsentia, laboriosum est cognoscere quare hæc fiant. *Donec intrem in sanctuarium Dei, et intelligam in novissimis eorum*. Expositio hujus versus non mutatur. Quod est dicere : Non hoc cognoscam, donec ad Dei dispositionem, et ad eorum novissima me referam. *Veruntamen* potest hoc videri per ipsas eorum prosperitates, quare eis contingant, licet dixerim esse laboriosum hoc cognoscere, nisi per novissima considerata, nam *posuisti eis prosperitates propter dolos*, id est juxta dolos, scilicet ad similitudinem dolorum. Quod est dicere : Ita dedisti eis prosperitates, ut videantur esse doli, cum tamen ex justitia sic contingant. Et exponit quomodo sint similes dolis, sic vero juxta dolos posuisti. Nam *dum allevarentur ipsis prosperitatibus, dejecisti eos interius*, id est destruxisti eorum rationem ut magis excæcarentur. Quod est dicere : Cum eis dederis prosperitates ad eorum delectationem, videris dolose egisse, cum tamen justum sit, a similitudine illorum qui simulatoria bona prætentunt, ut per hoc aliquem decipiant. Ostendit autem eorum novissima, sic : Dico quod *intelligam in novissimis*. Et in ipsis novissimis *quomodo facti sunt in desolationem*, id est in quartam sicut desolationem, amittendo bona temporalia, in quibus modo consolationem habere videntur, et de illa desolatione non poterunt cavere. Nam *subito defecerunt*, id est repente et improvide deficient, et desolabuntur a bonis temporalibus, juxta quod Apostolus ait : « Dies Domini sicut fur in nocte veniet (1 Thess. v, 2), » et non solum deficient a temporalibus, quod utique tolerabile esset; sed etiam *perierunt*, id est peribunt sine fine *propter iniquitatem suam*, quam hic habent, juxta quod idem Apostolus dicit : « Cum dixerint pax et securitas, repentinus eis superveniet interitus (Ibid. 3). » Ostendit autem per similitudinem, quomodo deficient, sic.

Dico quod deficient, et hoc *velut somnium surgentium*, id est sicut deficient divitiarum, quæ quando somniantur a populis, eis scilicet surgentibus, a somno nihil esse apparent, ita et eorum prosperitas quæ vana est, deficient, eis in futuro surgentibus, et non solum tunc apparebunt nihil esse, sed hic etiam *rediges ad nihilum in civitate tua*, scilicet in Ecclesia, *imaginem ipsorum*, id est imaginaria **278** bona ipsorum, bona videlicet terrena, quæ ipsi reputant vera bona, cum non sint nisi imago, et quasi umbra bonorum. Quod est dicere: Ecclesiarum tuarum specialiter revelabis hæc imaginaria bona, quæ impij reputant magna, nihil esse, ad comparationem æternorum bonorum. Posset quæri unde scis quod mali desolandi sunt. Et quod hæc bona nihilum esse reputantur in Ecclesia. Ad quod sic respondet: Inde mihi notum est hoc. Quia *cor meum inflammatum est*, id est illuminatum et succensum flamma sapientiarum spiritualis: *et renes mei commutati sunt*, id est delectationes meæ, quæ per renes accipiuntur, eo quod in renibus delectatio carnalis est, commutatae sunt, ut qui prius delectabar in sæcularibus, modo delecter in spiritualibus. Ostendit autem unde sit commutatus, sic addens: Et priusquam commutarer *reductus sum ad nihilum*, id est ad nihilum virtutum et rationis meæ, ut carerem ex toto vel ad nihilum, id est appetitum temporalium, quæ nihil sunt. Et adeo *sum reductus ad nihilum* quod *nescivi* quod agendum esset et quod dimittendum, et adeo *postea renes commutati sunt*, et *cor meum inflammatum*, quod ego qui prius rebellis eram et immanis suetus apud te existens, id est in familiaritate, et beneplacencia tua, *factus sum ut jumentum*, id est domitum animal, et paratum ad deferendum onus præceptorum tuorum, ad modum jumentum, quod mansuetum animal est, et ad onus ferendum habile. *Et ego semper tecum ero*, non ulterius te deserturus. Ostendit autem quomodo factus est jumentum per eum, sic: Vere *factus sum jumentum*, non per me, sed per te. Nam tu tenuisti, id est perseverare fecisti, *manum dexteram meam*, id est bonam operationem meam, quæ per manum dexteram accipitur, per quam solet sæpe prosperitas intelligi, eo quod bona operatio cedat ad prosperitatem, et *deduxisti me in voluntate tua*, id est promoveri me fecisti de bono in melius in præceptis tuis, ut magis et magis ipsa completerem, et sic jumentum fierem, et in futuro *suscipisti*, id est suscipies me, de mortali et passibili faciens immortalem et impassibilem, et hoc *cum gloria*, id est sic ut me facias gloriosum et in anima et in corpore. Agit autem de gloria illa admirative, ut eam esse magnam ostendat, sic: Vere me suspicis cum gloria.

Quid enim mihi est in cælo, id est quam magnum quidem mihi paratum in cælo, æterna gloria scilicet, et cum illud quod est in cælo magnum sit, et illud semper appetiisse debuissim, quod *voluti* ego miser dari mihi a te *super terram*, id est quam vile quid petii dari mihi a te in hoc mundo,

A dum *zelavi pacem peccatorum videntis*, scilicet terrena bona *velui* mihi dari, quæ vilissima sunt. Ob hoc autem sic se redarguit ut alios devocet ab appetitu terrenorum. Diceret aliquis: Unde scis te suscipiendum esse *cum gloria*, cum terrena prius appetieris? Ad quod sic adjungit: Inde confido me *cum gloria* esse suscipiendum, quia jam *defecit caro mea*, id est secundum quod mea, et *cor* secundum quod *meum* erat. Quod est dicere: Defecit in me carnalis appetitus, et cogitatio terrena, et quia *Deus est cordis mei* inhabitator spiritualiter, ut de illo solo cogitem, et *pars mea*, ut ex omnibus rebus eum solum partem eligam et appetam. Et hoc *in æternum*, et hic scilicet et in futuro. Quod est dicere: Ideo me *cum gloria* suscipiet. Quoniam, omnibus omissis, illum solum cogito et expeto. Subjungit vero causas, quare Deum cogitet et appetat singulis singula reddendo, sic: Dico quod *Deus cordis mei* possessor est, et *ecce* in præsentis est causa, o Deus, quare te velim esse *mei cordis* possessorem, *quia illi qui elongant se* cogitatione a te *peribunt sine fine*. Et ne peream, a te nolo elongari. Et te partem meam eligo et expeto. Quia *perdidisti*, id est perdes *omnem qui fornicatur abs te* recedendo, et diabolus sequendo, qui adulterinus maritus est. **279** A similitudine fornicariæ mulieris, quæ, marito relicto, adultero sociatur, et ne me perdas. Nolo fornicari recedendo a te, velut qui fornicatur abs te recedendo, id est non obediens tibi, casto amore sed timore; a similitudine mœchæ mulieris, quæ potius timore quam amore marito obedit; quæ, si auferere, fornicaretur. Dico quod illum perdes qui elongat se a te et qui fornicatur. *Mihi autem bonum est*, id est utile, *adhærere tibi Deo* cogitatione, et *ponere in te Domino* omnium et Deo, id est creatore *spem meam*, id est appetitum meum. Quod est dicere: Sed me non perdes. Nam ego utile existimo de te solo cogitare, et te solum appetere, et est mihi bonum, id est utile, *ut annuntiem* aliis *omnes prædicationes tuas*, id est omnia præcepta tua, quæ tu jubes prædicari. Ego dico existens *in portis filiarum Sion*, id est in virtutibus, quæ sunt portæ per quas Ecclesia introibit ad Sion, id est ad consortium angelorum. Cujus Sion dicitur esse filia, eo quod ad ejus puritatis et innocentiarum similitudinem, innocens et pura consistat; vel intransitive dicit, filiarum Sion, sic: Ego dico existens in prophetarum sententiis, qui per doctrinam portæ sunt; per quas Sion eorum filia, id est imitatrix, ad vitam introeat. Ac si dicat: Sic eis præcabo ut in virtutibus perseverem: «Ne si aliter prædicaverim, reprobus efficiar (I Cor. ix, 27).» Vel sic. Sic prædicabo, ut a prophetis non dissentiam. Et quia bonum esse reputo sic prædicare, non perdet me Deus cum fornicantibus ab eo. Per hoc autem quod hoc dicit: aliis exemplum dat Deo adhærendi et in eo spem ponendi, et in portis filiarum Sion prædicandi.

IN PSALMUM LXXIII.

Psalmi septuagesimi tertii titulus. *Intellectus Asaph*, id est fidelis Synagogæ, vel ante tempus

Christi, vel in tempore persecutionis martyrum existentis. Quod est dicere : Psalmus iste in quo occultus continetur intellectus, est fidelis Synagogæ, quæ hic agit conquerendo de repulsione et persecutione Judæorum a Romanis facta. Pro quorum Romanorum salute et conversione orat, cum persecutionem illam non fecerint ea intentione, ut Deum vindicarent, licet illa persecutio ad Dei vindictam fieret, sed potius ea intentione, ut nomen Dei dele-
rent, et sibi ipsis triumphum acquirerent. Agitetiam de persecutione fidelium, pro quibus etiam orat, et hoc ea intentione facit ut Justo iudicii Dei intellectum in nobis generet. Adjungendo causam, quare infideles persecutionem patiantur ad damnationem, et quare fideles ad salvationem, quod utrumque obscurum erat. Cum autem et pro persecutoribus et pro persecutis orat, nobis sic orandi exemplum dat. Et notandum quod quando in titulo ponitur intellectus, in psalmo aliquid obscurum intellectu continetur, verbi gratia, in hoc psalmo, per cuius evidentiam intelligitur, quare Deus bonos affligi sicut et malos patitur, quod forsitan injustum esse videtur, et quod ad intelligendum obscurum est. Notandum quoque quia si fidelis Asaph ante Christi tempus existens, et damnationem successorum Spiritu sancto prævidens, loqui introducatur. Hoc quod more prophetico præterite ponit, future intelligendum esse. Si vero illa fidelis Synagoga de Judæis, quæ in tempore et post persecutionis tempus existit introducatur loquens; hoc præterite positum præterite quoque legetur. Notandum etiam quod cum de eorum damnatione conquerendo et compatiendo agat; admiscendo etiam se, ex compassione nimia numero eorum, nobis exemplum dat, quod etiam inimicis et damnandis compati debeamus.

Ut quid, Deus, repulisti in finem repulsionis, id est omnimoda repulsione et in corpore et in anima? Determinat autem quos dicat repulsos; cum addit : Et ut quod *est iratus*, id est vehementer accensus *furor tuus, super oves pascuæ tuæ*, id est ad hoc ut Judæos opprimat, qui fuerunt oves pascuæ tuæ, id est quos tu pavisti in pascuis legis, ad modum pastoris qui **280** oves in optimis pascuis pascit. Ira et furor aliquando idem est. Aliquando furor pro nimia ira ponitur. Cum autem hic dicit *iratus est furor tuus*, vehementiam furoris innuit. *Ut quid, Deus, repulisti*, et iratus est furor tuus, idem est in sententia, sed ideo repetit dicendo *iratus est furor tuus*, ut addat ad determinationem, scilicet *super oves pascuæ tuæ*. Et hoc est ac si diceret : Cum Judæos olim adeo dilexeris, mirum pluribus videtur quæ causa est quare sic eos repulisti; et sic adversum eos furor tuus exarsit. Causam autem repulsionis eorum postea ostendit, persecutionem ipsam præostendens; vel aliter medietas hujus versus legi potest, sic : *Ut quid, Deus, repulisti in finem* Judaicum populum. Hæc pars versus non mutatur. Est etiam *iratus*, id est succensus *furor tuus super oves pascuæ tuæ*, super nos scilicet, quos pascis ut oves

A simplices pascuæ doctrinæ tuæ. Ac si dicat : Cum etiam nos affligi sinas sicut infideles, facis ideo ut sis nobis iratus. Hanc questionem facit, ut postea solvat. Orat autem pro se sic : Dico quod populum Judaicum repellis, et quidquid de illis sit qui æternam damnationem promeruerunt. Saltem *memor es: o congregationis tuæ*, nostri scilicet qui sumus congregatio tua, ne nos in perpetuum repellas, et nobis iratus permaneat. *Quam* congregationem per antecessores nostros patriarchas, scilicet et prophetas *possedisti ab initio* gentis nostræ. Ac si dicat : Cum tu, Deus, possessor noster sis, a tempore antecessorum nostrorum quorum fidem imitatur et eis jam beneficia multa impenderit, et eorum memor fueris, oro quoque nostri memor sis, ne a tua gratia repellamur. Non enim alii possessori quam tibi Deo subijci volumus, et ideo *memor esto*, quod beneficium hoc nobis jam contulisti, scilicet *redemisti* pretio mortis tuæ *virgam*, id est regnum *hereditatis tuæ*, id est nos qui sumus regnum tuum hereditarium, id est naturale regnum nulli alii Deo prius subditum, a similitudine possessionis hereditariæ, quam possidet aliquis non sic ut eam alii Dominio rapuerit, sed quæ sibi ex avibus hereditario jure contingit. Ac si dicat : Cum nos utpote regnum tuum hereditarium existentes redemisti, oro quoque nostri memor esto, ne redemptio illa deducatur in iritum. Per virgam, quidem sceptrum; per sceptrum regnum accipitur, cum sceptrum regni sit signum. Quæ virga, id est quod regnum hereditarium est *mons Sion*, sublimis in virtutibus, scilicet ad modum montis et speculans æterna. In quo monte tu, qui omnia potes, *inhabitasti* non localiter : sed secundum inoperantem gratiam. Ac si dicat : Non per se est mons Sion, sed per hoc quod tu in eo inhabitas secundum inoperantem gratiam, ut eam ad opus bonum promoveas. Et quia inhabitationem tuam ipsam montem Sion effecisti, oro quoque *memor ejus esto*.

Dico in quo *inhabitasti*, in eo scilicet quod sunt *mons* et *Sion*, id est in ea consideratione quod sunt sublimes in sanctitate et speculantes æterna. Vel sic littera adaptatur, sententia tamen eadem existente virga illa est mons Sion, in quo, id est consideratione cuius rei, scilicet quod est mons Sion, inhabitasti in eo monte secundum inoperantem gratiam, nisi enim inhabitates, nequaquam mons esse posset. Et in eo quod mons est, te inhabitare considerari potest. Orat etiam pro persecutoribus Judaici populi, Romanis scilicet. Qui cum populum persecuti sunt non quantum ad Dei vindictam, sed quantum ad ignominiam, sic : Dixi quod *repulisti* Judaicum populum a terra per Romanos, et tu, Deus, *lora*, id est exalta, *manus tuas*, id est est potentiam tuam : *in finem* levationis, id est omnino *in superbias eorum* deprimendas, per quos plebem Judaicam repelli permisisti. Ac si dicat : Non solum oro ut nostri memor sis, sed etiam oro ut exaltatam ostendas potentiam tuam, deprimendo eorum superbias, et humiles eos et subditos tibi faciendo, vel sic : *Leva manus tuas*,

id est potentiam tuam, in **281** *superbias eorum* A deprimendas. Et hoc *in finem*, id est in consummationem. Quod est dicere : Adeo potentiam tuam super eos exalta ut eorum superbias ex toto consumas.

Ostendit autem partes earum superbiarum, cum addit : Vere ipsi superbias habuerunt, nam *inimicus Romanus* populus tibi mala vita sua inimicans, quanta *malignatus est in sancto* sanctorum, id est quam magnas malitias in sancto templo tuo exercuit. Sanctum sanctorum interior pars templi dicebatur, quam solus pontifex semel in anno cum sacrificiis intrabat, potest etiam totum templum sanctum dici, eo quod dedicatum esset, licet ab indignis cultoribus frequentaretur. Non solum vero *malignati sunt*, sed *gloriantur sunt de malitia sua qui oderunt te*. Denegando B cultum tibi debitum, et nomen tuum delere cupientes, Romani scilicet, *in medio solemnitatis tuæ paschalis*, id est in omnibus diebus solemnitatis paschalis, quam licet indigne, tamen in honore tuo celebrare se *pataverunt*. Ideoque tua dicitur, quod est dicere : Gloriantur sunt Romani de sua obsidione et persecutione, et hoc ad intentionem odii et ignominie tuæ. Legitur namque quod quia in Pascha Judæi Dominum Jesum crucifixerunt, in quadragesimo secundo anno post Domini passionem, in Pascha a Romanis obsessi fuerunt (JOSEPH. *Bel. Jud.*). Et sicut Judæi in illo festo de Domini morte sunt gavisi, ita et Romani in eodem festo de eorum obsidione et persecutione sunt lætati, quod superbum valde fuit. Pejus enim est et superbius, de mali completionem C gaudere quam ipsum malum complere. Et non solum gloriantur sunt, sed etiam quod superbum fuit, *posuerunt super summum*, id est super aliquem excelsum locum *signa sua* : signa scilicet, id est talia signa quæ ipsi non reputaverunt esse signa Dei, sed *signa sua*, id est signa victoriae suæ. Et sic *posuerunt sicut in exitu* solent, signa poni, id est in arcu triumphali, sub quo homines intrant et exeunt. Ideoque dicitur exitus. Vel in porta, per quam homines intrant et exeunt. Tangit autem morem antiquorum. Qui cum aliquam civitatem ceperant et devicerant, statuam vel signum aliquod, super arcum triumphalem, vel super portam, in memoriam victoriae suæ ponebant. Cæterum quia Romani, Hierusalem funditus eversa, portam in qua signa victoriae suæ ponerent non habuerunt, super aliquem summum locum posuerunt, qui non reputaverunt esse signa ultionis divinæ, quod debuissent facere; sed suæ victoriae, quod utique superbissimum fuit. Vel *sicut in exitu*, id est ita posuerunt sicut victores ponunt signa *in exitu*, scilicet quando exeunt aliqua civitate devicta, et non cognoverunt hanc victoriam, non ex sua probitate, sed ex divina dispositione contingere. Vel sic legitur, si super summo ibi sit, juxta Augustinum, et non cognoverunt, sicut, id est qualiter sit, *in exitu, super summum*, id est de summa Dei dispositione, quod est dicere : Non cognoverunt qualiter hæc victoria exivit de dispositione summi

regis. Quod utique si scissent, nunquam de ea superbissent. Demonstrat vero a partibus, quomodo *in sancto* malignati sunt, cum addit : Vere *in sancto* malignati sunt, nam *in idipsum* malitiæ tendentes, id est in eadem cogitatione mala concordantes.

Exciderunt securibus januas ejus templi, quasi in silva lignorum solet fieri. Silva lignorum proprie dicitur ea quæ ad hoc deputata est ut arbores ejus succidantur. Non ut defendatur ad opus pascuæ ferarum. Arbores enim incisæ, ligna dicuntur. Quod est dicere : Sine reverentia qualibet januas ejus exciderunt, sicut sine reverentia silva lignorum succiditur. Per excisionem januarum, quæ magis ornatae partes templi erant, innuit quoque destructionem aliarum partium. Antiqui namque magis in portis ædificandis studebant, et non solum exciderunt, sed etiam *dejecerunt*, id est prostraverunt eas januas *in securi et ascia*, id est in percussione securis et ascie. Per hæc **282** duo, omnia ferramentorum genera designat. Cum vero ponit *in ascia*, innuit quantam habuerint templum destruendi voluntatem. Cum illud opus fabrilis, quod ferramenti magnis delere non poterant, ascia et ferramenti aliis parvis debebant. Et non solum *dejecerunt januas*, sed *incenderunt igni sanctuarium tuum in terra* positum, id est templum quod dicitur sanctuarium, eo quod in eo sancta continebantur, arca scilicet, et candelabra, et cætera talia. Quod enim supponit *igni*, non ideo dicit, ut succendi posset nisi igne, sed ad ostensionem vehementis incensionis hoc supponit. Et bene ponit *in terra*, ac si diceret : Illud quod *in terra* positum erat, incendi potuerat, in cœlesti vero templo, quod per hoc significabatur, nihil juris habuerunt. Et per hoc ad illud templum nos niti adhortatur, in quo nullum patiemur ab hostibus assaultum. Priusquam vero incenderent, *polluerunt homicidio et sacrilegio*, et aliis perversis actionibus *tabernaculum nominis tui*, id est gloriæ tuæ, templum scilicet, quod ad gloriam *nominis tui* factum fuit, quod nimirum ad respectum supercœlestis templi *tabernaculum* dicitur, eo quod illud æternum sit, istud vero transitorium : et inde hoc contigit quod *incenderunt et polluerunt*, quia *dixerunt in corde suo*. Et non pauci ex eis hoc dixerunt : Sed *cognatio eorum simul*, id est omnis eorum collectio unanimitè dixerunt in corde suo, *Faciamus quiescere*, id est cessare, *a terra ista*, scilicet a Judæa, *omnes festos dies Dei* Judæorum. Ac si dicerent : Ipsi diis nostris spretis, nescio quem Deum colunt cui festa faciunt. Sed nos templum destruamus, et sic faciemus quod amplius in hac terra illi festi dies non celebrabuntur. Et quia hoc *in corde dixerunt*, ad actum etiam perduxerunt.

Demonstrata igitur Judæorum persecutione, et Romanorum malitia et superbia, subjungit fidelis Asaph causam ipsius persecutionis, hoc scilicet quod tempus visitationis suæ non cognoverant. Et admisceat se collectioni eorum loquendo de illis, quasi et ipse Asaph eis fuisset conformis, ignorando tempus

visitationis (*Luc. xix, 44*), non tamen quod eis conformis existisset, sed ideo sic agit, quia cum ejusdem originis esset, et nimium ei compatiatur, errorem eorum suum reputat non secundum ejusdem erroris habitudinem, sed secundum compassionem. Dixi: *ut quid repulisti*. Et ostendi quomodo fuere repulsi. Quod merito contigit nam nos *signa nostra non*, id est nonne, *vidimus? Vere vidimus*. Ac si dicat: *Ideo jure contigit*, quia tempus visitationis non cognovimus quantum ad partem nostri, id est multi ex nobis cognoscere noluerunt. Cum tamen signa viderimus a sanctis viris prædicta. Vel sic legitur non interrogative, jure contigit. Nam *non vidimus*, id est quidam ex nobis non cognoverunt, *signa nostra*, a prophetis prædicta. Quæ utique si videre voluissent, et tempus visitationis cognovissent, et sic repelli non promeruissent, et ecce quoddam ex signis, scilicet quod *jam non est propheta nobis*, qui de Messia prophetizat, quod prædictum fuit a prophetis. Quatenus post ejus adventum essent cessaturi, qui semper usque ad ejus adventum perseverarunt. Unde legitur, « cum venerit Sanctus sanctorum, cessabit unctio vestra (*Dan. ix, 24*). » Non enim ulterius necessaria fuit prophetia, ubi contigit ipsa rei experientia. Et cum jam non sit nobis propheta, apparet quod *nos non cognoscat amplius Messias*, id est quosdam ex nobis repulsos, qui eum venturum dicunt, non ita visitabit ut ad eos corporaliter veniens, de captivitate ipsorum eos extrahat. Et hoc quod ulterius non veniet, signum est tempus plenitudinis jam advenisse.

Causa repulsionis Judæorum ostensa, quia admiratio et quæstio fieri posset, quare saltem fideles persecutionem patiantur. De ipsorum persecutione admirative agit, et quæstionem facit, ut post modum **283** solvat, sic: Ostendi Judæos esse repulsos, quia videndo signa, noluerunt tempus visitationis cognoscere. Non solum vero est persecutio in paleis, id est in infidelibus qui promeruerunt, sed etiam in granis, id est in fidelibus, qui nihil promeriti sunt, est persecutio et in dictis et in factis. Et quandoquidem fideles persequuntur, *usquequo Deus improperebit tuis per dicta inimicus*, id est infidelis populus! Istud *usquequo* non est signum temporis, sed mensuræ. Ac si dicat: Videbatur locus persecutionis esse tantum in paleis; sed postquam ad grana perveniendo non cessat, *usquequo*, id est ad quem modum permittes inimicum inferre fidelibus tuis impropria per dicta? Quod est dicere: Putabatur impropria cessatura perveniendo ad grana. Sed cum jam in ipsis granis locum habeat, ignoratur quæ mensura et quis finis sit futurus in ea. Et usque ad quem modum *adversarius infidelis populus? Irritat in finem irritationis nomen tuum*. Irritat compendiose positum est. Quasi poneret, *usquequo adversarius irritando te in finem*, id est omnino per fidelium persecutionem, blasphemabit nomen tuum, non voce, sed ipsa fidelium persecutione. Fidelium namque persecutio, Dei nominis est blasphematio. Quasi dicat: A modo ignoratur quis

A finis et quæ mensura futura sit in irritatione fidelium persecutionis. Quandoquidem in granis non cessat. Post admirationem facit quoque quæstionem, sic: Dico, *usquequo improperebit et irritabit? Et quidquid facias de infidelibus, qui juste repelluntur; ut quid saltem, avertis in finem*, id est qua de causa ex toto videris avertere de medio sinu tuo, id est de omnimoda protectione tua, *manum tuam*. Et, id est scilicet *dexteram tuam*. Quod est dicere: Ut quid permittendo affligi manum dexteram tuam, scilicet fideles per quos diabolus expungas, videris eos avertere omnino de protectione tua omnimoda. Et bene ponit, non de sinu, sed *de medio sinu*. Ac si diceret: Non dico quidem quod non protegas aliquo modo, cum eos constantes facias: sed non omnino protegit, quoniam eos affligi permittis. Quæ ergo causa est quod eos avertis. Et est hoc positum quod dicit manum averti de sinu, a similitudine historiæ de Moyse. Cujus manus de sinu extracta leprosa apparuit (*Exod. iv, 6*), quasi diceret: Repellendo eos secundum corpus a protectione tua, quæ figurabatur per sinum Moysi, facis eos videri viles, qualiter leprosa manus affecta vilis apparuit, per quam manum ipsi denotabantur in passione viles apparituri.

Facta quæstione, accedit ad solutionem, sic: Dixi, o auditores, quæstionem faciendo. *Ut quid avertis*, etc. Et hoc quod quæsi scilicet quare suos Deus affligi permittat, videtur forsitan fieri injuste, et sine qualibet utilitate. *Deus ausum*, id est scilicet *Deus noster rex ante sæcula*, per hanc fidelium aversionem **C** *operatus est salutem* et non paucorum salutem, sed *in medio terræ*, id est in communitate terrenorum. Quod est dicere: Non videatur fortuita vel injusta eorum aversio; nam per eam ille qui Deus est, id est creator et *rex noster ante sæcula* existens, qui nos rexit ab æterno ante sæcula dispositione, modo vero regit ipsa rei experientia, *operatus est salutem* communitate omnimodi terrenorum. Vel sic: Deus operatus est salutem hominum per eorum aversionem. Deus dico *rex noster in medio terræ* existens, id est in Judæa corporaliter habitans, quæ in medio terrarum sita est. Et quamvis in medio terrarum habitaverit, secundum quod homo, ante sæcula tamen est secundum quod Deus. Ac si dicat: Dominus **D** Jesus rex noster, per eorum passionem, mundi salutem operatus est. Quod quidem facere potuit; nam et si homo in terra apparuit, ante sæcula tamen Deus existit. Vel, *in medio terræ* existens, id est in medio Judæorum, qui simplex terra **284** sunt, non spirituales. Ostendit vero ipsam salutem, sic: Vere operatus es salutem, o Deus. Nam *tu* qui ad hoc impotens videbaris, *in virtute tua fidelibus data*, id est per constantiam quam dedisti eis in persecutione, *confirmasti in fide mare*, illos scilicet qui diffusi erant per errores, ad modum maris, quos fecisti in fide stabiles. Multum nimirum operata est constantia martyrum ad fidem infidelium. Quorum profecto constantia, si defecisset, non utique tanta infidelium multitudo per eorum exemplum credidit-

se: Et non solum *confirmasti mare in virtute* tuorum, A sed etiam eadem virtute cooperante per exemplum, *contribulasti*, id est destruxisti in aquis baptismatis *capita draconum*, id est principalia vitia. Quæ capita dicuntur, eo quod inter cætera vitia principalia sunt, sicut caput principalis pars est corporis; *capita* dico a draconibus per suggestionem illata, id est a spiritibus malignis, qui dracones dicuntur, eo quod astuti sunt et nocivi ut dracones. Quod est dicere: Non solum eos qui mare erant confirmasti in fide, sed etiam per baptismum in eis vitia principalia delevisti, a malignis spiritibus illata, et hoc fecisti per exemplum constantiæ tuorum, et non solum hoc, sed etiam tu per constantiam tuorum *confregisti*, id est omnino destruxisti in tuis confirmatis, *capita draconis*, id est principatus dæmonis, omnium dæmoniorum principis, quod est dicere: His potentias per constantiam tuorum in eis annihilasti, quas in eis obtinebat principalis diabolus, per peccatum primi hominis. Illis enim per tuorum martyrium ad fidem vocatis, potestates illæ deletæ sunt, quæ capita dicebantur, eo quod eis dominabantur, sicut caput aliis membris dominatur; et non solum *capita draconis confregisti*, sed etiam *dedisti eum* draconem *escam*, id est consumptionem *populis Æthiopum*, id est *populis in fide confirmatis*, quos mare vocavi superius, qui prius Æthiopes fuerunt, id est nigri in peccatis. Quod est dicere: Non solum potentiam originalem ei abstulisti, sed etiam hanc potentiam fidelibus tuis, per martyrum constantiam confirmatis, *dedisti*, ut eum consumerent, id est ejus insidias et in se et in aliis, et eum fugarent ab obsessis corporibus, devorarentque sicut esca consumitur. Vel sic: *Dedisti eum populis Æthiopum escam*, id est incorporationem, scilicet ut incorporarent eum sibi in fide, non secundum eum, sed secundum membra ejus. Quod est dicere: Dedisti eum facultatem, quædam ejus membra sibi incorporandi.

Non solum vero hæc omnia fecisti per constantiam tuorum, sed per hoc quod tu *dirupisti fontes*, id est exuberare fecisti sapientia ipsos martyres, ad modum fontis clausi, cujus clausura ex nimia ipsius fontis exuberatione dirumpitur. Quod est dicere: Nimiam sapientiam ex eis emanare fecisti, et ipsos *fontes fecisti torrentes*, id est fluentes cum impetu ad modum torrentis; et omnes adversariorum objectiones impellentes, ut nullus possit resistere sapientiæ et spiritui qui loquebatur (Act. vi, 10). Et per ipsos *torrentes siccasti*, id est annihilasti ad modum aquæ exsiccatæ *fluxios Ethan*, id est varias et falsas doctrinas gentilis populi, quibus alios imbuebat ad modum fluxivorum. Habebant enim quasdam doctrinas superatitiosas, quas theologicas dicebant, id est sermones de deorum origine, quæ per doctrinas prædicatorum exinanitæ sunt. Multum enim ad instructionem fidei obsesset, si hujusmodi fallacia superesset. Ethan quippe *robustus* interpretatur. Unde per Ethan gentilis populus accipitur, qui in erroris sui fuit obstinatione robustus. Et per ipsos fontes fecisti diem et

noctem, id est quosdam valde claros in fide et intellectu, ad similitudinem diei; et quosdam simplices et obscuros in intellectu ad similitudinem noctis. Et ille *dies tuus est*, id est per te factum est officium prædicatorum, et *nox tua est*. Et hoc dicit ideo, ne putaretur conversio infidelium per solos prædicatores contigisse, et tu *fabricaturus es* per fontes, id est tu fecisti *auroram et solem*, id est minus accensos in dilectione, qui per auroram designantur qua rutilante, frigus nocturnum 285 incipit depelli, licet non ex toto, et aer aliquantulum calere. Et *fecisti magis accensos* fervore charitatis, qui per solem merito intelliguntur, quo fervente frigus nocturnum magis expellitur, et aer calidus efficitur, et tu etiam *fecisti per ipsos fontes terminos terræ*, id est omnes terminantes et finientes in se terrenitatem, et etiam *fecisti æstatem et ver*, id est laborem hic et mercedem in futuro. Per ver quippe bonorum operum labor accipitur, eo quod in vere messes seminantur et flores procreantur. Per æstatem merces æterna, eo quod in æstate messes et fructus colligantur. Quod utrumque, per prædicatores hominibus innotuit. Hoc autem quod per partes posuit.

Dicendo *tuus est dies*, etc., confirmat universaliter ponendo sic: Vere tua sunt dies et nox, aurora et sol: Nam tu *plasmasti ea*, id est tu creasti ut talia essent, non utique a fontibus creata sunt, et quia tu *plasmasti ea* talia, *memor esto hujus* plasmationis, ut facias eam perseverare, ne in eis deficiat, et necesse est ut hoc orem. Nam *inimicus infidelis*, scilicet *populus, impropertavit*, id est impropertia inferret tibi *Domino* omnium; quodque magis nefandum est, ut eos devocet a te blasphemabit te verbis. Et ne illis impropertis devocentur, *Memor esto* ut perseverare facias, et non solum impropertabit tibi dictis sed et *populus insipiens*, infidelis scilicet, *incitavit*, id est incitabit, *nomen tuum*, persequendo tuos. Incitabit compendiose positum est, quod est ac si dicat: Incitando te, id est exasperando te, blasphemabit nomen tuum, id est persequetur tuos, quæ persecutio erit blasphemia nominis tui, et per hoc incitabit te ad vindictam. Ne vero tui in incitatione illa deficiant præ timore, minor esto ut eos perseverare facias. Quia vero *populus insipiens impropertabit tibi*, et *incitabit nomen tuum*, ut per hoc tuos sibi conformet. Oro, Domine, non ut tradas corpora ad affligendum, quod eis valde utile est; sed, *ne tradas animas confidentium tibi*. Animas scilicet fidelium tuorum, laudantium te omnimoda laude, *bestiis*, id est infidelibus, bestialiter viventibus, id est irrationabiliter more bestiarum. Quod est dicere: Et si corpora permittis affigi, non saltem *animas* eorum permittas bestiis conformari, cum hoc sit quod te assidue laudent. Et *ne obliviscaris in finem* oblivionis, id est usquequaque. Et si videaris in persecutionibus oblivisci animas *pauperum tuorum*, tradendo eas bestiis. Tunc enim omnino eas oblivisceretur, si eas bestiis conformari videretur. *Ne obliviscaris in finem*, idem

est quod et *ne tradas bestiis*, sed causam interponit, **A** ubi dicit pauperum tuorum; ac si dicat: Non debes oblivisci, cum pauperes sint spiritu, mundanis omnibus pro te omissis. Dico *ne obliviscaris*, sed potius *respice in testamentum tuum*, id est in firmam promissionem tuam ne in irritum deducantur. Promisisti enim: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii, 20). » Testamentum dicitur scriptum aliquod quod sub testium auctoritate confirmatur. Ideoque pro firma promissione ponitur, ac si dicat: *Ne obliviscaris*, sed adjuva eos sicut firmiter promisisti. Ostendit autem adversarios merito dici bestias, sic: Vere bestię sunt, quia repleti sunt iniquitatum ipsi qui obscurati sunt, id est excæcati in intellectu in domibus terrę, id est in domibus terrenis habitando, quod est dicere: Solis corporibus, quę sunt terrę domus, intenti sunt, voluptuose se habendo more bestiarum, ideoque penitus obscurati, et iniquitatum repleti. Vel in domibus terrenis habitando, id est similes illis qui jam mortui in terrenis domibus sunt, id est in sepulcris. Quod est dicere: Jam omnino in vitiis mortui, sunt iniquitatum repleti. Oro respice, et per hoc contingit, *ne avertatur a te humilis populus*, scilicet pauperum tibi subditus humiliter. Hoc autem idem est quod superius posuit *animas pauperum tuorum ne obliviscaris*, sed ideo repetit, ut ostendat effectum qui sequeretur, si averteretur.

Dico *ne avertatur humilis*. **Humilis 286** dico factus confusus, si aversus fuerit, quod est dicere: Qui si averteretur omnimoda confusione confunderetur. **C** Ideoque oro *ne avertatur*. Quia si populus humilis a te non fuerit aversus, hoc contingeret quia *pauper et inops laudabunt nomen tuum*, id est singuli fideles de tuo humili populo, qui se reputabant pauperes, id est insufficientes per se liberari, et inopes, id est insufficientes per alium quam per te adjuvari. *Laudabunt nomen tuum*, id est laudando te voce, eorde et opere, magnificabunt nomen tuum. Et ideo *exsurge Deus*, id est potens appare adjuvando eos; et hoc modo scilicet exsurge: *Judica in tuis causam tuam*, id est justo judicio dispositionis tuę, defende in eis causam tuam; ac si dicat: Ipsi susceperunt causam tuam, ad defendendum contra catholicę fidei adversarios; sed quia per se insufficientes sunt, justo judicio tuo defende in eis causam tuam: **D** et non solum hoc, sed etiam *memor esto impropiorum, tuorum fidelium, eorum scilicet impropiorum quę tota die*, id est jugiter *ab insipiente infideli populo sunt eis collata*, quod est dicere: *Ne obliviscaris*, quando eos in futuro remuneres, quod pro te impropria sustinent ab impiis, etsi hic videaris oblivisci: Et *ne obliviscaris voces inimicorum tuorum*, id est impropria, quę tuis inferunt per verba, quin in futuro remuneres, et si hic videaris oblivisci, et dignum est *Ne obliviscaris*. Nam *superbia eorum qui te oderunt*, tuos persequendo, *semper ascendit*, id est crescit et exaltatur.

IN PSALMUM LXXIV.

Titulus septuagesimi quarti. *In finem ne corrumpas. Psalmus Asaph cantici*. Asaph quidem qui Synagoga interpretatur, hic pro infideli Synagoga accipitur, quę Christi membra conformare sibi intendit, contra quam Christus in hoc psalmo agens, confirmat suos in laude Dei, et in narratione mirabilium ejus. Nunquam ejusdem Asaph admonitione defecturos, quos ostendit in iudicii die se remuneraturum. Cum eos juste exaltabit, qui hic humiliantur, et eorum adversarios humiliabit, qui hic exaltantur. Adhortatur quoque infideles, ut desistant inique agere et inique loqui, ne juste a potente iudice damnentur. Ad hoc autem suorum perseverantiam in laude et mirabilium narratione Dei, et **B** remunerationem suorum et infidelium ostendit ut sic perversam Asaph a fidelium persecutione devocando, ad Dei laudem exemplo suorum invitet. Titulus quidem sic adaptatur: *Iste psalmus cantici*, id est iste tractatus in quo continetur psalmus, id est bonum opus, et canticum, id est jocunda remuneratio boni operis. Ideoque dicitur *psalmus cantici*; propositus est tibi, o *Asaph infidelis*, adhortans te sul evidentię, *ne corrumpas ipsum tractatum, in finem respiciens*, id est in Christum, cui eum ascribas, qui hic agere videtur. Nam si alii eum attribueras, utique corrumperes. Nulli enim nisi Christo competit, ut dicat: *Ego confirmavi columnas ejus, et omnia cornua peccatorum confringam*, etc., quę hic dicit. Cum autem talia in se habeat quę soli Christo conveniunt, ipsa sui evidentię te infidelem Asaph, quę sinistre Scripturas interpretaris, admonet ne eum corrumpas, sed Christo attribuas.

Confitebimur tibi, Deus, Trinitas. Ego et mei ex nimia quidem dilectione, et quia unum est spiritaliter cum eis, se membris adjungit, cum dicit *Confitebimur*, ac si dicat: *Asaph infidelis a laude tua meos devocare intendit, quod frustra est*. Nam ad mei exemplum confitebuntur, id est laudabunt mei, opere. Repetit autem ut addat sic: *Confitebimur*, inquam, opere, et etiam *invocabimus nomen tuum*, id est interius in anima bona devotione vocabimus nomen tuum, quod est Dominus, quod est dicere: *Censuerunt mei te Deum esse, et nomen tuum in interiori suo vocando venerabuntur, vel sic: Invocabimus ore nomen tuum, quod est dicere: Nomen tuum, quod est Dominus, invocando orabunt te, mei exemplo, et non solum hoc, sed et narrabimus 287 aliis mirabilia tua, quod est dicere: Ego per meos narrabo aliis mirabilia tua, scilicet incarnationem et nativitatem meam, et mundi redemptionem, et cętera mirabilia quę per me operaris. Ut auditis mirabilibus istis, ad te convertantur, et bono suo mei confitebuntur, et invocabunt et narrabunt. Ideo namque cum accepero a paterna dispositione tempus judicandi, ego qui hic a Judęis judicatus sum injuste, justitia, id est justa judicis judicabo, remunerando meos, prout justum fuerit.*

Dico quod mei narrabunt aliis mirabilia tua ut con-
vertantur, et necesse est. Nam *terra* quæ ad hoc
facta fuit, ut solida et firma in virtutibus esset, *lique-*
facta est, id est inconstans et diffusa facta est, in
vitiis et in infidelitate sua. Ad similitudinem liqui-
dæ rei, quæ diffusa est. Ne vero intelligeremus hic
agi de terra hac, quam usualiter terram dicimus,
quæ utique liquefacta non est, determinat hoc cum
addit: *Et omnes qui habitant in ea terra*, quod est
dicere: Scilicet omnes homines dico liquefactos,
qui habitant in ea terra, tam gentiles quam Judæos;
sed ego qui impotens videor et humilis: *Confirmavi*
columnas ejus, id est mittendo Spiritum paracletum
in fide et virtute, et doctrina prædicatores, qui
erunt columnæ ejus terræ, id est per prædicationis
officium et per exemplum, et doctrinam suam, erunt
sustentacula Ecclesiæ de terrenis constitutæ, quem-
admodum columnæ domorum sustentacula sunt.

Et per columnas confirmatas, dixi *iniquis*, id est
dicam infidelibus: *Nolite inique agere*, id est desi-
siste a prava actione, et *delinquentibus*, id est prave
agentibus, dicam: *Nolite exaltare cornu*, id est no-
lite sublimare superbiam vestram, gloriaudo de
prava actione. Cum enim malum sit prave agere, pe-
jus est cornu exaltare, id est de prava actione glo-
riando, superbiam augere et sublimare. Superbia ni-
mirum per cornu accipitur, quod in altum tendit et
rigidum est, eo quod ipsa cor illud, cui inest, nimis
altum et rigidum facit. Unde regina vitiorum dicitur
esse; et *nolite extollere cornu vestrum*, id est subli-
mitate superbiam vestram in altum, id est contra
Deum altissimum. Exponit vero qualiter non extolan-
t contra Deum cornu, cum addit, *scilicet nolite*
loqui iniquitatem adversus Deum, blasphemando eum
aliquomodo. Ille quippe cor nimis in altum extollit
qui in Deum blasphemiam agit. Vel sic: *Nolite ex-*
tollere in, id est, contra altum Deum *cor vestrum*, id
est superbiam vestram, de eo male cogitando. Et
nolite loqui ore adversus Deum iniquitatem, id est
blasphemiam, hoc non mutatur. Dico: *Nolite inique*
agere, et *nolite loqui adversus Deum*, et hoc ideo
vobis est observandum, quia *judex* venturus est,
scilicet Christus, qui judicabit districte agentes ini-
que.

Judex dico neque ab oriente, neque ab occidente,
neque a desertis montibus, scilicet neque ab austro,
ubi sunt montes pro nimio æstu calentis zonæ des-
erti, neque a septentrione, qua montes pro frigida
zona deserti sunt, ac si dicat: Timendus est judex
ille, cujus præsentiam nemo poterit effugere. Non
enim localis est venturus ab oriente, vel ab occi-
dente, vel ab austro, vel a septentrione, sed ubique
est, et vere non est localis ab aliqua mundi plaga
venturus. *Deus enim judex ille est*. Et inde constat
localem eum non esse, secundum divinam naturam,
cum tamen secundum humanam sit localis; et inde
constabit eum esse judicem, qui Deus est, qui ad
hoc potens est, quod *hunc humiliat*, id est populum
inique gentium humiliabit damnatione perpetua,

A qui hic per superbiam exaltatur, et hunc, id est
alium populum, scilicet fidelium, qui hic Deo con-
sistentur, *exaltat*, id est beatitudine æterna exaltabit,
qui hic per tribulationes humiliantur; et vere alios
humiliabit, et alios exaltabit, *quia in manu*, id est
in potestate, *Domini Jesu venturi erit calix plenus*
misto, id est mistura vini meri, quod est dicere:
In potestate Domini erit judicium, redundans mi-
stura vini meri, id est in quo continetur mistura
æquæ remunerationis, quæ vinum dicitur, eo quod
alia pars ejus dulcis erit, quantum ad bonos, alia
vero amara quantum ad malos. Utraque tamen pars
mera erit, id est justa, et ab omni injustitia pura.
Calix autem **288** judicium dicitur, eo quod in eo
mistim utraque remuneratio continebitur, sicut in
calice poculum, et hoc est ac si dicat: Vere potens
erit ad humiliandum et ad exaltandum. Nam ipse
in potestate judicium habebit, in quo mistim duplex
remuneratio continebitur; et hunc calicem *inclina-*
vit, id est extendet, *ex hoc potato in hunc potan-*
dum. A similitudine pincernæ qui uno potato, in-
clinat calicem ad alium. Et *ex hoc in hoc*, neutrali-
ter positum est, ac si dicat: Vix hoc potato *inclina-*
bit, id est promptum faciet judicium suum, in alium
potandum, quod est dicere: Postquam suos salvan-
do remuneraverit, malos damnando juste remunc-
rare intendet.

Quia vero utramque remunerationem vinum me-
rum vocaverat, ne sic ex toto mera intelligeretur, ut
in nulla parte amara videretur, cam austeram et
asperam esse ostendit, quantum ad damnandos, sic:
Dico *vini meri*. Verumtamen licet mera sit retribu-
tio, *sæx ejus calicis non est exinanita*, id est quamvis
illa retributio mera sit, tamen sæx est quantum ad
impios austeram, scilicet et turbida ad modum facis:
et talis sæx, quæ nunquam erit exinanita, id est
quæ nunquam evacuabitur, sed æterna erit. Et ex
ea *sæce bibent omnes peccatores terræ*, qui terra sunt,
id est solummodo terrenis inhiantes. Nam si abso-
lute omnes peccatores poneret, tunc omnes bonos
sæce potandos esse perhiberet. Nullus enim adeo
justus, qui saltem venialiter non peccet. Vel omnes
peccatores terræ, id est qui ubique terrarum sunt,
tam gentiles quam Judæi, peccantes scilicet crimi-
naliter. Hoc autem totum dicit, ut malos exterrendo,
a peccatis eos retrahat. Postquam autem suos lo-
quentes introduxit, ab eo loco ubi positum est *Dixi*
iniquis, usque ad *ego sum*. Ipse etiam in sua perso-
na agens, ostendit aliis verbis suorum in bono per-
severantiam, et in futuro eorum, et etiam malorum
retributionem, sicut in persona suorum utramque
remunerationem ostenderat, et id ad hoc facit, ut
utramque remunerationem ostendendo perversam
Asaph, contra quam hic agit, magis magisque a
malitia revocet, et hoc sic dicit: Dico quod *de sæce*
bibent peccatores. Ego autem annuntiabo in sæculum,
id est sed mei sæce non potandi, annuntiabunt, id est
narrabunt mirabilia tua aliis, de generatione in ge-
nerationem, usque in sæculum futurum, et *cantabo*

Deo Jacob, id est cum delectatione laudabunt Deum A
luctatorum, ut eos viriliter luctari faciat contra vitia.
Et ego in futuro confringam cornua peccatorum, id
est ex toto destruum peccatores propter cornua, id
est propter sublimitates superbiz suæ, et *exaltabun-
tur cornua iusti*, id est iusti exaltabuntur propter
sublimitates virtutum et honorum operum suorum,
quæ in altum tendunt ut cornua. Vel aliter exponun-
tur, juxta Augustinum hi duo versus, scilicet *hunc
humiliat*, etc., et *inclinavit*, etc., si hoc quod dictum
est: *Dixi iniquis*, et *nolite inique agere*, et *nolite lo-
qui adversus Deum iniquitatem*, de solis Judæis dica-
tur; qui antonomastice iniqui sunt.

Et hoc sic dicitur: *Dixi per meos iniquis Judæis*:
Nolite inique agere, et exaltare cornu, etc. Et hoc ideo
quia *Deus judex est*, qui non venit *ab oriente*, etc., B
qui districte judicabit vos secundum opera vestra,
et in hoc constat, quod in futuro districte judicabit,
quia hic jam iudicio suo *hunc humiliat, et hunc exal-
tat*. Judaicum, scilicet populum, qui sublimis erat
in notitia legis, ad gentium comparationem, quæ
legem penitus ignorabant, humiliat excæcando, et
hunc scilicet gentilem populum, qui humilis erat
atque repudiatus, exaltat, illuminando eum spiritali
legis intellectu. Exponit autem qualiter hunc humi-
liet, et hunc exaltet, cum addit: Vere *hunc humiliat
et hunc exaltat, quia in manu*, id est in potestate
Domini est calix, vetus lex, scilicet quæ calix dicitur,
eo quod in ea intellectus continetur, ut poculum in
calice. Calix dico *plenus meri vini*, et *plenus
misto*, id est redundans puro et spiritali intel- C
lectu, quod merum vinum dicitur, eo quod
purum est et dulcissimum, et lætificans corda
289 fidelium, ad modum vini meri, et redun-
dans misto vino, id est turbido et austero, quod
etiam sæx dicitur, scilicet carnali intellectu ad literam
qui bene mistum vinum et sæx dicitur, eo
quod turbidum est et austero. Ad similitudinem
misti vini quod sæx dicitur, et hunc calicem *incli-
navit ex hoc in hoc*, id est ex Judaico populo potato
convertit in gentilem populum, quem inde potavit.
Verumtamen, licet inclinet potando hunc et hunc,
non eodem modo potat utrumque, nam sæx ejus ca-
licis *non est exinanita*, id est carnalis intellectus
ejus legis non exinanietur a Judæis, sed in eis perse-
verabit, quod est dicere: Ecce Judæos perseve-
ranter potabit. Per hoc autem innuit quod populum
gentilem mero vino potabit, et quamvis fæce hic
Judæi poterunt, gentes vero mero vino, tamen in
futuro de mero bibent omnes, id est omnimodi
peccatores terræ non solum gentiles, sed et Judæi.
Quod est dicere: Dabit in futuro intellectum spiri-
talem reliquiis Judæorum, quæ salvæ fient, et sic:
omnimodi peccatores mero potabuntur. Dico quod
Judæi tantum in fine mundi bibent merum. *Ego
autem*, id est mei, jam inde potati, annuntiabunt in
sæculum, et cætera quæ usque in finem psalmi
sunt, non mutantur.

IN PSALMUM LXXV.

Titulus septuagesimi quinti. *In finem in laudibus
Psalmus. Asaph canticum ad Assyrios*, quod sic ex-
ponitur. *Psalmus iste est Asaph*, id est fidelis Syna-
gogæ dirigentis se *in finem*, id est in Christum, et
non in vituperatione, sed in laudibus. Laudat enim
cum dicit *Tu terribilis*, etc., et est psalmus iste *can-
ticum*, id est cum summa delectatione et jucunditate
prolatus *ad Assyrios* convincendos et convertendos.
Ad Judæos scilicet qui revera Assyrii sunt, propter
similitudinem pravæ actionis Assyriorum, quam re-
tinebant. Sicut enim Assyrii a lege Moysi alieni,
Judæos persecuti sunt, ita et Judæorum perversa
pars, veros Judæos ad fidem Christi conversos
usquequaque persecuti sunt. Secundum autem hujus
vocis interpretationem, quod est Assyrius, falso
Assyrii Judæi dicuntur. Assyrius enim dicitur diri-
gens. Assyrii igitur Judæi dicuntur, non quod sint
in divinis præceptis dirigentes se, sed quia sese
solos dirigentes esse mentiantur. Juxta quod in
Evangelio legitur: « Nos Moysi discipuli sumus
(*Joan. ix, 28*). » Alibi vero de ipsis legitur: « Popu-
lus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est
a me (*Isa. xxix, 13; Marc. vii, 6*). » Contra Judæos
quidem psalmus iste bene agere dicitur. Nam quia
Judæorum pars perversa de his vocabulis, quæ in-
juste sibi ascribebat, gloriabatur, dicendo videlicet
se Judæos dici, et Hierusalem, et Israel, et Sion.
Asaph fidelis eos humiliare intendit, comprobans
non juste his eos vocabulis uti. Ostendens quoque
qui juste dicantur Judæi et Hierusalem et Sion. De-
monstrans insuper et falsorum Judæorum in hoc
sæculo excæcationem, et in futuro maximum eorum
tremorem. Adjungens postea verorum Judæorum
salvationem; propter bonas cogitationes et opera
bona, quorum exemplo, ipsos perversos adversum
quos agit admonet, ad vovendum Deo bona opera
cogitando, et ad reddendum operando, adjungens
causam quare hoc faciendum sit.

Notus in Judæa Deus, ac si dicat: Nolite infideles
Judæi gloriari de hoc nomine, quod est Judæa, quod
injuste vobis ascribitis. In Judæa namque Deus no-
tus est, id est illi qui revera Judæa sunt, id est
Deum pure constantes, Dei Christi notitiam habent.
Qua cum careatis, non utique Judæa estis, et in
D *Israel magnum est nomen ejus*, quod est ac si dicat:
Neque de hoc nomine quod est Israel, gloriemini.
In Israel enim magnum, id est gloriosum est nomen
ejus, id est qui revera Israel sunt, nomen Christi
glorificant et magnificant. Quod igitur cum apud
vos non magnum, sed vilissimum existat, non uti-
que Israel estis, id est Deum videntes, et factus est in
pace locus ejus. In alia translatione habetur in *Salem*.
Sed quia *Salem pax* interpretatur, pro *Salem* ponit
pacem, ac si diceret: De hoc quoque vocabulo quod
est Salem, superbire desistite. In *Salem* quippe *se-
ctus est locus ejus* Christi, id est in illis qui revera
Solyinitani sunt, scilicet 290 pacem habentes cum

Deo et cum proximo; manet Deus non localiter, sed spiritaliter, sicut aliquis in loco aliquo manet. Juxta quod Joannes evangelista testatur: « Qui manet in charitate (quæ revera et merito pax dicitur) in Deo manet et Deus in eo (I Joan. iv, 16). » Cæterum quia Dei locus esse renuitis, nec Salem justè vocamini; *et habitatio ejus est in Sion*, ac si poneret: Sion etiam hoc vocabulum, nolite vobis arroganter attribuere. *In Sion* quippe *habitatio ejus* Christi est, id est in illis qui Sion sunt veri, videlicet speculatores æternorum, Christus secundum inoperantem gratiam habitat. Verumtamen quia procul a vobis est, minime quidem Sion estis. Inde vero constat eum in Sion habitare, quia *ibi*, id est in Sion et Israel *confregit*, id est omnino destruxit *potentias arcuum*, id est instrumenta illa per quæ arcus lædere possunt, quæ ideo potentia dicuntur, sagittas scilicet. Per sagittas nimirum quæ quasi furtim et improvide accedentes lædunt, doli qui latenter nocent accipiuntur, et *confregit ibi scutum*. Per scutum quo proteguntur aliquis, pertinacia peccatoris culpam suam defendentis intelligitur, scilicet omnem pertinaciam in eis destruxit, ne se ulterius de peccatis excusent, sed potius humili confessione accusent, et *gladium*, id est manifestam persecutionem, quæ per gladium congrue denotatur. Quo manifesta sit persecutio, scilicet hoc in eis confregit, ne fideles ulterius persequi manifeste præsumant; et quid irem per singula, *bellum* omne ibi confregit, ut in nullo Deo vel proximo rebelles existant, quæ cum in vobis, o infideles Judæi, nondum confracta sint, constat utique vos neque Sion esse neque Israel. Ostendit autem per quid in eis confringit talia, faciens apostropham ad Deum, cum gratiarum actione, sic: Et per hoc in eis confringis hoc quod *tu es illuminans eos* o Deus fide et cognitione tui, et hoc *mirabiliter*, id est per manifesta mirabilia, per tuos operata, quæ illuminatio per miracula processit *a montibus*, et non a malis montibus, sed a montibus æternis, scilicet ab apostolis, qui montes sunt in virtutibus, et æterni, id est ad æternitatem, alios prædicatione sua ducentes. De excecatione quidem perversorum Judæorum socialiter interponit, ut eos increpando ab infidelitate retrahere nitatur.

Dico quod tu es Sion et Salem, et Israel, et Judæam *illuminans*, gentilem populum scilicet, de qua illuminatione *turbati sunt* invidia omnes *insipientes corde*, perversi scilicet Judæi, qui non solum insipientes sunt in opere, sed etiam in cordis cogitatione, cum propter mala merita sua excecati sint. Sunt etenim plures qui tametsi insipienter agant, nequaquam tamen se male agere ignorant. Ideoque minime sunt insipientes corde. Unde in Actibus apostolorum legitur, audientes Judæi, quia Samaria recepit verbum Domini, et repleti sunt zelo (Act. viii, 14). » Et turbati *dormierunt somnum suum*, id est sibi nocivum, scilicet complebunt infidelitatem suam, ut nunquam ab ea desistant, donec in tempore reliquiarum, in fine mundi a similitudine dor-

antis, qui donec somnum compleat, non excitatur. Infidelitas autem somnus dicitur, eo quod gravat animas, sicut somnus corpora. Unde Apostolus: « Qui dormiunt, nocte dormiunt (I Thess. v, 7). » Et alibi: « Hora est jam nos de somno surgere (Rom. xiii, 11). » Et quia dormient, ipsi viri divitiarum futuri pro reputatione sua, non secundum rei veritatem, *nihil invenerunt in manibus suis*, quod est dicere: Ipse qui se solos opinantur futuros divites æterna gloria, in die judicii nihil beatitudinis in præsentia sui invenient, a similitudine dormientis, qui divitias inter manus habere somniat, et evigilans nihil in manibus invenit. Demonstrat vero unde dormitatio illa contigit, et propter quam causam; ne injuste a Deo permissa esse videatur, sic: *Dormitaverunt*, inquam, id est dormient; et hoc ab *increpatione*, id est ab induratione tua continget, o Deus Jacob, id est fidelium viriliter luctantium. *Dormitaverunt* idem est quod et dormierunt: et est utrumque pro futuro positum. Induratio quidem eorum, digne increpatione **291** dicitur, eo quod signum est, eos maligne contra Deum egisse, ideoque puniendos esse; sicut increpantia verba signa sunt, et præteritæ prævæ actionis, et futuræ ultionis, et est ac si dicat: Ideo dormient, quia in eos excecando indurasti. Apponit quoque causam dormitationis, sic: *Omnes illic scilicet dormitabunt qui ascenderunt*, et qui perseveranter ascendunt equos, id est superbias, quæ per equos denotantur, eo quod superbia animalia sint, quod est dicere, ideo indurasti, quia se nimis in superbia sublimaverunt, et adhuc sublimant, Christum negligendo, a similitudine illorum, qui equos ascendendo, se sublimes faciunt. Sequitur:

Tu terribilis es. Quod sic continuatur: Dico quod tu omnipotens es, Sion illuminans. *Tu*, inquam, qui *terribilis es*, id est terribilis eris veniens ad iudicium, Gregorio sic attestante, et blandus justis, et terribilis apparebit injustis. *Et quis resistet tibi tunc?* nemo, ac si diceret: Nunc quoquomodo tibi resistunt, dicentes te solum hominem et impotentem, sed tunc nequaquam resistere poterunt. Nam *extunc*, id est ex illo tempore usque in æternum *ira tua*, id est vindicta tua, manifesta erit, modo latet. Juxta quod alibi Psalmista: « Cum exarserit in brevi ira ejus (Psal. ii, 12), » et tunc *de caelo* veniens localiter secundum quod homo *fecisti*, id est facies iudicium, et non occultum sed auditum, id est audibile omnibus et manifestum. Juxta quod legitur: « Congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eas, » etc. (Matth. xxv, 32.) Dico auditores quia faciet audibile iudicium. *Terra autem tremuit, et quærit*, id est terreni peccatores, scilicet solis terrenis hic intenti timebunt, id est timebunt valde, et quiescent, velint nolint, id est cessabunt ab impietate sua, non tamen ad sui commodum qui hic cessare negligunt, *cum exurgeret in iudicium Deus*, id est tunc tremebunt et quiescent, cum Deus Christus qui hic impotens videtur, exsurget in iudicium, id est potens apparebit in iudicium veniens, ut *faceret*, id

est ut faciat *salvos* æterna salvatione, *omnes mansuetos terræ*, id est fideles, qui ex terra quod prius erant facti sunt mansueti a Deo, id est mites, in nullo, Deo repugnantes, vel *omnes mansuetos terræ*, id est qui sunt in hac terra, tam Judæos quam gentiles. Hanc apostropham ad auditores facit, ut et timore pœnæ a malitia retrahantur, et amore præmii ad opus bonum impellantur. Et merito mansuetos salvos facies, o Deus, *quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi*, id est unusquisque mansuetus rationaliter sese habens, ut homo laudabit te, bona cogitatione sua, *et reliquæ cogitationis*, id est bona opera quæ relinquuntur post cogitationem, id est restant ad complendum, *agent tibi*, id est ad honorem tui, *festum diem*, id est celebrem et sanctam vitam in qua a pravis actionibus cessabunt, sicut in die festo a servili opere cessatur. Ideoque per similitudinem dicitur dies festus, quod est ac si diceret: Bona opera quæ ipsi agent, causa erunt quare ad tui laudem celebrem vitam deducant. Apostropham autem ad infideles Judæos facit, contra quos in hoc psalmo agit, ut ad Deum laudandum cogitatione et opere invitet; aut si facere hoc neglexerint, saltem inexcusabiles sint, ita dicens: Ergo quia mansueti propter bonas cogitationes et opera salvabuntur, ut et vos eodem modo salvemini.

Vovete Domino Deo vestro, id est bene cogitando promittite Christo bona opera, quia et Dominus est in rebus et Deus, id est creator vester, velitis nolitis. *Et postquam voveritis cogitatione, reddite ipsa actione.* « Melius est enim non vovere, quam post vota non perficere (Eccle. v, 4). » Et vovere et reddere debetis. Nam *omnes qui sunt in circuitu*, id est in beneplacencia ejus, *afferent Deo munera* bonarum cogitationum et operum, quasi poneret: Ideo vovere et reddere debetis, quia nullus in circuitu ejus erit, nisi qui hic ei afferet munera bonarum cogitationum, et operum. *Domino Deo dico*, terribili futuro ut ostendi, ac si dicat: Cui vovendum est et reddendum cum *terribilis sit*, et ei Domino dico *qui aufert spiritum principum*, id est qui potentiam habet auferendi animas principum, scilicet eos interficiendi: 292 et non solum futuro terribili, sed et *terribili apud reges terræ*, id est quem etiam jam timent plures reges terræ, non solummodo principes. *Vel qui aufert spiritum principum*, id est qui adeo pius est, quod aufert superbium spiritum quorundam, quos principes facit suiipsorum. Quod est dicere: *Aufert a spiritu eorum superbiam*, et dat eis humilitatem; et *terribili apud reges terræ*, id est apud fideles bene regentes terram suam, videlicet terrenam carnem suam, ne per illicita defluat. *Vel qui aufert spiritum principum*, id est spiritum rectum aufert a quibusdam principibus, propter aliqua eorum mala merita, a fidelibus scilicet quibusdam qui prius suiipsorum principes erant; sicut legitur a Salomone abtulisse, quoniam idolis caput inclinavit, et a Juda quoniam eum tradidit, qui prius miracula fecisse legitur, et a pluribus aliis. Et quia principi-

A bus spiritum rectum aufert terribili existenti, hic apud *reges terræ*, timentes ne si ceciderint, similiter eis spiritum rectum auferat. Quanto vero eum terribiliorem indicat, tanto magis auditores ad ejus obedientiam invitat.

IN PSALMUM LXXVI.

Psalmi septuagesimi sexti titulus. *In finem pro Idithun. Psalmus Asaph*, quod sic exponitur. *Psalmus iste est Asaph*, id est fidelis Synagoge habitus *pro Idithun in finem*, id est pro ea occasione quod ipse Asaph est Idithun, id est transiliens eos, de quibus in sequentibus agit, ubi ponit *sicut oves*, etc., scilicet infideles Judæos, est transiliens usque in finem eundo, id est in Christum transilire se eos ostendens fide, bona operatione et investigatione et cognitione.

B Ea igitur occasione quia transiliens est infidelitatem et omnia terrena: et in finem verum in Christum, scilicet tendens, ut sui exemplo infidelem Asaph ad transiliendum in finem invitet. *Salmus* suos ostendit quomodo, scilicet cum jam ad eum fide pervenisset, investigatione postea et operum Dei consideratione ad ipsius cognitionem et dilectionem jam ex parte pervenerit, in futuro quidem perfectius ad hoc perventura. Ostendit quoque ut magis infidelem Asaph Judæos, scilicet ad transiliendum in finem impellat, gentes multas in Christum transiliisse fide et cognitione per doctrinam et miracula prædicatorum; et eorumdem Judæorum incredulitatem detestatur, cum hi ad eum qui eos deduxit in manu Moysi et Aaron cognitione nolint transilire.

C *Voce mea ad Dominum clamavi*, ac si dicat: Vos, infidelis Asaph, clamate ad Dominum, ut vos in finem transilire faciat, exemplo mei, et ipse vos exaudiet. Nam ego *voce mea* agens, id est non vana et inutili voce, sed firma et attenda, et mihi voce ubi agens, *clamavi*, id est clamore interiori intense devotionis egi ad Dominum Patrem, *voce mea*, inquam, ad Deum Patrem egi. Cum his ponit *voce mea*, idem est, sed cum ponit *ad Deum* et *ad Dominum*, diversas causas notat, ac si dicat: Vere clamare debui, cum ipse Dominus sit, id est gubernator et Deus, id est creator. *Et quia clamavi, intendit mihi*, id est intentionem magis clamandi dedit mihi, vel se intensum fecit mihi, ut quod intense clamando oravi, intense mihi daret. Quod est dicere: Exaudivit me de hoc quod intense clamando oravi. Exponit vero quid clamando oravit, et unde exaudita est, sic: inde, scilicet clamantem exaudivit me Dominus, *quia in die tribulationis* ubi locus deficiendi videretur, *exquisivi Dominum* affectione et voce: vel in die tribulationis, id est in toto tempore vitæ meæ, in qua non sunt nisi dies tribulationis. « Militia enim est vita hominis super terram. (Job vii, 1). » Dico Deum *exquisivi*, et hoc feci sicut faciendum erat. Nam *exquisivi manibus meis contra eum* extensis, id est operibus meis coram eo sublimatis per multiplicationem, a similitudine illorum, qui manibus extensis orant. Dico *manibus*, id est operibus sublimatis et dilatatis ad honorem Dei. Et hoc nocte etiam, id est in adversitate

ubi multi a bono opere cessant : quæ congruè **293** A nobis contigit hoc propter culpam primorum parentum, per quam etiam vitam æternam amisimus, quam donec recuperemus, incessanter existimemus. Et cogitando hoc, *meditatus sum* quoque nocte, id est tota vita mea vel nocte, id est etiam in adversitate, in qua plures desisunt ab hujusmodi cogitatione, *meditatus sum* scilicet an defectum hunc unquam evadere possemus. *Cum corde meo* agens, quasi cum alia persona, id est mihi in *corde meo* multa opponens et solvens. *Et in hac meditatione exercitabar*, id est frequens et sedulus eram. Et non parum *exercitabar* : sed *scobebam* [al., *scopelam*] *spiritum meum*, id est fodiebam animam meam, scilicet profundam faciebam animam meam valde, investigando : a similitudine foveæ, quæ fodiendo profunda fit. Quod est dicere : In profundas quæstiones deducebam animam meam : vel si scobere ponitur pro purgare, sicut multi afferunt, sic legitur hoc : Et ut exercitationi meæ nulla cogitatio terrena noceret, *scobebam spiritum meum*, id est purgabam animam **294** meam ab omni sollicitudine sæculari. Ostendit autem in quo meditando *exercitatus* est, cum sic adjungit : Dico *meditatus sum cum corde meo*, scilicet sic agendo : *Nunquid in æternum projiciet nos Deus*, a perfectione cognitionis suæ, a qua per peccatum Adæ hic projecti sumus : Quod est dicere : Erimus semper imperfecte Deum cognoscentes, sicut modo sumus ? Et num, id est *nonne apponet Deus, ut adhuc sit nobis complacitior*, id est magis complacens et dilectus ? Quod est dicere : Ipse qui jam in nobis ex parte posuit, ut eum diligereamus, et nobis complacitus esset, nonne adhuc in futuro *apponet, ut sit complacitior*, id est magis et perfecte dilectus, nobis perfecte sui cognitione illustratis ?

Et quod quæsi jam ex parte dedit, et in futuro perfectius dabit : et exquirendo eum, non sum *deceptus* ab aliqua suggestione occulta sive prosperitate aliqua a diabolo, vel a quolibet ejus membro oblata, quæ me ab acquisitione Dei retraheret, quod est dicere : Neque suggestio neque prosperitas aliqua a diabolo, sive membro ejus illata me decipere potuit, ut ab acquisitione Dei me revocaret. Exponit autem quomodo non sit *deceptus* : Vere non sum *deceptus* ; nam *renuit anima mea consolari* ab aliqua re, nisi a solo Deo, quod est dicere : Omne solatium terrenorum honorum contempsi, et *memor sui Dei* solummodo, id est in memoria semper eum habui per fidem, et *exercitatus sum* in cognitione ejus ; ac si diceret : Cum in eum jam fide transiissem, laboravi ad hoc ut cognitionem mysteriorum ejus haberem : et in hoc exercitio *defecit spiritus meus*, id est anima mea, id est insufficientis fuit mysteriorum ejus perfecte cognitionem attingere. Exponit quidem quomodo *exercitatus* est, addendo sic : Dico *exercitatus sum*, in investigatione cognitionis Dei, et non parum quidem *exercitatus* : nam *anticipaverunt vigiliis* aliorum fidelium *oculi mei interiores*, quod est dicere : Ratio mea quæ oculus est animæ, anticipavit vigiliis, id est supergressa est alios fideles vigilantes et sedulos in exercitio cognitionis mysteriorum Dei, ut cum in hoc valde sint seduli, magis illis sedulus fuerim. Et cum anticipando vigiliis, tamen *defeci, turbatus sum* in anima dolore quia deficiebam. Et licet dolerem de defectu, non sum tamen *locutus* blasphemiam in Deum, sicut multi illud blasphemant quod cognoscere nequeunt ; quasi diceret : Licet dolerem me deficere, non tamen indignatus sum ob hoc, aut aliquid *locutus* contra Deum blasphemix, et in hoc præscribit nobis formam non esse indignandum, sed patienter sustinendum, si quilibet ad alicujus mysterii cognitionem cito peringere nequit.

Inde vero mihi patientia illa contigit, ut non essem *locutus*, quia *cogitavi dies antiquos*, in quibus Adam et Eva inobedientes facti de perfecta Dei cognitione, quam, si perseverarent, erant habituri, ad defectum pervenerunt, ad quem pariter nos omnes attraxerunt, et *annos æternos*, quos per Adam amisimus, id est vitam æternam *in mente habui*, quos si habuissemus, non utique deficientes essemus ; quod est dicere : Ideo patienter hunc defectum tuli, ne inde murrarem, quia *cogitavi* quod merito

Quoniam igitur indeterminate dixerat, *nunquid projiciet, et non apponet* indeterminate, et constet quia multi, omnes scilicet in infidelitate morituri, in æternum sunt projiciendi, et nunquam eis Deus *complacitior* futurus sit, determinate de regeneratis quærit singula singulis reddendo sic : Dixi indeterminate. *Nunquid in æternum projiciet nos Deus* a perfectione cognitionis suæ ? Aut ita determinate possum quærere : *abscindet Deus in finem* abscisionis, id est in perpetuum *misericordiam suam*, scilicet perfectionem cognitionis suæ, quæ summa misericordia est et beatitudo a generatione prima quæ sit secundum vetustatem Adæ, usque in generationem secundam eundo, quæ sit secundum Spiritum ? Quod est dicere : Sicut perfectionem suæ cognitionis, quæ magna misericordia est, abscindet in finem, id est in æternum ab infidelibus, qui solummodo generantur prima generatione, quæ sit per concupiscentiam, carnis, abscindet etiam eandem cognitionem in finem, et hic scilicet et in futuro a fidelibus, qui generantur secunda generatione per baptismum : *Aut obliviscetur misereri Deus ?* Istud vero ad illud spectat quod supra posuit : *Et non apponet, etc.* Quod sic legitur : Dixi indeterminate : *Nonne appo-*

net adhuc ut complacitior sit? Aut ita determinate A
possum dicere. *Obliviscetur Deus misereri*, id est cum
Deus jam incoeperit misereri fidelibus, dando eis di-
lectionem sui, ex parte *obliviscetur* hanc misericor-
diam, non perficiendo eam in ipsis, quod est incon-
veniens maximum, scilicet ut Deus aliquid oblivis-
catur? Singulis vero singulis redditus, ponit sen-
tentiam ad utrumque supradictum spectantem, cum
addit: *Aut sic dicere possum: continebit in tra mi-*
sericordias suas, scilicet cognitionis sui et dile-
ctionis perfectionem? Quod est dicere: Cum natura-
liter præsto sit ad miserendum fidelibus in futuro:
per illuminationem sui perfectæ dilectionis et cogni-
tionis, continebit a fidelibus has misericordias suas,
ne eis conferat propter iram quam contra genus hu-
manum habet de peccato originali, quod inconve-
niens videtur.

Quæstionibus his factis, ad solvendum accedit
sic: Dico quod *meditatus sum cum corde meo* oppo-
nendo sic: *Nunquid projiciet Deus in æternum nos?*
Et contra hanc oppositionem dixi hanc solutionem.
Nunc cæpi. Quod est dicere: Vere non *projiciet* nos
in æternum: et erit *adhuc complacitior*. Et inde hoc
scio: quia *nunc cæpi* cognoscere; ac si diceret:
Pars cognitionis et dilectionis ejus in principio ab eo
mihi data arrha et pignus est, quod perfectius cog-
noscam eum et diligam. Et inde etiam scio; quia
perfectius cognoscam et diligam, quoniam *hæc mu-*
mutatio est dexteræ Excelsi, id est hoc quod mutamur
de ignorantia Dei ad ejus cognitionem, et de odio
ad dilectionem contingit per dexteram Excelsi, id
est per Filium Excelsi Patris et omnipotentis: qui
bene dextera ejus dicitur. Per eum enim diabolus
debellavit. Quod est dicere: Cum Christus Patris
Excelsi Filius, qui tantus est et tam potens, hanc
mutationem incoeperit in nobis, haud quaquam du-
bium est quin eam perficiat in futuro, ut perfecte
eum diligamus et cognoscamus. Ostendit igitur unde
comprobari queat eum Patrem esse Excelsum adden-
do sic: Dico *dexteræ Excelsi*. Et ut eum Excelsum
295 et Omnipotentem esse comprobarem, *memor*
sui operum Domini Patris, id est in frequenti recor-
datione habui, quam gloriose et mirabiliter operatus
est a mundi principio, et per hoc eum Excelsum
esse mihi apparuit. Ab hac itaque memoria non
desistam, sed incessanter *memor ero mirabilium*
operum tuorum ab initio mundifactorum. Hæc autem
duo commoda mihi inde provenient: quatenus *et*
meditabor in omnibus operibus tuis, adimplendis, *et*
exercebor operando in adinventionibus tuis, id est in
præceptis tuis quæ tu adinvenisti. Quod est dicere:
Has duas utilitates adipiscar de consideratione mira-
bilitium tuorum, quod *meditabor* quomodo tua præ-
cepta opere compleam, et prout potero operabor.

Facta interpositione, ut ostenderet per quid com-
probaverit Deum Excelsum esse, æquipollenti voce
repetit quod supra posuit: *Hæc mutatio dexteræ*
Excelsi, ut ea occasione in laudem Dei prorumpat
sic: *Dixi quod nunc cæpi*, o Deus ad dilectionem et

cognitionem tui venire. Et *via tua*, o Deus, per
quam ad tui cognitionem et dilectionem perfectius
venimus, in *sancto* sanctorum Christo nobis est pro-
posita, id est in conformitate ejus. Quod est dicere:
Per ejus conformitatem ad te venimus. Ergo quia
viam tuam in eo proponis nobis, *quis Deus magnus*
est *sicut tu Deus noster* existens, a quocunque non
reputeris Deus? id est *quis a gentibus Deus* repa-
tatus est *magnus*, *sicut tu quem nos Deum* repa-
tamus? Nullus. Nam *tu es Deus qui facis mirabilia*, et
nullus alius facit mirabilia: Et ecce *mirabilia*, scilicet
notam fecisti in populis virtutem tuam. Quod est
dicere: Istud mirabile fuit quod notum fecisti per
prædicatores, in populis gentium et Judæorum Fi-
lium tuum, qui virtus tua dicitur: eo quod per eum
mirabiliter et potenter operaris. Et ecce aliud mi-
rabile quod in *brachio tuo*, id est in Filio tuo, dicto
brachio, eo quod per eum diabolus expugnus,
redemisti passione crucis, *populum tuum* factum per
fidem, *populum dico filios* effectum, id est qui filii
tui per regenerationem effecti sunt. *Filios dico Jacob*
et Joseph, id est Judaicum populum et gentilem.
Congrue nimirum per Jacob accipitur Judaicus, per
Joseph vero gentilis populus. Jacob namque cum
angelo luctando, ab eo percussus uno pede claudus
effectus est: et benedictionem suscepit (Gen. xxxii,
24, 25, 29). Sic Judæorum populus cum Domino
luctans; dum ipsius præcepta in irritum duxit, a
Domino cæcitate percussus, uno pede claudicavit,
scilicet intellectu carnalium observantiarum: quo
solam litteram intellexit: non etiam ad spiritum,
alio tamen intellectu rectus remanens, intellectu
videlicet moralium præceptorum, in quo littera
tantum insistenda erat. In parte quoque salvando-
rum benedictionem adoptivæ filiationis suscepit.
Joseph quidem *augmentatio* dicitur. Unde per *Joseph*
gentilis populus accipitur, ad augmentum Ecclesie
primitivæ de Judæis adjunctus. Et ecce aliud mi-
rabile, quod per notitiam filii *viderunt te fide*, o Deus
Pater, *aquæ*, quæ prius ignorantes erant scilicet
gentes, ad similitudinem aquarum inconstantes et
diffusæ. Ut igitur addat, repetit sic:

Viderunt, inquam, *te aquæ, et timuerunt; et tur-*
batæ sunt abyssi. Præposteratio. Ac si dicat: et
ipsæ aquæ quæ prius in infidelitate erant, ad mo-
dum abyssorum profundæ, turbatæ sunt bona tur-
batione, et timuerunt de malis actis suis. Et non
paucae aquæ: sed *multitudo sonitus aquarum*, id est
multæ aquæ sonantes, id est cum nimio sonitu ver-
borum, Dei præceptis rebellantes. Dico quod *notam*
fecisti virtutem tuam, et *viderunt te aquæ*. Et id per
hoc contingit, quia *nubes*, id est prædicatores Eccle-
siæ complures, *dederunt vocem* prædicationis, per
quam aquæ ad Dei fidem et notitiam conversæ sunt.
Posset quæri: Quare propter prædicatorum vocem
aquæ turbatæ sint, cum ipsi solummodo de Judæis
fuerint? Ad quod sic respondet: Vere propter vo-
cem prædicatorum *aquæ* turbantur. *Etenim sagitte*
tuæ transeunt, id est iidem prædicatores *sagitte tuæ*

dicti, eo quod eorum prædicatione infidelium corda A
 saucias, transitum faciunt de Judæis regnum Dei
 respuentibus, **296** ad gentes. Ostendit vero quo-
 namque *transeunt*, cum addit scilicet: *vox tonitru tui*
 transit, existens *in rota*, id est in toto orbe: qui,
 quoniam ad modum rotæ rotundus est, per rotam
 accipitur. Quod est dicere: Vox prædicatorum qui
 tonitruum dicuntur, eo quod manifeste prædicando
 mortem æternam non credituris comminantur, sic
 transit ut in rota manifesta sit, id est in toto orbe.
 Quoniam in omnem terram exivit sonus eorum
 (Psal. xviii, 5). Non autem per solam prædicato-
 rum vocem *turbatae sunt et timuerunt aquæ*; sed
 etiam *terra*, id est terrenus populus salvandus ex
 Judæis et gentibus *contremuit* de peccatis, et *com-*
motus est ad fidem per hoc quod illuxerunt orbi terræ
coruscationes tuæ, id est manifesta fuerunt omni
 mundo coruscantia mirabilia prædicatorum ad mo-
 dum coruscationum aeris, quæ in tempore tonitru
 lucent. Quod est dicere: Per miracula prædicato-
 rum, terreni commoti sunt. Et sic post commotio-
 nem *in mari*, id est in populo gentili, qui prius om-
 nino Dei notitia carebat: *via tua fuit*, id est cognitio
 Filii tui fuit, qui est *via* per quam ad te venit,
 sicut ipse testatur: « Nemo venit ad Patrem nisi
 per me (Joan. xiv, 6). » Et *semitæ tuæ sunt in aquis*
multis, id est præcepta tua sunt in multis gentibus,
 quæ dicuntur *semitæ*, eo quod ad similitudinem *se-*
mitarum carni arctissima sunt. Non dicit viam et
 semitas Dei esse in gentibus; ut velit innui, hoc
 non esse in parte salvandorum ex Judæis: sed ideo
 de gentibus specialiter agit, ut ea occasione infide-
 lium Judæorum exsecretur incredulitatem, sic: Dico
 quod *vita tua* et *semitæ* sunt in gentibus, quæ nihil
 amplius de te per prophetas audierunt, quibus non
 tot beneficia contulisti ut Judæis. Sed *vestigia tua*,
 id est præcepta tua et prædicatorum miracula, quæ
 sunt *vestigia*, per quæ pervenitur ad te, *non co-*
gnoscuntur a populo tuo, scilicet ab infideli parte Ju-
 dæorum, qui populus tuus esse deberent. Quem ta-
 men *populum tuum deduxisti sicut oves*, id est de
 Ægypto in terram promissionis duxisti, *in manu*, id
 est in ducatu *Moysi et Aaron*: utpote oves tuas,
 scilicet adeo diligenter eos pascens et custodiens,
 sicut pastor valde diligenter oves pascit et custodit.
 Ac si dicat: Gentes quas hucusque visus es neglexisse,
 præceptis tuis obediunt. Judæi vero increduli,
 quos *sicut oves in manu Moysi et Aaron* deduxisti,
 et quibus alia plurima beneficia contulisti, præcep-
 torum tuorum et miraculorum prædicatorumque
vestigia contemnent: quod utique facere non debe-
 rent. Ideo vero Judæorum incredulitatem detestatur,
 ut per hoc salvandorum pars ab eorum conformitate
 retrahatur.

IN PSALMUM LXXVII.

Titulus septuagesimi septimi. *Psalmus intellectus*
Asaph. Quod sic exponitur. Iste *psalmus intellectus*,
 id est intelligentiæ in quo mysticus intellectus con-
 tinetur, est *Asaph*, id est perfecte fidelis Synagoga;

agentis ad minus perfectam fidem *Asaph*, et enar-
 rantis pristina beneficia patribus eorum a Deo in
 temporibus antiquis collata. Et in principio hujus
 psalmi adhorantis eandem minus perfectam *Asaph*;
 ut quæ sibi in parabolis et propositionibus loquatur,
 attente et diligenter au- at, scilicet intelligendo ea
 beneficia mystice, non ad litteram tantum, sicut pa-
 tres eorum increduli fecerunt, qui neglectui ea ha-
 bentes, ad solam litteram intelligentes perierunt.
 Ideo vero beneficia illa enarrat, ut instruat eos, qua-
 tenus quæ in priori populo contige unt ad historiam,
 in Ecclesia quoque contingunt ad figuram. Et scien-
 dum quod, cum psalmus iste, continuatim juxta
 historiam legendus, in se allegoriam contineat; non
 tamen aut vix ubique juxta allegoriam continuatim
 legitur. Notandum sane psalmum hunc, sicut et cæ-
 teros, bene ad prophetiam attinere, etsi ad histo-
 riam legatur; tum ideo quia fidelis *Asaph* quæ eo
 tempore nondum erat, a Propheta loqui introduci-
 tur, tum etiam quoniam in his beneficiis quæ hic
 historialiter facta Propheta posuit, alia beneficia in
 Ecclesia futura mystice designavit.

297 *Attendite, popule meus, legem meam. Atten-*
dite, pluraliter ponit, quia populus nomen est col-
 lectivum. Ac si diceret: Tu, fidelis *Asaph*, minus
 perfecta, existens populus meus, id est mei modi,
 quia scilicet et ejusdem gentis sumus, et ejusdem
 fidei, *attende*, id est diligenter *legem* veterem con-
 sidera, non negligenter ut patres tui veteres. *Le-*
gem dico jam *meam* factam per intellectum, id est
 quam jam *meam* jure possum dicere, cum eam in-
 telligam, quæ aliter tua non erit, nisi eam intellexe-
 ris. Quoniam ergo legem indeterminate posuerat, ne
 hoc modo putarem quod sic nos ad totam legem
 intelligendam mitteret, et nihil inde locutus esset,
 addit: Et ut totam legem veterem exemplo verbo-
 rum meorum diligenter consideretis, *Inclinate au-*
rem vestram eundo in verba oris mei intelligenda.
 Hoc autem est a similitudine strenui discipuli, qui
 ut bene docentis verba percipiat, *aurem* inclinat.
 Ac si dicat: Diligenter audite verba quæ loquor:
 ut ea mystice intelligendo, cætera quæ in lege lo-
 guntur historialiter exemplo horum mystice intelli-
 gatis. Et necesse est ut attendatis, et aurem incli-
 netis; nam *aperiam os meum in parabolis*, id est pa-
 rabolice loquar per similitudines, scilicet ideo dili-
 genter attendendum, ut quod parabolice dicitur,
 mystice sentiat. Et non solum in *parabolis lo-*
quar; sed etiam *loquar propositiones*, id est obscu-
 ras similitudines *ab initio* legis veteris incipiendo.
 Ideoque magis attente considerandum est. In He-
 bræo habetur ænigmata antiqua. Unde propositio-
 nes accipimus similitudines illas quæ intellectu sunt
 obscuriores, parabolæ vero quæ manifestiores,
 quare etiam *propositiones* dicuntur, eo quod ad
 quæstionem proponantur. Quia vero parabolæ cla-
 riores sunt intellectu quam propositiones, innuit
 cum ponit: *Aperiam in parabolis os meum*, quasi
 diceret: *Aperite loquar in parabolis*. Ut autem atten-

tores reddat, dicit se ea quæ dicit non finxisse, sed a patribus qui viri fuerunt magnæ auctoritatis audisse et cognovisse. Dico quod loquar quæ non finxerim.

Quanta audivimus et cognovimus ea, et patres nostri narraverunt nobis. Quod est dicere: Hæc quæ loquemur quæ quanta sunt, id est valde magna, patres nostri auctorizabiles viri narraverunt nobis, et nos diligenter audivimus, et mystice cognovimus, et ideo nobis credendum est. Et hæc non sunt occultata a filiis eorum patrum, a nobis scilicet, in generatione altera, id est a nobis diversa. Quod est dicere: Non ea ex invidia occultavimus, quin generationi gentium intimarem, quæ est altera, id est, a nobis secundum originem diversa. Et in hoc eos valde reddit attentos: cum etiam gentes quibus ista beneficia non fuerunt collata, ea audierunt attente. Post hujus versus interpositionem ad hoc quod incepit revertitur sic: Dico quod patres magna narraverunt nobis. Patres narrantes dico laudes Domini, id est præcepta in quorum observantia Deus laudatur, et virtutes ejus, id est ea beneficia quæ quasi per violentiæ virtutem operatus esse visus est. Scilicet de maris interruptione, de Pharaonis submersione, et de inimicorum superatione. Et mirabilia ejus quæ fecit, id est, beneficia illa quæ non quasi per violentiam, sed per solam potentiam operatus est mirabiliter, sicut manna quod pluit, aqua quam de petra dedit, et cætera talia. Ostendit igitur ubi hæc narraverunt sic: Vere narraverunt laudes, et virtutes et mirabilia Dei. Nam Deus per ipsos patres et suscitavit in Jacob, id est in populo Judaico testimonium, id est scripta virtutum et mirabilium suorum, quæ ideo testimonium dicuntur, quoniam eum potentem esse testantur, et in Israel, id est in populo Judaico, posuit legem per ipsos patres, id est scripta præceptorum suorum, quæ laudes ejus sunt. Et bene ponit suscitavit, a similitudine rei mortuæ quæ suscitatur; ac si dicat: Quia miracula et virtutes et præcepta ejus aliter morentur, fecit ipsos patres scripta componere, in quibus mirabilia et virtutes et laudes ejus suscitarentur.

298 Et hoc compendiose dicit. Suscitavit testimonium in Jacob, id est ut mirabilia et virtutes suas suscitaret, scripta per Patres posuit in populo Judaico, vel testimonium suscitavit in Jacob, id est scripta carnalium observantiarum, quæ testimonium dicebantur, eo quod alia mystica per sui evidentiam in Ecclesia futura testabantur; suscitavit in Jacob, id est posuit in populo Judaico, ad suscitanda præcepta sua, quæ in Adæ prævaricatione erant mortua. Et legem moralium præceptorum posuit in Israel. Israel et Jacob pro eodem habet. In quo testimonio, et in qua lege quanta mirabilia et virtutes et laudes mandavit patribus nostris, nota facere ea per scripta sua filiis suis? nobis scilicet. Ac si dicat: Vere narraverunt nobis laudes Dei, et virtutes, et mirabilia. Nam Deus eis præcepit ut scripta nobis relinquerent, in quibus mandavit ut nobis filiis suis nota facerent magna ejus beneficia, scilicet laudes ejus

et virtutes et mirabilia: ut per nos ista eadem cognoscat, id est mystice intelligat, generatio altera, scilicet cet gentilis. Et notandum quod istud fere dixerat superius, ubi dixit quanta audivimus, usque ad narrantes.

Sed in hoc tamen diversum est, quia hic dicit eos hæc narrasse mandato Domini, quod superius non dixerat. Non solum vero generatio altera cognoscat: sed et filii qui nascuntur ex nobis, et exsurgent, id est attenti erunt in hac cognitione mystice intelligentes: non jacentes, id est non ad solam litteram hæc accipientes enarrabunt filiis suis. Per hoc vero eos quibus agit hic, valde reddit attentos, cum eos qui nascuntur sunt, prædixit hæc non ignoraturos. Et ideo hæc eis narrabunt. Ut ponant in Deo spem suam, id est auditis his beneficiis patribus a Deo gratis concessis: nihil a se expectent, sed omnem spem beneficiorum in Deo ponant. Et non obliviscantur operum Dei, sicut patres oblii sunt, id est non obliviscantur beneficiorum quæ in eis Deus est operaturus; quæ significata fuerunt per beneficia in patribus antiquis operata, quorum ipsi oblii sunt. Et ut mandata ejus Dei exquirant, id est attente cognoscant et diligant, quæ patres neglexerunt. Et ideo quoque narrabunt: Ne filii fiant sicut patres eorum antiqui, scilicet ne fiant generatio prava in moribus, et exasperans Deum in malis actibus sicut patres. Ostendit autem in quo prava fuit, cum dicit: Generatio scilicet quæ non direxit cor suum, ut bene de Deo cogitaret: et, id est scilicet, spiritus, id est ratio ejus non est creditus cum Deo, id est cum Dei auxilio bene cogitare, sed per se. Quod est dicere: Crediderunt per se sufficientes esse ad bene cogitandum sine auxilio Dei, et in hoc pravi fuerunt; vel sic: Generatio quæ non direxit cor suum ad bene cogitandum, hoc non mutatur. Et si quanto bene cogitavit humano more, spiritus ejus cum Deo existens, non est creditus, id est non crediderunt rationi suæ, quæ bene cogitando cum Deo erat, id est quæ placita Deo cogitabat, ut quæ rationabiliter cogitabant, opere completerent. Vel sic legi potest de patribus qui fuerunt in tempore Christi. Dico quod filii nostri qui nascuntur narrabant filiis suis salvandis, ne fiant sicut patres eorum increduli, qui fuerunt in tempore Christi, scilicet ne fiant generatio prava in moribus, et exasperans Deum suis pravis actibus, de quibus in Evangelio Dominus testatur. «Generatio prava et adultera signum querit,» etc. (Matth. xii, 35.) Generatio scilicet quæ non direxit cor suum, ut de Deo bene cogitaret, et cum Deo Filio non est creditus spiritus ejus. Quod est dicere: Non credit Filio et sancto Spiritui. Et in hoc innuit quod nec Patri. Patet enim sine Filio et Spiritu sancto non cognoscitur, cum unum sint.

Verumtamen priori sententiæ de patribus antiquis qui fuerunt in tempore Moysi, melius videntur sequentia consonare. Dico quod patres fuerunt generatio quæ non direxit cor suum. Et non solum illi qui fuerunt inferiores in patribus, sed et illi qui

deberent esse filii Ephrem, id est, imitatores Ephrem, filii Joseph, cui benedixit Jacob, sacerdotes scilicet et Levitæ, qui, cum potiores essent in populo, **299** et hoc bona vita sua expectere debuissent: ut a Deo more Ephrem benedictionem (*Genes. iv, 8*) susciperent, intendentes arcum, et mittentes sagittas *conversi sunt in die belli*. Hoc autem per similitudinem ponit. Scilicet facti sunt similes ignavis, qui ante bellum præludium facientes, intendunt arcum et mittunt sagittas, minantes se bene pugnatos, et in die belli postquam ad rem venit, convertuntur et fugiunt. Tunc enim arcum intenderunt et sagittas miserunt, cum se Deo bene obedituros promiserunt dicentes: Quidquid præceperit Dominus et Moyses servus ejus audiemus et faciemus (*Exod. xix, 8; xx, 19*): at simul ac ad observantiam mandatorum, et ad vitiorum bellum venerunt, illico *conversi sunt ad scelera sua*. Per Ephrem quippe, quod dicitur *fructificatio*, sacerdotes et Levitæ designantur, qui cum in populo opera bona fructificare debuissent, et sic essent filii, id est imitatores Ephrem, steriles fuerunt. Istud etiam in Ecclesia accidit. Nam complures in Ecclesia prælati, qui promittunt se viriliter acturos prædicatione et exemplo bonæ vitæ suæ in populo, postquam ad rem veniunt convertuntur. Ipsi vero filii Ephrem esse deberent, scilicet bonorum operum fructificatores. Ostendit autem quomodo conversi sunt *in die belli*, cum apponit, scilicet *non custodierunt testamentum Dei*, id est non compleverunt legem Dei, et si in aliquibus pauci custodierunt, *in lege ejus noluerunt ambulare*, id est in completionem legis non fuerunt voluntarie incedentes. Quod est dicere: Ea quæ compleverunt non ex voluntate, sed invitati ex timore compleverunt. Et cum ipsi saltem contuitu benefactorum ejus, testamentum Dei diligere debuissent, *obliti sunt benefactorum ejus*, quæ quasi per violentiam operatus est, scilicet de Pharaonis submersione, et cæteris hujusmodi. Et etiam *obliti sunt mirabilium ejus, quæ ostendit eis*, id est quæ fecit palam eis. Mirabilia dicit illa beneficia quæ non quasi per violentiam, sed per potestatem mirabiliter operatus est: ut de manna et de cæteris hujusmodi. Dico quod *obliti sunt mirabilium* quæ ostendit, scilicet quæ mirabilia et beneficia fecit in Ægypto. Et exponitur in qua parte Ægypti, cum addit *in campo Taphneos (al., Taneos)*, scilicet fecit eis benefacta et mirabilia. Taphnis enim civitas est in Ægypto, ubi Deus multa pro eis mirabilia operatus est et benefacta. Et hæc mirabilia in Ægypto facta, fecit *coram patribus*, Moyse videlicet et Aaron, et cæteris ducibus Israel, qui patres dicebantur non secundum generationem, sed secundum paternam quam habebant in subditos affectionem, ac si diceret: Licet illa mirabilia populus ignoraret, tamen sic fecit ea ut *coram patribus* essent, id est manifestum esset eis quod significant. Postea igitur enumerat ea quæ fecit in Ægypto: cum prius enumeret ea quæ fecit post discessum ab Ægypto sic: Dico quod *obliti sunt mirabilium quæ*

ostendit eis. Et ecce mirabilia: Quando eos Pharaon persequeretur *interrupit mare* pro ipsis: et per mare interruptum *duxit eos*. Et ne aquæ nocerent eis aliquatenus, *statuit aquas* maris, id est stare fecit ne fluerent, *quasi in utre* stant aquæ constrictæ ne fluenti facultatem habeant. Sic igitur cætera beneficia usque in finem psalmi ad litteram leguntur: quæ omnia in suo loco ad litteram exponuntur continue. Sed quoniam in singulis videtur allegoria contineri, pro longitudinis tædio, per singula allegorica videntur exponenda esse mysteria, cum secundum allegoriam difficile sit, aut impossibile psalmum legere continuatim. Quapropter ad eorum quæ jam legimus ad litteram allegoriam accedamus, et ab eo loco ubi dictum est, *filii Ephrem* incipientes, prius aliter quam superius ad historiam hunc versum exponamus, postmodum autem allegoriam attingamus.

Quoniam itaque superius promiserat, *Aperiam in parabolis os meum*, facta interpositione sui, ut eos quibus agit ad intendenda verba sua redderet attentos, ad loquendas parabolas et propositiones accedit sic: Dixi me aperturum *os in parabolis*. Et ecce pono parabolas, ab illo loco ubi dico filii Ephrem usque in finem psalmi. Quarum prima est hæc: *Filii Ephrem*, id est imitatores et sequaces Jeroboam, qui fuit de tribu **300** Ephrem. Ideoque dicitur Ephrem non quantum ad nominis interpretationem, *intendentes arcum*, id est intensam facientes dolositatem suam, et *mittentes* ab arcu sagittas, id est mittentes ex ipsa deceptione sua deceptorias in proximos læsiones, *conversi sunt* a Hierusalem et a tribu Judæ euntes in Samariam post Jeroboam, volentes esse *in die belli* potius quam in concordia, id est in rebellionis fervore contra tribum Juda, et contra tribum Benjamin, et paucos ex tribu Levi qui remanserunt Hierusalem cum Roboam rege filio Salomonis de tribu Juda. Et intendendo arcum et mittendo sagittas, *non custodierunt testamentum Dei*, etc., usque ad *coram patribus*, quæ ut jam superius exposita sunt, hic etiam exponuntur. Hic historia tangitur quæ talis est (*III Reg. xiv*): In tempore Roboam filii Salomonis regis Israel quidam alius ex tribu Ephraim filii Joseph Jeroboam nomine surrexit, qui abiens in Samariam sibi regnum ibi paravit. Quem tribus decem secutæ sunt: solummodo vero tribus Juda et Benjamin, cum quibusdam filiorum Levi in Hierusalem remanserunt cum Roboam rege. Illi vero qui cum Jeroboam abierunt dolose se habentes contra proximos, benefacta et mirabilia Dei in tempore suo et in tempore patrum a Deo operata obliti sunt, quorum contuitu a dolositate sua revocari debuissent, et in Hierusalem cum tribu Juda habitare. Per Roboam nimirum in Hierusalem regnantem, qui fuit de tribu Juda, Christus de tribu Juda rex æternæ Hierusalem et terrenæ Ecclesiæ videlicet, quæ jam pacem æternam in contemplatione videt, accipitur. Per tribum autem Juda et cæteros qui cum Roboam in Hierusalem remanserunt, fideles, Christi membra

existentes, qui ei subijci malunt, et in Ecclesia perma-
nere præsignabantur. Per Jeroboam sane qui, re-
licta Hierusalem, in regione externa sibi regnum
paravit, diabolus congrue figuratus est : qui, Hieru-
salem cœlestis consortio per superbiam relicto, in
infidelibus ab eadem Hierusalem penitus extraneis
regnum per infidelitatem sibi paravit. Per decem
vero tribus, quæ relicta Hierusalem et Roboam rego
suo Jeroboam regi perfido adhæserunt, hæretici por-
tendebantur, qui Christo rege vero et sancto, et
Ecclesiæ consortio contempto, diabolo subijciuntur.
Sequitur alia parabola cum dicit. *Coram patribus
eorum fecit mirabilia in terra Ægypti in campo Taneos*,
ad litteram ut superius ostendimus. Sic et
Deus facit in Ecclesia mirabilia, dum infideles ad
viam fidei reducit, et alia innumerabilia operatur.
Hæc mirabilia licet ab idiotis ignorentur, *coram
patribus* tamen sunt, id est manifesta fidelibus in
Ecclesia prælatis, qui paterna affectione populo præ-
sident. Et hæc mirabilia facit in hac terra præsentî,
quæ est terra afflictionis. Ægyptus quippe afflictio
interpretatur. Et *in campo Taneos* facit, id est in
planitie humilis mandati, scilicet, hæc miracula :
quod infideles ad fidem vocat, facit per planam et
intelligibilem doctrinam prædicatorum in humilitate
factam, quæ non gravis est et obscura ut lex vetus.
Unde congrue per campum Taneos intelligitur.
Campus enim plana terra est. Taphnis [*Thanis*] vero
humile mandatum interpretatur.

Sequitur alia parabola. Postquam egressi sunt de
Ægypto, *interrumpit Deus mare* pro eis, et per siccum
duxit eos : et ne eis aquæ nocerent, *statuit aquas
quasi in utre*, ne fluerent. Et hoc totum contingit ad
historiam, juxta quod legitur : « Filii Israel ambu-
laverunt per medium siccæ maris : aquæ autem erant
eis pro muro ad dexteram et sinistram (*Exod. xiv*,
22). » Quod etiam allegorice contingit in Ecclesia.
Interrumpit namque Deus mare, id est dividit gen-
tilem populum per doctrinam prædicatorum : ut
partem assumat ad salvationem, partem damnandam
spernat. Et per fidem et opera bona ducit salvandos
ad terram promissionis, scilicet ad patriam cœ-
lestem. Et ne aquæ, id est infideles difflui
301
velut aqua possint bonos perturbare : *statuit*
ipso id est constringit sicut aquæ *in utre* constringuntur,
ne fluere valeant, nisi ad pincernæ libitum.
Non sic quidem constringit impios, ut in bonos sæ-
viendi nullam habeant facultatem ; sed sic eos Deus
permittit ad mensuram sæviendo fluere, ut cum
bonos tormentis in corporibus interdum afficiant,
nullatenus sibi conformare queant ; vel interrumpit
Deus Rubrum mare, id est dividit Deus baptismum,
ut aliis sit ad salutem, justis scilicet, aliis, qui justî
non sunt, ad damnationem. « Multi enim sunt vo-
cati, pauci vero electi (*Matth. xx*, 16). » Baptisma
vero per mare designatur, eo quod ex aqua fit, et in
eo vitia delentur, sicut in mari hostes filiorum
Israel destructi sunt. Rubrum quidem dicitur, eo
quod per Christi sanguinis effusionem consecratum

est : et per ablutionem et fidem baptismi ducit suos
ad terram viventium. Ne vero sui post baptismi gra-
tiam ab aquis submergantur, id est ne a fluctibus
malorum concupiscentiarum ad operationis prave
mortem ducantur, *statuit aquas quasi in utre*, id est
refrenat ipsos concupiscentiarum fluctus per carnis
mortificationem, ne prævaleant. Quæ mortificatio
per utrem congrue figuratur, eo quod uter ex pel-
libus mortuorum animalium fit. Quod est dicere :
Facit suos carnem eorum jejuniis et aliis afflictioni-
bus mortificare : et per hoc concupiscentias eorum
refrenat, ne valeant eis prævalere. Sequitur : *Et
eduxit eos in nube diei*. Scilicet postquam mare filii
Israel transierunt, e mari egressos duxit per deser-
tum in nube per diem, id est sub nube quæ eis esset
B refrigerium ab æstu diei (*Exod. xiii*, 21). *Et tota
nocte duxit in illuminatione ignis*, scilicet ne in noctis
obscuritate offendicula paterentur, eis illuminationem
igneæ columnæ præcedentis dedit. Similiter quoque
suos Deus per hanc vitam, quæ ad comparisonem
vitæ æternæ desertum dicitur, incedentes nube a die
refrigerat, id est protectione humanitatis suæ, quæ
salutis nostræ causa est a vitiorum æstu et a pro-
speritatis fervida elatione refrigerat. Interpellat
enim jugiter pro fidelibus apud Patrem Christi hu-
manitas, ne aliquo æstu nocivo exæstuent. Juxta
illud Apostoli : « Christus Jesus qui etiam interpel-
lat pro nobis (*Rom. ii*, 34). » Congruè nimirum Chri-
sti humanitas nubes dicitur, quia suos a vitiorum
æstu refrigerat, sicut nube obumbratur diei claritas.
C *Et tota nocte duxit eos in illuminatione ignis*, scilicet
tota vita ista, quæ obscura est, ut nox et perfecta
Dei cognitione carens, ducit eos de bono in melius,
in illuminatione gratiæ Spiritus sancti, qui dicitur
ignis eo quod bonos igne charitatis accendat. Se-
quitur : *Interrumpit*. Quod sic ad litteram jungitur.
Non solum autem filios Israel *duxit in nube diei*, et
tota nocte in illuminatione ignis ; sed etiam pro eis
interrumpit petram in eremo per Moysen : ut inde aquas
educeret ; unde legitur : « Percussit virga bis sili-
cem, et egressæ sunt aquæ largissimæ (*Num. xx*,
11). » Et postquam petram *interrumpit adaquavit eos*
filios Israel penarie, *velut in multa abyssa*. id est in
profundissima aqua potest aliquis pleniter adaquari.
D Quia vero dixerat eos adaquatos esse, et nondum
posuerat aquas de petra emanasse, addit : *Dico inter-
rumpit petram, et de petra eduxit aquam*. Et ne puta-
remus quod talem aquam inde eduxisset, quæ in uno
solo loco demoraretur, addit : *Et eduxit aquas de
ipsa petra tanquam flumina fluentes* : et eos cum
castra moterent per desertum sequentes, Apostolo
testante cum dicit : « Consequente eos petra (*I Cor.*
x, 4). » Quod est dicere : Consequenti eos aqua
procedente ex petra. Per petram siquidem a binâ
virgæ percussione interruptam, unde aqua largis-
sima per desertum eos comitans emanavit, unde
saturati sunt, Christus, qui petra firma est et solida,
signabatur. De quo clamat Apostolus : « Petra autem
erat Christus (*ibid.*). » Per binam virgæ percussio-

nem duo crucis ligna præfigurabantur, unum quidem in longum positum, alterum autem in obliquum. **302** In qua cruce Dominicum corpus, quod firmam petram esse diximus, clavis est perforatum, et latus ejus ictu lanceæ interruptum. De qua interruptione nobis gratia remissionis emanavit, quæ nos per totam hujus vitæ eremum incedentes jugiter comitando, spiritualiter satiat, et usque ad mundi finem indesinenter. Qua de re convenienter hæc gratia per aquam præsignata est, quæ de petra interrupta processit, et per eremum filios Israel sequens corporaliter eos et assidue satiavit.

Sequitur. *Et apposuerunt.* Quod sic ad litteram continuatur. Dico quod Deus pro eis *interruptit petram*, et cætera beneficia contulit. Et ipsi filii Israel cum ante hæc beneficia peccassent, cum beneficiorum contuitu debuissent a peccato cessare, *apposuerunt adhuc peccare ei.* Et adeo peccaverunt, quod *concitaverunt eum in iram*, id est in vindictam: *in aquoso*, id est in deserto. Ostendit autem quomodo peccaverunt cum addit: Vere Dominum *in iram* concitaverunt, *quoniam* et *tentaverunt Deum in cordibus suis*, id est hæsitaverunt in cogitationibus de omnipotentia Domini, sic ut tentando *petarent escas animabus suis*, id est vitæ suæ necessarias. *Et male locuti sunt de Deo.* Dixerunt enim: *Nunquid poterit Deus parare mensam*, id est plenariam refectionem nobis, *in deserto* isto, in quo non est aliquis culus hominum? Vere non poterit. Quod est dicere: Ideo Deum in iram concitaverunt, quoniam eum impotentem esse cogitaverunt, et de eo *male locuti sunt ore* dicentes hæsitando: Poteritne hic nobis dare cibum cum in deserto loco simus? Vere non poterit. Et si ratio eorum aliquando econtrario dicebat eis: Vere Deus poterit dare mensam, *quoniam ipse percussit petram et fluxerunt aquæ*, ipsi econtrario dicebant: *Quoniam ipse percussit petram et fluxerunt aquæ*, et non parvæ aquæ, sed et *torrentes* inde *inundaverunt*, *nunquid et*, id est etiam poterit, idcirco *dare panem populo suo*, nobis scilicet? aut si parum panis dederit, poterit parare mensam nobis populo suo? Nequaquam. Quod est dicere: Licet petram percussit, aquas inde fluere fecerit, non tamen ideo nobis panem ad plenum dare poterit. Et ideo quia ipsi hæc dicentes, *non crediderunt in Deo*, ut potens esset eis dare panem: *nec speraverunt in salutari ejus*, id est nec spei cibi habuerunt in consideratione salvationis ejus Dei, scilicet non speraverunt quod sicut ex Ægypto salvaverat, ita quoque cibum eis dare poterat. *Audivit Deus*, id est animadvertit eorum incredulitatem, et *distulit vindictam* quod statim non punivit. Et quanto magis *distulit*, tanto magis *ignis accensus est in Jacob*, id est vindicta augmentata est in filiis Israel, quam si eis peccantibus mox puniret. Et non parum *accensa est ira*, sed *ascendit*, id est valde excrevit ira, vindicta scilicet *in Israel*, id est in Judaico populo. Quod est dicere: Ideo quia sic increduli fuerunt, Deus animadvertit eorum incredulitatem; et differendo pœnam tanto

magis vindictam suam augmentavit. Et licet eum tentassent, et de eo male locuti fuissent, tamen ut omnipotentiam suam ostenderet, *mandavit desuper nubibus* existentibus, scilicet nubibus cœli ut plueret eis manna. *Et aperuit januas cœli*, id est fecit cataractas cereas, per quas manna descenderet. *Et pluit illis manna ad manducandum*, et *panem cœli dedit eis*, id est cibum qui sine labore hominum in cœlo, id est in aere creatus est, manna scilicet. Et *homo manducavit panem angelorum*, id est Judaicus p pulus homo simpliciter non spiritualis, manducavit illud manna, quod significabat panem angelorum, Christum videlicet, quo spiritualiter angeli reficiuntur. Dico quod panem cœli dedit eis et non parce: sed *in abundantia misit eis cibaria*, scilicet panem cœli qui cibis eis esset. In alia translatione habetur *panem fortium*; angeli namque fortes dicuntur congrue ad comparisonem nostri, qui debiles sumus. Ipsi namque fortiter Christo vero pane reficiuntur, in ea natura qua Dei verbum est. Cæterum, quia debilitas nostra tanto pane in natura divina et nobis **303** invisibili vesci non poterat: « Verbum caro factum est (*Joan. 1, 14*), » et per carnis suæ comestionem « habitavit in nobis (*ibid.*). » His igitur verbis juxta litteram adaptatis, allegoriam attingamus.

Dixi quod Deus Pater *interruptit* per passionem *petram in eremo*. In hac vita videlicet Christum, qui solida petra est, et de cujus interruptione processit remissionis gratia. Et tamen hæretici multi, gratia hac per baptismum suscepta, apponunt peccatis ante baptismum, *adhuc peccare ei* Deo post baptismum. Et adeo peccant quod eum *in iram*, id est in vindictam contra seipsum concitant. Et hoc *in inaquoso*, id est in ariditate cordis; scilicet quia gratia illa nolunt aduari, Deum sibi iratum faciunt. Et hoc quidem modo post baptismum *peccare* apponunt. Nam et tentant *Deum in cordibus suis*, id est de Dei omnipotentia dubitant, utrum scilicet sub panis specie corpus suum dare possit ad comedendum. Et sic tentant, ut tamen petant *escas animabus suis* utiles, scilicet petant quotidie corpus et sanguinem Domini sola voce non corde, cum dicunt: « Panem nostrum quotidianum da nobis hodie (*Luc. 11, 3*), » id est corpus et sanguinem tuum. Quod corpus videlicet et sanguis una esca est indivisibilis et incorruptibilis, licet sub specie panis videatur frangi, et a dentibus fidelium conteri. Quod quidem mysterium insolubile est, videlicet quare frangi et conteri videatur, cum indivisibile permaneat: firma tamen fide credendum est. *Escas* autem pluraliter, illud quod unum est, vocat secundum plurium participationem. Dico quod tentant cogitando. Et tentant quidem, et *male de Deo* loquuntur ore; dicunt enim: *Nunquid Deus potest in deserto*, id est in hac vita quam corporaliter deseruit cum cœlum ascendit, *parare mensam*, id est facere panis creaturam mensam, id est corporis sui refectionem? Nequaquam. Quod est dicere: Cum hanc terram

deseruerit, et corporaliter et localiter in cœlo sit, quomodo panis creaturam quæ modo est, potest adhuc parare, ut caro sua efficiatur, quæ ante mille annos est? Nullomodo. Cum autem eis a catholicis objicitur: Vere Deus hoc potest facere, cum ipse aliud quod est magis mirabile fecerit, scilicet se petram percuti permisit, unde aqua gratiæ spiritualis fluxit. Ipsi e contrario ore nequissimo proferunt: *Quoniam percussit, id est percuti permisit petram in passione, seipsum scilicet, et inde fluxerunt aquæ gratiæ spiritualis, et non parvæ aquæ, sed torrentes, id est aquæ copiosæ inundaverunt. Nunquid etc.*, id est etiam consequitur Deo, quod et panem qui sit corpus suum possit dare populo suo, id est populo fidelium. Aut ita planius dicere possumus: *Poterit ideo panem parare mensam, id est facere corporis sui refectionem populo fidelium? Minime. Ac si dicat: Et si per passionem suam remissionis gratiam contulit, non tamen ideo consequitur ut ex pane corpus suum efficiat, quo fidelium populum satiet. Et ideo qui adhuc dicendo non crediderunt in Deo Patre, nec speraverunt in salutari ejus, id est in Christo salvatore a Deo Patre misso, scilicet quia non crediderunt quatenus cooperatione Patris et Filii et Spiritus sancti posset panis Christi corpus confici, Audivit hoc Dominus, id est animadvertit eorum incredulitatem, et tamen distulit pœnam corporalem usque in futurum. Et in anima accensus est ignis, id est fervor vindictæ suæ in Jacob, id est in ipsis hæreticis, qui debuissent esse Jacob, scilicet strenui luctatores, et defecerunt. Et non parum accensa est vindicta, sed tra; id est vindicta, ascendit in anima, id est valde crevit in Israel, id est in hæreticis qui Israel esse deberent: Deum scilicet videntes, et cæci per superbiam facti sunt. Quod est dicere: Quia noluerunt credere, etsi nondum eos in corpore Deus punivit, in anima tamen eos excæcando damnavit. Et inde quia nolunt credere, inexcusabiles sunt. Nam Deus et mandavit nubibus desuper existentibus, scilicet apostolis, qui sunt sublimiores aliis fidelibus, quibus ipsi credere deberent, mandavit, id est præcepit hoc mysterium panis, qui corpus suum efficiatur, prædicare, et per nubes aperuit 304 januas cœli, id est apertas fecit Scripturas prius occultas, quæ januæ sunt cœli, id est introitus occultorum Dei mysteriorum, quæ cœlum dicuntur, eo quod alta sunt ut cœlum, et a pluribus cælantur. Quod est dicere: Per prædicatores Scripturas apertas fecit, in quibus hujuscæ sacramenti mysterium et cætera mysteria continentur. Non solum autem mandavit nubibus hæc pluere, id est hæc in Ecclesia divulgare, sed et per nubes pluit illis manna, id est corpus suum ad manducandum, scilicet dedit per prædicatores illis hæreticis doctrinam corpus suum manducandi. Manna quidem derivatum est ab Hebraico, quod est manna: Judæi quippe mane in quo primum cecidit surgentes, et illud cadere videntes, admirantes dixerunt: Manhu (Exod. xvi, 15). Quod est dicere: Quid est hoc? Unde quidem congrue cor-*

pus Christi manna dicitur. Nam cum prius discipulis dixisset: « Nisi manducaveritis carnem filii hominis, non habebitis vitam in vobis (Joan. vi, 51). » quidam hæsitantes dixerunt: Quid est hoc? « Quomodo dare poterit nobis carnem suam ad manducandum? » (Ibid. 53.) Et non solummodo pluit doctrinam illum panem manducandi, sed et panem cœli dedit eis ad manducandum, se scilicet qui panis verus est, quo cœlestes spiritus assidue reficiuntur. Juxta quod idem in Evangelio (Ibid., 41) testatur: « Ego sum panis vivus qui de cœlo descendi. » Et hunc panem angelorum, scilicet quo angeli satiantur, manducat homo cujusque modi, et fidelis, scilicet et infidelis. Dico quod panem cœli dedit, et hoc non parce sed cibaria corporis sui et sanguinis mittit eis in abundantia, scilicet abundanter quandiu mundus durat. In alia translatione habetur *frumentationem misit eis*. Congruè nimirum corpus Dominicum frumentum dicitur, eo quod omni pabulo pretiosius existat, sicut frumentum omni messe pretiosius est. Si vero ad litteram legatur, bene manna dicitur frumentum, eo quod ad modum frumenti dulce fuerit et saporum.

Sequitur: *Transtulit*, quod sic ad litteram jungitur: Non solummodo filiis Israel manna dedit; sed cum ipsi murmurarent, quia carnem non haberent et in Ægyptum ad ollas carniū reverti cuperent, licet manna carniū et omnium ciborum quos optabant haberet saporem, *transtulit austrum de cœlo*, id est, abstulit austrum ventum illum de altiori aere, in quo flabat, qui cœlum dicitur, et africanum, scilicet austrum, qui africanus dicitur, eo quod ex Africa veniat, *induxit in aerem proximum terræ*. Quod est dicere: Quia dum in alto flaret, idoneus non erat ad deferendas coturnices, quæ in terra manent, et in aere proximo terræ volant. Africanum de altiori aere sublatum prope terram flare fecit, ut impetu suo coturnices de terra illa in qua abundant, afferret. Vel si dicamus austrum et africanum duas ventos esse, sic legetur: *Transtulit austrum de cœlo*, id est abstulit penitus austrum de aere, qui ad hoc officium inutilis erat: *et induxit africanum ventum illum*, qui ad hoc erat idoneus. Et hoc fecit *in virtute*, id est in potestate sua. Omnipotens enim est. Hoc autem dicit ad exprobrationem eorum qui non eum omnipotentem esse judicant. In alia translatione habetur: *Transtulit eorum de cœlo*, qui ad negotium hoc ineptus erat, cæteraque hujus versus non mutantur; et per negotium africani pluit super eos carnes abundanter sicut pulverem, id est ad similitudinem pluviam, super eos carnes fecit cadere large ut pulverem. Exponit autem quas carnes, cum subdit: et pro scilicet *volatilia pennata*, coturnices videlicet pluit super eos abundanter sicut arenam maris. Non dicit *pennata* quod volatile sit aliquod non pennatum, sed per hoc Dei potentiam commendat, cum *volatilia pennata* ita cadere faciebat, ac si pennis essent carentia. Et ut majus esset Dei beneficium non oportuit illa volatilia cadentia quærere longe a castris

Nam *cecidere in medio castrorum eorum, et circa tabernacula*, id est circa castra eorum, scilicet et in medio ceciderunt, et foris juxta castra. His tribus versibus ad litteram adaptatis, ad allegoriam fiat accessus. Dixi quod **305** Deus per prædicatores pluit doctrinam conculcandi corpus suum. Et ut etiam eis alia præcepta plueret per eisdem, *transtulit de caelo austrum*, id est abstulit de mysterio sublimis contemplationis prædicatores qui sunt ferventes igne charitatis et fidei : ad similitudinem austri, qui calidus est ventus, et a calida regione austruens. *Et induxit in terram africanam*, illos eisdem, scilicet induxit in terrenos, ut eis prædicarent. Auster et africanus eisdem notant, uterque namque a calida regione venit. Vel si dicamus : *Eurum transtulit de caelo*, erit ac si diceret : Prædicatores qui sunt lucidi in sublimi Dei cognitione, qui designantur per eurum qui a lucida mundi plaga venit, ab oriente scilicet, abstulit de contemplationis studio ut prædicationi vacarent. Et eos existentes africanum, id est in charitate fervidos allegavit in curam prædicationis. Et hoc fecit *in virtute sua*, id est in potentia sua. Et postquam induxit eos in curam prædicationis, per ipsos prædicatores, *pluit super eos*, id est hæreticos et fideles etiam carnes. Et ponit pluralem pro singulari, *carnes* videlicet pro carne. Cum dicit *super eos*, innuit quod de sursum venit doctrina illa, ac si diceret : *Pluit super eos carnis*, id est doctrinam incarnationis Verbi Dei. Carnem dico existentem sicut pulverem, id est levem in omni virtute et opere bono, et immunem ab omni humore peccati, sicut pulvis est levis et sine humore, et non solum carnem pluit, sed et *volatilia pennata*, id est omnia præcepta salubria quæ sublimant fideles ad cælestia, sicut pennæ volatilia. Et ipsa præcepta *cecidere*, id est desuper venerunt in *medio castrorum eorum*, id est in aperto, in medio, scilicet civitatum eorum quæ castra dicuntur, eo quod ad similitudinem castrorum transitorie sunt : et aliquando ceciderunt *circa tabernacula eorum*, id est circa domos in quibus breviter habitant, et ad horam ut in tabernaculis. Quod est dicere : Aliquando prædicaverunt præcepta salubria private in domibus ut auditores attraherent, aliquando cum idoneum esset prædicaverunt in manifesto in medio civitatum.

Sequitur : Dico quod Deus *pluit filiis Israel manna et volatilia*, et ipsi *manducaverunt ea*, et non ad mediocritatem, sed *saturati sunt nimis*, id est comederunt ad ingluviem : et licet ad ingluviem comederent, tamen *desiderium eorum attulit eis*, et non in parte, sed adeo quod non sunt fraudati, id est diminuti a desiderio suo. Quod est dicere : Quidquid desiderabant eis contulit. Et quia escam a Deo cum temptatione petierant, et cum ingluvie comedeant, *adhuc erant in ore eorum escæ*, id est adhuc comedeant manna et volatilia, et *ira Dei venit super eos*, id est indilata vindicta Dei descendit, ut juste opprimeret eos. Exponit quomodo, cum subdit : Et ipsa *ira occidit pingues eorum*, id est superbos qui ex pinguedine prosperitatis arrogantes erant. Et

tot ex ipsis occidit quot electos ex Israel Moyses, scilicet et cæteros prælatos et sanctos impedivit quod non possent iter agere, disturbati eorum funere : vel *impedivit orationem electorum*, id est inefficacem fecit ad modum rei impedite, ut eum scilicet pro eis orarent, non impetrarent : et cum cæteri qui superstites fuerunt, castigati esse debuissent, ne peccarent in consideratione supradictorum mirabilium, et hujusce vindictæ, tamen *in omnibus his consideratis*, id est in considerando hæc omnia peccaverunt *adhuc, et non crediderunt* Deum futurum ultorem in *mirabilibus ejus*, id est in consideratione mirabilium ejus. Quod est dicere : Cum in consideratione supradictorum mirabilium credere debuissent, Deum ultorem futurum, tamen credere noluerunt ut cessarent. Et ideo *dies eorum in unitate existentium defecerunt*. Quod est dicere : Via eorum defecit ut morentur, quia vani erant. Vel sic : *Defecerunt* in morem aliquorum in *vanitate* natorum. Quod est dicere : Ita mortui sunt, ut in vanum et sine qualibet utilitate viderentur esse nati, et non tarde defecerunt **306**, sed *anni eorum defecerunt cum festinatione*, id est indilate, dies et anni, idem hic sunt. Cum autem Deus *occideret eos*, illi qui superstites erant, timore coacti, *quærebant eum precibus, et revertebantur* pœnitendo de peccatis, et *veniebant ad eum* promissione obedientiæ. Et hoc *diluculo*, id est studiose, a similitudine clientium, qui circa negotium Domini studiosi diluculosurgunt. Et tunc *rememorati sunt*, quod obliti erant in prosperitate, scilicet quod *Deus adjutor est eorum*, contra instantia pericula, et *Deus excelsus*, id est omnipotens *redemptor eorum est*, qui eos scilicet de manu Pharaonis et de mari Rubro redemit. Et tunc *dilexerunt eum in ore suo*, id est more simulatoris. Quod est dicere : Protulerunt verba simulatoria, quæ ad dilectionem pertinere videbantur. Et ore diligendo, *mentiti sunt ei in lingua sua*, id est simulatoria, promittendo se eum diligere. Hoc autem exponit quomodo *mentiti sunt*, cum addit : Dico quod *in ore dilexerunt*; *Cor autem eorum non erat rectum* : scilicet non erat cum eo Deo concors, ut illud vellet quod Deus. Rectum autem esset, si cum eo esset. *Nec fideles habiti sunt* bene operando, in *testamento ejus*, id est in promissione quam ei fecerunt. Quod est dicere : Bene operati non sunt, ut in promissione sua fideles essent. *Ipsæ autem Deus* cum juste posset de eis ulcisci, *misericors est* in sui natura. *Et propitius fiet peccatis eorum*, quantum ad reliquias eorum in fine mundi, scilicet *propitius fiet* in fine mundi peccatis nasciturorum adhuc, et *non disperdet eos*, id est non destruet posteros, sicut disperdidit patres incredulos. Illic per lyptoten intelligitur, quod *salvabit eos*, et quoniam si omnes patres interfecisset, filii non nascerentur quibus propitiaretur. Adeo *abundavit misericordia, ut averteret iram*, id est vindictam suam a patribus, et non sic averteret quod nullum interficeret, sed ita quod *non accendit omnem iram suam*, ut omnes perderet.

Ac si dicat : Partem occidit, partem autem ad creandum filios quibus miseretur in futuro dimisit, et ut misericordia abundaret, *recordatus est quod caro sunt*, id est carnalis materiei sunt et fragilis, et prone ad peccandum : et ideo fragiles quod *spiritus*, id est ratio eorum est *vadens*, id est a Deo recedens per peccatum, et non *rediens* per se. Quod est dicere : *Recordatus est* quod ratio eorum potest a Deo per se recedere, sed minime, nisi Dei gratia reducete, redire. Non dicit *recordatus*, quod unquam fuisset oblitus, sed quoniam occidendo eos in parte videbatur oblitus.

Horum duodecim versuum littera pertractata, allegoria attingatur. Dico quod *panem angelorum manducat homo* quisque, et fidelis et infidelis. Et manducant, inquam, fideles et infideles, et saturantur fideles ex eo, infideles vero minime, scilicet replentur per illum panem angelorum re sacramenti, scilicet unione Ecclesie et perfectione virtutum : et quia hic re sacramenti satiantur, afferet eis desiderium eorum, scilicet vitam æternam in futuro, quam per sacramentum adipisci desiderant : et non parce afferet desiderium eorum, sed adeo plene, quod non fraudabuntur, id est non diminuentur a *desiderio suo*, sed plenius obtinebunt quam desiderant. Dico quod manducantibus qui saturantur afferet desiderium eorum. Hos autem qui saturari nolunt punit hic indilate. Nam cum *adhuc escæ sint in ore ipsorum, ascendit ira Dei super eos*. Quod est dicere : In ipsa etiam comestione, multiplicatur ira Dei in oppressione eorum ipsos interius excæcando, quia irreverenter comedunt et indigne. Non solum autem *ira Dei ascendit super eos*, puniendo interius, sed et corporaliter *occidit pingues eorum* superbos, scilicet qui superbe et sine reverentia ad huius sacramenti comestionem accedunt. Unde dicit Apostolus : « Ideo multi inter vos infirmi et imbecilles, et dormiunt multi (1 Cor. 11, 3) » dormitione mortis. Et pro eorum occisione impedit *electos* Israel, scilicet Ecclesie prælatos, facit impeditos **307** compassionem illorum quos occidit, cum nequeant eis orationibus subvenire. Vel sic : Non solum subditos si pingues sint punit, sed et electos Ecclesie si pinguescant impedit, vel morte corporea vel diminutione virtutum, cum eos ideo exercet. Hoc autem ponit ad correctionem et subditorum et prælatorum. Cum autem illi qui non occiduntur castigari deberent, consideratione vindictæ talibus malis exhibitæ et respectu mirabilium quæ Deus in eis operatus est, ut superius ostendimus, tamen adhuc peccant in omnibus his consideratis, id est cum hæc omnia considerent, et non credunt Deum ultorem futurum, in *mirabilibus ejus* consideratis, scilicet cum talia, ut ostendimus, sciunt eum mirabilia operatum fuisse, non tamen firmiter credere videntur cum potentem ad ulciscendum esse.

Et ideo sicut cæteri dies cæterorum de quibus hic proxime egimus *defecerunt*, dies quoque *eorum* superstitum in *vanitate* existentium deficient, id est

moriuntur, quia vani sunt. Vel sic : Deficiunt *dies eorum* ut in *vanitate* nati esse videantur, et sine utilitate, cum sic moriantur, et non defecit eorum vita tarde, sed *anni eorum*, id est vita eorum deficit cum festinatione, id est cito moriuntur. Et cum Deus occidit eos, superstites quærent eum orando ut parcat, et revertuntur ad eum, promittentes obedientiam si pepercerit ; et diluculo, id est studiose veniunt ad eum per pœnitentiam : ex quod per superbiam oblitii erant rememorantur. Scilicet rememorantur, *quia Deus adiutor est eorum* ad bene cooperandum, et *Deus excelsus Redemptor eorum* est per mortem crucis, et tunc diligunt eum in ore suo, id est in ore fallaci : scilicet dicunt se diligere Deum, et *lingua sua mentiti sunt ei*, id est mentiuntur ei lingua fallaci, quæ eorum est non Dei. *Cor autem eorum non est rectum*, id est iniquum est, scilicet non est cum eo Deo in bona voluntate particeps. Nec habentur *fideles*, id est veraces in *testamento ejus*, scilicet non operantur bene, ut fideles sint in promissione quam ipsi baptismum fecerunt, sub patrinorum testimonio. Dico quod ipsi sunt infideles : *Ipsæ autem Deus* cum pro eorum falsitate juste posset eos omnes perdere, *misericors est* naturaliter ut non irascatur, et *propitius fiet peccatis eorum*, in futuro ea indulgendo, et non disperdet eos in futuro, cum promerentur ; sed clementer eos salvabit, et ne in futuro eos æterna perdat morte, abundat hic misericordia, ut avertat hic *iram*, id est vindictam suam, ne eos corporaliter interficiat, sed eis parcendo locum pœnitentiæ tribuat. Ne vero sic videretur *iram* avertere, ut nec flagellis transitoriis eos afficeret, determinat hoc cum addit : Et sic dico avertet *iram*, ut non accendat *omnem iram suam*, id est non ostendat omnem vindictam quam jure posset ostendere. Ac si dicat : In parte se de eis vindicat, castigando eos flagellis transitoriis pietate paternæ ; in parte vero parcens est, ne interficiat. Et ut erga eos abundet misericordia, recordatur *quia caro sunt*, id est carnales et fragiles, et quia *spiritus*, id est ratio eorum est per se *vadens*, id est a Deo recedens peccando, et non *rediens* per se pœnitendo, nisi hoc ipsum Dei gratia conferat ut pœniteat. Et quoniam sic eos considerat esse fragiles, avertit ab eis *iram* et clementer parcit. Non dicit recordatur ideo quod unquam Deus obliviscatur, sed cum quosdam vindicando interficit videtur oblivisci ; cum vero aliis parcit, videtur recordari. Per hoc autem quod dicit, Domini *iram* avertere, et recordari fragilitatis humanæ, Dei misericordiam commendat, et auditores humiliat, cum eos adeo esse fragiles ostendat.

Sequitur : *Quoties*, etc., usque ad *Et tentaverunt et exacerbaverunt Deum excelsum*. Quod sic ad litteram adaptatur : Dixi quod peccaverunt tentando Deum in cordibus filii Israel **308** ut *peterent escas animabus suis* ; et Deus attulit eis desiderium suum, et vindicavit se postea de eis : et ipsi timore conversi, iterum peccaverunt, et ipse iterum misertus est. Et ipsi tamen se non castigaverunt, ut postea

cessarent. Sed quoties peccando *exacerbaverunt eum* *in deserto*, scilicet in deserto post mare Rubrum multoties peccando, Deum qui naturaliter dulcis est, sibi acerbum fecerunt; et non parum *exacerbaverunt*, sed adeo quod *in iram*, id est in vindictam *concitaverunt* eum, quod quasi quadam vi coegerunt *in iniquo* peccantes, id est *in deserto*, ubi multum esset locus timoris, cum ibi eos manna pasceret, et aqua de petra vi potentiae ejus elicit potaret. Et hoc modo eum in iram concitaverunt, quia *aversi sunt* de Deo ad peccatum, et *tentaverunt Deum*, id est diffiderunt de potentia ejus, haesitantes an posset eos liberare de manu imminentium inimicorum Madianitarum, scilicet et caeterorum, et sanctum Deum Israel, id est Judaici populi *exacerbaverunt*, male operando, vitulum conflatilem ^Bfaciendo, et ei caput inclinando, et caetera opera mala agendo. Quod quidem minime deceret, ut eum operibus malis exacerbarent, qui sanctus est, et obediens sibi sanctificare potest. Cum autem non obedissent Deum tentare, haesitando de potentia ejus, et recordando qualiter eos redemit de manu tribulantis eos Pharaonis, et quas plagas dedit in *Aegypto* pro eis.

Non sunt recordati manus, id est potentiae et auxilii ejus, manus dico in eis exhibitae in die qua redemit eos de manu tribulantis, id est de potestate Pharaonis, qui eos diversis tribulationibus affligebat, et non sunt recordati signorum quae posuit in *Aegypto*, sicut posuit in *Aegypto* signa sua. Ac si diceret: Sciebant quidem Deum signa illa fecisse, sed non sic certe recordabantur, ut ipse gloriose posuit; scilicet non sic recordabantur, ut eorum contuitu de potentia ejus ulterius non diffiderent. Dico quod signa sua in *Aegypto* posuit, et non parva signa, sed prodigia, id est magna mirabilia sua, id est sibi congrua cum ipse magnus esset et potens posuit in campo Thaneos [Taphneos] in *Aegypto*, scilicet a parte quidem totum designat. Caeterum Taphnis vel Taphnae, ut jam diximus, civitas est ubi pro eis multa prodigia operatus est (*Ezech. xxx, 18*). Et ecce prodigia scilicet et flumina currentia eorum *Aegyptiorum*, et imbres, id est aquas de cisternis, quas de pluviis collegerant ad usum bibendi propter inopiam fontium, *convertit in sanguinem*, id est fecit sanguineas, ne biberent eas ad refectionem. Ubi habemus imbres, beatus Ambrosius ponit pluviales aquas, et post hoc prodigium, *misit in eos caenomyiam*, id est misit contra eos, ut eos affligeret, maximam multitudinem muscarum, et comedit eos, id est frequenter momordit. In Hebraeo habetur omne genus muscarum; sed cum ponit caenomyiam, a parte totum denotat, et post hanc plagam *misit in eos*, scilicet *Aegyptios*, ranam, id est ranarum copiam, et disperdidit eos, id est dispersos fecit. Non enim cohabitare poterant propter nimiam ranarum affluentiam, quae eos sordidabat. Et post haec dedit fructus eorum *arugini* ad consumendum. *Aruginem* quidem vult beatus Hieronymus esse quoddam ge-

nus vermium, quod latenter per arborem serpens, fructus cum foliis omnino consumit, quos vulgo canillas dicimus. Caeterum Augustinus dicit *aruginem* nocentem nebulam esse, quae fructus perdit. Volunt quidam *aruginem* esse brucum, et post haec dedit labores eorum locustae, scilicet messes quas laborando paraverant, dedit locustarum multitudini ad devorandum; et occidit vineas eorum in grandine, id est destruxit fructum vinearum in percussione grandinis, et moros eorum in pruina. Per moros quidem omnes alias arbores designat. Quod est dicere: Fructum mororum et caeterarum arborum perdidit, **309** per nimiam pluviam, et post tradidit jumenta eorum grandini, ad percutiendum, et possessionem eorum, id est domos et caetera eorum igni ad comburendum. Hanc quidem plagam de igne, Moyses in Exodo cum caeteris plagis non posuit. Sed cum multa alia praetermisisset eum palam sit, creditur et hanc praetermisisset, quam propheta non minoris auctoritatis existens quam Moyses, apposuit, Spiritu sancto revelante.

Et ut universaliter dicam: *Misit in eos iram*, id est maximam vindictam indignationis suae, id est, parvae vindictae suae subsecutivam. Et ne videretur hoc esse dictum intransitive, scilicet ut idem esset ira et indignatio, exponit cum adjungit, *indignationem* scilicet *misit in eos*, id est parvam vindictam, destruyendo minores res eorum, et post, *iram*, id est majorem vindictam destruyendo chariores res ipsorum, et post tribulationem, id est, multo majorem vindictam occidendo ipsorum partem, et omnem hanc immissionem, indignationis, irae, et tribulationis, operatus est per angelos malos, id est per officium diabolorum. Haec aut de malis angelis ponit, ut *Aegyptiorum* miseriam augmentet, cum ab eisdem dicat eos afflictos, quorum obeditores erant, et per hoc quoque auditores a subjectione revocat diabolorum. Ostendit quoque ordinem vindictae suae sic: Dico quod hanc immissionem fecit per angelos malos, per quorum, scilicet officium fecit viam, id est amplitudinem irae suae semitae prius existenti. Ac si dicat: Cum prius vindicta sua stricta esset ad modum semitae, fecit eam amplam ad modum viae. Per hoc quidem ostendit quod prius parva fuit ira, postea vero magna, et per hoc nos instruit ne parvam ejus vindictam negligamus, ne forte majorem incurramus. Ostendit ergo per partes majorem vindictam, cum ponit sic: Scilicet non pepercit eis a morte animarum eos auferendo. Quod est dicere: Interfecit eos interius in animabus, excruciendo eos et indurando, ne filios Israel vellent dimittere. Unde legitur: « Induratum est cor Pharaonis, non vult dimittere populum Domini (*Exod. vii, 9*). » Et quia in animabus interfecti populum volebant dimittere, jumenta eorum in morte conclusit, id est in morte finivit verberatione grandinis. Hoc autem et si superius dictum sit, ubi posuit, tradidit grandini iumenta, tamen hic aliud ponit, nec tamen superius plane intelligi potuit, quod jumenta interfecisset

quod hic quidem plane ponit. Ostendit autem maiorem vindictam per partes, cum adjungit : *Et percussit omne primogenitum in terra Ægypti*, scilicet nocte illa in qua filios Israel eduxit de terra Ægypti : occidit omnia majora natu, tam de hominibus quam de bestiis, Et prius percussit in *tabernaculis Cham*, id est in Ægypto ubi manserunt in tabernaculis filii Cham, *primicias omnis laboris eorum*, id est omnes primas et præcipuas fruges quas cum labore paraverant ; vel *primicias laboris*, id est messes quæ magis paratæ erant ad maturandum, unde magis afflicti fuerunt, quam si viliores aut tardiores percuterentur.

Dico quod Ægyptios tot et tot modis afflixit, et populum suum filios Israel videlicet *abstulit* a potestate Ægyptiorum, *sicut oves*, id est utpote oves suas scilicet quibus curam insumebat, sicut pastor curam ovium habet : et eos filios Israel in deserto existentes, quod est inter mare Rubrum et Ægyptum, *per desertum illud duxit, tanquam*, id est utpote gregem suum. Repetit autem quod dixit, perduxit, ut addat : *Et deduxit eos*, inquam, per desertum ; et hoc in spe evadendi et ita quod non timerent inimicos : *Et inimicos eorum Ægyptios operuit mare* et interfecit ; et eos filios Israel de mari liberatos *induxit in monte sanctificationis suæ*, id est Hierusalem que in monte sita est : quam ipse sanctificavit : *montem*, inquam, *quem acquisivit dextera*, id est potentia ejus ad opus filiorum Israel. Et quia ipsi aliter in monte illo non possent libere habitare, *ejecit a facie*, id est a præsentia, et per instantiam eorum expulit gentes, quæ in monte illo habitabant, Jebuseos, scilicet et cæteros, et, gentibus ejectis, *divisit eis filiis Israel* **310** *terram promissionis* sorte per tribus, et in *funiculo distributionis* per familias. Dico quod gentes ejecit, et in *tabernaculis eorum*, id est in domibus ipsarum gentium, *fecit inhabitare*, id est diu manere tribus Israel.

Et horum itaque versuum septemdecim serie ad litteram exposita, allegoria ostendatur. Dico quod Deus ab infidelibus et ab hæreticis *avertit iram suam*, recordando quod *caro sunt et spiritus vadens et non rediens*. Et tamen cum cessare deberent, contuitu misericordiæ Dei, quoties exacerbant eum in *deserto*, id est in ariditate cordis, scilicet quia deserti more steriles se faciunt a bono, et aridos a gratia spirituali. Et non parum exacerbant, sed adeo quod in *iram* concitant eum, id est in vindictam cogunt eum contra seipsos in *inaquoso*, id est in ariditate cordis. Desertum et inaquosum idem sunt, et vere concitant eum in iram per ariditatem suam. Nam et conversi sunt a bono ad malum et *tentaverunt*, id est tentant Deum diversis hæresibus, hesitando de eo, et exacerbant male operando *Sanctum Israel*, Deum scilicet qui Sanctus sanctorum est, et qui sanctificat omnes qui non negligunt esse Israel. Et cum deberent recordari auxilii quod eis impendit in baptismo, et per hoc a malo cessare, non recordantur, sic ut cessent manus, id est auxilia ejus, manus dico ejus auxilia in die qua relemittit

A eos in baptismo, de manu tribulantis, id est de potestate diaboli, qui eos tribulabat duceudo per illicita. Et non recordantur eum posuisse *signa in Ægypto*, sic ut *posuit signa sua*, id est mirabilia in humano genere ; quod erat Ægyptus, id est afflictum per originale peccatum. Ac si dicat : Non ego quidem quin aliquo modo recordentur ; sed non recordantur sic ad plenum et gloriose. Dico quod *signa sua posuit*, et non parva signa, sed *prodigia*, id est maxima et mirabilia signa. Et hæc *signa posuit in campo Thaneos*, id est per planam et humilem doctrinam apostolorum. Magnum enim fuit et prodigiosum, quod per apostolorum doctrinam quosdam ex massa perditorum elegit, et cætera plurima prodigia fecit. Quod si bene ad memoriam reducerent, non Deum qui clementer eos elegit exacerbarent. Et ut peccando ad Ægyptum reverti metuerent ; non recordantur quam vindictam Deus accipiat de his qui in Ægypto remanent, scilicet quid et *convertit flumina* quorundam eorum, id est scripta philosophorum, quæ dicuntur flumina, eo quod ad modum fluminum fluant in posteros, in *sanguinem*, id est in mortem, et *imbres*, id est verba ea, quæ dicuntur imbres, eo quod cito transeunt ad similitudinem imbrum, qui cadentes cito absorbentur et desiciunt, in *sanguinem*, id est in mortem, ne bibant ipsa flumina et imbres, id est ne reficiantur eis ad utilitatem, ut quilibet potu reficitur ad utilitatem. Per sanguinem mors accipitur, eo quod sæpius in morte sanguis effunditur. Quasi dicat : Philosophi adhuc existentes in Ægypto, de diversis erroribus suis, scripta et verba faciunt, quæ sibi ad salutis refectionem esse credunt, per quæ cæteros interficiunt ; sed Deus convertit eis in mortem ipsa scripta, et verba eorum, scilicet ut non bibant ea. Non dico quidem quod non bibant mortem ; sed non bibant, id est non sint eis refectio salutaris, quod opinantur, sicut potus refectio salutaris est bibenti.

Et in quosdam qui sunt in Ægypto, mittit Deus cœnomyiam et comedit eos, scilicet subtrahendo auxilium gratiæ suæ, permittit eis dominari omne genus terrenorum desideriorum ; quæ eos interius mordent multis sollicitudinibus, sicut cœnomyia mordet exterius. Unde quia mordent, congrue per cœnomyiam accipiuntur. Et in quosdam, scilicet in poetas et sophistas, permittit venire *ranam* quæ disperdet eos scilicet inutilem garrulitatem, quæ per ranam recte designatur, quæ garrula est ; quæ *garrulitas disperdit eos*, id est dispersos facit et diversos, scilicet ut poetæ quidem in fabulis, sophistæ vero in argumentationibus siut valde contrarii. Et si fructus aliqui bonorum operum sunt in quibusdam manentibus in Ægypto, cum sine bonis **311** operibus difficillime vita cujuslibet pessimi inveniatur, *fructus* illos dat Deus *ærugini*, id est consumi, et ad interitum duci permittit ab *ærugine*, scilicet ut quia ærugo eis dominatur, omne bonum opus in eis annihilatur. Si secundum Hieronymum

æ ruginem pro canillis accipiamus : per æ ruginem quæ latenter serpens paulatim, comedendo fructus omnino consumit, luxuria intelligitur, quæ quasi furtim subintrans, et paulatim miserum corpus occupans, si quod bonum opus in eo sit, illud ex toto destruit. Sine castitate enim, nemo Deo placet. Sive si æ ruginem brucos dicamus, intelligemus eodem modo luxuriam, eo quod brucus fructus consumat. Si vero, juxta Augustinum, æ rugo nocens nebula et occulta dicatur, quæ fructus occat et absumit, per æ ruginem superba in mente gloriatio de bonitate accipitur, quæ virtutes et bonum opus omne suffocat. *Et labores eorum dedit locustæ*, id est bona opera quorundam in Ægypto infidelitatis existentium; in quibus laboraverunt permittit ad nihilum redigi, per temeritatem eis dominantem quæ per locustas intelligitur, eo quod temere incedunt, non habentes ducem ut examen apum. Et percussit in grandine vineas eorum, intransitive dictum est. Ac si ponat: Quosdam in Ægypto manentes, qui vineæ esse deberent, fructiferi scilicet in operibus bonis, sicut vineæ, in uvis permittit percuti a grandine, et eorum fructus destrui, videlicet a desperatione æternorum bonorum, quæ per grandinem convenienter accipitur. Grando nimirum est aqua quæ in nubibus cæli congelatur. Unde sane desperatio dicitur grando. Nihil enim aliud est desperatio quam bonorum cælestium spei congelatio. Qui vero desperat, inutiliter aliquid boni operatur. *Et moros eorum* permittit percuti in pruina, id est quosdam qui fructiferi esse deberent in bonis operibus, ad similitudinem mororum quæ fructifera sunt permittit uri, et eorum bona opera consumi, si qua sunt ab odio contra proximum, quod aufert charitatis ardorem, sicut pruina mane quam vulgo *frimam* dicimus, aufert solis fervorem. Ideoque odium recte pruina dicitur. Unde Joannes dicit: « Qui odit fratrem suum, homicida est. Et scimus quoniam omnis homicida non habet vitam in se manentem (I Joan. III, 15.) »

Et tradidit jumenta eorum grandini, id est destructioni, quæ per grandinem accipitur, eo quod grando messes et fructus quassando destruit. Et hoc est intransitive positum, ac si diceret: Quosdam de his qui in Ægypto sunt, ex toto destruit, qui irrationabiliter se habent, et nimis voluptuose, ut jumenta. *Et possessionem quorundam, eorum*, scilicet opera bona quæ ipsi possident, *tradit igni* ad destruendum, id est permittit annihilari per nimum iræ fervorem, quæ eis assidue dominatur. Dico quod de quibusdam hanc vindictam accipit, ut eis ira dominetur, et in quosdam emittit æ ruginem, et cæteros aliis modis, ut ostendimus, punit. Et ut universaliter dicam: In eos omnes qui Ægyptum relinquere nolunt, *mittit Deus iram*, id est magnam vindictam indignationis suæ, parvæ vindictæ suæ subsecutivam. Hoc autem ne videatur intransitive dictum, exponit cum addit, scilicet *indignationem mittit in eos*, id est parvam vindictam, et *iram*, id est majorem, et tri-

bulationem, id est multo majorem, et *immissionem* hanc vindictæ *per angelos malos*, id est per officium diabolorum operatur. Exponit autem per similitudinem ordinem vindictæ, cum adjungit: Per quorum angelorum officium, *viam*, id est amplitudinem *facit semitæ iræ suæ*, id est parvitati vindictæ suæ. Quod est dicere: Cum prius vindicta ad modum semitæ parva sit et stricta, ipse per angelorum malorum officium magnam et amplam eam facit. Et ostendit quomodo prius semita sit, cum addit: Vere prius semita est; nam prius *non parvit eis, a morte animarum earum*, liberando eos. Hic per lyptoten intelligitur quod prius interficit eos interius in animabus excæcando. Ostendit **312** etiam quomodo vindictam amplam faciat ut *viam*, cum addit:

B *Et postquam in animabus interfecti sunt, concludit*, id est finit *in morte corporali jumenta eorum*, id est ipsos Ægyptios jumenta existentes irrationabiles scilicet ut jumenta. Vel sic: Dico quod *viam fecit semitæ iræ suæ*, et hoc modo quidem facit iram amplam ut *viam*, quæ prius stricta est ut *semita*. Nam non parvit eis, ut a morte animarum eos liberet, sed interficit eos in anima excæcando, et finit *in morte*, id est interficit *jumenta eorum*, scilicet mansuetudinem et cæteras virtutes, si quæ in eis sunt, per superabundantiam vitiorum: quæ virtutes per jumenta designantur, eo quod mansueta animalia sunt, et quæ sustentacula sunt hominum, ut jumenta. Et non solummodo ignobiles interficit, sed et *percutit morte omne primogenitum in terra Ægypti*, id est omnes illos qui sunt digniores et præcipui in terrena Ægypto. Primogenitum pro digniori ponit, eo quod primogenita esse soleant digniora.

C Et antea quam digniores morte corporis percutiat, ne aliquid boni sit in eis, quod salutis esse causa possit, destruit *primitias omnis laboris eorum*, id est permittit annihilari per superabundantiam malorum, omnia præcipua et bona opera in quibus laboraverunt, *in tabernaculis Cham*, id est in primogenitis in terra Ægypti qui sunt tabernacula Cham, id est habitacula callidi hostis diaboli, qui emphatice Cham dicitur, id est calliditas. Et ab omnibus his vindictis, *aufert Deus populum suum* qui reliquit Ægyptum, *sicut oves suas*, id est utpote illos de quibus habet curam sicut pastor de ovibus. Et quosdam de populo suo, qui licet egressi de Ægypto infidelitatis, nondum tamen pervenerunt ad mare Rubrum, id est ad gratiam baptismi, sed adhuc sunt in deserto quod est inter Ægyptum et mare Rubrum, id est cum tantummodo, ut catechumeni notitiam habeant fidei, et adhuc sint in sterilitate bonorum operum, quorum nullus potest aliquid nisi post baptismum adipisci, ducit per desertum ad mare Rubrum, ne redeant ad Egyptum, *tanquam gregem suum*, id est utpote illos qui jam grex ejus per fidem existunt. Et adducit eos de deserto sterilitatis ad baptismum, *in spe* salvationis positos. Et postea non timent Pharaonem, id est diabolum, et inimicos eorum, id est peccatum originale, et actualia quæ egerunt, operit mare.

id est destruit baptismum. *Et post baptismum inducit eos in montem sanctificationis suæ*, id est in Et c'esiã, ut sint ejus filii, quam ipse sanctificando excelsam in virtutibus fecit ad modum montis. *Montem*, inquam quem acquisivit morte sua, *dextera ejus*, id est Filii ejus. Per hoc autem nos obnoxios Deo reddit, quandoquidem morte sua nos acquisivit. Vel quem acquisivit dextera, id est potentia dextera ejus. Et ut secure in monte habitent, et sine perturbatione, *ejecit a facie eorum gentes*, id est propellit vitia ab eorum presentia, ne possint eis dominari : quæ dicuntur gentes propterea, quia maxima est eorum multitudo; gentem quippe dicimus, maximam hominum multitudinem. *Et dividit eis terram promissionis*, scilicet dona Spiritus sancti, et hoc sorte, id est gratis. Sorte sane pro gratis ponitur, eo quod illud quod datur sorte, datur gratis. Dona nimirum sancti Spiritus per terram promissionis designantur, eo quod gratis a Deo donentur, sicut terra promissionis gratis filiis Israel data est. Dico quod dividit eis gratis dona Spiritus sancti, et hoc inæqualiter, sed in funiculo, id est in mensura distributionis, ut uni quidem magis, alii vero minus, prout vult, distribuat. Unde Apostolus dicit : « Unicuique nostrum data est gratia, secundum mensuram donationis Christi (Ephes. iv, 7). » Funiculus quidem pro mensura ponitur, eo quod funiculo terra soleat mensurari.

Et *ejectis vitiis facit habitare*, id est damnari in tabernaculis, id est in habitaculis eorum vitiorum, *tribus Israel*, id est congregationis fidelium qui sunt videntes Deum in contemplatione, quod est dicere : Facit ipsos factos Israel esse inhabitatores, id est dominatores, id est rectores **313** sui ipsius, qui prius erant habitacula vitiorum, id est sub jugo vitiorum. Sequitur. *Et tentaverunt*, et cætera usque ad finem psalmi. Quod sic ad litteram jungitur : Ostendi quod Deus filios Israel deduxit per desertum, et induxit in montem sanctificationis, et cætera multa beneficia contulit. Et ipsi tamen adhuc *tenaverunt*, hæsitando an posset eos ab inimicis qui in circuitu erant circumquaque liberare, et exacerbuverunt Deum excelsum contra se ipsos. Et hoc modo quidem *exacerbaverunt* : *Et*, id est scilicet *non custodierunt testimonia*, id est præcepta ejus, quæ sub testimonio Moysi eis dederat. Et continendo ejus præcepta, *averterunt se a Deo*, *Et non servaverunt pactum*, quod cum eo pepigerant, cum promiserunt, quod omni tempore ipsi obedirent, si gentes a facie eorum egeret : *Et quemadmodum patres eorum conversi sunt in arcum prævum*, id est ad similitudinem infidelium patrum suorum, qui Deum offenderunt assidue, postquam eis beneficia multa contulerat, *conversi sunt* in similitudine pravi, id est inertis arcus. Nam sicut arcus pravus cum prius intenditur, aliquantulum ejicit; postea vero paulatim remittendo, ex toto deficit; sic et ipsi prius in præceptis Dei valde promissionibus iniensi, et aliquantulum operati, paulatim re-

A mittendo ex toto defecerunt. Quod dicit : *non custodierunt testimonia ejus*; et *averterunt se*, idem est; sed ad cumulum miseriæ eorum inculcat. Sed cum dicit : *Non servaverunt pactum*, ostendit eos hoc promississe; et in hoc gravius notat quam si non promississent. Et cum dicit *conversos esse in arcum prævum*, ad similitudinem patrum innuit eos incepisse, et ad similitudinem patrum defecisse. Quod gravius est quam non incipere. Et *concitaverunt eum in iram*, id est coegerunt ad vindictam in *collibus* sacrificando ritu gentium : *collibus* dico suis, id est a se inventis, non a Deo præceptis. Præceptum enim erat in lege, ne quis in *collibus* propter locorum immunditiam Deo sacrificaret : sed solum in templo, aut in tabernaculo, aut in loco aliquo **B** hoc opus consecrato. Ipsi vero in *collibus* rituum gentium immolabant, et quod pejus erat, non Deo, sed *sculptilibus suis*, id est idolis a se factis. Et in *sculptilibus suis*, id est in sacrificiis idolorum suorum *provocaverunt*, id est vi coegerunt eum ad *emulationem*, id est ad nimiam iram.

Audivit enim Deus, id est animadvertit Deus eos *sculptilibus* sacrificasse : quod ipsi non putabant. *Et ideo sprevit eos, et redigit Israel valde ad nihilum*, id est filios Israel permisit redigi ad nimiam destructionem, per instantiam Philisthæorum, et cæterorum circumstantium inimicorum. Et hoc modo quidem permisit eos redigi ad nihilum, quia *repulit tabernaculum Silo*, id est contempsit tabernaculum, inquam, *suum*, quod erat in Silo civitate; in quo **C** tabernaculo arca erat, et ubi sibi a populo sacrificabatur : *tabernaculum*, inquam, *suum*, id est sibi consecratum, non idolis, ubi ipse habitavit. Et ne videretur in tabernaculo localiter habitasse, determinat cum addit : *In hominibus*, scilicet habitavit in tabernaculo in sacrificantibus ibi Judæis non localiter, sed secundum inhabitantem gratiam inhabitavit, quandiu homines fuerunt, rationabiliter se habentes ut homines; ac si dicat : Quia se inhoneste habuerunt, et eos et eorum sacrificia sprevit, et etiam tabernaculum in quo sacrificabant, licet sibi dedicatum esset. Per hoc autem quod pro eis tabernaculum sprevisse dicit, eos valde odibiles fuisse innuit. Et illis sprevis, *tradidit in captivitatem virtutem eorum*, id est arcam quæ in tabernaculo erat, **D** cujus præsidio in bellis fortes erant, ideoque virtus eorum dicebatur, capi permisit ab Allophyliis in maxima Silo civitate in qua erat eam capientibus (I Reg. iv, 11), ne arca postea Judæis esset causa virtutis. *Et pulchritudinem eorum tradidit in manus inimici*, Philisthiim scilicet. *Pulchritudinem* arcam dicit, quam et *virtutem* vocavit : sed aliud denotat, scilicet eam fuisse causam, **314** quare pulchri interius in virtutibus adeo fierent, cum ei cultum ad honorem persolverent. Ne igitur ejus causa pulchri ulterius essent eam per Philisthæorum instantiam eis abstulit. Et ablata arca, *conclusit populum Judaicum prius suum in gladio*, id est permisit finire morte in percussione gladii Philisthæorum

(I Reg. xv, 10). Dico *populum*, et ut vehementius dicam, *hæreditatem suam*, id est illos quos prius excoluerat ut hæreditatem *sprevit*, et occidi permisit. In hoc autem gravius eos notat, cum prius dicat charissimos fuisse, postea vero malo merito suo vilissimos existisse. Et ostendit a partibus quomodo *populum* occidi permisit, cum addit: Vere *sprevit*. Nam *juvenes eorum* filiorum Israel, qui fortiores erant ad præliandum, *comedit*, id est comedi permisit *ignis*, id est fervor iræ Dei. Quod est dicere: Quoniam eis erat nimis iratus, *eorum juvenes* ab inimicis permisit occidi. *Et virgines eorum* partim occisæ, partim vero stuprum passæ, *non sunt ab aliis lamentatæ*; ac si dicat: Tanta ergo fuit persecutio, quod non fuit otium flendi virginum mortem et raptum. *Sacerdotes eorum ceciderunt*, id est mortui sunt, *in gladio*, id est in persecutione gladii, et non sunt lamentati, Ophni videlicet et Phinees filii Heli sacerdotis (I Reg. iv, 11), eo quod per ingluviem meliora sacrificii frustra subripuissent. *Et viduæ eorum* partim occisæ, partim incestum passæ *non plorantur*.

Et post tantam persecutionem tandem *excitatus est*, id est *excitatus* visus est Dominus, miserendo eis, prius existens, *tanquam dormiens*, id est similis dormienti, dum eos affligi permetteret. Et non similis leuiter dormienti, sed *tanquam potens crapulatus a vino*, id est similis cuilibet potenti, qui a vino *crapulatus*, et nimio somno oppressus, non providet domui, etsi fiat in ea tumultuosus hostium assultus. Et *excitatus percussit inimicos suos* Philisthæos, qui non ad ejus vindictam, sed potius ad contumeliam filios Israel persecuti fuerant, *in posteriora*, id est in podicibus eos morbo gravissimo percussit, ut putrescere faceret. Et per hanc percussionem, dedit eis sempiternum opprobrium. Hæc enim percussio eis a Judæis frequenter ad maximum opprobrium impropèrata est. Et postquam adepta misericordia, filii Israel regem sibi dari a Deo poposcerunt, ex aliqua duodecim tribuum, *repulit Dominus tabernaculum Joseph*, id est maximam multitudinem tribus Joseph, quæ potior videbatur, contempsit, ne de ea regem eligeret. Tabernaculum pro multitudine ponit, eo quod ibi exercitus multitudo solet demorari. Ostendit ergo a digniori parte, Deum tribum Joseph contempsisse. Vere tribum *Joseph repulit*, ne de ea regem eligeret. Nam *et*, id est etiam *tribum Ephraim* filii Joseph *non elegit*, ut de ea regem acciperet, quæ dignior pars erat tribus Joseph; *sed elegit tribum Juda*, ut de ea regem acciperet. Et non elegit aliquem locum in quo habitaret de aliqua aliarum tribuum, ut locus ille esset caput regni; *sed montem Sion elegit quem dilexit*: Hierusalem scilicet elegit ut esset caput regni; quæ designatur a parte scilicet per *montem* in quo sita erat turris Sion. *Et post ædificavit*, id est ædificari fecit *sanctificium suum*, id est tabernaculum sanctum, quod fuit ante templum a David rege factum *in terra quam fundavit*, id est quam firmam et stabilem fecit in

A sæcula, id est in æternum, in Hierusalem scilicet. Hoc autem de significanti Hierusalem dici non potest, ut sit *fundata in sæcula*, cum postea fuerit destructa; sed de Ecclesia significata per Hierusalem dictum est, etsi cætera verba videantur juxta historiam esse posita. Cum autem ponit hoc quod ad historiam legi non potest, innuit psalmum istum non ad historiam legendum esse simpliciter. Dico quod *sanctificium ædificavit*: *Sanctificium* dico *sicut unicornium*, id est utpote *unicornium*. Quod est dicere: Tale *sanctificium*, in quo sibi unicoriness sacrificabant: *fideles* scilicet Judæi qui unicornes dicti sunt, eo quod unum cornu habebant, id est fidem unius Dei firmam, et in altum tendentem, ad modum cornu quæ res firma est, et in altum excreescens. Dico quoniam elegit **315** *tribum Juda*, ut inde regem acciperet, et ex ipsa tribu *elegit David servum suum*, id est David per omnia sibi obedientem ut servum. *Et sustulit*, id est sublimavit *eum de gregibus ovium* acceptum. Ne vero videretur de illud causative esse positum, ut sæpius habetur, addendo determinat sic: Scilicet accepit *eum de hoc* quod erat *post fetantes*, id est post oves patris sui Jesse pascens eas (I Reg. x, 19): *pascere*, id est ad pascendum *Jacob servum suum*. Quod est dicere: Ad hoc eum de pastore *elegit*, ut rex factus pasceret *Jacob servum suum*, id est recte gubernaret pastorio jure Judaicum populum Domini *servum*. Et quia dixerat *servum*, ne videatur eum depressisse, addit, *et Israel*, inquam, id est Judaicum populum *hæreditatem suam* existentem, id est quem Dominus procurat utpote suam hæreditatem. Dico quod Dominus ad hoc eum *elegit* ut pasceret, et ipse bene *parit eos in innocentia*, id est in exemplo innocentie cordis sui, dando scilicet eis in se exemplum innocentie. *Et deduxit eos* de bono in melius, *in intellectibus manuum suarum*, id est in rationibus operum suorum. Quod est dicere: Dedit eis exemplum bene operandi per opera sua quæ non temere operatus est, sed per rationabiles intellectus.

Horum igitur 14 versuum litteratura exposita, allegoriam eorundem attingamus. Dixi quod Deus auferit fideles suos qui sunt populus suus a damnationibus quas ipsi patiuntur, qui in *Ægypto* remanent: et quoniam inducit eos in montem sanctificationis, et cætera beneficia eis confert. Et ipsi tamen, cum a Dei tentatione et exacerbatione contuitu tanti beneficii cessare deberent ulterius, secundum quosdam tentant adhuc Deum per varias hæreses: et exacerbant Deum excelsum operibus suis. Et hoc modo scilicet exacerbant, quia non custodiunt testimonia, id est firma præcepta ejus testimonio apostolorum data scilicet non custodiunt, ut eorum jussu a malis operibus desistant. Et negligendo præcepta ejus, avertunt se ab eo eundo post diabolum. Et cum promiserint in baptismo se nunquam Deum deserturos, per hoc quod se avertunt, in eo non servant pactum ejus, quod secum pepigerunt, se illi semper obedituros, si eis peccata originalia et actualia remitteret: sed, quemadmodum patres eorum,

convertuntur in *arcum pravum*, id est ad similitudinem antecessorum infidelium, quorum filii dicuntur: non secundum generationem, sed secundum erroris imitationem, convertuntur in similitudinem pravi, id est inertis arcus, qui cum prius intenditur aliquantulum trajicit, et paulatim ad defectum venit. Sic et ipsi prius circa baptismum parum operantes, post ex toto deficient.

Exposito hoc qualiter eum *exacerbant*, exponit quoque qualiter tentant, cum adjungit: Dico quod tentant. Et hoc modo tentant, quod in iram quidam concitant eum, qui in collibus suis, id est in hæresibus suis quæ a sublimi superbia procedunt dum novi et subtiles videri quærunt. Ideoque per colles designantur qui sublimes sunt: et quidam provocant eum ad æmulationem, id est ad nimiam iram in *sculptilibus suis*, id est in sacrificio sculptilium suorum. Quod est dicere: Vere Deum tentant. Nam dum post baptismum quidam se hæresibus implicant, quidam autem idolis iterum sacrificant, Deum esse impotentem ad ulciscendum reputant. Sed tamen Deus hæc audit, id est animadvertit, et spernit eos, quæ prius charas habuit, et adeo spernit quod valde redigit, id est redigi permittit ipsos qui prius erant Israel, *ad nihilum* sanctitatis quam prius habebant. Vel *ad nihilum*, id est ad massam peccatorum, per quam veniunt *ad nihilum* sanctitatis. Et exponit quomodo spernit, sic: Dico quod religi permittit ad nihilum, propter mala merita eorum: et per hoc redigi permittit ad nihilum, quod repellit a gratia sui, *tabernaculum Silo*, id est abruptio. Silo enim interpretatur *abruptio* scilicet eos qui prius erant *tabernaculum*, in quo ipse spiritualiter manebat: repellit a gratia sui, quia se ab eo abrumunt per hæresim et idololatriam et malam operationem. Et quia dixerat *tabernaculum*, et non addiderat *suum*, repetit ut addat sic: **316** *Tabernaculum*, inquam, *suum, ubi habitavit* secundum inoperantem gratiam, *in hominibus scilicet habitabit*, id est tandiu fuerunt ejus *tabernaculum*, et in eis *habitavit*, quandiu homines fuerunt, id est rationabiliter se habentes. Et postquam eos repellit, tradit, id est tradi permittit *virtutem eorum in captivitatem*, scilicet liberum arbitrium eorum quod prius erat firmum, et, ut ita dicam, virtuosum, permisit captivari, id est infirmum et impotens ad bene agendum fieri, ad similitudinem captivi qui virtute sua nequit uti.

Et *pulchritudinem* interiorum innocentie et cæterarum virtutum eorum permittit esse *in manus inimici*, id est in potestate diaboli. Quod est dicere: Pro malis meritis eorum, permittit Deus per impetum diaboli annihilari in eis innocentie *pulchritudinem*, et liberi arbitrii *virtutem*, ut nequeant illo uti sicut prius. Repetit autem æquipollentibus vocibus, quod dixit: *repoluit tabernaculum Silo*, ut per partes ostendat, sic: Dico quod tradit *in captivitatem virtutem eorum*, et hoc modo, *concludit populum suum in gladio*, id est concludit in vindicta sua illos, qui

A prius erant populus suus. Quod est dicere: *Comprehendit eos in vindicta sua*, a similitudine illius qui in carcere concluditur. Quia *gladio fit vindicta*. Gladius pro vindicta ponitur. Dico *populum*, et, ut majus quid dicam, *hæreditatem suam* spernit, id est illos qui prius erant sua hæreditas spernit: concludendo eos *in gladio*. Quanto vero eos ostendit fuisse clariores, tanto eos innuit cum spreui sint, esse inferiores. Ostendit ergo per partes vindictam quam de eis sumit, sic: Vere concludit eos in vindictam: Nam *juvenes eorum comedit ignis*, id est eos qui prius erant juvenum more fortes scilicet in virtutibus, permittit consumi, et eorum virtutem annihilari per ignem concupiscentie qui dominatur eis. Et *virgines eorum*, id est illi qui prius erant more virginum in fide et innocentia incorrupti, cum consumuntur a vitiiis, non lamentantur ab Ecclesie prælatiis. Quod est dicere: Adeo in reprobum sensum et in profunditatem vitiorum adducuntur, quod nulla cura est de eis, Ecclesie pastoribus, neque de eorum pernicie, quam divino judicio vident contingere, lamentantur. Et etiam sacerdotes eorum, qui præcipui esse deberent, et alios exemplo suo ad vitam adducere, malis operibus suis exigentibus cadunt a sanctitate quam prius habebant, *in gladio*, id est in vindicta execrationis Dei. Et *viduæ eorum non plorantur* scilicet multi inter ipsos, qui prius fuerunt similes viduis, mortuo in eis mundo, cui adhæserant ut mulier marito, apostatantes facti a sanctitate et perfectione illa malis meritis suis cadunt, et ad hoc vitiorum deveniunt, quod de eorum damnatione a fidelibus non ploratur.

Notandum de perfectorum damnatione ideo agi, ut per hoc illos qui minus perfecti sunt, a peccatis exterreat: quandoquidem illi qui adeo perfecti sunt ut sacerdotes sint, vel juvenes, vel virgines, vel viduæ dicantur, sic malis meritis suis adeo execantur. Ostensa igitur quorundam qui post baptismum ad vitia revertuntur justa damnatione, ne videretur aliquis in peccata post baptismum recidentium salvari non posse, et sic auferretur locus penitentiae, quorundam recidentium salvationem ostendit, cum adjungit sic: Dico quod Deus repellit, et *in gladio populum suum* concludit, qui post baptismum eum tentat et exacerbant. Et tamen secundum quosdam eorum salvandos excitatur Dominus, reducendo eos ad se: Dominus dico existens *tanquam dormiens*, id est similis dormienti, secundum maximam eorum partem quam concludit *in gladio*, ut superius ostendi. Et non similis leviter dormienti, sed existens *tanquam potens*, id est *tanquam princeps* aliquis *crapulatus a vino*, id est valde ebrius, qui graviter *dormiens* domus suæ nullam curam impendit. Dico excitatur, et hoc modo scilicet in quibusdam excitatur. Percutit stimulis penitentiae eos, inimicos suos existentes male vivendo. Dico percutit eos, et percussione scilicet tendente *in posteriora sæcula*, id est tali percussione quæ postea durat per omnem ætatem **317** eorum. Et quia hoc obscure dixerat, exponit, cum addit: Dico quod eos percutit *in posteriora*;

quod est dicere : Opprobrium sempiternum dat eis, A ut quoad vivunt, opprobrium de peccatis suis habeant et pœniteant. Quoniam igitur de quorundam Deum tentantium et exacerbantium damnatione, et de quorundam egerat salvatione, et hoc non determinaverat qui sint qui perdantur, qui vero salventur, determinat hoc cum subjungit : Dico quod quosdam percutit stimulus pœnitentiæ. Et idem repellit a sui gratia *tabernaculum Joseph*, id est illos qui cum prius ejus *tabernaculum* essent, in quibus habitavit; efficiuntur *Joseph*, id est similes *Joseph* : ut sicut ille venditus in Ægyptum fuit, ita ipsi per carnalium voluptatum pretium, quas amplectuntur, sese in Ægyptum vendant, id est in afflictionem perditionis æternæ. Quod est dicere : Illos qui perseveranter voluptatibus acquiescunt a se repellit : juxta quod legitur : « Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt (1 Cor. xv, 50). » Et quia multi sunt qui tametsi voluptatibus non vacant, tamen juste a Deo aliis malis meritis suis repelluntur, addit : Et non eligit ad salvationem *tribum Ephrem*, id est universaliter omnes impios, qui sunt similes tribui Ephrem, relinquentes scilicet Ecclesiam et perseverantes in diaboli subjectione, sicut tribus Ephrem legitur Hierusalem reliquisse, et in regno Jeroboam contra Dei voluntatem perstitisse. Et idem eligit *tribum Juda*, id est multitudinem confidentium, id est laudantium Deum perseveranter, et opere, et ore, et corde. Juda quippe *confessio* interpretatur. *Tribum Juda* dico factam per gratiam Dei *montem*, id est in virtutibus sublimem, et *Sion*, id est æterna speculantem. Quem *montem dilexit*, ideo quia mons est et *Sion*. Et ex ipsa tribu *ædificavit sanctificium suum*, id est sanctum templum suum in quo habitet, scilicet Ecclesiam ex eis constituit. Sanctificium dico *fundatum in terra*, id est in similitudinem terræ quam fundavit firmam et immobilem, usque in omnia sæcula ista duraturam. Scilicet firmam facit eam et immobilem, ad similitudinem terræ, quod firmum elementum est, id est immobile et diu mansurum.

Dico quod sanctificium suum ædificat fundando illud in Ecclesia : Sicut, id est utpote sanctificium unicornium, id est tale sanctificium quod ex unicornibus constat, et ex sanctis viris, scilicet qui ideo dicuntur unicornes, eo quod unam bonæ voluntatis et charitatis concordiam firmam, et ad cœlestia tendentem habeant, ad similitudinem cornu quod firma res est, et ad superiora tendens. Et quia ad hoc sanctificium ædificandum nullus prophetarum et cæterorum fidelium idoneus fuit, elegit ad hoc opus ex massa fidelium David servum suum, scilicet Christum verum manu fortem, servum suum secundum humanitatem, scilicet sibi fideliter obedientem, et in nullo resultantem. Et *sustulit*, id est sublimavit eum, *de gregibus ovium*, id est de multitudine quorundam fidelium Judæorum apostolorum scilicet et cæterorum, qui tantummodo ejus notitiam habebant. Quod est dicere : De notitia paucorum

Judæorum fidelium sublimavit eum, adducens in notitiam gentium. Quoniam autem dixerat, *sustulit*, et verbum istud significat ablationem, ne videretur eum a notitia apostolorum abstulisse, cum innocentiam gentium adduxit ut determinet, addit : Dico abstulit eum *de gregibus ovium*, scilicet accepit eum de hoc quod erat post fetantes, id est regens doctrina sua apostolos a similitudine pastoris qui regit oves post eas incedens. Dicuntur quidem apostoli congrue fetantes, eo quod fetus Deo faciunt, dum fideles filios Deo per doctrinam pariunt. Quod est dicere : Cum ipse in notitia esset paucorum fidelium, inde eum accepit, id est in cognitionem gentium et dominationem protelavit. Cum vocat illos quos prius regebat fetantes, innuit quoniam eos non deseruit. Injustum enim esset, cum fetantes essent, eum eos deserere. Dico quod *David elegit pascere*, scilicet, id est ad pascendum doctrina et exemplo, *Jacob servum suum*, id est gentilem populum fortem contra vitia luctatorem, **318** et in omnibus ei obedientem. Per Jacob quidem illi designantur, qui adhuc in activa sunt vita viriliter luctantes. Et *pascere Israel hereditatem* scilicet suam usquequaque, id est perfectos contemplationi vacantes : quia jam sunt hæreditaria possessio Domini. Dico quod *elegit eum* ut Jacob et Israel pasceret. Et ipse *pavit eos in innocentia*, id est in exemplo innocentiae cordis sui et deduxit eos de bono in melius in intellectibus manuum suarum, id est in exemplo operum suorum : quæ non temere fecit, sed rationabilibus intellectibus. Qued est dicere : Fecit eos sibi conformes in innocentia, et intellectibus rationabilibus, unde procederent bona opera, quæ per manus designantur, eo quod manibus operemur.

IN PSALMUM LXXVIII.

Titulus septuagesimi octavi. *Psalmus Asaph*. Quod sic exponitur : *Psalmus* iste est *Asaph*, id est fidelis congregationis martyrum, videtur persecutionem Ecclesie maximam compassive dolentium, quædam Ecclesie membra debilia per timorem tribulationum ab impiis incorporari; quædam vero fortissima quia cedere nolunt infidelibus interfici, et eorum sanguinem viliter ut aquam effundi, et morticina eorum inhumane bestiis et volatilibus tradi. Unde fideles opprobrium sunt vicinis, et illusio inimicis. Orat etiam fidelium collectio ne Deus eos permittat causa peccatorum suorum in tribulationibus deficere, ut aliis det exemplum orandi, et deficient in tribulatione. Concessive etiam agit de quorundam adversariorum suorum damnatione perdendorum, et de salute quorundam orat salvandum. Hoc autem quod Ecclesie tribulationem ostendit, ea utilitate facit, ut posteros instruat, si eis tribulationes pro Christo inferantur, non debere graviter ferre, cum hoc idem audiunt fideles primitivos pertulisse.

Deus, venerunt gentes, id est gentiliter viventes sive Judæi sive Gentiles, scilicet nationes impiæ et crudelissimæ venerunt impetu barbarico in hæredi-

tatem tuam in Ecclesiam scilicet. Et quia non de-terminaverat ad quid in Ecclesiam venissent, ne putaretur ad bonum eos in eam venisse, ostendit quid in ea venientes effecerunt cum addit: Dico venerunt, et venientes polluerunt conformando sibi quosdam, qui erant prius sanctum templum tuum. Et interficiendo fortiores, posuerunt Hierusalem, id est Ecclesiam in custodiam, id est in similitudinem custodiæ pomorum, scilicet in similitudinem eujuslibet vili simi tugurii siti in pomeriis, in quo solent manere custodes, qui poma custodiunt antequam colligantur; quibus collectis, tugurium illud deseritur. Sic et Ecclesia collectis multis fidelibus per mortem deserta fit et vilis. Non solum autem Hierusalem desertam fecerunt per mortem fortissimorum fidelium; sed etiam quod valde inhumanum est, posuerunt morticina, id est mortua corpora servorum tuorum, quæ crudeliter interfecerunt, escas volatilibus cæli, et carnes sanctorum tuorum pro te occisorum, escas bestiis terræ. Quod est dicere: Non solummodo crudeliter eos occiderunt, sed quod crudelius est, eos occisos in corpore, volatilibus et bestiis ad comedendum posuerunt. Non dicit volatilibus cæli et bestiis terræ ad differentiam; sed cum addit cæli et terræ, notat eorum intentionem sævissimam scilicet quod ad hoc eis morticina exponebant, non solummodo ut inde reficerentur; sed ut ea frustratim per terram et aerem dispergerent, ne a Christianis colligerentur. Et nullum respectum damni aut misericordiæ in eorum morte reputaverunt; sed effuderunt sanguinem eorum viliter, et sine respectu damni alicujus, tanquam aquam in cujus effusione neque misericordia aliquis movetur, neque damnum aliquod reputatur. Et non in **319** uno so o loco eorum sanguinem effuderunt, sed et in circuitu Hierusalem, id est circuitu totius mundi, ubicunque est Hierusalem, id est Ecclesia. Quod est dicere: Ubique terrarum effuderunt, quia ubique terrarum dilatata est Ecclesia. Et non paucos occiderunt, sed tot quot non erat fidelium conventus superstes qui sepeliret, id est non supererant tot fidelium, qui sufficere possent ad sepeliendum corpora occisorum.

Et sic viliter et sine ultione manifesta, tuos permittis interfici; nos residui et superstites, facti sumus opprobrium, id est causa opprobrii vicinis nostris, id est illis qui jamjam ad fidem exemplo nostri accedere volebant, scilicet eis opprobrium est quod unquam nobis conformari voluerunt. Et his qui sunt in circuitu nostro id est qui sunt in elongatione, infideles usquequaque et ad fidem nullatenus accedere volentes, facti sumus subsannatio per gestum nasi, ut corrugent nares ad derisionem nostri; et illusio per verba, ut contumeliosa verba in nos evomant. Quod est dicere: Derident nos et gestu et verbis. Subsannare, est nasum ex alicujus despectu corrugare.

Ut vero postea solvat; ex nimia compassione, sic quæstionem facit: Dico quod sic viliter nos permittis affligi, et in hoc videris iratus. Et usquequo, Domine,

irasceris, id est usque ad quem modum erit hæc irasceris in nobis? Quod est dicere: Ad quid deveniet in nobis hæc ira? Irascerisne in finem, id est ex toto, ut penitus nos perdas? Sequitur solutio sic: Vere non irasceris in finem, sed zelus tuus, id est hæc persecutio, quæ non est zelus, scilicet videtur zelus, cum tamen sit summa misericordia, accendetur in nobis velut ignis, id est ad similitudinem ignis, scilicet sicut ignis auro adhibitus, sordes si quæ in eo sunt expiat, et ei nitorem subministrat; sic et ignis tribulationum in nobis non ad incommodum nostrum accensus, sordes peccaminum delebit, et gloriæ nitorem præcipuum donabit. Agit autem concessive de quorundam infidelium damnatione, cum addit: Dico quod morticina servorum tuorum exposuerunt bestiis et volatilibus, et sanguinem eorum effuderunt tanquam aquam. Et quia hæc fecerunt: Effunde iram tuam in gentes, quæ te non noverunt; ac si diceret: Vindictam tuam jam interius in eos sudisti, excedendo in anima; concedo quoque ut eam effundas, id est exterius fundas in corpora in futuro, mittendo corpus et animam in gehennam ignis. Et ideo effunde, quia te non noverunt, id est prædicatione nostra ad tui notitiam venire neglexerunt. Et in regna gentium effunde iram, quæ vocem tuam non invocaverunt. Regna et gentes pro eodem hic habet, sed aliam causam addit, quare super eos ira effundatur, scilicet quia non invocaverunt, id est quia nomen Dei, quod est Dominus, invocare neglexerunt.

Et ideo adhuc effunde, quia comederunt Jacob, id est devoraverunt fideles qui erant luctatores tui, partem, ut diximus, sui conformitate polluendo, reliquos autem occidendo. Et comedendo Jacob, locum ejus desolaverunt, id est illos qui voluerunt in loco ejus ad fidem succedere desolaverunt, perterrent eos morte ipsius Jacob. Vel locum ejus desolaverunt, Ecclesiam scilicet in qua secundum unitatem fidei et charitatis concorditer manebant, ejus morte desolatam fecerunt. Pro seipsis autem, orant sic: De gentibus concedimus ut ira tua in eas effundatur. Pro nobis vero rogamus, ut nos pro iniquitatibus nostris antiquis desicere non patiaris. Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum, quia in baptismo remissæ sunt, scilicet quia postea in eas partim recidimus, non ipsas a nobis usque ad novissimum quadrantem exigas (Matth. v, 26), et pro his desicere permittas. Vel iniquitatum antiquarum quas patres nostri commiserunt, quæ tamen nostræ sunt cum earum participes flamus. Aliter enim non oporteret de eis timere, nisi conscii essemus nos easdem participare. Filius enim non portabit iniquitatem patris, si eidem iniquitati assensum non adhibuerit. Vel iniquitatum antiquarum, id est jam longo tempore præteritarum, post baptismum tamen factarum. Dico ne memineris iniquitatum; sed **320** cito anticipent nos misericordiæ, id est miserationes tuæ, scilicet beneficia misericordiæ tuæ. Quod est dicere: Antequam ad defectum ex debilitate veniamus, citissime subveiant nobis auxilia misericordiæ tuæ. Et necesse

est ut anticipent, quia per peccatum Adæ facti sumus nimis pauperes, scilicet cum prius pauperes essemus, id est insufficientes per nos, nimis pauperes facti sumus, id est nimis insufficientes et debiles. Ergo quia sumus nimis pauperes, o Deus salutaris, id est Salvator noster per mortem crucis, adjuva nos ad inimicos devincendos et incorporandos : et libera nos, ne vincamur. Et hoc non propter merita nostra : sed propter gloriam nominis tui, scilicet, ut nomen tuum inde glorificetur. Et ne a presentibus peccatis impediamur, propitius esto peccatis nostris, presentibus indulgendo : propter nomen tuum, ut hac occasione magnificetur nomen tuum. Et ideo libera ne cedamus, ne forte dicant in gentibus, id est ne gentes dicant hoc quod stultum et fortuitum esset, scilicet ne dicant : Ubi est Deus eorum? ac si dicat : Ipsi Christiani jactabant se Deum habere, qui eos firmos et constantes faceret, ne cederent. Et ubi est modo? vel nusquam est; vel si usquam est, impotens est. Orat quoque pro parte salvandorum, sic : Oramus ut liberes.

Et hoc etiam oramus ut ultio sanguinis servorum tuorum qui effusus est. Ultio dico facienda a te in actionibus gentium innotescat, id est aperta fiat existens coram oculis nostris, id est manifestam in eis ultionem exerce, quam oculis videamus. Et ut hæc ultio coram oculis nostris innotescat, introeat ad hoc ut sit in conspectu tuo, id est in benevolentia tua gemitus compeditorum, scilicet orationes quas cum gemitibus pro hac ultione fundimus, qui sumus compediti tui, scilicet vincti compede præceptorum tuorum, vel vincti pro te compede tribulationum. Exponit autem ipsam ultionem, cum addit : Dico ultio innotescat; quæ ultio quidem sit hæc. Ipsas gentes factas filios spirituales mortificatorum posside : ac si dicat : Fac ut ipse filii nostri fiant : per nostram prædicationem acquisitæ, qui pro te mortificamur in carne, jugi tribulatione. Et post eas posside, id est tibi subde et rege. Et hoc fac secundum magnitudinem brachii tui, id est secundum magnitudinem magnæ fortitudinis tuæ, scilicet quod fortis et potens es ad hoc agendum. Hoc autem quod Deus eos possidebit vocat ultionem, cum utile sit eis, et ultio non solet accipi nisi in malum; sed per similitudinem dicitur ultio. Sicut enim victor de hoste superato a se, hanc ultionem sæpius accipit, quod ducit eum post se ad libitum suum, et vinculis nequit; sic et Deus illos qui sibi prius male agendo repugnant, per prædicatores devictos sui sequaces efficit, et vinculo præceptorum suorum nequit.

Dico posside, et quia ipse nobis opprobria inferendo tibi impropertant, illis factis vicinis nostris accedendo ad fidem, redde in sinu, id est in corde eorum septuplum impropertiorum ipsorum : quod, id est eo quod exprobraverunt tibi, Domine, nobis opprobrium inferendo. Quod est dicere : Quia nolis impropertando tibi quoque exprobraverunt, fac eas nobis per fidem vicinas, et pro impropertio eorum nobis et tibi facto, redde eis hic præmium, scilicet

septies majus impropertium in corde eorum quam nobis impropertaverint. Et hoc est ac si dicat : Fac ut septies tantum sibi impropertent quantum nobis impropertaverint, quod de hoc nobis impropertaverunt in corde gementes. Per septenarium quippe numerum, multiplicitatem impropertationis, quam sibi facere debent, ostendit. Sive per septenarium septiformis accipitur gratia, qua imbuti sibi quod male egerunt multipliciter impropertabunt. Dicitur autem cor sinus, eo quod a l modum sinus secretum sit et latens. Dico redde eis impropertium ipsorum. Nos autem si hoc feceris existentes populus tuus, et, ut magis dicam, existentes oves pascuæ tuæ, quas, scilicet doctrina pascis et sapientia interiori, confitebimur tibi in sæculum, id est laudabimus te et ore, et corde, et 321 opere, quandiu sæculum hoc erit. Et etiam annuntiabimus laudem tuam, et in generatione hujus mundi : et eundo usque in generationem futuram, quando corpora nostra regenerabuntur. Quod est dicere : Et hic laudabimus te, et in futuro annuntiabimus laudem tuam, id est annuntiabimus infidelibus qui hic te negligunt, te laudabilem esse, per magnitudinem glorificationis nostræ.

IN PSALMUM LXXIX.

Titulus septuagesimi noni. In finem pro his qui commutantur testimonium Asaph. Psalmus pro Assyrîis. Quod sic exponitur: Iste psalmus est agens pro his qui immutantur in finem, id est et Judæorum et gentium utilitate, qui scilicet Judæi et gentes immutabuntur de vetustate in novitatem. Et hoc in finem, id est in perfectionem : hic scilicet commutabuntur ex parte, secundum virtutum honestatem; et in futuro secundum gloriæ perfectam accumulationem. Vel in finem, id est in Christum commutabuntur scilicet in conformitatem ejus redacti, qui finis est prophetiæ et legis. Et est etiam iste psalmus agens pro Assyrîis, id est pro utilitate Assyrîorum, Judæorum scilicet qui dicunt se Assyrîos esse cum non sint, scilicet dicunt se dirigentes esse in lege, cum potius ibi sint distortuentes. Et est psalmus iste testimonium Asaph et fidelis et infidelis. Fidelis quidem Asaph est testimonium credulitatis ejus, scilicet quia bene credit salutem esse per Christum, cum dicit : Ostende faciem tuam ei salvi erimus. Infidelis quidem Asaph hoc modo est testimonium, ut eam convincat errare de hoc quod Christum negat esse salvatorem, cum aperte ostendat destructionem Judaici populi Christi contemporanei, quæ eis contigit, eo quod ipsum Christum, Salvatorem esse negaverunt. Hanc igitur destructionem ostendit, ubi dicit : Destruxisti maceriam ejus, etc. Et bene dicitur agere pro his qui immutabuntur, et pro Assyrîis. Collectio namque fidelium longe ante Christi tempus existens; vel illa quæ circa tempus ejus existens, eum videre meruit, ut Simeon justus et Nathanael, et cæteri plures introducit in hoc psalmo, ex nimia affectione adventus Christi qui nimium ipsi differtur suspirans et orans ut Deus Pater mittens cum quem missurus

est, per ipsius adventum convertat et salvet omnes in tempore gratia salvandos, tam gentes quam Judæos. Orat quoque pro parte Judæorum in fine salvandorum, et ostendit destructionem Hierusalem, quia visitationis suæ tempus non cognovit. Hoc autem ideo facit, ut ostendendo quantum habuerit Christi adventus desiderium, et etiam ostendendo perditionem eorum, qui eum venerari neglexerunt, ad ipsius venerationem nos prioriores reddat.

Qui regis Israel intende. Quod est dicere: O Deus Pater qui regis Israel scilicet fideles de Judæis deducendo de virtute in virtutem, oramus *intende*, id est intentum te fac in ipsius Israel regimine. Et tu qui deducis Joseph, id est deduces populum gentilem convertendum de bono in melius, qui erit Joseph, id est augmentatus, *intende*, id est intentum te fac ad Joseph deducendum, ac si dicat: Quia te potentem esse cognoscimus, ad Israel regendum et Joseph augmentandum, et hoc spiritu prophetico prævidemus, quod hoc utrumque facies, oramus ut festines ad intense regendum et deducendum. Dico quod Joseph deduces. Joseph dico, ut ovem, id est utpote ovem quem scilicet ex cane mansuetum facis ut ovem dico, *intende*, et hoc modo videlicet: Tu qui sedes super Cherubim, id est qui perseveranter habitas et dominaris in cælestibus spiritus, qui sunt Cherubim, id est pleni scientia tuæ cognitionis, *manifestare*, id est manifestum te fac per fidem, *coram Ephraim, Benjamim et Manasse*, id est coram fidelibus utriusque populi, qui cum modo sint filii adoptivi perditionis et iræ, sicut a te Benjamin, id est filii dexteræ, scilicet filii adoptivi per fidem, qui ad dexteram majestatis tuæ collocabuntur in futuro; et cum sint steriles in operibus bonis, facies eos Ephraim, id est in bono fructificantes; et cum sint in terrenis se delectantes, facies eos, Manasse, id est terrena obliviscentes. Benjamin quippe filii dexteræ. Ephraim autem **322** fructificatio. Manasses vero oblivio interpretatur; Cherubim autem pleniudo scientiæ dicitur. Et hoc est ac si dicat: Tu qui jam es in notitia angelorum, in quibus incessanter habitas, manifesta etiam te in notitia fidelium utriusque populi. Per Cherubim autem qui pars sunt cælestium spirituum, omnis angelorum multitudo accipitur. Dico hoc modo *intende*, ut manifeste coram fidelibus, et hoc modo etiam *intende*.

Excita potentiam tuam, id est beneficia significata pridem per miracula potentiæ tuæ, ac si dicat: Illa miracula quæ in priori populo potenter operatus es, eripiendo eos de Ægypto, et interrompendo mare et petram, et cætera agendo, quæ cum præterita sint, videntur esse mortua, *excita*, id est resuscita, scilicet ad memoriam reduc operando in Ecclesia beneficia abs te eis operata. Vel *excita potentiam*, id est beneficia significantia potentiam tuam pridem operatam. Et hoc modo quidem *excita*: Veni secundum auxilium ad nos. Et exponit quomodo veniat, ne locale venire intelligeremus, sic: Dico

A veni, ita scilicet dico *veni*, ut salvos facias nos; et hic a peccatis et in futuro perfecta salvatione; sicut ad priorem populum venisti, secundum auxilium gratiæ, ut ab Ægyptiorum servitute eos salvares. Dico *salvos facias nos*: et nos, scilicet ante tempus Christi existentes, qui eum non videbimus, id est eripiendo a tenebris, in quibus post mortem detinebimur pro originali peccato; et fideles nostri conformes, qui in tempore ejus erunt, eripiendo a peccatis: utrosque autem et nos, scilicet et eos, salva perfecta salvatione in futuro. Quoniam autem indeterminate dixerat salva nos, ipsam salvationem exponit, sic: Dico, salva. Et hoc modo quidem: O Deus ostende faciem tuam, id est Filium qui facies tua congrue dicitur, eo quod per eum cognosceris, sicut totus per faciem homo cognoscitur, ac si dicat: Filium tuum qui secundum quod Deus est invisibilis, fac incarnari; et sic eum hominem factum visibilem ostende. Et per faciem ostensam *converte nos*, scilicet nos jam tunc mortuos per eum *converte* a tenebris ad lucem; et nobis conformes futuros qui vivi erunt, *converte* a vitiiis ad virtutes, et ab ignorantia ad tui perfectam cognitionem. Et hoc modo salvi erimus omnes in futuro, perfecta salvatione.

Ingemit autem fidelium collectio quæ hic agit, de dilatione expectationis suæ agendo sic: Dico *ostende faciem tuam*. Et cum ipsius faciei ostensionem differas: o Domine Deus, id est creator virtutum cælestium, quousque irasceres, id est usque ad quartum temporis videberis iratus nobis non respiciendo de summa dispositione tua *super orationem serri tui*, scilicet non complendo quod oramus ut faciem ostendas, qui sumus populus tibi serviens in omnibus prout possumus: ac si dicat: Quia tantum differs, nobis esse iratus appares. Et cum potens sis ad hoc agendum, Dominus enim es, et Deus cælestium virtutum, inquantum hoc differendo nobis videberis iratus. Oramus ut faciem ostendas. Verumtamen certi sumus quare nobis non conferes per eum copiam terrenarum deliciarum; sed potius postquam venerit; nos qui vivemus et ei adhærebimus, *cibabis pane lacrymarum*. Quod est dicere: Pro eo lacrymas multas patiemur, quibus cibabis nos, id est confirmabis ut pane, quatenus constantiores efficiamur; sicut pane *cibatus* confirmatur. Juxta quod alibi habetur: « Panis cor hominis confirmat (Psal. ciii, 14). » Et *dabis nobis potum*, id est gaudium in lacrymis, scilicet ut lacrymæ nobis sint causa gaudii, quia per eas certi erimus præonii; sicut potus vini lætitiæ causa est hibenti. Juxta quod alibi legitur: « Vinum lætificat cor hominis (Ibid., 15). » Dico quod gaudium *dabis in lacrymis nobis*. In lacrymis dico dandis in mensura, scilicet quas non dabis ultra modum, sed cum mensura, ut potati possimus ne deficiamus, juxta illud Apostoli: « Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis (I Cor. x, 13). » Quia dixerat *lacrymarum*, innuit tribulationes eos esse passuros, partem quarum ostendit, addendo sic: Dico quod *cibabis*

nos pane lacrymarum : et vere lacrymabimur ; nam A
 posuisti **323** nos, id est pones in contradic-
 tionem vicinis nostris, id est contribulibus nostris, scilicet
 permittes ut Judæi qui vicini nostri sunt, de
 eodem genere, contradicant nobis, qui tunc residui
 erimus, eo quod ipsi adhærebimus ; et iidem vicini
 inimici nostri facti, subsannaverunt, id est derise-
 runt nos pro eo. Et quamvis hæc omnia sciamus
 pro eo nos esse passuros, tamen, tali pacto ut ipse
 veniat, pati non formidamus ista ; sed oramus, o
 Deus virtutum, converte nos, ostende faciem tuam et
 salvi erimus. Per hoc autem quod se pro eo pati non
 formidare dicunt, ut pro eo pati non fugiamus nos
 instruunt.

Facta oratione, et ostensa nimia affectione sua
 de adventu Christi, ostendere tendit quod detri- B
 mentum perpessi sunt Judæi infideles, qui ipsius
 adventum neglexerunt. Et ut ostendat dignam hanc
 eorum perditionem esse, præmittit beneficia eis
 a Deo collata, quorum occasione debuissent adven-
 tum filii Dei non negligere. Seu etiam hac occasione
 beneficia ista præmittit, ut sic postea de Judæorum
 perditione conquerendo agat, dicens videri mirum
 quia Deus hos, quos adeo diligenter prius, utpote
 vineam suam, excoluit, sic postea vehementer alligi
 permiserit, et per hoc auditores ab offensione Dei
 deterreat ; cum Judæos, quos prius in tantum dilexit,
 usque adeo, quia eum offenderunt, punitos ostendat.
 Hoc autem sic dicit : Ostendi faciem tuam, et per
 eam converti, oramus et optamus. Et ut ostendatur
 et per eam fiat conversio, vehementer orandum est. C
 Nam Judæi, qui prius vinea tua, o Deus, in bonis ope-
 ribus fertiles exstiterunt, postea vero male vivendo
 steriles facti sunt, quia faciem illam sibi ostendi per
 fidem negligent et per eam converti, graviter punien-
 tur. Et tamen vineam illam de Ægypto transtulisti,
 auxilio gratiæ tuæ in terram promissionis ; et ut ibi
 secure maneret, eiecasti gentes ab eadem terra, ut in
 psalmo LXXVII dictum est, et in loco gentium ejecta-
 rum plantasti eam, id est firmiter eam statuisti, ut
 impetu vicinarum nationum dimoveri non posset.
 Vineam sane Dei Judaicus populus prius dictus est,
 eo quod ad modum vineæ fertilis in bono fuit, et
 quia Deus eum per prophetarum doctrinam excoluit.
 Dico quod vineam transtulisti de Ægypto, et in ipsa
 translatione dux itineris ejus fuisti : et hoc non in
 abscondito, sed in conspectu ejus. Quod est dicere :
 Adeo aperto ducatu eam duxisti, ut hoc oculis aspi-
 ceret, dum nubes eis appareret in die, et columna in
 nocte (Exod. XIII, 21). Repetit autem quod dixit
 plantasti eam, ut addat : Dico quod dux fuisti in
 conspectu ejus, et plantasti radices ejus, id est plan-
 tasti eam firmiter in terra promissionis ; a similitu-
 dine arboris, cujus plantatio firmior est, si cum
 radicibus plantetur, quam si sine radicibus. Et
 plantata implevit, id est occupavit ex toto terram
 promissionis. Vel radices dicit principes, eo quod
 cura sua plebem sustineant, sicut radix arborem ;
 qui firmiter in ea sunt plantati, ne vicinarum gen-

tium principes eis prævalendo inde ipsos expellere
 possent : quorum plebs sustentata regimine terram
 implevit. Sive patres antiquos radices dicit, ex quo-
 rum semine filii processerunt, et terram impleve-
 runt, sicut de radice pullulant rami.

Et adeo terram implevit, quod etiam operuit mon-
 tes umbra ejus, id est copia ejus non solum occupa-
 vit planam terram, sed et montana Judææ, quæ
 erant ardua loca et inculta, a similitudine vineæ
 densissimæ, et adeo in altum excrescentis, quod
 etiam montes umbra ejus operuit ; et arbusta ejus
 operuerunt, id est occupaverunt, cedros Dei, cura
 regiminis sui ; id est humiles de ea vinea suffulti
 fuerunt a plantis, a regibus scilicet et iudicibus,
 et prophetis, qui fuerunt cedri Dei ; sublimes scilicet
 adeo facti ut cedri, in sanctitate et sapientia
 et virtute, a similitudine vitium, quæ et arbusta
 dicuntur ; quæ **324**, ut fertiliores sint, a sublimi-
 bus arboribus sustentantur, quas operiunt. Non
 enim, pro sui debilitate, in altum excrescendo se
 sustinere possent. Ostendit quoque magnitudinem
 extensionis ipsius vineæ, cum addit : Et ipsa vinea,
 a cedris sustentata, extendit usque ad mare occi-
 dentale palmites suos, id est generationes filiorum
 suorum, quæ palmites dicuntur, eo quod ex ipsa
 Judaica plebe prodierint, sicut ex arbustis vineæ
 palmites prodeunt : et usque ad flumen Euphraten
 extendit propagines ejus. Propagines autem et pal-
 mites pro eodem habet. Juxta quod legitur : « A
 flumine magno Euphrate usque ad mare occidentale
 erunt termini vestri (Deut. XI, 24). »

Quia igitur hanc vineam adeo diligenter plantasti i,
 et in tantum dilatasti, et sic cum ea misericorditer
 egisti ; ut quid destruxisti, id est destrues, maceriam
 ejus, id est protectionem tuam ab ea abstulisti, qua
 munitur, sicut a circumposita maceria vinea
 munitur ? Ac si dicat : Cum eam adeo in tempore
 patrum quos plantasti dilexeris, mirum et conque-
 rendum esse videtur, et non sine causa præcipua
 futurum, quod sic eam spernes ut protectionem
 tuam penitus ab ea auferas. Et quia maceriam ejus
 destrues, vindemiant, id est consument eam non
 solum Christi cultores, sed etiam, quod ei gravius
 est, omnes qui prætergrediuntur viam, id est infideles
 gentiles, scilicet qui transeunt Christum, et oboles
 ad eum accedere per doctrinam prædicatorum, qui
 D
 Christus via est ad vitam. Ostendit autem partem
 vindemiantium, cum subdit : Dico quod vindemia-
 bunt eam prætergredientes viam ; et vere vinde-
 miabunt : nam exterminabit eam, id est destruet
 eam aper de silva procedens, Vespasianus scilicet,
 qui ferus erit et immundus sordibus vitiorum, sicut
 aper ferum animal est et sordidum. Vespasianus,
 scilicet, procedens de Roma, quæ bene dicta est
 silva, eo quod inculta fuit doctrina et bestiali fer-
 tate plena, ad similitudinem silvæ, quæ facultas
 habet arbores, et ferarum est habitatio. Et ferus
 singularis depastus est eam : Titus scilicet qui eadem
 similitudine dicitur singularis, qua et Vespasianus

pater ejus, depascetur, id est consumet eam: a similitudine herbæ quæ depascendo consumitur. Vespasianus siquidem totam Judæam devastavit, et multos Judæorum interfecit, et plures captivos duxit. Titus autem obsidione Hierusalem cœpit et destruxit; et Judæorum multitudinem maximam interfecit, et reliquos captivitate dispersit. Vel sic versus iste legitur: Non solum autem gentiles eam consument qui prætergrediuntur viam, sed etiam exterminabit, id est destruet eam hic in virtutibus, *aper*, id est diabolus ferus et sordidus recedens de silva, scilicet de gentibus, quæ venient ad fidem, quæ ab eo nunc occupatæ, incultæ sunt ut silva, et in futuro *ferus singularis*, diabolus depascetur, id est consumet eam morte æterna; non sic ut ex toto consumatur, ut non sit, sed ut semper consumendo in tormentis maneat; a similitudine herbæ quæ depascitur et semper manet.

Orat autem pro parte hujus vineæ in fine mundi convertendæ, sic: Conquerimus de hoc quod sic vineam de Ægypto translata permissis vindemiarum et exterminari, et licet sic eam permittas malis meritis suis in parte consumi, oramus tamen, o *Deus virtutum* cœlestium, qui potes complere quod oramus, *convertere* de ira ad misericordiam, et hoc modo *convertere*: *Respice* scilicet *de cælo* cœlorum Christo; et hoc modo de eo *respice*, scilicet *vide*, id est videre fac per fidem; et *visita*, id est sana a peccatis *vineam istam*, secundum partem fide et merito passionis Domini: a similitudine piissimi medici, qui infirmum visitat et sanat. Vel, *respice a cælo*, id est de altitudine dispositionis tuæ; et postquam visitaveris, *perface*, id est perfectam fac in virtutibus *eam* vineam in parte, *quam plantavit*, ut dictum est, *dextera tua*, id est potentia misericordiæ tuæ in terra promissionis; et hoc modo *perface*, scilicet fundando eam *super Filium*, id est super fidem et protectionem Christi Filii tui: *quem 325 confirmasti*, id est innocentia firmum facies; et hoc *tibi*, id est ad honorem tui. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus (1 Cor. iii, 11), super quem quisquis fundatur, firmus est. Dico *perface*; et vere *perficies*: nam *ab increpatione vultus* tui, id est per occultam et interiorem increpationem Filii tui, qui vultus tuus est, ut jam satis dictum est, *peribunt incensa igni et suffossa*, scilicet per hoc quod Filius increpabit eos interius, audiendo doctrinam prædicatorum peribunt in eis quæcunque erunt *incensa*, id est corrupta igne concupiscentiarum: et *suffossa*, id est latenter commissa per timorem. Scilicet in eis *peribunt omnia* quæ per incendium pravæ concupiscentiæ et per latibulam timoris commiserunt. Illis namque duobus modis peccatur: aut voluntate scilicet, aut timore. Per suffossa quidem, peccata quæ per timorem sunt convenienter designantur, eo quod latenter committantur. Res quippe suffossa latet. Hoc versu interposito, ad annuntiationem salutis reliquiarum illius vineæ,

Ad orationem revertitur sic: Dico quod *incensa et suffossa peribunt*, per increpationem Filii; et ut hoc sit, o Deus Pater, *fiat*, id est veniat manus, id est potentia tua *super virum dexteræ tuæ*, scilicet super Christum, qui erit vir *dexteræ*, id est pietatis, *tuæ*. per cujus obedientiam mundo propitiaberis. Quid est dicere: De superna dispositione tua da ei potentiam debellandi diabolum. Quoniam autem per dexteram sæpe prosperitas accipitur, congrue per dexteram pietas Dei designatur. Quæ enim prosperitas major quam diviniæ pietatis exhibitio? Exponit autem quis sit ille vir *dexteræ*, cum addit: Et, id est *fiat manus tua super filium hominis*, Christum scilicet, *quem confirmasti tibi*, ut jam dictum est. Cum dicit, non hominum, sed *hominis*, id est Virginis, Judæorum partem deprimit, qui eum hominem solum ex homine genitum asseruerunt; et si enim confirmaveris, *non discedimus a te*, id est nostri conformes qui ejus temporis erunt, tibi per fidem ejus firmiter ad hærentes, non discedent a te postea, neque metu neque occasione aliqua. Et hanc firmitatem a libero arbitrio non habebunt; sed ideo quia *invocabimus*, id est interius in conscientia sua vocabunt *nomen tuum*, quod est Dominus; scilicet per hoc firmitatem eis conferes, quia non solum ore te Dominum vocabunt, sed et cordis credulitate. Et quia invocabunt, *virificabis nos*, id est vivificabis in anima nostri conformes. Vel *virificabis nos* in futuro, et in corpore et in anima, vivificatione æterna. Et ut hoc sit, *Domine Deus virtutum, converte nos, ostende faciem tuam, et salvi erimus*. Hic versus ut superius exponitur; qui ideo ter ponitur, ut personarum Trinitas innuatur. Ac si dicat: Tu, Deus Pater, *ostende faciem*, et tu, Deus Verbum, *ostende faciem*, scilicet Dominicum hominem: et tu, Deus Spiritus, *ostende faciem*. Quia autem dicit *Deus virtutum*, pondus habet ac si dicat: Cum sis Deus virtutum, quis faciem tuam videre non optaret?

IN PSALMUM LXXX.

Psalmi octogesimi titulus: *In finem pro torcularibus, quinta Sabbati, psalmus Asaph*. Torcularibus quidem pluraliter ponit pro duabus Ecclesiis, Judæorum scilicet et gentium; quas in hoc psalmo alloquitur ad exultandum in vivificatione spiritus, et in mortificatione carnis, et ad prædicandum aliis aperte utramque admonens. Denotat autem Ecclesiam de Judæis, ubi ponit quod *preceptum in Israel est*; Ecclesiam vero de gentibus, ubi ponit, *testimonium in Joseph*. Utraque igitur Ecclesia torcular dicitur, ea similitudine quia, sicut in torculari vinum et acinum, ita in Ecclesia utraque boni et mali continentur. Boni quidem, et secundum sacramentorum participationem, et secundum virtutes et bonam operationem, Ecclesiæ pars sunt; mali vero tantummodo secundum sacramentorum participationem, quia videlicet baptizantur et corpore Dominico communicantur. Bonos ergo utriusque Ecclesiæ in hujus psalmi principio fidelis Asaph post adventum Christi ad exultandum in psalmo et cithara et buccina ad-

hortatur, in propria persona ad eos agens. Cæterum **326** postea, ut terrifici et auctorizabitor sit admonitio, ad malos agentem Deum introduxit, ipsos malos ad obediendum sibi adhortantem, et beneficia quæ jam eis contulit præcedentem, quorum occasione sibi eos obedire decet; ostendentem quoque quid continget sibi non obedientibus, quid vero obedientibus. Unde bene in titulo ponitur *pro torcularibus*, id est pro utilitate Ecclesiarum, quas hic alloquitur. Verba vero hujus tituli sic adaptantur: *Psalmus iste est Asaph*, id est Synagogæ fidelis pro torcularibus agens iste psalmus: torcularibus dico significatis per negotium quod contingit in quinta Sabbati. Quinta namque die creavit Deus ex aqua volatilia (*Gen. 1, 20*), ad Ecclesiæ figuram. Illa namque filios Ecclesiæ ex aqua baptismi recreat, quos omnes sublimes in innocentia in baptismo facit ad modum volatilium, licet ipsi postea se per viua dejiciant. Idcirco itaque addit *quinta Sabbati*, ut determinet quæ torcularia hic accipiat, illa scilicet quæ designata sunt per negotium quod contingit quinta Sabbati, id est utramque Ecclesiam. Dico quod psalmus iste est Asaph. Asaph dico adhortantis ipsa torcularia *in finem*, id est in perfectionem bonitatis, partim quidem in sui persona adhortantis, partim autem in persona Dei; vel adhortantis *in finem*, id est in conformitatem Christi finis prophetiæ et legis, scilicet ut exemplo ejus exsultent in psalmo, et cithara, et buccina.

Exsultate Deo adjutori nostro. Ac si dicat: Vos boni Ecclesiæ utriusque filii, nolite in terrenis exsultare, sed potius ad honorem Dei exsultate, in his videlicet quæ ad Deum pertinent. Et nolite timere, cum sitis per vos insufficientes ad exsultandum; nam ipse est adjutor noster, qui vos ad exsultandum adjuvabit. Et non parum exsultetis; sed jubilate, id est intentione interioris lætitiæ, quæ verbis non potest explicari, *jubilare Deo Jacob*, scilicet Deo cui jubilandum est, qui Deus est non sequium, sed *Jacob*, id est viriliter luctantium, scilicet quem Jacob Deum reputat, quicumque neget, et qui Deus vester erit, si Jacob fueritis. Et ecce in quibus hortor vos exsultare; scilicet exsultanter *sumite a Deo psalmum*, quem per vos habere non potestis, scilicet spiritus vivificationem in innocentia et virtutibus quæ a superiori Dei clementia dantur, ideoque per psalmum accipiuntur. Psalmus enim est melos quod fit in psalterio, ex superiori resonans. Et ut psalmum sumere mereamini, *date Deo tympanum*, id est carnis mortificationem, quæ per tympanum merito accipitur, quod corio mortui animalis supervestitur. Quod est dicere: Ad honorem Dei mortificate carnem jejuniis et vigiliis; nam *psalterium*, id est spiritus vivificatus, est *jucundum Deo*, id est valde delectabile, *cum cithara*, id est cum mortificatione carnis, quæ per citharam intelligitur, quæ ex inferiori sonat. Ac si diceret: Jucundum est Deo ut mortificando carnem spiritus vester vivificetur; ideoque in hoc decet vos exsultare; et exsultanter

quoque *buccinate tuba*, id est resonare aperta prædicatione, quæ per tubam designatur, eo quod tubæ sonitus sit manifestus. Vos dico existentes *in neomenia*, id est in renovatione lunæ, scilicet in renovatione humanitatis vestræ per baptismum; quæ bene luna dicitur, eo quod multis anxietatibus sæpius ad modum lunæ deficiat. Quod est dicere: Cum jam per baptismum humanitas vestra renovata sit, quæ per Adam in vetustatem deciderat, hanc renovationem non renovatis aperte prædicate, ut ad hanc accedant. Quod præsignatum est priori populo, qui in renovatione lunæ septimi mensis tuba clangere præcipiebatur. Neomenia quippe, *lunæ renovatio*, interpretatur. Dico quod jam estis *in neomenia scilicet in insigni die*, id est in nobilissima claritate *solemnitatis*, id est feriacionis vestræ. Quod est dicere: Quæ neomenia vestra nihil aliud est, quam nobilissima et præcipua claritas fidei et intelligentiæ, per quam ab omni opere malo feriatis. Quod per Judæos præfiguratum est, qui in insigni et solemnitate feriabant ab omni servili opere. Dico exsultate, psalmum sumendo, et tympanum dando et buccinando.

327 Et hoc complere decet vos, *quia præceptum in Israel est*, id est in Ecclesia de Judæis, quæ jure dicitur Israel, eo quod sublimior in contemplatione Dei sit, quam Ecclesia ex gentibus; et hoc præceptum est *judicium*, id est justum. Judicium quippe dicitur, quasi *jure dictum*. Unde quoties alicubi judicium ponitur, neque falsum vel aliquid tale additur: idem est ac si justum poneretur. Et hoc præceptum justum *Deo Jacob*, id est strenue luctantium, est ascribendum. Ac si diceret: Si ab apostolis vel a cæteris prælatis esset præceptum, esset utique faciendum. Quanto magis ergo cum a Deo Jacob præcipiatur? Non solum autem est *in Israel præceptum*, sed et illud *testimonium*, id est illud præceptum quod testatur obedientibus salutem, et non obedientibus mortem *posuit Deus in Joseph*, id est firmiter statuit in Ecclesia gentilis populi, qui Joseph dicitur, eo quod sit ad augmentum additus. Joseph quippe *augmentum* interpretatur. Et tunc quidem *cum* per fidem et baptismatis abluionem *exiret de terra Ægypti*, id est de terrenitate afflictionis et tenebrarum ignorantiæ, *audivit* ab inspiranti interiorius sapientia, hanc *linguam quam non noverat*, scilicet hoc præceptum quod non ulterius audiverat. Quia lingua præcipitur, lingua pro præcepto ponitur. Ac si dicat: Dum in Ægypto afflictionis et ignorantie fuit, nunquam ut exsultaret in psalmo et tympano et tuba ei præceptum fuit, sed postquam Ægyptum exiit, hoc a Domino præceptum accepit. Quod equidem per Judaicum populum præostensum est, qui, dum in Ægypto fuit, nunquam a Domino legem accepit. Ast ubi, Ægyptum exiens, Rubrum mare transiit, lex ei a Domino data est. Ægyptus sane, *afflictio* vel *tenebræ* dicitur. Per hoc igitur instrumur, nulli præceptum hoc esse prædicandum, donec, Ægyptum relinquendo, baptismatis anda sit nequus. Dico *dum exiret de terra Ægypti*; et necesse erat ut inde eum

exire faceret, nam per hunc exitum *divertit dorsum*, A id est conscientiam *ejus ab oneribus* peccatorum; scilicet cum, in Ægypto infidelitatis existens, peccatorum, sarcinis premeretur ejus conscientia, ad similitudinem dorsi quod gravatur mole nimia, Ægyptum exiens, ab oneribus illis per baptismi regenerationem liberatus est. Quod per populum Israel præmonstratum est, qui, Ægyptum exiens, et mare Rubrum transiens a pondere servitutis Ægyptiorum ereptus est. Oportuit autem ut ab oneribus dorsum ejus diverteret; nam dum in Ægypto fuit gentilis populus, manus, id est opera *ejus servierunt* diabolo in *cophino*, id est in impletionem cophini, scilicet in hoc quod seipsum, qui cophinus erant diaboli, paleis et luto implebant, id est malis operibus; quæ bene dicuntur paleæ et lutum, eo quod sordida sunt ad modum luti, et habilia ad comburendum æterno igne more palearum; ex quibus paleis et luto, semetipsos diaboli civitatem ædificarent. Hoc autem in Israelitico populo contigit ad figuram, qui, in Ægypto manens, in cophino Pharaoni servivit, implendo videlicet cophinos paleis et luto, et dorso deferens, ut, laeribus ex his factis, inde Pharaoni civitatem construeret.

Exhortatione itaque ad malos facta, malos etiam adhortantem Deum sic introduci: Dico quod *Deus posuit illud testimonium in Joseph*, Deus, dico sic, adhortans vos, o perversi utriusque Ecclesiæ filii. *Audi, populus meus*, id est tu perversorum collectio, quæ populus meus esse deberes, cum in baptismo obedientiam mihi promiseris, *audi* quod præcipio, sic scilicet *audi* ut assentias Et sic me quidem *audire* debes, cum hæc beneficia tibi contulerim: scilicet *invocasti*, id est orasti *me* jam ad fidem conversa in *die*, id est in tempore *tribulationis* ante baptismum, scilicet cum jam notitiam haberes fidei, et tamen pro peccatorum conscientia interius tribulationem nimiam patereris, ut ex hac tribulatione te liberarem; et *liberavi* te ab ea. Et postea *exaudivi te* orantem in *abscondito tempestatis*, id est in tempore absconditæ tribulationis; scilicet, cum post baptismum occulta suggestio suboriens ex prava consuetudine præteritorum vitiorum, interius et invisibiliter, ad modum ævissimæ 328 tempestatis inquietaret, et ad eadem vitia reflectere conaretur, ut inde te eriperem orasti, ne tibi prævaleat, et a me exauditus es. Quia vero non determinaverat quomodo eum a priori tribulatione, scilicet a peccatorum conscientia liberaverit, determinat hoc, cum addit: Antea quam de abscondito tempestatis te liberarem, *probavi te apud aquam Contradictionis*, id est te probum et mundum a peccatis feci in aqua Contradictionis, scilicet in aqua baptismalis, cui male vivendo contradicis, non agens quod in ea mihi promisisti, et faciens irritam peccando iterum gratiam remissionis quam in ea percepisti. Ergo quia hæc beneficia tibi contuli, *audi me* secundum assensum, tu qui debes esse *populus meus*, et *contestabor te*, id est certum te faciam testimonio auxilii mei, o Israel, tu popule, qui Israel esse debes. Vel *contestabor te*, id est testimonio Scri-

pturarum comprobabo tibi quatenus, *si audiveris me* sic ut assentias, *non erit in te Deus recens*, neque *adorabis*, id est veneraberis *Deum alienum*, scilicet non habebis in te vitium aliquod, quod adorando, id est obediendo et ipsi satisfaciendo, Deum tibi facias; quod recens quidem est, et a ratione tua alienum. Quod est ac si dicat: Si mihi assensum adhibueris, adjuro te, ne vitium aliquod tibi dominetur, quod ut Deum adores et excolas. Et vere alienum est ut alium colas et adores præter me.

Ego enim solus, qui tibi loquor, *sum Dominus Deus tuus*, qui *eduxi te de terra Ægypti*, scilicet de terrinitate afflictionis et tenebrarum, in quam per Adam deveneras. Ergo quia tantum beneficium tibi impendi, *dilata os tuum*, id est amplifica bene desiderando cor tuum, et *implebo illud* virtutibus, a similitudine pulli esurientis, qui dilatat os ut a parente cibo repleatur. Cibus quippe animæ, virtutes sunt. Quasi dicat: Non solummodo vitia fugias, sed etiam nimis virtutes desidera, quibus a me repleberis. Exhortatione ad malos facta, quoniam videt eos eam non suscepturos, apostropham ad auditores facit, ostendens quid inde malis eveniet, quoniam inobedientes sunt, et quid etiam assecuti fuissent, si obediētes exstissent. Et hoc etiam facit, ut ipsos auditores et inobedientium damnationem ostendendo ab inobedientia retrahat, et eorumdem utilitatem narrando, quam habuissent si obediētes exstissent, ad obedientiam atrahat. Dixi, o auditores, quod si *populus meus* audierit *me*, *non erit in eo Deus recens*. Et *populus meus* non *audivit* assentiendo *vocem meam*, quam ipsi feci, non verbis, sed occulta inspiratione, dans ei rationem per quam a se vitia remota non coleret. Quæ quidem colit et adorat, quod alienum est. Et dixi ut dilataret bene desiderando os cordis, ut virtutibus illud adimplerem, et *Israel non intendit*, id est non fecit intentionem *michi*, ut os intense dilataret sicut præcepi; et ideo *dimisi eos* qui Israel esse deberent, et voluerunt *secundum desideria cordis eorum* ire. Ac si dicat: Prius eos coercui piis verberibus, ne per illa cita desideria diffunderent. Sed quia vidi hanc castigationem infructuosam esse, *dimisi eos* ire *secundum* quod pravum cor eorum desiderabat. Et quia *dimisi*, non ulterius eos coercens, *ibunt* de malo in pejus, per *ad inventionibus suis*, id est in malis operibus quæ ipsi adinvenierunt, non ex Deo habuerunt.

Cæterum si ille qui *populus meus* esse deberet, *adisset me* per assensum, ut Deum alienum non adorasset, scilicet vitio nulli deservisset, et qui *Israel* esse deberet, si *in viis*, id est in præceptis *meis ambulasset*, non in eo u corporis, sed desiderio animi, scilicet ut os cordis dilatasset, et virtutes a me sibi dari desiderasset, *pro nihilo*, id est leviter, sine labore, quod mihi quidem esset pro nihilo, *inimicos eorum* interiores *humiliassem*, scilicet, vitiorum eis dominantium potestatem depressissem et evacuassem, ne non eis insultarent. Dico humiliassem, et hoc forsitan, non quidem forsitan quantum ad me qui omnipotens sum, sed quantum ad eorum dubitationem; dubitant enim

an hoc possem facere. *Et misissem super 329 tribulantes eos*, scilicet super vitia, *manum meam*, scilicet potentiam depressionis meæ. Idem autem est, *inimicos eorum humiliassem*, et *super tribulantes misissem manum meam*. Sed dum dicit tribulantes, notat aliud ad execrationem vitiorum, scilicet quod non solummodo inimicantur, sed et tribulant; unde fugienda sunt.

Notandum quod cum Christum introducit ad malos agentem, quos tamen scit castigationem suam non suscepturos, et eis compatiens, instruit quod malis compati debemus; et licet adhortationem spernant, tamen eos admonere debemus, ut animas nostras salvemus, cum Dominus per prophetam testetur: « Si non annuntiaveris iniquam iniquitatem suam, sanguinem ejus de manu tua requiram (*Ezech. III, 18*). » Postquam Deum ad malos agentem introduxit fidelis Asaph, apostropham ad auditores faciens, ut a conformitate malorum retrahat, ostendit quod jure mali damnantur, quia mendaces in promissione sua sunt. Ostendi, o auditores, quod Dominus malos adhortatus est, dicens: *Audi populus*, etc.; et *inimici Domini*, qui populus ejus esse deberent, e contrario *mentiti sunt*, non complentes quod in baptismo promiserunt, scilicet quod, vitiis abjectis, Deo obedirent. Dico quoniam *mentiti sunt*, et hoc ei, id est ita quod ipse mendacium eorum non ignorat, sed ei apertum est. *Et ideo tempus ultionis eorum erit in sæcula æterna*, post hoc sæculum ventura; vel *tempus*, id est defectus eorum in tormentis, *erit usque in sæcula æterna*. Tempus pro defectu ponitur, quia tempus defectorium est et cito transitorium. Et merito deficient in sæcula; nam illi nolunt obedire, cum hæc eis beneficia contulerit scilicet. *Et cibavit eos ex adipe frumenti*, id est ex frumento animas impinguante, scilicet ex sacramento corporis sui, quod animas impingat, ut frumentum corpora, *et saturavit illos melle procedente de petra*, scilicet, de dulcedine sapientiæ, de Christo videlicet, qui petra firmissima est, prodeunte.

IN PSALMUM LXXXI.

Titulus octogesimi primi: *Psalmus Asaph*. Non quod hic Asaph loquatur, sed quia Propheta increpative agens ad infidelem Asaph, id est collectionem quæ non cognovit tempus visitationis suæ, Christum, quem hominem purum mentita est, Deum esse confirmat. Adhortatur quoque majores ad bene de eo judicandum, et minores ad eum eripiendum; et per hoc nos instruit, etiam non salvandos pietatis studio corrigere; cum illos quos prævidet a peccato non esse revocandos, ex nimia tamen affectione conatur a peccato, castigando, retrahere. Agit quoque de justa infidelis Asaph perditione, et de gentium ad fidem conversione.

Deus stetit in Synagoga deorum. Quasi dicat: Vos increduli Judæi, Christum purum hominem esse dicetis, sed ipse stetit *Deus in Synagoga deorum*, id est constabit Synagogæ fidelium, quos ipse deos faciet per gratiam, eum Deum esse, non hominem

purum. Et non erit Deus per gratiam, sicut cæteri homines fideles, licet homo sit. *In medio autem*, id est sed ipse stans in medio, id est in aperto, scilicet existens homo visibilis, *dijudicat deos*, id est discernet fideles per eum deificatos, secundum diversa dona spiritus quæ eis distribuet, et secundum diversa, ut alios quidem evangelistas, alios alterius modi prælatos faciat. Et per hoc innuit quod Deus erit naturaliter. Non enim Deos discernere posset, nisi in natura Deus existeret. Ergo quia Deus erit, et adeo potens quod deos judicabit, o principes Judæorum, *usquequo judicatis*, id est judicabitis, *iniquitatem?* ac si dicat: *Judicavistis iniquitatem in interfectione prophetarum*, et *usquequo*, id est usque ad quem modum judicabitis iniquitatem? *Judicabitis adeo iniquitatem*, ut enim qui fidelium Deus est dignum morte judicetis? *Et vos, minores, usquequo sumitis facies peccatorum*, id est usque ad quem modum sumetis conformitatem principum, antonomastice peccatorum? Ac si dicat: *Conformes effecti fuistis principum 330 in consentiendo eorum judicio de nece prophetarum*, eritis etiam conformes in consentiendo eis de morte Christi? *Nolite, vos principes, iniquitatem judicare*, sed *judicate egeno et pupillo*, id est judicium justum facite ad honorem Christi, qui pro vobis erit egenus (cum sit tamen Deus excelsus), et pupillus, id est humilis et sine adjutorio, ut pupillus. Exponit autem quomodo ei judicent, cum subjungit: *Dico judicate*, et hoc modo quidem *judicate*: scilicet *justificate humilem et pauperem*, id est non peccatorem; sed justum eum reputate, qui pro vobis pauper et humilis esse non negliget. Humilis hic idem est quod et pupillus, et pauper idem quod egenus. Quia si principes, nolentes eum justificare, maluerint in mortem condemnare, vos saltem, plebs, *eripite* vi quadam ipsum pro vobis *pauperem*; et si vi non facitis hoc, *liberate* vel pretio vel aliquo alio modo illum *egenum de manu peccatoris*, scilicet potestate collectionis principum, qui peccatores sunt antonomastice, ne facultatem habeant dandi eum in mortem.

Ostendit autem ad auditorum correctionem eorum incredulitatis obstinationem, sic: *Ego dico quod ipse Deus stabit, et deos judicabit*. Hoc autem *nescierunt*, id est nescient minores, Incredulitate sua excæcandi: *neque intellexerunt*, id est neque intelligent hoc principes, qui hujusce rei intellectum habere deberent, investigatione et testimonio Scripturarum; et ideo *in tenebris ambulant*, scilicet in tenebris ignorantie suæ Deus eos permittet perseverare, ut de malo ambulent in pejus. In loco vero eorum *movebuntur ad fidem omnia fundamenta terræ*, id est omnimodi principes terrenorum, qui eos cura sua sustinent, ideoque fundamenta dicuntur. Vel *movebuntur ad fidem omnimodi fundamenta terræ*, id est fundantes spem et desiderium suum in terrenis. Revertitur autem ad exhortationem suam, cum sic addit: *Dico justificate humilem et pauperem*, et utile quidem est hoc facere. Et ipsi nescient neque

exire faceret, nam per hunc exitum *divertit dorsum*, id est conscientiam ejus ab oneribus peccatorum; scilicet cum, in Ægypto infidelitatis existens, peccatorum, sarcinis premeretur ejus conscientia, ad similitudinem dorsi quod gravatur mole nimia, Ægyptum exiens, ab oneribus illis per baptismi regenerationem liberatus est. (Quod per populum Israel præmonstratum est, qui, Ægyptum exiens, et mare Rubrum transiens a pondere servitutis Ægyptiorum ereptus est. Oportuit autem ut ab oneribus dorsum ejus diverteret; nam dum in Ægypto fuit gentilis populus, manus, id est opera ejus servierunt diabolo in cophino, id est in impletionem cophini, scilicet in hoc quod seipsum, qui cophinus erant diaboli, paleis et luto implebant, id est malis operibus; quæ bene dicuntur paleæ et lutum, eo quod sordida sunt ad modum luti, et habilia ad comburendum æterno igne more palearum; ex quibus paleis et luto, semetipsos diaboli civitatem ædificarent. Hoc autem in Israelitico populo contigit ad figuram, qui, in Ægypto manens, in cophino Pharaoni servivit, implendo videlicet cophinos paleis et luto, et dorso deferens, ut, la eribus ex his factis, inde Pharaoni civitatem construeret.

Exhortatione itaque ad malos facta, malos etiam adhortantem Deum sic introduci: Dico quod *Deus posuit illud testimonium in Joseph*, Deus, dico sic, adhortans vos, o perversi utriusque Ecclesiæ filii. *Audi, populus meus*, id est tu perversorum collectio, quæ populus meus esse deberes, cum in baptismo obedientiam mihi promiseris, *audi* quod præcipio, sic scilicet *audi* ut assentias Et sic me quidem audire debes, cum hæc beneficia tibi contulerim: scilicet *invocasti*, id est orasti me jam ad fidem conversa in die, id est in tempore *tribulationis* ante baptismum, scilicet cum jam notitiam haberes fidei, et tamen pro peccatorum conscientia interius tribulationem nimiam patereris, ut ex hac tribulatione te liberarem; et liberavi te ab ea. Et postea *exaudivi te* orantem in *abscondito tempestatis*, id est in tempore absconditæ tribulationis; scilicet, cum post baptismum occulta suggestio suborians ex prava consuetudine prætorum vitiorum, interius et invisibiliter, ad modum sævissimæ **328** tempestatis inquietaret, et ad eadem vitia reflectere conaretur, ut inde te eriperem orasti, ne tibi prævaleat, et a me exauditus es. Quia vero non determinaverat quomodo eum a priori tribulatione, scilicet a peccatorum conscientia liberaverit, determinat hoc, cum addit: Antea quam de abscondito tempestatis te liberarem, *probavi te apud aquam Contradictionis*, id est te probum et mundum a peccatis feci in aqua Contradictionis, scilicet in aqua baptismalis, cui male vivendo contradicis, non agens quod in ea mihi promisisti, et faciens irritam peccando iterum gratiam remissionis quam in ea percepisti. Ergo quia hæc beneficia tibi contuli, *audi me* secundum assensum, tu qui debes esse *populus meus*, et *contestabor te*, id est certum te faciam testimonio auxilii mei, o Israel, tu popule, qui Israel esse debes. Vel *contestabor te*, id est testimonio Scri-

pturarum comprobabo tibi quatenus, si audieris me sic ut assentias, non erit in te Deus recens, neque adorabis, id est veneraberis Deum alienum, scilicet non habebis in te vitium aliquod, quod adorando, id est obediendo et ipsi satisfaciendo, Deum tibi facias; quod recens quidem est, et a ratione tua alienum. Quod est ac si dicat: Si mihi assensum adhibueris, adjuvabo te, ne vitium aliquod tibi dominetur, quod ut Deum adores et excolas. Et vere alienum est ut alium colas et adores præter me.

Ego enim solus, qui tibi loquor, *sum Dominus Deus tuus*, qui eduxi te de terra Ægypti, scilicet de terrenitate afflictionis et tenebrarum, in quam per Adam deveneras. Ergo quia tantum beneficium tibi impendi, *dilata os tuum*, id est amplifica bene desiderando cor tuum, et implebo illud virtutibus, a similitudine pulli esurientis, qui dilatat os ut a parente cibo repleatur. Cibus quippe animæ, virtutes sunt. Quasi dicat: Non solummodo vitia fugias, sed etiam nimis virtutes desidera, quibus a me repleberis. Exhortatione ad malos facta, quoniam videt eos eam non suscepturos, apostropham ad auditores facit, ostendens quid inde malis eveniet, quoniam inobedientes sunt, et quid etiam assecuti fuissent, si obediētes existissent. Et hoc ideo facit, ut ipsos auditores et inobedientium damnationem ostendendo ab inobediētia retrahat, et eorumdem utilitatem narrando, quam habuissent si obediētes existissent, ad obedientiam atrahat. Dixi, o auditores, quod si *populus meus* audierit me, non erit in eo Deus recens. Et *populus meus non audit* assentiendo vocem meam, quam ipsi feci, non verbis, sed occulta inspiratione, dans ei rationem per quam a se vitia remota non coleret. Quæ quidem colit et adorat, quod alienum est. Et dixi ut dilataret bene desiderando os cordis, ut virtutibus illud adimplerem, et *Israel non intendit*, id est non fecit intentionem mihi, ut os intente dilataret sicut præcepi; et ideo *dimisi eos* qui Israel esse deberent, et voluerunt *secundum desideria cordis eorum* ire. Ac si dicat: Prius eos coercui piis verberibus, ne per illi cita desideria diffunderent. Sed quia vidi hanc castigationem infructuosam esse, *dimisi eos* ire secundum quod pravum cor eorum desiderabat. Et quia *dimisi* non ulterius eos coercens, *ibunt de malo in pejus*, persistentes in *adinventionibus suis*, id est in malis operibus quæ ipsi adinvenerunt, non ex Deo habuerunt.

Cæterum si ille qui *populus meus* esse deberet, *audisset me* per assensum, ut Deum alienum non adorasset, scilicet vitio nulli deservisset, et qui *Israel* esse deberet, si in viis, id est in præceptis meis ambulasset, non in u corporis, sed desiderio animi, scilicet ut os cordis dilatasset, et virtutes a me sibi dari desiderasset, *pro nihilo*, id est leviter, sine labore, quod mihi quidem esset pro nihilo, inimicos eorum interiores humiliasset, scilicet, vitiorum eis dominantium potestatem depressissem et evacuasset, ne non eis insultarent. Dico humiliasset, et hoc forsitan, non quidem forsitan quantum ad me qui omnipotens sum, sed quantum ad eorum dubitationem; dubitant enim

an hoc possem facere. *Et misissem super 329 tribulantes eos*, scilicet super vitia, *manum meam*, scilicet potentiam depressionis meæ. Idem autem est, *inimicos eorum humiliassem*, et *super tribulantes misissem manum meam*. Sed dum dicit tribulantes, notat aliud ad execrationem vitiorum, scilicet quod non solummodo inimicantur, sed et tribulant; unde fugienda sunt.

Notandum quod cum Christum introducit ad malos agentem, quos tamen scit castigationem suam non suscepturos, et eis compatiens, instruit quod malis compati debemus; et licet adhortationem spernant, tamen eos admonere debemus, ut animas nostras salvemus, cum Dominus per prophetam testetur: « Si non annuntiaveris iniquo iniquitatem suam, sanguinem ejus de manu tua requiram (*Ezech. III, 18*). » Postquam Deum ad malos agentem introduxit fidelis Asaph, apostropham ad auditores faciens, ut a conformitate malorum retrahat, ostendit quod jure mali damnantur, quia mendaces in promissione sua sunt. Ostendi, o auditores, quod Dominus malos adhortatus est, dicens: *Audi populus*, etc.; et *inimici Domini*, qui populus ejus esse deberent, e contrario *mentiti sunt*, non complentes quod in baptisate promiserunt, scilicet quod, vitiis abjectis, Deo obedirent. Dico quoniam *mentiti sunt*, et hoc ei, id est ita quod ipse mendacium eorum non ignorat, sed ei apertum est. *Et ideo tempus ultionis eorum erit in sæcula æterna*, post hoc sæculum ventura; vel *tempus*, id est defectus eorum in tormentis, *erit usque in sæcula æterna*. Tempus pro defectu ponitur, quia tempus defectorium est et cito transitorium. Et merito deficient in sæcula; nam illi nolunt obedire, cum hæc eis beneficia contulerit scilicet. *Et cibavit eos ex adipe frumenti*, id est ex frumento animas impingnante, scilicet ex sacramento corporis sui, quod animas impinguat, ut frumentum corpora, *et saturavit illos melle procedente de petra*, scilicet, de dulcedine sapientiæ, de Christo videlicet, qui petra firmissima est, prodeunte.

IN PSALMUM LXXXI.

Titulus octogesimi primi: *Psalmus Asaph*. Non quod hic Asaph loquatur, sed quia Propheta increpative agens ad infidelem Asaph, id est collectionem quæ non cognovit tempus visitationis suæ, Christum, quem hominem purum mentita est, Deum esse confirmat. Adhortatur quoque majores ad bene de eo judicandum, et minores ad eum eripiendum; et per hoc nos instruit, etiam non salvandos pietatis studio corrigere; cum illos quos prævidet a peccato non esse revocandos, ex nimia tamen affectione conatur a peccato, castigando, retrahere. Agit quoque de justa infidelis Asaph perditione, et de gentium ad fidem conversione.

Deus stetit in Synagoga deorum. Quasi dicat: Vos increduli Judæi, Christum purum hominem esse dicetis, sed ipse stetit *Deus in Synagoga deorum*, id est constabit Synagogæ fidelium, quos ipse deos faciet per gratiam, eum Deum esse, non hominem

purum. Et non erit Deus per gratiam, sicut cæteri homines fideles, licet homo sit. *In medio autem*, id est sed ipse stans in medio, id est in aperto, scilicet existens homo visibilis, *dijudicat deos*, id est discernet fideles per eum deificatos, secundum diversa dona spiritus quæ eis distribuet, et secundum diversa, ut alios quidem evangelistas, alios alterius modi prælatos faciat. Et per hoc innuit quod Deus erit naturaliter. Non enim Deos discernere posset, nisi in natura Deus existeret. Ergo quia Deus erit, et adeo potens quod deos judicabit, o principes Judæorum, *usquequo judicatis*, id est judicabitis, *iniquitatem?* ac si dicat: *Judicavistis iniquitatem in interfectione prophetarum*, et *usquequo*, id est usque ad quem modum judicabitis iniquitatem? *Judicabitis adeo iniquitatem*, ut enim qui fidelium Deus est dignum morte judicetis? *Et vos, minores, usquequo sumitis facies peccatorum*, id est usque ad quem modum sumetis conformitatem principum, antonomastice peccatorum? Ac si dicat: *Conformes effecti fuistis principum 330 in consentiendo eorum judicio de nece prophetarum*, eritis etiam conformes in consentiendo eis de morte Christi? *Nolite, vos principes, iniquitatem judicare*, sed *judicate egeno et pupillo*, id est iudicium justum facite ad honorem Christi, qui pro vobis erit egenus (cum sit tamen Deus excelsus), et pupillus, id est humilis et sine adjutorio, ut pupillus. Exponit autem quomodo ei judicent, cum subjungit: *Dico judicate*, et hoc modo quidem *judicate*: scilicet *justificate humilem et pauperem*, id est non peccatorem; sed justum eum repute, qui pro vobis pauper et humilis esse non negliget. Humilis hic idem est quod et pupillus, et pauper idem quod egenus. Quia si principes, nolentes eum justificare, maluerint in mortem condemnare, vos saltem, plebs, *eripite* vi quadam ipsum pro vobis *pauperem*; et si vi non facitis hoc, *liberate* vel pretio vel aliquo alio modo illum *egenum de manu peccatoris*, scilicet potestate collectionis principum, qui peccatores sunt antonomastice, ne facultatem habeant dandi eum in mortem.

Ostendit autem ad auditorum correctionem eorum incredulitatis obstinationem, sic: *Ego dico quod ipse Deus stabit, et deos judicabit*. Hoc autem *nesciunt*, id est nescient minores, *Incredulitate sua execranda: neque intellexerunt*, id est neque intelligent hoc principes, qui hujusce rei intellectum habere deberent, investigatione et testimonio Scripturarum; et ideo *in tenebris ambulat*, scilicet in tenebris ignorantie suæ Deus eos permittet perseverare, ut de malo ambulent in pejus. In loco vero eorum *movebuntur ad fidem omnia fundamenta terræ*, id est omnimodi principes terrenorum, qui eos cura sua sustinent, ideoque fundamenta dicuntur. *Vel movebuntur ad fidem omnimodi fundamenta terræ*, id est fundantes spem et desiderium suum in terrenis. Revertitur autem ad exhortationem suam, cum sic addit: *Dico justificate humilem et pauperem*, et utile quidem est hoc facere. Et ipsi nescient neque

Intelligent; *ego* tamen qui Propheta sum, cui credendum est *dixi*, et dico illis? *Dii estis*, id est dii eritis vos, minores; deificati scilicet, ut immortales sitis et impassibiles si hoc feceritis. *Vos autem* minores, qui facere negligetis, *moriemini* morte animæ hic, et morte corporis in futuro, decepti a majoribus quibus ignoranter consentietis: *sicut homines* primi mortui sunt, decepti a diabolo, Adam videlicet et Eva, qui noluerunt per obedientiam deificari, a qua tamen morte post longum tempus liberandi sunt per Christum, quia pœnituerunt. Et vos, majores, quia iniquitatem judicabitis, cadetis in damnationem, non decepti sed scienter peccantes, *sicut* diabolus, prius existens *unus de principibus* spiritibus cœli, cecidit in damnationem, non deceptus sed scienter peccans.

Et ut hoc sit, quod isti moriantur et cadant, et fundamenta terræ moveantur ad fidem. *Surge, Deus, Christe*, a morte, qui resurrecturus es secundum quod homo, et *judica*, id est juste damna terram, terrenos scilicet, id est Judæos qui te in mortem dabunt timore terræ amittendæ; et ideo *surge, quoniam*, postquam surrexeris, *tu hæreditabis in omnibus gentibus*, id est omnimodi gentes ad fidem conversæ hæreditas tua erunt, Judæis repulsis. Unde testatur Apostolus: «Contigit cæcitas in Israel ex parte, ut plenitudo gentium intraret (Rom. 11, 25).» Totus igitur iste psalmus, in persona Prophetæ expositus, potest etiam hoc modo legi, si in primo et in ultimo versu tamen Propheta in sui persona agens, per cæteros sex medios Christum Judæos increpantem inducit, ita tamen ut non multum sententia mutetur. Et hoc sic dicitur: Dico quod Deus Christus stabit in Synagoga deorum, et in medio stans deos dijudicabit, dicens ipse Christus: *Usquequo* vos, majores, *judicatis iniquitatem?* Judicatis usque in tantum, ut me dignum morte dicatis? Et vos, minores, *usquequo facies*, id est conformitates, *peccatorum* majorum scilicet, *sumitis?* *Sumitis* usque intantum, ut eis de morte mea consentiatis, qui jam in morte prophetarum consensistis?

331 nolite vos, majores, judicare iniquitatem; sed *judicate* illud quod mihi *egeno et pupillo* pro vobis sit ad honorem, scilicet *justificate*, id est justum reputate me *humilem et pauperem*. Quod si facere noluerint majores, vos, minores, *eripite* vi me *pauperem*; etsi non vi, *liberate* vel pretio vel quolibet modo me *egenum de manu peccatoris* populi principum. Facit apostropham ad auditores, ut eorum majorum et minorum duritiam ostendat, sic? Dixi minoribus: *usquequo sumitis facies?* et *eripite* me *de manu peccatoris*; et ipsi *nescierunt*, quod eis dixi scilicet, sed male fecerunt. Et dixi majoribus, *usquequo judicatis iniquitatem?* *neque* ipsi *intellegerunt* se judicare iniquitatem, cum hoc investigatione Scripturarum intelligere deberent. Ideoque *in tenebris ignorantiae ambulat*, id est perseverant, ut magis et magis excæcentur; et in loco eorum *movebuntur* ad fidem *omnia fundamenta terræ*. Hoc, ut superius, dupliciter exponitur: Et quia *fundamenta* ad fidem

movebuntur, ego, qui Deus et omnipotens sum, cujus velle est facere, *dixi*, id est cum Patre disposui, vos fundamenta, quia ad fidem movebimini; *estis dii*, id est eritis immortales et impassibiles, ut dii, et eritis omnes per me adoptivi *filiis Excelsi*, id est Patris omnipotentis. *Vos autem*, minores de Judæis, quia nescientes estis, *moriemini* in æternum, existentes scilicet *sicut homines*, id est Adam et Eva, videlicet a majoribus decepti, sicut Adam et Eva decepti sunt a diabolo; et vos, majores, a nullo decepti *cadetis* de hac prosperitate in qua floretis, quia per superbiam nolulistis intelligere; *sicut* diabolus, *unus* prius de principibus cœlestibus spiritibus, non deceptus ab aliquo, cecidit cum angelis suis de sublimitate cœlestis gloriæ per extollentiam arrogantiae suæ. Postquam Christum loquentem introduxit, in sua persona Propheta agit, apostropham ad eum faciens, sic: Dicitis quod fundamenta ad finem mota dii erunt et filii Excelsi, et infideles Judæi morientur et cadent, et ut hoc sit, *surge, Deus Christe*, a morte, quem secundum humanitatem in mortem dabunt, et surgens *judica terram*, id est juste damna terrenos Judæos. Scilicet posset objici: Si Judæos damnaverit, qui ejus notitiam habent, in quibus postea regnabit? Ad quam objectionem sic respondet: Non ideo dimittas eos judicare, ut carere putes talibus qui sint hæreditarium regnum tuum; *quoniam* his judicatis, tu, qui hæreditas in Judæis, *hæreditabis in omnibus*, id est in omnimodi *gentibus* ad fidem conversis. Hoc autem prædicit ad instructionem fidei gentium, non ad hoc ut instruat Christum in quibus sit hærediturus post dejectionem Judæorum.

IN PSALMUM LXXXII.

Titulus octogesimi secundi: *Canticum psalmi Asaph*. Quod sic exponitur: Istud *canticum psalmi*, id est iste tractatus, qui dicitur *canticum psalmi*, est *Asaph*, id est fidelium congregationi quæ fuit ante adventum Christi; quæ prævidens per Spiritum sanctum tribulationes in ecclesia futuras, et a falsis Christianis et hæreticis et infidelibus inferendas, eas ad utilitatem fidelium passurorum prædicit, et à quibus inferentur ostendit. Minus enim lædunt jacula quæ, prævidentur quam quæ subito feriunt. Ideoque ut constantiores in ipsis tribulationibus existant, eas prædicit. Orat quoque de remuneratione illorum qui eas patientur, et concessive etiam agit de dejectione adversariorum et hic et in futuro. Et orat pro parte quorundam ex ipsis adversariis qui salvandi sunt; et per hoc nos instruit orare pro inimicis. Juxta quod Dominus in Evangelio dicit: «Orate pro persequentibus et calumniantibus vos (Luc. vi, 28).» Dicitur autem psalmus iste *canticum psalmi*, eo quod hic, licet breviter, agitur de cantico psalmi, id est de jucunda remuneratione bonæ operationis fidelium, pro qua fidelis Asaph orat, ubi dicit: *Ne taceas, Deus*, a remuneratione eorum in futuro. De bonâ operatione non ita plane igitur, **332** nisi quod ubi dicit, *adversus sanctos tuos*, eos innuit esse bene operaturos. Non enim sancti recte

dicerentur, nisi bene operarentur. Tribulationes tamen ipsorum, quas enarrat, possunt congrue dici bonæ operationes. Quis enim dicendus est rectius bene operari, quam qui non fugit pro Christo tribulari.

Deus, quis similis erit tibi? nullus. Per hanc interrogationem innuit tristitiam quam habet de quibusdam qui se Christo præferent, tribulando servos ejus; de quorum perditione agit statim concessive, ac si ponat: Sunt multi qui se tibi præferent tormentando tuos, et se tibi æquiparabunt, ut reputent se non pendere ex te, sicut tu ex eis non pendes, sed tamen nullas eorum erit similis tibi. Vel hanc interrogationem quasi admirative ponit, ut innuat magnam esse potentiam. Ac si dicat: *Deus, Christe, quem impotentem adversarii tui reputabunt, eo quod non statim tuos remuneras, nec adversarios punis: quis tamen erit similis tibi*, id est adeo omnipotens ut tu? nullus. Ergo, quoniam adeo potens es quod tibi nemo potest assimilari, tu qui modo tares a remuneratione tuorum, scilicet non remunerando eos in præsentem, prout merentur, *ne taceas in futuro, sed remunera. Ne quoque comescaris, Deus, in futuro ab adversariorum vindicta, qui hic compesceris sola clementia.* Posset quæri quare hoc dicat, cum nondum sit aliquis qui ipsi adversetur? Ad quod respondet sic: Ideo dico *neque comescaris, quoniam ecce in præsentem non diu morabitur, quod inimici tui sonuerunt*, id est sonabunt, scilicet illi qui tibi iulmicabuntur, in persecutione tuorum sonabunt, id est irrationabiliter fremet adversus tuos contradicendo eis, a similitudine inanimatorum, ex quorum collisione fit sonitus. Et non solum sonabunt contradicendo; sed *et qui oderunt te*, id est inimici qui te odio habebunt, *extulerunt caput*, id est extollent contra te mentem. Et exponit quomodo extollent: hoc modo scilicet extollent caput, *quoniam malignaverunt consilium super populum tuum*, scilicet malignum consilium iniierunt, id est iniient verbis, ut opprimant populum tuum, et non qualemcunque populum; sed *et cogitaverunt adversus sanctos tuos*, id est cogitabant tale quid quod noceat servis tuis corporaliter. *Dixerant enim*, id est dicent, scilicet, sic secum disponent, dicendo unus ad alterum:

Venite et disperdamus eos de gente. Ac si dicat: Ipsi fideles sunt gentes, id est maxima multitudo, sed promoveamur in eos, et disperdamus de gente auferendo, id est diminuamus eos *ut non sint gentes*, id est multitudo, et usque adeo disperdamus, quod non memoretur nomen *Israel ultra*, id est adeo eos destruiamus, quod nec etiam ulterius mentio fiat nominis eorum, qui se *Israel esse dicunt.* Diceret aliquis: Unde erit tanta fiducia nomen *Israel extinguendi?* Ad quod respondet: Inde est eis fiducia nomen *Israel extinguendi, quoniam hoc cogitaverunt unanimiter*, id est cogitabunt una mala voluntate; et non solum cogitabunt, sed *simul*, id est in uno animo *adversum te existentes, scilicet tibi contrarii disposuerunt*, id est disponent inter se testa-

mentum hoc, id est hoc firmissimum pactum, ut tuos disperdamus, *tabernacula*, id est transitorie et pronæ ad casum multitudines *Idumæorum*, id est terrenorum et sanguineorum, scilicet multitudines falsorum Christianorum, id est qui, licet sint ecclesiasticis initiati sacramentis, tamen terreni sunt, id est omni modo terrenis inhiantes, et crudeles contra bonos, sicut ille crudelis est qui proximi sanguinem effundit; et *Ismaelitæ disponent adversum te*, id est illi iidem Christiani, qui, cum Deo promiserint obedientiam, *Ismaelitæ tamen sunt*, id est sibi obedientes in omnibus obscenis voluntatibus suis. *Idumæi quidem 333 sanguinei vel terreni, Ismaelitæ vero sibi obedientes interpretantur*, *Ismaelita tamen obediens Deo dicitur; Ismaelitæ dico, qui erunt Moab*, id est non tantummodo sibi obedientes; sed etiam sunt *populus exlex*, id est sine lege præceptorum Dei; vel ex patre diabolo per infidelitatem geniti; vel a Patre Deo separati, scilicet recedentes ab eo per infidelitatem, qui filii noluerunt esse per fidem; Moab quippe *exlex*, vel ex Patre interpretatur.

Et *Agareni disponent adversum te*; hæretici scilicet, qui, licet per baptismum regenerati, se tamen per hæreses a fide faciunt alienos. Agareni quidem interpretantur *proselyti*; proselyti vero, idem quod est alieni. Et *Gebal disponent adversum te scilicet populus hypocritarum*, qui veniunt in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces (*Math. vii, 15*). Gebal *vallis vana dicitur.* Unde per Gebal hypocritæ denotantur; qui, cum vani sint et superbi, se faciunt valles, id est humiles. Et *Ammon disponent adversum te*, id est *populus turbidus*, scilicet principes hæreticorum qui sunt turbidi, et turbidam doctrinam et obscenam propinantes. Et *Amalech disponent*, id est *populus lambens*, scilicet Simoniaci, qui lambentes sunt, id est per pecuniam et ambitionem Ecclesiastica dogmata, quasi cum ingluvie amplectentes. Amalech quidem interpretatur *lingens vel lambens.* Et *alienigenæ disponent*, *Philisthæi quidem*; quia semper existere Judæis adversarii, hoc appellativum nomen, quod est alienigenæ, quasi proprium sunt sortiti. Dum igitur *alienigenæ* ponit, idem est ac si poneret *Philisthæi.* Per Philisthæos autem, qui *potione cadentes* interpretantur, illi falsi Christiani bonorum adversarii accipiuntur, qui obscena potione luxuriæ nimis imbuti, a bonorum consortio cadunt, et eis omnimode adversantur. Dico quod omnes isti, licet sacramentis Ecclesiasticis initiati, scilicet falsi Christiani, et hypocritæ, et hæretici disponent *testamentum adversum te*: ipsi dico concordēs in hoc cum *habitantibus Tyrum*, id est cum habitantibus in Tyro, id est in angustia, scilicet cum infidelibus qui in hoc perseverant ut omnino bonos angustient. Tyrus autem alio vocabulo dicitur *sor*. Sor quippe *angustia dicitur.* Unde cum Tyrum ponat, idem est ac si diceret *Sor*. Dico quod et infideles et falsi Christiani, et hypocritæ et hæretici, dispo-

nent *tetamentum adversum te* : Et vere disponent. A tamen humum impinguat et fertilem facit. Sic et infideles in se fetentes et sordidi, bonos tamen, quos affligunt, per tribulationes in bonis operibus fertiles faciunt, et divina gratia impinguatos.

Etenim Assur, id est diabolus, *venit*, id est veniet cum illis omnibus, per pravas suggestiones, ut eos hoc disponere faciat. Diabolus quidem bene dicitur Assur, id est *dirigens* vel *deprimens*, vel *elatus* ; illos enim quos decipit, ad mortem dirigit, id est recta via per peccata ducit, et bonos per instantiam malorum operum deprimit, et se semper contra Deum arroganter extollit. Qui diabolus per Nabuchodonosor præfiguratus est, qui ad historiam multitudinem gentium ad opprimendum Hierusalem adduxit ; qui etiam Nabuchodonosor Assur genere fuisse dicitur. Et illi omnes *facti sunt*, id est sient in *adjutorium filii* Lot, id est filii declinationis ; Lot enim *declinatio* dicitur. Unde per filios Lot, maligni spiritus intelliguntur, qui, cum primum speciales filii fuissent, a Deo per arrogantiam declinaverunt ; qui, quoniam per se bonos persequi nequeunt, iniquos omnes sibi in adjutorium adjungunt, quorum officio multimode illos affligunt. Concessive autem agit de perditione illorum adversariorum qui erunt ecclesiasticis initiati sacramentis, sic : Ergo quia Moab et ceteri disponent *adversum te*, *fac illis sicut Madian*, id est utpote illis qui sunt Madian, id est *declinantes judicium*, scilicet falsi Christiani et hæretici, qui reputatione sua declinant judicium futurum, scilicet non timent ut tu justo judicio **334** damnes eos in futuro, et *Sisaræ*, id est utpote illis qui sunt Sisara, id est *equi visio* vel *exclusio gaudii*, scilicet videntes in cognitione sua semper equum, id est luxuriam vel bellum contradictionis contra bonos, quod utrumque per equum intelligitur, qui luxuriosum animal est et bello aptum, et qui male vivendo excludunt a se gaudium æternum. Et *fac illis Jabin*, id est *damna*, utpote illos qui sunt Jabin, id est *intellectus* vel *sapiens* : scilicet qui se reputant subtiliter intelligentes, cum erronei sint et sapientes solummodo carnalia. Hoc quidem hæreticis convenit. *Sicut Madian et Sisaræ, et Jabin* dico, existentibus in *torrente*, id est in nimia abundantia Cisson, id est *duritiæ*, scilicet qui abundanter sunt in perfidia iudurati. Torrens vero pro abundantia ponitur, eo quod aquis nimium exuberet. Dico quod initiatis sacramentis concedo ut facias sicut faciendum est, de quorum damnatione non est omnino constans, eo quod fideles esse videantur ; de damnatione vero infidelium non oportet me concessive agere, cum jam in manifesto sit. Ipsi namque in *Endor* existentes, *disperierunt*, scilicet existentes solummodo in *fonte generationis* et nolentes esse in fonte regenerationis, id est in carnalitate sua scilicet, in qua generati sunt, ideoque dicitur fons, id est origo generationis, et nolentes pervenire ad baptismum, quod fons est salutiferæ regenerationis, disperibunt, id est omnino peribunt. Et quamvis omnino pereant, non tamen videri debent inutiliter esse nascituri. Nam *facti sunt ut stercus terræ*, id est comparabiles stercore, sicut scilicet super terram disperso ; qui, licet in se fetidus sit,

interposita divisione damnationis et salutis, revertitur ad concessionem damnationis eorum qui sacris Christianis sunt initiati, sic : Dico *fac falsis Christianis sicut Madian et Sisaræ*. Principes autem eorum *pone sicut Oreb, et Zeb et Zebee, et Salmana*, id est illos qui eos excitant ad errorem et ad bonorum oppressionem, *pone* in damnationem *sicut Oreb*, id est utpote illos qui sunt Oreb, id est *siccitas* vel *corrus* vel *foramen*, scilicet qui sunt sicci a gratiæ spiritalis rore ; et aliorum bona nituntur exsiccare, et nigri in peccatis in modum corvi, et foramen serpentis, id est caverna serpentis, scilicet in quibus habitat diabolus qui antonomastice serpens venenifer dicitur. Ac per quos etiam sibilat et pungit, dum eorum linguæ officio perfidiæ et erroris venenum aliis ingerit, a similitudine serpentis, qui in foraminibus et cavernis habitans, inde sibilat, et accedentes ad se pungit, et eis venenum ingerit. Hoc autem hæreticis convenit. Et *sicut Zeb*, id est, utpote illos qui sunt Zeb, id est *lupus* ; devorantes alios tribulando, ad modum lupi. Et hoc infidelibus convenit, et qui sunt *Zebee*, id est *victima lupi*, scilicet, qui per opera mala diabolo sacrificant, et alios sacrificare cupiunt, qui lupus rapax antonomastice dicitur. Hoc vero congruit falsis Christianis, et qui sunt *Salmana*, id est *umbra commotionis vel consummati*, scilicet qui sunt faciles ad hoc ut ad omne malum commoveantur, ut umbra quæ ad modum solis movetur, et qui sunt umbra, id est obumbrati cæcitate, et in malitia consummati, id est perfecti. Adjungit etiam causam quare de eorum dejectione sic concessive agat. Dico *pone* in damnationem principes, *omnes principes eorum*, inquam, *qui dixerunt*, id est qui dicent scilicet voce, quidam autem mala affectione, quidam vero dixerunt ipsa persecutione : *hæreditate*, id est hæreditario modo, *possideamus* in dominio nostro *sanctuarium Dei*, id est sanctum populum Dei, scilicet ita possideamus et ad libitum nostrum excolamus populum Dei, cum quilibet **335** hæreditatem suam ad libitum suum possidet et excolit. Ac si dicat : *Ileo eos pone*, quia dicent : *possideamus sanctuarium Dei hæreditate*.

Ostendit quidem quomodo concedat eos poni, cum sic addit : Dico *pone principes*, scilicet hoc modo *pone*, o Deus meus, *pone illos* hic *ut rotam*, id est similes rotæ, ut eleventur in posterioribus, id est in terrenis, quæ post tergum semper relinquuntur, dum transeunt, et dejiciantur in anterioribus, scilicet in bonis cælestibus, ne ea adipiscantur, ut præsumunt, quæ anteriora sunt, id est adhuc ventura ; ad similitudinem rotæ, quæ in posterioribus elevatur et in anterioribus dejicitur. Quod est dicere : Permite eos in sæcularibus prosperari, ut in cælestibus dejiciantur, et *vone illos sicut stiv-*

lam, ante faciem, id est ante impetum venti, scilicet, ut sic instabiles sint et inconstantes resistere suggestionibus diaboli, sicut stipula eradicata inconstans est ante impetum venti; et in futuro *persequeris illos in tempestate tua*, id est in iudicio tuo, quod dicitur tempestas, eo quod bonos a malis separabit, ut tempestas grana separat a paleis, paleas rapiens, et grana dimittens. Seu etiam tempestas dicitur, eo quod ipsum angelorum multitudo comitabitur, quod bonos a malis separabit, ad similitudinem tempestatis, juxta quod alibi legitur: « In circuitu ejus tempestas valida (*Psal. XLIX, 2*); » et post tempestatem *in ira*, id est in vindicta tua turbabis eos, cum in gehennam ignis æterni mittentur. Dico *persequeris, ita* scilicet *persequeris sicut ignis persequitur silvam, qui comburit eam*; et non qualemcunque silvam, sed *sicut flamma*, id est ignis flamma, *comburens montes*, id est silvas montium, persequitur ipsas montanas silvas. Quod est dicere: Sicut ignis in silvis montium ubi violentior est, pro nimio impetu ventorum, adeo ipsas silvas persequitur ut ex toto destruat, sic et tu, Deus, in futuro justo iudicio *persequeris eos*, ut omnino perdas. Orat autem de salute quorundam principum salvandorum: Dico *pone principes ut rotam*, illos scilicet qui damnandi sunt, *facies autem eorum*, id est conscientias quorundam eorum salvandorum *imple* hic *ignominia*, id est verecundia, scilicet ut se cognoscant ignominiosos quia peccaverunt, et sic verecundentur. Et per hoc, o Domine, *quærent bene vivendo nomen tuum*, id est honorem nominis tui; conscientia quidem ideo *facies* dicitur, quia sicut in facie rubor, qui verecundiæ signum est, apparet, ita in conscientia ipsa verecundia manet.

Revertitur autem ad concessionem damnandorum, sic: Dico ut *facies salvandorum impleantur ignominia*, damnandi autem in futuro *erubescant* ad damnum, qui hic erubescere nolunt ad commodum, *et conturbentur in sæculum sæculi*, id est doleant in æternum; *reperit* ut *addat, et confundentur*, inquam, id est conturbentur, *et pereant* æterna morte, et tunc *cognoscant* quod hic cognoscere nolent, scilicet *quod tibi est nomen Deus*, id est quod tu solus juste Deus vocaris, id est Creator, et alius non est præter te, et quod tu solus es *Altissimus*, id est Omnipotens dominans *super omnem terram*; Ac si dicat: dum hic suas voluntates facient et tuas spernent, se tibi assimilabunt, et te solum Altissimum esse non putabunt; quod tandem in futuro cognoscent, cum juste peribunt.

IN PSALMUM LXXXIII.

Psalmi octogesimi tertii titulus: *In finem pro torcularibus, filii Chore psalmus*. Quod sic exponitur: *Psalmus* iste est attribuendus adoptivis *filii Chore*, id est, perfectis imitatoribus passionis Christi, agentibus pro torcularibus valentibus *in finem*, id est, agentibus pro pressuris tribulationum, quæ ad hoc valent ut parientes se ducant in finem, id est perfectionem æternæ beatitudinis. Vel *filii*

A Chore in finem respicientibus, id est in Christum, per quem se ad beatitudinem venire confidunt, et agentibus *pro torcularibus*, id est ad laudem torcularium, quæ quibusdam inutilia esse videntur. Torcularia quidem pressuræ tribulationum dicuntur, eo quod **336**, sicut torcularia uvæ expriment, et mustum ab acinis separant, et in apothecas Domini ipsum mustum fluere faciunt, acina remanent, sic et tribulationum pressuræ bonos deprimentes; ipsos corporali morte a malis separant, dum eorum animæ a corporibus separatæ in cælum ascendunt; mali vero, tribulationibus deficientes, illuc pervenire nequeunt. Introducuntur autem filii Chore, hic agentes et ipsas tribulationes laudantes, per quas venitur ad atria vitæ cœlestis ab hac valle lacrymarum. **B** Et hoc ideo faciunt, ut incitent auditores ad patientias ipsas tribulationes; quæ eis erunt utiles, ut per eas perveniant ad beatitudinem. Ne vero solo merito patientiæ tribulationum ad hoc se posse venire præsumat aliquis, ostendunt quod nullus ad hoc perveniet, nisi fundet opera sua in spe et fide et dilectione, et nisi etiam Deus eum adjuvet per gratiam suam ad ascensum beatitudinis; unde etiam orant ut Deus eos ad hoc adjuvet, per meritum bonitatis Christi, melius esse dicentes in æterna Hierusalem esse civem minimum, quam hic in Babylonia civitate peccatorum summum et præcipuum.

C *Quam dilecta tabernacula tua*, id est militiæ tuæ per tribulationes quæ transitoriæ sunt, ad modum tabernaculorum, *Domine Deus virtutum supernarum*! Ac si dicat: Cum viris sæcularibus dilectum sit et charum, pro sæcularibus dominis sub multo tribulationum pondere militare, cum tu quidem adeo potens sis quod et virtutibus cœlestibus domineris, *quam dilecta* sunt nobis *tabernacula tua*, id est valde nobis dilectæ sunt militiæ tuæ, in gravissimo pondere tribulationum! Et per ipsa tabernacula, *concupiscit anima mea* pervenire in patria Domini, id est in amplitudinem Hierusalem cœlestis, quæ civitas est Domini: Et non solum *concupiscit*, sed *et deficit* per tribulationes ab hac vita scilicet, dum a corpore per tormenta separatur, ut perveniat in ipsa atria Domini, a similitudine uvæ, quæ deficit in torculari, ut mustum expressum defluat in cellaria Domini. Quia vero dixerat quod *anima concupiscit*, et constat duas esse vires animæ, sensualitatem scilicet (quam hic carnem vocat, eo quod carnem vegetat, et ea quæ carnis sunt sapit), et spiritualitatem, quæ etiam rationalitas dicitur, (quam hic *cor* vocat, eo quod regit et disponit sensualitatem et ipsum corpus), ostendit hic utramque vim exsultanter cupere ad æternam beatitudinem, scilicet ad conformitatem vivi Dei pertingere; cum tamen sensualitas, nisi multis jejuniis et afflictionibus aliis dometur, soleat sepe spiritualitati repugnare, juxta illud Apostoli: « Caro, id est sensualitas, concupiscit adversus spiritum; spiritus autem adversus carnem (*Gal. 5, 17*). » Cum igitur carnem, id

est sensualitatem dicat in tribulationibus exsultare, ut per hoc possit ad Deum vivum pervenire, innuit eam, per afflictiones plurimas domitam, spiritualitati consentire; et nos in hoc instruit carnalitatem nostram, ut spiritui non repugnet, similiter edomare. Et hoc sic dicit: Dico quod *anima mea concupiscit* per pressuras ad *atria Domini* pervenire; et non concupiscit hoc secundum unam vim tantum, sed *cor meum*, id est spiritualitas, et *caro mea*, id est sensualitas, *exultaverunt*, id exultanter concupiverunt in *Deum vivum* pervenire, per torcularia tribulationum, id est in conformitatem Dei vivi, in quantum ei possum conformari, scilicet ut in æternum vivam; et non superflue addit vivum: ac si dicat: Cum vivus ipse sit et immortalis, quis non concupiscat ad eum pervenire ut vivat? Ostendit autem qua fiducia se putat ad hoc pertingere, cum sic addit: Dico quod *anima mea concupiscit* pervenire in *atria Domini*, et confido quod perveniam.

Etenim *passer invenit sibi domum* et *nidum*, et *turtur domum* et *nidum*, ubi ponat et foveat pullos suos. *Domum* et *nidum* ad utrumque referri debet, sed propter breviter, *domum* ad *passer* adjunxit, et *nidum* ad *turtur*. Passer quidem **337** jure spiritualitas dicitur, eo quod ad alta semper tendit, et more passeris, quæ nunquam nisi in altis locis nidificabit. Turtur vero sensualitas dicitur, eo quod sub multis tribulationibus gemit, et per dominationem tribulationum casta efficitur, ut non luxuriet neque spiritui repugnet, more turturis, quæ assidue gemit et casta est. Pullos vero bona opera dicit, eo quod a fidelibus procedunt, et ab eis semper augmentantur, sicut pulli ab avibus procedentes, ab eisdem avibus nutriuntur et foventur. Charitatem vero vocat domum, eo quod non cito transitoria sit, sicut nec domus; spem vero et fidem nidum, eo quod ad similitudinem nidi ad tempus erunt, juxta illud Apostoli: « Charitas nunquam excidit (I. Cor. XIII, 8); » et iterum: « Major autem horum est charitas. (Ibid. 13). » Per hoc innuit quod fides et spes in futuro excident. In hac ergo domo et in hoc nido pulli ponuntur et foventur, id est bona opera fundantur et augmentantur, quæ aliter perirent more pullorum, qui in nido positi foventur, ne pereant. Verba vero versus istius sic adaptantur: Vere confido me pervenire in Deum vivum; etenim *passer*, id est spiritualitas, per gratiam Dei *invenit sibi*, id est ad utilitatem suam, *domum*, id est charitatem, et *nidum*, id est, spem et fidem, et *turtur*, id est sensualitas, *invenit domum* et *nidum*, ubi utraque ponat pullos suos, id est, fundet et augmentet bona opera sua; utraque namque avis sic bene operatur: ideoque utraque congrue dicitur opera ponere in domum et nidum. Dico quod *passer invenit domum*, et *turtur nidum*; quæ domus et nidus sunt altaria tua. Et vere altaria: quia sicut super altare offeruntur sacrificia, ita super spem, fidem et

A charitatem debent Deo offerri omnia bona opera. Ostendit autem quare concupiscit venire in atria Domini: Et hoc ideo, o Domine, Deus virtutum supernarum existens, rex meus et Deus meus, quoniam *beati qui habitant in domo tua*, Hierusalem cœlesti. Ac si dicat: Quis non concupisceret venire in atria tua, cum sis Deus, id est Creator, et Dominus virtutum, et rex, et cum omnes *beati sint qui in domo tua habitant*? Atria et domus, pro eodem hic habet. Cum dicit *beati*, innuit eos tantam habere beatitudinem, quanta intelligi potest; et inde constat eos esse beatos: quia *laudabunt te devotionis amore in sæcula sæculorum*, id est in æternum. Non enim in æternum laudent, nisi in æternum beati essent. Ad hanc autem beatitudinem B per se nemo potest pertingere, licet habeat spem, fidem et dilectionem; sed *beatus* est vir ille, id est, ille solummodo vir ad hanc beatitudinem pervenit, *cujus est auxilium abs te ad ascensiones beatitudinis quas disposuit in corde suo*. Quod est dicere: Ille solus dicendus est ad beatitudinem perventurus, qui, cum disponat in corde ad hanc beatitudinem ascendere, per multas ascensiones virtutum et bonorum operum a gratia tua suscipit auxilium. Per se namque nullus est ascendere, Domino sic attestante: « Nemo ascendit in cœlum, » per se scilicet, « nisi Filius hominis qui est in cœlo (Joan. III, 13). »

Dico quod *ascensiones disposuit* utpote existens in *valle lacrymarum*, id est in hac vita, quæ humilis est et plena lacrymis tribulationum, ad comparisonem alterius vitæ, quæ comparata huic mons dicenda est, et gaudio plena. Ac si dicat: Dignum est ut ascensiones disponat; quis enim nollet, nisi demens, a valle lacrymarum in lætitiæ montem ascendere? Et ne immeritus videretur quilibet in *valle lacrymarum* esse, addit: *In valle lacrymarum* dico, in loco scilicet quem ipse homo posuit sibi peccando; ac si dicat: quem non habet homo quilibet culpa auctoris, sed culpa sui. Vel sic: Ne aliquis impatienter ferret in hac *valle lacrymarum* esse, addit: in loco scilicet quem posuit Deus humano generi, id est in quo constituit nos affligi propter crimen protoplasti. Quoniam autem dixerat: *beatus vir* *cujus est auxilium abs te*, posset aliquis quærere: D Auxiliatur ne Deus ad hoc? Ad quod sic respondet: vere *auxilium* est beatis a Deo. Etenim legislator, Christus scilicet qui nobis legem dedit, dat et dabit perseveranter *benedictiones*, id est multiplicia dona gratiæ, per quæ suos benedicet, id est exaltabit **338** beatitudinem, et per ipsas *benedictiones*, *libunt de virtute in virtutem*, ascendendo. Et in futuro in Sion cœlesti *videbitur* Christus *Deus deorum*, scilicet qui, cum Deus sit, deificabit quoque suos; vel in ipsis Sion existentibus *videbitur* spiritualiter *Deus deorum*, Trinitas scilicet Deus. Quod est dicere: Ratione videbunt in se Deum, quem hic videre nequeunt, erit enim Deus omnia in omnibus (I Cor. xv, 28); » vel sic: Adeo ascendent, quod in hac vita

videbitur Deus deorum, et non corporaliter, sed in **A** *Sion*, id est in specula contemplationis. Ac si dicat: adeo suos beatificabit, et ascendere faciet *de virtute in virtutem*, quod etiam eos se faciet contemplari.

Orat autem pro ipsa visione Dei et beatitudine, sic: Dico quod *Deus deorum videbitur*. Et ut te videam et beatus sim, *Domine*, qui potens es, quia *Deus virtutum* supernarum es, *exaudi orationem meam*, quia oro ut te videam. *Auribus*, inquam, *percipe*, id est, in potentia misericordiae tuae per quam clementer exaudis, *percipe ipsam orationem*, *Deus Jacob*. Ac si dicat: Oro, ut quia *Deus es meus Jacob*, sic etiam Deus meus Israel, ut scilicet, qui jam facis me strenue luctantem, facias quoque te contemplantem. *Exaudi orationem*, et *percipe auribus et aspice*, *Deus*; idem est ex affectione nimia **B** toties repetitum; et tu, *Deus protector noster*, ne in tribulationibus hujus vitae deficiam, *aspice nos aspectu misericordiae*, id est nobis misericorditer tribue ut tui contemptores simus, qui hoc nobis impendis ut *protector noster* sis in tribulationibus. Et quod non hoc exigunt nostra merita ut nos aspicias, *respice in faciem*, id est in pulchritudinem virtutum et honorum operum *Christi Filii tui*, capitis nostri, scilicet considera quod hoc pulchritudo Filii tui *Christi* exigit, ut nobis per eum miserearis. Faciem pro pulchritudine ponit, eo quod in facie hominum soleat eorum pulchritudo notari. Et ideo tantopere postulo te videre et ad vitam aeternae beatitudinem pertinere, quia illa una dies et indeficiens, quae est in *atriis tuis*, id est caelesti Hierusalem, **C** *melior est super millia dierum* hujus vitae, infinite. Quod est dicere. Ideo desidero ad te pervenire, et ad vitam aeternam pertinere, quia illa una dies vitae aeternae, quae indeficiens est, dignior est et praestantior infinitis millibus dierum hujus vitae, qui deficient. Per hoc autem quod sic vitam aeternam commendat, auditores ad eam perquirendam instigat.

Et quia talis est illa dies una, *elegi abjectus*, id est minimus civis *esse in domo Dei*, Hierusalem caelesti, *magis quam habitare*, id est diu manere praecipuus et honoratus in *tabernaculis peccatorum*, id est in transitoria conversatione peccatorum saecularium virorum. Abjectus quidem pro minimus ponit, non quod ibi aliquis abjectus futurus sit, **D** sed quoniam minimos dicere consuevimus abjectos; et quidam erunt ibi minimi, quidam vero summi, juxta illud Apostoli: « Sicut stella a stella differt in claritate, sic et resurrectio mortuorum (1 Cor. xv, 42). » Dico quod *elegi abjectus esse in domo Dei*, ad quam domum non credo me meritis meis pertinere, o auditores, sed per misericordiam et veritatem Dei, *quia misericordiam et veritatem diligit Deus*, id est quia Deus misericors est et verus, qui promisit se nos perducturum ad illam domum. Et quia misericors est et verus, *Dominus dabit gratiam et gloriam*, id est gratuitam gloriam in futuro, scilicet vitam aeternam. Exponit autem quibus dabit,

et ostendit quod in perpetuum dabit, quod amplius, postquam dederit, *non privabit bonis* illius gloriae *eos qui in innocentia* existentes ambulantes, id est promoveantur de bono opere ad bonum opus. Quod est dicere: innocentibus qui bene operantur, dabit ea bona: et postquam dederit non privabit, et haec bona nullus habebit, si de eis desperaverit; sed, o *Domine virtutum* supernarum, *beatus erit vir ille*, id est his bonis beatificabitur vir ille, *qui sperat ea quae sunt in te*, scilicet bona ista. Ac si dicat: Cum Deus virtutum sis, quis beatorum *qui sperat in te?* vel *beatus erit hic qui sperat in te*, non in se, scilicet qui non confidet se per merita sua ad hoc attingere, sed per te. Qui vero in se solo confidit, nunquam perveniet.

339 IN PSALMUM LXXXIV.

Psalmi octogesimi quarti, titulus: *In finem filii Core psalmus*. Quod sic exponitur: psalmus iste est respiciens in finem, id est in Christum, cujus beneficia narrat quae humano generi contulit; et hoc filii Core, id est ad utilitatem illorum qui futuri sunt filii Core, id est imitatores Christi crucifixi. Per hujus psalmi narrationem non dicit *filii Core*, quod hic loquantur filii Core, vel quod hic ad eos agatur; sed quod hic Propheta, ostendens beneficia per Christum humano generi data, auditores ipsa narratione incitat ut ejus imitatores efficiantur, a quo eis tot beneficia collata sunt: istud enim eis utile nimium est. Ista vero beneficia, adhuc in tempore suo futura, quasi jam praeterita more praeterito enuntiat, et pro eis orat.

Benedixisti, id est benedices, *Domine Pater, terram tuam* futuram per benedictionem, prius per Adam maledictam. Ac si dicat: humanum genus, quod terra dicendum est secundum sensualitatem quae terrenis est intenta, maledictum fuit per Adam, id est humiliatum ad vitia et mala opera. Quod praesignatum est per hoc quod dixit Dominus ad Adam: « Maledicta terra in opere tuo, spinas et tribulos germinabit tibi (Gen. v, 17): » Sed tu, Domine Pater, benedices illud genus humanum, id est exaltabis in virtutibus et operibus: et per hoc facies illud *terram tuam*, ut tibi scilicet proferat fructum bonorum operum: Et priusquam benedicas, *avertisti*, id est avertes *captivitatem* a *Jacob*, scilicet maxima generis humani parte, quam facies *Jacob*, id est viriliter luctantem contra diabolum, et vitia avertes ne sint in *captivitatem*, scilicet ne in subjectione diaboli teneantur captivi. Et postquam avertes *captivitatem*, *remisisti iniquitatem plebis tuae*, id est remittes in plebe tua *iniquitatem*, scilicet comprimes in ea fomitem peccati, id est pravam concupiscentiam, ne ei praevaleat, et ad pravam actionem pertrahat. Et priusquam iniquitatem remittas, *operuisti*, id est operies, scilicet demerges et delebis in baptisate, *omnia peccata eorum*, tam originalia quam actualia. Quod praefiguratum est in filiis Israel mare Rubrum olim transeuntibus; inimici quorum a tergo sequentes operiti sunt in mari, et demersi et mortui.

Notandum quod hæc beneficia non narrat ordine ; prius enim fuit a captivitate per fidem averti, postea vero peccata operiri, et sic post iniquitatem remitti ; et ad ultimum in bonis operibus et virtutibus benedici. Ne vero videretur quod nullum aliud beneficium esset collaturus, innuit quod multo perfectius dabit in futuro, cum addit *mitigasti*. Quod sic continuatur : Dico quod benedices, *captivitatem* avertes, *iniquitatem* remittes, *peccata* operies ; et hoc modo *mitigasti*, id est *mitigabis omnem iram tuam*, id est omnimodi vindictam tuam ; ac si dicat : vindictam tuam multimode in humano genere exerces, propter peccatum Adæ, cum illud diabolo per mala opera subijci permittis, et captivari, et iniquitatem ejus intendi, et mortale et passibile esse. Hanc autem vindictam non hic ex toto auferes, sed aliquantum mitigabis hic B
omnis modi vindictam, cum benedices et captivitatem avertes. In futuro vero *avertisti*, id est avertes te *ab ira indignationis tuæ*. Indignatio solet aliquando poni pro leviori ira ; sed in alia translatione habetur *ab ira furoris tui*. Unde colligimus, indignationem hic pro nimia ira poni. Et est additum ad determinationem, ut sit dictio intransitiva, sic : in futuro avertes te *ab ira indignationis tuæ*, id est ab illa ira quæ indignatio dicenda est eo quod magna sit, scilicet avertes te a magna vindicta tua. Quasi poneret : Hic remittes eis parvam vindictam, quam pro peccato Adæ in eis exerces, intentionem scilicet iniquitatis, et cætera hujusmodi quæ minora dicuntur, eo quod non sic gravare malos videntur, cum potius in eis delectentur ; in futuro vero avertes ab C
eis majorem vindictam, quæ præ nimia magnitudine sua furor dicitur, scilicet mortalitatem et passibilitatem, quæ ipsos etiam 340 malos valde gravant, ideoque major vindicta dicuntur et furor.

Orat autem quod enuntiavit, sic : Dico quod benedices, et *captivitatem* avertes, etc. Et sic fiat, o *Deus salutaris*, id est salvator *noster*, *converte nos* a maledictione ad benedictionem, a captivitate in libertatem, ab intentione iniquitatis ad remissionem : a peccatorum instantia ad eorum operationem et dimensionem.

Et dixi quod in futuro avertes iram indignationis ; et ita sit : *Averte ex toto a nobis in futuro iram*, id est magis am vindictam tuam. Et ideo hoc oro, quia D
nunquid est credendum quod quidam falso asserunt, scilicet quod *in æternum irasceris nobis*, nos non resuscitando, et immortalitatem non reducendo ? Esses enim in æternum iratus nobis, si non resuscitaremur, et ad immortalitatem non restitueremur. An si resuscitaveris, et immortales feceris, *extendes iram*, id est vindictam tuam a generatione hac terrena, usque in generationem futuram cum resuscitabimur ? scilicet, cum hanc vindictam in nobis hic exerces, ut simus passibiles, *extendes eandem hanc vindictam usque in generationem futuram*, ut et tunc passibiles simus, sicut quidam opinantur ? Hoc autem sensisse videntur illi qui Dominum interrogasse in Evangelio leguntur, cujus esset in resurre-

ctione futura mulier quæ septem fratribus nupserat ; quibus Dominus respondit : « In regeneratione neque nubent neque nubentur (*Luc. xx, 33, 35*). » Hanc autem quæstionem per singula solvit, cum adjungit : Vere non *irasceris in æternum* : sed tu Deus in futuro *conversus* ab ira ad misericordiam *vivificabis nos*, resuscitando et immortales faciendo. Et non *extendes iram tuam, a generatione in generationem* ; quia *plebs tua*, nos scilicet et nostri conformes, *lætabitur in te*, id est participatione impassibilitatis tuæ. Ac si dicat : nulla sollicitudine passionis anxiamur : sed de participatione gloriosæ impassibilitatis tuæ *lætabimur*.

Orat etiam de hoc, ut contingat, sic : Dico *virificabis nos* in futuro, et *lætabitur in te* ; et ita sic, Domine, *ostende nobis* in futuro hanc *miseri cordiam tuam*, scilicet, vivificationem et lætitiã misericorditer dandam. Et non sic ostendas ut non des (sicut perendi, ad accumulationem miserix suæ, honorum gloriam videbunt, quam non habebunt), sed *ostende et da nobis salutare tuum*, id est salvationem illam vivificationis et lætitiæ ; *Miseri cordiam et salutare* pro eodem habet.

Vel potest esse oratio de adventu Filii, per quem hæc beneficia erant conferenda sic : Dico quod *virificabimur et lætabitur* ; et, quia hæc contingere nequeunt, nisi Filius tuus incarnetur et visibilis appareat, ostende nobis, Domine Pater, misericordiam tuam, id est visibilem fac apparere filiis nostris, qui tunc erunt, Filium tuum incarnatum, per cujus obedientiam mundo misereris, ideoque tua misericordia dicitur. Et quia non omnibus salvandis visibilis ostendetur, saltem *da nobis omnibus salvandis, tam presentibus quam futuris, eum, salutare*, id est salvatorem, *tuum*, scilicet da ut sit omnium credentium salvator, tam videntium quam non videntium. Quoniam autem Propheta beneficia hæc annuntiaverat, ut autorizabilia sint sua verba, ostendit non a se, sed a Spiritu sancto hoc habere, sic : Dico quod *Deus vivificabit nos*, et quod in eo *lætabitur*.

Hoc autem ex me non dico, sed frequenter audio, quod hæc et hujusmodi alia loquitur in me, non verbis sed occulta inspiratione, Dominus Deus spiritus. Et non solum hoc audio, sed et incessanter *audiam quid loquatur in me*, id est in interiori meo, *Dominus Deus*. Ac si dicat : Nulla sollicitudo terrenorum me ab hoc auditu poterit revocare. Et dignum est ut hoc semper audiam ; quoniam non vile erit quod loquitur, sed *loquetur pacem venturam in plebem suam*, Judaicam, scilicet ; pacem æternam, quando nulla passione inquietabimur, sed jugiter in Deo lætabitur. Per hoc autem quod se dicit frequenter auditurum, auditores instruit, 341 quod ad hanc pacem semper esse debeant intenti. Et bene plebs Judaica sua dicitur antonomastice, eo quod ejus notitiam semper habuerit. Ne vero putaretur super omnem Judaicam plebem, ventura determinat, cum addit : Dico quod

pax in plebem suam veniet; et, id est scilicet super sanctos suos veniet, id est sanctis qui erunt in plebe Judaica; et de superiori dispositione Dei dabitur illa pax. Et non solum in sanctos ex Judæis veniet illa pax, sed et in eos ex gentibus qui convertuntur, id est qui convertentur ab errore irrationabilis infidelitatis, ad cor, id est ad rationem cordis, ut Autorem suum cognoscant et adorent. Bene quidem dicit gentes esse convertendas ad cor. Fuerunt enim extra cor, cum cultum, Deo debitum, creaturis impenderent, cum idola scilicet adorarent. Dico quod in sanctis erit pax, verumtamen prope timentes eum erit salutare ipsius, non prope illos sanctos qui ex sanctitate superbia deficient. Ac si dicat: Quamvis dixerim indeterminate sanctos, multi tamen sancti erunt qui a sanctitate deficient, a quibus salvatio æternæ pacis elongabitur; sed et salvatio prope timentes erit, id est: illis qui hic eum semper timebunt, ut non superbiant, erit propinqua illa salvatio per Christum, dum in hoc mundo erunt. Dico quod hic erit salvatio prope sanctos, et novissime prope timentes, ut tandem in futuro habitet, id est in æternum maneat illius gloria salvationis, in terra nostra, id est in terrena modo carne nostra, scilicet ut non solum gloriosi simus in animabus, sed et in corporibus, juxta illud Apostoli: « Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem (1 Cor. xv, 53). » Vel sic potest legi, ut determinet inter quos conversabitur, ad instructionem fidei nostræ; et ad hoc, ut Judæos, inter quos dicit eum conversaturum, magis obnoxios sibi reddat, vel ut etiam ad utilitatem fidei gentium determinet: Quia non illos solos inter quos conversabitur, glorificabit, sed omnes qui eum adorabunt et credent, dico quod pax ejus veniet et in sanctos ex Judæis, et in eos qui convertentur ad cor.

Verumtamen, quamvis et Judæis sanctis et gentibus convertendis ad cor sit pacem daturus, salutare, id est Salvator ejus Filius, scilicet per quem mundum salvabit, conversabitur corporali præsentia non apud gentes, sed prope, id est apud timentes eum, scilicet apud Judæos, qui jam a tempore Abrahæ notitiam ejus habent et timorem; et sic tamen ut non illos solos gloriosos faciat inter quos conversabitur, sed ita ut per ejus gratiam inhabitet in futuro gloria immortalitatis et impassibilitatis, non solum in anima nostra, sed et in terra nostra, id est in carne nostra, quæ modo terrena est. Vel potest superius jungi, ubi dixit: Loquetur pacem venturam in plebem suam, quia illi duo versus interpositi fuerunt. Dico quod pax erit in plebe ejus, et non sola pax, sed sic erit in nobis, qui plebs ejus sumus, pax, ut cum pace inhabitet gloria in terra nostra. Expositio non mutatur. Et ad hanc pacem non per nostra merita attingemus, sed per misericordiam Dei et per veritatem ejus, quoniam verax est, et cum hoc promiserit, non potest non complere, et misericors in natura, vere per misericordiam et veritatem Dei ad hoc attingemus; ideo namque misericordia et veri-

tas obviaverunt sibi, id est concordabunt inter se hæc duo ad hoc efficiendum ut pacem et gloriam habeamus, a similitudine aliquorum, qui sibi obviam veniunt ad hoc ut aliquid concordanter efficiant. Ac si dicat: Nunc concorditer misericordia et veritas Dei cooperabuntur, ut pacem et gloriam adipiscamur, et per hoc etiam ad hæc deveniamus, quia per misericordiam Dei in hominibus justitia, id est remissio peccatorum, et pax, id est dilectio Dei et proximi osculatae sunt, id est concordabuntur valde, a similitudine concordantium, qui sese mutuo osculantur. Quod est dicere: Per hoc ad pacem æternam et gloriam homines devenient, quia misericordia et veritas Dei, et justitia et pax per misericordiam Dei hominibus datae, hoc cooperabuntur. Posset quæri: Quomodo eis dabitur justitia, id est remissio peccatorum?

Quod sic ostendit: Vere justitia erit in hominibus; nam de terra, id est ipsis hominibus qui modo terreni sunt non spirituales, orta est, id est orietur veritas, id est vera confessio peccatorum, et per veram confessionem prospexit, id est prospiciet, scilicet veniet ad eos justitia, id est peccatorum remissio, data de cælo cælorum, Christo, a similitudine illius qui, aliquem graviter oppressum clementer prospiciens, ad ei auxiliandum venit. Hanc autem confessionem ex se homines non habent; enim Dominus dabit benignitatem, id est benignam illustrationem gratiæ suæ interioris, unde vera illa confessio procedet, et per hoc confitendo et ad justitiam remissionis attingendo non solum anima dabit fructum bonarum cogitationum, sed et terra nostra, id est terrena sensualitas nobis conformium, qui tunc temporis erunt, dabit Deo fructum, fructum scilicet honorum operum. Cum dicit nostra, conformat se fidelibus Ecclesiæ futuris, quia secundum fidem jam Ecclesiæ membrum erat. Dico quod justitia et pax erunt in hominibus per veritatem, et postquam justi efficiuntur, justitia ambulabit, id est, ipsi promovebuntur de bono ad melius, et non ad favorem hominum, sed ante eum (Dominum) ambulabit, id est ad hoc ut ei bene placeat. Qualitatem ponit pro quali, justitiam scilicet pro justis. Et per hoc ambulabit ante eum, quia ipsa justitia ponet gressus suos, id est opera sua quibus ad vitam gradietur in via, id est in Christo qui est « via, veritas, et vita (Joan. xiv, 6), » scilicet quia conformes efficiuntur Christo in operibus; per se enim non stant ad ambulandum de bono in melius. Vel sic: Dico quod ambulabit, et hoc non per se, sed per hoc quod Dominus ponet gressus suos, id est gressus adjutricis gratiæ in via, id est in ipsis justis, qui via Dei dicuntur, eo quod in eis spiritualiter ambulabit secundum inoperantem gratiam, non secundum motum localem, juxta quod idem dicit per Prophetiam: « Inambulabo in illis, et ero illorum Deus (Levit. vii, 12). » Vel via dicuntur, eo quod ad modum viæ directi erunt a Domino ad vitam

IN PSALMUM LXXXV.

Titulus octogesimi quinti : *Oratio ipsi David*, scilicet Christo, ascribenda. Et si quædam in hoc psalmo enuntiative dicuntur, quia tamen principaliter ad orationem spectat, oratio dicitur. Dominus enim Jesus circa tempus passionis orans, et de constantia ne cedat, et de resurrectione, et de gentium et Judæorum convertendorum salute in hoc psalmo introducit, ut nobis orandi exemplum et pro nobis et pro inimicis tribuat. Quod autem se pauperem dicit secundum humanam naturam, qui tamen secundum aliam naturam Deus et omnipotens erat, ad nostram instructionem facit, ut, qui simpliciter homines sumus et peccatores et fragilissimi, nos pauperes et inopes penitus esse reputantes, a divina gratia oremus clementer adjuvari.

Inclina, Domine Pater, aurem tuam, dictum est a similitudine medici inclinantis aurem infirmo, qui præ nimia ægritudine non potest loqui, ut inclinando aurem percipiat quanta sit infirmitas ejus, et miseretur ei. Auris vero potentia divinæ misericordiæ dicitur, eo quod sicut audita percipimus aure, sic et ipse quod oramus percipit, et complet potentia misericordiæ. Et est hoc ac si diceret : *Inclina aurem tuam*, id est condescendere fac potentiam misericordiæ tuæ mihi infirmo secundum humanitatem. Quod est dicere : Tu qui me infirmum semper consideras, oro etiam ut attente consideres infirmitatem humanitatis meæ, *et exaudi me*. Et necesse est ut mihi condescendendo **343** me exaudias, *quoniam ego*, qui Deus sum et omnipotens secundum deitatem, sum secundum humanitatem *inops*, id est insufficientis alterius ope liberari, nisi tua; *et pauper*, id est insufficientis ope mea adjuvari. Et in hoc exaudi, scilicet *custodi animam meam*, ne deficiat a sanctitate, timore mortis, *quoniam revera sanctus sum* et in cogitatione et in opere; et resuscitando *salvum me fac* ab hac infirmitate humanitatis meæ, *servum tuum, Deus meus*; specialiter quadam singulari obedientia me *servum* dico, *sperantem in te*, non in aliquo alio adjutore. Ac si dicat : Cum servus tuus sim, in nullo resultans et in omnibus tibi obediens, et cum in te solo non in quolibet alio sperem, et sis Deus, cui specialiter præ cæteris obedio, dignum est ut animam meam custodias, et me salvum facias.

Et ideo adhuc *miserere mei*, resuscitando et custodiendo; *quoniam tota die*, id est omni vita mea, quæ clara fuit et splendida in bono ut dies, *clamavi*, id est clamore intensæ devotionis egi, *ad te adipiscendum*. Et, oro etiam, *lætifica animam* meam in resurrectione, quæ modo tristis est in passione. *Lætifica animam*, fere idem est in sententia, quod et *salvum fac servum tuum*; nisi quod, dum dicit *lætifica*, ostendit ad evidentiam fragilitatis suæ se contristatum fuisse. Oro, *lætifica*. Et dignum est; quia non depressi *animam meam* vacando vitiis et malis operibus : sed *levavi*, id est sublimavi in virtutibus et bonis operibus *ad te promerendum*. Et non solum

A hæc occasiones valeant ad hoc ut me exaudias : sed, *quoniam tu, Domine, suavis es*, id est amabilis et jocundus cibus sanctis hominibus, qui tamen sunt utcumque peccatores, et longe me inferiores; *et mitis es peccatoribus nondum pœnitentibus*, quos non statim juste damnas, sed patienter exspectas; *et multæ*, id est infinitæ *misericiordiæ es*, remittendo peccata *omnibus invocantibus te*, id est affectuose orantibus de remissione : *Percipe orationem meam auribus*, id est potentia misericordiæ tuæ; et percipiendo *intendæ voci deprecationis meæ*, id est, intensum te f.c. voci meæ deprecanti te. Quod est dicere : Cum illis qui simplices homines sunt, et in aliquo te offendentes, hæc beneficia concedas, ut eis suavis sis et mitis, et multæ misericordiæ, mihi potius Deo et homini, et a peccato immuni, intense tribue quod oro. Et ideo exaudi quia *clamavi*, id est clamore intenso egi, ad te promerendum *in die tribulationis meæ*, id est in toto tempore vitæ meæ, quæ nihil aliud est quam tribulatio. Et hoc fere idem est quod superius dixit, *ad te clamavi tota die*, nisi quia aliud notat, cum dicit *tribulationis*; ac si poneret : Quævis assidue in tribulatione fuerim, nunquam tamen a clamore cessavi, ideoque dignus sum exaudiri.

Ostendit autem quæ utilitas sequetur de exauditione sua, sic : Dico *Auribus percipe orationem meam*; et ita facies. Et *quia exaudisti*, id est exaudies me, custodiendo et resuscitando *omnes*, id est omnimodi *gentes quasunque fecisti*, per meam resurrectionem *venient ad te* fide, quæ longinquæ sunt incredulitate. Non vacat a pondere, quod ponit, *fecisti*. Ac si dicat : Dignum est ut ad te veniant, cum eas creaveris. Quid enim competentius quam ut Creatori creatura subjiciatur? Et postquam venerint, *coram te existentes*, id est in beneplacencia tua *adorabunt te*, id est venerabuntur te devotione et humili oratione. *Et etiam glorificabunt aliis nomen tuum*, id est prædicabunt successoribus gloriosum esse nomen tuum. Versus autem qui hunc præcedit, scilicet *Non est similis tui in diis*, etc., per phantasmam interpositus, sic post hunc versum qui est *Omnes gentes*, etc., legendus est. Dico quod *omnes gentes ad te venient*, relictis idolis. Et merito : *Non enim est similis tui in natura aliquis in diis*, id est in idolis eorum, quæ falso dii erunt; *et non est aliquis agens secundum opera tua*, id est operans mirabiliter, ad modum mirabilium operum tuorum. Singula igitur singulis reddit, cum addit : Vere nullus in diis operatur *secundum opera tua*; *quoniam tu solus magnus es*, id est potens et faciens mirabilia opera. Ipsi vero neque magni, neque mirabilia operantes : et nullus **344** similis tui in natura; quia tu solus Deus es, et nullus eorum Deus. Orat autem aut pro gentibus convertendis, sic : Dico quod *gentes ad te venient*, et pro eis, Domine Pater, scilicet *deduc* de virtute in virtutem me, id est ipsas *gentes* meas futuras in via tua positas, id est in fide et cognitione tui, per quam *ad te venient*; et *ingrediar*, id est ingredian-

tur mei ad vitam positi in veritate tua, id est in A
veris præceptis tuis; vel ingrediantur, id est pro-
moveantur in veris præceptis tuis. Et in hac dedu-
ctione et ingressione lætetur cor meum, id est cor
meorum, scilicet non contristentur in completionem
præceptorum tuorum, sed lætentur; non sic tamen
ut inde superbiant, sed sic ut timeat, id est mei ti-
meant nomen tuum, quod est Dominus, scilicet ti-
meant hoc quod designatur in te per hoc nomen
quod est Dominus. Scilicet te omnipotentem esse et
ultorem, qui eos punies si superbierint. Unde Do-
minus per Prophetam dicit: « Si Pater vester sum,
ubi amor meus? si Deus, ubi honor? si Dominus,
ubi timor? (Mal., 1, 6). »

Enuntiat autem futurum quod oravit, cum adjungit:
Oro ut mei deducantur et timeant te, et ita erit:
scilicet *Confitebor tibi, Domine Deus meus*, id est
cum sis Dominus et Deus meorum, mei laudabunt te
in toto corde meo, id est in tota affectione cordis
sui: scilicet ut non in parte tibi vacent, et in parte
mundanis; sed ex toto te laudabunt tota affectione.
Et glorificabo, id est gloriosum prædicabunt aliis
nomen tuum, et hoc in æternum. Hoc autem ideo re-
petit, ut addat: Merito glorificabunt nomen tuum,
et confitebuntur tibi in toto corde; quia *miseri-
cordia tua magna est super me*, id est meos; scilicet quia
ipsis meis conferes per misericordiam tuam magna
beneficia, illustrando eos virtutibus et bonis operi-
bus. Et prius *eruisi animam meam ex inferno infe-
riori*, id est erues animam meorum ex corruptione
cæcitatatis, quæ inferior infernus, id est imitas con-
grue dicitur, quantum ad corruptionem corporis, sci-
licet quantum ad passibilitatem et mortalitatem. Cum
enim corruptio corporis, quod indignius est in ho-
mine, jure infernus dicatur, id est imitas et dejectio,
convenienter animæ corruptio per cæcitatem dicitur
inferior infernus, id est inferior dejectio. Quanto
enim res dignior et altior, tauto ejus dejectio inferior
et gravior. Hic igitur Deus fideles suos de inferno in-
feriori liberat, id est eorum animam, prius per cæci-
tatem corruptam, spiritali gratia illustrat. In futuro
vero de inferno corporis eos eripiet, cum immortales
et impassibiles faciet. Vel sic iste versus legitur
competentius, ut ad Christum referatur: Dico confite-
buntur tibi, et glorificabunt nomen tuum. Et hoc inde
continget quia *magna est*, id est erit, *miseri-
cordia tua super me*, ut mihi constantiam des in passione,
et post omnem mundum ditioni meæ subicias, et
dones mihi nomen quod est super omne nomen. Et
eruisi, id est erues animam meam ex inferno inferiori,
ad quem descendet, ut inde fideles in tenebris exi-
stentes extrahat. Infernus inferior congrue dicitur
infernus ille localis ad comparationem hujus mundi
qui superior est et tamen infernus dicitur; id est
imus et dejectus ad comparationem patriæ cælestis,
quæ dicenda est mons lætitiæ.

Post orationem de gentibus, etiam de insurgen-
tibus in eum Judæis orare intendit. Sed ut sua ora-
tione egere intendat, prius eos culpabiles esse mon-

strat, sic: Oravi te, Domine Pater, pro gentibus
salvandis; volo etiam te orare pro iniquis Judæis.
Et utile quidem eis est ut pro ipsis orem, o Deus.
Nam iniqui, id est minores in populo Judæorum,
non ex merito meo sed ex iniquitate sua *insurrexe-
runt in me*, inclamantes Crucifige (Joan. xix, 6),
et cætera talia; et *Synagoga potentium*, id est con-
gregatio pontificum et cæterorum principum, *quæ-
sierunt animam meam auferre*, et non proposue-
runt te ultorem futurum ante conspectum suum,
scilicet non proposuerunt ante conspectum mentis
suæ te sic debere ulcisci, quia ex iniquitate in me
insurrexerunt, quod utique proponere deberent.
Et tu, Domine, non inde juste punias, sed ut
pars eorum salvetur, tu, Domine Deus, *mise-
ricors 345* in natura; et *miserator*, secundum exhi-
bitionem misericordiæ; et *patiens*, expectando pec-
catores, non statim puniens; et *multæ misericordiæ*,
condonando peccata conversis; et *verax*, complendo
omnia quæ promittis: quia scilicet *verax* es, et me
salvandum et glorificandum promiseris, *respice in
me*, tibi usque ad mortem obedientem, et sic da im-
perium totius mundi, mihi *puero*, id est servo tuo,
in nullo tibi resultanti, et antea quam des imperium,
post tres dies *salvum fac a morte filium ancillæ tuæ
Mariæ*. Ac si dicat: Non solum hoc promeretur
obedientia mea ut me salves, sed et obedientia ma-
tris meæ; cui cum per Gabrielem mandasses quod
me conciperet, non incredula neque rebellis, sed
obediens facta et fidelis: ecce, inquit, id est parata
sum, *ancilla* namque Domini sum (Luc. 1, 38), etc.
Et non sic me salves a morte, ut hoc lateat; inutilis
enim mundo esset resurrectio mea. Sed quia *mise-
ricors* es et *miserator* et *patiens* et *multæ misericor-
diæ*, *fac mecum signum resurrectionis in bono*. Et
bene ponit *meum*, ut se innuat esse Deum. Quasi
diceret: Ego, secundum quod Deus sum, faciam si-
gnum resurrectionis, id est mirabilem et manifestam
resurrectionem. Signum quippe pro miraculo sæpis-
sime ponitur. Dico quod faciam signum resurrectio-
nis, et hoc *signum* erit in bono, id est in utilitate
Judæorum et gentium convertendorum. Vel: ego
faciam, id est complebo signum Jonæ, scilicet ut
sicut Jonas die tertia de ventre ceti egressus est,
ita ego die tertia carnem meam de sepulcro resusci-
tatum egredi faciam (Matth. xii, 40). « Potestatem
enim habeo ponendi animam meam, et iterum su-
mendi (Joan. x, 18). » Dico quod ego faciam signum
in bono; et tu Pater *fac mecum*, id est cooperare
cum sancto Spiritu hoc signum in bono, ut: *ideant
fide*, secundum partem salvandorum dic. Judæi, qui
me oderunt, quoniam tu, Domine, *adjuvisti me*, et hoc
modo adjuvisti quod *consolatus es me* in resurre-
ctione, qui modo tristis sponte sum in passione. Et
hoc videndo confundantur bona confusione qui ode-
runt me, et sic convertantur.

IN PSALMUM LXXXVI.

Titulus octogesimi sexti: *Filiis Core. Psalmus can-
tici*. Quod sic exponitur: Iste psalmus cantici, id est

lætitiae, (non quod in eo agat Propheta de lætitia remunerationis æternæ, sed quia valde lætatur hic Propheta, agens laudem Sion, id est Ecclesiæ primitivæ de Judæis), proponitur *filiis Core*, id est adoptivis filiis Crucifixi, quorum utilitati in hoc psalmo Propheta intendit. Laudat enim in hoc psalmo Propheta Ecclesiam primitivam, de fundatione et gloria portarum suarum, et, ut auctorizabilior laus sua sit, Spiritum sanctum eam laudantem introducit. Cui Ecclesiæ primitivæ, ad cumulum ejus laudis, dicit Ecclesiam de gentibus adjungendam esse, et Christum Deum et hominem, et ipsius Ecclesiæ (quæ Dei civitas est) Dominum in ea nasciturum esse. Et hanc laudem ad utilitatem filiorum Core facit, scilicet ut, qui, jam per baptismum filii Core facti, ejus civitatis cives sunt, hac laude instigati nunquam ab ejus participatione discedant; qui vero nondum ejus cives existunt, tali laude ad eam attrahantur. Et bene quidem Christus Core dicitur, id est calvus, eo quod a Judæis, qui stulti fuerunt ut pueri, derisus sit, a similitudine reorum, qui pro sceleribus decalvati, id est capillis truncati, deridentur. Quod in Elisæo calvo præmonstratum est; qui cum discedens a Jericho montem Bethel ascenderet, pueri eum ascendentem considerantes deridebant, dicentes: « Ascende, calve, ascende, calve (*IV Reg. II, 23*). » Qui mox, divina ultione permittente, a duobus ursis silva egredientibus devorati sunt (*Ibid., 24*). Sic et Judæi, quia Christum ab Jericho transeuntem, id est ab hac vita, et Bethel, id est cælum, per exitum mortis ascendere parantem, dum crucem ascendit, deriserunt, dicendo: « Si Filius Dei es, descende de cruce (*Matth. XXVII, 40*), » mox post 42 annos a duobus imperatoribus, Tito scilicet et Vespasiano, Roma exeuntibus destructi sunt. Et bene mundi hujus vita Jericho dicitur, eo quod ad modum lunæ aliquando per prospera augmentari, aliquando vero per adversa despicere videatur. Jericho quippe *luna* interpretatur. Congrue quoque per montem Bethel, cælum designatur, quod excelsa domus est, videlicet habitatio ejus summa, non localis sed spiritalis. Bethel sane *domus Dei* interpretatur.

346 *Fundamenta ejus in montibus sanctis.* Cum ita laudem Ecclesiæ primitivæ, quæ Dei civitas est, videatur agere, quasi de ea aliquid jam dixisset (ponit enim in principio hanc relativam vocem, quæ est *ejus*), innuit nobis quod de ea jam multum et frequenter in mente cogitando egerit. Et per hoc eam valde commendat, cum ipse, vir gravissimæ auctoritatis, de ipsa Ecclesia se frequenter cogitasse innuat. Et est ac si dicat: *Sion*, id est Ecclesia primitiva, quæ speculabitur æterna, non attendendo præsentia, valde laudabilis erit. *Fundamenta* enim *ejus* erunt *in montibus sanctis*, apostolis scilicet et prophetis, qui montes erunt dicendi, scilicet in perfectione virtutum et operum Excelsi. Quod est dicere: *Sion* fundabitur in doctrina prophetarum et apostolorum, ut, firma facta, ad hostium visibillum et invisibillum impulsam non corrumpatur. Qui prophetæ

A et apostoli montes dicuntur excelsi, ad differentiam hæreticorum et pseudo prædicatorum, qui, tametsi montes sicut, id est in sæculari sapientia proveci, non tamen sancti sunt sed tenebrosi. Unde a Domino nobis per Scripturam præcipitur ut in montibus tenebrosis pedem offendere caveamus. Dicuntur autem prophetæ et apostoli Ecclesiæ fundamenta, eo quod per ipsorum doctrinas super unum et immobile fundamentum, quod est Christus, in fide fundata sit. Juxta illud Apostoli: « *Ædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapido Christo Jesu (Ephes. II, 20).* » Sed *diligit Dominus*, etc. Quod sic conjungitur: Dico quod *Sion* inde laudabilis sit quia fundata est *in montibus sanctis*. Laudabilis etiam est de pulchritudine et perfectione portarum suarum, apostolorum scilicet, qui non solum fundamenta, sed etiam Ecclesiæ portæ dicuntur, eo quod eorum doctrinis ad ejusdem Ecclesiæ consortium infideles introeunt. Et per hoc portæ ejus speciosas in virtutibus et operibus esse convincitur, quia *Dominus*, qui eas non diligeret nisi pulchræ essent, *diligit portas Sion*, id est diligit *super omnia tabernacula Jacob*, scilicet apostolos diligit et militantes plusquam omnes in priori populo Judaico, qui fuit de genere Jacob; qui ideo tabernacula dicuntur, quia Deo in tabernaculis militaverunt, id est in militia carnalium observantiarum, quæ ad similitudinem tabernaculorum transitoria fuerunt, postquam significata advenerunt. Quasi dicat: Ideo magis diligit Dominus apostolos, quia ipsi in moralibus præceptis sibi militaverunt. Fideles vero in priori populo in carnalibus observantiis, quæ umbræ sunt moralium, Deo militaverunt. Pauci vero, jam fide Ecclesiæ membra existentes, etsi fuerint in moralibus militantes, non tamen ideo perfecte ut apostoli, ideoque digne minus dilecti. Sive si hanc laudem de omni Ecclesia velimus accipere, pars cujus jam in cælis cum angelis lætatur, pars autem in hac vita degens adhuc sub angustiarum pondere Deo militat, *portas Sion* accipimus virtutes quæ portæ ejus sunt, per quas ingreditur ad vitam; quas Dominus *diligit* magis quam *tabernacula Jacob*, id est transitoriam militiam carnalium observantiarum prioris populi. Sequitur:

Gloriosa, etc. Quod sic continuatur: Laudo te, *Sion*, de fundamentis tuis et portis, et hoc non adinvenio ex me; sed hæc *gloriosa*, scilicet quod talis eris in fundamentis et portis, *dicta sunt mihi de te* a Spiritu sancto, non sermone, sed occulta inspiratione, o *civitas Dei*, munita in virtutibus et bonis operibus. Introducit igitur verba Spiritus sancti sibi interioris loquentis, cum adit *memor ero*, etc. Quod sic adaptatur: Dico quod hæc *gloriosa dicta sunt mihi de te* a Spiritu, qui mihi talia adhuc ad tui laudem prædicat. Ego qui visus sum oblivioni dedisse Raab et Babylonem, non illuminando fide, *memor ero Raab et Babylonis*, ut ad fitem eam adducam, et hoc *scientibus me*, id est per predicatorum Ecclesiæ primitivæ, qui me scient, id est qui me

347 fide cognoscent. Raab quidem et Babylon hic videntur idem denotare : scilicet gentium multitudinem. Raab enim *superbia* vel *latitudo*; Babylon vero *confusio* interpretatur. Unde congrue gentium populus Raab et Babylon dicitur, eo quod per voluptatem et vitia late incesserit, et Deo cultum debitum denegando contra eum superbierit; qua de re dignum se confusione fecit. Dicitur quoque idem populus Raab per historiae figuram. Sicut enim Raab meretrix in Jericho, dicitur olim exploratores filiorum Israel suscepisse, et per hoc meritum domus suae familiam in destructione Jericho sub signo funiculi rubei a perditione salvasse (*Jos. 11*); sic et pars gentium quae apostolos suscepit, et eis credidit, qui Dei exploratores in gentibus fuerunt, per signum purpuræ passionis Christi, et in die iudicii cum omnibus imitatoribus suis salvabitur, cum Jericho, id est deficiens malorum civitas destruetur. Quæ Jericho dicitur, eo quod hic in prosperitate crescat, in futuro vero in tormentis sit defectum passura, ad similitudinem lunæ crescentis et decrescens.

Ecce alienigenæ, etc. Quod sic adaptatur : Dico quod *memor ero Raab et Babylonis*, et ita erit. *Ecce enim* jam certum est quasi præsens sit, quod *alienigenæ*, id est gentes quæ alienæ sunt a fide, et alterius generationis quam Judæi, scilicet illi alienigenæ dico, qui sunt et *Tyrus* et *populus Æthiopum*, id est pars quorum est Tyrus, id est angustia, scilicet angustians fideles meos multimode, et pars est populus Æthiopum, et si non sint Tyrus, id est nigri in peccatis ad modum populi Æthiopum, qui niger est in corpore. Illi omnes, scilicet et Tyrus et populus Æthiopum qui sunt pars alienigenarum, *fuertunt illic*, id est adjungentur in consortium illius Sion primitivæ per scientes mo. Si enim, *Nunquid*, etc. Quod sic conjungitur, et præposterate legitur. Dico, o auditores, quod hoc dicit mihi Spiritus sanctus, *memor ero et ecce alienigenæ*. Et ad cumulum laudis ejus hoc de ea mihi testatur, scilicet quod et quidam *natus est*, id est nascetur in ea *homo*, id est secundum quod homo, et ipse qui in ea nascetur, *fundavit eam*, id est creabit eam, et in fide et in virtutibus fundabit *Altissimus*, id est secundum illam naturam qua Deus erit omnipotens. Quod est dicere : Christus secundum humanitatem in populo Judaico nascetur, qui tamen secundum divinitatem eum creavit, et in fide fundabit secundum partem. Et hoc quod de te obscure dico, o Sion. *Nunquid dicit homo*, id est nunquid solvet aliquis qui sit simpliciter homo, id est animalis et non spiritalis? Vere non dicet, id est solvere non poterit qualiter hoc continget, quod homo nascetur in te, et ipse fundabit te. « Animalis enim homo non percipit ea quæ Dei sunt (*I Cor. 11, 14*). » Per hoc autem innuit, hoc ineffabili mysterio et sacratissimo contigisse, quod homini dicit esse insolubile : vel sic. Dico quod homo nascetur in te; et ipse fundabit te. Et hoc, o Sion, *nunquid dicit homo*, id est nunquid audebit

PATROL. CLII.

dicere quilibet qui simplex homo sit, id est animalis non etiam spiritalis, nequaquam. Non enim debiles hoc testari ausi sunt quod Christus Deus et homo fuisset. Unde Manichæi mentiti sunt eum non verum hominem fuisse, sed corpus phantasticum suscepisse. Judæis enim hoc erat scandalum, gentibus autem stultitia (*I Cor. 1, 23*), ut quilibet Deus et homo diceretur. Hoc autem ad laudem prædicatorum prædicat, quod scilicet eos innuit esse constanter prædicaturos, quod debiles consistere non audebunt. Si *Dominus narrabit*. Quod sic jungitur. Quia dixerat : *Nunquid dicit homo*, ne quilibet intelligeret hoc adeo grave esse, quod nullus ex toto dicere posset vel auderet, addit : *Quamvis hoc non dicit homo*, tamen non ex toto tacebitur. *Dominus enim Deus narravit hoc*, id est narrabit in *scripturis populorum*, id est in Scripturis quæ populis Christianis proponuntur ad intelligendum. Ac si dicat : Non erunt illæ Scripturæ intelligibiles et nimis obscuræ ut scripturæ philosophorum, quæ nimis obscuræ sunt, et a paucis **348** intelliguntur, cum fere nihil veri loquentur; sed cum vera et manifesta prædicent, a multis populis intelligentur. In hoc autem ipsas Scripturas valde commendat. Ostendit etiam ad laudis earum exaggerationem ipsarum auctores, cum adjungit : Dico quod in *scripturis populorum* narrabit, et id est scilicet in *scripturis principum horum populorum* narrabit hoc qui fuerunt, id est qui erunt in ea Sion. Quod est dicere : Non in qualibuscunque scripturis populorum hoc narrabit, sed in Scripturis apostolorum, qui erunt principes in doctrina illorum populorum qui erunt in ea Sion. Sequitur : *Sicut lætantium*. Quod sic continuatur : Facit apostropham ad eam ex jocunditate nimia, sic. Dico, o Sion, quod hoc dicit mihi Spiritus sanctus de te, quoniam homo nascetur in te, et ipse fundabit te. Et hoc insuper dicit mihi de te, quatenus habitatio *omnium habitantium in te* erit sicut habitatio lætantium. Quod est dicere : Omnes qui in te fide habitabunt, erunt sicut lætantes in puritate conscientie suæ. Juxta quod Apostolus dicit : « Gloria nostra hæc est testimonium conscientie nostræ (*II Cor. 1, 12*). » Et bene ponit non lætantium, sed *sicut lætantium*, quia licet hic valde fideles de puritate conscientie suæ lætentur revera et ample, ad comparationem tamen æternæ lætitie futuræ hæc præsens non dicitur lætitia; sed sicut lætitia, id est umbra lætitie futuræ. Per hoc autem attrahit ad consortium Ecclesie illos qui extra Ecclesiam sunt, cum ipsius habitatores dicat esse lætantes.

IN PSALMUM LXXXVII.

Titulus octogesimi septimi. *Canticum psalmi filii Core, in finem pro Melech* [al., *Maeleth*] *ad respondendum, intellectus Emman Israelitæ* [al., *Ezrahite*]. Non dicit *canticum* quod hic agat de jocunditate remunerationis æternæ, sed quia Christus hic de passione sua agens, et orans ut Deus eum constantem faciat et resuscitet, instruit omnes qui sunt filii sui

adoptivi, ut sicut ipse non invitus, sed cum lætitia pro nobis cruce sustinuit, licet secundum carnis debilitatem tristis appareret, ita et filii ejus pro eo si necesse fuerit, cum lætitia debeant adversa sustinere, et in ipsis adversis orare. Et hoc in titulo intuitur cum dicit: *Canticum psalmi filiis Core, in finem, pro Melech ad respondendum*. Qui sic adaptatur. *Canticum hujus psalmi*, id est jocundum negotium hujus tractatus, scilicet negotium passionis Christi, in quo ipse pro salute mundi passus præcivuit. Ideoque dicitur *canticum* quod in hoc psalmo continetur, proponitur *filiis Core*, id est filiis Christi, qui filii ejus adoptivi facti sunt per passionem. Et proponitur ipsis *ad respondendum*, id est ad hoc ut ei respondeant, non verbis sed factis, scilicet ut sicut ipse præcivuit pro eis patiendo, ita et ipsi si oportuerit succinant et respondeant, pro eo mortem pati non fugiendo. Et non inviti respondeant, aut quasi ex necessitate; sed *pro Melech*, id est secundum concordiam charitatis et dilectionis, scilicet ut sicut ipse cum charitate dilectionis sustinuit; sic et ipsi cum charitate sustineant, et in hoc secum concordent. Nam si tradiderint corpus suum ut ardeant, charitatem autem non habeant, nihil eis proderit (I Cor. XIII, 3). Et hanc responsum non ad horam facere debent, sed usque in finem vite. « Qui enim perseveraverit usque in finem hic salvus erit (Matth. x, 22). » Melech quidem chorus interpretatur. Etenim quia in choro solet esse concordia cantus, Melech pro concordia competenter accipitur. Et hoc est *intellectus Eman Israelita*, id est hoc intellexit Christus, esse scilicet cantandum, id est jocundum in anima in tribulatione, licet tristitia sit exterius ex carne; Eman quippe frater, Israelita vero videns Deum interpretatur. Unde congrue Christus Eman Israelita dicitur; qui frater noster est, et secundum humanitatem nostram quam participavit, et secundum divinitatem suam, cujus nobis participationem donavit. Unde idem dicit: « Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, ipse meus frater est (Marc. III, 5). » Et alibi: « Ite, dicite fratribus meis (Matth. XXVII, 10). » Israelita vero digne dicitur. Quis enim ei potest æquiparari 349 in Dei visione, cujus humanitatem Verbo Dei conjunctam esse non est dubium, in ejusdem personæ inenarrabili unione? Per hoc igitur filios Core vehementer attrahit ad cantandum in tribulatione, cum perhibeat Christum hoc intellexisse. Non enim hoc intellexisset, si non utique ad passionis obedientiam voluntarie cucurrisset.

Domine Pater Deus opifex salutis meæ, in die, id est in prosperitate, *et nocte*, id est in adversitate, *clamavi*, id est clamore intenso egi bonæ devotionis. Et hoc est *coram te*, id est hoc vides tu, quicumque hoc ignoret. Ergo *oratio mea facta in conspectu tuo*, id est facta de tali re quæ est in conspectu tuo, scilicet facta de perfectione constantiæ, et de resurrectione, quæ tibi bene placent, ut de eis orem: et quæ dono digna sunt, *intret*, id est admittatur ad

A hoc ut compleatur a similitudine honestorum legatorum, qui thalamum Domini intrare permittuntur. Quod dicit in *die clamavi et nocte coram te*, interpositum est, et est ac si sic diceret: Cum tu Dominus sis omnium et Deus, et per hoc te manifestum est omnipotentem esse: et jam opifex meæ salutis exsiteris, et talia etiam orem quæ in conspectu tuo sunt, oro ut oratio mea intret, id est admittatur. Et quia dixerat *salutis*, ipsam salutem ostendit cum interponit: Hujus scilicet salutis fuisti opifex, quod me adeo perfectum fecisti, quod non remissus fui: sed *clamavi*, id est clamore intensæ devotionis egi, et in *die et nocte*, non factus in die superbus, nec in nocte timore contractus: quod æque summa salus est ne quis in die vel in nocte a tali clamore desistat. Dico *intret oratio mea*, et ut non excludatur: *inclina aurem tuam*, id est condescendere fac potentiam misericordię tuæ humili precii meæ. A similitudine medici, qui aurem ægroto inclinat, seu jam sæpius ostensum est. Et necesse est ut aurem ad *precem meam inclines, quia anima mea repleta est malis*, id est replebitur tribulationibus. Mala nimirum pro tribulationibus sæpissime ponuntur; verbi gratia in Job: « Si bona suscepimus de manu Domini: mala autem quare non suscipiamus (Job II, 10). » Et adeo replebitur anima mea malis, quoniam *vita mea*, id est ipsa anima, quæ causa est vitæ n. er, *appropinquavit*, id est appropinquabit, *inferno*, scilicet per nimium tribulationum pondus a corpore separanda, in infernum descendet: et partem salvandorum inde extrahet. Dico quod *ani: a mea replebitur tribulationibus*. Et ad cunilum persecutionum mearum, *æstimatus sum*, id est æstimabor a persecutoribus meis Judæis, *cum descendantibus in lacum*, id est cum latronibus descendantibus in profunditatem vitiorum, deputatus sum dignus tradi turpiter in mortem. Unde propheta testatur: « Et cum iniquis deputatus est (Isa. LIII, 12; Luc. XXII, 37). » Et *factus sum*, id est factus pro reputatione eorum vilis et abjectus, sicut *homo siue adjutorio*, scilicet putabunt me nullatenus adjuvandum esse: cum ego tamen futurus sim *liber a jure mortis*, existendo *inter mortuos*. Scilicet cum ero in numero mortuorum in corpore mortuus; non ero tamen in potestate mortis, ut me retinere valeat; sed liber ero, ut quando mihi placuerit, resurgendi habeam facultatem. Per hoc quod æ liberum dicit, quoniam voluntarie patietur, innuit, unde nos ad affectum patienti instruit. Et *existimabor* adhuc ab eisdem persecutoribus esse peccator, sicut sunt multi vulnerati prius a prava suggestionem per consensum, et jam dormientes in sepulcris, id est sopiti et mortui in corporibus suis per operationem nimix voluptatis. Scilicet ne similem reputabunt peccatoribus, qui prius a suggestionem sua in consensu vulnerati, jam ad consuetudinem operandi voluptatem devenerunt, et adeo quod animæ eorum sunt *dormientes in sepulcris*, id est sopitæ et mortuæ in voluptatibus corporum, quæ recte sepul a per similitudinem dicuntur. Sicut

enim corpora in sepulcris jacentia deficiunt et fe-
tent; ita et animæ voluptatibus corporum assen-
tiendo **350** immorantes in vitiis, exterius malæ
famæ fetorem emittunt. *Quorum dormientium non
es amplius memor*, id est qui adeo dormiunt, quod
amplius eorum non existis memor, ut eos exsuscites.
Dico quod existimabunt me similem dormientibus :
et ipsi tamen sunt repulsi de manu tua, id est de
protectione tua malis meritis suis, ut eorum non sis
memor; ac si dicat: Si ipsi qui me talem repu-
tant, justii essent, non tam mirabile videretur. Sed
cum ipsi adeo peccatores sint, ut jam malis meritis
suis exigentibus, de manu tua repulsi sint, me qui
justus sum talem existimare, mirum videtur et pe-
nitus indignum. Et per hoc filios Core instruit con-
tumelias peccatorum, licet justii sint, voluntarie pati,
cum ipse singulariter justus et a peccatis liber, tot
contumelias sustinuerit.

Et posuerunt, id est ponent me pro reputatione
sua in lacu inferiori, id est in profunditate peccato-
rum, scilicet reputaverunt quod jam devenissem in
infimam profunditatem peccatorum. Et posuerunt
me reputatione sua in tenebrosis, id est in numero
tenebrosorum. Scilicet reputaverunt me esse in te-
nebris ignorantie Dei, et non in qualicumque igno-
rantia; sed in umbra causa mortis, id est in illa
obscuritate ignorantie quæ causa est mortis æter-
næ. De qua legitur: « Ignorans ignorabitur (I
Cor. xiv, 58). » Ille videlicet ignorans, qui Dei præ-
ceptorum notitia penitus caret. Sunt enim quædam
ignorantie quæ ad mortem minime ducunt: ut si
divinæ Trinitatis et unitatis habitudinem, et cætera
talia ineffabilia Dei mysteria ignoramus. Et hoc quo-
que reputabunt, quod furor tuus confirmatus est su-
per me, id est nimia ira tua firma et immobilis con-
tigerit super me, id est contigerit in me ad hoc ut
opprimat me, ad modum ponderosorum desuper
cadentium. Quod est dicere: Hoc est dicere: Hoc ipsi reputabunt
quod hic mihi valde sis iratus et malevolus, et in
futuro prout ipsi reputabunt: *induxisti super me*, id
est induces ad oppressionem et destructionem mei
omnes fluctus tuos, id est omnes vindictas per tor-
menta, quæ congrue quidem fluctus dicuntur. Sicut
enim fluctus supervenientes naufragum mergunt, ut
non possit exurgere; sic et vindictæ Dei damnandos
in tormenta demergent, ne valeant ulterius eva-
dere. Non solum vero hoc mihi continget, ut talis a
persecutoribus existimer, sed etiam ad miseriarum
mearum accumulationem, *longe fecisti*, id est per-
mittes longe fieri a me notos meos. Scilicet tanta
erit persecutio mea, quod discipuli qui sunt noti
mei fugientes elongabuntur a me. Et non solum
elongabuntur, sed et *posuerunt me abominationem*,
id est causam abominationis sibi, scilicet quibusdam
eorum de resurrectione mea desperantibus, videbitur
abominabile, mihi adhæsisse. Et etiam *traditus
sum*, id est tradar Judæis a quodam discipulo meo
Juda Iscariote. *Et cum tradar non egrediebar*, id est
non egrediar de obscuritate potentie; a similitu-

dine illius qui in obscuritate loci cujuslibet existens,
non vult egredi ne appareat. Ac si dicat: Possem
quidem exercere potentie meæ vindictam super eos,
cum ejus traditus fuero; sed ego non manifestabo
eis potentie meæ magnitudinem, quæ eis obscura est
et ignota. Cæterum patienter omnia sufferam, ut
meis exemplum tribuam patienter sine rebellionem
patiendi, ubi etiam locum habebunt ulciscendi. Et
quia non egrediar; *oculi mei languerunt*, id est apo-
stoli languerunt, scilicet deficientes a spe resurre-
ctionis meæ, præ inopia lucis interioris, scilicet
quia non erunt interius fide plenarie illuminati,
deficientes a spe resurrectionis. Unde quidam despe-
rando dixisse leguntur: « Nos sperabimus quod hic
redempturus esset Israel (Luc. xxiv, 21). » Oculi qui-
dem in Ecclesia convenienter apostoli dicuntur, co-
quod minoribus pastoralis cura prævideant; ad si-
militudinem oculorum, toti corpori prævidentium.
Dico quod *anima mea replebitur malis*, et *astimatus
ero cum descendantibus in lacum*, et traditus ero, et
oculi mei languerunt. Ego tamen non hac occa-
sione remissus fui; sed *clamavi ad te, Domine* **351**
Pater, id est clamore intensæ devotionis egi ad te,
ut me constantem faceres, et resuscitares; *et tota
die*, id est jugiter, *expandi manus meas*, id est dila-
tavi manus cordis, affectiones bonas scilicet, ad te
promerendum; id est ad hoc ut gratiam tuam pro-
mererer, et sic constans fierem, et resuscitarer.
Dico quod *clamavi* dicens: o Domine, noli me pati
remanere in sepulcro. Non sic dico ut non ponar in
eo; sed ita ut non remaneam in perditione, id est
ut non putrescam.

Nunquid enim facies mirabilia in mortuis in anima,
scilicet facies hæc mirabilia in hominibus, qui mor-
tui sunt per peccatum originale: ut eos ad vitam
reducas per fidem, sicut promisisti, me remanente
in sepulcro et in perditione? Minime. Aut apostoli
qui erunt *medici* tui, erogando medicinam do-
ctrinæ infirmis in anima mortuis, *suscitabunt* per
doctrinam ad vitam fidei ipsos mortuos, omne hu-
manum genus scilicet, et ipsi suscitati, *confitebuntur
tibi*, id est laudabunt te et ore, et corde, et opere,
me remanentem in sepulcro: *Nunquid etiam nar-
rabit aliquis salvatus misericordiam tuam*, id est repa-
rationem humani generis factam per misericordiam
tuam, *in sepulcro*, id est in consideratione sepulcri
mei, scilicet si me consideraverit in sepulcro rema-
nere et non resurgere? *Et nunquid narrabit aliquis
veritatem tuam*, id est te veracem esse in comple-
tione resurrectionis meæ, quam per prophetas pro-
misisti, *in perditione*, id est in consideratione perdi-
tionis meæ, scilicet si permiseris me ad perditionem
devenire, ut non resurgam? *Et nunquid cognoscentur
in tenebris*, id est in tenebrosis, scilicet gentes quæ
sunt in tenebris ignorantie, cognoscent per narra-
tionem apostolorum *mirabilia tua*, quæ per me ope-
raberis, scilicet expugnationem diaboli, et salutem
mundi, et cætera mirabilia quæ multa sunt, me
remanente in sepulcro et in perditione? *Et nunquid*

cognoscetur in terra oblivionis, id est in gentibus quæ terra maledicta sunt per Adam, et quandiu videris oblivioni tradidisse, *justitia tua*, id est nunquid cognoscent ipsæ gentes omnem justitiam esse a te non a se, si remansero in sepulcro et in *perditione*? Minime.

Hoc autem quod sub interrogatione sic ponit oratio est cum majori pondere affectionis facta, quam si sine interrogatione fieret. Et est ac si dicat: Resuscita me; nam si in sepulcro remansero et in *perditione*, hæc inconvenientia contingent: scilicet non facies mirabilia in mortuis, neque *medici suscitabunt* ipsos mortuos prædicatione sua: neque mortui resuscitati *tibi confitebuntur*, neque *narrabit aliquis* prædicatorum *misericordiam et veritatem tuam*, neque gentes quæ tenebræ sunt, et terra oblivionis cognoscent *mirabilia tua*, et omnem justitiam a te esse. Cum igitur hæc inconvenientia ostendit, ad præstandum quod orat Dei clementiam magis compellit. Repetit autem quod dixit, *clamavi*, ut addat. Dico quod hæc inconvenientia contingent, nisi resuscitatus fuero: et ideo ut resuscitari mererem: *clamavi ad te, Domine Pater, ego qui dignus sum exaudiri*. Et a clamore non deficiam: sed *oratio mea* cum clamore facta, in mane, non in tenebris, id est in claritate bonæ conscientiæ et devotionis meæ, *præveniet te*, id est *præveniet* remunerationem tuam, scilicet promerebitur remunerationem, a similitudine strenui militis, qui præcedit donativum obsequio, ut post digne ipsum donativum suscipiat. Quod est dicere: Ut dignus sim resuscitatione, promerebor hoc prius irremissa oratione et clamore. Nam prius in vinea est laborandum, postea vero denarius accipiendus. Facit autem questionem, ut postea solvat: videlicet quare Deus eum noluerit exaudire orantem ut posset tribulationem passionis evitare, eum adjungit: *Ut quid*, etc. Quod sic jungitur: Dico quod clamavi orando de resurrectione. Oravi etiam ut, si possibile est, transeat a me calix passionis. Et *ut quid, Domine, repellis hanc orationem meam*, permittendo me pati, et hoc modo *avertis*, id est videris avertere a me *faciem*, id est benevolentiam tuam: a **352** similitudine iratorum, qui ab his quibus irati sunt, faciem avertunt? *Faciem* pro benevolentia ponit, eo quod in faciei serenitate solet benevolentia denotari.

Quamvis autem *orationem meam* repellas, ego tamen, qui affligi permittor, *pauper sum*, id est humilis erga te, sicut pauper erga divitem, et in *laboribus* prædicationis, a *juventute mea*, id est a principio juventutis, scilicet a trigesimo ætatis meæ anno, a quo tempore licitum est prædicationem exercere. Et ego *exaltatus*, id est valde promotus in humilitate, et laboratione prædicationis, quod æque magna exaltatio est. *Humiliatus sum*, id est defectus in tribulationibus, et *conturbatus* metu ipsarum tribulationum; ac si diceret: Si superbus et otiosus existerem, non esset mirum meam orationem repelli. Sed cum sim humilis ad modum pauperis, et labo-

rans in obedientia prædicationis, et in his valde sublimatus, admirabile est cur me tam severiter in tribulationibus permittas humiliari et conturbari. Quæstio est facta, ad solvendum accedit, cum dicit: *In me transierunt*, etc. Quod sic continuatur: Dico hic quod posset quæri, scilicet quare *repellis orationem meam*, et quare me permittis humiliari et conturbari? Et ecce quare hoc sit: ideo, scilicet humilior, quia *iræ tuæ*, id est vindictæ tuæ, quas in humanum genus exerces propter peccatum Adæ, in me *conjectæ transierunt*, id est transibunt ab humano genere; quod est dicere: Passiones in me *conjectæ* causæ erunt quare mortalitas et passibilitas, et cæteræ vindictæ quas tu Deus exerces in humanum genus, destruentur, et ideo *terrores tui*, id est terribiles passiones a te dispositæ, *conturbaverunt me*, id est conturbabunt secundum fragilitatem carnis; vel terrores passionum multarum, quas scio me passurum per tuam dispositionem conturbabunt me, non ex necessitate, sed spontanea conturbatione, unde legitur: « Cœpit Jesus pavere et tædere (Marc. xiv, 33). » Et *vete me conturbabunt terrores*. Nam *circumdederunt me sicut aqua*, id est circumdabunt me *tota die* passionibus meæ; sicut aqua, id est ad modum aquæ, scilicet ut me opprimant, a similitudine aquæ quæ aliquem circumdat ut demergat et opprimat. *Circumdederunt*, id est circumdabunt, inquam, *me*, et hoc *simul*, id est ita quod nullus excipiat; ac si dicat: Non ita me circumdabunt, ut partim in uno tempore, et partim in alio, sed omnes me simul circumdabunt, ad exaggerationem calamitatum mearum, ideo quod circumdabor. Ad cumulum autem ærumnarum mearum *elongasti a me amicum et proximum*, scilicet tanta erit conturbatio passionum mearum, quod facies a me fugiendo elongari amicos, apostolos scilicet, qui amici mei sunt, id est valde familiares. « Percuties enim pastorem et dispergentur oves (Marc. xiv, 27). » Et *proximi mei*, id est contribules mei, a me elongabuntur, et *notos meos*, id est occultiores discipulos, sicut Nicodemum et Gamalieleem et cæteros, a me elongari permittes. Et hoc quod elongabuntur contiget a *miseria mea*, scilicet quia miseriam meam multiplicem considerabunt, relinquent me et fugient. Per hoc quod *amicos et proximos et notos a se dicit elongandos*, multiplicem esse miseriam suam innuit, et per hoc nos ad patiendum pro eo magis instruit.

IN PSALMUM LXXXVIII.

Psalmi octogesimi octavi titulus: *In intellectus Ethan Israelitæ*. Quod sic exponitur: Hic habetur *intellectus Ethan Israelitæ*, non ut *Ethan Israelita* hunc intellectum habeat; sed quia Propheta hoc in psalmo agens, hunc tropicum habet intellectum, de *Ethan Israelita*, id est de Christo qui est *Ethan*, id est robustus, devincendo fortem armatum diabolum, et *Israelita* est, ut in præcedenti psalmo ostensum est. Propheta quippe, quia in præcedenti psalmo Christum humiliter agentem de passione sua introduxerat, in hoc psalmo intendit eum magnum et

potentem et incomparabilem ostendere, enarrando beneficia misericordiae Dei, per eum humano generi conferenda. Et hoc etiam auctoritate paterna corroborat, quem loquentem inducit, et beneficia quae sit in Christo et per Christum in Ecclesia operaturus, promittentem. Ostendit **353** etiam hic Propheta non intelligendum esse passiones, quae in Christo et in Ecclesia erunt, futuras ad consumptionem, sed ad eorumdem filium expurgationem. Orat etiam et pro ipso capite et pro membris, ut bonam affectionem suam quam erga eum habet ostendat, et exemplo suo bonam in nobis affectionem pariat.

Misericordias Domini, id est beneficia misericordiae Domini Patris, quae humano generi conferet, in aeternum duratura, *cantabo*, id est cum iocunditate tractabo. Quia vero posset intelligi, quod in sola mente cantaret, determinat, apostropham ad ipsum faciendo, cum adjungit, scilicet *annuntiabo* scripulis, et in *generatione* hac praesenti, et usque in *generationem* ultimam, id est semper quandiu mundus durabit, *veritatem tuam*, id est beneficia misericordiae, quae ideo complebit ut verus appareas in promissione. *Veritatem dico in ore meo paratam*, id est quae non solum mente cogito vel scriptis annuntio, sed ex affectione nimia ore profero. Innuendo igitur sic Propheta affectionem suam, auditores attentos reddit. Vel sic : *Annuntiabo in ore meo*, id est in officio oris mei : *veritatem tuam duraturam in generatione et generationem*, id est in aeternum. *Misericordias et veritatem* pro eodem habet. Posset quaeri : Ubi sunt misericordiae, quas annuntiabis, nusquam apparent? Ad quod sic respondet, hoc auctoritate ipsius Patris confirmando, sic. Dico quod *misericordias cantabo*, quod a me quidem non habeo, sed a te, Domine Pater, *quoniam dixisti* mihi interius inspiratione tua, quod *misericordia*, id est beneficium misericordiae in aeternum duraturum, *aedificabitur in caelis*, id est fiet in apostolis, scilicet quos fide et tui cognitione illuminabis in virtutibus, et operibus bonis sublimabis, et tandem beatificabis. Et *in eis caelis*, id est per eos caelos *praeparabitur* in aliis *veritas tua*, et, id est beneficium misericordiae, quod veritas tua complebit. Inducit autem verba ipsius Patris, sic : Dico quod *dixisti*, et ecce dicta tua *dixisti* ab aeterno, *testamentum meum*, id est firmissimam novam legem meam me daturum *electis meis*, scilicet fidelibus meis in tempore plenitudinis futuris, quos de massa perditorum eligam, et *juravi*, id est firmiter et quasi cum juramento promisi, *David sermo meo*, id est Christo significato per David ; qui servus meus erit secundum quod homo in omnibus obediens. Hoc scilicet promisi tibi, o David, quod *praeparabo* per praedicatores in fide *semen tuum*, id est filios tuos adoptivos, qui tui sequaces erunt prout poterunt. Dico *semen praeparabo*, *semen* dico usque in aeternum permansurum. Qui enim credet in te, non morietur in aeternum (Joan. xi, 26), et *aedificabo* in virtutibus et bonis operibus *sedem tuam in generatione et generationem*, id est in aeternum permansu-

A ram. Eosdem, scilicet fideles quos *semen tuum* esse dixi, *aedificabo* ut digni sint in quibus sedeat, et quos semper regas. Anima enim justi sedes est Dei.

Postquam verba Patris breviter induxit, Propheta in persona sua agens, apostropham ad filium facit ex affectione nimia sic. O Domine filii, quandoquidem per te misericordia aedificabitur in caelis : ipsi *caeli confitebuntur mirabilia tua*, id est cum laude pronuntiabunt mira beneficia tua, humano generi collata : et exponit, in parte : vere *confitebuntur*. Etenim in *Ecclesia sanctorum*, id est in congregatione fidelium, *confitebuntur veritatem tuam*, id est beneficia quae complebit veritas tua, vel sic : *Confitebuntur veritatem tuam in ecclesia sanctorum* complendam ; et merito *confitebuntur*, cum sit eis dignior et sublimior. *Quoniam quis in nubibus*, id est inter ipsos caelos (qui nubes dicentur, eo quod alios complent doctrina) *aquabitur Domino* Christo? Nullus. *Et quis in filiis Dei*, id est quis inter ipsas nubes, quae filii Dei erunt, *similis erit Domino* Filio in illatione? Nullus. Ipse namque filius per naturam, illi vero per adoptionis gratiam, quod est dicere : Vere debent ei confiteri, cum sint ei in dignitate dissimiles et inaequales. Inaequalitas sane dicitur de re quam unus habet minus, et alius magis : ut **354** si quilibet longior sit aliquo longo. Dissimilitudo vero de re quam unus habet, et alter caret : ut si quis albus sit, alius vero minime. Ostendit vero esse dissimiles, cum dicit : Vere non est aliquis *similis*. Nam erit *Deus*, et talis *Deus*, qui *glorificatur in consilio sanctorum*, id est glorificabitur, et ipsi non tales dii, qui glorificentur in consilio sanctorum. Et bene dicit non simpliciter in sanctis, sed in *consilio sanctorum*, ac si dicat : Quem sancti et devotione, et opere, et ore glorificabunt : et hoc non inconsulte, sed consilio rationabili : quod equidem dignius est quam si sine consilio hoc ageretur. Ostendit quoque eos inaequales esse, cum addit : Vere nullus *aquabitur Domino* Filio. Nam ipse erit *magnus* in potentia miraculorum, et *terribilis* in vindicta, *super omnes praedicatores qui sunt*, id est qui erunt in *circuito ejus*, id est famulatu ejus. A similitudine dictum est famulorum, qui Dominum circumdant, ut ei famulentur, ac si dicat : Cum ipsi magni sint in potentia miraculorum, et terribiles in potentia puniendi malos, meritis orationum suarum ; tamen est eis major et terribilior. Facit autem apostropham ad eum cum repetitione, ut addat : Dico, o Deus Fili, *quis in nubibus erit similis Domino?* et bene dico : Quoniam, o Domine Deus virtutum, ex ipsis nubibus *quis erit similis tibi?* Nullus. Cum enim sis Dominus virtutum supernarum, et Deus, id est creator earum et ipsi minime, dissimiles tibi sunt. Et in hoc etiam sunt dissimiles tibi, quia *potens es*, id est eris de tali potentia qua penitus ipsi carent, et in hoc quoque sunt dissimiles, quia *veritas tua erit in circuito tuo*, et in circuito eorum non, id est ipsi qui per emphasisin veritas tua dicentur, eo quod per veritatem san-

eti efficientur, erunt in famulatu tuo. Quia vero dixerat : *potens es*, Deus, potentiam istam ostendit, addendo sic.

Dico quod *potens* eris, et ecce potentiam, scilicet, *ta dominaris*, id est dominaberis *potestati maris*, et ipsi non; scilicet habebis in dominio potestatem ipsorum infidelium amarantium te mala vita sua, scilicet ipsa potestas quam habebunt tuos persequendo, in dominio tuo erit, ut non liceat eis *sævire* et persequi, nisi quantum eis permittes : et non solum habebis in dominio ipsam potestatem ut possis eam comescere : *Motum autem fluctuum ejus tu mitigas*, id est sed tu mitigabis *motum fluctuum ejus*, ipsi non; id est aliquando cessare facies *motum fluctuum ejus maris*, id est iram infidelium, quæ movebit fluctus adversus sanctos, persecutiones, scilicet, quæ eos ad modum fluctuum opprimant. Quod est dicere : Mitigabis quorundam infidelium iram, ut conversi, fideles tuos persequi desistant. Notandum quod *tu* toties repetitum, ad differentiam ponitur, ac si diceret : Tu hoc facies, et ipsi non, et per hoc tibi dissimiles esse comprobantur. Dico quod *tu dominaris potestati maris*, etc., et tu etiam sic *potens es*, quod *tu humiliasti*, id est humiliabis *superbum* antonomastice *sic vulneratum*, id est utpote prius vulneratum, et ipsi non; quod est dicere : Prius eum *vulnerabis* morte tua, auferendo ei jus quod habet in humano genere, et postea ex toto eum humiliabis de regno suo, quando gentes per prædicatores ei auferes : a similitudine hostis, qui prius vulneratur, et postea dejicitur, vel *sicut vulneratum* bene ponit, id est similem vulnerato. Non enim fuit revera et proprie vulneratio, sed quasi vulneratio. Et *tu dispersisti*, id est *disperges inimicos tuos* Judæos per totum mundum *in brachio virtutis tuæ*, id est *in brachio* tuo virtuoso, ut ita dicam, scilicet in forti potentia *virtutis tuæ*, vel *disperges*, id est separabis *inimicos tuos*, omnes, scilicet in humano genere, inimicantes tibi mala vita sua, ut alios ad vitam assumas, alios autem ad mortem relinquant : et hoc facies *in brachio*, id est in potentia *virtutis tuæ*. Brachium pro potentia ponit, eo quod potentius membrum corporis sit in virtute, et adeo *potens es*, quod *tui sunt cæli*, et *tua est terra*, et ipsorum cælorum non : et in hoc sunt tibi dissimiles, scilicet prædicatores, qui sunt **355** cæli, id est doctrina complentes, *tui* erunt, id est per te cæli erunt, et *terra tua est*, id est Ecclesia a prædicatoribus compluta, quæ prius mare existens terra fructifera in bonis operibus erit, ex tua gratia habebit quod terra erit. Exponit autem quomodo terram dicat esse ipsius, cum addit : Vere tua erit terra; nam, *tu fundasti*, id est firmiter constituens orbem ipsius terræ, id est perfectionem ejus in virtutibus et bonis operibus, et *fundasti*, id est creabis prima creatione *plenitudinem ejus* terræ, scilicet facies nasci multas gentes, ex quibus Ecclesiam constitues. Orbem pro perfectione congrue ponit, eo quod in circulis (quos orbis dicimus) perfectior æqualitas sit, quam in aliis figuris. Distant

A enim æqualiter omnes circuli partes a puncto quod in medio est, quod in aliis figuris minime potest inveniri. Ex cujus rei similitudine, philosophi leguntur virtutem sic diffinivisse : « Virtus est æqualitas vitæ, rationi undique convenientis. » Debet enim ratio esse, quasi medium ad cujus dispositionem omnes vitæ partes æqualiter et mensurate deducantur, sicut punctum medium est, ad cujus mensuram omnes partes circuli æqualiter diriguntur, vel sic : Et hæc veritas tua, scilicet quod *potens es*, in circuitu tuo est, id est in eis qui sunt in famulatu tuo, quod est dicere. Hoc veraciter sciunt obeditores tui, quia *potens es*, quicumque ignorent. Non solum autem *fundasti orbem terræ et plenitudinem ejus*, sed et *tu creasti aquilonem, et mare*, id est tu creasti diabolum, qui frigidus facit infideles ab ardore charitatis, ad similitudinem aquilonis frigidissimi venti, et *mare creasti*, id est ipsos infideles amaricantes te, quod est dicere. Non solummodo bonos, sed et malos, et diabolum caput eorum creasti, non secundum quod mali sunt, sed cum ipsos bonos creaveris in Adam, mali facti sunt per ipsius Adæ peccatum, et cum diabolum bonum et lucidum creaveris, per superbiam malum se fecit. Vel sic : *Tu creasti*, id est creabis *aquilonem et mare*, id est tu dispones et ordinabis diabolum et membra ejus. Juxta illud Isaïæ : « Formans pacem et creans malum (Isa. xlv, 7), » non quod ipse sit auctor malitiæ, a quo nefas est dicere, aliquid mali procedere : sed ipse malum creat, id est ordinat, ut cum videlicet ipsa malitia C a diabolo et ab impiis procedat, ordinet sic, ut ad aliquam utilitatem suorum cedat.

Quoniam igitur dixerat : *Cæli confitebuntur mirabilia tua*, vult exponere qui cæli cum addit : Dico quod *tui* erunt cæli, et quod *tui* erunt ipsi existentes *Thabor et Hermon*, id est illuminati et anathematizantes diabolum, *exsultabunt*, id est exsultanter annuntiabunt, *in nomine tuo*, id est in honore nominis tui, *tuum brachium*, id est tuam fortitudinem, cum *potentia*, id est cum efficacia, scilicet annuntiabunt quod *potens es*, et efficax in superando diabolum. Thabor quidem et Hermon duo loci sunt in Judæa; et Thabor *veniens lumen* interpretatur; Hermon autem *anathema*. Unde per Thabor et Hermon prædicatores ex Judæis congrue denotantur, ad quos verum lumen Christus adveniens, eos diabolum et peccata sua anathematizantes effecit, et per hoc fecit eos fortitudinis et potentiae suæ annuntiatores. In quo etiam ei comprobantur esse dissimiles, cum ipse non fuerit eorum potentia et fortitudinis annuntiator. Orat etiam pro eis sic : Dico quod ipsi exsultanter pronuntiabunt *brachium tuum cum potentia*, et ne ad hoc deficiant, *firmetur in eis manus*, id est firmiter et assidue operare in eis, quod operaturus es, scilicet omnem virtutum perfectionem. Et *exaltatur* in eis *dextera tua*, id est crescat, et multiplicetur in eis gratia benignitatis tuæ, scilicet ut major in eis sit vis gratiæ tuæ, quæ operetur firmiter in ipsis perfectionem virtutum. Per

dexteram quidem, cum soleat prosperitas designari, convenienter Dei benignitas per eam hic accipitur. Nam quæ major est prosperitas, quam divinæ benignitatis adipisci favorem? In hoc autem quod orando pro eis, Dei benignitate et operatione egere **356** innuit, dissimiles ipsos ostendit, cum ipse eorum benignitate et operatione non egeat.

Ut igitur quod orat perficiatur, ostendit quod commodum contigerit, si manum suam in eis firmaverit, et dexteram exaltaverit. Dico *firmetur in eis manus tua, et exaltetur dextera tua*; quod si fuerit, *justitia et judicium* ipsorum Thabor et Hermon erunt *præparatio*, id est eruat causa præparationis *sedis tuæ*, quod est dicere: Per hoc quod in eis manum tuam firmabis et dexteram exaltabis, erit in eis *judicium*, id est judicabunt se creaturam, et te Creatorem, et se a te habere quidquid boni habebunt, et per judicium erit in eis *justitia*, id est justificatio operum bonorum; et hoc *judicium* scilicet et *justitia* causa erunt quare digni habeantur tibi sedem in aliis præparare, id est tales tibi prædicatione sua et exemplo acquirant, in quibus sedes et regnes. Aliter enim tibi sedem præparare non essent digni. Per hoc etiam eos dissimiles ostendit, quia ei sedem præparabunt, ut famuli, ipse autem eis non. Ostendit ergo quomodo sedem ei præparabunt, cum addit: Dico quod *judicium et justitia Thabor et Hermon*, erunt causa quare sedes tibi præparetur, quæ sedes hoc modo præparabitur, scilicet per hoc, quod *miseriordia et veritas præcedent faciem*, id est cognitionem tui. Quod est dicere: Priusquam ab eis cognoscaris, qui sedes tua efficietur *Thabor et Hermon* qui per *emphasim misericordia et veritas* tua dicuntur, eo quod per misericordiam et veritatem tuam cæli efficiuntur; ipsam tui cognitionem prædicatione *præcedent*, ut eis scilicet in primis prædicent, et sic ad cognitionem tui adducendos eos sedem tuam efficiant, a similitudine strenuorum famulorum, qui faciem Domini venientis præcedunt, ut ei præparent hospitium. Et in hoc quod *ejus faciem præcedent*, erunt ei dissimiles, qui eorum faciem non præcedet. Misericordia quidem Domini dicitur esse in prædicatoribus, secundum hoc quod eis peccata remittit, et in eis innocentiam restituit, veritas autem cum ipsos justos magis **D** justificat sicut promisit, vel sic: *Justitia et judicium erit præparatio sedis tuæ* in ipsis cælis, scilicet per justitiam et judicium seipsos tibi sedem præparabunt, et eidem cæli existentes *miseriordia et veritas* per *emphasim, præcedent faciem tuam* in aliis, ut illos sedem tuam faciant. Dico quod tot modis erunt tibi dissimiles cæli, Christe, id est *beatus erit populus qui scit*, id est qui sciet *jubilationem* hujus dissimilitudinis, scilicet qui sciet jubilaré, et jubilet interiori júbilo, de hoc quod tantus eris quod nullus tibi poterit assimilari. Hoc autem bene pertinet ad principalem intentionem, scilicet ad Dei laudem. In hoc enim eum valde commendat, quod populum qui de ejus incomparabili sublimitate jubilaverit, beatum

esse confirmat. Vel sic adaptatur: *Beatus populus*, etc. Dico quod *justitia et judicium* erunt *præparatio sedis tuæ*, et populus ille qui factus sedes per eos, sciet *jubilationem*, id est sciet Deo jubilaré; sic ut jubilet intentione puræ devotionis beatus erit, et hic et in futuro. Et ecce beatitudo, quam hic habebit, scilicet *o Domine, in lumine vultus tui* existentes illi, qui de illo populo erunt, scilicet illuminatione cognitionis tuæ eos interius illuminantis, *ambulabunt*, id est magis et magis promovebuntur in illo lumine, scilicet ut jam illuminati plus illuminentur, et *exultabunt* de innocentia sua *tota die*, et hoc in *nomine tuo*, id est in honore tuo, ut hoc videlicet tibi ascribant, quod innocentes erunt non sibi; et *exultabuntur in justitia tua*, id est a te data, scilicet crescent in justis operibus per te, quod est dicere: Hanc trinam beatitudinem habebunt, quod illuminati plus illuminabuntur, ac de innocentia sua gaudebunt, et in bonis operibus promovebuntur. Dico in *justitia tua*, et bene dico *tua*, refundendo in te quidquid virtutis in eis erit, *quoniam gloria virtutis eorum tu es*, et ipsi non, et in hoc sunt illi dissimiles, scilicet tu eris ille in quo gloriari debent ipsi de omni virtute quam habebunt, et de illuminatione **357** videlicet et de innocentia, et de justitia, et ideo bene dico *tua*. Ostendit igitur quare ipse erit *gloria virtutis* ipsorum, adjungendo se numero eorum, eo quod ait jam fide vir novi testamenti. Dico quod *tu eris gloria virtutis*, et hoc ideo, quia non in libero arbitrio nostro, sed in *beneplacito tuo*, id est per beneplacitum gratiæ tuæ *exaltabitur cornu nostrum*, id est sublimabitur et augmentabitur virtus nostra, quæ *cornu* dicitur, eo quod ad modum cornu sit firma, et in altum excrescens.

Ostensa benedictione, quam habebit populus jubilians in præsentem, illam quoque de futuro sic ostendit. Dico quod *beatus erit in futuro populus qui scit jubilationem*, et vere beati erimus, et nos scilicet tanto ante tempore existentes, jam tamen fide populo illi conformes, et idem populus futurus, *quia assumptio nostra est*, id est erit Domini; quod est dicere: Quia Dominus assumet nos de mortalitate et passibilitate in salutem, et *sancti Israel regis nostri*, id est illius Domini erit assumptio nostra, qui sanctus erit, id est antonomastice sanctus inter illos qui erunt Israel, et sanctificaturus eos qui erunt Israel, et qui rex noster erit, ac si dicat: Potens erit nos assumere, quia sanctus Israel erit et rex noster.

Postquam Propheta ex paterna auctoritate sibi interius agente, beneficia per Christum humano generi conferenda breviter ostendit, et ea occasione eadem beneficia in sua persona agendo, prolixius pertractavit, ne fictitium judicaretur quod hæc Patrem sibi interius loqui testatus est, aliorum hoc auctoritate corroborat, dicens Patrem hoc ipsum quod sibi dixit, aliis etiam sanctis in visione dixisse, et hoc etiam in suo tempore ut magis auctorizet, ne

cæteri prophetæ qui post eum fuerunt, viderentur istud ab ipso accepisse, et non ab eo habuisse. Plures enim prophetæ leguntur in tempore David fuisse, sicut Nathan et Samuel et cæteri. Introducit etiam ipsum Patrem ipsis sanctis loquentem et eadem beneficia quæ sibi dixit, eis largius expromentem. Hoc vero sic adaptatur. Dico, o Deus Pater, quoniam dixisti mihi interius, quod misericordia ædificabitur in cælis, etc. Et tunc quando mihi dixisti hoc locutus es etiam sanctis tuis prophetis, scilicet contemporaneis meis in visione interiori, id est in certa cognitione inspirationis tuæ; cum dicit in visione eorum partem deprimit, qui prophetas mentionatur ignorare, quæ per Spiritum loquantur sicut dæmoniacy, qui quod dicunt nesciunt. Dico quod locutus es sanctis tuis, et hoc scilicet dixisti, posui adiutorium in potente, ac si diceret: Ego humanum genus insufficiens per se a damnatione liberari, adjuvabo liberando illud, et hoc adiutorium posui, id est ponam in filio meo, antonomastice potente, scilicet per obedientiam passionis ejus, illud adjuvabo. Et ut potens sit ad hoc adiutorium perficiendum exaltavi, id est sublimabo in omni virtutum perfectione, illum electum de plebe mea, id est illum quem ad hoc eligam de omni multitudine sanctorum meorum. Nullus enim dignus ad hoc exsequendum invenietur, præter ipsum. «Speciosus enim forma præ filiis hominum. (Psal. XLIV, 3).» Unde in canticis de eo sponsa sic dicit: «Dilectus meus candidus et rubicundus, ex millibus electus (Cant. v, 10).» Adjungit autem causas, cur eum exaltabit, sic: Dico quod exaltabo electum, Christum scilicet verum David. Et ideo exaltabo, quia inveni, id est inveniam ipsa rei experientia David esse servum meum, id est experiar eum esse servum meum in omnibus obedientem, et in nullo resultantem. Et quia illum experiar esse servum meum, unxi, id est ungam eum in regem et sacerdotem oleo sancto meo, id est immunitate peccati, quod est dicere: Dabo ei immunitatem a peccato, ut per hoc dignus sit fieri rex et summus sacerdos, a similitudine illius qui a hoc oleo inungitur, ut sacerdos vel rex efficiatur.

Ostendit autem per quid erit potens, sic: Dico ponam adiutorium in potente David, et vere potens erit: Manus enim mea, id est verbum meum ipsi secundu[m] quod homo personaliter uniuersum auxiliabitur ei, ad inimicos devincendos, et brachium meum, id est **358** idem verbum confirmabit eum, id est constantem faciet, ne inimicis cedat. Manus et brachium verbum Dei congrue dicitur, eo quod per ipsum Deus Pater omnia disponat et operetur, sicut nos manu et brachio operamur. Unde Psalmista alibi: «Verbo Domini cæli firmati sunt (Psal. xxxii, 6).» Exponit igitur quomodo confirmabit, sic: Dico quod confirmabit, et hoc modo quidem confirmabit, quod inimicus antiquus diabolus nihil proficiet in eo, suggestionibus suis, neque criminaliter, neque venialiter, et Judaicus populus, filius existens iniquitatis, id est filius diaboli per obedientiam, qui

A dicitur iniquitas per antonomasiam, eo quod origo sit totius iniquitatis, non apponet nocere ei; acsi dicat: Voluntatem quidem habebit nocendi ei sibi conformando, sed voluntati non apponet actu nocere ei. Exponit quoque quomodo ei auxiliabitur, cum addit: Dico quod manus mea auxiliabitur ei, et hoc modo quidem ei per manum meam auxiliabor, quod concidam, id est in bono destruam inimicos ejus Judæos, partem scilicet, persecutorum ejus de malitia destruam, et ad eum converti faciam, et hæc conclusio inimicorum continget a facie, id est a cognitione ejus, scilicet per ejus cognitionem, de malitia sua destruentur, et in bono ædificabuntur. Et non solum persecutores concidam, sed odientes eum, id est partem eorum qui eum non persequenter actu, sed solummodo eum odio habebunt, convertam in fugam odii, scilicet, faciam ut ab odio fugiant, et ad ejus dilectionem accedant.

Et postquam inimicos devicerit, non dimittam eum, sed veritas mea, et misericordia mea cum ipso erit; quod est dicere: Semper cum ipso ero secundum auxilium et confirmationem, et propter misericordiam meam, et propter veritatem meam, quia scilicet hoc promisi, et non possum non complere, quia verus sum in natura. Et quia cum ipso ero, exaltabitur cornu ejus, id est sublimabitur potentia virtutis ejus, sic ut totus mundus ei subjiciatur, et hæc exaltatio erit in nomine meo, id est in honore meo, ut inde scilicet glorificet ab hominibus. Cornu quidem quia forte est, et in eo sit potentia bellandi, pro potentia ponitur. Vel sic: Dico quod concidam inimicos, et per hoc concidam, quod veritas mea et misericordia mea erit cum ipso, id est ego cum ipso ero propter misericordiam et veritatem meam et quia cum ipso ero, exaltabitur cornu, id est sublimitas ejus in nomine meo, id est in magnificatione nominis mei, quod est dicere: Cum ipse sublimis futurus sit in justitia et innocentia, magis magisque ideo exaltabitur, quia nomen meum exaltare studebit. Non solum autem concidam inimicos ejus Judæos, et odientes eum Judæos in fugam convertam, sed et ponam manum ejus, id est operationem ejus in mari, id est in populo gentium amaricanti, quod est dicere: Faciam ut partem gentium ad fidem convertat, operatione prædicationis discipulorum suorum. Non solum autem in pauperibus et subjectis de mari, ponam manum ejus, sed et in fluminibus, id est in principibus, quorum cura decurrit in subditam plebem ad modum fluviorum in mare decurrentium. Ponam dexteram, id est operationem ejus, scilicet faciam, ut quosdam ex principibus convertat operatione prædicatorum, quæ bene per dexteram intelligitur eo quod dextera operamur.

Et hoc quidem merito ei faciam. Ipse enim invocavit, id est oravit me, ut ponam illum primogenitum et excelsum, et ut servem illi misericordiam meam dicens: Deus, id est creator meus es tu, secundum quod homo sum, et Pater meus secundum quod Deus, et susceptor, id est medicus et patronus

secundum quod homo operator salutis meæ, id est constantiæ et resurrectionis meæ, vel *susceptor salutis meæ*, id est defensor et conservator salvationis meæ ne deficiat. Notandum quod cum ponit hæc blanda verba, quæ Christus legitur in orationibus posuisse, scilicet *Pater et Deus et susceptor*, ipsum quod orabit non ponit, sed ex sequentibus datur intelligi, cum ponit hoc promittendo quod dabit cum adlit : **359** Dico quod *ipse invocabit me*, et ego quem *ipse invocabit*, et qui potens sum dare quod orabit ; *ponam*, id est faciam illum primogenitum mortuorum, id est faciam ut primus generetur in immortalitatem et impassibilitatem, et sic per eum cuncti mortui salvandi generentur in futuro. Unde Joannes in Apocalypsi : « Primogenitus mortuorum (Apoc. 1, 5) : » Et Apostolus : « Primogenitus inter multos fratres (Rom. viii, 29) : » Et non solum primogenitum ponam illum, sed et *excelsum* in glorificatione, *præ regibus terræ*, id est præ omnibus fidelibus regentibus bene in se terrenitatem, scilicet sensualitatem, ne repugnet nimis spiritualitati ; quod est dicere : Cum fideles futuri sint excelsi et gloriosi, ipse tamen excelsus erit præ omnibus illis. Vel sic ad litteram : *ponam illum excelsum præ regibus terræ*, scilicet ut multi reges terræ ei se subjiciant, et eum *excelsum* esse cognoscant, et in æternum *servabo misericordiam illi*, et ad opus ejus, et ad opus membrorum in illis ; quod est dicere : In æternum misericordior et ejus, et membrorum ejus, ut semper eos constantes faciam.

Et sic *testamentum*, id est pactum meum factum ipsi, erit *fidele*, id est verax ; quod est dicere : Et qui *servabo illi misericordiam*, verum erit pactum quod feci, id est faciam promittendo quod *illi servabo misericordiam*, si mihi fuerit obediens, et *ponam in sæculum sæculi semen ejus*, id est ponam sequaces ejus in æternum, scilicet faciam eos in æternum vivere, et *ponam thronum ejus*, id est ipsos sequaces qui erunt sedes ejus, faciam claros in perfectione illum nationis interioris ; *sicut dies cæli*, scilicet splendida erit eorum claritas, sicut splendida est claritas cælestium spirituum. Qui autem tantam per omissionem membrorum fecerat, dicendo *semen ejus ponam in sæculum sæculi*, etc., ne viderentur ipsi sequaces non ulterius peccaturi, vel si peccarent non reatu eraturi, innuit eos peccaturos, et esse corrigendos, et Dei misericordiam non amissuros, sic : Dico quod *ponam semen ejus in sæculum sæculi*, etc. Si autem, id est sed si filii ejus, id est sequaces ejus, prælati scilicet, *dereliquerint legem meam*, id est disciplinam quæ in lege mea præcipitur, scilicet si non correxerit subditos secundum disciplinam in lege mea constitutam, sed vel nimis intense ad libitum suum corriget, modum excedendo per iram, vel nimis remisse parum faciendo propter alienius gratiam : Et si filii ejus prælati *non ambulaverint in judiciis meis*, id est non perseveraverint in judiciis a me constitutis, scilicet si pro amore alienius aut odio falso judicantes, non habuerint recta judi-

cia erga subditos, sicut ego constitui. Et si filii ejus subditi *profanaverint justitias meas*, id est profana et injusta esse reputaverint justia præcepta mea ; ceu multi sacerdotes quibus injustum et detestabile videtur quod in canonibus constitutum est non licere presbyteris uxores habere, ecclesiastica emere, et cætera talia facere ; et, ut universaliter dicam, *si mandata mea non custodierint* filii ejus et prælati et subditi (quod tamen tolerabilius est scilicet tantummodo non custodire, quam non custodiendo profanare) ; *visitabo in virga*, id est corrigam in minori verbere *iniquitates*, id est minores offensas eorum qui mandata mea non custodierint : A similitudine puerorum minus offendentium, qui virgæ percussione corriguntur. Et *visitabo*, id est corrigam in *verberibus*, id est in magnis correctionibus et asperis *peccata*, id est majores culpas eorum qui profanaverint justitias meas ; a similitudine juvenum magis offendentium, qui baculorum verberibus corripiuntur ; ac si dicat : Si filii ejus offenderint, castigabo eos per infirmitates, et per alias quas eis inferam anxietates : quæ omnia erunt eis piissima et saluberrima visitatio.

Et notandum quod hanc promissionem correctionis et misericordiæ facit de illis filiis tantum qui salvandi sunt. Legem autem, id est disciplinam ponit, eo quod validius dicuntur leges, instituta illa ubi de vindicta reorum agitur, quam ubi regula vivendi **360** disponitur. Dico quoniam *visitabo eos in virga, et in verberibus*. *Misericordiam autem meam non dispergam ab eo*, id est, sed beneficia misericordiæ meæ non ex toto auferam a filiis ejus salvandis, quos *visitabo*, scilicet non eis auferam fidem et mei cognitionem, et cætera beneficia quæ per misericordiam meam eis conferam : *neque nocebo eis in futuro ut eos damnem* : et hoc est certum et firmum, *in veritate mea*, ac si dicat : Cum verus sim ut fallere nequeam, ipsa mea veritas habet ut quod promisi compleam : scilicet ne *misericordiam dispergam*, neque noceam, *neque profanabo testamentum meum*, scilicet non faciam profanum, id est mendax pactum meum, quod firmabo cum David filio meo promittendo quod non nocebo filiis ejus ; *et non faciam irrita*, id est vana et nulla utilitate prædita, ea quæ *procedunt de labiis meis*, id est ea beneficia quæ de filiis ejus prædicunt prophetæ mei dicti labia mea, eo quod per eos futura præloquar ; ac si dicat : Si *misericordiam meam ab eis dispergerem*, mendax esset pactum meum, quod cum David faciam, loquendo ipsi interius, quod *profanum* quidem est et impossibile ut mentiar, cum sim Deus, et ea quæ prophetæ annuntiant de salute æterna filiorum irrita essent, et sine utilitate dicta ; quod utrumque ne sequatur, non *dispergam misericordiam neque nocebo*, et vere non dispergam : nam *semel juravi*, id est immutabiliter et firmiter disposui, a similitudine illorum qui aliquid firmiter et cum jurejurando disponunt, et hoc *semel*, id est sic inviolabiliter ut non sit opus repetere ipsum jusjurandum. Dico

quod *juravi seme'*, et hoc *in sancto meo*, id est in sancta dispositione mea; ac si dicat: Cum dispositio mea sancta sit, impossibile est quod dispono non contingere. Dico *juravi*, et hoc scilicet juravi, quod semen ejus in æternum manebit, id est sequaces ejus æterni erunt. Et *si ego David mentiar*, scilicet filio meo non complens quod cum eo paciscar, tunc non sum Deus, vel David prophætæ, cui hoc prædixi.

Et non solummodo *semen ejus in æternum erit*, sed *et thronus ejus*, id est ipsum semen, quod erit sedes ejus, non localis sed spiritualis in futuro existens in *conspectu meo*, id est in aperta contemplatione mei, qui hic per speculum videbunt, erit lucidus in anima *sicut sol*, id est ad modum solis. Juxta illud Jesu: « *Justi fulgebunt sicut sol in regno Patris mei* (Matth. XIII, 43), » et *in throno erit in corpore splendidus in æternum, sicut luna perfecta* splendida est. Notandum enim quod clariore erunt in animabus quam in corporibus, cum dignior sit anima corpore. Notandum quoque quod licet omnes Dei sequaces possint *thronus ejus* dici, digniores tamen et sanctiores quadam præcipuitate thronum dici ejus, sicut quidam ordo spirituum præ dignitate sua *thronus* vocatur. Et hujus promissionis filiorum erit *testis in cælo*, scilicet Jesus caput eorum, qui in cælos assumptus splendidus erit, testis erit et pignus quod membra splendida erunt, et talis *testis* qui erit *fidelis*, id est talis cui fides adhibenda erit cum Deus et homo sit, vel *fidelis* qui fidem faciet. Promissione paternæ auctoritatis apposita, Propheta in sua persona agens, opponit illud quod a multis opponi posset, ut solvat: videlicet quare, cum Deus Pater tanta beneficia Christo et membris promiserit, tot eos permittat anxietatibus affligi. Et hoc sic dicit: O Deus Pater promisti Christo quod in æternum servabis illi misericordiam, et quod thronus ejus erit sicut sol, et cætera talia. *Tu vero ex proposito repulisti*, id est videberis repellere ab omni gloria Christum tuum, quem turpiter permittes tractari; et *despexisti*, id est videberis despiciere scilicet quod sic affligetur, cum tu eum gloriosum esse futurum per prophetas prælixeris: videbitur nondum venisse, sed adhuc differri. Unde Judæi infideles, Messiam adhuc venturum opinantur.

Et non solum modo ipsum caput videberis repellere et despiciere, sed *evertisti*, id est videberis destruere *testamentum servi tui*, id est pactum quod facies Christo servo tuo, promittendo *quod thronus ejus* **361** erit sicut sol, etc., videberis evertere, quia *profanasti*, id est permittes a persecutoribus profanari, id est profanum reputari *sanctuarium ejus* quod est *in terra*, scilicet permittes ut ipsi persecutores martyres suos abigant, et persequantur ut profanos, qui tamen sunt *sanctuarium*, id est sanctum templum tuum in terra manens. *In terra* ponit ad differentiam civium supernorum, qui cum Dei *sanctuarium* sint, ab impiis nequeunt profanari, vel sic: Profanari permittes *in terra sanctuarium tuum*,

id est permittes impios persequi fideles more profanorum, quandiu erunt *in terra*, qui tamen sunt *sanctuarium* tuum, id est sanctum templum *ejus*. Postquam autem de hac vita recedent, eos persequendi non habebunt facultatem. Et hoc modo permittes profanari *sanctuarium*, scilicet *destruxisti omnes sepes ejus* sanctuarii, id est permittes destrui corpora interfectione prælatos Ecclesiæ, munientes ipsam Ecclesiam doctrina et exemplo suo, ad modum sepium vineam circummuniuntium, et destrui permittendo *posuisti*, id est pones *firmamentum ejus* sanctuarii *formidinem*, id est causas formidinis, scilicet per destructionem sepium, facies ut *sepes* illæ, quæ vivendo erunt eis *firmamentum* et munimentum, corporaliter destructæ, sint eis causa quare formident ipsi minores destrui: et *diripuerunt eum* David in membris, id est dilaniabunt maximam partem membrorum ejus interficiendo, vel diripient sibi quædam debilia membra ejus incorporando sibi. *Omnes* deserentes viam recte vivendi tam gentiles quam Judæi et hæretici, vel *transeuntes viam*, id est negligentes Christum, qui *via est veritas et vita*, quod est dicere: Formidine destructionis prælatorum, quidam debiles ex subjectis infidelibus conformabuntur. Et quia diripient *factus est*, id est fiet ipse David secundum remanentia membra, *opprobrium vicinis suis*, quod est dicere: Illi qui non diripientur erunt *opprobrium vicinis suis*, id est erunt causa opprobrii illis, qui jam vicini erunt, volentes ad fidem Ecclesiæ exemplo eorum converti, scilicet ipsi vicini vererendabuntur se nunquam voluisse his credere.

Ostensa fidelium depressione, deprimentium exaltationem ostendit, sic: Dico quod membra ejus David permittes sic deprimi, ut sepes destruantur, et quidam ex ipsis diripiantur. Et ex opposito *exaltasti dexteram deprimentium eum*, David in membris, id est permittes exaltari et augmentari fortitudinem persecutorum, qui membra ejus deprimere laborabunt. Quod est dicere: Dabis eis amplam potestatem fideles deprimendi. Et per hoc *lætificasti*, id est permittes lætos fieri *omnes inimicos ejus*, David, depressores scilicet membrorum ipsius: ac si dicat: Adeo eorum fortitudinem exaltari permittes, ut inde valde lætificentur. Unde quidam persecutores in loco interfectionis martyrum, dicuntur convivia parari fecisse, et ludos instituisse. Dico quod persecutores exaltabis. Et e contrario *avertisti*, id est avertes *adjutorium gladii rationis ejus*, David, id est quorundam membrorum ejus, scilicet cum ipsi habuerint rationem qua se more gladii defendant, ostendendo se recte credere, neque se dignos esse persecutione, avertes ab eis auxilium rationis, quæ gladius eorum erit, videlicet facies ut eorum ratio nequeat eos a persecutione et morte defendere: a similitudine militis, qui non potest gladii adjutorio ab hoste defendi. *Et non est auxiliatus ei*, scilicet non auxiliabitur quibusdam membris ejus ille gladius rationis *in bello*, quod cum infidelibus exercebunt. Quod est dicere. Cum adversus impios quidam rationalibus senten-

illis lallabunt, non poterunt eos convertere : a similitudine militis cujus gladius inefficax est hostem superare. Et *destruxisti eum*, id est permittes destrui morte, quædam ejus membra : quæ destructio continget *ab emundatione* ipsorum membrorum, scilicet ideo destruentur, quia mundi et sancti **362** erunt in fide et operibus, et impii eorum munditiam pati nequibunt, quod mirabilius quidem erit, quam si per immunditiam destruerentur. Vel eorum destructio continget *ab emundatione*, id est propter emundationem. Quod est dicere : Ideo ab impiis destruentur, quia profani reputabuntur, et per eorum destructiones, civitates unde auferentur, emundari videbuntur per mortem eorum. Ne vero putarentur et in corpore et in anima esse destruenti, determinat sic :

Dico quod destrui permittes ejus membra : et hæc destructio non erit et in corpore et in anima : sed *in terram*, id est in corpore, quod terrenum est, *collisisti*, id est permittes collidi *sedem ejus*, David membra ejus scilicet in quibus sedebat. Quod est dicere : Permittes eos destrui in corpore, non in anima. Unde Dominus in Evangelio : « Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere (Matth. x, 28). » Et *minorasti*, id est minorabis *dies temporis ejus*, id est membrorum quorundam ejus, David scilicet cum quædam membra habebit, vel prælatos scilicet, vel ad fidem noviter accedentes : de quibus alii optabant ut diu vivant, tu minorabis *dies temporis* eorum, id est minus eos vivere permittes quam optent. Et *eum*, id est multa membra ejus existentia in *confusione*, id est multis anxietatibus quæ causa confusionis erunt *perfudisti*, id est perfundi et circumvallari permittes ipsa *confusione*, id est anxietatibus, quæ causa confusionis erunt. Dicitur est hoc per emphasim a similitudine illorum, qui in aqua existentes, ab ipsa circumvallantur. Et cum sic permittes persequi David et membra ejus, *usquequo*, id est usque ad quem modum, *o Domine Pater, avertes*, id est videberis avertere misericordiam tuam ab ipso David et membris ejus? *Avertes in finem*, id est ex toto. Vel in finem, id est in destructionem sic, scilicet ut eos destruas ex toto? Nequaquam. Sed *ira*, id est vindicta tua *exardescet*, id est exasperabitur in eis *velut ignis*, id est ad comparationem ignis. Sicut enim ignis vehementer accensus aurum purgat, ligna vero consumit et incinerat, sic et persecutio Christi et membrorum ejus, ipsis membris erit expiatio, et infidelibus eos persequentibus consumptio. Cum igitur ponit *exardescet sicut ignis ira tua*, breviter solvit quidquid de persecutionibus et dejectionibus Christi et membrorum ejus opposuerat, ab illo loco ubi dixerat : *Tu vero*, etc. Cum vero dicit, *memorare*, etc., pro salute membrorum orat, videlicet ut Deus Pater memorando, quantæ futurum sit dignitatis Christi meritum per eum ipsis membris misereatur. Hoc autem sic adaptatur. Dico quatenus ira tua non *in finem exardescet, sed sicut ignis*. Et ut non in finem exardescat : *Memorare*, Deus Pater, *quæ*, id est quam digna erit

mea substantia, scilicet humana natura, quam verbum tuum de semine meo assumet, ut per ipsius dignitatis meritum hominibus miserearis. Et necesse est ut memoreris. *Nunquid enim vane*, id est sine utilitate *constituisti*, id est creasti omnes *filios hominum*, id est omnes homines? Absit. Quasi diceret : Ideo memorare dignitatis Christi, ut per eam hominibus miserearis, quia si ejus non memorareris, et hominibus non misereris, sine utilitate eos creasse videreris, cum ad hoc esse creati videantur, ut ex eis decimus ordo, qui periit, suppleatur. Et bene dico *memorare quæ mea substantia*. Nam *quis est homo*, id est quantus et quam gloriosus erit homo ille ex semine meo nasciturus? Et vere magnus. Nam talis erit *qui vivet*, et sic quod *non videbit mortem*. Ne vero putaretur nunquam esse moriturus, hoc sic determinat. Et postea, scilicet non videbit mortem, postquam *eruet animam suam de manu*, id est de potestate inferni. « Christus enim resurgens a mortuis jam non moritur (Rom. vi, 9). » Et vere magnus homo ille. *Ubi sunt*, id est in quo erant, *o Domine Pater, misericordiarum tuarum antiquarum*, id est beneficia misericordiarum tuarum ab antiquo disposita, id est ab æterno. Quod est dicere. Per cujus obedientiam humano generi conferentur beneficia *misericordiarum tuarum*, ab æterno disposita, **363** *sicut jurasti David*, id est sicut firmiter promittes in interiori ipsi homini, qui revera erit David. Et hoc *in veritate tua*, id est in verissima promissione tua. Dico memorare quæ mea substantia. Oro etiam *minor esto opprobrii servorum tuorum*, membrorum ipsius David, ut ipsis remunerationem inde tribuas. *Opprobrii dico multarum gentium*, id est quod a multis gentibus inferetur; et ideo gravius erit quam si a paucis. *Quod opprobrium non detestatus sum; nec despexi sed continui*, id est cum dilectione amplexatus sum *in sinu meo*, id est in interiori conscientia mea, quæ per sinum designatur congrue, eo quod sinus latens res est et secreta. In hoc quod dicit se diligere opprobrium illud, quod salutis erit occasio patientibus, ipsos patientes ad hoc patientium corroborat. *Quod exprobraverunt*, id est quod opprobrium exprobrando inferent servis tuis, *inimici tui infideles*, *o Domine Pater*. Repetit autem, ut ipsum opprobrium quod sit, ostendat. *Quod exprobraverunt*, inquam, id est exprobrando dicent scilicet *commutationem Christi filii tui* eis improperebant, id est hoc quod Christus commutabitur de vita ad mortem, dicentes eos insanos esse, quia credent in hominem mortuum. Et tamen quamvis Christus sic sit commutandus, per hanc commutationem apparebit *Dominus omnium benedictus*, id est exaltatus in æternum in perenni gloria. Unde Apostolus : « Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen (Philip. ii, 9). » Et in Evangelio : « Oportebat pati Christum et resurgere, et ita intrare in gloriam suam (Luc. xxiv, 46). » Dico quod Dominus erit benedictus, et hoc *fiat*, ut sit benedictus in Ecclesia de Judæis; et *fiat benedictus* in Ecclesia de gentibus. Per hoc autem quod

ejus benedictionem sic optat, ad eum benedicendum nos invitat.

IN PSALMUM LXXXIX.

Titulus octogesimi noni. *Oratio Moyse hominis Dei.* Quod sic exponitur. In hoc psalmo introducit orare Moyses Deum Filium, qui homo futurus est, ut hominem non avertat a misericordia sua, qui dejectus est in humilitatem per Adam, quam etiam dejectionem ostendit et annuntiat, quod ex ea tandem liberati letabimur. Et non qualiscunque Moyses hic introducit orare, sed Moyses homo Dei. Et melius ponit *homo Dei*, quam si poneret servus Dei, ut ostendat eum libere et amore casto, Deo obedi-visse, sicut ille qui homo liber est, Domino suo servit, non tam timore quam et amore. Servus autem magis ex timore servit. De quo Moyse, idem Dominus testatur: « Moyses servus meus, in omni domo mea fidelissimus (Num. xii, 7; Hebr. iii, 2). » Ideo autem a Propheta inducitur orare Christum Moyses, legis veteris minister, qui auctorizabilior prophetis omnibus apud Judæos habetur, ut ipsius auctoritate Christum orantis, et eundem Deum ab æterno et hominem futurum in tempore, et mundi reparatorem ostendentis, infideles Judæi convincantur, qui Deum et mundi reparatorem Christum esse Jenebant, qui de eo 'em Moyse ad infidelissimos Judæos dixit: « Si crederetis Moyse, crederetis utique mihi (Joan. v, 46). » De me enim ille scripsit [fortitan]. Fecit autem in ipsius persona Propheta hunc psalmum, vel ideo quod in scriptis illius vidit aliquid simile verbis hujus psalmi dictum fuisse, vel quia Spiritu sancto revelante, cognovit eum sic egisse. Esdras quoque titulum impositor, per ejusdem spiritus revelationem agnoscens David prophetam sic voluisse psalmum hunc, in persona Moysi inscripsit.

Domine refugium, verbum salutis humanis generi existens in generatione veteris testamenti, et in generatione novi. Vel a generatione veteris incipiens esse refugium, et durando in generatione nova. Vel sic: A generatione veteri incipiens, et eundo usque in generationem novam; *tu factus es*, id est tu qui refugium es, creatura fles, scilicet humanam naturam personaliter assumes; et hoc **364** nobis, id est ad utilitatem nostram, ut mundum repares. Unde Apostolus: « Misit Deus Filium suum natum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret (Galat. iv, 4). » Quia vero dixerat factus, ne omni modo videretur initium habuisse, et simplex homo esse, addit: Et quamvis te dicam factum; tamen *priusquam montes fierent*, id est priusquam cælestes spiritus crearentur, quid dicuntur montes, eo quod sint in naturæ suæ dignitate sublimes; *aut priusquam ex quatuor elementis formaretur terra*, id est homo terrenus, qui inferior angelis est, et ut universaliter dicam: Priusquam formaretur orbis nundus, scilicet totus; et quidquid in eo est, et ut majus quæ dicam, *a sæculo*, id est ab æterno, et usque in sæculum, id est usque in æternum, scilicet sine principio et sine

line tu es. Et vere in æternum es, nam Deus es. Cum dicit, *es*, et non fuisti, vel eris, æternitatem ostendit. Sæculum quidem aliquando ponitur pro æterno; aliquando vero æternum pro sæculo. Et bene dicit *montes*, id est angelos non formatos, sed factos, et terram formatam. Illud enim dicitur formatum, quod est ex aliqua informi materia factum. *Terra* vero, id est, homo ex quatuor elementis formatus est, cælestes vero spiritus ex nihilo creati. Et quia potens es, utpote Deus; et pro salute hominum creatura fles, *ne avertas* a misericordia tua *hominem in humilitate* dejectum, id est homines qui per Adam in maximam defectionem devenerunt. Quod est dicere: Repara genus humanum, pro ejus reparatione creatura fles. Et hac fiducia hoc oro, quia *dixisti* fidelibus tuis interiori dicere, sine strepitu verborum: *O filii hominum*, Adæ videlicet et Evæ, qui simpliciter fuerunt homines, non spirituales Filii dico, non solummodo secundum originem, sed etiam secundum peccandi imitationem: *convertimini* a filiatione hominum, ad mei filiationem per obedientiam, et ego convertar ad vos secundum paternitatem. Ac si dicat: Non monerem eos de reversione, nisi providissem eos reparandos esse. Hac igitur fiducia, oro de eorum reparatione. Ostendit itaque in quam humilitatem homo dejectus sit, cum sic addit: Dico, *ne avertas hominem in humilitatem* dejectum. Et vere in humilitatem dejectus est, *quoniam* cum prius non meritorius creatus esset, modo adeo defectibilis factus est, quod si mille annis viveret (quod in nullo tamen unquam homine contigit) illi *mille anni sunt tanquam dies hesternæ*, id est comparabiles sunt diei hesternæ. Ostendit ergo secundum quid sunt ei comparandi, cum adlit: *Quæ dies hesternæ præterit jam*, et nunc non manet; ac si diceret: Licet durare aliquantum videantur, non tamen magis appetiendi sunt, quam hesternæ dies quæ jam præterit. Ipsi enim similiter præteribunt, et in hoc jure diei hesternæ comparantur. Et hoc *ante oculos tuos*, id est hoc tu consideras non plus eos appetiendos esse, quam diem hesternam, licet homines hoc non considerent. Vel sic: *Mille anni sunt sicut dies hesternæ* parum appetiendi ante oculos tuos, id est ad respectum vite æternæ, quæ est ante oculos tuos, id est quam tu consideras. Et ut minus dicam, *Mille anni sunt reputandi parvum quid, sicut custodia in nocte, quæ jam præterit*, id est sicut una vigilia quæ brevior fuit, cum tribus horis solummodo duraverit. Et ut rectius dicam, *anni mille erunt eorum*, id est justè reputabuntur in numero earum rerum quæ *pro nihilo habentur*, id est quæ ad se viles sunt, quod nihil esse reputantur.

Ostensa hominum dejectione nimia; quia dixerat, *ne avertas hominem*, ne videretur velle hominem nullatenus esse in hac dejectione, et sic contraret dispositioni divinæ, concedit ejus dejectionem, cum sic adjungit: Oro *ne avertas hominem in humilitatem* dejectum, quin eum repares. Concedo tamen quod ipse

homo existens sicut herba in mane, id est florens et conspicuus sicut herba quæ pulchrior est in mane, quam in **365** qualibet alia diei parte, transeat de illa pulchritudine in mortem. Determinat autem quomodo transeat, cum addit : Scilicet prius floreat in mane, id est conspicuus sit ad modum herbae floridae in juventute, quæ per mane designatur, eo quod sit principium vite, et pollens, ad similitudinem mane, quod clarum est et diei principium. Et de flore juventutis transeat in vespere, id est in senectutem quæ vespere dicitur, eo quod in senectute homo veniat ad defectum sicut in vespere dies vergit ad occasum. Et in vespere senectutis decidat in mortem, et induret ut fiat cadaver rigidum et durum et inflexibile, et post arescat, et pulvis aridus efficiatur. Cum autem hanc concessionem facit, dejectionem nostram patienter tolerare nos instruit. Reddit quoque causam, quare ad hanc humilitatem devenimus, ne sine causa dejecti esse videamur, cum sic addit : Dico ne avertas hominem in humilitatem dejectum. Et vere in magnam dejectionem nos omnes homines devenimus, et jure, quia defecimus, id est defectibiles facti sumus, qui prius in Adam antequam peccaret eramus non defecturi, et hoc in ira tua, id est in justa vindicta tua ad hunc defectum pervenimus. Hoc autem in sequentibus repetet et exponet. Et non solum defecimus, sed et in furore tuo, id est nimia vindicta tua, turbati sumus, id est turbabiles facti sumus : scilicet tales effecti, qui per mortem, et cunctas anxietates possumus conturbari : quod gravius quidem est quam defectibiles esse, et ideo recte positum est in furore. Furor enim major ira videtur. Et vere per iram defecimus, et per furem tuum turbati sumus. Nam non dissimulasti ab iniquitatibus nostris : sed posuisti in conspectu tuo iniquitates nostras, per Adam commissas, id est consideras ut punias originale peccatum, cujus participes sumus. Et posuisti sæculum nostrum in illuminatione vultus tui, id est in claritate cognitionis tuæ, scilicet non potest te fallere, sed illud conspicis aperte. In alia translatione habetur : Negligentias nostras in luce vultus tui ; unde congrue sæculum pro negligentis esse positum intelligimus. Habet enim usus noster ut de aliquo male vivente dicamus : Homo iste malum sæculum deducit. Et est ac si diceret : Peccata originalia per Adam commissa, quarum participes effecti sumus, quæ non solummodo sunt iniquitates, sed etiam tales iniquitates quæ sunt negligentia, id est negligenter non aliquo coactione ab Adam commissæ. Ideoque digniores sunt ultione, non postposuisti, sed eas in conspectu tuo posuisti, ut ulciscereris.

Repetit autem quod superius posuit, quia defecimus, ut post exponat : Dixi hominem esse in humilitatem dejectum. Et vere dejecti sumus, quoniam omnes dies nostri defecerunt, id est defectibiles facti sunt, cum prius nobis in Adam antequam peccasset, vita perpetua data esset. Et bene ponit omnes dies, innuens quia et æterni defecerunt, et hi quos habe-

A mus defectibiles sunt, ut in sequenti versu exponitur. Et nos in ira, id est in vindicta tua, defecimus, id est defectibiles facti sumus, scilicet defectibilibus operibus vacantes. Et vere defectibiles sumus, id est operibus defectibilibus vacantes, quoniam anni nostri sicut aranea meditabuntur, id est nos in omnibus annis nostris meditabimur : sicut aranea, id est cum meditatione operabimur talia, quæ cito transitoria sunt, et facillime dissolvenda, sicut opus araneæ, quod fragilissimum est. Cum dicit meditabimur, per futurum innuit perseverantiam, et gravius quid notat, quam si poneret simpliciter operabimur. Pejus enim est meditando operari male quam temerarie. Exponit etiam quomodo dies defecerunt, cum addit : Vere dies nostri defectibiles facti sunt. Nam **B** dies annorum nostrorum clauduntur in septuaginta annis, id est in ipsis septuaginta. Cum dicit ipsis, innuit quod in numero isto vita nostra finitur. Et est ac si dicat : Adeo dies vitæ nostræ defectibiles facti sunt, quod solummodo annis septuaginta **366** vivimus.

Si autem aliqui nostri vivunt in potentatibus, id est in potentativis et plenariis muneribus sanitatis, octoginta anni sunt in vita nostra. Quod est dicere : Si aliqui nostrum et pauci bene sanam vitam degunt ; octoginta annorum est spatium vitæ eorum, et amplius eorum octoginta annorum, est labor et dolor. Quia dicit eorum more Græcorum facit, qui ablativo carentes, genitivum pro ablativo ponunt. Et est ac si dicat : Si vivant aliqui amplius his annis, scilicet amplius octoginta, vita illa erit labor et dolor, id est in labore et dolore, quæ nec etiam vita dicenda est ; sed per emphasim dicenda est labor et dolor. Per annos quoque septuaginta, eo quod septuagenarius numerus per septenarium multiplicatur, præsens vita accipitur, quæ per dies septem volvitur. Per octoginta autem annos, futura dies iudicii, octava intelligitur, eo quod octogenarius numerus per octonarium multiplicatur. Secundum quam sententiam littera sic adaptatur. Dico quod meditabimur in omnibus annis solubilia et fragilia opera, sicut aranea. Et exponit quomodo, cum addit : Vere omni vita nostra talia opera meditando operabimur, qualia aranea operatur. Nam dies annorum nostrorum erunt meditates in ipsis septuaginta annis, id est in omnibus diebus annorum nostrorum meditabimur ea quæ necessaria erunt ad ipsos septuaginta annos, in quibus nunc sumus, scilicet quæ pertinent ad præsentem vitam, in qua adhuc detinemur. Dico quod in omnibus diebus nostris meditabimur ea quæ ad septuaginta annos pertinent. Si autem, id est sed si, in potentatibus sunt pauci ex nobis, id est in virtutibus et operibus bonis, quæ dicuntur potentatus, eo quod nos ad vitam ducere possunt, octoginta anni per ipsos potentatus appetentur, id est requies octavæ diei, quod est dicere : Aliqui ex nobis existentes in potentatibus non operabuntur sicut aranea, scilicet non operabuntur illa quæ ad vitam præsentem spectent,

sed quæ ad futuram. Et *amplius eorum octoginta annorum appelere est labor et do'or*, id est causæ laboris et doloris. Quia dixerat *in potentatibus*, posset quæri unde habent hoc quidam, ut sint in potentatibus; ad quod sic respondet: Inde hoc pauci habemus, *quoniam supervenit*, id est ex superiori Patris sede venit nobis *mansuetudo*, id est Filius Dei, cujus fide venturi jam sumus in potentatibus: Qui per *emphasim* dicitur mansuetudo Patris, eo quod per eum nobis ira Dei mansuetata est. Ne vero intelligeretur quod ita esset mansuetudo nostra, ut postquam advenisset nullatenus ulterius corripemur, addit, *et tamen corripemur*, id est castigabimur mortalitate et passibilitate, postquam mansuetudo superveniet. Si vero hæc sententia legatur, hoc quod in principio psalmi dicitur, *Domine Verbum existens refugium tu factus es*, id est creatura fies de Patre sic exponetur: Domine Pater, tu factus es nobis *refugium*, id est securitas evadendi dejectionem, in quam devenimus per Adam. Cætera vero non est mutari necesse. Secundum vero priorem sententiam in qua exposuimus dies annorum istorum in ipsis septuaginta annis ad litteram, versus qui sequitur, scilicet *quoniam supervenit*, etc., sic exponitur: Dico quod defectibiles facti sumus, adeo quod amplius octoginta annis non vivimus, nisi in labore et dolore. Et hoc ideo, quoniam ne simus nimis feroces et effrenes contra Deum, supervenit nobis mansuetudo, id est ex superiori Dei dispositione venit in nos domatio, quæ facit nos mansuetos erga Deum et humiles, mortalitas scilicet et passibilitas. Et per eam domationem mansuetudinis corripemur, quandiu in hac vita erimus, ne nimis adversus Deum insolescamus. A similitudine effrenis equi, qui flagellis corripitur, ut mansuetus efficiatur.

Dico quod *supervenit* nobis *mansuetudo* per quam corripiamur, *et corripemur*. Et licet frequenter a te corripiamur, tamen *quis* hominum *novit potestatem iræ tuæ*, id est potentem **367** efficaciam vindictæ tuæ quam in nobis exerces? *et quis* novit *dinumerare iram tuam*, id est multipliciter vindictæ tuæ, *præ*, id est pro *timore tuo*, scilicet ut te timeant respectu potentæ et multipliciter illius vindictæ? Pauci. Ac si dicat: Tametsi potenti et multipliciter vindicta tua assidue puniamur, pauci tamen ex nobis potentiam et multipliciter vindictæ tuæ considerantes, illius respectu timent te, quod quidem oporteret. Hoc itaque ponit ad correctionem non timentium, ut timere discant.

Orat etiam pro timentibus, sic: Dico quod pauci sumus qui timentus. Ergo *sic*, merito ipsius timoris quem habemus, *fac* nobis *notam* in futuro pro rei experientia *dexteram tuam*, id est misericordiam salvationis tuæ. Quod est dicere: Quia hic te metuimus, da nobis in futuro salvationem, per misericordiam tuam. Et quia aliter ad hanc misericordiam pervenire non possemus, hic interim *fac* nos *eruditos corde*, id est intellectu cordis scilicet; da nobis

A facultatem intelligendi recte. Et quia non sufficit recte intelligere sine bona operatione, *fac* etiam nos *eruditos in sapientia*, id est in virtutibus et bonis operibus, quæ sapientia dicuntur, eo quod ex sapientia bene operandi, et virtutes amplectandi. Vel hoc admirative legi potest, sic: Dico quod *corripemur*, et corripimur per vindictam tuam. Et *quis* est, id est quantus et quam felix est ille qui *novit potestatem iræ tuæ*, et qui *novit iram tuam dinumerare*, *præ timore tuo*, id est ad hoc ut te timeat? *Expositio* non mutatur. Orat etiam sic: Dico *quis* novit, et hoc quidem pauci noscunt; et quia paucorum est noscere, et felices sunt qui noscunt, oro, Domine, *fac* nobis *notam* in futuro *dexteram*, id est misericordiam tuam, sic ut prius noscamus *potestatem iræ tuæ*, et *dinumerare iram tuam præ timore tuo*. Nisi enim timeremus hic prius, non utique nobis in futuro misericordia notificaretur. Et ut *iram* sciamus *dinumerare præ timore*, *fac* nos *eruditos corde*, id est intellectu. Et quia bene intelligere non sufficeret, *fac* nos *eruditos in sapientia*, id est in virtutibus et bonis operibus. Dico, *notam fac dexteram*, et ut nota fiat *convertere*, Domine, ab ira ad misericordiam *usquequo*, id est usque in quantum tibi placeat. Exponit igitur ipsum *usquequo*, cum adjungit: *et*, id est scilicet *esto deprecabilis*, id est exorabilis *super servos tuos*, id est in servis tuis. Quod est dicere: Et si non vis converti ad misericordiam, quantum ad perdendos; convertere tamen quantum ad eos qui tibi serviunt ut eis miserearis quia tibi serviunt. Cum dicit *super servos*, idem est ac si diceret: Ut ex superiori dispositione hoc contingat, ut servis misereatur. Deprecabilis proprie dicitur, qui illud dat, quod ab eo oratione postulatur.

Enuntiat ergo misericordiam suam quam ravit, ad consolationem fidelium, sic: Oravi ut *notam* facias *dexteram*, id est misericordiam tuam. Et vere nobis ipsa rei experientia notificabitur. Nam *repleti sumus*, id est replebimur *misericordia tua* quæ *mane* contiget in te, Christe, id est resurrectionis beneficio per misericordiam tuam nobis donando; quod prius in te contiget in mane tertiæ diei. Quod est dicere: Facies nos misericorditer resurgere die octava sicut prius mane primus resurges, die a passione tertia. Et *repleti exultavimus*, id est exultabimus in corporis splendore; *et delectati sumus*, id est delectabimur in animæ benedictione. Et non horarie, sed in *omnibus diebus nostris æternis*, qui plures dicuntur propter diu utilitatem communi et contiguos sint. Et bene dicuntur *nostris*, id est nobis utiles et necessarii. Repetit autem æquivalenti voce una, quod dixit, *exultabimus et delectabimur*, ut addat sic: *Lætati sumus*, inquam, id est lætabimur in anima et in corpore, et hoc *pro diebus*, id est in loro dierum presentium, in *quibus non humiliasti*, id est humiliari promisisti, in anxietatibus plurimarum passionum. Quia vero posuerat, *diebus*, ne parum quid dixisse videretur, addit. Pro *annis*,

scilicet lætabimur, in quibus videmus rei experientia mala, **368** id est congruentes tribulationes. Quod est dicere: Quia hic pro Deo persecutionem patimur, in futuro lætabimur. Juxta illud Dominicum: « Beati qui nunc fletis, quia ridebitis (Luc. vi, 21). »

Quod autem superius breviter oravit, ubi dixit, *eruditus corde in sapientia*, hic orando repetit, ut amplius dicat, sic: Dico quod in futuro lætabimur. Et ut ad hanc lætitiā pervenire possimus: *Respice misericordiæ respectu in servos tuos*, id est in illos qui tibi serviunt, alios sibi incorporando, *et in opera tua*, scilicet in eos qui, quod boni sunt, per operationem misericordiæ tuæ sunt. Cum dicit *servos*, meritum eorum innuit, cum vero *opera* Dei misericordiam: Ac si diceret: Et ideo in eos *respice*, quia tibi serviunt, alios instruendo. Et adhuc ideo quod enim sunt, operatione tua sunt. *Et etiam dirige* ad bene operandum *filios*, id est sequaces eorum. Exponit itaque quomodo Deum oret respicere. Dico *respice*, et hoc modo *respice*, ut *sit splendor* virtutum et innocentiae *Domini nostri Jesu Christi super nos*, id est in superiori et digniori parte nostri, in anima scilicet. Quod est dicere: Fiat anima nostra particeps splendoris ejus, in quantum est possibile. *Et dirige super nos*, id est ad respectum æternæ vitæ, quæ est *super nos*, *opera manuum nostrarum*, id est bona opera quæ contingunt ex bonis affectionibus nostris, quæ sunt manus per quas animus cogitando operatur. Quod est dicere: Fac nos facere opera bona respectu honorum superiorum, non respectu favoris hominum. Et *dirige* in perseverantiam, id est perseverare *fac opus manuum nostrarum*, id est bona opera affectionum nostrarum, quæ singulariter opus dicuntur eo quod, cum charitate facta, non discordia sunt, sed una massa.

IN PSALMUM XC.

Titulus nonagesimi. *Laus cantici David*. Quod sic exponitur: *Psalmus iste est laus*, id est ad laudem Dei compositus; et est *laus cantici*, id est laus jocunditatis, id est laus jocunda; et est *laus ista David*, id est cujusque fidelis, qui in hoc psalmo a Propheta inducitur. Propheta enim in primo versu psalmi, in persona sua agens, ostendere intendit quis sit dicendus esse habitans in *adjutorio Altissimi*, et in *protectione Dei cæli*. Quem inhabitantem per reliquos versus psalmi inducit agentem, et ad laudem Dei beneficia a Deo donanda, non sibi sed Domino ascribentem; et etiam ipsa beneficia ad exhortationem suam enarrantem. Et per hoc alios instruit, quidquid boni habent in Dominum refundendum esse, ut et eadem ipsi beneficia consequantur.

Qui habitat in adjutorio Altissimi, id est ille qui non est horarius, sed habitans, id est perfecte commorans in *adjutorio* Dei; in cujus *adjutorio* bonum est immorari, cum ipse sit *Altissimus*, id est *Omnipotens*; et ille qui *immorabitur*, id est perseveranter habitabit in *protectione Dei cæli*, id est Dei cælestium spirituum; in cujus *protectione* tutum est

immorari, cum adeo potens sit quod Deus est civium superiorum. *Dicit* et verbis et cogitationibus *Domino, susceptor meus*, etc. Quod est dicere: Nullum alium perseveranter adjuvat Deus ad bene agendum, neque protegit in virtutibus, ne deficiat, nisi illum qui omnia bona quæ habet, non sibi sed Domino ascribens, *dicit Domino* cum gratiarum actione: O Domine, tu es *susceptor*, id est patronus meus, qui me protegis ne deficiam; et talis *susceptor* qui es *refugium meum*, id est securitas mea, ut videlicet non timeam tuo confusus patrocinio, et tu es *Deus meus*, id est recreator, qui me creas in bona operatione, scilicet qui me adjuvas ad bene operandum. Et quia non sufficit hoc dicere Domino, nisi etiam satagat de proximi instructione, dicit etiam proximis ad instructionem. *Sperabo in eo*, id est ego nullam in me spem habeo, o auditores, sed in Domino eo spero et *sperabo*, id est spem ponam, vel sperabo, me relinquens et in eum tendens, ut in eo spem ponam. Sententia eadem est, cum dicimus *in eo*, et *in eum*. Dico quod *in eo sperabo*: **369** et hoc, scilicet sperabo. *Quoniam ipse* qui potens est ad me liberandum, *liberabit me de laqueo venantium*, ne in eo capiar. Venatores per similitudinem malignos spiritus vocat: quia sicut feris incautis venatores laqueos tendunt, quibus eas decipiunt; ita ipsi fidelibus laqueos, quibus eos illaqueant præparant. Laqueus igitur eorum est aurum et argentum, etc., quæ possunt esse materia peccandi, et insuper vitia. *Et liberabit me a verbo aspero*, ne mihi prævaleat, id est ab occulta suggestionem quæ verbum asperum dicitur, eo quod inquietat animum, a similitudine asperi verbi, vel *a verbo aspero* hæreticorum et infidelium, ne pro eorum conviciis asperrimis, a recto proposito fidei meæ deficiam. Dico quod *dicit Domino: Susceptor meus*, etc., et dicit proximis: *Sperabo in eo*, etc., et hæc etiam quæ sequuntur, dicit sibi ipsi ad exaltationem, et ad agendum Deo gratiarum actionem. O tu anima mea, spem firmam habe in Domino. Nam tibi jam delatæ ad caulas fidei, *scapulis suis*, id est per doctrinam prædicatorum, qui Dei scapulæ dicuntur, eo quod eorum doctrina oves perditas, scilicet homines Deus ad fidei viam, et ad paradisi ovile reportat, quo per se redire nequeunt: sicut pastor ovem quam perdidit inventam, quæ præ sui debilitate ire non potest, ad caulas ovilis piis humeris reportat (Luc. xv, 5), *obumbrabit*, id est obumbrationem refrigerii suæ protectionis dabit. Quod est dicere: Refrigerabit te protectione sua ab incentivis vitiorum, ne nimio æstu eorum deficias. Quod præsignatum est per filios Israel, qui per desertum incedentes, nube obumbrabantur, id est ab æstu nimio læderentur. Et est dictum a similitudine strenni ducis, qui militibus suis præliantibus umbram providet, ne propter æstum deficiant.

Dico quod tibi obumbrationem faciet et tu posita *sub pennis ejus*, id est sub refrigerio protectionis ejus *sperabis*. Pennæ per similitudinem pro protectione ponuntur, eo quod volucris pullos suos pennis

a rapacibus avibus protegit, et ab æstu refrigerat. Dico quod *sperabis*, et ecce quid *sperabis*: Hoc scilicet *sperabis* quod *scuto circumdabit*, id est circumquaque muniet *te veritas*, id est vera fides *ejus*. Ac si dicat: Cum hæretici nitentur te ad errorem summum flectere suis falsis argumentationibus, veritas fidei *ejus* immobilis existens in te, circummuniet te, id est contra omnes hæreses muniet te scuto, id est protectione invincibili, quæ erit tibi ut scutum, id est rejiciens tibi omni tela pravarum cogitationum, quæ a diabolo immittuntur. Et quia *circumdabit te veritas ejus, non timebis*, id est non oportebit te timorem habere qui contingat a nocturno timore, id est a fraude hæreticorum, quæ timor dicitur emphatice, eo quod timorem incutit, et nocturnum, eo quod obscura est. A similitudine noctis, et latens et deceptoris, cum quædam vera suis falsis argumentationibus admisceant, ut citius fallant. Quod est dicere: Non oportebit te timorem habere, ut a latenti fraude hæreticorum decipiaris. Et *non timebis a sagitta volante in die*, id est ab eadem fraude hæreticorum, quæ recte sagitta dicitur, eo quod latenter vulneret ad modum sagittæ, et quæ volat *in die*, id est sublimabitur in sapientia humana, quæ videtur dies, id est clara et splendida, ad modum dici. Et quia dixerat eam volare *in die*, quia dies in bona significatione accipi solet, addit: *et non timebis a negotio perambulante in tenebris*, id est ab eadem fraude hæreticorum, quæ recte dicitur negotium. Negotium enim actus aliquis dicitur, qui cum summo studio et labore perficitur: unde dicitur negotium quasi negans otium. Dicitur ergo hæreticorum fraudulenta sententia negotium, eo quod in hac valde studeant et laborent. Quod negotium quamvis videatur esse in die, tamen existit in tenebris stultitiæ: «Sapientia enim hujus mundi, stultitia est apud Dominum (I Cor. iii, 19), » et in ipsas *tenebras perambulabit*, id est omnino promovetur, ut magis **370** et magis a stultitia devolvatur. Et *non timebis ab incursum ipsorum hæreticorum*, id est a nimio impetu facundiæ ipsorum hæreticorum, per quem incurrunt fidelibus. Unde in Canticis sponsus: «Cincinnati mei pleni sunt guttis noctium (Cant. v, 2). » Et *non timebis a dæmonio meridiano*, id est a collectione hæreticorum, qui in meridiano videntur esse, id est ad modum meridiei ferventes in bona operatione, cum quædam simulatoria bona opera faciant, et clari et splendidi in humanis et subtilibus sententiis suis falsissimis, et tamen dæmonium sunt, id est umbra dæmonii. Unde Apostolus: «Satanas transfiguratur se in angelum lucis (II Cor. xi, 14). »

Notandum quod cum eadem res, scilicet hæreticorum fraudulenta sententia, per nocturnum timorem, et per sagittam in die volantem, et per negotium, et per incursum accipiatur; diversa tamen, ut ostensum est, exponenda de eadem re, per has voces denotantur. Non solum autem *sperabis* quod *scuto circumdabit te veritas ejus*, sed etiam *sperabis* quod *cadent a latere tuo mille, et decem millia a dex-*

tris tuis, quia ponit dextris, unde solet prosperitas designari, innuitur quod debeamus supplere a latere sinistro. Per sinistram enim adversitas frequenter accipitur. Notandum autem quod *a dextris*, id est a prosperitate, dicit venire decem millia tentationum, qui numerus quidem major est quam mille simpliciter, eo quod uberior tentationum copia in prosperitate, quam in adversitate suboritur. Littera vero sic adaptatur: Hoc etiam *sperabis*, tu o anima, per securitatem divinæ protectionis, quod mille hostes interiores, suborientes a latere tuo sinistro, id est mille occulte tentationes contingentes ab diversitate tua *cadent*, id est devincuntur oratione tua. Et quia multi hostes postea cadent, qui prius aliquantulum prævaluerunt addit: Dico *cadent*, et non utcumque *cadent, ad te autem non appropinquabit*, id est sed sic *cadent*, quod nulla illarum mille cogitationum *appropinquabit ad te*, scilicet in consensum, ut aliquo modo tibi prævaleat. Verumtamen quamvis ad te nulla sit appropinquatura, oculis tuis interioribus considerabis, oculis scilicet rationis subtilia considerantis. Ac si dicat: Hoc quod solet aliquis in se non experiri, non adeo solet cognoscere quid sit, quam cum si in eo esset. Verumtamen quamvis in te non sint peccata tentationum, secundum operationem aut consensum, scies tamen ex rationis consideratione judicare, quam sædum ac vive aliquid sint. Et *videbis* rationis contuitu, *retributionem peccatorum*, id est malarum operationum et illicitorum consensuum, in futuro a Deo reddendam. Hoc autem satis ad intentionem laudis Dei spectare videtur, quod suos intantum illuminat, ut considerent peccatorum vilitatem et frigiditatem, et pro eis retributionem in futuro reddendam, et per hoc peccare exhorreant. Dico quod *cadent mille*; et hoc non erit viribus meis.

Sed ideo *quoniam tu es, Domine, spes mea*, id est hoc facies ut cadant ideo, quia tu es spes mea, id est quia totam spem in te pono, et quia tu *posuisti*, id est pones *refugium meum altissimum*, id est invincibile. A similitudine turris in altissimo loco sitæ, quæ est munitissima et inexpugnabilis. Quod est dicere: Facies teipsum *refugium*, id est protectionem meam munitissimam. Repetit autem æquipollenter, ut addat sic: Quia dixi *cadent a latere, etc.* Dico, o anima, Dominus est *spes mea* et *refugium meum*. Ideoque *non accedet ad te* per consensum, *malum*, id est occulta tentatio, et in futuro flagellum, id est vindicta hujus mali, *non appropinquabit tabernaculo tuo*, id est tibi militanti hic Deo. Quod est dicere: Nec hic ab occulta tentatione vinceris, nec in futuro occasione hac punieris. Et inde hujus rei securitatem habeo, *quoniam Deus spes et refugium meum existens mandavit angelis suis bonis de te, non verbis, sed occulta potentie sue inspiratione, ut custodiant te, ne deficias in omnibus viis tuis*, id est **371** in virtutibus et bonis operibus, quæ viæ tibi sunt ad vitam. Leguntur, quippe angeli boni viris sanctis a Deo in custodiam et protectionem fuisse dati. Juxta illud Apostoli: «Omnes angeli sunt administrata-

torii spiritus, in ministerium missi, propter eos qui hereditatem capiunt salutis (Hebr. 1, 14). Dico quoniam angelis mandabit de te, qui angeli in manibus portabunt te, id est in sublevatione auxilii sui te facient promoveri. Manus pro auxilio ponitur, eo quod manuum sublevatione labentibus auxiliamur: et ideo portabunt ne forte, id est ne aliquo modo, offendas pedem tuum, id est affectionem tuam ad lapidem offensionis Christum. Christus congrue lapis dicitur, eo quod ad modum lapidis sit firmissimum fidei nostræ fundamentum. Ad quem lapidem pede cordis offendit, quisquis in mente de eo perverse sentit. Unde per prophetam dicitur: « Ecce pono in Sion lapidem offensionis et petram scandali, et quicumque ceciderit super lapidem istum, confringetur; super quem vero ceciderit, conteret eum (Isa. viii, 14; Matth. xxi; Rom. ix, 33; I Petr., 8). » Affectio quidem pes mentis dicitur, eo quod per eam ipsa mens cogitando gradiatur. Et auxilio ipsorum angelorum portatus, super aspidem et basiliscum ambulabis, id est calcabis et superabis aspidem, id est diabolum qui latenter mordet suggestionibus illicitis: ad modum aspidis serpentis, occulte mordentis; et calcabis sub affectionibus tuis basiliscum, id est collectionem prave operantium, qui exemplo fetido prave operationis suæ, alios ad mortem male operari faciendo trahunt; more serpentis basilisci, qui fetore sui anhelitus homines perimit. Et conculcabis sicut non cedas, leonem, id est persecutores manifeste infestantes ad modum leonis aperte instantis, et conculcabis draconem, id est hæreticos, qui prius falsis rationibus suis incautos ligant, et sibi attrahunt, et postea sibi eos confirmando devorant, velut draco qui prius animal aliquod cauda ligat, et postea ligatum devorat.

Introducitur etiã ipsum Dominum loquentem, et hoc facit ad ampliorem gratiarum actionem, et ad majorem auditorum exhortationem, sic: Dico quod Dominus mandavit angelis, dicens ipsis angelis: Diligenter eum custodite, quoniam in me speravit, id est omnem spem suæ salvationis in me posuit. Ideoque liberabo eum ab omni instantia inimicorum et interiorum et exteriorum, ne ipsi prævaleant, protegam eum in virtutibus suis et bonis operibus, ne deficiat. Et hoc ideo quoniam cognovit illo vero cognoscere nomen meum, quod est Dominus. Quod est dicere: Cognovit me esse Dominum, et se servum, sic ut præceptis meis obedire non negligeret. Et clamavit ad me intensione vocis et devotionis, et exaudiam eum. Hoc modo quod cum ipso sum in tribulatione, et ero secundum auxiliatricem gratiam. Quod est dicere: Custodiam eum in tribulatione, ne deficiat. Et tandem in morte carnis eripiam eum a tribulatione, et in futuro glorificabo eum gloria benedictionis æternæ. Et pro hac vita transitoria, quam contempsit, longitudine dierum, id est æterna vita, replebo eum. Replebo vero, per emphasisim dicit. Et quia hic non curavit salutem carnis, tunc ostendam illi salutare meum, id est salvationem, meæ sal-

vationi conformem, ut, sicut ego surrexi, et immortalis et impassibilis fui, sic et ipsi resurgant, et immortales et impassibiles existant. Notandum quod ostendam illi salutare meum, idem est quo superius posuit, gloriabo eum, nisi quia hic determinatur.

Duo versus hujus psalmi, scilicet, scuto circumdabit te, etc., et a sagitta, etc., aliter quam superius dixerimus, leguntur juxta Augustinum, ut tria genera tentationum denotentur sic: Dico quod sperabis sub pennis ejus, et hoc scilicet sperabis, quod veritas, id est vera promissio ejus circumdabit, id est circummunit te scuto, id est protectione, et sic quod non timebis a nocturno timore, id est obscura et latenti levi tentatione, quæ dicitur timor, eo quod non adeo gravis est ut magna tentatio; sicut timor est minor, quam periculum unde timor habetur. Quod est dicere: Adeo te securum faciet, ut non timeas levem obscuram 372 tentationem quæ interdum aliquem incautum ad consensum attrahit. Et etiam non timebis a sagitta, id est a levi manifesta tentatione, quæ sagitta dicitur, eo quod levius vulneret quam magna tentatio, ad modum sagittæ, quæ levius vulnerat quam laucea, sagitta dico volante ad te in die, id est incurrente tibi in claritate cognitionis. Quod est dicere: Non timebis succumbere levi manifestæ tentationi. Et non timebis a negotio, id est a maxima et gravi tentatione, quæ dicitur negotium præ magnitudine gravitatis suæ. Negotium enim de parva re dici non potest. Negotio dico perambulante in tenebris, id est conversante, et promovente in obscuritate. Quod est dicere: Non timebis succumbere magnæ et gravi obscuræ tentationi, et non timebis ab incurso et daemonio meridiano, id est ab incurrente meridiano dæmonio. Quod est dicere: Non timebis succumbere gravi tentationi, et manifeste a dæmonio illatæ, quæ dicitur incurso, eo quod gravis est et maxima: et dicitur meridiana, eo quod aperta est et manifesta sicut meridies. Cætera psalmi mutari non est necesse.

IN PSALMUM XCI.

Titulus nonagesimi primi. Psalmus cantici, in die Sabbati. Quod sic exponitur. In hoc tractatu continetur psalmus, id est bona operatio, qui psalmus est occasio cantici, id est jucundæ remunerationis, dandæ a Deo in die Sabbati, id est in claritate quietis æternæ. Sabbatum quippe quies interpretatur. Quod est dicere: Quam remunerationem dabit Deus fidelibus suis in octava die, quæ antonomastice dies dicitur pro sua nimia claritate, et dies Sabbati, id est quietis æternæ. Vel sic: Iste psalmus cantici, id est iste tractatus jucunditatis, in quo valde jucundantur fideles, qui hic agunt, est illorum qui jam sunt positi in die Sabbati, id est in claritate quietis, scilicet qui tam claram habent conscientiam ut diem, et ab omni prava cogitatione ferientem, quæ ideo jure sabbatum dicitur, id est requies. Et est in hoc psalmo vox cujusque perfecti, agentis ad instructionem minorum, de bona operatione, quia bona est cum cantico facta,

et in cithara, et de interitu nolentium bona operari, A
et de retributione bonæ operationis in futuro.

Bonum est confiteri Domino, id est utile et laudare te Dominum in puritate devotionis, cum Dominus omnium sis: et bonum est *psallere nomini tuo*, *Altissime*, id est utile est bene operari, non ad favorem hominum, sed ad honorem nominis tui, cum altissimus sis, id est omnipotens, ideoque remunerare sufficiens confitentes et psallentes tibi. Dico quod *bonum est confiteri et psallere*, eundo scilicet de confessione et psalmo *ad annuntiandum* aliis esse in *mane*, id est in prosperitate *miserericordiam tuam*. Quod est dicere: Postquam in se confitetur et psallit, bonum est ut aliquis annuntiet aliis qui adhuc idiotæ sunt, et qui sibi ob merita sua putant a Deo in prosperitatem dari: hoc quod in prosperitate sunt per Dei misericordiam esse, et eundo ad annuntiandum esse *veritatem tuam per noctem*, id est esse verum et justum iudicium tuum per adversitatem. Quod est dicere: Et hoc debet idiotis annuntiari a confitente et psallente, qui se putant injuste adversa pati, quod per totam eorum adversitatem eos justum Dei iudicium comitatur, scilicet quod omnis eorum adversitas, justo iudicio Dei contingit. Notandum quod cum prius ponit *bonum esse confiteri et psallere*, postea vero annuntiare, innuit quod prius unumquemque decet Deo in se confiteri et psallere, postea vero istud idem aliis et exemplo et verbis annuntiare. Ostendit autem in quo aliis et sit Deo psallendum, cum addit: Dico quod *bonum est psallere*, scilicet bonum est psallere in *psalterio decachordo*, id est in anima decem præceptis legis adornata. A similitudine psalterii decachordi, id est **373** decem chordis adornati quibus resonat. Quod est dicere: Bonum est ex affectione animæ decem præceptorum ornatu resonante bene operari, et non invite, sed *cum cantico*, id est cum summa iucunditate, et existendo in *cithara*, id est cum carnis mortificatione. Decet quippe carnem mortificare, ne legi mentis valeat repugnare. (Qui enim sunt Christi, carnem suam, ut ait Apostolus, crucifigunt (Galat. v, 24).)

Ostendit autem ad humilitatis exemplum, per quid ei bonum sit Deo confiteri et psallere, cum addit: Dico quod *bonum est Deo confiteri et psallere*, et hoc ipsum quod mihi bonum est, non est ex me, sed ex te Domine. *Quia delectasti me*, id est me delectari fecisti, *Domine, in factura tua*, id est in confessione et psalmo quod fecisti esse in me, et ab hac delectatione non desistam, sed perseveranter *exultabo in operibus manuum tuarum*, id est in consideratione confessionis et psalmi, quæ sunt opera manuum tuarum, id est gratiæ tuæ, quæ manus congrue dicitur, eo quod per eam operaris, et merito in his operibus exultabo. Nam *quam magnificata sunt in me, hæc opera tua, Domine*. Quia vero posset ab aliquo quæri, quandoquidem per Dei gratiam bene operaris et psallis, quare etiam quilibet malus ab eadem gratia ad hoc quidem non adju-

vat, ostendit hoc insolubile esse, cum sic addit: Dico quod *bonum est mihi confiteri et psallere*, et hæc *opera magnificata sunt in me*, et hæc *cogitationes tuæ nimis sunt profundæ*, id est hæc dispositiones tuæ profundissimæ sunt et investigabiles, quod me scilicet ad confitendum et psallendum adjuvas, et alios reprobas. Quia vero se ignorare innuerat, qua dispositione a Deo adjuvaretur, cum multi reprobandentur, ne similiter ignorare putaretur, ad quid esset malorum prosperitas deventura, interitum eorum ostendit, quem eos ignorare dicit. Et hoc facit ad auditorum instructionem, ipsi ut sibi caveant ne per ignorantiam, ad eundem interitum veniant. Hoc itaque sic adaptatur, ut aliquantulum extra librum suppleatur. Dico quod istæ *cogitationes tuæ nimis sunt profundæ*, ideoque a me ignorantur. Hoc autem non ignoro quod *insipiens et stultus* interibunt in *seculum sæculi*, id est in æternum, cum hoc sit quod hic floreant breviter et transitorie, ad modum feni cuius flos cito decidit. Cæterum *vir insipiens*, id est infidelis qui Deum non sapit, et *stultus*, id est falsus Christianus, qui cum Dei notitiam habeat, intelligere posset quod mali justo iudicio Dei interibunt, tamen obstinatione malitiæ suæ excæcatus, *non intelliget hæc*, vero et efficaci intellectu, *ut intereant in seculum sæculi*, id est ut in æternum sint morituri omnes qui perseveranter operantur *iniquitatem*. Cum hoc sit quod hic *exortii fuerint sicut fenum*, id est cum hic creverint in terrena prosperitate, ad similitudinem feni, quod cito crescit, et cito marcescit, et cum hoc sit quod hic apparuerint aliis in flore prosperitatis suæ famosi et gloriosi: Dico quod ipsi interibunt. *Tu autem, Domine, Fili, qui omnipotens visus es, Altissimus* apparebis, id est omnipotens, in salvatione tuorum, et in justa perditione malorum: Quoniam ergo dixerat, *ut intereant*, posset quæri. Quare dicit *ut intereant*? Ad quod sic respondet: Bene dico *ut intereant, quoniam ecce* jam mihi certum est ut presens, quod *inimici tui infideles peribunt in futuro, et omnes qui operantur iniquitatem*, scilicet falsi Christiani, *dispergentur*, id est separabuntur a consortio salvandorum. Quia autem repetit *ecce inimici tui*, ad majorem inimicorum perterritionem facit. Dico quod ipsi *peribunt et dispergentur*, et ex opposito *cornu meum*, id est sublimitas virtutum mearum, vel spes mea quæ fortis est, et in altum excrescens ad modum corau, *exaltabitur*, id est magis et magis in altum promovebitur, *sicut unicornis*, id est utpote cornu meum qui unicornis sum, scilicet unam habens spem, fidem et charitatem, non diversis hæresibus **374** implicitus. Et in futuro *senectus mea*, id est vita mihi post mortem, a Deo donanda, quæ dicitur *senectus*, eo quod novissima erit, ad similitudinem senectutis, quæ novissima pars est vitæ hominis, erit in *miseriordia uberi*, id est copiosa. Quod est dicere: Cum hic Dei sim adeptus misericordiam, per peccatorum remissionem, in futuro copiosam misericordiam in senectute mea adipiscar, cum immortalis flam et impassibilis. Velsic: *Et senectus mea*, id est morum

meorum gravitas, quæ pro senectute accipitur, eo quod in senibus morum gravitas existat, erit in misericordia uberi, id est ubertim remunerabitur. Hoc contuitu, desepxit, id est despiciet, oculus meus interior, scilicet ratio mea, inimicos meos interiores et exteriores, et insurgentibus in me malignantibus, id est cum persecutores maligne agentes, adversum me persecutionibus insurgent, ad exhortationem mei ne deficiam, audiet auris mea interior, scilicet auris rationis audiet a spiritus inspiratione mihi interius loquentem. Et ecce hoc mihi dicit: Noli timore insurgentium a justitia tua deficere. Omnis enim justus florebit ut palma, id est ad similitudinem palmæ. Sicut enim palma arbor in inferiori parte prope terram, scilicet hispida est et tuberibus plena, in superiori vero parte speciosa et florida, ita et justus in hac vita infima hispidus est, et tribulationibus plenus. In superiori vero vita æterna, erit beatitudine floridus et conspicuus, et multiplicabitur in beatitudine sicut cedrus Libani, id est ad similitudinem cedri Libani, quæ altior est aliis cedris. Quod est dicere: In multiplici beatitudine sublimis erit, ad modum cedri Libani. Vel sic: Multiplicabitur utpote cedrus Libani, id est candidationis, id est utpote sublimes in candidatione virtutum. Libanus quippe, candidatio dicitur.

Verbis igitur Spiritus sancti ad majorem sui exhortationem appositis, hæc in sua persona agens exponit sic: Spiritus sanctus dicit, o auditores, quod justus florebit, et ecce vobis dico quomodo florebit. Plantati hic, scilicet per virtutes et bona opera in domo Dei, id est in Ecclesia in futuro florebit in æterna gloria existentes non in Domo Dei, id est in æqualitate angelorum, qui superna domus Dei sunt, sed in atrii illius domus Dei nostri, id est in affinitate et minoritate angelorum, quæ per atrium designatur: quod cum sit domui vicinum, indignus tamen est quam domus et minus gloriosum. Quod est dicere: Sic florebit, ut cœlicis spiritibus sint aliquatenus affines, non tamen usquequaque similes et æquales. Unde nimirum de Joanne Dominus testatur: « Qui minimus est in regno cœlorum, major est illo (Luc. vii, 28). » Quod quidem B. Hieronymus de angelorum minimo dictum esse affirmat.

Quoniam autem justos dixerat florem habituros et multiplicandos, determinat quando hoc erit, ne ad præsens videretur esse futurum, sic: Dico quod florebit et multiplicabitur. Hoc autem non statim erit, sed adhuc post longum tempus futurum est, quod multiplicabitur et florebit, existentes tunc in uberi senecta, id est in vita novissima, scilicet in vita æterna, quæ in omni beatitudine erit copiosa. Vel sic: Multiplicabitur in futuro existentes hic in uberi senecta, id est ideo quia hic permanent in morum gravitate copiosa. Et quoniam aliter non essent multiplicandi, hic interim erunt non murmurantes in adversitatibus, sed bene patientes, id est cum charitate et patientia sustinentes; et adeo bene patientes, ut aliis verbis et exemplis, annuntient: quoniam rectus Dominus Jesus Christus Deus noster, qui hic suos pati disposuit, ut per hoc æterna gloria beatificentur. Et

non sic rectus ut homines qui ex parte recti sunt, et ex parte iniqui, sed ita perfecte rectus quod non est iniquitas aliqua in eo. Juxta quod de eo Moyses dicit: « Deus fidelis, et absque ulla iniquitate, justus et rectus (Deut. xxxii, 4). »

IN PSALMUM XCII.

Titulus nonagesimi secundi. Laus cantici David, in die ante Sabbatum, quando fundata est terra. Quod sic exponitur: **375** Psalmus iste est laus David, id est factus a Propheta ad laudem Christi veri David, et est laus cantici, id est nimix jucunditatis, habita in die ante Sabbatum, id est in consideratione sextæ diei, quæ est ante Sabbatum, scilicet in consideratione sextæ ætatis, quæ designata fuit per diem ante Sabbatum, in qua Deus hominem creavit. Leguntur quippe sex mundi ætates, sicut sex septimanæ dies præter Sabbatum. Prima igitur ætas est ab Adam usque ad Noe; secunda a Noe usque ad Abraham; tertia ab Abraham usque ad Moysen; quarta a Moysen usque ad David; quinta a David usque ad Joannem Baptistam; sexta a Joanne usque ad finem mundi. Quæ sexta ætas est ante Sabbatum, id est proxima Sabbato, scilicet æternæ vitæ quæ revera Sabbatum est, id est requies quando fundata est terra, id est in qua sexta ætate Deus fundavit in fide et virtutibus terram immobilem, Ecclesiam scilicet. Est igitur in hoc psalmo vox prophete ostendentis ad Dei laudem præparationem Ecclesiæ per doctrinam apostolorum et persecutiones a principibus terræ ipsi apostolis illatas, et tandem Dei potentia sedatis.

Dominus regnavit, id est Dominus Jesus, qui dabitur a Judæis in mortem, tandem regnabit, id est regnum mundi totius sibi vindicabit, calcata morte. Et per hoc per totum mundum regnabit, quia decorum indutus est, id est induet et conjunget sibi per fidem apostolos, in omni perfectione decoros, quibus ornabitur, ut corpus vestimentis ornatur. Et indutus est fortitudinem, id est induet et sibi conjunget eosdem apostolos in constantia fortes, a similitudine probi regis, qui decoros milites habet et fortes. Et his fortibus et decoris præcingit, id est præcinget se, scilicet ornabit se undique, ad debellandum gentes et sibi subjiciendum; a similitudine regis, qui gladio præcingitur ad expugnandum hostem. Quod est dicere: Illi decori et fortes quos induet, erunt ejus arma, quibus sibi hostem subjiciet. Ostendit itaque ad quid seipsis præcinget, cum addit: Vere induet decoros et fortes, et eis se præcinget. Et enim per eorum prædicationem, firmavit, id est firmum faciet orbem terræ, id est perfectionem Ecclesiæ. Quod est dicere: Per ipsorum doctrinam faciet Ecclesiam suam in omni perfectione firmam. Qui orbis adeo firmus erit, quod non commovebitur, nec in prosperis nec in adversis. Ex tunc ergo, id est ex tempore illo quo terra fundata erit, parata erit, o Deus, sedes tua in ipsa terra, scilicet ex tunc sedes tua efficietur, quæ longe ante diaboli sedes exstitit. Ne vero ipse videretur ante sedis suæ parationem non fuisse,

addit : Quamvis ex tunc sedes tua erit parata, tu tamen es a sæculo, id est ab æterno, sine principio.

Per hoc igitur *sedes tibi* parabitur, et orbis terræ firmabitur, quoniam *flumina*, id est apostoli, qui corda in delium doctrina irrigabunt, *elevaverunt, Domine, vocem suam*, id est elevabunt vocem prædicationis suæ quæ timore depressa fuit in tui passione. *Elevabunt, inquam, flumina vocem suam.* Hoc itaque repetit ad confirmationem, et contra vocem horum fluminum alia *flumina*, scilicet terreni principes, qui flumina dicuntur, eo quod eorum cura in subditam plebem decurrat ; a similitudine fluminum, in mare decurrentium. *Elevaverunt fluctus suos*, id est elevabunt persecutiones suas, quibus eos in mortem demergant, ad modum fluctuum. Et hoc continget *a vocibus aquarum multarum*, id est propter voces multarum gentium, quæ ad modum aquæ erunt instabiles. Quod est dicere : Ideo principes eos persequentur, quia gentes plurimæ eos profanos et sacrilegos esse dijudicabunt. Vel sic : Et hoc continget *a vocibus aquarum multarum*, propter voces multorum prædicatorum, scilicet ideo eos persequentur, quia per eos multos alios aquas effici solent, id est quia multos considerabunt ad exemplum eorum, fore adaquatores hominum per doctrinam. Dico quod elevabunt fluctus, et istæ elatæ persecutiones principum Deum auaricantium **376** mirabiles erunt præ nimia sui immensitate et asperitate. Cæterum *Dominus* erit magis *mirabilis in his altis* et profundis elationibus sedandis : Quod est dicere : Dominus quidem ideo mirabilior erit, quoniam has elationes, qua hora voluerit, sedabit. Et per hoc eas, o Domine, sedabis, quia *testimonia tua*, id est præcepta tua, ab apostolis prædicata, quæ testificantur vitam complementibus ea, *facta sunt*, id est sicut ipsi nari *nimis credibilia*, quantumcunque videantur ei in primis abominabilia. Et per hoc ipsum mare factum, *domum tuam* in qua spiritualiter inhabitas, *deceit sanctitudo tua*, id est decebit *sanctitudo* a te danda. Quod est dicere : Per hoc quod testimonia tua credent, domus tua efficietur, et decenti sanctitate adornabuntur. *Domum tuam* dico, ituram per sanctitatem *in longitudinem dierum*, id est in vitam æternam, quæ per emphasim longitudo dierum dicitur, eo quod nunquam sit finienda. Vel sic : Futuram per ipsam sanctitatem, *in longitudine dierum*. Sententia eadem.

IN PSALMUM XCIII.

Titulus nonagesimi tertii. *Laus cantici David, quarta Sabbati.* Quod sic exponitur : Psalmus iste est *laus cantici*, id est laus jucunditatis. Quod est dicere : In hoc tractatu continetur laus cum nimia jucunditate facta. Quæ laus est *David*, designati *in quarta Sabbati*, scilicet quæ laus est fidelium perfectorum in scientia, qui præfigurati sunt, per negotium illud quod contigit in quarta Sabbati. In quarta namque Sabbati fecit Deus luminaria terram illuminantia, quæ firma sunt, et a proposito officii sui immobilia, per quæ præsignabantur perfecti,

A Ecclesiam, quæ Dei terra est, doctrina firmiter et exemplo suo illuminaturi. De quibus ipse Dominus dicit : *Lucaat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est (Matt. v, 16.)* Vel sic, juxta B. Hieronymum : *David designati quarta Sabbati*, id est per quartam diem septimane, quæ a. ud Latinos dies Mercurii dicitur. Congrue quippe per quartam diem, fideles perfectiores in scientia accipiuntur. Sicut enim dies quarta in medio septimane existens, tres dies habet præcedentes, et tres subsequentes, ita et perfecti viri Novi Testamenti, in medio duorum testamentorum, Veteris scilicet præcedentis, et Novi subsequentis existunt, dum utriusque completores esse satagunt. Duo quippe Testamenta, per ternarium numerum competenter intelliguntur, eo quod utroque Testamento, si cum diligentia notentur, fidei sanctæ Trinitatis instructio inveniatur. In Veteri namque Testamento fides Trinitatis insinuat, ubi de Abraham legitur, *tres vidit, et unum adoravit (Gen. xviii, 3.)* Quia vero hæc eadem fides in Novo denotatur, exemplo multiplices manifestari potest. Bene quidem psalmus iste, laus jucunda fidelium dicitur. In hoc enim psalmo fideles in scientia perfecti, agentes contra falsos Christianos impunitatem criminum suorum sibi promittentes, Deum laudant, dum eum asserunt judicaturum ultione justa, quos hic sustinet miti patientiâ. Concessive quoque agunt, de eorum retributione damnationis, et ne videantur eis impre cari, conqueruntur de eorum iniquitate, quam etiam per partes ostendunt. Adhortantur etiam ipsos malos ad recte vivendum, et intelligendum de Deo, certis rationibus ostendentes quoniam ipse eorum impietates et intelligit et videt, et in futuro puniet, et ostendunt honorum tribulationes non ad eorum cedere repulsionem, sed ad beatitudinem. Quos etiam bonos admonent ad impiis contradicendum, sic tamen ut non in se, sed in Domino non deficienti fiduciam habeant. Et hoc totum fit ad instructionem idiotarum, qui cum videant impiorum prosperitatem et honorum adversitatem, indignantur, ignorantes ad quid hæc a Deo permittantur.

D *Deus ultionum*, operator *Dominus* enim est. *Deus*, inquam, *ultionum* operator futurus, *libere egit*, id est libertatem potentie suæ in impios exercet, quibus impotens videtur, dum cum eis expectando eos et patiando misericorditer agit. Ac si diceret : Vos impunitatem scelerum vestrorum **377** vobis, o falsi christiani, promittitis, cæterum Deus ulciscendo se de vobis in futuro, contra vos *libere* aget, cum hoc facere potens sit quia *Deus*, et cum hoc ad eum pertineat, quia *Dominus*. Agunt autem concessive de eorum ultione, sic : Dico, o *Deus*, quod *libere* ages, et sic concedo ut fiat, o Christe, *exaltare*, id est potens apparere, *qui*, quamvis videaris impotens, vel negligens terrena, tamen judicaris dispositione tua *terram* hanc præsentem, ut nihil in ea sine jussu aut permissione tua fiat. Et hoc

modo quidem exaltare, redde, scilicet in futuro, *A* retributionem justæ damnationis superbis, id est falsis Christianis, non pœnitentibus, sed in negligentia pœnitentiæ superbe persistentibus.

Ne vero videantur imprecationem fecisse, de eorumdem malitia pie conqueruntur, sic : Quamvis concessive dicamus : *Redde retributionem superbis*, tamen, *o Domine. Usquequo peccatores*, antonomastice falsi Christiani, id est usque, ad quam mensuram, vel quandiu, *usquequo*, inquam, *peccatores gloriabuntur* de iniquitate sua? Notandum, quod cum hoc sub interrogatione ponunt, se pro eis magnum habere dolorem innuunt. Et est æsi dicat : Tametsi retributionem eis reddi concedimus; tamen de hoc quod multum et diu vivendo de iniquitate *gloriabuntur*, conquerimur. Quanto namque eorum gloriatio major et diuturnior, tanta eorum retributio in futuro erit asperior. Vellemus igitur potius ut eorum vita et gloriatio cito finiretur, ut eorum retributio mitior haberetur. Non solum autem gloriantur de iniquitate sua, sed et hanc *iniquitatem effantur*, id est extra fantur, scilicet publice fantur, et loquuntur privatim inter se. Et *usquequo*, id est usque ad quam mensuram, vel quandiu male vivendo *effabuntur* publice et *loaudentur* private *iniquitatem*, id est iniqua verba loquentur *omnes qui perseveranter operantur injustitiam*? Ac si diceret : Mallems eorum vitam finire, ut amplius non possent iniquitatem loqui et effari, et injustitiam operari, et sic mitius inde punirentur. Exponit igitur ipsam injustitiam per partes, sic : *Vires injustitiam operantur*, et operati sunt. Nam *populum tuum, Domine*, scilicet tibi famulantium, *humiliaverunt* conviciis et verborum opprobriis, et eundem populum existentem *hæreditatem tuam*, quos, scilicet ad modum hæreditatis doctrina prædicatorum excolis, *vexaverunt* nimis tribulationibus. Et non solum hoc, sed et *viduam et advenam interfecerunt*, et *pupillos occiderunt*. Quod est dicere : Multos ex fidelibus tuis interfecerunt corporaliter, qui erant viduis, et advenis, et pupillis comparabiles. Viduis quippe, quia destituti erant a temporalium honorum, jam spretorum, solatio, sicut viduæ destitutæ sunt a maritorum jam mortuorum auxilio. Advenis, quia non hujus patriæ terrenæ cives se faciunt, sed futuram inquirunt, sicut advenæ ad patriam reverti intendunt, a qua remoti sunt. Pupillis, quia sunt sine diabolo, qui prins eorum pater exstitit, et sine infidelitate, quæ eorum mater fuit; sicut pupilli, quorum pater et mater jam mortui sunt. Vel potest hoc ad litteram congrue legi. Viduæ namque et advenæ, et pupilli, sine cujuslibet auxilio existentes, solius Dei auxilio defenduntur, ideoque populus ejus dicuntur, unde idem, « pater orphanorum et judex viduarum » dicitur (*Psal. Lxxvii, 6*). Dico quod *populum tuum humiliaverunt*, et *hæreditatem tuam vexaverunt*, et *viduam et advenam interfecerunt*, et *pupillos occiderunt*.

Et hæc faciendo, ad cumulum miseræ suæ *dixerunt* : Secure possumus eos humiliare, vexare, et

A interficere. Hoc enim, non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob, sic ut puniat. Ac si dicat : Multum inconveniens fuit ut illum dicerent hoc non videre, qui Dominus est omnipotens, et illum dicerent non intelligere, qui Deus est Jacob, id est eorumdem fidelium strenue luctantium, quos ipsi humiliaverunt, vexaverunt, et occiderunt. Facit igitur apostropham ad eosdem impios, adhortans ad reete de Deo intelligendum, et videndum, sic : Dico quod dicitis o falsi Christiani, quod Deus non intelligit, neque videt, quæ vos male in famulos **378** ejus agitis. Cæterum vos in populo Dei existentes, non operatione, sed sacramentorum participatione, *qui estis insipientes*, id est potentes ad hoc ut facile de Deo recte intelligatis, cum jam sitis aliquantulum in ejus motitia promoti, et tamen animadvertere negligitis; *intelligite*, id est animadvertite, quia Dominus videt et intelligit, quæ vos in servos ejus male operamini. *Et vos stulti in populo Dei*, scilicet qui rudes estis et stolidi, et difficiles ad hoc sapiendum, *aliquando tandem sapite*, quod hucusque sapere nequistis, scilicet quod Deus audit, id est intelligit et videt quæ vos male agitis, et in futuro hæc arguet. Et ecce unde potest comprobari eum omnia mala vestra et audire et videre, et in futuro ab eo mala ista redarguenda esse. Nam *qui plantavit aurem non audiet?* vere audiet; *et qui finxit oculum, non considerat quæ agitis?* utique considerat. *Et qui corripit hic gentes per Scripturas ne peccent, non arguet* in futuro, per damnationem, negligentes hic correctionem suam? vere arguet. Pro nihilo enim hic corripet, nisi in futuro argueret. *Et qui docet hominem scientiam*, id est ille qui per doctrinam suam facit illum scientem, qui homo est, id est rationabiliter se habens non scit? utique Dominus scit non solum operationes, sed etiam, quod majus est, ipse scit *cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt*, id est ipse scit quod cogitationes vestræ qui simpliciter homines non spiritales estis, vanæ sunt, et dignæ ultione. Et hoc totum est ac si sic poneret : Inde comprobatur eum audire, quoniam inconveniens esset eum non audire, *qui aurem omnium hominum plantavit*, id est de limo terræ formavit : et inde probatur eum videre, quoniam inconveniens esset eum non videre *qui omnem oculum finxit*, id est formavit. Et inde probatur quod in futuro arguet, quia aliter superflue hic corripet. Et inde convincitur eum scire, quia inconveniens esset eum non scire, *qui omnem hominem docet* quidquid scit.

Facta exhortatione ad falsos Christianos, ostendere intendit quod tribulationes honorum ad eorum beatitudinem cedunt, sic : Ergo quia tu omnia vides, et scis, et audis, inde comprobatur quod *beatus erit homo omnis quem tu*, omnia sciens et videns, *erudieris* per tribulationes, id est quem rudem extra ruditatem pones, instruens eum per multas anxietates, hæc præsentia non esse summa bona, nec esse appetenda; et esse alia bona, spiritualia scilicet, quæ appetenda sunt. Suos nimirum Deus per anxie-

tates erudit, quia, dum eos permittit hic affligi et bonis presentibus spoliari, innuit hæc bona non esse summa bona, quæ sic amittuntur; nec hanc vitam felicem esse, in qua sic affliguntur; sed alia bona summa esse, et aliam vitam æternam et beatam, quæ expetenda sunt. Hoc autem quod dicit *beatus homo quem tu erudieris*, idem est ac si diceret: Eruditio tribulationum, causa erit beatitudinis. Et ne beatus homo futurus, hic in tribulationum eruditione deficiat, *docueris eum de lege tua*, id est docebis eum per doctrinam legis tuæ hanc eruditionem patienter esse ferendam. Unde ipse dicit in Evangelio: « Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam quotidie, et sequatur me (Luc. ix, 23). » Interponit autem causam quare eum docebit, cum addit: Ideo scilicet docebis eum per legem tuam, *ut mitiges ei exasperato a diebus malis*, id est ut des mitigationem patientiæ ei, qui exasperatur a diebus tribulationum, qui dies mali dicuntur, eo quod in eis multarum mala tribulationum insistent. Quod est dicere: Ideo eum docebis, ut sub tribulationum pondere non deficiat, a quibus exasperatur. *A diebus malis* dico, duraturis non in perpetuum, sed tandiu, *donec fodiat fovea peccatoris*, id est consummetur in futuro damnatio peccatoris fideles persequentis. Dicitur hoc a similitudine illius, cujus fovea foditur, ut post in eam deiciatur. Et notandum, quod hoc dicit ad honorum consolationem, et ad malorum perterritionem.

Interposita causa quare docebit, ostendit quid docebit, sic: Hoc scilicet docebit Dominus per legis suæ **379** doctrinam, quod ipse *Dominus non repellat plebem suam*, licet etiam patiat affligi, id est hic docebit, quod non idcirco permittit plebem suam affligi, ut eam repellat et negligat. Et hoc docebit, quod cum permittat tribulari eandem plebem suam, quæ hæreditas ejus est, tamen ipsam *hæreditatem suam non derelinquet*. Cum ponit *non derelinquet*, datur intelligi per lyptoten, quod hæreditatem suam per tribulationes adjuvabit, ut ipsæ tribulationes sint eis causa salvationis. Dico quod *hæreditatem suam non derelinquet*, sed adjuvabit, et tandiu adjuvabit *quoadusque justitia*, id est Christus, qui per emphasim dicitur justitia, eo quod ab eo omnis justitia procedat, *convertatur a patientia in iudicium*. Quod est dicere: Tandiu eos *non repellat*, sed per tribulationes adjuvabit, donec Christus ad iniquos iudicandum veniat, quos hic patienter expectat. Non ideo sic determinat, quod postea suos repellat, sed quia illud constat quod postea suos non repellat, non removet. Hoc autem quod hic *non repellat*, oportuit ponere, quia hic videntur per tribulationes repelli, et derelinqui. *Et quis erit juxta illam justitiam*, id est quis erit hic conformis in virtutibus illi justitiæ, et in futuro regnabit cum ea a dextris Patris? Responso: *Omnes illi erunt juxta illam qui sunt recto corde*, non apparentes per hypocrisim justii solummodo in facie. Unde per prophetam dicitur: « Scindite corda vestra, et non ve-

stimenta vestra (Joel. ii, 13). » Quod dicit justos corde futuros juxta Christum, positum est a similitudine regis, qui chariores et valentiores duces suos, juxta se in palatio suo sedere facit; et hoc quod interrogative ponit, idem est ac si diceret: *Justitia convertetur in iudicium, et juxta illam erant omnes qui sunt corde recti*, non solummodo specie. Ergo quandoquidem erunt solummodo juxta illam omnes qui *recto sunt corde*. *Quis volens esse rectus corde, mihi adjunctus per conformitatem consurget de corporeo stratu existendo adversus malignantes*, id est contradicendo adversariis Ecclesiæ, hæreticis scilicet et falsis Christianis? *Aut quis stabit*, id est et quis perseverabit *mecum præliando per contradictionem, adversus operantes iniquitatem?*

B Non enim sufficit consurgere, nisi sit etiam *stans*. *Malignantes et operantes iniquitatem*, iidem sunt. Dicitur hoc a similitudine civium, qui nocte ab hostibus invasi, de lectulis in quibus dormiebant, consurgunt, et murum civitatis ascendentes, et ibi stantes, eam ab assultu hostium defendunt. Hoc autem quod interrogative ponit, ad majorem exhortationem facit. Et est ac si diceret: Ergo quandoquidem recti corde solummodo stabunt *juxta illam*, vos omnes quicumque vultis esse recti corde, et per hoc juxta illam esse, mihi adherentes consurgite *adversus malignantes*, et state *adversus operantes iniquitatem*.

Quamvis autem sic adhortor ad consurgendum et ad standum, insufficiens tamen per me sum **C** consurgere et stare. *Nisi enim ideo remansisset, quia Dominus adjovit me*, per adjutricem gratiam, *anima mea habitasset*, id est perseverans fuisset in inferno, id est in consensu impiorum, qui jure infernus dicitur, eo quod per eum ad infernum veniatur, et paulo minus, id est perparum defuit anima mea ab ejus habitatione. Hoc autem dixit ad exemplum humilitatis, ne confidant idiotæ per se posse stare. Si autem habeatur, habitavit, sic legetur. *Nisi ideo quia Dominus adjovit me habitasset in inferno anima mea*, et paulo minus, id est fere habitavit. Sententia eadem est, et vere me adjuvisti, Domine. Si enim humili confessione dicebam: *Adjuva me, Domine, quia motus est pes meus*, id est affectio mea, *miseri-cordia tua, Domine, adjuvabat me*, ne ex toto deficerem. Quod est dicere: Cum ab aliqua suggestione illicita affectio mea commoveretur et inquietaretur, et ego hoc humiliter tibi constens auxilium tuum orabam ne deficerem, tu misericordia tua me adjuvabas. Et quia non solummodo hoc dicebam tibi, sed etiam multipliciter dolebam de commotione pedis, pœnitens et orans ut mihi **380** illicita commotio illa remitteretur, *consolationes remissionis*, quam spiritualiter intellexi mihi a te datam esse per pœnitentiam, *latificaverunt animam meam*.

Consolationes dico datæ multipliciter, secundum multitudinem, id est ad modum multiplici-tatis dolorum meorum in corde meo revera existentium, non per hypocrisim in facie apparentium. Quod est di-

cere : Quia multipliciter dolui de commotionibus meis, et tu multiplicem remissionem mihi fecisti, et sic animam meam consolatus es. Per hoc igitur instruit auditores, de commissis valde dolere, ut veniam adipiscantur. Dico *secundum multitudinem dolorum in corde meo*, et merito *in corde meo* dolui. Nisi enim doluissem, *sedes iniquitatis* essem, et sic tibi non adhærerem, nec hic, scilicet per conformitatem, nec in futuro per beatitudinis participationem. *Nunquid enim sedes iniquitatis*, id est ille in quo sedet iniquitas, *adhæret tibi, qui fingis dolorem vel laborem in præcepto?* Utique non adhæret. Quasi diceret : Nullus iniquitatis sedes existens adhæret, vel adhærebit tibi, qui das præceptum ut nemo sit sedes iniquitatis, et in præcepto illo fingis, id est disponis laborem, scilicet disponis ut non cum negligentia, sed cum summo labore et cura perficiatur præceptum istud. Vel si habeamus dolorem, sic legetur : Qui das præceptum ut nullus sit sedes iniquitatis, et qui in præcepto dolorem fingis, id est qui in completionem hujus præcepti disponis dolorem tribulationum. Quod est dicere : Cum oporteat completorem hujus præcepti multiplicem dolorem tribulationum subire, *tu fingis*, id est disponis dolorem ipsum, unicuique distribuas prout potest pati. Juxta illud Apostoli : « Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari, supra id quod potestis (1 Cor. x, 13). » Dico quod *fingis* dolorem, qui dolor talis est : scilicet quia impii ementes malo suo voto, in, id est contra, animam *justi*, captant ipsam animam, et adhuc frequenter *captant*, id est frequenter desiderabunt eam capere deceptionibus suis, et sibi conformare. Et quia non poterunt capere, *condemnabunt* effusione et morte *sanguinem innocentem*, scilicet sanguinem *justi*. Juxta vero illam lectionem, in qua habetur *qui fingis laborem*, sic continuatur sequens versus, quem jam exposuimus expositione non mutata. Dico quod *non adhæret tibi sedes iniquitatis*, et merito. Nam illi qui sunt *sedes iniquitatis captant*, etc. Dico quod impii *condemnabunt sanguinem innocentem*. Ne vero timeamus et deficiamus pro eorum condemnatione : et ille qui *Dominus* est, id est potens *factus est mihi* et meis conformibus *in refugium*, id est in securitatem : et ille idem Dominus qui Deus meus est, id est creator, *factus est mihi et meis conformibus in adjutorium*, ne deficiamus, *refugium et adjutorium*, dico existens causa *spei meæ*. Hæc enim arrha mihi sunt et pignus, quod spem habeam in futuro lætificandi. Dico quod mihi et meis conformibus sit Dominus refugium et adjutorium ; vel *Deus meus est factus mihi spei meæ*, id est, rei speratæ a me. Quod est dicere : Per tribulationes me adjuvat, ut ad rem speratam, id est, ad beatitudinem æternam tandem perveniam. Et in futuro illis qui animam nostram captant, et sanguinem nostrum condemnant, *reddet iniquitatem ipsorum*, id est retributionem iniquitatis ipsorum : et, id est scilicet *in malitia sua*, id est, propter meritum malitiæ suæ *disperdet*, id est ex toto perdet illos. *Disperdet*, in-

quam, illos ille qui Dominus noster est. Ideoque deultione nostra debet satagere, et qui Deus noster est, ideoque illos disperdere potest. Hoc autem ad hoc dicit ut malos a malitia sua deterreat, ne videlicet sibi ideo promittant impunitatem, eo quod tribulationes ab eis illatæ, sint justis ad salutem. Non enim ad hoc Deus respicit, quod per tribulationes suas justis faciunt, sed ad hoc quod male intendunt.

381 IN PSALMUM XCIV.

Titulus nonagesimi quarti. *Laus cantici David*. Quod sic exponitur : Psalmus iste est *laus cantici*, id est laus jucunditatis et hilaritatis, et non est *David*, sed Christi. In hoc quippe psalmo Propheta ex nimia jucunditate laudans Christum venturum, adhortatur Judæos incredulos, in plenitudine temporis futuros, ut tandem in sexta ætate ad eum fide veniant, et ei exsultent et jubilent et confiteantur. Adhortaturque ne ad Christi vocem corda obdurent, et per hoc æternam requiem amittant, sicut patres eorum Deum in deserto irritaverunt : ideoque prostrati ad terræ promissionis requiem minime pervenerunt. Notandum autem, quod in hoc psalmo Propheta quædam verba ponit in persona ipsius Domini, videlicet cum dicit *ubi tentaverunt me*, etc., usque in finem. Hoc autem non facit præter usum, cum in historiis et in prophetiis frequenter habeamus, angelos et prophetas agentes, multa in persona Domini dicere.

Venite, fide in tempore plenitudinis, o Judæi, qui diu fuistis a Deo per infidelitatem remoti, et veniendo *exsultemus Domino* Christo. Ac si dicat : Sicut ego tanto ante tempore existens de ipsius adventu bona affectione exsulto, ita et vos tunc temporis futuri de adventu ejus exsultate. Et exsultare ei debemus, quia Dominus omnipotens est. Et non parum exsultemus, sed *jubilemus ei Deo salutari nostro*. Quod est dicere : Sicut ego jam ei jubilo, id est nimia et intensa interiori lætitia exsulto ; sic et vos ei jubilate, quia Deus est, id est creator, et salutaris, id est salvator. Non solum autem *jubilemus corde*, sed etiam perseverantes *in confessione*, id est in laude oris, *præoccupemus faciem ejus*, id est sinus similes servis præoccupantibus faciem Domini sui, ut sibi eum faciant attentum, antequam aliis negotiis occupetur. Quod est dicere : Seduli et perseverantes sinus in ejus laudis confessione, a similitudine servorum faciem Domini, ut dixi, præoccupantium. Vel sic : In confessione peccatorum nostrorum seduli præoccupemus faciem ejus, id est anteveniamus secundum adventum ejus. Quod est dicere : Peccata nostra in hac vita consisteamus, ne in secundo adventu cum non consentibus damnemur. « Ecce enim nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis (1 Cor. vi, 2). » Secundus autem adventus recte facies dicitur, eo quod tunc cunctis Christus manifestabitur, sicut per faciem totus homo cognoscitur. Dixi ut *jubilemus Deo*. Et quia hoc non sufficit, nisi etiam bene operari. *jubilemus ei* interiorius *in psalmis*, id est in bonis operibus, perseverando exteriorius.

Dignum est autem ut exsulemus ei et jubilemus et A
 confiteamur, *quoniam ipse Deus existens est Domi-*
nus in rebus : et non qualiscunque, sed *magnus* in
 potentia, et *rex magnus* in regimine, existens *super*
omnes deos, id est dignior et excellentior omnibus
 praelatis Ecclesie, qui deificati erunt in sanctitate.
 Juxta quod Dominus de Moyse dixit : « Constitui te
 deum Pharaonis (*Exod. vii, 1*). » Sunt etiam iidem
 praelati Domini, cum dominium habeant et potesta-
 tem subditorum. Reges quoque eorumdem sunt,
 utpote quos doctrina et exemplo suo regunt. Reddit
 ego singula singulis, addendo sic : Vere rex ma-
 gnus est, *quia in manu*, id est in regimine operantis
 gratie *ejus, sunt fines terræ*, id est finientes in se
 terrenitatem. Quod est dicere : Hoc quod fideles
 sunt in se terrenitatem finientes, per ipsius regimen
 est. Et hoc apparet quod *rex magnus* est, et vere
magnus Dominus est, *quoniam altitudines montium*,
 id est alti montes, perfecti scilicet possessio *ipsius*
sunt. Quod est dicere : Hoc quod perfecti in virtuti-
 bus et sanctitate sunt alti, inde contingit quod eos
 inhabitando possidet, et eis dominatur. Et in hoc
 apparet eum magnum Dominum esse, quoniam ma-
 gni Domini est magnam possessionem habere. Et in
 hoc quoque patet eum magnum Dominum esse, *quo-*
niam ipsius possessio est mare, id est ipse possidet
382 infideles Deum amaricantes, ut non liceat eis
 in sanctos sævire, nisi quantum ipse permittit.

Et in hoc probatur quod Deus magnus est, quoniam
 ipse qui ejus possessor est, *fecit etiam illud mare*,
 id est creavit amaricantem populum, non secun-
 dum quod mare est, sed secundum quod creatura.
 Et per hoc quoque comprobatur Deus magnus esse,
 quod *manus ejus formaverant siccam*, id est operan-
 tes gratie ejus formosam in virtutibus et bonis ope-
 ribus fecerunt Ecclesiam, prius in Adami deforma-
 tam : quæ Ecclesia sicca est, id est sitiens doctrinam
 verbi Dei, ad modum terræ siccæ, aqua repleri
 sitientis. Interposita ejus laude, hujus laudis occa-
 sione repetit supradictam exhortationem, ut addat :
 Dixi quod Christus erit Deus rex, et Dominus ma-
 gnus. Ergo quia talis et talis erit, o Judæi, in ejus
 adventu futuri *venite* ad eum fide, et veniendo *ado-*
remus eum, id est sicut ego eum adoro, id est in-
 tense et specialiter orando venero, ita vos etiam
 adorite : *et precipiamus*, id est humiliemur in anima ;
 quod signatur per hoc quod in corpore ad terram
 precipidimus, *et ploremus peccata nostra*, et non ad
 aspectum laudis hominum, sed *ante Dominum*, id
 est ad aspectum Domini, *qui fecit*, id est creavit
 nos : ideoque eum adorare debemus : et *quia ipse* qui
 videtur ex tempore natus, tamen *est Deus noster*,
 non recens Deus, sed Deus æternus, quem nos pro-
 phetæ colimus et adoramus. Dico quod *ipse est Deus*
nos er, et *nos sumus populus pascuæ ejus*, id est po-
 pulus quem ipse pavit in deserto manna in patribus
 nostris : et quem etiam pascit lege, *et sumus oves*
manus, id est operationis *ejus*, id est operatus est
 per gratiam in deserto, ut ovibus similes essemus,

non arantes nec seminantes, et omnia necessaria
 habentes, sicut oves, quibus sine aliquo labore omnia
 necessaria a pastore providentur.

Facta exhortatione in persona sui, apponit sancti
 Spiritus comminationem, ut magis eos attrahat,
 qui eos adhortatur ne ad Domini Christi vocem
 corda sua obdurent, sic : Adhortatus sum vos, o
 Judæi, ad exultandum Domino Christo, et jubilan-
 dum et eum adorandum, cum sit Dominus noster, et
 nos simus oves pascuæ ejus. Adhortatur quoque vos
 Spiritus sanctus, ut ei obediat, dicens : *Si audie-*
ritis vocem prædicationis ejus, sicut vere audietis
hodie, id est sexta ætate, quæ vobis erit hodie, id
 est præsens, sicut hodierna dies, quæ cum præsens
 sit hodie dicitur, *nolite obdurare*, id est contra hanc
 vocem indurare *corda vestra*, negligendo eam : sicut
 fuerunt indurata corda patrum vestrorum in irrita-
 tione, id est tunc quando Deus fuit irritatus. Hodie
 etiam dicitur sexta ætas, quia clara est per doctri-
 nam Christi et splendida ad modum diei. Quoniam
 vero dixerat *sicut in irritatione*, cum multæ fuerint
 eorum irritationes adversus Deum, de qua irritatione
 dicat ostendit, cum addit : Dico : *Nolite obdurare*
corda vestra sicut in irritatione, scilicet nolite obdu-
 rare, *secundum diem tentationis*, id est ad similitudi-
 nem diei tentationis factæ in deserto, *ubi*, id est in
 quo deserto, *tentaverunt me patres vestri*, dubitantes
 an eis possem dare potum et escam, quorum filii vos
 estis, non solummodo secundum generationem, sed
 etiam secundum incredulitatis conformitatem. *Pre-*
baverunt, inquam, me, id est tentaverunt, *et vide-*
runt oculis corporis mirabilia opera mea, quæ ope-
 ratum sum in eis, *quadraginta annis in deserto*. Hoc
 autem totum est ac si sic breviter poneret : Vos
 increduli Judæi, vocem ipsius Christi audituri, *nolite*
corda vestra obdurare, ad modum patrum vestrorum,
 eum in deserto tentantium et opera ejus, annis qua-
 draginta, videntium, et ad hoc tamen corda obdu-
 rantium. Dico quod *me tentaverunt*, ideoque *offensus*,
 id est iratus *sui generis* illi pessimæ. Offensus
 pro irato ponitur, eo quod offensi soleant irasci.
 Dico quod *sui offensus*, et offensus tamen ad eorum
 correctionem *dixi semper*, id est frequenter per
 Moysen, et cæteros eorum doctores ; *hi errant cordi*,
 per infidelitatem. Et licet hoc ad ipsorum cor-
 rectionem **383** dixissem : *isti tamen non cognove-*
runt sic ut complerent *vias meas*, id est præcepta
 mea, quæ complentibus viæ sunt ad vitam, non
 complentibus autem ad mortem. Et quia non co-
 gnoverunt *si unquam intrabunt in requiem meam*
 æternam, ut *juravi*, id est seu firmiter constitui in
ira mea, id est in justa vindicta mea, quod non
 intrabunt, tunc non sum ego iudex verus et justus.
 Si hoc autem ad nimiam communicationem et ad
 audientium correctionem, ne similiter corda obdu-
 rent et requiem amittant, suspensive ponit. Et est
 ac si diceret : Quia *non cognoverunt vias meas*, non
 intrabunt in requiem meam æternam. *Juravi enim*
 hoc in *ira mea*. Vel sic secundum aliam translatio-

nem. Quibus juravi in ira mea quod non intrabunt in requiem meam, id est in terram promissionis, ubi erit requies, quam filiis eorum dabo. Et quandoquidem juravi quod non intrabunt, si ipsi intrabunt in illam requiem meam, tunc ego mendax sum.

IN PSALMUM XCV.

Titulus nonagesimi quinti. Quando domus edificabatur post captivitatem, canticum David. Quod sic exponitur. Istud canticum, id est iste psalmus dictus canticum, ideo quod exhortetur ad cantandum novum canticum, vel quia fuit cum nimia jucunditate et hilaritate factum, est David propheta: factum ab ipso Propheta quando domus edificabatur in consideratione ipsius Prophetae, post captivitatem. Quod est dicere: Tunc composuit hoc canticum, quando per spiritum prophetiae jam considerabat quod humanum genus, quod per Adam destructum erat, et in captivitatem adductum, tandem post captivitatis tempus per Christum erat in virtutibus edificandum, ad hoc ut Dei domus esset, in qua ipse spiritaliter habitaret. Bene vero ponit edificabatur. Jam enim ipsi per considerationem Prophetae domus edificabatur, quae post longum tempus realiter erat edificanda. Considerans autem Propheta domus hujus aedificationem futuram, omnes illos qui in domo illa futuri sunt, ad cantandum Deo novum canticum exhortatur. Ut vero canticum hoc cantetur, praedicatores hujus domus praelatos, ut Dei mirabilia gentibus annuntient, ipsasque gentes ut eis obediant admonet, affirmans omnes exsultaturos esse, qui in ea domo aedificati erunt, cum Deus juste mundum judicabit. Hoc autem ea intentione facit, ut omnes ad participationem hujus domus aedificandae, et ad cantandum novum canticum attrahat.

Cantate Domino Christo canticum novum, cantate, inquam, non solummodo Judaei, sed omnis terra, id est omnimodi terreni et Judaei et gentes. Canticum novum dicit illa praecipua, quae non fuerunt data in Veteri Testamento, sed in Novo tantum, in quorum completionem Deus velut in cantico delectatur, ut inimicos diligere, terrena spernere, mori pro proximo, et caetera hujusmodi. Unde Dominus in Evangelio dicit: «Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem sicut dilexi vos (Joan. XIII, 34).» Et alibi: «Nisi abundaverit justitia vestra plusquam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum caelorum (Matth. V, 20).» Hoc autem quod dicit, cantate Domino canticum novum, idem est ac si diceret: Agite cum delectatione ad honorem Domini novum canticum, scilicet complete praecipua quae ipse in Novo Testamento dabit: et non invite, vel ad favorem hominum, sed cantate, id est cum cantico complete, cum jucunditate scilicet, et hoc Domino, id est ad honorem Domini. Quia autem ter ponit cantate, ad inculcationem facit, ut plus exhortetur; sive ter repetit ad ostensionem Trinitatis. Ac si dicat: Cantate Domino Patri, cantate Domino Filio, cantate Domino Spiritui; et cantando benedicite nomini ejus, id est sublimate et glorificate **384** hoc

A nomen ejus, quod est Dominus, bene vivendo, et omnia bona opera agendo. Quod est dicere: Bonis operibus insistite, quae causa sint quare nomen Dei a videntibus benedicatur. Sicut enim per male operantes, et nomen Dei inter gentes blasphematur (Rom. II, 24), et ita et per bene agentes exaltatur.

Facit autem apostropham ad praelatos sic: Adhortor omnes qui in domo Dei futuri sint, tam Judaeos quam gentiles, ad cantandum novum canticum Domino, et benedicendum nomini ejus. Caeterum quia aliter non cantaretur a gentibus hoc canticum, neque nomen Domini benediceretur, vos praedicatores annuntiate salutare, id est salvationem ejus Domini Christi, quomodo videlicet mundum morte sua salvabit. Dico annuntiate, et hoc de die eundo in diem, id est de claritate Novi Testamenti in claritatem Veteris, et de claritate Veteris in claritatem Novi; scilicet sic annuntiate, ut praedicationem vestram, auctoritate utriusque Testamenti confirmetis, profereudo de thesauro cordis nova et vetera (Matth. XIII, 52). Vel eundo de die in diem, id est de una clara virtute et operatione in aliam clariorem virtutem et operationem, ne cum aliis praedicaveritis, ipsi reprobi efficiamini. Vel eundo de die in diem, id est de claritate Patris in claritate Filii, et de claritate Filii in claritatem Patris, ut scilicet per unam, alteram ostendatis. Vel eundo de die in diem ad litteram, scilicet frequenter per singulos dies annuntiate salutare ejus. Annuntiate etiam inter gentes, id est in plenitudine gentium, gloriam ejus, scilicet Domini Christi, id est annuntiate eum gloriosum esse, scilicet annuntiate eum Dominum esse et Deum et omnipotentem, et caetera quae ad ejus gloriam pertinent, et in omnibus populis, id est in plenitudine omnium populorum annuntiate mirabilia ejus, quae in genere humano operabitur. Exponit autem quomodo gloriam ejus annuntient, sic: Dico, annuntiate gloriam ejus, scilicet annuntiate, quoniam ipse qui parvus et quasi servus apud Judaeos videbitur, est Dominus; et non qualiscunque Dominus, sed magnus, cui omnia subduntur. Et qui despicibilis videbitur, laudabilis est, id est laude dignus, et non parum, sed nimis, id est ultra quam omnis creatura posset laudare. Et qui timere videbitur in passione, terribilis erit, id est metuendus ab inimicis, et non parum, sed terribilis super omnes deos, id est plusquam omnes perfecti ab eo deificandi, scilicet cum ipsi potentes sint orationum suarum merito inimicos punire: ideoque terribiles, ipse multo magis ad puniendum potens terribilior est. Ne vero videretur dicere de diis gentium, quae utique laus non esset egregia, remotionem sic facit. Dico cum terribilem super omnes deos, non hoc autem dico de diis gentium; quoniam omnes dii gentium daemonia sunt, ideoque indigna esset hujusmodi comparatio. Daemonia quippe idola gentium ingredientia, responsa dabant, ideoque a gentibus quasi dii colebantur. Adit autem ad aggerationem laudis, Dominus autem caelos fecit. Istud autem pro sed ponitur, et est aug-

mentativum, quod sic adaptatur : Non solummodo A
 terribilior est diis, sed et ipse Dominus omnium
 existens, fecit ipsos deos caelos, hoc, scilicet quod
 caeli sunt, id est in sanctitate sublimes, eo faciente
 per gratiam sunt.

Et exponit etiam quomodo adhortetur praelatos ad
 annuntiandum mirabilia ejus in populis, sic : Dico,
 ut annuntietis *mirabilia ejus in populis*, et ecce mi-
 rabilia, quod *in conspectu*, id est in cognitione *ejus*,
 est *confessio et pulchritudo et magnificentia*, id est
 contentes per confessionem, pulchri in innocentia
 effecti, et sancti in omni virtute, qui magnifici erunt
 in futuro. Quod est dicere : Hoc annuntiate quod
 ipsi qui per fidem eum conspiciunt, confitebuntur
 peccata sua. Et cum in hoc videantur foedi, per hoc
 erunt in innocentia pulchri, et in omni virtute sancti,
 et tandem in futuro erunt in aeterna beatitudine ma-
 gnifici. Et haec *magnificentia et sanctimonia erunt in
 sanctificatione ejus*, id est hoc quod hic sancti erunt
 et in futuro magnifici, erit eo magnificante, non
385 propter merita ipsorum. Facta exhortatione
 ad praelatos, ipsas gentes quibus praedicaturi sunt,
 adhortatur ad obsequendum sic : Dixi adhortatorie
 praelatis, ut annuntiet vobis, o gentes, gloriam et
 mirabilia Christi. Adhortor quoque vos, o *patriae
 gentium*, id est multa et diversa regna gentium, *af-
 ferte Domino* Christo per praedicationem praelatorum
gloriam fidei, scilicet glorificate eum fide, et *hono-
 rem* confessionis oris *afferte Domino*, scilicet ut ore
 laudem ei confiteamini. « Corde enim (ut Aposto-
 lus asserit) creditur ad justitiam, ore autem con-
 fessio fit ad salutem (Rom. x, 10). » Et *gloriam af-
 ferte nomini ejus*, bene vivendo : et si necesse fuerit
 vos pro eo mori, *tollite*, id est, afferte vos ipsos
hostias Deo, moriendo pro eo sicut ipse pro vobis.
 Juxta quod dicit : « Qui vult venire post me, tollat cru-
 cem suam et sequatur me (Matth. xvi, 24). » Dico
 tollite hostias, et sic *introite in atria ejus* ; *introite*,
 scilicet in conformitatem atriorum ejus, id est in
 conformitatem apostolorum, quorum doctrina itur
 ad Deum, sicut per atria in domum introitur, ideo-
 que atria dicuntur. Quod est dicere : Vere debetis
 vos hostias afferre, si oportuerit ; nam sic apostolis
 conformes eritis, alioquin vero nequaquam. Quia
 vero multi hypocritae et haeretici videntur simula-
 tione in conformitatem atriorum, qui penitus ab
 Ecclesiae unione discedunt, addit : Et introeundo
 in atria, *adorate*, id est recte veneramini *Dominum*
 Jesum Christum, persistendo in *atrio sancto ejus*,
 id est in vanitate charitatis Ecclesiae, quae est atrium
 sanctum ejus. « Si enim (testante Apostolo) tradi-
 dero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem au-
 tem non habeam, nihil mihi prodest (I Cor. xiii, 3). »
 Atrium sane praesens Ecclesia dicitur eo quod per
 eam ad caelestem Sion intratur, sicut per atrium in
 domum. Dico ut patriae gentium Deo afferant glo-
 riam et honorem. et non paucae patriae, sed ut uni-
 versaliter dicam, *commoveatur* ab errore ad fidem
universa terra, id est universimodi terreni. Vel po-

test optative legi : Dixi ut patriae gentium afferant
 Deo gloriam fidei, et ita sit : *Commoveatur*, scilicet
universa terra, quae commotio contingat a *facie*, id
 est a cognitione ejus Domini Christi. Et postquam,
 o gentes, commotae eritis, ut et posterae gentes com-
 moveantur, *dicite in gentibus*, id est annuntiate in
 plenitudine ipsarum gentium, *quia Dominus Chri-
 stus regnavit*, id est regnum totius mundi sibi acqui-
 sivit, calcata morte. Vel *dicite in gentibus*, id est in
 infidelibus. Dico quod hoc debetis dicere, quia *Do-
 minus regnavit*, et inde comprobatur eum regnum
 sibi acquisivisse.

Etenim correxit orbem terrae, id est perfectionem
 terrae, scilicet illos quos ex terra fecit orbem, id est
 perfectos, cum prius essent distorti in vitiis cor-
 rexit, id est rectos fecit in virtutibus. *Qui orbis non
 commovebitur* omnino a perfectione sua. et si se-
 cundum quaedam debilia membra commoveatur.
 Non solum autem dicatis quod *regnavit*, sed etiam
 ad hoc ut magis infideles commoveantur dicite,
 quoniam in fide *judicabit* populos fidelium, et infi-
 delium *in aequitate* ; bonos salvando, malos autem
 juste damnando. Et hac consideratione quia judex
 erit, *laetentur caeli*, id est praelati qui alios com-
 pluunt, ut caeli terram, qui injusto judicio illo remu-
 nerabuntur : *et exsultet terra*, tunc etiam remunera-
 nda. Illi, scilicet exsultent, qui compluti sunt et
 fructificantes, a similitudine terrae, quae compluta
 fructificat. Ne vero *mare*, id est populus amaricans
 et infidelis, in illo justo judicio propter infidelitatem
 damnetur, *commoveatur* mare ab infidelitatis ama-
 ricatione ad dulcedinem fidei, et non solummodo
 aliqua particula illius maris, sed et *plenitudo*, id
 est maxima multitudo *ejus* maris. Et hac securitate
 hic *laetantur omnes caeli et terra*, quoniam in futuro
gaudebunt campi, et *omnia quae in eis sunt*, id est
 gaudebunt perfecti ex Judaeis de hoc quod hic *campi*
 erunt, id est culti in fide ad modum camporum, et
omnia quae in eis sunt gaudebunt, id est omnes
386 virtutes quae in eis erunt hic, causae erunt
 quare in futuro gaudebunt.

Non solum autem fideles ex Judaeis *gaudebunt*, qui
 recte *campi* dicuntur ; sed et *tunc* quando *campi gan-
 debunt*, *gaudebunt* quoque *omnia*, id est omnis-
 modi *ligna silvarum*, id est gentiles, qui prius in-
 cultibiles existentes et agrestes, ut ligna silvarum,
 fient cultibiles hic per fidem, et fructum dulcem
 bonorum operum proferentes. Et haec exsultatio
 continget a *facie*, id est a cognitione *Domini*, scilicet
 ideo *gaudebunt*, quia hic Deum per fidem et bonam
 operationem cognoscent. Et ideo quoque *exsultabunt*,
quia venit, id est veniet ; *veniet*, inquam, *judicare
 terram*, id est terrenos omnes, tam fideles quam in-
 fideles. Exponit autem hoc per partes, sic : Dico
 quod veniet *judicare terram*. *Judicabit enim orbem
 terrae*, id est illos qui ex terra fient perfecti in *aequi-
 tate*, id est juste retribuendo eis aeternam beatitu-
 dinem : et *judicabit populos infideles in veritate*, id
 est in vero judicio, damnando eos merito iniquita-

tis eorum. Hoc autem ideo dicit, ut per hoc illos, A qui iam boni sunt, ad melius promoveat, malos vero deterrendo ad fidem, et ad cantandum novum canticum attrahat. Vel a facie, id est a præsencia Domini quem videbunt, quia venit, id est veniet manifestus, et de ejus adventu gaudebunt. Unde legitur: « Tunc videbunt Filium hominis venientem in nube, cum potestate magna et majestate (Luc xxi, 27). » Et cum de ipsius adventu simpliciter valde possent gaudere, multo magis de hoc gaudebunt, quoniam venit judicare, id est quoniam ad hoc veniet, ut omnes homines judicet.

IN PSALMUM XCVI.

Titulus nonagesimi sexti. *Psalmus David, quando terra ejus restituta est.* Quod sic exponitur. *Psalmus iste est David Christi, completus quando terra ejus restituta est,* scilicet prophetia hujus psalmi completa fuit in Christo, vero David, quando terra ejus restituta est, id est quando humanum genus, quod prius existens terra ejus, id est, regnum et possessio ejus ablatum fuit a regimine ejus, per pravaricationem Adæ, restitutum fuit ei, ut iterum cederet in regimen ejus per fidem; quod equidem contigit per obedientiam mortis ejus. Quæ restitutio regni Christi præfigurata est in David propheta, cui Deus regnum ab inimicis ablatum restituit, inimicis ejus omnibus devictis. Dicitur autem psalmus iste esse Christi, non quod hic Christus loquatur, sed quia Propheta in hoc psalmo agens de Christo, ostendit quomodo sibi regnum in gentibus acquisivit per miracula et doctrinam apostolorum. Et hoc ea intentione facit, ut occasione benignitatis ejus quam ostendit, adhortetur eas, ut malum odiant, et bonum diligant, quandoquidem regnum ejus sunt. Et notandum quod more prophetico quod adhuc futurum est, quasi præteritum enuntiat, ex certitudine nimia.

Dominus Christus regnavit, id est regnum totius mundi sibi acquireret, calcata morte, et diabolo devicto, ideoque *exultet terra,* id est homines gaudeant, jam facti terra ejus fructifera. Quia vero dixerat indeterminate *terra,* determinat hoc, cum addit: *Latentur insulæ multæ,* id est illam terram dico lætari, quæ est multiplex insula. Cum dicit *multæ,* innuit se hoc velle de multis Ecclesiis gentium dicere, quæ multæ sunt, quantum ad diversitates linguarum, una vero quantum ad fidem. Quæ etiam *insulæ* congrue dicuntur, quia a tribulationibus interius et exterius insurgentibus, demergi nequeunt, ad similitudinem insularum, quæ a circumquaque instantibus fluctibus non obruuntur. Dico quod sibi regnum acquireret, et hoc per nubes et caligines. *Nubes enim et caligo sunt in circuitu,* id est in famulatu ejus, ut sibi regnum hoc præpararent: apostoli scilicet dicti nubes eo quod, **367** alios compluerunt: et caligo per emphasim, id est caligine pleni, eo quod arcanis Dei obscurissimis, quantum ad alios non videntes, repleti fuerunt. Unde Apostolus: « Audivi arcana verba, quæ non licet homini loqui (II Cor. xii, 4). » Hoc vero quod tali ca-

ligine fuere repleti, multum ad regni constitutionem attinuit. Si enim penitus arcanis interioribus sapientiæ carerent, quid prædicandum esset, et quid non, discernere nescirent. Et illæ *nubes justitiæ et judicium,* id est justus in vita, et iudices illius regni, habentes scilicet officium instruendi subjectos, et *correctio sedis ejus,* id est correctione sua facientes illos, qui per infidelitatem erant distorti, sedem ejus, id est tales in quibus Dominus spiritualiter sedeat. Vel *correctio,* id est correctores, scilicet si in aliquo distorquerentur subditos, qui jam sedes Domini sunt. Cum eos nubes et judicium dicit, officium prædicationis habere ostendit; cum vero caliginem et justitiam vocat, ad officium hoc eos idoneos esse comprobatur. Cæterum cum eosdem asserit esse correctionem hujus negotii, in eis esse demonstrat operationem. Et hoc quod correctione sua ejus sedem præparabunt, non ex ipsis nubibus erit, sed inde hoc continget, quod *ignis,* id est fervor et illuminatio Spiritus sancti *præcedit,* id est præcedet in gentibus *ante ipsum* sessionem ejus Domini Christi. Quod est dicere: Per hoc ejus sedes efficiuntur, quia sancti Spiritus gratia prius in eis adveniet; et ignis ille *inflammabit inimicos ejus,* id est interioribus accendet flamma fidei ipsas gentes inimicas per infidelitatem, ut faciat amicas per fidem.

Per hoc autem in eas ignis adveniet, quod *alluxerunt fulgura ejus orbi terræ,* id est resplendebunt omnibus gentibus habitantibus orbem terræ miracula ejus, quæ per apostolos operabitur, dicta fulgura, eo quod videntes se attonitos et stupidos faciant, ad similitudinem fulgurum, oculos hominum suo fulgore tangentium. Et illa *fulgura vidit terra, et commota est,* id est illa miracula videbunt terreni, et adveniente in eos igne gratiæ specialis commovebuntur a terrenitate ad specialitatem. Vel sic: Dico quod *nubes* erunt *correctio sedis* Domini, *ante ipsum* Dominum tamen, id est ante sessionem ejus antea, scilicet quam in eis sedibus factis sedeat, *ignis præcedet,* id est fervor iræ veniet in ipsas gentes, et *inflammabit,* id est interioribus accendet inimicos ejus gentiles. Indignabuntur enim de eorum correctione. Et hic ignis non erit in paucis inimicis, sed in *circuitu* ejus, id est in omnibus demorantibus in *circuitu* ejus, id est circumquaque ubique terrarum. Sciendum autem quod in *circuitu* ejus in superior sententia sicut in hac legitur. Dico quod *ignis inimicos inflammabit,* sed inde non est curandum. Nam *fulgura ejus* allucebunt omnibus inimicis, existentibus in orbe terræ; et videbit *terra,* id est populus inimicorum hæc miracula et commovebitur. Sententia hujus versus ultimi non mutabitur. Non solum vero plures commovebitur, sed et *montes fluxerunt,* id est divites in possessione sublimes fluent a duritia sua, et efficiuntur molles, id est ad bene operandum habiles. Et hoc continget a facie Domini, id est a cognitione Domini; et non qualiscunque Domini, sed a facie Domini omnis terræ, scilicet quia Dominum totius terræ per fidem cognoscent, a duritia sua dif-

fluent, *sicut cera*, id est ad comparationem ceræ, ad A
 conspectum ignis fluentis. Ut igitur montes fluant a
ronspectu Domini, annuntiaverunt, id est annuntia-
 .*unt cæli*, id est prædicatores *justitiam ejus* Domini,
 id est hoc annuntiabunt, quod a Domino erit omnis
 justitia, id est omnis peccatorum remissio et justifi-
 catio : *et ipsi annuntiantibus omnes*, id est omnis-
 modi *populi viderunt*, id est videbunt fide *gloriam*
ejus, id est eum gloriosum esse, scilicet eum Deum
 esse credent, et regem et omnipotentem, et cætera
 quæ ad ejus gloriam pertinent. Et quia omnimodi
 populi fide videbunt, opto et hortor, ut *confundantur*
 bona **388** *confusione*, exemplo populorum creden-
 tium *omnes qui adorant*, id est ut Deos venerantur,
sculptilia, idola; et non solum qui adorant, sed et
 qui *gloriantur in simulacris suis*, id est in simulacris
 a se factis, quæ adorant. Ac si dicat : Si homines
 vel cunctas vivas creaturas adorarent, minus mise-
 rum esset. Quanto ergo miserius est, simulacrum
 hominis adorare, præsertim eum adorare, qui simu-
 lacrum illud composuit?

Facit autem apostropham ad angelos, concedens
 ut Deum adorent, non ut angeli egcant adhortatione
 sua, sed ut bonum votum suum ostendat, et,
 exemplo angelorum auctorizabili, incredulos ad ado-
 randum Deum attrahat, sic : Dico quod quidam
 erunt adorantes sculptilia, Deum adorare negli-
 gentes. Sed cum hoc homunciones miseri negligant,
 vos saltem *omnes angeli ejus* qui valde rationabiles
 estis, *adorate*, id est summo et speciali cultu vene-
 ramini Dominum Christum. Dico quod populi vide-
 bunt gloriam ejus; hoc autem *audivit*, id est audiet
Sion, et lætata est, id est lætabitur. Quia vero Sion
 ponitur, et pro fidelibus Judæis et pro infidelibus,
 determinat òc qua Sion dicat, sic : Dico quod lætabitur
 Sion, *et*, id est scilicet *exultaverunt filie Judæ*,
 id est exultabunt de fide populorum filie confes-
 sionis, scilicet fideles primitivi de Judæis, confesso-
 res nominis Dei in manifesto, non deficientes in tri-
 bulationibus; qui congrue femininæ filie dicuntur,
 eo quod in cultu virtutum sint pulcherrimi. Specio-
 sior enim cultus est filiarum quam filiorum. Dicun-
 tur quoque filie, eo quod habiles sint ad alios in
 fide generandum, sicut filie ad filios pariendum.
 Exultabunt, inquam, et hoc *propter judicia tua, Do-*
 mine, quia, scilicet *judicabis non solum Judæos, sed*
 et gentes salvare. « Non est enim acceptio personarum
 apud Deum (Rom. 11, 11). » Et merito exulta-
 bunt de judiciis tuis, *quoniam tu qui quasi servus*
videberis es Altissimus, id est Omnipotens dominans
super omnem terram, tam super Judæos quam super
 gentes, et *nimis exaltatus es*, id est valde exaltatus
 eris ab omni gente *super omnes deos* earum. Quod
 est dicere : Cum adhuc infideles valde deos suos
 exaltent, multo magis postquam ad fidem venient
 exaltabunt te, et corde, et voce, et opere. Vel sic
 continet : *Propter judicia tua exultabunt filie Ju-
 dæ*; et ecce *judicia : Quoniam tu es altissimus Do-
 minus super omnem terram*, id est, hoc *judicabis ut*

omnis populus terræ, tam gentilis quam Judaicus,
 te reputet altissimum Dominum, et exaltet te super
 omnes Deos. Cum dicit Judæos fideles de salute gen-
 tium exultare, innuit eorum auctoritate, de gen-
 tium salute non esse dubitandum. Unde maxima
 quæstio in primitiva Ecclesia fuit: et per hoc magis
 ipsas gentes Deo facit obnoxias, cum de earum sa-
 lute certas eas faciat.

Nunc tandem ad hoc Prophetam venit ad quod in-
 tendebat, apostropham sic ad gentes faciens, de qui-
 bus in hoc psalmo agit. Dico quod Dominus Jesus
 sic et sic sibi regnabit per nubes, et quia Alt-
 tissimus est. Ergo gentes regnum ejus efficiendi,
 qui *diligitis*, id est qui diligetis Dominum Christum,
 veniendo ad fidem, *odite malum omne, et vitia*,
 scilicet et mala opera. « Nemo namque potest du-
 bus dominis servire (Luc. xvi, 13). » Et si in
 odiendo malum, vobis tribulationes occurrerint,
 constantes estote. Dominus enim Christus *custodit*,
 id est custodiet *animas servorum suorum*, animas
 vestras, scilicet ne malis timore conformemini; et
 non solum animas, sed etiam *de manu peccatoris* per-
 sequentis *liberavit eos servos*, id est liberabit quando-
 que corpora eorum, et si imprimis aliquantum
 affligi sinat. Et si persecutores vitam præsentem abs-
 tulerint, non est inde curandùm. Nam pro hujus
 vitæ amissione *lux æternæ vitæ orta est*, id est, orietur
 iusto cuique, scilicet ei dabitur in æterna vita
 lux nimia divinæ contemplationis. Et pro tristitia
 quam hic patientur, orietur eis in futuro lætitia bea-
 tudinis æternæ. Juxta illud Dominicum : « Beati qui
 nunc fletis, **389** quia ridebitis (Math. v, 5). »
 Ergo quia *lux et lætitia* justis orietur, nolite in tri-
 bulationibus cedere et contristari, sed potius *læta-*
mini iusti in Domino, id est non in malis, sed in his
 quæ sunt Domini, scilicet in virtutibus et bonis ope-
 ribus. *Et confitemini laudem memorie sanctificatio-*
nis ejus, id est laudate eum corde, voce, et opere,
 de hoc quod memor erit vos sanctificare, qui diu
 visus est vestrum in incredulitate positorum, et in
 peccato originali oblitus fuisse

IN PSALMUM XCVII.

Titulus nonagesimi septimi. *Psalmus David*, Pro-
 phetæ, adhortantis omnes fideles in tempore pleni-
 tudinis futuros, ad cantandum Domino Patri novum
 canticum, respectu mirabilium beneficiorum, quæ
 per Filium in humano genere facta sunt; quæ etiam
 narrat, ut magis auditores ad Dei laudem attrahat.
 Et hoc etiam, etsi futurum esset, quasi præteritum
 enuntiat, more prophetico.

Cantate, id est cum dilectione exhibete *Domino*
 Patri, o vos omnes fideles, *canticum novum*, id est
 completionem novorum præceptorum, in qua delectatur
 sicut in cantico. Vel *cantate ei canticum no-*
rum, id est cum jucunditate laudate Dominum nova
 laude, scilicet de filii ejus morte, de totius mundi
 reparatione, quod quidem novum est. Et ideo *no-*
vum canticum cantate, quia mirabilia fecit in humano
 genere. Et ecce unum mirabile quod fecit, scilicet

*dextera et brachium sanctum ejus salvavit genus humanum sibi per adoptionem associatum. Dextera Filius dicitur, eo quod per eum omnia Deus Pater operatur; brachium quidem eo quod sit fortitudo Patris. Per eum enim fortiter et non remisse agit. Brachium enim fortissimum membrum corporis est. Hoc autem est ac si diceret: Hoc mirabile Dominus Pater fecit, quod per Filii mortem, genus humanum ab originali crimine salvavit, et sibi per adoptionem adjunxit. Notandum quod cum dicit opera Filii esse Patris, in hoc naturæ identitatem ostendit. Et ecce aliud mirabile ut genus humanum salvaretur: *Notum fecit Dominus salutare suum*, id est salvatorem suum Christum. Quod est dicere: Christum quem obscure prophetæ prophetaverant, notum fecit Judæorum parti salvandæ, et fide et ipsa rei evidentiâ. Repetit autem æquipollenti voce quod dixit *notum fecit*, ut addat sic: *Revelavit*, inquam, id est notum fecit Judæis in conspectu etiam fidei gentium eundem Salvatorem ponendo. Quod est dicere: Sic eum Judæis revelavit ut etiam gentes per fidem eundem conspiceret faceret. Dico quod revelavit Salvatorem et Judæis et gentibus, et sic *recordatus est misericordiarum suarum* quantum ad gentes, et *veritatis*, id est veræ promissionis *suæ domui Israel* factæ, id est familiæ Israel, scilicet Judæis. Quod est dicere: Ideo notificavit Salvatorem, ut per eum gentibus misereretur, quas diu visus est oblivioni dedisse, et ut veram promissionem suam Judæis factam compleret. Promiserat enim per Moysen sic: « Prophetam ex fratribus vestris suscitabit vobis Dominus Deus vester (Deut. XVIII, 15), » etc. Quia vero posuerat indefinite *revelavit in conspectu gentium*, universaliter hoc sic dicit: Dixi quod *gentibus revelavit*, et non paucis quidem, sed *viderunt fide omnes termini terræ*, id est omnimodi gentes, habitantes terminos terræ *salutare*, id est Salvatorem Domini *Dei nostri*. Et bene ponit *nostri*, ad auctoritatem. Ac si dicat: Qui non est recens, sed Filius est *Dei nostri*, id est illius Dei quem nos prophetæ colimus.*

Vel potest hoc allegorice legi. Dico quod Judæis et gentibus *revelavit*, et non omnibus revera revelatus est, sed *omnes termini terræ*, id est omnes terminantes in se terrenitatem tam Judæi quam gentes, *viderunt vera visione fidei salutare Dei nostri*. Cæterum priorî sententiæ 390 ad litteram melius videntur sequentia concordare. Dico quod Christus *dextera Dei salvavit genus humanum*, et revelatus est et Judæis et gentibus: et hac occasione *jubilate Domino*, Christo intensa affectione dilectionis et devotionis *omnis terra*, id est omnes habitatores terræ; *cantate*, id est bene de eo cogitate, quod ipsi canticum erit, et *exsultate* interius bene cogitando de eo, et *psallite*. Et exponit quomodo jubet psallere, cum addit: *Psallite*, inquam, *Domino Christo*, id est cantate, et hoc *in cithara*, *in cithara*, id est in bona operatione membrorum vestrorum, quæ mortalia sunt inferioris naturæ quam anima, ideoque per *citharam* accipiuntur; quæ ex inferiori sonat, et corio

A mortuorum animalium supervehitur. Bis autem ponit *in cithara*, ad inculcationem exhortationis: Psallere quidem Deo in officio membrorum, est manum ad eleemosynam extendere, pedem ad aliquod opus bonum movere, et cætera talia, et *psallite* ei *in voce psalmi*, id est bonæ operationis, scilicet in voce exteriori concordanti bonæ operationi. Quod est dicere: Bene agendo, voce oris alios ab bene agendum exhortemini. Et *psallite in tubis ductilibus*, id est in officio tubarum ductilium, sic, scilicet ut sitis tubæ manifeste prædicantes, ad modum tubæ manifeste sonantis. Et non sitis qualescunque tubæ, sed ductiles, id est non contracti ictibus tribulationum, sed extensi magis et magis in amplitudinem dilectionis: ad modum tubæ ductilis, quæ cum fiat ex auro vel argento percutiendo extenditur. Tuba vero ductilis esse Apostolus apparebat, cum diceret: « Quando infirmor, tunc fortior sum et potens (II Cor. XII, 10). » Et *psallite in voce tubæ corneæ*, in voce prædicationis procedenti sic ex vobis, ut sitis tuba, id est manifeste prædicantes, et cornea, id est in carne manendo non secundum carnem militantes, ut pro terreno comodo militetis; sed carnalia superexcedite, et ad cœlestia spectate, et rigidi in constantia estote, ad similitudinem cornu, quod in carne manens, eandem carnem excedit, et cum rigidum sit, ad altum tendit.

Hoc autem præmonstratum est in priori populo Judæorum, qui in diebus festis clangebat tubis ductilibus et corneis. *Jubilate*, inquam, jubilo devotionis, et hoc *in conspectu regis Domini*, id est ideo quia meruistis esse in conspectu fidei illius qui rex est et Dominus, de cujus conspectu valde jubilandum est. Quia vero posset objici, vere non *jubilabunt*, quia non poterunt, propter maris motionem, addit: Dico *jubilate*, et si mare motum fuerit contra vos, quæ curæ? *moveatur* satis per tribulationes *mare*, id est populus amaricans et non parva pars maris, sed *plenitudo*, id est multitudo *ejus maris*. Ne vero intelligeremus mare ad litteram, addit ut determinet, scilicet *orbis terrarum moveatur*. Ne vero ipsum orbem immobilem accipiamus, adhuc determinat. *Et*, id est scilicet illi moveantur infideles *qui habitant in eorbe*. Hoc autem neque optatio est neque concessio, sed sarcasmos, id est hostilis irrisio. Dico *moveantur*, quod equidem curandum non est. Licet enim *moveantur*, *flumina* tamen, id est fideles qui a fonte Christi prodeuntes non deficiant sicut flumina, a fonte quolibet orta indesinenter fluunt, *plaudent manu*, id est conjungent hic cum lætitia bona opera sua, et hoc *simul*, id est cum concordia. Quod est dicere: concordanter et exsultanter bene operabuntur. Et per hoc innuit quod propter commotionem non cessabunt interius a jubilatione, qui exterius impediri non poterunt ab operatione. Plaudere quidem est ex lætitia cum impetu manus conjungere. Dico quod *flumina plaudent* et ipsa eadem existentia *montes*, id est sublimita in virtutibus, *exsultabunt* in futuro, quæ exsultatio continget a *conspectu Domini*, id est a

præsentis visione Christi. Et vere eum conspiciet A corporaliter, quia ipse **391** venit, id est veniet corporaliter *judicare terram*, id est omnes homines. Et tunc quidem *judicabit orbem terræ*, id est perfectos, *in justitia*, remunerando eos, et *populos*, infideles, *in aequitate* juste damnando.

IN PSALMUM XCVIII.

Psalmi nonagesimi octavi titulus. *Psalmus David* prophetæ, agentis contra infideles Judæos irascentes de regno Christi, ostendens iram eorum inutilem et injustam. Inutilem quidem, quoniam nihil regno ejus ira eorum nocebit, cum sedeat super Cherubim et regnet jam in Sion, et in populis gentium. Injustam vero, cum adversus eum moveantur qui non est recens Deus, sed quem coluerunt Moyses, et Aaron et Samuel, et cuncti qui apud Judæos habentur B auctorizabilis. Hoc autem ea intentione facit, ut eos ab hac ira revocet, tum quia injusta est, tum quia inutilis, et sic ad confitendum Deo Christo invitet. Agit autem more prophetico de futuro, per tempus præteritum.

Dominus Christus *regnavit*, id est regnum sibi obtinuit, calcata morte, et inde *irascantur* quantum velint *populi* Judæorum increduli. Hoc autem non dicit ad optationem, sed ad ipsorum irrisionem. Ac si diceret : Populi quidem irascuntur de ipsius regno, sed quæ cura? irascantur quantum velint, ipse tamen regnat, et sine fine regnabit. *Dominus*, inquam, *qui sedet super Cherubim*, id est qui dominatur sublimibus spiritibus Cherubim, manens in eis secundum subtilitatem divinæ contemplationis. C *Moveatur* igitur *terra*, id est ipsi populi Judæorum terreni, secundum terrenitatem inquietentur adversus eum; non tamen ejus regnum, eorum adversatio poterit abolere, cum adeo potens sit, quod sedeat super Cherubim. Ostendit igitur in quibus regnet sic : Dico *terra moveatur*. Ipse tamen *Dominus* Christus *magnus* reputatur *in Sion*, id est fideles ex Judæis, qui jam sunt Sion, magnum regem eum esse cognoscunt, et *excelsus* est, id est omnipotens *super omnes populos*, fideles ex gentibus, id est gentes eum cognoscunt omnipotentem et super eas regnantem. Quia dixerat *irascantur*, ne videretur hoc optative dixisse, addit : Quamvis dixerim *irascantur populi*, tamen potius opto, Domine, *consteantur nomini tuo magno*, quod est Dominus, scilicet desistant ab hac ira, et fidem habentes honorent te laude, quia vocaris eorum Dominus; et necessarium est, *quoniam* hoc nomen *terribile* est, id est metuendum impiis, et *sanctum*, id est amabile, jucundum bonis. Audiendo enim eum esse Dominum omnium, de nequitia sua metuunt impii damnationem; justis vero de justitia sua remunerationem expectant. Sanctum pro amabili ponitur, eo quod illud omne quod sanctum est dignum est amari. Dico *consteantur*, id est laudent et honorent nomen tuum, et quia *honor tui, regis diligit*, id est exigit *judicium*, id est confessionem peccatorum, scilicet ut se ipsos judicent peccatores, et de peccatis pœniteant. Aliter enim non recte

Deum honorarent. De hoc vero judicio sunt ipsi inexcusabiles. Tu enim, nisi ipsi duritia incredulitatis obstiterint, *parasti*, id est parabis, per gratiam, *directiones*, scilicet tu eos qui per infidelitatem sunt distorti, directos facies.

Exponit ergo quas *directiones* in eis *parabit*, cum addit : Scilicet *tu fecisti*, id est facies in eis factis *Jacob*, id est luctatoribus per inoperantem gratiam, *judicium*, ut se reos in conscientia judicent, et postea *justitiam*, ut in virtutibus et operibusificentur. Vel ostensio a simili sic esse potest : Dico quod *honor regis diligit judicium*, quod quidem *judicium* nisi ipsi repugnaverint, in eis per gratiam parabis. Et inde hoc comprobatur, quia *tu* jam in multis aliis factis Sion *parasti directiones* **392** cum distorti essent, scilicet *tu fecisti* in eis *judicium et justitiam*. Facta optatione ad eosdem de quibus optavit. Apostropham exhortationis sic facit. Opto quidem, o Judæi increduli, ut Deum bona confessione exaltetis, et videte ut sic faciatis. *Exaltate*, scilicet fide, et devotione, et opere *Dominum* Christum non recentem *Deum*, sed existentem *Deum nostrum*, qui prophetæ sumus. Quia vero dixerat *Deum*, ne videretur velle ut tantum ejus divinitas exaltaretur, addit : *Et adorare*, id est summo cultu veneramini, *scabellum pedum ejus*, id est corpus ejus, *quoniam sanctum est* in omni perfectione. Sedes quidem divinitatis, anima dicitur; scabellum vero pedum, ejus corpus, quia cum in utroque deitas spiritualiter inhabitet, superior tamen in dignitate est anima, corpus autem inferius. Sicut sedes alicujus superior est, et scabellum inferius, cum in utroque sesso inhabitet. Et bene *scabellum pedum* dicit, ut innuat ibi divinitatis esse habitationem, a similitudine sedentis qui super scabellum illud existit ubi pedes tenet. Unde Dominus in Evangelio. « Nolite, inquit, jurare per cælum, quia Dei seles est; neque per terram, quia scabellum pedum ejus est (*Matth. v. 35*). » Quid ergo per cælum competentius, quam anima Domini Jesu, omnem supercœlestem creaturam dignitate superexcellens, accipitur? per terram vero caro ejus terrena recte designatur. Quapropter etiam, dum oramus, terram osculamur in signo carnis Christi, quæ de terra creata fuit.

D Quoniam autem Dominum Christum Deum asseruerat, hoc auctoritate Moysi et cæterorum confirmat, sic : Adhortor vos ut Deum exaltetis quod utique faciendum est. Dignus enim est exaltatione, cum recens Deus non sit. Nam *Moses et Aaron*, quos auctorizabiles habetis, fuerunt *in sacerdotibus*, id est in numero sacerdotum *ejus*. Cum dicit *in sacerdotibus*, multos eum habuisse sacerdotes innuit. Notandum autem Moysen non fuisse sacerdotem, sed ideo in sacerdotum numero ponitur, quia pro populo sacrificasse legitur et orasse, quod ad sacerdotes quidem attinebat. *Et Samuel*, propheta contemporaneus meus, non parvæ auctoritatis apud vos existens, est *inter eos*, id est in numero eorum, *qui invocant nomen ejus*, quod est Dominus, id est qui

in puritate fidei eum Dominum vocant. Ne vero obiceretur quæ cura, si eum invocaverunt, quia forsitan decepti fuerunt, addit : *Invocabant Christum, inquam, Dominum, et ipse, qui simplex homo videtur vobis et impotens, exaudiebat eos* Moysen et Aaron, ut impetrarent, et *loquebatur eis in columna nubis*, id est in officio columnæ nubis, vel existens in columna nubis, qui tamen erat ubique, non localiter. Legitur enim Dominus eis ad ostium tabernaculi de columna nubis locutus fuisse (*Exod. xxxiii, 9*), quæ eos ab æstu diei refrigerabat. Utrum autem per angelos, an quolibet alio modo locutus eis fuerit, certum non habetur. Per columnam nubis congrue Christi humanitas præsignabatur, quæ nobis ab incentivis vitiorum refrigerium contulit, per quam nobis divinitas locuta esse creditur, Apostolo dicente sic : « Multifarie multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis novissime locutus est nobis in filio (*Hebr. 1, 1*). »

Convenienter etiam humanitas columna dicitur, eo quod admodum columnæ firmissimum sit fidei nostræ sustentaculum. Dico quod *loquebatur ad eos*. Ipsi vero *custodiebant credulitate testimonia ejus*, id est firmas promissiones ejus, post longum tempus futuras, quas eis cum juramento testabatur, et *custodiebant per completionem præceptum omne ejus testimonio quod superius dixit*. Dico *Deus exaudiebat eos*, et etiam inde mihi testis es quia verum dico. Tu enim, Domine Christe Deus noster, non recens *exaudiebas eos, et tu propitiuss fuisti eis*, remittendo peccata. Ne vero obiceretur : Ideo propitiuss fuit, **393** quia ulcisci non potuit, addit : Et licet in omnibus peccatis remittentis esses propitiuss, tamen fuisti *ulciscens in omnes adinventiones eorum*, id est omnia peccata eorum quæ non ex te habuerunt, sed ipsi invenerunt, ultus es per hoc quod eos in terram promissionis non permisisti introire. Per hoc autem innuit, omnia peccata vel hic vel in futuro esse punienda. Hic quidem, per compunctionem et carnis multimodam afflictionem ; in futuro vero, per æternam damnationem. Et per hoc incredulos quidem deterret. Auctoritate Moysi et cæterorum apposita, exhortationem repetit sic. O Judæi increduli, dixi quod Moyses et Aaron Dominum Christum coluerunt, ideoque eorum auctoritate convicti, *exaltate fide, ore, et opere Dominum Christum Deum vestrum*, non recentem. Ne vero videretur humanitatem removere, addit : *Et adorete*, id est supremo cultu veneremini eum *in monte sancto ejus*, id est in adoratione humanitatis, quæ est mons sanctus in omni bonitate. Quod est dicere : Venerando humanitatem, veneremini deitatem. Aliter enim non procederet. Necessè est autem ut montem ejus adoretis, *quoniam sanctus ille mons est, Dominus Deus noster*. Quod est dicere : Ideo est humanitas adoranda quoniam deitas et humanitas sunt una eademque persona.

IN PSALMUM XCIX.

Psalmi nonagesimi noni titulus. *In confessione Psalmus David*. Quod sic exponitur. *Psalmus iste est*

David prophætæ factus in confessione, id est in exhortatione confessionis divinæ laudis. Et bene quidem dicitur *psalmus in confessione*. In hoc enim psalmo Propheta omnes homines ad Domini laudem conflentem am invitavit, quandoquidem, ut in superiori psalmo ostensum est, jam sibi regnum obtinuit.

Jubilare Domino, omnis terra. Quasi dicat : Quandoquidem Dominus Christus regnavit, vos omnes populi terræ, tam Judæi quam gentes, *jubilare illi Domino interiori jubilo intensæ devotionis*. Et quia solum jubulare non sufficit, *servite eidem Domino* complendo quod præcipit ; et hoc non inviti ut prior populus Judæorum fecit, et sicut adhuc mundanis dominis servitur cum tristitia, sed in lætitia. Illi etenim servire, est regnare. Non sic autem dico *in lætitia servite*, ut exterius lætitia simuletur, interius autem tristitia habeatur, sed existentes in *exultatione*, id est in lætitia, *introite secretum conscientiæ vestræ*. Quod est dicere : Interius lætitiã illam habete. Unde Dominus in Evangelio. « Cum oraveris, intra in cubiculum tuum (*Matth. vi, 6*), » scilicet in conscientiam. In exultatione dico *habita in conspectu ejus*, id est in beneplacencia ejus. Quod est dicere : Quæ lætitia interior bene placebit Deo, aliter enim non placeret. Et serviendo in lætitia, *scitote quoniam Dominus Jesus ipse est Deus*, qui simpliciter homo visus est incredulis. Et inde Deus comprobabitur, *quoniam ipse fecit*, id est creavit nos, et sic quod ipsi non creavimus nos. Quod dicit, non ipsi nos, ad determinationem primæ creationis ponit, in qua nihil operamur. In secunda enim creatione, cum a Dei gratia in sanctitate creamur, nosmetipsos per liberum arbitrium in eadem sanctitate creamus. Et etiam *scitote quoniam sumus populus ejus, et oves pascuæ ejus*. Quod est dicere. Hoc quod sumus *populus*, id est rationabiles per eum sumus. Populum enim dicimus, non collectionem irrationabilium animalium, sed rationabilium. Et hoc quod sumus *oves*, id est simplices a malo sicut oves, per eum est, et sumus *oves pascuæ ejus*, quas scilicet ipse pascit et terreno cibo et spirituali.

Et ideo vos omnes homines existentes in *confessione laudis 394 ejus, introite portas ejus*, id est conformitatem apostolorum et prophetarum, qui portæ sunt per doctrinam per quas ad eum introimus. Quod est dicere : Laudate eum ore, fide et opere, ad conformitatem prophetarum et apostolorum. Et *introite atria ejus*, id est amplitudinem charitatis, quæ per atria designatur, eo quod impla sint. Et postquam in atris fueritis, nolite deficere, sed *confitemini illi in hymnis*, id est laudate illum in gratiarum actionibus, nihil vobis ascribentes, sed quidquid boni in vobis est, ei attribuites. Vel sic : In confessione peccatorum existentis *introite portas ejus*, id est initia accessus ejus. Quod est dicere : Per peccatorum confessionem accedite ad eum ; a similitudine illius, qui a domum accedens, prius portas ingreditur. « Initium enim sapientiæ timor Domini (*Psal. cx, 10*). » Per timorem enim, ve-

nitur ad confessionem. Et postquam *portas* introieritis, facti *atria ejus*, in quibus spiritualiter inhabitet, id est ampli in charitate et omni virtute, ad similitudinem atriorum, *conflentini illi in hymnis*, id est laudate illum in gratiarum actionibus. Et *laudate nomen ejus*, quod est Dominus. Quod est dicere: Non sit vobis odiosus, sed laudabile, quod Dominus vocatur, quoniam, licet sit Dominus, et potestatem habeat opprimendi, tamen *suavis est*. Et in hoc scilicet *suavis, quoniam misericordia ejus*, quam generi humano exhibet indulgendo, duratura est in *æternum, et veritas ejus*, id est vera promissio justitiæ ejus, qua promisit eum qui justus est adhuc esse hic justificandum, et in futuro esse remunerandum, duratura est *usque in generationem* ultimam hujus vitæ, usque ad quam semper justos magis justificabit et usque in *generationem*, id est usque in generationem in die judicii futuram, in qua eosdem justos digne remunerabit.

IN PSALMUM C.

Psalmi centesimi titulus. *Psalmus David prophetae*, ostendentis quam innocenter et juste se habuerit in sua prælatione. Et hoc non dicit intentione jactantiæ, sed ad instructionem prælatorum, ut exemplo ejus, et ipsi se innocenter habeant, et juste in sua prælatione vivant.

Misericordiam et judicium tibi attribuens cantabo, id est cum delectatione, hoc aliis annuntiabo, *Dominus Jesu Christe*. Ac si dicat: Multi prælati te solummodo misericordem considerantes, non justum judicem, et peccata punientem, non puniendo subditos, eorum peccatis consentiunt, quæ jam ipsimet operantur. At ego sic te reputans misericordem, ut etiam cognoscam esse castum judicem, hoc aliis ad instructionem cantabo, id est cum cantico aliis annuntiabo. Et non solum hoc *cantabo*, sed etiam *psallam*, id est bene operabor. *Et existens in via immaculata*, id est in innocentia, quæ via erit ad vitam, per hoc *intelligam, quando venies ad me*, in futuro per remunerationem. Ac si diceret: Non hic remunerari expectabo, sed in futuro propter bonam operationem. Juxta illud: « Et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus (Joan. xiv, 23). » Vel sic *psallam*, id est bene operabor, et *in via immaculata*, id est in innocentia existens *intelligam*, id est intellectum rationabilem habeo, quid sit agendum et quid fugiendum, et hoc erit, *quando venies ad me*, non localiter, sed per inoperantem gratiam. Quod est dicere: per hoc *psallam et intelligam*, quod *in me venies*. Ostendit autem se prius innocentiam habuisse sic: Dixi: *Cantabo misericordiam et judicium*, et quando hæc cantare disposui, ego jam existens in *innocentia cordis mei*, id est in innocentia bonæ cogitationis, non solummodo innocentia bonæ **395** operationis *perambulabam*, id est valde promovebar in ipsa innocentia. Innocentia dico ad instructionem proposita, *in medio domus meæ*, id est in manifesto familiæ meæ. Quod est dicere:

A Quam innocentiam propalavi ad hoc ut familiæ meæ darem exemplum innocentiae.

Ostensa innocentia quantum in se, ostendit quod alterius injustitiæ se non consensisse sic. Non solum in *innocentia perambulam*, sed etiam *non proponebam ante oculos meos* interiores, *rem injustam*, id est injustam operationem alterius. Quod est dicere: non placebat mihi alterius injusta operatio, imo etiam *odiri facientem prævaricationes*, id est injustas operationes. Nam injusta operatio, mandati Dei prævaricatio est, ideoque odio habenda. Non solum vero non consensi prave alterius operationi, sed etiam quod majus est *non adhesit mihi* per consensum *cor pravam*, id est prava voluntas alterius. Quod est dicere: Si alicujus comperi pravam voluntatem, *non adhesit mihi*, ut ei consentirem. Et non solum hoc erat de extraneis, sed et si quis mihi familiaris a bona voluntate mea, per malam voluntatem declinaret, non solummodo eum odio habebam, sed et *non cognoscebam*, id est sic me adversus eum habui, aspere redarguendo, quasi eum non cognoscerem. Non tantummodo vero odio habebam *magnas prævaricationes facientes*, sed quod parvum videtur, licet magnum sit, *detrahentem proximo suo*, et non publice, sed *secreto*, quod levius, non solummodo odio habebam, sed quod majus est, *persequerbar*, aliquando puniendum, aliquando redarguendo. Et etiam *oculo* existentem *superbo* odiebam, non solum superbo actione, scilicet illum qui etsi superbe non operaretur, tamen superbus in oculorum respectu notabatur. In oculis enim aliquando superbia cognoscitur. *Et etiam odio habebam existentem insatiabili corde*, id est avarum qui nunquam censurâ copia saturatur, vel invidum qui nunquam alterius malis satiatur. Et non solum eum odio habebam, sed et *cum hoc non edebam* corporaliter. Et per hoc innuit quia nullam cum eo habebat conversationem. Unde Dominus in Evangelio: « Qui amat patrem suum et matrem plusquam me, non est me dignus (Matth. x, 37). »

Dico quod *superbo oculo et insatiabili corde, cum hoc non edebam*. Cæterum, quia non sufficit malos odio habere, nisi etiam boni diligentur, *oculi mei interiores*, id est respectus beneplacentiæ meæ, sunt *ad fideles terræ*, id est regni mei. Quod est dicere: Fideles et boni regni mei mihi placent, ut non privem eos honore prælationis, sed *ut sedeant*, id est maneant mecum in regno. Quod est dicere: Fideles prælati mihi placent, ut nullatenus honore privati mecum regnent. Dico quod *oculi mei sunt ad fideles terræ*, et hoc jandiu fuit quod *ambulans*, id est perseverans *in via immaculata*, id est in innocentia, *hic mihi ministrabat* in administratione reipublicæ, scilicet illum qui erat innocens, constitui ministrum meum, ut sub me existendo minoribus fidelibus præsideret. Dico quod existentem *superbo oculo* odio habebam, et adhuc odio habeo; ille enim *qui facit superbiam*, id est superbam actionem unquam, *non habitabit in medio domus meæ*, id est non dominabi-

ur familiæ, a similitudine prælatorum, in medio A domus existentium. Vel, *non habitabis in medio domus meæ*, id est, non manifestabitur in communitate familiæ meæ. Quod est dicere: Nullus superbus erit unquam mihi familiaris. Et ille, *qui loquitur iniqua*, id est adulationes, *non direxit unquam se*, id est non fecit adulando se beneplacitum in conspectu oculorum meorum interiorum. Quod est dicere: Nullus adulationibus suis considerationi rationis meæ placuit, sicut de more mundanis dominis placent adulatores. Lingua enim adulantium alligant animas in peccatis. **396** Dixi quod *detrahentem* et existentem *superbo oculo*, et *insatiabili corde persequer*, et, ut universaliter dicam, ego existens in *matutino*, id est in claritate innocentie et perfectionis omnimodæ *interficiebam*, id est interficere desiderabam *omnes peccatores terræ*, id est regni mei secundum quod peccatores erant. Et hoc ideo, *ut disperderem de civitate*, id est de populo Domini cui ego præsidebam, *omnes operantes iniquitatem*. Quod est dicere: Sic eos interficere desiderabam ut nullus eorum in populo Domini manens operaretur iniquitatem, sed omnis iniquitas esset in eis destructa, et bonitas ædificata. Notandum sane, cum dicit: *Persequerbar detrahentem, et cum hoc non edebam, et peccatores interficiebam*, convenientius imperfectum quam præteritum posuisse. Per hoc enim innuit se jam diu incœpisse, et nondum finisse, sed adhuc in hoc eodem persistere.

IN PSALMUM CI.

Psalmi centesimi primi Titulus. *Oratio pauperis cum anxius fuerit, et coram Domino effunderit precem suam*. Quod sic exponitur: Psalmus iste est *oratio pauperis*, id est in hoc psalmo orat Christus, pauper pro nobis factus, cum dives esset, ut per ejus paupertatem divites efficeremur (II Cor. vii, 9). Ostendit autem in psalmo paupertatem suam, ubi dicit: *Dies mei sicut umbra*, etc. Dico quod *oratio hæc est pauperis Christi*, facta *cum hoc esset, quod fuerit anxius*, id est sollicitus de perditione generis humani, et cum hoc esset quod *effuderit*, id est quod cognoverit se effusurum hanc *precem suam coram Domino* Patre, id est in beneplacencia Domini Patris. Quod est dicere: Ideo hanc orationem fecit, quia sollicitus erat de defectu et perditione generis humani, et quia cognovit placere Domino Patri, ut hanc precem pro salute hominum effunderet. Notandum quod ibi se innuit anxium de salute hominum esse, cum sic pro eis orat, quasi pro se. Ibi vero hanc orationem Domino placere innuit, ubi in sequentibus enuntiat futuram esse hominum reparationem, pro qua in principio psalmi orat. Ea vero intentione pro eis orat, et beneficium reparationis hominum enuntiat, ut hac occasione devotos et benevolos eos qui per eum reparati sunt faciat, et per illam devotionem perveniant ad æternam salvationem.

Domine Pater, exaudi orationem meam ut impetrem. Quæ oratio non est renissa, sed est clamor

PATROL. CLII.

intensus recta et intensa devotione factus. Et iste clamor meus ad te veniat, id est non patiatur repulsam, sed ad effectum perducatur, admissa a te, a similitudine legatorum, qui in thalamum Domini admittuntur. Exponit ergo quid oret, cum addit: *Non avertas*, etc. Quod sic exponitur. Dico *exaudi* clamorem orationis meæ, quæ oratio talis est. Scilicet oro *ne avertas in futuro faciem tuam*, id est presentiam cognitionis tui a me, id est a meis, scilicet permittite eos in futuro ad beatitudinem cognitionis tui pervenire. Et ut facies tua in futuro ab eis non avertatur in hoc mundo, *in quacunque die tribulor inclina ad me aurem tuam*, id est in quocunque tempore mei interius tribulabuntur a peccatis suis, *inclina eis aurem tuam*, id est fac eis condescendere misericordiam tuam, ut eos de hac tribulatione eripias, a similitudine medici, aurem ægroto inclinantis. Et bene ponit *in quacunque die* propter temporis diversitatem, ac si dicat: Cum in diverso tempore sint tribulandi, in quocunque tempore tribulabuntur, aurem eis pie inclina. Dico *inclina ad meos aurem*. Mei enim te in tribulationibus suis invocabunt, id est orabunt et voce et devotione. Et *in quacunque die invocavero te*, id est in quocunque tempore tribulationis, mei orabunt te, *exaudi me*, id est meos ut impetrent, et hoc *velociter*, id est indilate, in hac vita, scilicet ubi tempus est exauditionis. In futuro enim nullus exaudietur. Hoc autem idem est in sententia quod *inclina aurem*, nisi quia addit *velociter*, **397** et *in quacunque die invocavero te*. Et est ex affectione nimia repetitum. Oro *ne avertas* ab eis in futuro *faciem*, et ut eis *aurem* inclines, ut de tribulatione eruantur.

Non solum autem hoc oro, sed et oro ut in immortalitatem reducantur, *quia defecerunt sicut fumus dies mei*, id est dies vitæ meorum cito defectibiles facti sunt per Adam, ad modum fumi, cito deficientis. Et etiam oro ut ossa meorum corroborentur. Nam *ossa mea*, id est intellectualitas et liberum arbitrium quæ sunt ossa, id est fortiores partes animæ, meorum *aruerunt*, sicut *cremium*, id est vim suam per originale peccatum amiserunt, ad similitudinem cremii, in fritorio positi, et arendo vim pinguedinis suæ amittentis. Et vest defectibiles dies habeat, et ossa arentia. Nam *percussus sum ut fenem*, id est mei a te percussi et multati, poena peccati sunt facti defectibiles ut fenem, quod cito a virore deficit, et *cor meum aruit*, id est ossa cordis meorum aruerunt. Quod est dicere: Per hoc defectibilis est facta vita meorum, et ossa eorum interiora debilitata, quia eos percussisti mortalitate et execratione. Et non immerito sunt percussi, sed ideo quia *oblitus sum comedere panem meum*, id est mei obliti sunt comedere panem suum, scilicet obliti fuerunt in Adam rescipi pane suo; id est obedientia divini præcepti, quæ eis esset panis salutaris. Quod est dicere: Merito inobedientie eorum, sunt a te percussi. Et illa oblivio comedendi panem contigit a voce *gemitus mei*, id est meorum. Dixit enim diabolus deceptorie:

« Si comederitis, eritis sicut dii (Gen. III, 5). » Quod A est dicere: Ideo panem comedere sunt obliti, quia deceptorum vox diaboli eos decepti, per quam ad defectum devenerunt unde sæpissime gemunt. Notandum quod, cum eos merito negligentia suæ dicit esse percussos, ex hoc magis sibi reddit obnoxios, cum pro eis oret tantopere, qui percussi sunt merito suæ inobedientia. Cum autem per vocem diabolicæ suggestionis eos peccasse ostendit, locum eis veniæ facit. Si enim sine suggestione aliqua peccassent, indigni veniæ penitus essent, quemadmodum diabolus veniæ locum amisit, quoniam ex sola superbia peccavit. Dico quod oblitio contigit a voce diaboli, per quam vocem quoniam ei obedivero mei, os meum, id est rationalitas meorum, quæ est os animæ, adhasit per consensum *carni meæ*, id est carnalitati meorum. Quod est dicere: Hoc illa vox effecit, ut meorum intellectualitas a sensualitate superata sit. Hoc autem idem est quod superius dixerat, *aruit cor meum*, sed ex nimia, quam pro suis habet, anxietate est repetitum, ut citius huiusce rei salvationem impetret.

Ostensa percussione, et merito percussione suorum ut veniam eis citius impetret, enuntiat quatenus pro eorum reparatione sit passurus, et resurrecturus, et in cœlum ascensurus, sic. Oro ut orationem pro miseria meorum factam exaudias, quæ quidem exaudienda est, ut ipsi reparentur. Nam ut ipsi reparentur, *similis factus sum pellicano solitudinis*, id est pellicano habitanti in solitudine. Nam sicut pellicanus avis est solitaria, sic et ego solitarius existo, dum solus in immunitate peccati persisto. Vel solitarius sum, solitarie de Virgine natus. Nulli enim alii contigit de virgine nasci. Sive etiam solitarius, solus scilicet per me resurrecturus. Nullus enim alius per se resurrecturus est. Unde alibi Psalmista: « Inter mortuos liber (Psal. LXXXVII, 6). » Similis quoque sum pellicano, in sanguinis effusione, et in filiorum vivificatione. Pellicanus enim pullos suos, eo quod eum in faciem percutiunt, a physiologi dicitur interficere. Deinde autem eorum morte anxius, sanguinem sui lateris super eos effundendo reviviscere facit. Sic et Christus filios suos, scilicet omne genus humanum mortalitate damnavit, eo quod eum in faciem percusserunt, id est per inobedientiam Adæ nimis offenderunt, more eorum qui quolibet in faciem percutiunt. Postea quidem eorum morti compatiens, eos iterum sui sanguinis effusione 398 vivificavit. Non solum autem ero pellicano similis in sanguinis effusione, sed et ero *sicut nycticorax*, id est similis ero nycticoraci in morte. Sicut enim nycticorax avis, quæ vulgo dicitur noctis corvus, nocte volat, ita ego in morte manebo, et hoc quod ero nycticoraci similis continget *in domicilio*, et per *domicilium*, scilicet per superbiam Judæorum, quæ congrue per *domicilium* accipitur propter sublimitatem. *Domicilium* enim vocatur proprie tectum domus, quod superius est in domo. Et dicitur *domicilium*, quasi domus supercilium.

Notandum quod, cum per Judæorum superbiam se interficiendum innuit, in hoc magis sibi obnoxios reddit, cum eorum partem ostendat postea per se salvandam, quamvis eum injuste morti dedecim. Vel ero *sicut nycticorax in domicilio habitans*, sicut enim nycticorax avis nocturna in domicilio habitat, sic et ego per tres dies passionis meæ, *in domicilio conversabor*, id est in superba potestate Judæorum, quæ propter sublimitatem arrogantia per *domicilium* intelligitur, quod superius est in domo. Unde Dominus in Evangelio. « Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, sic erit Filius hominis tribus diebus et tribus noctibus in corde terræ (Matth. XII, 40), » in potestate voluntatis terrenorum Judæorum, scilicet. In alia translatione B habetur *in parietinis*. Parietina vero domus parietes ædificiorum dicimus semirutos, et destructos. Unde etiam per parietina Judæi Christi occisores accipiuntur, qui, cum Dei ædificium esse debuissent, per superbiam et cætera peccata sua sese destruxerunt. Dixi quod pro reparatione meorum similis sum pellicano, et etiam pro hac eadem causa *vigilari*, id est a morte die tertia *evigilabo*, et post *factus sum*, id est sicut *passer solitarius in tecto* nidificans, scilicet ero similis passeri solitario in tecto nidificanti. Sicut enim passer, relicto cæterarum avium consortio, solitarie in tecto conversatur, sic et ego, relicto corporaliter apostolorum consortio, cœlos ascendens cum Patre, regnum solitarium obdnebo. Non solum autem paravi, pro meorum reparatione me assimilare pellicano et nycticoraci, et passeri, sed etiam quoniam me ad hoc paravi, jam pro eorum reparatione *patiebar*, quod *tota die*, id est jugiter *exprobrabant mihi inimici mei Judæi*. Et etiam hoc *patiebar*, quod illi inimicorum *qui laudabant me*, simulatorie dicendo: « Magister, scimus quia verax es (Matth. XXII, 16), » etc., *jurabant adversum me*, id est conjurationem faciebant adversum me, quomodo possent me laude sua decipere. Exponit ergo quare sibi *exprobrabant*, cum addit: *Inde mihi exprobrabant*, unde laudandus eram, quia scilicet *manducabam*, id est mihi incorporabam per doctrinam *cinerem*, id est peccatores pœnitentes, *tanquam panem*, id est sicut discipulos meos. Vel sic: Quia jam mihi erant panis, id est jucunda refectio. Quod est dicere: Ideo me improprio dignum esse *reparabant*, quia sicut justos ita et peccatores pœnitentes mihi attrahebam; qui per cinerem intelliguntur, eo quod pœnitentes solebant cinerem super caput ponere, quod signum erat tristitia. *Et miscebam* in familiaritate mea *potum meum*, id est justos qui erant jucundus calix meus, *cum fletu*, id est cum peccatoribus pœnitendo fletibus. Quod est dicere: Et justos et peccatores familiaritati meæ miscebam. Hoc autem est quod et *cinerem tanquam panem manducabam*, alia similitudine ad inculcationem dictum.

Possent quæri: Unde eis tanta execratio ut sic tibi exprobrarent? Ad quod sic respondet: Hoc contigit

a facie, id est a præsentia iræ, id est parvæ pœnæ peccati, et, indignationis tuæ, id est magnæ pœnæ a te mihi datae. Ira et indignatio pro pœna ponantur, eo quod pœnæ causa soleant esse. Quod est dicere : Quia me videbant majorem et minorem pœnam peccati Adæ in corpore ferre, solum hominem existimantes, mihi impropere non dubitabant. « Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (I Cor. II, 8). » Et vere et indignatio et ira tua sunt in me. Quia licet fueris me elevans, id est exaltans in innocentia, tamen allisisti me, id est læsisti. Ecce quomodo allisisti : Hoc modo, scilicet quoniam dies mei sicut umbra declinaverunt, id est dies vitæ defectibiles facti sunt ad modum umbræ cito transentis, ut cito transeam de ætate in ætatem, quæ pœna tamen minor est quam passio angustiarum. Et hoc modo quoque me allisisti, quod ego arui sicut fenum, scilicet non solummodo membra mea aruerunt, sed ego in propria persona arecibilis factus sum ad similitudinem feni, quæ pœna major est quam dierum defectibilitas. Sicut enim fenum cito arecit per secessionem a virore, sic ego secundum humanitatem per assiduas passiones arecibilis factus sum a virore impassibilitatis, quam homines per Adam ariserunt. Per declinationem dierum mortalitatem, per ariditatem autem inuit passibilitatem. Vel sic legitur a facie, etc. Dixi quod mihi inimici mei exprobrabant, ideo quod cinerem tanquam panem rauducabam, et hæc impietas eis contingebat a facie iræ, id est a præsentia iræ tuæ, quæ eos excecaverat. Et non parvæ iræ, sed indignationis, id est animæ iræ. In Hebræo habetur furoris. Et ideo adhuc mihi exprobrant, quia videbant quod tu elevans allisisti me. Hæc et cætera non mutantur.

Facta oratione de reparatione suorum, ipsam eorum reparationem sic enuntiat per eum futuram, ut eos magis reddat obnoxios. Mei facti sunt defectibiles sicut fumus, et ossa eorum aruerunt, et ego pro eorum reparatione declinabiles dies habeo, et sicut fenum aruo : Tu autem, Domine Pater, in æternam permanes, id est et Dominus es, et omnipotens et æternus. Ideoque potes mihi, et meis immortalitatem et impassibilitatem restituere. Nisi enim Dominus et æternus esses, nequaquam hujus rei potentiam haberes. Notandum quippe quod, cum eum Dominum et æternum esse dicit, eundem potentem esse ad dandam immortalitatem et impassibilitatem inuit, et per hoc immortalitatem et impassibilitatem sibi et suis promeretur. Dico quod Dominus es et æternus, ideoque potens æternitatem nobis donare. Non solum autem hujus rei possibilitatem habes, sed et memoriale tuum, id est misericordia tua quæ memoriale dicitur, eo quod digna est memoria hominum, vel per quam memor eris salutis hominum, erit in generatione hac, et usque in generationem ultimam, id est omnibus generationibus hominum. Quod est dicere : In omnibus hujus mundi generationibus misericordia tua hominibus exhibebitur, vel

in generatione et generationem, id est in æternum. Quia vero obscure dixerat, memoriale, exponit hoc addendo sic : Vere memoriale tuum erit in omnibus generationibus.

Tu enim qui diu visus es jacens, et salutem hominum negligens, exurgens ad salvationem Misereberis Sion, id est parti Judæorum salvandæ, remittendo ei peccata per poenitentiam et fidem, quia jam venit tempus miserendi ejus, scilicet tempus plenitudinis, quod ab æterno disposuisti, ut in eo ejus Sion miserearis : Quia venit, inquam, tempus miserendi. Hoc autem repetit ex nimia affectione salvationis suorum. Et per hoc misereberis, quoniam servis tuis, discipulis meis placuerunt, id est placebunt lapides ejus, Sion, id est Scripturæ prophetarum, qui fuerunt lapides, id est per doctrinam fuerunt lapides fundamenti, in quorum doctrina Ecclesia primitiva fundaretur, et ipsi servi apostoli doctrina lapidum Sion imbuti, miserebuntur terræ ejus Sion, id est illorum miserebuntur qui adhuc terra sunt in Judaico populo, id est terreni; vel terra, id est cultibiles, ut terra doctrinæ semen in corde recipientes, miserebuntur, scilicet terræ ei doctrinam obscurissimam prophetarum aperiendo, et per hoc ad fidem, et ad baptismi gratiam eam adducendo; et iste versus totus est ac si sic diceret : Per apostolos Judaici populi misereberis; per apostolos dico, qui eum testimonio prophetarum ad fidem vocabunt. Non solum vero Judæorum miserebitur, vocando eos ad fidem, sed et gentes per misericordiæ eorum doctrinam ad fidem vocatæ timebunt casto timore nomen tuum, Domine, scilicet venerabuntur fide et opere, et ore te, quem Dominum vocabunt, et non solum plebs, sed et omnes, id est omnimodi reges terræ, casto timore timebunt gloriam tuam, id est gloriosum, et hoc idem, quia per prædicationem apostolorum testimonia prophetarum, et baptismi sacramentum; Dominus qui solus dat incrementum (I Cor. III, 7), edificavit, id est edificabit, præteritum pro futuro propter certitudinem prophetiæ, edificabit, dico, ex vivis lapidibus, Sion, id est Ecclesiam, quæ in Sion per Christi prædicationem, miraculorum operationem, et Spiritus sancti missionem initium habuit; et ipse Dominus qui de sui natura est invisibilis, videbitur visibilis in gloria sua, id est in Filio, qui est sapientia et gloria Patris, sicut scriptum est. Quia filius sapiens est gloria patris (Prov. X, 1). Videbitur dico in filio qui ait : « Qui videt me, videt et Patrem (Joan. XIV, 9), » tunc scilicet, « cum venerit in majestate sua, et Patris et sanctorum angelorum (Matth. XXV, 31). » « Tunc, inquam, videbit eum omnis oculus, et qui eum popugerunt (Apoc. II, 7). » Ideo autem ipse Dominus Ecclesiam edificavit, et Filium suum in carne visibilem tradidit.

Quia respexit non arrogantiam superbientium Judæorum, qui in lege gloriabantur, credentes per eam justificari. Sed in orationem humilium patri-

archarum scilicet, prophetarum, et aliorum fidelium, qui Spiritu S. pleni, ejus adventum in carne credebant, sperabant et desiderabant, et in suis orationibus humiliter requirebant; ut ad reparandam humanam naturam in mundum veniret, mortis vincula solveret, et vitæ aditum, quem primi parentis culpa clauserat, aperiret, dicentes: « Utinam dirumperes cælos et descenderes (*Isa. LXIV, 1*). » « Emitte Agnum, Domine, dominatorem terræ (*Isa. xvi, 1*). » « Mitte, Domine, quem missurus es (*Exod. iv, 13*). » « Domine, inclina cælos tuos et descende (*11 Reg. xxii, 10*). » « Veniens veni et noli tardare (*Habac. ii, 3*). » « Ostende nobis misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis (*Psal. LXXXIV, 8*), » et his similia. In istorum itaque orationem respexit, et non sprevit precem eorum, quia eum in quem credebant, quem sperabant, et quem in suis orationibus cum tanto desiderio requirebant, misit, et eis qui deprecabantur, indulsit. Et quia hæc quæ dicta sunt quod scilicet *respexit Deus in orationem humilium* per ejus incarnationem, quod ædificavit Ecclesiam per ejus prædicationem et passionem, et quod videndus est, in gloria post futuram resurrectionem, magna sunt et memoratu digna; ne per ingratitude oblivioni mandentur, scribantur ad perpetuam rei memoriam in *generatione altera*, id est ad utilitatem alterius generationis, quæ tunc successura erat perverse generationi Judæorum: cui Dominus ait: *Generatio incredula, quando apud vos ero, quando vos patiar* (*Marc. ix, 19*); ad utilitatem scilicet generationis Christianæ de qua sequitur: *et populus gentilis prius peccatis mortuus, qui creabitur per lavacrum regenerationis, ut nova sit creatura, laudabit Dominum*, novo cantico, propter novum hominem, qui datus est mundo, eum corde credendo, ore laudando, et operibus consistendo. Hæc, inquam, generatio *laudabit Dominum, quia ipse Dominus qui « Alta a longe cognoscit* (*Psal. CXXXVII, 6*), » non solum Judæos qui prope esse videbantur, sed etiam gentiles *prospexit*, id est de procul aspexit: *de excelso scilicet sancto suo, dum per ejus incarnationem visitavit nos oriens ex alto, quod evidenter exponit, eum subjungit: Dominus de cælo in terram aspexit, dum de regalibus sedibus in uterum Virginis venit* (*Sap. xviii, 15*). Hæc est enim incorrupta terra illa, cui benedixit Dominus, ab omni propterea peccati contagione libera, per quam vitæ viam agnovimus, et promissam veritatem accepimus. Quæ quia digna fuit, *Dominus de cælo in terram aspexit*.

Sed ad quid? *Ut audiret, inquam, gemitus compeditorum, 401* id est gemebundas preces eorum, qui pro peccato primi parentis in inferno compediti, tenebantur vinculis tenebrarum; quos Christus in triduo ad inferna descendens, solutis mortis vinculis liberavit. Vel *ut audiret gemitus compeditorum*, id est eorum, qui a diabolo tenebantur compediti consuetudine peccandi. Ad hoc enim specialiter Christus venit in mundum, ut mortuos liberaret ab in-

feris, et ut vivos solveret a peccatis. Unde sequitur, *et solveret filios interemptorum*, id est primorum parentum, qui fuerunt interemptores, et interempti, quia causam interemptionis, id est originale peccatum ad filios transmiserunt. Sicut dicit Apostolus: *Quia per unum hominem, id est per Adam et Evam qui sunt duo in carne una* (*Gen. ii, 24*), mors introivit in orbem terrarum (*Rom. v, 12*). Et ideo *Dominus de cælo in terram aspexit*, ut imitatores eorum qui fraude diaboli sunt perempti, a paternis erroribus liberaret. Ad hoc scilicet *ut annuntiet in Sion*, id est in Ecclesia militante, *nomen Domini*, quod est super omne nomen admirabile (*Philip. ii, 9*), nec est aliud nomen sub cælo, in quo nos oporteat salvos fieri (*Act. iv, 12*); et ut annuntiet: *Dico, laudem ejus, Domini scilicet in Hierusalem*, id est in Ecclesia triumphante. Ideo autem dicit nomen ejus in Sion annuntiandum, et laudem ejus in Hierusalem, quia *Sion speculatio*, Hierusalem *visio pacis* interpretatur. In præsentem Ecclesiam, Deum videmus per speculum et in ænigmate. In cælesti vero videbimus eum sicuti est. Nunc cognoscimus ex parte. Tunc autem cognoscemus sicut et cognovimus (*I Cor. xiii, 9, 12*). In præsentem virtutem divini nominis speculantes intelligimus, in futuro laudis ejus præconia pacem videntes attollemus.

Non solum autem prædicta fecit ut annuntietur in Sion *nomen Domini, et laus ejus in Hierusalem*, verum etiam *in convertendo populos Judaicum, scilicet et gentilem, in unum cultum scilicet et unam fidem, ut ait « unum ovile et unus pascor* (*Joan. x, 16*). » Sicut « unum Deus, una fides, unum baptisma (*Ephes. iv, 5*), » et in conveniendo etiam *reges terræ, non solum eos qui populis præsent, sed etiam eos qui seipsos et suos affectus et animi motus bene regunt: ut serviant Domino, illi scilicet de quo scriptum est: « Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies* (*Deut. vi, 13*), » cui servire, regnare; et: qui « habet in vestimento et in femore ejus scriptum: Rex regum et Dominus dominantium (*Apoc. xix, 16*). » His itaque beneficiis Ecclesia provocata, et in amorem æternitatis accensa, *respondit, non tam voce quam corde, non tam verbo quam desiderio, non tam lingua quam vita, ei Domino, scilicet gratulando et obsequendo præceptis ejus in via virtutis suæ, id est in illis qui jam sunt, viam virtutis suæ et perfectionis aggressi postulans, et implorans ingenti desiderio æstuando, ut indicet ei utrum sit post paucos ad cælestis beatitudinis patriam perventura, dicens paucitatem dierum meorum nuntia mihi*, id est indica mihi utrum ego paucis diebus debeam in hoc peregrinationis exsilio manere. « Cupio enim dissolvi et esse cum Christo (*Philip. i, 23*), » et ad regnum cælestis pervenire *desidero, jugiter orans ut adveniat regnum tuum* (*Matth. vi, 10*). Ne quis autem putaret quod, propter paucitatem dierum quam optat ante finem sæculi, *causa Ecclesia finienda, subjungit, et ait: Ne revoces me in dimidio dierum meorum, id est ante finem sæculi.*

quod est tempus statutum durationis Ecclesiæ, cum A promiserit Christus fidelibus suis, quod cum eis esset cunctis diebus usque ad consummationem sæculi (*Math. xxviii, 20*). Tempus autem medium est, quod inter duo consistit extrema, inter finem scilicet præsentis sæculi, et initium futuri. Non igitur ideo desidero paucitatem dierum, ut ante finem sæculi esse desinam, sed ut finis sæculi appropinquet. Et ut sim tecum in annis æternitatis, quoniam in *generationem et generationem anni tui*, qui nunquam deficiunt, quia nec principium habent neque finem, ubi nihil mutabile, nihil præteritum, nihil futurum, et ubi sancti perpetua cum Domino jucunditate gaudebunt.

Hæc, inquam, sunt, quæ in militante **402** Ecclesia Christiana usque populus tibi respondebit, et hoc non ex se erit, sed ex te; tu enim *fundasti terram in initio*, id est minores illius populi qui erunt sponsuri, terram tuam fundabis, et firmos facies in constantia per initium, id est per me qui sum initium et finis omnium. *Et cæli*, id est altiores et digniores illius populi, hoc quod erunt cæli, erunt *opera manuum tuarum*, id est operationes gratiæ tuæ scilicet hoc quod cæli erunt, erit per operationes gratiarum tuarum. Et necesse est ut ipsi cæli tibi respondeant. *Ipsi enim cæli peribunt* corporea morte, vel respondeant vel non, ac si diceret: Cum ipsi sint necessario perituri, insani essent si hanc vitam perituram pro te amittere dubitarent. Dico quod *ipsi peribunt, tu autem*, id est sed tu *permanes* in æternum. Ideoque potes ei æternitatem dare. Quod enim æternum dicit, ad hoc facit, ut eos magis ad respondendum alliciat. Dico quod *ipsi peribunt*, et non pauci, sed *omnes veterascent sicut vestimentum*, scilicet sic paulatim inveterando deficient, ut vestimentum quod inveteratur, et ad defectum pervenit, et ideo adhuc necesse est ut tibi respondeant, quia si hoc fecerint, eos existentes veterascentes, et defectibiles, *sicut opertorium* aliquid, *mutabis* in futuro de defectibilitate in æternitatem, et sic, id est per te *mutabuntur*. Aliter enim non mutarentur. *Mutabuntur* idem est quod *et mutabis eos*; sed ideo est repetitum, ut innuat quia per se mutari non possunt. Dico quod *ipsi mutabuntur; tu autem*, id est sed tu *idem ipse es*, id est incommutabilis es. Ideoque potes eos facere incommutabiles, et non ad horam es incommutabilis; sed *anni tui deficient*, id est æterni sunt. Hoc autem superius dixit, ubi dixit: *Tu autem permanes*, sed repetit ut sic addat. Dico quod *anni tui non deficient*: quos annos *habitabunt*, id est obtinebunt *fili*, id est bona opera *servorum tuorum*, quæ ex se parient more filiorum, quod est dicere: Bona opera caræ erant, quare servi tui annos tuos obtinebunt. Et ut possint per bona opera habitare, *semen eorum dirigetur*, id est ipsa opera quæ hic seminant dirigentur de bono in melius semper, donec perveniant in *sæculum* futurum. Hoc autem quod filios *servorum habitare* dicit, præfiguratur per Judæos de Ægypto

egressos, quorum filii terram promissionis habitaverunt, quam nunquam habitassent, nisi a Moyse, et a cæteris ductoribus directi fuissent.

IN PSALMUM CII.

Titulus centesimi secundi. *Psalmus ipsi David* attribuendus, id est Christo, non quod hic Christus agat, sed quoniam unusquisque fidelis qui hic agens inducitur, exhortatur animam suam ad benedicendum Deo bona devotione, contuitu beneficiorum, quæ hic fidelibus dat, et in futuro daturus est, quæ etiam ostendit. Et hoc ea intentione facit, ut exemplo sui alios ad benedicendum Deo impellat. Et hinc superiori psalmo subjungitur, ut ideo sese ad Christo benedicendum adhortetur, quoniam in superiori psalmo eum de salute suorum satagentem audivit.

Benedic, anima mea, Domino, Christo, ac si diceret: Quandoquidem, ut in superiori psalmo ostensum est, pro te oravit et mortalis factus est, et tibi benedixit, dum te sua morte reparavit, o *anima mea, benedic* ei, id est magna eum interiori devotione. Non dicit de anima, quin et corpus benedicere debeat laudo vocis exterioris, sed ubi anima vere Deum benedixit, non est dubium corporis benedictionem, si oportuerit esse. Et non sic anima mea benedicat, ut in aliqua virium suarum repugnet, sed *omnia quæ intra me sunt*, id est et sensualitas mea et intellectualitas, et liberum arbitrium, et omnes vires, quæ sunt in anima mea benedicite *nomini sancto ejus*, quod est Dominus; ac si dicat: Exaltate eum ipsi in omnibus obediendo, et hoc contuitu nominis sancti ejus scilicet quia Dominus et Omnipotens dicitur, quod nomen sanctum est, id est amabile. Repetit autem ut addat sic: *Benedic, inquam, anima mea, Domino* Christo, et ut materiam habeas ei semper benedicendi, *noli oblivisci* **403** *omnes retributiones ejus*, id est memoriam commenda beneficia, quæ tibi jam retribuit, et in futuro retribuet; licet eum graviter offenderis, et pro offensis juste posset æternam damnationem retribuere. Exponit igitur hæc retributiones, sic: *Retributiones ejus* dico, qui *propitiatur omnibus iniquitatibus tuis*, et originalibus et actualibus, remittendo eas, et iniquitatibus remissis sanat etiam *infirmi- tates tuas*, id est debilitates, quas habes ad bene operandum ex pravis consuetudinibus peccandi. Postquam enim aliquis a peccato cessat, ex ipsis peccatorum consuetudinibus ad bene operandum debilis est, et ignavus more infirmi, qui postquam diuturnam infirmitatem evaserit, longo tempore debilis est ad operandum. Quas debilitates Deus paulatim sanat, cum ad honorum operum consuetudinem eos habiles faciat. Et qui Dominus etiam *redimit*, id est redimet pretio mortis suæ *vitam suam de interitu*, id est ne sit obnoxia æterno interitui damnandorum. Et sciendum quod omnes semel in cruce positus redemit, sed cum dicitur quod nunc *redimit* aut *redimet*, idem est ac si diceret: Per pretium redemptionis, quod jam dedit, salvandos, et in præsentis statu cum moriantur, et

alios in futuro cum morientur, ab interitu æterno A eripit, et eripiet, ne in æterna morte cruciatus vivet cum damnandis. Et qui Deus coronat, id est coronabit te corona beatitudinis æternæ. Et hoc in misericordia, id est per misericordiam naturalem, et in miserationibus, id est per miserationes sæculi coronabit te propter bona opera quæ agis, quæ sunt miserationes ejus, id est beneficia misericordiæ ejus. Beneficia quippe misericordiæ ejus sunt, quod hic quilibet bona opera agit.

Et qui Dominus replet, id est replebit in bonis æternis dandis, desiderium tuum, quod habes æternorum bonorum, hoc quod est determinatio, inquantum eum coronabit, ac si dicat: Ideo te coronabit æternis bonis, ut cum ea valde desideres, et ipse tuum desiderium illis bonis valde replebit, ut possis dicere: Satis est. Et ita coronabit quod juvenis tuus, quam hic habes in baptismo, per peccatorum remissionem renovabitur, id est rursus innovabitur in futuro per gloriam et impassibilitatem, ut juvenis aquilæ renovatur, quod est dicere: Sicut aquila cum ex juventute in senectutem transiens, nimis debilis efficitur, eo quod, superiori parte rostri nimis crescento, non potest comedere, postea vero ejusdem rostri superfluitatem collisione lapidis frangens, rursus priscum comedendi usum recipit, et sic juvenescit; non secundum annorum paucitatem, sed secundum pristinam corporis fortitudinem. Sic, et tu anima, quæ per Adam ex juventute æternæ beatitudinis in senectutem peccandi et passibilitatis devenisti, etiam ex parte in baptismo juvenis facta es, per peccatorum scilicet remissionem, et virtutum reparationem. Multo magis in futuro juvenis fies, cum adjungendo te Christo, qui firmus lapis est, vetustæ passibilitatis et ignorantie quam habes ex Adam superfluitatem depones; et tunc tandem pane salutari divinæ contemplationis reficieris, qua ad præsens causa supradictæ vetustatis ad plenum non reficieris. Ideoque adhuc inveterascis et debilitaris. Unde legitur: « Ecce nova facio omnia (Apoc. xxi, 5). »

Quoniam autem dixerat animam suam esse replendam æternis bonis, quæ nondum apparent, et posset ab aliquo dubitari an illa daturus esset, eum ea revera esse datum comprobare intendit, evidentia. Morum beneficiorum quæ jam contulit, sic: Dixi quod replebit me et ceteros justos bonis, immortalitate scilicet et impassibilitate, et immunitate peccati; et verum est. Nisi enim illis bonis nos repletet, vere in perpetuum nobis iratus esset. Sed non in perpetuum irascetur, id est non semper exercet in nos iram, id est vindictam originalis peccati, scilicet mortalitatem et passibilitatem, sed quandoque faciet immortales et impassibiles. Neque in ate: num comminabitur nobis per Scripturas, ut a peccatis cessemus, sicut modo nobis peccantibus 404 comminatur; sed reducet nos ad tantam perfectionem ne peccemus ultra, neque comminari nobis eum oporteat.

Et inde hoc comprobatur quod in perpetuum non irascetur, quia hic est Dominus suis faciens misericordias, id est impendens justis beneficia misericordiæ suæ, scilicet peccatorum remissionem, et virtutum et operum bonorum justificationem, quæ superfluo faceret, si in perpetuum irasciturus esset. Et inde adhuc comprobatur, quod suis omnibus injuriam in hac vita pro eo patientibus facit hoc judicium, scilicet hoc judicat ut injuriam patiantur, quod utique miserrimum esset, si eis in perpetuum irasciturus esset. Unde Apostolus: « Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiles sumus omnibus hominibus (I Cor. xv, 19). » Non solum autem per hæc quæ modo dixi hoc comprobatur, quæ scilicet ipse Dominus in novo populo operatur, sed et per ea quæ priori populo operatus est, scilicet per hoc quod notas fecit pridem Moysi legi vias suas, id est præcepta sua, et per Moysen notas filiis Israel fecit voluntates suas, id est præcepta sua: quod inutiliter fecisset, si in perpetuum irasciturus esset. Repetit enim æquipollenti voce quod dixit: faciens misericordias, cum dicit miserator, ut addat sic. Miserator, inquam, est, id est faciens misericordias, et misericors est Dominus in natura; et longanimis est, id est patiens longo animo peccantes. Dico, misericors et non utcumque, sed multum misericors, unde palam est quod non in perpetuum irascetur. Ad quod enim valerent ejus misericordia et longanimitas, si in perpetuum esset ejus ira duratura. Et inde quoque comprobatur, quia non secundum peccata nostra fecit nobis retributionem justæ damnationis: neque secundum iniquitates nostras actuales retribuit nobis damnationem; sed remisit iniquitates omnes et peccata: quod utique esset infructuosum, si duratura esset ejus ira in perpetuum. Et inde quoque comprobatur, quoniam secundum altitudinem cæli a terra corroboravit, id est robustam fecit misericordiam suam, id est beneficium misericordiæ suæ, super nos caste timentes se. Sicut ad terræ comparisonem cælum dignum est et sublime, sicut et misericordia de hoc quod prius indigni eramus et dejecti, dignos et sublimes in innocentia fecit; quod utique fecisset inutiliter, nisi iram suam remissurus esset. Et etiam inde comprobatur, quia longe fecit a nobis iniquitates nostras, id est excarnationem interiorum, quæ in nobis erat causa iniquitatum nostrarum, et illuminavit interius gratia speciali.

Et in tantum longe fecit a nobis illuminatis excarnationem iniquitatum, quantum distat ortus solis ab occidente, id est ab occasu solis. Per ortum solis lux accipitur, eo quod hunc ortum lux sequitur. Tenebræ vero per occasum, eo quod eum tenebræ sequantur. Et est ac si dicat: In quantum lux distat a tenebris: non autem dico localiter, sed naturaliter, in tantum prius, et nos cæcos a nobismetipsis nunc illuminatis differre fecit. Quod utique duceretur in irritum, si irasciturus esset in perpetuum, inde quoque comprobatur,

quia quomodo miseretur pater filiorum, dum eos videt errantes, ut ad viam rectitudinis revocet, flagellando paterna affectione castigat, ita miseratus est Dominus nobis timentibus se, castigando pie per flagella tribulationum, quod æque pro nihilo fieret, nisi ira ejus aliquando finienda esset. Et ideo miseratus est: quoniam ipse, qui in flagellando videtur severus, tamen miserando cognovit figmentum nostrum, id est cognovit nos esse terrenos et fragiles, ut figmentum figuli. Exponit autem quomodo figmentum sumus, cum addit, scilicet qui visus est diu nos oblivioni dedisse. *recordatus est quoniam pulvis sumus*, id est terreni et faciles ad peccandum; et quantum ad nos steriles a bono, sicut pulvis qui terra est, et motu facilis, et fruge sterilis. Et *recordatus est quomodo omnis homo cito transitorius et defectibilis est sicut fenum*, et quod hodie est, et cras in clibanum mittitur (*Matth. vi, 30*). Et ita est sicut fenum quod *dies ejus*, id est vita ejus sic efflorescit, id est deflorescit, scilicet ex floriditate ad marciditatem cito perveniet, sicut flos agri, qui cito marcescit, et bene quidem addit agri. Citius **405** quippe flos agri marcescit qui secat et eradicatur, dum ager aratur quasi flos horti vel prati, quando avellitur. Et etiam *recordatus est quoniam spiritus*, id est voluntas cordis eorum in illo, id est quantum est in fragilitate eius pertransibit cito de bono ad malum. Et sic transibit, quod non subsistit, id est non assistet, scilicet non cessabit pertransire, postquam semel pertransibit, sed semper de malo ad pejus pertransibit. Et postquam pertransibit, per se non cognoscat amplius locum suum; scilicet non cognoscat statum innocentie a quo pertransibit ut post ad eum per se valeat redire. Dico quod quantum ad fragilitatem illius pertransibit, et non cognoscat; sed quantum ad misericordiam Domini ipsi pie auxiliantis cognoscat et revertetur ad innocentie statum. Et hoc est quod æquipollenter dicit. *Misericordia autem Domini*, etc., ac si diceret: Quantum ad se nemo pertransire revertetur, sed *misericordia Domini est super nos*, caste timentes eum, scilicet est in superiori nostro, scilicet in rationalitate nostra, ut postquam transierimus, nos reverti faciat per poenitentiam et satisfactionem. Misericordia dico operans in hominibus ab æterno et usque in æternum, id est a primo justo usque ad ultimum justum. Juxta quod ipse promittit in Evangelio suis, dicens: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (*Matt. xxviii, 20*). » Non solum autem misericordia est super timentes, sed et *justitia illius*, scilicet ut qui justus est justificetur adhuc (*Apoc. xxi, 11*), et impendatur his qui servant testamentum, id est legem ejus nobis scilicet, quod est dicere: Non solum in timentibus misericordia ejus operabitur, sed et justitia, ut justificati magisificentur. *Justitia ejus* dico non solum operatura in presentibus justis, sed pertingens usque in novissimos filios filiorum, id est usque in novissimam progeniem justorum. Exponit autem quomodo ser-

vant testamentum ejus, sic: Dico his qui servant testamentum ejus, et hoc modo quidem servant: Memores sunt mandatorum ejus, non ea negligenter oblivioni dantes, promovendo etiam se, ad faciendum ea. Non enim sufficeret esse memores, nisi eorundem completores. Et hoc non habent a se quod sunt memores et complentes, sed a Deo. Dominus enim Pater paravit in eis sedem, id est habitationem suam et hoc in celo, id est per cælum, per Christum, scilicet inde habeant hoc quod sunt memores et complentes, quia sedes Dei per Christum sunt effecti; vel sic et per hoc sunt memores, quia Dominus Christus in celo, id est in illis factis cælum sublimitate et dignitate vitæ, paravit sedem suam, quod est dicere: Prius fecit eos cælum, et sic sedem suam effecti. Non solum autem in quibusdam sedet, sed *regnum ipsius omnibus dominabitur*, id est ipse qui rex est, omnibus illis qui in celo sunt dominabitur, et semper dominabitur bene regendo eos.

Ostensis beneficiis, quorum contuitu adhortatus est animam suam ad benedicendum Deo, ad exhortationem revertitur, sic: Dixi ut anima mea benedicat Dominum, contuitu retributionis ejus, quas ostendi. Non solum autem hæc beneficia mihi sint materia Domino benedicendi, sed etiam benedicite Domino in me omnes angeli ejus, id est vos omnes apostoli existentes angeli, id est nuntii ejus benedicite Domino, id est estote mihi materia benedicendi Domino, scilicet ut contuitu dignitatis vestræ, magnificem Dominum, qui vos adeo dignos fecit et sublimes. Determinat autem de quibus angelis dicat, cum addit: Angeli ejus, inquam, existentes, *potentes virtute*, id est miraculis, qui facitis verbum ejus, qui completis præcepta ejus, promovendo etiam vos ad audiendam vocem sermonum ejus, id est ad hoc ut alios audire faciatis vocem vestræ prædicationis, representantem sermones ejus Domini, Et vos etiam omnes virtutes ejus supercelestes, benedicite Domino in me, estote mihi contemplanti materiam dignitatis vestræ, materia benedicendi Domino. In Hebræo habetur omnes exercitus ejus. Vos virtutes dico, existentes ministri ejus qui facitis voluntates ejus, vobis injunctas. Unde Apostolus: « Nonne omnes sunt administratorii spiritus (*Hebr. i, 14*), » etc. Non tantam vero angeli et virtutes, materia mihi sint benedicendi Domino, **406** sed ut universaliter dicam vos omnia opera ejus, benedicite Domino, id est estote mihi materia benedicendi Domino. Et non solum, anima, benedicas Domino, contuitu bonorum que ipse operatur, sed etiam benedic, o anima mea, Domino, in omni loco dominationis ejus, id est consideratione omnis loci dominationis ejus, scilicet omnis status dominationis ejus, tam in bonis quam in malis; quod est dicere: Considera qualiter non solummodo dominatur bonis, ut in bonum eedant, sed etiam malis, ut ad quamlibet utilitatem suorum deveniant. Et hæc consideratione benedic Domino qui hanc mirabilem habet potentiam.

IN PSALMUM CIII.

Psalmi centesimi tertii titulus. *Psalmus ipsi David*, id est Christo attribuentur. Non quod hic ipse Christus loquatur, sed quia Propheta, in hoc psalmo agens occasione instruendi alios ad benedicendum Domino, animam suam ad Dominum Christum benedicendum exhortatur, intuitu illorum quæ magnifice est operaturus et per se et per suos; quæ ipse ample exponit, et intuitu potentiae ejus mirabilia, quam in sequentibus demonstrat.

Benedic, anima mea, Domino, Christo, id est magnifica et exalta eum intensa devotione et affectione. Facit autem ad eum apostropham ex affectione nimia, sic: Vere dignum est ut anima mea tibi benedicat: nam, *o Domine Deus meus*, id est tu Christe, quem ego Propheta Dominum meum et Deum meum reputo, quem Judæi increduli solum hominem esse sunt dicturi, *magnificatus es vehementer*, id est magnificatus eris nimis in mirabilibus, quæ in tuis operaberis. Et ecce in his mirabilibus magnificatus eris, scilicet in hoc quod *confessionem et decorem induisti*, scilicet indues contentes fœditatem peccatorum suorum, et per hoc decoros futuros in innocentia et virtutibus. Quod est dicere: Conjunges tibi apostolos, quos facies interius decoros; per hoc quod fœditate peccatorum humiliter constebuntur, quibus ornaberis, quasi corpus indumento. Unde per Prophetam dicitur: « Vivit Dominus quia his omnibus vestieris (*Isai. xlix, 18*). » Eteris *amicтус lumine, sicut vestimento*, scilicet circumornaberis eisdem apostolis, qui erunt lumen subditis per doctrinam, sicut corpus circumornatur pretioso vestimento, quo est amictum. Dicuntur etiam lumen per enphasim, eo quod valde fuerint interius a gratia cœlesti illuminati, et hoc erunt interius illuminati, quoniam tu eris eis *extendens cælum sicut pellem*, scilicet doctrinam prophetarum, quæ cœlum dicitur, et propter sui dignitatem; et ideo quia quemadmodum cœli ipsæ doctrinæ cœlant arcana, extendens eis ad modum pellis involutæ quæ extenditur. Quod est dicere: Per hoc eos interius illuminabis, quod eis prophetias reserabis, quæ latentes sunt et quasi involutæ. Ad similitudinem pellis involutæ, quæ cum in se quædam habeat latentia, per omnia manifestatur, dum extenditur. Dico quod magnificatus eris: tu dico *qui tegis*, id est qui proteges *aquis*, id est multiformi gratia Spiritus sancti, qua fideles sicut aquis reficiuntur, *superiora ejus cœli*, id est charitatem erga Deum, et erga proximum quæ est superiora et digniora præcepta in illo cœlo, id est in illa prophetarum doctrina, ac si dicat: Ut eosdem apostolos, fœditatem suam confessorum, facias decoros, et eos proteges et munies per gratiam speciale, ne in aliquo deficiant. Vel ete. *Extendens cælum sicut pellem* hoc non mutatur, et vere magnificatus eris, *qui tegis*, id est qui obscuras, ut rem tectam superiora ejus cœli, id est superiorum litteraturæ prophetiarum; *aquis*, id est spiritualibus sententiis, quibus fideles in anima reficiuntur.

A tur, ac si dicat: Licet litteræ superficies illarum prophetiarum sit aquis tecta, id est spiritualibus sententiis referta et obscurata, tamen ipsas prophetias apostolis extendes et reserabis. Superiora recte superficies litteraturæ dicuntur, eo quod citius videntur quam sententiæ quæ in eis continentur, sicut superiores cujuslibet rei partes citius videntur, quam illa quæ **407** interius latent; prophetiæ vero dicuntur et series litteræ, et verba quæ in littera colliguntur, et sententiæ.

Et vere magnificatus eris, *qui ponis nubem*, id est pones eosdem prædicatores, ad modum nubium alios compluentes, quos consistentes et decoros superius dixi; *ascensum tuum*, non per quos ascendas, sed per quorum doctrinam alii ad te ascendant. Quod est dicere: Illos apostolos adeo dignos facies et sublimes ut eorum exemplo et doctrina, alii ad tuam notitiam ascendant. Et licet per eos ad te fiat ascensus, tu tamen magnificatus eris, *qui ambulabis*, id est ambulabis non localiter, sed spiritualiter, *super pennas ventorum*, id est super agiles et subtiles considerationes spiritualium virorum, qui venti dicuntur, eo quod spirituales sint, sicut ventus, licet corporeus, tamen incorporeus dicitur, eo quod sit invisibilis. Pennæ vero dicuntur eorum subtiles considerationes, eo quod per eas ad Dei contemplandam naturam volant, sicut avis pennis ad alta volat. Hoc autem est ac si diceret: Licet ipsi de te subtiliter sensuri sint, et alii per eos assensuri: eorum tamen sublimitates sublimitate tuæ naturæ ineffabilis superabis. Unde Joannes: « Deum nemo vidit unquam (*Joan. i, 18*). » Vel superabis sublimitate dilectionis tuæ agilitatem dilectionis eorum. Sublimitate dico excellentissimæ dilectionis tuæ. Licet enim valde te diligant, tu tamen eos valde plus diliges. Unde idem in Evangelio: « Non vos me elegistis, sed ego elegi vos (*Joan. xv, 16*). » Et vere magnificatus eris, *qui facis angelos tuos spiritus*, id est qui facies nuntios tuos apostolos, scilicet qui nomen tuum ubique gentium annuntiabunt, spirituales in intelligentia, ac si dicat: Licet eorum excedas subtiles considerationes, tamen erunt in intelligentia spirituales. Unde per Joëlem prophetam dicitur: « Effundam de spiritu meo, super omnem carnem (*Joel ii, 28*). » Angeli quippe nuntii interpretantur. Et eosdem angelos existentes *ministros tuos* in administrando aliis præcepta tua, facies *ignem urentem*, id est comparables igni in ea natura, quia ignis urit. Sicut enim ignis urendo sordes auri vel argenti expiat et consumit, ita et ipsi doctrinæ suæ castigatione peccantes urendo, eorum sordes peccatorum destruent. Et vere magnificatus eris, *qui fundasti terram*, id est fide fundabis Ecclesiam terram tuam cultibilem, *super stabilitatem suam*, id est super stabile fundamentum suum, scilicet super te. Unde Apostolus: « Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus (*I Cor. iii, 11*). » Et alibi: « Superædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso

summo angulari lapide. Christo Jesu (Ephes. 11, 20). Et quia sic erit fundata, non inclinabitur, id est non deficietur, neque dimovebitur a stabilitate sua per aliquem impetum tribulationum usque in sæculum hujus sæculi subsecuturum, id est usque in æternum. Fundata enim erit super firmam petram.

Et notandum quod, etsi quædam debilia ejus membra aliquando inclinantur nihil tamen impedit. Nam de tota Ecclesia dictum est quod non inclinabitur; quia dixerat non inclinabitur, posset quæri. Eritne locus inclinationis? Ad quod sic addit: Vere posset inclinari. *Abyssus* enim, id est turba persecutorum profunda in peccatis ad modum abyssi, erit *amictus ejus terræ*, id est erit involutio illius Ecclesiæ sicut *vestimentum*, quod est dicere: Sicut vestimentum corpus circumdat et involvit, sic et persecutorum turba Ecclesiam undique tribulationibus involvet. Et non solummodo vero minores involvet turba persecutorum, sed et *super montes*, id est super prælatos Ecclesiæ *stabunt aquæ*, id est persecutores, ut eos demergant in morte ad modum aquarum; sed ne ab aquis Ecclesia inclinetur, *ab increpatione tua interiori illæ aquæ fugient*, id est a persecutione cessabunt, quod est dicere: Ne nimis longa eorum persecutione Ecclesia inclinetur, increpabis eos interiori vel miraculis vel quolibet alio modo, licet ipsi non percipiant. Et quamvis non convertantur, tamen aliquando a persecutione cessabunt. Non solum autem a persecutione cessabunt, sed et **408** *formidabunt*, id est timorem habebunt de hoc quod persecuti fuerint, et hæc formido continget a *voce tonitru*, id est a voce prædicatorum, quæ dicitur vox tonitru, et quia manifesta fuit, et quia nolentibus obedire mortem comminatur, ad similitudinem tonitru, quod manifestum est et mortem comminans. Et postquam aquæ formidando cessabunt, *ascendant*, id est ascendentes apparebunt *montes*, id est prælati, et *descendant campi*, id est descendentes et subjecti, apparebunt subditi, ad similitudinem camporum, qui humiles sunt et montibus subjecti. Devenientes et *montes et campi in locum*, id est in statum quem *fundasti* eis, scilicet hæc fundabis, id est depones utrisque statum eorum, ut prælati teneant locum superiorem, et subditi inferiorem, ac si dicat: Dum persecutio in Ecclesia erit, prælati non poterunt prælatione sua fungi, idcirco non poterit apparere qui prælati sint, et qui subditi, sed cessante persecutione, et prælati fungentibus sua prælatione, tunc tandem apparebit ascensus montium, id est sublimitas prælatorum, et descensus camporum, id est subjectio subditorum. Et hoc totum erit ad magnificentiam Domini, quod sic in Ecclesia distinctiones faciet, unde benedicendus æt, quod utique in diluvii tempore præmonstrat: *montium et camporum fuit*; illo vero receden e, ascensus montium et descensus camporum apparuit. Dico quod *super montes stabunt aquæ*, et in ipso persecutionum statu *terminum posuisti*, id est non

A cum aquis, quem non transgredientur, id est quem non transibunt, quod est dicere: Ne ex toto Ecclesiam demergant, eorum persecutioni metam statues, quam non licebit excedere. Et dixi quod *fugient* a persecutione, et a *voce tonitru* tui *formidabunt*. Neque postquam formidantes cessaverint a cessatione, *convertentur operire terram*, id est non convertentur ad persecutionem, ut rursus Ecclesiam demergere tentent.

Possunt autem hi duo versus aliter legi, ut montes dicamus, non Ecclesiæ prælatos, sed persecutores, volentes submergere fideles, sicut montes fluctuum submergunt in mari naves. Et hoc quod dicit *ascendant montes*, idem est quod dixit superius: *Super montes stabunt aquæ*, sed repetitum est ut addat: Secundum igitur hanc sententiam, littera sic adaptatur. Dico quod *super montes stabunt aquæ*; *ascendant*, inquam, *montes*, id est elevabuntur persecutores super fideles, quod est dicere: *Stabunt aquæ*, et post eidem *montes descendant*, id est descendant de sublimitate persecutionum, scilicet cessabunt facti campi, id est humiles et fructificantes in bono, a similitudine camporum, qui sunt humiles et frugiferi. Campi dico venientes *in locum quem fundasti eis*, id est venientes a statu superbiz et persecutionis ad statum subjectionis, quem statum eis fundabis, id est constitues, ac si dicat: Hoc non erit per eos quod ad hunc statum devenient, sed hoc erit per tuam fundationem, et vere a statu persecutionis suæ descendant. Tu enim in ascensu persecutionis eorum *posuisti*, id est pones eis *terminum quem non transgredientur* ulterius ascendendo, sed postquam ad eum venient statim descendant, *aquæ* postquam descenderint *convertentur operire terram*, id est convertentur ad hoc ut Ecclesiam persecutione repleant. Unde alibi Psalmista: « Tu dominaris potestati maris (Psal. LXXXVIII, 10), » etc. Osteadit etiam adhuc quomodo Dominus magnificatus erit sic.

Vere magnificatus eris, qui *emittis*, id est extra mittes in propatulo, scilicet *fontes*, id est ubertates prædicationis, quibus fideles reficiantur, et incentiva vitiorum extinguantur, ut de fontibus homines reficiuntur, et incendia extinguuntur. *Fontes* dico, existentes *in convallibus*, id est prædicatoribus ad modum convallium humilibus, ac si dicat: Hoc quod persecutores descendant continget per prædicationem, quam Deus publice faciet emanare de prædicatoribus, et illæ *aquæ* prædicationis *pertransibunt*, id est per omnes populos transibunt, et non erunt discordes, **409** sed existentes *inter medium montium*, id est in medio montium, scilicet in concordia prælatorum. Licet enim plures, erunt tamen in virtute fidei concordantes. Dictum est a similitudine fontium, *inter medium montium fluentium*. Dico quod *pertransibunt aquæ*, quas aquas *potabunt omnes*, id est omnimodis *beatæ agri*, scilicet omnimodi Judæi et nobiles, et ignobiles, qui jam aliquantulum domati sunt a veteri lege, licet in maxima parte adhuc bestiales. Ideoque per se-

stias agri designantur, quæ domitæ sunt, utpote boves, A asini, et cæteræ hujusmodi bestię. Non tantum autem bestię agri eas potabunt, sed et onagri, id est gentiles indomiti, denotati per onagros, id est per silvestres asinos, qui indomiti sunt, *expectabunt*, id est nimis optabunt aquas illas potare positi in siti, id est ardenti desiderio illas bibendi, *siti dico sua*, id est eis utilissima, et hoc totum ad Dei magnificentiam spectat. Dico quod *inter medium montium pertransibunt aquæ*, et *super ea*, id est super eos montes *habitabunt* conformitate *volucres cæli*, id est qualescunque spirituales viri dicti volucres cæli, eo quod gaudeant suæ mentis sinceritate, sicut volucres in cælo, id est in aere conversantes, ipsius cæli sinceritate gaudent, ac si dicat: Non solum autem bestiales eorum doctrina reficiuntur, sed et spirituales viri, super eorum doctrinam fundati, auctoritati eorum innitentur. Et super eos habitantes, *dabunt voces* disputationis de negotiis ecclesiasticis. Voces dico non discordantes a prædicatoribus, sed producentes *de medio petrarum*, id est de concordia prædicatorum, qui erunt petræ super quas ipsi fundabuntur.

Vel sic versus iste legitur: Dixi quod *bestię agri potabunt*, et *onagri expectabunt*, et *super ea*, id est præterea, etiam *volucres cæli*, id est illi de bestiis et onagris qui erunt leves ad omnia illicita et instabiles ad modum volucrum cæli, quæ magis sunt vagæ quam terrestres volucres, *habitabunt*, id est fient habitabiles, scilicet stabiles et in bono constantes, per doctrinam montium. Et non solum hoc, sed et docti facti dabunt aliis indoctis voces prædicationis non discordantes a suis prædicatoribus, sed procedentes *de medio petrarum*, id est de concordia suorum prædicatorum. Dixi: Qui *emittit fontes in convallibus*, id est in prædicatoribus, tu dico *rigans montes de superioribus suis*, id est rigans ipsos prædicores de doctrina superiorum apostolorum scilicet. Dixi quod *bestię et onagri aquas doctrinæ potabunt*, et per hoc terra Dei cultibilis efficietur, existentes mare prius. Et *terra illa satiabitur*, id est satianter et ample replebitur, *de fructu operum tuorum*, id est bonorum. Quod est dicere: Copiose dabit bona opera. Cum dicit, *tuorum*; idem est ac si diceret *bonorum*. Nam omne bonum opus ex Deo est. Dico quod *terra satiabitur*, *terra dico producat fenum jumentis*, id est proficiens carnalem escam prædicatoribus, dictis jumentis, eo quod subditos juvent et sustentent, ad similitudinem jumentorum. Quod est dicere: Ipsa plebs subdita, prædicatoribus sumptus ciborum suggeret, juxta quod Dominus dicit: « Dignus est operarius mercede sua (Luc. x, 7). » Et in lege Moysi. « Non alligabis os bovi trituranti (Deut. v, 4; I Cor. ix, 9). » Et Apostolus. « Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si vestra carnalia metamus? (I Cor. ix, 14). » Et producat illa terra fundata subdita *herbam servituti hominum*, id est ad opus servitutis hominum: scilicet servorum hominum, ad opus scilicet prædicatorum. Hoc autem idem est quod et *producat fenum jumentis*; sed aliud notat per ser-

vitatem quam per jumenta, scilicet servos eos esse subditorum, in doctrinæ administratione. Possent quippe jumenta intelligi, id est auditores, ut non intelligerentur esse servi. Servitutem autem eos per emphasim dicit, ut humiliet eos ne de prælatione sua superbiant. Unde Apostolus: « Nos autem dico servos vestros per Jesum (II Cor. iv, 5). » Fenum et herba carnales esse dicuntur, eo quod ad modum feni et herbæ transitorii sunt. Dico quod *terra erit producat fenum*, et ad hoc supra 410 dicta terra fenum prædicatoribus producat, *ut educat*, id est extrahat *panem doctrinæ de terra præfata*, qui prælati vere terra dicuntur, eo quod subditos fruge doctrinæ suæ pascant, sicut terra frugibus suis homines pascit. Et est ac si dicat: Ideo subditi carnales suggerent cibos, ut ab eis panem doctrinæ suscipiant. Nisi enim eis suggererent, harum rerum sollicitudine impediti minus prædicare possent. Panis eorum doctrina congrue nominatur, eo quod terreno cibo pretiosior sit et robustior, sicut panis omni cibo digniores.

Et ideo adhuc terra subdita fenum producat, ut *vinum* a terra prælata susceptum, *lætificet cor hominis*, id est cor terræ subditæ sese rationabiliter habentis ad similitudinem hominis. Quod est dicere: Ideo prælatis carnalia suppeditabunt, ut per eorum doctrinæ fidem, cœlestem gratiam suscipere valeant, qua eorum cor interiori lætificetur, quæ vinum per similitudinem dicitur, quia sicut vinum, dum inebriat cor hominis, alienat a scientia, sic et gratia cœlestis cor illius quem imbuat, alienat a scientia sæculari. « Sapientia enim hujus mundi stultitia est apud Deum (I Cor. iii, 19), » ac si dicat: Et ideo adhuc terra subdita fenum producat, *ut terra prælata exultaret faciem* interiori terræ subditæ, rationem videlicet animæ *in oleo*, id est in misericordia remissionis peccatorum, quæ oleum dicitur, eo quod animam nitidificat et hilarem facit, sicut oleum faciem alicujus exteriori, si eo inungatur, nitidam facit. Quod est ac si dicat: Ideo eis plebs subdita carnalia suggerit ut prælati eam misericorditer, peracta penitentia, a peccatis solvant. « Quæcumque enim solverint super terram, erunt soluta et in cælis (Matth. xviii, 18). » Notandum tamen quod non intentione carnalium, sed ex sola misericordia solvere debent. Aliter enim solutio non esset. Sive per vinum designatur S. Spiritus septiformis gratia, sine qua nemo salvatur, ut spiritus consilii et fortitudinis, et cætera dona spiritualia. Per oleum autem quod faciem exteriori nitidificat, accipiuntur alia ejusdem cœlestis gratiæ charismata, quæ exteriori nitent, sine quibus potest fieri salvatio, ut gratia curationum et miraculorum, et spiritus prophetiæ, et cætera hujusmodi, et non solum terra prælata faciem terræ subditæ exultaret in oleo; sed et panis vivus qui de cælo descendit (Joan. vi, 38), sacramentum, scilicet Domini corporis a terra prælata datum, *confirmet* in omni perfectione *cor*, id est animam *hominis* uniuscujusque digne susipientis. Unde idem Dominus: « Qui manducat hunc panem, dignus

scilicet, vivet in æternum in anima (*Ibid.*, 58.) Dico quod subditi producent fenum prælati, ut ab ipsis pane, vino et oleo satientur, et ita erit :

Saturabuntur quidem his divitiis per prælatos, non solum Judæi, sed et *ligna campi*, id est fideles ex gentibus, qui prius fuerunt non ligna horti, quæ dulces fructus proferunt; sed ligna campi, id est generantes acerbos fructus malorum operum, ad similitudinem arborum campi incultarum, quæ fructus acerbos proferunt. Non solum autem ignobiles ex gentibus saturabuntur, sed et *cedri Libani*, id est cedri candoris, principes scilicet sublimes in candore sæcularis prosperitatis, ad modum cedrorum, quæ sublimes arbores sunt. Et non qualescunque cedri Libani; sed illæ cedri *quas plantavit*, id est quas Deus in fide et in ipsis divitiis plantabit, et ad utilitatem suorum plantabit. *Illic enim*, id est in cedris illis *nidificabunt passeris*, id est solatium et sustentaculum habebunt fideles monachi et clerici, quia a consortio mundanorum segregati erunt ad similitudinem passerum, qui a cæteris avibus segregantur. In sustentaculo namque facultatis fidelium principum pauperes Christi sustentantur. Et bene ponit *nidificabunt*: sicut enim volucris ad tempus nidum habitat, sic et ipsi eorum principum terrenum auxilium ad horam expellent, non in eo in æternum sperabunt. « Maledictus enim homo qui confidit in homine, et ponit carnem brachium suum et a Domino recedit cor ejus (*Jer. xvii, 5.*) Sequitur. *Herodii domus* **411** *dux est*, id est erit eorum. Herodius autem avis est adeo fortis ut etiam aquilam vincat et interficiat, quæ avis in cavernis petrarum habitat. Per petram ergo, ut jam sæpe indicatum est, Christus convenienter accipitur: per Herodium vero spirituales viri, quos superius *passeres* dixit, qui cum hic diabolum in magna parte superent, cum ejus suggestionibus repugnant; in futuro ex toto sic eum interficient meritis suis ut nec in eis habeat suggestionis licentiam. Qui diabolus per aquilam intelligitur, quæ volucris rapax est, eo quod ipse sibi rapere fideles intendat.

Horum itaque fidelium firmissima petra Christus domus est refugii, ab hujus vitæ peregrinatione, eos ad patriam cœlestem per completionem præceptorum suorum reducens. Dicuntur etiam iidem fideles cervi quos jam *passeres* et herodios diximus, quia sicut cervi serpentis venena consumunt, et cum a canibus insequuntur, spineta summa agilitate et sine impedimento transiliunt, et ad excelsos montes refugiunt, sic et ipsi viri fideles vitiorum in se et in aliis venena consumunt, et cum eis diabolicarum suggestionum spineta occurrunt, ea suæ sanctitatis agilitate illæsi transiliunt, et ad sublimia Christi et ardua præcepta complenda refugiunt, quæ propter sui excellentiam montibus comparantur, eo quod nimis alta sint et a solis perfectis completa; sicut virginitas mundi contemptus, et cætera hujusmodi. Littera vero sic adaptatur: Dico quod *passeres* in cedris *nidificabunt*, scilicet in facultate fidelium principum ad tem-

pus terrenum sustentaculum habebunt; dum autem in hoc nido erunt, ad supercœlestem domum omni desiderio suspirabunt. Ad quam quia per se venire non possent, Christus existens *domus herodii*, id est existens ipsis domus refugii in hac vita, qui sunt Herodius, erit *dux eorum*, id est ducet eos ad patriam ex hoc nido, in quo ad tempus habitabunt in hoc mundo. Exponit autem per quid eos ducet, hoc modo scilicet erit *dux eorum*, quia *cervis*, id est eisdem fidelibus, erunt *excelsi montes*, id est ardua præcepta refugium. Quod est dicere: Per arduorum præceptorum completionem, eos ad patriam ducet, quæ hic eis erunt ab instantibus suggestionibus refugium. Quoniam ergo dixerat cum ducem esse cervorum et refugium, ne quis eum dubitaret esse refugium illorum, qui nec cervi, nec passeris dici possunt, cum adhuc in mundana sollicitudine degentes, frequentibus peccatis involvantur, ad similitudinem herinaciorum qui multis spinis circumdantur, addit: Non solum cervi refugium habebunt, sed et *petra*, id est Christus, erit *refugium herinacis*, id est illis mundanis qui sunt comparabiles herinacis. Erit quidem eis refugium per completionem minorum præceptorum, et si non possint pertingere ad sublimia mandata Dei quæ non ideo dicuntur præcepta ut ex necessitate Deus ea præcipiat compleri. Unde Apostolus dicit: « De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do (*1 Cor. vii, 25.*) » Dico quod cervi et herinacii refugium habent, qui omnes filii sunt Ecclesiæ. Et necesse quidem erit Ecclesiam totam refugium habere. Deus enim *fecit lunam* excursuram *in tempora*, id est faciet Ecclesiam suam lunæ comparabilem, et hoc non in æternum, sed duraturam in similitudine lunæ, quando tempora hæc sæcularia durabunt. Quod est dicere: Faciet eam talis naturæ ut possit crescere in virtutibus, et deficere ad modum lunæ crescentis et decrescantis.

Notandum tamen quod non habent ex Deo quod deficiunt fideles; sed solummodo eos tales fecit, ut crescere possint et decrescere. Exponit autem quando deficient sic, dico quoniam Ecclesia defectibilis erit ut luna, et tunc quidem deficiet quando *sol* justitiæ Christus eis occidet, gratiæ suæ splendorem ab eis auferendo. Et *sol* ille non occidet absque ratione; sed *cognovit*, id est cognosceret *occasum suum*, scilicet cognosceret causam, quare in eis occidendum sit. **412** Pro malis quippe meritis eorum, in eis occidet. Facit autem apostropham ad Deum ex affectione nimia sic. Dico, o sol justitiæ, Christe, quoniam in Ecclesiæ quibusdam filiis occides, et occidendo in eis *posuisti*, id est pones *tenebras* peccatorum. Quod est dicere: Subtrahendo ab eis lucem gratiæ tuæ, permittes in eis contingere tenebras peccatorum, et sic *facta est*, id est sic fiet in eis *nox*, id est, excæcatio, ut in peccatis existendo, magis adhuc sordescant (*Apoc. xii, 11*). Hoc autem dicit ad gratiæ Dei commendationem, ut eam magis optemus cum sine ipsa nil boni facere possimus. Dico quod fiet in eis

nox excæcationis, et *in ipsa nocte*, id est quandiu A
 in eis nox excæcationis erit, *pertransibunt* in eos
 eundo detentatione in tentationem *omnes bestię silvę*,
 scilicet maligni spiritus crudeles et irrationabiles ad
 modum bestiarum; qui solent habitare in silva, id
 est in gentibus quę incultę sunt ut silvę. Non solum
 autem majores bestię, id est pręlati maligni spiritus
pertransibunt, sed etiam *catuli leonum*, id est minores
 et subditi, dicti catuli, eo quod majoribus subditi
 sunt; sicut leonibus *catuli pertransibunt* in eos, per
 tentationes, *rugientes*, id est feroces ad modum ca-
 tulorum, quorum ferocitas per rugitum ostenditur.
 Et ad hoc in eos *pertransibunt ut ipsos rapiant* per
 consensum, et quia non poterunt eos rapere, nisi
 Domino permittente, sic *pertransibunt* ut priusquam
 eis rapiant, *querant a Deo non voce sed affectione*,
 ipsos *escam sibi*, id est quęrant a Deo licentiam
 eos devorandi, sicut esca quę devoratur. Esca enim
 eorum nulla alia est, nisi ut fideles per consensum
 et opera mala devorent. Unde de Job legitur: «*Quem
 Satan petiit ut tentaret, et data est ei potestas a
 Domino in facultatem et in carnem ejus (Job 11, 5, 6).*»

Postquam ostendit qualiter Ecclesia deficiat,
 Sole justitię ipsi occidente, ostendit qualiter au-
 gmentetur sole eodem sibi oriente sic: Dico quod
 Sol Christus quibusdam Ecclesię filiis occidet, et
 sic erit in eis *nox*, et *pertransibunt omnes bestię
 silvę*. Postea vero *ortus est sol*. Id est oriatur eis Sol
 justitię, Christus, reddendo eis lucem gratię, et
 oriente Sole *congregati sunt*, id est congregabuntur,
*catuli scilicet eos dimittent, et in cubilibus suis col-
 locabuntur*, id est non solum eos dimittent; sed etiam
 a tentatione cessabunt. Quod est dicere: Adveniente
 luce gratię spiritualis, dimittent eos spiritus mali-
 gni, et sic quod ulterius a tentatione cessabunt.
 Dictum est a similitudine luporum et leonum, qui
 nocte silvis egredientes, ad prędandum disper-
 guntur, oriente vero sole, et frequentiam hominum
 timentes, ad silvas congregantur, et *in cubilibus
 suis collocantur*, et tota die a prędatione cessant.
 Dico quod Sole oriente dimittent eos dęmones, et
 amplius ab eorum tentatione cessabunt. Et tunc
exibit homo quisque dimissus *ad opus suum*, id est
 ex bona voluntate, quam interioriter habebit, unus-
 quisque fidelis factus homo, id est rationalis, qui
 prius occidente sibi sole erat bestialis, ibit, id est
 promovetur exterioriter ad bonum opus quod erit
 ejus, non diaboli. Et non semel *exibit ad opus suum*;
 sed *exibit ad operationem suam*, id est promovetur
 ad frequens opus bonum. Frequens opus quippe ope-
 rationem dicimus. Dico *ad operationem exhibet*, ope-
 rationem, inquam, duraturam usque ad finem vitę,
 qui per *vesperam* accipitur, eo quod sit finis diei.
 Possunt etiam isti versus sic exponi. Dico quod
*montes erunt refugium cervis, et petra herinaciis, et
 necesse est eos utrosque habere refugium*. Deus enim
fecit lunam, id est faciet Ecclesiam suam defectibili-
 lem, et crescentem ad modum lunę, ut in superiori
 sententia expositum est. *Lunam dico excursuram in*

tempora, id est quę tandiu erit quandiu hęc tem-
 pora durabunt. Et per hęc Ecclesia constituetur,
 quia *sol justitię Christus cognovit occasum suum*, id est
 cognoscet mortem, scilicet morietur, et per mortem
 ejus luna, id est Ecclesia, constituetur. Exponit autem
 per quid sol veniet ad occasum, faciens apostropham
 ad ipsum solem congrua ratione, sic: Dico: O Sol
 justitię, quoniam venies ad occasum, et ecce 413
 quomodo ad occasum venies. Nam *posuisti tenebras*,
 subaudis in Judęis, id est subtrahens illis gratiam
 tuam, permittes in eis esse tenebras excæcationis
 pro malis meritis eorum, et sic *facta est nox*, id est
 fiet mors illa. Quod est dicere: Excæcabuntur per
 subtractionem gratię, et sic te dabunt in mortem.
 Et *in ipsa nocte*, id est in tempore ipsius mortis
pertransibunt diversis tentationibus in apostolos *om-
 nes bestię silvę*, id est maligni spiritus volentes eos
 revocare a spe resurrectionis tuę, o Christe, et ex-
 stinguere nominis tui memoriam. In tempore quippe
 passionis precipue nisi sunt dęmones apostolos se-
 ducere, occasione mortis Christi, quando fecerunt
 Petrum eum negare, et post Thomam de resurre-
 ctione ejus dubitare, et etiam quosdam alios qui
 dixerunt: Nos putabamus quod hic redempturus esset
 Israel (Luc. xxiv, 21).

Unde Dominus circa passionis tempus Petro
 dixisse legitur: «*Simon, ecce Satanas expetivit vos
 ut cribaret sicut triticum. Ego autem rogavi pro
 te, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos
 (Luc. xxii, 31, 32).*» Et non solum majores be-
 stię silvę pertransibunt in apostolos, sed et *catuli
 leonum*, id est minores, *rugientes*, id est feroces,
pertransibunt, ut rapiant eos per consensum; sic ta-
 men ut prius *querant eos a Deo escam sibi*. Hoc au-
 tem in hac sententia ut in superiori exposui. Dico
 quod *sol cognoscet occasum*, et in morte ejus *per-
 transibunt omnes bestię silvę*, post autem *ortus est
 sol*, id est oriatur. Idem Sol justitię resurgendo.
 Et tunc *congregati sunt*, id est congregabuntur mali-
 gni spiritus, scilicet dimittent apostolos, et non
 sic, ut post in eos pertranseant, sed *et collocabuntur
 in cubilibus suis*, id est ulterius a tentatione cessa-
 bunt, et est hoc dictum ab eadem similitudine,
 quę superius in alia sententia exposita est. Et tunc
 unusquisque apostolorum, qui prius erat bestialis
 desperando de resurrectione Solis, factus homo ra-
 tionalis credendo resurrectionem *exibit ad opus
 suum et ad operationem suam duraturam usque ad
 vesperam*. Hic autem versus sic in hac sententia
 exponitur, ut in superiori est expositus. Horum
 autem quinque versuum quatuor et dimidiis sic
 aliter exponuntur. Dico quod permittes poni tene-
 bras excæcationis in Judęis, et sic per hoc fiet
 nox, id est fient obscuro et obcæcati, ut ex toto ra-
 tione careant. Ac si dicat: Aliter non excæcabuntur,
 nisi te eos pro malis meritis eorum per gratię sub-
 tractionem excæcante ut te dent in mortem. Non
 solum autem ipsi Judęi excæcabuntur, sed et in
 ipsa nocte, id est in hujusmodi excæcatione existen-

tes omnes bestiarum silvarum, id est omnes gentiles feroces et indomiti ut bestiarum silvarum pertransibunt in Ecclesiam primitivam eundo de persecutione in persecutionem, acsi diceret: Quoniam gentibus prædicatores Christi mortem et resurrectionem annuntiabunt, ipsæ gentes excecatae, et acquiescere nolentes, concitabuntur adversus eos in plurimis persecutionibus. Non solum autem pertransibunt in eos majores et prælati, sed et catuli leonum, id est minores et subditi regentes, id est, feroces pertransibunt in eos tribulationibus, ad hoc ut eos rapiant, id est, incorporent. Et quoniam hoc nequit effici, nisi Domino permittente, sic pertransibunt, ut querant eos a Deo escam sibi, scilicet non voce, sed ipso desiderio eos incorporandi. Querant a Deo eos habere escam, id est, ut possint eos incorporare ad similitudinem escæ, quæ incorporatur. Ipsum quippe malæ voluntatis eorum meritum a Deo exigent, ut permittat ipsos eorum fieri incorporatores, et incorporando magis efficiantur peccantes. Postea vero tandem ortus est sol, id est oriatur in eis Sol justitiæ secundum illuminationem gratiæ, et congregati sunt, id est congregabuntur in unitate fidei prius per errorum diversitatem existentes divisi, et sic collocabuntur in cubilibus suis interioribus, scilicet cum prius vecordes et extra rationes suas fuerint; tandem in fide congregati in rationibus suis versabuntur 414 quæ cubilia sunt animarum suarum in quibus versantur.

Postquam vero in cubilibus collocabuntur unusquisque prædicator existens homo rationalis, exibat ad opus suum, et ad operationem suam, scilicet cum prius prædicatores non audeant palam opus prædicationis exercere, exhibent ad opus suum, id est manifeste exercebunt opus bonum, et non semel, sed ad operationem suam duraturam usque ad vesperam, id est usque ad finem mundi; in quo tanta iterum erit ab Antichristo et ejus ministris in fideles persecutio ut vix aliquis palam audeat bene operari. Ostensa multiplici operum Dei magnificentia, horum operum contuitu in ejus laudem prorumpit sic: Ergo quoniam omnia quæ superius ostendi, mirabiliter operaberis, quam magnificata sunt, id est erunt, opera tua, Domine! Et vere magnificata. Omnia enim opera tua fecisti in sapientia, id est omnia operaberis sapienter. Et ecce hoc quod mirabiliter operaberis. Terra, id est plebs Judaica Dei terra jam per prædicatores exulta; impleta est, id est implebitur possessione tua in fine mundi quando reliquæ Israel salvæ fient (Rom. ix, 27). Quod est dicere: Plenarie Judaicum populum tuæ possessioni adjunges per voluntariam subjectionem, et non solum populum Judaicum possidebis, sed etiam prius hoc mare quod circumquaque terrarum præsens est; mare, inquam, magnum, id est profundum in amaritudine sua, et spatiosum, id est amplum et latum, ubique terrarum diffusum; spatiosum, inquam, manibus, id est operibus prædicationis, scilicet in quo cum sit spatiosum satis, habebunt prædicatores ad operandum, erit plenum possessione tua. Quod est dicere: Non

solum populus Judaicus possessio Dei erit circa finem mundi, sed prius in tempore plenitudinis gentium populus qui dicitur hic, eo quod tantus est quod ubique terrarum possit demonstrari, et qui mare dicitur, eo quod ad modum maris instabilis sit et amarus, plenarie et voluntarie Dei possessio efficietur. Dico quod mare spatiosum est manibus, prædicatorum exercendis. Et necesse quidem est ut ibi manus eorum exerceantur. Illic enim, id est in illo mari, in gentili populo, sunt reptilia, quorum non est numerus, id est sunt multi maligni spiritus, qui reptilia dicuntur, eo quod per occultas tentationes cordibus illius populi gentilis irrepunt, ad similitudinem reptilium latenter repunt. Exponit autem hæc reptilia per partes sic: Dico quod illic sunt reptilia, scilicet animalia sunt illic pusilla cum magnis, id est maligni spiritus et magni et parvi, prælati scilicet et subditi. Cum dicit animalia, idem est ac si poneret bestiarum, ut superius. Bestias enim usualiter dicimus animalia. Dicunt autem Hieronymus et Augustinus, dæmones noctis et angelos lucis animalia. Insuper etiam angelos habere corpora ætherea. Dæmones autem aëria. Utrum autem naturaliter habeant, an ad tempus corpora sumant, indefinitum est.

Dico quoniam in mare sunt animalia pusilla et magna, et quamvis hoc sit, tamen illic pertransibunt naves, scilicet in illo mari pertransibunt prædicatores, non impediendi ab his animalibus. Quod est dicere: Non poterunt hæc animalia prædicatores impedire et retinere in illo mari, quin mare illud ex toto transeant et superent, devehentes multos quos ibi capient usque ad æternæ vitæ portam, ad similitudinem navium quæ in medio mari a fluctibus non submerguntur, sed nautas illæso usque ad litus devehunt. Possunt autem hi duo versus et dimidiis sic aliter exponi: Dico quod valde magnificata erunt opera tua, quæ in sapientia facies. Et ecce hoc in sapientia operaberis, quod terra, id est Ecclesia Dei terra cultibilis impleta erit possessione tua, id est, innocentia et cæteris virtutibus, quæ erunt possessio tua, scilicet quæ in eis reges et excoles per gratiam, sicut aliquis possessionem: Dico quod Ecclesia terra tua impleta erit possessione tua. 415 Hoc autem mare quod ubique præsens est magnum, id est in amaritudine profundum et spatiosum amplum et latum, impletum est manibus, id est spiritibus infernalibus, qui Manes vocantur, eo quod infernalibus Manes dicere consuevimus. Quod est dicere: Infidelium populus præ nimicitate amaritudinis suæ magnum mare dicitur, malignis spiritibus quibus obedit est plenus. Et illic quoque sunt reptilia quorum non est numerus, id est in illo populo sunt innumerabiles occultæ tentationes, quæ reptilia dicuntur, eo quod ad similitudinem reptilium latenter humanis cordibus irrepunt. Et illic quoque sunt animalia bruta pusilla cum magnis, scilicet ibi sunt homines bestiales, rudes et stolidi, pusilli, scilicet et magni, id est nobiles et ignobiles in omnia, et Manes

videlicet, et reptilia et animalia ad modum fluctuum A fideles per mare ad portum vitæ transeuntes. persecutionibus immergere et in mari retinere nitentur, sed tamen *illic naves pertransibunt*, id est per illud mare transibunt fideles et sancti usque ad portum vitæ, dicti naves eo quod a tribulationum impetu non superantur, sicut naves per mare transeunt a procellis fluctuum non immerguntur. Et in hoc mari quoque est *draco iste*, de quo omnibus notum est, scilicet princeps diabolus, qui dicitur *iste* eo quod omnibus per famam notus sit. O Deus, quem draconem in mari *formasti ad illudendum* ei a fidelibus, scilicet formose et pulchre disposuisti, ut in illo mari esset draco qui nitetur decipere sanctos et illudetur ab eis, cum non poterit in eis tentatio ipsius locum habere, ad similitudinem lupi qui plerumque, cum putet se mox posse tenere agnum, ab eo illuditur, dum morsus ejus illæsus evadit. Et bene quidem dicit, *formasti*. Formosum enim est et valde pulchrum, et ad Dei magnificentiam spectans, quod draco a fidelibus illuditur. Dico quod *terra Dei*, Ecclesia scilicet, impletur *possessione tua*, o Deus, et quod in mari sunt *animalia* et *reptilia*, et *draco*, et *omnia hæc expectant a te ut des illis escam*, id est refectorem, bonis quidem virtutes et bona opera, unde reficiantur; malis autem licentiam persequendi bonos et incorporandi, et hoc in tempore a te disposito. Ac si dicat: Neque terra tua Ecclesia poterit habere escam virtutum et operum honorum, neque reptilia et animalia poterunt habere refectorem incorporandi bonos et persequendi, nisi *in tempore illo*, in quo dispones omnibus escam dare, unicuique pro modo suo. Dico quod *omnia expectant a te escam, dante vero te illis escam*, scilicet reptilibus et cæteris animalibus colligent fideles. Quod est dicere: Postquam eis dabis licentiam devorandi bonos persequendo et incorporando, colligent eos, quosdam persecutionibus interficiendo, quosdam autem incorporando. Et *te aperiente manum largitatis tuæ*, ut des terræ tuæ Ecclesie escam virtutum; *omnia* membra ipsius terræ *implebuntur bonitate*, scilicet innocentia et cæteris virtutibus.

Hoc autem totum spectat ad magnificentiam diviniæ potentie. Dico quod *manum te aperiente omnia implebuntur bonitate*. Postea autem *te avertente* a quibusdam fidelibus Ecclesie, *faciem*, id est gratiam tuam turbabuntur interius ab illicitis suggestionibus, et a vitis eis prævalentibus. Notandum vero quod quoties Deus suos sic permittit turbari, aut pro aliquibus eorum malis meritis eos ut pereant dimittit, aut pro ipsorum utilitate eos ad tempus turbari sinit, ut iterum pœnitentes humiliores fiant, et aliis peccantibus parcere sciant. Cujus rei gratia Petrum permisit se negare, ne videlicet insolesceret de prælationis suæ sublimitate, et in cunctos sibi subditos peccantes sciret mitius agere. Dico quod *avertes faciem tuam* ab eis et *turbabuntur*. Postea quidem *auferes* per immisionem gratiæ tuæ *spiritum eorum*, scilicet superbie, qui non erit tuus, sed eorum, et *deficient* ab illo spiritu ex toto. Et ut ex toto a su-

perbia deficient, *revertentur in pulverem suum*, id est facies eos reverti ad considerationem pulveris sui, scilicet considerabunt **416** quod in novissimis ad pulverem putrescendo revertentur; et hac consideratione humiliabuntur, juxta illud Salomonis: « Memorare novissima tua, et in æternum non peccabis (Eccli. vii, 40). » Et Dominus ad Adam dixit: « Terra es et in terram ibis (Gen. iii, 19). » Dico quod *auferes spiritum eorum*, et *emittes*, id est ex unitate ineffabilis nature tuæ mittes in eos, non localiter quidem, sed spiritaliter, S. Spiritum tuum, et per illum Spiritum *creabuntur*, id est in virtutibus recreabuntur, et per recreationem illam *renovabis* in innocentia *faciem terræ tuæ* Ecclesie interiorum, quæ prius inveterabatur per peccandi consensum. B Quod est dicere: Renovabis per restitutionem innocentie rationem anime eorum, quæ dicitur facies, eo quod per rationem anima consideratur. Facit autem exhortationem ad ipsos qui renovabuntur, ut Deum de renovatione sui glorificent, ipsi omnia bona attribuendo quæ in eis operatur.

Inde namque *Deus lætabitur*. Dico quod Deus emittet spiritum suum in vos, o fideles, et creabit et renovabit vos, et ideo gloria Domini a vobis exhibita bene vivendo, et ipsi omnia bona quæ in vobis erunt ascribendo, *sit durans usque in sæculum futurum*. Quod est dicere: Glorificate eum bona vita vestra, et ascribendo ipsi omnia bona quæ in vobis sunt, et usque in sæculum de generatione in generationem per successionem. Dominus enim *lætabitur in operibus bonis suis*, id est sibi ascriptis. Quod est dicere: Inde Dominus lætabitur, si hoc modo eum glorificaveritis, ut opera bona quæ in vobis operatur, non vobis, sed ipsi ascribatis. Exponit autem ipsa opera cum addit. Dominus, inquam, *qui respicit terram*, etc., quod in sequentibus exponitur. Potest quoque sic aliter legi, ab illo loco ubi dicit: *aperiente te*, etc., dico *dante te illis* animalibus et reptilibus *escam colligent*, et *aperiente te manum largitatis tuæ* circa finem mundi, *omnia*, id est omnes qui erunt in terra, scilicet in plebe Judaica *implebuntur bonitate* fidei, omniumque virtutum, quam o eis Elias et Enoch prædicabunt. *Avertente autem postea te faciem*, id est gratiam tuam non re, sed pro reprobatione hominum *turbabuntur* a persecutionibus Antichristi. D Quod est dicere: Postquam omnes ad fidem convenierint, videberis ab eis gratiam tuam avertere, cum permittes Antichristum in eorum carne dominari. Et sic *turbabuntur* in corpore, non in anima. Et tunc *auferes spiritum eorum*, id est permittes auferri per tribulationes animas eorum. Et sic dico auferi spiritum, quod *deficient* ab hac vita morte corporea, non solum morientur, sed *et revertentur in pulverem putrescendo*. Pulverem dico *suum*, scilicet de quo factus a Deo in Adam fuerunt. Legitur enim homo de limo terræ fuisse creatus (Gen. ii, 7). Postquam ergo *deficient* ab hac vita et *in pulverem revertentur*, tandem in die judicii *emittes Spiritum sanctum tuum*, et ejus cooperatione una patre et te cooperante *creabuntur*,

id est recreabuntur resurgendo, et renovabis faciem, id est formam, terræ ad litteram. Et bene dicit renovandam esse faciem terræ. Terra quippe et ær et elementa, quæ ad usus nostros transmutabilia sunt, immutabilia fiunt et formosa et nova. Unde legitur: « Ecce nova facio omnia (Apoc. xxi, 5). » Hoc autem quod faciem terræ renovabis, ad magnificentiam Dei pertinet. Et inde quod facies terræ renovabitur, et fideles recreabuntur, erit gloria Domini duratura usque in sæculum, id est usque in æternum, et concedo quidem ut sit gloria Domini in sæculum, scilicet ut Dominus glorificetur per glorificationem suorum in æternum. In hoc autem nobis exemplum tribuit Deum glorificandi.

Et tunc quando fideles glorificabuntur et recreabuntur, lætabitur Dominus Christus in operibus suis, id est in magnificatione honorum quæ hic in suis operatur, qui tunc efficiunt ut tunc ipsi glorificentur. Quod est dicere: Tunc apparebit per præmium glorificationis eorum, quia Dominus lætatur in bonis operibus, quæ ipse in eis operatur. Repetit autem breviter ad commendationem magnificentiæ ejus partem illorum operum sic. Dominus, inquam, lætabitur, id est apparebit per 417 effectum præmii, quia Dominus de bonis operibus suorum lætatur. Dominus, dico qui hic respicit, respectu gratiæ terram, id est terrenos illuminando interiorius per fidem. Et facit eam tremere, de peccatis penitendo. Et non solum qui subditos respicit; sed et qui tangit interiorius in increpationem montes, id est principes, et fumigant, id est fumum emittant, lacrymosam videlicet compunctionem, quæ oculos exteriores ad similitudinem fumi ad fletum cogit. Ideoque fumus dicitur; vel sic. Tunc quando fideles recreabuntur, lætabitur Dominus in operibus suis, scilicet placebit ei quod nihil inveniet in eis, nisi opera sua, scilicet opera bona. Non enim inveniet in eis mala opera, propter quæ dicat: « Penitet me fecisse eos (Gen. vi, 7). » Dominus, inquam, qui hic respicit terram, etc. Hoc non mutatur, et ad magnificentiam Dei pertinet. Ostensis magnificis operibus Dei, ut nos sui exemplo ad cantandum invitet, se cantaturum Domino promittit sic: Ostendi magnifica opera Dei, scilicet quod hic facit terram tremere, et montes fumigare, et in futuro suos recreabit, et faciem terræ renovabit. Et quia sic magnificus est ut in futuro merear ab eo glorificari, cantabo Domino, id est bene operabor ad honorem Domini, quod erit ipsi canticum. Cantabo, inquam, et hoc in hac vita mea præsentem; et hoc non ad horam, sed psallam Deo meo quandiu sum, id est bene operabor ad honorem Dei mei, quandiu hic vivam. Nam « qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x, 22). » Dico psallam, et per hoc jucundum erit ei eloquium meum, id est jucunda erit ei laus eloquii oris mei, quod aliter non esset. « Non est enim speciosa laus in ore peccatoris (Eccli. xv, 9). » Et hoc quidem oro ut jucundum sit ei eloquium meum. Ego vero delectabor in Domino, ac si dicat:

A Peccatores delectantur in malis operibus. Ego vero qui propheta sum, cujus auctoritas et exemplum sequendum est, delectabor in laude, et in bonis operibus quæ ad Dominum pertinent, delectabor, inquam. Ac si dicat: Cum delectatione bene operabor. Per hoc autem nos instruit cum delectatione bene operari. Orat autem pro nos delectantibus in Domino sic: dico quoniam ego delectabor in Domino: et ut peccatores possint in Domino delectari, peccatores quantum ad se qui videlicet in se mala operantur, deficiant a terra, id est a delectatione terrenitatis, et illi qui sunt iniqui, quantum ad alios, inique scilicet agentes in proximos, deficiant ut non sint iniqui. Tu vero, anima mea, benedic Domino, bona affectione contuitu operum ejus magnificentiorum, B quæ superius dicta sunt.

IN PSALMUM CIV.

Titulus centesimi quarti. Alleluia. Quod est dicere: Laudate Dominum. Alleluia quippe interpretatur laudate, id vero est quoddam nomen Dei apud Hebræos. Inde alleluia est dicere: Laudate Deum. Et congrue quidem psalmus iste, Laudate Deum intitulatur. Propheta nempe ad plenitudinis tempus extendens se consideratione fideles ex Judæis credituros adhortatur ad laudandum Deum confessione peccatorum suorum, et bene etiam cogitando et bene operando, et mirabilia ejus gentibus annuntiando, et hoc quoque contuitu, quoniam illud quod Abraham et Isaac et Jacob promisit, scilicet daturum se semini ejus terram Chanaan, et ad litteram et significative complevit, et adhuc ex toto complebit. Enuntiat quoque quæ beneficia patribus contulit. Et quomodo terram Chanaan eis dedit, ut magis fideles Judæos quibus hic agit, contuitu illorum beneficiorum ad Dei laudem incitet.

Confitemini Domino et invoke, etc. Constructio quidem incipit a sexto versu, qui talis est: Semen Abraham, etc. Quod sic adaptatur: Vos semen Abraham secundum carnem Judæi, scilicet et non omnibus dico qui sunt semen Abraham, sed servi ejus, Domini scilicet qui servi Domini Jesu esse non renuitis. Et quia quidam gentiles fuerunt de semine Ismael filii Abraham, qui ad fidem jam venerunt, et servi Christi facti sunt, addit: 418 vos dico qui estis filii Jacob patriarchæ secundum carnem, et non dico de infidelibus filiis Jacob; sed vos qui estis electi ejus Domini, scilicet quos elegit vocando ad fidem. Confitemini Domino Christo peccata vestra; quæ confessio erit Domini, et confitendo invoke nomen ejus, id est invoke eum in considerationem nominis ejus, quod est Dominus. Quod est dicere: Considerate quia Dominus omnium est, et hac consideratione interius vocare eum bona devotione orantes, ut vestri sit inhabitator, secundum inoperantem gratiam, et sic annuntiate inter gentes. id est in plenitudine gentium ad laudem Domini opera ejus facta, et in veteri et in novo populo. Quia vero non sufficeret ut post confessionem et invocationem statim annuntiarent opera Domini,

addit : Præquam ejus opera annuntietis, *cantate ei Domino*, bene de eo cogitando, et *psallite ei*, bene operando; et hoc ordine tandem ad narrandum mirabilia Domini facti idonei, *narrate omnia mirabilia ejus*, et in veteri et in novo populo facta, scilicet quæ de Virgine natus est, et mundum morte sua redemit, et cætera ejus mirabilia, vel sic : *Narrate omnia mirabilia quæ in vobis sunt esse ejus*, non ex vobis, scilicet hoc quod mirabiles estis in confitendo et cantando et psallendo, non vobis, sed illi ascribite. Et cum cantaveritis et psalleritis, nolite hac solum intentione hoc facere, ut vos inde tantummodo laudemini, sed *laudamini in nomine sancto ejus* laudato, scilicet sic velitis laudari ut et nomen sanctum ejus in consideratione vestræ sanctitatis ab aliis laudetur. Unde Dominus : « *Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est (Matth. v, 16).* » Et nolite inviti et ex tristitia psallere sicut plures in priori populo, sed psallendo *lætetur cor vestrum*, vestrum dico *querentium Dominum*, id est optantium non humanum favorem, sed Dominum tandem in futuro habere remuneratorem. Et *querite* affectione et oratione et operatione *Dominum* habere remuneratorem in futuro, et non horarie *querite*, sed in hoc *querendo confirmamini*, scilicet constantes sitis et confirmati, in hac *quæstione dico querite* habere Dominum in futuro remuneratorem. Et hic etiam rationis vestræ consideratione *querite semper faciem*, id est cognitionem ejus, scilicet ut divinæ sublimitatis ejus notitiam habeatis, et sic erga eum charitate vehementius ardeatis. Et, vos idiotæ, quorum ratio ad *querendam ejus faciem* non est sufficiens, saltim ut materiam eum laudandi habeatis, *mementote mirabilium ejus quæ fecit*, scilicet natiuitatis de Virgine, resurrectionis ex morte, et cæterorum quæ in novo et in veteri populo operatus est.

Dico *mementote mirabilium*, scilicet *mementote prodigia ejus*, ac si dicat : Illorum, inquam, mirabilium *mementote*, quæ non sunt qualiacunque, sed prodigia sunt, id est valde mirabilia. Et *mementote judicia oris ejus*, id est præcepta ejus quæ ipse iudicat facere, sic ut ea impleatis. Adjungit autem causas quare debeant hæc facere sic : Dico *confitemini Domino*, et *cantate ei* et *psallite*, et *mementote mirabilia et judicia ejus*. Et hæc omnia facere debetis. Ipse enim existens *Dominus Deus noster*. Ipse dico, qui in prophetis ante locutus est, in propria persona veniens, *memor fuit testamenti sui*, id est dicti sui complendi in sæculum, quod scilicet complebit semper quandiu sæculum hoc durabit. Quod est dicere : Qui visus est diu promissionis suæ fuisse oblitus, tandem *memor fuit*, ut eam non tantum secundum litteram, sed etiam significative completeret. Promisit enim se daturum filiis Abraham terram Chanaan, quam jam ad litteram olim dedit sub tempore Josue, dat etiam spiritualibus filiis

Abrahæ, fidelibus scilicet salvandis quotidie ex hac vita migrantibus, et assidue usque ad finem mundi in diversis temporibus dabit vitam æternam, quæ congrue per terram Chanaan præsignata est. Chanaan quippe humilis promissio interpretatur. Unde per Chanaan vita æterna fidelibus promissa accipitur, quæ per humilitatem adipiscetur. **419** Dico quod *memor fuit testamenti*, id est vitæ æternæ promissæ, quam assidue dabit usque in sæculum futurum fidelibus morientibus. Et etiam *memor fuit verbi*, id est novæ legis, quæ per verbum suum data est, scilicet dedit novam legem quam promisit, quæ verbum abbreviatum dicitur, eo quod in ea breviter omnia moralia præcepta veteris legis comprehenduntur. Unde propheta : « *Verbum consummans et abbrevians in æquitate facit Dominus super terram (Isai. x, 22; Rom. ix, 22).* » Memor fuit, inquam, verbi, quod verbum *mandavit esse complendum usque in mille generationes*, id est in omnibus generationibus usque ad finem mundi. Per mille quippe, qui numerus est perfectus, competenter omnes generationes accipiuntur. Hoc autem quod interponit *in universa terra judicia ejus*, positum est ad probationem, quod ipse est *Dominus Deus*, et sic adaptatur : Dico quoniam ipse est *Dominus Deus*, et inde comprobatur esse *Deus et Dominus*, quia *in universa terra*, tam in Judæis quam in gentibus, sunt *judicia*, id est præcepta, *ejus completa*, quod non esset nisi ipse *Deus et Dominus* esset. Dico quod *memor fuit testamenti, quod videlicet testamentum disposuit ad Abraham*, id est promisit Abraham. Ideoque non potuit non complere. Et *memor fuit juramenti sui facti ad Isaac*, id est firmæ promissionis ad Isaac factæ, quam cum juramento sui ipsius fecit. Complevit enim illud juramentum, et secundum litteram et secundum significationem. Et illud testamentum, id est illam promissionem *statuit*, id est promisit *Jacob* patriarchæ ducens nos *in præceptum*, id est in completionem præcepti sui. Quod est dicere : Illa promissio mystica vitæ æternæ ad Jacob facta, causa est cur Domini præceptum compleamus, ut per hoc ad illam promissionem perveniamus.

Et *statuit etiam illud testamentum ad litteram Israel*, id est Jacob ducens nos per illud testamentum completum jam ad litteram *in testamentum æternum*, id est in intellectum et spem æternæ promissionis, æternæ vitæ, scilicet quæ fidelibus ex hac vita migrantibus assidue datur. Quod est dicere : Per promissionem ad litteram completam, intelligimus mystice promissionem æternam, quæ quotidie in fidelibus completur. Exponit igitur ipsam promissionem ad litteram, et qualiter ad litteram completa sit, per totum psalmum usque ad finem. Dico quod *statuit Jacob* et Abraham, ita videlicet *dicens* per angelorum officium : *Tibi Abraham et Isaac et Jacob dabo terram Chanaan, semini tuo videlicet dabo ad litteram*. Innuit autem propheta æternam promissionem per terram Chanaan præfiguram, cum ex

parte sua addit. *Terram Chanaan* dico significantem *A* *funiculum hæreditatis vestræ æternæ*, a Domino dandæ, id est significantem mensuram hæreditatis vestræ. Quod est dicere : O fideles Judæi, terra Chanaan vestris patribus data cum funiculo distributionis, significat æternam beatitudinem vobis promissam, quæ cum mensura vobis dabitur, ut, cum omnes eandem beatitudinem sitis habituri, unus tamen alio beator et gloriosior erit, secundum quod sanctior fuerit, juxta illud Apostoli : « Sicut stella differit a stella in claritate, sic et resurrectio mortuorum (I Cor. xv, 41). » Et Dominus in Evangelio, « In domo patris mei mansiones multæ sunt (Joan. xiv, 2). » Dico quoniam filii Abraham, Isaac et Jacob promisit terram Chanaan, et ut filii eorum eam possiderent, *non reliquit*, id est non dimisit hominem aliquem nocere eis, id est Abraham, et Isaac sic, scilicet nocere ut interficerentur, et etiam *pro eis corripuit reges*, ne essent eis nocivi, sicut rex Ægypti et rex Geraræ leguntur divinitus correpti fuisse, ne nocerent Abraham (Gen. xii, 17; xx, 3). Dico quod *reges corripuit*, dicens, scilicet arcana dictione : *Nolite tangere*, nocive, *Christos meos*, id est unctos a me oleo spiritualis gratiæ, et *nolite malignari*, id est maligne agere in prophetis meis, illi nimirum prophetæ fuerunt, etsi prophetiæ libros non eliderant. Dico quod *corripuit pro eis reges* tunc, scilicet *corripuit, cum essent numero brevi*, et ut expressius dicam, cum essent paucissimi, et *incolæ*, id est advenæ cultores **420** *ejus* terræ Chanaan, et *cum pertransierunt de gente in gentem* Abraham, scilicet et familia ejus, et quia possent transire de gente in gentem, in uno regno tamen determinat sic : Et sic dico eos pertransisse de gente in gentem, quod pertransierunt de regno Chalæeorum, ubi Abraham fuit natus, ad populum alterum, scilicet ad populum Chanaanæorum. Legitur enim Dominus ad Abraham dixisse : « Egredere de terra et de possessione tua, et veni in terram quam monstravero tibi, et faciam te crescere in gentem magnam (Gen. xii, 1). » Quia nisi Abraham, et Isaac, et Jacob ad generandum filios conservati essent, eorum filii utpote qui nulli essent, nunquam terra Chanaan possedissent. Et postquam eos transeuntes de gente ad gentem conservavit, ut Jacob et filii ejus in Ægyptum irent, et inde post in terram Chanaan redirent, *vocavit non voce*, sed imperio potentiæ, *famem super terram*, id est præcepit famem dominari super terram Chanaan, a similitudine illius qui ministrum vocat, ut ei aliquid præcipiat : et ut multum famem dominaretur super terram, *contrivit*, id est conteri permisit *omne firmamentum panis*, scilicet omnem panera permisit destrui, unde sensualitas humana confrimatur. Ut autem in tempore famis Jacob et filii ejus in Ægyptum transirent, haberent patronum, ne fame perirent.

Misit ante eos Joseph virum, qui viriliter se habuit, non consentiens turpiter uxori Putiphar eunuchi Pharaonis. Et hoc modo misit quod *remundatus*

est a fratribus Ægyptiis, de libero transiens in servum, quod equidem mirabilis fuit cum ex servo dominus Ægypti sit postea factus. Ægyptii vero quibus venundatus est, *humiliaverunt pedes ejus in compedibus*. Dictum est enim ab uxore Putipharis, cui consentire noluit, illum sibi violentiam inferre voluisse (Gen. xxxix, 14). Qua de causa a ministris Pharaonis captus est et incarceratus, et compedibus vinctus (*Ibid.*, 20), et ibi *ferrum*, id est duritia tribulationum *pertransiit animam ejus*, id est auxiliavit vitalitatem ejus, ad modum ferri corpus pertranseuntis. Ferrum tribulationum dico durans *donec veniret verbum ejus*, id est donec veniret verbum interpretationis visionis Pharaonicæ, et tunc *eloquium Domini*, scilicet verbum interpretationis a Domino ipsi datum *inflammavit eum* Joseph, id est comprobavit eum sanctum esse, qui ante adulter dicebatur; a similitudine auri pori, quod inflammatur, id est per flammam purum esse comprobatur, et tunc *misit rex Pharaon in carcerem, et solvit eum a compedibus*, et *princeps*, inquam, *populorum Ægyptiorum*, id est rex Pharaon misit, et non solum solvit, sed *et dimisit eum*, id est liberavit de carcere, et postquam vidit eum sapientem virum, *constituit eum dominum domus suæ, et principem omnis possessionis suæ*, ut familiam suam in tempore famis regeret; et *ut erudiret principes ejus* Pharaonis ita, sicut *semetipsum* vellet ipse Pharaon erudiri : et non solum juvenes principes qui non erant adeo sapientes, sed *et senes ejus* qui sapientes erant, majorem *prudenciam doceret*; quod equidem mirabile fuit, doceri scilicet senes a juvene, et occasione Josephi qui in Ægypto dominabatur, *intravit Jacob in Ægyptum* cum filiis suis ne fame periret. Ne vero crederetur Jacob Ægypti dominus fuisse, et sic non oportuisse filios suos inde redire, addit : Et Israel, id est *Jacob fuit accola*, id est advena habitator in terra Cham, id est in Ægypto, ubi mansit Cham; et ibi *auxit* Dominus *populum suum vehementer*, id est multiplicavit filios Israel, et *firmavit eum* populum, id est firmum fecit in possessione et divitiis *super*, id est plusquam *omnes inimicos ejus Ægyptios*, qui ei ex invidia inimicabantur. Ut autem occasione persecutionis Ægyptiorum populus Israel in terram Chanaan reciret, *convertit cor eorum Ægyptiorum* ab amicitia, *ut odirent populum ejus*, et sic *dolum facerent in servos ejus*, filios Israel eorum filios occidentes, et ipsos servitute opprimentes; et ut de servitute populus ejus eriperetur, *misit ad eum liberandum Moysen servum suum, et Aaron quem elegit* **421** *in sacerdotem* : ipsum, inquam, Aaron sibi valde charum et familiarem; et *in eis*, id est Moyse et Aaron *posuit verba*, id est præcepta sua, verba dico efficacia *signorum suorum*, et non qualiumcunque signorum, sed *prodigiorum factorum in terra Cham*. Nam quia verba Domini fideliter et intrepide Pharaoni dicebant, prodigia multa operabantur.

Cæterum, quoniam Pharaon pro verbis Domini populum ejus dimittere noluit, *misit tenebras in Ægyptum*

ptum, et tantas quod obscuravit eos Ægyptios, ne unus alium videre posset (*Exod. x, 23*). Legitur enim aer adeo spissus fuisse, ut palpari posset (*Ibid., 21*), et hoc modo non exacerbat Dominus, id est non permisit talia miracula fieri acerbos sermones suos. Nam, nisi talia miracula faceret, sermones ejus quos ad Pharaonem habuerunt, acerbi essent Moysi et Aaron; essent quippe causa quare acerbe punirentur. Quoniam autem cessantibus tenebris Ægyptii populum dimittere noluerunt, *convertit aquas eorum in sanguinem* ne biberent: et sic occidit pisces eorum. Non solum vero taliter eos punivit, sed etiam edidit terra eorum ranas, et non solum in campis, sed etiam ut durior esset persecutio, fuerunt ranæ in penetralibus, id est in secretis thalamis ipsorum regum, qui cætera impedimenta solent aliquo modo pellere; sed ranas non poterant, et quoniam adhuc populum detinuerunt, dixit non voce sed imperio potentia suæ, et venit in Ægyptum, cænomyia et ciniphes existens in omnibus finibus eorum, non in parte solummodo. Et etiam posuit, id est fecit pluvius eorum grandinem, ut arbores contunderentur, et posuit ignem fulminum in terra ipsorum comburentem, id est ad hoc ut messes et jumenta et cætera quæ ibi erant combureret. Dico quod posuit pluvias eorum grandinem, et ipsa grandine percussit vineas eorum et ficulneas eorum, et ut universaliter dicam, grandine illa contrivi omne lignum finium eorum, et quoniam adhuc in duritia perseveraverunt, dixit imperio potentia suæ, et venit in Ægyptum locusta innumerable, et brucus cujus non erat numerus. Et locusta comedit omne fenum in terra eorum, et brucus comedit omnem fructum terræ eorum, et post percussit Dominus per angelum percutientem omne primogenitum, tam hominum quam pecudum, in terra eorum, et primitias omnis laboris eorum, id est meliores fruges eorum, sive primogenitum accepit, quantum ad homines tantum, primitias vero laboris, quantum ad pecudes quæ cum labore nutriuntur. Et postquam primogenitum omnem percussit, eduxit eos de Ægypto cum multo argento et auro Ægyptiorum. Præcepit enim Dominus ut quidquid possent auri et argenti a vicinis mutuo sumerent, et clam secum deferrent (*Exod. 11, 2*), et cum eos educeret, non erat aliquis in tribubus eorum infirmus, et tunc Ægyptus quæ propter ablationem auri et argenti sui de eorum discessu tristis fuerat, audito hoc quod Pharaon cum omni exercitu submersus fuerat, lætata est in protectione eorum filiorum Israel, scilicet lætata est ideo quod non revertebantur, ut terram occuparent: et ideo lætata est, quia incubuit timor eorum filiorum Israel super eos Ægyptios.

Dico quod Deus eduxit eos, et cum per desertum irent, expandit nubem super eos in protectionem eorum, id est ut eos ab æstu protegeret, et ignem ad modum columnæ ut luceret eis per noctem, ne alicubi offenderent, et tunc petierunt escas (*Exod. xvi, 3*), et sponte sine labore inquisitionis venit coturnix innumerabilis, cadens in medio castrorum (*Ibid., 13*), et

saturavit eos pane cæli, id est manna de cælo cadente (*Exod. xvii, 6; Num. xx, 11*). Et cum sitirent, diripit petram per Moysen, et inde fluxerunt aquæ, et non parvæ, sed abierunt inde flumina post filios Israel, et hoc in siccis. Quod valde mirabile fuit, id est in deserto ubi non esset locus fluminum. Et hæc omnia ideo fecit, quoniam memor fuit verbi sancti sui, id est sancti pacti sui, quod habuit ad Abraham puerum, id est servum suum, scilicet quod daret filius ejus terram Chanaan, quam aliter non haberent, nisi hæc beneficia præcessissent, et tandem eduxit populum suum de deserto in exultatione, et non omnem 422 populum quem de Ægypto eduxit, cum multa ejus millia essent in deserto mortua; sed electos suos, id est filios eorum qui de Ægypto educti sunt, quos ad educendum elegerat, eduxit in lætitia; et illis eductis, dedit regiones gentium Chananæorum, scilicet illis mortuis et ejectis, et non dedit illas vacuas, sed ut majus esset beneficium, labores populorum Chananæorum possederunt, fruges scilicet et cætera quæ cum labore paraverant; et hæc omnia beneficia eis ideo contulit, ut custodiant complendo justificationes ejus, id est præcepta ejus quibus justificabantur, et non invite custodiant; sed legem ejus, id est præcepta ejus exquirant cum amore, ut compleant; et per hoc instruit fideles Judæos de quibus hic agit, quod ipsi contuitu mysticorum beneficiorum, quæ Deus quotidie in eis operatur, debent justificationes ejus custodire, et legem exquirere.

IN PSALMUM CV.

C Titulus centesimi quinti. *Alleluia*. Et hoc eodem modo ut in superiori exponitur, sed diversa a superiori in hoc psalmo intentio habetur. Nam cum in præcedenti psalmo de fidelibus Judæis egerit, in hoc quidem infideles alloquitur, adhortans ut Deum laudent, peccata confitendo, quæ ad similitudinem priorum patrum peccantium egerunt; quæ etiam adhortatur ut enumerent, et confitendo a similibus peccatis cessent, orent quoque Deum ut eos visitet per Filium, et ut Domini potentias annuntient, et laudes ejus faciant, quia per hoc ad beatitudinem attingent. Postquam autem sua suorumque patrum peccata confessi fuerint, pro aliis orare admonet. Hanc autem exhortationem ea intentione facit ut eos ab omnibus peccatis revocet, et ad fidem adductos pro se et pro aliis orare instruat.

D Confitemini Domino Patri peccata vestra, vos infideles Judæi, et si puro corde confessi fueritis, securi potestis esse de venia, quoniam bonus est, in sui natura, id est facilis ad condonandum, cui vos admoneo confiteri et non ad horam est bonus, id est misericors, scilicet ideo confitemini, quoniam misericordia ejus quam habet in natura, est durans usque in sæculum futurum, id est in æternum. Quod est dicere: In æternum misericors est, dico confitemini, et post confessionem peccatorum, quis loquitur potentias Domini, et auditas faciet laudes ejus? Præposterus ordo. Prius enim est laudes facere, postea vero potentias loqui, et hoc quod ad majorem exhor-

tationem sub interrogatione ponitur, æquipollens A est, ac si diceret: Post confessionem peccatorum facite *laudes ejus*, id est complete bona opera in quibus ipse laudetur, et quia posset dici ignoramus laudes illas, addit *auditas* ac si dicat: Quas laudes satis jam per Scripturas audistis. Et postquam *laudes ejus* in vobis feceritis, loquimini aliis annuntiando *potentias Domini*, scilicet annuntiate ad correctionem aliorum eum potentem esse ad peccata condonandum, et potentem ad bonos remunerandum, potentem quoque ad malos puniendum. Non enim oportet prius aliquem aliis prædicare quam in se bona opera complere. Unde Apostolus: « Castigo corpus meum, et in servitatem redigo, ne, cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar (I Cor. ix, 27). » Et etiam de Jesu legitur: « Quæ cœpit Jesus facere et docere (Act. i, 1). » Dixi *confitemini peccata*, et necesse quidem vobis est. *Beati* enim et hic sunt, et in futuro multo magis erunt illi, qui *custodiunt* in se, id est amplectuntur, non negligunt *judicium peccatorum*, id est confessionem, scilicet qui sic confessionem custodiunt ut frequenter confiteantur, et post confessionem ad vomitum non redeant. Dixi: *Quis faciet laudes ejus*, id est opera bona, et necesse est quidem ut faciatis, quia *beati* erunt qui *faciunt iustitiam*, id est justa opera, et non ad horam, sed in omni tempore; dico *confitemini* ita orantes:

Memento nostri, Domine, indulgendo peccata, qui visus es nos diu oblivioni dedisse, dum sumus sub peccati originalis conditione. Dico, *memento*, et non secundum merita nostra, sed in *beneplacito* 423 *populi tui*, id est in beneplacito misericordiae tuæ, secundum quod soles misereri populi tui, et hoc modo quidem *memento nostri, visita nos* scilicet in *salutari tuo*, id est nos infirmos in peccatis et obnoxios morti visita per Christum Salvatorem tuum, ut ejus mortis pretio ad vitam reducamur. Dico *visita nos* in obedientia Salvatoris tui, ducens nos per ipsius Salvatoris notitiam ad videndum te, interiori contemplatione, nos, inquam, positos in *bonitate operum electorum tuorum*. Quod est dicere: Sic nos per eum visita ut visitando per indulgentiam duceas nos ad contemplationem notitiæ tuæ, nos, inquam, positos in *bonitate*, id est in bonis operibus, quam bonitatem habent electi tui. Ac si dicat: Nos visitatos fac bene operari ad conformitatem fidelium tuorum, qui ad vitam electi sunt, ut merito bonorum operum te contemplari mereamur. Dico *visita nos*, ducens nos ad videndum te positos in *bonitate*, et ducens etiam ad *letandum* de bonitate operum in *lætitia gentis tuæ*, id est in conformitate lætitiæ justorum qui sunt gens tua. Quod est dicere: Sic nos fac bene operari ut hanc bonam operationem non cum tristitia agamus, sed lætantes, ad conformitatem lætitiæ justorum. « Illarem enim datorem diligit Deus (II Cor. ix, 7). » Duc nos, inquam, ad lætitiæ bonæ operationis, ut nobis lætantes bene per te operantibus lauderis ab aliis cum *hæreditate tua*, nobiscum scilicet. Quod

est dicere: Occasione bonorum operum nostrorum, et nos laudemus, et tu nobiscum per nos lauderis. Ostenso hoc quomodo orent, ostendit late usque circa finem psalmi, quomodo ad conformitatem patrum se peccasse debeant confiteri. Dico *confitemini* sic, scilicet, o Domine, *peccavimus cum patribus nostris*, id est peccavimus ad conformitatem patrum nostrorum, tanto ante tempore existentium, qui te graviter offenderunt: et hoc ostendit per partes sic. Vere *peccavimus* ut patres; *injuste* enim *egimus* quantum ad proximum, sicut ipsi; et *iniquitatem fecimus*, quantum ad nos sicut ipsi. Posset quæri: Peccaveruntne patres vestri? Ad quod sic respondendum est: Peccaverunt utique. *Patres enim nostri in Ægypto*, ubi tu Deus pro eis multa mirabilia operatus es, *non intellexerunt*, id est non animadvertierunt mirabilia quæ pro eis operatus es, ut eorum mirabilium contuitu tibi essent credentes et obedientes. Dico *non intellexerunt*, et si ad tempus intellexerunt, *non fuerunt diu memores multitudinis misericordiae tuæ*, id est multorum mirabilium beneficiorum, quæ per solam misericordiam eis contulisti.

Dicimus, o auditores, quod fuerunt immemores misericordiae Domini multiplicis, et immemores existentes, *irritaverunt*, id est ad iracundiam eum provocaverunt *ascendentes*, id est de Ægypto egredientes, et bene dicit *ascendentes*. Cum enim Ægyptus inferior situ sit omnibus terris circa eam existentibus, nullus inde potest egredi parte aliqua nisi cum ascensu. *Ascendentes*, inquam, *irritaverunt eum*, et hoc in mari, mari Rubro, scilicet ubi non esset irritandus, præ nimietate periculi. Nam cum hostes insequentes se viderent, et mare Rubrum ante, dubitaverunt an Deus posset eos liberare, et sic eum irritaverunt. Vel sic: *Irritaverunt eum ascendentes* de Ægypto in mare, mare, inquam, Rubrum. Mare quippe Rubrum altius est Ægypto, sicut et terra in qua est. Vel sic: *Irritaverunt eum ascendentes in mari, mari* scilicet Rubro formidato. Mari Rubro determinatio est qualiter *eum irritaverunt*, et quamvis eum irritassent, tamen *salvavit eos*, et non propter merita eorum, sed propter nomen suum glorificandum, ut per hoc scilicet *notam faceret* posteris *potentiam suam*, id est se potentem esse, et hoc modo nomen ejus ab eis glorificaretur. Dico quoniam eos salvavit, et hoc modo quidem salvavit, *inrepuuit* tacito imperio potentiae suæ *mare Rubrum*, ne eos impediret, et per hoc *exsiccatum est* in medio, hinc et hinc pro muro aquis accumulatis et stantibus, *et deduxit eos in abyssis*, id est ita sicca duxit eos per locum 424 ubi solebant esse abyssi, id est magnæ profunditates, *sicut in deserto*, id est quasi per desertum, ubi nunquam aquæ fuerunt. Et tunc *operuit aqua maris tribulantes eos*, scilicet Ægyptios scilicet temere ingressos, et sic quod *unus ex eis non remansit* qui eos insequeretur postea: et tunc *crediderunt* Deo in *verbis ejus* completis, id est in consideratione verborum completorum, scilicet conside-

rando eum complexse verba sua, quæ per Moysen A
eis mandaverat de eorum ereptione; *crediderunt*
eum omnipotentem esse, et tunc *laudaverunt* eum
cordis affectione, proferendo *laudem ejus* ore. Quod
est dicere: *Laudaverunt eum, et ore, et corde*,
sed hoc credere, et hoc *laudare cito*, id est ad ho-
ram *fecerunt* non diu; et post statim *obliti sunt*
operum ejus, quorum assiduo contuitu deberent cre-
dere et laudare.

Et cum ipse consilio arcano disposuisset eos non
statim terram Chanaan ingressuros, non *sustinue-
runt*, id est non patienter expectaverunt *consi-
lium ejus*, murmurantes et de promissione terræ
Chanaan diffidentes, et post in deserto existentes
ubi nihil ciborum erat *concupierunt concupiscentiam*,
id est manna quod concupiscentia dicitur, eo quod
concupiscentia ingluviei fuit optatum; vel *concu-
piscientiam*, id est ollas carnum, quas in Ægypto
habuerant, et concupiscendo *tentaverunt Deum*,
diffidendo de potentia ejus, et dubitando an posset
eis escas dare, et hoc in *inaquoso*, id est, in de-
serto ubi saltem timore debuissent a tentatione
cessasse; et licet tentassent, *dedit tamen eis peti-
tionem ipsorum*, et hoc modo quidem dedit, quia
mittendo manna *misit saturitatem in animas eorum*,
id est saturavit vegetabilitatem eorum; et licet hæc
eis beneficia conferret, tamen *irritaverunt Moysen*,
et hoc in *castris*, ubi locus erat timoris, et Aaron
irritaverunt *sanctum sacerdotem Domini*. Legitur
enim quod, cum Moyses jussu Domini Aaron fra-
trem suum sacerdotem constituisset, ipsi de hoc
murmurantes non acquieverunt, dicentes eum hoc
ideo fecisse quod tribum suam vellet exaltare (Num.
xvi, 41), et quia Moysen et Aaron irritaverunt
(Ibid., 48), *aperta est terra et deglutivit Dathan*.
Intelligendum est quoniam et *Abiron deglutivit, et
operuit*, id est clausa est *super congregationem* fam-
iliæ *Abiron* absorptam. Notandum quoque quod et
congregationem *Dathan* absorbit, sed causa bre-
vitatibus ita positum est. *Dathan* sane et *Abiron* hujus
murmurationis exstiterunt auctores, ideoque cum
omni familia sua vivi absorpti sunt. Non solum
autem eos terra cum familia eorum absorpsit
(Ibid., 32), sed et *exarsit ignis in Synagoga*, id est
in congregatione eorum, et sic *exarsit quod flamma
combussit peccatores*, ex aliis familiis qui eis acquie-
verant, *Core* videlicet et alios ducentos quinquag-
inta, qui ad *Dathan* et *Abiron* congregati fuerant,
et electi ad offerenda sacrificia contra Aaron et
tribum ejus (Ibid., 35). Non solum autem hoc modo
peccaverunt, sed etiam *fecerunt vitulum conflatilem*
(Exod. xxxii, 4), et hoc in *Horeb*, in illo loco, scilicet
in quo Deo obediendum esset, saltem metu
gentium circumastantium; et postquam vitulum
fecerunt, *adoraverunt illud sculptile*, scilicet vitulum,
et sic *mutaverunt gloriam suam*, scilicet Domini qui
gloria eorum esse deberet, in quo adorato solummo-
do gloriandum esset, *mutaverunt* non in verum vitu-
lum, quod satis miserum esset, sed quod deterius

est, in similitudinem vituli comedentis fenum. Quod
est dicere: Vitulum conflatilem, qui similitudo erat
veri vituli, Deum esse reputaverunt. Quod autem
addit, *comedentis fenum*, non est positum ad dif-
ferentiam, sed ad eorum ignominiam, quia videlicet
illius similitudinem Deum esse dixerunt, quia adeo res
debilis est et vilis, quod feno pascitur.

Dico quod *adoraverunt sculptile*, et sic *obliti sunt
Deum* qui minime obliviscendus esset: qui nimirum *sal-
ravit eos*, de Pharaone et de mari Rubro, et qui pro eis
fecit magnalia in Ægypto, et non qualiacunque, sed
mirabilia in terra Cham; et pro eis etiam *fecit terribilia
in mari Rubro*, id est talia opera unde timendus esset,
cum Pharaonem cum 425 exercitu toto demerserit;
et quoniam *Deum obliti sunt*, *Deus dixit*, id est statuit
ut *disperderet eos, si non Moyses electus ejus*, id est
amicus ejus, pro quo ipse multum debebat facere,
stetisset pro eis, in *confractione*, id est in maxima
anxietate sollicitudinis, orans Deum pro ipsis ut eis
parceret. Dico si non *stetisset in confractione*, et hoc
in *conspectu ejus*, id est interius in anima quam ipse
solus conspicit. Quod est dicere: Vere eos disperdi-
disset, nisi servus ejus Moyses eis compatiendo, pro
ipsis affectione cordis orasset. Dixerat enim ei Deus:
« Dimitte me ut irascatur furor meus contra eos
(Exod. xxxii, 10); » et ad hoc, scilicet *stetisset in
confractione ut orando pro eis arceret iram*, id est
vindictam ejus ab eis ne *disperderet eos*. Dico quod
obliti sunt Dominum, et etiam *terram desiderabilem*,
id est terram Chanaan, quæ nimis esset deside-
randa (Num. xiv, 7), *habuerunt pro nihilo*, scilicet
sic de ejus promissione diffiderunt, ut eam quasi
nihilum reputarent, nec ad eam adipiscendam labo-
rare vellent; et cum eis eam Dominus certissime
promitteret (Ibid., 30), non crediderunt verbis ejus
acceptis per Moysen, et magis et magis *murmura-
verunt*, existentes in *tabernaculis suis*, ubi timendum
esset et a murmure cessandum, cum nondum certam
sedem haberent, et cum eos Dominus per Moysen
castigaret ne *murmurarent, non exaudierunt vocem
Domini* per Moysen datam, ut cessarent. Et cum
hac occasione digni essent damnatione, *elevavit*, id
est separavit et elongavit ab eis *manum*, id est vin-
dictam suam, manum, inquam, imminetentem pro
malis meritis eorum *super eos*, ad hoc ut *digne pro-
sterneret*, id est interficeret *eos in deserto*, et immi-
nentem etiam ad hoc, ut *dejieeret semen eorum in
nationibus gentium*, id est ut permitteret filios eorum
captivatos dispergi inter nationes gentium, et eos
disperderet, id est diversis modis perderet in regio-
nibus gentium dispersos. Quod est ac si diceret:
Cum propter eorum diffidentiam super eos ira Dei
immineret ad hoc, ut partem eorum in deserto dis-
perderet, partem vero in regionibus gentium dissi-
paret, et filios eorum inter nationes dispergeret,
ipse prius hanc vindictam distulit ne perirent, ad
similitudinem illius, qui onus elevat ne aliquem
deprimat.

Et licet manum elevaret, tamen *initiati sunt*

Behel-Phegor, id est consecrati idolo Behel, in A Phegor regione. Ac si diceret: Licet eis pie parceret, tamen eum magis offenderunt, consecrando et subdendo se Behel, et ibi in Phegor; scilicet *comederunt sacrificia mortuorum hominum*, quos gentes deos esse mentiebantur, sicut erat Jupiter, etc., qui homines fuerunt, quorum sacrificia nefanda prohibita erant, ne comederentur. Dico quod *comederunt sacrificia illicita*, et etiam *irritaverunt eum Deum in adinventionibus suis*, id est per hoc quod adinvenierunt, ut cum mulieribus Madian fornicarentur, quod a Deo prohibitum fuerat; et quoniam irritaverunt, *multiplicata est in eis ruina*, id est multi a Deo interfecti sunt: et quando ruina illa fiebat, *stetit Phinees*, filius Eleazari filii Aaron fratris Moysi, non cecidit, sed constans fuit in præcepto Domini, ne cum Madianitis fornicaretur: et stans placavit Deum, perforando cuspidem ad vindictam Dei Hebræum et Madianitidem quamdam, quos illicite commistos invenit (*Num. xxv, 8*), et sic *cessavit quassatio*, ut posthac Deus eis parceret: et hoc quod sic Deum placavit, *reputatum est ei in justitiam*, id est hac de causa justus vocatus est, et in generatione illa præsentem et usque in generationem sequentem, et etiam usque in sempiternum justus hac occasione reputabitur. Dico quod *Deum irritaverunt in adinventionibus suis*, et non solum hoc, sed et irritaverunt eum ad aquas contradictionis, scilicet an'o petram, ubi objurgando contradixerunt Moysi et Aaron dicentes, quod non possent de petra aquam ejicere (*Num. xx, 10*), et ibi *vexatus*, id est anxius est Moyses propter eos, id est propter contradictiones eorum; et vere vexatus est, quia ipsi contradicentes, *exacerbaverunt spiritum 426 ejus*, id est acerbam et iratam fecerunt animam ejus, et adeo fuit exacerbatus et extra sensum factus quod *distinxit in labiis suis*, id est ut distinctionem et diversitatem faceret in verbis laborum suorum, scilicet ut cum nihil antea dubitative de hoc quod sibi erat injunctum a Domino dixisset, hoc dubitative diceret. Et sic verba hæc distincta et diversa essent a verbis quæ prius cum certitudine dixerat. Legitur enim dixisse: « Nunquid de petra hac vobis aquam poterim ejicere? » (*Ibid.*)

Non solum autem his modis Deum offenderunt, sed hoc modo quoque quod, postquam in terra promissionis fuerunt, et Dominus præcepisset ut omnes gentes terræ illius interficerent, *non disperdiderunt gentes illas omnes quas dixit Dominus illis*, ut interficerent. Non solum autem eis pepercerunt, sed et commisti sunt per connubia mulierum inter gentes Analech, quibus contra præceptum Dei pepercerant, et sic *didicerunt opera eorum*, scilicet illicitos ritus sacrificiorum: et sacrificando *servierunt sculptilibus idolis* (*Num. xxv, 2, 3*), et hoc factum est illis in scandalum, id est causa fuit quare Deus ab eisdem gentibus permitteret eos multa tribulationum scandala pati. Dico quod *servierunt sculptilibus*, et serviendo immolaverunt filios suos, et filias suas

dæmoniis, idolis scilicet in quibus dæmonia dabant responsa. Exponit autem qualiter immolaverunt. Dico *immolaverunt*, id est hoc modo quidem interficiendo eos, et *effuderunt sanguinem innocentem*, quod multo pejus est quam si nocens esset, *sanguinem filiorum suorum et filiarum suarum*, quas sacrificaverunt sculptilibus idolis Chanaan; quod multo crudelius quam si filii et filiæ eorum non essent; et non paucos interfecerunt, sed ab illis *interfecta est terra*, id est maxima pars filiorum habitantium in terra illa. In *sanguinibus*, id est in effusione sanguinum, scilicet ad hoc interfecta est, ut sanguis ejus idolis effunderetur, et tanta fuit occisio quod terra ubi sacrificium fiebat, *contaminata est in operibus eorum*, scilicet in operibus sacrificiorum uti sanguis effundebatur; et sic *fornicati sunt in adinventionibus gentium suis factis*, scilicet quia adinventitia gentium sacrificia sua fecerunt, ea faciendo, fornicati sunt Deum relinquendo, et idolis adhærendo, ad similitudinem mulieris fornicantis, quæ, dimisso marito, cum adultero fornicatur. Et quia fornicati sunt *iratus est Dominus furore*, id est nimia ira in populum suum, id est contra populum suum, et *abominatus est hæreditatem suam*, id est abominabilem et execrabilem reputavit populum suum, quem per Moysen et cæteros doctores excoluerat, sicut aliquis excolit hæreditatem, et *tradidit eos in manus*, id est in potestatem gentium circumstantium, et hoc modo tradidit quod *dominati sunt eorum gentiles*, qui *oderunt eos*, captivos eos ducendo, et tributa ab eis exigendo: et etiam *tribulaverunt eos inimici eorum* gentiles innumeris tribulationibus, et ex toto *humiliati sunt sub manibus*, id est sub potestate eorum, ut interdum eorum servi efficerentur: et ex hac humiliatione *sæpe liberavit eos Dominus* multis modis, ut in historia legitur.

Ipsi autem cum hac occasione deberent eum nunquam exacerbare, *exacerbaverunt eum in consilio suo illicito*, id est malum consilium peccandi accipiendo; et rursus a Deo *humiliati sunt* sub potestate inimicorum in *iniquitatibus suis*, id est propter iniquitates suas, et tunc iterum misericorditer *vidit cum tribularentur*, et *audivit orationem eorum*, orantium ut eriperentur: et ideo audivit, quia *memor fuit testamenti sui*, facti ad Abraham, quod ex semine ejus nasceretur Christus qui non nasceretur nisi his parceretur; et quia memor fuit, *pœnituit eum*, id est sic eos eripuit quasi de eorum tribulatione pœniteret. In Deo enim nunquam est pœnitentia, sed aliquando videtur esse, quando factum quodlibet immutat. Pœnituit, inquam, et hoc *secundum multitudinem misericordiæ suæ*, non **427** secundum eorum merita. Et ab ira *dedit eos in misericordias*, id est in beneficia misericordiæ, scilicet cum primum eis esset iratus, multiplicata beneficia misericordiæ eis contulit, et hoc *in conspectu omnium inimicorum qui ceperant prius eos in servitute*. Quod est dicere: Eis liberatis sic beneficia contulit, ut hoc omnibus eorum inimicis innotesceret. Quod dicit in *misericiadiis*, per emphasim dicit. Ac si

dicat: Circumdedit eos multis misericordiae beneficiis. Postquam eos Propheta instruxit quomodo sua suorumque patrum peccata debeant confiteri, instruit quoque orare sic: Dico ut sic confiteamini dicentes: Peccavimus cum patribus nostris etc., et sic quoque dicite: Quandoquidem patres orantes audisti eripiendo eos de tribulationibus, nos quoque orantes salvos fac de tribulationibus peccatorum eripiendo. Instruit etiam eos Propheta, postquam pro se oraverint, pro aliis orare sic: Postquam de salute vestra oraveritis, de salute quoque gentium orate; dicentes: Dicimus salvos fac nos, et etiam oramus congrega ad unitatem fidei de diversis nationibus gentium nos, id est nobis conformes futuros illos, scilicet ex gentibus qui credituri sunt, sicut et nos dicimus salvos fac nos, ut salvi facti, confiteamur laudem et ore et opere et corde nomini tuo sancto, quod est Dominus. Et in illa laude tua gloriamur, non inviti scilicet eam persolvamus. Confiteamur, inquam, sic dicentes. Benedictus, id est exaltatus sit Dominus Deus Israel, scilicet magnificatus sit qui dominator et creator est nostri, qui sumus Israel, et hoc non ad horam, sed a saeculo praesenti et usque in saeculum, id est in aeternum. Hoc quidem dicemus nos benedictus, etc. Et exemplo nostri omnes, id est omnimodi populus tam Judaeorum quam gentium ad fidem convertendus dicit fiat, fiat. Quod autem bis fiat ponit, vel ad inculcationem, vel propter duplicem parietem Ecclesiae facit.

IN PSALMUM CVI.

Titulus centesimi sexti. *Alleluia, alleluia.* Quod bis hic *alleluia* ponitur, affirmat beatus Augustinus positum esse propter duplicem Ecclesiae parietem: unum, videlicet *alleluia*, ad Ecclesiam ex Judaeis exhortandam ad laudandum Deum; aliud vero, quantum ad Ecclesiam gentium. Verumtamen scribit sanctus Hieronymus, Hebraicae veritatis exquisitor diligens, quod in quibuscumque psalmis bis *alleluia* ponitur, prius ad praecedentem psalmum spectat, posterius autem titulus est sequentis, ut in praecedentibus quidem psalmis apparet. Nam postquam in psalmo praecedenti, ubi de Judaeis infidelibus agit, priorum patrum peccata ostendit, et qualiter eos Deus pro peccatis afflictos, et post orantes et de peccatis poenitentes ab afflictionibus illis eripuit, congrue subjungitur *alleluia*. Ac si poneret: Quandoquidem ut ostendi, talia beneficia Deus patribus vestris fecit, ut et ipse vobis eadem beneficia faciat, laudate Deum fide, voce, et opere. Sequens autem *alleluia*, sequentis psalmi convenienter est titulus. Propheta quippe qui de Judaeis in superioribus psalmis duobus egit, in hoc de fidelibus ex gentibus agit, adhortans ut Deum laudent, et hoc contuitu, quia multiplicia beneficia in Ecclesia operatur: et quia Judaeis repulsis, gentes ad fidem admisit, enuntiat quoque ipsa beneficia, ut magis eos ad Dei laudem incitet. Agit enim quomodo suos de quatuor periculis eripit. Quae quidem ereptiones non omnes omnibus conveniunt. Non enim omnes in

A omnia haec pericula deveniunt, sed nullus est in Ecclesia cui vel una harum vel omnes ereptiones istae necessariae non sint.

Primum quidem periculum est infidelitas, de quo quidem omnes per fidem necesse est eripi. *Secundum* vero consuetudo peccandi, quae post fidei susceptionem restat, quae et si multis dominatur, reducens eos ad pristina vitia. Pauci tamen sunt quos opprimere nequit; de qua consuetudine peccandi fideles se deprecantes Deus eripit, dum eos per gratiam ad bonae operationis consuetudinem adducit. *Tertium* autem est acedia, id est desidia, quod solis spiritualibus viris ingruit, qui, postquam ad boni operis consuetudinem attigerint, ex dilatione supernae patriae torporem quemdam accipiunt, ac spiritalem animae cibum, lectionem videlicet et orationem minus solito, et cum taedio sumunt. A quo periculo Deus eos ad se clamantes liberat, cum in eis fervorem charitatis exsuscitat. *Quartum* equidem est periculum quod solis instar Ecclesiae pastoribus, tempestas videlicet immodica tribulationum, vel cum ab exterioribus hostibus persequuntur, qui ovile Dominicum devorare nituntur, vel cum a subditis immoderate et incorrecte se habentibus tribulationem interius patiuntur, dum eis quos ad viam rectitudinis reducere nequeunt, valde compatiuntur. Quam pro certo tempestatem ab eisdem praelatis exorata divina clementia mansuefacit. Vel dum plebem subditam spiritaliter corrigit, vel ejus hostium exteriorum impetum molo quolibet imperii sui potentia mirifice compescit. Hoc etiam quod bis psalmo huic *alleluia* praeponiunt, inculcationis causa et majoris exhortationis pondere factum esse a quibusdam asseritur. Cum itaque de hujusmodi re sententia multiplex habeatur, Hieronymus, utpote linguae peritus Hebraicae, praecipue videtur esse sequendus.

Confitemini Domino, etc., ac si dicat: Vos gentiles, id est a Christo ejus morte redimendi, laudate Dominum ore, et opere, et devotione; et hoc contuitu *confitemini, quoniam bonus est* in natura ineffabiliter. Vos autem idiote, qui non potestis ad hoc sufficere ut contuitu honoratis ejus ei confiteamini, *confitemini* saltem hoc contuitu, *quoniam in saeculum misericordia ejus*, id est quia conspiciatis quod beneficia misericordiae ejus, sunt in humano genere duratura usque in saeculum, id est usque in aeternum. *Confitemini*, inquam, et hoc etiam adhortatorie dicant alterutrum *qui redempti sunt*, id est gentiles qui redimendi sunt a Domino Christo, adhortando unus alterum dicant hoc quod dico, scilicet *confitemini Domino*. Exponit igitur unde sunt redimendi cum addit: *Quos redemit*, inquam, id est redimet morte sua de manu inimici, id est de potestate diaboli, illis ex invidia inimicantis, et *illos redimendos congregavit*, id est congregabit non in unum locum, sed in unitatem fidei de regionibus omnibus. Per hoc quod dicit de regionibus omnibus, eos esse multos innuit. et tanto majus esse beneficium ostendit.

Ostendit autem ipsas regiones per partes, cum A adjungit, scilicet *congregabit eos a solis ortu*, id est ab oriente et *occasu*, id est occidente, et ab *aquilone*, id est a septentrionali plaga et *mari australi*. Quod est ac si dicat: Ex omnibus mundi partibus congregabit. Quod autem ponit *a mari*, non vult referri B. Hieronymus quantum ad australem plagam, eo quod Hierusalem nullam mare habeat ab australi parte, sed potest ad omnia referri. Ac si dicat: Dico quoniam eos congregabit quosdam ab oriente, et quosdam ab occidente, quosdam etiam ab aquilone. Et omnes istos congregabis *a mari exemptos*, id est ab amaritudine infidelitatis. Intendit autem ostendere *primum periculum* cum addit, *erraverunt*. Quod sic adaptatur dico *congregabit*. Et ecce unde *eos congregabit* de errore, scilicet infidelitatis. *Erraverunt enim*, id est errabunt positi in *solitudine*, scilicet infidelitatis, scilicet solitarii, nec associati populo Judaico Dei utcunque notitiam habenti. Et *positæ in inaquoso*, id est in ariditate cordis, carentes aqua doctrinæ et intellectus. Et quidam eorum philosophi scilicet, *esurientes et sitiennes*, id est valde desiderantes ad modum esurientium et sitientium, ratione sua invenire qua via ad civitatem cœlestem pervenirent; non tamen *invennerunt viam civitatis habitaculi*, in qua non est peregrinatio, sed perennis habitatio. Et per hoc innuit quoniam idiotæ qui viam 429 non quæsierunt, multo minus invenerunt. Legitur quippe Platonem de Trinitate disputasse, sed de Verbi incarnatione notitiæ nil habuisse. Unde in Canticis: « In lectulo C meo quæsi vi quem diligit anima mea, quæsi illum et non inveni (Cant. III, 4). » Et eodem modo alii philosophi de summo bono Deo, scilicet disputantes, ejusdem incarnationis fide caruerunt. Ideoque *erraverunt*.

Errabunt, inquam, et *anima eorum in ipsis confidens*, ab intellectu et omni virtute *defecit*, id est deficit. Quod est dicere: Quia per se virtutes et intellectum habere putabant, ab his omnibus deficient. Non enim virtutes et rectus intellectus esse dicenda sunt, quæ sine fide et charitate habentur. Et errando et deficiendo *clamaverunt*, id est clamabant *ad Deum*, non voce, non affectione; sed *cum tribularentur*, id est cum hoc erit quod tribulabuntur ab anxietate ignorantie. Cum, causativum est, ac si dicat: Ipsa miseria tribulationis eorum clamabit ad Dominum, cum hoc erit quod minus anxiantur, eo quod ad viam summi boni attingere nequibunt. Et *Dominus eripuit*, id est eripiet *eos de necessitatibus*, id est de paupertatibus eorum, de hoc scilicet quod egentes erunt fide, virtutibus et intellectu. Unde valde eos eripi necesse est. Et hoc modo quidem eripiet quod *eos ereptos* ab errore *deduxit*, id est deducet *in viam rectam fidei et intellectus*, ut hac via *irent*, id est eant *in civitatem habitationis*, non peregrinationis, scilicet in Hierusalem cœlestem. Et quia hæc beneficia eis conferet, hortor ut *confiteantur laudem Domino misericordie ejus*, id est hæc

beneficia misericordie ejus, quod eos scilicet eripiet et deducet, sint materia quare ipsi laudent Dominum corde, ore, et operatione. Et non qualiacunque beneficia erunt, sed *mirabilia* exhibenda *filii hominum* primorum Adæ videlicet et Evæ, qui non erunt solum filii secundum originem, sed secundum mortis participationem. Illud enim mirabile erit quod per fidem mortuos suscitabit. Repetit autem ipsa beneficia quæ plurima sunt, quantum ad plures personas, ut magis eos ad Dei laudem incitet, sic: Vere confiteri debent contuitu harum misericordiarum, *quia satiavit*, id est satiate et large replebit eorum *animam prius inanem*, id est vacuum et *animam esurientem bonis*, id est valde desiderantem satiavit. Large replebit bonis illis, fide scilicet, et virtutibus, et intellectu. Quod repetit *et animam* ideo facit ut addat *esurientem*, ac si dicat: Ideo anima eorum replebit, quia illa esuriat. Datur autem intelligi quod multos idiotas in viam rectam fidei deducet, qui prius eam quærere nescierunt.

Primi quidem periculi ereptione ostensa, *secundi* ereptionem ostendere sic intendit. Non solum esurientes satiabit, sed post hanc ereptionem multos ex his ereptos *sedentes*, id est immorantes *in tenebris peccatorum*, et in illis tenebris, quæ erunt *umbra mortis*, id est tenebræ ducentes ad mortem æternam, solvet a tenebris illis, scilicet a peccatis criminalibus. Tenebræ et umbra idem hic significant; *Sedentes in tenebris*, inquam, et *vinctos* in illis tenebris a prava consuetudine ne per se possint evadere, et in hoc quidem majus beneficium denotatur in eorum solutione. *Vinctos*, inquam, prava consuetudine persistendo *in mendicitate et ferro*, id est in ferrea mendicitate, scilicet in insolubili paupertate imbecillitatis, quia sic imbecilles erunt ex prava consuetudine, quod peccatis nequibunt resistere, a similitudine imbecillis, qui ferrea vincula, quibus astrictus est, nequit evadere. Dico *vinctos in ferrea mendicitate*, et inde continget eos insolubiliter vinciri, *quia exacerbaverunt eloquia Domini*, id est quia acerba et gravia reputabant præcepta Domini; quæ, si eis jucunda et amabilia viderentur, non sic utique vincirentur. Exacerbabunt, inquam, præcepta Domini et *consilium*, id est præcepta *altissimi* sapienti consilio danda exacerbando *irritaverunt*, id est ad iram provocabunt illum *Altissimum*, quod equidem 430 erit valde temerarium, cum altissimus sit et ad ulciscendum potens. Quoniam autem eos dixerat *vinctos*, ostendit sic vinctos ut nullo nisu possint se solvere, ut majus appareat beneficium in eorum solutione. Dico quod vincti erunt, et sic vincti quod, licet toto nisu rationis se solvere laborent, tamen persistendo in laboribus solvendi se, *cor*, id est anima *eorum*, *humiliatum est*, id est humiliabitur sub peccatis, et ab eis superabitur, et sic quod *infirmati sunt*, id est infirmabuntur, adeo ut in peccandi consuetudine decidant, *nec fuit qui adjuvaret*, id est non erit aliquis præter Deum qui possit eos adjuvare, eripiendo ab hac infirmitate. Et ideo *clamaverunt ad Dominum*

cum tribularentur, scilicet quia per se insufficientes erunt, clamabunt ad Dominum voce et affectione, cum interius a vitiis tribulabuntur, *et de necessitatibus eorum liberavit eos*, id est de hac paupertate mendicitatis liberabit eos, et hoc modo quidem scilicet *et eduxit*, id est extrahet eos per gratiam de tenebris, *et de illis quæ sunt umbra mortis*, id est umbra ducens ad mortem, *et vincula eorum dirupit*, id est vincula pravæ consuetudinis et imbecillitatis dirumpet in eis, et destruct ne ab his ulterius impediatur. Et quoniam hæc misericordiarum beneficia eis impendet; *confiteantur Domino hæc misericordiarum ejus, et mirabilia ejus exhibenda filiis hominum* hoc ut superius exponitur.

Repetit autem ad commendationem has misericordias sic: *Confiteantur*, inquam, et hoc ea occasione, *quia contrivit portas æreas, et vectes ferreos confregit*, scilicet conteret et confringet et destruct in eis omnino pravam consuetudinem et imbecillitatem, quæ dicuntur æræ portæ et ferrei vectes, eo quod ipsos captos tenebunt a similitudine portarum ærearum et vectium ferreorum, qui aliquem in carcere clausum detinent, ne egrediatur. Et non solum hæc in eis conteret, sed *suscipit*, id est post suscipiet eos exemptos de via iniquitatis eorum, scilicet eos liberatos a prava consuetudine, quæ via est ad iniquitatem operandam; sic suscipiet ut post eis patrocinetur ne ulterius ab hoc vinculo vinciantur. Suscipiet, inquam, *propter injustitias enim suas humiliati sunt*, id est humiliabuntur, scilicet ideo eos suscipiet quia humiliabunt se Deo omni devotione contuitu iniquitatum suarum, ut remittantur. Permittit quippe multos Deus labi ut per hoc humilientur. Ingreditur autem Propheta *tertium periculum ostendere*, et ejus ereptionem sic: Dico quod Deus eos liberatos suscipiet ut a vitiis custodiat. Postea vero *omnem escam spiritalem*, lectionem scilicet et orationem, quibus *anima reficitur abominata est*, id est abhorrebit, et fastidio habebit anima quorundam eorum, quæ, licet jam esca illa frui consueverit, tamen ex dilatione patriæ cælestis tædium illius escæ concipiet, et per hoc *appropinquaverunt usque ad portas mortis*, id est appropinquabunt usque ad peccata, quæ sunt portæ per quas ad mortem sit ingressus, scilicet ad hoc devenient ut fere peccent criminaliter; et in tanto periculo se constitutos esse considerantes, *clamaverunt*, id est clamabunt ad Dominum voce et corde *cum tribularentur*, id est cum tribulabuntur interiori tædio escæ spiritualis. *Et de necessitatibus eorum liberavit eos*, scilicet de paupertate servidæ charitatis liberabit eos et hoc modo liberabit. *Misit*, id est mittet in eorum auxilium non localiter, sed spiritaliter *verbum suum*, id est imperium potentiae suæ, *et sic sanavit*, id est sanabit eos. Quod est dicere: Imperio potentiae suæ constituet ut sanentur, et protinus a languore hujus tædii sanabuntur. *Et per hanc sanitatem eripuit*, id est eripiet eos de interitionibus eorum, id est de interitu peccatorum, et de interitu æterno in quem deciderent si

in hoc tædio remanerent. Ergo *confiteantur Domino istæ misericordiarum ejus, et mirabilia ejus exhibenda filiis hominum*, et hoc quoque, ut superius exponitur. *Et cum 431 ei corde et ore et opere confiteantur, sacrificent ei sacrificium laudis*, scilicet devoteant ei non pecudes aut quælibet hujusmodi sacrificia, sed laudem, quod ei erit delectabile sacrificium. *Et hoc quidem modo dico sacrificium laudis sacrificare*, ut hoc quod sunt non tædiosi, sed charitate fervidi, non sibiipsis, sed Deo in mente sua ascribant, et etiam *annuntient ad Dei laudem aliis in exultatione opera ejus in seipsis existentia*, scilicet annuntient hoc quod tales sunt, operatione Dei esse.

Quartum quoque periculum, quod solis prælati imminet, et ejusdem periculi liberationem ostendere intendit cum dicit. *Qui descendunt*, etc. Quod sic adaptatur. Non solum illi quos superius ostendi opera divinæ misericordiarum in se considerabunt et experientur, sed etiam prælati, qui contemplationis sublimitate *descendunt descendentes in mare*, id est in subditam plebem, quemadmodum mare creberrimis tentationum tempestatibus perturbatur, et non sic descendunt ut submergantur in mari, sed existendo *in navibus*, id est in gubernationibus, ut videlicet subditam plebem suis gubernationibus a tempestate tribulationum protegant, ad modum navium quæ homines sibi inuitentes, a marina tempestate protegant, et per gubernationem suam *facientes operationem in aquis nullis*, id est in multis populis, id est valde operantes per gubernationem prædicationis suæ in populis sibi subditis, eos recto et ecclesiastice se habere faciendo. *Ipsi viderunt*, id est videbunt *opera misericordiarum Domini*. Et bene ponit *ipsi*, ut innuat quod eum cæteri de quibus superius actum est, visuri sint opera Domini, ipsi potius qui descendunt in mare, sunt opera misericordiarum ejus visuri ipsa rei experientia. Et non qualicumque opera, sed *mirabilia ejus misericordiarum opera exercenda in profundo*, id est in illis subditis qui sunt profundi in vitiis. Et hoc totum est ac si diceret: Prælati qui a contemplatione in practicam vitam descendunt, ut subditos regant, ipsi mirabilia Dei beneficia circa subditos in peccatis profundissimos experientur, quæ beneficia in sequentibus ostendet. Populos quidem aquas vocat eo quod ad modum aquarum de generatione in generationem diffiunt. Quoniam autem dixerat prælatos beneficia Domini visuros, ut consequenter ipsa beneficia ostendat, prius periculum ostendit, sic: *Ipsi videbunt*, inquam, *opera misericordiarum Domini*, et ut hæc videant *dixit, et stetit in mari subdito eis prælati spiritus operatoris procellæ*, id est permittit Deus et in plebe subdita, quam mare superius diximus: *Stabit spiritus procellæ*, id est in mari illo perseverabit spiritus malignus operator procellæ seditionis et discordiæ, *et sic exaltati sunt fluctus*, id est exaltabuntur et augmentabuntur fluctus persecutionum ejus maris, ut videlicet plebs subdita in-

terdum in praelatos persecutionibus exterioribus in-
surgat, et penitus a se doctrinæ et ecclesiasticæ
disciplinæ jugum excutiat. Vel si non exalantur flu-
ctus exteriorum tribulationum, exaltabuntur fluctus
interiorum, sic ut eos nimis in anima tribulationibus
urgeant ex compassione misericordiæ suæ; cum ad
eorum correptionem sanctam renuunt pravae actus
suos emendare. Tunc autem cum fluctus tribulatio-
num exaltabuntur, *ascendunt praelati usque ad cæ-
los, et descendunt usque ad abyssos*, id est *ascendunt*
consideratione sua *usque ad cælos*, id est usque ad
considerandam vitam cœlestium virorum quæ su-
blimis est et sancta, et Deo amabilis, *et descendunt*
usque ad abyssos, id est usque ad considerandam
infelicem, et ideo odibilem vitam peccatorum, qui
profundi erunt in peccatis ad modum abyssorum; et
per hoc *anima eorum praelatorum tabescebat*, id est
tabescet et deficiet nimia mœroris anxietate, *in*
malis, id est in consideratione malorum subditorum,
qui ut abyssi profundi erunt. Compensabunt nempe
cœlestium virorum sublimitatem, subditorumque
432 suorum dejectionem, quorum eis cura credita
est.

Potest etiam hoc sola similitudine legi sic: Exal-
tabuntur, inquam, *fluctus ejus*; et tunc praelati
ascendent usque ad cælos, et descendent usque ad
abyssos, id est erunt similes hominibus in marina
tempestate periclitantibus, qui aliquando fluctibus
elevantibus se, videntur usque ad cælos ascendere,
aliquando dejicientibus se fluctibus videntur usque
ad *abyssos* descendere; scilicet in tanto periculo
suæ praelationis positi erunt, in quanto illi qui, ut
ostensum est, in mari periclitantur. Et ideo anima
eorum tabescet posita in istis malis anxietatum; et
tunc *turbati sunt* praelati, id est ratio eorum turba-
bitur. Et ne sic intelligerentur esse turbati, ut nun-
quam sinceram rationem habuerint, addit: *Et moti*
sunt, id est a sinceritate rationis suæ movebuntur,
ac si dicat: Cum prius sinceram et imperturbatam
rationem in regendo subditos habuerint, a sinceri-
tate illa in perturbationem præ nimia subditorum
dissensione movebuntur, vel movebuntur indigna-
tione contra subditos. Per hoc itaque nimiam eorum
perturbationem ostendit. Turbabuntur, inquam, a
ratione sua *sicut ebrius*, id est ad modum ebrii, qui
a valetudine rationis suæ sit alienatus. *Et* in tantum
turbabuntur quod *devorata est*, id est devorabitur,
et ex toto destruetur *omnis sapientia eorum*, ut, cum
ante perturbationem sapienter regere noverint, tunc
in tanta perturbatione positi omnem sapientiam
regiminis amittant, a similitudine nautarum, qui a
nimia tempestate deprehesi sui regiminis peritiam
nequeunt uti. Turbabuntur, inquam, *et* ideo viden-
tes se sufficere non posse, *clamaverunt*, id est cla-
mabunt *ad Dominum* corde, ore, et opere, *cum tri-
bulantur*, id est cum in periculo tanto tribulabun-
tur; *et de necessitatibus eorum eduxit eos*, id est de
insufficiencia et inopia regiminis educet eos. Et ecce
qualiter educet, scilicet *et statuit*, id est statuet.

A Quod est dicere: *Mutabit procellam ejus maris*, id
est minores tribulationes et exteriores et interiores,
in auram, id est in serenitatem et quietem; *et silue-
runt fluctus ejus*, id est silebunt, et ex toto cessabunt
majores tempestates persecutionum ipsius subditæ
plebis, sive exteriores sive interiores. Quod est di-
cere: Sic sedabit plebis subditæ dissensionem, bene
et sancte et regulariter eos se habere faciendo, ut
non oporteat praelatos eis compati, et pro eis anxia-
ri a similitudine maris, quod sic aliquando post tem-
pestatem sedatur ut nec a procellis nec a fluctibus
inquietetur; sed solum levis ventus et serenus, qui
aura dicitur, in eo sit. Procellas quippe vocamus
minores maris commotiones; fluctus vero, majores.
Auram etiam serenam et suavem ventum dicimus.
B Unde per procellas minores tribulationes, et per
fluctus majores accipiuntur, et per auram serenitas
concordiæ convenienter intelligitur: Sive, sicut per
spiritum procellæ, malignum spiritum denotavi-
mus, ita et per auram quæ serena est et suavis,
Spiritus sanctus accipitur, totius serenitatis et con-
cordiæ auctor. Et sic littera adaptatur: Deus sta-
tuet, id est commutabit procellam diabolicæ dissen-
sionis in auram, id est serenitatis spiritum, scilicet
ut omni procella depulsa, ibi spiritualis concordiæ
serenitas habeatur; *et sic silebunt*, id est cessabunt
fluctus ejus maris, id est tribulationes subditæ ple-
bis, ut non ulterius praelatis tribulationes inferant
sive interius, sive exterius.

C *Et quia fluctus siluerunt*, id est silebunt, *lætati*
sunt, id est lætabuntur praelati prius de procella
contristati. *Et etiam lætabuntur de hoc quod de-
duxit eos Deus in portum voluntatis eorum*, id est
deducet eos in tranquillitatem et requiem, quam
volent. Posset quippe eos ducere ad tranquillitatem,
sed non ad tantam ad quantum vellent, ideoque ut
majus appareat beneficium, addit: *in portum volun-
tatis eorum*; a similitudine nautarum, qui tempesta-
tem evadentes, postquam ad portum perveniunt,
in tranquillitate et in requie sunt. Ergo quoniam
has misericordias praelatis faciet, *confiteantur Do-
mino* **433** *istæ misericordiæ ejus et mirabilia ejus*
exhibenda filiis hominum Adæ et Evæ, scilicet sub-
ditis. Non enim praelati licet in tempestate positi,
filii hominum Adæ et Evæ secundum mortem suam
dicendi. Exponit autem quomodo dicat, ut miseri-
cordiæ istæ sint materia confitendi sibi laudem,
cum addit: *Confiteantur*, inquam, id est sint mate-
ria confessionis, scilicet *exaltem eum* quicumque
omnimoda laude in *Ecclesia*, id est in considera-
tione Ecclesiæ, *plebis* subditæ, videndo, scilicet quæ
congregatio subditorum egregie, et regulariter se
habeat; *et laudent eum in cathedra seniorum*, id
est in consideratione gubernationis praelatorum, ra-
tionabiliter et cum tranquillitate subditos regentium.
Cathedra pro gubernatione ponitur, eo quod guber-
natores in cathedris solent sedere. Ostensis quatuor
ereptionibus, ut magis ad Dei laudem incitet gentes,
et si superius de earum salute egerit, agit tamen de

hac eadem re in sequentibus agendo pariter de Judæorum repulsione, ut majus appareat in salute gentium beneficium, ex comparatione repulsionis Judæorum. Dico *laudent* quicumque; videntes Dominum *in cathedra seniorum*, et de hoc quoque *laudent quod posuit flumina in desertum*, id est prædicatores qui flumina dicuntur, eo quod ad modum fluminum subditos doctrina sua reficiant. Quos mittendo Deus *in desertum* ponet, id est diu perseverare faciet; in hoc deserto, id est in gentili populo ut eum doctrina sua reficiat; qui desertum dicitur eo quod ante doctrinam prædicatorum ad modum terræ desertæ, steriles in bono opere fuerunt. Non solum autem minores prædicatores ponet Deus *in desertum*, sed et ponet *in sitim*, id est in gentilem populum *exitus aquarum*, id est apostolos, ut per eorum doctrinam ad fidem adducantur. Dicuntur quidem apostoli *exitus aquarum*, id est fontes, eo quod ab eorum doctrina cunctorum prædicatorum doctrina dirimetur, sicut a fontibus rivi egrediuntur. Gentilis autem populus, per emphasim, dicitur sitis, eo quod de doctrina fidei valde siccus esset et aridus. Dico quod ponet *flumina in desertum*.

Terram autem fructiferam, id est populum Judæum, prius existentem terram suam in bonis operibus fructiferam, permittet poni *in salsuginem*, id est in sterilitatem quæ per salsuginem accipitur, eo quod salsa terra sterilis sit. Hoc autem quod sterilis fiet a bono opere; continget *a malitia inhabitantium*, id est dominantium *in ea*, scilicet per malitiam Phariseorum et cæterorum prælatorum, qui male vivendo et steriles existendo, eam exemplo suo corrumperent. Ex opposito vero *posuit*, id est, ponet per auxilium gratiæ *desertum*, id est gentilem populum *in stagna aquarum*, id est in prædicatores, scilicet quosdam ex gentibus, adeo aqua doctrinæ faciet redundare, unde alios reficiant, in quantum stagna aquis redundant. Et bene *stagna* ponit, ut per hoc prælati illi accipiantur qui stantes sunt, non diversas mundi partes docendo peragrantes, sicut episcopi multi, et cæteri gradus prælatorum uniuscujusque ecclesiæ, a similitudine stagnorum quæ non fluunt. Et non solum *desertum* ponet *in stagna aquarum*, sed et *terram sine aqua*, id est populum gentilem aqua doctrinæ carentem, ponet *in exitus aquarum*, scilicet quosdam ex ipsis gentibus faciet apostolos, ut vice apostolorum plures provincias docendo perlustrent, et cæteri minores ab eorum doctrinæ fonte procedant, sicut Dionysius Areopagita in Gallia, et cæteri multi per diversas mundi partes ab apostolis, et eorum successoribus missi. *Et illic*, id est in fundamento fidei et doctrinæ illorum stagnorum et exituum aquarum *collocavit*, id est fundabit alios complures *esurientes*, id est valde desiderantes eorum doctrina refici, ut in doctrina beati et gloriosissimi Martini multi leguntur fuisse collocati. Et ipsa stagna et exitus *constituerunt civitatem habitationis*, id est prædicatione sua et exemplo constituent illos esurientes tales, ut

flant postmodum in futuro Hierusalem celestis, quæ ut superius dictum est, erit civitas habitationis; ~~434~~ vel esurientes in eis collocandi prædicatores effecti facient, alios prædicando civitatem habitationis. Et hoc modo constituent civitatem, quod et quosdam factos Dei *agros* cultibiles, per fidem *seminaverunt*, id est seminabant semine doctrinæ, et ex ipsis agris *plantaverunt*, id est plantabant *vineas*, scilicet ex fidelibus Deo per fidem generandis firmiter constituant congregationes clericorum et monachorum, quæ Dei vineæ erunt fructiferæ; et non erunt in malo fructiferæ, sed *fecerunt*, id est facient *fructum nativitatis*, id est fructum naturalem, fructum videlicet operum bonorum, ad quem faciendum nata sunt, et a Deo creatæ. Malerum enim operum fructus contra naturam est. Peccatum enim non est natura, sed vitium naturæ, sicut Prosper asserit.

Et eis vineis et agris benedixit, id est benedicit Dominus, scilicet exaltabit in virtutibus. *Et multiplicati sunt*, id est multiplicabuntur quantum ad numerum personarum, et hoc *nimis*, id est supra modum. Et hoc modo *nimis*, quia *non minorati jumenta eorum*. Hic datur intelligi, quod multiplicari permittet *jumenta eorum*, id est illos ex ipsis qui simplices erunt et rudes, ut jumenta, idiotas videlicet; qui ideo *nimis multiplicati* dicuntur, quoniam plures ex ipsis, ut in sequentibus ostenditur, ab hæreticis incorporati fuerunt. Cum enim hæretici prudentes devorare nequeunt, idiotas invadunt. Unde Psalmista alibi: « Congregatio taurorum in vaccis populorum (Psal. LXXII, 31). » Multiplicabuntur, inquam, agri. Et post, *pauci facti sunt*, id est pauci flent cum perfecti dimittentur, a maxima parte jumentorum, qui ab hæreticis incorporabuntur. *Et perfecti vexati sunt*, id est vexabuntur *a tribulatione matorum*, id est hæreticorum. Leguntur enim hæretici sanctis viris tribulationem corporeæ persecutionis intulisse, ut Arius et alii plures. Et vexabuntur etiam interius perfecti *a dolore compassionis*, compatiendo, scilicet eorum errori et perditioni. Per hoc itaque pauci flent, et vexabuntur quod *super principes hæreticorum*, id est in superiori parte eorum in anima, scilicet *effusa est contemptio*, id est effundetur despectus iræ Dei, quæ eos interius excæcabit; vel effundetur super principes, justo iudicio Dei contentendos, ut contendant adinvicem multiplices schismate, et sic magis excæcentur. Et eos excæcatos *fecit*, id est permittet *errare* positos *in invio*, id est in devio diversarum hæresum, et sic ut nullo modo sint in via fidei. Sunt quippe plures qui, tametsi in quibusdam levibus errant ex ignorantia, tamen sunt in via de quibus Apostolus: « Et si quid aliter sapitis, et hoc quoque vobis Deus revelabit (Philip. III, 15). » Quia posset quæri quid hoc quod de hæreticis agitur ad Dei laudem attineat. Ostendit quæ inde utilitas continget perfectis, ut illud spectare ad Dei laudem innuat sic: Dico quod hæretici errabunt, et *de inopia eorum*

per hoc, scilicet quod ipsi erunt fide inopes, adimit **A** *pauperem*, id est adjuvabit Dominus populum perfectorum pauperum spiritu non superbum. Vel de *inopia*, id est de paucitate ipsorum perfectorum, scilicet hoc eos *adjuvabit* quod erant pauci, et a multis hæreticis circumdati; et ne familiæ suorum ab hæreticis seducantur, *posuit*, id est ponet et fundabit in fide firmiter ipsas *familias sicut oves*, id est *et similes oribus, quæ solummodo pastori sui vocem audiant, nec alium pastorem sequuntur*. Exponit autem quomodo suos adjuvabit de inopia, sic. Vere suos adjuvabit per inopiam hæreticorum. *Videbunt enim recti* per eos scilicet eorum exagitati quæstionibus; multa videbunt de fide quæ prius ab eis intellecta non erant; *et videndo inde letabuntur*. Et quia ipsi videntes erunt, *omnis iniquitas hæreticorum opprobriabit os suum*, id est omnes hæretici claudent os suum, non audentes facere eis assaultum. Ergo quando quidem tot, ut ostendi, misericordias in humano genere Deus exercebit. *Quis sapiens, et custodiet hæc, et intelliget misericordias Domini?* Hoc **435** autem ad majus exhortationis pondus interrogative ponit. Et est ac si diceret: Quandoquidem suis tot misericordias Deus impendet, si quis sapiens erit, et custodiet hæc beneficia, postquam sibi fuerint adeo data, ne sua culpa amittat, et non ascribet hæc suis meritis, sed intelliget has misericordias esse solius Domini.

IN PSALMUM CVII.

Titulus centesimi septimi. *Canticum psalmi ipsi David*, Christo attribuendum. *Canticum psalmi tractatus iste dicitur eo quod hic principaliter agatur de cantico, id est de jucunda remuneratione; et secundarie de psalmo, id est de bona operatione.* Agit enim in hoc psalmo Dominicus homo, ostendens se ad obedientiam passionis, et bonæ operationis esse paratum; et agens etiam de ipsius obedientiæ remuneratione, de glorificatione videlicet resurrectionis, et ascensionis suæ, et de hoc quod per mortem suam salvandos ex Judæis et gentibus assumet. Hoc autem ea intentione facit ut suis in hoc spem tribuat glorificationis, si obedientes divinis præceptis exstiterint. Notandum sane quod psalmus iste non absque ratione a Propheta de duorum psalmorum extremitatibus, est conjunctus; de extremitate scilicet **LVI** et de extremitate **LIX**. Quod ideo factum esse indicatur, ut removeatur, ne duo psalmi illi ad solas historias intelligantur, licet ab historiariis similitudine intulerent. Si enim ad solas historias eos Propheta edidisset, cum utique historiæ diversissimæ sint, psalmorum ex his factorum partes in unius psalmi compositione non posuisset, nec huic psalmi quidem alius titulus nisi ex duabus illis historiis sumptus ab Esdra positus esset. Qui per eundem prophetiæ spiritum creditur titulos apposuisse; per quem et David psalmos composuisse. Aliter enim ab Ecclesia non haberentur in auctoritate. Per hoc etiam innuitur, cæteros psalmos juxta histo-

riam intitulatos, non esse ad solam historiam accipiendos.

Paratum cor meum, Deus, ac si dicat: Licet ex carnis infirmitate pro passione videndus sim constari, tamen paratum est cor meum. *Paratum est, inquam, cor meum*, id est voluntas animæ meæ parata est ad patiendum. Hoc autem bis ad assercionem ponit, et magis in hoc suos auditores ut ad hoc idem pro eo parati sint instruit. Et ego sic paratus *cantabo* tibi interiori devotione, *et psallam* exterius bona operatione, et hoc *in gloria mea*, id est in consideratione gloriæ meæ. Considero nempe ob hoc me esse glorificandum, cum immortalis flam et impassibilis. Exhortatur autem humanitatem suam ad cantandum et psallendum, ut per hoc veniat ad resurrectionem; et non ponit ipsum cantare et psallere; sed æquipollenter ponit exsurgere, quod est effectus istorum, et per hoc intelliguntur causæ, scilicet cantare et psallere. Dico quod *paratum est cor meum* ad hoc ut patiar, et quia *cantabo et psallam*, et sic fiat, o humanitas mea, *exsurge*, id est merere exsurgere per mortis obedientiam, et per cantationem et psalmum: tu humanitas dico existens *psalterium et cithara*. *Psalterium* quidem secundum superiora, id est secundum virtutes et bonas operationes quibus Deum laudas ad modum psalterii, quod ex superiori sonat, et *cithara* secundum inferiora, scilicet secundum mortalitatem et passibilitatem, quæ etiam Deum laudant patiando, et pro ejus obedientia moriendo a similitudine citharæ sonantis ex inferiori. Velsic: Dico quod *psallam* in consideratione gloriæ meæ, et ut glorificeris, o caro, *exsurge psalterium et cithara*, scilicet tu nunc existens cithara secundum inferiorem naturam mortalitatis et passibilitatis, *exsurge* a morte ut sis psalterium adipiscendo superiorem naturam immortalitatis et impassibilitatis. Dico, *exsurge*, et sic erit: *Exsurgam* revera, et hoc *diluculo*, id est in mane tertiæ diei. Hoc **436** quod terminum resurrectionis ponit, facit ad fidei nostræ certitudinem, et ad majorem suæ humanitatis exhortationem. Exsurgam, inquam, et per hoc *confitebor tibi in populis*, id est veros confessores tibi pariam in populis Judaicis; *et psallam tibi in nationibus*, id est tales tibi pariam per fidem in nationibus gentium, qui tibi psallent. Et non solum per hoc quod exsurgam confitebor et psallam; sed et per hoc *quia magna misericordia tua*, ego scilicet misericordia tua magna, per emphasim, eo quod per obedientiam passionis meæ magna misericordiæ beneficia generi humano largieris; exaltabor *super cælos* materiales, eos corporaliter ascendendo, et Spiritum sanctum mittam, cujus inflammatione confessores et psallentes instituentur. Vel exaltabor *super cælos*, id est super angelos immortalis et impassibilis effectus, qui secundum mortalitatem et passibilitatem paulo minus ab eis modo sum minoratus, et sic instituum confessores et psallentes. *Et veritas tua*, id est ego per emphasim tua veritas, per quem verificabitur promiss-

sio tua, exaltabor usque ad nubes constituendas, id est usque adeo ut etiam constituam prædicatores. Confessores, inquam, pariam et psallentes per resurrectionem et exaltationem meam, et ut pariantur exaltare super cælos materiales, vel super angelos, o Deus verbum mihi personaliter unitum. Non dicit hoc de Verbo, quia Verbum sine tempore sit Patri et Spiritui coæquale, sed propter humanæ naturæ personalem unionem indissolubilem, quæ passa est et exaltata, aliquando legitur Verbum passum, et super cælos exaltatum.

Exaltare, inquam, *super cælos*, o Deus Verbum, id est fac me humanam naturam exaltari, et sic super omnem terram tam super Judæos quam super gentes exaltetur gloria tua, scilicet per hanc exaltationem omnis modi gens ad tui notitiam veniendo, te Deum esse super omnes cognoscat et glorificet. Vel sic : *Exaltare*, Deus Pater, me exaltato super cælos materiales, vel super angelos, scilicet exalta me super cælos, et per hoc apud homines exaltaberis, et me exaltato super omnem terram, subjiciendo mihi eam per fidem, exaltetur gloria tua super omnem terram, ut te scilicet per mei notitiam cognoscendo corde, ore glorificetur et opere. « Nemo quippe veniet ad te Patrem, nisi per me Filium (Joan. xiv, 6). » Fac, inquam, me resurgere, et exalta me super cælos, ut per hoc dilecti tui futuri liberentur a potestate diaboli. Ut autem ad hanc exaltationem pertingam, *salvum fac me* prius a morte resuscitando *dextera tua*, id est potentia tua, et ut salvus sim, *exaudi me* orantem de hac salvatione. Quoniam autem dixerat *exurgam*, et *confitebor*, et exaltabitur *super cælos misericordia tua*, et usque ad nubes *veritas tua*, ne hoc verum esse dubitaretur, ideo quia humiliter oraverat istud auctoritate Verbi, sibi interius loquentis, comprobatur sic : Dixi, *exurgam*, o auditores, etc. Et ne verum hoc esse dubitetis, scitote quia Deus verbum in me sancto suo personaliter existens locutus est hæc mihi. Et tunc cum *exurgam* exsultabo, sciens quod mors ultra mihi non dominabitur (Rom. vi, 9). » Et ut mei mecum exsultent in futura resurrectione in die novissimo *dividam* a massa perditorum *Sichimam*, id est humerosos fideles meos, videlicet hic in humeris cordis jugum præceptorum meorum fidenter deferentes, et *dimetiar*, id est colligam a damnandis *convallibus tabernaculorum*, id est tabernaculantium, scilicet illos humerosos colligam, ut mecum exsultent, qui cum sint in tabernaculo, id est in militia præceptorum meorum, convallis sunt, id est humiles; sine humilitate quippe infructuosum est Deo militare. Et ideo *dividam* humerosos a perditis, quia *meus est Galaad*, id est mihi deditus est *acervus testimonii*, scilicet congregatio martyrum qui *Sichima* sunt. Et *meus est Manasses*, id est mei sunt illi humerosi, qui, et si non sunt *Galaad*, saltem *Manasses* sunt, id est obliuiscetes **437** terrena, et extendentes se ad æterna, et illi humerosi qui sunt *Ephraim* fructificantes, et in se et in aliis per præ-

dicationem suam bona opera, sunt susceptio mei, id est suscipiunt hic me per obedientiam et conformitatem mei, inquam, *capitis*, scilicet quem suscipere debent cum eorum caput spirituale sim. Et ut universaliter omnem *Sichimam* comprehendam.

Juda rex est meus, id est illi humerosi mei sunt, qui, cum sint confessores peccatorum suorum, sunt etiam se bene operando regentes. Hoc autem accipiendum est de fidelibus ex Judæis, eo quod *Sichima* locus sit in Judæa, et *Galaad* mons. *Manasses* autem et *Ephraim* et *Judas*, viri Judæi fuerunt. Addit autem de fidelibus ex gentibus, sic : Non solum *meus est Galaad et Manasses et Ephraim*, sed et *Moab*, id est gentilis populus, qui huc usque fuit exlex, et sine Patre Deo : est *lebes spei meæ*, id est refectionio spei meæ ex ipsius, scilicet divisione a perditis in futuro lætitia refici; sicut aliquis in lebe pleno carne qualibet spem refectionis habet. Vel sic : *Moab lebes*, id est gentilis populus futurus lebes, id est excoquens in se omnem superfluitatem, et molliens cor suum per fidem, durum prius per infidelitatem existens, sicut in lebe duri cibi molliuntur, et superfluis eorum humor excoquitur, erit *spei meæ*, id est pertinere ad spem meam, scilicet spem habeo ex ejus salute reficiendi. *Moab*, inquam, erit *lebes spei meæ*. Per hoc autem mihi *Moab* populum gentilem adjungam, quod in *Idumæam extendam calceamentum meum*, id est in ipsam plebem gentilem extendam prædicatores meos. Vel *calceamentum meum*, id est notitiam humanitatis meæ, et per hoc *alienigenæ*, id est gentiles qui sunt alienigenæ, id est alieni a me inimicando mihi per infidelitatem amici facti sunt, id est mihi sicut amici per fidem. *Moab*, et *Idumæa*, et *alienigenæ* idem sunt. Quare vero prædicatores et humanitas Christi calceamentum dicantur, et quare plebs gentilis *Idumæa* in psalmum LIX est ostensum, et quandoquidem antequam in *Idumæam* perveniam, oportet me deduci in civitatem munitam. *Quis deducet me in civitatem munitam*, id est quis deducet animam meam localiter in infernum, ut inde fideles meos extraham, et principem tenebrarum vinciam; et sic post *quis deducet me*, id est mei notitiam usque in *Idumæam*, id est usque in plebem gentilem? *Nonne tu Deus* me deduces, *qui repulisti nos*, id est qui visus es meos repulisse a gratia tua, faciendo mortales et passibiles? Hoc autem ex nimia affectione sic interrogative ponitur. Et est æquipollens ac si diceret : Ut *Idumæos* mihi adjungam : tu Deus, qui meos per Adam repulisti, deduc me prius in infernum ad eum expoliandum, et diabolium vincendum, et sic post in *Idumæam* me deduces. Civitas munita dicitur infernus, eo quod omnibus interius existentibus difficilis sit ad exeundum, sicut civitas bene clausa et munita captis hostibus gravis est ad egrediendum. Quod dicit *repulisti nos* se membris suis adjungendo ex nimia dilectione facit, quia membra et caput Christus unum sunt. Et quandoquidem meos repulisti mortales et passibiles faciendo, et in eis vir-

tutes interiores debilitando : non, id est nonne *ex-
ibis Deus in virtutibus nostris*, id est nonne venies per
gratiam in auxilio virtutum meorum ? Utique exhibis
in auxilio virtutum meorum, ne a diabolo superentur,
a similitudine strenui auxiliatoris, qui cum ali-
quibus ad bellum contra hostes exeuntibus in
auxilium exit. *Exibis*, inquam, ita tamen ut multas
tribulationes meos oporteat pati, quæ eis erunt ad
auxilium coronæ adipiscendæ. Et ita sit concedo
ut multiplicem tribulationem sustineant, et de ipsa
tribulatione da nobis, id est meis auxilium, scilicet
fac ut ipsa tribulatio sit eis ad auxilium coronæ ad-
piscendæ. Ideo vero concedo ut patiantur quia cor-
porea et continua *salus hominis vana est*, scilicet
infructuosum est, et potius ad detrimentum, ut ali-
quis salute terrena continue **438** utatur. « Flagel-
lat enim Deus omnem filium quem recipit (*Heb.*
xii, 6). » Facit autem apostropham ad auditores,
ad eorum instructionem, sic : Exhibi, inquam, Deus,
in virtutibus meorum, o auditores, et per hoc in *Deo*
firmiter fundati et innixi *faciemus virtutem*, id est
mei facient quidquid attinet ad virtutem, bona opera
scilicet ; vel facient virtutem, id est fortem et, ut
ita dicam, virtuosam victoriam de omnibus hosti-
bus visibilibus et invisibilibus, et ipse Deus qui meos
in Adam repulit, ad nihilum efficacitæ deducet in-
imicos nostros, id est inimicos meorum ad hoc per
auxilium potentie deducet tam visibiles quam in-
visibiles, ut nihil loci habeat in eis assultus ipsorum
inimicorum.

IN PSALMUM CVIII.

Titulus centesimi octavi. *In finem Psalmus David.*
Quod exponitur. *Psalmus* iste ascribendus est *David*
Christo tendenti in finem, id est in perfectam con-
summationem immortalitatis et impassibilitatis. In
hoc enim psalmo Christus Deum Patrem orat, ut se
quem inimici sui deprimerent nitentur, laudabiles
ostendat resuscitando, immortalem et impassibilem
faciendo, et mundum sibi subjiciendo. Agit etiam
de eorumdem inimicorum dolositate, odio et impu-
gnatione. Et concessive agit de eorum multiplici
damnatione. Agit insuper de suorum confessione et
laude, hoc autem ea intentione facit ut per hoc quod
orat, se esse verum hominem ostendat ; per hoc
vero quod eorum ostendit damnationem multiplicem
et suorum confessionem et laudem, se Deum esse
demonstrat et omnipotentem. Agit etiam ea inten-
tione de inimicorum damnatione ut alios exterreat
ab eorum conformitate.

Deus Pater, laudem meam ne tacueris scilicet ne
permittas taceri laudem meam. Quod est dicere :
Fac manifestum per resurrectionem meam et totius
mundi subjectionem me usquequaque esse laudabi-
lem. Hoc autem ea occasione oro, quia os peccatoris,
autonomastice, et os dolosus, autonomastice, Judæ
scilicet *apertum est super me*, id est aperitur ad
hoc ut opprimat me. Peccator quippe per antono-
masiam Judæ dicitur, eo quod Dominum et magi-
strum suum tradidit. Dolosus etiam, eo quod cum

A sub pacis osculo prodidit, qui ad ejus oppressionem
os aperuit, cum dixit : « Quid vultis mihi dare et
ego vobis cum tradam ? » (*Matth. xxv, 15.*) Os, in-
quam, dolosi super me aperietur, et non solum hoc,
sed etiam Judæi quibus ipse me tradet locuti sunt,
id est priusquam eis tradar loquentur, *lingua dolosa*,
dicendo : « Magister, scimus quia verax es (*Marc.*
xii, 14). » etc., et hoc *adversum me*, id est ad hoc
dolose loquentur, ut deceptione sua, mihi noceant.
Et non solum dolose adversum me loquentur, sed
et sermonibus odii circumdederunt me, id est circum-
dabunt, scilicet tot amarus sermones designantibus
odium effundent in me, ut totus per emphasim vi-
dear ex his circumdatus et circumvallatus. Dolosi
quippe sermones odium non designant, sed amorem
mentiantur. Non solum autem hæc facient, sed et
expugnaverunt me, id est impugnabunt me, et bla-
sphemiis et tribulationibus multis, quatenus me sic
expugnent, ut quod verum est, me negare faciant,
scilicet Dei Filium esse. Impugnabunt, inquam, et
hoc *gratis*, id est sine occasione aut utilitate ; quod
est quidem gravius quam si gratis non facerent. Non
tantummodo vero dolose et otiose loquentur *adver-
sum me*, sed et *detrahebant*, id est detrahent in oc-
culto mihi pro eo quod deberent tale quid dicere, ut
me diligere, id est ut per illud dictum comproba-
rent se me diligere. Quod est dicere : Cum debeant
proferre verba quæ pertineant ad dilectionem, pro-
ferent verba pertinentia ad detractionem. *Ego autem*
cui ipsi detrahent *orabam*, id est pro eorum salute
C orabo, et in hoc ipsi magis rei, cum orantis pro se
sint detractores, dico **439** quod dolose et amare
et detractorie de me loquentur, et impugnabunt me.
Et hæc omnia mala posuerunt adversum me, id est
ponent mihi nociva, et hæc pro bonis multis, quæ
eis feci. Quod est dicere : Cum eis bona plurima fe-
cerim, ipsi contrario mala retribuunt, et tanto
magis culpabiles. Et ponent odium pro dilectione
mea, erga eos habita, scilicet, cum eos diligam ipsi
me odio habebunt. Ostensio a parte boni et a parte
mali.

Ostensa inimicorum dolositate et impugnatione,
concessive agit de eorum damnatione, et prius quidem
de damnatione Judæ, eo quod inter alios precipuus
existat. Et hoc sic dicit : Dico quod os dolosi super
me aperietur. Ideoque, Domine Pater, *constitue su-
per eum peccatorem autonomastice*, id est permittit
ut ei peccator ex toto dominetur. Exponit vero de
quo peccatore dicat, cum addit : *Et diabolus*, anto-
nomastice, peccator *stet a dextris ejus*, id est repu-
tetur ab eo esse a dextris, scilicet bonum reputet
esse et utile, diabolo servire. Bonum quippe et utile
reputavit diabolo servire, cum cogitavit impie de
magistri proditione. Per dexteram sane bona et
utilia solemus assidue denotare. Vel sic : *Diabolus*
stet, id est perseveret a dextris ejus, id est usus
dextera ejus, scilicet circa bona opera ejus per-
sistat, ut ea penitus per mala opera præponderantia
deducat in irritum. *Et cum judicatur*, id est cum

hoc sit quod a justo judicio Dei pro scelere suo jam A
 sit judicatus, id est condemnatus, non evadat judi-
 cium illud salubriter pœnitendo in hac vita; sed
 exeat de hac vita *condemnatus*, id est moriatur in
 damnatione illa. *Et oratio ejus*, id est pœnitentia
 ejus, quæ per orationem accipitur, eo quod pœni-
 tentes orent, fiat tendens in peccatum, scilicet,
 ad hoc pœnitentia ejus fiat ut se suspendat, quod
 gravissimum peccatum erit. Scribit enim sanctus
 Hieronymus Judam magis Dei clementiam in sus-
 pendio sui offendisse quam in Christi prodicione.
 Vel oratio, id est optatio ejus quam cum oratione
 faciet, fiat tendens in peccatum, scilicet nihil op-
 tet, nisi quod ad peccatum attinet; et *fiant dies*
ejus pauci, id est paucis diebus vivat. Ne vero
 gradus apostolatus ejus propter ejus reatum videre-
 tur sic esse delonestatus ut nullus in ejus loco
 deberet substitui, addit *et episcopatum ejus*, id est
 sublimem gradum apostolatus ejus, *accipiat alter*,
 scilicet Mathias (Act. XVIII, 16). Per hoc innuit
 quoniam in gradu unde expelluntur indigni prælati,
 alii qui digni sint, debent substitui. Agit quoque
 concessive de inimicorum Judæorum damnatione,
 quos Judæ filios et uxorem vocat per similitudinem.
 Filios quidem, eo quod tunc ab eo sunt in peccato
 geniti, cum eis facultatem Dominum occidendi
 præbuit. Uxorem autem, eo quod illi associati
 fuerint per conformitatem ad mala opera procrean-
 dum, sicut uxor associatur viro ad filios procrean-
 dos, cum prius Dei filii essent, æternam nisi pec-
 cassent hæreditatem adepturi, et Dei uxor sibi per
 ejus notitiam ad procreanda bona opera copulati.
 Hoc autem sic dicit: Concessive de Judæ damna-
 tione egi, concessive etiam ago de damnatione
 filiorum ejus. *Fiant*, scilicet filii ejus Judæi or-
 phani, a Deo Patre, cujus filii fuerunt, eo quod filii
 ejus Judæ erunt; *et uxor ejus* plebs Judaica *filii*
vidua a Deo vero marito, cujus uxor fuit, eo quod
 ejus Judæ uxor efficietur. Non solum vero fiant
 orphani, sed et *transferantur de terra sua filii ejus*,
 et non sit ut post aliquem certum locum habeant,
 sed ut sint *semper nutantes*, id est nulli loco firmi-
 ter inhærentes *et mendicent*, id est semper ope al-
 terius egeant.

Quia vero possent transferri vel dolo vel quo-
 libet alio modo, addit: *Et sic dico transferantur*,
 ut vi a Romanis *efficiantur de habitationibus suis*. Et
 in futuro *scrutetur*, id est exigat *fenerator* diabolus
omnem substantiam ejus, id est peccata non quod
 peccata sint substantia, sed ad similitudinem dictum
 440 est, eo quod sicut fenerator aliquis substan-
 tiam suam ad usuram dat, ita diabolus cum substan-
 tiam aliam non habeat, peccata ingerit, ut inde
 pœnam exigat in futuro. Quæ dicitur usura, eo
 quod ipsum fœnus peccati excedat, cum peccatum
 ad tempus sit, et ipsa æterna. Deus quoque fenera-
 tor dicitur, eo quod substantiam suam ad usuram
 accommodat; dat videlicet intellectum et quinque
 sensus corporis, ut eorum officio bonorum operum

usuram colligat. Quam pro certo usuram Deus exi-
 git, cum pœnarum examinatione ab his qui hic
 fœnus sibi traditum negligunt multiplicare. Juxta
 vero has ambas sententias littera sic exponitur.
Fenerator Christus vel diabolus *scrutetur a Juda*
omnem substantiam ejus, id est exigat ab eo pœnas
 pro omni substantia sibi commissa. Christus scili-
 cet, ideo pœnam exigat, quia substantiam intellectus
 et quinque sensuum, quam ei accommodaverat,
 multiplicare neglexit. Diabolus autem, eo quod
 substantiam peccatorum quam sibi accommodavit,
 multiplicare satagit: *Et non solum hoc*, sed et si ad
 aliqua bona opera laboraverit, maligni spiritus adeo
 alieni facti diripiunt illos *labores ejus*, id est eripiant
 ei cumulum malorum fructuum, id est laborem illo-
 rum operum bonorum. *Scrutetur*, inquam, *fenerator*
omnem substantiam ejus, et tunc non sit illi aliquis
 sanctorum *adjutor*, qui pro eo interpellet; *nec sit*
 aliquis sanctorum qui orationibus suis *misereatur*
pupillis ejus Judæis, scilicet qui ejus filii existendo,
 fient a Deo Patre pupilli. *Et fiant ipsi Judæi nati*,
 id est *filii ejus in interitum*, id est per ejus filiationem
 præcipitentur in interitum æternum; *nomen ejus*
Judæ deleatur, id est destruat ut non sit in libro
 viventium, quod ibi scriptum fuit, quantum ad Dei
 misericordiam; sed ipse debet per sui nequitiam.
Deleatur, inquam, *nomen ejus*, et hoc *in generatione*
una, id est in generatione diei judicii, quæ una
 dicitur, eo quod tunc justis omnibus et cor unum, et
 anima una (Act. IV, 32). Erit enim Deus omnia
 in omnibus. Ut autem ipse Judas multipliciter puniatur,
iniquitas patrum ejus carnalium qui iniquis-
 simi fuerunt, *redeat in memoriam*, quæ modo vide-
 tur oblivioni tradita; et sic redeat ut sit *in conspectu*
Domini, scilicet conspiciat eam Dominus, ut eam in
 Juda puniat, eo quod ipsos patres in ini-
 quitate superaverit.

Et peccatum matris ejus carnalis, quæ valde pec-
 catrix existit, non *deleatur* a memoria Domini, sed
 in ipso puniatur. Certum est autem Deum peccata
 patrum in illis filiis punire, qui sunt patribus in
 iniquitate conformes, juxta illud: « Visitans iniqui-
 tatem patrum in filiis usque in tertiam et quartam
 generationem (Exod. XX, 5). » Certum etiam est
 Deum in illis filiis patrum peccata non punire, qui
 bono operi vacantes, patribus in iniquitate confor-
 mari contemnunt. Unde per prophetam: « Filius
 non portabit iniquitatem patris (Ezech. XVIII, 20). »
Peccatum, inquam, *matris non deleatur*, sed iniqui-
 tas patrum et peccatum matris *fiant semper contra*
Dominum, id est coram Domino, ut ea non obli-
 vescatur a similitudine rei, contra oculos positæ, quæ
 non facile oblivioni datur. *Et memoria eorum* filio-
 rum Judæ *dispereat de terra viventium*, quam sibi
 temere attribuunt, ut nec memoria eorum ibi ha-
 beat, et hoc de Juda et filiis ejus concedo, *pro*
quod non est Juda recordatus, id est non recorda-
 bitur, nec ipse nec filii ejus *facere misericordiam*
 erga me Dominum et Deum, qui tot eis beneficia

contuli. *Et persecutus est*, id est persequetur Judas mortificare hominem inopem et mendicum, scilicet persequetur me, ut me mortificet mea natura qua homo sum inops, id est insufficiens per me liberari, et mendicus, id est ope egens alterius. Quod est dicere: Persequetur ut mortificet me hominem mortalem et passibilem, et etiam pro damnationis ejus compassione compunctum corde, in quo magis reus erit, eo quod videlicet pro se compunctum fuerit persecutus. *Et dilexit maledictionem*, id est diligit **441** Judas causam maledictionis malam; scilicet operationem, *et venit ei ideo maledictio æterna et noluit benedictionem*, id est nolet causam benedictionis æternæ, scilicet bonam operationem, *et elongabitur ab eo ipsa benedictio; et induit maledictionem sic, ut vestimentum*, id est adjungit sibi pravam voluntatem tradendi me, quæ causa maledictionis erit, sicut corpori vestimentum adjungitur. Bene vero ponit eam indui, sicut vestimentum. Sicut enim vestimentum adjungitur corpori, cum ei naturale non sit, ita et mala voluntas animæ adjungitur per consensum, cum extra naturam ejus sit. *Et intravit*, id est intrabit mala voluntas illa in interiora animæ ejus, sicut aqua, quæ etiam interiora carnis intrat. Tunc, scilicet, dicitur mala voluntas animæ interiora intrare, cum non solum anima consentit, sed etiam ad pravam voluntatem perficiendam toto nisu laborat, a similitudine hostis, qui magis timendus est, cum jam urbem intrat, quam cum adhuc de foris valde vicinus est. Et ut magis dicam, intrabit adeo ut sit jam in omnibus ossibus, id est viribus animæ superatis, scilicet ratione et libero arbitrio, sicut oleum, quod non solum carnem, sed et ossa penetrat. Tunc quidem mala voluntas dicitur ossa animæ penetrare et confringere, cum ratione et libero arbitrio infirmitas ad operationem pertingit, a similitudine hostis, qui perniciosior est, cum jam urbis munitiones obtinuit, quam tunc cum urbem solummodo intravit.

Quandoquidem autem causam maledictionis interiorius induit, fiat ei sicut vestimentum quo operitur homo exterior, ut sicut vestimentum illud exterior apparet, ita et mala voluntas in aperto fiat per hoc, quod se suspendet, et fiat ei sicut zona qua semper præcingitur: ut sicut zona illa qua præcingitur eum promptiorem et expeditiorem facit ad operandum, sic et mala voluntas illa illum promptiorem et expeditiorem faciat ad se suspendendum et perenniter occidendum. Non enim cum Deus ad hoc excæcationis venire permitteret ut se interficeret, nisi mala voluntas Dominicæ proditionis hujus interfectionis causa præcederet. Dico de Juda quod persequetur me inopem et mendicum, et quod diligit maledictionem et induet eam sicut vestimentum. Et non solum hoc opus est Judæ ut me persequatur et diligit, et induat maledictionem; sed etiam hoc idem opus erit eorum qui mihi detrahunt, id est hoc idem operabuntur Judæi, ut me scilicet persequantur, et maledictionem in-

duant et diligant. Mihi, inquam, detrahunt existenti apud Dominum, id est æqualitate essentiæ Domini Patris, in hoc, scilicet mihi detrahunt quod Dei me Filium esse negant, cum tamen apud Dominum sim, juxta illud Joannis: « Verbum erat apud Deum (Joan. 1, 1). » Per hoc quod se dicit apud Dominum esse, innuit quod qui detrahit ipsi Filio, detrahit et Patri Domino, juxta illud: « Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem (Joan. 7, 23). » Vel sic: Quia de maledictione Judæ et Judæorum egerat, ne videretur imprecative et causa malevolentiae sic egisse, ostendit pro malis meritis eorum se hoc concessive dicere, sic: Dixi fiant dies ejus Judæ pauci, et fiant filii ejus orphani, et non sit illi adjutor, et fiant nati ejus in interitum, et cætera talia, et hæc non imprecative dico, sed concessive. Hoc enim, id est hanc multiplicem maledictionem promeretur malum opus eorum, qui detrahunt mihi, existenti apud Dominum, scilicet malum opus Judæ et filiorum ejus. Et non solum eorum qui mihi detrahunt, sed et qui loquuntur mala adversus animam meam auferendam, scilicet qui hoc ad invicem loquuntur qualiter animam auferant. Et ideo tu, Domine, Domine, qui potens es, cum Dominus omnium sis, fac mecum resurrectionem et mei glorificationem. Ac si dicat: Ego merito obedientiæ meæ operor **442** resurrectionem et glorificationem meam, et tu fac mecum ista auxilio potentiæ tuæ, et hoc propter nomen tuum glorificandum. Nam per me glorificatum, tu quoque glorificaberis, sicut in me blasphemato, tu etiam blasphemaris. Unum enim sumus, et ideo debes facere mecum, quia suavis est mihi, id est delectabilis misericordia tua, scilicet mihi delectabile est non austerum quod per mortem meam genus humanum misericorditer reparare disposuisti. Quoniam autem dixerat, fac mecum, et non determinaverat quid faceret, determinat hoc, addendo sic: Fac mecum, inquam, et hoc scilicet fac:

Libera me a mortalitate et passibilitate resuscitando me, et necesse est ut hoc orem, quoniam ego qui secundum aliam naturam sum Deus immortalis et impassibilis et omnipotens, secundum humanam naturam sum egenus, id est impotens alterius ope liberari quam tua, et pauper, id est insufficiens ope mea salvari. Quod est ac si dicat: Mortalis sum et passibilis, et non sic potens ad patiendum ut nihil patiar: sed ita quod cor meum conturbatum est, id est anima mea, conturbabitur timore mortis, et hæc tamen conturbatio est intra me, id est in potestate mea scilicet hoc non sit præter voluntatem et dispositionem meam, cum Deus sim et omnipotens. Hoc autem ad hoc ponit, ne quod oraverat videretur coactus pati. Et non solum conturbabor, sed etiam ablatus sum existens sicut umbra in vespere, cum a montibus declinat, id est auferat a discipulis meis, cum capiar non spiritaliter, sed localiter. Auferat, inquam, existens similis umbre a montibus declinanti, id

est descendenti. Sicut enim circa vesperum umbra descendens a montibus paulatim crescens, accedit ad noctem; sic et ego a meis ablati, patiendo paulatim ad mortem accedo, et cum auferar Judæis me capientibus, *excussus sum sicut locustæ*, id est mei a me excutientur, et fugient instabiles sicut locustæ, juxta illud propheticum: « Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis (Zach. xiii, 7; Math. xxvi, 31). » Non solum autem a me excutientur localiter, sed et *genua mea infirmata sunt*, id est apostoli etiam qui genua mea dicuntur; eo quod per eos ferar in notitiam hominum, sicut fertur per genua corpus. Infirmabuntur in fide, ut etiam de resurrectione mea sint dubitaturi; illi quippe infirmati sunt qui cum hæsitatione dixerunt: « Nos putabamus quod hic esset redempturus Israel (Luc. xxiv, 21). » Infirmabuntur, inquam, et hoc continget a jejuniis panis illius, qui de cælo descendit (Joan. vi, 41), mei videlicet. Quod est ac si dicat: Inde eis continget hæc infirmitas, quod me absente, jejunii erunt a doctrina mea. Dixi quod auferar a meis, existens similis umbræ declinanti; et sic caro mea immutata est, id est immutabitur, ut ex animata fiat inanimata; et hoc propter oleum, humano generi dandum, ut omnibus detur gratia remissionis; quæ oleum dicitur, eo quod peccata sanat, et lumen animæ clarificat, ad similitudinem olei quod vulnera sanat, et oculos corporis clarificat. Et postquam caro mea immutabitur, *ego factus sum opprobrium illis*, id est ego qui ad hominum salutem patiens opprobrium nequaquam esse deberem, nam illis Judæis opprobrium, scilicet pro opprobrio magno reputabunt, quod de eorum genere natus sim. Vel, nam illis opprobrium, id est causa opprobrii: nam pro crucifixione mea in æternum opprobrium apud homines erunt; et non solum me crucifigent, sed etiam *viderunt*, id est cum delectatione aspicient me mortuum, habentes me spectaculum, et *moverunt*, id est movebunt *capita sua* cum derisione dicendo: « Alios salvos fecit, scipsum non potest salvum facere (Math. xxvii, 40). » Et quia caro mea immutabitur, et nam opprobrium, *adjuva me, Domine Deus meus*; et hoc modo adjuva: *Salvum me fac*, resuscitando et immortalem et impassibilem faciendo, et hoc *secundum misericordiam tuam*; ut sicut ampla est misericordia tua, ita et salus mea sit ampla.

Et, me salvato, *sciant* Judæi ipsa rei experientia, quod hæc manus **443** quam ipsi negligunt *tua est*, id est quod ego sum manus tua, id est Filius tuus secundum divinitatem, quod ipsi negant. Et, licet tibi sit hæc manus secundum divinitatem substantialis, tu tamen, Domine, *fecisti*, id est creasti eam, secundum humanitatem. Manus Patris Filius dicitur, eo quod per ipsum omnia Pater operatur. Cum se Deum et hominem verum ostendit, destruit et illorum hæresim qui eum esse hominem solum, et eorum qui eum esse Deum tantum asseruerunt. Vel sic: Et per mei salvationem sciant quod hæc

manus, id est hæc operatio mortis meæ, tua est, non ex eorum potestate; et hoc modo *tua*, quod tu, Domine, *fecisti*, id est disposuisti eam. Enuntiat autem futurum esse, quod oravit, ne videretur ex diffidentia orasse, sic: Dixi adjuva me, Domine, et sic facies. *Maledicent illi*, id est depriment me in mortem Judæi; et *tu benedices*, id est exaltabis me resuscitando. Et quia *maledicent confundantur*, id est erubescant non ad utilitatem suam Judæi *qui insurgunt*, id est insurgent in me verbis et tribulationibus; *servus autem tuus ex opposito lætabitur*, de perenni gloria adeptus ego, scilicet, lætabor quia servus tuus sum in nullo tibi resultans. *Confundantur*, inquam, et non parum, sed *induantur*, id est circumdentur pudore per emphasim Judæi *qui detrahunt mihi*, ad similitudinem corporis, quod a re induta circumdatur. Quod est dicere: Plenariam habeant confusionem, et non simplicem confusionem, sed *operiantur*, id est aperte circumdentur *confusione sua*, id est confusione quam malis actibus suis promerentur, *sicut diploide*, id est ad modum duplæ vestis. Scribit sanctus Hieronymus diploidem esse chlamidem duplam, cujus una pars interior, altera vero est exterior. Unde congrue Judæi dupla confusione dicuntur operiti fuisse, sicut diploide. Una quidem confusione interius in anima, et si non ad penitentiam in resurrectione Christi et ascensione: altera vero exterius in ipsorum captione et dispersione. Dico quatenus illi *confundantur*, ego autem *confitebor Domino*, o auditores, *in ore meo*, id est mei confitebuntur laudem Domino, non solum corde, sed et ore suo, non tacendo præ timore infidelium; et hoc *nimis*, id est valde. « Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem (Rom. x, 10). » Et non coram paucis infidelibus mei laudabunt Dominum, sed *in medio multorum laudabo illum*, id est in manifesto multorum infidelium laudabunt eum ore, non reformidantes minas eorum; et inde continget hæc laus, quod ipse Dominus *astitit*, id est astabit a dextris mei *pauperis*, scilicet, patrocinabitur mihi secundum illam naturam, qua pauper sum; ad similitudinem patroni, qui a dextris pauperis stat, cui patrocinatur. Non enim patronus a sinistris esse dicitur, sed a dextris, cum per dextram prosperitas, per sinistram autem adversitas accipiatur. Astabit, inquam, a dextris ad hoc, scilicet, *ut faceret*, id est faciat *salvum animam meam a Judæis persequentibus*. resuscitando me, ne in morte detinear.

IN PSALMUM CIX.

Psalmi centesimi noni Titulus. *Psalmus David*, vel David prophetæ eo quod ipse hic loquitur, vel David Christi eo quod de eo hic agit Propheta. Et totus iste psalmus ad laudem ejus spectat: nam quia Propheta in superiori psalmo ipsum Christum induxerat orantem, ne laus ejus taceretur, eum laudabilem ostendit ex attestatione paternæ auctoritatis. Inducit enim ipsum Patrem ad ipsum Dominum Jesum loquentem et prædicentem ut conregnet sibi,

et ostendentem quod sibi consubstantialis sit et aeternus; et jurantem quod sacerdos erit in aeternum secundum ordinem Melchisedech. In hoc quoque eum esse laudabilem comprobatur, quia in futuro a dextris **444** Patris sedens, reges sibi rebelles hic confringet, et in nationibus judicando exaltabit humiles, et potentes et superbos deprimet, et hanc tanta potestas inde ipsi continget, quod torrentem passionis bibet.

Dixit Dominus Domino meo. Quod est dicere: Dominus Pater dicit non verbis, sed interiori ineffabili dicere, Domino meo Christo; et hoc dicit assidue, ex quo Divinitas humanitati erit unita. Et ecce quid dicit: *Sede a dextris meis*, id est congrega mihi, a similitudine regis, qui filium suum quem sibi conregnare constituit, a dextris suis in regali throno suo consedere facit. Cum Propheta, Dominum Christum, Dominum suum dicit, Judaeorum infidelium partem auctoritate sua comprimit, qui eum Deum et Dominum esse negaverunt. Contra Judaeos quippe incredulos in hoc psalmo agere videtur, et est hoc aequipollens ac si patenter eis dicat: Negabitur, o Judaei increduli, Christum Deum et Dominum esse, quem ego tamen Dominum futurum esse intelligo, et Patri conregnaturum. Vel, *sede a dextris meis*, scilicet post mortis passionem merito obedientiae tuae quiesce ab omni labore: a similitudine sedentis, qui quiescit. *Sede*, inquam, et hoc in *dextris meis*, id est, quiesce existendo in potentioribus meis, in immortalitate scilicet et in impassibilitate: *sede*, inquam, *a dextris meis*, et tandiu *sede*, donec ponam inimicos tuos, et gentes et Judaeos, *scabellum pedum tuorum*. Quod est dicere: Tandiu mihi conregna, donec omnes illos qui tibi inimicantur, nolentes tibi subjici, ponam *scabellum*, id est subditos tibi ut *scabellum pedibus* est subditum. *Scabellum*, inquam, *pedum tuorum*, id est tuae stabilitatis, quae per pedes accipitur, eo quod pedibus statur, scilicet, donec eos sic tibi subjiciam ut tu super eos stes, id est perseveranter regnes. Non dicit ideo donec ponam inimicos tibi subditos, quod non et modo ipsi subditi sint, alioquin enim Deus non esset; sed quia cum ei subditi sint quantum ad rei veritatem, non sunt tamen subditi, quantum ad eorum cognitionem. Quorum in hac vita ad fidem venientes spontanea, se subditos esse cognoscent, reliqui vero qui ejus subjectionem hic cognoscere negligunt, in futuro tandem se perenniter subditos esse, velint nolint, per tormentorum exhibitionem cognoscent. Unde Psalmista alibi: «Omnia subjecisti eub pedibus ejus (Psal. III, 7).» Est autem hoc ac si sic positum esset: *Sede a dextris meis* mihi conregnando, donec cognoscere faciam *inimicos tuos* omnes et gentes et Judaeos, quod ipsi vere sunt *scabellum pedum tuorum*, id est tibi semper subditi. Quidam scilicet cognoscent, venientes ad fidem; quidam autem tandem in futuro conducentur in justam damnationem.

Notandum quod non ideo dicit eum a dextris sed-

tere, donec inimicos *scabellum* ponat, quia et post in aeternum sedeat; sed quia tunc eum sedere manifestum erit, eum tunc sessurum esse debere non oportuit. Nunc autem eum sedere ad instructionem fidei nostrae confirmat, eo quod ejus sessio modo adhuc inimicis ejus non est cognita. Postquam verba Patris ad auctoritatem commendationis Filii apposuit, Propheta in sui persona, ad ejus commendationem, agit sic: Dixi, o Domine Christe, quod hoc dicit tibi Pater: *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos in futuro scabellum pedum tuorum*. Qui videlicet Dominus Pater hic interior, antequam omnes inimici ponantur *scabellum*, emittet ex Sion *virgam virtutis tuae*, id est dilatabit ex Sion ex Judaico populo, scilicet *virgam virtutis tuae*, id est regnum virtutis tuae: quod scilicet cum virtute aequitatis moderaberis. Per *virgam* quidem sceptrum, per sceptrum autem quod regni signum est, regnum accipimus: et est hoc aequipollens ac si sic poneret: In Judaeorum Ecclesia primitiva parabit **445** tibi regnum Dominus Pater, et a Judaeis emittet, id est extendet, regnum tuum in gentibus, ut complures ex ipsis gentibus tibi voluntarie per obedientiam subjiciantur; et sic in hac vita in medio, id est in communi, *inimicorum tuorum* tam Judaeorum quam gentilium dominaberis, id est dominaberis communi: et fidelibus ex Judaeis et gentibus inimicis tuis per infidelitatem existentibus; et concedo ut ita sit. *Dominare*, scilicet in medio, id est in communi, *inimicorum tuorum*, Judaeorum et gentilium, id est inimici tui communi: et te Dominum esse cognoscent; et tu dominaberis dirigendo eos de bono in melius. Vel, *dominare in medio inimicorum tuorum*, id est in justis qui dicuntur medium *inimicorum*, id est infidelium, eo quod ab infidelibus eos persequentibus undique circumdantur; sicut illud quod medium est ab his, qui circumquaque sunt circumdatur. Apponit etiam Propheta ad Filii commendationem verba Patris enim dicit: *Tecum principium*, etc. Quod sic adaptatur: Posset queri quare Deus Pater diceret Christo: *Sede a dextris meis*, cum nulli alii dixerit hoc. Ad quod sic additur: Dixi: *Sede a dextris meis*, et te quidem decet sedere a dextris meis, quia genui te ineffabili generatione, ex utero, id est ex secreta essentia mea, quae per uterum accipitur, eo quod uterus est secreta pars corporis, et hoc ante *Luciferum*. Per hoc quod enim ante *Luciferum* genitum dicit, qui dignissimus inter angelos fuit, unde etiam superbiens corrui, innuit quoniam ante omnem creaturam eum genui; et per hoc eum non sic genitum esse ut creatura esset, secundum quod a Patre genitus est, ostendit. Hoc autem est ac si dicat: Ideo te decet sedere a dextris meis, quia mihi es Filius consubstantialis. Ne vero intelligeretur ex tempore genitus esse, praepositur, *tecum principium*. Quod est dicere: *Genui te*, ego, inquam, existens *tecum principium* omnium rerum, scilicet, sic te genui ut tamen principium omnium rerum simus, id est ut aeternus mihi sis, ut sci-

licet et per te omnia facta sint, sicut per me. Et bene ponitur mecum *principium*, sed *tecum principium*. Si enim poneret tu es mecum *principium*, posset a male intelligentibus errari, ut per hoc Patrem majorem Filio dicerent. Cæterum cum ponit ego sum *tecum principium*, cum nulli dubiam sit Patrem non esse Filio minorem, procul dubio per hoc innuitur eum esse eidem Filio coæternum et coæqualem.

Ostendit etiam in qua natura eum genuit, et ei coæternus et coæqualis sit, cum addit: *In die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum*. Quod sic adaptatur: *Genui*, inquam, *te*, et sum *tecum principium*, et hoc *in die virtutis tuæ*, et *in splendoribus sanctorum*, id est, in ea natura te genui, in qua tu es dies, scilicet, secundum divinitatem te genui, et tecum sum principium, quæ dies est, id est die clarior. Unde de se Christus dicit: « Ego sum lux mundi (Joan. viii, 12). » *In die*, inquam, *virtutis tuæ*, id est potentæ tuæ, scilicet, quæ divinitas est virtus et potentia tua; et *in splendoribus sanctorum genui te*, et sum *tecum principium*, id est eadem divinitate, per quam sanctos splendidos facis; ideoque splendor sanctorum dicitur (Hebr. i, 3). Et bene quidem dicitur pluraliter splendores, eo quod plures sanctos in moribus splendificat. Vel sic: Sum *tecum principium*, id est coæternus et coæqualis, *in die virtutis tuæ*, id est in divinitate, et *in splendoribus sanctorum*, id est in æqualitate splendorum sanctorum, scilicet, in æqualitate sancti Spiritus, per quem omnes sancti splendentur, qui plurali vocabulo splendores dicuntur, propter septiformem gratiam ejus. Ac si dicat: *Ego et tu principium* sumus, id est coæterni et coæquales. Vel sic multo melius legi potest: *Genui*, inquam, *te*, tecum existendo *principium*, quod palam erit me te genuisse, et *tecum esse principium in die virtutis tuæ*, id est in die iudicii, in quo manifesta erit virtus tua, quæ modo non omnibus apparet. Et palam erit *in splendoribus sanctorum*, id est in die illa virtutis **446** tuæ in qua sanctos tuos in æternum splendidos facies. Quod est dicere: Per sanctos tuos quos *in die virtutis tuæ* splendidos facies, palam erit quod mihi coæternus es et coæqualis et consubstantialis. Postquam ex ipsius Patris auctoritate comprobavit Christum Patri conregnare, et ipsi consubstantialem et coæternum et coæqualem esse, ex eadem auctoritate Patris comprobatur per eum sacerdotem factum, sacerdotium Leviticum in sacerdotium Melchisedech in æternum esse commutandum, sic: Dixi, o increduli Judæi, quod *Dominus Pater dixit*, id est, dicit *Domino Filio: Sede a dextris meis*, etc.; et non solum hoc, sed etiam *juravit*, id est jurabit, *Dominus Pater*, id est firmiter dicit et promittet interiori juratione *Domino Filio*, et sic quod *non pœnitebit eum* inde, id est non immutabit promissum suum, a similitudine pœnitentis. Jurabit, inquam, et ecce hoc jurabit tibi, o Christe: *Tu es sacerdos* constitutus *secundum* humanitatem, *secundum ordinem Melchisedech*, id est

secundum multiplicem dignitatem, quæ consideratur ordinatim in Melchisedech. Melchisedech quippe *rex justitiæ* interpretatur, qui fuit rex Salem, id est rex pacis sine patre, sine matre, neque initium dierum neque finem vitæ habens (Hebr. vii, 3). Non tamen ut ita esset in re, sed ideo dicitur esse sine patre, sine matre, neque initium neque finem dierum habuisse, quoniam in historia nihil de patre, nihil de matre, sive de initio, sive de fine dierum ejus legitur. Iste quoque Melchisedech sacerdos Altissimi legitur fuisse, et panis et vini sacrificium obtulisse. Hæc igitur omnia in Christo considerari potuerunt, qui nimirum justitiæ rex et totius pacis est, existens sine patre secundum humanitatem, et sine matre, et absque initio dierum et fine secundum divinitatem; qui, etiam sacerdos Altissimi Patris existens, veri panis et vini, scilicet corporis sui atque sanguinis, sacrificium in ara crucis obtulit. *Tu es*, inquam, *sacerdos secundum ordinem Melchisedech*; et hoc *in æternum*, id est ita ut sacerdotium tuum in loco sacerdotii Levitici, jam evacuati, admissum sit, durans in æternum in te et in tuis. In sui quidem persona sacerdos in æternum dicitur, non quod sacrificium corporis atque sanguinis in æternum offerat, quod tantum semel obtulit, sed quoniam in æternum pro filiis orat apud Patrem. Sacerdotium enim non tantum est offerre, sed et pro populo orare. In suis autem sacerdos est in æternum, et secundum oblationem quam in æternum, id est usque ad finem mundi jugiter offerunt, et secundum orationem. Quotidie namque sacerdotes ejus et oblationem Dominici corporis et sanguinis offerunt, et pro populo orationem fundunt. Congruè sane ponit cum juramento Patris eum *sacerdos secundum ordinem Melchisedech in æternum* constitutum esse, ut innuat ex toto firmiter et irreciprobabiliter sacerdotium Leviticum, in sacerdotium Melchisedech commutatum esse.

Postquam de ejus sacerdotio ex auctoritate Patris egit, de ipsius ultione et iudicio futuro agit sic: Tu, o Domine Pater, dixisti *Domino meo*, Christo Filio tuo: *Sede a dextris meis*, etc., et ipse *Dominus a dextris tuis sedens confregit*, id est a ternæ damnationis contractione confringet, non solum minores, sed et *reges* sibi hic adversantes, *in die iræ*, id est vindictæ suæ, scilicet in die iudicii, in quo vindicta sua manifesta erit. Et tunc *judicabit in nationibus*, id est iudicium faciet æquum in omnibus fidelium et infidelium generibus; et per iudicium illud *implebit ruinas*, id est suos qui se hic dirunt et humiliant, non extollunt, implebit exultatione. Quod est dicere: Humiles suos exaltabit, et *conquassabit capita multorum in terra*, id est conteret superbias multorum, quas habent in terreo flore, quæ per capita denotantur, eo quod hæc pars in corpore sublimior sit. Unde propheta: « Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis **447** humiliabitur (Isa. xl, 4; Luc. iii, 4). » Vel sic: *Implebit*, id est plenarias faciet in futuro,

ruinas infidelium, ut cum hic se per peccata diruant, ipse eos ex toto diruat, cum in æternum damnabit. *Et conquassabit capita in terra multorum*: hoc non immutatur. Et inde ipsi tanta potestas a Deo Patre dabitur, quod *in via* hujus vitæ positus, scilicet, in hac vita per quam regressio fit ad cœlestem patriam, *bibit de torrente*, id est bibet de calice passionis, quæ dicitur torrens, eo quod ad tempus fuit, et amara sicut torrens, qui cito ex pluviis crescens, cito deficit, et cum turbidus sit amarus ad bibendum. *Et propterea*, quia bibere non renuet, *exaltabit Deus Pater caput ejus*, id est exaltabit sublimitatem ejus, ut cum, scilicet, primum in innocentia sit sublimis, multo magis sublimet eum dando illi « nomen, quod est super omne nomen (*Phil. II, 9.*) » Per caput quidem eo quod altum sit sublimitas intelligitur.

IN PSALMUM CX.

Titulus centesimi decimi: *Alleluia*. Ac si dicat: Totus iste psalmus in sui evidentia omnibus fidelibus dicit *alleluia*, id est, laudate Deum in integritate dilectionis et bonæ operationis. Propheta namque in hoc psalmo agens, se confessurum Domino in integra dilectione et bonis operibus dicit, ostendens opera bona magna esse et a Domino. Et quæ sint illa bona opera Domini, exponit. Et ideo se confessurum Domino laudem dicit, ut fideles omnes ad confitendum instruat, quos etiam esse inexcusabiles de confessione ostendit. Tum ideo, quoniam ignorantes non sunt, cum eis per prædicatores escam doctrinæ jam Dominus dederit, tum quia non sunt ad hoc impotentes, cum in eis Dominus per gratiam, judicium et veritatem operetur, tum etiam eo quod utile sit confiteri, cum mandata Domini sint fidelia. Et quia jam Redemptorem misit, per quem testamentum suum mandavit, ut autem magis ad confitendum Domino eos adhortetur, confirmat eum sanctum esse confitentibus, et terribilem confiteri nolentibus.

Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, scilicet, laudabo te jugiter in tota affectione cordis mei, in integra dilectione, et hoc *in consilio et congregatione justorum*, id est, hanc confessionem faciam in imitatione justorum, qui hoc non temere faciunt, sed cum consilio; et qui pauci non sunt, sed ut major sit auctoritas, congregatio, id est multi sunt. Per hoc quod se dicit Dominum laudaturum integra dilectione, datur intelligi quod etiam laudabit eum bona operatione, cum integra dilectio otiosa esse non possit, juxta illud Dominicum: « Si quis diligit me, sermones meos servabit (*Joan. XIV, 25.*) » *Confitebor*, inquam, Domino, et interius integra dilectione et exterius bona operatione. Et hæc opera confiteri interius et exterius magna sunt, id est honesta; et non sunt a me, sed sunt etiam Domini, id est, hæc in me Dominus operatur, et *exquisita* sunt, id est nimis egregia. *Exquisita* pro egregia ponit, eo quod illud quod egregium est, diligenter soleat exquiri. Vel sic: Hæc opera Domini magna sunt, *exquisita*, id est, si diligenter

A exquiratur cujus naturæ sint, magna apparebunt. Quoniam autem solummodo dixerat: *Confitebor*, et post pluraliter dixerat, *magna opera*, non intelligeret aliquis in his vocibus quæ sunt: *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo*, plura bona opera denotari, quod tamen verum est. Ideoque posset quæri: Quæ dicis esse magna opera Domini? Ad quod sic addit: *Magna opera Domini* dico: ire *in omnes voluntates ejus*, id est exsequi opere omnes voluntates ejus. Et quia posset iterum quæri quæ sint executiones voluntatum ejus, intendit hoc ostendere, sic: Ecce dico executiones voluntatum ejus, scilicet, *confessio peccatorum est opus voluntatis ejus*, id est, hoc vult ipse unumquemque operari ut humiliter peccata sua consteatur. *Et post confessionem* B *magnificientia est opus ejus*, id est, post confessionem vult ut auxiliati ab ejus gratia per liberum arbitrium **448** operemur in nobis, abstinendo a peccatis, magnificientiam, id est innocentiam quæ magnificientia dicitur, eo quod animam magnam facit, id est Deo honestam: et post etiam *justitia* est opus voluntatis ejus, id est justitia virtutum et bonorum operum. Quod est dicere: Vult ut virtutibus adhareamus, id est ad justa opera insistere satagamus. Et hæc justitia existens opus ejus *manet in fidelibus* suis usque *in sæculum* futurum subsecutivum hujus sæculi, et in hoc apparet magnum quid esse; vel sic: Dixi quod confiteri Domino integra dilectione, et confiteri perfecta operatione, sunt magna opera Domini. Et hoc comprobatur a minori, quia, scilicet, C *confessio peccatorum et magnificientia*, id est innocentia, quod longe minus est quam integra dilectio, est opus ejus. *Et justitia*, id est virtutes, et illa bona operatio, quæ non a Deo digna est, ut integra dilectio et perfecta operatio est opus ejus, et illa *justitia ejus manet* tamen in pluribus fidelibus usque *in sæculum sæculi*, id est quandiu hoc sæculum durat, etsi non sit usquequaque perfecta; et per hoc quod manet, constat quod magnum quid est.

Postquam se Domino confessurum promisit, et eandem confessionem satis commendavit, ut fideles novæ legis ad confitendum Domino attrahat, eos ostendit non esse excusabiles pro ignorantia, quibus escam doctrinæ Dominus est daturus, sic: Dixi *confitebor*, id est laudabo Dominum integra dilectione et perfecta operatione, et vos, fideles Novi Testamenti, similiter confitemini, cum de ignorantia excusationem non habeatis. Nam *Dominus misericors* in natura et *miserator* secundum exhibitionem beneficiorum *memoriam fecit*, id est faciet, *mirabilium suorum* antiquorum, scilicet, mirabilia sua in tempore patrum nostrorum operata, quæ jam per temporis longitudinem oblivioni fere sunt tradita, reducet in tempore plenitudinis ad memoriam, impendendo beneficia quæ per mystica illa mirabilia fuere præsignata. Exponit autem in parte quomodo *memoriam faciet mirabilium suorum*, sic: *Memoriam*, inquam, faciet *mirabilium suorum*, et hoc modo quidem quod *dedit*, id est dabit, escam do-

trinae Novi Testamenti, id est novae legis, *timentibus* et casto timore, apostolis scilicet, et per illos timentes hujusmodi esca refectos, *memor erit illius testamenti sui*, id est novae legis usque in saeculum futurum, scilicet, illius novae legis per prophetas promissae, quam diu visus est oblivioni dedisse; *memor erit* dando illam frequenter per apostolos, et caeteros praedcatores, quandiu mundus iste durabit. Et sic *memor erit* quod non solum praedicatoribus et apostolis dabit intelligere significationem operum suorum, quae in Veteri Testamento egit, ad figuram beneficiorum Novi Testamenti, sed et per praedcatores timentes se *annuntiabit populo suo* Judaico, *virtutem significationis operum suorum*, quae in Veteri Testamento egit. Quod est dicere: Faciet fideles ex Judaeis intelligere per doctrinam praedicatorum timentium se, quid significaverunt opera sua antiqua, ut hac occasione interius confiteantur. *Annuntiabit*, inquam, per timentes se *populo suo* Judaico significationem operum suorum sic, ut illis timentibus apostolis, scilicet, et *populo suo*, scilicet conversis ex Judaeis, *det haereditatem gentium*, id est det conversos ex gentibus illis in haereditatem, ut eos doctrina sua excolant, sicut aliquis haereditatem suam excolit. Gentes, inquam, *dabit illis haereditatem*, et in illis gentibus erunt *opera manuum ejus*, id est egregia opera ejus, quae dicuntur opera manuum, eo quod magis quam caetera membra egregia sunt ad operandum. *Opera*, inquam, ejus egregia erunt in illis gentibus, quae opera sunt *veritas et iudicium*, prius iudicium peccatorum per humilem confessionem, et post *veritas*, id est virtutes et bona opera; quae *veritas* dicuntur, eo quod ad verum esse ducunt. 449 Ac si dicat: Ut fideles ex gentibus sibi confiteantur integra dilectione, per praedicationem apostolorum operabur in illis iudicium et veritatem. Adjungit causam aliam, quare debeant confiteri, sic: Dixi *confitebor* integra dilectione, et complendo mandata ejus bona operatione, et vos quoque, fideles, confitemini illi integra dilectione, et mandatorum ejus completionem: *fidelia* enim sunt *mandata ejus*, scilicet non inutilia, sed certa, pro quorum completionem reddentur promissa praemia. Fidelis quippe dicitur a quo promissa complentur; *fidelia* inquam, sunt *mandata ejus*, si non ad horam fuerint completa, sed *confirmata*, id est confirmate perseverantiae completa usque in saeculum saeculi hujus subsequitivum; etsi sint *facta in veritate*, id est in fundamento verae fidei, et in *aequitate*, id est in aequa intentione, ut non compleantur contumaciter temporalium, sed caelestium bonorum. Aliter enim non valeret. Et ideo adhuc confitemini Domino in integra dilectione, et in mandatorum ejus completionem, quia Dominus Pater *misit*, id est mittet, *populo suo*, vobis scilicet fidelibus, ex Judaeis et gentibus, *redemptionem*, id est Christum qui erit redemptio, et per illam redemptionem, *mandavit*, id est mandabit, vobis *testamentum suum novum*, autem complentes se in aeternum, ideoque confiteri de-

betis Domino in completionem mandatorum ipsius Novi Testamenti. Et ideo adhuc confitemini Domino quia *sancium et terribile nomen ejus*, quod est Dominus, id est, per hoc nomen quod est Dominus denotatur sanctus, id est delectabilis et suavis confidentibus, salvaturus eos, et terribilis confiteri nolentibus eos juste damnaturus. Ne vero inutile videretur quod terribilis est, ostendit quae utilitas inde contingat, sic: Terribilis, inquam, est, et non est absque magna utilitate. Nam *timor Domini*, scilicet timor servilis, est initium sapientiae, id est, bonae vitae quae cum sapientia fit. Pauci quippe sunt qui servili timore bene vivere non incipiant, per quem tamen ad timorem castum saepe pertingitur. Dixi magna esse opera Domini, et quod *memoriam* faciet *mirabilia suorum*, et quod *fidelia mandata ejus* et *redemptionem* mittet *populo suo*, et quod *sancium et terribile nomen ejus*, et quod *initium sapientiae timor Domini*, et haec omnia fideles Novi Testamenti intelligere debent, et *intellectus* iste bonus, id est utilis omnibus *facientibus eum*, id est, qui hoc quod intelligunt in quantum possunt complere satagunt. Intelligentibus enim et non facientibus inutilis est intellectus; et *laudatio ejus* boni intellectus, id est completio per operationem, quae laudatio dicitur, eo quod ille qui aliquid voluntarie complet, illud laudat quod complet, *manet* perseveranter usque in saeculum saeculi hujus subsequitivum. Ac si dicat: Tunc in *intellectus* iste bonus est, si per completionem laudetur et non ad horam, sed si laudatio illa maneat perseveranter usque in finem hujus vitae. Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x, 22.)

IN PSALMUM CXI.

Titulus centesimi undecimi: *Alleluia, reversionis Aggaei et Zachariae*. Quod sic exponitur: *Laudate Deum* vos, quicumque de hoc quod hic sit per virtutes et opera bona, de reversione videlicet Aggaei et Zachariae ad Hierusalem; scilicet, laudate Deum per bonam vitam, per quam revertimini de exilio hujus vitae ad Hierusalem caelestem, ad imitationem Aggaei et Zachariae, id est perfectorum ad patriam caelestis Hierusalem, bene vivendo revertentium. Aggaeus sane qui *solemnis* vel *festivus*, et Zacharias qui *zelans* interpretatur, duo prophetae fuerunt, qui in captivitate Babylonica reditum filiorum Israel ad Hierusalem et reparationem templi praeviderunt, et etiam reversioni ad Hierusalem et reparationi templi interfuerunt. Unde per hos duos perfecti quique accipiuntur, qui zelantes, id est Dominum Jesum 450 diligentes, et prout eis possibile est imitantes, solemnes et festivi sunt, dum in contemplatione positi, festis solemnibus angelorum intendunt; jam etiam spe certa praevidentes Hierusalem caelestis perfectam in futuro reparationem, quae per Adam in parte destructa fuit, quantum ad homines scilicet, non quantum ad angelos, ad quam Hierusalem caelestem iidem perfecti jam per virtutes et bonas operationes de hujus vitae exilio revertuntur. Horum itaque beatam reversionem per timo-

rem et mandatorum Domini voluntatem, et per innocentiam, et sapientiam, et justitiam, et fidem, et spem firmam, et immobilem, et pecuniæ, id est sermonum suorum distributionem, Propheta in hoc psalmo demonstrat, ea intentione ut per hoc auditores quosque non revertentes, tam illos qui nondum fidei notitiam habuerunt quam illos qui jam fidem otiosam habent, ad hujusmodi reversionem, quæ summa Dei laus est, adhortetur.

Beatus vir, qui timet Dominum, etiam timore servili, et hic scilicet, beatus est dum bene vivendo ad patriam revertitur; et in futuro postquam fuerit reversus. Et ille beatus vir in *mandatis ejus* Domini persistens *volet nimis*, id est nimiam voluntatem dilectionis habebit in mandatis illis, et semen ejus, id est doctrina ejus non erit inutilis, sed *potens* erit, id est efficax erit in subditis, qui habiles erunt ad doctrinam illam recipendam, sicut *terra* bene culta ad *semen* suscipiendum. Potens, inquam, erit *semen* doctrinæ *ejus*, et sic quidem quod per illum *semen* doctrinæ, *generatio rectorum*, id est fidelium subditorum et bonis operibus, vel multiplicabitur, ut multi non recti, eorum numero per *semen* illud adjungantur. Vel sic: *Beatus vir*, inquam, *volet in mandatis Domini, et semen ejus*, id est bona voluntas illa quæ semen est operum, *potens* erit in terra, id est, fructificans bona opera in terrenitate sua, scilicet in sensualitate. Quod est dicere: Voluntas illa non sedet sensualitati, sed coget ipsam sensualitatem bene operari, et per exemplum ejus seminis sic fructificantis, *generatio rectorum benedicetur*, aut secundum multiplicationem, aut secundum virtutem et operum bonorum exaltationem; et in *domo* ejus interiori, id est in corde ejus in quo cogitando inhabitat sicut in domo, est *gloria*, id est innocentia. Unde ipse gloriatur, juxta illud Apostoli: «Gloria nostra hæc est, testimonium conscientie nostræ (II Cor. I, 12), » et *divitiæ sapientie interioris, et justitia operum ejus* beati viri *manet* usque in *sæculum sæculi*. Quod est dicere: Bene operatur indesinenter, et cum innocens sit et sapiens et justus, per hoc doctrina sua valens est ad hoc, ut per eam *generatio rectorum* benedicatur. Hoc autem quod *potens* est *semen* ejus, et quod *gloria et divitiæ* sunt in *domo* ejus, non ex ipso est, sed ex lumine vero. *Exortum* est enim secundum fidem in tenebris *lumen*, id est in cordibus beatorum, qui prius erant tenebræ, et secundum peccata et se unum ignorantiam. *Exortum* est, inquam, *lumen in tenebris*, et hoc *rectis*, id est ad opus rectorum, scilicet, ad hoc exortum est ut illos qui prius erant tenebræ, rectos faciat, et hoc *lumen* est eis exortum Christus, scilicet, et *misericors* in natura, et *miserator* in exhibendo beneficia, et *justus*. In hoc quod jam justus magis justificat, innuit quod et infidelibus idem *lumen* orietur, si ad illud accesserint; et per hoc eos inexcusabiles reddit. Et quoniam ipse *misericors* et *miserator* est

jucundus, id est acceptabilis est ei *homo* omnis, qui *miseretur* indulgendo peccantibus in se, sicut et illi peccanti Deus condonavit. Et non solum *miseretur*, sed et *commodat* sua, necessitatem patientibus sicut illi Deus multa beneficia confert, ut si non habet pecuniam 451 ad accommodandum, saltem *disponit*, id est distribuit *sermone*s suos prædicando aliis, vel exhortando aliquo modo ad bene vivendum, et hoc in *judicio* discretionis judicando scilicet quomodo loquendum sit cum peritis, et quomodo cum imperitis, quomodo quoque cum nobilibus, et quomodo cum ignobilibus.

Cum dicit *commodat*, innuit quia hoc quod fideles dant pro Christo, sic dant ut hoc recepturi sint. Illud enim quod *commodatur*, postea recipitur. Vel sic: *jucundus*, inquam, *homo qui miseretur et commodat* egentibus sua, et miserendo et commodando *disponet sermones suos*, habendos in *judicio* tremendo, scilicet disponit quid in die *judicii* respondeat, ubi unicuique reddere rationem oportebit, a similitudine illius qui quando cum aliquo est litigaturus, primum disponit secum qualiter ibi sit locuturus. *Jucundus*, inquam, *homo*. Et in hoc *jucundus* esse comprobabitur, *quia non commovebitur in æternum*, a proposito sanctitatis suæ, qui revera cito commoveretur, nisi Deo esset *jucundus*, et per hoc *non commovebitur*, quod ipse *justus* existens erit in *memoria æterna* apud Dominum, scilicet semper a gratia Domini adjuvabitur, ne deficiat, et quia in *memoria æterna* erit, *non timebit ab auditione mala*, id est a comminanti auditione persecutorum; scilicet, *non timebit* cum ei persecutores mortem comminabuntur. *Non timebit*, inquam, *nam cor ejus paratum est*, id est præsto est semper *sperare in Domino*, et *confirmatum est cor ejus* illa spe; et ideo *non commovebitur*, ut dixi, a bono proposito suo, perseverans donec de hac vita discedens *despiciat*, id est despectabiles et victos esse comprobet *inimicos suos*; vel sic duo isti versus leguntur: Dixi quia *commodat, non commovebitur in æternum, jucundus homo* a bono proposito suo, et ideo ipse *justus* existens hic, apud Dominum erit *memoria æterna*, id est memor erit Dominus æternam ei beatitudinem retribuere. Et bene sibi conscius existens, *non timebit* in futuro *ab auditione mala*, id est aspera quando damnandis dicitur: «Discedite a me, maledicti, » etc. (Matth. xxv, 41.) Nec timere quidem eum oportebit, hic enim est *cor ejus* in omni virtute *paratum sperare in Domino*, id est sic paratum ut possit *sperare in Domino* remunerationem, et sic est paratum quod in illo apparatu *confirmatum est cor ejus*, ne aliquando improvidus sit, et sic *confirmatum est cor ejus*, quod *non commovebitur* perseverans in proposito suo, donec *despiciat* despectos et impotentes *inimicos suos* persecutores, qui hic ad horam in ejus carne potestatem habent. Vel sic: Inde apparet quod hic bene *disponit sermones suos, quia in æternum non commovebitur*, id est non inquietabitur in æternum aliqua anxietate, sed in *memoria æterna* erit *justus apud Dominum*, ut

ei æternam beatitudinem tribuat : et non solum non *commorebitur*, sed etiam non *timebit ab auditione mala*; quod minus est cum dicitur: «*Discedite*,» etc.

Quia dixerat *commodat*, quibus commodandum sit determinat, sic : Dixi quod *cor ejus paratum est sperare in Domino*; nec temere quidem sperat bonam a Domino retributionem : ipse namque propria *dispersit*, et hoc non mimis aut cæteris nebulonibus, sed *dedit pauperibus*, et ideo *justitia* virtutum ejus a Deo conservata *manet usque in sæculum sæculi*, id est quandiu mundus iste durabit. Et in futuro *cornu ejus*, id est sublimitas justitiæ ejus, *exaltabitur in gloria* beatitudinis æternæ. Quod est dicere : ipse in gloria exaltabitur propter cornu ejus. Hanc autem exaltationem *peccator quisque videbit, et irascetur* de hoc, quod tale quid non fecit, propter quod et ipse similiter exaltetur. Et non parum irascetur, sed *dentibus suis fremet*, id est mimis irascetur, ad modum vehementer irascentis, qui dentibus fremit : *fremet*, inquam, et *tabescet*, id est deficiet totus præ nimia ira. Vel sic : Non **452** solum hoc malum habebit ut irascatur, sed et *tabescet*, id est deficiet in tormentis ; *irascetur*, inquam, et hoc ideo, quia tunc *peribit desiderium peccatorum*: divitiæ scilicet quas hic valde desideraverunt. Vel sic : *Irascetur*, inquam, desiderans se tale quid fecisse, propter quod exaltaretur; sed illud *desiderium peccatorum peribit*, id est inutile erit.

IN PSALMUM CXII.

Tituli centesimi duodecimi : *Alleluia*. Invitat enim in hoc psalmo Propheta omnes gentes ad laudem Dei, ea consideratione, quia ipsas gentes hic de terrenitate sua suscitavit, et easdem in futuro de putredine eriget; et quia Ecclesiam diu sterilem, fertilem facit, et in futuro in domo eam faciet habitare.

Laudate, pueri, Dominum. Quod est dicere : *Laudate Dominum*, o gentiles, sic ut sitis *pueri*, id est servi ejus. Vel *pueri* in innocentia, juxta illud : «*Nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote* (*I Cor. xiv, 20*). » Hoc autem idem est ac si sic diceret : *Laudate Dominum laude innocentiae et obedientiae vestrae*. Et *laudate nomen Domini*, id est laudate Deum contuitu magni nominis ejus, scilicet ea consideratione quia Dominus vocatur, et hoc non cum dilatione vel ad horam, sed *sit a vobis benedictum nomen Domini*, id est, laude summa exaltate Dominum contuitu nominis ejus *ex hoc nunc*, id est ex hoc præsentis tempore incipiendo et perseverando, *usque in sæculum æternum*. Et hoc non dico paucis gentibus, sed *laudabile sit nomen Domini*, id est laudabilis sit Dominus contuitu nominis sui, omnibus gentibus, existentibus *a solis ortu usque ad occasum*. Per hæc duo climata dat cætera mundi climata intelligere. *Laudate*, inquam; est enim dignus laude. Dominus enim *excelsus*, id est omnipotens est, dominans *super omnes gentes*. Et non solum super gentes, sed etiam quod majus est, *gloria ejus*, id est gloriosa potentia ejus, est *super caelos*, id est super omnes supercælestes rationabiles creaturas, *excelsus*,

inquam, est. *Quis enim Dominus et Deus excelsus sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, et familia respicit in caelo et in terra; suscitans de terra inopem, et de stercore erigens pauperem, ut colloct eum cum principibus, cum principibus*, inquam, *populi sui. Qui habitare facit*, id est faciet, *sterilem in domo, matrem filiorum lætantem*. Nullus itaque ad comparisonem ejus est *excelsus*. Hoc autem totum ad majus pondus sub interrogatione positum, probatio est eum esse super omnes excelsum, et est æquipollens ac si sic diceret : Dico Dominum nostrum excelsum esse, et vere excelsus est in potentia. Cum enim multi domini terreni potentes videantur, quis dominus potens est sicut Dominus noster? Nullus. Et quis deus potens sicut Deus noster? Nullus; et inde *excelsus* esse comprobatur, quoniam ille tantus est quod non localiter, sed potentialiter *habitat in altis*, id est in cælestibus spiritibus, et in sanctis viris qui alti sunt in sanctitate. Ne vero in superbia viderentur alti, addit : Et licet eos altos esse dicam, tamen *respicit ipse Dominus familia in caelo et in terra*, id est, respectu misericordiae suæ operatur humilitatem et *in caelo*, id est in altis cælestibus spiritibus, in angelis scilicet, et *in terra*, id est in sanctis viris qui in terra adhuc manentes, terra ejus fructifera sunt. Quod est dicere : In illis altis habitat, qui tamen respectu gratiæ suæ humiles efficiuntur. Et in hoc quoque comprobatur *excelsus*, quod ipse in hac vita est *suscitans inopem a terra*, id est unumquemque fidelem qui inops est, id est, humilis ad modum inopis, per auxilium misericordiae suæ suscitavit a terra, id est sublimat eum ablatum de terrenitate, in quam per Adam devenit, scilicet de terreno facit spirituales, per peccatorum indulgentiam; **453** et in futura resurrectione erit *erigens pauperem*, id est sublimans unumquemque fidelem immortalitate, capiendo eum *de stercore*, id est de putredine carnis, quæ propter feeditatem jure stercore dicitur; sic scilicet eriget eum *de stercore ut in æterna beatitudine colloct eum cum principibus, cum principibus*, inquam, *populi sui*, id est cum cælestibus civibus, qui hic principantur populo suo, dirigendo eum de bono in melius, juxta illud Dominicum : «*Erunt sicut angeli in caelo* (*Matth. xx, 30*). » Utrum autem eis fuerint in gloria æquales an inæquales, nondum nobis est definitum. Et per hoc etiam excelsus esse comprobabitur, quia ipse est ille *qui facit*, id est faciet *habitare in domo*, id est in Hierusalem cælesti quæ æterna domus ejus est, non solum Ecclesiam ex Judæis, sed et Ecclesiam ex gentibus prius *sterilem a filiis spiritualibus*, modo per gratiam factam, *matrem*, et non unius filii tantum, sed matrem spirituales *filiorum* multorum spiritualium. Faciet, inquam, eam *habitare in domo*, et non qualicumque modo, sed *lætantem* æterna lætitia, juxta illud propheticum : «*Lætare, sterilis, quæ non parit; erumpe et clama, quæ non parturit*, quia multi filii desertæ magis quam ejus quæ habet virum (*Isa. liv, 1; Gal. iv, 27*). » Quod est ac si

dicat : Non solum constituet domum suam ex Ecclesia Judæorum, sed etiam ex Ecclesia gentium, quæ d'u sterilis fuit, nullum spiritualemente Deo filium pariens. Ecclesia gentium recte mater dicitur, scilicet nota collectio fidelium ex gentibus, eo quod alios auctoritate sua ad fidem attrahendo, Deo pariat et doctrina sua enutrit; filii autem dicuntur fideles quique ejusdem collectionis, eo quod in concordia unione collectionis illius secundum fidem et dilectionem persistentes, de die in diem in virtutibus crescunt; sicut filii per quotidianum matris nutrimentum exrescunt.

IN PSALMUM CXIII.

Titulus centesimi decimi tertii : *Alleluia*. In hoc psalmo Propheta loquens in principio, ut omnes tam Judæos quam gentes ad Dei laudem invitet, plurima Dei beneficia ostendit, scilicet quomodo suos de Ægypto infidelitatis et de populo barbaro vitiorum et malignorum spiritu exire faciens, eos sanctificavit et potentes fecit; et quomodo populum infidelem et falsos Christianos, timore persecutorum deficientes, ad perfectorum Christianorum conformitatem eorum exemplo converti fecit. Ostendit etiam prælatorum et subditorum exultationem de conversione populi infidelis, quem propter infidelitatis amaritudinem *mare* vocat; et de conversione falsorum Christianorum, quos vocat *Jordanem*, cura Jordanis interpretetur *descensus*, eo quod ipsi deficientes a sublimitate communionis Ecclesiæ, in conformitatem infidelium descendunt timore tribulationum. Postea vero ut prælatorum exemplo omnes et Judæos et gentes ad Dei laudem attrahat, et ab idololatria removeat, ipsos prælatos loquentes inducit, Dei beneficia ostendentes, et in idolorum depressione, et in Dei laude immorantes.

In exitu Israel de Ægypto, domus Jacob de populo barbaro. *Facta est Judæa sanctificatio ejus, Israel potestas ejus*. In his duobus versibus singulis singula sic adaptantur : In exitu Israel de Ægypto, *facta est Judæa sanctificatio ejus*. Quod est dicere : Exeunte per fidem Israel de Ægypto, id est, exeunte populo fidelium, qui cum modo Israel sit, prius Israel non erat, de tenebris ignorantie, quæ per Ægyptum denotantur, eo quod Ægyptus *tenebræ* interpretatur, *facta est* in ipso populo fidelium Judæa, id est *confessio fidei*. Non enim sufficit corde credere, nisi etiam confessio fiat ore. Unde Apostolus : « Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio **454** fit ad salutem (Rom. x, 10). » *Confessio*, inquam, existens *sanctificatio ejus populi fidelium*, id est existens causa quare a Deo sanctificetur per indulgentiam peccatorum, et in exitu domus Jacob de populo barbaro, *facta est domus illa Israel*; et per hoc *facta est potestas ejus*, id est potens sui ipsius. Quod est dicere : Post exitum de Ægypto ignorantie exeunte domo Jacob, id est populo fidelium, qui modo est domus Jacob, id est familia Dei luctans contra vitia et supplantans, ea de populo barbaro, id est de vastante multitudine vitiorum aut maligno-

rum spirituum; qui populus barbarus dicitur, eo quod devastet mentem a virtutibus, a similitudine populi barbari, patriam aliquam devastantis. *Facta est illa domus Jacob, Israel*, id est videns Deum in contemplatione. Ac si dicat : Postquam de Ægypto populus fidelium exivit, populus barbarus resistebat, scilicet multitudo vitiorum et malignorum spirituum illi populo fidelium, ex prava consuetudine nimium assultum faciens, et sic cum valde a contemplatione sublimitatis divinæ detinens; sed postquam ipse contra hunc populum barbarum viriliter luctans, eum divicit, et ejus nimios assultus auxilio gratiæ celestis evasit, tunc tandem factus est *Israel* quod prius non erat, id est contemplationis intuitu *Deum videns*, et existens *Israel* factus est etiam *potestas ejus*, id est potens sui ipsius se bene auxilio divinæ gratiæ in virtutibus et operibus bonis regendo, cum in potestate populi barbari prius esset; vel sic : Factus est *Israel* populus fidelium, et per hoc factus est *potestas ejus*, id est, per hoc quod factus est *Israel*, factus est causa potestatis suæ, scilicet, hoc quod *Israel* factus est, causa fuit quare fieret potens in miraculis. Hoc autem quod populus fidelium factus est *Israel* et potens, cum prius esset ignorans et impotens, *vidit mare*, id est amaricans populus infidelium, et ut similiter *Israel* et potens fieret, *fugit* ab amaritudine infidelitatis, accedendo ad dulcedinem fidei.

Et hoc etiam, scilicet populum perfectorum esse *Israel*, et potentem *vidit Jordanis*, id est populus deficiens falsorum fidelium, qui timore tribulationum ab altitudine fidei in mare descenderat, id est in conformitatem populi infidelis, et ut *Jordanis* *Israel* et potens fieret ab infidelitate, in quam descenderat, *conversus est retrorsum*, ad sublimitatem confessionis fidei. Quod quondam præsignatum est in Jordane fluvio, qui cum per eum arca Domini transiret, divisus est ut liberum transitum daret Levitis arcam ferentibus. Cujus sane fluminis pars superior vice muri substitit, inferior autem in mare descendit (Jos. iii, 16). Utrum autem postea pars illa quæ descendit, retro conversa fuerit, in historia non legitur. Dico quod *mare fugit*, et *Jordanis conversus est*, ideoque *montes*, id est prælati *exultaverunt ut arietes*, id est utpote arietes, scilicet duces totius populi fidelium, sicut arietes totius gregis duces sunt. Et merito exultaverunt, quia eorum officio prædicationis hoc factum fuit. Et de hac eadem fuga et conversione *colles*, id est subditi, exultaverunt, *sicut*, id est utpote, *agni ovium*, id est, novi per fidem et innocentes, sicut agni juvenes sunt, et animalia innocentia, et sunt *agni ovium*, id est, hoc quod agni sunt per oves contigit, id est per prælatos, qui dicuntur oves, eo quod ipsos subditos doctrina sua nutriunt, a similitudine ovium agnos lacte nutrientium. Per hoc quod de infidelium salute prælatos et subditos dicit exultare, eorum nimiam charitatem ad Dei laudem ostendit. Sivo *montes* possumus accipere majores prælatos;

colles vero minores. Facit au em quæstionem Propheta de fuga maris, et de conversione Jordanis, et de montium et collium exultatione, non ut inde dubitet, sed ut ad hoc diligenter animadvertendum audientium mentes exsuscitet, **455** innuens per hujusmodi quæstionem hoc absque magno consilio Dei minime contigisse. Et hoc sic dicit:

Mare, inquam, fugit, et Jordanis conversus est, et montes et colles exultaverunt. Ergo quid est tibi, id est, quæ occasio tanta fuit tibi, o mare, propter quod fugisti? Et tu, Jordanis, quid fuit tibi quia conversus es retrorsum? Et vos, montes, qua occasione exultastis, ut, id est utpote, arietes, et vos, colles, sicut, id est utpote, agni ovium? vere siue magna re hoc non contigit. Quæstione ad audientium mentes facta, ipsos prælatos quos exultasse testatus est respondententes, et usque ad finem psalmi agentes inducit, ut magis eorum credatur auctoritati, quorum sanæ prædicationis officio fuga hæc facta est, et conversio, et hoc modo quidem eos respondententes inducit. Quoniam Propheta dixerat: *Quid est tibi, mare, etc.* Sequitur prælatorum responsio sic: Vere non est absque re maxima, quod nos montes exultavimus. De hoc enim exultavimus quod a facie Domini mota est terra, id est, populus terrenorum motus est ab infidelitate ad finem, et hoc a facie, id est a cognitione Domini contigit, et non recentis Domini, sed a facie Dei Jacob, id est a cognitione illius Dei quem Jacob patriarcha coluit. Exponit autem quomodo ad cognitionem Dei Jacob pervenerunt, sic: *A facie, inquam, Dei Jacob.* Qui Deus illuminatione gratiæ, convertit petram in stagna aquarum, nos scilicet prælatos qui ad modum petrae duri eramus in infidelitate, convertit ab ariditate ignorantie ad hoc ut essemus similes stagnis plenis aquarum, id est pleni aquis scientiæ spiritualis, sicut stagna plena sunt aquis. Et non solum nos scientia fecit esse repletos, sed et nos prius rupem existentes, id est duros et aridos ad modum rupis, convertit in fontes aquarum, id est ad hoc adduxit ut essemus quasi fontes aquarum, scilicet suppeditantes jugem doctrinam infidelibus, ad modum fontium jugiter aquis manantium. Et sic per nos, infideles terreni ad cognitionem Domini pervenerunt; faciunt autem apostropham ad Deum, orantes ut magis et magis terram ad fidem commoveat, et hoc ad honorem nominis sui. Dicimus quod terra mota est, in magna parte, et, o Domine, move eam magis et magis illuminatione cognitionis tui, et da gloriam non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo, id est, glorifica per hoc magis et magis nomen tuum, quod jam multum est glorificatum. Quod est dicere: Non optamus infidelium conversionem ad nostri exultationem, sed ad majorem nominis tui glorificationem. Quia autem his ponit non nobis, ad inculcationem remotionis ponit, quam inculcationem faciunt ad instructionem successorum, ne aliquis sibi gloriam in hoc mundo querat, sed Deo. *Da, inquam, gloriam nomini tuo, et hoc contigit*

A super misericordia tua et veritate tua, id est de misericordia et veritate tua, scilicet da gloriam nomini tuo, vocando gentes ad fidem per misericordiam tuam, et Judæos propter veritatem tuam promissionis complendæ; promisisti namque te Judæos esse salvaturum. Sive potest misericordia et veritas accipi, quantum ad utrosque; Judæos enim et gentes ex misericordia salvavit, et utrosque se salvaturum promiserat. Et adeo glorifica nomen tuum apud gentes et Judæos, ne quando dicant gentes: *Ubi est Deus eorum?* id est, ut aliquando sic fiat evidens potentia tua per miracula, quod gentes non dicant quod modo dicunt, scilicet ad exprobrationem tuorum fidelem; dicunt: *Ubi est Deus eorum?* scilicet Christianorum. Nusquam nos deos nostros ostendere possumus, Jovem, Mercurium et cæteros, sed Deus eorum nusquam apparet; nusquam est.

Ostense improprio gentium, ipsi contra laudant Deum, et idola spernunt sic: Gentes Deum nostrum non esse comprobare intendentes, dicunt: *Ubi est 456 Deus eorum? Deus autem noster in caelo.* Quod est dicere: Quoniam invisibilis est, dicunt eum gentes nusquam esse; sed Deus noster in caelo est, id est in angelis et in cælestibus viris, non localiter, sed se undum inhabitantem gratiam. Vel sic. Deus noster Christus Deus et homo in caelo est localiter, secundum corpus; et licet a vobis non videatur, tamen adeo potens est, quod omnia quæcumque voluit, fecit. Dii vero gentium, qui nec dii dicendi sunt, sed simulacra tantum, omnino impotentes sunt. Ut enim de lapideis et ligneis et ferreis simulacris taceamus, ipsa etiam simulacra gentium quæ sunt argentum et aurum, et hoc quod simulacra sunt, non habent ex se, sed opera manuum hominum sunt; os habent et non loquuntur, et non verum os, sed imaginarium, oculos imaginarios habent et non videbunt. Aures imaginarias habent et non audent. Nares imaginarias habent et non odorabunt. Pedes imaginarios habent et non ambulabunt. Et cum guttur imaginarium habeant, non dico non solum non loquuntur, ut homines, sed quod minus est, non clamabunt etiam in gutture suo, scilicet nullus clamor vel bestiarum vel volucrum est in gutture eorum. Per hoc igitur apparet quod, cum talia sint, omni Darent potentia; cum autem talia sint, et tamen a stultissimis gentilibus colantur, similes illis fiant interius, omnes qui faciunt ea; sicut colunt scilicet ita fiant similes, ut sicut ea exterius surda et non videntia sunt, sic et ipsi interius in anima spirituali visu et auditu careant. Et non solum qui faciunt et colunt ea similes illis fiant, sed et illi qui et si non faciunt, saltem confidunt in eis, putantes deos esse. Hoc autem dicunt non imprecative, sed concessive, ut gentes a simulacrorum cultura revocentur. Dico quod gentes confidunt in simulacris, ideoque similes eis fiant. Domus autem Israel non sit similis simulacris, domus enim Israel, id est familia fidelium subditorum, Deum in contemplatione videntium, speravit non in idolis, sed in Domino, et ideo Dominus

adjutor eorum est ad bene operandum, et protector eorum est, ne a vitiis superentur. Et domus Aaron, id est familia fidelium prælatorum, speravit in Domino, et ipse adjutor et protector eorum est.

Hoc autem accipiendum est de prælatis, et subditis Ecclesiæ de Judæis. Per domum autem Aaron prælatorum collectio accipitur, et per domum Israel collectio subditorum, eo quod tribus Aaron sub Veteri Testamento omnibus tribubus Israel principabatur. Hoc etiam secundum nominis interpretationem bene convenit; Aaron quippe *montanus* interpretatur. Montani autem congrue prælati vocantur, propter prælationis suæ sublimitatem; montanos enim dicimus homines in summitatibus montium habitantes. Non solum autem prælati et subditi ex Judæis speraverunt in Domino, sed et omnes in gentibus qui *timent Dominum*, tam prælati quam subditi, sive casto timore, sive servili, *speraverunt in Domino*, et ideo *adjutor eorum et protector eorum est*. Hoc autem quod in Domino speravimus et Judæi et gentiles, non ex nobis fuit, sed ex hoc quod *Dominus* qui nos diu oblivioni dederat, in infidelitate positos, *memor fuit nostri*, ut ad fidem adductos in se sperantes faceret; et per hoc *benedixit nobis*, id est exalavit nos, et secundum numerum multiplicationis, et secundum augmentum virtutum et operum honorum. Exponit autem per partes, quibus *benedixit* sic: *Benedixit*, inquam, nobis: scilicet *benedixit domui Israel*, id est familiæ fidelium subditorum ex Judæis: et *benedixit domui Aaron*, id est familiæ prælatorum, ex Judæis et gentibus, *benedixit omnibus qui timent Dominum*, sive casto timore sive servili, *pusillis cum majoribus*, id est subditis et prælatis. Orant pro adjectione subditorum et prælatorum sic: Diximus quia Dominus benedixit vobis, o prælati, et subditi. *Super vos* autem jam sibi per fidem adjectos *adjiciat Dominus* alios, id est post vos jam sibi per adoptionem gratiæ adjectos, *adjiciat* 457 *alios*, qui adhuc increduli sunt, et *super vos*, id est post vos, qui adficiendi estis, *adjiciat* alios qui sint filii, id est imitatores vestri, et *super*, id est post, illos *filios vestros adjiciat* quoque alios, et sic usque in finem mundi per omnes generationes facit. et vos omnes et jam adjecti et adhuc adficiendi *benedicti* sitis, id est multiplicati, et in virtutibus exaltati *Domino*, id est ad honorem Domini. Quod est dicere: Hoc quod benedicti eritis, non vobis sed *Domino* ascribatur; *Domino*, inquam, *qui fecit cælum et terram*. Quod est dicere: Qui dignus est honore, cum ipse *cælum* fecerit, id est prælatos, et *terram*, id est subditos, et non solum minores prælatos, sed et *cælum cæli fecit*, id est prælati super minores prælatos, hoc quod *cælum cæli* sunt, *fecit* ipse, et hoc sibi *Domino*, id est ad honorem qui Dominus est; vel sic: Non solum prælatos et subditos fecit hoc quod sunt, sed et *cælum cæli*, id est Dominicum hominem, qui cælum est super omnes cælos. Et hoc cæ-

lum cæli fecit Domino, id est ad hoc fecit ut personaliter uniretur Domino Verbo; vel *cælum cæli*, id est Dominicum hominem *fecit Domino* sibi scilicet Domino subjiciendum secundum quod homo est. Unde Apostolus: « Caput, inquit, Christi Deus (I Cor. xi, 3). » Cum dicit *cælum cæli*, datur intelligi per hoc quod supponit cæli, quod prælati qui cæli sunt, quantum ad subditos, subditi quoque sunt Dominico homini qui cælum est, quantum ad eos. Unde Apostolus: « Caput, inquit, viri Christus est (Ibid.). » Dicitur quoque Pater, juxta Ambrosium, esse caput Verbi, non quod prius aut majus sit Verbo, sed quia ex Patre sit Verbum ineffabiliter.

Quia vero dixerat Dominum cælum et terram fecisse, id est prælatos et subditos, ne videretur subditis, quod soli Deo subjectionem deberent, et prælatis non, additur sic: Dominus, inquam, *fecit cælum et terram*; *terram autem*, id est subditos, *dedit* ad excolendum et regendum *filiiis hominum*, id est prælatis, rationabiliter ut homines se habentibus. Cum autem, o Domine, cælum et terram feceris, et hæc beneficia quæ superius ostendi, contuitu horum sapientiorum, *non laudabunt te mortui* in infidelitate *neque omnes falsi Christiani qui descendunt in infernum*, id est in profunditatem vitiorum: « Non est enim speciosa laus in ore peccatoris (Eccli. xv, 9). » *Mortui*, inquam, *non laudabunt te*; sed nos qui vivimus, in fide et bonis operibus, *benedicimus Domino*, ore, corde et opere, incipiendo *ex hoc nunc*, id est ex presenti tempore, et perseverando *usque in seculum* futurum. Hoc autem ideo dicunt ut mortuos a morte infidelitatis et descendentes in infernum vitiorum, ab ipso inferno revocent; in fide vero et bonis operibus viventes, ad perseverandum invitent. Sive hoc ideo dicunt, quia oraverant, dicendo: *Adjiciat*, etc., ut citius impetrent quod oraverunt, ostendendo quoniam aliter cum infideles non laudabunt, nisi eos prius ad fidem adficiendo de morte infidelitatis eripiat. Sciendum quod cum superius dixissemus esse responsionem prælatorum, ubi dictum est: *A facie Domini*, etc., posse quoque illud idem esse communiter responsionem, et maris et Jordanis et montium et collium usque ad apostropham illam in tertio versu ubi dicitur, *non nobis*, etc., quod solis prælatis competere videtur. Sententia tamen eadem est, si sit responsio omnium, vel responsio solummodo prælatorum. Si igitur sit communis omnium responsio, sic adaptatur. Quaris, o Propheta, propter quid ego mare fugio, et ego Jordanis conversus sum, et nos montes et colles exultavimus. Hæc autem omnia inde contigerunt, quia *a facie Domini mota est terra*, etc. Hos autem sic respondentes, idcirco Propheta inducit, ne aliquis hæc per vim prælatorum, vel per liberam arbitrium maris et Jordanis facta esse putaret. Cum autem hoc removeat, innuit omnia hæc Deo esse ascribenda, ad laudis ejus exaggerationem. Apostropha vero

quæ sequitur, cum dicit : *Non nobis*, quæ quidem a
a l solos prælatos **458** attinet, eodem modo ut su-
perius adaptatur.

IN PSALMUM CXIV.

Titulus centesimi decimi quarti : *Alleluia*. In hoc
psalmo quidem est vox congregationis fidelium ,
ostendentium integram quam erga Deum habent di-
lectionem, contuitu beneficiorum et quæ jam con-
tulit, et quæ adhuc est collaturus ; quæ etiam ostendunt.
Et hoc a l instructionem audientium : ut et ipsi
eorundem beneficiorum contuitu, Deum integre dili-
gant, et sic integra dilectione eum laudent.

Dilexi, Dominum, integra dilectione. Cum dicit
se Dominum dilexisse, innuit quoque se omnia legis
præcepta complisse. Nam in dilectione tota lex
p n let et prophetæ (*Matth. xxii, 40*). Adjungit autem
causam quæ e dilexit sic : *Ideo dilexi* integre Domi-
num, *quoniam* certum est mihi quod *Dominus exau-
diat*, secundum effectum in futuro, qui hic jam exau-
dit secundum dispositionem. *vocem orationis meæ*,
id est vocem exteriorem deprecativam, procedentem
ab oratione mea interiori, id est a bona affectione.
Quod est dicere : *Ideo eum integre dilexi* et diligo,
quia scio eum perfecturum in futuro, quod affectione
et voce oravi et oro. Cum dicit *dilexi*, dat in-
telligere se jam in dilectione perstitisse, et in ea
augmentari se assidue, et per hoc magis auditores
ad dilectionem invitat ; *dilexi*, inquam, quia *exau-
diat*, et non solum quia in futuro *exaudiet*, sed etiam
quia hic jam *inclinavit aurem suam mihi* infirmo,
i l est condescendere fecit aurem misericordie sue
mihi infirmo : a similitudine medici, aurem infirmo
qui loq i vix potest inclinantis. Quod est dicere :
Non solum quod oro in futuro *exaudiet*, ut tandem
perficiat, sed cum infirmus essem, et pro infirmi-
tate eum oravi, nullis tamen adjutus meritis meis,
ex sola gratia me exaudivit, ut perficeret quod ora-
bam. Cum dicit Deum sibi aurem inclinasse, innuit
se orasse. Ut autem auditoribus exemplum præbeat
jugiter orandi, ut qui stat videat ne cadat (*I Cor. x,
12*), se quandiu in hac vita erit oraturum affirmat,
sic : *Inclinavit*, inquam, *aurem suam mihi*, infirmo
oranti. Et ut jugiter mihi aurem inclinaret, *invocabo*,
id est in affectione interiori eum orabo, *in diebus meis*
existens, id est tantu eum invocabo quandiu in his
diebus transitoriis ero ; qui mei sunt, quos scilicet
ego meos feci, dum eos peccando in Adam mihi
acquisivi. Ostendit autem unde eum in futuro
exaudiet, sic : *Dico quoniam exaudiet Dominus vo-
cem orationis meæ*. Et necesse quidem est ut exau-
diat : quia *circumdederunt me dolores*, qui sunt causæ
mortis, corporeæ scilicet, tot sustineo dolores mor-
talitatis et passibilitatis, quibus pervenitur ad mor-
tem corporis, ut inde tñtus per emphasim videar
esse circumdatus. A quibus necesse est ut me exau-
ditum eripiat in futuro, etsi modo non eripit. Ostendit
quoque unde sibi aurem inclinavit, sic : *Aurem*
inquam, *mihi inclinavit*, quod atique mihi necessa-
rium fuit. Non solum enim *circumdederunt me dolo-*

res mortis, sed et pericula inferni invenerunt me, id
est, vitia quæ sunt pericula, per quæ venit ad infernum,
tandiu me persecuta sunt ut invenirent se-
cundum consensum et malam operationem, et sic
me valida infirmitate humiliaverunt ut per me nun-
quam possem exsurgere. Cum igitur sic essem a dolo-
ribus circumdatus, et a periculis inventus, quoniam
aliter non eram evasurus, *inveni* animadversione
tribulationem ipsorum periculorum, et *dolorem* mul-
tiplicem mortalitatis et passibilitatis, quo circum-
datus eram. Quod est dicere : *Animadverti* quod
prius non animadverteram, scilicet quanta esset
tribulatio et dolor meus, et sic *invocavi nomen Domi-
ni*, id est oravi Dominum consideratione nominis
sui, quod est Dominus. Ac si diceret : *Considerans*
eum omnipotentem esse occasione magni nominis
ejus, quod est Dominus, *invocavi eum*, id est in affe-
ctione interiori oravi eum ita, dicens :

459 *O Domine, libera animam meam* et hic de
periculis, et in futuro de doloribus. Istud, *o*, non
est vocative positum, sed optative. In Hebræo
quippe habetur *anna Adonai*. Anna vero signum est
optationis. Cæterum, quia nos Latini non habemus
vocem huic voci, quæ est *anna*, æquipollentem, po-
situm est *o*, quod signum est optationis. Unde in-
quibusdam translatoribus invenitur, *obsacro, Domine*.
Dico quod *invocavi* Dominum dicens : *O Domine,*
libera animam meam, et in futuro a doloribus passi-
bilitatis, et hic a periculis inferni, et sic invocans
Dominum *humiliatus sum* in affectione interiori, id
est cum humilitate affectionis et devotionis invocavi
eum reputans me insufficientem esse, ut per me
liberaret. Et quia *humiliatus sum*, Dominus *liberavit*
jam me a tribulatione periculorum inferni, id est
vitiis, ne mihi tantum quantum prius prævaleant.
Dominus, inquam, existens *misericors* in natura,
et *justus*, ut *Deus noster*. Quasi dicat : *Me liberavit*
qui liberare me debuit, cum sit *misericors*, et *justus* :
et qui liberare me potuit, cum sit Deus noster
omnipotens. Ostendit autem unde comprobetur *mi-
sericors* et *justus*, addendo singulis singula sic : *Mi-
sericors est*, et inde comprobatur *misericors* in natura,
quia *miseretur* impendendo multa beneficia
misericordie. Et inde comprobatur esse *justus* ;
quia est *custodiens parvulos*, id est fideles suos qui
se parvulos faciunt, id est humiles custodit, ne a
sanctitate sua deficiant, quod equidem justum est,
ut videlicet parvuli ab eo custodiantur. Facit apostro-
pham adhortatorie ad animam suam sic : *Dixi* quia
Dominus jam liberavit me a periculis, et in futuro
exaudiet vocem orationis meæ, et ideo, *o anima*
mea, convertere a respectu sæcularium, in requiem
tuam, id est in considerationem et spem requie tuæ
future. Quod est dicere : *Omni sæcularium cura*
posthabita, intende et opere et affectione in requiem
beatitudinis æternæ. Et hoc quidem facere debes,
quia *Dominus benefecit*, id est benefaciet, *tibi in illa*
requie. Et hoc modo quidem benefaciet mihi, quia
eripuit, id est eripiet, *animam meam de morte æterna* :

vel, eripiet animam meam de morte, id est vitam meam de mortalitate et passibilitate, et eripiet oculos meos a lacrymis, ne me ulterius lacrymari sit necesse, sicut hic expedit pro peccatorum recordatione, et pro æternæ patriæ dilatione. Unde Dominus in Evangelio: « Beati, inquit, qui nunc fletis, quia ridebitis (Luc. vi, 21). » De futuro vero statu sic legitur: « Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum (Apoc. xxi, 4); » et pedes meos interiores, affectiones scilicet, eripiet a lapsu scilicet, ut postea nec etiam in affectione labor, qui hic multoties labor in vitium non solum affectione sed et operatione. Et tunc placebo Domino per omnia in nullo proorsus offendens, qui hic in multis ei displiceo. Placebo, inquam, existens in regione vivorum, id est in Hierusalem cœlesti, in qua nullus habitat, nisi vivens in æternum.

IN PSALMUM CXV.

Titulus centesimi decimi quinti: *Alleluia*. Vox Ecclesiæ martyrum, fidei suæ constantiam et passionem pro fide et oblatione sui ipsius per martyrium ostendentes: ut auditores invitent ad laudandum Deum exemplo suo per fidem et confessionem, et martyrium.

Credidi propter quod locutus sum. Psalmus iste apud Hebræos quasi unus reputatur cum superiori, quia cum eo sic continuari potest: Dixi quod Dominus eripiet animam meam de morte, et oculos meos a lacrymis, et pedes meos a lapsu, et quia placebo Domino; et hoc totum credidi propter quod credere ipsam credulitatem meam in evidenti locutus sum; vel sic: Ut de omni fide dicatur, et sit psalmus perse: O credentes, nolite timore humiliationis tribulationum, a manifesta fidei confessione desistere; et inde me vobis exemplum proponite. Ego namque credidi, id est rectam fidem in corde habui, 460 propter quod locutus sum, id est aperte ipsam fidem ore confessus sum. Et ideo ego qui cum recte crederim, et recte locutus sim, minime debuissim humiliari: humiliatus sum in tribulationibus nimis, id est valde; vel, humiliatus sum in tribulationibus nimis, id est supra modum meæ fragilitatis, scilicet supra quam pos et fragilitas mea pati. Unde Apostolus: « Supra modum (inquit) gravati sumus, ita ut tæderet nos etiam vivere (II Cor. i, 8), » ideo et vos exemplo mei credentes loquimini, non reformidantes humiliari. Quia vero dixerat se humiliatum esse, ideo quia locutus est, putaret aliquis eum non fuisse locuturum, si sciret quod idcirco esset humiliandus. Ad hoc ergo removendum, ostendit se antequam loqueretur hoc providisse ut seipsum Deo per martyrium offerret. Hoc autem sic dicit: *Locutus sum*, inquam, et propter hoc humiliatus in tribulationibus, et hæc humiliatio non contigit præter velle meum et dispositionem meam. Ego namque, qui recte credidi, dixi in excessu meo interiori, id est ego sic cogitavi, et disposui in secreto rationis meæ, quod excedit subtilitate omnem humanam rationem; vere omnis existens homo est mendax, id est, omnis

A qui homo est simpliciter scilicet terrenus non spiritalis, magis appetens hanc vitam quam æternam, dum hanc impendere dubitat, pro illa mendax est; et si nihil ore dicat, cum hanc vitam opinetur esse vitæ futuræ præponendam. Et quia ego similiter mendax essem et reus, si simpliciter homo essem, quid retribuam Domino pro omnibus bonis quæ retribuit mihi, scilicet cum pro peccatis meis mihi remissionem ipsorum peccatorum, et justificationem, et cætera beneficia pie retribuerit, quid dignum et pretiosum ipsi retribuam pro omnibus his bonis quæ mihi retribuit? Ecce scio quid retribuam, scilicet quia nil majus pro eo possim facere: *Calicem salutaris*, id est Salvatoris Christi, accipiam, mortem videlicet quam ille pro me libens sustinuit. Et ne deficiam timore hujus calicis, invocabo nomen Domini, id est invocabo Deum mihi adiutorem, consideratione magni nominis ejus, quod est Dominus. Mors equidem calix duplici similitudine dicitur; vel ideo quoniam amara est carni, sicut quædam calices potionum medicorum, quæ licet saluberrimæ, tamen amarissimæ sunt; vel quia sicut calix optimi vini hominem quem inebriat, ab illo statu in quo est, in alium statum mutat, ita et ipsa mors illum quem invadit, ab hujus vitæ statu in statum alium mutat.

Potest autem versus ille qui est, *Ego dixi*, aliter construi, ut illud interpositum sit, quod est *omnis homo mendax*, et secundum hoc adaptabitur. Dico quoniam humiliatus sum, et hoc non accidit extra velle meum. Ego enim dixi in excessu meo, id est statui et dijudicans in excessu rationis meæ: *Quid retribuam Domino pro omnibus beneficiis quæ retribuit mihi?* Hoc certe retribuam, *calicem salutaris accipiam*; et, ne deficiam in acceptione, *nomen Domini invocabo*. Et ideo dixi in excessu meo, quia omnis homo simpliciter existens non spiritalis, non obediens Deo usque ad mortem, mendax est in promissione sua. Promisit enim Deo in baptisate obedientiam omnium præceptorum ejus, in quo mendax est, cum pro eo mori formidat, sicut ipse pro omnibus mortuus est. Dico quod devovi in excessu meo, quod pro Domino *calicem salutaris accipiam*. Et hæc *rota mea*, id est hæc mea promissa, scilicet ut me per mortem feram, non reddam in abscondito; sed reddam in manifesto *coram omni populo ejus*, scilicet manifeste cum confitebor, et coram omni populo fidelium moriar, id est ad hoc moriar ut omnibus dem exemplum pro Domino moriendi. Ne vero videretur alicui parum esse pro Domino mori, ut magis ad hujusmodi mortem incitet auditores, ostendit hoc Deo pretiosum esse, sic: Dico quod *calicem salutaris accipiam*; quod utique faciendum est mihi, nam in conspectu, id est in reputatione, *Domini pretiosa* est, id est valde cara. *mors sanctorum ejus*. Quod est dicere: Quicumque vilis videatur, Dominus tamen mortem sanctorum suorum reputat esse pretiosam; vel sic: Ideo *calicem salutaris accipiam*, id est mortem, quia *mors sanctorum* ejus existens in conspectu

Domini, id est in beneplacencia Domini, **A** quam confessores. Per hoc autem quod dicunt se
461 pretiosa est, id est magno pretio empta : in medio esse, ad martyrium magis auditores in-
 pretio scilicet mortis ejus. Quod hoc dicere : Ideo vitant, ut et ipsi in medio esse mereantur.
 pro eo mori me dignum est, quia hoc ipse pro me
 moriens emit, ut et ego pro eo morerer. Facit au-
 tem apostropham ad Deum ex affectione nimia, sic :
 Dic, Domine, quod pretiosa est in conspectu tuo
 mors sanctorum tuorum, et ideo, o Domine, sacrifico
 tibi hostiam laudis, id est sacrificabo tibi me-
 i sum hostiam moriendo in tui confessione, quam
 hostiam tu laudabis. Et quia hoc sacrificium, o au-
 ditores, non nisi Deo adjuvante possem explere,
 nomen Domini invocabo, id est invocabo Dominum
 adiutorem consideratione magni nominis ejus quod
 est Dominus. Non solum autem ea de causa tibi me
 hos iam sacrificabo, ideo quia mors sanctorum in
 conspectu tuo pretiosa est, sed ideo quoque quia
 ego servus tuus. Servus tuus, id est ego tibi sum om-
 nino subjectus utpote creatura Creatori, ideoque
 necesse est me tibi obedire in omnibus. Quia vero
 simpliciter se dixerat esse servum, et servorum alii
 nequam sunt : ut maligni spiritus, qui licet inviti
 Dei tamen dispositioni obtemperant ; alii vero sunt
 spontanei, qui ex voluntate servant ut sancti viri ;
 ostendit se spontaneum esse, ut auditores instruat
 Deo spontanee servire, sic : Servus tuus, inquam,
 sum : et talis servus, qui sicut filius ancillae tuae, id
 est imitator caelestis Hierusalem, quae est ancilla,
 id est tibi subdita, angelorum videlicet et spiritua-
 lium virorum condonatio : ut sicut illi tibi non in-
 viti obedunt, sed spontanee ; ita et ego obediam tibi
 ex gratuita voluntate. Et ut ego tibi libere servirem
 dirupisti vincula mea, id est, destruxisti vincula pec-
 catorum meorum indulgendo, quae me vincunt a tui
 obedientia impediebant. Notandum quia hoc quod
 dicit tibi sacrificabo hostiam laudis, et nomen Domini
 invocabo, aequipolens est huic quod superius dictum
 est, calicem, etc., sed ex affectione repetitum est,
 et ad hoc ut magis auditores invitet ad martyrium ;
 hac eadem etiam occasione bis ponit ego servus
 tuus, et repetit hoc quod superius dixerat : Vota
 mea reddam in conspectu omnis populi ejus. Quod
 sic adaptatur : Sacrificabo, inquam, hostiam laudis
 Domino, et haec vota mea, hanc scilicet hostiam,
 quam Domino reddere vovi, reddam in conspectu
 omnis populi ejus, id est reddam manifeste, ut om-
 nis populus fidelis inde habeat exemplum. Reddam,
 inquam, vota meo ego jam spe existens in atriis,
 id est in amplitudine domus Domini, scilicet Hierusa-
 lem caelestis. Quod est dicere : Vota mea reddam
 pro spe ample domus Dei adipiscendae, non pro
 humano favore. Dico quod sum existens spe in am-
 plitudine domus Dei Hierusalem caelestis. Et non
 existo in spe in v.iori gradu illius Hierusalem, sed
 existo spe in medio tui, o Hierusalem caelestis, id
 est in digniori gradu tuo, a similitudine militum il-
 lorum, qui cum Domino suo chariores sunt, non in
 angulo domus, sed in medio sedent in loco digniori.
 Alio enim gradu martyres obtinere dicuntur

quam confessores. Per hoc autem quod dicunt se
 in medio esse, ad martyrium magis auditores in-
 vitant, ut et ipsi in medio esse mereantur.

IN PSALMUM CXVI.

Titulus centesimi decimi sexti : *Alleluia*. In hoc
 psalmo adhortatur Propheta omnes Judaeos et gentes
 ad Dei laudem : Judaeos quidem respectu verae promissio-
 nis ejus in eis completae ; Gentes autem respectu
 misericordiae eis impensae.

Laudate Dominum omnimoda laude, omnes gentes,
laudate etiam eum, omnes populi credentes Judaeorum.
 Et bene ponit pluraliter *populi*, ut ostendat ex om-
 nibus duodecim tribubus multos fuisse conversos.
 Addit ergo singulas causas singulis, sic : Vos, gentes,
 ideo laudate quoniam misericordia ejus, id est sal-
 vatio vestra per remissionem peccatorum et justi-
 ficationem, quae contigit ex sola et gratuita mi-
 sericordia ejus, confirmata est super nos, id est
 firma et inimmobilis, et perseverans facta **462**
 est in vobis, data a superiori dispositione Dei.
 Juxta illud : « Omne datum optimum, et omne do-
 num perfectum desursum est (Jac. 1, 17). » Ac
 si dicat : Ideo, gentes, eum laudate, quia salvatio mi-
 sericordiae ejus super vos data, id est a superna dis-
 positione vobis collata, in vobis sic confirmata est,
 ut nunquam sitis ea carituri. Unde Apostolus :
 « Gentes autem super misericordia honorare Deum, »
 etc. (Rom. xv, 9.) Quia autem Propheta ponit super
 nos, adjungendo se fidelibus ex gentibus, cum ipse
 Judaeus sit, ideo facit ut se et omnes fideles tam ex
 gentibus quam ex Judaeis ostendat unam massam esse
 in Christo. Vos vero, Judaei, ideo Dominum laudate,
 quoniam veritas Domini manet in vobis usque in aeter-
 num, id est, verae promissionis ejus completio, salvatio
 scilicet vestri, quae vere promissa in vobis com-
 plevit, duratura est usque in aeternum.

IN PSALMUM CXVII.

Titulus centesimi decimi septimi : *Alleluia*. In hoc
 psalmo inducitur loqui collectio martyrum primi-
 tivorum, adhortans Judaeos et gentes ad laudandum
 Deum, occasione bonitatis et misericordiae ejus ;
 ejus etiam misericordiae beneficia in seipsis multi-
 pliciter ostendit, narrando scilicet quatenus eam
 de tribulatione vitiorum eripuit. Et quoniam in ex-
 teriori tribulatione inimicorum adiutor sit, faciens
 eam in ipsa tribulatione fortem et constantem ne de-
 ficiat, et etiam inimicos superantem ; ostendendo
 quoque ipsam tribulationem sibi cessuram ad pro-
 speritatem et castigationem, non ad aeternam mor-
 tem. Promittit quoque se Dominum semper confessorum,
 eo quod sibi factus sit in salutem, per Christum
 lapidem reprobatum, qui factus est a Domino in ca-
 put anguli. Orat etiam de salvatione sui, auditores-
 que ad constituendum solemnem diem exhortat-
 ur. Per haec autem sui exemplo auditores in-
 struit, tribulationes ab inimicis pro Domino illa-
 tas, formidandas non esse ; eam sunt eis similiter
 ad prosperitatem cessuram, instruit etiam orare.

Confitemini Domino, id est, laudate eum omnibus A modis, fideles ex Judæcis et gentibus, ea consideratione, quoniam bonus est in natura. Et qui ad hoc considerandum non sufficitis, *confitemini* saltem eo contuitu, quoniam misericordia ejus, id est beneficia misericordiae ejus quae fidelibus suis impendit, duratura sunt usque in saeculum futurum, id est usque in aeternum. Non solum autem exhortor ut inter se fideles in utroque populo Domino consistantur, sed etiam *domus Israel*, id est familia subditorum fidelium in Judaico populo, *dicat nunc*, id est indilate aliis alhortarie. *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in saeculum misericordia ejus*; vel dicant hoc inter se alius alium adhortando. Et *domus Aaron*, id est familia filiorum praelatorum in Judaico populo, *dicat nunc* vel aliis vel adinvicem : *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in saeculum misericordia ejus*. Et illi ex gentibus qui *timent Dominum*, sive prelati sive subditi, *dicant nunc* vel aliis vel adinvicem : *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in saeculum misericordia ejus*. Notandum quippe quod primus hujus psalmi versus in uno quoque trium sequentium versum repetendus est totus, quanquam brevitatis causa solummodo posterior ejus pars repetita videatur.

Exponit autem beneficia misericordiae Domini in se, sic : Misericordia, inquam, Domini duratura est usque in saeculum. Et ecce in me apparent beneficia misericordiae ejus. Ego namque in interiori tribulatione vitorum constrictus, *de tribulatione illa invocari Dominum*, id est causa illius tribulationis evadenda oravi Dominum : et *me invocantem exaudivit Dominus* erivendo a tribulatione illa : *me dico ponentium in latitudine dilectionis et bonae operationis*. Ac si dicat : Et a tribulatione me eripuit per gratiam, et in amplitudine virtutum et bonorum operum me posuit. Cum igitur 463 de interiori tribulatione mihi Dominus exstiterit *adjutor*, certus sum quoniam et in tribulatione a quolibet persecutore illata mihi existenti erit Dominus *adjutor* ne deficiam. Ideoque *non timebo quid persecutionum faciat mihi homo* quilibet malignus, id est, non timebo quodcumque persecutionum genus mihi a malignis hominibus inferatur. *Dominus*, inquam, *mihi erit adjutor* in tribulationibus exterioribus. Ideoque non timebo inimicos homines, sed *et ego licet multam ab eis persecutionem sustinens, despiciam tamen inimicos meos*, homines malignos, id est eorum persecutiones despiciam, et ut nihilum reputabo, quod equidem majus est quam non timere; vel *despiciam inimicos meos* malignos spiritus, id est eorum despiciam suggestiones eis non consentiens. Quoniam igitur, o auditores, Dominus talis a *lijutor* est ut suos faciat non timere, et inimicus despiciere, *bonum est confidere in Domino in tribulatione pro eo patiendo, magis quam confidere in homine* persecutore terrenam salutem per eum habendo. « Vana namque salus hominis (Psal. lxx, 43). » Istud magis comparative non est positum, ac

si dicat : Utile est in Domino consistere, tribulationem pro eo sustinendo : et utile non est in homine persecutore considerare ab eo salutem corporis expectando. Quam non solum de quocumque homine confidentiam removeo, sed ut magis quid dicam *bonum*, id est *utile est magis sperare in Domino* salutem per tribulationem asperitatem *quam in principibus*, etiam secularibus per terrenam felicitatem quod est ac si dicat : Bonum est in Domino sperare salutem, et in saecularibus principibus non. Unde legitur : « Male licet homo qui confidit in homine (Jer. xvii, 5), » e c. Potest autem haec comparative legi, si principes accipiamus caelestes spiritus, et viros spirituales, qui principes habentur in populo Dei. Secundum hanc igitur sententiam ita dicitur : *Bonum est confidere in Domino, magis quam in homine* aliquo, et *bonum est sperare in Domino, magis quam in principibus*, id est in angelis et in sanctis viris. Ac si dicat : Cum utile quidem sit in homine aliquo confidere, et in orationibus et patrocinis sanctorum principum sperare; multo utilis est *in Domino confidere et sperare*. Deus enim sine ipsis adjuvare potest, ipsi vero sine Deo minime.

Ostendit autem inimicorum tribulatio ei, sic : Deo quod *Dominus erit mihi adjutor* contra inimicos, qui etiam jam a *ljutor* exstitit adversus inimicos. *Omnes enim gentes*, id est omnes gentes et irrationabiliter viventes, tam *Judei* quam gentiles, *circueverunt me* tribulationibus, id est tot mihi tribulationes intulerunt, ut inde toties viderer *circumdatus* esse. *Et cum me penitus obruere niterentur, in nomine Domini contigit quod ultus sum eundo in eos*, id est per hoc quod ego studeo *in nomine Domini*, id est in honore Domini non in honore meo, scilicet quod Deum honorare sategi non me, contigit quod de eis *ultus sum*, eundo per praedicationem *in eos* incorporandos. Quod est dicere : Quoniam Dei honori vacavi, hanc de eis ultionem Dominus mihi concessit, ut sicut studeo ut mihi incorporare per tribulationem, ita mihi eorum incorporare per praedicationem; vel sic : *Ultus sum* ultione facta in eos, id est contra eos, scilicet contra quosdam eorum. Quod est dicere : Sic de quibusdam *ultus sum* ut eis ultio illa nimis esset nociva, cum qui a me ex persecutoribus meis dicantur *etiam in hoc vitia* a Domino *justa corporis morte* fuisse dammati; vel sic : *Ultus sum*, id est ultus ero ultione faciendi in eos, id est contra eos, scilicet ultione mortis aeternae, quae valde illis est nocitura. Hoc autem dicit ad correctionem persecutorum

Ostensa inimicorum multiplicitate, ostendit quoque tribulationum eorum perseverantiam, sic : *Omnes, inquam, gentes tribulationibus circueverunt me*, et hoc non ad horam; sed *circumdederunt me circumdantes*, id est in circumdatione illa semper praesentes et perseverantes. Notandum autem cum praesens participium conjugatum cum verbo conjugato sic ponitur, perseverantiam denotari, ut *videns vidi, expectans expectavi*, et caetera talia. Dico quod

circumdantes circumdederunt me, et tamen in nomine Domini **464** *contigit quod ultus sum in eos. Hoc ut superius exponitur: Circumdederunt, inquam, me, et hoc sicut apes, id est similes apibus in ferocitate et acritate nimia, quæ simul iratæ sunt, nimis acriter instant. Vel sicut apes, id est similes apibus. Nam sicut apes fanum dulcem operantur, sic et ipsi per tribulationum instantiam, majorem charitatis dulcedinem erga Deum operati sunt. Quanto namque magis infirmior, tanto magis fortior sum et potens (I Cor. xii, 10), et exarserunt in me tribulationibus, sicut ignis exardescere solet in spinis. Nam sicut ignis in spinetis accensus, spinas comburit, truncum autem illæsum dimittit; sic et eorum tribulationes peccatorum spinas in me consumpserunt. Me autem illæsum dimiserunt, et hoc in nomine Domini contigit, quia ultus sum in eos.*

Hoc etiam ut superius exponitur. *Circumdederunt, inquam, me, et ab eorum tribulationibus impulsus sum, id est percussus, ut caderem, id est ad hoc ut a proposito meo desicerem. Quod est dicere: Ea intentione me tribulationibus impulerunt, ut me ad casum defectus adducerent. Non solum autem impulsus sum, sed etiam secundum quædam debilia membra mea eversus sum, ut caderem, id est timore tribulationum quemdam debilia membra mea nutaverunt, non sic ut ex toto caderent, sed sicut jam caderent, id est ut qui in initio casus essent jam parati ad deficiendum. Et, ne in ea parte in qua eversus sum ex toto caderem, Dominus suscepit me, per auxilium patrocinantis gratiæ. Quod est dicere: Adjuvat debilia membra mea jam eversa, ne ex toto caderent; a similitudine alicujus, qui quemlibet proxi-um ad cadendum cujus jam pes eversus est suscepit, dextra fulciens eum ne cadat. In ea vero parte fortium membrorum, in qua tantum impulsus sum et non eversus fui, Dominus fortitudo mea, id est causa fortitudinis meæ. Quod est dicere: Fortibus viribus meis, quæ me ad tribulationem in pulso non vacillaverunt, dedit Dominus fortitudinis constantiam, ut in bono proposito suo perseverarent. Et per hoc factus est laus mea, vel laudatio mea, id est factus est mihi causa laudis vel laudationis, scilicet hoc mihi per fortitudinem contulit, ut in Ecclesia laude dignus habear: vel factus est laus, vel laudatio, mea, id est, hæc in me effecit, ut ego eum occasione meæ fortitudinis ab eo datæ laudarem, et per ipsas tribulationes et susceptionem et fortitudinem factus est mihi tendens in salutem æternam. Quod est dicere: Per hoc operatus est, et adhuc jugiter facit salutem meam æternam. (Non coronabitur enim, nisi qui legitime certaverit (II Tim. ii, 5).)*

Dico quod fortitudo mea est secundum robusta membra mea. Et in tantum in eis robustis causa fortitudinis est, quod in *tabernaculis justorum*, id est in tabernaculantibus justis, scilicet in robustis meis, qui justi sunt, et in tabernaculis militiæ Dei perseverantes, non est vox mæroris, sed vox exultatio-

*nis, designatrix lætitiæ et salutis æternæ; quod est dicere: Adeo fortes eos in tribulatione facit, ut nec in tribulatione vocem tristitiæ proferant, sed vocem designantem exultationem æternamque salutem. Juxta quod in Actibus apostolorum legitur: (libant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati (Act. v, 41).) Non solum autem fuit Dominus fortitudo mea, secundum robusta membra, ut me faceret fortem et constantem contra persecutiones, sed etiam dextera Domini fecit in me virtutem, id est Filius Dei fecit in me victoriam, scilicet fecit quædam membra mea robusta, jam vincere omnes persecutores, ut nec in morte corporis cederent. Et per hoc dextera Domini exaltavit me, id est sublimavit et glorificavit illa membra mea, quæ jam vicerunt, ut laudabilia apud fideles habeantur. Dextera, inquam, Domini fecit virtutem. Hoc autem ideo repetit, ut hac occasione addat remotionem. Posset enim a persecutoribus objici: Dicis quod Dominus fecit te vincere, quod certe mirum videtur, cum potius videaris in quibusdam membris pertulisse ea quæ ad mortem attinent, tribulationes scilicet usque ad sanguinis effusionem quod vicis sustinere solet. Ad quod sequitur remotio sic: **465** Bene dico ego quod dextera Domini fecit me vincere e, per passionem ipsarum tribulationum. Non enim causa ipsarum tribulationum moriar, quod vos persecutores putatis, sed per eas in æternum vivam. Cœgrue nimirum ponit moriar, licet posuisset fecit, quod præteritum est. Ac si diceret: Bene dico me jam vicisse secundum quædam membra, quæ jam tribulationes perpessa sunt et constantiter evaserunt. Non enim mortua sunt illa membra mea per tribulationes, sed per hoc vivere perpetualiter inceperunt. Et similiter per instantiam tribulationum non moriar, secundum illa membra quæ sunt adhuc passura; sed per ipsas tribulationes vivam, id est, tribulationes causæ erunt quod membra mea adhuc passura sine fine vivant. Quod est dicere: Neque fuerunt tribulationes membris meis jam passis causa mortis neque passuris adhuc causa mortis erunt. Mors enim corporalis quæ per tribulationes accidit, mors dicenda non est, sed vitæ principium. Post hanc enim mortem sancti vivere feliciter incipiunt. Unde etiam dies obitus martyrum natale dicitur. Tunc enim in æterna vita nascuntur. Per hoc autem auditores ad martyrium attrahit, cum dicat hanc temporalem mortem, non esse mortem, sed principium vitæ. Dico quod vivam, et inde hoc poterit comprobari, quia post hanc corporis et animæ separationem, narrabo opera Domini, non voce quidem mea, sed causa ero quare ab aliis superstitibus narrentur et laudentur opera Domini: quod equidem non esset, nisi viverem. Nam mortui non laudabunt Dominum (Psal. cxiii, 17). Quod est dicere: Ipsa mea constantia usque in finem firma causa erit quare alii narrando laudent opera Domini, scilicet constantiam et victoriam, et cætera beneficia quæ in me operatur.*

Dico non moriar, et vere separatio talis animæ et corporis non est dicenda mors, sed castigatio. Dominus enim per talem mortem et tribulationem castigavit me jam secundum quædam membra mea quæ jam passa sunt, castigans etiam nunc secundum illa membra, quæ nunc patiuntur et moriuntur. Castigare non accipitur hic, ut accipi solet, sed ponitur castigare pro purgare. Morte namque martyrii et tribulatione, et peccata quæ in martyribus sunt Dominus purgat, et eorum coronas augmentat. Castigavit, inquam, me, et sic me castigatum non tradidit morti æternæ. Quod est dicere: Per castigationem talem membra mea jam passa a morte æterna liberavit. Quoniam ergo tribulatio, et hæc corporis et animæ separatio est mihi castigatio et vite occasio, concedo, o persecutores, non reformido: *Aperite mihi portas justitiæ*, id est præparate mihi tribulationes et mortem quæ erunt mihi portæ per quas ingrediar ad justitiam, id est ad justam æternæ vite remunerationem, a similitudine illorum qui ingredi cupienti domum, portas aperiunt. Hoc non dicit imperative, sed concessive, cum iniquum sit mala alicui suadere. Quam concessionem ideo facit, ut auditores magis ad tribulationes et mortem voluntarie patiendum invitet, ostendendo quod hæc portæ justitiæ sint. *Aperite*, inquam, *portas*, et *ingressus in eas tribulationes quæ portæ sunt*, non contristabor, sed *confitebor Domino*, id est laudabo Dominum voce, corde, et patientia mea. Ideo vero non reformido has portas ingredi, quia hæc eadem porta tribulationis fuit Domini Christi. « Oportuit enim pati Christum et resurgere, et ita intrare in gloriam suam (Luc. xxiv, 26). » Et quia Domini fuit, *justi* quicumque *intrabunt in eam* ex necessitate, vel ipsa experientia passionis, vel saltem voto patiendi si oportuerit. Nullus enim nullo modo intrans salvabitur. Sicut de beatissimo Martino legitur, quod licet eum gladius persecutoris non abstulit, palmam tamen martyrii non amisit. Voto enim martyr exstitit. Facit autem apostropham ad Deum ex nimia affectione, sic: *Confitebor*, inquam, *Domino*, et merito *confitebor tibi*, Domine, *quoniam exaudisti me*, ut liberares me de interiori tribulatione vitiorum, et *factus es mihi in salutem cedens*, id est in causam salutis, 466 et hic, scilicet per peccatorum remissionem et justificationem, et in futuro daturus æternam beatitudinem.

Et per hoc *factus es mihi in causam salutis*: quia lapidem Christum quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Quod est dicere: Per reprobationem Christi, firmissimi lapidis, me salvasti, sine quo fundamento nemo potest se Deo templum ædificare, reprobaverunt ædificantes, id est spreverunt Judæi ædificantes se templum Dei per traditiones suas; ædificantes dico, scilicet quantum ad

ipsorum reputatione, non quantum ad rei veritatem. Nemo enim potest effici Dei templum, nisi in fide Christi fundatus, quem Judæi reprobaverunt, denegantes eum regem Israel esse et Dei Filium, juxta illud: « Noli scribere rex Judæorum, sed quia ipse dixit: Rex sum Judæorum (Joan. xix, 21). » Et iterum: « Secundum legem debet mori quia Filium Dei se fecit (Ibid., v, 7). » Qui lapis per hoc quod fuit a Judæis reprobatus, et in mortem datus, factus est in caput anguli: cum prius non fuisset caput anguli, id est factus est caput duplicis parietis Ecclesie, parietis scilicet fidelium ex Judæis et parietis fidelium ex gentibus, qui congrue angulus dicitur. Sicut enim aliquando duo parietes diversi in angulo conveniunt, et a quolibet angulari lapide supra posito, et caput eorum existente, uterque complectitur; ita illi duo parietes, Ecclesia videlicet ex Judæis, et Ecclesia ex gentibus, quæ prius omnino diversæ fuerant ab invicem, in fidei unitate convenerunt subditæ Christo angulari lapidi, qui caput utriusque existit et utramque suo regimine complectitur, juxta illud Apostoli: « Ipse est pax nostra qui fecit utraque unum (Ephes. ii, 12), » etc. Illud autem quod de angulari lapide Judæi fingunt, scilicet in templi Salomonis ædificatione, lapidem unum fuisse ab ædificantibus reprobatum, et a ultimo in angulo fuisse positum, omnino falsitati videtur accedere, cum in historia nulla legatur.

Notandum autem, quod tali genere locutionis hic versus sit a Propheta compositus. Cum enim posuisset: *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes*, et secundum hunc ordinem quem incœperat, debuisse addere, fecerunt in caput anguli; hoc ordine dimisso, alio genere locutionis versus finivit, addens *hic factus est in caput anguli*. In hoc autem removel hoc, quod male poset et quis opinari, scilicet Judæos hac intentione lapidem hunc reprobasse, ut fieret in caput anguli. Si enim ea intentione et hoc consilio fecissent, Propheta plane posuisset: *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes*, se erunt in caput anguli; sed cum hoc ordine dimisso aliter dicit, scilicet *hic factus est in caput anguli*, plane docet non eorum sed altius consilio eum esse factum caput anguli. A quo ergo sit factus caput anguli, et cujus dispositione ita reprobatus sit, neque enim fuit absque magno consilio, quod reprobatus fuit, demonstrat, addendo sic: *Dico quod lapidem reprobaverunt, et hic factus est in caput anguli*. Hoc autem totum et quod reprobatus est, et quod in caput anguli factus est, a Domino factum est, id est a dispositione Dei occulta cogniti, et cum sit apud nos ineffabile et incognoscibile quam ratione contigerit, est mirabile in oculis meis interioribus: in oculis mentis scilicet; quod est dicere: De hoc nimis admiramur, quare Dominus hoc disposuerit, ut Judæorum populus prius adeo ipsi charus, in tantum execraretur, ut Christum verum lapidem, de quo tot a prophetis audierant, reprobarent, et in mortem darent, et sic ipse caput anguli

efficeretur. Dico quod lapidem reprobaverunt cum A in mortem dando. *Hæc autem dies* in qua ipse reprobatus in mortem datus est, est revera dies *quam fecit Dominus*: non quod alios dies omnes non fecerit, sed propter ipsius diei dignitatem in qua redempti sumus, per autonomasiam dicitur hanc diem fecisse. Et quoniam adeo digna est hæc dies, *exultemus* in corpore, et *lætetur* **467** in anima in ea die, id est in imitatione ejus diei, scilicet, et voto animæ, et exultanter patiēdo pro Christo, si necesse fuerit in corpore passionem quam in ea die pro nobis sustinuit, prout nobis possibile est, imitemur. Vel sic de die resurrectionis legi potest: Dico quod *factus est in caput anguli*, et hoc contingit per gloriam resurrectionis. *Hæc igitur dies* in qua resurgens *factus est in caput anguli*, est dies *quam fecit Dominus*.

Hoc autem in hæc sententia, ut jam in superiori acceptum est, per autonomasiam accipitur. Ergo quia *dies hæc* adeo gloriosa est, *exultemus* in corpore bene operando, et *lætetur* in anima bona affectione in ea die, id est in consideratione ejus diei. Quod est dicere: Sive dies illa præsens sit, sive non, quia tamen nobis tantum beneficium in ea contigit, in ea consideratione lætemur in anima bona affectione, et exultemus in corpore bona operatione. *Lætetur*, inquam, et *exultemus* unusquisque ita dicendo: *O Domine, salvum me fac*, et hic peccata remittendo, et in futuro æternam beatitudinem largiendo. Et, *o Domine, bene prosperare*, id est, fac nobis eadē ad bonam in futuro prosperitatem, omnia quæ nobis hic accidunt, tam prospera quam adversa. Juxta illud Apostoli: « Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum (Rom. iii, 28). » Dico *exultemus et lætemur* in ea die, quod equidem facere debemus. Nam in ea die *benedictus* est, id est exaltatus per gloriam resurrectionis Christus, *qui venturus est in nomine Domini*, id est in honorem Domini Patris; juxta illud: « Ego non quero gloriam meam, sed ejus qui misit me Patris (Joan. viii, 5). » Et alibi: « Ego veni in nomine Patris mei, » etc. (Joan. v, 43.) In aliis translatoribus habetur: « Benedictus qui venit in nomine Domini. » Unde colligitur quia si dicatur, *benedictus* qui venturus est, quantum ad prophetam positum est, qui ante adventum Christi fuit, non quantum ad martyres, qui hic loqui inducuntur, qui post Christi adventum fuerunt. Potest quoque de secundo Christi adventum sic legi: *Benedictus est in nomine Domini*, id est, exaltatus est. Ideo quia studuit in honore Domini Patris ille qui venturus est in futuro mundum judicaturus, Christus scilicet.

Enarratis beneficiis misericordiæ Domini, faciunt martyres, qui hic loquuntur, apostropham ad auditores, ut dicta sua commendent, et eos ad imitandum se in Dei laudem attrahant. Hæc igitur apostropham ad omnia supradicta respicit, et sic legitur: diximus *exultemus*, etc. Et, *o auditores, benediximus vobis*, id est bene narravimus vobis, an-

nuntiando beneficia misericordiæ Domini, quæ in nobis martyribus apparent. *Benediximus*, inquam, existentes *de domo Domini*, id est de familia Domini; ideoque digni sumus ut nobis acquiescatis. Et hoc non a nobis habuimus quod *vobis benediximus*, sed a Deo Domino. *Deus* enim qui etiam *Domini* omnium est, non solum hæc nobis intimavit, sed et, id est etiam, *illuxit nobis*, id est luxit in mente nostra per illuminationem cognitionis sui, et illucescendo nobis hæc cognita fecit, quæ *vobis benediximus*, et tanto magis nobis consentiendum est. *Benediximus*, inquam, ideoque, *o auditores, admonitione nostra excitati, constituite diem solemnem*, id est firmiter statuite vitam vestram similem diei solenni; ut sicut in die solenni ab omni servili opere cessatis, ita per totam vitam vestram ab omni peccatorum servitute cessetis. *Constituite*, inquam, persistendo ad honorem Dei in *condensis*, id est in multiplicibus sacrificiis virtutum et bonorum operum et tandem *constituite diem solemnem in condensis*, donec pertingatis *usque ad cornu altaris*; id est usque ad contemplandam divinitatem Christi, quæ per cornu accipitur propter sui sublimitatem, eo quod cornu in altum exerescat; ac si dicat: Tandem in condensis persistite, donec in futuro mereamini pertingere ad contemplandam perfecte sublimitatem divinitatis Christi, quod altare nostrum est, super quod Deo sacrificia morum et operum bonorum offerimus; vel usque ad cornu altaris, id est usque ad sublimitatem mentis, id est usque ad contemplandam divinitatem, quæ est cornu mentis, id est excedens in **468** sui sublimitate mentis nostræ, contemplationem a similitudine cornu, quod in cornutis animalibus totum corpus tendendo in altum excedit. Mens autem altare dicitur, eo quod in mente Deo frequenter sacrificia virtutum et morum bonorum sicut in altari offerimus. Dicitur quoque divinitas cornu, id est firma defensio meritis contra diabolum et vitia, sicut cornu est defensio cornuti animalis. Exhortatione ad auditores facta, ut magis ipsi auditores ad constituendum Deo incitentur, promittit martyrum collectio, quæ hic agit, se confessorum Deo et cum exaltaturam, sic: Dixi auditoribus, *constituite*, etc., quidquid ipsi faciant, *Deus meus es tu*, id est creator meus, ideoque *confitebor* laudem ore; *Deus*, inquam, *meus es tu*, ideo quod *exaltabo te* opere et devotione; quod est dicere: *Confitebor tibi, et exaltabo te*; ideoque *Deus meus es tu, confitebor tibi*, inquam, ideo, *quoniam exultasti mihi; et factus es mihi in salutem*: hoc, ut superius exponitur, ad dandum exemplum confessionis repetitum. *Confitebor*, inquam, et ideo vos, auditores, exemplo mei, *confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus*, hoc ut superius exponitur, ideo repetitur, ut sicut a laude incipit psalmum, ita in laude finiat.

IN PSALMUM CXVIII.

Psalmus centesimi decimi octavi. Et, juxta beatum Ambrosium, *Alleluia* intulitur, secundum Hebræos

tamen nullum habet titulum. Huic nempe præponere A titulum non fuit necessarium, cum diligenter considerantibus ejus intentio denotetur, et negotium, ex primordiis et numero versuum. Totus enim psalmus iste apud Hebræos per clausulas octonorum versuum digestas, per singularum clausularum versus, singulos secundum ordinem alphabeti Hebraici, in principio eorumdem versuum conscribitur, ut videlicet octo versus primæ clausulæ omnes incipiant per *Aleph* litteram; octo vero secundæ per *Beth*; octo quoque tertiæ per *Ghimel*, et sic in cæteris clausulis omnes earum octoni versus per singulas litteras Hebraici alphabeti per ordinem habeant initium. Cæterum, quoniam hoc Latina locutio non patitur, ut videlicet octoni versus singularum clausularum secundum ordinem litterarum Latini alphabeti incipiant; non enim primæ clausulæ versus octo, omnes per *a* possunt incipere; nec secundæ clausulæ versus octo per *b*, et in cæteris similiter, quia non habet Latinitas voces congruas ad hoc secundum interpretationem vocum Hebraicarum, in principio versuum hujus psalmi positarum, apud Latinos ante singulas clausulas nomina litterarum Hebraici alphabeti secundum ordinem scribuntur, ut videlicet ante clausulam primam scribatur, *Aleph*, quæ vox nomen est primæ litteræ Hebræorum, ante secundam vero *Beth*, quæ nomen est litteræ secundæ, et sic ante cæteras clausulas cæterarum litterarum Hebraicarum nomina per ordinem scribuntur. Non ideo tamen ut voces istæ harum clausularum sint tituli, sed ut nobis signum sint, quatenus apud Hebræos singularum clausularum versus octoni a supradictis incipiant litteris. In hoc autem octonario numero versuum, et in præscriptione totius Hebraici alphabeti, psalmi totius intentio innuitur, et negotium.

In hoc psalmo intendunt fideles perfecti, quorum hic vox est, instruere minores, qualiter ad beatitudinem veram possint attingere. Quæ idcirco per numerum octonarium intelligitur, quia in octava die, scilicet in die judicii, quæ sequitur post septem dies hujus vitæ salvandis dabitur. Per octonarium quoque numerum octo genera beatitudinis accipiuntur, quæ fidelibus a Deo dantur, de quibus adipiscendis in hoc psalmo instructio continetur; quæ, licet octo sint, ut in Evangelio Dominus ostendit, cum dicit: « Beati pauperes spiritu, (*Matth.* v, 3), » etc., tamen omnes ad idem spectant. Una enim beatitudo sunt omnes istæ. Ut igitur has omnes ad idem spectare designentur, octoni quique singularum clausularum versus ab eadem littera principium habere videntur. Cum sit igitur in hoc psalmo intentio instruere minores **469** ad beatitudinem attingendam, totus ad hoc præcipue spectat ut eos ad hoc obtinendum instruat per moralitatem; quæ nimirum moralitas bonæ vitæ est initium et quasi fundamentum. In primis enim moralitas necessario habetur, sine qua nemo salvatur. A moralitate vero per physicum, ad mysti-

cum intellectum pervenitur, ut de creaturis singularis quæ sit earum natura, et quid quæque significant, et de sacrificiis quoque legis veteris et observantiis carnalibus, qua ratione, et quo mysterio a Domino constituta fuerint, intellectus mysticus habeatur. Ab hujusmodi autem intellectu ad theoreticam, id est ad vitam contemplativam, sit a fidelibus ascensus, ut jam videlicet omni cura sæcularium bonorum posthabita, sola bona cœlestia contemplantur; eis tantum inesse desiderent, ea solummodo tota affectione concupiscant. A theoretica quidem ad perfectæ beatitudinis adeptionem tandem post carnis resolutionem attingere. Licet autem idiotæ plurimi per solam moralitatem, sine physica mystico intellectu, et sine theoretica salventur; nullus tamen absque his duobus usquequaque perfectus invenitur. Est autem hujus psalmi principalis intentio, ut perfecti, quorum hic vox est, minores instruant per moralitatem ad veram beatitudinem ascendere.

Et quoniam prius ad moralitatis instructionem, dehinc ad beatitudinem tota principaliter hujus psalmi spectet intentio, denotat alphabeti Hebraici per singulas clausulas digestio, nec id quidem incongrue. Nam sicut alphabeti doctrina pueris est rudimentum, et totius doctrinæ litteralis exordium, ita quoque moralis instructio idiotis est ad beatitudinem veniendi quasi quoddam fundamentum et principium. Negotium autem est hoc, quod de his quæ ad moralitatem et beatitudinem pertinent multiformiter agunt, ut apparebit in ipso psalmo. Aliud nimirum est de his agere, aliud autem ad instruendum per hoc auditores intendere. Quia si quædam hujus psalmi ad physicam, quædam vero pertinere videantur ad theoreticam, tota tamen, ut jam diximus, intentio principalis et negotium spectat ad ethicam. Cum igitur hæc communis intentio per totum psalmum habeatur, in unaquaque clausula aliquo modo esse privata intentio; vel negotium per interpretationes singularum litterarum Hebraicarum quæ præscriptæ sunt perpenditur, quod in unaquaque clausula per ordinem exponetur. Et primo quidem de prima clausula agendum est, cui inscribitur in principio *Aleph*, quæ doctrina interpretatur. Cum autem totus psalmus iste spectet ad morum et beatitudinis doctrinam, ut superius est ostensum, queri potest cur potius huic primæ clausulæ *Aleph* inscribatur, quæ doctrina interpretatur? Ad quod sic respondetur: Quia idcirco huic clausulæ littera talis inscribitur ut per hoc innuat quoniam hæc clausula prima est quoddam schema, id est brevis narratio, in qua breviter continetur summa, unde in omnibus sequentibus clausulis sit acturus. In hac enim clausula quod de morum et beatitudinis doctrina per totum psalmum sit acturus, quæ antonomastice doctrina dicitur, breviter innuit cum sic exponit:

Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini; ac si dicat: O fideles, multi terrena sa-

pientes falsas doctrinas dant ad beatitudinem attingendam. Cæterum quidquid ipsi dicant, hoc vobis manifestum sit, et ratum, quia revera beati erunt *immaculati in via* existentes, scilicet illi beatitudinem veram attingent qui per fidem existentes *in via*, id est in Christo qui est via ad beatitudinem, *immaculati* sunt, id est innocentes, nulla criminalis peccati macula sordentes. Quoniam autem non sufficit abstinere a malo, nisi fiat quod rectum est, addit: *Immaculati*, inquam, *qui ambulant in lege Domini*, scilicet qui tota voluntate positi in lege præceptorum Domini *ambulant*, id est promoventur in hac lege secundum perseverantiam usque in finem, ad similitudinem illius qui ad hoc ambulat ut aliquo perveniat, et ibi quiescat. Notandum quod, cum posuerit *immaculati*, non supponit *in via* ad differentiam, sed ad hoc ut doceat, quod nullus vere immaculatus esse potest, nisi positus sit *in via*. Ecce in hoc versu **470** actum est de morum instructione, per quam ad beatitudinem pervenitur. Cæterum quia nullus ad beatitudinem perfecte per solam moralitatem potest attingere, ad scrutandum testimonia divina et contemplationem instruit, cum sic addit: *Beati erunt illi qui in via immaculati* existentes, *in lege Domini* ambulantes, non sunt desides ad inquirendum testimonia ejus, sed *scrutantur testimonia ejus*, id est diligenter inquirunt ut mystice intelligant præcepta ejus, quæ obscura sunt, et per parabolas et anigmata data; quæ testimonia dicuntur, eo quod complentibus vitam, non complentibus autem mortem juste damnationis testificantur. Scrutari quidem testimonia attinet ad mysticum et physicum intellectum. *Beati*, inquam, *qui scrutantur testimonia ejus*, et a testimoniorum scrutatione ad hoc ascendunt quod *exquirunt eum* contemplationi vacando, et *hoc in toto corde*, id est in tota affectione cordis, scilicet qui, omni sæcularium bonorum cura posthabita, soli Deo per contemplationem inhiant, *eum* solum toto cordis affectu *exquirunt* et exoptant. Vel *exquirunt eum*, id est ejus secretissima arcana, *in toto corde*, scilicet, exquirunt in tota cordis affectione occulta secreta divinitatis ejus. Vel sic versus iste legitur ut determinatio hic sit quomodo ad hoc aliquis, ut immaculatus sit, valeat devenire: *Beati*, inquam, *immaculati*. Ut autem, o auditores, *immaculati* sitis, scrutamini *testimonia ejus*, et sic eum demum *in toto corde* exquirite. *Beati* enim erunt, *qui ut immaculati sint, scrutantur testimonia ejus*, id est diligenter in ratione sua considerant testes ejus, id est angelos qui fidelibus ad eos custodiendos a Deo deputati sunt; qui etiam omnium actuum eorum tam bonorum quam malorum testes in die judicii erunt, nisi illorum quæ per poenitentiam remittentur. Quod est dicere: Illi beati erunt, qui cum a suggestionibus illicitis urgeantur, cælestes spiritus testes actuum suorum futuros esse non dubitantes, ea occasione a malis operibus desistentes immaculati esse satagunt. **Ita** *in toto corde ex-*

A *quirunt eum*; hoc ut superius in prima sententia exponitur.

Quia dixerat beatos esse *qui ambulant in lege Domini*, posset aliquis male intelligens inferre: Ergo si quicumque ambulans in lege mandatorum Domini est beatus, etiam *qui operantur iniquitatem*, si ad horam in præceptis Domini ambulent, sunt beati? quod sic removet: *Beati*, inquam, *qui ambulant in lege Domini*; operatores autem iniquitatis non erunt beati. *Non enim qui operantur iniquitatem* criminalem, *in viis ejus ambulaverunt*, id est non permoti sunt in præceptis ejus, quæ viæ sunt ad beatitudinem. Non dicit qui operati sunt iniquitatem et resipuerunt, sed qui perseveranter usque in mortem operantur. Congruè nimirum dicit operatores iniquitatis non ambulasse in viis Domini. Cum enim ad horam bene operati sunt, non tamen *in viis ejus ambulaverunt*. *Non enim in viis ejus* ambulare dicuntur, nisi qui cum perseverantia usque in finem bene operantur, cum removeat ab eis ambulare in viis Domini, quod causa est beatitudinis, constat et de remotione beatitudinis. Ostendit autem quod non ambulaverint in lege Domini, cum sic addit: Vere *non ambulaverunt operantes iniquitatem in viis tuis*, Domine, quia non custodierunt *nimis mandata tua*, et nullus in viis tuis ambulat nisi qui *nimis* custodit *mandata tua*. Tu enim cui obediendum est, qui nihil præcipis nisi quod justum est, qui non obedientes tibi juste damnare potes, *mandasti mandata tua*, quæ sunt viæ ad beatitudinem, *custodiri nimis*, id est nullum, videlicet cum diligentia et perseverantia, non cum negligentia. « Maledictus enim homo qui fecerit opus Domini negligenter (Jer. XLVIII, 10). Quoniam autem fidelium collectio, quæ hic agit, arduum esse humane fragilitati cognoscit mandata Domini custodire *nimis*, orat et optat ut ad ea custodienda viæ ejus a Domino dirigantur, et per hoc auditores orare similiter et optare instruit, cum hoc idem eis arduum fuerit, hoc ergo sic dicit: Tu, inquam, *mandasti mandata tua custodiri nimis*. **471** Et quia, Domine, cum hoc arduum sit, ad hoc per me fragilitas mea sufficere nequit, opto, Domine, et oro.

D *Utinam viæ meæ*, id est affectiones, per quas cogitando animus more viarum incedit, quæ viæ non sunt directæ, sed ad sæcularia pronæ et distortæ, *dirigantur* a te, id est directæ fiant et ad cælestia considerantes. Vel, *dirigantur*, id est promoveantur de bono in melius, et hoc *ad custodiendas justificationes tuas*, id est ad hoc dirigantur, ut possim custodire, id est cum perseverantia complere mandata tua, quæ justificationes dicuntur, eo quod causæ sint quare eorum completiores justificentur. Invenitur autem ex versu sequenti, quod hic intelligendum est quoniam hic de custodia omnium mandatorum vult intelligi. *Dirigantur*, inquam, *viæ meæ ad custodiendas omnes justificationes tuas*. Quod si fuerit ut dirigantur, *tunc non confundar*, id est non erubescam, sed lætabor, *cum perspexero me esse in*

omnibus mandatis tuis, id est in completionem omnium mandatorum tuorum, scilicet nulla mihi inerat erubescentiæ confusio, *cum rationis meæ intuitu me esse in omnibus mandatis tuis perspexero*. Si enim in quibusdam existens in omnibus non essem, illa in quibus non essem causa essent quare erubescerem. Dictum est a similitudine viri, in speculo sese considerantis, qui, si omnia membra sua viderit esse formosa, lætatur: si vero quædam deformia, erubescit et confunditur; et cum me *perspexero in omnibus mandatis tuis*, hoc nullatenus mihi ascribam, sed tibi hoc ascribendo, *confitebor tibi*, id est laudabo te omnimodo in *directione cordis*, id est in consideratione directionum cordis mei, scilicet ea occasione te laudabo quod directas facies affectiones cordis mei. Et confitebor etiam tibi in eo intuitu, quia per illuminationem gratiæ tuæ *didici iudicia justitiæ tuæ*, id est præcepta tua diligenter complebo: solummodo sit hoc quod opto, Domine, et oro videlicet, ut non me *derelinquas usquequaque*, id est omnimoda derelictione, scilicet si non sic me ex toto reliquerit gratia tua, ut hoc quod directus ero mihi arroganter ascribam, et non tibi attribuam, ille namque *usquequaque* a divina gratia derelictus est, qui hoc quod bonus est sibi ascribit, et de hoc in se non in Domino gloriatur. Notandum quia, cum hoc dicit, per hoc auditores instruit quod nullus vere custodiet justificationes Domini, nisi ipsi confessus fuerit, ascribendo ei quidquid in se boni erit. Nam si in se gloriatus fuerit, a Domino usquequaque derelinquetur, et sic non custodiet justificationes ejus. Per hoc autem auditores ad Dei confessionem impellit.

BETH, *confusio* interpretatur. Per Beth ergo quæ secundæ clausulæ versuum est initium, privata hujus clausulæ intentio denotatur, videlicet quia ad hoc hic fidelium collectio intendit ut eos qui propter malam vitam suam æternæ confusio sunt obnoxii, et sic a tramite veræ beatitudinis alieni, instruat ad morum correctionem, ut per hoc evitent confusionem, et accedant ad beatitudinem. Instruit etiam eosdem, exemplum se proponendo, ut postquam ad morum correctionem pervenerint, Deum orient. Orat enim hic, prætendens merita sua, ut in ipsa clausula apparet. In principio vero deliberationem facit, ut per hoc doceat magnum esse mores corrigere, quod sine deliberatione maxima faciendum non est.

In quo corrigit adolescentior viam suam, etc; ac si dicat: Superius dixi beatos esse futuros immaculatos in via qui ambulant in lege Domini, ad quam beatitudinem non pertinet, qui male vivendo æternæ confusio obnoxii est, nisi sategerit corrigere mores. *In quo* ergo, ut ad beatitudinem pertingat, et confusionem evadat, *corrigit adolescentior viam suam*, id est affectionem et operationem suam qua incedit quasi per viam? quasi diceret: Quicumque adolescentior lucusque exstitit male vivendo, id est stultissimis et perditis moribus a similitudine adolescentium, qui propter stolidum **472** ætatis

A suæ morem stulti sunt et temerarii, si ad morum correctionem vult attingere, quærens ex me doceri, in qua re corrigat viam morum suorum, ecce ego dicam ipsi: O Domine, in custodiendo sermones tuos, id est in complendo diligenter præcepta tua corrigit viam morum suorum, scilicet tunc bene viam morum corrigit, si sicut malis actibus studuit, ita quoque tuis mandatis adhærere satagit. Vel *adolescentior*, id est ille qui adhuc est adolescens ætate, in quo corrigit viam suam? in custodiendo sermones tuos. Nihil hic mutatur nisi *adolescentior*. Ideo vero adolescentiorem ad morum correctionem invitat, quia perfectior est qui ab adolescentia quam qui in senectute viam corrigere incipit. Unde propheta: «Beatus homo, cum portaverit jugum Domini ab adolescentia sua (Thren. III, 27).» Velsic legitur: *Adolescentior* ille qui hucusque senex fuit, id est conformis veteri homini Adæ in vitæ vetustate, volens esse *adolescentior*, id est conformis novo homini Christo in novitate vitæ, in qua re corrigit viam suam? in custodiendo sermones tuos, hoc ut superius exponitur. Quia dixerat correctionem morum esse in custodiendo sermones Domini, ut magis auditores exemplo suo attrahat ad custodiam horum sermonum, ostendit se custodivisse sermones Domini, ob quam causam orat, ut a mandatis Dei non repellatur, sic: Dico quod, o Domine, in custodiendo sermones tuos *adolescentior viam suam corrigit*, quam correctionem in me jam exercui. Nam, o Domine, in toto corde meo, id est in tota affectione cordis mei, *exquisivi te*, per custodiam mandatorum tuorum, id est ex omnibus aliis rebus te solum quæsi adipsi.

Cum dicit se Deum in toto coræ exquisivisse, innuit se mandata Dei custodisse, quia completio mandatorum Dei causa est Deum exquirendi. Quoniam ergo *exquisivi te in toto corde meo*, oro, Domine, ne repellas me a mandatis tuis, id est subtrahendo gratiæ tuæ auxilium. Et etiam oro, *doce me* per illuminationem gratiæ tuæ, ne permittas me repelli a custodia mandatorum tuorum. Quod est dicere: Quia, in quantum potui, mandata tua custodiendo, te exquisivi, oro ut magis magisque me mandata tua custodire facias per auxilium gratiæ tuæ. Et etiam oro, *doce me*, per illuminationem gratiæ tuæ, *justificationes tuas*, id est doce me magis et magis præcepta tua, quæ jam ex parte cognosco; et dignum est ut mihi magis magisque reveles præcepta tua. Nam hæc quæ jam mihi revelasti non stulte indignis dissipavi spargendo margaritas ante porcos, sive sanctum dando canibus (Math. VII, 6), sed abscondi, id est diligenter custodivi, et ab indignis abscondi eloquia tua, id est præcepta tua in corde meo existentia, non in ore stulte propalata. Abscondi, inquam, ut non peccem tibi, propalando indignis ipsa eloquia causa cujuslibet adulationis aut avaritiæ, sive per jactantiam aut incuriam, omnibus enim his modis in pronuntiando eloquia Domini indignis peccatur. Abscondi, inquam, eloquia tua, ut non

peccem tibi; hoc autem quod abscondere potui mihi non ascribo, sed tibi; inde namque *benedictus es, Domine*, id est exaltatus et glorificatus.

Quoniam autem non sufficit ab indignis abscondere eloquia Domini, nisi etiam eadem eloquia Domini pronuntientur illis qui ad audiendum sunt idonei, peccatum enim est servis Domini cibaria debita denegare, ostendit se paratum fuisse ad pronuntiandum ipsa præcepta Domini idoneis, ut ad hoc idem exemplo suo instruat auditores. Hoc autem sic dicit: Non solum ab indignis abscondi eloquia tua, Domine, sed etiam quod justum est pronuntiavi idoneis *judicia oris tui*, existentia parata in labiis meis, scilicet enuntiavi capacibus præcepta tua, quæ in iudicis esse complenda; quæ semper parata sunt in labiis meis, ut quotiescunque idoneum erit ea propalari, propalentur. Et bene dicit, *judicia oris Dei*, ut ostendat se iudicia illa propalare paratum esse, quæ Deus ore revelavit. Vel proprio ore, dum in terra conversaretur, vel ore prophetarum, vel apostolorum, sive quorumlibet doctorum, quod os Dei dicitur, **473** eo quod per illud os Spiritus sanctus sit locutus. Sunt enim quædam occulta et arcana Dei iudicia, quæ Deus nemini fidelium revelavit, ideoque ipsi non possunt aliis ea pronuntiare. *Pronuntiavi, inquam, mandata tua*; et hoc non invitus, sed in via mandatorum tuorum, idoneis pronuntianda, *delectatus sum, sicut in omnibus divitiis sæcularibus*. Quod est dicere: Sicut aliquis delectatur in habendo omnes divitias sæculares, ita quoque delectatus sum in annuntiando aliis testimonia, id est mandata tua quæ sunt via ad beatitudinem, vel sic versus iste superioribus conjungitur, ut tamen sententia non mutetur. Dixi: In corde meo *exquisivi te* complendo præcepta tua. Quæ nimirum non invitus complevi, sed in via testimoniorum tuorum completa *delectatus sum, sicut in omnibus divitiis sæcularibus adeptis sæcularis vir quilibet delectaretur. Delectatus sum, inquam, in exercitio mandatorum tuorum*. Unde non deficiam; sed adhuc in mandatis tuis complendis *exercebor*: et ut plenarie exerceas contuitu rationis meæ, *considerabo vias tuas*, id est exemplum mihi sumam a sanctis Patribus, quos tu nobis proposuisti vias, id est exemplar mandata tua patranda. *Exercebor, inquam, in mandatis tuis, et non tenere et impræmeditare; sed in justificationibus tuis, id est in exercitio justificationum tuarum, meditabor, scilicet, cum summa meditatione et ratione exercebor in mandatis Domini*. Aliter enim infructuosum esset, et sic *meditabor* quod non *obliviscar* ullo tempore vitæ meæ *sermones tuos*, id est præcepta tua, sed habeo in æterna memoria. « Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Math. x, 22). »

GHIMEL, *retributio* interpretatur. Per Ghimel ergo, quæ versibus tertiæ clausulæ inscribitur, fidelium collectionem de retributione hic orare innuitur, prætendendo merita sua; quod ideo facit ut auditores instruat, cum ad morum correctionem pertigerit, de hac eadem retributione orare. Si autem hic qua-

dam superius posita ponuntur, nihil obest quoniam alia intentione dicuntur, intentione videlicet retributionis; de qua vero retributione oret, in ipsa clausula patet, cum sic dicit:

Retribue servo tuo, etc. Cum servum dicit, et meritum est, et prætentio humilitatis; ac si diceret: Quandoquidem, Domine, jam mores meos correxi, et, ut in superiori clausula dictum est, *te in toto corde meo exquisivi, et eloquia tua abscondi et pronuntiavi, et in via testimoniorum tuorum delectatus sum, retribue pro his servo tuo*, id est, da justam retributionem mihi, cui retribuere debes, cum sim servus tuus, in nullo resultans et in omnibus humiliter obediens. Determinat autem de qua retributione oret, cum addit: *Vivifica me*, scilicet hanc retributionem mihi facias ut me vivifices. Non ideo orat vivificari se quod mortuus sit, sed cum jam vivificatus sit, intensius vivificari expetit. Innoit autem de qua vivificatione oret per effectum, cum subdit: et hoc modo *me vivifica, ut vivificatus custodiam sermones tuos, vivifica me*, videlicet interius in virtutibus intensius, ut per hoc mandata tua custodiam diligentius. Non solum oro ut me in anima vivifices ad custodiendum mandata tua, sed etiam oro, *revela oculos meos interiores*, id est oculos rationis; quasi diceret: Cum jam rationis meæ oculos apertos et revelatos fecisti, removendo ex ipsis caliginosum velamen ignorantiae, quæso, magis et magis revela per illuminationem gratiæ istos oculos meos, amputando quidquid ignorantiae restat; dictum est a similitudine oculorum, qui, prius velamine caliginis operiti et obscurati, a medico per amputationem ipsius caliginis revelati et perspicaces efficiuntur. *Revela, inquam, oculos meos, et oculis revelatis considerabo quædam mirabilia de lege tua, nova et vetera, illa videlicet mystica et arcana quæ in utraque lege tua continentur; et propter obscuritatem sui sunt non intelligentibus mirabilia, considerabo, id est 474 diligenter intelligam et animadvertam*. Quod quidem facere non possem, nisi oculos revelatos haberem. Dico *revela*, quod dignum est, non enim civem hujus mundi me exhibeo, sed *incola ego sum in hac terra, scilicet in hac terra conversans reputo me incolam et peregrinum, tendens omni affectione ad Hierusalem cœlestem cujus civis sum*. Unde Apostolus: « Non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus (Hebr. xiii, 14). » Et quia *incola sum, non abscondas a me, id est a meo intellectu, mandata tua secreta et mystica, sed ea mihi manifesta*. Hoc autem æquipollenter superius posuit, ubi dixit: *Revela oculos meos, sed repetit ideo quoniam apposerat meritum impetrandi, scilicet incola ego sum in terra, addit autem meritum, quare impetret a Domino vivificari, sic: Vivifica me, oro, ad hoc ut custodiam sermones tuos*. Et dignum quidem est. Quoniam *concupivit anima mea desiderare justificationes tuas, id est volui complere præcepta tua cum desiderio; et hoc non ad horam, sed in omni tempore vitæ meæ*. Majus

quidem est desiderare, quam concupiscere. Desiderium enim proprie dicimus nimiam voluntatem. Apponit quoque periculi necessitatem, quare necessarium sit eum de vivificatione orare, sic : Oro ut me vivifies, et necesse est hoc me orare, ne si non vivificatus fuero et sermones tuos non custodiero, damner, ad similitudinem superbiorum primitivorum et cæterorum, a mandatis tuis modo declinantium, qui a te juste maledicentur.

Increpasti enim olim superbos, primitivos Adam, scilicet et Evam, eo quod superbientes contra te sermones tuos non custodierunt. Increpasti quidem eos per justam damnationem, cum eos de paradiso expulisti, et mortales ac passibiles fecisti. Non tantummodo vero superbos illos increpasti, sed etiam maledicti sunt hic a te, per justam execrationem, et in futuro maledicti erunt per æternam damnationem illi omnes qui perseveranter declinant a mandatis tuis, scilicet qui recedentes a sublimitate præceptorum tuorum declinant ad mala opera, quæ infima sunt. Ne ergo cum eis ego increper et maledicar, aufer a me, per immissionem gratiæ, opprobrium et contemptum, scilicet et majorem infamiam et minorem; quod est dicere : Ne me permittas tale quid magnum agere, pro qua re sic vilis fiam et infamis, ut aliis fidelibus inde opprobrium sim. Nec etiam, quod minus est, permittas me tale quid operari, unde et si non sim opprobrium, tamen contemnar : majus enim est opprobrium esse quam contemni. Et ideo aufer a me opprobrium et contemptum, quia testimonia tua exquisivi, id est ex omnibus aliis rebus solummodo mandata tua elegi, et tota cordis affectione quæsi. Aliud autem periculum adjungit, quare necessarium sit orare ut vivificetur ad custodiendum sermones Domini, sic : Necesse quidem est, Domine, orare me ut vivificer, et sic custodiam sermones tuos, ne ab ipsis deficiam. Etenim perversi principes terreni sederunt et adversum me loquebantur, et adhuc loquuntur, id est sedendo adversum me locuti sunt, scilicet, cum mora et studio locuti sunt tale quid quod esset contrarium mihi, videlicet ut per minas et blanditias suas devocarent me a custodia mandatorum tuorum, qui videlicet principes terribiles sunt, eo quod potentiam habeant cogendi. Cum dicit sederunt, innuit quod perseverantes in devocatione sanctorum exstiterunt. Principes, inquam, sedendo adversum me loquebantur, servus autem tuus, ego videlicet, pro eis non deficiebat, sed exercebatur in justificationibus tuis complendis. Cum dicit se exercuisse in mandatis Dei, meritum præterendit. Cum vero dicit per tertiam personam : Servus tuus exercebatur, humilitatem ostendit; quod non faceret si diceret : ego exercebar. Præterendit quoque meritum, quare vivificari debeat ad custodiendum sermones Domini, cum addit : Ideo me vivifica ad custodiendum sermones tuos; nam et meditatio mea est testimonia tua, id est, meditor præcepta tua complere. Et consilium meum est justificationes tua, id est consilium 475 habeo, quomodo ipsa man-

A data perficiam. Quod est dicere : Ad hoc nitor et meditatione et consilio ut præcepta tua compleam. Ideoque dignus sum vivificatione; majus quidem est consiliari, quam simpliciter meditari. Sive principes dicit principales hæreticos, qui fideles devocare nituntur omnimodo a proposito sanctitatis eorum. Posunt autem hi duo versus novissimi aliter superioribus conjungi, ut sententia non mutetur, sic : Dico aufer a me opprobrium et contemptum. Et ideo oro, quia peccando opprobrium et contemptum incurrere metuo. Et ecce quare metuendum est : etenim principes terreni, vel hæretici, non modo sedere incipiunt, sed jam diu sederunt, etc., et ideo dignum est ut auferas a me opprobrium et contemptum, nam et testimonia tua, etc.

B DALETH, timor interpretatur. Unde per Daleth, quæ in principio versuum hujus clausulæ posita est, datur intelligi quia in hac clausula orat fidelium collectio vivificari, ut in superiori clausula, sed alia causa, scilicet contuitu timoris periculi jam evasi. Timet enim mortificari in anima, ut jam mortificata fuit, dum ejus anima pavimento adhæsit et dum dormitavit. Adjungit autem causas quare debeat hoc quod orat adipisci. Per hoc autem instruit eos, qui in tali periculo sunt et qui jam evaserunt, exemplo suo orare; ipsum vero periculum cujus timore hic orat, in principio clausulæ denotat, cum dicit :

Adhæsit pavimento, etc.; ac si dicat : Oravi, Domine, superius, ut me vivificares ex retributione. Oro quoque istud idem alia occasione, videlicet vivifica me. Exponit autem de qua vivificatione orat, addendo sic : Vivifica me, inquam, vivificatione existente secundum verbum tuum; quod est dicere : Vivifica me interius in anima, ut vivam secundum quod tu præcipis, sancte videlicet et juste; hanc autem vivificationem exspecto eo contuitu, quia timeo, ut rursus incurram pericula, quæ jam evasi, scilicet ut adhæreat anima mea pavimento; vel dormiter præ tædio; quod tamen minus est. Adhæsit enim anima mea pavimento, id est carni, consentiendo voluntatibus ejus; vel terrenis, amplectendo ea secundum affectionem. Pavimentum animæ caro dicitur per similitudinem. Sicut enim pavimentum infirmum est, et ad hoc fit ut per illud fiat transitus, non ut illi adhæreatur; ita caro ad hoc animæ conjuncta est, cum sit inferioris naturæ, ut ab hac peregrinatione transeat ipsa anima ad patriam cœlestem bene operando, per carnis officium, cui carni tunc adhæret, cum in voluptate seu vanitate qualibet illi consentiens est. Sive pavimentum bona præsentia dicuntur, eo quod a Deo creata sunt ad corporis sustentationem, non ad voluptatis superfluitatem; et quia inferiora sunt bonis cœlestibus, et pro Deo sunt conculcanda, sicut pavimentum quod inferius est in domo, a transeuntibus conculcatur, et ad hoc fit ut ex eo transeuntes sustententur, quia dixerat animam suam pavimento adhæsisse, ne propter hanc adhæsiōem videretur indignus vivificatione, dignum hac re se esse ostendit, cum sic addit .

Vivifica me, inquam, et vere dignum est, licet anima mea pavimento adhæserit, male operando. Ego enim de hac adhæsiōne pœnitens, *vias meas*, id est malas operationes, quæ viæ meæ fuerant non tuæ per quas incesseram, *enuntiari tibi*, per confessionem orans humiliter, ut eas remitteres, *et exaudisti me* revertendo. Quoniam ergo vias meas annuntiavi tibi, et hoc beneficium, ut me exaudires, mihi contulisti, *doce me* magis et magis *justificationes tuas*, id est præcepta tua per quæ completa justificer, quæ jam ex parte docuisti; et non solum oro ut doceas justificationes, sed etiam *viam justificationum tuarum instrue me*, id est ipsum ordinem præceptorum, quo videlicet ordine debeam bene operari, scilicet qualiter ascendendum sit de virtute in virtutem, ne in principio sim intensus, **476** et in fine remissus. Ordo, via per similitudinem dicitur, eo quod qui per ordinem incedit, recte eat, sicut ille recte it qui per viam incedit. Si vero ordinem dimittat, distorquetur, ad modum viatoris viam rectam relinquentis.

Dico *instrue me viam*, et instructus *exercebor in mirabilibus tuis*, id est scientia et operatione exercebor in præceptis tuis, quæ mirabilia dicuntur, eo quod completores suos mirabiles in sanctitate faciunt. Per hoc autem meretur quod orat adipisci, quia se exercendum in mandatis Dei promittit. Per hoc etiam auditores ad hoc idem exercitium instruit. Oravi, Domine, vivificari timore adhæsiōnis, quam jam evasi. Oro quoque, *confirma me in verbis tuis*, et magis et magis me confirmes in præceptis tuis, ut ea compleam. Hoc autem idem est quod superius dixit: *Vivifica me*, sed propter aliam causam appositum repetitum est. *Confirma me*, inquam, et hoc oro quia timeo dormire, ut jam *dormitavit anima mea præ tædio*, scilicet aliquantulum tepuit et minus fervida fuit ad bonum opus, eo quod tædio ipsi fuit jejuna et vigilare, et alia bona agere. Minus est dormire quam adhærere. Oravi ut me confirmes. Oro quoque, *amove a me* per gratiam tuam non solummodo iniquitatem, sed et *viam iniquitatis*, id est consuetudinem ipsius iniquitatis, quæ remanet post iniquitatem, sicut via trita post euntium frequentiam diu restat. Et amovendo viam *miserere mei de lege tua*, id est secundum legem tuam, scilicet secundum institutionem tuam, id est cum habeas legem medendi, medere mihi ex misericordia, prout opportunum erit, inferendo justas tribulationes et infirmitates. A similitudine medici, qui secundo, urendo, et alias anxietates inferendo infirmum sanat. Oro, *amove a me viam iniquitatis*. Oro insuper, *noli me confundere*, id est subtrahendo gratiam noli pati me confundi, deficiendo a via veritatis. Nec dignum est quia *viam veritatis elegi*, id est elegi ex omnibus aliis rebus completionem mandatorum tuorum, quæ via est ad veritatem, id est ad veram beatitudinem. Et sic *elegi viam mandatorum tuorum* quod *non sum* aliquo tempore *oblitus judicia tua*, id est mandata tua, quæ complenda esse a fidelibus iudicas. Vel sic, ut viam veritatis magis et magis

A *eligerem, non sum oblitus judicia tua*. Quod est dicere: In memoria habui qualiter in futuro justo iudicio eligentes hanc viam beatificabis, non eligentes autem justo iudicio, damnabis. Non solum autem *viam mandatorum tuorum*, quæ est via veritatis, *elegi*, secundum voluntatem, sed etiam *adhæsi*, Domine, *testimoniis tuis*, id est mandatis tuis secundum operationem. Et non ad horam operatus sum; sed *viam mandatorum tuorum cucurri*, id est, mandata tua quæ via sunt ad veram beatitudinem operatus sum voluntate spontanea et cum perseverantia. Quod per cursum denotatur; hoc autem quod cucurri, non ex me habui, sed ex te. *Cucurri enim cum* hoc fuit quod tu *dilatasti cor meum*, id est hoc quod tu *cor meum* in charitate *dilatasti*, causa fuit B quare cucurrerim. Unde Prosper: « Arcta via est quæ ducit ad vitam, et tamen non curritur per ipsam, nisi dilatato corde. » Cum, signum est causæ vel temporis. Per hoc autem dat auditoribus humilitatis exemplum, ut nil sibi, sed omnia Domino ascribant.

Hæc, viro vel est interpretatur. Cum igitur *Hæ* versibus quintæ clausulæ inscribitur, ostenditur quoniam de eo qui vere est et vivit, de Christo scilicet, hic intentio habetur. Qui de seipso testatur: « Ego sum qui sum (Exod. III, 14). » Et alibi: « Ego sum via, veritas, et vita (Joan. XIV, 6). » Et Apostolus: « Mors illi ultra non dominabitur. Quod autem vivit, vivit Deo (Rom. VI, 9, 10). » Orat autem hic fidelium collectio hoc, ut Dominus Pater ponat sibi Dominum Jesum Christum, qui vere vivit et est, legem et moderationem viæ, quam incepit, scilicet det sibi sequi Dominum Jesum, qui dux sit et adiutor ejus, per quem ad verum esse pertingat. Ut autem ejus ducatu **477** et auxilio viam hanc perseveranter possit incedere, orat quoque intellectum ad scrutandum legem veterem sibi dari, sine cujus custodia impossibile est veram beatitudinem adipisci. Orat insuper in sænita mandatorum novæ legis deduci, et cor in testimonia ejus inclinari, et oculos a vanitate averti, et eloquium Domini sibi statui, et opprobrium ejus amputari; et addit causas cur hoc debeat adipisci. Hoc autem ea intentione facit ut auditores instruat ad hoc idem verum esse tendere, et ad hoc D assequendum Christum ducem et adiutorem expectere, et hæc eadem quæ orat exemplo suo orare.

Legem pone mihi, Domine, etc. Ac si dicat: Dixi quod *viam veritatis elegi, et cucurri*; ut autem hanc viam curram indiesinenter, o Domine Pater, *pone mihi viam justificationum tuarum*, legem viandi, scilicet Dominum Christum, qui est via *justificationum tuarum*, id est qui est via per quam venit ad justificationes tuas, videlicet per quem fideles veniunt ad remissiones peccatorum; statue, inquam, mihi legem viandi, da eum mihi moderatorem, ut per eum ducem, adiutorem et moderatorem ad verum esse tendam, a similitudine viatoris qui, bono duce fretus, ad metam pertingit itineris incepti. Legem pro moderatione ponit, eo quod lex ad

moderationem plebis subditæ data sit. Oro, *pone* **A** *mihi legem*; et etiam opto et oro *ut exquiram eam semper*, id est ex omnibus aliis rebus semper eam quæram præcipue imitari omni affectione. Quod est dicere: Da mihi affectionem eam semper exquirendi. Ut autem semper eam legem, Christum scilicet, *exquiram, da mihi intellectum*, id est vim et facultatem intelligendi; *et sic scrutabor legem tuam veterem*, quod videlicet significant mystica ejus præcepta, non repellens eam, sicut Manichæi. «Non enim venit Dominus Jesus solvere legem, sed adimplere (*Matth. v, 17*). » *Et illam diligenter scrutans custodiam non exterius per carnales observantias, sed mystice et moraliter interius, in toto corde meo*, id est in tota affectione cordis mei. Non solum autem oro ut des mihi intellectum ad scrutandum **B** *legem tuam*; sed etiam oro, per gratiam tuam, *deduc me*, id est dirige et perseverare me fac *in semita mandatorum tuorum*, id est in mandatis novæ legis, quæ dicuntur antinomastice mandata propter sui dignitatem, et quæ dicuntur semita propter sui arduitatem, eo quod paucis communia sint, ad modum semitæ per quam pauci gradiuntur. Quod est dicere: Fac me directum et perseverantem in arduis præceptis novæ legis. Quæ sunt hæc: Inimicum diligere, et omnia pro Deo postponere, et cætera hujusmodi. Ideo vero dignum est ut me deducas *in semita mandatorum tuorum, quia ipsam volui*; et quod boni aliquis bene vult, dignus est adipisci. *Deduc me*, inquam, *in semita*. Cum autem sic deductus ero, non inde me superbire permittas, **C** *sed inclina*, id est humilia tibi *cor meum*, ut nullo modo insolescat; *cor meum dico, intendens in testimonia tua*, id est in promissa tua, *et non in avaritiam*, scilicet humiliatum fac cor meum et perseverans in mandatis tuis, non respectu avaritiæ, ut aliquid terrenum inde lucrari intendam, sicut quidam hypocritæ, sed causa nanciscendi testimonia tua, id est promissa tua, et hic et in futuro quæ in Evangelio testaris, dicens: «Ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus (*Joan. xiv, 23*). » Ecce promissio de præsentibus; de futurorum vero promissione sic dicit: «Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (*Matth. x, 22; xxiv, 13*). »

Oro, *inclina*; oro quoque, *averte oculos meos interiores, ne videant vanitatem*, id est averte affectiones **D** cordis mei, ne cogitent vanitatem, scilicet ne bene operer causa vanæ gloriæ et favoris humani. Videre pro cogitare ponit eo quod cor nullo alio modo videt quam cogitando. Oro insuper, *vivifica me in via tua*, id est fac me intelligere vivificationem magnam esse hoc **478** quod aliquis est in via mandatorum tuorum. Quod est dicere: Ut magis in via tua persistam, fac me oculis mentis semper videre, illum vultum vivificationis jam habere qui in hac via persistit. Non solum autem oro deduci *in semitam mandatorum tuorum*, sed oro quoque, *statue eloquium tuum sermo tuo*, id est mihi, quia servus tuus sum, statutum et firmum fac præceptum tuum, ne unquam

a memoria mea excidat, et sic nunquam ab ejus completionem desistam. *Statue*, inquam, mihi *sermo tuo eloquium tuum*; et hoc, *in timore tuo casto me fundando*. Quod est dicere: Fac me in timore casto fundatum esse, et sic eloquium tuum in me stabile erit et firmum. Nam «initium sapientiæ timor Domini (*Psal. cx, 10*). » Ut autem in me per timorem statuatur eloquium tuum, *amputa per indulgentiam, a me, opprobrium meum*, id est, aufer a me omne peccatum, quod causa est opprobrii. *Opprobrium dico quod suspicatus sum*; ac si dicat: Non sum certus an in me sit opprobrium, sed quoniam illud in me esse suspicatus sum, oro, *amputa*. Per hoc autem illos qui sibi conscius peccati sunt, multum orare invitat, cum ipse qui sibi conscius peccati **B** non est, sic tamen orat. Unde Apostolus: «Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum (*I Cor. iv, 4*). » Dico *amputa*, etc. Hæc autem ideo oro, licet peccati conscius non sum, *quia scio quod judicia tua jucunda sunt*, id est dulcia et delectabilia, quod videlicet judicas indulgeri contentibus; non aspera sunt ut judicia hominum, qui de reatum suum contentibus supplicium sumendum esse decernunt. Oravi ut amputes opprobrium. Oro insuper, *vivifica me*, id est, fac me in anima vivificatum per completionem mandatorum; et hoc fac *in æquitate tua*, id est secundum quod æquitas tua exigit. *Ecce enim concupivi*, id est valde cupivi, *mandata tua complere*, et hoc tibi est *ecce*, id est præsens et manifestum. Ideoque, quia *concupivi*, æquitas tua exigit ut me propter hoc vivifices, cum sis æquus **C** judex.

Vau, interpretatur vel ille vel ille est. Convenienter ergo **Vau** versuum sextæ clausulæ principium est, ut ex hoc appareat quatenus hic de illius adventu sit oratio a fidelibus, qui vere est misericordia Patris, et Filii, et salvatio fidelium de Spiritu sancto scilicet. Dicitur enim Spiritus sanctus misericordia Patris et Filii, eo quod ejus illustratione Pater et Filius misericorditer salutem fidelium operantur. De hoc Spiritu sancto hic collectio fidelium orat, ut in mentem suam specialiter veniat, et sibi facundiam scientiæ et eloquii tribuat, ut infidelibus sibi exprobrantibus rationabiliter respondeat. Orat quoque ne ab eloquio Dei, et a legis custodia unquam deficiat. Adjungit insuper causas cur hoc debeat obtinere quod orat. Per hoc autem auditores instruit per hæc eadem orare. Quia vero de persona Spiritus sancti sit hic oratio, per vim interpretationis hujus litteræ denotatur. Cum enim Patrem de Filio superius oraverit, ut esset ei lex, et hic **Vau** inscribatur; quæ et ille interpretatur, idem valet ac si aperte diceretur: Oravi, Domine Pater, ut Filium, qui via est justificationum, mihi legem ponas. Oro ut ille tertius in persona, ille gloriosus, ille magnificus, Spiritus sanctus scilicet, ad me specialiter mittatur. Plerumque nempe cum ille sic absolute ponitur, aliquid magnum et notabile denotatur. Si vero aliam hujus vocis interpretationem

inspiciamus, intentionem hujus clausulæ cognosce-
mus. Cum enim, ut dictum est, *Vau ille est* interpre-
tetur, vult hoc innui quod *ille vere est* et ad verum
esse jam accedit in quem Spiritus sanctus, de quo
hic orat, specialiter advenit. Unde nimirum patens
est quod ea intentione hic de adventu ejus orat,
ut auditores ejus de adventu orare instruat, ut esse
possint. Est autem æquipollens ac si sic plane dicat :
Quandoquidem *ille est* revera, in quo Spiritus sanctus
est, de ejus adventu vos orare utilissimum
est.

Et veniat super me, etc. Istud et spectat ad alia quæ
posita sunt in sequenti ubi dicit : *et respondebo*, etc., et
479 *auferas*, etc.; et *custodiam*, etc. Est autem
tale ac si diceret : Oravi, Domine Pater, ut Chris-
tum, qui est via justificationum, legem mihi ponas,
et des mihi intellectum, etc. Dixi etiam quod *con-
cupivi mandata tua*; quod tibi est, *ecce*. Oro quoque,
Domine, cum hoc sit, quod *concupivi mandata tua*,
quatenus et *veniat misericordia tua*, id est Spiritus
sanctus, *super me*, id est in superiore partem
meam, scilicet in animam, et *salutare tuum veniat
super me*, id est Spiritus sanctus qui est salvatio
fidelium, quod est ac si dicat : Salutare tuum, Spi-
ritus sanctus scilicet, *veniat super me*, et hoc sit ex
misericordia tua et salutari tuo. Determinat autem
qualiter oret, *ut veniat in eum*, cum addit *secundum
eloquium tuum*. Quod est ac si dicat : Oro ut *veniat in
me salutare tuum*, et hoc *secundum eloquium tuum*,
id est secundum hoc oro ut in me veniat, ut mihi
det eloquium tuum scilicet scientiæ et faciendæ
quod ex te est. Est autem hoc æquipollens, quasi
sic poneret : Da mihi Spiritum sanctum, qui me
scientia et facundia illuminet. *Et, si salutare tuum
in me veniat*, qui me facundum faciat, *respondebo
verbum*, id est rationabilem sermonem infidelibus
et hæreticis *exprobrantibus mihi*, scilicet qui mihi
propter integritatem fidei et vitæ meæ probra et
convicia ingerunt. Verbum congrue rationabilem
sermonem dicit. Loquelæ namque hæreticorum vel
cæterorum infidelium, cum nihil sint nisi ventosa
garrulitas, verba dicenda non sunt, sed ventosa
inanis. Ostendit autem quare tantopere oret sibi
dari eloquium Dei, cum sic addit : Idcirco tantopere
rogo, Domine, ut *veniat in me salutare tuum*, quod
mihi det eloquium, *quia speravi in sermonibus tuis*,
id est quia magnam spem et confidentiam habui, et
adhuc habeo in sermonibus tuis; qui si mihi den-
tar, rationabiliter respondere potero *exprobranti-
bus*; vel sic : *Respondebo*, inquam, *verbum expro-
brantibus* hæreticis et infidelibus. *Exprobrantibus*
dico, ideo *quia speravi in sermonibus tuis*, id est,
quia spem certam habeo in promissis tuis, exspe-
ctando bona æterna quæ promisisti. Oro ut mihi
detur per adventum sancti Spiritus eloquium, ut
verbum respondeam *exprobrantibus*. *Et* postquam
hoc verbum ad respondendum habeo, oro, *ne au-
feras*, id est ne permitas auferri, *de ore meo verbum
veritatis*, id est verum Verbum confessionis tui.

A *Ne auferas*, inquam, *usquequaque*, id est nullo
modo, ulla anxietate tribulationum, ulla deceptione
verborum. Quod est dicere : Non solum oro habere
in corde verbum confessionis tui, sed etiam oro ut
nulla causa possit ab iniquis auferri ab ore, quin
tibi semper consteat, id est te annuntiem. Non
enim sufficit habere verbum hoc in corde, nisi etiam
sit in ore. Nam « qui erubuerit me, » dicit Dominus,
« eorum hominibus, erubescam et ego eum coram
Patre meo (Luc. ix, 26). » Et Apostolus : « Corde
creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad
salutem (Rom. x, 10). » Posset dici : Quare oras ut
non auferatur verbum de ore tuo, cum propter
verbum hoc, nisi ablatum fuerit, sis tribulationes
passurus. Ad hoc ergo sic respondet : Ideo quæso
B ne auferatur verbum, propter tribulationes, *quia in
judiciis tuis supersperavi* remissionem, id est propter
tribulationes quæ judicia tua dicuntur, eo quod eas
judicas esse pro te patientias, speravi remunerationem.
Et bene dicit, *super*; ac si dicat : Cum ex
annuntiatione verbi tui speraverim remunerationem,
propter tolerantiam ipsarum tribulationum, plus
speravi remunerationem, quia si simpliciter verbum
annuntiarem, et pro eo non paterer. Vel sic : *Quia
in judiciis tuis*, id est in tolerantiam tribulationum
supersperavi, id est majorem remunerationem spe-
ravi quam sit ipsa tribulationum anxietas. Ideoque
oro, *ne auferas verbum*. Unde Apostolus : « Existimo
quod non sunt condignæ passionibus hujus temporis
ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis (Rom.
viii, 18). » Orat autem, ne inimicum odio habeat
aliquem in tribulationibus, propter tribulationes;
sed plenarie retineat in ipsis tribulationibus **480**
dilectionem Dei et proximi. Quam dilectionem per
antonomasiam legem vocat, eo quod in hac tota lex
pendet et prophetæ. Si enim hac lege careret, in-
utiliter tribulationes sustineret, juxta illud Apostoli :
« Si tradidero corpus meum ita ut ardeam, chari-
tatem autem non habeam, nihil mihi prodest (I Cor.
xiii, 3). » Hoc autem sic dicit : Oro *ne auferas verbum
verum de ore meo*, et oro etiam ut in tribulationibus
non deficiam a charitate, sed *custodiam semper in-
violatam legem tuam*. Determinat quam legem, cum
addit : *Legem dico duraturam in sæculum istud : et
in sæculum sæculi*, id est in futurum sæculum, chari-
tatem videlicet, quæ nunquam excidit (I Cor. xiii, 8),
nec in hoc sæculo neque in futuro.

Oratione facta causas adjungit, quibus dignum est
quæ orat assequi, cum dicit : *Et ambulabam*, etc. Et
istud ad alia et sequentia refertur, ac si dicat : Oro
ut *custodiam* in tribulationibus *legem tuam*, id est
charitatem. Et dignum est, ut hæc ex te habeam.
Nam cum ante id tempus in tribulationibus essem,
et te de custodia legis hujus orarem, jam prout pote-
ram, custodiebam ipsam legem charitatis, scilicet
ambulabam in latitudine, id est promovebar et per-
severabam in amplitudine charitatis, erga Deum et
proximum. Ideoque quia, prout potui, eam custo-
diti, merni ut me plus eam facias custodire. Auget

adhuc meritum, cum sic addit : Et inde contingebat me ambulare in latitudine, quia mandata tua exquisivi, id est ex aliis rebus omnibus elegi. Apposita causa cur debeat ei a Domino legis custodia dari, apponit causam cur sibi debeat dari, ne usquequaque auferatur verbum Dei de ore ejus. Ideo scilicet quoniam hucusque sine confusione verbum hoc in conspectu regum locutus est. Hoc autem sic dicit : Oro ne auferas verbum de ore meo, et dignum est ut non auferatur. Non solum enim in tribulationibus positus ambulabam in latitudine, sed et loquebar existens in testimoniis tuis. Quod est dicere : Loquendo de te, testabar te verum Deum esse. Vel, loquebar, id est annuntiabam testimonia tua, id est præcepta tua, existens bene vivendo in ipsis testimoniis tuis, ut auditoribus exemplum tribuam in eisdem testimoniis existendi, ne cum aliis prædicarem, ipse reprobus efficerer (I Cor. ix, 27). » Loquebar, inquam, et non in abscondito, sed in conspectu regum terrenorum infidelium, mihi mortem comminantium. Et licet pannosus essem et vilis, tamen non confundebam, id est non erubesceram loqui, etsi posset ibi locus esse confusionis. Et ideo adhuc debes non auferre de ore meo verbum verum, et me facere legem tuam custodire; sed ideo etiam quia non solum mandata tua exquisivi secundum electionem, et non solum loquebar in conspectu regum, sed et meditabar in mandatis tuis complendis, utpote quæ dilexi. Quod est dicere : Meditabar quomodo mandata tua completerem, et hoc non invitatus, sed ex dilectione, quia ea valde dilexi. Et non solum meditabar, sed et levavi manus meas, id est promovi et intentas feci affectiones meas, ad mandata tua complenda operatione, ut pote quæ dilexi, scilicet non invitatus, sed ex dilectione dictum est a similitudine illius, qui ad aliquid operandum manus levat. Et sic levavi manus ad mandata tua opere complenda, quod exercebar in justificationibus, id est in mandatis tuis quæ complebam. Quod est dicere : Cum magno exercitio operationis mandata tua opere complebam, ideoque majus meritum habeo.

ZAIN duc te vel huc interpretatur. Qua intentione ergo fidelium collectio oret, in hac clausula septima per hujus vocis interpretationem denotatur. Cum enim oret de promissione beatitudinis, prætendendo merita sua, ea intentione facit, ut auditores invitet ad hanc, omni intentione et bona operatione suspirare et intendere, ac si dicat : Tu quicumque bene operaris, huc intende ad quod intendo ad æternam beatitudinem, scilicet quidquid boni facies, intentione hujus beatitudinis adipiscendæ facias, non pro favore hominum. Si autem notemus 481 eam interpretationem quæ est, duc te : idem valet, ac si dicat : Tu quicumque fidelis qui bene operaris, duc te intentione tua ad hoc, ad quod orando me duco et bene operando, scilicet ad æternam beatitudinem.

Memor esto verbi, etc. Quasi diceret : Dixi, Domine, quod ambulabam in latitudine, et loquebar in testimoniis tuis : et quod meditabar in mandatis

A tuis : et quod levavi manus meas ad mandata tua et exercebar in eis. Unde oro, Domine, memor esto verbi tui, id est promissi tui, facti sermo tuo cuiuscunque, id est promissionis beatitudinis æternæ quam promisisti omni servo tuo te daturum esse, quam oro in me compleas, cum ego servus tuus sim. Bene dicit : Memor esto, non quod oblitus sit, sed quia cum modo suos non remuneret, videtur infidelibus hic eos dare oblivioni. Ostendit autem cur adeo oret de completionem verbi, cum addit : Memor inquam, esto verbi tui, ut illud in me compleas, in quo nempe spem mihi dediisti, scilicet per quod me certam spem promissæ beatitudinis habere fecisti. Hæc autem spes ex hoc verbo concepta, consolata est me dejectum in humilitate, id est maximam mihi dedit salvationis consolationem, dum sum in hac humilitate, in hac dejectione mortalitatis et passibilitatis quæ mea est, quoniam ego ipse in Adam peccando mihi eam paravi. Et ideo adhuc oro, memor esto verbi tui, quia eloquium tuum, id est promissum tuum, non solum consolatum est me, sed ut majus quid dicam, vivificavit me, scilicet cum jam sim de promisso certus, pro solo promisso videor mihi jam vivificatus. Quid ergo si quandoque promissum attingero? Ideoque oro, memor esto, ut compleas verbum promissionis. Et ecce merita mea, quorum occasione decet te memorem esse. Superbi enim antonomastice, id est impii per superbiam jugum tuum abjicientes, inique agebant usquequaque, id est omnimodo, et in se et in proximo videlicet, et a lege tua elongando, et me cæterosque fideles ab eadem lege devocare multis modis aduitendo. Ego autem tamen non declinavi a lege tua, eorum exhortationibus et exemplo. Quod est dicere : Licet superbi inique agerent, devocare me cupiendo, tamen eis non acquievi ut declinarem. Et ideo adhuc memor esto verbi tui complendi, quia ego non tradidi oblivioni judicia tua justa; sed potius memor fui judiciorum tuorum, Domine, a sæculo, id est ab initio sæculi completorum. Quod est dicere : In perenni memoria habui quæsitæ ab initio sæculi justis judiciis tuis sanctos tuos etiam in hac vita remuneraveris, Noe scilicet et Abraham, et cæteros hujusmodi. Et ideo consolatus sum, confidens etiam D quia justo iudicio me quandoque remunerabis. Et ideo adhuc dignum est ut erga me memor sis verbi tui, quoniam, quod perfectissimum est, inimicos diligo. et adeo quod defectio tenuit me pro ipsis inimicis peccatoribus existentibus. Quod est dicere : Nimia tristitia occupavit me pro inimicis meis peccatoribus, quæ tanta est ut inde totus in anima tabescam et deficiam. Ideoque defectio dicitur.

Pro peccatoribus, inquam, dereliquentibus legem tuam. Quod est dicere : Ideo pro eis defectionem patior, quia legem tuam derelinquunt, non quia me persequuntur. Et ideo adhuc memor esto verbi tui, quia non solum cum superbi inique agebant, non declinavi a lege tua, sed et cantabiles mihi erant justificationes tuæ, id est delectabilia mihi erant man-

data tua ad modum rei quæ ex delectatione cantatur. Quod est dicere : Delectabilia mihi erant præcepta tua, quæ justa sunt. *Cantabiles, inquam, mihi erant, et hoc in loco peregrinationis meæ, id est in hac vita in qua peregrinor a patria, quæ peregrinatio mea est, quam mihi ipse peccando in Adam paravi. Per hoc meritum augmentat, ac si dicat. Adam cum non esset in peregrinatione, 482 non habuit præcepta tua jucunda et delectabilia, mihi autem in peregrinatione posito delectabilia sunt. Ideo quoque memor esto verbi tui, quoniam ego memor sui nocte nominis tui, Domine, id est in tempore nocturno, in quo est quietis tempus, et in quo suggestiones illicitæ præcipue solent suboriri, memor sui nominis tui, scilicet ut suggestiones illicitas evaderem, memorans te Dom'num esse et Creatorem et inobedientium ultorem, vel in nocte, id est in tempore adversitatis, in quo potest esse defectus, memor sui nominis tui, Domine. Et per hoc non defeci; sed custodivi legem tuam, id est præcepta tua, ne ea transgrederer. Ostendit autem ad pondus meriti, et ad exemplum humilitatis hanc memoriam se non habuisse ex se, cum dicit : Memor sui, inquam. Hæc autem memoria non ex me fuit; sed facta est mihi a te. Et inde facta est, quia justificationes tuas exquisivi, id est mandata tua justificantia ex omnibus rebus aliis quæsiivi, id est elegi. Notandum quod non incongrue huic jam expositæ clausulæ inscribitur *Zain*, quæ septima est in ordine alphabeti, ut videlicet per numerum septenarium denotetur, quod in hac clausula de quiete æternæ beatitudinis oratur, cum dicit : Memor esto, quæ per numerum septenarium intelligitur, eo quod in die septima Deus quievisse legitur, et in die septima in lege veteri quies haberi præcipiebatur per quam quies æterna præsignabatur.*

HETH, pavor interpretatur. Quæ nimirum non inconvenienter octavæ clausulæ versibus octonis inscribitur; in qua fidelium collectio orat, ut eam Deus doceat justificationes suas, prætendendo plures causas quibus hoc assequatur. Hoc autem ideo orare denotatur per *Heth*, quæ pavor interpretatur, quia cum jam in tantum dignitatis ascenderit, ut in superioribus clausulis ostensum est, pavet ne ab hac altitudine aliquo modo decidat, et hujus pavoris occasione tantopere orat. « Beatus enim homo qui semper est pavidus (*Prov. xxviii, 14*). »

Portio mea, Domine, etc. Hæc omnia fere quæ in hac clausula habentur, præpositæ causæ sunt ad orationem quæ in fine psalmi posita est; ubi dicit : *Doce me justificationes tuas*; quæ sic quidem adaptatur. Oravi, Domine, *memor esto verbi* promissionis tuæ, ut mihi promissam beatitudinem æternam tribuas. Ad quam promissionem ut attingam, oro, Domine, *doce me* magis magisque *justificationes tuas*, id est præcepta tua, et secundum scientiam, et secundum operationem, quæ jam me docuisti. Et ideo *doce me* juxta præcepta tua, quia tu, Domine, es *portio mea*, scilicet te solum partem elegi, omnibus

aliis spretis et tantam rem electam aliqua occasione peccati amittere timeo. Et ideo adhuc *doce me*, quia non solum te portionem elegi; sed ut te electum adipiscerer, *dixi* in corde, id est *statui custodire legem tuam*, id est complere præcepta. Et non solum hoc, sed etiam *deprecatum sum in toto corde meo*, id est in tota affectione cordis mei adipisci *faciem tuam* in futuro, id est præsentiam et plenariam tuicognitionem, quæ est summa beatitudo. Vel sic : *Deprecatum sum* adipisci *faciem tuam*, et hoc in *toto corde meo*, id est ut te toto corde in futuro cognoscam, et videam toto corde tibi intentus, non partim sæcularibus ut nunc. *Deprecatum sum*, inquam, dicens sic : O Domine, *miserere mei*, id est, ex misericordia tua mihi da *faciem tuam*, *secundum eloquium tuum*, id est secundum quod promisisti per prophetam dicens : « Omnes cognoscent me a minore usque ad maximum (*Jer. xxxi, 34*). » Ideo adhuc *doce me*, quia non solum *statui custodire legem tuam*, sed etiam *cogitavi vias meas*, id est cum summa meditatione perquisivi quæ essent viæ meæ, id est viæ mihi utiles, per quas ad te pertingerem. Et sicutandem ab omnibus mundanis contemptis *converti pedes meos in testimonia tua*, id est converti affectiones meas in præcepta tua, quæ mihi viæ sunt ad te, a similitudine illius qui a tortuosa via in rectam viam pedes convertit. Per hoc autem quod *vias meas cogitavi, paratus sum* ad resistendum viriliter hostibus et interioribus et exterioribus, et sic quod *non sum turbatus* aliquatenus ab ipsis hostibus. Et adeo *paratus sum ut custodiam mandata tua*, opere complendo. Diceret aliquis : Dicis te non esse turbatum. Fuitne locus turbationis ? Ad quod sic respondet : Fuit utique. *Funes enim peccatorum circumplexi sunt me*, id est fortes laquei qui solent homines ad peccata trahere, circumvallaverunt ut ad peccata me traherent. Et tamen *legem tuam non sum oblitus*, ut in peccata detraherer. Funes pro fortibus laqueis ponit, eo quod ex funibus fortes laquei fiant, ad feras illaqueandas. Funes peccatorum vocat res illas quibus solent homines ad peccata trahi, ut aurum et argentum ad avaritiam, et formosa mulier trahit ad libidinem.

Vere *non sum oblitus legem tuam*; sed in *media nocte*, id est in medio nocturni temporis, in quo est locus quietis, et in quo nullum suggestiones illicitæ solent suboriri, *surgebam ad confitendum tibi*, id est ad laudandum te, fundatus *super judicium*, id est super præcepta *justificationis tuæ*, per quæ videlicet obedientes tibi justificas. Quod est dicere : Ne suggestiones illicitæ me a mandatis tuis retraherent, *media nocte* ad laudandum te *surgebam*, et in mandatis tuis persistebam. Circa nempe noctem mediam pro quiete et pinguedine cœnæ hesternæ insolescente carne solent suggestiones imminere, et castitatem cæterasque virtutes præcipuas destruere; quod præsignatum est in *Ægypto* sub Moyse, quando in media nocte *Ægypti* primogenita destructa sunt ab angelo percutiente (*Exod. 11, 4, 5*). Sicut autem tunc

Moyses non stertuit, non segniter egit, sed agnini A sanguinis effusione populum Israel ab angelo percutiente liberavit (*Exod. xii, 23, 24*), ita, media nocte suggestionibus ingruentibus, non est torpendum, sed vigilandum et viriliter agendum, et fide passionis Christi, qui verus Agnus est, corpus et spiritus muniendus. Vel sic : In nocte media, id est in adversitate manifesta, in qua videbar depressus, surgebam ad confitendum tibi, id est nitebar ad laudandum te, respiciens super iudicio justificationis tuæ, id est considerans ipsas retributiones esse iudicia tua, per quarum tolerantiam fideles tuos justificandos esse iudicas. Ideo adhuc doce me quia, cum talis sim ut dixi, non idcirco præfero me minoribus membris tuis, nec arroganter extra consortium eorum me pono, sed magis reputo quod particeps, id est consors, ego sum omnium timentium te, et custodientium mandata tua. Quod est dicere : Me consortem esse iudico majorum, et minorum fidelium. Minores, timentes dicit, eo quod in initio fidei existentes adhuc timorem servilem habeant. « Initium enim sapientiæ timor Domini (*Psal. cx, 10*). » Majores vero, vocat custodientes mandata. Vel particeps sum timentium et custodientium, id est particeps sum gaudii et mœroris eorum, juxta Apostolum dicentem : « Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus (*Rom. xii, 15*). » Eo contuitu oro quoque, Domine, doce me justificationes tuas, quia misericordia tua, Domine, plena est terra, per emphasim dictum est. Quod est dicere : Beneficia misericordiæ tuæ, plenarie sunt in omnibus terrenis creaturis, tam in animatis quam in inanimatis. Ideoque oro ut me misericorditer doceas justificationes tuas. Misericordia nempe Domini sit quod lapides existunt, arbores et herbæ frondent, et floridæ sunt; animalia vero vivunt et sentiunt.

ΤΕΤΗ, exclusio vel bonum interpretatur. Si vero hanc interpretationem, quæ est exclusio, diligenter attendamus, hoc videtur innuere quod hic fidelium massa quæ bonitatem et disciplinam et scientiam doceri se a Domino expetit, omnem a se metum patiendi jam exclusit, parata disciplinam tribulationum pro Domino subire; de qua orat ostendendo quæ utilitas ex hujusmodi disciplina contingat. Quia si hanc interpretationem, 484 quæ est bonum, consideremus, hoc notatur quod hic fidelium collectio doceri a Domino expetit bonitatem et disciplinam et scientiam ea consideratione qua Dominus in natura bonus est. Et quia bonitatem jam cum ea fecit, innuitur quoque hic ostendi ab eadem massa fidelium disciplinam bonam esse, cum per eam lex oris Domini bona esse videatur. Præterit quoque merita hic fidelium collectio, quibus quod orat adipiscatur. Hoc autem totum ea intentione facit ut auditores ad bonitatem et disciplinam et scientiam invitet.

Bonitatem fecisti, etc. In primo hoc versu est prætentio beneficii jam collati, ex cujus confidentia orat in secundo, qui sic prius exponendus est. Oravi, Domine, doce me justificationes tuas, id est præ-

cepta tua, ea occasione quia portio mea es. Et quia media nocte surgebam ad confitendum tibi, et propter alias causas superius positas, oro etiam, Domine, doce me, secundum ipsam experientiam, bonitatem, id est suavitatem vivendi secundum eloquium tuum, id est præceptum tuum, scilicet da ut suave mihi sit abstinere a malis, et bene operari, et doce me disciplinam subire, id est tribulationes pro te pati, quæ disciplina dicuntur, eo quod ad hoc eas permittis tuis fidelibus inferri, ut castigati plenarie discant qualiter obedire tibi debeant, a similitudine discipuli qui ad hoc flagellatur ut plenarie discat. Disciplina quippe componitur a disco, discis, etc., et plenarie. Tribulationum autem adversitas tunc est fidelibus disciplina, cum eis libenter patientibus est correctio. Cæterum, si inviti patiantur, neque disciplina illis est neque correctio. Et doce me per exhibitionem, scientiam arcanorum tuorum, scilicet da mihi scientiam, ut sciam quid agendum sit, et quid non, et quid de te intelligendum et quid non. Aliud nimirum est abstinere a malis et bene operari, et aliud est scire a malis esse abstinendum et bene operandum. Per hæc tria verba quæ ponit denotari possunt quatuor animæ virtutes principales, de quibus adipiscendis hic oratur. Per bonitatem enim temperantia et justitia quæ ab bonum opus spectant, intelliguntur. Vix enim a malis temperatur, quin ad bonum opus, quod est effectus justitiæ, insistatur. Per disciplinam vero, fortitudo accipitur, eo quod in disciplina tribulationum fortitudo constantiæ sit habenda. Per scientiam autem, prudentia manifeste designatur. Dico doce me bonitatem et disciplinam et scientiam. Hoc autem eo contuitu oro, et hac confidentia, quia jam fecisti cum servo tuo, id est fecisti mecum, ideo quia servus tuus sum, bonitatem vivendi secundum verbum tuum. Quod est dicere : Inde certus sum quod ea quæ oro mihi dabis, quoniam hoc beneficium mihi jam contulisti ut facias suave mihi esse vivere secundum præceptum tuum, a malis abstinendo et bene operando. Et ideo oro, doce me bonitatem et disciplinam et scientiam quia mandatis tuis credidi, id est, credidi æternam remunerationem et cætera, quæ propter mandatorum tuorum completionem promittuntur vera esse; ac si dicat : Dignum est ut hæc me doceas, quia non reputavi falsa ea quæ fidelibus promittuntur, pro mandatis tuis complendis, sed ea vera et certa esse reputavi. Vel credidi me mandatis tuis, id est devovi et comisi et subjeci me præceptis tuis, ut secundum eorum institutionem me haberem, ad similitudinem fidelis famuli, qui se penitus legibus domini sui credit et subjecit, ut illius voluntates omnes suis præferat voluntatibus.

Ecce prætentio meriti. Quia de disciplina oraverat, posset dici : De bonitate et scientia adipiscenda utile est orare, sed mirum videtur quare de disciplina tribulationum oras, cum ea inutilis videatur et asperrima. Ad hoc ergo respondet, ostendendo quæ utilitas ex hac disciplina contigerit, sic : Oravi, Domine, ut des mihi disciplinam : de qua nimirum ut

adhuc detur orandum est, cum ex ea data mihi jam **A**
485 utilitas acciderit; *priusquam*, enim *humiliu-*
rer, id est affligerer ab hujusmodi disciplina, *ego deli-*
quii. Et *propterea* quia humiliatus sum ego, ab
 ipso delicto correctus, *eloquium*, id est præceptum,
 tuum custodivi. Quod est dicere: Talis utilitas inde
 mihi contigit quod cum prius deliquerim non custo-
 diendo eloquium tuum, pro humiliatione hac tribu-
 lationum correctus deinceps, præceptum tuum com-
 plendo custodivi. Orat autem hic quod superius
 oravit, sed ex alia occasione, sic: Oravi, Domine,
doce bonitatem et disciplinam et scientiam ea occa-
 sione, quia *bonitatem fecisti* cum me *servo tuo*; et
quia mandatis tuis credidi, oro etiam adhuc istud
 idem alia occasione, scilicet, o Domine, *doce me*,
 secundum rei experientiam, *justificationes tuas*, id **B**
 est *bonitatem et disciplinam et scientiam*, quæ dicuntur
 justificationes tuæ ea quod per eas fideles tuos
 justificas. *Doce me*, inquam, et ut merita mea præ-
 termittam, ea occasione hoc oro quia *bonus es tu*
 in natura, et in *bonitate tua*, id est in consideratione
 bonitatis tuæ, *doce me justificationes tuas*. Adjungit
 quoque merita, cum addit: *Doce me*, inquam, et
 ecce quare dignum sit, ut me doceas: *Iniquitas*
 enim *superborum*, id est impiorum contra te per
 inobedientiam superbientium, *multiplicata est super*
me opprimendum. Quod est dicere: Non eis sufficit,
 quod in se male agunt, sed adeo quoque iniquitatem
 suam multiplicent, ut me tribulationibus oppri-
 mendo, a statu sanctitatis meæ divertere satagant.
Ego autem, licet iniquitas eorum esset ita multipli-
 cata, non destiti a mandatis tuis, sed *in toto corde*
meo, id est in tota affectione cordis mei, *scrutabor*
mandata tua; ac si dicat: Ideo dignus sum ut me
 doceas, quia, licet super me iniquitas superborum
 multiplicata sit, non tamen a scrutatione manda-
 torum tuorum cessavi. Non autem ad horam eor-
 um iniquitas ita multiplicata est, sed cum perseveran-
 tia.

Coagulatum enim est, id est induratum est, *cor*
eorum in hac iniquitate *sicut lac*, id est ad modum
 lætis, scilicet sicut lac cum prius acidum fiat, postea
 coagulatur et dureseit. Ita ipsi cum prius in iniqui-
 tate mihi acidi facti sint, in hac eadem iniquitate
 perseverando, quasi duri et immobiles facti sunt.
Coagulatum, inquam, est *cor eorum*, ego vero cum
 sic essent contra me coagulati, ut a meditatione leg-
 is tuæ me retraherent, tamen indesinenter *legem*
tuam, id est præcepta tua *meditatus sum*. Quia de
 persecutione iniquorum, quæ disciplina Domini est,
 egerat, ne videretur inde quasi conquerendo egisse,
 ostendit hanc persecutionis humiliationem sibi bon-
 nam esse, cum sic addit: Dixi, Domine, quia *multi-*
plicata est super me iniquitas superborum et quia
 coagulatum est sicut lac cor eorum. Ex hac iniqui-
 tatis persecutione non conqueror, quia *bonum*, id
 est utile, est mihi quod humiliasti me, id est, hoc uti-
 lissimum reputo quod tu voluisti me humiliari et
 affligi iniqua persecutione superborum. Exponit au-

tem ad quid hoc sit utile cum sic addit: *Humiliasti*,
 inquam, me ad hoc, ut per hanc *humiliationem* ma-
 gis magisque *discam mandata tua*, a similitudine
 discipuli, qui ad hoc flagellatur ut castigatus melius
 discat. Et ideo quoque reputo bonam hanc humili-
 ationem, quia per eam *bonum*, id est bona res facta
 est mihi, scilicet chara et jucunda facta est mihi
lex oris tui, id est lex Filii tui, nova lex videlicet,
 quam Filius tuus dedit, quos tuum dicitur, eo quod
 per eum incarnatum voluntatem tuam humano ge-
 neri revelasti. Quod est dicere: Hoc in me humi-
 liatio effecit ut lex tua nova, quæ quibusdam vide-
 tur injucunda, mihi chara videatur et jucunda, et
 hoc *super millia auri et argenti*, id est super copiam
 multiplicem omnium divitiarum sæcularium, quæ
 per has duas partes pretiosissimas, per aurum videli-
 cet et argentum, denotantur. Cum autem post
aurum ponit *argentum*, non ideo facit quod sit auro
 pretiosius, sed quia hæc duo simul pretiosiora sunt
 quam unum duntaxat.

486 *Job*, principium interpretatur. Unde colli-
 gitur quod hic fidelium collectio erat in se recreari
 quod in principio Deus in ea creavit, et in Adam
 destructum est. Nam cum in principio factus sit
 homo rationalis in anima ad imaginem Dei, et inno-
 cens et justus ad similitudinem Dei, et hoc in eo
 debilitatum sit per Adam, orat Deum contuitu illius
 beneficii quod in eo in principio creavit, ut illud
 idem in eo recreet, scilicet ut det ei rationabilem
 intellectum, qui per Adam in eo debilitatus est.
C Ostendit autem quoniam inde timentes eum læta-
 buntur, ut ex hoc magis quod orat assequatur. Et
 addit etiam merita sua, et pro inimicis orat, ut ma-
 gis impetret. Orat quoque de gloria immortalitatis
 et impassibilitatis, quam in Adam amisit. Hoc au-
 tem ea intentione facit ut ad hoc idem orandum at-
 trahat auditores. Et notandum quod, quamvis super-
 ius orasset de adipiscenda scientia et hic oret de
 intellectu, quæ idem esse videntur, nihil tamen
 impedit, cum alia causa hoc oret, scilicet causa illius
 beneficii quod in principio creationis ei contulit.
 Quod in principio psalmi demonstrat cum sic ponit:

Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me. Da
mihi intellectum ut discam mandata tua. Ac si dicat:
D Oravi, Domine, superius, ut doceres me scientiam,
 ea consideratione, quia *bonitatem fecisti cum me servo*
tu, et quia *mandatis tuis credidi*, et quia *bonus es*
tu in natura. Nunc quoque alia consideratione illud
 idem expeto; da videlicet mihi secundum promo-
 tionem *intellectum* rationabilem, qui debilitatus est
 per Adam, ut intellectum hunc habendo *discam*
 magis et magis *mandata tua*. Hoc autem ea consi-
 deratione oro, quoniam in principio in Adam *manus*
tuæ fecerunt me, quantum ad animam, quam ratio-
 nis perfecte fecisti capacem, et *plasmaverunt me* de
 limo terræ, quantum ad corpus, quod esset im-
 mortale et impassibile, nisi Adam peccasset. Pla-
 smare nempe dicitur cum aliquid ex qualibet in-

formi materia formatur, ut ex limo terræ corpus Adæ formatum est. Utrum autem anima vel angeli ex aliqua materia formati fuerint, incertum esse beatus Augustinus asserit. Quod dicit *manus tuæ plasmaverunt me*, non est occasio quantum ad illam orationem quæ mox sequitur, cum dicit : *Da mihi intellectum*, sed quantum ad hoc quod in sequentibus ponitur, ubi dicit : *Veniant mihi miserationes tuæ* ; sed quod dicit *manus tuæ fecerunt me*, quantum ad animam bene ad hanc præsentem orationem occasio est. Quod vero dicit se in anima manibus Domini factum, non ideo dicit quod aliquid Dominus in mundi creatione manibus fecerit. Solo namque voluntatis imperio cuncta creavit, sed a similitudine dictum est. Cum enim apud homines illa opera quæ magna et digna sunt, ambabus manibus soleant fieri, non una manu tantum, ab ea similitudine homo dicitur manibus Dei factus, ut ostendatur magnum et dignum opus fuisse. Cum autem se dicit manibus Dei factum, non dicit hoc ad jactantiam, sed ad ipsius Creatoris laudem, qui tantum opus facere potuit. Est autem hoc tale ac si diceret : Idcirco oro, Domine, intellectum in me recreari, quia considero quod in Adam in principio animam meam adeo dignam creasti ut capax esset intellectus rationalis ; nec injustum est, si id in me expeto recreari quod in principio in me misericordia tua creavit. Non enim illud peto quod a natura mea sit alienum, sed id potius ad quod naturaliter habendum idoneus creatus sum. Ut autem magis valeat impetrare quod oravit, quis inde, si impetraverit, sequatur effectus ostendit, sic : *da*, inquam, *mihi intellectum*. Quod si fit, illi qui jam *timent te*, id est qui jam in fide positi timorem tui habent, *videbunt* interiori visione rationis meæ *quia in verba tua*, id est in præcepta tua, promotus *supersperavi* **487** in prælatione ipsorum mandatorum, et hoc super hoc quam dici possit aut intelligi, et ea occasione *lætabuntur*, bene operando. Cum ponit *lætabuntur*, idem valet ac si poneret, bene operabuntur, eo quod lætari sit effectus bene operandi. Est autem hoc ac si diceret : Ideo *da mihi intellectum* complendi mandata tua, quia si in complendis mandatis tuis intellectum habuero, fideles tui qui jam timentes te sunt, considerando rationis intuitu me in mandata tua intendere, occasione hujus considerationis, et ipsi in mandatis tuis intellectum habendo, exemplo mei bene operabuntur. Quod est dicere : Hoc in eis visio mei intellectus operabitur, ut et ipsi intellectum habentes bene operentur.

Nec mirum quidem si visio intellectus et bonæ operationis sanctorum in ipsis videntibus, intellectum et opus bonum operetur, cum, ut beatus Hieronymus affirmat, quoddam animal sit, visio cujus a passione icterica videntes curet. Orat autem istud idem quod occasione principii oravit ex misericordia consequi, confitendo humiliter se per Adam justo iudicio Dei intellectus sublimitatem amisisse,

cum dicit. *Cognovi, Domine*, etc. Versus autem qui hunc sequitur sic præposterate legitur : Oravi, Domine, ut des mihi intellectum ea consideratione, scilicet *fiat mihi misericordia tua* efficax ad hoc ut *consoletur me*. Quod est dicere : Consolare me ex misericordia, dando mihi intellectus sublimitatem, quam per Adam amisit, quæ reddita, magna mihi erit consolatio. *Consoletur*, inquam, *me misericordia tua*, et hoc non ex meritis meis oro, sed *consoletur me secundum eloquium tuum*, id est secundum promissum tuum factum *sermo tuo* Christo, qui tibi fuit in omnibus obediens (*Phil.* 11, 8). Quod est dicere : Consolare me misericorditer, quod Christo Filio tuo promisisti quatenus per obedientiam mortis ejus, fidelibus tuis consolationem esses allaturus. Ideo vero oro ex misericordia et ex promissione tua consolationem, quia *cognovi, Domine, quod judicia tua* quibus Adam excæcasti, *æquitas sunt* emphatice, id est valde æqua sunt, et etiam *cognari* quod in *veritate tua*, id est in vero iudicio tuo et æquo, *humiliasti me*, id est dejecistime a sublimitate intellectus. Quod est dicere : Ideo intellectus consolationem ex misericordia et promissione tua *adipisci* expeto quia *cognovi* quatenus Adam et ego hoc justo iudicio tuo amisimus, et hoc meritis meis recuperare non possum. Postquam de intellectu adipiscendo oravit, orat quoque de adipiscenda in futuro gloria corporis, cum dicit : *Veniant mihi miserationes tuæ, et vivam*. Hoc autem ad illud jungitur quod superius posuit : *Manus tuæ plasmaverunt me*, sic : Oravi, Domine, ut ea consideratione quod *manus tuæ* in animam *fecerunt me* intellectualem, *recrees* intellectum in me. Oro quoque quando quidem hoc beneficium in principio mihi contulisti, quod *manus tuæ* quantum ad corpus, me adeo dignum *plasmaverunt*, ut immortalis essem et impassibilis nisi Adam peccaret, *ut veniant mihi in futuro miserationes tuæ*, id est beneficia misericordiæ tuæ, quæ per Adam amisit, scilicet ut immortalis sim et impassibilis, et in carne conspicuus, et cætera beneficia obtineam plurima et inenarrabilia, quæ salvandi secundum corpus obtinebunt. *Veniant*, inquam, *mihi miserationes tuæ et sic vivam* non moriturus in æternum, qui nunc in corpore mortalis sum. Ut autem has miserationes obtineat, meritum præterdit, cum sic addit : Ideo, Domine, *veniant mihi miserationes tuæ, quia lex tua meditatio mea est*, id est, quia meditor in lege tua complenda.

Facta oratione pro se, orat etiam pro inimicis ut erubescant et *convertantur*, et per hoc magis meretur adipisci quod de se superius oravit. Unde scriptum est : Qui pro aliis orat, pro semetipso laborat. Hanc igitur orationem sic facit : **488** Oravi, Domine, pro me, dicens : *Veniant mihi miserationes tuæ*, oro quoque pro superbis persequentibus me, ut videlicet ipsis *miserationes tuæ veniant* ; *confundantur*, id est erubescant de iniquitate sua, *superbi, quia fecerunt in me*, id est contra me, *iniquitatem*, adnitando me per tribulationes a statu sanctitatis meæ

deicere, et hoc *injuste*, id est sine causa. Quod est A dicere : Illi qui me persecuti sunt non ob aliquam culpam meam, sed ex sola superbia, ut me sibi conformarent, erubescant de hoc quod sic persecuti sunt me. Notandum quod dicit *iniquitatem fecerunt injuste*; videtur enim innuere quod quædam iniquitas fiat *juste*. Si vero quantum ad novam legem consideremus, quæ præcipit inimicos diligere (*Matth. v. 44*), omnis iniquitas, id est persecutio, fit *injuste*. Cæterum si ad veterem legem recurramus, concedit *juste* dari dentem pro dente (*Exod. xxi, 24*). Quod si ad sæculares leges, in quibus institutum est de inimicis ultionem sumere, illa iniquitas, id est persecutio, fit *juste* quæ fit ob aliquam causam : illa vere fit *injuste* quæ sine causa fit. De qua *injusta* iniquitate hoc dicit : *injuste iniquitatem fecerunt in me*, quæ longe pejor est quam si *juste* fieret. *Iniquitatem*, inquam, *injuste fecerunt in me* : ego autem pro eorum *injusta* persecutione non defeci, sed *exercebar in mandatis tuis* magis et magis et secundum scientiam et secundum operationem. *Confundantur*, inquam, *superbi* et confusi *convertantur* de iniquitate sua *michi* conformandi, et *timentes te* efficiendi, qui modo non timent, et illi qui jam *noverunt testimonia tua*, id est præcepta tua, scilicet qui jam fideles sunt, non tamen in tantum perfecti sicut ego mihi confirmantur, sed videlicet ut perfecti fiant, magis magisque in mandatis Domini exercendo se. Ut autem dignus sim quem illi qui *noverunt testimonia tua* imitentur, non solum oro ut non peccem in opere et in lingua, sed illud etiam oro quod perfectissimum est, videlicet *fiat cor meum immaculatum*, ut non maculetur aliqua cogitatione criminalis delicti, et hoc fiat *in justificationibus tuis*, id est per justificationes tuas, scilicet, quia per se non potest immaculatum effici, fiat te justificante immaculatum. Justificationes pluraliter ponit quantum ad plures emundationes plurium cogitationum illicitarum. *Fiat*, inquam, *cor meum immaculatum*, ut non *confundar*, id est non erubescam in conscientia mea. Erubescerem enim in conscientia mea, si maculatum esset cor meum.

CAPX, *curvati sunt* interpretatur. Quæ ad hoc undecimæ clausulæ versibus octonis inscribitur, ut ex hoc appareat quoniam fideles qui sub nimio tribulationum pondere curvati sunt et anxii, ad æternam vitam suspirantes, jam dissolvi et esse cum Christo expetunt (*Phil. i, 23*), prætendendo causam in principio psalmi quare dignum sit ut jam vitam æternam adipiscantur. Cæterum quod adhuc oportet eos tribulationes plurimas pro Christo pati, antequam a carne solvantur, orant saltem ut eos in ipsis tribulationum anxietatibus adjuvet, ne deficiant. Hoc autem ea intentione faciunt ut ceteros fideles in tribulatione positos et ad æternam vitam suspirantes instruant, ut eum hoc sit quod tam cito dissolvi non possunt, et esse cum Christo, non tamen tædio tribulationum deficiant, sed a Deo constantiæ auxilium exspectent.

Defecit in salutare, etc. In tribus primis hujus clausulæ versibus prætendit merita sua, per quæ se dignam ostendit attingere massa fidelium ad æternam vitam, ad quam in quarto versu suspirat, cum dicit : *Quot sunt dies servi tui*, etc. Qui versus prælegendus est, et sic superioribus adaptandus : Dixi, Domine, quod *superbi injuste iniquitatem* persecutionis *fecerunt in me*, pro quibus oravi, ut confunderentur et converterentur, qui tamen nolentes converti, me **489** assidue pondere tribulationum incurvant et afflicunt. Ideoque, Domine, *quot sunt dies* afflictionis *meci servi tui* existentis, id est per quot dies permittes me servum tuum adeo vehementer affligi? *Quando* erit hoc quod *facies mihi iudicium de persequentibus*, scilicet ut me carne solutum *juste* remuneres æterna vita pro eorum *injustis* persecutionibus? Hoc autem quod ex nimia desiderii affectione quasi sub interrogatione ponit, æquipollens est ac si sic enuntiative orationem faceret : Quandoquidem, Domine, persequentes me nolunt confundi et converti, sed me graviter et assidue persequuntur, oro, abbrevia dies afflictionis meæ, et æterna vita me *juste* remunera. Et dignum est ut hoc mihi facias. *Defecit* enim ab omni appetitu temporalium *anima mea* tendens omni affectione *in salutare tuum*, id est in Salvatorem tuum Dominum Jesum obtinendum. Quod est dicere : Omni amore et appetitu sæcularium rerum postposito, solum Dominum Jesum adipisci appeto, illius frui præsentia in cælis post carnis resolutionem ardeo; ideoque dignum est ut abbrevies dies servi tui. *Defecit*, inquam, *anima mea* tendens *in salutare tuum*, et tendendo *in Verbum*, id est in salutare tuum, in Filium tuum Dominum Christum, in ipso *supersperavi*; in ipso beatitudinem obtinere speravi super hoc quam dici possit aut intelligi, ideoque dignum est ut dies meos abbrevies, et me remuneres. Vel, *in verbo tuo supersperavi*, id est magis et magis speravi remunerationem, id est, cum nudius tertius sperassem, heri magis speravi, et hodie adhuc magis spero. Non solum autem *anima mea defecit* ab appetitu temporalium, tendendo *in salutare tuum*, sed etiam *defecerunt* ab omni reliquo intellectu *oculi mei* interiores, oculi scilicet rationis, respiciendo solummodo *in eloquium tuum*, id est in Filium tuum qui eloquium tuum dicitur, eo quod per eum omnibus secreta tua locutus es. Quod est dicere : Ab omni sæculari intelligentia rationem meam abstinui, et ad intelligendum te omnem meæ rationis intuitum verti; ideoque dignum est ut dies meos abbrevies et me remuneres.

Notandum quod diversissimum est, quod superius dixi, animam defecisse ab appetitu, et, quod hic dicit, oculos rationis defecisse ab intellectu. Longe nempe aliud est appetitus et aliud intellectus. *Defecerunt*, inquam, *oculi mei dicentes*, id est me dicere compellentes, scilicet, qui me ad hoc rationabiliter cogunt, ut ex nimio desiderio tibi dicam : O Deus, *quando consolaberis me*, carnem meam resolvendo, et sic me a tribulationibus eximendo, et æterna vita me remunerando? Hoc autem quod ex ardore desiderii suspensive ponit, idem

valet ac si taliter oraret : Quia de Christo quantus sit intelligo, ex parte ad eum pertingere suspirans, oro, Domine, me in tribulationibus desolatum cito consolare, a carne resolvendo, et ad ejus præsentiam me trahendo. Et ideo quoque, Domine, abbrevia dies meos, et fac mihi *judicium de persequentibus me, quia factus sum sicut uter positus in pruina*, scilicet, non factus sum comparabilis utri posito in æstu, qui ex nimia ariditate dirumpitur et inutilis est ideo ad vinum capiendum, sed comparabilis sum utri posito in pruina, id est in frigida aqua ubi refrigeratur, ne ab æstu arescat et dirumpatur, ideoque, quia humidus est ex ipsa pruina, habilis est ad vinum, vel ad quemlibet humorem recipiendum. Quod est dicere : Sicut uter in pruina positus et ab æstu semotus et refrigeratus, utilis est ad vinum novum in se recipiendum, ita etiam ego per jejunia et vigiliis et orationes a vitiorum æstu refrigeratus, ne ab ipso corruptar, habilis sum ad mandatum legis novæ suscipiendum et observandum. Pruinam quidem dicimus non aquam illam, quæ ex nimio gelu induruit in glaciem, sed frigidissimum rorem in vere vel autumno **490** qui aliquantulum congelatus est, et ideo adhuc debes mihi facere *judicium de persequentibus me, quia non sum oblitus justificationes tuas*. Quod est ac si dicat : In memoria habui justa præcepta tua, ut ea opere compleam. Hoc vero totum idem valet ac si diceret : Non solummodo ad mandata tua recipienda idoneus existo, sed ea in quantum possum opere compleo. Per hoc autem quod dicit se refrigeratum a vitiorum æstu sicut utrem, se habere inuult temperantiam. Per hoc vero quod se dicit non esse oblitum justificationes Domini, instantiam bene operandi se habere ostendit.

Ostensis meritis, ostendit necessitatem orandi, cum sic addit : Ideo, Domine, suspirans ad vitam æternam dico, *Quot sunt dies*, etc., quia utile mihi est abbreviationem horum dierum orare, cum in magno periculo positus sim. Nam ut *iniqui* me devocarent a lege tua, *narraverunt mihi fabulationes*, id est vana verba et inutilia de sæculari felicitate expectanda. Quæ cum falsa sint et infructuosa, nihil aliud quam fabulationes sunt dicenda. *Narraverunt*, inquam, *mihi* fabulosa verba, ad hoc scilicet, ut ea vera crederem et sacrosancta. Sed illæ fabulationes non sunt a me reputatæ tales ut est *lex tua*, id est qualia sunt mandata tua. *Omnia* namque *mandata tua veritas* sunt, per *emphasim*, id est verissima sunt. Quod est dicere : Non sunt reputatæ eorum fabulationes a me, qualia sunt mandata tua. Mandata enim tua reputavi verissima, fabulationes vero falsissimas. Quoniam ergo per fabulationes suas incorporare sibi me non potuerunt, ipsi *iniqui persecuti sunt* me tribulationibus corporis, ut saltem vi me deficere compellerent. Ideo igitur oro et obsecro te, Domine, ut cum hoc ad præsens esse nequeat, ut resolver, et sim cum Christo, ad quod valde suspiro, saltem *adjuves me*, auxilio constantiæ, ne in persecutionibus deficiam. Necessè est autem et diænum ut me adiu-

vari orem, et ut adjuves. Quia paulo minus *consummaverunt*, etc., id est pene peregerunt in me quod incæperunt, ponendo me a sublimitate sanctitatis meæ *in terra*, id est in terrenis : in vitiis, scilicet. Quod est dicere : Ideo me necessarium est orare adjutorium tuum, quia tanta mihi infertur ab iniquis persecutio, quod pene hoc in me effecerunt ad quod intenderunt, ut me sibi conformarent in vitiis. Quia vero dixerat pene *consummaverunt*, ne videretur eis in aliquo consensisse, removet hoc sic : *Persecuti sunt*, inquam, *me*, et sic quod pene *consummaverunt*. *Ego autem non dereliqui mandata tua*, aliquo modo eis consentiendo, ideoque dignus sum adjutorio. Cum dicit pene *consummaverunt*, oranti necessitatem ostendit. Cum vero dicit : *ego autem*, etc., meritum impetrandi præterdit. Quoniam ergo tanta est persecutio et *non dereliqui mandata tua*, *vivifica me* magis et magis in virtutibus, et hoc *secundum misericordiam tuam*, id est secundum respectum misericordiæ tuæ, et vivificatus, perseveranter *custodiam testimonia oris tui*, id est præcepta quæ ostuum, Christus videlicet Filius tuus, custodiri instituit.

LAMECH, *cor* sive *serrus* interpretatur. Quæ ad hoc hujus clausulæ versibus inscribitur, ut ex ea palam sit quatenus fideles hic agentes ad instructionem minorum servi Dei fidelissimi sunt, et vere cor habentes rationabile, cum affirmant se justificationes Dei in æternum non oblituros; et cur eas non obliviscerent plures causas ostendunt, et orant ut salventur a Domino, ne ab his justificationibus deficiant. Congruè quidem servi Domini esse fideles et cor habere dicuntur, qui se sic firmiter et veraciter in præceptis Domini perseveraturos promittunt. Illi namque neque servi Domini sunt, neque cor habere videntur, sed potius vecordes et insani dici possunt qui mandata Dei contemnunt.

491 *In æternum, Domine, verbum tuum permanet in celo*. In quatuor primis hujus clausulæ versibus præponit causas ad illud quod in quinto versu promittit, qui prælegendus est, et sic superioribus conjungendus. Dixi superius, Domine, quod *non dereliqui mandata tua*; de cætero quoque promitto quod usque *in æternum*, id est, nullo tempore *obliviscar justificationes tuas*, id est præcepta tua, vel *non obliviscar justificationes tuas*, tendens per ipsas *in æternum*, id est in æternitatem, et ea consideratione *non obliviscar*, quoniam, o Domine, *verbum tuum*, id est præceptum tuum *permanet in celo in æternum*, id est permanet semper sine fine insuper cælestibus rationabilibus creaturis. Quod est dicere : Cum considerem cælestes spiritus sine fine præceptum tuum observare, occasio mihi est ut et ego præcepta tua nunquam obliviscar, sed ea semper observem, et ideo quoque *non obliviscar*, quoniam considero quatenus *veritas tua*, id est præceptum tuum verissimum, quod per *emphasim* veritas dicitur, permansit in generatione fidelium Veteris Testamenti. ab Abel justo usque ad tempus Christi.

Et eadem veritas tua permanet in generatione fidelium Novi Testamenti, a tempore Christi usque ad finem mundi. Posset quæri, cum hoc sit quod ad eos auctor mendacii diabolus de cœlo præcipitatus descenderit qui eos mendaces facere omnino grassatur, et cum hoc sit quod primo valde mobiles exsiterit, quomodo ad hoc pervenerunt ut sic firmi sint ut divina veritas permaneat in eis. Ad hoc igitur ostendendum respondet sic: Per hoc in generationem et generationem permanet veritas tua, quod tu per fidem et charitatem et spem fundasti, id est firmam fecisti, illam generationem et generationem terram tuam existentem. Quod est dicere: Cum prius mobilis esset ad modum maris, et ad omnem suggestionis impulsus facile cedens, tu fecisti eos fundatos et firmos et immobiles ad modum terræ, quæ pro gravitate sua elementum est immobile, vel fundasti eam sic ut esset terra tua fructifera. Vel sic: Fundasti illam generationem et generationem, prius terram, scilicet cum prius esset terrena, terrenis bonis inhiando fundas in eam in virtutibus, et sic fecisti spiritualem donis spiritualibus inhiantem. Fundasti, inquam, terram, et te fundante permanet in eis veritas tua, ideoque quod considero generationem et generationem verissimum præceptum tuum non oblivisci, non obliviscar et ego. Fundasti, inquam, terram. Quæ terra, te fundante, dies effecta est, clara videlicet in virtutibus et intellectu ad modum diei; et dies hæc perseverat in claritate sua ut nunquam ab ea deficiat; et hoc ordinatione tua, id est per ordinationem dispositionis tuæ. Ut igitur et ego dies sim, et in claritate perseverem, non obliviscar mandata tua justa et verissima. Dico, Domine, quod mandatum tuum est in cœlo, et in generatione et generatione; et cum sit in his omnibus æterna memoria verbum, id est mandatum tuum, omnia hæc serviunt tibi complendo præceptum tuum; et quoniam hæc omnia serviunt tibi, ut et ego tibi serviam non obliviscar in æternum justa præcepta tua, sed ea semper complebo. Vel sic, ut sit ostensio a toto: Non est mirum si dies ordinatione tua perseverat, quoniam adeo potens es quod omnia, id est omnes creaturæ, serviunt tibi, complendo præcepta tua.

Ideo quoque non obliviscar justificationes tuas, id est præcepta tua, quia nisi ideo remansisset quod lex tua meditatio mea est, id est nisi ideo quia præcepta tua meditatus sum, quæ et adhuc meditor, tunc quando iniqui persecuti sunt me, ut in superiori clausula est ostensum; forte, id est, stultiia et improvidentia mea periissem in morte animæ in humilitate mea, id est in dejectione persecutionis meæ. Quod est dicere: Ideo non obliviscar justificationes tuas, ne in persecutione peream deficiendo, sicut ego jam periissem, nisi ea in continua meditatione habuissem. Et ideo insuper in æternum non obliviscar justificationes tuas, quin eas pro posse meo compleam, quia jam vivificasti me existentem in ipsis, id est quia hoc jam est mihi magna justifica-

tio, quod in eis persisto. Quoniam ad perseverandum in his justificationibus per se non potest sufficere, orat Deum ut eum salvum faciat, ne ab his deficiat, sic: Non obliviscar, inquam, justificationes tuas, a quibus justificationibus ne ob aliquam persecutionem desistam et sic peream, oro, Domine, saluum me fac, dando mihi constantiam, et dignum est. Ego enim qui hoc expeto, tuus sum, et tibi soli subiectus sum, non vitius. Non possum enim duobus dominis servire, et in hoc apparet quod tuus sum, quoniam justificationes tuas tantum exquisivi, id est iusta præcepta tua ex omnibus aliis rebus quesivi, elegi et investigavi. Necesse est autem orare me ut salvum me facias, ne deficiendo peream. Me enim expectaverunt peccatores, id est mihi diu insidiati sunt iniqui, antonomastice peccatores, ut perderent me in anima, faciendo deficere a justificationibus tuis per assiduas persecutiones. Saluum me fac, inquam, ut perseverem in præceptis tuis, quod ideo postulo quia intellexi testimonia tua, id est præcepta tua. Quod est dicere: Ideo tantopere oro hanc salutem adipisci ut perseverem in præceptis tuis, quoniam intellexi quam tamen digna sunt in sui natura; et ideo etiam oro ut me salvum facias, in mandatis tuis perseverare faciendo, quia vidi finem omnis consummationis, id est vidi ratione mea ad quem finem deventurus est ille, qui in omnibus præceptis tuis consummatus est. Quod est dicere: Ideo in mandatis tuis consummatus esse secundum perseverantiam expeto quia cognovi quod qui consummatus est in omnibus præceptis tuis, ad finem per hoc deveniet, id est ad æternam beatitudinem, quæ finis dicitur, eo quod ultra eam nihil fideles expetant, ad similitudinem viatoris, qui non ultra tendit postquam ad propositum itineris finem pervenit; et ideo quoque oro salvum me fieri perseverando in mandatis tuis, quia mandatum tuum omne latum est nimis, scilicet non videtur mihi angustum ac arduum et difficile ad peragendum ad modum angustæ viæ, quæ difficilior est ad eundem, sed videtur mihi latum et jucundum, delectabile et facile ad peragendum: ad similitudinem latæ et planæ viæ quæ facilior est ad eundem. Unde Prosper:

Et tamen hi calles, quos mundi vana pavescunt,

Quædam magnificis æquora sunt animis.

Mem viscera vel ex ipsis interpretatur. Unde per Mem, quæ huic toti inscribitur clausulæ, lex Dei designatur, quod fideles hic agentes ex ipsis intimis visceribus legem Dei diligunt! intima charitate, quæ per viscera intelligitur, eo quod interiora sint et in eis dilectio habeatur. Unde etiam « viscera misericordię » (Luc. 1, 78) dicuntur, et Deum totis visceribus diligere præcipimur. Ostendunt autem hic ipsi fideles, se nimis legem veterem diligere et in ea tota die meditari. Ostendunt quoque per illuminationem Novi Testamenti se in ea lege veteri sublimem intellectum supra omnes Judæos habere, ut per hoc auditores instruant, neque legem veterem abjiciendam esse, sicut volunt Manichæi, neque

legem novam spernendam esse, ut asserunt Ju- A
dæi.

Quomodo dilexi legem tuam, etc. Ac si dicat : Dixi, Domine, quod *mandatum tuum*, mandatum scilicet novæ legis mihi nimis est *latum*, et jucundum et delectabile, quod pro certo valde *dilexi*. Non solum autem novam *legem dilexi*, quæ mandatum dicitur antonomastice, sed etiam *quomodo*, id est inquantum *dilexi*, Domine, *legem tuam* veterem. Hoc autem cum nimio pondere admirative dictum, idem valet ac si diceret : Nimis et super quam possim dicere *dilexi*, Domine, *legem tuam* veterem 493 non eam repudiavi sicut Manichæi. Vel sic potest legi ut per aposiopesin aliquid subaudiatur : Non solum mandatum tuum novum dilexi, sed etiam legem tuam veterem; et quomodo legem tuam, Domine, dilexi, tu ipse mihi testis es, qui omnia nosti; et in hoc patet quod eam dilexi et diligo, quod *tota die*, id est jugiter *meditatio mea est*, in ipsa lege intelligenda et complenda. Vel sic : Et adeo dilexi quod meditatio mea quam de hac lege habeo, non est in tenebris sicut meditatio Judæorum, sed in *tota die*, id est in integra et clara cognitione. Quoniam ergo legem veterem dilexi, et *tota die meditatio mea est*, fecisti me prudentem in intellectu ipsius legis, et hoc *super inimicos meos* Judæos qui mihi inimicantur, ideo quia legem spiritaliter intelligo. Quod est dicere : Fecisti me in ipsa lege prudentiorem quam Judæos inimicos meos, et hoc fecisti *mandato tuo* novæ legis. Quod est dicere : Per novæ legis illuminationem fecisti me prudenter intelligere veterem legem, quæ umbra est novæ legis. Et ideo fecisti me in lege sic prudentem, *quia lex hæc est mihi ductio in æternum*, id est in promissionem æternitatis. Quod est dicere : Non intelligo superficialitatis ex completionem hujus legis promitti mihi temporalia ut Judæi, qui ad litteram tantum eam intelligunt, sed, intelligendo eam spiritaliter, intelligo mystice mihi per eam bona cœlestia promitti. Quia dixerat indeterminate *super inimicos meos prudentem me fecisti*, determinat de quibus inimicis dicat cum sic addit : *Super inimicos meos*, inquam, *prudentem me fecisti*, non dico vero super gentiles, sed *super omnes docentes me intellexi*, id est majorem intellectum habui in hac lege quam omnes Judæi, qui dicuntur docentes me, eo quod presumptione quadam me doceant, putantes se magis me intelligere; vel dicuntur *docentes me*, eo quod ipsam legem ad litteram me doceant, sicut Hieronymus, egregius Hebraicæ legis interpretator, a Judæis ipsam legem ad litteram est edoctus (460). *Intellexi*, inquam, *super omnes docentes me*, et hoc inde contigit, *quia meditatio mea est*, hanc legem esse *testimonium tua*, id est quia meditatatus sum in hac lege testimonia tua contineri, testimonium scilicet nati- vilitatis Filii tui, passionis et resurrectionis, et salvationis humani generis et cæterorum actuum

tuorum, quod equidem Judæi noluerunt meditari, ideoque non sicut ego intellexerunt. Dico quod *super omnes docentes me intellexi*, et non solum *super omnes docentes* juniores qui minus periti sunt in lege, sed, ut majus quid dicam, *super senes intellexi*; scilicet, magis intellexi ipsam legem quam senes Judæi, qui doctiores sunt, et in doctrina legis jam insenuerunt. Inde vero contigit quod *super senes intellexi*, *quia mandata tua*, mandata scilicet novæ legis *quæsi*, et secundum intellectum et secundum operationem. Non enim plenarie vetus lex intelligeretur, nisi novæ legis prius intellectus haberetur; vel mandata tua novæ legis quæsi, in veteri lege mystice intellecta.

Notandum quod, etsi superius dixerat *mandato tuo prudentem me fecisti*, quia tamen non dixerat se mandata Dei quæsisse, non superflue apposuit *quia mandata tua quæsi*. Ostendit autem per effectum quomodo dilexit legem sic : *Dilexi*, inquam, *legem tuam*, et sic *dilexi* quod sicut in ea constitutum est, *ab omni via mala*, id est ab omni via criminalis iniquitatis, per quam venit ad mortem, *prohibui pedes meos*, id est affectiones meas; scilicet, cum ex fragilitate carnis affectiones meæ pronæ essent ad peccandum, vi rationis eas a peccatis prohibui. Quia vero non sufficit abstinere a malo, nisi fiat quod bonum est, sic etiam *dilexi* et diligo *legem tuam*, *ut custodiam verba tua*, id est ut opere compleam verba veteris legis tuæ, quæ præcipiunt bene operari, et sic etiam custodivi verba, id est præcepta veteris legis quod aliquatenus a *judiciis tuis*, id est a præceptis veteris legis, quæ tu judicas esse complenda, *non declinavi*, 494 prætergrediendo ea ex negligentia. Hoc autem quod ea custodivi non ex viribus meis habui, sed ex gratia tua, *quia tu*, qui omnipotens es, *posuisti*, id est firmam et statutam mihi fecisti hanc *legem tuam* veterem, ne in aliquo criminaliter prætergrederer eam. *Non declinavi*, inquam, a *judiciis*, id est a *mandatis tuis*. Quoniam *eloquia tua*, id est mandata tua sunt *quam dulcia*, id est valde dulcia et delectabilia *faucibus meis* interioribus : dicitur a similitudine anima fauces habere, dum viribus rationis mandata Dei gustat, et in eis valde delectatur. Vel, *quam dulcia sunt faucibus meis* exterioribus, id est faucibus corporis, scilicet dulce mihi est et jucundum ut corporis faucibus loquendo ea aliis annuntiem. *Quam dulcia*, inquam, sunt *eloquia tua faucibus meis* exterioribus vel interioribus, et hoc *super mel*, quod dulce est *ori meo* exteriori. Quod est dicere : Dulciora sunt faucibus meis, quam mel ori meo. Dulcedo quippe mellis cito transit, eorum vero durabilis est. Quoniam igitur a *mandatis tuis non declinavi* et *quam dulcia sunt faucibus meis*, a *mandatis tuis*, mandatis scilicet legis veteris spiritaliter custoditis et dulcissimis existentibus, accidit quod *intellexi* magis et magis, id est promotiorem intellectum ha-

(460) *Constat in epist. 4 ad Rusticum, cap. 6.*

bui in ipsis mandatis. Et *propterea* quod *dulcia* mihi sunt, et quia ab ipsis accidit quod *intensus intellecti, odivi omnem viam iniquitatis*, id est omnem iniquitatem criminalem, quæ via est ad mortem. Quod est dicere : Quia *dulcia* mihi fuerunt præcepta tua, per quæ datur intellectus, econtrario odibilia peccata reputavi, ex quibus ignorantia paratur.

Nun *unicus* vel *pascua eorum* interpretatur. Quæ ideo convenienter in initio versuum hujus clausulæ ponitur, quoniam fidelium massa, quæ superius ostendit se legem veterem dilexisse et observasse, et mandata legis novæ quæsisse, hoc non sibi ascribens, se hoc habuisse ostendit per verbum Domini, per Christum, scilicet, unicum Filium Dei naturalem, qui est spiritalis pascua eorum fidelium, quem hic orat ipsa fidelium massa, ut eam magis magisque vivificet, ne in humiliatione persecutionis deficiat. Orat quoque ut voluntaria oris sui beneplacita faciat, et prætendit causas quibus, quod orat, adipiscatur. Hoc autem ea intentione fit ut auditores instruat illud quod boni habent, non sibi sed Domino debere ascribere; quem etiam, ne in persecutionibus deficiant, debent ut eos vivificet orare.

Lucerna pedibus meis, etc. Quod sic cum superioribus conjungitur : Dixi, Domine, quod *dilexi legem tuam*, et *mandata tua quæsi*, et *ab omni via mala prohibui pedes meos*, et *a judiciis tuis non declinari*. Hæc autem omnia ex te habui, non ex me, *Verbum enim tuum* fuit *lucerna pedibus meis* interioribus, id est Filii tuus fuit illuminatio affectionibus meis; scilicet Dominus Jesus fuit mihi illuminatio, scilicet illuminavit primas affectiones meas. Quod est dicere : Illas primas affectiones liberi arbitrii mei quas habui ut legem tuam diligerem et observarem, illuminavit unicus Filius tuus auxilio gratiæ tuæ, ut non delicerent, sed de die in diem crescerent. Et ipsas etiam mihi dedit. Per me enim insufficientes eas habere; et idem Verbum tuum, Dominus Jesus, fuit *lumen semitis meis*, id est fuit illuminatio incessibus meis, qui per semitas accipiuntur, eo quod per semitas fiat incessus. Quod est dicere : Non solum illuminavit primas affectiones meas auxilio gratiæ suæ, sed etiam quod per dilectionem et observationem legis post incessi, hoc fuit auxilio illuminationis suæ. Lucerna vero non hic accipitur pro vase lucis ut accipi solet; sed pro parva luce. Quod ex Hebraica translatione patet, ubi habetur, *candela pedibus meis*. Dicitur quidem Dominus Jesus *lucerna*, non ideo quod in natura sui semper magnum lumen non sit, sed eo respectu quod imprimis accedentes ad fidem minus illuminat, *lucerna* 495 dicitur; secundum hoc vero quod eos qui jam promoti sunt, magis illuminat, magnum lumen dicitur, juxta illud Joannis : « Erat lux vera (Joan. 1, 9), » etc., et idem alibi : « Ego sum lux mundi (Joan. VIII, 12). » Quod dicit *lucerna pedibus meis*, a similitudine dicitur hominis qui in tenebris

est, cui aliquis lumen pedibus prætendit, ut videat quo pedes ponere debeat, ne male incedens caiat aut offendant. Quoniam ergo *verbum* fuit *lucerna pedibus meis et lumen semitis meis, juravi et statui*, id est jurejurando statui, scilicet firmiter et immutabiliter disposui apud me *custodire judicia justitiæ tuæ*, id est justa judicia tua, præcepta videlicet tua, quæ tu judicas esse complenda, et quæ justa sunt. Non possem quippe firmiter hoc disponere, nisi verbo tuo illuminante me. Quod dicit *juravi et statui*, positum est ab illius similitudine qui illud firmiter disponit quod cum jurejurando statuit. Cum autem hoc *juravi et statui*, non inde aliquatenus superbi, sed *humiliatus sum usquequaque*, id est humilis mansi omnino, neque hoc mihi aserilendo, quod *juravi et statui*, neque aliquem inferiorem in sanctitate ea occasione sperniens, et hoc merito meo. Quod videlicet *humiliatus sum, vivifica me secundum verbum*, id est *vivifica me* interius ea vivificatione quæ fit *secundum verbum tuum*, id est per Filium tuum Dominum Jesum, vivifica videlicet in virtutibus ut perseverem in hoc quod *juravi*. Vel sic: Quia *juravi statui custodire justa judicia tua*, et sicut *juravi custodire, humiliatus sum usquequaque*, id est afflicti sum omnino corporis tormentis ab impiis qui me a custodia mandatorum tuorum retrahere nituntur. Et quia pro te *humiliatus sum*, oro *vivifica me* in futuro *secundum verbum tuum*, id est vivifica me secundum vivificationem verbi tui, id est ad similitudinem vivificationis Filii tui. Quod est dicere : Sicut Dominum Jesum Filium tuum æterna vita, secundum carnem, vivificasti, quia se humiliavit tibi usque ad mortem obediens (Phil. 11, 8), ita et me quoque *vivifica*, eo quod pro te fuerim humiliatus. Et non solum oro vivificari, sed insuper oro *voluntaria oris mei beneplacita tibi fac, Domine*, id est prædicationes quas de te *aliis* voluntarie ore meo facio, fac tibi beneplacitas : scilicet, fac gratia tua ut eas cum discretionem faciam; et sic tibi beneplaceant, aliter enim non placerent. Et ut tibi *beneplacita sint voluntaria oris mei, doce me judicia tua*, id est fac me cognoscere, illuminatione gratiæ tuæ, quomodo *judices esse prædicandum nobilibus*, et quomodo *ignobilibus*, et quomodo *brutis*, et quomodo *sapientibus*. Vel sic : *Voluntaria*, inquam, *oris mei beneplacencia fac*. Et si propter has prædicationes persecutiones mihi occurrerint, *doce me judicia tua esse*, id est *doce me* illas *judicia tua esse*, id est *judicio tuo eas accidere*, ut per eas magis *justificer*.

Dignum est autem ut me vivifices, ut *voluntaria oris mei beneplacita tibi facias*, et *judicia tua me doceas*, quia *anima mea semper est in manibus meis*, id est in defensionibus meis, quæ per manus denotantur, eo quod manibus fiat contra hostem defensio. Quod est dicere : Non permisi animam meam ab iniiciis meis incorporando superari, sed per virtutes eis viriliter resistendo, eam defendi, a similitudine strenui militis, qui arma, quæ tenet in manibus, hostibus non permittit, sed ab hostibus ea defen-

dit. *Et hoc modo quidem anima mea in manibus meis est, quia legem tuam non sum oblitus.* Quod est dicere: Legem tuam observavi, et sic me ab eis defendi. Diceret aliquis: Fueruntne aliqui, qui cogere te legem oblivisci? Ad quod sic respondet: *Utique. Peccatores enim, id est hæretici et infideles et falsi Christiani, posuerunt mihi laqueum, id est deceptionem minarum et blanditiarum et argumentationum falsarum, ut me a mandatis tuis retraherent: et ego tamen non erravi, recedendo a mandatis tuis.* Hoc quod dicit *a mandatis tuis non erravi*, idem videtur esse **496** quod superius dixit: *Legem tuam non sum oblitus.* Sed idcirco repetitum est, quia dixerat: *Posuerunt peccatores laqueum mihi.* Sive, ut non sit repetitio, per mandata nova lex accipitur, et per legem vetus lex, ut in superiori clausula, quam utramque fideles custodiunt, et a qua utraque eos peccatores retrahere intendunt. *Non erravi, inquam, a mandatis tuis, sed hæreditate acquisivi testimonia tua,* id est hæreditario jure acquisivi mandata tua. Quod est dicere: Sic firmiter mihi acquisivi per auxilium gratiæ tuæ mandata tua, diligenter investigando ea, quod ita ea teneo quasi jure hæreditario, ut nullus ea mihi facile posset auferre, sicut hæreditas haud facile per jus auferri potest. Ideo vero *non erravi a mandatis tuis, et hæreditate ea acquisivi, quia per emphasim exsultatio cordis mei sunt.* Quod est dicere: Exsultat valde cor meum in mandatis tuis acquisitis et custoditis. Cum autem non erraverim, et mandata tua acquisiverim, non inde superbivi, sed *inclinavi, id est humiliavi cor meum ad faciendas,* id est ad reputandas esse *tuas* has *justificationes.* Quod est dicere: Sic me humiliavi ut tuum facerem et ex te esse reputarem, non ex viribus meis, hoc quod justificatus sum, persistendo in mandatis tuis. Vel sic: *Inclinavi, id est humiliavi cor meum, et hoc ad faciendas justificationes tuas,* id est ad complenda magis et magis mandata tua. Quod est dicere: Ideo me humiliavi ut per hoc meritum me adjuves intensius ad complenda præcepta tua. Non enim superbos adjuvas, sed humiles. Et *inclinavi etiam cor meum propter retributionem tendentem in æternum, id est propter retributionem æternæ vitæ adipiscendam.* Vel sic legitur *in æternum.* *Inclinavi cor meum ad faciendas usque in æternum, id est semper, justificationes tuas;* et hoc *propter retributionem æternam adipiscendam;* hoc non mutatur.

SAMECH audi, sive *firmamentum* interpretatur. Quæ nimirum congrue clausulæ decimæ quintæ cunctis versibus inscribitur, ut sit quasi exhortatio ad lectorem, quatenus ea quæ in hac clausula habentur, et superfacièntus intellecta legi novæ videntur adversa, non perfunctorie et transeunter audienda, sed attento auditu mentis et firmamento rationis. Est autem tale ac si sic plane diceret: Tu quicumque legens hoc quod dico: *Iniquos odio habui, et legem tuam dilexi,* etc., quædam quæ hic pono quæ videntur legi novæ contraria, nisi bene

intelligentur, audi hæc non negligenter, sed cum summa diligentia, et habeto in eis investigandis firmamentum rationis. Si enim attente fuerint audita, et diligenter et ratione firma perscrutata, legi novæ nullatenus erunt contraria. In hac clausula ostendunt fideles se iniquos odio habere, et legem Dei diligere, et ad hoc Deum adiutorem et susceptorem habere. Et est notandum quod eos odio habent in hoc quod mali, non in hoc quod creatura Dei sunt. Adhortantur etiam iniquos, ut desistant a lege Dei eos devocare, quod est ipsis impiis causa damnationis. Orant autem ut a Domino suscipiantur et adjuventur, et ut carnes suæ timore Dei configantur, addendo causas quare orandum sit. Hoc autem ea intentione faciunt, ut auditores ad hæc eadem omnia instruant.

Iniquos odio habui, etc. Quod superioribus sic jungitur: Dixi quod *peccatores posuerunt laqueum* deceptionis. Ideo igitur *iniquos*, id est ipsos peccatores, *odio habui*, non secundum hoc quod creatura sunt, sed secundum quod mali. Et dixi quoniam *a mandatis tuis non erravi.* Et hoc ideo quia *legem tuam dilexi* omni affectione mentis. Vel sic: *Iniquos, inquam, odio habui; et sic tamen quod illos odio habendo, legem tuam novam dilexi.* Ac si diceret: Cum lex tua nova jubeat inimicos diligere, non tamen eam in odio iniquorum violavi. *Dilexi enim eos secundum creaturam, odio vero habui secundum malitiam.* Unde Prosper: « Recte in malis olimus malitiam, et diligimus creaturam. » Ad odium autem iniquos et legem tuam diligendam, *adjutor et susceptor meus es tu.* Præposterus ordo. Ac si dicat: *Tu es susceptor meus,* id est medicus et curator meus, scilicet, cum prius debilis existens, *iniquos odio* sic non habuerim, et *legem tuam* non dilexerim, manendo nempe aliquantulum eis conformis, tu qui cuncta potes *susceptor meus factus es,* curando me de hac debilitate, ne eos in quantum mali sunt diligerem, et ne legem tuam negligerem, et *tu es adjutor meus* ad bene operandum, et ipsam legem custodiendum. Et quoniam *adjutor es, et susceptor,* ego promovens me *in verbum tuum,* id est in præceptum tuum complendum, per ipsius verbi completionem, *speravi* remunerationem in futuro, super quam dici possit aut intelligi. Vel *supersperavi,* id est magis et magis speravi heri quod multum, et hodie magis. Vel sic: Extendens me consideratione mentis in verbum tuum, id est in promissum tuum, *supersperavi* in ipso promisso remunerationem. Quod est dicere: Exspecto remunerari, secundum quod tu promissisti. *Supersperavi* eodem modo hic exponitur, ut in sententia superiori. Facit autem apostropham ad ipsos iniquos sic: Quandoquidem, o iniqui, vos *odio habui,* et adhuc habeo, et *legem Dei dilexi,* et adhuc diligo, et Dominus est *susceptor meus et adjutor meus, declinate a me, maligni,* scilicet, vos iniqui maligne agentes, et in vos peccando, et in me devocare nitendo, desistite a me, id est ad hoc ut me ultra devocare nitamini, quod pro

certo frustra est, et vobis occasio justæ damnationis. Vos, inquam, *declinate* a malo proposito vestro, et ego non desistens a meo proposito bono, *scrutabor* perseveranter cum operatione *mandata Dei mei*, mandata scilicet illius qui est Deus meus, Creator meus, cujus *mandata* scrutanda sunt, non negligenda. Facit etiam apostropham ad Deum orando sic: Ut mandata tua scrutari valeam intense, *suscipe*, Domine, id est esto susceptor meus, medicus, scilicet et curator, ut sanes me ab omni debilitate mentis, dando facultatem bene operandi. *Suscipe me*, inquam, et hoc fac *secundum eloquium tuum*, id est secundum promissum tuum, scilicet sicut promisisti quod fidelibus tuis patrocinaberis semper, dicens: « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii, 20). » Et alibi: « Non vos relinquam orphanos (Joan. xiv, 18). » *Suscipe*, inquam, et si susciperis hic, *vivam secundum eloquium tuum*, et in futuro æterna vita; et sic *non confundas me*, id est non permittas confundi me alienatum ab *expectatione mea*, id est a vita æterna quam exspecto. Maxima namque esset mihi confusio, si quod exspecto tanto desiderio, tandem non attingerem. Vel sic: *Suscipe me*, Domine, id est patrocinare mihi, instituendo *me*, *secundum eloquium tuum*, id est secundum præceptum tuum. Quod est dicere: Sic mihi patrocinare ut facias me mandatum tuum observare; et, te suscipiente me, *vivam* in ipso eloquio, id est complebo ipsum eloquium, quod erit mihi vita. Non enim vivere nisi te suscipiente; et sic suscipiente te, et vivente me, *non confundas me*, id est non permittas confundi me, alienatum ab *expectatione mea*. Exspecto enim a te suscipi, et sic vivere secundum promotionem et perseverantiam: et si hoc non attingerem, et confunderer, id est erubescerem inde apud me et contristarer.

Quia dicendo *suscipe me*, solam gratiam Dei denotaverat, denotat quoque liberum arbitrium, cum sic addit, dixi: *Suscipe*. Non autem sic oro suscipi ut piger sim, et ex me nil agam. Sed *adjuna me*, Domine, id est cum ego ex libero arbitrio per me nitatur, tu, adjuva ipsum liberum arbitrium ex gratia, id est cooperare mecum; et te adjuvante *salvus ero*, perseverando in præcepto tuo; vel *salvus ero* in futuro æterna salvatione. Et si adjuveris hoc quod justificatus ero, in præceptis tuis persistendo, non mihi ascribam: semper *meditabor in his justificationibus tuis* reputatis, scilicet in hoc *meditabor* **498** *semper*, ut has justificationes non mihi ascribam, sed tuas esse reputem. Ideo vero oro tantopere suscipi et adjuvari a te, ad perseverandum in justitiis tuis, quia *sprevisti*, id est spernes *discedentes a justitiis tuis*, id est a justis præceptis tuis. Quod est dicere: Ideo oro in præceptis tuis justis perseverare, ne me spernas, sicut discedentes a justis præceptis tuis spernes, et hic excæcando, et in futuro juste puniendo. Et merito quidem eos spernes, *quia injusta est cogitatio eorum*. Cum quidam cogitent Deum

res humanas non curare, quidam vero cogitent Dei misericordiam omnia omnibus, etsi non poeniteant, indulgere, quidam autem bonum esse cogitent a præceptis Dei discedere. Ne quis ergo putaret illos tantum esse *discedentes* a justitiis Domini, qui sunt vel Judæi, vel gentiles, vel hæretici, Christianus autem falsos et peccantes criminaliter putaret non *discedentes*, ostendit omnes peccantes criminaliter esse prævaricantes, sic: Spernes, inquam, omnes a justitiis tuis discedentes. Ne quis autem Christianus nomine criminaliter peccans in hoc se palpet ut se prævaricatorem esse non reputet, certum omnibus sit quod *prævaricantes* esse *reputavi omnes peccatores terræ*, id est omnes peccantes criminaliter, qui cum imi sint in vitiis et sordidi, terra dicuntur, non cæli: *reputavi* ego et reputo esse *prævaricantes* justa præcepta tua, id est transgredientes. Idem autem est discedere a præceptis Dei et ea prævaricari. Ideo ergo quia spernentur a te *omnes a justitiis tuis discedentes*, ne et ego spernar non discessi a justitiis tuis, sed *dilexi testimonia tua*, id est præcepta tua, non spernendo ea. Ut autem ea intensius diligam, *confige timore tuo casto carnes meas*, id est immitte timorem tuum castum carnibus meis, per quem eas configas, id est ita tibi conjungas et subjicias, ut a te nequeant avelli per aliquas suggestiones, a similitudine illius, qui, parieti vel ligno cui libet affixus, sese movere non potest. Non ideo dicit *confige timore tuo carnes meas*, quod caro timere valeat, cum timor omnis sit in anima. Sed idem est ac si sic dicat: Cum anima mea tibi confixa sit secundum vim rationabilem, ne a te secundum carnales sensualitates dissideat, *confige timore tuo carnes meas*, id est carnales sensualitates meas. Quod est dicere: *Confige timore tuo animam meam*, secundum carnales sensualitates meas, id est ac tibi animam meam conjunge et subde ut secundum nullam carnalem sensualitatem tibi repugnet, scilicet ut te visu, vel auditu, vel quolibet alio corporis sensu criminaliter non offendat. Ideo vero oro *configi timore tuo carnales sensualitates meas*; a *judicis enim tuis timui* excidere, id est quia timui et adhuc timeo per carnales sensualitates meas excidere a mandatis tuis, id est a custodia mandatorum tuorum.

D *AN oculus* interpretatur. Per cujus inscriptionem innuitur quod fideles hic agentes oculum habeat rectæ rationis, sicut in principio clausule patet, in quo ipsi fideles dicunt se iudicium et justitiam fecisse. Qui etiam post modum in hoc eadem clausula orant ut Denseis hunc oculum conservet, suscipiendo eos in bonum, ne Judæis eis calumniantibus conformati excæcentur. Adjuvant quoque causas plures, quibus adipiscantur quod orant. Hæc autem omnia ea intentione dicunt ut auditores ad hunc eundem oculum habendum, et postquam habuerint, ne amittant, ad orandum invitent.

Feci iudicium et justitiam, etc. Quod ita cura superioribus adaptatur: Dixi, Domine, quod *dilexi*

testimonia tua, et cum ea dilexerim, feci in me **A** iudicium ipsorum testimoniorum, id est inspexi oculo rationis meæ, et dijudicavi quomodo præcepta tua sint intelligenda et observanda. Et facto iudicio, feci iustitiam eorundem testimoniorum, id est iuste intellexi et opere complevi **499** præcepta tua. Iudicium quippe dicitur ipsa prima deliberatio intelligendi et bene operandi. Iustitia vero ipsa exsecutio. Propter hoc ergo meritum, quia *iudicium et iustitiam feci*, oro, Domine, non tradas me, id est non permittas me tradi secundam conformitatem calumniantibus me Judæis, id est mihi injuste et irrationabiliter adversantibus. Quod est dicere: Judæi mihi calumniantur, convertendo bonum in malum, hoc scilicet quod legem veterem spiritaliter intelligo, et quod Dominum **B** Jesum verum Deum esse non ambigo. Quare oro, Domine, ne, propter hanc calumniam, tradar in eorum conformitatem, ut oculum rationis meæ amittam. Calumnia est injusta adversatio proprie. Ut autem non tradar calumniantibus in conformitatem *suscipe servum tuum*, id est patrocinare mihi auxilio misericordie tue cum servus tuus sim. *Suscipe me*, inquam, dirigendo secundum promotionem et secundum perseverantiam *in bonum*, id est de bono opere in melius. Oro etiam pro superbis Judæis, qui tibi nolunt humiliter subjici: et in superbia obstinati calumniantur me, ut ulterius *non calumniarentur me superbi*; quæ calumnia est occasio mortis. Quod est dicere: Desistant ab hac mortifera calumnia et mihi adhæreant. Quoniam oraverat suscipi in bonum, meritum præterit quo adipiscatur quod orat, et post repetit eandem orationem aliis verbis, cum dicit: *Fac cum servo*, etc. Quod sic adaptatur: *Feci*, inquam, *iudicium et iustitiam*. Et sic feci hæc intense quod *oculi mei interiores*, id est intentiones meæ *defecerunt* ab omnibus curis sæcularibus, tendentes *in salutare tuum*, id est in legem tuam, quæ salutaris est complementibus eam, et tendentes *in eloquium justitiæ tuæ*, id est in legem tuam justam. Salutare et eloquium justitiæ idem designant, legem scilicet; sed per has voces in eadem lege diversa notantur, scilicet et quod salutaris est, et quod justa et eo magis amplectenda. Quod est ac si dicat: Ab omni sæculari **D** negotio defeci; et in legem tuam salutarem et justam omnes affectiones meas direxi. Quoniam igitur *oculi mei defecerunt in salutare tuum*: oro, Domine, *fac cum me servo tuo secundum misericordiam tuam*. Cum dicit, *fac cum servo*, liberum arbitrium denotat. Ac si diceret: Ego in quantum valeo, per liberum arbitrium in lege tua bene operor. Cæterum quia per me sum insufficientis, *fac secundum misericordiam*, id est secundum auxilium misericordie, cooperando cum me, *servo tuo*. Quod est dicere: Sicut misericordia tua larga est, ita quoque mecum large cooperare. Et cum mecum feceris, *doce me justificationes istas esse tuas*. Quod est dicere: Cum mecum cooperando in lege tua me justificave-

ris, fac me non hoc mihi ascribere; sed *doce me* interiori illuminatione has *justificationes tuas* esse, non ex me. Non solum autem oro ut facias cum *servo tuo* secundum cooperationem, sed ut magis idoneus sim cum quo coopereris, *da mihi intellectum intensius ut magis sciam*, id est intelligam *testimonia*, id est præcepta tua; scilicet ut sciam quomodo præcepta tua intelligenda sint et exsequenda. Dignum est autem ut des *mihi intellectum*, quia *ego servus tuus sum*, non vitii cujuslibet, tibi in omnibus obediens. Ideo etiam dare mihi debes intellectum quia, o Domine, *tempus est jam opportunum hoc faciendi*, scilicet intellectum mihi dandi. Nam calumniantes me Judæi, *dissipaverunt*, id est destruxerunt, quantum ad ipsos, *legem tuam veterem*, spiritaliter intellectum abjiciendo, et eam moraliter non observando, et volunt me trahere in errorem suum. Ideoque necessarium est me intellectum habere, ut eorum errorem possim effugere. Idcirco etiam debes intellectum mihi dare, quoniam *ideo*, ut promererer intellectum mandatorum tuorum, *dilexi ego mandata 500 tua super aurum et topazion*, id est plus quam omnes sæculares divitias, quæ per has duas res pretiosas intelliguntur. Per aurum, scilicet quod est omni alio metallo carius; et per *topazion*, qui est lapis pretiosissimus. Topazius enim quo rarior est, eo est pretiosior. Et ideo quoque debes intellectum mihi dare, quia *propterea* ut intellectum promererer, *dirigebar* ego jam dudum, id est promovebar *ad omnia mandata tua* complenda. Et propterea etiam ut hunc intellectum adipisci possem, *odio habui omnem viam iniquam*, id est omnem criminalem operationem, quæ via est ad mortem. (Non enim (ut Salomon asserit) in malevolam animam introibit sapientia: nec habitabit in corpore subdito peccatis (Sap. 1, 4).)

Pne erravit interpretatur. Qua idcirco convenienter hujus clausulæ cunctis versibus inscribitur, quoniam fidelium collectio quæ hic agit, ostendendo esse mirabilia testimonia Dei, testimonia scilicet legis veteris, et ostendendo animam suam ea scrutatam esse per novam legem, quæ est declaratio ipsius legis veteris, et orando ut Deus sibi det intellectum et operationem ipsorum testimoniorum, et ut Deus eam redimat a calumniis Judæorum, ne eis cedat, pro quibus etiam se fesse nimis asserit, quia non custodierunt legem Domini, hoc ea intentione dicit ut innuat quod populus Judæorum diu jam erravit, et adhuc errat; qui, hæc testimonia cum obscura sint et mirabilia, per novæ legis susceptionem non scrutatur; sed potius ad solam litteram intelligendo, eos qui scrutantur, in quantum potest, calumniatur. Et ut etiam auditores ab hoc errore devocet, et ad scrutanda per novam legem hæc testimonia invitet.

Mirabilia testimonia tua, etc. Quod ita conjungitur superioribus: Oravi, Domine, dari mihi *intellectum* ut sciam intelligere *tua testimonia*, scilicet legis veteris. Quem *intellectum* idcirco oro

assequi, quoniam, o Domine, *mirabilia testimonia tua*, id est instituta veteris legis, ad litteram considerata, *mirabilia* esse videntur, id est stupenda. Stupendum enim est valde, si ad litteram intueamur, cur quædam sacrificia cremari extra castra jussisti, et cur omnes Judæos instituti circumcidi, et cætera multa, quæ in lege veteri præcepisti. Idcirco ergo necesse est ut orem intellectum adipisci, ut sic hæc testimonia intelligam. Ne vero segnis videretur in his testimoniis scrutandis et per hoc non mereretur intellectum obtinere, adit: *Ideo quia mirabilia sunt testimonia tua, scrutata est ea anima mea*, id est ratio mea diligenter investigavit hæc testimonia. Hæc autem testimonia scrutatus sum per novam legem susceptam, per fidem et intellectum; quæ est *declaratio sermonum tuorum*, id est quæ declarat et manifestat sermones veteris legis obscuros. *Declaratio enim sermonum tuorum illuminat, et intellectum dat parvulis*. Quod est dicere: *Ideo per novam legem hæc testimonia scrutatus sum ut per eam illuminarer in his testimoniis*. Ipsa enim existens *declaratio sermonum tuorum illuminat* eos qui sunt parvuli spiritu, id est humiles, non superbi ut Judæi. Et hoc modo *illuminat*, quod dat *ipsis parvulis intellectum spiritalem*, juxta illud Dominicum: « Abscondisti hæc a sapientibus, et revelasti ea parvulis (Luc. x, 21). » Quia vero per legem novam vetus declaratur, ex his prophetæ dictis colligitur: « Verbum, » inquit, « consummans et abbrevians in æquitate, faciet Dominus super terram (Isa. x, 22; Rom. ix, 28). » Ut autem hæc testimonia per novam legem diligentius scrutari possem, *os meum aperui*; id est os cordis dilatavi per fidem, non angustavi per infidelitatem; et ore aperto *attraxi spiritum*, id est ad me traxi Spiritum sanctum, scilicet amplexus sum Spiritum sanctum, quem nullus obtinere potest, si cordis os claudat, ut Judæi. Bene quidem dicit *attraxi*. Sanctus enim Spiritus, quantum **501** ad suam misericordiam præsto est omnes illustrare. Quem quidem sibi attrahit, quisquis per fidem et intimam dilectionem et cæteras virtutes incedens, ingressum animæ suæ per vitia illi non claudit. Quia ponit *attraxi spiritum*, a similitudine dictum est exæstuantis: qui, si in aerem clementiorem et suavem devenierit, os aperit; et ipsum aerem, ut ab eo refrigetur, sibi attrahit. Ita fidelis quisque, si fervore suggestionum illicitarum exæstuet, os animæ, sicut dictum est, aperiendo, Spiritum sanctum sibi attrahere debet.

Quia autem dicit *os animæ aperui*, nihil plus est quam animam ad recipiendum Spiritum sanctum preparavi; sed a similitudine exæstuantis dicitur, qui, cum jam dictum est, os ad aerem attrahendum aperit. Per hoc autem Spiritum sanctum attrahere merui, *quia mandata tua*, id est novæ legis quæ *desiderabam* complere, non ea repuli, sicut Judæi increduli. Nullus quippe Spiritum sanctum sibi potest attrahere, nisi desideret et amplectatur præcepta

A legis novæ. *Os*, inquam, *aperui*, dicens: *Aspice in me*, id est in interiorem partem mei, videlicet in animam aspectu illuminationis, a similitudine solis, qui quem aspicit illuminat. *Et miserere mei*, id est et sic dico, ut me aspicias, ut mei miserearis, scilicet ex misericordia me aspice, quia non sufficient merita mea ad hoc obtinendum. Quod est dicere: Cum sis Sol justitiæ, omnes quos vis illuminans intellectu, per aspectum misericordiæ, oro me quoque misericorditer *aspice*, ut me illumines intellecta. *Aspice*, inquam, et hoc *fac secundum judicium diligentium nomen tuum*. Quod est dicere: Ad eum modum me aspice ad quem modum judicas diligentes nomen tuum aspiciendos esse. Ac si dicat: Cum judices et disponas diligentes nomen tuum aspiciendos esse, oro etiam ut me aspicias, qui non repello nomen tuum, quod est Dominus, ut Judæi duræ cervicis et inobedientes, sed ego diligo illud omni affectione et obedientia amplector. Non solum autem oro ut me aspicias secundum illuminationem intellectus, sed etiam oro, Domine, *gressus meos interiores*, id est affectiones meas *dirige secundum eloquium tuum*, id est directas fac ad bene operandum, secundum præceptum tuum. Quod est dicere: Non solum oro ut testimonia tua intelligam, sed ut ad hoc dirigar ut ea intellecta opere compleam. Et sic *ut non dominetur mei injustitia omnis*, id est per omnes sui partes accepta. Quod est dicere: Et sic a te dirigar ut nulla pars injustitiæ, quæ mihi dominetur, in me remaneat. Est autem quædam injustitia, nulla Dei mandata opere complere. Alia vero injustitia, cum pars eorum completur, pars negliger omittitur. Ut autem *gressus mei dirigantur*, nulla *injustitia* mihi dominetur; *redime me*, id est pretio mortis Domini Jesu libera me a *calumniis hominum*, Judæorum scilicet, quis impliciter homines sunt, animales non spiritales. Quod est dicere: Judæi homines animales et increduli me calumniantur, id est mihi adversantur, bonum intellectum et opus meum convertendo in malum: a quorum calumniis me libera, ne per eas deficiam. Et redemptus *custodiam mandata tua*, ea opere complendo; quæ aliter non complerem. Determinat autem quomodo oret in se aspici, cum superius dixerit: *Aspice in me*. Oravi **D** *aspice in me*, et hoc modo quidem aspice: *Faciem videlicet tuam illumina super servum tuum*, id est illuminationem faciei tuæ pone in superiori parte servitui, mei scilicet, id est in anima. Quod est dicere: Da mihi illuminationem Filii tui, ut me in anima illumnet intellectu; qui facies tua dicitur, eo quod per eum visibilem factum ab omnibus cognosceris, cum invisibilis sis, sicut per faciem totus homo cognoscitur. *Et per illuminationem faciei tuæ doce me justificationes tuas*, id est justa præcepta tua *doce me*, **502** et secundum scientiam et secundum operationem. Vel *doce me justificationes esse tuas*, id est hoc quod quis justificatur in præceptis tuis, ex te non ex se justificatur. Vel sic versus iste continuatur ut sententia non mutetur: Ut redimar a

calumniis hominum, faciem tuam illumina, etc. Vel sic continuatur: Oravi, *aspice*, oro quoque *faciem tuam illumina*, etc. Ne vero videretur pro contemptu et depressione Judæorum et pro sui elatione superiora dixisse, ostendit se de ipsorum errore valde condoluisse, sic: Hoc quod dixi, Domine, *anima mea scrutata est testimonia tua*, et *os meum aperui*, quod Judæi non fecerunt, et quod oravi *redime me a calumniis Judæorum*, non dixi ad eorum depressionem, et mei elationem: cum eorum errori adeo compassus sim, quod *oculi mei exteriores deluxerunt*, id est foras miserunt *exitus aquarum*, id est magnam copiam lacrymarum. Quod est dicere: Valde flevi pro eis, *quia non custodierunt legem tuam*, nolendo eam intelligere spiritualiter. *Exitus aquarum* ponitur pro copia lacrymarum, eo quod usualiter dicere solemus *exitus aquarum* ubi aquæ large de fontibus exeuntes redundant.

Sade justitia sive *consolatio* interpretatur. Competenter igitur hujus clausulæ versuum est initium, in qua fideles Deum justum esse ostendunt, cum eis justitiam suam dederit, scilicet testimonia veteris legis, quæ causa est eis justificationis. De qua adipiscenda in superiori clausa oraverunt. Ostendunt quoque eis datam novam legem, quam nimis custodiunt, adeo ut etiam inimicos diligant, pro quorum errore, dolore tabescunt. Dicunt etiam quod licet ab inimicis contempti sint et tribulationes et angustias passi sint, tamen non ideo novam neque veterem legem oblitii sunt, quia ipsæ sunt justitia et veritas et æquitas, deducentes completores suos in æternum. Cum autem judicant sibi legem utramque et secundum intellectum et secundum operationem datam esse, consolationem sese maximam in hoc ostendunt adeptos fuisse. Multum enim est in conscientia consolatus qui boni intellectus et bonæ operationis est conscius. Hoc autem ea intentione referunt ut exemplo sui auditores invitent ad hanc eandem consolationem, per intellectum et operationem utriusque legis inquirendam.

Justus es, Domine, etc. Secundus hujus clausulæ versus sic prius legitur, et superioribus conjungitur: *Orari, Domine, aspice in me, et gressus meos dirige, redime me a calumniis hominum, et faciem tuam illumina super servum tuum*, et ecce impetravi quod oravi. Nam tu *mandasti justitiam testimonia tua*, id est solo mandato voluntatis tuæ dedisti justitiam mihi, scilicet testimonia tua, id est dedisti mihi solo velle tuo præcepta tua veteris legis, et secundum intellectum et secundum operationem; quæ per emphasim dicuntur justitia, eo quod justa nimis sunt et homines justificaverunt. Cum dicitur *mandasti*, magnam esse Dei potentiam innuit, qui solo mandato voluntatis suæ dat præceptorum suorum intellectum et operationem. *Mandasti*, inquam, *testimonia tua vetera*. Et etiam *mandasti mihi veritatem tuam nimis*, id est nimiam *veritatem tuam*, scilicet novam legem, quæ per emphasim dicitur nimia veritas, eo quod valde vera sit, id est justa, nihil præcipientis nisi quod verum sit et justum.

Vel ideo quod vera sit in promissione beatitudinis æternæ. Vel sic: *Mandasti mihi nimis*, id est solo mandato voluntatis tuæ dedisti mihi valde, et secundum intellectum et secundum operationem, veritatem tuam, id est legem novam. Quod est dicere: Fecisti me valde intelligere et complere verissimam legem tuam novam. Per hoc autem quod mihi *mandasti justitiam et veritatem*, 503 apparet quia *justus es, Domine*, in natura et non solum justus in natura sed et *rectum est judicium tuum*, id est rectum est quidquid judicas dare et disponis. *Mandasti*, inquam, mihi *veram legem tuam ad intelligendum et opere complendum*. Inde vero comprobari potest me novam legem valde complere quia, cum ipsa jubeat inimicos diligere, ego in tantum diligo eos, quod *zelus meus*, id est nimius amor meus quem habeo erga ipsos, *fecit me tabescere*, id est magno angore desicere in anima pro ipsis, *quia inimici mei Judæi oblitii sunt verba tua*. Non dicit *oblitii* quod ea sciverint, sed idem est ac si dicat neglexerunt *verba tua*, scilicet præcepta utriusque legis: a similitudine illius qui illud tradit oblivioni quod negligit. Dico quod *tabescere me fecit zelus meus*, ideo quia *inimici mei oblitii sunt verba tua*. Et vere tabescendum est pro eis, eo quod non custodiant præcepta tua, quoniam *ignitum est eloquium tuum vehementer*, id est præceptum tuum igneum est, consumens scilicet valde in fidelibus peccaminum sordes, et illuminans in intellectu, et faciens eos interius charitate ferventes ad modum ignis qui consumit, et illuminat, et fervet. Et cum adeo utile sit eloquium tuum, valde damnosum eis est rem ita utilem amittere ex negligentia. *Ignitum*, inquam, *eloquium tuum* quod ab inimicis negligitur et cum ignitum sit *servus tuus dilexit illud*, ego videlicet qui sum omni modo tibi obediens et in nullo resultans. Per hoc autem quod illud *dilexi*, factus sum *adolescentulus*, id est valde juvenis, videlicet conformis novo homini Christo, pro virtutes, qui antea conformis eram veteri per vitia.

Adolescentulus, inquam, *sum ego et licet adolescentulus*, tamen quod minime videtur dicere, sum ab inimicis Judæis *contemptus*, eo quod legem veterem spiritualiter intelligam, et quod legem novam suscipiam. Et licet sim ea occasione *contemptus*, non tamen ideo *sum oblitus justificationes tuas*, id est justa præcepta utriusque legis: et idcirco non sum oblitus veterem legem, quia *justitia tua*, id est vetus lex quæ justissima est et a te data est *justitia in æternum*, ducens eos qui eam spiritualiter intelligunt et complent. Et ideo non sum oblitus novam legem, quia *lex tua nova est veritas*, ut in secundo versu hujus clausulæ dictum est. Unde Baptista Joannes: « Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est (Joan. 1, 17). » Non solum autem *contemptus* sum ab inimicis, sed etiam ut mandata tua obliviscerer, *tribulatio* in corpore ex persecutionibus, et *angustia* in anima ab eisdem inimicis illatæ *invenerunt me*, sic ut nimis affigerent et tamen *meditatio mea est mandata tua*, id

assidue meditor ut intelligam et compleam utriusque legis mandata. Aliud autem est non oblivisci, et aliud meditari, licet unum intelligatur ex altero. Cum dicit *invenerunt me*, notat se constantem et idoneum fuisse, qui tribulationes et angustias viriliter toleraret. Non enim a tribulationibus invenitur, qui timore deficiens ipsas pati fugit a similitudine militis inertis, qui, cum debeat incipere praelium, fugit, et sic ab inimicis non invenitur. Ideo vero jugi er meditor utriusque legis mandata quia *testimonia tua* utriusque legis, ducentia completores suos in *æternum*, *æquitas* sunt, per emphasisim, id est requisissima sunt, nil præcipientia nisi quod æquum est. Hoc autem quod hic dicit *æquitas testimonia tua* idem est quod superius dixit, *justitia tua, justitia in æternum et lex tua veritas*; sed ad aliud positum, ad hoc scilicet quod dixit *mandata tua meditatio mea est*. *Æquitas*, inquam, *testimonia tua*. Ideo igitur oro, Domine, magis et magis in his *da mihi intellectum* spiritualem; et sic *vivam* in completionem horum, scilicet ea complebo, quod mihi erit vita.

504 *Coph* interpretatur *conclusio* vel *aspice*. Convenienter ergo *Coph* huic inscribitur clausulae toti, in qua fidelium massa, quæ ab inimicis persecutionem patitur, et tantam ut ex toto conclusa ab eis videatur: a similitudine illius qui, ab hostibus conclusus et circumvallatus, non potest effugere, ostendit se ad Dominum clamasse ut se exaudiret et faceret justificationes ejus requirere et mandata custodire, addendo merita et necessitatem, quare quod oravit impetraret. Quod ea intentione refert ut auditores instruat, quatenus si aliquando similem conclusionem passi fuerint, ad Dominum similiter clament, ne ab ipsis separentur. Quod plane innuitur, ex vi hujus interpretationis, quæ est *aspice*, ac si patenter dicat: Cum ego me, ab hostibus conclusum, referam ad Dominum clamasse, hoc a tui instructionem facio, auditor, quicumque es ab inimicis concludendus. Cum ergo sic conclusus per te nequiveris effugere, aspice ad Dei misericordiam, et clama, et sic evades: a similitudine captivi, qui ab hostibus conclusus, cives suos aspicit, vel Dominum suum, et ad eos clamat ut eum eripiant.

Clamavi in toto corde, etc. Quod ita superioribus adaptatur. Dixi superius quod licet fuerim ab inimicis *contempus*, tamen *justificationes tuas non sum oblitus*; et licet *tribulatio et angustia invenerint me*, tamen *testimonia tua, meditatio mea est*. Hoc autem inde contigit quod *non sum oblitus*, et sum meditatus, quia, cum ab inimicis essem conclusus et circumdatus, *clamavi*, id est clamore intenso egi, non remisisse me habui. Et non dico me exterius clamasse, quod magnum non esset; sed *clamavi in toto corde*, id est clamavi interiori tota cordis affectione, dicens: *Exaudi me, Domine*, de hoc ut *requiram justificationes tuas*, id est frequenter quæram secundum appetitum bonæ voluntatis et intellectus justificationes tuas, id est justa præcepta legis utriusque.

A Repetit autem quod dixit, *clamavi*, ut addat sic: *Clamavi*, inquam, *ad te* respiciens, qui potes et vis exaudire omnes digne clamantes ad te. Ac si dicat: Cum te ad hoc potentem et volentem inspicerem, bona confidentia *ad te clamavi*, dicens: *Salvum me fac, Domine*, ab inimicis, ne eis conformer; et sic *salvum me fac, ut custodiam mandata tua*, nova et vetera. Ac si dicat: Inimici mei me devocare intendunt a custodia mandatorum tuorum, sed tu me fac ea custodire, id est opere complere, quæ custodia mihi erit salus. Et justum est ut me salvum facias, et exaudias propter hæc merita mea, quia ego adhuc positus in *immaturitate*, id est in immatura ætate, scilicet in juventute, quæ est ætas immatura, fervens et prona ad omnia vitia magis quam senectus *præveni* in bonis operibus, id est anteverni cæteros fideles; qui tandem in senectute, quæ matura ætas est, cœperunt bene operari. Ac si dicat: Dignum est ut ideo me exaudias et salvum facias, quoniam a juventute corpi bene operari et magis operatus sum quam qui a senectute incœperunt. Matura ætas senectus dicitur, eo quod in senectute ex natura maturiores mores homines habeant. Immatura vero ætas dicitur juvenus, eo quod in juventute contingat ex natura mores habere immaturores. *Præveni*, inquam, alios in bonis operibus in immaturitate positus et tunc in ipsa *immaturitate clamavi* intensa devotione, in qua pauci clamare solent. Istud *clamavi* intelligendum est fuisse in alio tempore quam aliud *clamavi* quod positum fuit in principio psalmi. Istud enim intelligendum est fuisse in juventute; illud vero postquam perfectior fuit in sanetitate.

Præveni, inquam, alios bene operando et iens in verba tua, id est in præcepta tua; bene operando *supersperavi*, id est magis et magis de die in diem speravi remunerationem, adæquando spem spei. Non solum autem alios *præveni* bene operando in *immaturitate*, sed etiam *oculi mei interiores*, id est affectiones meæ ad te respicientes et directæ in *diluculo*, id est in summo mane, **505** *ut meditarer eloquia tua*, id est præcepta tua, *prævenere* affectiones aliorum. Quod est dicere: Præveni alios in meditatione præceptorum tuorum, incipiendo a summo mane, cum cæteri dormire soleant et quiescere. Vel sic: *Oculi mei*, id est affectiones meæ existentes in *diluculo*, id est in nimia claritate virtutum, *prævenere* alios, ad te directæ, *ut meditarer eloquia tua*. Quod est dicere: In diluculo virtutum positus, intensior aliis fui in meditatione eloquiorum tuorum. Quoniam ergo *præveni et clamavi*, *voce meam audi secundum misericordiam tuam*, Domine, id est audi me, ut des quod oro, scilicet ut me vivifices in mandatis tuis: et hoc fac secundum respectum misericordiæ tuæ, et non secundum solam misericordiam; sed etiam *vivifica me* in eisdem mandatis ut ea jugiter custodiam, et hoc secundum justum *judicium tuum*, id est secundum quod justitia tua exigit, ut me pro

meritis meis justifices. Necesse est autem ut vocem A
meam audias, et ut me vivifices, quia *persequentes*
me appropinquaverunt magis et magis *iniquitati* sci-
licet cum prius satis iniqui fuerint, peccando magis
accesserunt ad iniquitatem, id est magis facti sunt
iniqui, nitentes me conformare, a similitudine illius
qui recedens a luce, in cryptam tenebrosam tendit;
quanto vero magis ad tenebras accedit, tanto magis
obscuratur. *Appropinquaverunt*, inquam, *iniquitati*,
a lege autem tua longe facti sunt. Quod est dicere:
Quanto magis iniquitati appropinquaverunt, tanto
amplius per iniquitatis accessum, a lege mandatorum
tuorum longe facti sunt. Ne igitur et me faciant in-
iquitati appropinquare, et a lege tua elongari, necesse
est ut vocem meam audias, et me in virtutibus et
custodia mandatorum tuorum vivifices. Ea vero
confidentia oro ut me vivifices, quia *prope es tu*,
Domine, id est paratus es subvenire omnibus
clamantibus ad te, et ideo etiam quia *omnes viæ*
tue, id est omnia judicia tua, per quæ incedis, sunt
veritas, id est vera sunt et justa. Quod est ac si dicat:
Cum videam te ex misericordia naturali paratum
esse ad subveniendum omnibus ad te clamantibus,
et cum sciam te nihil judicare, nisi quod justum
est, confido quod justo iudicio tuo mihi, ad te cla-
manti et bona vita mea auxilium tuum promerenti,
auxiliaberis. Notandum quod hic dicit omnes vias
Domini esse veritatem, cum idem alibi dicat: Om-
nes viæ Domini sunt misericordia et veritas (*Psal.*
xxiv, 10). Hæ vero sententiæ nihil adversantur;
cum omne quod per misericordiam operatur, sit
etiam *veritas*, id est justitia. Justum enim est ut
cum misericors sit in natura, misericordiam suam
miserendo exerceat. Vel sic versus iste legitur:
Dico quod *appropinquaverunt persequentes me iniqui-*
tati. Unde tamen inexcusabiles sunt, et tu, Deus,
iraccusabilis, quia *prope es tu*, Domine, id est pa-
ratus es ex misericordia naturali eos vivificare in
virtutibus, si vellent ad te converti. Et tu cum sis
eis *prope*, et ipsi nolint tibi per pœnitentiam appro-
pinquare, *omnes viæ tue*, id est omnia judicia tua,
quæ in eis exerces, sunt *veritas*, id est justitia; ju-
stum quippe est quod hic excæcentur, et in futuro
sive fine puniantur. Ideo etiam oro ut me vivifices
in virtutibus et in mandatis tuis, quoniam *initio*, id
est per initium *cognovi de testimoniis tuis*, id est de
præceptis tuis, *quia fundasti ea*, id est firmiter sta-
tuisti ea in fidelibus tuis in æternum, id est ut eos in
æternum ducant. Quod est dicere: Cum considero
ad initium, id est ad Adam cui dedisti præcepta tua,
sed non fuerunt in eo fundata, ut in eis persevera-
ret, ideoque amisit æternitatem: *cognovi* e contrario
ex consideratione hujus initii, *quia* in quibuscun-
que præcepta tua *fundasti*, ut in eis perseverent,
ipsi per eorum observantiam in æternum ducuntur.
Ideoque oro ut me vivifices fundando ea in me, ut
sic ducar in æternum.

506 Res *caput*, sive *primatus* interpretatur. Per
caput autem sive primatum, humilitas deno-

tatur, quæ dicitur *caput*, sive *primatus* virtutum,
cæterarum, eo quod initium est et prima, quæ ex
omnibus virtutibus habetur, et quoniam ipsa a fide-
libus habita custos est omnium virtutum, cum sine
ipsa omnes virtutes debiles sint et inutiles, sicut a
capite quod principale est in toto corpore, omnia
cætera membra reguntur. Quo ablato, totum corpus
inutile est et quasi truncus exanime. Unde etiam
dicitur regina virtutum, sicut *superbia* regina vitio-
rum. Nihil autem impedit quod beatus Gregorius
asserit charitatem esse radicem omnium virtutum.
Dicitur enim humilitas virtutum *caput* et *primatus*,
eo quod prima habita custos est cæterarum virtu-
tum. Charitas autem dicitur *radix*, eo quod in ea
omnes sitæ sint virtutes, et, ea habita, nulla deha-
beat. Minus autem Deo odiosum est solam hu-
militatem quam omnes virtutes cum superbia habe-
re. Unde Augustinus: « Sola superbia in rectis factis
cavenda est. » De hujus autem humilitatis observa-
tia nos in Evangelio Dominus instruit, cum dicit:
« Discite a me quia mitis sum et humilis corde
(*Math. xi, 29*). » Et idem alibi: « Estote prudentes
sicut serpentes (*Math. x, 16*). » Ac si patenter di-
cat: Sicut serpens, qui est animal astutum, semper
caput munit, ne in eo percutiatur et pereat, sic et tu
quicumque mortem æternam cupis evadere, humili-
tatem tuam conserva, quia caput est et custos vir-
tutum cæterarum. De hujusmodi capite, id est de
humilitate in hac clausula agitur. Nam quoniam
fidelium collectio superius merita sua prætenderat,
dicens: *clamavi in toto corde, et præveni in immatu-*
ritate, etc. Ne videretur hæc ex jactantia dixisse,
humilitatem se habere in hac clausula demonstrat;
cujus gratia Deum orat, ut eam ab inimicis eripiat,
ne scilicet eis conformetur. Ne vero videretur hoc
orare ut sic ab eis eripiator, ne eum persequantur;
concedit ut ipsæ persecutiones ei contingant, qua-
rum occasione orat a tormentis in futuro redimi et
vivificari. Ostendit quoque justam peccatorum
damnationem, quia justificationes Dei non exqui-
serunt, et multas esse misericordias Domini, quibus
orat vivificari, addendo quoque merita quibus hoc
adipisci debeat. Hoc autem totum ea intentione fa-
cit ut auditores ad humilitatis observantiam invitet,
D
cujus gratia postulent a Deo ab inimicis eripi et
vivificari; sic tamen ut hoc idem per Dei misericor-
diam adipisci expectent, et ad hoc adipiscendum
meritis virtutum et bonorum operum intendant.

Vide humilitatem, etc. Quod sic continuatur:
Dixi superius: *Vocem meam audi*, ut me ab inimi-
cis eripias et vivifices. Ut autem quod oravi impe-
trem, quæso, Domine, *vide humilitatem meam*, id
est vide quam humilis sim, et quam devotus tibi in
omnibus. Non dico *vide* quod hoc non videas, qui
omnia vides, sed *vide* sic, ut per eam mihi conferas
quod oravi. Vide, inquam, et propter eam eripe me
ab inimicis, ne mihi in anima prævaleant. Ostendit
autem humilitatem suam, cum sic addit: Dixi: *Vide*
humilitatem, scilicet hanc humilitatem, quod non sum

oblitus legem tuam, id est institutionem humilitatis; **A** quæ mihi est lex et mensura vivendi, quam mihi dedisti, dicens: « Quanto major es, humilia te in omnibus » (*Eccli. iii, 20*). Et alibi: « Qui se humiliat exaltabitur » (*Luc. xiv, 11; xviii, 14*). Quam etiam mihi exemplo tribuisti, cum, Dominus et Magister, pedes discipulorum l'visti et eam pro salute mea flagella, sputa, convicia, crucem et mortem ad ultimum sustinuisti. Quoniam indeterminate dixerat *eripe*, ne videretur sic orare ereptionem, ut nullam pateretur ab inimicis tribulationem, et sic jam ab humilitate dissentiret, addit: *Judica*, etc. Quod sic jungitur: Licet oraverim *eripe*, tamen non ita oro eripi ut nihil tribulationis patiar in corpore; sed oro et concedo *judica judicium meum*, id est judica me per tribulationes **507** ^B hic, quod judicium sit meum, id est mihi utile et salutiferum, et per hoc judicium tribulationum temporalium *redime me* in futuro a pœna ignis; qua post mortem salvandi purgabuntur, qui hic per temporales tribulationes purgati non erunt. Unde Apostolus: « Si cuius opus arserit detrimentum patietur, ipse vero salvus erit, sic tamen quasi per ignem » (*I Cor. iii, 15*). Et propheta: Rhomphæa ignis posita est ad vestibulum paradisi (*Isa. lxxvi, 15*). In Genesi quoque legitur quia post expulsionem Adæ de paradiso posuit Dominus Cherubim, et flammæum gladium atque versatilem, ad custodiendum iat osium paradisi (*Gen. iii, 24*). Congruè vero purgatorius ignis ille per quem salvandi transituri sunt, gladius dicitur et versatilis. Gladius, quia in purgandis omnes peccaminum sordes amputabit, ad similitudinem gladii amputantis. Versatilis, quia cum celeritate per eum fideles perfecti transibunt, ut ab eo non lædantur, a similitudine gladii versatilis, ad quem si aliquis offendatur, et acumen ejus ex eo vertatur, non læditur. Dicitur etiam versatilis, quantum ad ipsos qui ibi purgabuntur. Licet enim purgandi ibi patientur, tamen in æternum non patientur, sed cito evadent, a similitudine gladii versatilis, ad quem si aliquis offendatur, et aliquantulum lædatur, tamen si vertatur minus læditur quam si non verteretur.

Redime me, inquam, et non solum hoc, sed etiam *vivifica me*, æterna vita, et hoc fac *propter eloquium tuum*, id est propter præceptum tuum, a me custoditum, vel propter eloquium tuum, id est propter promissum tuum. Promisisti enim, dicens: « Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum » (*Math. v, 10*). Dico *vivifica me*, quod vere facies. Hæc autem *salus* vivificationis *longe* erit a peccatoribus criminaliter peccantibus, et merito. *Quia justificationes tuas* hic non *exquisierunt*, id est intima affectu non quaesierunt tribulationes temporales pati, quæ sunt justificationes per quas fideles tuos hic purgas et justificas. Quod est dicere: Ideo in futuro non salvabuntur, quoniam hic per tribulationes justificari refusaverunt. Hoc autem ideo dicit, ut pecca-

tores a peccatis revocet, et ad humilitatem invitet. Ne vero propter eorum damnationem justam Deus immisericors videretur, removet hoc, sic: Quamvis *longe sit a peccatoribus salus, misericordiæ tuæ, Domine, multæ*, id est beneficia misericordiæ tuæ multa sunt, quæ in omnibus creaturis tuis multiformiter operaris. Plus vero datur intelligi, cum indeterminate dicit *misericordiæ tuæ multæ*, quam si jus misericordiam per partes denotaret. Idem valet ac si diceret: Tu, Domine, multum et ineffabiliter misericors es.

Longe, inquam, erit a peccatoribus salus, a me vero non sit *longe salus*; sed *vivifica me* vita æterna *secundum judicium tuum*, id est secundum quod justum judicium tuum expetit. Quod est dicere: Cum tu justus ju lex sis, *vivifica me*, cum justum sit me vivificari. Et ecce quod justum sit, ut me vivifices. *Multi enim sunt qui persequuntur me*, fugando de civitate in civitatem propter te, et *tribulant me* tribulationibus in corpore, ut me cogant a mandatis tuis declinare; et tamen *non declinari*, id est non discessi a testimoniis tuis, id est a mandatis tuis. Et ideo quoque me debes vivificare, quoniam adeo perfectus sum quod *vidi prævaricantes*, id est negliger prætereuntis mandata tua, et nimio dolore pro ipsis *tabescebam* in anima, quia *non custodierunt eloquia tua*, id est mandata tua. Quod est dicere: Ideo me debes vivificare quia tabesco de errore inimicorum meorum, mandata tua prævaricantium. **C** Ipsi, inquam, mandata tua non custodierunt; ego autem et custodivi et dilexi. Et hoc *vide*, tu Domine, id est mihi testis esto, **508** *quoniam mandata tua dilexi*. Vide, inquam, non quod hoc non videas, sed vide ut propter hoc me vivifices. Et non solum propter hæc mea merita oro ut me vivifices, sed etiam *vivifica me in misericordia tua*, id est in consideratione misericordiæ tuæ.

Dilexi, inquam, *mandata tua*. Et ideo *dilexi*, quia *veritas*, id est justitia et honestas est *principium verborum tuorum*, id est principalis causa mandatorum tuorum. Quod est dicere: Ideo ea dilexi quia video quod principalis causa mandatorum ipsorum, quare ea fidelibus dedisti, est hoc quod honesta sunt et justa, et honestum et justum fuit ut ea fidelibus tuis injungeres. Ac si dicat: Sunt causæ multæ, quibus ea injunxisti, hoc scilicet quod in se honesta sunt et justa, et executione digna, una causa est. Quid enim honestius est et justius quam Deum ex toto corde diligere, castum, humilem, et modestum esse, et cunctas virtutes habere? Alia vero causa est pro qua ea dedisti, ut per eorum observationem beatitudo paretur æterna. Hoc vero quod honesta et justa sunt in se ideo principalis causa dicitur, quia imprimis consideratur an justum et honestum in se sit quod Deus præcepit. Postquam vero justum esse patet et honestum; quæ inde utilitas sequetur, tunc demum inquiritur. Hæc autem principalis eorum causa, scilicet *veritas*, id est honestas et justitia eorum, fecit ut diligerem mandata eorum. Et ideo

adhuc dilexi mandata tua : quia iudicia iustitiæ tuæ, A
il est justa mandata tua, quæ tu compleri iudicas,
sunt ducentia in æternum completores suos. Ut igitur
et me ducant in æternum, dilexi ea sic ut com-
plerem.

Sen super vulnus interpretatur. Quod vero super
vulnus sanandum ponitur, est vel malagma aliquod,
vel emplastrum, vel quælibet alia medicina. Per Sen
ergo super vulnus interpretatam, quæ huic inscri-
bitur clausulæ, innuitur quod fideles hic agentes
ostendunt persecutiones, quas pro Deo patientur,
esse super vulnus, id est esse medicinam qua sanantur
vulnera peccatorum, quæ jam in eis hæc sanata
sunt ut iniquitatem odio habeant, et eam abominen-
tor, et lætentur super eloquia Domini et legem ejus
diligant, et septies in die, laudem ei dicant, et salu-
tare ejus exspectent. Hoc autem ea intentione di-
cunt ut sic auditores ad patiendas persecutiones in-
vitent.

Principes persecuti sunt me, etc. Quod ita super-
rioribus copulatur. Dixi superius, quod multi sunt
qui persequuntur me; et ita est : Principes terreni
persecuti sunt me gratis, scilicet me non promerente,
nullo meo reatu illam persecutionem exigente; re-
ges scilicet et duces et cæteri principes, volentes
me formidine pœnarum cogere ad defectum. Et ut
eorum persecutiones non formidarem, et sic desce-
rem, formidavit cor meum æternas pœnas, et hæc
formido contigit a verbis tuis. Dixisti namque, defi-
cientes in æternum esse damnandos; juxta illud
Evangelii : « Qui amat animam suam, perdet eam »
(Joan. xii, 21). » Hæc igitur formido perpetuæ
damnationis formidinem expulit temporalis perse-
cutionis. Ex his autem persecutionibus quas sustinui
a principibus in tantum perfectus sum quod in
pressura istarum non contristabor amodo; sed
ego ipse patiens lætabor firmatus et fundatus super
eloquia tua, id est super promissa tua, sicut qui in-
venit spolia multa. Quod est dicere : Sicut ille qui
multas exuvias pretiosas invenit, lætatur de ipsis
spoliis, ita ego fundatus super promissa beatitudinis
æternæ, lætabor de spe ipsius beatitudinis. Promissa
quippe tua, fundamentum sunt mihi lætitiæ; vel
sic : Ex persecutionibus continget quod ego 509 hic
fundatus super eloquia tua, id est super præcepta
tua, quæ custodio jugiter, lætabor in futuro de
æterna beatitudine tandem invenienda, sicut ille
lætatur qui invenit spolia multa.

Congrue quidem, beatitudo æterna spoliis compa-
ratur. Spolia enim proprie dicuntur exuviæ quæ vi
auferuntur. Ita vero beatitudo æterna quasi vi qua-
dam acquiritur; jejunando scilicet, vigilando, et ad-
versa plurima patiendo. Unde in Evangelio : « Re-
gnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud »
(Matth. xi, 12). » Hoc etiam ex persecutionibus
contigit quod iniquitatem odio habui, et intantum
odio habui quod eam abominatus sum, id est illam
exsecratus sum; legem autem tuam dilexi, id est con-
tigit ex ipsis persecutionibus, ut legem præcepto-

rum tuorum diligerem. Hoc etiam contigit ex perse-
cutionibus meis, quod ego in die virtutum positus,
id est in claritate virtutum dixi tibi laudem, et ore
et corde et opere septies, id est per totam vitam
meam, quæ per septenarium numerum intelligitur,
eo quod per dies septem volvatur. Vel dixi tibi lau-
dem septies, id est in septem donis Spiritus sancti
quæ mihi dedisti. Ex hoc autem quod hic dicitur
septies in die laudem dixi tibi, usus iste in Ecclesia
inolevit, ut septies in die lans Deo a clericis referatur,
in Matutinis scilicet, et in Prima, et in Tertia,
et in Sexta, et in Nona, et in Vesperis, et in Com-
pletorio. Si vero Matutiniæ nocte dicantur, nihil im-
pedit, quia dies et nox ab arithmetiis aliquando
totum simul dies vocatur. Dixi, inquam, tibi laudem
contuens super iudicia iustitiæ tuæ, id est considerans
justa iudicia tua, scilicet persecutiones, quæ tu
iudicas fideles tuos pati, ut per easificentur.
Quod est dicere : De persecutionibus meis laudavi
te, considerans quod hæc sint causa justificationis
mihi. Vel sic : Laudem dixi tibi ore et corde funda-
tus super iudicia iustitiæ tuæ, id est super justa præ-
cepta tua, quæ iudicas esse complenda, quæ etiam
complevi. Quia dixerat dilexi legem tuam, posset
queri quæ utilitas erit his qui diligunt legem tuam?
Ad quod sic respondet : Pax multa interius erit di-
ligentibus legem tuam. Ac si dicitur : Licet exterius
adversitatum sollicitudinem sustineant, tamen inte-
rius est eis multa pax a vitiis, ne ab illicitis sugge-
stionibus nimis urgeantur. De qua pace Dominus in
Evangelio dicit : « Pacem meam do vobis, pacem
relinquo vobis » (Joan. xiv, 27). » Ne vero de pace
mundana dixisse videretur, addidit : « Non quo-
modo mundus dat, ego do vobis (Ibid.). »

Pax, inquam, est diligentibus legem tuam. Et si
aliquatenus a vitiis aliquibus pertententur, tamen
non est illis scandalum, id est conturbatio. Quod est
dicere : Non possunt eos perturbare, sic ut a lege
D-i retrahantur. Vel non est illis scandalum in fide,
vel non est illis scandalum in prosperitate malorum,
et in adversitate honorum. Hoc etiam contingit ex
hoc quod principes persecuti sunt me; quod merito
patientiæ ipsarum persecutionum expectabam jam-
dudum salutare tuum, id est salvationem tuam in fu-
turo. Et ut expectatam consequerer, dilexi mandata
tua nova. Hoc autem idem videtur esse quod super-
ius dixit, legem tuam dilexi, sed ad aliud hic repe-
titum est. Non solum autem dilexi mandata tua
nova, sed etiam custodivit anima mea intima dilectio-
ne testimonia tua vetera. Quod est dicere. Dilexi
nova et vetera præcepta tua. Et non utcumque di-
xit ea anima mea, sed dilexit ea vehementer, id est
valde. Et non tantum dilexi, sed etiam servavi, id
est opere complevi mandata tua nova, et testimonia
tua vetera; et hoc quod ea dilexi et servavi, non ex
me habui, sed inde quia omnes viæ meæ, id est omnes
cogitationes et operationes meæ quibus incedo,
sunt in conspectu tuo, id est in conspectu misericor-
diæ tuæ. Quod est 510 dicere : Consideratione

misericiordiæ tuæ, omnes vias meas disposuisti, vel sic : Dico *dilexi et servavi*, et de hoc non mentior, cum certus sim quod *omnes viæ meæ*, id est cogitationes et operationes sint in *conspectu tuo*. Ac si dicat : Cum constans mihi sit te vias meas omnes conspiciere, stultissimum esset si mendaciter dicerem me omnia præcepta tua dilexisse et observasse. Vel sic : *Dilexi*, inquam, et *servavi mandata et testimonia tua*, quod inde comprobatur quia *omnes viæ meæ*, id est cogitationes et operationes meæ sunt in *conspectu tuo*, id est in beneplacencia tua. Quod est dicere : Cum nihil agam vel cogitem, nisi quod tibi beneplacitum est, procul dubio constat me mandata et testimonia tua dilexisse et observasse, adhuc diligere et observare.

TAU interpretatur *erravit*, sive *consummavit*. Competenter ergo *Tau* versibus octonis hujus inscribitur clausula, in cujus fine fidelium massa ostendit, quod per Adam a patria erravit, occasione cujus erroris orat, ut appropinquet et intret meritis et orationibus suis ad patriam, a qua per Adam aberravit, ut autem *appropinquet et intret* orat dari sibi intellectum in justificationibus Domini, ut eructent labia ejus hymnum, et orat ab hac vita eripi. Ne vero videretur adhuc esse in errore peccati originalis, ostendit quod jam Deus eam in sanctitate sic consummavit ut mandata Dei elegerit, et salutare ejus concupierit, et in lege ejus meditetur. Cum igitur in sanctitate jam consummata sit, et adhuc tamen sit in ea, non error quidem, sed pœna erroris, mortalitas scilicet, et passibilitas, et peregrinatio a patria, orat ut eam misericordia Domini per manum suam perducatur ad salvationem, scilicet ut, ad patriam reducta, vivat in æternum, quam vitam sibi ex confidentia promittit. Hoc autem totum ea intentione dicit, ut exemplo suo invitet eos qui in erroris hujus pœna adhuc sunt, ad patriam æternam suspirare, et de ejus reditu orare.

Appropinquet deprecatio mea, etc. Quod ita superiori clausulæ conjugatur. Dixi, Domine, quod *servavi mandata tua et testimonia tua* : ob quæ merita oro *appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo*, id est deprecatio mea in *conspectu tuo* habita, id est in beneplacencia tua me faciat appropinquare patriæ cœlesti in hac vita per contemplationem, et bonam operationem; his enim modis fit in hac vita ad eam appropinquatio. Appropinquare, inquam, me faciat deprecatio mea, dicens illa deprecatio : O Domine, *da mihi intellectum*, qui sit *juxta eloquium tuum*, id est juxta præceptum tuum. Quod est dicere : *Da mihi intellectum* præceptorum tuorum, ut sic ad patriam appropinquem. Non solum autem me hic faciat appropinquare *deprecatio mea*, sed insuper *intret postulatio mea in conspectu tuo*. Quod est dicere : *Postulatio mea habita in conspectu tuo*, id est in beneplacencia tua, *intret*, id est me intrare faciat in futuro ipsam patriam cœlestem. Magis autem est intrare quam appropinquare. Ille quippe est per bonas cogitationes et opera bona appropin-

quare, in futuro vero ipsa rei experientia intrare. *Intret*, inquam, *postulatio mea* quæ talis est. *Eripe me*, Domine, ab hujus vitæ miseria per carnis resolutionem, et hoc fac *secundum eloquium tuum*, id est secundum promissum tuum. Promisisti enim per prophetam dicens : « Tollam quippe vos de genibus, et congregabo vos de terris, et inducam in terram vestram (Ezech. xxxvi, 24). » Dixi : *Da mihi intellectum* præceptorum tuorum : ut ea me doceas. Et cum docueris me *justificationes tuas*, id est justa præcepta **511** tua, *labia mea exteriora eructabunt hymnum*, id est ex intima affectione cordis proferent tibi laudem; a similitudine illius, qui ex nimia auctoritate exterius eructat. Quod est dicere : Tanta erit affectio interior quod labia non poterunt abstinere exterius ab hymno. Et non solummodo laudabo te, mecum agendo de te, sed etiam *pronuntiabit alii lingua mea, eloquium tuum*, id est præceptum tuum. Et honestum quidem est ea pronuntiare, *quia omnia mandata tua sunt æquitas*, per emphasim, id est æquissima sunt. Et quis nollet æquitatem pronuntiare?

Quoniam autem in hac pronuntiatione multa patiar ab infidelibus adversa, ne tunc deficiam, *manus tua*, id est exercitus tuus angelicus, qui destinatus est ad auxiliandum fidelibus, *fiat mihi in auxilium, ut salvet me*, id est sit mihi causa salvationis in futuro, qui si deficerem non salvarer. Legantur quidem angeli martyribus multis, in passionis agone positus, ad auxilium venisse. Vel sic, *manus tua*, id est potentia misericordiæ tuæ *fiat mihi hic in auxilium* ne deficiam, *ut in futuro salvet me* salvatione æterna. Et dignum est, *quia mandata tua elegi* pronuntiare aliis; sed et quia *concupivi salutare tuum, Domine*, id est valde desideravi salvationem tuam futuram, et ut salutare tuum in futuro assequar, *hic lex tua meditatio mea est*, id est hic inoditor legem præceptorum tuorum. *Concupivi*, inquam, *salutare tuum*, id est vitam æternam; et scio quod eam tandem adipiscar. *Vivet* videlicet *anima mea* æterna vita, et vivendo *laudabit te* sine fine, intensa dilectione, et ad hoc ut vivam *adjuvabunt me* *judicia tua* justa, scilicet, cum nihil unquam judicaveris, nisi quod justum est; nec de me bene pro merito injuste judicabis, sed me justo judicio vivificabis. Cum dicit *vivet anima*, aperte designat quod totus et in anima vivet et in corpore. Quia dixerat, *fiat manus tua ut salvet me*, et *vivet anima mea*, posset queri unde tibi necesse est salvari, et vitam adipisci? Ad hoc ergo respondet sic : Ideo oravi tantopere, ut me salves reducendo ad patriam vitæ, quoniam a patria illa *erravi*, id est per errorem Adæ longe discessi, et errando perii, factus mortalis et passibilis, et incidendo inter hostes, videlicet inter demones et vitia, quæ me mortificare nituntur. *Erravi*, inquam, et perii *sicut oris* aliqua quæ ab ovili aberravit, et incidendo inter lupos perii. Ut ergo reduci possim, cum erraverim, *quere me servum tuum, Domine*, reducendo ad patriam post mortem, qui jam me

quæsvisti reducendo de infidelitate ad fidem, a similitudine boni pastoris dictum est qui ovem perditam quærit, et ad ovile reducit : Dignum est autem ut me quæras, quia licet primum per Adam a te erraverim, tamen postquam mihi vocato ad fidem mandata tua injunxisti, *mandata tua non sum oblitus*, ut Adam, sed ea, ut potui, dilexi et opere complevi.

IN PSALMUM CXIX.

Psalmi centesimi decimi noni titulus. *Canticum graduum*. Quod sic exponitur : Psalmus iste vocatur *canticum graduum*, id est jucundus tractatus graduum, scilicet, continens in se unum ex gradibus, per quos unusquisque fidelis ascendere debet ad canticum, id est ad cœlestem jucundissimam remunerationem. Et non ex tristitia debet ascendere, sed cum cantico, id est cum jucunda hilaritate. Dicitur autem psalmus iste *canticum graduum*, et ceteri quatuordecim qui sequuntur ideo, quia in eis quindecim gradus ostenduntur, per quos fideles quique cum jucunditate spei et fidei cæterarumque virtutum ascendere debent ad Sancta sanctorum cœlestis Hierusalem, cum jam hic sint per fidem in Ecclesia positi. Quod nimirum in templo Salomonis est præsignatum, in quo quindecim gradus fuerunt, per quos ab exteriori templo semel in anno solus pontifex in Sancta sanctorum ascendebat. Dicitur etiam *canticum graduum*, **512** eo quod gradus isti non solum ad canticum futuræ remunerationis spectent, sed etiam ad presentem remunerationem. Hic enim etiam sub ascendentes Deus remunerat, cum eos orantes exaudit, et in virtutibus et in bonis operibus augmentat. Bene vero pluraliter *graduum* ponit, ut plures innuat esse gradus. Hæc autem vox quæ est *gradus*, significat et gradus illos per quos fit ascensus, et illos per quos fit descensus, quamvis hic non sint accipiendi alii gradus, nisi per quos fit ad cœlestem Hierusalem ascensus.

Ubi vero nos habemus *graduum*, Græci habent *anabathmos*; quæ vox tantummodo significat *gradus ascensorios*. Congruè nimirum gradus isti quindenario numero clauduntur. Cum enim numerus iste constet ex septenario et octonario, per quindenarium qui gradibus his competit, datur intelligi quod per totam hanc vitam, quæ per septem dies volvitur æssidue, his gradibus ad octavæ diei jucundam remunerationem nobis annitendum est. Sive per septenarium ideo Testamentum Vetus accipitur, ut totum aperte designetur, eo quod in Veteri Testamento de observatione diei septimæ agatur. Sive per septenarium ideo Testamentum Vetus intelligitur, quoniam fuerit idem Testamentum a priori populo non causa cœlestium, sed causa mundanæ prosperitatis adipiscendæ completum : quæ sane rerum mundanarum prosperitas, per septenarium denotatur, eo quod mundana vita hæc per dies septem volvitur. Per octonarium autem Testamentum Novum exprimitur, eo quod idem Testamentum per resurrectionem Domini, quæ die octava contigit,

A constitutum sit. Dicitur autem Dominus octava die surrexisse, quia cum prius in hac vita fuerit, quæ per dies septem volvitur, ad hanc iterum vitam habendam non surrexit, sed ad æternam, quæ in octava judicii die fidelibus dabitur. Sen etiam per octonarium ideo Testamentum Novum designatur, quoniam ipsum a fidelibus non contuitu temporarium, sed contuitu remunerationis octavæ diei observatur.

Cum igitur per horum duorum Testamentorum completi onem gradus isti qui in his psalmis ostenduntur, ascenduntur, competenter numero quindenario includuntur. Nam sine utriusque Testamenti completionem, impossibile est his gradibus ad cœlestia sancta sanctorum ascendere. Sciendum quod in his omnibus quindecim psalmis graduum fideles perfecti accipiuntur loqui : qui cum jam hos gradus ascenderint, de eisdem gradibus agunt; ut fideles qui nondum eos ascenderunt, ad ascendendum taliter invitent. Horum autem graduum primum de quo in presenti psalmo agitur, talis est. Perfectorum collectio ostendit se ad Dominum clamasse, cum ab hæreticis et a blasphemis tribularetur : et orasse ut darentur sibi sagittæ ad eos convincendos, et desolatorii carbones, ad eorum impugnationem evadendam. Quia autem dicit clamorem suum exaudatum esse, non pertinet ad hunc primum gradum, sed ad secundum : sed ideo sic properat se esse exaudatum, asserens, ut per hoc magis accendat auditores, ad clamandum ad Dominum; ut et ipsi clamantes similiter exaudiri mereantur.

Ad Dominum cum tribularer, etc. Ac si dicat : Vos fideles quique cum tribulabimini a labiis iniquis blasphemorum, et a lingua dolosa hæreticorum, vos sibi conformare nitentium, clamate ad Dominum exemplo mei, ut inde vos eripiat. Ego namque cum tribularer clamavi ad Dominum : et exaudivit me clamantem. Ostendit autem pro qua tribulatione clamavit, cum sic addit : *Clamavi*, inquam, sic dicens : *Domine, libera animam meam*, etc. Ac si dicat : Cum potens sis ad liberandum, Dominus enim es, oro non liberari corpus a passionibus tribulationum, sed libera animam meam a labiis iniquis blasphemorum, et a lingua dolosa hæreticorum, ne ab ipsis in malam partem trajiciatur. Ostendit quoque quomodo deliberaverat se liberari, ut innuat magnum fuisse periculum tribulationis, et per hoc instruat magis in hujusmodi **513** periculo positos orare. In magno quippe periculo non in parvo, deliberatio fieri solet. Hoc ergo sic dicit : Dico quod clamavi, dicens : *Domine, libera*, etc. Cæterum antequam clamaverim, ita mecum deliberavi mihi met, quasi personæ alii loquens. *Quid armorum detur tibi ad linguam dolosam hæreticorum devincendam? Aut si nihil armorum detur ad eos expugnandos, saltem quid muniti apponatur*, id est adjungatur tibi a Deo ad linguam dolosam evitandam, ne te valeat expugnare? Dicitum est a similitudine clypei vel loriceæ, quæ sibi miles apponit ut per hæc a jaculis hostium munia-

tur. Hoc autem tale est, ac si sic diceretur : Quæ arma possent a Domino mihi dari ad linguam dolosam expugnandam? Aut si armis caruero, quæ poterunt mihi dari munitiones, ne a lingua dolosa conformationem? Notandum quia cum de lingua dolosa deliberationem faciat, et de labiis dolosis minime, datur intelligi magis esse periculosum agere contra dolositatem hæreticorum, qui rationem habere videntur, quam contra iniqua verba Deum aperte blasphemantium, qui nec in umbra rationis sunt. Ostendit autem quid poterit dari aut apponi, sic : Dico *quid detur, aut quid apponatur*; hæc, scilicet dabuntur : *Sagittæ potentis* antonomastice, Christi, scilicet, *acutæ*, id est sententiæ verborum Domini Jesu omni penetrabiliores acumine, quæ sunt efficaces ad convincendos hæreticos, sicut *acutæ sagittæ* cum jaculantur a manu potentis, id est viri fortis, valide sunt ad inimicum interficiendum.

Sagittæ, inquam, *potentis* Domini dabuntur, et hoc cum *carbonibus desolatoriis* apponendis. Quod est dicere : Sic *sagittæ* dabuntur quod etiam desolatorii carbones apponentur, quibus contra linguam dolosam sum munitus. Carbones desolatorios prophetas dicit et apostolos, qui omnes hæreses suis temporibus desolati sunt, sicut carbones ignis desolantur quælibet ædificia, ubi fuerint accensi, ideoque dicuntur desolatorii. Horum itaque prophetarum et apostolorum auctoritatibus contra hæreticos fideles illi muniuntur, qui tantæ peritiæ non sunt, ut contra eos rationibus agere sufficiant. Ostendit etiam nimiam anxietatem suæ tribulationis, sic : Dico quod *clamavi ad Dominum, cum tribularer*, et necesse quidem fuit clamare. Nam *heu mihi*, id est vae mihi, scilicet nimia miseria fuit mihi, ideo *quia incolatus meus prolongatus est*, id est peregrinatio mea nimis diuturna facta est; peregrinatio, scilicet hujus vite, in qua dum existo, a patria cœlesti exsulo. Notandum quod non ideo quæritur de prolongatione incolatus, ut jam velit corpore dissolvi, cum nondum ad perfectionem pervenerit, sed ideo quoniam anxietur de cohabitatione pravorum, quod in sequentibus manifestum est sic : Et ideo dico *heu mihi* esse in prolongatione incolatus, quia in hoc incolatu *habitavi corporaliter cum habitantibus Cedar*, id est tenebras, scilicet cum blasphemis et hæreticis qui manent in tenebris ignorantie. Determinat autem se queri non de incolatu corporis, sed animæ, cum addit sic, et habitando *cum habitantibus Cedar* corporaliter : antequam ad Dominum clamarem, *anima mea fuit incola*, id est peregrina et hoc multum, id est valde remota a cœlesti patria contemplanda, dum ab habitantibus Cedar sæpe fuerit inquietata. Et non solum ipsi cum quibus *habitavi* fuerunt habitantes Cedar, sed etiam odientes pacem fidei Ecclesiæ, nitentes eam multis hæresibus perturbare, et *cum his qui oderunt pacem* (hæreticis scilicet) eram habitans; et ideo *heu mihi* fuit. Dico quod *cum his qui oderunt pacem eram habitans*, ego dico existens *pacificus*, id est pacatus, diligens videlicet eorum

salutem, et cupiens eos ad pacem Ecclesiæ reduci. Per hoc auditores instruit, cum inimicis pacis pacificos esse debere. Unde Prosper : Christianæ perfectionis est pacificum esse, etiam cum inimicis pacis, spe correctionis, non consensu malignitatis. Dico quod *pacificus* existebam, et *cum loquebar* illis pacate, illi **514** *impugnabant*, id est oppugnabant me verbis maledicis, et hoc *gratis*, id est sine causa, et sine ratione vel gratis, id est frustra impotentes me devincere.

IN PSALMUM CXX.

Titulus centesimi vicesimi. *Canticum graduum*, hoc ut superius exponitur. Primo gradu ostenso, scilicet, hoc quod ad Dominum in tribulationem clamavit, orans sibi dari sagittas et desolatorios carbones, secundum gradum in sequenti psalmo ostendit, scilicet se impetrasse quod oravit, habere videlicet notitiam Scripturarum, et auctoritatem apostolorum et prophetarum. Unde sibi per Dominum dicit esse venturum auxilium. Per hoc igitur invitatur auditores ad clamandum, ut et ipsi clamantes impetrare mereantur. Orat etiam deinceps custodiri ne ulterius commoveatur, aut dormitet in fide, et ad certitudinem auditorum enuntiat esse quod orat.

Levavi oculos, etc. Ac si dicat : Prius *ad Dominum clamavi, cum tribularer*, orans mihi dari sagittas et carbones. Et his mihi ab illuminatione gratiæ divinæ concessis, cum prius oculis rationis depressos haberem ignorantia, *levavi illos oculos meos interiores in montes*, id est erexi eos attendendo in Scripturas prophetarum et apostolorum, qui propter dignitatis suæ eminentiam montes dicuntur. *Unde venit auxilium mihi*. Ac si dicat : Vere in Scripturas oculi sunt levandi. Inde mihi auxilium continget, ut ipsarum rationibus, fidei convincam adversarios, et munitus contra eos existam. Ne vero videretur auxilium hoc solummodo a montibus esse, removel hoc sic : *Et hoc auxilium meum quod a montibus venit, a Domino tamen est*, scilicet sic auxiliabor a montibus ut auxilium hoc a Domino principaliter contingat. A Domino, inquam, qui potens est ad adjuvandum, *qui fecit cælum et terram*, id est et ipsos montes fecit qui fuerunt cœli, id est compluentes subditos, et *terram fecit*, id est subditos complutos. Hoc autem quod sequitur, scilicet *Non det*, etc., vel potest oratio esse de seipso ut ad secundam personam, ne commoveatur; vel de unoquoque auditore sic : Dico quod jam *oculos in montes levavi*, et ne ulterius ab illis montibus devies, et magis et magis oculos in montes leves, *non det pedem tuum interiorum in commotionem*, id est fidem quæ est pes per quem mens ad superiora tendit, non permittat commoveri a stabilitate Scripturarum, ut concidat in errorem. *Neque etiam*, quod minus est, *dormitet*, id est te dormire permittat, scilicet in fide vacillare, et aliquo modo dubitare, ille *qui custodit te*, per inhabitantem gratiam Deus, scilicet a similitudine dormitantis, qui nec ex toto dormit, nec ex toto vigilat. Eodem autem modo et sequentia de

scipso possunt legi, quasi ad tertiam personam. De auditore quidem unoquoque sic adaptatur ut sententia non mutetur: Dixi, o auditor, quod *levavi oculos in montes*. Ut vero et tu similiter leves, *non det in commotionem pedem tuum, neque dormiet qui custodit te*: hoc ut in alia sententia exponitur. Ne vero videatur ex diffidentia orasse, enuntiat quod oravit sic: Oro *non det in commotionem pedem tuum*, etc. Et ecce in præsentem erit quod oro. *Non dormitabit neque dormiet*, id est non permittet te dormire in fide, id est vacillare, neque dormire, id est ex toto commoveri in fide, ille qui per auxilium gratiæ custodit unumquemque qui est *Israel*, ne deficiat, Dens scilicet. Plus nimirum est dormire quam dormire. Dico *non dormitabit neque dormiet*, sed ipse Dominus existens, ideoque potens ad custodiendum, *custodit te* cum perseverantia. Dominus, inquam, qui est *protectio tua*, qui te protegit auxilio gratiæ ne cedas impugnationi inimicorum.

Dominus, inquam, existens per regnum gratiæ suæ, *super manum dexteræ tuæ*, id est super potentiam quæ causa erit dexteræ tuæ: super potentiam fidei, scilicet, quæ causa erit per quam ad dexteram Dei colloceris: quæ tua dicitur, eo quod illam tibi dari cupis, et ad illam collocaberis, quod est dicere: Ipse existit super potentem **515** fidem tuam, id est dominatur fidei tuæ, bene regens eam, et augmentans, quæ per eum potens est et valida, per quam ad dexteram Dei Patris collocaberis. « Sine fide quippe impossibile est placere Deo (Hebr. xi, 6). » Vel existens *super manum*, et non super sinistram manum, sed *super manum dexteram tuam*, id est super bonam operationem, quæ per manum dexteram accipitur, cum per dexteram sæpe bona soleant denotari. Quod est dicere: Dominus non solum est *protectio tua*, ne inimicorum impugnationi cedas, sed ipse etiam dominatur, et bene regit bonam operationem tuam, ut eam magis augmentet de die in diem.

Dominus, inquam, *custodit te*, ideoque *Sol justitiæ*, Christus, *non uret te per diem*, id est non offuscabit rationis tuæ nitidum acumen *per diem*, id est per nimiam claritatem divinitatis suæ, quæ dies rectissime dicitur, ad respectum humanitatis, quæ etiam nox dicitur eo quod longe minus splendida sit ad divinitatis comparisonem. *Neque luna*, id est Christus, *uret te*, id est permittet uri te, scilicet, non permittet rationis tuæ acumen in excæcatione offuscari *per noctem*, id est per humanitatem suam, quod est dicere: Sic te Dominus et *custodit* et custodiet, ne permittat offuscari rationem tuam aliquo errore, in consideratione divinitatis, ut dicas eum alterum Deum esse a Patre, et minorem eo, ut Ariani voluerunt, neque in respectu humanitatis ut dicas eum non verum hominem fuisse, sed phantasticum corpus assumpsisse, ut Manichæi asseruerunt. Quod dicit *non uret te per diem et noctem*, dictum est a similitudine illorum qui vel in die itinerantes a sole, vel in nocte a

luna offuscantur, et cutis suæ nitorem amittunt, ideoque uri dicuntur. Ustorum enim est offuscari. Luna quippe, etsi non calefaciat ut sol, talis tamen naturæ est, quod urit, id est cutem offuscat et nigrescere facit. Sol autem et luna Christus dicitur: sol quidem, secundum claritatem divinitatis; luna, secundum carnem, quæ ad modum lunæ decrescere potuit, per adversitatem et mortem, et crescere per sospitatis prosperitatem. Non solum autem *custodit te Dominus*, ne uraris *per diem et noctem*, sed et Dominus, ut universaliter dicam, *custodit te ab omni malo*, hæresum, ne erres de resurrectione mortuorum, de baptismo parvulorum, et de cæteris hæresibus. Quoniam autem indeterminate dixerat *ab omni malo*, ne intelligeretur quod de omni malo corporis custo iret et nr, dat intelligere de quo malo dicat, cum optative addit sic: Dico quod *custodit te ab omni malo*, et hoc jugiter faciat, *custodiat*, scilicet Dominus, non dico e nupus a tribulatione, sed *animam tuam* ab omni errore. Et sic quidem eam *custodiat*, scilicet Dominus per illuminationem gratiæ *custodiat introitum tuum*, id est fidem tuam, in quam jam introisti, vel quæ tibi est introitus ad omne bonum. Initium enim omnium virtutum est, *et custodiat exitum tuum*, id est finem tuum, ne quando de hac vita exibis, aliquo modo a fide dissentias. In exitu quippe multæ occultæ suggestiones et illicitæ a diabolo inferuntur. *Custodiat*, inquam, *introitum*, id est fidem ex hoc nunc, id est ex præsentem tempore incipiens, *et usque in sæculum* futurum perseverans.

IN PSALMUM CXXI.

Psalmi centesimi vicesimi primi titulus. *Canticum graduum*, hoc etiam ut superius exponitur. Po t, uam in fide confirmata est collectio perfectorum, per montes in quos oculos levavit. Quæ collectio quidem secundus gradus est, ostendit etiam in sequenti psalmo se tertium gradum ascendisse, scilicet spem per quam jam in cœlestibus conversatur, de qua spe se lætitiæ asserit habuisse, ut magis auditores ad eandem spem invitet. Ostendit quoque per spei suæ certitudinem plures suæ confessionis homines ad eandem pacem cœlestem jam ascendisse, ad quam spe tendunt, quos orat ut rogent de pace illa; ut illis detur fidelibus qui adhuc in terra degunt.

516 *Lætatus sum*, etc. Ac si dicat: Per hoc quod *oculos in montes levavi*, ad hoc jam deveni quod *lætatus sum in his*, id est in consideratione horum quæ dicta sunt mihi, a Scripturis prophetarum et apostolorum, scilicet, dictum est quod nos fideles post mortem carnis *ibimus in domum Domini*, id est in cœlestem Hierusalem. *Lætatus sum*, inquam, quia *ibimus*. Non solum autem nunc spem habeo nos illuc ituros esse, sed etiam ex quo de hoc *lætatus sum*, *pedes nostri stantes erant*, id est affectiones spei nostræ jam erant firmiter habitantes, o *Hierusalem*, *in atriis tuis*, id est in amplitudine tua; quod est dicere: Ex quo lætati sumus, spe jam in

us habitavimus, quæ pro tui amplitudine atria habere diceris. Cum dicit singulariter : *Lætatus sum*, unam massam esse ostendit; cum dicit *pedes nostri*, plures esse personas ostendit eos qui hic loquuntur. Determinat autem de qua Hierusalem dicat, cum addit : *Hierusalem dico quæ quotidie ædificatur* adeo ex fidelibus de hoc mundo migrantibus, existens non revera civitas, sed *ut civitas*, scilicet dicta civitas per similitudinem, eo quod ex vivis lapidibus fiat, ut civitas ex lapidibus inanimatis. Ne vero intelligeretur hoc dictum esse de aliqua civitate quæ nunc ædificaretur et Hierusalem vocaretur, ad differentiam addit : *Illa Hierusalem dico cujus participatio est ejus*, quod est in ipsum tendens, id est in incommutabilitatem, scilicet quæ illo bono participat quod incommutabile est et æternum. Per hoc datur intelligi Hierusalem cœlestis, cujus cives incommutabilis beatitudinis sunt participes. Ostendunt autem perfecti qui in hoc psalmo agunt omnes fideles prædecessores suos jam in domum Domini ivisse; unde certi sunt quod et ipsi ibunt, sic : *Ibimus*, inquam, *in domum Domini*, et inde certi sumus. *Illuc enim jam ascenderunt* secundum animam, non secundum corpus, *tribus*. Cum dicit *tribus* dat intelligere homines, quia *tribus* hominum dicimus, non angelorum, ac si dicat : *Inde certi sumus nos ascensuros esse*, quia jam illuc generationes hominum *ascenderunt*.

Determinat autem quæ *tribus*, cum addit : *Tribus*, inquam, *Domini*, id est illi homines ascendent, qui regenerati fuerint in Domino ex aqua baptismatis et Spiritu sancto juxta illud : « Qui crediderit et baptizatus fuerit salvus erit (Marc. xvi, 16). » *Tribus*, inquam, *Domini ascenderunt*. Et hoc ut *testimonium Israel* asserit, id est ut Jacob patriarcha testificatus est in visione sua, qui vidit scalam, et eam angelos ascendentes et descendentes (Gen. xxviii, 12). Quod quidem signum erat et rei præteritæ, et rei futuræ. Nam per descendentes, angeli maligni signabantur, qui per superbiam descenderunt; per ascendentes, sancti qui futuri sunt spirituales ut angeli, et ad reparandum casum illorum qui descenderunt sunt illuc ascensuri, et jam quidam ascenderunt. Vel sic : *Illuc ascenderunt tribus Domini* existentes *testimonium Israel*, id est testificantes suo ascensu illud idem quod testificatus est Israel visione, quod est dicere : Illud testificati sunt verum esse in sui ascensione, quod Israel testificatus est in visione. *Ascenderunt*, inquam, *tribus*; et hoc *ad confitendum laudem nomini Domini*, id est ad laudandum Dominum ex consideratione magni nominis ejus, quod est Dominus, quod est dicere : Ad hoc ascenderunt ut perennis laude dilectionis Deum laudent. Inde quoque certi sumus quod *in domum Domini ibimus*, quia *illic jam sederunt sedes*, id est in domo illa jamdiu est quod quieverunt iudices, qui accipiuntur per *sedes*, eo quod iudicium est sedes habere, vel quia sedes Dei sunt, et determinat quando iudices erunt, cum addit : *In iudicio sedes*, id est illæ

sedes quæ cum nondum sint sedes, in iudicio futuro sedes futuræ sunt, quod est dicere : Apostoli illuc jam ascenderunt, et ibi jamdiu quieverunt, qui futuri sunt iudices in die iudicii *super domum David*, id est super Ecclesiam, quæ spiritualis domus est Christi, veri David. 517 Juxta illud Dominicam : « Sederitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel (Matth. xix, 18). » *Domus David*, id est Christi dicuntur et boni fideles et mali, eo quod omnes eisdem spiritualibus sacramentis initiati sint.

Quia dictum erat *tribus*, et *sedes in domum Domini* ascendisse, orat illos qui jam *ascenderunt*, ut rogent pro eis qui adhuc ascensuri sunt, sic : Dico quod *sedes et tribus ascenderunt*. Et vos qui jam ascendistis, *rogate nobis ea quæ sunt ad pacem Hierusalem cœlestis* adipiscendam, scilicet *rogate Deum* ut det nobis qui sumus adhuc ascensuri ea per quæ veniamus ad æternam pacem cœlestis Hierusalem. Postquam eos qui jam ascenderunt invitavit ad rogandum de pace illa, ipsam et perfectorum collectio de pace illa orat, ut auditores orare instruat sic : Dicimus : *Rogate quæ ad pacem sunt*, et nosmet oramus ut *abundantia* sit tandem in futuro *diligentibus te*, o Hierusalem cœlestis, scilicet ut omnes hic adhuc degentes, qui abundantiam, quæ in te est, cupiunt adipisci, utpote diligentes te, abundantiam illam consequantur. Exponit autem de qua abundantia orat, cum addit : Dico *abundantia* sit *diligentibus te*, scilicet *fiat illis pax in virtute tua*, id est per virtutem tuam, scilicet detur illis *pax æterna* per Christum qui est virtus tua, faciens te fortem et inexpugnabilem, sic ut nullus hostium assulus tibi fieri queat. Vel sic : *Fiat illis pax* existendo in *virtute tua*, id est sic detur eis pax quæ in te est, ut etiam perseverent in dilectione divina, quæ dicitur per antonomasiam virtus tua, eo quod dignior sit omni virtute et durabilior. Cum enim omnes hic virtutes habeantur, in futuro sola charitas habebitur. Unde legitur : « Major autem est charitas (I Cor. xiii, 13), » et non parva pax fiat eis, sed *abundantia pacis* detur eis, quæ abundantia est jam in *turribus tuis*, scilicet tanta abundantia detur eis in futuro, quanta est in apostolis jam, qui dicuntur *turres tuæ*, vel propter sublimitatem meritorum suorum, vel quia munimentum fidelium sunt doctrina et patrocinia orationum suarum.

Ostensa lætitia et spe sua et oratione de pace facta, qua intentione hæc egerit ostendit sic : Dixi : *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis, Hierusalem*, et oravi de pace tua, dicens : *Fiat pax*, etc. Et ego de te agens, o Hierusalem, *loquebar pacem*, id est annuntiabam pacem tuam, scilicet quotiescumque de te egi, annuntiavi aliis quanta sit pax tua. *Loquebar*, inquam, *pacem*, et hoc *propter fratres meos et proximos meos*, id est pro utilitate fratrum et proximorum meorum, ut ad hanc pacem tendant. Fratres vocat omnes fideles, eo quod omnes Dei filii adoptivi sint. *Proximos* autem dicit perfectos, qui eis in conformi-

tate sunt proximi, quod ex alia translatione colligitur in qua habetur *amicos meos*. Quoniam autem possunt esse proximi in malo, ad determinandum quos *proximos* hic accipiat, addit sic, scilicet : *Loquebar pacem propter domum Domini Dei nostri* edificandam, id est ad hoc ut magis et magis tendant fideles exemplo mee locutionis ad pacem illam Hierusalem cœlestis, et sic ipsa ædificetur magis magisque, quæ Dei domus est, et sic : *O domus Dei, Hierusalem, quæsi vi bona tibi*, id est acquisivi tibi bonos cives, de quibus ædificata gloriosior fias, et magis honorata.

IN PSALMUM CXXII

Psalmi centesimi vicesimi secundi titulus. *Canticum graduum*. Tertio gradu pertractato, scilicet certitudine spei suæ ad instructionem audientium ostensa, ad eorumdem instructionem quartum gradum se ostendit ascendisse, ad hoc, scilicet, ut iam rationis suæ oculos levet ad attendendum voluntates Domini, ut eas compleat, quod tandem facit donec ei misereatur reducendo, in immortalitatem et impassibilitatem, de qua etiam miseratione orat; unde sic dicit :

Ad te levavi oculos, etc., ac si dicat : *O auditores*, postquam lætati fueritis de hoc quod *ibimus in domum Domini*, levate interiores oculos rationis vestræ ad eum qui habitat **518** in cœlis. Et hoc facite exemplo meo. Postquam enim *lætatus sum*, *levavi oculos meos* interiores, oculos videlicet rationis, *ad te, qui habitas in cœlis*, id est qui dominaris in civibus cœlestis Hierusalem. Quod est dicere : *Oculos rationis levavi attendendo voluntates tuas*, ut eas complem, qui depressi erant, dum ad voluntates meas compleudas attendebam, et dignum erat ut ad te oculos levarem, cum tu sis ille qui in civibus cœlestis Hierusalem dominaris; ad quorum consortium non venirem, nisi oculos ad te levarem. Ostendit autem quod attente oculos ad Deum levaverit duplici similitudine, ut auditores magis ad hoc idem attrahat sic. *Levavi*, inquam, *ad te oculos*. Et ecce, o auditores, in promptu est quam attente ad Deum oculos levaverim, et adhuc levo, quia, *sicut oculi servorum* sunt positi in manibus dominorum suorum, attendentes in ipsas manus, ut quacunque hora dominus eis nutum fecerit, ipsi statim obediunt; et, ut majus quid dicam : *Sicut oculi ancillæ*, quæ magis est subdita et ad obediendum parata, sunt positi in manibus dominæ suæ, attendentes ut ad solum nutum sequatur obedientia, *ita oculi nostri* interiores attenti sunt ad *Dominum Deum nostrum*, ut ei in omnibus ejus voluntatibus obediamus, duraturi in hac servitute *donec misereatur nostri*, in futuro reducens in immortalitatem et impassibilitatem, et de hac servitute eripiens. Orat autem pro hac miseratione sic : *Dico donec misereatur nostri*, et quia confido te miseretum, oro *miserere nostri*; in futuro tandem de servitute hac eripiens, et in perfectum statum nos reducens. *Miserere nostri*, bis ex nimio desiderio ponit. Dico *miserere nostri*, et ne-

PATROL. CLII.

A esse est hoc orare : *quia* hic *repleti sumus despectione*, per *emphasim*, id est adeo despectibiles sumus ut omni repleti despectione videamur. Et non solum ideo necesse est hoc orare quia in corpore sumus despecti, sed etiam, quod majus est, *quia multum repleta est anima nostra despectione*, *visa opprobrium*, id est digna opprobrio, *abundantibus in terrenis divitiis*, id est divitiis hujus sæculi, et *visa superbis*, id est eisdem abundantibus, qui de divitiis suis superbifunt, *despectio*, id est digna despectione, quod est dicere : Anima nostra despicitur et opprobrio digna esse judicatur a superbis divitiibus hujus sæculi, dum stulta et insana dicitur, eo quod mundana spernat.

IN PSALMUM CXXIII.

B Psalmi centesimi vicesimi tertii titulus. *Canticum graduum*. Quarto gradu de attentione voluntatum Dei ostenso, de quinto gradu agunt perfecti, scilicet ut cum propter attentionem suam tententur de ea attentione revocari, id est a detractoribus vel a blandis deceptoribus, et non possint; hanc constantiam non sibi, sed Domino ascribant, et hoc idem facere omnes illos qui Israël esse desiderant instruunt.

Nisi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, etc.; ac si dicat : Cum ad Deum oculos attentos habuerim, et inde vellent me revocare detractores et blandi deceptores, et non possent, dixi hoc non ex me, sed ex Domino esse quod sic attentus eram. Qua de re exemplo mei quicumque jam oculos ad Deum levans est Israël, et tentatus fuit revocari frustra, non hoc sibi ascribat quod sic constans fuit, sed *Israel nunc*, id est indilate dicat et ore et mentis reputatione : *Nisi ideo remansisset, quia Dominus erat in nobis* secundum auxiliantem gratiam, *nisi quia Dominus erat in nobis*, inquam, *cum exurgerent homines in nos, forte vivos deglutissent nos*. Notandum quod hoc quod bis ponit *nisi quia Dominus erat in nobis*, vel ex nimia exsultatione et affectione facit, vel ad hoc ut singula singulis respondeant, sic : *Nisi quia Dominus erat in nobis, cum homines maligni exurgerent in nos* blandis verbis et deceptoribus, tentando nos ab attentione nostra revocare, *deglutissent nos*, id est incorporassent nos sibi vivos, id est scientes et prudentes in peccando. D Et hoc fecissent forte, id est subito, et ex improvise, **519** ut non esset nobis potentia evadendi. Licet scientes deglutiremur, vel forte, id est sicut facti fuissetus absque ratione. Et *nisi quia Dominus erat in nobis, cum irasceretur furor eorum in nos*, id est cum detractores et maledici furentes irascerentur contra nos, et detractionibus et maledictis verbis, *aqua absorbuisset nos*, id est ipsi existentes similes aquæ diffuendo hac et illac per illicita, vel in hoc quod me nitebantur submergere, ut aqua, absorbuissent nos, id est incorporassent sibi; et hoc forsitan. Istud forsitan tale est quale superius forte. *Absorbuissent*, inquam, *nos, nisi quia Dominus erat in nobis*. Cæterum quia *in nobis* fuit *pertransivit*, id est evasit anima nostra torrentem, id est amara et

detractoria eorum verba ad similitudinem torrentis, **A** cum impetu fluentia, ne nos revocare possent. Dico *pertransiit*, et hoc *forsitan* dico, id est timide pro magnitudine periculi in quo fui, et dubitans an in quolibet offenderim. Per hoc instruit auditores semper timidos esse de casu, ut « qui stat videat ne cadat (1 Cor. x, 12). » « Beatus enim homo qui semper est pavidus (Prov. xxviii, 14). »

Pertransiit, inquam, *anima nostra torrentem*, et utinam *anima nostra pertransisset*, sic ut in nullo offendisset, *aquam intolerabilem*, quantum ad fragilitatem nostram, non quantum ad auxilium gratiæ divini. *Aquam et torrentem* pro eodem habet. *Pertransiit*, inquam, *anima*, unde *benedictus*, id est magnificatus et laudatus sit *Dominus, qui non dedit nos dentibus eorum*, id est corrosionibus detractorum et maledictorum eorum *in captionem*, id est in incorporationem, scilicet non permisit ut nos incorporare sibi possent per detractores et maledicta sua. Non solum autem *liberati sumus* a dentibus; sed etiam *anima nostra* existens cauta, *sicut passer*, qui cautus est ad laqueos evitandos, *erepta est de laqueo venantium*, id est de deceptoris blanditiis mundanorum, per quas me sibi capere nitebantur et conformare, sicut venantes decipiunt laqueo feras aut volucres. Et non sic est *anima erepta* quod unquam illaqueata fuerit, sed ita quod *laqueus ille contritus est*, id est inefficax ad nos capiendos et illaqueandos, a similitudine contriti laquei, qui impotens est ad illaqueandum. *Et quia contritus est, nos liberati sumus* inde, ne posset nos decipere. Et hoc non fuit ex nobis, sed hoc *adjutorium nostrum* contigit in nomine Domini, id est per honorem Domini, scilicet, per misericordiam Domini; contuitu enim misericordiae suae ipse a fidelibus honoratur; ideoque honor ejus dicitur. Nomen vero pro honore positum saepius invenitur, quod est dicere: Quia *liberati sumus*, per *adjutorium* misericordiae Domini contigit, vel sic: *Adjutorium nostrum* contigit in nomine Domini, id est in occasione honoris Domini; scilicet ideo adjuti sumus, quia Dominum omni modo honorare satagemus. *Domini dico qui fecit caelum et terram*, id est praelatos et subditos. Et quoniam adeo potens est quod *caelum et terram fecit*, ad adjuvandum nos potens esse comprobatur.

IN PSALMUM CXXIV.

Psalmi centesimi vicesimi quarti titulus. *Canticum graduum*. Gradu quinto pertractato, hoc, scilicet ut omnem constantiam suam non sibi sed Domino ascriberent, de sexto agitur, scilicet postquam ad hoc constantiae devenitur, ut revocari nequeant ab attentione; et hoc non sibi sed Domino ascribunt, debent etiam ad hoc ascendere ut in solo Domino confidant, omni saeculari confidentia postposita. Ad quam confidentiam perfecti qui hic agunt auditores invitant, ostendendo quid utilitatis ex hac confidentia contingat.

Qui confidunt in Domino, etc.; ac si dicat: Non solum *oculos meos ad Deum levavi*, et non solum

dixi: *Nisi quia, Dominus erat in nobis*, sed etiam altius ascendi, ut in solo Domino confidam, omni saeculari confidentia sprete. Ideoque vos quicumque Israel estis, et jam hos quinque gradus ascendistis, adhuc altius ascendite, ut in solo Domino confidentis, et hoc bono vestro facietis. *Populus enim qui confidit in Domino*, **520** et non in saecularibus, *non commovebitur in aeternum* a proposito suo bono, neque per prosperitatem, neque per tribulationem adversitatem, *sicut mons Sion*, id est Christus, super quem montem Sion omnes existentes fundantur et ei innituntur, non potuit aliquo modo a stabilitate sua commoveri. Quod est dicere: Constans erit et immobilis, sicut Christus immobilis existit, non ut tantam habeat constantiam quantum Christus habuit, sed, in quantum possibile est, erit ei in constantia conformis. Determinat autem qui sit populus in Domino confidens, ne quis se temere iudicet hanc confidentiam habere, cum ea careat, sic: *Populus, inquam, qui confidit non commovebitur*, et haec esse confidentem affirmo *qui jam spe et bonae vitae conversatione habitat in Hierusalem caelesti*. Unde dicit Apostolus: « Nostra conversatio in caelis est (Phil. iii, 20). » Et ideo populus confidens *non commovebitur*, quia *montes sunt in circuitu ejus*, id est apostoli et caeteri sancti, qui jam de hac vita discesserunt, dicti montes propter sanctitatis suae sublimitatem, sunt *in circuitu ejus*, id est in munitione ejus, protegendo eum meritis et orationibus suis a laesivibus hostium visibilium et invisibilium, a similitudine patrocinantium militum, qui in circuitu ejus habet existentes eum ab hostibus instantibus protegent.

Et etiam Dominus est in circuitu populi sui, protegendo eum auxilio gratiae suae, *ex hoc nunc incipiendo*, et *usque in saeculum* perdurando, et vere *non commovebitur, quia*, etsi ad horam permittat Dominus peccatores justis dominari et eos flagellare, tamen *non relinquet diu Dominus virgam*, id est flagellationem vel dominationem *peccatorum super sortem*, id est super electionem *justorum*, id est super justos electos ad salvationem, ideo ut ipsi *justi non extendant manus suas*, id est non promoveant affectiones suas ad iniquitatem; ac si dicat: Si ultra **D** modum patiendi permitteret Deus peccatores justis dominari, et eos tribulationibus affligere, utique commoverentur, et ad iniquitatem promoverentur. Ut ergo non solummodo non male operentur, sed nec etiam eorum affectiones ad iniquitatem extendantur, contemperat Deus tribulationes ad modum patientiae ipsorum, ut non permittat ipsos peccatores eis ultra modum dominari, et tribulationibus eos affligere. Unde Apostolus: « Non patietur vos tentari supra id quod potestis (1 Cor. x, 13). » Orat autem de hoc quod enuntiavit, sic: Dixi, o Domine, quod non relinques *virgam peccatorum super electos justos*, et ita sit, o Domine, *benefac bonis et rectis corde*, auferendo ab eis *virgam peccatorum*. Bonos vocat bene operantes, rectos corde vero, eos qui cum bene

operari nequeant, saltem bene operandi voluntatem habent. Sortem pro electione ponit, eo quod forte fiat electio; virgam vero, pro flagellatione, quia in ea flagelletur, sive per virgam sceptrum accipimus; per sceptrum autem, regnum, eo quod regni sit signum. Quod ex Hebraica translatione colligitur, ubi habetur *sceptrum*. Ostendit autem damnationem illorum qui a bono proposito commovebuntur, ut per hoc ab hujusmodi re deterreat auditores, sic: Dico quod *non relinquet Dominus virgam peccatorum*, diu *super electos justos*; sed ab eis cito auferet ipsam virgam. *Declinantes autem*, id est deflectentes se a justitia sua, *in obligationes*, id est iniquitatem, quæ est eis obligatio et catena ad mortem, *adducet Dominus in futuro in damnationem* justo iudicio suo, *cum operantibus iniquitatem*, id est cum illis qui eos faciunt declinare. Ideoque per antonomasiam dicuntur operantes iniquitatem, quod est dicere: In eandem damnationem adducuntur, in quam et iniqui, quibus conformantur. Unde propheta: « Si averterit se justus a justitia sua, nunquid vivet? (Ezec. xviii, 24.) » *Dominus*, inquam, *adducet declinantes* ad damnationem. *Dominus* dico qui erit *Israel pax æterna*, *pax* dico existens *super ipsum Israel*, cui, scilicet Israel gratuita dilectione subijciatur, et sine fine constabitur.

IN PSALMUM CXXV.

Psalmi centesimi vicesimi quinti titulus. *Canticam graduum*. Ostensa confidentia, quæ sextus gradus est, agunt quoque de septimo **521** gradu perfecti, scilicet quod ad hoc jam devenerunt ut de captivitate conversi sint in libertatem, per quam consolati sunt et lætitia repleti et magnificati. De qua etiam orant ut magis et magis eam assequantur, cum in ea semper crescere possint. Per hoc autem exemplum auditoribus dant, ut ad hanc libertatem magis magisque tendant. Captivitatem vero dicimus quando fideles Deo timore pænæ et ex auctoritate jubentis Domini serviunt. Qui quidem non servirent, nisi pœnam ab eis peccantibus removendam certi essent, et auctoritas jubentis non esset, a similitudine servorum et captivorum, qui potius serviunt timore et auctoritate jubentis domini quam amore. Hujusmodi vero captivitas ex dilatione in libertatem convertitur, cum fideles tanta sunt erga Deum charitate succensi, ut non jam ex timore, sed ex sola serviant dilectione et aine aliqua difficultate; qui nihilominus servirent si nullam pœnam de peccatis imminere cognoscerent, a similitudine liberorum, qui serviunt spontanei, non aliqua necessitate coacti.

In convertendo Dominus, etc. Hanc nimirum versum cum quodam ordine incipiat, hoc ordine omisso alio ordine finit. Cum enim principium sic ponat: *In convertendo Dominus captivitatem Sion*, et post deberet addere factus est magnificatus, vel, factus est gloriosus, vel aliquid tale, quod priori positioni conveniret, hoc positionis ordine dimisso, ponit aliam positionem, quæ priori cohærere non videtur; ponit enim *facti*

sumus sicut consolati. Idcirco vero istud facere videtur, ut innuat quia hoc quod incepit et dimittit, ex hoc quod in sequentibus ponitur, evidens est et manifestum. Quod etiam, ob hoc dimittit quoniam non attinet ad suæ propositum intentionis. Est autem constructus hujus versus æque valens ac si talis constructio poneretur: O vos qui jam ad confidentiæ gradum ascendistis, exemplo nostro ad hoc pertingere nitimini, ut captivitas vestra in libertatem convertatur, et sic statis consolati et læti sicut et nos. Nam *in convertendo Dominus captivitatem nostram*, id est cum Dominus misericorditer convertit captivitatem nostram in libertatem, per ipsam libertatem *facti sumus sicut consolati*. Consolationem dicit ipsam tristitiæ remotionem qua desolantur; cum timore pænæ servirent, sæpe nempe tunc pro servitii gravitate tristitia urgebantur. Idcirco ponit non *consolati*, sed *sicut consolati*, quia hæc consolatio dicenda est, sicut consolatio, id est umbra consolationis, ad comparationem consolationis futuræ, quæ dignior erit. Cum dicit *in convertendo*, illud insinuare videtur quod non longe post conversionem, sed mox in ipsa conversione facta est consolatio.

Tunc autem in hac scilicet conversione, repletum est gaudio os nostrum interius, mens scilicet qua cum Deo ore ad os loquimur. Et non solum interius, sed et *lingua nostra exterior*: per emphasim dico, repleta est *exultatione*, id est verbis exultantibus, quibus Deum assidue laudamus de nostra conversione. Cum autem captivitas nostra conversa sit, et nos *facti sumus consolati*, et *gaudio et exultatione repleti, tunc dicent inter gentes*, id est ideo continget quia quidam inter gentes existentes, id est quidam ex incredulis gentiliter viventibus, magnificationem nostram considerantes, adinvicem dicent: *Vere Dominus magnificavit cum eis facere suum*, id est cum prius in eis operatus esset obedientiam, illam scilicet obedientiam, quæ est facere suum, id est opus suum, quam cum eis operatus est, scilicet quam ipsi per liberum arbitrium operati sunt, et Deus cum eis per adjuvantem gratiam operatur; *magnificavit*, id est magnificam et mirabilem fecit. Ita videlicet ut cum ex timore obedissent prius, nunc ex solo serviant et obediant amore. Istud *tunc* quod initio hujus versus est positum causativum est, idem valens ac si *ideo* poneretur. Positis verbis ipsarum gentium, quæ de ipsorum facient magnificationem, ipsarum verba ex nimia lætitia ad Dei laudem concedunt sic: Quidam, inquam, inter gentes dicent: *Magnificavit Dominus facere suum cum eis*, et verum dicent: *Magnificavit 522* namque *Dominus facere suum nobiscum*, et ideo *facti sumus lætantes*, et exterius in lingua, et interius in ore. Ut autem magis magisque lætemur, oramus, *converte, Domine, secundum intentionem, captivitatem nostram* in libertatem, scilicet cum jam sit conversa, ut jam libertatis amore obediamus, intentius *converte* ut magis libertatis amore obediamus, vel *converte* secundum perseverantiam.

Converte, inquam, captivitatem in libertatem, quæ sit sicut torrens in austro, id est in tempore austri. Sicut enim austro stante, qui nivem et glaciem resolvit, torrens quilibet ex ipsa nivium et glaciei resolutione crescit, et sic cum impetu fluens omnia obstantia propellit, sic et libera obedientia nostra per Spiritum sanctum crescens, qui omne vitiorum gelu dissolvit et in nobis charitatis fervorem accendit, ad Hierusalem cœlestem cum bonorum operum impetu tendit et omnia sæcularium voluptatum impedimenta propellit. Spiritus autem sanctus auster congrue potest dici, eo quod corda, vitiorum gelu obdurata, sæpius ardore charitatis accendit. Unde in Canticis : « Surge, aquilo ; et veni, auster (Cant. iv, 16), » etc. Quoniam de intentione conversionis captivitatis in libertatem oraverat, posset dici : Quare optas hujusmodi libertatem, quæ nec etiam dicenda est libertas, cum plures, in hac obedientiæ libertate positos, tot oporteat tribulationes pati? Ad quod sic addit : Bene hoc opto. Si enim pro hujusmodi obedientia tribulationes occurrerint, non est ab obedientia desistendum, sed eo amplius in ipsis tribulationibus sunt bonæ obedientiæ opera seminanda. Qui enim hic *seminant* bona opera in *lacrymis*, id est in tribulationibus, quæ lacrymæ dicuntur eo quod tribulationum causæ sunt, in futuro *metent* beatitudinis æternæ remunerationem, et hoc cum *exsultatione*, a similitudine ruricularum, qui cum labore *seminant* quod cum gaudio metunt, et ideo quoque in tribulationibus opera bona seminanda sunt, ut cum gaudio in futuro metantur, quoniam sancti Patres, nostri prædecessores, *euntes* hic ad mortem *ibant et flebant*, id est ibant ad mortem cum fletu, scilicet passione tribulationum, quæ per fletum accipiuntur, eo quod fletus causæ sunt. *Ibant*, inquam, cum fletu, *mittentes* tamen *semina sua*, id est opera bona. *Venientes autem* ad patriam cœlestem, et secundum corpus et secundum animam in resurrectione, qui fuerunt in tristitia tribulationum, *venient cum exsultatione* perpetua, *portantes manipulos*, id est habentes maximum pondus æternæ gloriæ, quod innuitur per hoc quod dicit *portantes*. De magna nempe re, consuevimus dicere portare. Dicitum est autem a similitudine cultoris, qui in tempore messis cum exsultatione maxima seminum suorum manipulos portat. Unde Dominus in Evangelio dicit : « Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum (Matth. v, 10).

IN PSALMUM CXXVI.

Psalmi centesimi vicesimi sexti titulus. *Canticum graduum Salomonis*. Quod est dicere : Psalmus iste est *canticum graduum* hoc, ut superius exponitur. *Canticum* dico *commonitorium Salomonis*, id est mittens nos ad Salomonem, illum David, regem Israel. Adhortatur namque nos sui evidentia, ut, postquam ad libertatem ascenderimus, ne tunc postea nos non posse ulterius cadere confidamus, et sic insolescentio cadamus; illud semper habentes

præ oculis mentis, quod si Salomon, qui tantus vir et tam sapiens et etiam propheta exstitit, in idolatriam cecidit, multo magis nos longe minores possibile est cadere. Et sic semper de casu solliciti sumus, et in humilitate persistamus, illud pro certo reputantes quod semper ad casum proni sumus, sed quod stamus, Domino custodiente stamus. Hæc autem cadendi sollicitudo, in humilitate octavus gradus est. Est autem in hoc psalmo vox eorumdem perfectorum, qui in superioribus gradibus agunt, ostendentium ad generandam in nobis sollicitudinem, quod sicut aliquis Dei domus nequit effici, nisi Deo ædificante, nisi Deo custodiente, ita postquam ædificatus est, stare nequit.

523 *Nisi Dominus custodierit*, etc. Versus iste primus ad probationem sequentis præmissus est. Unde palam est, consequens versus primo loco sic exponendus est : Dicunt perfecti, qui hic agunt, auditoribus : O vos fideles, quorum jam captivitas in libertatem conversa est, semper de casu solliciti estote, illud reputantes, quod, per vestri custodiam, impotentes estis ad standum. *Nisi enim Dominus per gratiam custodierit civitatem*, id est unumquemque perfectum fidelem, qui Dei civitas dicitur, eo quod abundat multiplici copia virtutum, sicut civitas frequentia civium : *frustra*, id est inutiliter, *vigilat*, id est vigili ratione nititur, *qui custodit eam*, id est quicumque putat eam a casu custodire, sive sit aliquis prelatus, ad quem pertinet invigilare custodiæ subditorum, sive sit ipsa eadem civitas. Inde vero certum est quia, nisi Domino custodiente non potest civitas custodiri, quoniam imprimis *nisi Dominus ædificaverit domum*, id est nisi Dominus per fidem et peccatorum remissionem et virtutes ædificaverit unumquemque fidelem domum, in qua ipse spiritaliter inhabitaret, *in vanum laboraverunt* prædicatores prædicando, *qui adhuc jugiter ædificant eam*, jam in magna parte ædificatam. Et etiam ipsimet qui domus sunt, nunc in *vanum laboraverunt* bono operi vacando, qui se adhuc jugiter per liberum arbitrium et opus bonum Deo domum ædificant. Quod est dicere : Non potuit domus ædificari nisi Domino ædificante.

Quoniam igitur, o auditores, licet civitas sitis, adeo tamen debiles estis ut non possitis stare nisi Domino custodiente (semper enim hic proni estis ad casum), *vanum est vobis ante lucem*, id est ante aliam vitam, quæ dicitur lux per antononasiam eo quod in ea perfecta erit illuminatio, *surgere in confidentiam non cadendi*. De sollicitudine cadendi in qua debetis hic semper humiliari; *sed postquam sederitis*, id est postquam in hac vita finitur sessio vestra, id est humiliatio vestra : humiliati enim estis hic mortalitate et passibilitate, quæ adhuc sunt pesca peccati, post finem, inquam, sessionis, postquam ad exaltationem immortalitatis et impassibilitatis venistis, tunc tandem *surgite* de sollicitudine ad confidentiam. Tunc enim dono gratiæ divini sic confirmabimini ut ulterius cadere non possitis. Sessio pro

humiliatione ponitur, eo quod sedentes humiles et imi sunt corpore, quantum ad corporis habitudinem. Vos, inquam, *postquam sederitis, surgite, qui hic manducatis panem doloris*, id est qui hic reficimini dolore jugiter ut pane, scilicet quibus jucunda refectio est dolere hic de peccatis jugiter, sicut panis jucunda refectio est et assidua. Unde Dominus: « Beati qui nunc fletis, quia ridebitis (*Luc. v, 21*). » Determinat autem quando surgent, sic: *Surgite, inquam, postquam sederitis*. Tunc autem illud erit quod surgetis, cum Dominus dederit omnibus dilectis suis somnum, id est requiem æternam, quæ per somnum accipitur, eo quod homines in tempore somni quiescunt. Ne vero requies illa nimis videretur esse differenda, ad consolationem expectantium addit sic: Dabit, inquam, *dilectis suis somnum*, id est requiem. Quæ requies non diu differetur, sed ecce post breve tempus dabitur *hæreditas Domini*, id est indilate dabit Dominus perseverantibus requiem illam hæreditario jure possidendam. Unde in Apocalypsi: « Adhuc sustinete modicum tempus, donec impleatur numerus fratrum [conservorum] vestrorum (*Apoc. vi, 11*). » Illud nempe recte breve, et modicum judicatur, quod quandoque sine claudendum est.

Determinat vero de quo Domino dicat, sic: *Ecce, inquam, hæreditas Domini*, scilicet ecce *merces filii*, antononastice, id est ecce hæreditas illa quæ erit merces, quam Dominus Filius daturus est legitime certantibus, vel quæ hæreditas est merces Filii, scilicet quam ipse Filius hæreditario jure jam possidet. Determinat quoque de quo filio dicat, sic: Filii dico, *fructus ventris virginalis existentis*, scilicet qui filius, de beatissimæ Mariæ virginali ventre progrediens, ipsius Virginis et totius generis humani fructus, id est utilitas exstitit. **524** Quod sane mulier illa cognovit, quæ extollens vocem de turba: « Beatus, inquit, venter qui te portavit (*Luc. xi, 27*). » Fructus quippe illud quod utile est vocare consequemur.

Quoniam autem fideles jam in libertatem conversos humiliaverat, dicendo: *Nisi Dominus custodierit, et vanum est vobis*, etc., ne viles ideo viderentur, eos etiam commendare intendit sic: Quamvis dixerim *vanum esse surgere ante lucem*, fideles illos quorum captivitas conversa est jam in libertatem, tamen non idcirco viles esse judicentur.

Nam sicut sagittæ in manu potentis, id est in manu robusti sagittarii efficaces sunt ad interficiendum; *ita filii excussorum*, id est fideles isti existentes filii apostolorum validi sunt ad perimendum malos prædicatione sua, in hoc quod mali sunt. Excussores quippe apostoli congrue dicuntur, eo quod prædicatione sua fideles ex ore diaboli lupi rapacissimi et a massa perditorum excusserunt, a similitudine militum strenuorum, qui, per violentiam, prædam ab hostibus excutiant et a similitudine messorum, qui vulgo dicuntur excussores, eo quod grana a paleis verberibus excutiant. Non solum autem fideles

A jam liberi facti, validi esse comprobantur, quia *filii excussorum* sunt, sed per hoc quoque quoniam cum ipsi sint *filii excussorum*, *beatus vir* ille et hic et in futuro, *qui implebit opere desiderium suum ex ipsis*, per exemplum et doctrinam acceptum, *desiderium*, scilicet bene operandi. Cum enim virum hunc per eos constet esse beatum, procul dubio præcipue palam est illos esse beatos. In hoc autem apparebit vir ille beatus, quia *non confundetur*, id est non erubescet superatus, cum disputando loquetur inimicis suis, infidelibus et hæreticis, *in porta*, id est in manifesto. Quod sane per hanc positionem intelligitur, quæ est *in porta*, eo quod in portis civitatum manifesta judicium cives facere consueverunt, vel sic: *Cum loquetur inimicis suis disputando in porta*, id est sicut non sint inimici extra portam, sed ut sint *in porta*, id est in fide quæ porta est et ingressus ad cæteras virtutes.

IN PSALMUM CXXVII

Titulus centesimi vicesimi septimi. *Canticum graduum*. Ostenso hoc, quod, nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam, unde sollicitudo cadendi oriri debet, quæ octavus gradus est, de nono gradu in sequenti psalmo perfecti agunt, qui talis est, timere scilicet Dominum casto timore, id est eum diligere sic, ut timendo in viis ejus ambuletur. Qui nimirum timor ea consideratione habendus est, quod nullus stare potest, nisi Domino custodiente. Ad quem timoris gradum, perfecti qui in hoc psalmo agunt auditores invitant; ostendendo et hic et in futuro beatos esse illos qui timent Dominum. Notandum autem quod etsi in aliquo aliorum graduum superiorum castus timor accipi potest, in hoc tamen differt, quoniam hic timor ille accipitur, qui ea habetur consideratione quod nullus potest stare nisi Domino custodiente.

Beati omnes, et hic et in futuro, *qui timent Dominum*; ac si dicat: Quandoquidem, ut in priori psalmo dictum est, nullus potest stare nisi Domino custodiente, vos, qui jam ad hoc ascendistis, ut cognoscatis nullum posse stare aliter, hac consideratione timete Dominum casto timore, id est diligit eum. *Beati enim omnes* et hic et in futuro *qui timent Dominum*, et illi, inquam, *qui* sic eum timent, quod *existentes in viis ejus*, id est in præceptis ejus quæ sunt viæ ad vitam, *ambulant*, id est promoventur in ipsas vias, complendo eas perseveranter. Facit autem apostropham ad quemlibet ipsorum auditorum, ut magis eum incitet ad hunc timorem, ostendendo quæ utilitas in futuro et hic ex isto timore continget. Dico quod *beati omnes qui timent Dominum*. Et ecce quam beatitudinem in futuro et hic habebis tu quicumque, si eum timueris. Vere hic *beatus es* jam spe, et in futuro *bene tibi erit*, id est beatus eris ipsa rei experientia. *Beatus es*, inquam, hic jam spe, et *bene tibi erit* **525** in futuro, quia *manducabis labores manuum tuarum*, id est reficieris spiritaliter laboribus *manuum tuarum*, id est æterna beatitudine, quam

acquires laboribus bonorum operum tuorum, a similitudine strenui laboratoris, qui, manibus in ætate laborando, acquirit unde in hieme pascatur. *Beatus* es etiam in præsentī, quoniam *uxor tua*, id est sensualitas tua, quæ subdita erit rationi, ut *uxor viro*, ideoque *uxor dicitur*, erit *abundans* bonis operibus, *sicut est vitis abundans racemis*. *Uxor*, inquam, *tua erit abundans*, et hoc in *lateribus domus tuæ*, id est in officio laterum domus tuæ, in officio membrorum scilicet, quæ dicuntur latera corporis, quod est domus animæ, eo quod exteriores partes corporis sunt, et ipsum corpus ambientes, sicut latera domus exteriora sunt domus, partes et ipsam domum ambientes. Membrorum nempe officio sensualitas opera bona fructificat, a similitudine ^U vitis, quæ in aprico laterum domus existens, magis fructifera est.

Notandum autem quod, dum rationalitati sensualitas subjicitur, utraque in quiete est; prævalente vero sensualitate, utraque de quiete sua expellitur: quod præmonstratum est in Adam et Eva uxore ejus. Dum Adam Evæ prævaluit, uterque in paradiso mansit; cæterum, postea Adæ Eva prævalente, de paradiso expulsus est uterque. *Uxor*, inquam, erit *abundans* filiis, id est operibus bonis, et *filiis tui* qui de uxore illa generabuntur, bona opera scilicet erunt, sicut *novellæ olivarum*, id est similes novellæ olivæ. Sicut enim novella olivarum, quæ parva est, paulatim in adultam olivam excrevit, ita et bona opera, in pace concordiæ ecclesiasticæ facta, paulatim per hanc pacem excrevit, donec ad illam pacem perfectam æternæ patriæ pertingere fideles faciant. Per olivam nimirum congrue pax accipitur, eo quod oliva signum pacis sit. *Filii*, inquam, *tui* existentes in *circuitu mensæ tuæ*, id est in circuitu Christi, qui mensa tua est, id est refectio tua spiritalis. Quod est dicere: Illos filios tuos dico comparabiles esse novellæ olivæ, qui in *circuitu* Christi sunt, id est ad Christum intendentes, et ad ejus honorem procreati. Et est dictum a similitudine filiorum, in circuitu paternæ mensæ existentium, ut inde alantur. Dixi quod ille qui timet Dominum labores manuum suarum in futuro manducabit, et hic *uxor* ejus erit *abundans sicut vitis*, et *filiis ejus sicut novella olivarum*. Ecce igitur sic, sicut in præsentī ostensum est, *benedicetur*, id est beatificabitur *homo ille qui timet Dominum* casto timore. Quare, o tu quicumque auditor, time Dominum. Quod si feceris, *benedicat tibi Dominus*, id est exaltet te beatitudine. Et hoc contingat *ex Sion*, id est ex hoc quod tu eris Sion, speculans futura, non attendens præsentia. Et hoc quidem modo *benedicat te*, quod hic *videas visu mentis omnibus diebus vitæ tuæ bona Hierusalem* cœlestis, id est bona similia bonis Hierusalem, ut videlicet a vitis quiescas, Dei dilectione exardescas, ad similitudinem civium Hierusalem, etsi non adeo perfecte. Unde Prosper: Est in hac vita multis requies data sanctis. *videas* hic, inquam, *bonu Hierusalem*. Et in futuro videas ipsa rei expe-

riencia *filios filiorum tuorum*, id est filios generandos a filiis tuis, scilicet remunerationem bonorum æternorum, quæ dicuntur filii filiorum, id est operum bonorum, eo quod ab ipsis procedent, ut filii a patribus. Exponit autem, quid dicat filios filiorum, sic: Videbis, inquam, *filios filiorum*, scilicet *pacem* æternam dandam *super Israel*, id est dandam a superiori dispositione Dei, illis qui hic sunt Israel; quam pluraliter voco filios, cum sit una propter plures eam participaturos.

IN PSALMUM CXXVIII.

Titulus centesimi vicesimi octavi. *Canticum graduum*. Postquam ad timorem, qui nonus gradus est, auditores perfecti invitaverunt, quia timor iste otiosus esse non potest, sed timorem hunc bona operatio comitatur; quæ quidem beata merces est **526** hujus timoris, quæ a Domino, ut in præcedenti psalmo ostensum est, timentibus multiplicatur, et pro hac sane bona operatione et timore, sæpius ab infidelibus aut a falsis fidelibus tribulationes corporis suboriuntur: adhortantur perfecti in hoc psalmo agentes auditores ad constantiam insuperabilem, ne deficiant in his tribulationibus; quæ constantia quidem decimus gradus est, sed usque adeo in timore casto et opere bono constantes sint ut exemplo ipsorum perfectorum veraciter dicere possint:

Sæpe expugnaverunt me, etc., ac si dicant: Adhortati sumus fideles quosque ad timorem, et ad ambulandum bene operando in viis Domini. Cæterum, quoniam hujus rei occasione tribulationum impugnationes a peccatoribus orientur, adhortamur quoque fidelem quemque, qui, postquam ad hoc timoris et bonæ operationis ascenderit, Israel sit, ne in istis impugnationibus deficiat; sed adeo constans sit quod nunc, id est statim indilate veraciter ad Dei laudem et gratiarum actionem dicat, postquam superari non poterit: *Sæpe expugnaverunt*, id est impugnaverunt *me*. Non ponit autem qui sint impugnatore; constat enim bonos non a bonis, sed a malis solummodo impugnari. Impugnaverunt, inquam, *me*. Et hoc contigit *a juventute mea*, id est ideo *me* impugnaverunt quia veterem hominem cum actibus suis exueram, et novum hominem, qui ^D secundum Deum creatus est cum actibus ejus induendo, per ipsius novi hominis timorem et bonam operationem juvenis factus fueram. Vel *a juventute*, id est a tempore juventutis, scilicet a tempore fortitudinis meæ adeptæ per timorem et cæteros gradus superiores, quæ per juventutem accipitur, eo quod in juvenibus inest fortitudo præcipua. Facit autem apostropham ex gratulatione nimia, et ut addat sic: *Sæpe*, inquam, *expugnaverunt me a juventute mea*; et ideo sæpe, etenim non potuerunt *mihī* imprimis prævalere. Hoc autem totum est ac si diceret: *Sæpe impugnaverunt me a juventute mea*, et nullo modo potuerunt *mihī* prævalere. Exponit autem qui impugnaverunt et quomodo impugnaverunt, et quid per impugnationem effecerunt, sic:

Impugnaverunt, inquam, et hoc modo quidem vide-
licet, *supra dorsum meum fabricaverunt peccatores*,
antonomastice. Per dorsum datur intelligi, quoniam
et super cætera membra fabricaverunt. Cum ponit
supra dorsum fabricaverunt, denotat vehementiam
flagellationum; quod ita, scilicet jugiter et vehemen-
ter ejus flagellationi vacaverunt, sicut fabricatores
qui vehementer et assidue incudem malleis in
fabricatione contendunt. Denotat quoque, per dor-
sum, quod pars est corporis, quod eum solum in
corpore impugnaverunt, et quia aliquid in ipsa im-
pugnatione effecerunt; a similitudine fabricantium,
qui aliquid fabricando efficiunt.

Ostendit ergo quid per impugnationem effecerunt,
addendo sic: *Fabricaverunt*, inquam, *supra dorsum
meum*, et fabricando *prolongaverunt iniquitatem
suam*, scilicet cum eorum iniquitas magna esset,
quando solam habebant impugnandi voluntatem,
eum jam flagellando *supra dorsum meum fabricave-
runt*, tunc *iniquitatem suam prolongaverunt*, id est
majorem fecerunt. Perjus enim est male facere
quam tantum male velle. Est autem positum a simi-
litudine ferri, vel cujuslibet æris, quod fabricando
prolongatur et extenditur. Cum dicit *iniquitatem
persecutorum prolongatam*, ex opposito docet sui
ipsius patientis justitiam per eandem fabricationem
prolongatam. Quoniam ergo *fabricaverunt et prolon-
gaverunt, Dominus* qui, cum sit Dominus omnipotens
est et justus, et ideo justitiam facere debet, in
futuro *concidet cervices peccatorum*, id est concidet et
in æternum destruet ipsos peccatores propter cer-
vices, id est propter cervicositates eorum, scilicet
propter superbias quæ per cervices intelliguntur,
eo quod in cervicem elevatione denotantur.
Ne vero peccatores concidantur, *confundantur*
bona erubescant de superba **527** actione sua,
et sic *convertatur retrorsum post nos*, ut imi-
tatores nostri fiant omnes illi peccatores qui
oderunt Sion, id est qui non ex merito, sed ex odio
persecuti sunt nos existentes Sion. Quia si converti
noluerint, concedo de eis quod justum est, scilicet
*fiant justo judicio Dei aridi ab omni virtute ante
quam de hac vita evellantur*. Et non quoquo modo,
sed *sicut fenum tectorum, quod priusquam ab ali-
quo evellatur, ex toto aruit per se*, utpote nullum
habens terræ fundamentum. Sic et ipsi vero, fun-
damento Christo carentes, etiam in vita degentes
interius exarescant. Per hoc autem eos ab iniqui-
tate eorum deterret. Cum dicit *priusquam evellatur*,
innuit peccatores de hac vita non volentes migrare,
sicut justos, sed evellendos esse, id est vi quâdam
extrahendos esse et invitos.

Fiant, inquam, *sicut fenum tectorum. De quo
feno*, quia inutile est, non implebit manum suam qui
metet, id est messor messium spicas et alia fena
utilia colligens, non colliget ex hoc feno aliquan-
tulum ut inde manum impleat. Et non implebit ex
eo *sinum suum* ille qui *manipulos alterius utilis
feni vel messium colliget*, id est non colliget inde

A multum, ut sinum suum ex eo possit implere, sicut
ex bono feno, vel ex messe aliquando tantum col-
liget, ut inde manum impleat, aliquando tantum
ut impleat sinum. Quod est dicere: Adeo est inutile
fenum illud tectorum quod nullus ex eo curabit pa-
rum colligere, ut inde impleat manum, vel multum
colligere ut impleat inde sinum. Similiter etiam de
peccatoribus continget. Cum enim angeli qui ad me-
tendum fideles dispositi sunt, quosdam sic colligunt
de hac vita, ut parum quid, minus perfectos, scili-
cet a similitudine metentis aliquid parum de feno,
vel de messe, ut inde manum impleat; quosdam
vero sic colligunt, ut magnum quid perfectos scili-
cet a similitudine multum de feno, vel de messe
metentis, ut inde sinum impleat; peccatores neque
colligent, ut parvum neque ut magnum. Et ideo
non colligentur, quia illi qui *præteribant*, prædica-
tores, scilicet qui erant hanc vitam prætereuntes et
contemnes, tendendo ad patriam, non ejus vo-
luptatibus adhærentes, non dixerunt illis peccato-
ribus, *benedictio Domini*, id est exaltatio in fide et
virtutibus a Deo data, sit *super vos*.

Notandum quod et voce et affectione de omnibus,
tam bonis quam impiis, dixerunt, ut super omnes
benedictio Dei esset. Aliter enim perfecti non es-
sent, cum Dominus dicat: « Orate pro sequen-
tibus et calumniantibus vos (Matth. iii, 44). » Cæte-
rum cum dixit: *Non dixerunt: Benedictio Domini su-
per vos*, compendiosa positio est, ac si diceret:
Non dixerunt, id est dicto prædicationis suæ non
effecerunt, ut veraciter dicere possent *benedictio
Domini* in fide et virtutibus facta est *super vos*, o
peccatores. Quod est dicere: Per dicta prædicationis
suæ non potuerunt eos ad hoc bonitatis addu-
cere ut digni essent divina benedictione. Exponit
autem quomodo eis non benedixerunt, sic: Dico:
Non dixerunt: Benedictio Domini super vos, scilicet
non dixerunt: *Benediximus vobis* positus in nomine
Domini, id est dicto prædicationis suæ in eis in-
duratis non effecerunt hoc, ut veraciter dicere pos-
sent, nos *benediximus vobis*, id est exaltavimus vos,
scilicet fuimus causa quare exaltaremini vos, po-
nendo vos per prædicationem nostram in nomine
Domini, id est honore Domini, scilicet hoc in vo-
bis efficietes prædicando, ut honori Domini vaca-
retis. Quod est dicere: Non potuerunt eos ad hoc
prædicatione sua prædicatores adducere ut Deum
bene vivendo honorarent, et sic ab eo benedice-
rentur.

IN PSALMUM CXXIX.

Titulus centesimi vicesimi noni. *Canticum gra-
dum*. Ostenso decimo gradu, constantia scilicet
quæ habenda est in tribulatione, de undecimo per-
fecti in sequenti psalmo agunt, scilicet de clamore
intenso, qui habendus est ad Deum ab his qui
in profundis tribulationum sunt, ne Dominus pa-
tatur eos descere, observando iniquitates eorum.
Qui quidem descerent, si **528** Deus vellet ini-
quitates eorum observare ad ultiscendum. Nullus

enim adeo sanctus in quo nihil iniquitatis inveniri possit. Ut igitur perfecti, in hoc psalmo agentes, his qui pro Domini timore et obedientia in tribulatione sunt positi exemplum tribuant clamandi sic ad Dominum ne deficiant, ostendunt se sic ad Dominum clamasse, reputando quod si Dominus vellet iniquitates observare, nullus posset constantiam habere. Ostendunt quoque se in Domino sperasse non ex meritis eorum, sed ex eo quod ipse propitius est ut alios instruant exemplo suo, omnem spem suam non in meritis suis, sed in misericordia Domini ponere.

De profundis, etc., ac si dicat: Qui jam ad constantiam in tribulationibus devenerunt, ne a constantia sua occasione ipsarum tribulationum deficiant, de profunditate ipsarum tribulationum ad Dominum clament, et exemplo meo hoc faciant. Ego namque in profundis tribulationum positus, a similitudine illius qui in profundis fluctuum positus clamat ad eos qui supra littus sunt, ut ei succurrant. *De ipsis profundis tribulationum clamavi*, id est clamore intenso egi, dicens etiam ore, *o Domine, exaudi vocem meam. Exaudi*, inquam, et non renuisse, sed, sicut ego cum intenso clamore oravi, ita quoque *fiant aures tuæ intendentes*, id est potentia misericordiae tuæ per quam orantes te misericorditer audis, fiat intendens in *vocem deprecationis meæ*, id est fiat intendens audiens vocem meam qua te deprecor sic, scilicet fiat intendens, ut quod intense oro intense compleas, ut me videlicet illarum in profundis tribulationum custodias; vel in *vocem deprecationis meæ*, id est in vocem procedentem ex deprecatione intensi clamoris interioris. Notandum quia, quod ponit apostrophatice ad Deum, *de profundis clamavi ad te, Domine*, hoc facit ad gratiarum actiones, ex eo quod ipsum clamantem fecit. Et per hoc instruit auditores, ut cum fient clamantes, ex hoc ipso quod clamantes erunt, Deo referant grates.

Fiant, inquam, *aures tuæ intendentes*. Ne vero fiant non intendentes, non observes iniquitates meas, id est non habeas eas in memoria sicut punire disponas, et sic me deficere a constantia mea permittas. Si enim *iniquitates* et meas et cæterorum *observaveris*, ut eas ulciscaris, *Domine, quis sustinebit te, Domine?* id est quis sustinendo pro te tribulationes, te remuneratorem expectabit? Nullus. Ac si dicat: Noli meas iniquitates observare, ut pro eis me deficere permittas. *Nam si meas observaveris*, constat a simili, quod et cæterorum observabis, et sic nullus ulterius erit pro te indeficienter patiens, et inde te remuneratorem expectans. Quamvis autem dicam: *quis sustinebit*, tamen ego *sustinui te, Domine*, id est sustinendo pro te tribulationes. Inde te remuneratorem expectavi, et non ex meritis meis, sed inde, *Quia propitiatio est apud te*, id est in tui natura scilicet, quia ex natura tibi contingit ut nobis propitius, et etiam expectavi te remuneratorem *propter legem tuam*, id est propter conditionalem constitutionem tuam, a me completam.

Constituisti nempe: « Dimittite debitoribus et dimittetur vobis (*Matth. vi, 12*), » quod, prout potui, complevi. Vel universaliter *propter legem tuam*, id est propter omnia legis tuæ præcepta, in quantum potui a me completa. Ut autem auditores instruat Dominum sustinere, facit ad eos apostropham, dicens se Dominum sustinuisse, sic: Dixi, o auditores, quod *sustinui* Dominum, et verum dico, *sustinuit* enim *anima mea eum in verbo ejus*, in est in consideratione verbi ejus, scilicet quia promisit se remuneraturum sustinentes se, ideo anima mea sustinendo pro eo tribulationes, ipsum remuneratorem expectavit. Et non solum in consideratione promissionis ejus *speravit anima mea eum remuneratorem*, sed etiam *speravit anima mea in Domino*, id est in consideratione Domini, scilicet quia consideravi eum Dominum omnium esse, spem habui quod me posset remunerare. *Speravit*, inquam, *anima mea in Domino*, incipiens sperare a *matutina custodia*, id est ab illo tempore ex quo ego veniens ad mane, id est ad claritatem fidei, custodire me a vitiis incœpi, et speraturus in Domino sum perseveranter *usque ad noctem*, id est usque ad finem hujus vitæ. Et quia ego speravi et semper speraturus sum, exemplo mei *speret in Domino* quicumque est *Israel*. Et non speret ex meritis suis, sed ex gratuita misericordia Domini. *Quia misericordia est apud Dominum*, id est in natura Domini, scilicet naturale est ei ut sperantium in se miseretur. Et ideo etiam speret, quia *apud eum* fuit *copiosa redemptio*, id est quia morte sua redimet omnes in se speraturos tam gentiles quam Judæos. Vel *copiosa redemptio*, quantum ad vitia. Redemit enim nos non solum a peccatis originalibus, sed ab actualibus. Et ideo adhuc sperate, *quoniam ipse redimet Israel*, id est in fine vitæ salvabit unumquemque existentem *Israel*, *ex omnibus iniquitatibus ejus*, scilicet cum post remissionem peccatorum in baptismo unusquisque existens *Israel*, multas admittat iniquitates. « In multis enim, ut apostolus Jacobus testatur, offendimus omnes (*Jac. iii, 2*), » ipse redemptione mortis suæ salvabit ipsum, *Israel* pœnitentem ab illis iniquitatibus in exitu vitæ suæ, ne pro illis pereat.

IN PSALMUM CXXX.

Titulus centesimi tricesimi. *Canticum graduum*. Undecimo gradu pertractato, scilicet clamore in tribulatione corporis, ne fiat tibi defectus duodecimum gradum in sequenti psalmo perfecti in ipso agentes ad instructionem auditorum ostendunt, apostrophatice ad Deum gratiarum actionem agendo, ostendendo scilicet se semper in humilitate persistere quæ duodecimus gradus est, ut ea mirabilia superiorum graduum ad quæ jam ascenderunt, non sibi sed Domino ascribant.

Domine, non est exaltatum, etc.; ac si dicat: Cum quicumque ad hos superiores gradus ascenderit, non est eis inde superbiendum, sed est tunc eis in his humilitas habenda, ut hæc non ex se, sed ex

Domino esse judicent. Quod quidem est gradum A duodecimum ascendere. Hanc autem humilitatem ad exemplum mei habeant. Cum enim jam hos superiores gradus ascenderit, o Domine, non est inde exaltatum cor meum in superbiam, neque oculi mei exteriores elati sunt superbe, id est non apparuit inde superbia aliqua in elatione oculorum meorum. Aliquando quippe superbia in corde latet, ut non appareat exterius, aliquando quidem in oculorum elatione denotatur. Quoniam indeterminate posuerat non est exaltatum cor meum, in quo non sit exaltatum determinat sic: Non est, inquam, exaltatum cor meum, et non solum removeo illud fuisse exaltatum in parvis rebus, sed etiam neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me existentibus, scilicet ego positus in magnis et mirabilibus gradibus superioribus qui non sunt ex me, sed super me, id est ex dono Dei qui est superior me non ambulavi, id est non promovi me superbe in illa magna et mirabilia, ut ex me ea esse reputarem. Quod est dicere: Non superbivi contuitu illorum magnorum et mirabilium. Non solum autem non ambulavi in magnis et in mirabilibus, sed et humiliter sensi ea ex te esse. Et si ego non humiliter sentiebam, sed ex contrario exaltavi animam meam, id est superbivi in anima mea, ista reponendo ex me esse; sicut puer qui adhuc incumbens super matrem suam ab ea lactatur, si fuerit ablaetatus, id est a lacte separatus, perit, per se nempe nondum vivere potest, ita digne retributio pereundi veniat in animam meam, id est ita pereat anima mea. Idcirco vero sic sub hac conditione se devovet perditioni ut auditores a superbia retrahat, docens in se eos perituros esse nisi humiliter senserint.

Dixi quod non est exaltatum cor meum, contuitu superiorum magnorum, sed humiliter sensi. Ergo exemplo mei quicumque est Israel non superbe in se confidat, sed speret humiliter quicumque est Israel omnia 530 magna esse in Domino, id est in dono Domini, non in meritis suis. Speret, inquam, incipiens ex hoc nunc, id est instanti præsentis tempore, et perseverans in spe usque in sæculum futurum; vel sic: Non est, inquam, exaltatum cor meum, vel non ambulavi, id est non promovi me superbe in magnis, neque in mirabilibus, id est in consideratione magnorum et mirabilium, extendendo me super me, ut me scilicet majorem facerem quam essem. Unde Dominus: « Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus (Luc. xvii, 40). » Quocirca, quicumque Israel existens, exemplo mei non superbiat, sed humiliter sentiat, et sic speret Israel remunerationem in Domino, id est in consideratione Domini: considerando scilicet eum esse Dominum et potentem ad remunerandum. Alioquin autem remuneratione speranda non esset. Speret, inquam, Israel in Domino, incipiens ex hoc nunc, et perseverans usque in sæculum futurum. Hoc ut superius exponitur.

IN PSALMUM CXXXI.

Titulus centesimi tricesimi primi. *Canticum graduum*. Postquam de humilitate habenda in magnis et mirabilibus actum est, quæ duodecimus gradus est, agunt etiam perfecti de gradu tertio decimo in psalmo sequenti, qui gradus nihil aliud est quam hoc quod jam ad hoc dignitatis ascenderunt, ut jam disponent vivere ad conformitatem apostolorum, in unum habitando, et omnia communia habendo. Et quoniam hoc suis meritis assequi nequeant, orant quatenus hoc meritis Christi, sui capitis, assequantur, qui mansuetus fuit, et in omnibus ut firmiter promisit obediens Patri. Hoc autem ea fiducia se dicunt orare quia Dominus Pater juravit David Christo, quia de fructu ventris ejus ponet super sedem suam, et quia elegit Dominus Sion, dicens: *Hæc requies mea*, etc. Totum autem hoc voco hic gradum, et quod ad conformitatem apostolorum vivere disponent, et quod hoc orant adipisci merito mansuetudinis David Christi. De hac ergo dispositione et oratione ea intentione agunt ut auditores sui exemplo invitent ad hunc gradum dispositionis et orationis ascendendum.

Memento, Domine, David, etc., ac si dicat. O auditores, postquam jam superiores gradus ascenderitis, ad hunc etiam ascendere laborate, ut ad conformitatem apostolorum vivere disponentis, et de hoc adipiscendo merito mansuetudinis Christi veri David oretis. Inde vero, me vobis exemplum habetote. Ego namque postquam ad conformitatem apostolorum vivere disposui, de hac adipiscenda sic Dominum Patrem oravi, ut mihi quod disposui concedas, quoniam ad hoc adipiscendum merita mea non sufficiunt: *Memento, Domine Pater, David Christi capitis mei, manu fortis*, qui viriliter egit in obedientia sua; ut ejus virilitatis et fortitudinis meritum in me remuneres, concedendo mihi per eum quod disposui et unde oro. *Et memento omnis mansuetudinis ejus*, scilicet quod in omnibus fuit mansuetus et patiens, nulli malum pro malo retribuens, nunquam jugum præceptorum Domini detrectans, ejusque mansuetudinis meritum in me remunera, concedendo quod disposui et unde oro; vel sic potest versus iste legi, ut non accipiamus David, quantum ad nominis interpretationem, sic: *Memento, Domine, David, Christi*, ut pro ejus amore, cujus membrum sum, adipiscar quod disposui. *Et memento omnis mansuetudinis ejus*, id est in memoria habe omnem obedientiam ejus, cum mansuetudine completam ut ejus mansuetudinis merito adipisci me permittas, quod disposui et unde oro. De hac mansuetudine dicit Isaias: « Sicut ovis ad occisionem ductus est, et non aperuit os suum (Isa LIII, 7). » *Memento, inquam, mansuetudinis*, id est mansuetæ obedientiæ ejus completæ; sicut juravit Domino Patri, sicut votum votit Deo Jacob, id est Domino Patri qui Deus est Jacob, id est virilium luctatorum, cui ipsum obedire decebat,

cum ipse præ cæteris esset Jacob. **531** Non dicit *juravit et votum vovit*; quod ipse juramentum et votum fecerit, sed per hæc duo innuit, quoniam hanc mansuetam obedientiam esse complendam firmiter apud se disposuit. His enim duobus modis, voto, scilicet aut juramento, solent firmiter res futuræ disponi. Cum Dominum Patrem Deum Jacob dicit, per hoc auditores invitat ut Jacob studeant effici.

Juravit, inquam, et *votum vovit*, id est firmiter secum disposuit, ita dicens: *Si introiero in tabernaculum*, id est in habitaculum domus meæ, et si ingressus tabernaculum ascendero in lectum strati mei, id est in lectum constratum culcitris vel aliis pannis. Lectum quippe dicimus ipsum instrumentum; stratum vero, pannos et culcitra quæ supra ponuntur. Et postquam *lectum strati ascendero*, si *dederò somnum oculis meis*, et etiam quod minus est, si *dederò dormitionem*, id est brevissimum somnum *palpebris meis*, ut aliquantulum permittam claudi somno palpebras oculorum meorum, et si, etiam quod multo minus est, *dederò requiem somni temporibus meis*; prius enim tempora somno aggravantur quam palpebræ dormitando claudantur. Si hæc, inquam, superiora dona quietis admisero, donec compleam quod mihi injunctum est, scilicet *donec per mortem meam et prædicatores meos inveniam locum Domino Patri*, id est donec inveniam tales qui sint locus, id est spiritalis habitatio Domini Patris, quos inhabitet per adjutricem gratiam, et talem *locum inveniam* qui sit *tabernaculum Deo Jacob*, id est qui sit bona vita militans Deo Patri, cui militandum est, cum ipse sit Deus *Jacob*, id est fortium luctatorum; tunc indignus sum ego remuneratione. Hæc autem omnia ad solam similitudinem dicuntur. Est autem æquipollens ac si sic breviter esset positum: Sicut bonus miles, donec peracto proposito militiæ suæ non intrat tabernaculum domus suæ ad hoc ut lectum suum ascendens, satisfaciat sibi diu per somnum quiescendo, aut saltem parum quiescat dormitando, vel pauillum requiem temporibus dando, ita nec ego multum parumve quiescam, id est cessabo, donec propositum injunctæ obedientiæ meæ complevero, scilicet ut per mortem meam et per doctrinam prædicatorum meorum, tales et ex Judæis et ex gentibus Domino acquiram quos spiritaliter inhabitet, et qui sint ei bona vita sua militantes. Verbis his Christi ad auctoritatis pondus interpositis, perfecti rursus in persona sua ipsorum agentes eum complese jam quod disposuit confirmant sic:

Dico quod *juravit et votum vovit Domino*, dicens quod inveniret *locum*, id est sedem Domino, Ecclesiam scilicet. Et ecce manifestum est ipsum jam sedem Domino acquisisse. Nam *audivimus eam sedem*, id est Ecclesiam jam esse *in Ephrata*, id est in Judaico populo, qui per Ephrata convenienter accipitur. Ephrata namque locus est in Judæa, qui et Bethleem dicitur. Interpretatur quoque Ephrata *speculum*. Judaicus ergo populus congrue per Ephrata

A designatur, eo quod specularis fuerit, scilicet omnia carnalia faciens per speculum et in ænigmatate, cum omnia fecerit cum obscura significatione. Cum dicit *audivimus eam in Ephrata*, istud eam relatum est ad locum quod superius positum est, ubi dixerat, *locum Domino, tabernaculum Deo Jacob*. Quod certe non est inconueniens, et si *locum* sit maseninum, eam vero femininum. Non enim relativum est secundum genus, sed secundum ipsius vocis significationem. Idem enim est cum ponit *locum*, ac si poneret *sedem*, juxta quam æquipollentiam relativa vox est eam ad locum. Dico quod *audivimus eam in Ephrata*. Et non solum audivimus eam in Ephrata, sed et *invenimus eam*, sedem Domini, Ecclesiam esse *in campis silvæ*, id est in campis factis ex silva, scilicet in populis gentium, qui, cum prius inculti essent, ut silva, ex incultis facti sunt culti, ad modum camporum. Hoc autem totum est ac si taliter esset positum: Jam audivimus Ecclesiam esse et in gentibus et in Judæis. Quoniam vero superius oraverat, dicens: *Memento, Domine David*, et non ostenderat dispositionem **532** suam, pro qua oraverat, eam ostendit cum addit: *Intraibimus*, etc. Quod sic adaptatur: Dico: *Memento, Domine David, et omnis mansuetudinis ejus*, ut ipsius scilicet mansuetudinis merito nobis hoc adipisci concedas quod disposuimus. Nos etenim hoc disposuimus quod *introibimus* per obedientiam *in tabernaculum*, id est in militiam ejus David. Exponunt autem quomodo introibunt, sic: Hoc modo scilicet *introibimus*, id est venerabimur eum corde, ore et opere permanentes *in loco* illo, id est in statu illo vivendi *in quo steterunt*, id est in quo perseveranter vixerunt *pedes ejus*, id est apostoli et cæteri discipuli ejus, qui pedes ejus dicuntur, eo quod eum in notitiam hominum portaverunt. Quod est dicere: Sicut pedes ejus militaverunt ei in unitatem fidei et concordiam, tendendo, et cohabitando et omnia communia habendo, ut pote quibus erat cor unum et anima una (Act. iv, 32), sic et nos ei militare disposuimus, in unum cohabitando et omnia communia habendo. Ut autem introire possimus *in tabernaculum* illius, et adorare *in loco ubi steterunt pedes ejus, surge, Domine, Pater*, id est sublimis et potens appare eundo *in requiem tuam*, scilicet per hoc manifesta potentiam tuam, ut venias non localiter, sed secundum inoperantem gratiam in nos quos adventu tuo facies requiem tuam, id est adeo sanctos facies ut in nobis quiescas, id est delecteris, sicut aliquis in quiete delectatur.

Tu, inquam, surge, et, per tuum surgere, surgat etiam *arca sanctificationis tuæ*, id est sublimetur arca tua, quam sanctificasti per mortem et resurrectionem tuam, et peccatorum remissionem, et nos videlicet sublimemur, qui sumus Ecclesia tua dicti arca tua, eo quod præfigurata fuit Ecclesia per arcam Domini. Sicut enim in arca figuratiter manna continebatur, quod spiritalis cibus erat, ita in Ecclesia cibus spiritalis Domini corporis, quod

per manna præsignatum est, habetur, et etiam a panis intellectus per idem manna significatus. Ibi etiam lex continebatur, et similiter hic lex utraque nova, scilicet et votus habetur. Ibi quoque virga Aaron fuit, hic quoque regnum est Christi, id est a Christo fidelibus datum, ut unusquisque sui ipsius rector sit. Per virgam quippe e contiguo sceptrum, per sceptrum autem regnum accipimus, eo quod regni sit signum. *Surgat*, inquam, id est sublimetur Ecclesia, *arca sanctificationis*, nos scilicet, et hoc quidem modo sublimetur. *Sacerdotes* videlicet *tui induantur justitiam*, id est nos qui sumus sacrificantes nosmetipsos tibi, bene vivendo, ideoque sacerdotes tui dicimur, induamur *justitiam*, per emphasisim, id est repleamur valde et adornemur justitia virtutum et honorum operum, a similitudine corporis, quod indumento circumdatur et ornatur; quæ nimirum justitiæ indutio præfigurata est in leviticis sacerdotibus, qui in tempore sacrificii induebantur ephod lineo, et tunica talari et aliis insignibus. Sicut enim illis insignibus exterius apparentibus ipsi adornabantur, ita quoque et nos sacerdotes Novi Testamenti justitia per bona opera apparente exterius adornabimur.

Non solum autem *sacerdotes tui*, nos scilicet, *induantur justitiam*, sed iidem sacerdotes *sancti tui* existentes, id est a te per mortem et veniam peccatorum *sanctificati exsultent* de dono innocentiae, scilicet da eis innocentiam ut per hoc exsultent. Hoc autem ut justitia induamur, et de innocentia exsulemus, non oramus propter fiduciam meritorum nostrorum, sed *propter David servum tuum*, id est propter merita Christi veri David, qui, secundum humanitatem, servus tuus fuit, in omnibus tibi devotus et obediens, cujus membra sumus per fidem. Oramus ut des nobis justitiam et innocentiam, et sic conformes erimus Christo in facie, id est in pulchritudine virtutum, quæ per faciem accipitur, eo quod in facie exteriori pulchritudo exterior denotatur. Postquam autem faciem Christi adepti erimus, *non avertas*, id est a nobis per peccata averti non permittas *faciem*, id est pulchritudinem illam **533** *Christi tui*. Facit autem ad auditores apostropham, ut ostendat orare se non ex diffidentia, et sic eos ad hoc idem orandum impellat. Oramus, o auditores, justitiam, et innocentiam induamur, et ut a nobis facies Christi non avertatur. Hoc itaque confidenter oramus. *Dominus enim Pater juravit Domino David*, Christo Filio suo, *veritatem*, id est per seipsum qui veritas est, *juravit*, id est firmissime promisit ad modum jurantis, et sic *juravit*, quod *non frustrabitur eum*, id est non decipiet eum, non complendo quod *juravit*. Dico *juravit* dicens : *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*, id est quosdam de filiis tuis spiritualibus, faciam in æterna beatitudine tibi in futuro conregnare, a similitudine regis, qui filium suum quem secum vult facere conregnare, super sedem suam regiam ponit. Fructum *ventris* filios spirituales dicit, non quod ex ventre generati sint

ab eo, sed a similitudine filiorum qui fructus ventris sunt. Cum autem ponit non fructum sed ex *fructu*, innuit non omnes, sed partem *super sedem* esse ponendam. « Non, » enim « omnis qui dicit : Domine Domine, intrabit in regnum cœlorum (Matth. vii, 21). » Omnes quidem ad fidem venientes sunt filii, sed non omnes salvandi. Vel quosdam ex *fructu ventris tui ponam super sedem tuam* hic, id est tecum conregnare faciam, ut seipsos bene vivendo regant ad conformitatem tui, qui hic degens te bene rexisti. Quosdam, inquam, *de fructu ventris tui*, id est da filiis tuis *ponam super sedem tuam*. Quod tamen tali sub conditione promitto, scilicet *si filii tui* et filii illorum, id est imitatores eorum *custodierint* per completionem *testamentum meum*, id est promissum meum quod mihi sub testimonio patrinorum promiserunt, et, id est, scilicet si custodierint *testimonia mea*, id est præcepta mea, et non dico præcepta Veteris Testamenti, sed *hæc, quæ docebo eos*, per David, filium meum, scilicet testimonia novæ legis! *sedebunt super sedem tuam*, id est tibi conregnabunt hic bene vivendo, et se regendo ad tui conformitatem *usque in sæculum futurum*, id est usque ad finem hujus vitæ. Vel *sedebunt super sedem tuam*, in futuro, id est tibi conregnabunt in beatitudine : *usque in sæculum*, id est in æternum. Testamentum et testimonia idem hic sunt ; sed, cum dicit *testamentum*, innuit complenda esse præcepta Domini quia promiserunt ; cum vero dicit *testimonia hæc quæ docebo eos*, innuit complenda esse, eo quod ipse docet.

Verbis paternæ promissionis interpositis ad ostensionem certitudinis, agunt perfecti in persona sua ostendendo hoc quod *filius David super sedem David sedebunt*, non ex eorum meritis esse, sed ex gratuita Dei electione. Hoc itaque sic dicit : Dominus Pater dicit quod *filius David sedebunt super sedem* ejus, et hoc non accidit eorum meritis, sed gratuita Domini Patris electione. *Quoniam Dominus Pater elegit Sion*, id est totam Ecclesiam, quam fecit esse *Sion* : *elegit*, inquam, *eam sibi in habitationem*, id est ad hoc ut eam inhabitet, secundum inoperantem gratiam. Unde legitur : « Quos elegit (Rom. viii, 29), hos et vocavit [prædestinavit] ; » *elegit sibi*, inquam, *Sion* dicens : *Hæc*, scilicet *Sion* est *requies mea*, id est delectatio mea, *usque in sæculum sæculi*, id est usque in sæculum futurum. *Hic habitabo*, id est in hac, scilicet *Sion*, *habitabo* secundum inoperantem gratiam, et hoc non ex meritis ejus *Sion*, sed ideo solummodo, *quoniam elegerim, viduam ejus*, id est illos ex ipsa *Sion*, qui ideo dicuntur vidua, quia desolati sunt a terrenis, quibus jam abrenuntiaverunt, ceu vidua est a marito jam mortuo desolata, *benedicam*, id est sublimabo hic, et hoc *benedicens*, id est in benedictione illa perseverans ; et *pauperes ejus*, id est illos eosdem quos dixi *viduam*, qui etiam spiritu *pauperes*, id est humiles sunt, ideoque digni benedictione et saturatione,

saturabo in anima panibus, id est multiplicibus charismatibus spiritualis intellectus, quæ erunt eis panes, id est dulcissimæ refectiones, sicut panes dulcissimæ refectiones sunt. Exponit autem quomodo benedicet, sic. Hoc quidem modo *benedicam*, id est sublimabo illos ex Sion qui vidua sunt, scilicet eosdem *sacerdotes ejus* existentes, cum se **534** bene vivendo hostiam laudis sacrificent: *induam salutari*, id est circumcumbam et ornabo conformitate Salvatoris Christi, ut sint ei in sublimitate justitiæ conformes, in quantum possibile est et ipsi sacerdotes *sancti ejus* existentes, id est, sanctificati per mortem Christi et peccatorum indulgentiam, *exsultabunt de exultatione*, id est de innocentia, quæ exultatio dicitur eo quod exultationis causa sit. Sive quod addit *exultatione*, ad inculcationem addit; quasi dicat: Nimis exsultabunt. Hic, inquam, *sacerdotes ejus induam salutari*; in futuro vero *illuc producam cornu David*, id est in illos eosdem extendam sublimitatem gloriæ, quæ jam est in David filio meo, ut eandem habeant sublimitatem, quamvis minus, et hic interim per illustrationem gratiæ *paravi eos lucernam*, id est vas lucis; *lucernam*, inquam, et hoc *Christo meo*. In quibus, scilicet ipse per doctrinam suam mundo luceret. Bene vero ponit non *lucem*, sed *lucernam*, cum ipsi non sint lux, sed vasa ipsius lucis et ministri. Vas quippe *lucernam* dicimus. Unde de Joanne Baptista legitur: « Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine (Joan. 1, 7). » In eos, inquam, *producam cornu David*. *Inimicos autem ejus* viduæ, persecutores, scilicet *induam* per emphasim, *confusione*, id est circumdabo et in corpore et in anima, *confusione* perditionis æternæ, *sanctificatio autem mea*, id est vidua a me sanctificata, *super ipsum David Christum* in fide et conformitate fundata, et ei innitens *efflorebit*, id est ex flore bonæ operationis transiet in fructuum æternæ remunerationis: a similitudine floris, qui in fructum transit. Vel sic: Non solum *illuc producam cornu David*, inimicos autem, id est sed etiam inimicos ejus viduæ persecutores, scilicet in parte quidem *induam*, id est replebo hic *confusione*, id est erubescencia de peccatis, et sic convertentur. *Sanctificatio autem mea*, id est sanctificata vidua mea, *super ipsum David fide et conformitate fundata*, *efflorebit*, id est ex toto cum perseverantia in bonis operibus florebit, et per hoc pertinet in futuro ad cornu David.

IN PSALMUM CXXXII.

Titulus centesimi tricesimi secundi. *Canticum graduum*. Tertio decimo gradu in psalmo superiori ostenso, qui, scilicet fuit hoc quod disposuerunt ad conformitatem apostolorum, cohabitando in unum Deo militare, et de hoc adipiscendo oraverunt: agunt perfecti in sequenti psalmo de gradu quarto decimo, qui nihil aliud est quam hoc quod superius oraverunt, scilicet ipsum habitare fratres in unum, quod bonum esse perhibent et jucundum, ut sic auditores attrahant ad hunc gradum ascendendum.

A *Ecce quam bonum*, etc., ac si dicant: (Qui superiores gradus jam ascendistis, ad hunc etiam ascende, ut etiam *fratres in unum* habitetis, et sic Deo militetis. Inde vero nos exemplum habeatis. *Ecce enim jam in evidenti est quod habitamus simul omnia communia habentes, et sic cohabitamus ut simus fratres, et non nequam fratres, sed fratres spirituales in unum fidei et concordie tendentes. Aliter enim cohabitare non prodesset; et cum jam cohabitemus, ecce in presenti et evidenti nobis est: quoniam quam bonum est, id est plusquam valde utile est, et quam jucundum, id est plusquam valde delectabile est, habitare simul nos fratres, in unum fidei et concordie tendentes. Hoc autem habitare si simpliciter bonum esset, appetendum esset. Quanto magis ergo, cum bonum sit et jucundum! Ostendunt autem unde probari possit habitare istud esse bonum et jucundum, sic. Bonum est et jucundum habitare fratres in unum. Sicut unguentum, id est utpote spirituale donum, scilicet inde probatur esse bonum et jucundum, quia spirituale donum est dictum ideo unguentum, quia per ipsum habitare spiritualiter inungimur, ut simus reges nostri et sacerdotes, nosipos Deo bona vita sacrificantes, a similitudine regum et sacerdotum, qui inunguntur in tempore ordinationis suæ. Sicut unguentum dico existens in capite, id est in potestate capitis **535** Christi, scilicet quod unguentum non habetur nisi dono capitis, quod unguentum descendit a dono ipsius capitis in barbam, id est in bonos omnes fortes contra vitia et viriles in moribus, qui congrue per barbam accipiuntur, eo quod tunc homo fortis sit et ad virilem ætatem pervenit, cum barbatus efficietur. Exponit autem ipsam barbam per partes sic. *Descendit*, inquam, *in barbam*, scilicet in barbam Aaron, id est in viriles et fortes Christi, id est in apostolos et discipulos, cæteros Christi primitivos, qui antononastice barba Christi dicuntur; cum etiam omnes boni barba ejus dici possint, eo quod ipsi primitivi viriliores et fortiores existiterint, qui leguntur post ascensionem Domini in Hierusalem per dies plurimos cohabitasse, et cor unum et animam habuisse. Aaron summus sacerdos, et omnium sacerdotum in Veteri Testamento princeps, *montanus* interpretatur: quocirca juste per Aaron Christus accipitur, qui princeps omnium sacerdotum existens et supremus, montanus quoque fuit, id est in sublimi virtutum monte sublimatus. Sive etiam montanus de monte. id est de supernis in mundum, ad salutem hominum a Deo Patre missus. Unde idem dicit: « Vos de deorsum estis, ego de supernis sum (Joan. viii, 23). » Et non solum *in barbam Aaron descendit*, sed etiam descendit a barba Aaron in *oram vestimenti ejus*, id est in martyres, qui, cum fuerint præcipui post apostolos, dicendi sunt ora in vestimento Dei, id est superiores in Ecclesia, sicut ora superior pars est vestimenti. Ecclesia vero vestimentum Dei dicitur, eo quod ornatus ejus est sicut vestimentum corporis. Notandum quod barba Aaron*

et ora vestimenti partes sunt barbæ quam posuit A
universaliter, cum dixit quod *descendit in barbam*.
Hæc autem cohabitare, quod ostenderat esse donum
spiritale, ostendunt quoque gratuitum esse, sic :
Diximus quod per hoc comprobatur quod cohabitare
est bonum et jucundum, quoniam est sicut unguen-
tum : et per hoc quoque quia est *sicut ros*, id est
utpote donum gratuitum quod per rorem intelligitur,
eo quod ros sine labore vel pretio vel studio ho-
minum gratis contingit. *Sicut ros*, inquam, *Hermon*,
id est exaltati luminis, scilicet, utpote donum datum
gratis a Christo, qui dicitur Hermon, id est lumen
exaltatum. Nam cum omnes fideles lumen dici possint,
ipse lumen est super omnia illa lumina exaltatum
et sublimatum. Unde Joannes : « Erat, inquit, B
lux vera, quæ illuminat omnem hominem, etc.
(Joan. 1, 9). » Dico *sicut ros Hermon, qui ros de-*
scendit à barba Aaron, et ab ora vestimenti in mon-
tem Sion, id est in illos omnes qui in Sion, id est in
Ecclesia possunt dici montes pro sublimitate vitæ
suæ, ut confessores, et si alii aliqui sunt in Ecclesia
perfecti. Non enim omnibus Ecclesiæ illis gradus
iste cohabitandi competit. Congruit autem regulari-
bus, et canonicis, et cœnobiis. Interpretatur autem
Hermon non solum *exaltatum lumen*, sed etiam
anathema. Juxta quam interpretationem hoc sic le-
gitur.

Dico sicut ros gratuitum, id est donum, ros, C
inquam, datus Hermon, id est Ecclesiæ de Judaico
populo primitivæ, qui sane populus anathema per
emphasim dicitur, vel quia Christum anathematiza-
verit, dicens eum seductorem et dæmone plenum :
vel quia ipsum anathematizavit, id est malis actibus
suis a Deo divisit. Anathema quippe divisum dicitur.
Per hoc ergo quod donum istud fuit Hermon datum
gratuitum fuisse comprobatur. Et qui ros ab Hermon
descendit in motem Sion, id est in illos ex gentibus,
quicunque sunt montes in Sion, id est sublimes
sanctitate in Ecclesia. Comprobant autem adhuc
quia *habitare in unum bonum est et jucundum*, sic :
Vere habitare in unum bonum est et jucundum.
Quoniam illic, id est in illa habitatione *mandavit*
Dominus benedictionem fratribus persistentibus, in
illa habitatione legavit Dominus, sublimitatem scilicet D
dedit eis propter hanc cohabitationem sublimitatem,
in virtutibus et bonis operibus, *et mandavit*, id est
legabit eis *vitam* in futuro duraturam *usque in sæcu-*
lum, id est æternum.

536 IN PSALMUM CXXXIII.

Psalmi centesimi tricesimi tertii titulus. *Canticum*
graduum. Postquam de gradu quarto decimo per-
fecti ad auditorum instructionem egerunt, de ultimo,
quintodecimo scilicet agunt, qui nihil aliud est,
quam postquam hos gradus ascenderint, hos omnes
non sibi, sed Domino ascribere, et omnia bona
opera respectu cœlestis patriæ facere, et sic Deum
benedicere. Ad hunc autem gradum perfecti hic
agentes, auditores ascendere invitant, sic :

Ecce nunc, etc., ac si dicant : Vos omnes servi
Domini, qui jam *habitare in unum bonum et jucundum*
esse dicitis; *ecce nunc*, id est in præsentem nunc
benedicite Dominum, scilicet indilate in præsentem
tempore exaltate Dominum bona vita vestra; in su-
pradictis gradibus perseverando, vel superiores
gradus quos jam ascendistis, ipsi ascribendo, et
omnia opera vestra bona respectu patriæ cœlestis
agendo. Notandum quod, cum ponit *ecce nunc*, istud
ecce positum esse ad determinandum *nunc*, quia
nunc non solum modo præsentis temporis est si-
gnum, sed etiam proximi præteriti et proximi futuri.
Unde usualiter dicimus *nunc venit et nunc veniam*.
Quia dixerat : *Omnes servi Domini, benedicite Do-*
minum, cum quidam nequam servi sint, de quibus
servis dicant, determinant addendo sic : Vos, in-
quam, servi, *qui in domo Domini*, id est in Ecclesia
statis, id est perseveratis per fidem : sic tamen ut
stetis in atriis domus Dei nostri, id est in ampli-
tudine dilectionis, quam perfecti domus Dei, id est
Ecclesiæ, habent erga Deum et proximum : et in
amplitudine cæterarum virtutum, quæ per atria de-
notantur, eo quod ampla sint. *Benedicite*, inquam,
Dominum omnes servi Domini, et vos existentes in
noctibus, id est in his diebus transitoriis qui ad
alterius vitæ respectum noctes dicuntur propter
frequentiam persecutionum, *extollite manus vestras*
in sancta, cœlestia; scilicet non deprimitis opera vestra
agendo ea respectu temporalium, sed extollite, id
est sublimite tendendo per ea *in sancta*, id est fa-
cite ea respectu sanctorum cœlestium bonorum, ut
ca adipiscamini : *et benedicite*, id est exaltate *Do-*
minum ascribendo ipsi hoc ipsum quod manus in
sancta extollitis, vel quod in superioribus bonis
persistitis. Quoniam autem, o quicumque auditor, ad
benedicendum et manus extollendum non sufficis
per te, nisi Domino benedicente, *Benedicat te*, id est
sublimet te in virtutibus *Dominus Christus ex Sion*
procedens, id est ex populo Judaico, secundum quod
homo, qui secundum quod *Deus fecit cælum et*
terram, id est majores et minores, ideoque bene-
dicere potest, quia Deus et homo; vel *benedicat te*
Dominus, id est magis et magis in virtutibus exaltet :
et hoc contingat *ex Sion*, id est inde quia jam es
D Sion, speculans futura, non attendens præsentia.

Finiunt cantica Graduum.

IN PSALMUM CXXXIV.

Psalmi centesimi tricesimi quarti titulus. *Alleluia*.
Vox Prophetæ adhortantis omnes in humano genere
fideles ad laudem Domini, *quia bonus*, et quia *elegit*
Jacob et Israel : et quia *omnia quæcunque voluit*
fecit, quæ etiam multipliciter ostendit, ut auditores
magis atrahat ad laudem Domini.

Laudate nomen Domini, id est *laudate voce* et
affectione *Dominum Christum* intuitu nominis ejus
quod est Dominus, *laudate*, inquam, *servi Dominum*.
Ac si dicat : Laudare eum debetis, cum sitis ejus
servi, id est illius potestati subditi, et ipse Dominus
omnium. Vos dico *laudate*, qui in fide manentes *statis*

in domo Domini, et in atriis domus Dei nostri. Hic versus ita, ut in psalmo superiori, exponitur. *Laudate*, inquam, *Dominum* voce et affectione, *quoniam bonus est in natura, et psallite nomini ejus*, id est bene operamini ad honorem ejus, contuitu nominis ejus quod est Dominus, *quoniam* nomen ejus suave est, id est suavem et mitem rem significat, non significat **537** rem asperam et odibilem sicut in sæcularibus dominis. *Laudate*, inquam, *Dominum*, et *psallite nomini ejus*, et hoc eo contuitu etiam, *quoniam* Dominus gratuita misericordia *elegit sibi Jacob in possessionem*, id est illos qui adhuc in activa vita degentes contra vitia sunt viriliter luctantes; *et Israel*, id est illos qui jam in contemplativa vita positi sunt Deum videntes, *elegit sibi in possessionem*, ut videlicet eos per inhabitantem gratiam possideat, dirigendo de bono in melius. Dico *laudate et psallite*, et ideo vos sic adhortor: *quia ego* qui propheta sum, cujus auctoritati credendum est, *cognovi* a magistra Veritate, mihi interius præsentante, *quod Dominus magnus est in potentia, et sic magnus quod ipse Deus noster* existens, qui tanto ante tempore existimus, non recens Deus, scilicet magnus est *præ omnibus diis*, id est super omnes sanctos ab eo deificatos, qui tamen valde magni sunt ut Moyses et Abraham, et cæteri qui dii facti sunt per gratiam. Ipse quippe Deus est per naturam, ideoque major. Cum dicit *Deus noster*, ponit hoc ad Judæos incredulos devinendum, qui eum Deum esse denegaverunt. Inde vero *magnus ostenditur*, quia *omnia quæcunque voluit Dominus*, id est sola voluntate *fecit*, et *omnia quæcunque voluit* ut nihil exciperetur. Voluntas enim ejus, *facere est*. *Fecit*, inquam, *omnia quæcunque voluit: in cælo scilicet et in terra*, id est et in majoribus fidelibus et in minoribus: illud videlicet ipse in eis per gratiam fecit, quod isti cælum, illi vero terra ejus sunt: et *fecit quæcunque voluit in mari*, id est in minoribus impiis eum amaricantibus, *et in omnibus abyssis*, id est in omnibus majoribus amaricantibus, qui sunt abyssi, id est in nequitia profundi. Hoc enim in eis effecit ut persecutio eorum cederet ad utilitatem suorum, quos pro eo persequuntur. Nam *impius pio vivit*. Exponit autem quæ sint illa quæ fecit in cælo et in terra, cum dicit *educens*, et cætera usque ad *Domine, nomen tuum*.

Dico quod Dominus fecit omnia quæcunque voluit. Dominus, inquam, *educens ab extremis terræ nubes*, id est ex illis qui erant extremi terræ, id est viles inter terrenos et extremi in divitiis et in sensu et in genere, sicut Petrus et Andreas piscatores pauperrimi, et cæteri ignobiles discipuli fuerunt: *fecit nubes*, id est fecit eos sublimes in sanctitate ad modum nubium, et dedit eis officium alios compluendi doctrina sua; a similitudine nubium, terram compluentium: et bene ponit *educens*: cum enim prius essent extremi, ab extremitate illos eduxit, cum eos ita in sanctitate sublimavit, ut inter homines habeantur præcipui. In illis autem nubibus

A fecit fulgura, id est illuminationem cognitionis suæ: quæ per fulgura denotatur eo quod luculenta sunt. *Fulgura* pluraliter ponit, propter plures personas illuminatas. Fulgura, inquam, tendentia *in pluviam* doctrinæ, scilicet quæ ad hoc in eis fecit, ut per ipsas illuminationes alios doctrina sua compluant, quod minime facere possent, nisi illuminati prius essent. Dico *Dominus fecit omnia quæcunque voluit: educens nubes ab extremis terræ*. Qui Dominus *producit de thesauris suis*, id est de occultis arcanis dispositionis suæ, quæ thesauri dicuntur, eo quod abscondita sunt ut thesauri: *ventos*, id est illos spiritales viros, quos superius nubes dixit: qui venti dicuntur, eo quod ad modum ventorum agiles sunt ad Deum contemplandum. Quod est dicere: Hoc quod venti efficiuntur, contingit ab occulta dispositione Dei, qui tanto laudabilior quanto incomprehensibilior. Vel sic: *Qui producit de thesauris suis*, id est de sedibus cælestibus, *ventos*, id est angelos ad hoc ut eorum officio nubes eductæ, ab extremis terræ ad prædicandum et cætera bona agendum promoveantur. A similitudine ventorum, nubes flatu suo promoventium. Venti vero angeli dicuntur, et quia invisibiles sunt ad similitudinem ventorum, et quia agiles ad officium sibi injunctum exsequendum, et ad Deum contemplandum. Et *qui Dominus percussit*, id est morte sua destruxit *primogenita Ægypti* in baptismo, id est originalia peccata generis humani quæ primogenita **538** dicuntur, eo quod a primordio nativitalis quasi hæreditarie ipsi generi humano principabantur, quod *Ægyptus* dicitur, eo quod in afflictione et in tenebris ignorantia detinebatur. *Ægyptus* quippe *tenebræ* vel *affliccio* interpretatur. *Percussit*, inquam, *primogenita Ægypti*: incipiens *ab homine* et perducens *usque ad pecus*, id est et in hominibus percussit et in pecudibus illa primogenita, scilicet et in sapientibus rationaliter, ut homines se habentibus, et in idiotis qui bruti erant ut pecudes. Quod præsignatum est in percussione primogenitorum *Ægypti* sub Moysè.

Non solum autem *percussit* Dominus *primogenita*, sed etiam *emisit*, id est extra misit manifeste, scilicet misit *signa*, et non qualiacunque signa, sed *prodigia*, id est maxima signa *in medio tui, Ægypte*, id est in communi generis humani. Exponit autem quæ signa addendo sic. *Emisit*, inquam, *signa*, in destruendo *Pharaonem et omnes servos ejus*. Hæc scilicet fuerunt signa quod destruxit Pharaonem et omnes servos ejus in baptismo, id est destruxit non essentialiter sed potentialiter diabolium, et omnes malignos spiritus. Quod præmonstratum est in Pharaone, qui in mari Rubro cum exercitu fuit submersus. Destruxit autem Deus potentialiter diabolium cum omnibus ministris ejus, cum non solum originalia, sed etiam actualia peccata in baptismo remittens, potentiam quam per ipsa peccata in hominibus habebant, ad nihilum redegit. Diabolus nimirum recte Pharaon dicitur, eo quod sibi subditum genus humanum acriter urgebat, sicut Pharaon filios

Israel antequam a Domino liberarentur, violenta tyrannide premebat. Quoniam etiam Pharaonem *dissipatio* interpretatur, congrue per emphasim diabolus Pharaonem dicitur: qui omnium virtutum, in quantum potest, dissipator est, atque honorum. Bene quoque dicit *emisit signa*, id est manifesta fecit signa *in medio tui, Ægypte*, quia signa illa, quod Pharaonem et servos ejus destruxerunt, palam fuerunt exterius per bonam fidelium operationem, quæ quidem nulla essent, si Pharaonem destructum non esset. *Emisit*, inquam, Dominus *signa* Pharaonem in baptismo destruendo, qui etiam post baptismum in suis *percussit gentes multas*, id est destruxit multa peccata, quæ propter magnam multitudinem gentes multæ dicuntur; hominum enim multitudines gentes dicimus. *Et occidit*, id est destruxit in suis *reges fortes*, id est ipsa peccata, quæ superius gentes multas dixit: quæ etiam reges dicuntur, eo quod ante Christi adventum more regum hominibus dominabantur; et fortes reges dicuntur, eo quod ex eorum dominatu se non poterant homines expedire per se. Quæ pro certo peccata in suis post baptismum Dominus destruxit, in quibusdam quidem sic ut nunquam post baptismum eis prævalere possent; in quibusdam vero sic, ut, postquam eis prævaluerint, rursus per gratiam pœnitendo deleerentur. Quam utique peccatorum destructionem Dominus præfigurari voluit cum, ingredientibus in terram promissionis filiis Israel, *multas gentes et reges fortes*, qui terram illam possidebant, a facie eorum destruxit, et terram ipsam eis ablatam, filiis Israel in hæreditatem dedit.

Exponit autem quæ videntur illa peccata quæ destruxit, quos reges fortes superius nuncupavit sic. *Reges*, inquam, *fortes percussit*, scilicet, *Seon regem Amorrhæorum*. Seon autem *tentatio calens* vel *tentatio oculorum* interpretatur. Unde per Seon tentatio vehemens intelligitur, quæ calens dicitur eo quod valde ferveat, dum ad consentiendum fideles nimis incitat cum eis sæpius instat. Quæ etiam tentatio oculorum dicitur, ut a parte præcipua totum designetur: et sic per oculos cum iste sensus in sensibus corporis præcipuus sit, tentatio omnium sensuum corporis accipiatur. Quæ nimirum tentatio rex est Amorrhæorum, id est princeps est amaricantium, scilicet illis dominatur quos ad consensum pertrahens, Amorrhæos facit, id est Deum amaricantes. Amorrhæi quippe *amaricantes* interpretantur. Hujusmodi vero tentationem Dominus in suis destruxit, non ut non **539** instaret, sed ne suis per consensum prævaleret, sicque rex eorum esset, et eos Amorrhæos faceret. In quibusdam vero etsi eis post baptismum prævaluit, eam tamen per pœnitentiam sic destruxit ut non habeat ulterius locum eis prævalendi: et non solum *percussit Seon*, sed *et Og regem Basan*. Og autem interpretatur *conclusio*; Basan vero *confusio*. Per Og ergo operatio prava denotatur, quæ ideo *conclusio* dicitur, quia male operantem sic concludit et alligat ut difficulter inde

A expediri valeat, a similitudine in carcere conclusorum, qui inde facile egredi per se non possunt. Hæc equidem operatio rex est Basan, id est potens ducere male operantes ad Basan, id est ad confusionem æternæ perditionis; vel ad hanc confusionem, ut malo merito ipsius confusionis de malo in pejus præcipites eant. Hanc autem malam operationem vel in suis Deus destruit ut eis nullo modo prævaleat, vel si quoquo modo in ipsam inciderint, per pœnitentiam eam evacuat.

Et *percussit omnia regna Chanaan*, id est omnes reges Chanaan. Per Chanaan, qui interpretatur *commotio* vel *paratus humilitati*, prava consuetudo exprimitur, quæ illos quibus rex est, eis dominando commovet, id est a Deo separat, et eos a Deo separando humilitati parat, id est dejectioni æternæ perditionis. Quam nimirum consuetudinem in quibusdam suorum Deus percutit, auferendo per pœnitentiam postquam eis inest, in aliis vero sic ut nullatenus in eis regnet. Littera sic adaptatur: *Percussit* non solum *Seon et Og*, sed *et omnia regna Chanaan*, id est omnes reges illos qui sunt Chanaan, id est commoventes a Deo homines, et eos humilitati dejectionis æternæ parantes, scilicet percussit pravas consuetudines, ne essent fidelium suorum reges. *Seon*, inquam, *percussit et Og et reges Chanaan*, et his percussis *terram* prius existentem *hæreditatem eorum*, id est terrenam sensualitatem fidelium, quæ prius erat hæreditas horum regum, scilicet quam isti reges possidebant, ut aliquis hæreditatem possidet, dedit *hæreditatem Israel populo suo*, scilicet fecit ut, his regibus expulsis, populus fidelium suorum iam Israel existens, ipsam sensualitatem suam ut *hæreditatem* possideat et excolat, et ipsam per rationem bene regendo terram Dei fructificantem in bono opere faciat. Potest autem aliter legi versus ille qui est: *emisit signa*, ut sequentes non mutentur in sententia, sic. *Percussit*, inquam, *prinogenita Ægypti*, et per hoc illa *percussit*, quoniam *emisit signa in medio tui, Ægypte*, id est manifeste misit in communitatem tui, o humanum genus, signa, et non qualiacunque signa, sed *prodigia*, miracula scilicet apostolorum, quæ prodigiosa fuerunt et magna. *Signa* dico tendentia in *Pharaonem*, et in omnes *servos ejus*, id est in destructionem potentiæ diaboli, et omnium spirituum malignorum ejus ministrorum. Ac si dicat: Ad hoc emisit signa ut per ea signa genus humanum ad fidem vocaret, et per fidem et baptismum in eis peccatum originale deleeret; et sic, occasione horum signorum, diabolo et servis ejus potestatem quam in genere humano habebant auferret. Qui etiam occasione eorumdem signorum, *percussit per fidem in baptismo gentes multas, et occidit reges fortes*, scilicet *Seon regem Amorrhæorum et Og regem Basan, et omnia regna Chanaan*: et his percussis *terram* existentem *eorum hæreditatem* dedit *hæreditatem Israel populo suo*.

Hi tres versus ut superius expositi sunt: ita hic quoque exponuntur. Per gentes multas et reges,

actualia peccata intelliguntur, in baptismo percussa, consensus videlicet et operatio et consuetudo. Quoriam ergo gentes et reges percussisti, et cuncta superius ostensa fecisti, o Domine, nomen tuum æternum durabit, scilicet contuitu horum supradictorum ab hominibus glorificaberis, et illa gloria tua in æternum durabit : et inde continget quod in æternum erit : quonia, o Domine, memoriale tuum **540** duravit in generatione hac præsentis, et usque in generationem ultimam, scilicet percussio gentium et regum fiet a te in omnibus generationibus hujus vitæ, in diversis fidelibus futuris jam natis et adhuc nascituris, et inde semper ab ipsis fidelibus glorificaberis. Dicitur autem percussio peccatorum memoriale Dei, eo quod cum a Deo fiat, et significatum sit illius occisionis regem et gentium, quæ contigit ad historiam ingredientibus filiis Israel in terram promissionis, illam historiam sæpius ad memoriam reducit. Non solum autem, o auditores, erit gloria Domini in æternum propter supradicta beneficia, sed ideo quoque, quia Dominus judicabit, id est justo judicio suo dignitate et gloria sublimabit populum suum, populum scilicet fidelium, postquam ab hac vita discesserint, unde ab hominibus in hac vita degentibus glorificabitur; et adeo populum servorum suorum justo judicio sublimabit, quod in illis servis suis deprecabitur, id est deprecabilis erit poscentibus in meritis servorum suorum, ut eis eorum intercessionibus meritis concedat quod postulabunt. Unde quidem habet usus vivorum fidelium, ut sanctos qui jam ab hac vita discesserunt, pro se Dominum orare rogent.

Facta exhortatione sua ad laudandum Dominum, ut auditores ab idololatria penitus revocando, eos magis ad Dei laudem attrahat, immoratur in idolorum depressione, sic : Dixi, o auditores, quod Dominus a deo potens est quod omnia quæcumque voluit fecit, ut etiam per partes ostensum est; sed dii gentium, qui nec etiam dii, sed simulacra dicendi sunt, neque aliquid volunt neque aliquid possunt. Inde vero esse impotentia convincuntur, quoniam ipsa simulacra gentium argentum et aurum existentia secundum materiam et opera manuum hominum secundum formam. Os imaginarium habent et non loquentur. Oculos imaginarios habent et non videntur. Aures imaginarias habent et non audient, et bene dico quod non loquentur, neque enim est in ore ipsorum spiritus, id est flatus, sine quo locutio non formatur. Cum igitur simulacra sic impotentia sint, et tamen a stultis gentilibus quasi dii colantur, similes illis fiant interius illi qui faciunt ea, sicut colant, et omnes qui, etsi non faciunt, tamen confidunt in eis, nisi tandem resipuerint, scilicet sic fiant surdi et cæci ratione interius, sicut illa exterius. Hoc non imprecando, sed concedendo dicit, ut sic auditores ab idolorum cultura deterreat. Illi, inquam, similes illis fiant qui faciunt ea, et qui confidunt in eis. Vos vero domus Israel, id est familia fidelium subditorum in Judaico populo, benedicite, id est exaltate Domi-

num Christum opere et corde; et vos domus Aaron, id est familia prælatorum majorum fidelium ex Judæis, benedicite Dominum : et vos in gentibus qui timetis Dominum casto timore, tam prælati quam subditi, benedicite Dominum : dicentes etiam exterius ore : Benedictus, id est in æternum exaltatus sit Dominus Christus ex Sion, id est ex Judæis nascens secundum quod homo qui etiam secundum quod Deus habitat in Hierusalem, id est dominatur in civibus cælestis Hierusalem. Quod est dicere : Benedicendus est, quod Deus est et homo. Per Aaron majores prælati accipiuntur, per Levi minores, cum tamen Aaron tribus ex tribu Levi fuerit. Sed cum dignior pars tribus Levi, tribus Aaron fuerit, per tribum Aaron congrue majores prælati intelliguntur; ideoque vox ista quæ est Levi ad significandum minores prælatos restringitur.

IN PSALMUM CXXXV.

Titulus centesimi tricesimi quinti. Alleluia, vox Prophetæ adhortantis omnes ad constituendum Dominum, tum quia bonus in natura, tum quia in æternum est misericordia ejus, tum etiam quia Deus deorum et Dominus dominorum, et quia facit mirabilia magna, quæ per totum fere psalmum ad ejus laudem ostendit.

541 Confitemini Domino Patri, vel Domino Filio laudem corde, voce et opere, o vos omnes fideles, et hoc eo contuitu, quoniam bonus in natura. Qui vero eum in natura bonum esse contueri non sufficitis, confitemini eo contuitu, quoniam usque in æternum durabit misericordia ejus, id est beneficium misericordie ejus quod humano generi jugiter impendit, vel sic : Quoniam misericordia ejus est ducens nos in æternum, id est in æternam vitam per indulgentiam criminum, et augmentum virtutum. Confitemini, inquam, illi existenti Deo deorum, id est deificatorum ab illo sanctorum, ac si dicat : Constituendum est illi, cum ipse Deus sit omnes sanctos deificans. Confitemini Domino omnium dominorum, ac si dicat : Constituendum est illi, cum omnium dominorum Dominus existat. Confitemini cui constituendum est, utpote qui fecit mirabilia magna, existens solus Deus per naturam, et Dominus per omnipotentiam. Solus autem addit, ad remotionem, quia posuerat deorum et dominorum, ut solum eum ostendat Deum in natura, et Dominum in omnipotentia. Notandum quod in fine uniuscujusque versus hujus psalmi repetendum est, quoniam in æternam misericordia ejus, quod ad laudem Dei Prophetæ ponit, et est in unoquoque istud exponendum, ut in primo versu jam expositum est. Sive non ita ample oportet ut accipiatur misericordia in unoquoque versu ut in primo accipitur, sed strictius, ut illa sola in unoquoque versu accipiatur, quæ in unoquoque denotatur. Verbi gratia : Confitemini, inquam, illi qui solus existens Dominus et Deus fecit mirabilia magna, quoniam hoc misericordia, id est beneficium misericordie ejus, scilicet quod facit mirabilia magna durabit in æternum, vel est ducens nos in æternum. Expouit autem quæ mi-

rabilia fecit sic. *Fecit*, inquam, *mirabilia*, hæc scilicet *qui* nempe *fecit cœlos*, id est prælatos sublimes in sanctitate ad modum cœlorum: et hos *cœlos* fecit *in intellectu* suo, id est in sapientia sua. Si dicamus de Domino Patre, dicemus quod cœlos fecit in sapientia, id est in Filio. Unde Psalmographus alibi: « Verbo Domini cœli firmati sunt (*Psal. xxxvi, 6*). » Si vero dicamus de Domino Filio, dicemus quod cœlos fecerit in seipso, id est per seipsum, qui est sapientia Patris, non per vires alienas, et qui *firmaverit* in fide terram, id est subditos, *terram* ejus fructiferam existentes. Terram dico fundatam *super aquas* baptismatis, quæ fundamentum et initium sunt virtutum. « Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei (*Joan. iii, 5*). » Vel *firmavit terram* in constantia virtutum, non submergendam ab aquis, id est a persecutoribus circumquaque eam ad modum aquarum per incorporationem demergere nitentibus, sed exstantem *super aquas*, id est superiorem aquis et insuperabilem ab eis, ne aliquatenus ipsis cedat. Dictum est hoc a similitudine hujus terræ immobilis, quæ assertitur super aquas fundata esse; quæ a circumquaque instantibus marinis aquis submergi non potest. *Confitemini*, inquam, *Domino* qui illos, quos superius dixi, *cœlos et terram*, id est prælatos et subditos *fecit* per gratiam suam esse *luminaria magna*, id est magnos in illuminatione cognitionis ejus, ut etiam aliis essent luminaria, illuminando eos eadem cognitione per doctrinam. Quod præfiguratum est in luminariis, quæ Deus in cœlo posuit ut terram illuminarent (*Gen. i, 14*).

Luminaria, inquam, *magna fecit*, et ecce quæ *luminaria*: *Solem*, scilicet fecit, id est illos qui dicendi sunt sol. Exponit ergo propter quid fecit solem, cum addit, *solem*, inquam, *reductum in potestatem diei*, id est in potestatem clarissimæ cognitionis, quæ dies dicitur propter suæ dignitatis excellentiam. Quod est ac si dicat: Quosdam sic fecit esse luminaria, ut propter magnitudinem illuminationis suæ, quæ dies dicitur, ipsi sol dicantur. Quod est dicere: Quosdam fecit magis aliis cognitione sua illuminatos. Fecit etiam *lunam et stellas* reductas *in potestatem noctis*, id est quosdam illuminavit mediocri potentia cognitionis, ut possint luna **542** dici ad comparationem magis illuminatorum, qui sol dicuntur, et quosdam minori potentia cognitionis, ut possint stellæ dici ad comparationem mediocriter illuminatorum, qui luna dicuntur. Sol quippe longe clarior est luna, et luna stellis, ideoque congrue per solem magis illuminati, per lunam vero mediocres, per stellas autem minores illuminati intelliguntur. Illorum vero illuminatio, qui luna dicuntur, et stellæ, etsi dies dici possit, secundum se tamen ad eorum illuminationis comparationem, qui sol sunt, quæ antonomastice dies est, nox appellatur. Juxta quod alibi Psalmista testatur. « Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam (*Psal. xviii, 2*). » Ista

PATROL. CLII.

A quidem luminaria etsi inter se collata quædam majora sint, quædam mediocria, quædam vero minora, omnia tamen sunt secundum se magna et gloriosa: ideoque non immerito positum est, *qui fecit luminaria magna*.

Exponit ergo per quid fecit cœlos et terram et luminaria cum addit: *Qui percussit Ægyptum*, etc. Quod sic adaptatur: *Confitemini*, inquam, *Domino* qui per hoc fecit cœlum quod terram et luminaria, *quod percussit Ægyptum cum primogenitis eorum*, id est destruxit Ægyptios et primogenita eorum, scilicet homines qui erant Ægyptii, id est tenebrosi ignorantia, et afflicti sub pondere peccatorum actualium. Per fidem destruxit secundum quod erant Ægyptii, et eos destructos sic illuminavit; et a peccatorum afflictione liberavit; et eorum primogenita destruxit, id est peccata originalia. Ne vero videretur omnes Ægyptios destruxisse, addit: *Confitemini*, inquam, *illi qui eduxit Israel de medio*, id est de communi eorum, Ægyptiorum. Ac si dicat: Ita dico eum Ægyptum percussisse quod quosdam ex Ægyptiis poenitentia percussit, et per hoc eos Israel fecit, et sic ipsos a consortio aliorum Ægyptiorum, in Ægypto remanentium, *eduxit*. Et hoc fecit *in potenti manu*, id est in potenti operatione gratiæ suæ, et *in brachio excelso*, id est in fortitudine excelsa, id est in fortitudine illius potentis operationis gratiæ suæ, quæ excelsa est, id est præ cæteris fortitudinibus celsa et gloriosa. Quæ per brachium denotatur, eo quod in brachio fortitudo sit. Brachium et manus hic idem significant, sed manus notat operationem, brachium vero fortitudinem. Ostendit autem per quid *Israel eduxit de Ægypto*, per baptismam videlicet, cum addit: *Confitemini Domino* qui ut educeret Israel de Ægypto, *divisit in divisiones*, id est divisit, in diversitates *mare Rubrum*, id est baptismum per *Rubrum mare* præfiguratum, ut aliis esset in ruinam, aliis in salvationem, ut in psalmum septuagesimum septimum expositum est in loco ubi habetur: *interrumpit mare*, etc. Notandum, cum ponit *divisit*, non sperperne additum esse *in divisiones*, ut innuat multipliciter diversitatem in ipso baptismo. Licet enim unum sit, diversis modis tamen pluribus bonæ vitæ, boni per ipsum salvantur, et diversis modis pluribus malæ vitæ mali per ipsum damnantur. *Divisit*, inquam, *mare Rubrum*, et *per medium ejus maris eduxit Israel*, id est populum salvandorum de Ægypto infidelitatis. Cum dicit; *per medium ejus*, nihil plus notamus quam si poneret *per illud mare Rubrum*, sed hæc verba ponit ad historiciæ similitudinem. *Per medium* quippe maris Rubri divisi leguntur Filii Israel fuisse de Ægyptiis liberati. *Eduxit*, inquam, *Israel* per baptismum, et *Pharaonem*, id est diabolum, et *virtutem ejus*, id est exercitum spirituum malignorum, qui prius Israel dominabatur, dum erat in Ægypto, *excussit* ab Israel, id est *excussit* jugum potentiæ ejus a cervice fidelium, *in mari Rubro* submergens, id est in baptismo, disperdens ipsum *Pharaonem* et omnem ejus exercitum. *Qui etiam*

postquam populum suum per mare Rubrum eduxit, et Pharaonem ibi demersit, eundem populum suum transduxit, et adhuc transducit ad patriam caelestem per desertum hujus vitae, per virtutes et bonas operationes. Quod in filiis Israel præmonstratum est, qui in terram promissionis per desertum sunt translucti. Quia etiam ne populus ejus in hac traductione **543** a magnis et fortibus regibus occurrentibus impeditur, *Percussit reges magnos*, id est magna peccata criminalia percussit, ne suorum reges essent; et non sic percussit ut non perirent, sed et occidit, id est ex toto destruxit illos reges magnos fortes prius existentes, sic ut inde modo quolibet sese expedire non possent. *Occidit*, inquam, *reges magnos et fortes*, scilicet *Seon regem Amorrhæorum*, et *Og regem Basan*, et omnia regna Chanaan. Et his occisis, terram prius existentem hæreditatem eorum dedit hæreditatem Israel, id est populo fidelium servo suo, existenti, in omnibus sibi obedienti. Isti septem versus ita in hoc psalmo exponuntur ut jam in præcedenti psalmo expositi sunt. Dico quod Dominus percussit reges magnos et fortes, et nos de Ægypto eduxit, et cætera beneficia contulit; quod equidem non ex meritis nostris, sed ex sola sua misericordia fecit. Quia cum ipse nos diu oblivioni dedisse visus esset, memor fuit nostri in humilitate nostra, id est in consideratione humilitatis nostræ, scilicet misericorditer respiciens dejectionem mortalitatis et passibilitatis nostræ, in quam per Adam devenimus. Et nostri memor existens, morte sua redemit nos ab inimicis nostris, a vitis scilicet, et a spiritibus malignis.

Notandum quoniam, etsi superius dixerit quod nos ab inimicis eripuit, hic tamen pretium mortis suæ denotat, ad exaggerationem ipsius beneficii, ut nos in laude Dei promptiores reddat, cum dicit redemit. Dico quod nos redemit qui etiam post redemptionem dat jugiter escam spiritalem corporis sui omni carni, id est omnimodi homini tam Judæo quam gentili, tam nobili quam ignobili, unde anima incessanter reficitur. « Non enim est personarum acceptio apud Deum (Rom. 11, 11). » Cum dicit omni carni, idem est ac si poneret omni homini, totum a parte designans. *Confitemini*, inquam, *Deo cæli*; ac si dicat: Cum tot mirabilia humano generi fecerit, *confitemini* illi. Et cum etiam Deus sit non tantum hominis, sed cæli, id est spirituum caelestium, hac occasione *confitemini* illi. *Confitemini* quoque Domino dominorum, id est confitemini etiam ideo, quia Dominus est omnium dominorum, et ideo quoniam in æternum misericordia ejus. Hoc ideo repeti, ut sicut in laude incepit, ita finiat in laude.

IN PSALMUM CXXXVI.

Titulus centesimi tricesimi sexti. *Psalmus David propter Jeremiam*. Quod sic exponitur: *Psalmus* iste est *David*, id est fidelium, qui hic agunt, compositus propter *Jeremiam*, id est juxta *Jeremiam* prophetam, scilicet non discordans a prophetia *Jeremiam*, sed continens in se mystice, licet breviter,

A quod ad historiam prolixè prophetizatum est a *Jeremia*. Qui tamen *Jeremias* in fine libri sui mystice prophetizavit, quod ad historiam prædixerat de captivitate Hierusalem in *Babyloniam* facta per *Nabuchodonosor*, quæ signum erat captivitatis fidelium, caelestis Hierusalem civium, qui vere captivi dicendi sunt, dum a caelesti Hierusalem exsulant, inter *Babylonis* cives corpore conversantes, scilicet inter impios hujus mundi filios, qui jure *Babylon* dicitur, id est confusio, eo quod amantes se in confusionem præcipitaturus est æternam. Juxta illud *Dominicum*: « Filii autem regni hujus dejicientur in tenebras exteriores (Matth. VIII, 12). » De hac ergo captivitate ab Hierusalem caelesti, perfecti fideles, in ea positi agunt, dicentes se super flumina *Babylonis* sedisse, et illic pro recordatione *Sion* flevisse, et organa a salicibus suspendisæ, et canticum Domini in aliena terra non cantavisse. Promittunt quoque se Hierusalem caelestis assidue recordaturos esse, et orant ut Dominus memor sit tribulationum quæ eis a filiis *Edom* inferuntur, ut eas quandoque remuneret, et etiam condolent de miseria filiae *Babylonis*. Hoc autem totum in hoc psalmo dicunt, ut cæteros fideles in hac eadem captivitate positos instruant, ut et ipsi similiter in hac captivitate se habeant. Sunt autem hujus psalmi verba juxta historiam posita.

544 *Super flumina Babylonis* existentes, non submersi quidem ab ipsis fluminibus, scilicet existentes supra fraudulenta negotia hujus mundi, non subditi quidem ipsis negotiis, sed super ea existentes, et ea spernentes; vel *super flumina Babylonis* existentes, id est supra res sæculares, quas contempnimus, et quibus subjici renuimus, quæ quidem res et negotia sæcularia adamantes se submergunt, ad damnationem pertrahunt, more fluminum, quæ cadentes in se submergunt, et in mare deferunt; illic *sedimus*, id est illic conversando corpore, scilicet juxta illa flumina *Babylonis*, licet non ab his submergeremur, *sedimus* tamen, id est dejecti fumus et anxii, scilicet magnam delectionem esse reputavimus, juxta illa flumina corporaliter habitare, unde quippe nobis plures angustiarum contigere; et *sedendo flevimus*, id est a fletu corporis abstinere nequivimus. Quoniam autem possent flere infructuose, sicut illi qui flent, vel de rerum amissione, vel alia hujusmodi occasione determinant unde fleverunt, addendo sic: *Flevimus*, inquam, dum recordaremur tui, o *Sion* caelestis, scilicet flevimus pro recordatione Hierusalem caelestis, cujus cives sumus: a qua hic in *Babylonia* positi peregrinamur. Vel *flevimus* compatiendo, ea occasione, quia multos hujus *Babylonis* cives vidimus ab his fluminibus submergi. *Flevimus*, inquam, dum hoc esset quod semper recordaremur tui, o caelestis *Sion*, et recordando tui non possemus submergi, ac si dicat: Licet non submergeremur, ex sola tamen compassione submersionem aliorum flevimus. Vel *flevimus* de submersione aliorum, dum recordaremur

tui, *Sion*, id est dum de te jugiter cogitarem, ad quam meluebamus eos submersos nunquam esse perueniros.

Sedimus, inquam, et *flevimus*, et corporaliter conversando in *salicibus*, id est inter impios qui steriles sunt ab operibus bonis, ideo quod salices dicuntur, cum salices steriles arbores sint. In *salicibus* dico in medio ejus Babylonice existentibus, scilicet quæ jam erant in profundo Babylonis, unde nullatenus poterant erui; *suspendimus organa nostra* ab illis *salicibus*, id est elongavimus et separavimus prædicationes nostras ab illis impiis sterilibus. Quæ prædicationes organa dicuntur, quantum ad fideles auditores, quos delectant ad modum organorum; ac si dicat: Ideo prædicationem ab eis elongavimus, quoniam eos esse steriles et obstinatos in malitia cognovimus. Unde Dominus dicit: « Nolite sanctum dare canibus, nec margaritas ponere ante porcos (Matth. vii, 6). » Et Apostolus ad Titum: « Hæreticum hominem post secundam et tertiam correctionem devota (Tit. iii, 10), » etc. Posset objici: Quare dicitis vos organa prædicationum suspendisse? Fuitne quisquam qui prædicationem vestram expeteret? Huic igitur antipophoræ talis datur responsio: Ideo nos suspendere organa decuit, quia illi qui captivos duxerunt nos, id est maligni spiritus qui per Adam in captivitate hanc mortalitatis et passibilitatis adduxerunt nos, illic existentes, id est in *salicibus* illis præsidentes, per ipsas salices loquendo interrogaverunt nos verba cantionum, id est verba prædicationum, quæ fidelibus sunt delectabiles ut cantiones. Interrogaverunt quidem non ut eis obtemperarent, sed ut ea spernerent et conculcarent.

Determinat autem quæ verba cantionum interrogaverunt, cum addit sic: Dico interrogaverunt nos, qui captivos duxerunt nos. Et ipsi iidem spiritus maligni qui per inobedientiam Adæ abduxerunt nos, id est ab æterna beatitudine in hanc captivitatem duxerunt nos, per illas salices interrogaverunt nos dicentes: Cantate unum hymnum de canticis *Sion*, id est cum jucunditate nobis proferte unam jucundam prædicationem ex illis jucundis prædicationibus quæ attinent ad *Sion* cælestem. Interrogaverunt, inquam, nos verba cantionum. Nos autem ab eis organa suspendentes diximus: Quomodo cantabimus, vobis canticum Domini in terra aliena, id est in consideratione alienæ terræ? Ac si dicant: Cum vos consideremus terram sterilem esse et alienam a Deo, et non congruam semini doctrinæ Domini, vobis canticum doctrinæ Domini non cantabimus. Vel sic: Nos conversantes corpore in terra aliena, id est inter vos terrenos, et a Deo penitus alienos, quomodo cantabimus vobis canticum Domini? Vel sic: Quomodo cantabimus canticum Domini vobis existentibus in terra aliena, id est in terrenitate vestra, quæ a Deo est aliena, et semini doctrinæ non congrua? Inutile quidem esset vobis canticum doctrinæ Domini cantare. ideoque non cantabimus. Quoniam autem

dixerant se canticum cælestis Hierusalem infidelibus non cantaturos, ne viderentur Hierusalem oblivioni daturi, remonent hoc sic: Quamvis non simus cantaturi canticum Domini infidelibus, tamen nunquam oblitus ero Hierusalem; quod de ea non cantem inter fideles, qui huic cantico sunt habiles. Quod si oblitus fuero tui, o Hierusalem, quod omnis devotio mea ad te non intendat, quod de te non cantem illis qui ad hoc erunt idonei, *dextera mea*, id est bona operatio mea, *detur oblivioni*, adeo ut nunquam remunerentur. Vel *dextera mea*, id est collocatio mea ad dexteram Dei Patris, quam exspecto, *detur oblivioni*, sic ut nunquam eam adipiscar. Vel *dextera mea*, id est operatio mea bona *detur oblivioni*, id est obliviscari bene operari. Et non solum hoc infortunium mihi contingat, sed etiam *adhæreat lingua mea faucibus meis*, id est mutus siam quantum ad bonam locutionem: a similitudine illius qui cum sua lingua faucibus suis adhæreat, non potest loqui.

Adhæreat, inquam, *lingua mea faucibus meis*, si non meminero tui. Idem est, si oblitus fuero tui, et si non meminero tui, sed propter diversum repetitum est. Non solum autem meminero tui, utcumque, sed etiam, o Hierusalem, proponam, id est ante ponam te in principio, id est præcipuitate lætitiæ meæ, scilicet si hoc mihi contigerit, ut de multis rebus aliis læter, tu tamen de qua adispiscenda jam spem habeo, principium eris, id est præcipua causa lætitiæ meæ. Unde Dominus in Evangelio: « Primum quærite regnum Dei (Matth. vi, 33). » Non dicit primum quantum ad ordinem, sed idem est ac si diceret: Præcipue quærite ore, corde, et opere, regnum Dei, scilicet Hierusalem cælestem. Quia si non proposuero te, Hierusalem, in principio lætitiæ meæ, oblivioni detur dextera mea, et adhæreat lingua mea faucibus meis. Hoc subauditur per aposiopesim. Has autem conditiones ideo ponunt et ostendant bonum votum suum de Hierusalem, et innuant maximum detrimentum eis affuturum, qui votum bonum de Hierusalem non habebunt. Orant etiam de remuneratione tribulationum, quas pro Deo patiuntur, sic: Dico quod non oblitus ero Hierusalem, et quod proposuero Hierusalem in principio lætitiæ meæ. Cujus rei gratia multæ tribulationes nobis inferuntur a filiis Edom, id est a filiis terrenis et sanguineis, scilicet a filiis Babylonis, id est ab impiis hominibus, qui præfigurati sunt per filios Esau qui et Edom dicitur, qui in reditu filiorum Israel de captivitate Babylonice, in Hierusalem impederunt eos, in quantum potuerunt, ne civitatem et templum reedificarent. Eodem quippe modo filii hujus mundi, fideles tribulationibus impedire nituntur, ne seipos Deo templum bene vivendo ædificent. Edom autem terreus vel sanguineus interpretatur.

Dico quod pro recordatione Hierusalem inferuntur nobis tribulationes a filiis Edom. Et tu, Domine, etsi modo videaris nos hic oblivioni dare. memor esto in die Hierusalem, id est in die judicii, in qua plenarie constitues Hierusalem cælestem filiorum

Edom, id est memor esto tribulationum quæ nobis pro recordatione Hierusalem inferuntur a filiis Edom, id est a persecutoribus filiis hujus mundi, terrenis vel sanguineis : ut eos remuneres quandoque, scilicet in die Hierusalem. Vel potest esse concessio damnationis filiorum Edom, ut eos a nequitia sua deterreat sic : *Memor esto, Domine, in die Hierusalem*, id est in die iudicii filiorum Edom persequentium nos pro recordatione Hierusalem, **546** ut eos juste punias. Qui nimirum filii Edom contradicunt inter se unus alii. *Exinanite, exinanite* illa quæ sunt in ea, id est in civibus ejus Hierusalem usque ad fundamentum; ac si dicat : Quia vident nos ad Hierusalem tendere, invidia tacti persequuntur nos tribulationibus, dicentes : Persequamur eos tribulationibus assiduis, et sic exinaniamus, inquam, id est evacuamus virtutes et opera bona eorum, quibus ad cœlestem Hierusalem tendunt, et in tantum exinaniamus, quod usque ad exinaniendum fundamentum perveniamus, scilicet usque adeo eos persequamur, ut etiam fidem eis extorqueamus, quæ fundamentum est omnium virtutum et operum bonorum ipsorum. Condolent etiam de miseria filiorum Edom, quos filiam Babylonis vocant, ut ostendant eos per nomen sexus feminini effeminatos esse in virtutibus, sic : Vos filii Edom, qui etiam filia estis Babylonis, id est hujus mundi, dicitis *exinanite* et reputatis nos miseros, vos vero esse beatos. Contrario vero tu, filia Babylonis, misera es, etsi in sæcularibus floreas; sed *beatus* et hic et in futuro quicumque fidelium retribuet tibi retributionem tuam quam retribuisti nobis. Exponit ergo quam retributionem retribuet, cum addit : *Beatus*, scilicet, et hic et in futuro, qui tenebit parvulos tuos ne crescant, scilicet illa membra tua, quæ nondum in adultam nequitiam devenerunt; sed adhuc parva sunt in malitia, retentabit a malitia sua per prædicationem, ne in ea crescant, et sic eos tenebit, quod *allidet* illos parvulos tuos ad petram fortitudinis, Christum scilicet, destruet eos secundum quod mali sunt : jungendo eos per fidem petræ fortitudinis Christo, a similitudine parvulorum, qui allisi ad lapidem interimuntur; ac si dicat : *Beatus* et hic et in futuro, quicumque fidelium parvulos tuos per fidem incorporabit, jungendo ipsos Christo capiti, sicut tu quosdam ex parvulis nostris, ex idiotis, scilicet deficientibus a fide propter blanditias vel propter tribulationes incorporasti tibi. Constat enim impios, quosdam ex fidelibus idiotis incorporasse sibi. Et ecce retributio quam filix Babylonis filii Hierusalem beati retribuunt, ut sic parvulos ejus per fidem incorporent, sicut ipsa parvulos ipsorum incorporare nititur. Vel parvulos filix Babylonis, quosque impios vocat, qui hic secundum partem a fidelibus incorporantur, qui parvuli dicuntur, eo quod licet nimis nequam sint, tamen more parvulorum in malitia sua crescant, sicut assidue iniusti in malitia sua augmentantur. In futuro vero et justii perfecte adulti erunt in charitate, ut nihil voluntatis habeant nisi

bonæ; impii vero sic in impietate adulti, ut ex invidia gloriæ bonorum et tormentorum suorum nihil voluntatis habeant nisi malæ; nullam tamen potestatem malæ operationis habituri.

IN PSALMUM CXXXVII.

Titulus centesimi tricesimi septimi. *Psalms ipsi David*, id est Christo directus. Non quod hic Christus loquatur, sed quia fidelium perfectorum massa in hoc psalmo agens, verba sua dirigit ad Christum ad gratiarum actionem, ostendens bonam affectionem suam quam habet confitendi ipsi Domino Christo, et psallendi. Quod ad instructionem auditorum facit, ut eos instruat hanc eandem affectionem habere. Orat quoque de multiplicatione virtutum, ut eosdem instruat orare, et optat reges terræ ut Domino constentur, et in viis ejus cantent; et subdit causas quare ipsi confiteri debeant, et in viis ejus cantare.

Confitebor tibi, Domine Christe, in toto corde meo, id est laudabo te in tota affectione cordis mei, licet a Judæis vituperatus fueris. Et merito confitebor, quoniam audisti sic ut impetrarem, omnia verba oris mei; ac si dicat : Non solum te verbis cordis oravi, cogitationibus scilicet, sed et verbis oris exterioris. Et illa verba omnia audisti, illa videlicet omnia quæ digna erant impetratione. Unde idem in Evangelio : « Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis (Joan. xv, 16). » *Confitebor*, inquam, in toto corde. Et non solum hoc, sed et psallam tibi, id est bene **547** operabor ad honorem tuum : in conspectu, id est in consideratione angelorum, scilicet non ad humanum favorem bene operabor, sed ex sola dilectione tui, sicut angeli ex sola dilectione ministeria eis injuncta operantur. Vel psallam tibi in conspectu angelorum ponendus, id est in eadem speciali contemplatione divinitatis tuæ, in qua ipsi positi sunt, scilicet ea intentione psallam ut ad eundem conspectum attingere merear, quo angeli perfriuntur. Et ad templum sanctum tuum veniens, id est veniens ad hoc bene vivendo, ut merear esse sanctum templum tuum in quo spiritualiter inhabites, adorabo te in illo templo, id est venerabor te quodam singulari cultu præcipuæ venerationis, te Deum et Dominum, et me creaturam et servum reputando, et sanctum templum tuum bona vita mea me faciendo. Hoc autem adorare Deum in hujusmodi templo, præfiguratum est in lege veteri, in qua constitutum erat ut post ædificationem templi nemo Deum adoraret, nisi in templo. Adorare quidem proprie dicimus Deum præcipue digno et singulari cultu colere : dum eum solum Deum et Dominum cognoscimus, et nos servos ejus et creaturam esse reputamus. Unde in Apocalypsi legitur angelus ab adoratione sui Joannem sic prohibuisse. « Vide nē feceris. Conservus tuus sum et fratrum tuorum. Deum adora (Apoc. xix, 10). » Adorabo, inquam, et confitebor nomini tuo super misericordia tua et veritate tua, id est laudabo te ex consideratione nominis tui : quod est Dominus :

Et hæc confessio continget de misericordia tua et A veritate tua, scilicet confitebor tibi propter misericordiam tuam et veritatem promissionis tuæ completam, id est ea occasione tibi *confitebor*, quia nos salvasti per misericordiam et ut promissionem tuam verificares: promiseras enim te genus humanum salvaturum. Et ideo quoque confitebor, *quoniam magnificasti nomen sanctum tuum super omne nomen*, id est ostendisti ipsa rei evidentia *nomen sanctum tuum*, quod est Deus et Dominus, majus esse et gloriosius omni nomine. Unde Apostolus: « Et dedit illi nomen quod est super omne nomen (Phil. 11, 9). » Quamvis enim nomina hæc angeli, archangeli, virtutes, et cætera hujusmodi gloriosa sint et magna designent, nomen tamen Domini Jesu, Deus, scilicet, et omnium Dominus et omnipotens, B gloriosius est, et longe majus designans.

Ostensa bona affectione sua, quam habet confitendi et psallendi, sequitur oratio, quæ talis est: *Confitebor*, inquam, *et psallam*, *et adorabo*. Ideoque in *quacumque die invocavero te*, id est interius bona affectione, non solum exterius voce oravero te, poscens multiplicari a te in *anima mea virtutem*; *exaudi me* ut multiplices in *anima mea virtutem*. Quod pro certo facies, revera *multiplicabis*, id est augmentabis de die in diem omnem *virtutem in anima mea*. Hoc autem nimia certitudine sibi promittit, ut sic magis auditores ad hoc orandum impellat spe consequendi. Facta oratione pro se, orat etiam pro fidelibus aliis, ut et ipsi *reges* suimet existentes *confiteantur* Domino, exemplo suo ut *cantent in viis ejus*, quod eis utilissimum est. Hoc autem ea intentione facit ut auditores instruat pro aliorum utilitate orare. Dico *confitebor et psallam*: et exemplo mei *confiteantur tibi, Domine*, laudem omnimodam *omnes reges terræ*, id est omnes fideles, facti *reges terræ* suæ, id est sensualitatis suæ ut bene regant eam, et faciant terram fructificantem Deo bona opera, et ea occasione *confiteantur quia jam audierunt omnia verba oris tui* per prædicatores tuos, scilicet illa omnia doctrinæ tuæ verba, ad instructionem fidei et morum pertinentia, sine quorum notitia nemo salvatur, quæ tu ipse ore tuo discipulis locutus es. Multa quippe mystica et arcana locutus est Dominus quæ non omnia audierunt omnes reges terræ. Ideoque cum dicat *omnia verba oris tui*, D determinandum est de illis verbis dictum esse, quæ ad fidei et mores attinentia ignorare non licet. Unde legitur in Apostolo: « Ignorans ignorabitur (I Cor. xiv, 38). » *Confiteantur*, inquam, et sic quidem quod in *viis Domini* existentes, id est in completionem præceptorum ejus quæ sunt viæ ad vitam, **548** *cantent*, id est delectentur in ipsis viis a similitudine cantantium qui in cantu suo delectantur. Possunt nempe in *viis Domini* esse sic quasi invite complentes et non cantarent quod nimirum non esset adeo utile: *Confiteantur*, inquam, *et cantent*. Et hoc ea occasione: *quoniam magna est gloria Domini*, quam in futuro dabit confidentibus sibi, et in *viis ejus* cantanti-

bus. *Confiteantur etiam et cantent* eo contuitu, *quoniam Dominus est excelsus*, id est omnipotens, ideoque ipsi confitendum est. Et quia *humilia respicit* respectu misericordiæ suæ, id est miseretur hic omnium humilium sibi confidentium, et cum *humilia respiciat*, *alta etiam*, id est superba *cognoscit* ut puniat a longe existens non secundum locum. sed secundum misericordiam, scilicet providet ultionem superborum, sic ut longe faciat ab eis misericordiam suam propter eorum mala merita. Exponit autem qualiter *humilia respicit* sic: Vere respicis respectu misericordiæ, et me humilem et cæteros mei modi. Nam ego existens in *medio*, id est in plenitudine *tribulationis si ambulavero*, id est si perseveravero in constantia mea ne pro tribulatione deficiam sicut vere ambulo, per hoc contingit mihi hujusmodi ambulatio, quia *vivificabis me* interius in anima per gratiam, cum exterius in corpore pro tribulatione mortificatus ero; ac si dicat: In hoc comprobatur, quia me humilem respicis, quoniam per gratiam tuam interius me vivificantem, me facies in medio tribulationis constantem. Et sic quidem *me vivificabis* quod *extendisti manum tuam*, id est extensum mihi facies auxilium gratiæ tuæ *super iram inimicorum meorum*, id est supra iracundam impugnationem inimicorum meorum. Quod est dicere: Cum magna sit eorum impugratio, majus tamen est in me auxilium gratiæ tuæ. Extendes, inquam, hic mihi manum tuam, et tandem post mortem corporis *fecit*, id est faciet *me salvum dextera tua*, id est misericordia tua, a tormentis omnibus eripiendo, et ad dexteram Patris me collocando.

Post suæ salutis ostensionem, ostendit justam inimicorum retributionem; apostropham faciens ad auditores, ut eos ab inimicorum conformitate retrahat sic: O auditores, dico quod *me salvum* faciet Dominus. Econtrario vero *Dominus retribuens* in futuro justam inimicis meis damnationem *pro me*, id est ideo quia mihi tribulationem injuste inferunt. Vel *pro me*, id est loco mei, scilicet quia eis hic nolo mala pro malis retribuere. Unde Apostolus: « Mihi vindictam, ego retribuam, dicit Dominus (Rom. xii, 19). » Orat etiam assequi quod adnumeravit sic: Dico quod, *Domine, vivificabis me* interius per gratiam in virtutibus et *salvum me* facies. Et sic oro ut fiat, o *Domine*, quia *misericordia tua*, quam naturaliter habes, duratura est in *sæculum*, id est in æternum; *ne despicias opera manuum tuarum*, id est ne videaris despiciere digna opera tua, quæ in me operari incepisti, vivificationem scilicet animæ in virtutibus; quæ quidem opera videreris despiciere, si vivificationem illam in me non perficeres. ac si dicat: Perfice in me vivificationis opera, quæ jam incepisti.

IN PSALMUM CXXXVIII.

Titulus centesimi tricesimi octavi. *Psalmus David Christi resuscitantis in finem*, id est in perfectam sui consummationem; de qua hic agit. In hoc enim psalmo Dominicus homo ad gratiarum actionem Deo

Patri loquens, ostendit perfectam innocentiae, et iustitiae, et scientiae, et totius bonitatis suae consumptionem, ut auditores inexcusabiles reddat: ostendens se adeo dignum esse cum perfecte consummatus sit: ad cuius exemplum et ipsi in quantum possibile est consummentur, et sic eos ad sui conformitatem attrahat.

Domine Pater probasti me, id est fecisti me approbare et experiri praecepta tua, ut mihi non viderentur aspera et injucunda, sed probabilia et laudabilia et delectabilia. Haec oratio compendiosa est, æquipollens ac si poneret: *Domine Pater*, posuisti me in approbationem et experientiam praeceptorum tuorum, ut ea complem. Et 549 me in hanc experientiam adductum *cognovisti*, id est dilexisti. Ea quippe quæ diligit, dicitur Deus cognoscere, et ea quæ odio habet dicitur nescire. Juxta quod in Evangelio de impiis et fatuis legitur: « Amen dico vobis, nescio vos (Luc. xiii, 25; Matth. xxv, 12). » Quoniam autem se a Deo probatum et cognitum asseveraverat, posset ab infidelibus objici: Cum sic probatus sis et cognitus, mirum est cur te Deus pater permittit humiliari, qui pro certo hoc de te non pateretur, nisi mala tua merita promerereur. Ad hoc ergo removendum, sic addit: Licet me probaveris et cognoveris, tu tamen qui nil mali vis *cognovisti*, id est voluisti et ab æterno disposuisti *sessionem meam*, id est humiliationem meam in mortem: et sic per *sessionem cognovisti resurrectionem meam*: ac si diceret: Hoc non erit ex malis meritis meis, quod in mortem humiliabor, sed ex sola voluntate et dispositione tua. Nec solum autem me probasti et cognovisti, sed, ut mihi quid dicam, *intellexisti cogitationes meas*, id est adeo sanctas et idoneas fecisti *cogitationes meas* ut intellectu tuo essent dignæ. Illa nempe Deus tantum intelligere dicitur, quæ idonea sunt ac si dicat: Dillexisti cogitationes meas, utpote dignas et idoneas. *Intellexisti*, inquam, et hoc non a moderno tempore, sed *de longe*, id est intellexisti omnia quæ cogitavi a principio humanitatis meæ. Et *intellexisti semitam meam*, id est dilexisti completionem omnium arduorum et præcipuorum praeceptorum quæ in me est, quæ semita dicitur, eo quod ad modum semitæ arcta sit, id est paucis communis. Et per semitam et cogitationes *investigasti*, id est me investigare et exquirere fecisti *funiculum meum*, id est dimensionem *hæreditatis meæ*, quæ per funiculum accipitur, eo quod funiculo hæreditas mensuretur. Quod est dicere: Per completionem arduorum praeceptorum tuorum, fecisti me exquirere a te hæreditatem, scilicet genus humanum: quod dimittat: partem assumens in salvationem, partem verò dimittens. Unde in psalmo secundo: « Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam (Psal. ii, 8). » Ubi hic habetur funiculum, in Hebraica translatione habetur *accubationem*. Quæ vox æquipolenter hic idem designat cum funiculo, scilicet partem salvandorum, quæ Dei accubatio dicitur, id est Dei requies: eo quod in ea delectatus

A est Deus, sicut quilibet in accubatione. Non solum autem *intellexisti cogitationes*, etc., sed ut universaliter dicam, et, id est etiam *omnes vias meas prævisti*, id est operationes meas omnes quibus incedo ab æterno disposuisti, id est voluisti. Quod utique non esset, nisi idoneæ essent. Vel *omnes vias meas prævisti*, id est me præviderere fecisti, ut nil temere facerem et improvise, sed omnia cum ratione et providentia. Ea quippe sapienter aguntur, quæ rationabiliter prævidentur. Quoniam autem se ad instructionem suorum commendaverat, ne videretur hoc ex arrogantia fecisse: arrogantiam autem dicimus, quando sibi quilibet hoc quod non habet jactanter ascribit, removet hoc sic: Dico *probasti me*, etc. Hoc autem quod sic me commendavi nulli B videatur arroganter esse dictum, *quia sermo* iste quo me commendavi *non est tantum in lingua mea*, sed etiam in re est. Quod est dicere: Non sic ea loquor ut puræ voces sint: ita namque est in re ut dico. Et hoc tibi est, *ecce*, id est præsens et cognitum, *quia non est sermo tantum in lingua*. Tu enim, Domine, *cognovisti omnia novissima et antiqua*, id est præterita et futura, et cum omnia cognoveris, et hoc quoque cognoscis. Dico quod quoniam *intellexisti cogitationes meas*, et *prævisti omnes vias meas et probasti me*. Et sic, tu qui potens es me formare, *formasti me*, id est me formosum interius fecisti in moribus. Licet per tribulationes videar infirmis exterius. Unde Psalmista alibi: « Speciosus forma præ filiis hominum (Psal. xliii, 4). » Tu, inquam, C *formasti me*. Et super formatum *posuisti manum tuam*, id est auxilium gratiæ tuæ, scilicet ne aliquatenus a formositate illa deficiam *posuisti super me adjutorium gratiæ tuæ*, quod me faciat perseverare, a similitudine adjuvantis, qui manum super aliquem ponit ut eum teneat ne cadat. Notandum quod hoc totum dictum est respectu solius humanitatis.

Dico quod *me formasti*, etc. Et non solum formosum 550 me in moribus fecisti, sed etiam scientem, ut te singulariter et secretius cæteris scirem. Et hæc *scientia tua*, id est mihi a te data, non est per me contemptibilis facta, sicut fuit per Adam, qui cum tui scientiam habuerit, et ab ea male agendo dissenserit, eam contemptibilem videri fecit. Illud enim quod contemptibile est, ut vile aliquid dimitti solet. Non est, inquam, per me contemptibilis facta, sed *scientia tua ex me bene operante*, et sic in ea persistente *mirabilis facta est* aliis et admiratione digna et desiderabilis. Cum enim sapienter me prædicare viderent, et bene operari, scientiam a te mihi datam miro modo pretiosam esse judicaverunt. Unde in Evangelio: « Stupebant autem omnes qui cum audiebant, super prudentia et responsis ejus (Luc. ii, 47). » Et non solum *mirabilis facta est*, sed et *confortata est* in parte salvandorum, quæ per Adam in omni humano genere debilitata fuit; ac si dicat: Scientia qua te genus humanum sciret, nisi Adam peccaret, eo peccante sic debilitata fuit in omnibus ut vix aliquam tuæ notitiæ scintillulam ha-

berent, et te quasi per somnium viderent. Unde etiam Paulus dicit : « Videmus nunc per speculum in ænigmate (I Cor. xiii, 12). » Per meæ vero mortis obedientiam scientia ista in fidelibus confortabitur, id est corroborabitur, ut te etiam solito plenius sciant. Licet in hac vita non sint hanc scientiam perfecte habituri, quod in futuro habebunt. Quoniam autem de scientia egerat, quæ præcipue solet esse causa superbiæ, ut ait Apostolus : « Scientia inflat (I Cor. viii, 1) » : hanc scientiam habituris humilitatis exemplum in se præscribit sic : *Mirabilis, inquam, facta est scientia tua, et confortata est ex me, id est per me. Et licet hanc plenarie scientiam habeam, tamen non potero ad eam, id est non me potentem judicavero ad eam possidendam per me sine tuo auxilio, scilicet quod sciens sum nunquam mihi, sed tibi semper ascribam.*

Per hoc autem plane auditores instruit, ut nullus de scientia sua in se, sed in Domino gloriatur. Unde Apostolus : « Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? (I Cor. iv, 7). » *Mirabilis, inquam, facta est scientia tua. Et cum me tanta scientia spiritali illuminaveris, quo ibo a spiritu tuo? Quod est dicere : Si a spiritu tuo me hac scientia illuminante, secundum humanitatem male vivendo recessero, quo ibo, id est ad quem alium me conferam secundum devotionem, qui me illuminet? Ad nullum ire potero. Et cum ultionem tuam ex merito sensurus sim, si a Spiritu tuo recessero, quo a facie tua fugiam, id est ad quem locum fugere potero a præsentia tua, ut ultionem istam evadam? Nusquam. Si enim fugere volens ascendero localiter in cælum, tu illic es non localiter, sed potentialiter. Et si descendero ad infernum, ut tui præsentiam evadam, quod tamen nunquam erit, frustra erit, quoniam illic ades, id est, es ibi præsens potentialiter qui me punies. Ideoque non est a te recedendum, cum nusquam possit fieri confugium. Non solum autem ades in cælo et in inferno, sed etiam in hoc mundo; quod medium est inter cælum et infernum. Quod inde ostenditur. Si enim in hoc medio existens sumpsero pennas meas, id est virtutes quæ pennæ sunt bene sumentibus, per quas ad paradysum volatur, et etiam si eas sumpsero in diluculo positas, id est in illuminatione bonæ voluntatis, et si habitavero præ volatione spei et bonæ vitæ conversatione in extremis, id est in portu hujus maris, id est in alia vita quæ extrema est post hanc vitam, propter sui mutationem mare dictam. Quæ etiam portus quietis est fidelibus de hujus vitæ tempestate evadentibus, ades, id est præsens esse in hoc medio apparet per me pennas sumentem, et in extremis maris habitantem. Notandum quia non ideo dicit *si sumpsero*, etc., quin eas pennas a primordio habuerit, sed ad ostensionem, concessionem facit de re quæ non erit, ac si dicat : Concedatur ut pennas sumam in diluculo, et ideo sumam ut in extremis habitem, et per hoc palam erit quia in hoc medio ades. Posset quæri : Quomodo*

constabit quia adest in medio : si sumpseris pennas? Ad quod designandum addit sic : Vere constabit te adesse in hoc medio, *si sumpsero pennas. Etenim manus tua, id est operatio potentia* 561 *tuxæ deducet me illuc, ut pennas sumam et in extremis maris habitem. Sed et si hoc sit quod pennas sumpsero, et in extremis maris habitavero, et ibi tenebit me, id est perseverare faciet dextera tua, id est misericordia tua, scilicet postquam ista adeptus ero, nec in his perseverare potero, nisi misericordia tua teneat me.*

Notandum quod cum in sua persona Dominicus homo ponat, *quo ibo a Spiritu tuo*, etc., usque : *Et dixi forsitan*, etc. Non ideo sic agit in persona sua, ut unquam hoc sit in eo futurum, ut a Spiritu Dei eat, et a facie ejus fugiat. Quo etenim modo recederet a Dei Spiritu, qui Dei Verbo personaliter est unitus? Sed hoc ideo in persona sui transfiguratur, ut in se membra sua instruat, ne aliquid ipsorum a Dei Spiritu recedere præsumat, ostendendo in se quod nemo recedens a facie ejus fugere potest. Est igitur æque valens ac si sic poteret : Cum me sic mirabilem in scientia feceris, et eandem scientiam in humano genere confortaveris, patet ex hoc quod nulli est a Spiritu tuo recedendum. Quo ibunt enim mei a facie tua recedentes? et quo a facie tua fugient? Nusquam. Si enim ascenderint in cælum, tu illic es, si descenderint in infernum, ades; si sumpserint in hoc medio pennas suas diluculo, et habitaverint in extremis maris, ades. Etenim illuc manus tua deducet eos, et tenebit eos dextera tua. Perfectione justitiæ et morum et scientiæ suæ ostensa, ostendit etiam se tamen a Judæis in mortem conculcandum esse, licet adeo perfectus sit, ut post consequenter fructum passionis suæ ostendat, et sic eos quibus passio sua salutifera est, sibi obnoxios reddat, et ad justitiæ et sanctitatis suæ conformitatem, et ad patientium pro seipso attrahat; incredulos vero Judæos respiscere negligentes, de morte sua inexcusabiles ostendat, cum eum usquequaque perfectum in mortem conculcaverint. Hoc ergo sic dicit : Dico quod *formasti me. Et cum me sic formaveris dixi*, id est concepisti apud me, *tenebræ conculcabunt me* in mortem ex invidia formositatis et scientiæ meæ. Tenebras Judæos per emphasim dicit, eo quod ignorantia tenebris nimis fuerint involuti, cum Creatorem et Salvatorem suum in mortem ex invidia dederint.

Tenebræ, inquam, conculcabunt me. Et hoc forsitan facient, id est improvise et irrationabiliter et temerario motu. Vel *forsitan*, id est revera, sicut etiam in Evangelio *forsitan* non dubitative, sed affirmative ponitur, cum dicit : « Si crederetis Moysi, forsitan crederetis et mihi (Joan. v, 46). » *Conculcabunt, inquam, me tenebræ. Et ex mei conculcatione continget quod nox per emphasim erit illuminatio mea*, id est pars salvanda ex Judaico populo, qui per emphasim nox dicitur, eo quod ignorantia nocte sit involutus, illuminabitur fide et Dei cognitione per me. Nox dico ponenda in deliciis

meis, id est inter delicias meas, scilicet in consortio et conformitate discipulorum meorum, qui sunt deliciae meae, in quorum sanctitate delector, sicut in summis deliciis. Inde vero certum est mihi quod illi qui nox et tenebrae dicuntur, per conculcationem illuminabuntur, quia ipsi iidem existentes modo tenebrae non obscurabuntur a te, id est non excæcabuntur justo iudicio tuo, sicut modo juste obscurantur pro malis meritis suis. Cum dicitur non obscurabuntur, datur intelligi, per lyptoten, quoniam a Deo Patre illuminabuntur, et per hoc palam est quod et a Filio illuminabuntur. Nam quæcunque Pater, eadem et Filius operatur, et e converso: unum enim sunt. Non obscurabuntur, inquam, a te. Et idem populus nox existens sic a te fide et cognitione tui illuminabitur, ut dies dici possit, præ nimia claritate fidei et cognitionis suæ. Vel sic: Nox illuminabitur sicut dies, id est ad comparationem apostolorum, qui per emphasim dies dicuntur. Nox, inquam, illuminabitur. Et sic illuminabitur, quod sicut erunt tenebrae ejus, ita erit et lumen ejus, id est quanta erit cognitio tenebrarum ignorantiae ejus, tanta erit illuminatio fidei et cognitionis ejus, scilicet magna fuerit ignorantiae et peccatorum ejus confessio, magna erit illuminatio. Per hoc autem **552** invitat auditores ad vehementem peccatorum suorum confessionem, ut vehementiorem veniam promereantur.

Posset quæri: Quare potius per te illuminabitur nox, cum per nullum præcedentium sanctorum illuminari potuerit? Ad quod ostendendum respondet sic: Ideo nox erit illuminatio mea, id est ideo dignus sum ut per me illuminentur illi qui nox sunt, quia tu possedisti renes meos, id est delectationes meas, quæ per renes denotantur, eo quod ex renibus delectatio procedere solet. Congruè nempe positum est tu, ad differentiam, ac si dicat: Delectationes cæterorum in parte diabolus possidet, eum aliquando illicita in eis cogitatio suboritur. Delectationes vero meas tu solus et possides, et ab initio mei possedisti, ut nulla in me delectatio habeatur, nisi tibi placita et a te disposita. Ideoque solus ex omnibus dignus sum, per quem infideles illuminentur. Et tu etiam suscepisti me de utero matris meae, id est tu fuisti susceptor et patronus meus a tempore illo, ex quo in utero matris meae fui, scilicet ita susceptor meus exististi ut me solum immunem a peccato faceres originali. Et ideo quoque dignus sum, ut per me nox illuminetur, quia ego confitebor tibi perseveranter, id est nullo tempore desistam a confessione laudis tuæ. Quod est dicere: Quidquid boni in me est, laudis tuæ ascribam. Et ideo adhuc quia magnificatus es per me, id est quia per prædicationem et bonam vitam meam magnificatus et glorificatus es apud discipulos meos. Unde idem in Evangelio dicit: «Pater, manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi (Joan. xvii, 6).» Magnificatus es, inquam, per me. Et hoc terribiliter, id est ita quod

A aliis terrorem intulerim justæ damnationis, nisi et ipsi te exemplo mei magnificare studuerint. Et ideo quoque dignus sum, quia per me mirabilia ostensa sunt opera tua, id est me rationaliter habendo ostendi mirabilia et dignissima esse ea, quæ in me operatus es, rationalitatem scilicet et virtutes, quarum dignitatem per effectum operum bonorum ostendi. Ac si dicat: Adam in quo rationalitatem et virtutes operatus es, ea mirabilia et digna non ostendit, dum ab eis defecit. Ego vero mirabilia ostendi, dum in eis persistens, ea exterius per opera bona manifestavi.

Mirabilia, inquam, per me facta sunt opera tua: et ea anima mea cognoscat nimis, id est reputabiliter valde digna et mirabilia. Ac si dicat: Sicut jam ea mirabilia reputavi, ita quoque incessanter mirabilia esse reputabo, et ea mirabilia esse aliis manifestabo. Quæ pro certo Adam mirabilia non reputavit, dum in eis perseverare neglexit. Cum dicitur anima mea cognoscat, idem est ac si dicat: Ego cognoscam. Partem enim pro toto ponit. Quoniam autem dixerat Patrem per se esse magnificatum, quomodo per eum magnificatus sit ostendere intendit, sic: Dico quod per me magnificatus es, et per hoc te magnificavi, quia non est a me occultatum os meum a te datum quod os, scilicet tu fecisti in occulto, id est in interiori meo, in anima scilicet quæ occulta est. Ponitur autem hic os pro osse, non pro ore. Dicit vero rationalitatem esse os animæ, eo quod robustior pars animæ sit, sicut os in corpore robustius est. Hoc autem quod dicit, non est occultatum, idem est ac si dicat: Os meum a te datum, quod videlicet fecisti in occulto, non est a me occultatum, scilicet vis rationis meæ non est a me occultata, sed exterius manifestata, dum te bene vivendo et aliis prædicando gloriosum et magnum ostendi. Quæ utique rationis vis ab Adam occultata fuit, dum ab obedientia Dei desistens, eum glorificare et magnificum ostendere non studuit. Dictum est a similitudine inertis militis, qui gladium suum, cum viriliter pugnare deberet, abscondit. Cum dicit os non esse occultatum, per lyptoten datur intelligi quod illud os bene operando manifestavit, et sic Deum magnificavit. Dicitur quoque liberum arbitrium os animæ. Cujus pro certo tunc vis occultatur, cum non recte usurpatur, et ad mali operis exercitium flectitur. Nam cum a Domino **553** ideo datum sit ut in honore exerceatur, et sic sit meritum, ille revera illud non ad hoc esse datum ipsa rei experientia negat, qui potius ad usum operationis pravæ declinat. Quia vero dixerat os suum non esse occultatum, posset dici: Non est mirum si os non occultasti, quia forsitan in hac passibilitate in qua sumus nos non fuisti. Contra quod respondendo se fuisse passibilem ostendit, ut per hoc magis commendat perseverantiam suæ bonæ operationis. Magnum enim fuit eum in proposito bonitatis suæ perseverasse, cum ex debilitate passibilitatis habuerit posse deficere.

Hoc autem sic dicit : Dico *non est occultatum os meum, et substantia mea*, id est natura mea, quam superius *os* vocavi, non est occultata, scilicet vis rationalitatis et liberi arbitrii mei non est occultata, licet sit existens in *inferioribus partibus terræ*, id est in hujus mundi partibus quæ dicuntur inferiora terræ, id est indigniores partes terræ, ad respectum paradisi terrestris, in quo Adam positus primum fuit; qui dignior et superior dicitur, eo quod ibi nulla sit aeris inclementia, immoderatio nulla, neque caloris neque frigoris, sed omnia serena et temperata. Cæterum in hujus mundi convalle est maxima aeris perturbatio, unde multiplex passio contingit. Ideoque mundus iste paradiso inferior, non secundum situm loci, sed secundum indigentiam rei. Hoc autem quod dicit *substantia mea in inferioribus terræ*, sic adpatitur : *Substantia mea*, id est vis naturæ meæ non est occultata, sed per perseverantiam bonæ operationis manifestata, licet sit posita in *inferioribus terræ*, id est in hujus mundi calamitosa convalle, ubi posset esse locus occultandi, propter instantiam multimodæ anxietatis. Quod pro certo Adam fecit, scilicet vim naturæ suæ abscondit, non persistendo in obedientia, licet nondum in *inferioribus terræ* positus esset, sed in paradiso ubi nulla passionis anxietas, nulla deficiendi necessitas. Non est occultata *substantia mea* idem est quod *non est occultatum os meum*, sed repetitum est ut addat in *inferioribus terræ*. Cum igitur perfectus sim eo quod *renes meos possedisti et suscepisti me de utero matris meæ, et non est occultatum os meum*, procul dubio patet quod *oculi tui viderunt imperfectum meum*, id est oculi dispositionis tuæ præviderunt, et voluerunt imperfectionem meam, id est mortem meam, quæ summa debilitas est et imperfectio, scilicet cum adeo consummatus sim in omni perfectione sanctitatis, ideoque ut per me fideles salventur dignus sim, placuit dispositioni tuæ, ut secundum mortalitatem imperfectum essem et debilis, et pro salute meorum futurorum moriar. Et per hanc imperfectionem mortis meæ in me *libro tuo dies scribentur*, id est in exemplo mei qui sum liber tuus, quem proposuisti exemplar justitiæ in omnibus, scribentur *dies*, id est perfecti effecti efficiuntur illi qui futuri sunt dies, id est clari et illuminati in scientia, discipuli mei, scilicet. Quod autem se *librum* dicit, et *dies* scribendos esse ad exemplum sui asserit, a similitudine dictum est optimi libri, ad cujus exemplum cæteri libri scribuntur.

Exponit autem quomodo ad ejus exemplum scribentur, addendo sic : Dico quod in me *libro dies scribentur*, scilicet *formabuntur* ad exemplum mei, id est interior in virtutibus sicut formosi : *et nemo formabitur in eis* remanens. Ac si dicat : Cum plures ad eorum exemplum formosi sint efficiendi, nullus tamen in eis spem ponet formositatis, ut dono ipsorum putet se formosum fieri. Unde Paulus : « Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis? » (I Cor. 1, 13.)

Nemo, inquam, in eis spem habebit formositatis. *Mihi autem*, id est sed ad honorem meum *nimis honorificati sunt amici tui, Deus*, id est honorificentur in virtutum formositate fideles, qui bene vivendo amici tui futuri sunt; ac si dicat : Mihi soli ascribendum est, quod quicumque fideles erunt in virtutibus formosi, per me enim formosi sicut. Et etiam quod majus est, *mihi*, id est ad honorem meum *nimis confortatus est principatus eorum*, id est confortabitur in virtutum formositate; ac si dicat : Mihi ascribendum est quod discipuli mei, qui principes et digniores sunt inter ipsos amicos, confortati et robusti erunt in hac formositate. Ego enim *dinumerabo eos* amicos, id est eos de massa perdendorum exemptos, certo numero ad formositatem salutis eligam, ac si dicat : Ita mihi certus erit numerus eorum, ut neque crescere neque decrescere possit. Per hoc autem eos reddit benevolos, cum ad salutem eos dicat esse dinumeratos. Quia vero dixerat *dinumerabo*, ne viderentur apud homines numerabiles, addit : *Et*, licet dicam quod eos *dinumerabo*, tamen *multiplicabuntur* adeo ut sint *super arenam*, non ut sint plures numero quam arenæ, sed super arenam erunt, id est magis innumerabiles quam arena, scilicet ut citius possit numerus arenæ sciri quam eorum numerus. Hoc autem quod sic *amici tui* honorificentur, non solum accidit per *imperfectum meum*, id est per mortem meam : sed per hoc quoque quod *exsurrexi*, id est quod ex morte surgam et immortalis fiam et impassibilis : et, licet nondum exsurrexerim, tamen ego *adhuc* existens mortalis et passibilis *sum tecum* cœternus et consubstantialis, secundum quod Deus ideoque potens sum amicos tuos honorificare.

Inde vero patet quod tecum in essentia item sam, quoniam *si occideris Deus Pater peccatores*, id est constat quod tu occidisti jam excecando in anima justo iudicio tuo peccatores, respiscere nolentes, dicens illis occulto et inaudibili dicto dispositionis tuæ : *O viri effusores sanguinum*, id est o viri proximorum interfectores, aliquando in corpore puniendo, aliquando vero in anima eos blanditiis decipiendo, *declinate a me*, id est discedite et elongamini a mei cognitione et voluntaria subjectione. Et ideo nempe *declinate, quia dicitis in cogitatione vestra nequissima* : *Fideles accipiant in vanitate civitates suas*, id est collectiones hominum, quas sibi conformant, scilicet cum ipsi multos sibi colligant, quibus nescio quæ invisibilia bona promittunt, unde ipsi quoque remunerationem expectant : Hoc faciant *in vanitate*, id est inutiliter, ut nec ipsi inde quidquam utilitatis habeant unquam, nec illi quos sibi conformando accipiunt. *Nonne illos peccatores qui male videndo oderunt te oderam*, id est odivi occidendo eos tecum in anima excecando? Odivi utique, ideoque constat quod tecum idem sum in natura. Hoc autem idem est ac si sic poneret. Inde patet me tecum esse, quia peccatores quos occidis in eos odio habens ideo. *quia dixerunt in cogitatione*

sua accipiant fideles in vanitate civitates suas, eos similiter occidi odio habens. *Et licet eos oderam, tamen ex compassione misericordiae tabescebam, id est anxiabar pro eis in anima, a similitudine illius qui ex nimia anxietate tabescit. Tabescebam, inquam, extendens me consideratione super illos inimicos meos existentes, quod juste puniendi sunt, id est anxiabar ex compassione damnationis eorum quam praevidebam. In hoc autem nobis exemplum in se praescribit, quatenus de inimicorum damnatione compatiendo anxari debemus, etsi eos in hoc quod mali sunt odimus. Unde Prosper : « Recte in malis odimus malitiam et diligimus creaturam. »*

Quia vero dixerat se odio habere peccatores, cum quoddam odium malum sit, de quo odio dicat, determinat cum dicit : *Oderam, inquam, illos, et hoc non iniquo odio, sed profecto odio oderam illos, id est tali odio quod bonum est et ad perfectos viros pertinet. Oderam, scilicet eos in hoc quod mali, non in hoc quod Dei creatura erant. Dico quod tabescebam super inimicos meos: et licet ex compassione damnationis eorum tabescerem, tamen inimici facti sunt mihi male vivendo, quod minime facere deberent, ideoque eos juste odio habui. Postquam consummatam perfectionem suam ad auditorum instructionem ostendit, orat de perseverantia ejusdem perfectionis, ut eosdem auditores de hac eadem perfectione orare instruat. Dixi, o Domine Pater, quod probasti me, et cognovisti me, et cognovisti semitam meam. Hoc autem 555 oro ut perseveranter facias, scilicet perseveranter proba me, Deus Pater, id est duc me perseveranter in approbationem et experientiam praceptorum tuorum, et hoc dico secundum cogitationes. Quod est dicere : Fac me probe et diligenter de praecipis tuis cogitare. Et sic scito cor meum, scilicet adeo cordis mei cogitationes probas facias, ut cor meum sic dignum sit ut illud scias, id est diligas. Illa enim Deus scire dicitur quae diligit. Non solum autem me proba quantum ad cogitationes, sed etiam oro in'erroga me quantum ad opera, id est fac me experiri: et approbare mandata tua quantum ad opera, scilicet fac ut bene operer complendo praeccepta tua. Interrogare ponitur pro experiri vel pro investigare, eo quod interrogando solet fieri experientia et investigatio. Interroga, inquam, me secundum opera, et sic cognosce semitas meas, id est adeo me praeccepta tua experiri facias, ut semitas meas cognoscas, id est ut rationes meas diligas; quae semitae dicuntur, eo quod arduae sunt et singulares. Proba, inquam, et interroga, et vide misericorditer, scilicet hoc non oro solis meritis meis, sed haec oro facias respectu misericordiae tuae. Illa quippe Deus videre et respicere dicitur quorum miseretur. Vide, inquam, si tamen in me est aliqua via iniquitatis, id est operatio iniquitatis, quae in altis est via ad damnationem, tunc nunquam me videas. Ac si dicat : Vide me, cum non sit in me via iniquitatis. Et deduc me in via aeterna facta, id est me perseverare fac in via mandatorum tuorum, sic ut mihi sit aeterna, id*

est assidua ad aeternitatem ducens : scilicet sic fac me in ea perseverare, ut nunquam ab ea desistam, et per eam ad aeternitatem attingam. Multi enim ad tempus perseverantes quandoque deficiunt, et sic ad aeternitatem non attingunt.

IN PSALMUM CXXXIX.

Titulus centesimi tricesimi noni *Psalmus David*, id est uniuscujusque fidelis respicientis in finem, id est in Christum, qui est finis et perfecte consummatus in omni justitia et sanctitate, ut in psalmo superiori ostensum est. Cujus perfectionis ut valeant esse participes, orant ut Deus per gratiam eripiat a malis hominibus, id est a male operantibus, et iniquis, id est ab haereticis, qui eos sibi conformare nituntur. Hanc autem orationem ea intentione faciunt ut aliis hoc idem orandi dent exemplum. Ostendunt quoque ipsorum haereticorum infestationem et occultam et manifestam, ut auditores ab ea cavere doceant.

*Eripe me, Domine, per auxilium gratiae tuae, ab homine malo, id est a massa hominum mala operantium, ne me sibi conformare possint. Et eripe me a viro iniquo, id est a massa virorum haereticorum, antonomastice iniquorum, ne me sibi valeant conformare. Bene vero singulariter primo ponitur ab homine malo et a viro iniquo : postea pluraliter ponitur qui cogitaverunt, quia et unum quid in massa sunt et multae personae. Cum autem se et de mala operantibus, et a viris iniquis eripi oraverit fidelis in hoc psalmo agens, praecipue immoratur in oratione ereptionis ab haereticis, cum periculum maximum in eis sit. Horum autem haereticorum impugnationem ostendit, sic : *Eripe me, inquam, a massa virorum iniquorum : qui viri iniqui cogitaverunt iniquitates, id est iniquas et haereticas cogitationes, adinventas in corde, non in Scripturis. Ac si dicat : Ideo necesse est orare me, ut a viris iniquis eripiar, quia ipsi cogitaverunt, et adhuc cogitant iniquitates, quas in corde adinvenierunt, et a Scripturis non habuerunt. Et non solum cogitaverunt, sed et tota die, id est jugiter constituebant, id est adversus Catholicos praelia moliebantur, per garrulitatem multiplicum argumentationum suarum. Et non qualicumque modo constituebant praelia, sed ita quod acuerunt linguam suam, id est acuta et subtilia fecerunt verba sua, 556 ut magis laederent, et eo amplius periculosa essent. Acuerunt, inquam, existentes sicut serpentes, id est comparabiles serpentibus. Sicut enim serpentes tortuose incedentes latenter serpunt, et sic in occulto percutiunt; ita ipsi tortuose incedentes, per diversos errores haeresu, in occulto et ex improvviso incautos percutiunt. Et sub labiis eorum est venenum aspidum, id est in verbis eorum latet error insanabilis, sicut venenum aspidum insanabile est. Postquam enim eo errore quilibet imbutus erit, vix illo poterit expediri, sicut aliquis veneno aspidum imbutus, eo aut vix aut nunquam expeditur. Congrue vero ponit sub labiis : cum enim eorum**

verba blanda videantur et bona. latet in eis error A
i. extricabilis.

Postquam ostendit necessarium esse se orare, ut a viris iniquis eripiatur, cum adversus Catholicos constituant prælia auditus etiam quorum valde periculosus est, eandem orationem ad aliud repetit, ut videlicet ostendat necessarium esse orare. cum adversus eum constituant prælia, quæ etiam ostendit. Hoc autem sic dicit : Non solum oro eripi *ab homine malo, et a viro iniquo*, ideo quia constituunt *prælia* adversus quoscunque Catholicos, quæ periculosa sunt etiam solum audientibus, sed et oro *custodi me, Domine, de manu peccatoris*, id est de potestate cuiuscunque mala operantis, ne me possit incorporare sibi, et *eripe me a viris iniquis*, id est hæreticis ne incorporer ab eis qui *cogitaverunt supplantare gressus meos*, id est ideo a viris iniquis oro eripi, quia *cogitaverunt* et adhuc cogitant *supplantare gressus meos*, id est cogitaverunt qualiter affectiones fidei meæ pessumdare possent, ac si dicat : Si tantum adversus alios et non adversus me cogitarent, timendum esset mihi ne cæterorum exemplo contra quos cogitant incorporarer, si ipsi incorporarentur. Quanto magis ergo timendum est cum adversus me cogitaverint? Non solum autem hoc *cogitaverunt*, sed et ipsi superbi existentes, id est ex superbia errantes, *absconderunt mihi laqueum*, id est nisi sunt absconse parere mihi laqueum, id est errorem quo me illaquearent et sibi conformarent.

Bene verodicit *absconderunt*. Tunc enim in abscondito parant erroris laqueum, cum quedam C
blanda verba, quæ sancta videntur admiscendo, inductionibus suis fideles in errorem attrahere nituntur : a similitudine venatoris, qui feræ vel volucris decipiendæ, laqueum in abscondito tendit. Non solum autem *absconderunt laqueum*, sed et manifeste *extenderunt funes in laqueum*, id est extensas et ordinatas fecerunt argumentationes suas, ut essent mihi *in laqueum*, id est in captionem et interemptionem, quæ dicuntur funes, eo quod graves sint ad dirumpendum, sicut laquei de funibus facti, a similitudine venatoris, qui ad feras illaqueandas laqueos factos de funibus extendit. Non solum autem *funes extenderunt*, sed et ipsi existentes non in itinere sed *juxta iter*, id est visi tenere auctoritatem sanctorum, quæ fidelibus est rectum iter fidei, quam ipsi sinistre exponunt, et sic non sunt in ipso itinere, sed *juxta iter*; tali modo *posuerunt mihi scandalum*, id est offendiculum erroris periculosissimum. Tunc enim citius aliquis decipitur, cum ipsi auctoritas sinistre interpretata prætenditur. Quoniam autem *extenderunt funes*, et *juxta iter scandalum posuerunt, dixi Domino* et interius bona affectione, et exterius ore : *Deus meus es tu*, id est Creator meus; te scilicet reputo Creatorem et me reputo creaturam. Et cum te Deum meum esse reputem; *exaudi, Domine, vocem deprecationis meæ*, scilicet cum sis Dominus omnipotens, audi vocem meam, qua te deprecor ut efficias quod oro. Quæ nimirum vox deprecationis

hæc est : O *Domine*, revera *Domine*, qui jam hoc mihi beneficium concedis, quod tu existis *virtus* et causa *salutis meæ*, id est qui es constantia mea in omni bono, per quam ad salutem æternam attingam; tu **557** *obumbrasti super caput meum* positum *in die belli*, id est delisti obumbrationem, id est refrigerium misericordiæ tuæ, super mentem meam, positam in fervore belli, qui per diem intelligitur eo quod in die fervor solis sit. Quod est dicere : Qui jam hoc mihi beneficium contulisti, ut cum in fervore belli hæreticorum positus essem, mentem meam refrigerares spiritali et invisibili refrigeratione gratiæ tuæ, ne deficeret sub æstu nimio illius belli a similitudine pugnantium, qui obumbrantur ne propter æstum deficiant.

Tu inquam, *Domine, non tradas me peccatori*, id est ne permittas me tradi hæretico, autonomastice peccatori, ut illi conformer. Necesse est autem ut hoc orem. Ipsi enim *peccatores cogitaverunt contra me*, scilicet cogitaverunt talia quæ mihi contraria sint, quali videlicet modo me decipiant. Me dico separatum a *desiderio meo*. Desidero enim in integritate fidei persistere. A quo nempe desiderio removerer, si peccatori conformarer. Et quia *contra me cogitaverunt*, oro *ne derelinquas me* inadjutum, cum ego, in quantum possum, per liberum arbitrium peccatoribus resistam. *Ne derelinquas me* idem est quod superius positum est, *ne tradas me peccatori*, nisi quia liberum arbitrium notat, et est ex nimia affectione repetitum. Ille quippe qui per se aliquid operatur, opportune orat ut adjuvetur. Dico, *ne derelinquas me, ne peccatores exaltentur*, id est superbe gloriantur si derelictus fuerim. *Ne exaltentur*, inquam, et hoc *forte*, id est infortunate ad eorum videlicet infortunium. Istud autem quod dicit *ne forte exaltentur* oratio est pro peccatoribus, ut pro inimicis auditores orare instruat. Ac si dicat : Ideo oro non derelinqui, quia si derelictus deficerem, peccatores inde ad eorum infortunium et damnationem exaltarentur. Vel *ne exaltentur forte*, id est temere. Ac si dicat : Ideo oro ut non exaltentur, qui temeraria esset hujusmodi exaltatio, ideoque nociva eis. *Ne derelinquas*, inquam, *me*. Et necesse est ut hoc orem. Nam *circuitus eorum* operit et operiet jugiter *caput eorum*, ideoque periculosum est cum eis agere. D
Caput eorum summam hæresis dicit, eo quod ad eam omnes eorum sententiæ spectant, sicut caput omnium membrorum principale est. *Circuitus* dicit, multiplices anfractus argumentationum et sententiarum ipsorum, quibus summam hæresis suæ occultant et muniunt, ne a Catholicis perimantur, a similitudine serpentis, qui circuitu caudæ caput operit, in quo præcipue vitalitas ejus est, ne in eo percussatur.

Exponit autem hoc quod positum est *circuitus eorum operiet caput eorum*, sic : *Circuitus*, inquam, *eorum, operiet caput eorum*, id est multiplex anfractus sententiarum et argumentationum eorum occultabit et præmuniat summam hæresis eorum, ne

possit exstingui. Quod est dicere : *Labor laborum ipsorum operiet eos*, id est verborum suorum multiplicitas, in quibus inveniendis ipsi valde laborabunt, munit eos. Quia pro hæreticis oraverat, dicens *ne forte exaltentur*, ostendit quod non exaltabuntur; sed quidam eorum convertentur, et sic salvabuntur; quidam vero in garrulitate persistentes, damnabuntur. Hoc autem ea intentione dicit ut omnes auditores ab hæresi retrahat. Oro ne forte exaltentur; et vere non exaltabuntur, nam *cadent carbones super eos*, id est spirituales viri qui sunt carbones desolatorii, igne charitatis et Dei cognitionis accensi, *cadent super eos*, id est cum magno pondere sententiarum suarum authenticarum oppriment eos et devincant, a similitudine ponderosæ rei, de super cadentis, quæ aliquem opprimit. Non solum autem *carbones cadent super eos*, ut devincant, sed etiam, Domine, per eosdem carbones *dejicies eos* a superbia eorum, id est eos humiles facies, mittens postea *in ignem*, id est in illuminationem Spiritus sancti. Et in ignem missi ulterius *non subsistent*, id est non permanebunt in *miseriis* hæresum. Hoc autem de parte dictum est. *Super quosdam*, inquam, eorum *cadent carbones*, et *dejicientur in ignem*, et *in miseris non subsistent*. *Vir autem quicumque linguosus*, **558** id est quicumque ex eis respicere nolens, in linguositate hæresis suæ perseverabit, *in terra hac non dirigitur* a Domino, ubi locus est dirigendi, id est quando in hac terra vivet, non dirigit eum Dominus, ut fidei rectum iter incedat. *In interitu* vero cum anima separabitur a corpore, ipsum *virum injustum*, id est virum linguosum ideo quia injustus est, *capient mala* æternæ damnationis, ne ulterius evadat. Quia vero *vir linguosus* sic damnabitur, *cognovi* ego per contrarium. Per hoc scilicet hoc *cognovi*, quia cognovi quod *Dominus faciet* in futuro *justum iudicium inopis*, id est iuste remunerabit quemque fidelem suum, qui pro eo hic inopiam patitur. Ac si dicat : Cum suos sit interna beatitudine remuneraturus, certum est inde mihi, quod et viros linguosus est iuste damnaturus. Et non solum *faciet iudicium inopis*, sed et *faciet vindictam pauperum* de viris Linguosis, scilicet inde mihi certum est quod viros linguosus damnabit, quia certus sum quod pauperes suos de illis viris linguosis vindicabit; quæ pro certo vindicta non erit alia quam damnatio æterna. Cum dicit quod *faciet* de viris linguosis *vindictam pauperum*, datur intelligi quoniam ipsos pauperes persequuntur.

Ad hoc autem quod extra liorum intelligitur, sic sequentia junguntur. Dico quod *faciet* de linguosis *vindictam pauperum*, propterea quod eos persequuntur. *Veruntamen* licet eos persequantur metu eorum, *justi* a tui confessione, o Deus, non deficient, sed *justi jugiter confitebuntur nomini tuo*, id est laudabunt te ex consideratione nominis tui, quod est Dominus. Vel sic : Dico quod *virum injustum mala capient in interitu*. Inde vero hoc *cognovi*, quia *Dominus faciet iudicium inopis*, scilicet faciet hic

A iudicium de quocunque bono, pro eo infirmitate patiente, juxta quod legitur : « Incipiat iudicium a domo Dei (1 Petr. iv, 17). » Exponit ergo quod iudicium faciet de inope, cum sic addit : *Et*, id est, faciet *vindictam pauperum*, id est iusto iudicio suo faciet vindictam de pauperibus suis peccantibus, cum eos hic per transitoria flagella corrigat, ut per hoc comprobet quod cum nec suis parcat, multo minus in futuro parcat injustis. Faciet, inquam, *vindictam pauperum*, veruntamen quanquam hic pauperes suos justos per flagella corrigat, *justi* non ideo desistent a laude tui, sed *justi confitebuntur nomini tuo*. Hoc ut superius exponitur. Illic, inquam, *confitebuntur nomini tuo*. *Et in futuro ipsi recti habitabunt*, in æterna gloria, existentes, o Christe, *cum vultu tuo*, id est cum pœnitentia tua videndo te facie ad faciem. Vel sic, si de Patre dicatur : *Et in futuro*, o Deus Pater, *ipsi recti habitabunt*, id est manebunt in æterna gloria *cum vultu tuo*, id est cum Christo Filio tuo, qui vultus tuus dicitur, ut in quarto psalmo ostensum est ubi dicit : « Signatum est super nos lumen vultus tui (Psal. iv, 7). »

IN PSALMUM CXL.

Titulus centesimi quadragesimi. *Psalmus David*, id est fidelium ad instructionem auditorum, ostendentium se ad Dominum clamasse et eum orasse, ut eos digne faceret orare et bene operari, et eosdem custodiret ne in ore vel in corde criminaliter peccarent, et ne cum hominibus operantibus iniquitatem communicarent. Ostendunt quoque quod, si peccaverint, a justis corripientur, ut auditores instruat, ne si quando peccaverint a justis corripere fugiant. Prædicunt quoque quorundam peccatorum conversionem, ut auditoribus exemplum convertendi peccatores tribuant. Ostendunt insuper se a quibusdam peccatoribus non convertendis esse passuros tribulationes, et pro ipsis tribulationibus orant, ut auditoribus exemplum tribuant, et patiendi et in tribulationibus orandi. Agunt quoque de quorundam Christianorum in tribulationibus defectu, quos scilicet propter iniquitatis suæ meritum Deus deficere patitur, ut per hoc deterreant ab iniquitate auditores, ne deficiant et sic in æternum pereant.

559 *Domine Deus, ad te misericordem et omnipotentem respiciens clamavi*, id est clamorem intense affectionis emisi, ut tibi prorsus voluntate bona devotus essem. Quoniam ergo *clamavi*, *exaudi me*, ut quod *clamavi* impetrem. Non solum autem *clamavi*, sed et perseveranter clamabo. Et *cum clamavero ad te, intende voci meæ*, id est fac te intendere interiori voci clamoris mei, ut videlicet quod intense oro, tu intense conferas. *Clamavi*, inquam, et clamabo : et ecce quid *clamari* et clamabo : *Dirigatur* scilicet a te *oratio mea*, id est fac orationem meam directam et justam. Quia vero quorundam hypocritarum oratio hominibus directa videtur, cum potius sit injusta, ad determinandum additur, *in conspectu tuo*. Ac si dicat : Nec oro ut tamen in conspectu hominum dirigatur, sed *in conspectu tuo*,

id est sic *dirigatur* ut sit in beneplacito tuo, scilicet A ut ea petam quæ tibi placent, et quæ petenda sunt. Quoniam autem quidam orant ea quæ oranda sunt, et Deo placent, et hoc tamen non bona intentione ut illi qui sapientiam orant adipisci, non ut sapienter vivendo cœlestia bona expetant, sed ut ex ea consecuta sese aliis præferant, additur *sicut incensum*. Ac si dicat: Ita oro *dirigatur oratio mea in conspectu tuo* ut sit *sicut incensum*, sic, scilicet, ad cœlestia bona intentione intendes, sicut fumus incensi ad superiora tendit. Hoc autem totum est ac si dicat: Fac me orare ea quæ oranda sunt, et hoc intentione cœlestium bonorum. Et *elevatio manuum mearum*, id est operum meorum sit *sacrificium vespertinum*, id est completio novæ legis, quæ est dulcissimum sacrificium Deo. Unde Prosper;

..... Offerri nequit hostia major,

Quam cum homo castorum profert libamina morum,
Et de virtutum munere sacra litat.

Dicitur autem nova lex *vespertinum sacrificium*, vel quia novissima est post veterem, sic ut eam nulla alia sequatur, sicut vesperum, cum sit extremum nulla pars diei sequitur, vel quia in morte Christi dedicata est, quæ *vespertinum sacrificium* dicitur, eo quod circa vesperum ad horam nonam, scilicet sese moriendo Deo sacrificium laudis obtulit. Quæ nimirum mortis oblatio in lege veteri per agnum figurabatur, per cuius *vespertinum sacrificium* populus Israeliticus est ab Ægyptiaca servitute liberatus.

Elevatio, inquam, *manuum mearum* sit *sacrificium vespertinum*, scilicet sic permittas me bona opera C mea bona intentione elevare et magnificare, ut non solum veterem, sed et novam legem compleam. Unde Dominus in Evangelio: « Nisi abundaverit iustitia vestra plus quam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cœlorum (Matth. v, 20). »

Non solum autem clamore intenso oravi, ut *oratio mea dirigatur*, et *elevatio manuum mearum* sit *sacrificium vespertinum*, sed etiam de custodia oris sic oravi: *Pone, Domine, custodiam ori meo*, id est custodi potentia voluntatis tuæ os meum. Ne vero videretur orare ut sic custodiret, ne aliquid loqueretur, ad determinandum sic addit: *Et*, id est scilicet, *labiis meis pone ostium*, id est talem custodiam quæ comparabilis sit ostio, scilicet sicut ostium ad hoc in domo ponitur, ut his qui in domum intrare digni sunt aperiatur. Illis vero qui intrare non debent claudatur, ita quoque ori meo custodia misericordiæ tuæ præsideat, ut quæ loquenda sunt dicam, quæ vero vana sunt et nociva, taceam. « De omni enim verbo otioso quodcumque locuti fuerint homines reddent rationem in die iudicii (Matth. xii, 36). » *Pone*, inquam, *ostium labiis meis*. *Ostium* dico *circumstantiæ*, id est talem *custodiam ori meo pone*, ut non simpliciter os ab illicita locutione custodiat, sed quæ etiam omnibus corporis sensibus circumstet, et eos ab illicitis motibus munit, visum scilicet ne illicite videat, aurem ne illicite audiat, et cæteros sensus imiliter. Non solum autem oro poni *custodiam ori*,

sed oro quod majus est, scilicet *ne declines*, id est ne permittas declinari et a dignitate 560 sanctitatis suæ humiliari *cor meum in verba malitiæ*, id est ad cogitandum verba illa quæ malitiosi homines loquuntur, excusando se de peccatis, vel per infirmitatem naturæ, vel per necessitatem facti. Ac si dicat: Non solum oro ne verba malitiæ loquar, sed etiam quod minimum est oro ne in corde verba malitiæ concipiam, ut me de peccatis excusum. Non solum autem hoc oro, sed hoc quoque, non permittas declinari *cor meum ad excusandas excusationes* mei existentis *in peccatis*, scilicet ut si aliquo modo contigerit ut me stulte de peccatis excusum, ad hoc saltem excusationis ne me permittas dejici, ut ipsas excusationes excusum, id est ipsas esse juste factas in corde concipiam. Pejor enim est excusatio excusationis, quam excusatio de peccatis.

Ostendit autem quæ sibi utilitas continget, si oratio sua superius posita admittatur, ut per hoc magis quod orat assequi mereatur. Oro *pone custodiam ori meo*, et *ne declines cor meum*. Quod si impetravero beatus ero, quia *cum hominibus operantibus iniquitatem* criminalem non *communicabo*, id est non ero particeps et cooperator iniquitatis eorum. Et determinandum est propter sequentia, quia dictum est hoc de minus operantibus. *Non communicabo*, inquam, *cum hominibus operantibus iniquitatem*, et etiam *non communicabo cum electis eorum*, id est cum prælatis et cum majoribus eorum, operantium iniquitatem. Ne vero videretur se penitus ex arrogantia justificare, ad exemplum humilitatis se indigere correptione ostendit sic: *Non communicabo*, inquam, *cum operantibus iniquitatem*: ita scilicet ut criminaliter peccem. Sed tamen cum venialiter peccavero, *corripiet me ecclesiastica disciplina, justus* quilibet Ecclesiæ prælatus, et hoc non in ira, sed *in misericordia*. *Et increpabit me* severis verbis, et illud tamen fiet in misericordia. Corripiar, inquam, a justo, *oleum autem peccatoris non impinguet caput meum*, id est mentem meam, et sic oro ut eveniat *oleum* scilicet *peccatoris*, id est adulatio cuiuslibet peccatoris, dicta oleum, eo quod ad modum olei suavis sit et blanda, *non impinguet caput meum*, id est non deliniet mentem meam, et delectet ut ad consensum illicitum pertrahat, ad modum olei, quod quos impinguat delinit. *Non impinguet*, inquam, ut me sibi conformet. Et vere non impinguabit, sed ego potius peccatorum partem mihi conformabo. Quoniam adhuc aliquantulum spatii restat, et post *oratio mea* superius posita erit *in beneplacitis eorum*, id est continebitur inter beneplacita eorum, scilicet placebit eis hoc idem orare quod superius oravi, et per hoc *oratio mea* erit *in beneplacitis eorum*, quod *absorpti sunt juncti petre*, id est a nobis absorbebuntur, id est incorporabuntur jungendi petre firmitatis Christo per bonam vitam. Absorbebuntur, inquam, non minores tantum; sed quod mirabilis erit, etiam *judices eorum*, prælati scilicet quorum iudicio et exemplo minores peccant. Absorbebunt

inquam, et hoc per verba prædicationis meæ. *Audient enim auribus cordis verba mea*, et merito, *quoniam ipsa potuerunt*, id est potentia erunt et valentia ad eos instruendos. Quidam, inquam, *audient verba mea*, et absorbebuntur jungendi *petræ*. Quidam vero non audituri erunt dicendi per *emphasis* infernus, eo quod se male vivendo, et cæteros malo exemplo ad infernum attrahent, et *secus hunc infernum*, id est iuxta iudicium hujus inferni, *dissipata sunt ossa nostra*, id est dissipabuntur, scilicet, destruentur fortiores ex nostris secundum corpus per varia tormenta. Ossa dico dissipata *sicut crassitudo terræ erupta est super terram*, id est sicut finis licet sordidum aliquid et vile, tamen super terram diruptus, id est dispersus, terram crassam reddit et fertilem, sic et nos, ceu viles et sordidi per varia supplicia discernendi, Ecclesiæ filios exemplo constantiæ nostræ pingues in virtutibus reddemus, et sic fertiles in bonis **561** operibus faciemur. Dissipabimur, inquam, secundum corpus; ideoque, oro, Domine, *ne auferas animam meam*, id est ne permittas ab his dissipatoribus auferri animam meam, ut metu corporeæ dissipationis eis cedat. *Ne auferas*, inquam, neque debes auferre, *quia*, o Domine, revera Domine, *oculi mei interiores*, id est affectiones meæ ad te respiciunt, et *speravi* ea quæ sunt in te, scilicet, æterna bona non sæcularia. *Non auferas*, inquam, *animam meam*, sed *custodi me a laqueo blanditiarum, quem statuerunt*, id est statuent peccatores *mih*i, id est ad incommodum meum, ut me per eum illaqueantes a proposito sanctitatis meæ revocent. *Custodi*, inquam, *me*, ne illaqueer illo laqueo. Et non solum a laqueo blanditiarum oro custodiri, sed et custodi me ne superer a *scandalis operantium iniquitatem*, id est a tribulationibus manifestis, quæ mihi operationes iniquitatis inferent, quas scandala voco, eo quod illatæ plurimos scandalizant. *Custodi me*, inquam, et vere custodies me ne cadam. Multi vero Christiani *peccatores in reticulo ejus* iniquitatis positi *cadent*, id est deficient a proposito confessionis suæ, vel per laqueum vel per scandala, ac si dicat: Me custodies ne aliquo modo cadam, multos vero Christianos peccatores merito iniquitatis suæ, qua irretiti sunt, deficere permittes. *Peccatores*, inquam, *in reticulo* ejus iniquitatis positi sunt, ideoque cadent. *Ego* autem qui custodiri a te oro *singulariter sum*, id est singulariter me habeo, scilicet singularem spem et appetitum habeo cælestium honorum, non multiplicem appetitum terrenorum et singulariter ero *donec* de hac vita, corporali morte *transeam*. Et quia *singulariter sum* et ero, non permittas me cadere. Unde Psalmographus alibi: «Unam petii a Domino, hanc requiram (*Psal. xxvi, 4*),» etc.

IN PSALMUM CXLI.

Titulus centesimi quadragiesimi primi. Intellectus David, cum esset in spelunca. *Intellectus* sane psalmus iste dicitur, eo quod in eo intellectus Christi, veri David, quem in passione sua habuit, continetur.

Titulus sic exponitur. *Intellectus* iste, id est psalmus iste est, *David*, Christi habitus illi *David*, *rum esset in spelunca*, id est in assumpta humanitate mortali; quæ ad respectum deitatis humilis fuit, ad modum speluncæ, et in qua latuit ut *in spelunca*. Vel sic: In hoc psalmo denotatur intellectus David Christi, *habitus cum esset in spelunca*, ut hoc, ut supra exponitur. Vel habitus *cum esset in spelunca* sepulcri nondum re, sed jam consideratione, scilicet, cum jam consideraret se moriturum in sepulcro esse ponendum. Hæc verba protulit vel hunc intellectum, qui in hoc psalmo concipitur, habuit. Vel, *cum esset adhuc in spelunca* ante passionem, id est in hoc mundo corporaliter conversans; qui nimirum propter sui humilitatem spelunca dicitur, ad respectum patriæ cælestis, quæ non solum sublimis appellatur. In quo mundo quasi *in spelunca* Christus latuit, dum incarnatus mortalitatis et passibilis apparuit. Titulus autem iste, iuxta historiam positus est, quæ talis est: Cum a Saule David persequeretur, speluncam ingressus est, et ibi latuit. Accidit autem ut persecutor ejus Saul cum ad locum ejusdem speluncæ perveniret, et David ibi latere ignoraret, causa ventrem purgandi eam ingrederetur. Quo purgante, David latenter ad eum accessit, et clamoram chlamydis, id est vestimenti ejus absceidit, ut hoc signo comprobaret quod eum occidendi facultatem habuisset (*Reg. xxiv, 4, 15*).

Allegoria autem hujus historiae, non usquequaque persequenda, talis est: Per David quidem pro persecutione Saulis in spelunca latitantem, Christus multo tempore vitæ suæ a Judæis membris diaboli persecutus in hoc mundo humanitus latens, exprimitur. Per Saulem vero in speluncam causa ponendi fetida sui ventris ingressum diabolus figuratur, qui per peccatum primi parentis hunc mundum ingressus est, ut cogitationes et operationes fetidas et illicitas hic poneret. Cujus vestimenti oram David Christus gladio absceidit, cum humani generis quod sibi ut vestimentum conjunctum erat partem salvandam **562** ab ipsius subjectione spiritualis doctrinæ gladio sequestravit. Est igitur in hoc psalmo vox Capitis qualiter in consideratione passionis suæ ad Dominum clamaverit et eum deprecatus fuerit ostendentis, ut in se membris suis exemplum præscribat in tribulationibus orandi. Passionem quoque suam indicat, ut illos pro quorum salute passus est obnoxios sibi reddat, et patiendi pro ipso eis exemplum attribuat.

Voce mea, id est mihi congrua voce videlicet intensæ devotionis sancta et pura, o auditores, *ad Dominum Patrem clamavi*. Quod est dicere: Intensam erga eum devotionem et affectionem habui, quæ clamor intensus fuit. Non solum autem *clamavi*, affectuose me erga eum habendo, sed etiam *voce mea interiori deprecatus sum*, id est deprecationem feci respiciens *ad Dominum* misericordem et omnipotentem. Non tantummodo *clamavi ad Dominum*, et *deprecatus sum* eum, sed et *unum effundo*

id est ex toto fundo orationem meam in conspectu A
 ejus, scilicet manifesto orationem meam in conspectu,
 id est in cognitione ejus, a similitudine rei inclusæ,
 quæ cum effunditur, id est extra funditur, mani-
 festatur. Quod est dicere : Orationem meam ipsi
 manifestam et cognitam facio, id est tale quid oro,
 quod cum idoneum sit, est ejus cognitione dignum.
 Illa enim quæ sunt idonea Deo, antonomastice dicuntur
 cognita et manifesta. *Effundo*, inquam, ora-
 tionem, et ante ipsum existens, id est in familiari-
 tate et benevolentia ejus *pronuntio*, id est narro inter-
 rius *tribulationem meam*, quam pro ejus obedientia
 complenda jugiter patior, et adhuc sum passurus.
Pronuntio quidem non ad jactantiam, sed ad
 remunerationem pro ea obtinendam, a similitudine
 strenui militis, qui cum domino charus sit, non per
 nuntios ei loquitur, sed ante ipsum existens laborem
 quem pro ipso passus est, fideliter narrat, ut ejusdem
 laboris a domino mercedem accipiat. Tribulationem,
 inquam, meam pronuntio *in deficiendo spiritum
 meum*, id est destruendo voluntatem animæ meæ,
 spiritum dico prodeuntem *ex me*, id est ex fragili-
 tate humanitatis meæ; ac si dicat : Sic tribulationem
 meam pronuntio, ut cum ex fragilitate carnis ha-
 beam nolle pati, hanc meam voluntatem objiciam, et
 tuæ voluntati obedire paratus sum, scilicet, ut patiar,
 juxta quod idem in Evangelio : « Pater, si fieri po-
 test, transeat a me calix iste; verumtamen non
 sicut ego volo, sed sicut tu » (*Math.* xxvi, 39;
Luc. xxii, 42).

Ubi nos hic habemus *in deficiendo*, Hebraica trans- C
 latio habet : *cum anziaretur cor meum*. Unde constat
 quod in hac translatione *deficiendo* legi potest
 pro *anxiando*, non ideo quidem positum, ut anxietas
 aliqua passionis generasset in eo defectum, sed ut
 vehementiam suæ passionis ostendat, quæ defectum
 posset in alio generare. Secundum igitur hanc sen-
 tentiam ita legitur : Pronuntio, inquam, tribulationem
 meam habitam et habendam *in deficiendo spiritum
 meum*, id est in anxiano animam meam, scilicet,
 quæ tribulatio jam causa est, cum habeatur nunc,
 et causa erit cum habeatur, quare anima mea
 anxietur. Ne vero videretur anxietas hæc ipsi præ-
 ter velle contingere addit *ex me*. Quod est dicere :
 Anxiabor, inquam, et hoc quod anima mea anxia-
 bitur, continget *ex me*, id est ex dispositione et vo-
 luntate mea. Postquam ostendit se clamasse et de-
 precatum fuisse, ostendit etiam se bene operatum
 fuisse, et opera sua Deo placuisse, ut exemplo sui
 auditores ad bene operandum incitet, sic : *Clamavi*
 inquam, et *deprecatum sum*, et etiam bona opera
 egi, et tu qui justus judex es, *cognovisti semitas meas*,
 id est tibi placuerunt bona opera mea ardua et sin-
 gularia. Tametsi vero adeo dignus sum ut semitas
 meas cognoscas, tamen mihi posito *in hac via*, bonorum
 operum *in qua ambulabam*, id est jugiter
 promovebam, *absconderunt laqueum*; id est absconse
 pro reputatione sua paraverunt 563 mortem, qua
 me illaqueent et detineant. Hoc quod præterite po-

situm est, pro futuro legendum est, ac si dicat : *In
 via hac qua ambulo*, absconderunt laqueum mortis
 mihi. Ego vero, cum in mortem me dare parabunt,
considerabam ad dexteram, id est respiciam ad po-
 tiores meos, ad discipulos, scilicet, qui per dexte-
 ram exprimentur, quod dignius membrum est, eo
 quod in Ecclesia digniora membra sint. Unde in
 Evangelio : « Converterus Dominus respexit Petrum
 (*Luc.* xxii, 61). »

Considerabam, inquam, et *videbam*, id est expe-
 riar an sit aliquis meorum me cognoscens, et non
 erat aliquis eorum qui cognosceret me, id est non erit
 aliquis meorum qui constanter me confitendo com-
 probet se cognoscere me verum et Deum et hominem
 esse. Cum enim me denegabunt, se me non co-
 gnoscere videri facient. Quod dicit : *Considerabam
 et videbam*, ad humanum modum loquitur, ac si
 breviter ponat : Experiar rei evidentia quod nullus
 me cognoscet. Et licet, nullo me cognoscente, posset
 fugiendi locus esse, tamen *periiit*, id est peribit *fuga a
 me*, id est nullo modo mortem fugiam. Et cum fuga
 a me peribit, *non est*, id est non erit aliquis *meorum
 qui requirat animam meam*, id est qui requirat causam
 vitæ meæ, quare ab eis auferatur, scilicet, non
 aliquis erit meorum, qui ausus sit pro me dare sen-
 tentiam me indignum esse morte, a similitudine
 patroni, aliquem insontem liberare nitentis, qui
 requirit causam damnationis ejus, ut eam convincat
 injustam esse. Vel *requirat animam meam*, id est
 innocentiam animæ meæ, et sic pro me det senten-
 tiam, ac si dicat : Ponatur ut me Deum esse non
 cognoscant, justum tamen erit, etsi purus homo
 videar, ut, cum innocens sim, animam meam requirant,
 dando sententiam pro me. Cæterum neque me
 cognoscent, neque animam meam requirent. Ideo
 quod nullum habeo auxiliatorem *ad te*. Domine mi,
 respiciens *clamavi*, id est intenso clamore agam.
Dixi, id est dicam et interiori voce et exteriori. O
 Dominus, *tu es spes mea*, et non alius, per te, scilicet,
 spero liberari et remunerari, et *portio mea*, id
 est pars mea est *in terra viventium*, id est electio
 mea est in illis, qui futuri sunt in terra viventium,
 scilicet partem illam hominum per mortem meam
 eligam, qui in terra viventium sunt futuri, ac si
 dicat : Hoc spero de te, quod illos dabis mihi in
 partem et hæreditatem, qui in terra viventium sunt
 futuri. Quoniam igitur *es spes mea*, et quia *portio
 mea in terra viventium*, *intende ad deprecationem
 meam*, id est diligenter attende deprecationem meam :
 vel intensum te fac deprecationi meæ, ut videlicet in-
 tense conferas quod intenso deprecor. Et necesse est
 huc orem, *quia humiliatus sum nimis*, id est vehementer
 humiliatus et dejectus ero in tribulationibus. *In-
 tende*, inquam, *ad deprecationem meam*; quæ depre-
 catio talis est : *Libera me a Judæis persequentibus me*,
 ne eis conformer. Necesse est autem ut orem a per-
 sequentibus liberari, *quia confortati sunt super me
 opprimendum*, id est se fortes reputabunt ad oppri-
 mendum me et devincendum, et non solum ora

libera ne cedam, sed etiam postquam, me mortuo, a Judæis custodiar in sepulcro, ut in morte perpetua detinear, educ animam meam, id est me de custodia Judæorum resuscitando.

Notandum quod ponit *educ animam*, quia, si diceret, *educ me*, posset intelligi ut corpus ejus inresuscitatum, vel vi, vel aliquo modo de eorum custodia, educeretur. Sed cum dicit *educ animam*, datur intelligi quod se sic orat educi ut ejus anima suscitetur, quam in morte se detinere arbitrantur. *Educ*, inquam, *animam meam*. Et hoc ad *constendum nomini tuo*, id est ad laudandum te ex consideratione nominis tui, quod est Dominus scilicet ideo *educ* ut justis discipuli mei, consideratione educationis mei, tibi confiteantur. Et vere per educationem mei tibi justis confitebuntur. *Me* etenim *expectant justis* expectanturi, *donec retribuas mihi* educationem, pro completionem obedientiæ meæ, et ea occasione **564** confiteantur tibi, scilicet expectant justis et perseveranter expectabunt, ut pro obedientia mea completa, hanc des mihi retributionem ut me de morte educas, et tandiu expectabunt donec hanc mihi retributionem facias; et sic tandem ea occasione tibi jugiter confitebuntur, ideoque dignum est ut me de custodia educas.

IN PSALMUM CXLII.

Titulus centesimi quadragesimi secundi. *Psalms David, quando eum persequeretur filius suus.* Quod sic exponitur. *Psalms* iste est *David*, id est fidelis pœnitentis, et jam sic viriliter agentis. Licet prius non viriliter egerit, dum in peccato fuit, *David*, inquam, pœnitentis *psalmus*, compositus *quando*, id est quia *persequeretur eum filius suus*, id est prava suggestio, oriens ex consuetudine peccati jam dimissi. Quæ filius ejus dicitur, eo quod ex fragilitate naturæ ejus vitiatæ procedit, sicut filius quilibet ex patre secundum originem carnis procedit. Ac si dicat: Hæc sunt verba cujuslibet jam pœnitentis et a peccato cessantis, quæ ea occasione profert, quia, licet jam peccatum dimiserit, tamen ex ipsa peccati dimissi consuetudine suggestio prava suboritur, quæ eum persequitur, et eum ad ipsum peccatum rursus impellere nititur. Considerans autem pœnitens, in hujusmodi persecutionis anxietate positus, in qua post baptismum antea quam peccaret virtutum sublimitate fuerit, et ad quantam per peccatum dejectionem descenderit, contuens quoque quantam et quam gravissimam primi parentes pro peccato suo incurrerint damnationem, et cum similiter peccet, metuens gravem subire ultionem, orat et de peccati remissione et de virtutum adeptione, ostendens sui dejectionem et suggestionis suæ persecutionem. Et quia inde patitur spiritus anxietatem, orat etiam de bonorum operum perseveratione, et de inimicorum ereptione, et de audienda misericordia in mane, præterdens plures causas quibus exaudiatur. Hoc autem totum ea intentione dicit ut quod desiderat, orando adipisci possit. Promittit quoque tandem, ex nimia confi-

dentia, se adepturum quod orat, ut alios pœnitentes spe adeptionis ad orandum attrahat.

Domine, exaudi orationem meam; ac si dicat: Cum ego jam pœnitens, te Deum meum esse reputeo, et non me liberum meum faciam, sed me tibi subjiciam, tu, *Domine, exaudi orationem meam*, ut quod a te postulo impetrem. Et *percipe auribus* potentiæ tuæ *obsecrationem meam*, id est audi efficaciter obsecrationem meam, a similitudine audientium, qui verbis quæ libenter audiunt, aures diligenter advertunt, ut ea percipiant, et percepta compleant. Aures Domini dicit, facultatem potentiæ efficiendi hoc quod a Domino poscitur. *Orationem* illam dicit *deprecationem*, quæ fit sine adjuratione aliqua, *obsecrationem* vero quæ fit quasi cum adjuratione, quæ videlicet ex vehementiori desiderio fieri solet. Non tamen dicendum est ut ad Deum fieri possit adjuratio, sed, cum eum per merita Domini Jesu oramus, more adjurantium cum eo agimus, hoc autem quod hic indeterminate ponit *exaudi orationem et obsecrationem*, in sequentibus determinat ubi ponit: *Non avertas, etc.*, usque ad, *spiritus tuus*. Quia vero dixerat *obsecrationem*, denotat se obsecrare, id est quasi cum adjuratione orare, cum subdit *in veritate*. Quod est dicere: Auribus potentiæ tuæ *percipe obsecrationem meam*. Et hoc quæso, fac non in consideratione meritorum meorum, utpote quæ nulla sunt; sed *in veritate tua*, id est in consideratione meritorum veritatis tuæ, Filii tui videlicet, per quem omnia promissa tua vera esse comprobasti, ea complendo. Dico *exaudi orationem meam*, et, cum nulla sint merita mea, in quorum consideratione me orantem exaudias, *exaudi me in tua justitia*, id est in consideratione justitiæ tuæ, Filii tui videlicet, per cujus mortem peccatores justificas, ideoque justitia tua per emphasim dicitur, juxta illud Apostoli: « Qui factus est nobis justitia **565** et redemptio et sanctificatio (I Cor. 1, 30). » Veritas et justitia hic idem designant, Christum videlicet, sed quia hæc vox, quæ est veritas, communior est, notat enim in ea et peccatorum justificationem, et justam bonorum et malorum remunerationem, et universarum promissionum Patris completionem. Ponit vocem aliam quæ specialius notat hoc quod ad ejus orationem pertinet, cum eum justitiam vocat. Per hanc enim vocem quæ est justitia, denotatur, ut superius diximus, quod ipse peccatores justificat. Quam justificationem pœnitens hic orans adipisci rursus intendit, cum eam jam peccando amisit; cum vero eum justitiam nuncupat, magis Dominum Patrem flectit ad conferendum per eum quod orat. Æquipollens aut hoc est, ac si dicat: Per illius merita oro me exaudiri per quem promissionem justificationis tuæ veracem effecisti, qui, cum omnium vere pœnitentium justificatio existat, et mihi pie justificationem conferat: Oro exaudi me.

Et etiam oro *non intres in judicium cum me sermo tuo*, scilicet cum me servum tuum jam faciam

poenitendo, et de peccato commisso tibi satisfacere cupiendo, *non intres mecum in iudicium*, id est noli mihi imputare peccata mea, ut ea justo iudicio punias, a similitudine iudicium, qui cum reo quolibet iudicium ineunt, ut eum iuste damnent. *Non intres*, inquam, *in iudicium cum me servo tuo*. Necessè est autem ut hoc orem, *quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens*, id est nullus vivens invenietur perfecte justus in consideratione tua, etsi justus perfecte videatur in conspectu suo et in conspectu hominum. Unde Apostolus : « Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum (I Cor. iv, 4). » Ac si dicat : Ut de me taceam, qui mortuus sum in peccatis, si omnes illos accipias, qui vere viventes sunt in virtutibus, et velis omnia eorum mala facta iuste disquirere, nullus in consideratione perscrutationis tuæ ita justus invenietur, in quo multa peccatorum macula non reperitur; ideoque potius me mortuum in peccatis nimis necesse est timere, ne mecum in iudicium intres. Nam si intrares, me justo iudicio sine fine punires. *Non intres*, inquam. Quod nempe ea occasione oro, *quia inimicus diabolus*, scilicet vel suggestio prava, *persecutus est animam meam*, instimulando eam ad peccata. Et non inefficaciter est persecutus, sed sic quod a dignitate sanctitatis suæ *humiliavit*, id est dejecit *vitam meam*, id est animam meam, quæ prius per emphasim vita dicenda erat. *Humiliavit*, inquam, *animam* consensu pravo et operatione; *animam* dico existentem in terra, id est in appetitu terrenorum, scilicet, cum prius sola cælestia per virtutes appeteret, a sublimitate illius appetitus eam virtutes ei demendo dejecit, et ad sola terrena appetenda adduxit; quod certe non mediocriter periculosum est, a similitudine captæ avis, cui pennæ demuntur, ut in terra detenta, facultatem volandi ad sublimia non habeat ulterius. Nec solum autem *animam meam* consensu et mala operatione *humiliavit*, sed etiam *me humiliatum collocavit*, id est firmiter stabilivit per consuetudinem pravam in *obscuris*, id est in obscuritatibus peccatorum, cum antea essem in nimia claritate virtutum. Quod est dicere : Fecit me consuete agere peccata, ex quibus peccatis ad nimiam obscuritatem ignorantiam deveni : *Collocavit*, inquam, *me in obscuris*, me dico factum *sicut mortuos sæculi*, id est adeo mortuum in anima sicut illi in sæculo, qui jam mortui sunt in anima, scilicet, ita in peccatis collocavit ut mortuus essem sicut cæteri appetitores hujus sæculi, qui jam in anima mortem exæcationis et amissionis virtutum incurrerunt, in futuro vero in tenebras exteriores ejicientur.

Et quoniam humiliatus sum et in tenebris collocatus, tali occasione *anxiatus est spiritus meus*, id est conturbata est ratio spiritus mei, et coangustata *super me*, id est de me humiliato et in obscuris collocato. Quod est dicere : Ratione mea considerans me sic **566** humiliatum et in obscuris collocatum, nimiam inde in anima habui anxietatem. Vel sic, ut tamen sententia eadem sit : *Anxiatus est spiritus*

A meus, id est ratio animæ meæ considerans super me humiliatum et in obscuris collocatum, a similitudine cujuslibet amici, qui incumbens super amicum mortuum, pro ejus morte nimis anxietur. Quia vero posset spiritus anxietur non ex voluntate liberi arbitrii, quod infructuosum esset, sicut aliquis interdum ex amissione temporalium ex necessitate anxietur, addit : *Cor meum turbatum est*, id est ratio cordis mei ex anxietate turbata est, non ex necessitate, sed in *me*, id est in voluntate liberi arbitrii mei, scilicet, sponte mea inde anxior, ideoque magis veniam promereor. *Anxiatus est spiritus meus*, et *turbatum est cor meum*, idem est repetitum, ut apponeret in me, ad determinationem. *Anxiatus est*, inquam, *spiritus meus*, ideo quod collocatus sum in **B** *obscuris*, et non solum occasione hujus collocationis *anxiatus est spiritus meus*, sed ideo quoque quia cum sic humiliatus essem et in *obscuris* collocatus, *memor fui dierum antiquorum*, id est virtutum antiquarum, quas, scilicet antea quam peccarem habueram et peccando amiseram, quæ propter claritatis suæ magnitudinem dies dicendæ sunt. Vel ideo *anxiatus* sum, quia *memor fui dierum antiquorum*, id est memoriam habui illius rei quæ contigit in antiquis diebus, scilicet quam graviter primi parentes propter peccatum suum damnati fuerunt. Et cum simile quid agerem, metui graviter daminari.

Non solum autem *memor fui dierum antiquorum*, sed etiam occasione hujus memoriæ, *meditatus sum in omnibus operibus tuis*, id est meditationem habui in omnibus operibus tuis complendis, scilicet meditatatus sum, quomodo omnia opera tua completem. Et non solum *meditatus sum*, sed et *jugiter meditabor in complendis factis manuum tuarum*, id est operationum tuarum, videlicet meditabor quasi modo opera faciam, quæ facta quidem nequeunt fieri, nisi per operationes gratiæ tuæ. Ideoque, queso, *non intres mecum in iudicium*. Non solum vero meditatatus sum et meditabor, sed etiam *expandi manus meas*, id est dilatavi et extendi affectiones meas, ad te amplexandum et diligendum, non ad terrena obtinenda. Quod est dicere : Intense me præparavi ad te diligendum, a similitudine illius qui ad amplexandum illum quem valde diligit, manus expandit. *Expandi*, inquam, *manus meas ad te*. Et adhuc *anima mea tibi inhiat*, et te adipisci desiderat, ita vehementer *sicut terra sine aqua aquæ inhiat*, qua satiari valde desiderat. Quod est dicere : Te nimis diligo, tibi soli adhærere cupio. Quoniam ergo in operibus tuis meditatatus sum, et ad te manus meas expandi, *exaudi me, Domine*, ut conferas quod oro, et hoc *velociter*, id est indilate. Et dignum est ut me exaudias; nam jam *defecit in me spiritus meus*, id est voluntas spiritus mei, illa videlicet, quæ ex carnis fragilitate mihi contingebat. Quod est dicere : Voluntatem fragilitatis meæ postposui, et ad nihilum eam redegi, et tuæ voluntati adimplendæ adhæsi. Notandum quod dicit *velociter exaudi me*, idem est

quod superius posuit; *Domine, exaudi orationem meam*; sed ideo repetitum est post multam interpolationem, ut tandem exponat per partes orationem suam sic: *Exaudi me*, inquam, *velociter, me dico sic-orantem: Non avertas faciem tuam*, id est pulchritudinem tuam a me, virtutes, scilicet quæ sunt animæ pulchritudo. Facies pro pulchritudine ponitur, eo quod in facie pulchritudo notetur, ac si dicat: Propter merita peccatorum a me faciem avertisti, id est pulchritudinem virtutum quæ per te datur. Cæterum quia jam ago pœnitentiam, oro ne ulterius a me faciem avertas. Hic datur intelligi per lyptoten redde mihi faciem tuam, quam a me propter peccatorum meorum multitudinem avertisti.

Non avertas, inquam, *a me faciem*. Et si averteris, similis ero descendentibus in lacum, id est **567** in profunditatem inferni, ut simul cum eis descendam; ac si dicat: Si a me faciem tuam in æternum averteris, in profundum inferni cum peccatoribus localiter descendam, ubi nulla est redemptio, ideoque oro *non avertas faciem tuam a me*. Oro ut hic *non avertas faciem*, oro quoque ut *in mane diei* iudicii, id est in matutina resurrectione, quæ erit in diluculo octavæ diei, *facias auditam misericordiam tuam*, illud videlicet verbum suavissimum quod salvandis misericorditer dices, quod misericordia dicitur, quod tale erit: « Venite, benedicti (Matth. xxv, 34), » etc. Quia vero multi damnandi ad nullam utilitatem suam hoc audient, addit: *Fac*, inquam, *auditam*. Et hoc *mihi*, id est ad utilitatem meam, ita scilicet ut unus sim ex illis quibus hoc verbum misericordiæ dicitur. Ideoque *fac auditam, quia in te*, non in me, *speravi*, id est in te omnem spem salvationis meæ posui, non in meritis. Oro *non avertas faciem tuam a me*, id est virtutum oro pulchritudinem mihi confer. Et non solum virtutum oro pulchritudinem mihi dari, sed etiam oro, *notam fac mihi viam bonorum operum*. Et ne putaretur hoc orare ut ei solummodo secundum scientiam viam hanc sibi notam faceret, determinat quomodo oret sibi fieri *notam* sic: *Notam*, inquam *fac mihi bonorum operum viam, in qua videlicet ambulem*: id est promovear de bono in melius, scilicet fac mihi notam viam hanc secundum experientiam promotionis, id est fac me frequentare hanc viam, a similitudine viatoris dictum est, cui bene nota est via quam frequentat. Ideo vero *fac mihi notam viam in qua ambulem, quia animam meam peccando prius depressi, nunc tandem levavi*, id est sublimavi pœnitendo, bene cogitando, virtutes et bona opera adamando. *Levavi*, inquam, *animam meam, ad te diligendum et adipiscendum, scilicet ea intentione animam meam levavi ut te valeam adipisci*. Oro *notam fac viam in qua ambulem*, oro quoque *eripe me de inimiciis meis*, de suggestionibus scilicet et malignis spiritibus, et etiam de inimicis exterioribus me a bono proposito meo revocare nitentibus, ne mihi prævaleant. Vel, *eripe me de inimiciis meis*, scilicet de peccatis jam commissis eripe indulgendo. Et eripere

A debes, o *Domine*; nam *ad te confugi* pœnitendo et orando. Quia vero non sufficeret ab inimicis eripi, nisi etiam sit bene operari, *doce me* illustratione gratiæ tuæ, *facere voluntatem tuam*, id est complere præcepta tua. Et ideo te oro ut doceas, *quia Deus meus es tu*, scilicet, cum tu sis Creator meus, si e quo esse non potui, scio quia sine te nequeo bene operari, ideoque te, oro *doce me*, etc.

Notandum quod idem est *doce me facere voluntatem*, et quod superius positum est, *notam fac mihi viam in qua ambulem*; sed ad aliud repetitum est, ad hoc videlicet ut innuat non sufficere ab inimicis eripi, nisi sequatur bene operari, et quia nullus potest bene agere, nisi Domino docente. Oratione facta ex nimia certitudine bonæ conscientiæ, promittit sibi quod oravit. Et hoc valet ad consolationem aliorum pœnitentium, ut, spe ademptionis fræi, non de misericordia desperent, sed, ut misericordiam assequantur, exemplo ejus orent. Hoc ergo sic dicit: Oravi *ne avertas faciem tuam a me*, id est virtutum pulchritudinem, et *notam fac viam in qua ambulem*, et ut me ab inimicis eripias, et vere adipiscar quod oravi. Nam *spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam*, scilicet, cum ego me fecerim terram pravam et sterilem, nullum fructum operum bonorum reddentem, sed spinas operum malorum proferentem, Spiritus sanctus tuus, qui cum bonus sit in natura, me quoque bonum facere potest de hoc quod sum prava terra, ducet me ad hoc ut sim bona et recta terra, et fertilis in virtutibus et bonis operibus. Et per sanctum Spiritum tuum ponendo me *in æquitate virtutum et operum bonorum, æquitate dico tua*, id est a te danda, *vivificabis me* in anima per hanc æquitatem, qui mortuus sum per peccatum. *Vivificabis, 568* inquam, *me*, et hoc facies *propter nomen tuum*, id est propter gloriam tuam augmentandam; vel *propter nomen tuum*, id est propter misericordiam tuam, non propter merita mea. Et vivificando *educes de tribulatione anxietatis animam meam* scilicet cum ego nimis anxier de hoc quod mortuus sim in anima per peccatum, et quod virtutum pulchritudinem amisi, tu eripies animam meam ab hac anxietate vivificando me in virtutibus. Et per hoc *disperdes in misericordia tua*, id est in respectu misericordiæ tuæ non in consideratione meritorum meorum, *inimicos meos*, id est destrues per misericordiam indulgentiæ peccata commissa quæ mihi inimicantur, animam meam deformando. Et non solum peccata commissa per indulgentiam disperdes, sed et *perdes omnes inimicos qui tribulant animam meam*, scilicet pravas suggestiones et malignos homines, qui anxiant animam meam, volendo eam ad peccata consueta impellere, *perdes*, id est inefficaces reddes. Et cum hoc totum per misericordiam feceris, facies hoc quoque, *quia ego*, etsi prius peccando tibi repugnaverim, tamen *servus tuus sum*, id est me tibi servum feci pœnitendo, et satisfacere cupiendo.

IN PSALMUM CXLIII.

Titulus centesimi quadragesimi tertii. *Psalmus*

David, id est massæ fidelium *adversus Goliath* pugnantis, videlicet bene vivendo pugnantis, contra diabolum et membra ejus, et contra vitia, quæ instigant eum ad malam operationem, et sic eum superare intendunt. Hæc igitur pugna præfigurata est per pugnam *David*, qui pugnavit contra *Goliath* et eum cum lapide dejecit. Sicut enim per *David* *Goliath* ejus persecutor lapidis percussione dejectus est, ita quoque diabolus vicem *Goliath* retinens et membra ejus, maligni videlicet homines et vitia ab eo illata per unumquemque fidelem, qui est *David* manu fortis viriliter agens cum auxilio *Christi*, qui est *petra* fortitudinis, superatur. In hoc ergo psalmo massa perfectorum ad instructionem minorum Deum benedicit, ideoque misericorditer eam ab inimicis liberavit, docendo viriliter eam contra ipsos præliari et quia jugiter eam protegit, et ea consideratione, quia hominibus fidelibus jam innotuit. Orat quoque ut eis innotescat quibus nondum innotuit. Orat insuper ab hæreticis liberari et eripi, ne eum sibi conformare possint, aut verbis aut simulatione operum suorum, aut tribulationibus; et per hoc minores orare instruit. Ostendit quoque quam periculosa sit eorum impugnatione, tum quia multiplex est eorum error, tum quia composite et dialectice loquuntur, tum quia a pluribus laudantur, ut per hoc minores instruat ab eorum deceptionibus cavere.

Benedictus est a me Dominus meus, etc., ac si dicat: O vos auditores exemplo mei benedicite Dominum. Ego enim benedico, id est exalto et ore, et affectione et opere Dominum Patrem, quia et *Dominus* est omnipotens et *Deus meus*, id est creator meus. *Benedictus est*, inquam, *Dominus*, id est exaltatus a me, quia *Dominus Deus docet*, id est doctus fecit manus meas ad prælium, contra diabolum et membra ejus vitia faciendum. Et qui docet digitos meos ad bellum idem faciendum, per prælium et bellum, idem hic designatur, pugna scilicet contra diabolum et ejus membra et vitia. Per manus vero et digitos diversa denotantur. Nam quia tota manu cominus gladiis pugnatur, digitis vero eminus sagittis et cæteris missilibus agitur, quæ pugna quidem minus est periculosa, quam quæ sit cominus, ideo hic per prælium manuum denotatur prælium contra majores tentationes gravissime et quasi cominus instantes. Per bellum vero digitorum accipitur bellum minorum suggestionum, minus graviter et quasi eminus infestantium. Hoc autem, quod duplici similitudine ponit, æque valens est ac si tali modo positum esset: Ea occasione Dominum exalto quia, cum sit *Dominus* et *Deus meus*, illustrando me intelligentia spirituali, et virtutibus me doctum et instructum fecit contra majores et minores suggestiones viriliter præliari! *Dominus Deus*, inquam, existens misericordia mea per emphasim, scilicet non ex meritis meis, sed ex sola misericordia sua me ad præliandum doctum fecit, et existens refugium meum, id est securitas mea, cujus auxilio fretus securus in hoc prælio persisto. Refugium pro securitate posi-

tur, eo quod ad securum locum a timentibus refugium fiat sæpius. Existens, inquam, *refugium*, et etiam existens *susceptor meus*, id est medicus et reparator meus, qui rationem et liberum arbitrium meum, quæ per originale peccatum debilitata fuerant, per mortem *Unigeniti* sui reparavit et corroboravit. Et existens quoque *liberator meus*, quia per indulgentiam gratiæ suæ a peccatorum, quæ commiseram, me servitute liberavit, et existens *protector*, id est defensor meus, ne cedam impugnationibus inimicorum interiorum, id est pravaram suggestionum, et exteriorum, hæreticorum videlicet et virorum iniquorum. Et in ipso speravi, id est ea bona quæ in ipso sunt, speravi per eum me adepturum, immortalitatem scilicet et impassibilitatem. Quod est dicere: Et ipse est existens spes mea, per quem videlicet spem habeo attingendi ad bona æterna. Et hac quoque consideratione benedictus est a me. *In ipso*, inquam, *speravi*, qui auxilio gratiæ suæ subdit sub me, id est mihi *populum* inimicorum meum factum per conformitatem, scilicet qui maximam malignorum hominum mihi prius adversantium multitudinem mihi subdidit, sic ut conformis mihi efficeretur. Vel sic: *subdit populum meum sub me*, id est multitudinem suggestionum ex mei fragilitate orientium, quæ, cum multæ sint, *populus* dicuntur: *subdidit mihi*, ut non solum sic me ab eis protegat; ne mihi prævaleant, sed ut facilitatem habeam, quoties oriuntur, eas facile conculcandi, et penitus a me repellendi.

Postquam ostendit se benedicere Domino contuitu beneficiorum sibi collatorum, ut magis auditores ad benedicendum exsuscitet, ostendit quod benedicit ei consideratione eorum beneficiorum, quæ communiter omni homini salvando contulit. Hoc autem sic dicit: Dixi, *Domine*, quod benedictus es a me; ideo quia me doctum faciendo ad prælium misericordia mea es et refugium, etc. Et etiam ea consideratione benedictus es a me, quia cum homo per *Adam* vile quid factum esset et abjectum, o *Domine*, quid est homo, id est quam magnum quid et quam pretiosum factus est homo quisque salvandus, per hoc quia *innuisti ei*, id est te illi manifestasti per fidem et intellectum, cum prius a tui cognitione elongatus esset per originale peccatum. Aut ideo quam magnum quid est *filius hominis*, id est filius *Adæ*, quia reputas eum, scilicet unusquisque fidelis salvandus, cum prius esset filius primi hominis *Adæ*, non solum secundum carnis originem, sed etiam secundum originalis culpæ damnationem, magnum quid factus est per hoc quia reputas eum, id est quia magnificas eum, magni pretii habes eum, et existimationem habes de eo originalis culpæ labem ab eo auferendo, et in eo virtutum pulchritudinem restituendo, vel reputas eum esse dignum collocari inter angelos, ut ex eo ordo angelorum qui corrui, suppleatur. Illic autem versus æquivalens est, ac si breviter diceret: Ideo benedictus es a me quia considero quod, cum homo filius esset perditionis, et quid vile et

abjectum, tu eum magnum quid esse fecisti, tui A cognitione eum illuminando, et virtutes in eo reformando, et sic eum magni pretii esse reputando. Posset quæri. Dicis quod homo quid magnum factus est, per hoc quod *innotuisti ei et reputas eum*. Nonne per se magnum quid erat? Ad quod sic addit: *Homo vanitati*, etc., ac si dicat: Per hoc magnum quid homo factus est, *quia innotuisti ei, et quia reputas eum*. Qui homo cum factus esset ad similitudinem veritatis, ad similitudinem Dei, scilicet peccando in Adam, *similis factus est vanitati*, id est fecit se similem *vanitati*, id est nihilo. Quasi diceret: Non dico quod nihil factus sit, sed se similem fecit nihilo, ut jam fere ad nihilum videretur esse redactus, cum a vero esse ad cuius similitudinem factus erat, ad non esse tenderet, et per originale peccatum et per actualia. Et in hoc adhuc ostendit **570** similem se fecisse vanitati, quod *dies ejus cito prætereunt sicut umbra*. Ac si dicat: Adhuc pœnam in se retinet de hoc quod a vero esse recedendo, ad non esse tetendit. Inde enim hoc habet quod dies ejus transitorii sunt ut umbra. De juventute enim in senectutem transit, et sic ad ultimum moritur. Unde adhuc vanitati videtur similis. Qua enim ratione illud quod transitorium est vanum esse denegetur? Unde Salomon: « Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, vanitas vanitatum, et omnia vanitas (Eccle. 1, 4). »

Ostendo hoc quod Deum benedicit ea occasione quia fidelibus jam innotuit, orat ut salvandis illis innotescat, quibus nondum innotuit. Dixi: Domine, quia magnum quid effecti sunt homines fideles, per hoc quod innotuisti eis. Ut vero cæteri homines salvandi magnum quid fiant te eis notificando et ut eis innotescas, o Domine, *inclina cælos tuos*, id est humilia prædicatores tuos qui sublimes sunt in scientia. Humilia, inquam, vel sic ut persecutiones pro doctrina pati non suffugiant; vel humilia ut, cum supremi sint in sapientia, ad capacitatem audientium doctrinam suam contemperent, ut dent eis lac potum, non escam (I Cor. 11, 2), et sic eis te innotescere faciant. Unde Apostolus: « Non in sapientia verbi, ut non evacuetur crux Christi (I Cor. 1, 17). » Et alibi: « Nihil judicavi me scire inter vos, nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum (I Cor. 11, 2). » *Inclina*, inquam, *cælos, et per cælos descende in notitiam auditorum*. Et bene dicit *descende*. Cum enim ipsi adhuc in intellectu debiles, ad divinæ contemplationis sublimitatem non valeant ascendere, tunc ad eos descendit divina clementia, eam aliquantulum eos cognitionis suæ radiis illustrat. *Descende*, inquam, ad eos per cognitionem, et descendendo *tange* non solum minores, sed etiam *montes*, id est majores et prælatos; *tange* interius timore peccatorum suorum, et tacti *sumigabunt*, id est fumum emittent ex se, id est lacrymosam compunctionem, quæ ad modum fumi, corporis oculos turbat. Ut autem per cælos inclinatos ipsi montes tui notitiam plenarius capiant, et tangantur et fu-

rigent, per eosdem cælos *fulgura*, id est splendescere fac *coruscationes*, id est miracula quæ coruscationes dicuntur, eo quod homines videntes stupidos reddunt ad modum coruscationum fulgurum, *fulgura*, inquam, coruscationes et fulgura, et sic *dissipabis*, id est divides eos salvandos a conformitate perdendorum. Et, quia miracula non sufficerent, *emitte* quoque per cælos *sagittas tuas*, id est manifeste mitte doctrinas tuas, primordiales scilicet doctrinas, quæ postquam notitiæ Dei aliquantulum habent, idiotis a prædicatoribus suggeruntur, quæ ad modum sagittarum penetrant usque ad cor, et interficiunt eos in hoc quod mali sunt. Vel sic: Postquam aliquantulum per cælos ad eorum notitiam descenderis, et jam aliquid primordialis doctrinæ susceperint, ut non ex toto rudes sint, tunc per eosdem cælos *emitte* in eos *sagittas tuas*, id est præcepta et instituta tua ad modum sagittarum corda penetrantia, illa videlicet magna vivendi instituta quæ post imbutionem primordialis doctrinæ a doctoribus administrantur. *Emitte*, inquam, *sagittas et sic conturbabis eos*, scilicet, postquam eos instruxeris quam digna sint et quam sancta præcepta tua, conturbabuntur, id est dolebunt de hoc quod præceptis operam non dederunt.

Facta oratione pro aliis, orat etiam pro se ut ab hæreticis liberetur, sic dicens: Oravi pro aliis dicendo, Domine, *inclina*, etc. Oro quoque pro me cum ab hæreticis impugner, *emitte manum tuam de alto*, id est manifeste mitte mihi auxilium tuum de altitudine potentiæ tuæ. Manus pro auxilio ponitur, eo quod habi volenti manu auxiliamur. *Emitte*, inquam, mihi auxilium potentiæ tuæ. Et sic *eripe me de aquis multis*. Et non mediocriter eripias, sed *libera me de aquis multis*, id est sic me eripias de variis et multiplicibus doctrinis hæreticorum, ut **571** ex toto ex eis me liberares, ut eis libere contradicam, ne in aliquo decipiar. Aquis multas hæreticorum doctrinas dicit, eo quod ad modum aquæ turbidæ sordidæ sunt, et multiplices sunt, et variæ, non in simplicitate fidei concordantes. Non solum autem *me de aquis multis, sed et de manufiorum erue alienorum*, id est de operatione filiorum alienorum scilicet ne decipiar per simulatam operationem hæreticorum, qui, cum fuissent filii secundum participationem ecclesiasticorum sacramentorum, alieni facti sunt per errorem suum. Hoc autem totum est, ac si breviter poneret sic: *Libera me* sic ab hæreticis ut non decipiar, neque per doctrinam neque per simulationem operum eorum, quæ videntur esse bona, et perversa sunt. Quia liberari se oraverat, et de doctrinis, et de operatione hæreticorum; singulis singulas causas reddit sic: *Libera me, inquam, de aquis multis* hæreticorum, *quorum os locutum est vanitatem*, ac si dicat: Necesse est ut orem liberari a doctrinis hæreticorum, qui nihil loquuntur, nisi vana et errore plena. Et ideo oro liberari de operatione hæreticorum existentium filiorum alienorum, quia *dextera eorum*, id est operatio eorum quæ vi-

detur esse *dextera*, id est bona, est *dextera iniquitatis*, id est operatio iniqua.

Unde necesse est ut de utroque orem liberari, ne in aliquo decipiar. Si vero me liberaveris de *aquis multis*, quæ spectant ad vetustatem Adæ, o *Deus, cantabo tibi novum canticum*, id est laudabo te novo cantico, fide videlicet integra, quæ per novum hominem data est. Si autem de manu *filiorum alienorum* me liberaveris, *psallam tibi*, id est bene operabor ad laudem tui. Et hoc non faciam invitus, sed in *psalterio decachordo*, id est in anima decem præceptis legis instructa, scilicet in voluntate animæ decem legis præcepta complente, quæ psalterium dicitur, eo quod ut jam sæpe dictum est, ad similitudinem psalterii a superiori laude resonat. Chordæ verò dicuntur legis præcepta, eo quod dulcem Deo melodiam per sui completionem reddant, a similitudine chordarum, dulcem ex se cantum reddentium. Vel sic : *Libera*, inquam, *me de aquis multis et de manu filiorum alienorum*. Quod si feceris, o *Deus, canticum novum cantabo tibi*, id est laudabo te novo cantico scilicet completionem illorum sublimium præceptorum, quæ, cum in Veteri Testamento non essent data, in Novo Testamento data sunt, sicut inimicum diligere, sæcularia postponere, et cætera hujusmodi. Unde Dominus in Evangelio dicit : « Nisi abundaverit justitia vestra plusquam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cælorum (Matth. v, 20). » *Cantabo*, inquam, *tibi novum canticum*, et etiam *psallam tibi in psalterio decachordo*, id est laudabo te bona operatione in voluntate animæ, decem præceptis legis veteris adornatæ. Quod est dicere : Laudabo te completionem Novi et Veteris Testamenti. Repetit autem ex nimio desiderio impetrandi orationem quam de erectione hæreticorum fecerat, ut etiam ostendat quam periculosa sit eorum impugnationis, sic : *Cantabo*, inquam, *tibi et psallam*. Et ut hoc sit *eripe me de gladio*, et quia dicitur gladius sancti Spiritus qui bonus est et utilis, determinat de quo gladio dicat, cum addit *maligno*, ac si dicat : *Libera me de hæreticorum doctrina*; quæ gladius malignus est, virtutes interficiens in anima sibi consentiente. Hoc autem idem est quod superius dixit. *Libera me de aquis multis. Eripe me*, inquam, *de gladio maligno*, et etiam *erue me de manu filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem, et dextera eorum dextera iniquitatis*, hoc, ut superius exponitur. *Eripe*, inquam, *me, et erue*, qui ad hoc faciendum potens es, utpote *qui das salutem regibus*, id est fidelibus omnibus, quos sui reges effecisti, *das salutem, virtutes scilicet quæ sunt salus animæ*. Et *qui morte Filii tui redemisti a peccatis originalibus et actualibus David*, id est unumquemque fidelem, manu fortem viriliter agentem.

David dico factum *servum tuum*, tibi voluntarie obedientem. *Erue*, 572 inquam, *me de manu et opere filiorum alienorum*. Quod valde quidem mihi necessarium est, utpote *quorum filii*, id est quorum cogitationes existentes non in antiqua auctoritate

A Scripturarum, sed *in juventute*, id est in erronea novitate; *juventute dico sua*, id est ab eis inventa, sunt *sicut novellæ plantationes*, id est comparabiles arboribus, vel herbis juvenibus noviter plantatis, ita scilicet semper de die in diem in pejus augmentantur, quemadmodum *novellæ plantationes*, quæ semper, dum novellæ sunt, crescunt. Velsic : *Quorum filii*, id est cogitationes sunt *sicut novellæ plantationes*, comparabiles scilicet sunt novellis plantationibus; et hoc *in juventute sua*, scilicet in hoc sunt similes novellis plantationibus, quod semper juvenes sunt, semper novæ; ne aliquatenus antiquis auctoritatibus innitantur. Dico quod *filii* eorum sunt *sicut novellæ plantationes, filia* vero *eorum*, id est locutiones eorum *compositæ* sunt, id est ornatae sic, ut dialectice, et rhetorice et urbane loquantur, ut magis decipiant. Ideoque cum valde periculosum sit cum eis agere, oro, *erue me ab ipsis. Compositæ*, inquam, sunt, id est ornatae, et non mediocriter ornatae, sed *circumornatae*, id est usquequaque et per omnia ornatae, ut, id est utpote *similitudo templi* existentes, id est fidei quæ templum dicitur, eo quod in ea omnia bonorum operum et virtutum sacrificia Deo offeruntur, sicut in templo sacrificia Deo offerebantur. Hac etiam eadem similitudine fides Ecclesia dicitur, juxta illud Prosperi : « Non est locus veri sacrificii extra catholicam Ecclesiam. » Hoc autem quod dicit *ut similitudo templi*, idem valet ac si dicat : Locutiones eorum circumornatae sunt, utpote similes verbis fidei. Ita namque loquantur ut quædam verba dicant, quæ ad fidem pertinere videntur, ut citius fallant, quibus errorem suum latenter admiscant.

Congrue nempe cogitationes *filii*, et locutiones *filia* dicuntur, quia cum utraque ab ipsis procedant, sicut filii et filia ex patribus, cogitationes tamen digniores locutionibus existunt, cum, locutiones cogitationum signum sint. Ideoque per dignioris sexus vocabulum, per filios scilicet, cogitationes; locutiones vero, per indignioris sexus nomen, videlicet per filias exprimentur. Dicuntur quoque locutiones *filia*, eo quod ornantur, et ornatu suo auditores alliciunt, sicut filia Madianitarum tempore Moysi cum adornata a parentibus filiis D Israel exponerentur, eos ornatus sui specie deceperunt, et ad stuprum impellendo eos Deum offendere fecerunt; qua etiam occasione a Madianitis superati fuerunt (Num. xxv). Ideo etiam oro, Domine, *eripe me de maligno gladio verborum filiorum alienorum, quia promptuaria eorum*, id est ingenia eorum in quibus continentur pravæ cogitationes, sicut in promptuariis vinum et annona, sunt *plena*, id est referta ipsis pravis cogitationibus, *eructantia*, id est plenarie ipsas cogitationes verbis manifestantia, *ex hoc in illud* transeundo, id est ex hac argumentatione in hanc aliam argumentationem, a similitudine promptuarii, valde peni, in quo vinum vel annona ex uno vase in aliud transportatur. Quod est ac si dicat : Cum eorum ingenia.

pravis cogitationibus referta sint, illas multis argumentationibus emittunt. Per quas videlicet argumentationum vires, multos sibi consentire cogunt; ideoque contra ipsos agere nimis est periculosum. Et ideo etiam periculum est cum ipsis loqui, et oro me ab ipsis eripi, quoniam *oves eorum sunt fetosæ*, illi videlicet quod sunt principes inter eos dicti oves eo quod minores in errore generant, ad modum ovium, agnos generantium; fetosi sunt, id est multos habentes fetus, multos videlicet filios procreantes, quorum filiorum exemplo plures alliciuntur, fetosi, inquam, sunt, et non in doctrina fidei sunt filios generantes, sed sunt abundantes filii in *ingressibus suis*, non in ingressibus fidei. Quod est dicere: Cum a fide catholica egrediantur, in huiusmodi egressibus multos sibi conformitatis **573** filios acquirunt, quos secum similiter egredi faciunt. Et ideo quoque deceptibiles sunt et periculosi, et oro ab eis eripi, quia *boves eorum crassæ* sunt, doctores videlicet eorum, superius dicti oves, qui etiam dicuntur boves, eo quod minores blanditiis verborum suorum lactando sibi alliciunt; et illectos doctrinis perversis perversius excolunt; ad modum vaccarum vitulos lactantium et arva excolentium crassi sunt, id est terrenis divitiis impingnati et locupletati, quarum largitionibus sibi plures adiungunt, quos verborum suorum inductionibus, vel argumentationibus superare non possunt.

Et idcirco insuper metuendi sunt, et me necessarium est ab eis eripi, quia, cum maceriam exstruant, id est congeriem argumentationum, quæ maceria dicitur eo quod ex pluribus argumentationibus fiat sicut maceria ex multis lapidibus, facilis *non est ruina maceriæ* ipsorum, scilicet congeries argumentationum ipsorum non facile potest dirui et annihilari (461). Maxima namque vis est in argumentationibus eorum. Oves et boves feminine hæreticos dicit, eo quod ad modum sexus feminini in virtutibus sint effeminati. *Non est, inquam, ruina maceriæ eorum neque transitus* est ipsius maceriæ, scilicet cum quosdam idiotas perdendos includunt in ipsa concatenatione argumentationum suarum, non inde possunt transire, neque evadere, a similitudine captivi, quod in carcere positus, maceris circumquaque inclusus, inde evadere non potest. *Non est, inquam, transitus maceriæ neque clamor*, id est neque subtilitas et intentio intellectus est *in plateis eorum*, id est in amplitudine erroris eorum, scilicet cum ipsi consistant, non in veritate, quæ certum quid est et arctum; sed in errore qui amplum quid est et infinitum, qui nimirum propter sui amplitudinem platea dicitur, et in inveniendō errorem se subtiles reputent et intensus; nulla tamen in eis subtilitas est, aut aliqua intentio. Nulla namque ibi esse dicenda est intellectus intentio sive subtilitas, ubi nihil est nisi error et imprudentia. Clamor vero subtilitas et intentio dicitur ideo quia, sicut alta voce exteriori cor-

pus, ita quoque suo modo intensione et intellectus subtilitate animus clamat. Unde sæpius in Evangelio Dominus Jesus legitur clamasse, non quod voce exteriori, sed quod subtilitate intellectus et intensione clamaverit. Vel, *non est clamor in plateis eorum*, id est non est manifesta locutio in amplitudine erroris eorum, scilicet non audent manifeste in conciliis, ubi sit conventus Catholicorum, de magnis erroribus suis disputare; sed occulte in thalamis ubi fallendi locus est, inde cum idiotis agunt. Clamor pro manifesta locutione ponitur, eo quod clamantium vox manifestior sit quam vox suaviter loquentium. Et ideo quoque oro me ab ipsorum conformitate eripi quia stulti et idiotæ homines *beatum dixerunt populum hæreticorum, cui hæc supra dicta sunt* scilicet cum filii eorum sunt *sicut novellæ plantationes*, et filia eorum sunt *compositæ*, et *promptuaria eorum plena*, et *oves eorum fetosæ*, et *boves eorum crassæ*, et *nulla ruina neque transitus eorum maceriæ*, conclamant eos vere beatos esse, et hac laude eis plurimi adjiciuntur decepti. Unde me necessarium est orare ne et ego simili modo decipiar. Stulti, inquam, dicunt hunc *populum beatum* esse. Quod pro certo falsum est. Sed *ille populus* procul dubio est *beatus*, *cujus est Dominus Deus ejus*, scilicet cui nullus error dominatur; sed *cujus Deus* ejus est Dominus, id est qui Deum suum reputat Dominum suum.

IN PSALMUM CXLIV.

Titulus centesimi quadagesimi quarti. *Laudatio ipsius David*. Quod sic exponitur: *Laudatio* hæc, psalmus videlicet iste ascribitur ipsi David, Christo. Non quod hic Christus loquatur, sed quia perfectiorum fidelium collectio ut minores ad Deum laudandum instruat, se Deum laudaturum et activa et contemplativa vita promittit. Multis quoque modis eum commendat, referendo ejus magnitudinem, et justitiam, et suavitatem et alia multa de eo gloriosa.

574 *Exaltabo te Deus meus rex*, ac si dicat: Licet, Domine Jesu, te Judæi increduli spernant et solum hominem esse reputent, cum tu tamen *Deus meus* sis et *rex meus*, id est creator et rector meus, qui quidquid in me boni est disponis et regis jugiter in hac vita *exaltabo te*, id est sublimabo et glorificabo te, activa vita mea. Et etiam *benedicam nomini tuo*, id est laudabo te contuiti nominis tui, quod est Dominus. *Benedicam*, inquam, *te* benedictione duratura *in sæculum, et in sæculum sæculi*, scilicet laudabo te laude contemplativæ vitæ, et in hoc sæculo, et in futuro duraturæ, juxta illud Evangelii: « Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea (Luc. x, 42). » Activa vero vita tantum in hoc sæculo durabit. *Benedicam*, inquam *nomini tuo*. Et hoc non in prosperis tantum, vel in adversis tantum; sed *benedicam tibi*, id est laudabo te *per singulos dies*, et prosperitatis et adversitatis. Vel *benedicam tibi per singulos dies*, id est per singulas ascensiones virtutum, scilicet laudabo te ascendendo de virtute in

(461) De hoc pulchre Tertul. in lib. De præscript.

virtutem, quæ dies dicuntur, eo quod ad diei similitudinem spiritaliter animam illuminent. Dico *benedicam tibi et laudabo nomen tuum*, id est laudabo te consideratione nominis tui in *saeculum et in saeculum saeculi*. Hoc cum idem sit quod superius dictum est, *benedicam nomini*, etc., ideo repetitum est, ut subdat causas, cur eum taliter laudabit. *Laudabo*, inquam, o auditores, Dominum in *saeculum et in saeculum saeculi*. Et hoc ea consideratione, quia *magnus est Dominus* in natura, id est potens et *laudabilis*, id est dignus laude. Et hoc *nimis*, id est supra humanum intellectum. *Magnus*, inquam, est, et adeo, quod *magnitudinis ejus non est finis*, id est terminus scilicet non potest terminari, non potest mensurari, neque loco neque intellecta quam magnus sit; incircumscribitur enim. Vel, *magnitudinis ejus non est finis*, id est æterna est. Dico quod ego *laudabo* Dominum ea consideratione quia *magnus est* in natura. *Generatio vero et generatio* quæ non est sufficiens ad hoc considerandum, saltem *laudavit opera tua*, o Domine, et laudando opera *pronuntiabunt* inter se cum laude *potentiam tuam*. Quod est dicere : Illi qui sunt idiotæ et simplices in generatione et generatione, id est in diversis generationibus fidelium, qui non erunt sufficientes videre te magnum esse in natura, considerabunt tamen mirifica opera tua visibilia, solem videlicet et lunam, et cætera hujusmodi, et laudabunt ea, eo quod egregia sunt, et laudando ea, ex ipsis conscensum ad te Creatorem facient, et eorum consideratione te potentem pronuntiando ad invicem tali te occasione laudabunt.

Cum dicit *bis generatio*, datur intelligi de omnibus fidelium generationibus. Et notatur quod laus hæc ex sola generatione operum quæ non est usquequaque perfecta; in hac solummodo vita habebitur ubi diversæ generationes sunt. In alia namque vita simplex erit sanctorum generatio, et in omnibus Dei perfecta cognitio et laudatio, juxta illud prophetæ : « Nemo dicit proximo suo : Cognosce Deum, quia omnes scient me a minore usque ad maximum (Jer. xxxi, 34). » Non solum autem pronuntiabunt potentiam tuam contuitu operum tuorum, sed etiam loquentur *magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ*, id est magnificentiam gloriosæ sanctitatis tuæ scilicet laudabunt te, loquendo ad invicem magnificam et gloriosam sanctitatem morum et virtutum, quam in hac vita sanctis tuis das. *Et mirabilia tua narrabunt*, scilicet laudabunt te narrando ad invicem mirabilia, id est miracula quæ per sanctos tuos operaris. Hoc autem totum est ac si dicat : Laudabunt te contuitu morum, et virtutum, et miraculorum sanctorum tuorum. *Et etiam ad tui laudem dicent inter se virtutem terribiliam, tuorum* id est virtuosam potentiam terribilium ultionum tuarum, qua hic impios multipliciter punis. Quod est ac si dicat : Laudabunt te occasione potentie tuæ, qua hic etiam impios punis. *Et ad laudem tui, magnitudinem tuam* inter se *narrabunt*, scilicet laudabunt te narrando magnitudinem tuam, id est magnificentiam promotionem fidelium tuorum in mori-

bus et virtutibus. Quod est dicere : Laudabunt te de hoc quod tuos in virtutibus promoves et moribus. Et non solum hoc, sed etiam ad tui laudem *eructabunt*, id est plenarie referent ad invicem *memoriam abundantie suavitatis tuæ*, id est memoriam abundantis *suavitatis tuæ*, id est misericordie tuæ, scilicet laudabunt te, plenarie referendo memoria abundantis misericordie tuæ. Quod est dicere : Ea occasione laudabunt te, quia recensebunt te magnificare sanctos tuos in sanctitate morum et virtutum, non ex meritis suis, sed ex memoria abundantis misericordie tuæ, scilicet quia memor es per misericordiam sanctificare tuos, quos visus es per Adam oblivioni dedisse. *Et etiam exultabunt justitiam tuam*, id est ad tui laudem exultanter narrabunt *justitiam tuam*, scilicet hoc apud se dicent quia quod hic impios punis, justo judicio facis, et hac occasione te laudabunt. Non ideo dicit *exultabunt* quod ipsi exsultent de pœna impiorum, sed quia recensendo pœnam eorum, inde quod tales non fuerunt, exultabunt.

Unde Psalmista alibi : « Lætabitur justus, cum viderit vindictam (Psal. lvi, 11), » etc. Dico, o auditores, quod *eructabunt memoriam abundantis suavitatis Domini*. Et merito; nam *Dominus est miserator*, secundum beneficia misericordie impensa, et *miserors* in natura, et si nulli beneficeret, *patientis* in exspectando peccatores, quos non statim juste punit. *Miserors* est, inquam, et non parum, sed *multum miserors*, plus quam aliquis sufficiat ad exponendum. Ostendit autem quod *multum suavis est*, id est miserator, addendo sic : *Miserator*, inquam et *Dominus*. Et non paucis, sed *suavis*, id est miserator est *Dominus universis*, id est omnimodi hominibus, tam Judæis quam gentilibus, scilicet beneficia misericordie suæ plurima omnimodi hominibus impendit. *Et miserationes*, id est beneficia misericordie ejus sunt *super omnia opera ejus*, id est præsumt omnimodi operibus ejus, ac si dicat : Cum in suis operatur fidem, charitatem, et cæteras virtutes, hoc ex miseratione facit. Cum vero præest eisdem operibus eorum, ut magis magisque promoveantur, in ipsis etiam promotionibus miserationes ejus denotantur. Quoniam dixerat quod opera Domini causa et materia essent quare ipse a fidelibus laudaretur, orat et optat ut hoc sit sicuti superius enuntiavit. Dixi, Domine, quod *generatio et generatio laudabit opera tua*, etc., scilicet quia opera tua, considerata egregia, causa erunt quare a fidelibus in omni generatione lauderis. Et ita sit : *Confiteantur tibi, Domine*, id est, laudent te *omnia opera tua*, id est omnia opera tua considerata materia sicut quare a fidelibus lauderis. *Et quidquid sit de cæteris operibus, saltem sancti tui*, quos in moribus et virtutibus perfectos facis, *benedicant tibi*, id est laudent te. Quod est dicere : Sanctitas tuorum sanctorum materia sit laudis tuæ. Hoc vero quod sequitur, non est oratio vel optatio, cum dicit, *gloriam regni*, etc., sed enarratio est ad Dei laudem spectans, quæ sic

superioribus jungitur. Dixi quod fideles, in generatione et generatione, *magnificentiam* gloriose *sanctitatis*, quam tu Deus hic das sanctis, *loquentur*, et hac consideratione te laudabunt. Et non solum hoc, sed etiam ad tui laudem ad invicem *gloriam regni tui dicent*, id est laudabunt te dicendo et recensendo gloriam, quam in futuro sanctis tuis in regno tuo dabis.

Et dixi quod *virtutem terribilium tuorum dicent*, scilicet ad tui laudem dicent inter se virtuosam potentiam ultionum tuarum terribilium, qua hic impios punis. Et non solum hoc, sed et *loquentur potentiam tuam*, qua impios in futuro punies, et hoc conuito laudabunt te. *Loquentur*, inquam, inter se *potentiam tuam*, ita tamen ut aliis *filiis hominum*, id est hominibus ipsam ignorantibus *notam faciant* hanc *potentiam tuam*, et sic eos ab hac potentia, ne eos puniat cavere per bonam vitam faciant. Et dixi quoniam inter se dicunt *gloriam regni tui*, et sic tamen ut aliis ignorantibus *notam faciant gloriam magnificentiam*, 576 id est magnificam gloriam regni tui, et notificando eos ad appetitionem regni hujus attrahant. *Regni tui dico*, quod *regnum tuum* est *regnum omnium sæculorum*, id est durabile per omnia sæcula, scilicet æternum est. Ideoque nimio desiderio est appetendum. Dixi quoque quod *notam faciet potentiam tuam*, ut inde homines caveant. Et hæc *dominatio*, id est potentia tua durabilis est in omni generatione hujus vitæ, et usque in generationem, post hanc vitam futuram. Ideoque valde timenda est et cavenda. Cum dicit in omni generatione, dat intelligere plures generationes, et per hoc innuit totam hanc vitam in qua multiplex est generatio. Cum dicit in generatione, aliam vitam notat, in qua non erit generationum multiplicitas, sed una simplex generatio. Non solum autem post hanc vitam potentia Domini puniet iniquos in inferno, sed quandiu etiam tota hæc vita durat, multos eorum punit, ibi jam juste positos. Dico quod *regnum et dominatio Domini æterna sunt*. Quod regnum bonis promisit, et quam dominationem comminatus est malis. Et *fidelis est Dominus*, id est verax est in omnibus verbis suis, tam in promissione regni quam in comminatione justæ [dominationis], non sicut quidam de misericordia Domini nimis temere præsumentes solummodo dicunt eum esse veracem in promissione regni, et non in comminatione mortis. Quod nefas est etiam ad cogitandum. Nisi enim malos juste in æternum damnaret, in omnibus verbis ejus *fidelis* non esset. Per hoc autem quod cum in omnibus esse veracem asserit, consolatur et certificat bonos de regni promissione, et terret malos de damnationis comminatione.

Fidelis, inquam, est, et etiam *sanctus* est, id est justus in omnibus operibus suis, scilicet et juste operatur salvationem bonorum, et juste operatur damnationem malorum. Hoc autem bene spectat ad laudem Dei, ne, cum videatur in justorum salvatione mitis, in malorum damnatione videretur immitis.

In hoc autem *Dominus* comprobatur esse *fidelis*, id est verax in omnibus verbis suis, quia, cum regnum suum promiserit hominibus corruentibus, inde per originalia peccata et actualia, et per se non possunt ad illud ascendere, *allevat Dominus* per adaptionem gratie *omnes qui inde corruunt*, id est omnimodi homines quod inde corruunt per peccatum originale et per actualia. *Allevat* quidem post corporis mortem, dando eis in ipso regno perfectam beatitudinem, a similitudine boni pastoris, qui ovem quæ de pascuis vel de ovili montis cujuslibet corruit, et non potest per se ascendere, in humeros suos levat, et ad pascua, vel ad ovile reportat. Et bene ponit *omnes*, non quod omnes allevet qui inde corruunt, sed quia ex omni genere corruentium multos allevat, videlicet et de minus graviter, et de magis graviter peccantibus. *Allevat*, inquam, post mortem. Et quia non possent allevari ad hoc regnum post mortem, nisi prius in hac vita erigerentur per peccatorum remissionem, prius *erigit omnes*, id est omnimodi *elisos* tam graviter quam minus graviter *elisos*, scilicet cum ex toto sint elisi, id est cum in eis constractæ sint virtutes, et liberum arbitrium, propter nimium pondus peccatorum, et per se non possint de confractione hac erigi, erigit eos peccata remittendo, et innocentiam in eis restituendo, a similitudine illius, qui, cum de aliquo loco sublimi ceciderit, et graviter elisos per se erigi nequit, a quolibet erigitur. Facit autem apostropham ad Deum ex affectione nimia ad gratiarum actionem sic : Dico, Domine, quod omnimodi *elisos* erigis. Et *oculi interiores omnium erectorum*, id est mentes omnium erectorum, o Domine, in te misericordem et potentem respicientes et intendentes, *sperant a te sibi dari escam et salvationem*, et custodiam, et sic demum allevationem; et tu das *escam*, id est spiritalem escam doctrinæ et intellectus, *escam dico illorum*, id est illis congruam, ut parvis qui lein lac aliis vero solidum cibum tribuas (Hebr. v, 12).

577 *Das*, inquam, eis *escam illorum*, et hoc in tempore opportuno, id est in hac vita, ubi est tempus opportunum. In alia quippe vita non erit tempus doctrinæ. Dico quod *das eis escam*, et hoc non parce, sed *aperis tu manum tuam*, id est apertam facis et amplam operationem largitatis tuæ, a similitudine largi dispensatoris, qui cum aliquid dat, non contrahit manum, sed ut large det, manum aperit. *Aperis*, inquam, *manum*, et sic *implet benedictione*, id est esca benedicta *omne animal*, id est omnes illos qui sunt animalia, scilicet mansueti ad jugum Domini deferendum, sicut boves, quos vulgo animalia dicimus; vel qui sunt animalia, scilicet nondum spirituales, sed adhuc animales, id est carnales. Quod est dicere : *Das eis plenarie escam illorum*. Non solum autem, o auditores, dat suis *escam*, sed etiam *Dominus* existens *justus in omnibus viis suis*, id est in præceptis suis per quæ venit ad ipsum, scilicet qui nihil præcipit, nisi quod justum est, et existens *sanctus*, id est misericors in omnibus, id est in

omnismodi operibus suis, scilicet qui, cum sit ju-
sus in præceptione mandatorum, misericors est quo-
que operando et complendo auxilio gratiæ suæ ea-
dem præcepta in suis. *Prope est omnibus invocantibus eum*, id est paratus est facere voluntatem invocan-
tium eum. *Prope est*, inquam, utpote Dominus, et
cum Dominus sit prope esse debet servis suis se
invocantibus. Determinat autem quibus *prope* sit,
cum addit : *Prope est*, scilicet *omnibus invocantibus*,
id est orantibus *eum in veritate*, non in vanitate
quidem. Ille vero invocare dicitur *in veritate*, qui
petit ea quæ petenda sunt, bona videlicet, et
sic petit ut petenda sunt, scilicet intensa affe-
ctione. Quia Dominum justum dicit et sanctum, hoc
a laudem ejus bene attingere videtur. *Prope est*,
inquam, *Dominus*, et non solum paratus est facere
voluntatem timentium se, s.c., ut non faciat, sed
et *an faciet*, id est complebit voluntatem *timentium*
se timore casto, id est diligentium se, et *depreca-*
tionem eorum exaudiet, ut eam perficiat. Sciendum
quod sancti volunt, hoc idem deprecantur. Sed cum
dicit sanctos bene velle et deprecari quod volunt,
instruit nos eorum exemplo, ut cum aliquid bene
volimus, de hoc eodem, ut fiat, Deum oremus.
Exponit autem quid ipsi velint et deprecantur, sic :
Deprecationem, inquam, *eorum exaudiet, et*, id est,
scilicet *salvos faciet eos* hic faciendo bene operari
quod saluberrimum est. Et cum hanc salvationem
adepti sint, *custodit Dominus* secundum perseve-
rantiam eos ne hanc salutem amittant. Custodit,
inquam, utpote *diligentes se*, et quia diligentes digni
sunt, ut custodiant. *Salvos faciet*, inquam, suos hic,
ut tandem in regnum ejus alleventur. Ex opposito
omnes peccatores non respicientes disperdet, et hic
excæcando, et in futuro sine fine damnando.

Ostensis multis causis, quibus Deus laudabilis
existat, sicut in principio psalmi se eum laudatu-
rum promisit, ita quoque se eum laudaturum in
fine ad majorem assertionem promittit. Ostendi, o
auditores, quod *Dominus suavis est et magnus et*
justus, et quod *voluntatem timentium se* facit, et *eos*
custodit. Cum ergo talis et talis sit, *laudationem*
Domini loquitur os meum, scilicet laudabo eum ore.
Per hoc autem innuit quod etiam laudabit eum et
affectione et opere. Dico quod laudabo eum ore. Et
exemplo mei *omnis* quicumque est, adhuc *caro* per
emphasim, quicumque scilicet est carnalis adhuc et
nondum spiritalis ipse spiritalis effectus *benedicat*
nomini sancto ejus, id est laudet eum ex considera-
tione sancti nominis ejus, quia videlicet *justus* dicitur
et *suavis*, et *Deus*, et *Dominus*, et multis aliis
sanctis vocabulis nuncupatur. *Benedicat*, inquam, *no-*
mini sancto ejus benedictione tendentem *in sæculum et*
in sæculum sæculi, scilicet laudet eum, et per totam
hanc vitam et in futura. Hic quidem benedicant eum
affectione, ore, et opere; in futuro vero, sola affectione.

IN PSALMUM CXLV.

Titulus centesimi quadragesimi quinti. *Alleluia*.
Vox Prophetæ fideles omnes revocantis, ne contuitu

A temporalium confidunt in principibus, in quibus non
est eorum salus, et ne confidendo eos adulatorie lau-
dent, et etiam eos fideles attrahentis ad Dei laudem
ex multis occasionibus, quas 578 supponit. Ut
autem auctorizabilior sit ejus exhortatio, in princi-
pio psalmi introducit rationalitatem suam ad Deum
laudandum sensualitatem invitantem, et postmodum
sensualitatem se laudaturam promittentem. Quæ
utraque locutio non est in voce, sed in cogitatione.

Lauda, anima mea, Dominum, ac si dicat : Multi
principes sæculares laudant, adulatorie in eis con-
fidendo, et eis mala vita consentiendo. Cæterum, tu,
sensualitas animæ meæ, *Dominum lauda* solummodo,
bonam vitam instituendo. Rationalitatis exhor-
tatione scripta, sensualitas respondens inducitur, et
se Dominum laudaturam jugiter sic promittens.
Dicis, o rationalitas, ut Deum laudem, quod vere
faciam, scilicet *laudabo Dominum in vita mea bona*,
scilicet bonam vitam instituam, et sic eum laudabo.
Et hoc non horarie, sed *psallam Deo meo quandiu*
fuero, id est quandiu in hac vita ero, bona opera-
tione mea Deum laudabo. Dicitur autem sensuali-
tas bene operari, eo quod ea vegetante corpus bene
operatur. Postquam se Propheta Deum laudaturum
ostendit, apostropham ad auditores faciendo, eos ab
hominum confidentia removere, et ad Dei laudem
ita conatur attrahere. *Laudabo*, inquam, *Dominum*.
Unde, vos auditores, Deum exemplo meo laudantes,
in ipso Deo confidite, et *nolite confidere* in sæcula-
ribus *principibus*, ut ipsi vobis aliquid ex se possint
facere. Nihil enim sit visibiliter aut sensibiliter,
quod aut non jubeatur, aut permittatur de illa invi-
sibili et intelligibili aula summi Imperatoris. In
principibus dico *filiis hominum*, scilicet qui homines
sunt non digniores vobis in natura, ideoque satis
indignum est vos in eis confidentiam ponere. « Ma-
ledictus enim homo qui confidit in homine, et a Do-
mino recedit cor ejus (Jer. xvii, 5). » In *filiis ho-*
minum dico, in quibus non est pendens salus vestra,
qui videlicet non possunt salvare vos plusquam
vos eos, et idcirco non est in eis confidendum. In
hoc autem quod in nullo principe salus vestra pen-
det, nec in aliquo confidendum est, quia quandoque
exibit spiritus ejus, id est separabitur a corpore, et
tunc corpus *revertetur in terram*, ut terra fiat, *ter-*
ram dico *suam* materiam existentem. De limo quippe
terræ legitur homo factus fuisse (Gen. ii, 7). In *illa*
ergo *die* in qua spiritus principum exhibent, *peribunt*,
id est annihilabuntur *omnes cogitationes eorum*, scilicet
in irritum ducetur, quod quosdam cogitave-
runt deprimere, quosdam autem in divitiis subli-
mare. Unde palam est, miseros eos esse qui in eis
spem ponunt adjutorii. Ex opposito vero, *beatus ille*
cujus Deus est adjutor ejus, scilicet qui Deum suum
optat, et expetit adjutorem suum ad omne bonum,
non aliquem principem terrenum.

Deus dico *Jacob*, scilicet qui *Deus* est et *adjutor*
omnium viriliter contra vitia luctantium. Ferre hæc
autem auditores impellit, ut Jacob esse nitantur.

Dico, *cujus Deus est adjutor ejus*, et spes remunerationis ejus est in Domino Deo ipsius, non in principi us. In Domino, inquam, qui adeo potens est quod fecit caelum et terram, mare et omnia quae in eis sunt, tam spiritus caelestes, quam homines et pisces et caeteras creaturas. Ideoque cum tantus sit, in eo sperandum est. Nec vane ponitur spes in eo, qui nempe non ad horam in promissione verus est, sed custodit veritatem in saeculum, id est in aeternum, nunquam scilicet veritatem omittit, sed eam semper diligit, a similitudine viri qui hoc quod diligit bene custodit. Cum igitur in aeternum verus sit et sperantibus in se salutem proniserit, in eo procul dubio sperandum est. Et si pro eo persecutiones injuriarum occurrerint, non est fugiendum. Ipse namque facit justum iudicium injuriam patientibus pro eo. Sic videlicet eis iudicium facit ut eos remunerando digne, eorum persecutores puniat juste. Quia dixerat in Deo et non in principibus esse confidendum, posset obijci: Vere in Deo de bonis caelestibus est sperandum, sed tamen de bonis saecularibus in principibus est confidendum. Ad hoc ergo removendum, sic additur: Dico quod facit injuriam patientibus iudicium. Et non solum hoc beneficium facit, sed etiam dat escam corporalem esurientibus. Licet enim aliquando esca detur a principibus, non tamen absque Dei jussu aut permissione datur. Per escam innuit quoniam etiam saecularia bona omnia tribuit. Non solum autem hoc beneficium confert Dominus ut det escam esurientibus, sed et haec alia confert quae subscribuntur, quorum consideratione confidendum est in eo, scilicet Dominus solvit compeditos, id est illos qui compediti sunt, et alligati prava consuetudine peccati, volente eos ad peccata trahere, nec facilitatem habent bene operandi. A vinculo pravae illius consuetudinis solvit, ne eis graviter adeo iustet, et facilitatem bene operandi eis concedit, a similitudine viri compediti, qui cum sui libertatem non habeat, si solvatur ab aliquo a compeditibus, in sui libertatem restituitur.

Non solum autem compeditos solvit, sed etiam Dominus illuminat lumine spiritualis intelligentiae caecos, illos, scilicet qui caeci sunt et expertes intellectus. Et non haec beneficia tantum agit, sed insuper quod majus est, Dominus erigit elisos, scilicet illos qui ex toto sunt elisi per peccata, in quibus ex toto virtutes, et liberum arbitrium contracta sunt et debilitata, erigit ab hac elisione peccata per confessionem indulgendo, et in eis virtutes et liberum arbitrium reintegrando. Postquam vero sunt erecti, Dominus illos factos justos dirigit, id est promovet de virtute in virtutem, vel, si sit ibi diligit, eadem sententia est. Et non tantum eos dirigit promovendo, sed etiam Dominus custodit per gratiam suam advenas, ne ab hac promotione deficiant. Quod est discere: Perseverare facit in hac promotione illos qui non reputant se cives hujus patriae, sed advenas, id est supernae patriae cives. Si vero de aliquibus contigerit ut ab hac promotione deficiant, et

flant pupillus et vidua, pupillus quidem, Deo Patre carentes, et vidua, a Deo recedentes, qui adhæserunt saeculo contempto, ipsos tamen factos peccando pupillum et viduam, et per hoc a gratia ejus repulsos, suscipiet, in participationem gratiae, si per poenitentiam voluerint redire, a similitudine pii sponsi, qui sponsam quam propter fornicationem a se repulit, ex misericordia suscipit, si a fornicatione desistere voluerit. Suscipiet, inquam, eos licet peccatores. Et suscipiendo disperdet per indulgentiam viam peccatorum, scilicet multitudinem peccatorum, per quam ipsi prius peccatores existentes tendebant ad mortem. Suscipiet, inquam. Et in ipsis susceptis regnabit Dominus in saecula, id est per omnia saecula ista praesentia, scilicet ipsierunt regnum. Et possessio Domini, quando haec saecula durabunt. Dominus, inquam, regnabit, Dominus dico existens Deus tuus Sion, scilicet quem tu Deum tuum reputas, o Sion, collectio fidelium speculans futura, non attendens praesentia. Et non solum regnabit quando haec saecula durabunt, sed et in generatione hac praesenti, et durando usque in generationem futuram. Quod est dicere: Et hic et in futuro regnabit in eis, hic quidem bene promovendo, in futuro vero sine fine beatificando.

IN PSALMUM CXLVI.

Titulus centesimi quadragesimi sexti. Alleluia. Vox Prophetae, fideles omnes ad Dei laudem invitantis, ex consideratione quia Hierusalem caelestem in futuro aedificabit, et hic dispersiones Israelis congregabit, et ex consideratione caeterorum beneficiorum quae in hoc psalmo ostendit.

Laudate Dominum Patrem, o fideles, in tempore gratiae futuri, psalmo, quoniam bonus est psalmus, id est utilis est vobis psalmus. Et quia utile vobis est et saluiferum, ut Deum psalmo laudatis, haec laudatio psalmus videlicet existens jucunda, id est Deo delectabilis, et decora, id est honesta sit Deo nostro a vobis data; ac si dicat: Quandoquidem utile vobis est, et ipsi jucundum et decorum, ut eum psalmo laudatis, persolvite ei hanc talem laudationem. Quoniam autem cum 580 psalmus in psalterio fiat, est tibi et vox et manuum operatio, per psalmum accipitur et laus Dei in bona operatione, et laus in voce exteriori, scilicet in ore, et laus in voce interiori, videlicet in affectione. Laudate, inquam, Dominum Patrem. Et hoc ea consideratione quia Dominus in futuro erit aedificans Hierusalem caelestem, suppleto ex numero hominum, quidquid per superbiam decidit angelorum. Et ut ex hominibus caelestis Hierusalem aedificetur, congregabit hic unitatem fidei dispersiones Israelis, scilicet dispersiones hominum qui futuri sunt Israel. Quod est dicere: Salvandos, ex quibus Hierusalem aedificabitur, prius in diversos errores idololatriae dispersos, in unitatem fidei congregabit, et sic eos licet faciet Israel. Congregabit, inquam. Qui etiam postquam congregati erunt, sanabit, id est sanabit eos factos contritos corde. Quod est dicere: Cum post fidei perceptionem adhuc infirmi

erunt ex consuetudine peccatorum, et debiles ad bene operandum, sanabit medicamento gratiæ suæ in eis hanc infirmitatem sic ut eis tribuat bene operandi facilitatem, a similitudine infirmi, qui, cum post evasionem morbi, debilitatem adhuc ex ipso morbo retineat, paulatim ex illa debilitate sanatur, dum in pristinam corporis virtutem medicorum auxilio restituitur. Et ideo sanabit, quia erunt in corde compunctione contriti. « Cor enim contritum et humiliatum non despiciet Deus (Psal. l., 19). » Et priusquam eos ex hac debilitate sanet, *alligat*, id est alligabit *contritiones eorum*, scilicet consolidabit per baptismum, et per cætera sacramenta ecclesiastica virtutes animæ et liberum arbitrium, quæ peccando confregerunt et destruxerunt. Quod est dicere: Reintegrabit virtutes et liberum arbitrium eorum quæ ipsi peccando disperdiderunt, a similitudine medici, qui cujuslibet ossa contrita sive vulnera alligando sanat. *Laudate*, inquam, *Dominum*. Qui postquam contritos corde sanabit, faciendo per illuminationem gratiæ ex ipsis *multitudinem stellarum*, id est multas stellas numerat, id est numerabit multitudinem illarum stellarum, scilicet custodiet illos ne deficiant, qui multæ stellæ erunt, lucentes videlicet in medio nationis prævæ (Phil. II, 15) et doctrina et bona vita, a similitudine stellarum, nocte in firmamento lucentium. Numerare pro custodire ponitur, eo quod ad hoc res numerari solet, ut numerata custodiatur. *Numerat*, inquam, multas stellas. *Et omnibus eis nomina vocat*, id est vocabula imponet. Quod est dicere: Dabit eis diversa charismata, quorum occasione diversa nomina eis imponentur, ut alii martyres, et alii confessores, seu etiam monachi sive eremitæ vocentur, aut aliis plurimis honestis nominibus nuncupentur.

Quoniam autem naturæ divinæ identitatem ostenderat, ubi dixit: *Laudate Dominum*, pluralitatem etiam personarum ostendit, sic: *Laudate*, inquam, *Dominum*, et hoc ea occasione, quia *magnus est in natura Deus noster*, Pater, scilicet potens est, quem nos prophetæ viri auctorizabiles Deum esse reputamus. *Et magna virtus ejus*, id est Filius qui virtus Patris dicitur, eo quod Pater omnia per eum disponit et moderatur. Per has duas personas quas affirmat esse magnas, Spiritum sanctum esse magnum innuitur. Ne vero propter vocabula diversa, in natura videretur esse diversitas, removet hoc cum addit: *Et licet a Patre sit alia persona Filius, tamen sapientiæ, id est Filio ejus Patris non est numerus, id est diversitas et multiplicitas et varietas in natura*. Non enim numeratur alia Patris, alia Filii essentia, sed perfecte est eis eadem et invariabilis natura. Numerum pro diversitate et multiplicitate ponit, eo quod res diversas et multiplices numerare consuevimus. Quia vero et unitatem in natura, et in personis esse multipliciter ostenderat, cum hujus secreti intellectus omnibus fidelibus non pateat, omnibusque tamen in fides habenda. Sunt enim hæretici multi, qui cum hujus tantæ rei notitia ca-

reant, non cum mansuetudine hoc inquirunt, sed immansueti existentes, fidem **581** habere contemnunt. Commendat fidei mansuetudinem, ostendens quod mansueti a Domino suscipiuntur, et e contrario peccatores immansueti humiliantur, ut sic nos ab immansuetudine retrahendo ad mansuetudinem invitet. Dico quod *magnus est Dominus, Pater et Filius et Spiritus sanctus. Dominus*, inquam, *suscipiens mansuetos*, qui si statim non intellexerint, fidem non repellunt; sed ad hoc intelligendum qualiter unus et trinus sit, mansuete investigando nituntur. *Suscipiens* quidem *mansuetos*, id est medens eis, ut ignorantiam debilitatem auferat, et facultatem intelligentiæ conferat. *Peccatores autem antonomastice*, scilicet immansuetos, per subtractionem gratiæ suæ *humilians*, id est dejiciens ab intelligentia *usque ad terram*, id est usque ad terrenum intellectum. Quod est dicere: Ideo quia immansueti sunt, subtrahendo lumen gratiæ suæ humiliat eos Dominus, ut non solum non intelligant, sed ut etiam, quod gravissimum est, de Deo terrene sentiant, utque de quolibet homine de ipso agant.

Quoniam ergo mansuetos suscipit, et peccatores, se superbe et immansuete habentes, humiliat, vos fideles quicumque, ut si nondum suscepti estis suscipiamini; si vero jam suscepti, magis et magis suscipiamini mansueti existentes, *præcinite Domino in confessione* peccatorum vestrorum. Quod est dicere: In primis peccata vestra humiliter confitemini, quæ confessio dulcis cantus et primus erit Deo. Et post confessionem *psallite Deo nostro*, id est bene operamini ad honorem Domini. *Psallite*, inquam, existendo *in cithara*, id est in mortificatione carnis. Et vere præcinitum et psallendum est Deo nostro. Qui nempe cum hoc est quod *operit cælum in nubibus*, id est cum occultet mystica arcana sua in prædicatoribus, qui propter sui sublimitatem cælum dicuntur, idem tamen cælum *parat*, id est facit *pluviam*, id est apertam et irrigantem doctrinam *terre suæ Ecclesiæ*. Quod est ac si dicat: Cum ipse in apostolis et prophetis occultet mysticum intellectum secretorum suorum, ideo ne vilescat, eundem tamen intellectum fidelibus, qui terra ejus sunt, aliquando per illuminationem gratiæ suæ revelat, ut sit eis in loco pluvie, scilicet ut eos imbuat et fertiles faciat, ad similitudinem pluvie, terram rigantis et fertilem facientis. Dicuntur etiam hujusmodi arcana cælum, eo quod, sicut cælestia, celantur. Exponit autem quomodo cælum hoc facit pluviam, sic: *Parat*, inquam, *Deus cælum terræ pluviam*. Qui videlicet illud cælum existens *in montibus*, id est, in apostolis et propgetis, quos superius nubes vocavit, *producit*, id est aperit et manifestat fidelibus suis, cælum dico existens *fenum, et herbam*, pro frumento ponit, eo quod dum est viride, herba dicitur. Frumentum autem dicitur mysticus intellectus, qui solis spiritalibus et bene rationalibus congruit, sicut frumentum rationalium animalium, scilicet hominum est cibus. Fenum

autem quod solis irrationabilibus idoneum est, intellectum ad litteram designat; quo solo idiotæ et rudes fideles utuntur, qui quasi irrationabiles videntur, quos etiam jumenta vocat ad comparationem mystice intelligentium. Exponit autem quibus *producit fenum*, et quibus *herbam*, sic. *Producit*, inquam *fenum et herbam*. *Herbam* dico datam *servituti hominum*, id est perfectioribus fidelibus, qui dicuntur *servitus hominum*, eo quod minus perfectis hominibus serviant in doctrina, ut Hieronymus, Augustinus, Ambrosius, Gregorius, et cæteri tales. *Producit*, inquam, *herbam servituti hominum*, id est perfectis. *Qui etiam dat jumentis*, id est minus perfectis et idiotis *escam ipsorum*, id est escam eis congruam, videlicet fenum.

Ne vero videretur hoc fenum et herbam dare solis fidelibus ex Jædæis, ostendit quoniam etiam hoc dabit fidelibus ex gentibus, sic: *Dabit*, inquam, *escam feni et herbæ*. Et non solum fidelibus ex Judaico populo, sed et *pullis corvorum*, id est filiis gentilium idololatrarum, qui similes sunt corvis in nigredine peccatorum, *pullis*, inquam, non omnibus, sed *invocantibus eum*, id est orantibus eum in puritate fidei, scilicet fidelibus **582** ex gentibus, qui congrue *pullis corvorum* comparantur. Sicut enim *corvorum pulli*, dum adhuc patribus nigredine dissimiles sunt, ab ipsis non pascuntur, sed de rore vivere a physiologis asseruntur, ita quoque ex gentilibus fideles qui jam per baptismum ipsorum patribus in nigredine peccatorum dissimiles sunt, non ipsorum patrum erroribus replentur, sed rore doctrinæ spiritualis reficiuntur. Dixi quod jam mansuetos præcinentes et psallentes suscipiet, et dabit eis fenum et herbam. *In fortitudine vero equi*, id est in forti equo, scilicet in homine superbo, qui per equum fortem accipitur, eo quod sit animal superbissimum, *non habebit voluntatem beneplacitiæ*. Quod est dicere: Non diliget superbos, neque suscipiet. *Nec beneplacitum erit ei in tibiis viri*, id est non diliget voluptates seculares hominis alicujus, quæ per tibiis accipiuntur, quæ sunt musica instrumenta, ad voluptuosos attentantia; vel tibiis viri dicit subteriora hominis quæ etiam crura dicuntur, per quæ luxuriosi homines accipiuntur, eo quod in renibus, qui tibiis contigui sunt, luxuria præcipue dominatur. Cum ergo dicit *in tibiis viri beneplacitum non erit ei*, idem valet ac si dicatur in luxuriosis hominibus beneplacitum non erit ei, scilicet non diliget luxuriosos, neque suscipiet, sed eos juste disperdet. Quod nimirum per visionem præfiguratum est Ezechielis prophetæ, cui Dominus a cingulo superius, in electri specie, a cingulo vero inferius in specie ignis legitur apparuisse (*Ezech. viii, 7*). Cum enim sic apparuit, formam omnium Christianorum, et salvandorum et perdendorum in se suscipit. Nam per partem superiorem quæ electri claræ speciem obtinuit, salvandi ad supernam patriam intendentes accipiuntur, qui in virtutibus et operibus beati habentur clari et conspicui. Per inferiorem

A vero partem, quæ ignea apparuit, superbi signabantur, et mundanis voluptatibus dediti, quod pro delictis suis igni tartareo sunt tradendi. *Non erit*, inquam, *beneplacitum ei* in superbis, nec in luxuriosis, *sed beneplacitum est Domino* respicienti respectu misericordiæ *super timentes eum* casto timore. Quod est dicere: Bene placet Domino in timentibus se, quos respicit respectu misericordiæ, ut faciat eos timentes se. *Beneplacitum est ei in eis qui sperant* non superbe in seipsis, *sed super misericordia*, id est de misericordia *ejus*. Non enim sufficit timere, nisi etiam sit sperare. Et e converso. Quod est dicere: Dominus diligit timentes se, et sperantes salutem in eo, non præsumentibus de meritis suis arroganter.

IN PSALMUM CXLVII.

B Psalmi centesimi quadragesimi septimi. Titulus. *Alleluia*. Vox Prophetæ qui, cum in superiori psalmo fideles ad laudandum Deum invitaverit ex consideratione ædificationis Hierusalem cælestis, et congregationis idololatrarum Israel factorum, in hoc quoque psalmo fideles ad Dei laudem adhortatur, ex ea occasione, quia seras portarum Ecclesiæ confortavit, ne valeant ab hæreticis confringi. Et etiam ex consideratione conversionis quorundam hæreticorum, quam etiam in hoc psalmo ostendit.

Lauda, Hierusalem, Dominum, lauda Deum tuum, Sion, ac si dicat: Tu, Ecclesia, *lauda Dominum Patrem* eo contuitu, quia Dominus est. *Lauda*, inquam, sic ut sis Hierusalem, id est pacificata, pacem videlicet habens ad Deum et ad proximum, quæ pax est ei summa laus. Et *lauda eum* eo contuitu, quia est Deus tuus, Creator tuus. *Lauda*, inquam, sic ut sis Sion, speculans scilicet cœlestia, quæ speculatio est ei laus, in qua ipse valde delectatur. Dico *lauda Dominum Deum tuum*. Et ideo eam *lauda quoniam confortavit seras portarum tuarum*, scilicet confortatos et insuperabiles faciet contra hæreticos, prælatos tuos, qui erunt *seras portarum tuarum*, id est munitores Scripturarum prophetarum, ne ab hæreticis valeant dissipari; qui earum auctoritatem ad nihilum redigere intendunt, ut Manichæi et alii plures, affirmantes ipsas esse funditus evacuandas. **583** Dictum est a similitudine serarum, quæ ad hoc portis insurgunt ut eas muniant, ne quilibet raptor domum introeat ad deastandum. Ecclesiæ portæ prophetæ dicuntur, eo quod per doctrinas suas fidei introitus fuerunt, quemadmodum portæ domus alicujus introitus sunt. Per hoc autem quod *seras confortabit*, ne cedant impugnationibus hæreticorum, *benedixit*, id est benedicit *filiis tuis in te* permanentibus, non ex fidei tuæ communitate per deceptionem hæreticorum egredientibus. Benedicet quidem *filiis tuis*, et augendo eos secundum numerum, et sublimando in virtutibus, qui profecto ab hæreticis dissiparentur, nisi seræ confortarentur. Dico *lauda Dominum*, qui non solum confortabit *seras portarum tuarum*, videlicet Augustinum, Hieronymum, Hilarium et cæteros, et non solum benedicit *filiis tuis*, sed etiam *qui posuit fines tuos pacem*

per emphasim, id est qui ponet affines tuos, scilicet hæreticos pacificos. Quod est dicere: Qui faciet hæreticos impugnatores tui tecum pacem habere et concordiam, convertendo eos, ne amplius instent tibi falsis argumentationibus. Affines Ecclesiæ hæreticos dicit, eo quod ipsi in hoc videantur ejus esse vicini, quoniam eisdem sacramentis ecclesiasticis utuntur, et easdem auctoritates, quas male exponendo pervertunt recipere videntur. Ponet, inquam, *fines tuos pacem*, et etiam *satiat*, id est satiabit te *adipe frumenti*, non surfare tantum, videlicet mystico intellectu legis, non eo tantum qui ad litteram est. Adipem dicit frumenti medullam, quæ etiam vulgo farina dicitur. Per adipem ergo frumenti qui interior est, et pretiosum quid et gustu dulcior quam surfur mysticus legis intellectus accipitur, qui interior est, et subtilis et pretiosus et longe dulcior, quam literalis intellectus, quo fideles Ecclesiæ Christo revelante satiantur. Per surfur autem quod exterius est et grossum aliquid, et non adeo pretiosum, intellectus ad litteram intelligitur, qui quasi exterior, et ad comparationem mystici intellectus grossum aliquid est, et non usquequaque pretiosum, quo solo Synagogæ filii veteres inbuuntur. Unde Dominus ad discipulos testatus est: « Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis, ut videntes non videant, et audientes non intelligant (Luc. viii, 10). »

Exponit autem quomodo ponet Ecclesiæ fines pacem, sic: *Lauda*, inquam, *Dominum, qui emittit*, id est qui emittit *eloquium suum terræ*, id est doctrinam suam terrenis, scilicet hæreticis, ac si dicat: Hoc modo affines Ecclesiæ hæreticis cum Ecclesia pacificabit, quia per fideles Ecclesiæ satiatos adipe, emittet doctrinam fidei hæreticis terrenis sententiis adhærentibus. Non autem erit inefficax sermo doctrinæ ejus, sed *velociter currit*, id est curret *sermo doctrinæ ejus*, id est citissime penetrabit in corda terrenorum, vel velociter curret *sermo ejus*, id est cito promovebitur, et cum summo impetu eloquentiæ fluat, ut non possit a falsis hæreticorum objectionibus impediri, juxta illud de Stephano: « Non poterant resistere sapientiæ, et spiritui qui loquebatur (Act. vi, 10). » Curret, inquam, *velociter sermo ejus*. Qui per efficaciam hujus sermonis *dat*, id est dabit *nivem sicut lanam*, scilicet ipsos hæreticos qui erunt nix, id est ad modum nivis nimis congelati, et a charitate frigidi, faciet adeo in charitate fervidos, ut etiam det eos lanam aliis frigidis, scilicet ut eos qui charitate eruat frigidi foveant, et in charitate fervere faciant, ad similitudinem lanæ, ex qua vestimentum fit, ut corpus foveat et calidum reddat. Dabit, inquam, *nivem sicut lanam*, et *nebulam sicut cinerem spargit*, id est sparget, id est illos hæreticos qui prius erunt nebulosi et in intelligentia obscurati, illuminabit vero fidei intellectu, et eos illuminatos sparget *sicut cinerem*, id est distribuet eos ad prædicandum aliis nebulosis, ut videlicet sint in loco cineris. facientes

A videlicet eos in intelligentia et bonis operibus fertiles. Quos ipsimet prius per deceptiones suas ab Ecclesia sublato reddiderat steriles. Dicit autem hoc a similitudine cineris, qui a rusticis 584 in loco fini super terram spargitur, ut eam impinguando fertilem faciat. Non solum autem dabit *nivem sicut lanam*, et sparget *nebulam sicut cinerem*, sed etiam *mittit*, id est mittet aliis *sicut buccellas*, id est comparabiles bucellis *crystallum suam* factam, quod est dicere: Non solum hæreticos illos, qui nix erunt, id est cito possibiles ad resolvendum de infidelitatis duritia, sicut nix cito potest resolvi, sed et illos qui adeo indurati erunt in infidelitate, ut vix possint resolvi. Unde etiam crystallus dicitur, præ nimietate videlicet duritiæ suæ. Crystallus quippe, ut physici perhibent, ex glacie per diuturnum tempus indurata efficitur, cujus crystalli tanta est duritia ut vix frangi valeat aut secari. Crystallum autem hanc hæreticos, scilicet ex tanta obstinatione duritiæ resolvit Deus, cum eos per fidelium prædicationem conversos, ad Ecclesiæ communitatem reducit, et eorum corda prius dura, ad fidei perceptibilitatem mollia facit. Hanc crystallum liquefactam tam perfectam in scientia et sanctitate morum reddit, ut eam etiam aliis qui prius ab ea decepti sunt et a fide separati, buccellarum vicem retinere faciat, scilicet ut eos reficiant dulcedine prædicationis suæ, ad modum buccellarum, quibus aliquid esuriens reficitur.

C Bene vero dicit eos non panes integros, sed buccellas; ut per hoc innuat, quod nullus adeo perfectus est, qui omnem scientiam vel doctrinam obtineat, sed unusquisque partem aliquam obtinet, ceu buccella panis pars est. Congruè quoque ponit non simplicem *crystallum*, sed *crystallum suam*, ut per hanc vocem determinet, quod non omnem crystallum esse *buccellas* faciet, sed illam tantum quæ sua erit, scilicet quæ jam est ad salvationem prædestinata. Dabit, inquam, *nivem ut lanam*, et *mittet crystallum ut buccellas*. Et tunc *quis* existens *ante faciem frigoris ejus sustinebit ipsam faciem*? Nullus, ac si dicat: Cum ipse eos qui frigus dici per emphasim poterunt, eo quod a charitate frigidi penitus erunt, quod postea frigus in calorem charitatis mutatum, ipsius Dei possessio fiet, ad disperdendum et impugnandum cæteros frigidus mittet, quis hæreticorum *ante faciem*, id est ante præsentem eorum instantiam existens, poterit tantam instantiam verborum et facundia illorum sustinere et resistere, ut superetur sic ut non habeat quod contradicat? Nullus. Hoc autem quod sub interrogatione cum majore laudis pondere ponit, æquivalens est ac si taliter poneretur. Cum ipse illos qui prius frigidi adeo erunt ut nix et crystallus dici possint ferventes effectos, ad hæreticos impugnandum mittet, tanta erit eorum sapientia, tanta facundia ut eis nulla possit hæreticorum eloquentia resistere. Quia vero de hæreticorum conversione egerat, vult ostendere hanc conversionem totius cooperatione Trinitatis esse futuram quod sic dicit:

Dabit, inquam, Deus Pater *nivem sicut lanam, et a crystallum sicut buccellas*. Ut hæc autem fiant, *emittit*, id est emittet *verbum suum*, id est ex se mittet Filium suum ad hoc faciendum. Mittet quidem non localiter, non visibiliter, sed spiritaliter et ineffabiliter. *Vel emittet verbum suum*, id est in aperto mittet Filium suum, quantum ad notitiam. Quod est dicere: Dabit eis notitiam Filii sui scilicet fidem, ut eum verum et Deum et hominem, et sibi coæternum, et consubstantialem credant. *Et per emissionem verbi liquefaciet ea, nivem scilicet et crystallum*. Quod est dicere: Cum antea valde fuerint indurati, et adeo ut nix et crystallus dicantur, ipse Filio cooperante ex duritia resolvet, et eos liquidos faciet et molles, et ad credendum faciles. Non solum autem hæc per Filium operabitur, sed et per Spiritum sanctum. Nam sanctus *Spiritus ejus flabit*, id est ad nivem et crystallum interius aspirabit, et sic *fluent aquæ facti*. *Fluent* quidem, id est proni et fluxi ad fidem et charitatem flent.

Aquæ vero erunt aliis, id est alios induratos, ad modum aquarum irrigabunt doctrina sua, et a duritia sua solvent et fertiles facient, a similitudine austri dictum est, quo flante nives et glacies resolvuntur, et aquæ factæ fluunt. Exponit autem quomodo nix et crystallus resolutæ et liquefactæ aliis efficiantur aquæ, sic: Dico quod Dominus **585** *liquefaciet nivem et crystallum*: et faciet aquas fluentes; *qui nempe Dominus per has aquas annuntiabit*, id est annuntiabit aliis induratis efficiendis per hoc *Jacob*, id est viriliter luctantibus *verbum suum*, id est notitiam Filii sui, vel *verbum suum*, id est prædicationem fidei. Et post annuntiationem verbi fidei annuntiabit eisdem efficiendis *Israel*, id est Deum in contemplatione videntibus *justitias et judicia sua*, id est justa judicia sua, præcepta videlicet sua quæ dicuntur per emphasim justitiæ, eo quod justa sunt, et complentes se justificant; et judicia dicuntur, eo quod ipse ea facienda esse judicat. Quoniam ergo justitiæ sunt et judicia, enuntiatione sunt digna. Dicit autem quod hæc supradicta beneficia non faciet hæreticis omnibus, sed quibusdam, ut per hoc eos quibus hæc flent benevolos magis, et haud ingratos reddat. Dico quod hæreticos nivem et crystallum existentes resolvet, et etiam eos esse aliis aquas faciet. *Non autem fecit*, id est faciet *taliter omni nationi*, id est omni multitudiini hæreticorum, scilicet non sic resolvet, et aquas esse faciet omnes hæreticos, *et non manifestabit eis* *justa judicia sua*, scilicet non faciet omnibus manifestum qualiter quosdam per misericordiam resolvere et illuminare judicet; quosdam vero justo judicio suo subtrahendo gratiam induret et excæcet, vel *non manifestabit omnibus judicia sua*, id est præcepta sua, scilicet non faciet omnibus manifestum, qualiter ejus præcepta sint complenda.

IN PSALMUM CXLVIII.

Psalmi centesimi quadragesimi octavi. Titulus. *Alleluia*. Vox Prophetæ fideles omnes ad laudandum

Deum adhortantis, ex consideratione omnium creaturarum ejus, et contuitu exaltationis populisui in futuro.

Laudate, omnes fideles, *Dominum*, Christum omnimoda laude, *de cælis*, id est de consideratione cælorum quos creavit. Per cælos hic accipimus ipsos cælos materiales, et omnes creaturas quæ in eis sunt, tam rationales, ut spiritus cœlestes, quam irracionales, ut solem et lunam et stellas. Materiales vero cælos dicimus, et aerem, et æthera, et ipsum firmamentum, et etiam septem circulos septem planetarum. Quoniam autem cum simpliciter dixerat: *Laudate Dominum de cælis*, per cælos, ut diximus, acceperat et ipsos cælos, et creaturas illas, quæ in eis sunt, ad exaggerationem divinæ laudis ipsas creaturas designare per partes intendit sic: *Laudate*, inquam, *Dominum de cælis*, videlicet *laudate eum in excelsis*, id est in consideratione illarum creaturarum, quæ in cælo sunt excelsæ, id est dignioris naturæ. Exponit autem illas creaturas excelsas per partes, cum addit: *Laudate eum, omnes angeli ejus*, id est o vos omnes angeli, qui tantæ dignitatis existentes estis ab eo creati, estote fidelibus materia laudandi eum. Quod est ac si dicat: *Laudate eum, o fideles*, ex consideratione angelorum, quos adeo dignos creavit. Nec solummodo vos angeli materia sitis fidelibus cum laudandi, sed etiam *laudate eum, omnes virtutes ejus*, id est o vos omnes cœlestium spirituum ordines, ab eo dignissimi in natura creati, estote fidelibus materia eum laudandi. Per virtutes quæ sunt unus ordo cœlestium spirituum, omnes ordines præter angelos designat, quod ex Hebraica translatione perpenditur, in qua habetur: *Laudate eum, omnes exercitus ejus*. Notandum quod congrue ponit *angeli ejus et virtutes ejus*, cum post tamen non dicat, *sol ejus sine luna ejus*. Non quod et hæ creaturæ ejus non sint, sed cum cœlestes spiritus qui digniores sunt *ejus* esse creaturas affirmat, de cæteris procul dubio constat.

Excelsis etiam et dignioribus cœlorum creaturis per partes denotatis, agit de indignioribus cœlestibus creaturis, quæ tamen, quantum ad sui naturam, satis egregie sunt, cum subdit: Non solum laudent illum angeli et virtutes, sed etiam *Laudate eum, sol et luna; laudate eum, omnes stellæ*. Quod est dicere: Vos sol, et luna, et stellæ mirifice ab eo compositæ, estote fidelibus materia enim laudandi. Non solum autem sol et luna, et stellæ, sed etiam hoc quod existunt, sint materia eum laudandi, sed et *lumen* ex eis **586** procedens laudet, id est materia sit laudandi Dominum. Alia quippe consideratio est laudare Dominum de hoc quod hæc existunt, alia vero de hoc quod lumen emittunt. Cœlorum creaturis per partes ostensis, de ipsis cælis etiam agit cum subjungit: Non solum laudent eum sol, et luna, et stellæ, et lumen, sed etiam *laudate eum*, id est materia estote laudandi eum vos superiores *cæli cælorum inferiorum* complexivi. Superiores qui cælos inferiores ambiunt dicit firmamentum et æthera, inferiores vero circulos planetarum

et aerem. Et non solum modo cœli Dominum laudent, sed et aquæ quæ super cœlos sunt laudent nomen Domini, id est causæ sint quare a fidelibus laudetur nomen Domini, id est quare Dominus laudetur, ex consideratione magni nominis ejus, quod est Dominus et Creator, qui in hoc valde potens et mirabilis apparet, quod non solum sub firmamento, sed etiam super firmamentum aquas creavit, juxta quod in Genesi legitur: « Divisit Deus aquas, quæ erant sub firmamento, ab his quæ erant super firmamentum (Gen. 1, 7). Quare autem ibi creatæ sunt, et si nos lateat, non tamen absque ratione et utilitate maxima factum esse putandum est. Potest quæri: Quare Deum laudabimus ex consideratione solis et lunæ, et stellarum, et cœlorum, et aquarum? Ad quod respondet sic: Idcirco, fideles, eum laudate contuitu omnium horum, quia ipse dixit, id est statuit, voluit, disposuit, et ex nihilo facta sunt quatuor elementa, quæ fuerunt materia istorum omnium. Ipse postea mandavit in eadem dispositione sua, et creata sunt hæc omnia, id est ex his quatuor elementis formata. Postquam vero creata sunt, per eandem dispositionem suam statuit ea usque in sæculum sæculi duratura, id est ita ea stabilivit ut in æternum durabilia sint. Et præceptum, id est statutum suum posuit in eis quali modo unumquodque se haberet, et illud statutum non præteribit, id est non exinanietur, sed semper erit firmum et stabile.

Postquam fideles invitavit ad Dei laudem ex consideratione cœlorum, et quæ in eis sunt, ad eandem laudem eos invitavit ex consideratione terræ et creaturarum, quæ in ea sunt addendo sic: Dixi: Laudate Dominum de cœlis. Non solum autem eum laudatis de consideratione cœlorum, sed etiam laudate Dominum de terra, id est de consideratione terræ ab eo creatæ, sicut superius per cœlos accepit et ipsos cœlos, et quæ in eis sunt: ita hic quoque per terram notat, et ipsam terram, et creaturas quæ continentur in ea. Quas ad cumulum divinæ laudis per partes designat cum sic addit: Videlicet laudent enim dracones omnes abyssi, et ignis, et grando, et nix, et glacies, et spiritus excitator procellarum, ventus scilicet qui commovet procellas in mari. Quod est dicere: Hæc omnia quæ potenter operatus est et mirifice, materia sint, quare a fidelibus laudetur. Cum autem de terrenis creaturis ad Dei laudem agat, has non incongrue præposuisse videtur. Omnia enim ista et si hominibus sint nociva, hoc ipsum tamen, quod aliquando nocent, justo judicio Dei contingit, qui per harum creaturarum officium, ultionem de offendentibus se accepit. Et quia minus de his constabat, an ad Dei laudem pertineant, de his prius agit; et ecce quomodo nocent. Dracones enim cum igne naturæ sint, et inter cætera animalia terræ præcipui, ut etiam elephantes strictione caudæ posse rumpere perhibeantur, justo judicio Dei aliquando ad correctionem peccantium aerem commovent, et flatu suo

A corrumpunt, sic ut inle clades mortifera oriatur; homines interdum devorant, et eorum pecora, vel flatu suo incendunt. In abyssis vero sæpe homines submerguntur et pereunt, ut in niivis profunditatibus fluminum. Qualiter autem ignis et grando, et nix, et glacies, et spiritus procellarum homines lædant, cum valde sit expertum, non est exemplis ostendere necessarium. Et cum hæc omnia justo judicio Dei noceant, tamen omnia ad laudem justitiæ ejus spectant. Quia autem hæc ad justitiam Dei attinent, **587** evidenter iunxit cum addit: Quæ omnia dracones scilicet et abyssi, etc., faciunt verbum ejus, id est præceptum ejus nocendo his quibus justo judicio Dei nocere coguntur.

Non solum autem hæc nocivæ creaturæ sint materia B divinæ laudis, sed et utiles terrenæ creaturæ Deum laudent, id est materia sint fidelibus Deum laudandi, montes videlicet laudent Deum, et omnes colles qui necessarii sunt hominibus, quia in eis messes et vineæ sunt, unde homines aluntur et potantur; in ipsis quoque eorum armenta pascuntur. Et ligna fructifera laudent Deum quæ in montibus nascuntur, quorum fructibus homines reficiuntur. Non solum aut ligna fructifera, sed et omnes cedri laudent Deum. Per cedros autem quæ arbores sunt steriles, cæteras arbores steriles accipit, quæ licet infructifera, ad ædificandum tamen domos et ad alios usus hominum sunt idoneæ. Laudent quoque Deum bestię silvestres, quarum aliæ justo judicio Dei noxiæ sunt, ut leones et lupi; aliæ vero Dei misericordia utiles, ut lepores et cervi. Laudent etiam universa pecora scilicet domita animalia, ut boves et jumenta, quæ ad usus hominum sunt utilia. Serpentes quoque laudent, quæ justo judicio Dei nocent, et volucres pennatæ, quæ prosunt. Pennatæ non est positum ad differentiam, sed ad majorem potentiæ Dei laudem. Aliud enim est Dei potentiam laudare, eo contuitu quod volucres existant, aliud autem quod cum pennatæ sint, ad volandum potentes sunt. Sint etiam materia laudandi Deum, reges terræ et omnes populi subditi, et etiam cæteri principes minores regibus, ut duces et comites, et non solum principes, sed et omnes iudices terræ, tam illi qui sunt principes, quam qui principes non sunt. Plures enim sunt minores iudices, qui etsi quodam modo principes sint tamen usualiter principes non dicuntur. Hoc autem totum est acci dicat: In hoc quoque, o fideles, habete materiam laudandi Deum, quod ita pulchre et ordinate genus humanam disposuit ut alii reges, alii principes, alii iudices, et alii subditi sint. Quorum quidem regum et principum, alii justa Dei promissione sibi subditos tyrannide sua multipliciter affligunt, alii vero bene misericordia Dei regunt. Sint quoque materia Deum laudandi juvenes et virgines, scilicet virilis sexus et femininus. Per juvenes, sexum virilem; per virgines autem, sexum muliebrem designat. Senes insuper cum junioribus laudent nomen Domini, id est senes et juniores sint materia quare laudetur Dominus, sicut consideratione nominis sui, quod creator et ou-

nipotens: Quod est dicere. Fideles laudent Dominum ea consideratione, quod diversas hominum ætates imposuit tam in masculino sexu quam in feminino, scilicet juventutem et senectutem et cæteras ætates.

Cum dicit *senes cum junioribus* dat intelligere similiter de aliis ætatibus, quarum omnium consideratione Deus laudandus est. Et hoc etiam sit materia laudandi Dominum, quia secundum humanitatem *exaltatum est nomen ejus solius*, scilicet ipse solus ex omnibus creaturis habet nomen, quod est exaltatum super omne nomen. Nulla enim creatura, neque homo, nec quis cælestis spiritus, Dominus omnium et Omnipotens dicitur, sed ipse cum sit creatura secundum humanitatem, Dominus dicitur et Omnipotens, in cuius nomine genu omne flectitur, cælestium, terrestrium et infernorum (*Phil. ii, 10*). Exponit autem in quantum sit nomen ejus exaltatum sic: *Exaltatum est*, inquam, *nomen ejus solius*, et adeo est exaltatum, quod *confessio*, id est laus ejus est *super cælum et terram*, id est in rationabilibus creaturis, quæ sunt super cælum et terram, in cælestibus videlicet spiritibus et in hominibus. Quod est dicere: Cum omnipotens sit et omnium Dominus, ab hominibus et ab angelis laudatur. Postquam ostendit, ex consideratione omnium creaturarum, Deum esse laudandum, ostendit etiam eum esse laudabilem ea occasione, quoniam in futuro suos *exaltabit*. Hoc ergo sic dicit: Non solum, o fideles, laudetis Dominum ex consideratione cælorum et terræ et creaturarum, quæ in eis sunt, sed inde etiam occasionem habete laudandi quoniam in futuro **588** *exaltabit cornu populi sui*, id est exaltabit in æterna beatitudine populum suum propter cornu ejus, id est propter sublimitatem quam habet hic in moribus et in virtutibus, quæ per cornu accipitur, eo quod in animali sublimior hæc pars habeatur, quod est dicere: Merito sublimitatis et virtutum et morum quam hic habet populus fidelium, sublimabit eum æterna gloria in futuro, ideoque dignum est ut hac consideratione a fidelibus laudetur. *Exaltabit*, inquam, *cornu populi sui* in futuro; futurus tunc *hymnus*, id est causa hymni *omnibus sanctis ejus*, scilicet, quem laudabunt tunc omnes sancti ejus, laude æterna dilectionis. Exponit autem qui sint illi sancti per partes sic: *Sanctis ejus* dico, scilicet, *filiis Israel*, id est fidelibus ex Judaico populo et etiam *populo appropinquanti sibi*, id est appropinquanti illis filiis Israel, scilicet, populo fidelium ex gentibus, qui per lapidem angularem Christum appropinquabit, id est conjungitur fidelibus ex Judæis, ut ex his duobus parietibus civitas una Hierusalem, videlicet æterna, constituatur. Vel sic, ut determinatio sit *Hymnus*, inquam, erit *omnibus sanctis ejus*. *Sanctis* dico existentibus *filiis Israel*, id est filiis spiritualibus Deum in contemplatione videntibus, ac si dicat: Secundum eum statum ipsum laudabunt, in quo cum spirituales filii sint, eum in contemplatione futuri, ut nunc sunt, scilicet, a longinquo videntes, videbunt. Ne vero sic intelligerentur tunc Israel et quasi per speculum, addit: *Filiis Israel* dico, scilicet *populo appropinquanti sibi* in cognitione. Quod est dicere: Qui populus filiorum tunc sic erit Israel ut ei secundum cognitionem appropinquet; ut scilicet, non jam quasi per speculum, sed ut facie ad faciem Deum videant et cognoscant, juxta illud Apostoli: «Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum (*I Cor. xiii, 12*).»

IN PSALMUM CXLIX.

Titulus centesimi quadragesimi noni. *Alleluia*. Vox Prophetæ omnes fideles ad cantandum Domino novum canticum invitantis, et quid sit cantare novum canticum exponentis, quæ etiam utilitas sic cantantibus accedet ostendit.

Cantate Domino Christo canticum novum, o fide-

les, id est laudate novo canticum Dominum. Vetus quidem canticum est actibus veteris hominis adhærere. *Novum autem canticum* est novi hominis Christi, i. quantum possibile est, conformitatem in novitate vitæ habere, juxta illud Apostoli: «Renovamini spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis (*Ephes. iv, 23*).» Dico laudate Dominum novo canticum, et sic eum in novitate vitæ laudetis, ut in communitate fidei Ecclesiæ sanctorum persistatis. *Laus enim ejus* tantum est in *Ecclesia sanctorum*, ac si dicat: Cum vitæ novitatem in virtutibus, et bonis operibus habeatis, oportet ideo vos in fide Ecclesiæ sanctorum perdurare, quia non digne laudatur Deus, nisi ab his qui in *Ecclesia sanctorum* sunt. «Non est enim speciosa laus in ore peccatoris (*Eccl. xv, 9*).» Ecclesiam sanctorum dicit ad differentiam Ecclesiæ malignorum, quæ Ecclesia abusive dicitur. *Cantate*, inquam, **B** *fideles, novum canticum Domino*. Et quicumque cantantium ad hoc dignitatis ascendet ut jam hic fiat *Israel*, id est videns Deum in contemplatione, non ex hoc *letetur* in se ascribendo sibi, sed *letetur Israel* quicumque in eo qui per gratiam fecit eum esse Israel, scilicet, in Domino letetur, ascribendo ei hoc quod Israel est. Et etiam sanctæ animæ jam existentes *filie Sion*, id est spirituales filie Dei per adoptionem gratiæ; filie dico Sion, id est æterna speculantes, non in se superbe de hoc exsultent, sed **589** *exsultent in rege suo* scilicet in Domino exsultent cum gratiarum actionibus de hoc, quod sic eos regit promovendo de bono in melius, ut Sion sint. Aliud quippe est laudare Deum, de hoc quod suos Israel esse facit, aliud de hoc quod eosdem in hac contemplatione regendo perseverare facit. Sanctas animas pro nimia virtutum pulchritudine filias dei, eo quod major species et pulchritudo insit filiabus quam filiis.

C Exponit autem per partes quid dicat *novum canticum* esse, sic: *Cantent*, inquam, *fideles, Domine, novum canticum*, videlicet *laudent nomen ejus*, id est laudent eum ex consideratione nominis ejus. *Laudent*, inquam, et hoc in *choro* persistentes, id est in concordia dilectionis habendæ ad Deum, et ad proximum. Quæ per chorum accipitur, eo quod chorum proprie dicamus, collectionem aliquorum concorditer canentium. Et *laudent eum in tympano*, id est in carnis mortificatione, per jejunia et vigiliis, et in removendo a se concupiscentias carnales, quod utrumque per tympanum denotatur, eo quod involvatur mortuorum animalium corio, et a carne separato, et ab omni humore superfluo exsiccato; et *psallant ei*, id est bene operentur ad honorem ejus, operam dando in *psalterio*, id est in vivificatione spiritus per virtutes, qui est dignior et superior pars in homine. Ideo per psalterium competenter intelligitur, quod a superiori sonat. Idcirco vero *laudent Dominum in choro*, in *tympano* et *psalterio*, quia **D** *beneplacitum est Domino* has laudes esse in *populo suo*, quæ sola causa sufficiens esse deberet ad hoc agendum, si nulla alia addesset. Et etiam hac alia causa eum sic laudate, quia *mansuetos exaltabit*, id est mansuete eum laudantes, et hic et in futuro valde sublimabit. Et exponit hoc per partes sic: In futuro quidem eos exaltabit, dicens in *salutem æternæ gloriæ*. Et tanta erit illa gloria, quod æterna exsultatione *exsultabunt sancti*, id est mansueti in gloria, id est in perceptione illius gloriæ. Ne vero putarentur participaturi gloriam æqualiter, ostendit quod inæqualiter participabunt, alii plus, et alii minus. Et per hoc magis auditores ad bene vivendum adhortatur, ut hanc gloriam participare possint intensius. Et hoc sic dicit:

Exsultabunt, inquam, sancti in gloria. Et sic tamen quod *letabuntur in cubilibus suis*, id est sibi congruis, scilicet in diversis participationibus illius

gloriosæ quietis, quæ per cubilia designatur, eo quod cubilia ad quietis usus idonea sunt, ac si dicat: Ita de ea gloria lætabuntur ut unusquisque prout sibi congruum erit, et meritis fuerit, diverso modo participet, unus plus, et alius minus, iuxta illud Dominicum: « In domo Patris mei mansiones multas sunt (Joan. xiv. 2). » De hoc etiam Apostolus testatur: « Sicut stella differt a stella in claritate, sic et resurrectio mortuorum (I Cor. xv. 41). » Dico quod in futuro *exaltabit mansuetos in salutem*. Hic autem sic eosdem *exaltabit*, quia *exultationes Dei erunt in gutture eorum*, id est exultanter erunt sermones prædicationis Dei in gutture eorum. Quod est dicere: Exultanter prædicabunt aliis doctrinam Dei voce exteriori, quæ formatur in gutture, quod eadem prædicare, magna est exultatio et magna dignitas, testante Domino in Evangelio sic: « Qui me confessus fuerit coram hominibus, constebor et ego eum coram Patre meo (Matth. x. 32). » Quia vero possent exultanter de Deo prædicare, sic tamen ut non esset pronum et facile, ipsum verbum prædicationis pro voluntate sua, et pro capacitate audientium contemperare, nec esset efficax eorum prædicatione, determinat quomodo prædicabunt, cum sic addit: *Et sic erunt exultationes Dei in gutture eorum, quod in manibus eorum*, id est in potestatibus eorum erunt *gladii ancipites*, id est doctrinæ verba interscientia homines, secundum quod mali sunt, ideoque gladii dicta. Dicuntur autem ancipites, eo quod ad similitudinem gladiatorum ancipitem, ex utraque parte vitia resecat, et per veterem legem, scilicet et per novam. Vel quia duabus de causis in hominibus infidelitatem perimunt, scilicet promittendo **590** credentibus et corporalem sospitatem, et æternam felicitatem. Quod est ac si dicat: Sic exultanter doctrinæ verbum annuntiabunt ut facultatem habeant eam, prout oportuum fuerit, disponendi, a similitudine strenuorum militum, qui, gladios in manibus habendo, facultatem habent eos, prout eis placitum est, circumquaque vertendi.

Ostendit autem ad quem effectum utilitatis erunt *gladii ancipites in manibus eorum*, cum sic addit: *Gladii, inquam, erunt in manibus eorum*, et hoc magna utilitate, scilicet, *ad faciendam vindictam in nationibus*, id est ad hoc erunt in manibus eorum gladii, ut vindictam Dei exerceant in multitudinibus hæreticorum, quæ nationes dicuntur, eo quod in diversis hæresibus natæ sunt. Vindictam quidem in eis Deo prædicatores faciunt, vel cum eorum quosdam conversos Ecclesiæ reconciliant, vel cum alios nolentes converti, anathemate ecclesiastico more damnant. Quoniam autem simpliciter dixerat *ad faciendam vindictam*, ne videretur quod aliquam vindictam sæcularem essent inde accepturi, dat intelligere quam vindictam facient, cum sic adjungit: Et ad faciendas *increpationes in populis*, id est in multitudinibus hæreticorum; ac si dicat: Ad hoc habebunt gladios ancipites prædicationis in manibus, ut per hanc prædicationem, hæreticorum multitudines redarguendo increpent, et sic in eis vindictam faciant, quosdam, ut dixi, fidei reconciliando, quosdam vero anathematizando. Non solum autem in manibus gladios habebunt, ad devincendos minores hæreticos; sed etiam *ad alligandos in compedibus* disputationum *reges eorum*, id est principales hæreticos, qui reges sunt et duces perfidiæ eorum. Quod est dicere:

Ad hoc eis dabuntur gladii scientiæ, ut eos qui principes sunt errorum, disputationibus suis superent, et quasi compedibus alligent, ne facultatem habeant resistendi. Et non tantum *ad alligandos* minores principes habent gladios in manibus, sed et *alligandos in manibus ferreis*, id est in multiplicibus fortissimis vinculis argumentationum, unde non possint evadere, sicut de manibus ferreis non potest victus quilibet evadere. *Nobiles eorum* hæretico-

rum, id est illos hæreticos qui nobiles et digniores inter cæteros reputentur, ut etiam facere miracula videantur, prætendendo quamdam speciem vanae religionis. Quod est dicere: Ad hoc eis ancipites gladii dabuntur ut illis hæreticorum, qui nobiles esse videntur, multis et fortissimis argumentationum nexibus astringat, ne resistendi facultatem habeant. Et ad hoc etiam *gladii ancipites erunt in manibus eorum, ut, postquam reges et nobiles alligaverint et superaverint, faciant in eis regibus et principibus* *judicium conscriptum*, id est iudicium illud ecclesiasticæ disciplinæ, quod est conscriptum, id est in multis auctoritatibus scriptum; poenitentibus quidem poenitentiae pondus, prout justum est, imponant; non poenitentes autem, iusto anathemate damnent. *Hæc autem gloria est omnibus sanctis ejus*, scilicet, hanc gloriam reputant sancti ejus, scilicet fideles quicumque pro summa gloria, ut *laudent eum in choro, in tympano, et psalterio*, et exultent in salutem, et alligent *reges et nobiles in manibus et compedibus*, et *faciant in eis iudicium conscriptum*. Hoc autem ideo dicit, ut magis invitet auditores ad hæc omnia quæ in psalmo admonuit. Hoc autem quod dixit *exaltabit mansuetos*, etc., sic aliter legitur. *Exaltabit, inquam, ut superius expositum est, mansuetos*, ducendo eos in salutem æternæ gloriæ, *in qua gloria exultabunt sancti*, id est ipsi mansueti, et lætabuntur in cubilibus suis, hoc ut superius exponitur. Ut autem in gloria exultent, hic interim *exultationes Dei sint in gutture eorum*. Alioquin enim in futuro in salutem non exaltarentur, hoc etiam et cætera quæ sequuntur, ut superius exponuntur.

591 IN PSALMUM CL.

Psalmi centesimi quinquagesimi Titulus. *Alleluia*. Vox Prophetæ adhortantis omnes fideles ad Dei laudem contuitu beatitudinis sanctorum in futuro habendæ, quam etiam per partes ponit, ut magis auditores ad hujusmodi laudem incitet.

Laudate Dominum Christum, et ore, et corde, et opere, o fideles, in sanctis ejus, id est in consideratione sanctorum ejus. Determinat autem secundum quem statum sanctorum adhortetur fideles ad Dei laudem, cum addit sic: *Laudate*, scilicet, *eum in firmamento*; id est in consideratione firmamenti *virtutis ejus*; ac si dicat: *Laudate Dominum* ea occasione, quia sanctos suos in futuro sic in virtute firmabit ut in eis nullus sit ulterius defectiois locus. Qui etsi hic sint fortes, et, ut ita dicam, spiritaliter virtuosus, ex carnis tamen debilitate locus in eis est deficiendi. Ostendit autem ad majorem Dei laudem plures esse virtutes, in quibus confirmabuntur, ne putaretur una sola esse, quia singulariter dixerat *in firmamento virtutis ejus*. *Laudate, inquam, eum in firmamento virtutis*, quæ virtus quidem non erit simplex, sed plures. Ideoque *laudate eum in virtutibus ejus*, id est in consideratione virtutum, in quibus sanctos in futuro confirmabit. Licet enim virtutum effectus tunc non exercebunt, ipsas tamen affectiones, quas virtutes dicimus, habebunt. Nam etsi non restet bene operandi, seu pro Christo patiendi locus, nihilominus tamen naturaliter patientia, sive charitas, habebitur. Et de cæteris virtutibus similiter erit, præter spem et fidem quæ evacuantur. Non solum autem laudatis *in virtutibus*, sed etiam *laudate eum secundum multitudinem magnitudinis ejus*, id est secundum respectum multiplicis magnitudinis, qua sanctos in futuro magnificabit, scilicet, sicut eos multum magnificabit, ita cum multum laudate. Exponit autem hanc magnitudinem per partes cum subjungit sic: *Laudate eum in sono tubæ*, id est in consideratione soni tubæ, scilicet, in consideratione victoriæ, quam suis in futuro dabit, cum eis ulterius neque mors, neque diabolus, neque illicita sug-

gestio prevalere poterit. Quæ per sonum tubæ accipitur, eo quod, finito prælio et fugatis hostibus, victores soleant tuba canere.

Laudate etiam eum in psalterio et cithara, id est in consideratione glorificationis animæ, quæ psalterium dicitur, et corporis quod cithara appellatur. Anima quidem eo quod superior pars hominis est, per psalterium designatur, quod a superiori sonat. Per citharam vero, eo quod ab inferiori sonat, corpus quod in homine inferius est, exprimitur. Exponit quoque per partes corporis glorificationem, cum sic addit: *Laudate eum in tympano*, id est in consideratione tympani, scilicet in consideratione remotionis carnalium voluptatum, quæ per tympanum denotatur, eo quod super indutum sit corio a carne separato, et ab omni humore superfluo exsiccato; ac si dicat: Ea consideratione *eum laudate*, quia corpus adeo purificabitur ut ab eo omnis voluptas carnalis ad peccatum cedens removeatur. Non solum autem *in tympano*, sed et *in choro laudate eum*, id est in consideratione chori, scilicet, in consideratione concordiæ habendæ cum angelis, quæ per chorum exprimitur, eo quod chorum proprie dicimus conventum hominum concorditer canentium; ac si dicat: Corpus quod tam fragile quid est, et tam debile et gravissimæ naturæ, adeo glorificabitur, immortale faciens et agilis naturæ, ut accedat aliquatenus ad conformitatem angelicæ naturæ. Determinat autem per quid ad hoc dignitatis attingent, cum addit: *Laudate eum in chordis*, id est in consideratione chordarum, scilicet ea consideratione qua suos chordis faciet similes. Sicut enim intestina arietum cum 592 prius pinguis sint et grossa, et tunc ad nullum sonum utilia, separata a pinguedine exsiccantur, et ad gracilitatem perveniunt, et sic inde chordæ fiunt, quæ dulcem sonum reddunt, ita quoque sancti cum hic per nimiam afflictionem jejuniorum et vigiliarum graciles in carne fiunt, et macri, per hoc in futuro ad hoc dignitatis attingent ut ad modum chordarum dulcissimum melos puræ conscientiæ et corporeæ glorificationis reddant.

Non solummodo in chordis, sed et *in organo laudate eum*, id est in consideratione diversorum meritorum sanctorum, quæ per organum recte intelli-

guntur. Sicut enim in organo, quod musicum instrumentum est, plures sunt fistulæ diversæ, aliæ majores et aliæ minores, quæ tamen concordem symphoniam emittunt, ita quoque sanctorum merita, licet diversa, alia enim majora et alia erunt minora, ad modum tamen symphonice concordis et dulcissimæ, Deo delectabilia erunt. Non solum autem in organo, sed insuper *laudate eum in cymbalis*, id est in consideratione cymbalorum, scilicet, in consideratione sanctorum, qui similes sicut cymbalis in corporibus, id est sic nitidi in carne ad similitudinem cymbalorum, quæ, cum sint ex electo aurichalco, nitidi coloris sunt. In cymbalis dico *bene sonantibus*, scilicet, qui sancti dulcem cantum recte conscientiæ Deo proferent, et bonæ devotionis, ad comparationem cymbalorum bene sonantium. Ostendit autem quod non mediocriter Deo cantabunt, cum addit: *Laudate, inquam, eum in cymbalis jubilationis*, id est in consideratione sanctorum, qui Deo jubilo intensæ affectionis sine fine cantabunt. Ut autem universaliter dicam, o fideles, *omnis spiritus laudet Dominum*, id est omne spirituale sit vobis materia laudandi Dominum, ac si dicat: Corpora et animæ fidelium, quæ ipse gloriosa faciet et spiritalia, sint vobis, o fideles, materia Deum laudandi. Corpora quidem sanctorum spiritus dicit, non quod in die iudicii non sint futura corpora vere, sicut nunc sunt, sed quia quodammodo spiritibus in immortalitate et agilitate sicut conformia. Unde Apostolus: « Seminat corpus animale: surget corpus spirituale (1 Cor. xv, 44). » Et paulo post: « Sed non prius quod spirituale est, sed quod animale est, deinde quod spirituale (Ibid., 40). » Vel sic: Quia invitaverat fideles ad laudem Domini, occasione corporeæ glorificationis, adhortatur etiam eos ad eandem laudem, occasione glorificationis spiritus, cum addit: Non solum, o fideles, laudatis Deum *in chordis et organo et cymbalis*, sed etiam omnis spiritus sanctorum *laudet Dominum*, id est omnes animæ sanctorum, quæ usquequaque glorificabuntur in futuro, vobis, o fideles, materia sint laudandi Dominum. Cui sit honor et gloria in sæculorum sæcula. Amen.

Finis tomi primi Operum B. Brunonis psalmsorum Davidicorum explicationem continentis.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. BRUNO ORDINIS CARTHUSIANORUM INSTITUTOR.

S. BRUNONIS ACTA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. — Quæ vitæ seu acta edenda sint: diversa, e quibus hæc aut confecta fuere, aut illustrabuntur, seu subsidia seu documenta, horumque unum ad actorum calcem etiam edendum *ibid.*

§ II. — Nobile sancti genus, patria, tem: us natale. 23

§ III. — Qualis sanctus in pueritia fuerit, canonicus-ne S. Cuniberti, et qua ætate esset cum litteras discendi causa Gallias adit, et an ibi Berengarium in philosophia magistrum habuerit. 34

§ IV. — Quo sanctus Turonis, Berengario relicto, sese contulerit, quid dum primum egerit, quandomam Remis docere inceperit, et quas ibidem scientias tradiderit, muniaque obierit. 48

§ V. — Quos sanctus discipulos habuerit, qui hoc bo-

nis moribus non minus quam litteris informavit, et quæ tunc in eo animi votes ac virtutes emiserunt. 60

§ VI. — Nefandis Manassis archiepiscopi sui conatibus sese opponit: qui hac occasione multa passus sit, monachumque induere proposuerit. 63

§ VII. — Manasses Romæ in concilio causam suam tuetur, suspensionisque sententiam, in se Augustoduni latam, a pontifice rescindi obtinet: quid tum præterea egerit, et qui tandem Bruonem in pristinum honorem restituere iussus fuerit. 77

§ VIII. — Qui et quando sanctus in pristinum aut etiam meliorem statum Remis restitutus fuerit, et an post eum sub Manasse ex hac urbe diacessum, aut etiam unquam alias Parisiis docerit. 88

§ IX. — An a Guiberto de Novigento vera S. Brunonis in solitudinem secessus causa assignetur, et an ad huc præter emissum monachici habitus induendi votum ratione alia graviori Bruno indigerit. 102

§ X. — An doctoris Parisiensis anastasis, qua Bruno